Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингей

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 1 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 232 (9000). ортээ 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары курунеге **89.397** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 81,3 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	41737	70,7
БИИ-ХЕМ	13000	8447	64,9
КАА-ХЕМ	27.000	28131	104,2
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3439	61,6
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1588	31,2
БАЙ-ТАЙГА	130	169	130
КЫЗЫЛ	5000	5189	103,8
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	691	53,1

Тараажылар, мурнакчыларга деңнежиилиңер!

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА БОЛГАШ РЕСПУБЛИКАНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

БҮГҮ КҮШТҮ—ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫРЫН ДҮРГЕН ДООЗАРЫНЧЕ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «1972 чылда дүжүт ажаан алырының, күрүнеге тараа садарының чорун турарынай дугайында» доктаал үндүрген. Бо чылдың сентябрь 29-та турганы дүүгаар алырга, тараа культураларының толугүн 70 хуузу болур 167,2 муң гектар тараазы кескен. Үк төлдүң 54,5 хуузу—131 муң гектар черниң тараазын бастырган. Гектарден ортумак дүжүт 13,5 центнер болуп турар. Күрүнеге сентябрь 30-го чедир 87,1 муң тонна—оналданың 79,2 хуузу тараны саткан. Белеткеп алган үрезин 30 муң тонна — планның 57 хуузу болган.

Дүжүт ажаан алырын Кызыл хоорай Советиниң, Каа-Хем, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйлары, Таңды районуң чамдык колхоз, совхозтары организастыг чорудуп турар. Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар оналдазын 103,7 хуу, Каа-Хем район — 100,5 хуу күүсеткен. Таңды районуң колхоз, совхозтары 41 муң тонна тараазы саткан.

Бии-Хем районда тараа культураларының дүжүдүн ажаан алырынга берге байдал таварышкан. Ында ажаан алыр дүжүттүг шолдун 55,5 хуузунуң тараа культураларын кескен, чүгле 7,8 муң гектарның дүжүдүн ажаан алган. Таңды районуң «Россия», «Элетес» совхозтары, «Революцияның чалбыыжы» колхозу, ол шыкаш Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары тараа дүжүдүн ажаан алырын ажок хожудаткан. Хүнде бир комбайнга оналаштыр дүжүт ажаан алыры 4-5 гектардан аппас хемчеелдиг боон турар.

Ол районнарның партия, совет органнары дүжүт ажаан алырынга, күрүнеге тараа садарынга бэр курлавырларны улам четче ажыглаарынче колхоз, совхозтарның ажылын кошкак угландырып, ажыл-ишти четпес организастап, сагыга-чурум чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктарның фактыларын дерекке албайн турар. Механизаторларның ортузунда масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели дүжүт ажаан алырының кампаниязында ажылдап турар кижилерниң ортузунга масса-политиктиг, организаторлуг ажылды күштедирерин, четпестерни пайладырынче оларның күжегиишкиниверин углавдырорун, дүжүт ажаан алырын пландыкты доозарынче, күрүнеге тараа садар онаалданы чеднишкиниг күүседирине, үрезин болгаш мал чем фондуларны тургузарынче, савадны бүрүн болуп, сараттап алырынче, келир чылдың тарылгазынга чер белеткеп алырынче утланган хемчеглерни алырын Пландыкты хоорай, район комитеттеринге, райкүүскомнарга дааскан.

Республиканың хой-хой үлегүр будурулгелериниң, хоорай, суурларының организацияларынын ажылчын, албан-хаакчыларының дүжүт ажаан алырын дүрген доозарынга киржир дээн эгелеңишкинин түүлдүг деп корген. Оларны колхоз, совхозтарже организастыг чорударын СЭКП-ниң Кызыл хоркомунта, райкомнарынга, хоорайкүүскомнарга, дааскан.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, партияның Каа-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик райкомнары, хоорайларның, районнарның күүскомнары Бии-Хем районуң ажыл-агыйларынче 50-ден эвээш эвес, Чөөн-Хемчик районуң ажыл-агыйларынчо 25 комбайнны комбайнерлери-биле катай чорудар арганы тывар ужурлуг.

Кодээ ажыл-агый министерствозу (эп Лаасол), Совхозтарның будурулге каттыжылгыны (эп Лавриненко), «Мал-семиртиглиг» трести (эп Юртаев), республиканың «Сельхозтехника» каттыжылгыкыны (эп Мешкоруднчков) дүжүт ажаан алыр, тер аңдарар агрегаттарның сөөлээл чок ажылдаарын, техниканы септелгезинге ажылдаан звеноларын, машина-трактор мастерскайларының шын ажылдаарын, артык кезектер, материалдар, деталдер чедирип бээрин организастаар, ховуда ажылдап турар механизаторларны чылыг хеп, изиг чем-биле немей хандырар хүлээлелиг.

КАА-ХЕМЧИЛЕР АМ-ДАА 3 МУҢ ТОННАНЫ САДАР

КАА-ХЕМ РАЙОННУҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫ КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА 27.129 ТОННА ТАРААНЫ КИИРИП, ПЛАННЫГ ОНААЛДАЗЫН РЕСПУБЛИКАДА БИР-ЛЕ ДУГААР 100,5 ХУУ КҮҮСЕДИП, УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИ ЧЕДИП АЛГАН! Ацаа холбаштыр Каа-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакчызы З. Е. ШИНИҢ биштиң редакциягa дамчытканы болза:

— Бистиң районнуң ажыл-агыйлары бо чылын пинтизинбиле 38.929 гектар черде тараа культураларын тараап болган бо хүннерге чедир оон 29054 гектарын бүрүн ажаап алыр даргалыг болган. Чаагай дүжүттүг бистиң ажыл-ишчилеривис остүрүп алган, ону бичии-даа чидириг чокка ажаап алыр дээш шудургу демиселди чорудуп келген. Оон түңнелинде районнуң колхозчулары болгаш совхозтарының ажылчыннары күрүнеге 27.000 тонна тараны садар деп боттарынга алган бедиткен хүлүүлгезин алдарлыы-биле ажыр күүсединип, келир чылдың дүжүдүнге үрезиннерни четчелеп урганнар.

Ам чоокку хүннерде күрүнеге мурнунга алган түлээлгелерин ажыр күүсеткен мурнакчы ол ажыл-агыйларывыстың одуруунга «Кызыл туң» совхоз немезги боор. Районда тараазының дүжүттүүрү бо чылын черле эки — бир гектарга онаалтыр 18 центнер ажыг болуп турары биске ооруңчут. Чамдык ажыл-агыйларда, төлдерде дүжүт харып-даа оов-даа хой. Чижээ, «Коммунизмче оруң» колхозта тараа культураларының бир гектарынга онаалтыр ортумаа-биле 20 центнер ажыгны, «Бурүңгаар» совхозта — 20 центнер чедир алгылаан.

Дүжүт ажаап алыпкының эгезинден бээр ажыл-агыйларның комбайнерлериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Тус-тус комбайнерлериниң аразында чарыштың районда бирги черия «Коммунизмче оруң» колхозтуң мурнакчы комбайнери Борис Долганов эглеп, бо хүнге чедир 940 ажыг тонна тараазы бастырган. Ийиги черни оон акызы Давид Долганов эглеп, бо хүннерге чедир 800 ажыг тонна тараазы бастырып алган. «Бурүңгаар» совхозтан Василий Артына, Василий Абрамов, «Тилелге» колхозтан Гавриил Ожегин, «Бүрен» совхозтан Василий Бурдаков, Калин Дамба, «Октябрь 30 чылы» колхозтан Владимир Серобаба, Константин Зубов олар мурнакчылардан чыда калбайн, хүн үлүүн үргүлүг 160—200 хуу чедирип келгеннер.

Районнуң ажыл-ишчилери дүжүт дооп деминселин ам-даа чедишкинин: үргүлүлевиспээн болгаш ону эң-не кыска хуусаада бүрүн ажаап алыр дээш бүгү күштү мобилизастап, ажаап алышкының темпизин дүргедедир дээш ажыл-агыйлар аразына техника болгаш кижи күжүн таарыштыр ажыглаар сорулганы салган. Ол шыкаш бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс бо чедип алган чедишкинивиске доктаавайн, Төрөл чуруттуң шыгжамырынга ам-даа тараа урарын үргүлүглээр, планның даалгаазыны 30.000 тонна чедирер деп шиитпирлээн бис.

РАКЕТАГА УДУР КАМГАЛАЛ СИСТЕМАЛАРЫН КЫЗЫГААРЛААР ДУГАЙЫНДА СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИ БИЛЕ АМЕРИКАНЫҢ КАТТЫШКАН ШТАТТАРЫНЫҢ АРАЗЫНДА КЕРЭЭНИ КҮШТҮГ БОЛДУРУП БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1972 чылдың май 26-да Москвага ат салган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиязының чүүлдүг деп корген. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадыладыры-биле киргеен. Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында керээни күштүг болдуруп бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1972 чылдың сентябрь 29.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

Сентябрь 29-та Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

Хуралды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. В. Подгорный** ажыткан.

Президиум «Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында керээни күштүг болдуруп бадылаар дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Совет чазыктыг өөмүүзининден ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министрининг бирги орлакчызы **В. В. Кузнецов** чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиязының өөмүүзининден Эвилелдиң Совединиң Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. А. Суслов** чүве чугаалаан.

Санал бээри эглеэн. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары **В. В. Гришин**, ССРЭ-ниң камгалал министрлиги Совет Эвилелиниң Маршалы **А. А. Гречко**, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **И. С. Грушецкий**, Ивановонуң пос-тавы аргымыр Балашов аттыг фабриказының аргыкчызы **З. И. Пухова**, СЭКП-ниң Татар обкомунуң бирги секретары **Ф. А. Табеев** олар санал бергеп.

Санал бериишкиннериниң түңнелинде **В. В. Подгорный** чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Даштыкы хереқтер талазы-биле комиссиялары ол санадлы чугаалалкын көргеп, чүүлдүгүнүмүшаан, ук Керээни күштүг болдурун бадылаарын чаңгыс ол-сеткилдиг санадлаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный база ол-ла хүн ат салган.

(СЭТА).

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бии-Хем районуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозунуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг тиилелгени четпп алган. Колхоз күрүне шыгжамырынга **3861 тонна тараазы сентябрьның 28-ке чедир урган, ол дээрге колхозтуң күрүнеге тараа садар алгаш хүлээлгезинден 61 тонна хойнуг урганы ол-дур.**

Оон-биле холбаштыр СЭКП Бии-Хем райкомунуң бюрозу болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскому колхозтуң ажылишчилеринге, ажаап алышкынга киржип турар. Кызылдан барган студентилерге болгаш суургуулдарга чагааны чорудуп, күш-ажылчы чедишкин-биле оларга байыр тедиргеп.

ССРЭ-ниң 50 чылывга утказыттыр социалистиг чарышты улам калбартып тургаш, ажаап алышкынны доозар, үрезинни үрүп алыр, шаандан ажыр тараазы ам-даа күрүнеге садар талазы-биле кызыл-тараачылар улам чедишкинниг ажылдаарын пинтирлиннер. Колхозтуң комбайнерлери С. Чолдак-оол, Н. Овчаров, А. Краузев, П. Цыбин, К. Кочнев болгаш оскелерини-даа эрестиг ажылдаанын партия райкому болгаш райкүүском домдегленип, Бии-Хем районуң тараажылары ажаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, ажаап алышкынны дүрген доозар доо кызымак ажылдап турар. Бо ажылда бергелер база бар, чүл дорге сөөлгү үеде хар чаггаш, ажылдың темпизин элгеп саадаткан. Ам районда сыпта болгаш тавычада 19 муң гектар хире тараазы ажаар үжүрлүг, тараа чаагай үнген, ынчангаш ам ажаап алыр үжүрлүг тараанын байдалы санаа көөрге, гектардан-на 20 центнерден эвээш эвес тараа алынар.

Ажаап алышкынны дүргеледир талазы-биле далаштыг хемчеглерни алырын партия райкому болгаш райкүүском шиитпирлээн. Чижээ, ажаап алышкыны шуудай бергеп ажыл-агыйлардан немедге хой комбайнер, автомашиналарны алыр деп турар.

Студентилер болгаш суургуулдарның ажаап алышкынга ажылдаар хуусаазы октябрьның эгезинде төнер толгай. Туран хоорайның болгаш суурларның албан организациялар черлериндеп ажаап алышкынче хой кижиин чорудар деп шиитпирлээн. Ынчангаш бүгү күштү ажаап алышкынга дүргеп доозарынче мобилизастаар.

(Бистиң корр.).

АК-ТУРУГДАН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хемниң «Ак-Туруг» совхоз бо күзүн 1200 гектар күскү аңдарылганы чорудар планныг. Аңдарылга эгелээ-ле чүгле 10 хонук эрткен. Ам бо хүннерде 180 гектар аңгыстыг Улуг-Ховуда аңдаргап.

Күскү аңдарылганы чорудар талазы-биле трактористер аразында чарыштыг түңнелин 5 хонгаш үндүрүп турар.

Аныяк коммунист Кочнал-сол Биллиг-оол чарыштың мурнакчызы болган. Ол хүнде 6 гектарны аңдарар тургаш, 12 гектар чедирип турар. Трактористер В. Бүрүн-оол, У. Монгуш олар хүнде 8—9 гектар шөлдү аңдарып турар.

* * *

Ак-Туруг суурнуң чүрттакчылары шефче организастыг үнүп чаңчыскаанвар. Чоокта чаа бир дыштанар хүнде суурнуң чүрттакчылары, ында ортумак школаның башкылары болгаш үстүкү класстарның өөреникчилери шеф организастаан. Шефилер Күчүү-Күрет ховузунда просстеп каан ногаан сулаңы кыштагларже чедирген. Ол шефче 80 хире кижи киришкен. Олар ол хүн бап машина, бир трактор-биле 40 гонна хире погаан сулаңы малчын-нарның Күчүү-Куратта, Үзүүр-Ойда, Теректе кыштагларынга сөөртүп чедирген.

Болган шефче Х. Товарищтай, М. Эрес-оол, В. Мактар, А. Дикчит болгаш оскелер-даа идепкейлиг ажылдаан. Школачылар И. Сат, С. Чамыян, С. Сотпам олар улуг улустан дулаа чок, кылымак ажылдап, оске өөрүнге идепкейлиг көргүскен. Чолаачылар М. Бадыр-Сат, Д. Домүр-оол, трактористер Я. Шульгин кыштагларже 2—3 рейстэ кылып, кылымак ажылдаан.

К. КОМБУ.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижиндер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседириге чаа 1972—1973 өөредилге чылы чугула үе-чада болур. Ажылчы чоннарның экономиктиг билиглер-биле чепсеглериниң хой яңы хевирлери — школалар, бөлгүмнер, семинарлар, коммунистиг күш-ажыл школалары, билиг бедилериниң курстары бо херекке улуг рольду ойнаар. Бо талазы-биле кылып чорудар ажылдың ут-шин, утка-шынары болза СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери-биле тодаратпынаар.

Ажылдап турар кижи бүгүдеининг экономиктиг белеткелиг дээрге ооң билиг-мергежилиниң деңелин коргузер чүүл, массаларны кижизидериниң чугула угланышкыны, тоску беш чыл планның шиитпирлеринге боттандырарының чугула аргазы дээрэш СЭКП ТК айтып турар. Эртем-техниктиг революцияның амгы үе-чадазында экономиктиг билиглер, оларны амыдыралдың айтырыглары-биле билдилиг холбап билиргээрге пинтирлел будурулгезинин ажыктыын бедидериниң эң чугула фактору болур. Ынчангаш экономиктиг билиглер-биле чепсеглепири дээрге чүгле эртken үениң дуржулгазын катаптаары эвес, а утка-шынар талазы-биле улам бурунгаарлаар тээш ол.

Улуттуктуу кадрлар болгаш улус ажыл-агыйының специалистери марксизм-ленинизм теориязыны, партияның экономика талазы-биле политиказын, дешпилелиг эртемнээ болгаш мурнакчы дуржулгазыны, будурулгени эргелеп башкарарын болгаш массаларны кижизидерия эки билген турарынче кичээнгей салыр ужурлуг. Ажылчынарның, албан-хаакчыларның болгаш колхозчуларның билиинге негелде база бедип орар. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаарыя болгаш ооң утка-шынарын экижиндерин будурулгелерде болгаш адырларда экономика ажылын сайзырацгайжыдары-биле, будурулгени эргелеп башкарарынга ажылчынарның кир-кылгаанын идепкейжидери-биле, ол шыкаш кижи бүгүдеин организастыг, бижыг чурумнуг, ажылгыр, харыысалгалыг болдурор ажыл-биле ханы холбавы чугула.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда бистиң республиканың дыка хой партия, комсомол, профсоюзтар, күрүне болгаш ажыл-агый органнары экономиктиг өөредилгени эң таарымчалыг организастаарының талазы-биле элээн дуржулганы моогнеп алган.

Күрүне, ажыл-агый болгаш хой-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын таарыштырары, удуртуру-биле, экономиктиг өөредилгенин чоруп турарын контрольдаарыбиле, СЭКП Кызыл хооркомунуң, райкомнарның чанында хой-ниити эгелээшкин-биле чөвүлелдерия тургулары таарымчалыг. Үк төвүлелдер кадрларның экономиктиг өөредилгезин аналиэтээр, ажылчы чоннарның яңы-бүрү категорияларының ыңдыг өөредилгезинин дуржулгазын түнээр, пропагандистерге практиктиг дуза кадар ужурлуг. Өөредилгенин ажыктыын бедидери-биле, пропагандистер кадрларның амгы үениң эртемнин болгаш техниказының эң чаа чедишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы билген турарын хандырар дээш эртем-методиктиг төвүлелди таарышкан черлерге тургузары чугула. Оны дамчыштыр методиктиг болгаш информациял ужур-дузалыг материалдарны ап болур ийик.

Бо чылдың эгезинде партия организацияларынче болгаш министерстволар, ведомстволарже 1972—1973 өөредилге чылынга белеткелге сүмелерни чорутkан. Парлалтага методиктиг сүмелерни чырыткап. Үк айтырыгны «Экономическая газета» солун доктаамал чырыдып, сүмелерни, айтырыглага харыыларны, планнарны парлап турар.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин дээш харыысалганы күш-ажылчы коллективтериниң, министерстволарның, ведомстволарның удуртукчуларынга дорт хүлээдиривип турарын СЭКП ТК-ның доктаалында айтыткан. Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының будурулге эргелелиниң (начальниги В. М. Черпов), «Тыва кодээ үдүрү» трестиң (эргелекчизи П. Ф. Кандауров), харылзаанның будурулге эргелелиниң (начальниги К. Т. Лавриновин) удуртукчулары боттарының чагыртып турар организациялыларындан өөредилге программазын болгаш методиктиг айтыышкыннарны алган соонда оларны ук организацияларга алыглаарынга белеткинин, экономиктиг өөредилге системазынга алган билиглерин дыңнакчылар бүдүрүлгеде ажыл-ижи-биле холбап, ажылды экижиндериге улам идепкейлиг киржирин чедип алыры эң чугула.

Бо беш чылда үлетпүрүүн, тудугчуг, транспорттуг, кодээ ажыл-агыйның болгаш материалдыг будурулгенин оскедаа адырларының ажылдакчыларын экономиктиг өөредилгеге хаара тудары көрдүүлген.

Амгы экономиктиг өөредилге күрүне ужур-дузалыы-биле онзалаашын турар. Моон мурнунда экономиктиг өөредилгени политчыдышкынның кандыг-бир массалыг хевиринге киришпирип турган болза, ам экономиктиг өөредилге ажылдакчы бүрүзүнүн мергежилининг чардынмас кезэ болур апарган. Ажылчынарга болгаш колхозчуларга разряд тыпсыры, ажылдакчыларны депшилери оларның экономиктиг белеткелиндеги хамаарылгалыг болур.

Мурнакчы дуржулганы болгаш экономиктиг билиглерни пропагандаларынга коммунистиг күш-ажыл школаларының ролю кайгамчык улуг. Олар күш-ажылдың шалынчыларын, будурулгенин чаартыкчыларын кижизидеринин дээштиг оргаэы болуп берген. Ынчалза-даа ажылдакчыларның мергежилин бедидеринге, оларның экономиктиг билиглеринин байдарынга ол школалар ам-даа хей түүдү кылып болуур дээрэин дурукуга көргүскен. Эрткен өөредилге чылында организастаттынган чамдык школаларга пинтирлелполитиктиг айтырыглары кошкак чыдыпп, ол бүгүнүг хүнүнүк чугула сорулгалары-биле холбавайн турган.

Бо өөредилге чылы эгелээн болганда, экономиктиг өөредилге школаларының удуртукчуларын, башкыларын, пропагандистерин четчелеп, оларның белеткелиниң, өөредилгенин кол кичээнгейин угландырарын онзалап көөрү чугула. Пропагандистер шимин тургаш будурулгелерде экономиктиг албанның ажылдакчыларын, экономиктиг белеткелиг шыырак инженер-техниктиг ажылдакчыларын бо ажылга хаара тударын бодаар херек. Оларны хой-ниитиниң өске-даа даалгалары-биле чүдүрө бербейн, бо херекти угаглыладыг, билиглиг башкарарын партия организацияларын хамгаараар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин партия чырыдышкынының системазынга база боттандырар апаар. Ооң бүгү звеноларынга экономика айтырыгларын чурумчуткан программага чоок кылдыр өөредиринге корген. Ынчаарга коммунистерниң болгаш комсомолчуларның марксизм-ленинизм өөредилгеан дээрге чүгле экономика айтырыгларын өөредиири ол дээш эвес.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин улам экижиндер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир дээш удуртукчу кадрлар, пропагандистер, партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының тогладыкчы ёзу-биле ажылдаар дээрэнге чигзиниг чок.

Б. ШИМИТ.
СЭКП обкомунуң кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы.

БАШКЫНЫҢ ХҮНҮ-БИЛЕ!

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИ

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге, чүгле бодунуң масштабының талазы-биле эвес, чүнүң-даа мурнунда бодунуң идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Сорулга болза, бо ажылды моон ыңай улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сыры холбаары болгаш партияның бүгү кежигүннериниң медерелдиг база идеп-кейлиг чоруун бедидеринге оон күштүг салдарлыг болурун чедип алыры болур.

(Партияның XXIV съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илетиелиинден).

СОНУУРГАЛ УЛГАТКАН

Бистиң интервьювус

Партия өөредилгезиниң болгаш комсомол чырыдышкынының чаа өөредилге чылының эгелээриниң бүдүүлүнде бистиң корреспондентивис СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышының башкылының эргелекчизи **А. А. Салчак-биле** ужурашкаш, дараазында айтырыгларга харыны алган.

— Эрткен өөредилге чылының онзагай чүүлү чүү болганыл?

— Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң системазының бүгү звеноларынга эрткен өөредилге чылын организастыг эрткенин чүнүң-даа мурнунда демдеглээр херек. 1971-1972 өөредилге чылының эң онзагай чүүлү болза, бистин чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң теориязының болгаш практиказының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизинин ажылдап кылган айтырыгларын бүгү звеноларга улам ханызы-биле дес-дараалаштыр өөренип турганы болур.

Оон-биле чергелештир Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүлээп ап турган доктаал, шиитпирлерин болгаш өске-даа документилерин кайы-даа өөредилгенин бүгү дыннакчылары ханызы-биле сайгарып өөренгеннер. Ылангыя «ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» болгаш «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өөредиринде кол-биле ажыл-агыйларывыстың түңнелиинде бистиң районга трибунал-биле чедип келген Ак-Довуракка Г. И. Свавильная дээш оон-даа өске эки ажылдыг пропагандистерни хөйүн-биле адап болур.

— Чаа 1972—1973 өөредилге чылынга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер, Александра Айжиевна?

— Өөредилгенин бүгү звеноларында дыннакчылардың саны өскен. Оларның нинти саны 18 мун чедип турар. Кайы-даа системада өөредилгенин дес-дараалашкак чуруму доктаттынган болганда дыннакчылар эге, ортумак, дээди звеноларның чаларын ёзугаар өөренип турарлар. Экономиктиг билиглерни өөренирин күзээннериниң саны мурнуку чылдарда турганындан көвүдээн.

Бо өөредилге чылында пропагандист кадрларны белеткээринче кичээнгейни күштелдирген. Экономика башкылаар пропагандистерге беш хонуктуг курузун организастаан. Амгы үеде районнар аайы-биле пропагандистерниң семинарын эрттирип турар.

Бо чылын политиктиг өөредилге хоорайларга, районнар төптеринге октябрьның эгезинден, а районнарның кодээ черлеринге октябрь ортан үезинден эгелээр.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның пропагандистери (солагай талазындан) Сан министерствозунда А. М. Безродный, тудуг кезектериниң комбинадында М. В. Сальников болган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында хүрүнениң айыыл чок чоруун комитединде К. Д. Оюн.

Организастыг эгелээр

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнүң эвестерниң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин улам экижидер дээш Улуг-Хем районнуң партия организацияларының эрткен өөредилге чылында чамдык чугула ажылларны ап чоруткан. Эрткен чылын районга 68 политшкола, теоретиктиг семинарлар болгаш райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң чанынга — кодээ ажыл-агый билиглериниң, шериг комиссариадынга — аныяк дайынчының университеттери ажылдап турган. Политиктиг өөредилгеге нинтизи-биле бүдүн чартык мун кижи хамаа туттунган, оларның 858-и коммунистер болуп турар. А комсомол өөредилгезинге 1034 комсомолчу болгаш мүн хире аныяк оолдар, кыстар боттарының политиктиг билиглерин бедиткеннер.

Пропагандист кадрларны шилип алырынче болгаш оларның өөредилгезинче улуг кичээнгейни СЭКП райкому, партия организацияларының салып келген. Оон түңнелиинде партия өөредилгезинге 216 пропагандист хаара туттунган болгаш оларның 85 кижи он чыл чедир пропагандист стажтыг болуп турар. 132 пропагандист — дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг, а 162 кижи—партия кежигүнү. Ажылынга хандыкшылдыг, дыннакчыларга бижиг билиглерни берип турар, арга-дуржулгалыг пропагандисче Торгалыг сес чыл школазының башкызы Максим Седип-оолович Моге хамаарыжыр. Ол «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыннарының ортузунга марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир политшколаны башкылап турган. Арыскааның сес чыл школазының директору турган, амгы үеде Арыг-Узуу ортумак школаның директору Май-оол Чодун-оолович Оон «УТКА 25 чылы» совхозка тургустунган ортумак звенонуң политшколазынга пропагандистеп турган болгаш өөредилге программазын чедиишкинниг дооскан. Ол ийи пропагандистиң ажылының эрге-дуржулгазын райкомнуң чырыдышкын кабинединде өске пропагандистерге таралып чоруткан.

Олар өөредир темаларының материалдарынга баш удур белеткенип ап, кичээлге хереглеттинер литератураларны, брошюраларны тып ап туварлар. В. И. Ленинниң ажылдары, партияның болгаш Совет чазактың чугула документилерин-биле олар ханы танышып ап, билип алган чүүлдерин дыннакчыларынга долузу-биле дамчыдып бээрлер. Ол ышкаш өөренген материалдарны совхозтуң ажыл, амыдыралы-биле холбап харыылаарын олар дыннакчылардан неген келген. Шак ынды ажылдарның түңнелиинде дыннакчыларның өөредилгеге сонуургалы улгаткан.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын танышып көргеш, районнуң партия организацияларының боже улуг кичээнгейни салган. Эрткен өөредилге чылында районга экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 18 политшкола болгаш коммунистиг күш-ажылдың 12 школазы ажылдап турган. Ол школаларны ажыл-агыйларның фермаларынга, бригадаларынга, ажылчыннар ортузунга болгаш Шагаан-Арыг хоорайның албан организация, бүдүүлге черлеринге организастаан. Ылангыя Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүүлгезинге (пропагандизи Г. Иродов), райпотпа (пропагандизи К. Донгчук) ажылдап турган политшколалар ийи чылдың программазын чедиишкинниг дооскан. Ол-да политшколаларның дыннакчылары өөредилге чылының түңнелиинде зачёттарны шупту эки деңгээлдерге дужаганнар.

Районнуң партия организацияларының бо чаа өөредилге чылынга четчелээшкинниң шагда-ла бүрүн дооскан. Марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир болгаш эге политшколалар, теоретиктиг семинарлар, кежээки университеттер бо өөредилге чылында боттарының программаларын уламчылаар. Ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезин улам калбартып, экижидер сорулга-биле районга экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 18 политшколаны, коммунистиг күш-ажылдың 12 школазын тургускан. Олар өөредилгелерин ам организастыг эгелээрлер. А эрткен өөредилге чылында марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир политшколаны дооскан кижилер бо чылын «Амгы үе-чалада партияның экономиктиг политиказы» деп теоретиктиг семинарга өөренип эгелээрлер.

Партия өөредилгезиниң системазынга баштайгы кичээлдерге «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын өөредири көрдүнген. Ынчангаш «Ленинчи национал политиказының ССРЭ-ге тиилелгези» деп темага теоретиктиг семинарны пропагандистерге эрттирер деп турар бис.

В. МИТИН,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң политиктиг чырыдышкын кабинединиң эргелекчизи.

РСФСР-ниң алдарлыг башкызы, Маадыр-ие Наталья Донгдановна Лойгу — Эрзинде Бай-Даг сес чыл школазынга ам 27 чыл дургузунда ажылдап келген.

Хоочун башкы хөй-ниити ажылдарынга база идепкейлиг киржип турар. Оон бир хөй-ниитичи даалгазы — пропагандист. Эрткен чылын школага тургустунган теоретиктиг семинар өөредилге программазын чедиишкинниг дооскан. Бо ажылга коммунист пропагандист Наталья Донгдановнаның киирген үлүг улуг.

Бо өөредилге чылында ол-ла теоретиктиг семинарга 16 башкы өөредилгезин уламчылаарлар.

ЧУРУКТА: пропагандист Н. Д. Лойгу.

К. САРЫГ-ООЛДУН фотозу.

Бо чурукта Александр Чамыянович Ойдуп хөй чылдарда ажылдап келген, хоочун пропагандистерге хамааржыр. Ол, Өвүр районнуң септелге-тудуг участогунуң начальнигы.

Бо өөредилге чылында экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшколага пропагандистээр. Экономиктиг өөредилге талазы-биле пропагандистерниң чоокта чаа Кызылга эрткен семинарынга киришкеш, оон ажыктыг чүүлдерни база билип алган.

С. ФЕОКТИСТОВ-ТУН фотозу.

Боттуг хемчеглерни ап чоруткан бис

1971—1972 өөредилге чылында районнуң ажыл-агыйларынга, бригадаларга, фермаларга болгаш Эрзин суурнуң албан организация черлеринге партия өөредилгезиниң кичээлдери организастыг чоруп келген. Районга марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир 7, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 5, 12 эге школалар болгаш 8 теоретиктиг семинар ажылдаан. Аңаа нинтизи-биле 400 хире дыңнакчы хаара туттунган.

Ол ышкаш партия организацияларының секретарьларының болгаш оларның ораалчыларының, партбюро кежигүннериниң семинары, культура ажылдакчыларының университеди, ада-иелер университеди ажылдап, боттарының өөредилге программазын чедиишкинниг дооскан. Партия өөредилгезиниң системазынга түңнел кичээлдерни зачёт, беседалажыышкын хевирлеринге эрттирген. Райпотпа экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшкола (пропагандизи К. Мажаа), Кызыл-Сылдыс школазында теоретиктиг семинар (пропагандизи Ө. Танова), «Чаа орук» колхозта теоретиктиг семинар (пропагандизи С. Сакты-Сюрюн) болгаш өске-даа политшколалар, семинарлар бедик деңнелге ажылдаан.

Пропагандист кадрларны шилип, оларны өөредир талазы-биле СЭКП райкому чамдык боттуг хемчеглерни ап келген. Эрткен өөредилге чылында бистиң районга пропагандист кадрларның солчур чоруу чөп болган. Пропагандистер Ө. Танова, М. Конгар, К. Насак, С. Сакты-Сюрюн олар кичээлдерни амыдырал-биле холбап, солуп ыыдыр эрттирип келгеннер. Пропагандистерге дузалаары-биле партия райкомунуң бюрозу 11 кижи составтыг методиктиг чөвүлелди тургускан. Ол чөвүлелдиң кежигүннери пропагандистерниң кичээлдеринге олуржуп, оларга амыктыг сумени берип келген.

Ынчалзамок районнуң партия өөредилгезинде чедир ыыдынмаан ажылдар хөй болган. Политиктиг өөредилгениң идейтеоретиктиг деңнелинче, аңаа боттуг удуртулганы нүштелдеринче чамдык партия организацияларының тодаргай хемчегларни чедир албаан. Чижээ: «Чаа орук», Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтарда политөөредилгениң кичээлдери чамдыкта үстүп чоруп турда, ында партия организацияларының ону эдип алыр талазы-биле чугула хемчеглерни албаан. Кайы-даа школаларда дыңнакчыларның хөй кезии кичээлге доктаамал келбейн баар таварылгалар тургулаан. Оон ноя чылдагааны—кичээлдиң идейтеоретиктиг деңнелиин бедидер дээш янзы-бүрү көргүзүг материалдарын, диафильмнерни, амыдыралдан чижектерни пропагандистерниң эвээш амыглаанында.

Ындыг яйзылыг четпестерни эдип алыр дээш тодаргай хемчегларни чогуур үезинде алганывыстың түңнелиинде чамдык политшколалар, семинарлар программа ёзугаар өөренир темаларын чыл төнчүзүнге чедир чедиишкинниг дооскан. Райкомнуң чырыдышкын кабинединде «Эң эки пропагандистер» деп стендини ыыланган.

Ындыг яйзылыг четпестерни эдип алыр дээш тодаргай хемчегларни чогуур үезинде алганывыстың түңнелиинде чамдык политшколалар, семинарлар программа ёзугаар өөренир темаларын чыл төнчүзүнге чедир чедиишкинниг дооскан. Райкомнуң чырыдышкын кабинединде «Эң эки пропагандистер» деп стендини ыыланган. Ында мурнанчы пропагандистерниң чуруун киирген. Эки ажылдыг пропагандистерни хүндүлел, мактал бижиктер болгаш өртектиг барааннар-биле хөй удаа шаңнап келген. Пропагандист кадрларны шаңнаар-мактаар чорун оларның ажылынга улуг ужур-дузалыг болган. Ынчангаш эрткен өөредилге чылында чамдык аргадурмулгавысты, организастыг ажылдарывысты долу ажыглап, тургулаан четпестерни чайладыр дээш чаа өөредилге чылында боттуг хемчеглерни ап чоруткан бис.

Партийжи өөредилгениң системазында бо өөредилге чылы онзагай. Оон эгелээри бүгү улустуң байырлалынга — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга белеткелдиг түңнел үе-чадазы-биле холбажып турар. Ынчангаш партия организациялары чаа өөредилге чылын эки белеткелдиг эгелээр дээш боттуг хемчеглерни ап чоруткан.

Бо өөредилге чылында партия өөредилгезиниң системазынга өөренир дыңнакчыларның четчелээшкинин баш удур белеткеп чоруткан. Районга нинтизи-биле 8 теоретиктиг семинар, марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир 7, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 6, коммунистиг күш-ажылдың 5, политиктиг 7 эге школалар ажылдаар. Аңаа нинтизи-биле 400 ажыг дыңнакчы хаара туттунар. Марксисчи-ленинчи өөредилгениң дээштиг болуру чүнүң-даа мурнунда пропагандистерни шын шилип алырындан, оларның белеткелинден болгаш арга-дуржулгазындан көп хамаарыжыр. Ынчангаш четчир санныг пропагандистерни шилип ап, оларны СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаан.

К. ЧАЛЗЫРАЙ,
СЭКП Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

БАШ УДУР БЕЛЕТКЕНИР

Политиктиг өөредилгениң эгелээр хүнү — коллективтиң амыдыралынга база бир өөрүшкүлүг болуушкун болур. Түге дээрге кижи бүгүдези нинти билинип улам бедидип алырынга сонуургалдыг болганындан баштайгы кичээлге бүгү талабиле белеткелдиг, өөрүшкүлүг чедип келир болгай.

«Хүндүлелдиң демдээ» орденниг Тыванын комплекстиг даг эки медициязының парторганизациязы бо өөредилге чылынга белеткел ажылын эки чоруткан. Оон түңнелиинде партия өөредилгезиниң системазынга өөренир дыңнакчыларның база аңаа ажылдаар пропагандистерниң четчелээшкинин шагдала дооскан.

Партбюрога бадылаан пропагандистерниң бирээзи мен. Пропагандистиң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг ажылын ам сес чыл дургузунда чорудуп келдим. Бо үеним дургузунда элээн арга-дуржулга мөөңнеттинген.

Дыңнакчыларның кичээлге сонуургалдыг болуру болгаш өөредилгенин шынары пропагандистен кол хамааржыр. Ынчангаш пропагандист кижи бодундан, дыңнакчыларындан улуг негелделиг болуру чугула. Чогум-на моон ужурундан мен өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда дыңнакчылар-биле түс-түста беседалажыышкынны кылдым. Түге дээрге эрткен чылын чамдык кижилер кичээлдерни чылдагаан чок черге үзүптер турду. Ынчангаш чугаалажыышкынның түңнелиинде 12 кижи бо чылын марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир политшколага өөредилгезин уламчылаар болгаш кичээл шагы үзер чорукту бодурбас болганнар. Неделяның среда санында кичээлдээр кылдыр дугуржуп алдывыс. Бо өөредилге чылында эртемниг коммунизмни өөренир бис.

Мен программа-биле танышкаш, өөредилгеге хереглеттинер чогуур литератураларны, брошюраларны чыып алдым.

Кичээлди эрттиреринге болгаш дыңнакчылар-биле ажылдаарынга чогаадыкчы чорук пегеттинер. Кичээлди куду деннелге, чалгааранчыг кылдыр эрттирер болза, ынчан пропагандист дыңнакчыларның күндүткелин болгаш сонуургалын чаалап ап шыдавас. Ынчангаш чаа өөредилге чылында кичээл бүрүзүн дыңнакчыларга ажыктыг, солун кылдыр эрттирер дээш баш удур белеткелди кылган мен.

Баштайгы кичээлди «ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын өөренири-биле эгелээр бис.

А. ХРИПОНОВ,
пропагандист

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылын организастыг эгелээлиңер!

Хоочуннуң сүмези

Пропагандистиң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг хүлээзигезин хөй чылдар дургузунда төлептиг күүседип келген кижилерниң бирээзинге Эрзин районда Михаил КОНГАР хамааржыр. Ол хоочун пропагандистиң аныяк пропагандистерге сүме-чагаазын моок адаанда парладывыс.

* * *

Партия өөредилгезиниң системазынга өөредилге чылы эгелээриниң мурнунда, аңаа баш удур ыяк белеткенири, өөредилгени организастыг эгелээри пропагандист бүгүдезиниң дөрт хүлээзигези. Өөредилге чылынга четчелээшкинни чорудуп турда, пропагандист аңаа идепкейлиг киржир болгаш дыңнакчыларның эртем-билиин, хар-назынын, ажылынын байдалын барымдаалап көөрү чугула. Четчелээшкинни кичээр чорударга, пропагандист кижиниң ажылдарынга чиик болур чүве.

Кичээлди эгелээрде, оон баштайгы организастыг кезээн езу барымдаалап, эренгейлевейн, шынгыы негелделиг эрттирер болза, ол дараазында кичээлдерниң шынарын бедидер, база дыңнакчыларының кичээл шагы үзер чоруун болдурбас. Ынчангаш кичээлдерниң баштайгы хүннеринде партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларның удуртукчуларын чалап олуруштурган, кичээлээр черлерин, кичээлдиң чурумун, оон ужур-утказын болгаш харыысалгазын ыяк дугуржур ужурлуг. А дыңнакчыларның араазынган эң төлептиг, негелделиг кижиниң политкичээлиин таргазынга сонгуур болгаш өске-даа чугула чүүлдерни чугаалажып алыры кончуг ажыктыг.

Бир-тээ, баштайгы организастыг кичээлге ажыл-агый удуртукчуларын чалап олуруштурган болганда, ол ажылды оон-биле соксап кагбас херек. Ол удуртукчулар-биле быжыг харылзааны кажан-даа кошкалып болбас. Харын-даа хүн бүрүде олар-биле харылзажып, ажыктыг сумезин ап, оларга бүгү тала-биле ханнып ужурлуг. Ынчан пропагандистиң ажылы ажыктыг-даа, солун-даа болур.

Кичээлдер шулуулай бергенде, пропагандист дыңнакчы бүрүзүнүң кичээлге канчаар харыылаарын азы кандыг-бир темага дыңнакчыларның кылган илеткелиниң шынарының дугайын түс-түс деңгээлдерге үнелээш, ону ол-ла кичээлге дыңнадып бээри чугула. Бо чорук ол кижиниң өөредилгезинге-даа, өскелергелээ өөредилгиг болуру чугаажок.

Чамдык аныяк пропагандистер кандыг-бир темага кичээл эрттиргеш, деңгээл журналдарынга чүгле кичээлдиң темазын, шагын айыткаш, адын салып каар. А кичээлге практика кырынга эрттирген чүүлдерин, көргүзүг материалдарын ажыглаарын, диафильмни көргүскенин болгаш өске-даа чугула чүүлдерни кылганын биживвес болгулаар.. Мен бодаарымга, ол шын эвес. Пропагандистиң канчаар ажылдап турганын түңнээрде, ол кончуг чугула, кичээлдерниң кандыг деннелге эрткенин херечилеп турар.

Кичээлдиң сөөлгү минуталарында пропагандист кижи кол темалан ангыда, Совет Эвилелинде болгаш дашкы дыңнакчыларының кичээл шагы үзер чоруун болдурбас. Ынчангаш кичээлдерниң баштайгы хүннеринде партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларның удуртукчуларын чалап олуруштурган, кичээлээр черлерин, кичээлдиң чурумун, оон ужур-утказын болгаш харыысалгазын ыяк дугуржур ужурлуг. А дыңнакчыларның араазынган эң төлептиг, негелделиг кижиниң политкичээлиин таргазынга сонгуур болгаш өске-даа чугула чүүлдерни чугаалажып алыры кончуг ажыктыг.

Бир-тээ, баштайгы организастыг кичээлге ажыл-агый удуртукчуларын чалап олуруштурган болганда, ол ажылды оон-биле соксап кагбас херек. Ол удуртукчулар-биле быжыг харылзааны кажан-даа кошкалып болбас. Харын-даа хүн бүрүде олар-биле харылзажып, ажыктыг сумезин ап, оларга бүгү тала-биле ханнып ужурлуг. Ынчан пропагандистиң ажылы ажыктыг-даа, солун-даа болур.

Кичээлдер шулуулай бергенде, пропагандист дыңнакчы бүрүзүнүң кичээлге канчаар харылзааның

УЛУСЧУ БАШКЫГА АЛДАР БОЛГАШ МАКТАЛ!

АНЫЯК САЛГАЛДЫҢ КИЖИЗИДИКЧИЛЕРИ

Сеткилге өөрүнчүг, үттүндүрбас байырлалдың хүннери календарьда хой. Оларның бирээзинге улусчу Башкының хүнүн хамаарыштырып болур. Уругларны хензиг бичезинден эгелээш, бот-түскайлан улуг кижи болгужеге чедир өөредип кижизидип чоруур башкыларга хамаарышкан чылыг сеткилдин сөстерин ол хүн өг-бүле бүрүзүнге чоргаарал-биле катап-катап чугаалаар. Партия, совет, профэвилел организацияларының болгаш ада-иелер комитеттери башкыларга, школа улуттукчуларынга, кижизидикчилерге өөрүп четтиргенинин сөстерин база катап сөглээр.

Быжыг билиглернин үндезиннеря-биле уругларны чепсегларын, оларны ёзулуг төлептиг, бедик медереллиг, чараш мозу-шынарлыг хамаатылар кылдыр кижизидери башкының мурнунда чугула сорулга ол. Ынчангаш школага-даа, дээди болгаш ортумак-даа өөредилге черлеринге өөредилге чорудулгазы өзүп олурар салгалдың кижизидилгези-биле ханы холбашкан.

Бүгү тала-биле далыккан, күш-ажылчы чанчылдарга кижизиттинген, хой-ниити амыдыралынга белеткеттинген хамаатыларны белеткээрин совет школаның кол сорулгазы. Бистиң чуртувустуң чартык чүс чыл ажыг үеде төөгүзү чүнү көргүзүп турарын дээрге совет школаның кижизидикчилери шынчы болгаш бердинген чоруктуң шылгалдазын чангыс эвес удаа алдарлыы-биле тудуп келгени болур.

ССР Эвилелиниң 50 чыл болур улуг байырлалывын бүдүүзүнде Башкының хүнүн бо чылын демдеглеп турар бис. Ынчангаш ук хүн онзагай болгаш сорук киришкиннинг боол турар. Партияның XXIV съездизинин улус өөредилгезинин талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистин башкыларывыс болгаш улус өөредилге ажылдакчылары бүгү чурт-биле кады бир деминг ажыл-иште хаара тутчынган. Өзүп олурар салгал, улусчу башкы дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны доктаамал болгаш хой талалыг. «Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезин доозары болгаш ниити билиг школазының улам ынай хөгжүлдезинин дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделя чоокта чаа хүлээп алган. Улус өөредилгезин сайзырадырынга оон ужур-дузазы улуг.

Улусчу башкының өөлеп турар туружунун, оон ужур-дузазының дугайын В. И. Ленин бедин-биле үнелеп чорааның билир бис. Башкылар дугайында партийжи сагын салыышкынның тодаргай херечизи оларның ажыл төлевирин бедидээр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВИСПС-тин доктаалы болур. Соолгу сес чылдарда бедик башкыларның тадының ийи улаа өстүрүп турары бо.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени доозары башкылаашкын талазы-биледээ организастыг чүгүлә сорулга. Аныяк салгалдың өөредилгези болгаш кижизидилгези дээш башкының харысалгазы кажангызынган артык бедээн. Башкы кижи өөренирикилерге бүгү тала-биле көрүнчүк, коммунистиг мозу-шынарның, идейлиг бүзүрелдиг чоруктуң, бедик культураның, принципиалдыг чоруктуң үлегер-чижээ болур.

Бистиң республиканың чырыышкын ажылдакчылары школаның мурнунда салдынган сорулга бедик харысалгалыг болгаш ону шиитпирлээринден күрүне ужур-дузалыг ээ чугула айтырыг шиитпирлеттинер дээрзин ханызы-биле билип турар. Школаларның саны чыл келген тудум өзүп турар. Ам бисте 167 школа бар. Школаларның, интернаттарның болгаш башкылар бажыннарының тудуу сөөлгү ийи чылда бүрүн күүсеттинген. Бо өөредилге чылының эгезинде 46,5 мун өөреникчи школаларда өөренип кирипкен.

Ам бистиң сорулгавыс чүл дээрге өөреникчи бүргүзүн өөредилгеге бүрүн хаара тудуп, бүгү-ниити өөредилгезинин Хөойлузун күүседирин чедип алыры болур. Ону чедип алырының үндезини сес чыл өөредилгезиң улам сайзырангайжыдары-биле холбашкан. Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем районнарда бүгү-ниитинин сес чыл өөредилгезинин Хөойлузун күүседир ажыл эки чоруп турар.

«Школа херээ — партийжи херек» деп кыйгырыг бистин амыдыралывысче хамылап кирген. Чаа өөредилге чылынга школаларны, интернаттарны болгаш уруглар албан черлерин үлегерлиг белеткээри дээш Бии-Хем район бирги черни, ийигизин — Таңды, үшкүзүн — Каа-Хем район туструста өөлээнин билир бис. Ук районнарның хой-ниитизин школа коллективтеринге боттуг дузаны көргүскенинден школалар, интернаттар, өөредилге мастерскаялары, башкылар бажыннары ёй-шаанда белеткеттинген. Башкыларның чуртталга амыдырал байдалынче сагыш салыышкын улуг.

«Школачы бүрүзүнге — хаңы, бижыг билиглер» деп Москва хоорайның башкыларының кыйгырыын республиканың башкылары деткип турар. Школага киччээлерни улам болбаазырангайжыдары, башкылаашкынның деңнелин бедидери чугула айтырыглар. Бөгүнгү өөреникчилеривис дээрге-ле бистиң чуртувустуң келир үези-дир, оларның амыдыралга, күш-ажылга белеткелининден коммунистиг тургузуушкунның чедиишкиннери улуу-биле хамаарыр.

Башкының ажылы харысалгалыг берге болгаш буянныг. Оон ажыл-ижин хөй-хөй өөреникчилери, кижизиттиргеннери кезээ мөңгеде үнелеп, чаагай сеткил-биле сактып чоруур. Башкының ажылында бичии-даа ара доктаашкын чок, эртемнин сайзыралы-биле, информацияның чыылдазы-биле ол улам-на бүрүнгаралап бар чыдар. Ол чаа чүүлдерни билип алырынче чайгаар-ла чүткүп чоруур. Бөгүнгү башкының ажылы эртемденнин ажылы-биле домей боол бар чыдарын айтып болур. Чүге дээрге башкының өөредип турары эртемде чаа чүүлдер хүн келген тудум тыптып, хөгжүп сайзырап турар болгай.

Бистиң республиканың школаларында башкы ажылының ёзулуг мастерлери кайы хой. Кайы-даа школага баарынарга ат-сураглыг, хөйге үлегерлиг, ажыл-ишчи башкыларга ужуражыр силер. Чүгле эртken өөредилге чылында безин чүс хуу өөредилгени 9 школа, 794 класс, 910 башкы чедип алган. Оларның аразындан Улуг-Хемден — Б. К. Тадар-оолду, Ч. К. Ооржакты, Эрзинден — Б. С. Ижинн, Б. С. Ондарны, Тожудан — А. П. Уставщиковаңы, Кызылдан — В. Л. Ладановаңы, Н. Г. Веселованы, Т. Н. Носковаңы дээп эске-даа оон-оон аттарны бөгүн чоргаарал-биле адаар бис.

3314 башкыларның болгаш кижизидикчилерин аразындан 118 кижи РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин школаларының алдарлыг башкылары деп бедик атты чедип алган. Ол ышкаш 149 кижи — улус өөредилгезинин тергииннери, 400 ажыг башкы чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан.

Туранның № 1 (директору Н. В. Селина, профэвилел комитединиң даргазы эш Беленкова). Чадаананың № 1 (директору З. С. Куулар, профэвилел комитединиң даргазы Д. Хомушку). Кур чернин (директору эш Протасова, профэвилел комитединиң даргазы М. Оюн), Аржаан школазы (директору эш Шөрнин, профэвилел комитединиң даргазы эш Деханова) дээп эске-даа коллективтер өөреникчилерге бижыг билиглерни берип, эки ажылдап турар.

Башкының ажыл-ижин, оон бүгү-ле салыышкыннарын хемчеп санзары берге. Оон дугайында бир ырда мынчаар киирген:

Улус сенээ бүзүрээштин
Улам сактып, дыңназын
дээш.
Чеже отту, ынакшылды
Сеткилинге чыгдың, башкы?

Башкының ажылының үнелеп, үрезинни — оон кижизиттиргеннери, оларның ажыл-херектери, чонга бараалгалы.

Байырлал байырлал-ла болгай. Оон-биле кады бистин ажылывыста бар четпестерни бүрүн чайладыр дээш улам тура-соруктуг ажылдаарывыс чугула. Бүгү-ниитинин сес чыл өөредилгезинин Хөойлузун боттандырарын чер болганга чедип алыр. Ортумак өөредилгеже шилчилгенин кол үндезини ында. Өөредилге-кижизидилге ажылында улуг четпестер бар. Багай өөредилгелиглернин саны ам-даа хой. Чамдык школаларда өөреникчилернин чүрүмү кошкак. Кежээки болгаш бот-өөредилге школаларында улус ажыл-агый планы чыл санында-ла күүсеттинмейн турар. Школаларның материалдыг базазын быжыглаарынче кичээнгей ам-даа болурчогуур деңнелде эвес. Чамдык черлерде хой-ниити организацияларының школа-биле харылзазы кошкак.

Башкының ажылы хой күштү, билиглерни үндүрериң негеп турар. Ону сагыш човаашкын-биле хүрээлээри партийжи херек. Ынчангаш башкыларның амыдырал байдалынче сагыш салыышкын кол черни ээлээр ужурлуг. Профэвилел комитеттериниң маңаа киржилгези улуг.

Улус өөредилгези-биле холбашкан чугула айтырыглар партия организацияларының, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң, профэвилел комитеттериниң докладаал кичээнгейинге турар ужурлуг. Ынчан башкының ажылы үреттүннелдиг, долу утка-шынарлыг болур.

Байырлалывар-биле, аргым башкылар!

Т. СЛОБОДЧИКОВА,
Чырдыышкын ажылдакчыларының, артем албан черлериниң болгаш дээди школаның профэвилел обкомунуң даргазы.

Сарыг-Сепгин № 2 школазының башкылар коллективи ССРЭ-нин 50 чылын төлептиг утkуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Кичээлдерни бедик деңнелге эртирер, башкылаашкынның шынарынче сагыш салырын мында кол үүл кылдыр көрүп турар. Эртken өөредилге чылында ук коллектив районда дээрге школалар-ның санында кирип, мактадып турар.

ЧУРУКТА: Сарыг-Сепгин № 2 школазының болук башкылары (солагай талаадан оң талаже) В. Г. Сиоромин, И. А. Дастай, В. Я. Невоялна, Е. А. Монгуш, Н. В. Желудова олар чапсар үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КОММУНИСТИҢ ҮЛЕГЕРИ

Бүгү совет улус ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг утkуур дээш белеткенип турар. Солчур ортумак школазының эге класстар башкызы «Улус өөредилгезинин тергиини» деп бедик болгаш хүндүлүг аттың эдилекчизи Кертик-оол Ховалыг база ук байырлалды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле төлептиг утkуп турар.

Бо башкы он тос чыл башкылап келген үезиниң иштинде чеже кижини өөредип, оларга чуртталганы «ужуун» шуудуп бербээн дээр. Бо хүннерде Кертик-оол Тас-оолованың өөредип кааны өөреникчилери болу ышкаш башкылап, чаңгыс школада кады ажылдап турарлар безин бар. Башкы кижинин ажыды эң нарын, харысалгалыг болгаш солун ажылдарның бирээзи.

Алдарлыг совет чогаалчы А. Фадеевтиң мындыг одуругларын үргүлүү сактып кээр мен: «Бистиң чонувустуң болгаш Төрээн чуртувустуң келир үези — башкымның алдын чүрээнде болгаш хоңдарында». Алдарлыг чогаалчының бо чугаазы кончуг шын.

Башкы кижи бүрүзү өөреникчилеринге бодунуң билиниң ниити түңүнден хой билигни бээр болгаш бодунуң эки төлептиг мозу-шынарын, ажы-чанын, бодалдарының кол сорулгазын база үгаап билирин шын дамчыдып бээр сорулгалыг.

Кертик-оол Тас-ооловна башкылап келген чылдарында эге класстарга ажылап келген болгаш бо талазы-биле башкылаашкынның методиказының чажыттарын кончуг эки билир. Оон эрттirген кичээлиниң өөреникчи бүрүзүнге дээштии — кичээл бүрүзүнге көргүзүг материалдарын шын ажыглап билириңде. «Кичээлдерге көргүзүг материалдарын долу ажыглаарга өөреникчи бүрүзүнүң сонуургалы, кичээнгейи бедик болгаш материалды шиңгээдип алыры дүрген болгаш шынарлыг болур» деп башкы чугаалап орар. Ам Кертик-оол Ховалыг 1 «А» класстың башкызы.

Бичии кижилерниң чугаазын сайзырадыры, оларның бижимел ажылынче кичээнгейни салыры, өөреникчилерни боттары шын үгаап билир болгаш шын логиктиг түңнелдерни үндүрүп турар кылдыр өөредири — башкының кичээлдериниң кол угланыышкыны болуп турар. Кертик-оол Ховалыг бүргүзүнге дидактиктиг материалдарны баш бүрүнгаар белеткеп алыр.

Кичээлдиң чедиишкиннерин кол кичээнгейни салып, ону билдилии-биле эрттирер, өөреникчилерниң түс-түсте сонуургалын өөренип билир чорук база класстың өөреникчилериниң ада-иези-биле үргүлүнүң харылзаазын тудуп, кады ажылдаанының түңнелинде оон удуртуп келген класстары өөредилге программазын чылдан чылче 100 хуу күүседип келген.

Коммунист башкы хой-ниити ажылдарын идепкейлиг күүседип турар. Ол школада эге класстарның методиктиг катыжышкынын 6 чыл улаштыр удуртуп, эш-өөрү, кады ажылдап турар башкыларның кичээлдеринге олуражуп, оларга башкылаашкынның арга-сүмезин дамчыдып берип турар.

Ажыл-ишке, амыдырал чуртталгага ол коммунистиг үлегер-чижээ өөреникчилерге, ада-иелерге, башкыларга-даа эки салдарны чедирип турар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Өвүр район.

БАШТАЙГЫ КОҢГА

Оон бээр чээрби үш чыл эртken. Өвүрнүн Бора-Шайда Ак-Кежиг эге школазынга 1949 чылдың сентябрының бирээде барганым мээң амыдыралымга балалбас хаңы иети арттырган. Ол артен чер кыры чырып кээри билек молдурга: ларывысты бурундуктаап, кедип алган чаа хевивис хириктезин дээш чонак салып алгаш, Даштыг-Чазагдан тура Ак-Кежигже бадыттывыс. Аңыларым Очур-оол биле Эристин соонган кезек черге шоткуудуп каап, кезек черге чортуп каап чоруп олур мен. Ак-Кежигнин бетинде хүнзедир хөлеге турар бедик хараганнар аразынга молдургаларывысты шаашкактавазын дээш баглаап, сиген чулуп бергеш чорупкан бис. Ынчан кижи шак билир эвес, школа безин ажыттынмаан болган. Сургууллар оон-моон аттыг-чадаг, дөргүл-төрелиниге удеттирип алган кээп-ле турлар. Оларның аразында чайын кожа хой кадарып чораанывыс Пар-оол суглар-даа бар болду. Чыылган хой улустуң шимээн-даажынга ажаанзырап, школаның улуг-чаагайын магадап турумда бир-ле чүвениң даажы кыңгырткайны берген. Хенертен шимээн-даа намдай берген. Кылан кара сапык идиктиг эр кижи үнүп келгеш:

— Класстар аайы-биле чыскаалыптынар. Чаа келген улуг борта турунар — дээн.

Очур-оол акым-биле ол уругларның аразынга чыскаалдыр туруп алдывыс. Эрист акывыс бодунуң өөрү ийнги классчыларже чоруй барган. Чаа келген сургууллардан аңгылары шупту класстарынче тарай берген. Демги-ле сапыктыг кижи:

— Сес харлыг улуг бир баэым бурунгаар, марш! — дидир.

Очур-оол акым бурунгаар базыптарга база кады ынай-ла болдум. Уруглар аразынга турарымга сапыктыг кижи келгеш:

— Сес харлыг эртип кандыг кончуг бичии кижи сен? — дидир.

Төрүттүнген дугайында хереченилеримни номчаап: — 7 харлыг кижи белеткел класынга өөренир сен, акым 8 харлыг — бирги класска өөренир-дир — дээш, ыглап турумда-ла белеткел класынче чорудупкан.

Өөредилгеже улуг орук шак ынчаар эгелээн. Ол үени сактып кээрге, каттырынчыг-даалыр. Делегейде чүгле Ак-Кежиг, Хандагайты, Кызыл деп «хоорайлар» бар, чер, хүн дугайында «ажыдыышкыннарны» кара кайгап турганымны ам-даа сактып келир мен.

Оон бээр ол чээрби үш чылдың иштинде мен он классты, техникумну доосканш, шеригге албан эрттиргеш, институт доозуп алган, дөрт чыл ажыг ажылдап чор мен. Өөренип алган тускай эртемимни ажыглап, чонумга дуза чедирип чоруурумну улуг аас-кежик деп санаар мен. Ол аас-кежикти мээң «А» деп үжүктү өөреткен баштайгы башкыларымнан эгелээш, марксизм-ленинизминин өөредиин шиңгээдип алырынга чедир айтып сургап келген хой-хой башкыларым берген. Ол баштайгы конганын үнү мени эртем-билиг дээш чүткүүлүг бурунгаарлаарынче ам-даа кый деп чоруур.

Ч. МОҢГУШ,
экономист.

Физика-математика эртемнериниң кандидады, доцент, институттуң математика кафедразының эргелекчизи, башкы Х. О. Ондар ажылы биле эртем ажылын чедиишкиннинг холбаштырып турар. Москва, Ленинград хоорайларның математиктериниң хуралдарынга, конференцияларынга ол каш удаа илеткелдер кылган.

1971 чылда Москвага болган эртем төөгүзүнүң XIII делегей конференциязынга математика талазы-биле илеткелди база кылган. Оон ажылдары «Математика эртемнериниң чедиишкиннери» деп журналга база Москва университединиң ноя үндүрер черинге парлаттынган. Хеймер-оол Опанаевичиниң ажылдарын Москваның күрүне университединиң профессору А. П. Юшкевич «Математика төөгүзү» деп номда улуу-биле үнелээн.

Х. О. Ондар бодунуң эртем ажылын улам ханылатпышаан. Ол Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң коллективинде идепкейлиг хой-ниитичи, партбюрозунуң кежигүнү. Ол — хол-ишылфраа мастериже кандидат.

ЧУРУКТА: Хеймер-оол Опанаевич Ондар тайылбыр үезинде.

А. ЧОПГАННЫҢ фотозу.

Хөй-ниитичи, чонунга хүндүткелдиг

Улус өөредилгезинге чээрби беш чыл бараан боол келген хоочун башкы Максим Моге дугайында хой-ле эки чүүлдерни дыңнаап мен. Максим Моге-биле ужуражырының мурнунда школа директору, совхозта партком секретары М. Х. Дапык-биле беседалаштым-даа. Оон дугайында мындыг сөстерни дыңнадым: «Максим Седип-оолович чүгле бичии чаштарның башкызы эвес, бистиң база башкывыс, суурда чээрби беш кижи дыннакчылыг, марксизм-ленинизминин үндезиннерин өөренир политшколаның башкызы, пропагандист» — дээш, республиканың мурнакчы пропагандистериниң аразында оон фото-чуруун көргүзүп.

Торгалыг школазында төөгү башкызы, хой-ниитичи, онаашкан ажылынга кызымак, бодунга болгаш эш-өөрүнге партийжи негелделиг, ёзулуг эш ол болдур ийин дээрзин Мартыс Дапык түкней аарак чугаалап, школада партия эге организациязының секретарынга үш чыл улай соңгудуп.

Ораакы Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык школазында башкы Р. Чудак: «Башкым ышкаш башкы-даа болзумза, баштайгы өөредикчим силерге изиг байырны чедирип, бүгүле эки чүүлдерни уругларымбиле кады күзеп тур бис» деп бижээн.

Улуг-Хем районда Бүлүн-Терек школазының башкызы Кара-оол Анайның чагаазы мынчаар эгелээн: «Экии башкы! Чонунуң мурнунга багай эвес бараан боол келдим. Силерниң адыңарны радиодан дыннап, солуннардан номчуп, чуруунарны-даа көргеш, «башкым-дыр» деп чоргаарал чон-биле кады үлежип өөрүп чор мен...»

Макеим Могенин бо өөреникчилери кайызы-даа дээди эртемниг башкылар, хой-ниитичи, коммунистер. Олар баштайгы башкызын салгазы төлептиглер деп чугаалаза артык эвес. Ранса Кыргыевна Кызыл-Мажалык ортумак школазында партия эге организациязының секретары, Анай Салгыйевна ажылаап турар суурунда херээженнер чевүлелиниң даргазы.

Хендергеге, Арысканга, Баян-Колга көшкүн чораан арат Кыргыс Седип-оолдуң хеймер оглу М. Моге Совет чазактын, Коммунистиг партизанын ачызында улуг-биче кижилерге башкы болуп чүс-чүс өөреникчилерден чүректи ханызындан байырны хүлээп ап чоруурун өөрүнчүт.

Б. МОҢГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛДА

Самагалдай 7 чыл школазынга башкыларыы-биле Кызылдың № 2 школазының баштайгы доозукчузу аңыяк кыс Наталья Тараяны чоруткан. Ол — 1947 чылдың күзүү. Наталья Натовнаның аңыяк-чаштарны өөредип, кижизидип келген башкы ажылы ынчан эгелээн. Оон бээр 25 чыл эрткен.

Самагалдай ортумак школазынга ажылалбан азы аяп-чорук аайы-биле чедип келзинерзе хоочун башкы, амыр-дыш күзевес, аныяанда чүткүл-соруу ам-даа өшпээн Наталья Натовна-биле ужуражы бээр чадавас силер. Ол кичээл бүрүзүнге бөгүндээ, 1947 чылдың күзүнүнде ышкаш, кызымак белеткенир, классче база-ла ынчаардагы аңыяк кыс турганы ышкаш чиик болгаш хөглүг кирер. Н. Тараяны өөреникчилер ажык чаагай сагыш-сеткил-биле, улуг хүндүткел болгаш күзел-биле үткүп алыр.

Наталья Натовна Красноярскиниң педагогика институдунуң биология, география, факультединн бот-өөредилге-биле доозуп алган. Биология болгаш география эртемнеринге өөреникчилерниң сонуургалы улгатканы — Наталья Натовнаның база улуг салыышкыны дизе хөөрем чок.

Наталья Натовна хой уругларның иези. Улуг уруглары: Виктор — эмчи, Тамара — башкы. Өскелери бээ-ла улуг акызы биле үгбазы ышкаш — төлептиг кадрлар бодуру чигзиниг чок, аңаа магатылалды башкының ажыл-херээ бадыткаар.

Башкылар хүнүнүң байырлалын таварыштыр хоочун башкы Н. Тараага чедиишкиннерни күзеп каалы.

Н. ТАРААЧЫ.

ӨӨРЕДИР МЕН

Уран чүүлге чалгынналган
Уругларның башкызы мен.
Өөредип каан уругларым
Өргүн чонга бараан болур.

Чүүл-бүрү аялгадар
Чүректерни хаймыктырар
Оны ойнап билир кыядыр
Оолду, кызы өөредир мен.

Аялгага удеттирген
Ажылымга бердинипкеш,
Айме, хүнче ушнан ышкаш
Артык күштүг апаар-дыр мен.

Роза БАЛДАҢ,
музыка башкызы.

ХООЧУН БАШКЫ

(Чеченчиткен чүүл)

«Шынның» конкурузунга

КЫЗЫЛДА башкы институтуның үш каът бажыны. Күскү хүнүң алдынгычак херелдерп делгем соңгаларның шилдерин оттуп саарлыг, чаа дозулаан шаллар да чайынналып, ойнап турган. Элээн узун, шилгедек, дөрт сыннығ кижи коридордан чыгы-чыгы базып, ол-бо чарыныңче орук чайлап, мендилээн оолдарга болгаш уруглар га эвилең-биле харылалышпаан, үшкү каътче үнүптү. Хурал эгелээриниң мурнуу чарында коридор ужугга тыглып, хөөрешкеп башкыларга баргаш, хол тутчуп, амыр-менди айтырышкаш, оң колувүн айтыр салаазын кожаштыышаан, аяар үн-биле бир-ле чүве чугаалады. Болүк улус чир-шоп дүшкеп. Соруузага тыртырган дег, кижилер олче улам чоокпулап, ооң сөс бүрүзүн эрттирбес дээш, кызып турар хевирлиг. Бажының дүктери шала шаарарбышаан, когергилей берген, ыяшалза-даа улуг кирбиктер адаанда утаанныг каратары чүгүртүленейнин турар, хүнге додуккан кызылзымаар арынныг ол кижи согуш дег пйи будун кожалаштыр баскаш, болугга ой костюмун солатай холу-биле эде тутклап, оң колу-биле үнүн удевишаан, чугаалап тур. Чыылган башкылар ону хүндүлөөр, дыңнаксаар-дыр дээрзин доорартан-даа белеңи-биле эскерип ыраап болур.

Кымыл ол?

Таптыг-ла мугур чөөрбүчыл хүнүнүңде, 1952 чылдың сентябрь айда чүве. Кызылга чаа ажыттынган башкы институтувуң башкы студентилери өөренип эгелээн, мындыг бис.

Тыва дыл болгаш литература болүүнде чөөрбү беш кижи бар. Колдуунда-ла ол-бо школаларга эвээш ийикпе хөй-лээ чылдарда башкылап чораан кижилер мында киргилээн болдувус. Шыны херек, өөредилгете элээн үүктелип-үзүктелип, институтка лекциялар дыңнаары, дөрти бижээл конспектилөөри баштайгы дөрезинде бергезимөөр-ле чораан. Бир-ле хүп расписание ёаттаар бирги кичээл «марксизм-ленинизмниң үндезиннери» болду. Кичээлдөөр өрээлвиске чыглып келгеш, кандыг башкы келир ирги, чүдеп өгелээр ирги, номчуурун дүргеп ирги бе, оожум ирги бе дээш ышкаш айтырыглар салып, тывысыктап ор бүс он.

Эжик аяар ажыттына берди. Холунда чүтажак кара алгы папказын тутканы, шилгедек, дөрт сыннығ, кижи ортузу чедип чоруур хире кижи сууду базып кирип келди. Шуптувус тура халыпсывыс. Чаа башкы папказын стол кырынга салып, бистиң-биле мендилешкеш, кичээнгейлии аажок одурту көргүледи.

Оон катап эжикке баргаш, хаалганы ажыда өткеш, дедир хаай тыртыпты. Ол чылын тудуу чап-чаа доозулган базыпның хаалгазын шоолуг кургаглаан маңаалардан-на кылган чоор оң, ажыдарга, хаарга, бичии ыңгыртқайның турар чүве. Башкывыс бисче эргилип келгеш:

— Эжик панчалды?— дидир-ле.

АЙТЫРЫГНЫҢ үтказын аайын тыпшаныывыс ол ийикпе, азы орус дылга хирелиг болганывыстан «шыырады» деп сөстү капчаар орустаарын бодавын четтикпээнивис ол ийикпе, огулуг харыы чок болдувус.

Ынчаарга башкывыс биске дузалап:

— Дверь скрипит — деп, бодуу-ла чугаалай берди.

Чүвениң ужурун бистиң ам-даа билбейн орарывысты эскерип каап боор, уламчылады:

— Вот так, эта дверь скрипит. А моя фамилия — Скрипов — деп мынды.

Башкывыстың эжик-биле үрелдешкенинин айтырыынын болгаш чугаалыының үткази ам-на бистиң бажывыска кирип келгең. Ооң бистиң-биле таныжарда ажылгап каапкан уран аргазын магадавышаан, чайгаар-ла каттыржыкап бис. Аравыстан бир-ле кижи: «А башкывысты тывылап адаар болза, «Шыгыраар-оол» дээр-дир аа!» деп түнеп каапты.

ТЫВА БОЛУКТЕ кандыг студентилер барын, оларның ниити белеткелиниң деңнелиң ол башкы баш удурла өске өөрүгдеп айтырып, билип алган болгаш кандыг метод-биле башкылаарын ыяк бодап алганы чигинииг чок болган. Ынчангаш биске бүдүн темз хамаан чок, сөс бүрүзүүн билдингир, чедингир кылдыр тайылбырлаар дээш, Евгений Иванович бодуунуң фамилиязын бөзин адаарда, өөредилгениң көргүзүлгүт болдурар дугайында педагогиканың бир кол дурумун көргүзе каапканы ол ышкажыл.

Харыысалгалыг болгаш нарын курсту — марксизм-ленинизмниң үндезиннерин — башкывыс-даа номчуп эгеледи. «Коммунистиг партияның манифезиндеп» баштайгы домаандан эгелеп алгаш-ла чорупкан бис. (Ам Тураның № 2 школазының башкызы Алексей Эртине. «Европада призрак — коммунизмниң призрагы чоруп турар» деп ол домакты орустан доктаадып алган, шулук ышкаш чугаалаан тургулаар ийик).

Башкының чугаа домаавын чечен-мергеш, билдингир-даа аажок. Чамдык кижилер ышкаш, сааладыр номчуй-даа бербес, кол-кол чүүлдерни чайлыы-биле бижип четтигип орган бис. Дээди өөредилге черинге чаа киргеп студентилерни башкывыс чоорту чапчыктырып, өөредип турганы ол-дур ийин. Ындыг башкының дугайын улус: «Саазынга бижээш, баш иштинге эптей салып турган-биле домей-ле-дир» дажыр ышкажыгай. Дыңнакчыларның хөөнүн көдүрүп, сеткилин сергедип ол ийнаан, ында-хаая бир-ле солун чүвени чугаалаан, бистиң каттыртқан-даа тургулаар.

Институтка киреринин мурнунда көдээ школаларга каът тыл башкылап, политөөредилге шугумунга пропагандистеп-даа чораан кижи болгай мен. Мындыг хаңы үткалыг, парын, политиктиг эртемни мынчаар биледингир кыдыр, бодуун дыл-биле башкылап болур чүве-дир дээрзин ынчан көрүп, бүгүрөп орган мен.

Башкының лекциязының солдунунга, сөстүң хаара тудар кавызынга алыскаш, ийи шактың каран кыдыр эрткенин эскербээн болдувус. Ооң эгелээп-ле Евгений Ивановичиниң лекцияларын четтикпейн маңаар анаргаан бис.

ИНСТИТУТ үндезилеттинген-ден бээр чөөрбү чыл эрткен. Бо аразында ооң хүндүзү болгаш бот-өөредилгеш салбырларын 3000 ажыг кижи доозуп, башкының дипломнарын алгылаан. Олар бистиң республиканың кайыдаа бүлүүларында, кандыгдаа ажылдарда боттарының хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турааннар. Институтуң доозукчулары чүгле бисте эвес, улуг делгем Совет чурттуң оске-даа черлеринде ажылдап чоруурун айтып кагза чогуур. А оларны өөредиринин болгаш коммунизмниң ёзазунга кижилеринин херээнге Евгений Иванович Скриповтуң киргеп салыышкының чедир үнелээри берге. Бодап-даа көрүнер даав: ийи он чылдың иштинде ол марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, ССРЭ төөгүзүн, СӨКП төөгүзүн, а сөөлгү чылдарда марксистиг-ленинчи философиялыг башкылап келген. А бо курстар дээрге институтуң бүгү-ле факультеттеринде номчуттуруп турарын алыр болза, Евгений Ивановичиниң лекцияларын дыңнаалаң чаптыс-даа доозукту чок деп хөөрем чокка чугаалап болур.

Евгений Иванович чүгле институттуң студентилериниг кичээлдер бүттирери-биле кыпытаарланмайн турар. Ол — 1952 чылдан эгелеп, партия хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде узук чокка башкылап турар. 'Башкы институдуңуң чанында артем кандидадының шылгалдаларын дужаар дээш тускай артеминиглерге таарыштыр тургускай философия семинарын база улуттуп турар.

Евгений Ивановичиниң дыңнакчылары оон хаңы үткалыг, тода билдингир лекцияларындан хойну билип алган болгаш ол чаагай сеткилдиг, бодуун, хөгүүг кижиге өөрүп четтигинии илередип чөрүүр.

ЕВГЕНИЙ ИВАНОВИЧИНИҢ Тывада бир дугаар дээди өөредилге черинге келгеш, баштайгы лекцияларындан эгелээп-ле студентилериниң сонуургалын кыптырып, ынакшымыы болгаш хүндүткелин чаалап алганының дузуүүр чүдел? Чугаажок, чүвүл-даа мурнунда башкылап турар эртемин коңгуг эки шинбээдип алганында, ниити биилгелериниң аажок делгеминде. Оон аңгыда Евгений Иванович — бүлүүг кижизиг, бодунга болгаш ескелерден негелеглиг, эртем-биле, культуруг — ыяшаал ыпталиг кижи.

А ындыг болурунга Евгений Ивановичиң бодун школачы болгаш аныяк чораан чылдарында-на белеткеп, ынак ажылынга бүгү-ле сеткил-чүрөөн-ден бердиниң, тогаадыкты өөр-биле ажылдап келген. Ийет, 1905 чылда талыгыр сонгу үүле Архангельск областың Устүү-Тойма суурунга ядыы тараачының ог-бүленинге төрүттүнген Евгений Скриповтуң күш-ажылы чүрттаглазының эгезин Улуг Октябрьның социалистиг революциязы чыгыдыл, эртем-биллиг-биле чепсеглеп, чонунуң-га бараан болурунуң улуг оруунче чедип үндүргеп. 1929 чылда Вяткиниң (амгы Киров хоорайның) В. И. Ленин аттыг педагогика институдунуң институлел-экономиктиг салбырын доозаш, Евгений Иванович дөртен үш чыл дургузунда школаларга база дээди өөредилге черлеринге башкылап келген. Оларның колколуг бөзин адаарта хөй: Кабардино-Балкарияның, Вольскивиниң, Усманиның, Урюпинскиниң башкы институттары.

А Ада-чүрттүң Улуг дайынындан үезинде Кызыл Армияның комсоставының курстарыңа. А үстүнде чугаалаан болгай бис, соолгу чөөрбү чылда Кызылдың башкы институдунда марксизм-ленинизм кафедразының улуг башкыны болуп ажылдап турар.

Евгений Ивановичиниң үр болгаш үре-түннелдиг ажылдың Коммунистиг партия болгаш Совет чаңы-биле уевелеп, ону элээн хөй медальдар болгаш хүндүлел биженктер-биле шаңналаан. А 1965 чылда аңаа Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкыны деп хүндүлүг «ат» тывыскаан.

Евгений Иванович бодуун билинир, педагогиктиг мергежилин хүн бүрү белидири, лекцияларын идея-теориг талазы-биле хаңы болгаш чедиишкинниг кылдыр номчуп, бодуунуң байлак дужулгазы-биле аш-ортүнге дузалажып чоруурундан, ол бистиң институттуң студентилериниң болгаш башкыларының белдүк хүндүткелин чаалап алган.

1938 чылдан бээр партия кежигүнү, дөрткен үш чыл башкы стажтыг Евгений Иванович Скрипов бодуунуң дөртен дөрткү күш-ажылты чылын бедик кодурулушкуп-биле, аныяк тура-соруун-биле эгелеп киришкен.

Хоочун башкыга, кижиниг болгаш бодуүн кижиге чаа-чаа чедиишкиннерни, кадыкшылды күзеп каалы.

Б. ОНДАР.

делегей бо хүннерде

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ХЕРЭЭ

Делегейниң парлалгазы КПО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының ажылын чырыткышаан, ССРЭ-ниң саналын чон-биле чугаалажырын болгаш тайылбырлаарын үргүлүлеп турар. «Улустар аразының харылзааларынга күштү ажыглавазының болгаш ядролуг чепсекти ажыглаарын мөңгеде хоруур дугайында» айтырыгны ол сессияга чугаалажып коору-биле ССРЭ киирген болгай. Ол санал — совет даштыкы политиканың шынап-ла тайбыңга ынаан болгаш кедилиниң база катап бадыткап турар тодаргай барымдаа деп, социалистиг чурттарның парлалгазы, делегейниң депшилгелиг солуннары демдеглеп турар.

«ССРЭ-ниң 50 чыл ою — улуг байырлалдың бүдүүзүнде КПО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга чугаалажып коору-биле Совет чурттуң киирген сапалы — СӨКП-ниң XXIV съездиниң тургусканы тайбыцның даштыкы-политиктиг совет программазын амыдырала боттандырарынче углапган база бир чугула базыы» — деп, «Нойес Дойчланд» солуң бижээн.— Совет күрүне бодунуң даштыкы политиказының чайгылыш чок болгаш быжыг туруштуун база катап бадыткаан. Ол политиканың тургустунган үндезиниң Тайбың дугаймында ленинчи декрест болгай» деп. ол солуң айыткан. «Тайбыңга ынак чаа совет санал СӨКП-ниң XXIV съездизиниң чарлаан совет тайбың программазыбиле бүрүн дүгжүп турар» — деп, Австрияның «Фолькстимме» солуну бижээн.

«Совет Эвилели болгаш социалистиг оске-даа чурттар тайбыцны идепкейлиг камгалаарының политиказын, Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң быжыг системазын тургузарының политиказын чайгылыш чок, чүткүлдүг камгалап турар. Ук политика делегейниң улуг, биле бүгү улустарының амыдыралчы үндезиин эрге-ажыктары-биле дүжүп турар» деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Күштү ажыглаарындан ийикпе күш ажыглаар деп кыжаныышкын кылырындан күрүнелериниң ойталаарының принципиин дипломаттыг ийи талалыг хөй-хөй документилерде, КПО-нуң шинтпирлериниде-даа шагда-да айыткан. Ол принципти делегей калбаа-биле хүлээп турар. Ынчангаш делегейниң тайбыңга ынак хөй-ниитизи ол принципти маңаа боттандырар деп КПО-нуң бадылаарынга ынаныр эргелиг деп. Чехословакияның «Правда» солуну айыткан.

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының оске-даа чурттарының тайбыңга ынак даштыкы политиказы делегейниң аңгы-аңгы девискээрлеринде «ниинг хорлээлерин» узуткаарынче, империализмге удур, тайбың болгаш социал дешилге дээш демисежин турар улустарның панпопал-хоталгалыг шимчээшкиннерин деткиринче угланган. Чоокку Чоон чүк айтырыынга хамаарыштыр чогуур политиктиг шинтпир үндүрер дугаймда КПО-нуң шинтпириниң, араб чурттарының чөптүг негеледелерин Совет Эвилели шинтпирлиг деткип турар деп, Швейцарияның «Вла уврнер» солуну Чоокку Чоон чүкте байдалдың дугайында бижээн. «Израильдың араб черлерин былаажып турары кайчап-даа таарышпас болгаш чүгле КПО-нуң шинтпирлериниге дүүштүр чөптүг, чогуур таарыштырылганы кылыры Чоокку Чоон чүкке тайбың, айыыл чок чорук догуйпаан турарын магадылап шыдаар» деп. Бейруттуң «Ортянжур» солуну бижээн.

(СЭТА).

Г. ГУСАКТЫҢ ЧУГААЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Социалистиг аныяктар эвилелиниң бирги съездизи Прагада өртүп турар. ЧКП ТК-ниң Чингине секретары Г. Гусак үк съездиге чүве чугаалаан. 1968—1969 чылдарда болган кризистиң соонда эрткен кыска үенин дургузунда аныяктарының дайынчы гвардиязын катап тургузуп апкан бис. Ол гвардия бодунуң чүүл чедип алырынче чүткүл салып турарын билир болгаш ону чедип алырын бодаан, бергелерден чалданмас, бодунуң социалистиг тургузуунга бердинген, социализмнин, депшилгенин ыраап дээш демисежиринге берген.

Социалистиг аныяктар эвилели эрткен ийи чылдың дургузунда бодунуң тургустунарының, сырый эвилелдежириниң үе-чадазын дооскан, практиктиг дүжүлгэнны чедип алган деп, Г. Гусак чугаалаан.

Бистиң ажылчы чоннарывыстың болгаш аныяктарывыстың хөй нуруузу XIV съездиниң шугумун деткип турар. Ол шугум — чехословак ниитилелди улам хөгжүдүрииниң херек кырында барымдаалаар программазы болгай деп, Г. Г. Гусак айыткан.

Бистер Европага тайбынны быжыглаарынче өөнүктеривис, эвилелчилеривис-биле кады, Совет Эвилели-биле кады чүткүл салып турар бис. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оске-даа чурттарның тайбын саналдары амыдыралга моон сонгаар-даа база чедиишкинниг боттаныр. Аңаа бүзүүлээр бис деп, ЧКП ТК-ниң Чингине секретары түнелинде чугаалаан.

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-ның Коммунистиг партиязының Чингине секретары, президентиге коммунистерниң кандидады Гэс Холл чуртка соңгулда мурнунда аян-чорук кылырын үргүлүлеп турар.

Ажыл чоктарның болгаш оске-даа ядыы америкаларның чедимес ог-бүленирге төлеп берип турар дузаламчы хемчээлин улам кызыраар деп Коннектикут штаттың эргелагырга черлериниң үндүрген ниитилирине удурланыышкынның демдээ кылдыр ядыларның ол штатта Нью-Хейвен хоорайның девискээринде тургузуп алган майгын хоорайжыгажынга Холл чораан.

«Монополияларның 37 хуузу черле үндүрүг төловөйн турда, америк ядылар чылдың-на 8 миллиард доллар үндүрүгүү төлеп турар деп, Компартияның удурлукчузу ол хоорайжыгаштың чурттакчыларынга түве чугаалап тура айыткан.

Ядал университединиң башкыларына болгаш студентилеринге түве чугаалап тура, Гэс Холл соңгулда үезинде реакцияның лабынның кандидаттарын аштарыышпаанга таварыштырып шыдаар «улустуң калбак эвилее» тургузарының дорулгазын онзалап чугаалаан.

Оралакчы президентиге Компартияның кандидады, «Хосталга дээш аныяк ажылчының эвилелиниң» национал даргазы Джарвис Тайнер барының штаттарда соңгулда мурнунуң аян-чоруун кылып чоруп турар. Чоокта чаа Сан-Франциско-га далай эртеливиң чүдүрүкчүлериниң болган склад ажылчыларының мурнунга Джарвис Тайнер түве чугаалаан.

Боттарының соңгулдаларга киржир эргезин хандырары дээш коммунистерниң демисели чүрттүң хөй-хөй штаттарында үргүлүлеп турар. Эртикен поделида ол демисел база бир — Соңгу Дакота штатка чедиишкинниг болган. Аңаа Компартияның кандидаттарының фамилияларын соңгулда бюллетеньерине киирген турар.

В. БРАНДТЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

БОНН. (СЭТА). Бөгүмги түве чугаалаан, федералдыг канцлер В. Брандт Европага тайбыцның болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказын чайгылыш чок боттандырар деп санаалдаан. ГФР-ниң чазаалың социалистиг чурттар-биле билдиишкинниг болурувче углаган күжелиишкиннерин «чонунуң калбак келектери билгеп» деп, В. Брандт демдеглээн.

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле эрттирер деп турар пинти-европа човулел хуралының берип турар улам ынайгы болдупар аргаларын канцлер аңаа холбаштыр айыткан.

Угаан-сарыылдыг политика Совет Эвилели-биле болгаш Европаның социалистиг оскеда чурттары-биле садыглажыышкын, кады ажылдажылга кылып болур ёзы аргаларны ГФР-ниң үдетшүрүнге ажыглаарынга база дуза чедирер ужурлуг деп, В. Брандт чугаалаан.

Жилина хоорайда (Чехословакия) Совет Эвилели-биле найыралдың музейи ажыттынган. Ында Словак национал тура халыышкынның, фашизмге удур Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улустарының каттышкан демисеелиниң дугайында материалдарны калбаа-биле делгеп көргүзиен.

ЧУРУКТА: көргүзүг делгелгезин пионерлериң улуг сөөлүргелдиг көрүп турары. ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Индий-Кытатта дайын чорудулгалары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының күштери биле Сайгон ёзу-чурумунун шериглериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар Куангчи можуну кежилдир эрткен. Тхатхан хемниң эриктеринде чоруп турар. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол можунун кол хоорайының чоогунга шыгыы тулчуушкуннарлыг сегиржип алышкыннар болган.

Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларының бол деникээри топ эрик кавызы болбушаан турар. Куангнгай можуда Бато деп можу төвүнде быжыглаанын алган хостага күштери оон чанында турар шериг бааларының чоогунда булээлеткеш дайынның шериг кезектерин хөй катап атакалаан. Сайгон шериглериниң когаралдары эрткен неделя дургузунда аажок улгатканы дек, чалча шеригнин командылалы миннип чугаалаар ужурга таварышкан.

Америк информация агентилелдери мурнуу-вьетнам найысылалдың девискээринин дүшкүүрлүг апарганын демдеглеп турар. Хостаганың улусчу чепсектиг күштериниң патрульдары дайынны Сайгондан 10 километр мурнуучаан талада Бенча хоорайжыгаштың тоогунга база катап атакалаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Куангчи можунуң хөй-хөй районнарында онгуланып алган Сайгон шериглериниң кезектеринге күштүг согушкуннарны таварыштырып турар.

Хостаганың улусчу чепсектиг күштериниң Меконг хем шынаазында Кантхо можуда дайылдажыышкын чорудуп турар кезектери оң можунун төвүнүң чоогунда Виньтхюи аэродромун атакалаан. Ол дидим дайылдажыышкынны тоорүткаанының түннелинде дайынның 4 самолёдун болгаш вертолёдун улуткан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Камбоджаны хостаарының күштери чурттуң найысылалындан мурнуу талага Пномпень шеригнерининг халдаашкынарын чедиишкинниг ойтур шапкан. Тулчуушкуннар Пномпеньден 30 километр черлерде үргүлүлеп турар. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, 2 дугаар оруктуң Пномпень шеригнериниң байдалы дыка бакшыраан.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Будялынке». Уйдурулгаин Башкының хүнүнге тураскаадкан. 12.40 — «Музыкалыг киоск». 13.10—«Телекалендарь». «Богун — Башкының хүнү». 13.40 — Өөнүг телекөргүзүг. Башкыларның чаңын ёзугаар концерт. 14.25—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клубу». 15.25 — Өөнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле делегей ужуражылгазы. ЧССР-ниң болгаш Канаданың шилиндек командазары. 3-кү келии. 16.10—16.20—Чаңсар. 16.20—«Понедельникке чедир чурттаал». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. «Ак дүнелер» деп телефильм-биле баштайгы үйлүрүлгези. 19.00 — «АКШ-та соңгулда мурнунуң кампаниязы». Баштайгы дайчыдылга. Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиоэлунуң политиктиг тайылбырлакчызы Валентин Зорин дамчыдылгаш чоруур.

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Башкының хүнүнге тураскаадкан дамчыдылга. 20.30 — Башкыларга концерт.

МОСКВАДАН

21.00 — Дамчыдылгалар программазы. 21.05 — «Хүннүүн медээлери». Киножурнал. 21.15—Уран-чечен фильм. 22.30—00.15—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) —«Динамо» (Киев). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа. 19.30—«Пионержи горнар ырлажып турлар» Телефильм. 20.05—Телеочколор. 20.20 — «Маадырлыг чоруктуң кокпазы-биле» Документалдыг фильм. 20.30 «Делегей улустарының амыдыралынга хамаарышкан чамдык чугула айтырыглар талазы-биле тайылбыр». СӨКП өбкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчилиниң оралакчызы С. С. Соламның чугаазы. 20.50—Телеочколор. (Орус дылга). 21.00—«Рембрандтының соолгу чогаадымы». Документалдыг фильм. 21.40 — Чарлалдар, реклама. 21.45—Тыва радиоэлун болгаш телевидениниң симфониктиг оркестриниң концерти.

МОСКВАДАН

22.30—«Сибирьниң күчүлүг күжү». 1-ги дамчыдылга. 22.30—Өөнүг телекөргүзүг: «Карактарда чылгырыктар». Литература-хөгжүмнүг композиция. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.45—Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «ЦСКА»—«Крылья Советов» ойнаар. ЦСКА-ның Спорт орулуулалар дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага шоолуг боранныг, хаттың дүргени секундада 5—13 метр чедер. Дүне даг черлерге 8—13 градус, өске черлерге 5—10 градус соор. Хүндүс даг черлерге 0—5 градус, артканнарынга 3—8 градус чылыыр. Кызылга шоолуг боранныг. Хүндүс 3—5 градус чылыыр.

Кинотеатрларга

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хостуг боол төрүттүнген» 9.15, 11.00 «Рам биле Шиам» 12.45, 15.30, 18.15, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Демир эжиктиң чажыды» 11.15, 13.00 «Авежежикче орук» (1-ги, 2-ги кезектер). 14.45, 17.30, 20.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыышны 10.00. «Муслим Магомаев ырдап тур» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кибальчиш деп ол дугайында тоол» 9.40, 13.40, «Согур чаъс» 11.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эффи Брист» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Муслим Магомаев ырдап тур» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Согур чаъс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер чыыдызы 10.50 «Понедельникке чедир чурттаал». 11.50, 13.40 «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.50, 17.50, 20.40 шактарда.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫҢАР!

Туристи «Найырал» поезд-биле Кызыл—Абакан—Смоленск—Минск—Брест — Вильнюс — Калининград — Каунас—Рига—Ленинград маршруттуң путёвкаларын ёзугаар ыттанып туристер Кызыл хоорайдан Ленин кудумчуунуң 29 дугаар бажыңында Туризм талазы-биле область чөвүлелинге 1972 чылдың октябрь 8—9-та бүрүткелиг болгаш инструктаж дыңнап эрттирер.

ТУРИСТИ ПОЕЗД КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН БО ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 10-ДА ЧОРУПТАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкпи-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң оралакчыларының 35-24. пропаганда киллизинин 23-54. карыысалгалыг секретарьның 23-35. политиджи амыдырал киллизинин 37-13. культура киллизинин 23-54. көзээ ажылзгый киллизинин 21-47 улетпүр киллизинин 22-64. чагаз киллизинин 11-27. информация база совет тургузут киллизинин 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларын 27-11. Солун келбейн барганза 32-75 Телефонче золгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Тывадын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл. Шетинкпи-Кравченко кудумчуу 1). ТС—01052.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделбеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 3 ВТОРНИК № 233 (9004). ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **93.825** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 85,3 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	56000	43.190	77,1
БИИ-ХЕМ	13000	9.384	72,2
КАА-ХЕМ	27.000	29748	110,2
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3.469	62,2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1.809	36,6
БАЙ-ТАЙГА	130	176	135,4
КЫЗЫЛ	5000	5.234	104,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	809	62,2

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейин төлептиг уткуур сорулга-биле күрүне мурнунга боттарының баштайгы хүлээлгезин сентябрь 29-та күүседип, Төрээн чурттуң шыгжамырынга Каа-Хемниң 27129 тонна тараазын урганын рапорттап тур.

Дүк садарының чыл планын 105,2 хуу күүсеткен. тос айлар даалгазындан ажыр 350 тонна сүттү, 270 тонна эттти, 8 тонна дүктү күрүнеге саткан.

Ниитининң малын хүр кыш ажырарын хандырар дээш сиген белеткелиниң планын 109 хуу күүсеткен, силостуун —119 хуу чедирген, мал чемин белеткээрин уламчылавышаан.

Районнуң ажыл-ишчилери боттарының бар аргаларын санап көргеш, күрүнеге 5000 тонна тарааны немей садар, чоокку хүннерде дүжүт ажаап алыышкынын доозар деп шинтпирлээн. Ол ышкаш үрезин уруушкунунуң, тараа саванны ажаап алырының, аңгыс андырылгазының, мал кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенириниң талазы-биле хемчеглерни ап турар.

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң секретары Н. ФЕДОРОВ
Райкүүском даргазы К. ОЧУР-ООЛ

ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленуму

Дүүн, октябрь 2-де, Кызылга республиканың хөгжүм-шии театрынга, ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленуму болуп эрткен.

Пленумга ГТО-нуң күш-культура комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле чорудуп турар ажыл дугайында комсомолдуң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Т. Монгуш, «Тыва кобальт» комбинатта ВЛКСМ комитединиң секретары В. Кузьмин, «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитединиң секретары М. Мижит-Дорму оларның клеткелдерин дыңнап, чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле 11 кижи санал бергеи.

Областтың XV комсомол конференциязының соонда ВЛКСМ обкомунуң бюрозунуң ажылыйын дугайында информацияны база дыңнаан.

Пленумга организастыг айтырыгны чугаалашкан. ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары А. К. Канзайның өөренип чорттыкпаны-биле ону комсомол обкомунуң ийиги секретары болган бюро кежигүнү хүлээлгеден хостаан. Комсомол обкомунуң ийиги секретарынга мооң мурнунда ВЛКСМ обкомунуң секретарынга ажылдап турган Г. С.-М. Иргитти сонгаан. Комсомол обкомунуң секретарынга болгаш бюро кежигүнүнге комсомол обкомунуң сан-хөө килдизининң эргелекчизинге ажылдап турган Т. Ч. Салчакты пленум сонгаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Г. Ч. Ширшин, ВЛКСМ Төп Комитединиң Ыраккы Чөөн чүк болгаш Сибирь секторунуң эргелекчизи И. З. Джавелидзе киришкен.

Орбитада — «Молния-2»

Харылзаа системаларын Черинг кылымал спутниктерни ажыглаары-биле кады үлам сайзырангайжыдарының программазын ёзугаар 1972 чылдың сентябрь 30-де Совет Эвилиндеи харылзаа спутниги «Молния-2»-ни бедик эллиптиг орбитажа сист.маларның ажылын чалгысларның бир сантиметр диапозонунга ажылдаарын хандырар борттуң улаштыр дамчыдылга аппаратуразы-биле кады салып үндүрерин боттандырган.

«Молния-2» спутникти дамчыштыр харылзаа сеансыларын айыткан программаны ёзугаар кылыр.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ТУК — КАА-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери, ылаңгыя тараажылары бо хүннерде эрес-кежээ ажылдаан. Олар чаа дүжүттүң 27 муң тонна тараазын күрүне шыгжамырынга киирер деп бедиткен хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, октябрь 1-ге чедир 29 муң тонналы тараа хүлээп алыр черлерде чедирген.

СЭКП Тыва обкому, республиканың Министрлер Чөвүдели болгаш облпрофчөвүүлел күрүнеге тараа дүжаар талазы-биле сентябрьның соолгу он хонуунда районнар аразында социалистиг чарыштың чорүп турарының, кыштагларже мал чемин дажыглап турарын эш Шин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Тыва область комитединиң бирги секретары эш С. К. Тока хуралга делгереңгей чүве чугаалаш. Каа-Хем районнуң, республиканың ажылчы чоннарының ажыл-керектерин тодаргай дыңнаткан. Каа-Хем, Бай-Тайга, райкомунуң, райкүүсомуң харысалгалыг ажылдакчылары, совхозтар директорлары, колхозтар даргалары болгаш өске-даа ажылдакчылар олуруушкан.

Райкүүском даргазының оралакчызы З. Е. Шин районда ажыл-агыйның байдалының дугайында дыңнадыг кылган. Тараажыларның улуг тиилелгезин, дүк садарының чыл планын чедиишкинниг күүсеткенин ажаап алышкынын октябрь 15-ке чедир бүрүн доозар деп турарын ол дыңнаткан. Ол ышкаш үрезин уруушкунунуң чорүп турарын, кыштагларже мал чемин дажыглап турарын эш Шин чугаалаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Тыва область комитединиң бирги секретары эш С. К. Тока хуралга делгереңгей чүве чугаалаш. Каа-Хем районнуң, республиканың ажылчы чоннарының ажыл-керектерин тодаргай дыңнаткан. Каа-Хем, Бай-Тайга, Тандының районнарының, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының күш-ажылчы чедиишкиннерин эш Тока бедин-биле үнелеен.

Каа-Хем районнуң бүтү ажылчы чоннары, партия, совет, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының сентябрьның үшкү он хонуунда эки ажылдаан, ылаңгыя СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүүлелдиң шилчиир Кызыл тугун каа-хемчилерге тыысыр дээнин ыңнаттыпшаан, эш Тока ол тукту район удуртукчуларынга байырлалдыг байдалга тывыскан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда көдээ ажылагый, үлеттүр, кадык камгалалы, чырыдыышкын талазы-биле түрүп турар улуг сорулгаларны эш Тока база чугаалаан болгаш моон мурнунда чылдарда каа-хемчилерге Тандының, Бий-Хеминиң механизаторларының дүзалажыг келгениин, ам каа-хемчилерниң оларга барып дүзалаар деп турарын демдеглевишаан, партия райкому, райкүүском, ажыл-агыйлар удуртукчулары бо херекти партийжи ёзу-биле көрүп, эки дериттингеи, эң доозе комбайннарны бо районнарже чорудар дээрзинге идегелиг илергейлээн.

Каа-Хемниң тараажылары күрүнеге 32 муң тонна эки шынаргыг тарааны дүжаар деп чаа бедиткен хүлээлгени алганы С. К. Тока көрүп дыңнаткан болгаш районнуң ажыл-ишчилери 1972 чылдың планның даалгаларын чедиишкиннит күүседип, ССР Эвилелиниң тургустуунганындан бээр 50 чыл болуп онзага күш-ажылчы белеткелиг үжүражыр дээрзинге бүзүреглиг илергейлээн.

Хуралга «Коммунизмче оруу» колхозтуң даргазы Д. Д. Сөрота, «Тиилелге» колхозтуң даргазы В. М. Рыжов олар чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров бедик шаналды каа-хемчилерге тывысканы дээш көрүп четтиргенин партия обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, облпрофчөвүүлелге илергейлээн. Бо хүнге чедир районнуң 9 ажыл-агыйының чедиизи күрүнеге тараа дүжаар планын күүсеткен.

Партия райкомунуң бюрозунуң, ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң шинтпирлээн ёзугаар сентябрьның соолгу он хонуунда социалистиг чарышка «Ленинчи оруу» колхозту тиилекчи деп санаан болгаш райкомуң, райкүүскомуң шилчиир Кызыл тугун Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоровка тыпсып тур.

Авторнуң фотозу.

Мал чеминиң белеткели

БАР АРГАЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Тараа ажаап алыышкыны-биле чергелештир ниитининң малынга быжыг чем-суурну тургузары республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының соцсоварлаттынмас сорулгаларының бирээн.

Ындыг турбуже республиканың ажыл-агыйларында бүдүүн болгаш чулуктуг чемнерни белеткээри соолгу үеде көшкаан.

Сентябрьның 25-ке чедир алдынган медээлерни ёзугаар алырга, республикага шүптү белеткеп алза чогуур 146.807 тонна сигеннииң 38.827 тонназы ам-дал белеткеттинимээн, азы план 73,6 хуу күүсеттингеен.

Амдыгында районнардан чүгле Каа-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары кышкы үеде малдың чем-суурун белеткеп алган деп чугаалаан болур, а өске районнарның дугайында ынча даорн берге. Бодүүн чем белеткелиг канчап-даа күүседип ап болур аргалыг турган Улуг-Хеминиг. Барымы-Хемчиктиң. Тандының ажыл-агыйларын шүүлгүдээвес аргажок. Чижээ, Улуг-Хем район 22.683 тонна сигеп белеткээр планның пиаалдазын чүгле 56,5 хуу күүсеткеш, оон ыңай бурунгыларлавастаан. Районнуң совхозтары ам-дал 10.786 тонналы белеткээр ужурлуг.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемнигнери сигеп кеп-зидээш, ону болуп сараттаарын чаагай үнген тараа саванынга илегээш, ала-чайгаарлаашкынче киирген.

Сигеп дорге сигеп, а саван дээрге саван-на болгай. Кайызы хоолулугул дээрзи кымгада билдингир.

А саванны ажаап ап турарывыс база-ла чылыш чок. Республикада ниитизи-биле 34.056 тонна саван болдунген. Мал чемниң белеткелиг бүрүн ажыр күүсеттип, улуг чедиишкиннит болган Каа-Хем районнуң ону курлавыр кылдыр болуп сараатпан алганы, мал чемниң планын күүсеттээн Тандының хөй болуп турарын чүүл-биле тайылбырлап болурул? Улуг-Хемде 10 муң ажыг тонна сигеп чедир белеткеттинимээн дидиксе, тараа саванынга олар идегээн бе дорге, анга чедир ону чүгле 1035 тоннаны болуп, сараатпаан болуп турар.

Ынчангаш республиканың көдээ ажыл-ишчилерин ниитининң малын хүр кыш ажырып алырының опза чугула магадыланы — мал чемни четчелеп алырының бүгү-ле болдунар аргаларын ажыттаар болза чогуур. Дүжүттү чидириг чоокка ажаап алырыдан аңгыда, тараа саванын хар адаанче киирбее, ону шынары үрезин бакыраланда болдуп чемге белеткээр, ажаар, сигеп белеткеп болуу дег черлерге ону уламчылаар херек.

Мынчангаш дүжүт ажаап алыышкыны-биле капсырлаштыр малга бодүүн чемнерни белеткээриниң курлавырларын дилеп тывары кичээнгейниң төвүнге турар ужурлуг.

НАЙЫСЫЛАЛ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

Юбилейге күш-ажылчы белектер

Мооң мурнунда тыдарда Кызылдың түүйбу заводу орулга чок, хожудаңган, чыл бүрүде алган хүлээлгезин күүсеттейн келген будүрүлгелериниң бирээзи турган. Кажан завод планнаашкынның болган экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче киргенинииң соонда хожудаашкынлаар үштүнган.

Түүйбу заводунуң ажылчыннары ол созуглеге эң болуп, чыл-дың эгелиидеи түрө планның онаалгаларын чедиишкиннит күүсеттип, хоорайның мурнакчы будүрүлгелериниң одуруунда чорүп турар.

Будүрүлге эрткен тос айларда план ёзугаар 12550 муң түүйбүүнүң орнунга 14177 муң түүйбүүнү будүрүпеп, планны 112,9 хуу күүсеткеи. Коллектив ам ноябрь айның үлүүнде ажылдап турар. Күш-ажылдың будүрукчулуу эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнеп-ге 10 хуу өскеи.

Ол чайынналчак чедиишкиннай коллектив күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, будүрүлгеге мурнакчы арга-ларны шиңгедип алыры дээш шимчеңкинии калбартыш база социалистиг чарышты бижилиг оргаиизастап турган чедип алган.

Заводтуң бригадалар аразында чарыскынын мурнукчу одуруунда Александр Александрович Максаповтуң удуртканы хелтекчилер бригадазы киргеи. Оон ажылчыннары В. Вут, М. Котлерова, И. Мамышева, А. Громская хүн нормазын 100—180 хуу күүседип турарлар. Александра Петровна Важенинаның удуртқан бригадазы эрткен тос айларның түңнели-биле алырга бе-ла-на багай көс ажылдаан.

Амгы үеде түүйбу заводуның ажылчыннары социалистиг чарышты будүрүлгеде үлам калбарыш, хеп-аът киргеи ажылдап турар.

* * *

Кызылда № 12 автобазаның ажыл-ишчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың ийиги чылының планныг ооналдазыл хуузаа бетинде күүсеткеп. Совет Социалистиг республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептиг, уткуур ёзугаавы боттарының мурнунда салган ажылдап турар.

Будүрүлге эрткеи тос айларда тонна-километр планын 106,3 хуу, а чүүк соотгурунуң даалгазын 121,6 хуу боттандырган, кывар-чаар материалдыг база хөйну кампаи алган.

Ол чедиишкиннин коллективтиң човаачылары, септекчилери партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин, тоску беш чылдың планныг соругаларын чедиишкиннит күүседир дээш чаңгыс ай бедик күзел соруктуг ажылдап турган, чедип алган.

Автобазаның бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнукчу одуруунда коммунист Юрий Максимович Голевтиң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чорүп турар. Бригада беш чыл планын дөрт чылда күүседир деп хүлээлеевеи алган. Амгы үеде олар 1973 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап турар. Виктор Константинович Бөгүштүң башкарганы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы база келир чылдың үүлүүнде ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕНТЯБРЬ 29-ТА БОЛГАН ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ОТЧЁТ

Сентябрь 29-та Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган.

Хуралды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы П. В. Подгорный ажыткан.

«Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында кереэге бо чылдың май 26-да Москвага Совет Эвилелиниң мурнундан СЭКП ТК-ның Чиргизже секретары Л. И. Брежнев болгаш Каттышкан Штаттарның мурнундан — АКШ-тың президентизи Р. Никсон ат салган болгай деп, ол чугаалаан.

Ракетага удур кайгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында кереэни болгаш стратегтиг шаап халдаашкынның стратегтиг чепсегленишкиннерин кызыгаарлаарының талазынга чамдык хемчеглер дугайында Түр дугуржулганы чаргаиы чепсегленишкинни, ылаңгыя оон ыңаштыг чүүлдерни кызыгаарлаарының эдерее будүреринге кызыгаарлаарының шинтпирлөрининг херээнге улуг базым болган. Бо талазы-биле соолгу чылдарда Совет Эвилелиниң шудургу күлеңишкиннериниң ачызында көстүп келген болгаш социалистиг чуртталарның, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарның деткип келгеш шак ол уламышкынынга угуулгулөөни харын бо хемчеглер болуп турар.

Ракетага удур камгалал системаларын шаповал девискээрниң хемчеглериие калбартырында кайызынын-даа сайгалдарының кереэде корлуунгеин айыыл чок чоруктуң байдалын барындаалап алырга ийи таланы бир дәмей байдалга тургузуп турар болгаш ракетага удур камгалал системаларын удам ыңай калбартыкан таварылгада ийи таланың үндүрген турун болуру улуг чарыгдалдардан чайлаар аргазы берип турар.

Стратегтиг шаап халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаарының талазынга чамдык хемчеглер дугайында Түр дугуржулгага база бо кереэге ат салыш турарының үезинде ат салган. Бодуңуп характеринии талазы-биле алырга, Түр дугуржулгага ат салыры негеттинмейн турар, талаларның дугуруикарын ёзугаар СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу кереэни күштүг болдурун бадылаи турарының үезинде ону чүүдүг деп көргеи турар ужурлуг.

Стратегтиг чепсегленишкиннерии кызыгаарлаарының талазынга ийи таланы бир дәмей байдалга тургузуп турар болгаш ракетага удур камгалал системаларын удам ыңай калбартыкан таварылгада ийи таланың үндүрген турун болуру улуг чарыгдалдардан чайлаар аргазы берип турар.

Стратегтиг шаап халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаарының талазынга чамдык хемчеглер дугайында Түр дугуржулгага база бо кереэге ат салыш турарының үезинде ат салган. Бодуңуп характеринии талазы-биле алырга, Түр дугуржулгага ат салыры негеттинмейн турар, талаларның дугуруикарын ёзугаар СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу кереэни күштүг болдурун бадылаи турарының үезинде ону чүүдүг деп көргеи турар ужурлуг.

Стратегтиг чепсегленишкиннерии кызыгаарлаарының талазынга ийи таланы бир дәмей байдалга тургузуп турар болгаш ракетага удур камгалал системаларын удам ыңай калбартыкан таварылгада ийи таланың үндүрген турун болуру улуг чарыгдалдардан чайлаар аргазы берип турар.

Стратегтиг шаап халдаашкынның чепсектерин кызыгаарлаарының талазынга чамдык хемчеглер дугайында Түр дугуржулгага база бо кереэге ат салыш турарының үезинде ат салган. Бодуңуп характеринии талазы-биле алырга, Түр дугуржулгага ат салыры негеттинмейн турар, талаларның дугуруикарын ёзугаар СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу кереэни күштүг болдурун бадылаи турарының үезинде ону чүүдүг деп көргеи турар ужурлуг.

Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк дугуржулгалар ийи туруттун кайызынга-даа ажыктыг болбуйлаан, үшкү чурттарның эртем-ажыктарын чүүл-биле-даа дорамчылавайн турар. Харын дугуржулгалар чүгле совет болгаш америк улустарның эртем-ажыктарының өвес, харын өске чурттарның бүгү кижи төрелгеениң эртем-ажыктарыиыа тааржып турар, түге дорге ядролуг дайынның кыжаныышкынын ооскадырыгга ол дугуржулгалар ядыг даттынмаан шаанда Совет Эвилели мооң мурнунда-даа ышкаш, бодуңуп айыыл чок чоруун болгаш бодуңуп эвилелдиг-лериниң айыыл чок чоруун ханыраар талазы-биле бүгү-ле эртемок чүүлда хемчеглерни боттандырар аңаар деп, В. В. Кузнецов онзалаи демдеглээн. Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле дутуржуушкун Совет Эвилелиниң болгаш шинтизи-биле Варшава кереэниии чуртталарының камгалалыр аргазын бичии-даа коопатпас ужурлуг.

Стратегтиг чепсегленишкиннерии кызыгаарлаарының талазы-биле совет-америк дугуржулгалар ийи туруттун кайызынга-даа ажыктыг болбуйлаан, үшкү чурттарның эртем-ажыктарын чүүл-биле-даа дорамчылавайн турар. Харын дугуржулгалар чүгле совет болгаш америк улустарның эртем-ажыктарының өвес, харын өске чурттарның бүгү кижи төрелгеениң эртем-ажыктарыиыа тааржып турар, түге дорге ядролуг дайынның кыжаныышкынын ооскадырыгга ол дугуржулгалар ядыг даттынмаан шаанда Совет Эвилели мооң мурнунда-даа ышкаш, бодуңуп айыыл чок чоруун болгаш бодуңуп эвилелдиг-лериниң айыыл чок чоруун ханыраар талазы-биле бүгү-ле эртемок чүүлда хемчеглерни боттандырар аңаар деп, В. В. Кузнецов онзалаи демдеглээн. Стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле дутуржуушкун Совет Эвилелиниң болгаш шинтизи-биле Варшава кереэниии чуртталарының камгалалыр аргазын бичии-даа коопатпас ужурлуг.

Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында кереэ, Түр дугуржулга болгаш бедик деңнелге совет-америк чугаалажыышкынынар үезинде 1972 чылдың майда Москвага ат салдынган өске-даа документилер тайбыңга, ынакшылдыг даштыкы политиканы бистиң партиивистиң болгаш күүсеттинеишкиннерин чайгылыш чок чорудуп, тайбың дугайында, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң үлүүн алган программазын практиканга боттандырып турарының түңнели болгаш улуг чедиишкинни болуп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң соонда ындыг-ла үр эвес үе эртпеи. Ынчалза-даа ол үе дургузуида бистиң чуртувус тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демиселге улуг болгаш идеркелиг салыышкынын хиирип, бистиң совет чуртувустуң делегейге турчулары улам ыңаш болгаш идегелдиг болуруи чедип алганын бүгү улустар көрүп турар-дыр.

(Төнчүүү 3-ку арыңда).

Дүжүт ажаап алыышкыныныӊ маадырлары—Каа-Хемниӊ тараажылары

ГАВРИЛ ИРЕЙНИҢ ООЛДАРЫ

Саргалдың тарай шыпкан шөлүүнүң бир кестинмээн херии дилиндээнде дөрт комбайн сүрүүн алган дескиңни чоруп турган. Сөөлгү дилиндээнтер, сөөлгү центнерлер — дүжүт дээш демиселдин эң не шиитпирлиг хүнери турган.

Мурнаң чоруп олурган комбайнының ээзи бөргүн кантавышаан, ол арагында хая көрүү кашпаан: ийиги-ниинии башкарган комбайнының карактары ыяш кыныш каап, медээдеп чоруур болган. Сөөлда чоруп олурарларынга шаптыктаваазы-биле, ийинде саваң оваалаваан хоорээнче үне чорта бергеш, ийигизиниче холун чайгаан: үндүр чортуп кел!

— Чүү болду, Данил?—деп, баштап чораан комбайнының ээзи эр чеде хонуп келгеш айтырган. Данил моторуң өжүрүпкеш, караанын шилип үжүлгээш, штурвалдан тутунмуштаан, хомудааны карактарында ийдеп, шимээн оттүр айтырган:

— Мен-даа бөгүн сандай үзүүм ышкаш. Фатей! Кончут бакчаяанныг бо дөң-доъшке коробка чарлып чаштай бериң!

— Ак!—дээш, Фатей дораан-на моторда халып чеде берген. Арткан ийиги ажылын үзамчылаан, салам баштыг кыяа-тасты кестирип эрте бергеннер. Фатей бир холуңга тудуп турган кышкы бөргүбиле селберере берген бажыңын дүгүн кайы-хамаан чок болуп, базыра каапкаш:—Турлаг киибес болза бүтнес-тир. Саазалының аа! Бо участоктуң 500 га тараазын бөгүн доозупса, арткан шөлдүң ырмазы сыва бээр ийик. Ийлээ туруп бозуривиске хоржок. Мээ дүъшке чедир аяның тып корейи. Артык кезек бар эвес, ында оске комбайнның коробказы бар чүве, оны чөндуруп тургаш мотээр-дир ийин — дээш, Данилче көрүнеш: — сен мээнии мунупкаш, дүмбаларыңга дузалаш —, дээн. Ол ара-зында автомашина маңнадып келгеш комбайн чанында тура дүшкеш, а Данил мурнунда турган «СКД-5»-ти хөделдиргеш ыңай болган.

Бо таварылга «Коммунизмче оруң» колхозтуң Саргалда бригадазының мурнакчы комбайнерлери Фатей, Данил, Борис, Константин Долганов алышкыларының бир ажыл хүнүнде болган.

Алышкыларның черле чамчылы ыңдыг, бирээзи туруп алаа, өскелерә ажылын үзүктелдирбес, харың-даа ол чыдып калган кижиниң үлүүн ыяап-ла өүүседир. А бир эвес үүрмек үреливишкин болу бергеш ону хензиг када демнежип, әде шаап алыр.

Фатей — дөрт алышкының үлүү, ажылга ол эвенонуң механиги. үдуртукчузу. Ону ким-даа томуйлаваан, каяда-даа чарлаттынмаан, аңаа-ла алышкылар арагында бижиттинмээн дүрүм ышкаш аңаргаң чүрүм. Ооң тывынгыр, хөй чыдыг байлак дүржүлгазы эвес болза, Данилдиң комбайны та кайы хире аңаа туруп келир турган. Фатей ону шынап-ла дүъш четпээнде эдикчи мастерлер-биле демнежип турган, белең тывылбас кезекти ыяк эдип каап, бодуңуң херээниң бүүлүг «доктору».

— Сураглыг Мерген хем-биле атташ сүт-бараан фермазының үстүү чарымда шагда чүрт турган чер бар. Ону Долгановка деп адаар турган. Ол үениң-биле шору сууржыган. Чогум-на ооң амгы артып калган чурттакчыларының бирээзи Долгановтарның чаа салгалының үлүг назылыы Гаврил Петрович Каа-Хемниң Көк-Хаакта пенсионер болуп чурттавышаан. Ол чоон-хавыга сураглыг, үктүг дарган ирейниң кадыы кара ажылга канчалган, назы-харының үзааны ону шүүттүтүүшүдүрбээн хевээр. Ылап дээш кадырып каап аът дагаанының эзекилерин дээптир адыптаптар—ооң аныяанда ыңдыг мөге-шыырааан дөрт оглу дөзеп алган. Долганов алышкыларны көк-хаакчылар «тутса—мөге, турга— узуң» дижип, бир-ле дугаарында ажыл-ишке оларның эрес-кежээнии дугайын ыяаар чугаалажыр.

Дайын-чаалыг 1943 чыл. 14 харлыг Фатей ынчаардагы Көк-Хаактың Ворошилов аттыг колхозунуң ажыл ыңдыг кижилериниң чиргин дутлап, кежээ-шоваазы-биле чуртташтарын магадаткан. Кадыг-дошкун дайын-халаан чер бөмбүрзээниң кайы-даа булуңунга бачыттыг уржуун таварыштырган. Ол хайлыг уржуктарны адын алырының чыыштыг чыыдарының бирээзи— 1947 чыдда Сарыг-Сеп МТС-ниче Гаврил ирей улуг оглу Фатейни аътказган.

— Шак ынчалдыр, 1948 чылдан бо хүннерге чедир Фатей Гаврилович механизаторлуң хүндүлүг хүзээлгезин күүседип келген. Кандыг тракторга олурбаан, кандыг комбайн башкарбаан дээр! Чүгле ол часкаан безин та чеже га черниң тараазын тарып өстүрүп, чеже тоннаны урган чүве!

— Та чүге ыңдыг болган чүве, мээң дүмбаларымдан баштай-да мендем бичеш. Данил эвес, ооң бичө Боря техникага хандыкшыдыымны дээп алган болгай—деп, дүъштеки чапсар үезинде Данилдиң комбайнынга коробка салып тура, Фатей Гаврилович мендө сүт-тывалап хөөрей-дир.

— Караам кара эвес дээрден башка тыва кижи ышкажыл мен, ынчанмайн канчаар,— дигеш, мээң кайганыммың чалбыжыын өжүре тыртып каапш,— корреспондентилерниң сонуургаар-ла айтырыглары каш, чеже дээш янзылыг сөстер болур. Мен силерге амыдыралдан солуң чижек чугаалаайын шиңме? Ол солуң болгай — дей-дир.

— Ол таварыгга каш чыл буруңгаар Саргалга кыжын болган. Фатей дузалакчызы болуп турган Бористи эдертипкеш, саваң соортур дээш суурдаа тракторлуг чортуп үнген. Ол арагы база херии, үнгеии база орай болгаш, алышкылар колхозтуң хову турлаанга чүгле чедип кээп хонар ужурга таварышкан. Турлаг эгизиргей, таныыш ирейниң бажыңыга хонган.

Даң бажында шаңакта саваңныг тракторунуң чанында келгеш, Фатей хөделдирер дээн — бус-даа бурт дивес. Эң-не коргушчут чүве—радиатордан сүт төктүнзөөн болган. Дегийт-ле адаанда сүт төгөр бөриилдиг аасты суйбаан— олчаан. Боризиин кый

— Сүтвү чүге төктээн сен?

— Мен сени төктиен дел бодаан мен.

— «Сени, сени» деп алган!— деп хейде-ле кылыы хайыраш, дүмбазыңга хыйланып, Фатей трактору хөделдирериң орадашкан. Удаваанда хөделдирикчиниң чаргыраш даап-шимээнин чаңгыланып үнген. «Чара төнкен хоолайлардан кажан-на сүт саваайны бээр ирги?» —деп, Фатей дескиндир базып турган. Хуулгаазын чүве кайын турар — удаткан чок радиаторнуң дежик черлериңден сүт дөгөрө төктүп калган.

— Че, ол-дур! Аамай болурга ыңдыг кончут,— дигеш, чанында турган дүмбазын бир шагайтаан. Демгизи шүүжүлевишаан:

— Кезээде-ле мен бууруулуг ыйнаан, харың! Бодуң ыңдыг кончуг кижи чүге сагындырбаан сен?—деп, удурланза-даа аңыы катпаан хөп дег адыжы-биле ам база катап донан чаактарга дарс кылырыйын деп сезингеш, аткаар баскан.

Караанын чаңы будделген дүмбазының чалданып чыткаңын эскерип каш, Фатей баары ажыш кылыпган: «Угаан кирбээн багай ирни хей-де канчаарым ол! Ооң оозу-да чоп—мээ бир дугаарында буруулуг-дур мен» ыңдыг чазыгып бодаңган.

Узун, шала хертейин алгаш кылаштаар, бедик дүмчүктүг Фатей Гаврилович папиросун мызырлыкап, дүлгүүр-биле эзирил дыңзыда каапкаш, менче көрүнүп келирге, хүдүмзурут ооң кызыл шырайын шыва алы берген болду. Ол чугаазын талыпы кыпсын ап чыда допчу доостуг:

— Ынчан бис ийи алышкы хүнзедир түрөөн бис. Кежээ мүң-не оске радиатор салып алгаш, Көк-Хаакче бодып келдивис. Ол төөгү чүге бис ийиге эвес, харың дөртелдирвиске хөп таймылбыр хөрек чок уроң болган ийин. — Ооң улуг тынгаш, папиросунуң ыяын үрдүкмүшаан бистиң чанывыска долгандыр тургулаан дүмбаларынче көрүнгеш: — А Борииның ынчан-на характерлиин билип каан мен. Ажыынган уум-биле моку мен бууруудалыы, ооң-даа дора ажыылаан болзур турдум. А бо дөргө ол бүтүү биле-тура чөвүа дөрт сөстөриңден чалданмаан...

Борис. Дөрт алышкыда трактор, комбайн, кодээ ажылагыйның оске машина-техниказын, оларны башкарарын кандыг-даа тускай ооредилге чокка чедип алган кижи чаңгыс ол. Бо чылын Борис Гаврилович оске Долгановтар-биле бир дөмей 500 га черниң тараазын ажаап алырын хүзээнип, 750 тонна тарааны колхоз шаңына урар, 200 кг кывар-чаар материалды камнап алырын хүзээгеш, сезон дургузунда чаңгыс-даа үреливишкинге таварбажып, тура дүшпейн ажылдап келген. Дүжүт ажаалдаашының түлүк үезинде комбайнерлериниң арасында чарыштың каш дакаар тилекчизи болган. Ам бо хүнүерде ооң комбайнында 8 сыдыс чайвай берген — соңгазы сес, кертken ыяш — хүзээлге ажыр күүсеттинген: 880 тонна ажыг тараа бастыртынган.

Данил. Алышкыларның үлүүндаң бичезиниң характери өскелериңден чымчак. Чугаалаарда безин ох ыарышкылыг апаар чүве дег оожум. Ыңдыг хирезинде ажылдан турда аваангыр-туттунгурулукындан-даа ажыг. Данилдиң бо чылгы комбайны шала эрге болгаш удаа-дараа туруп алыр турган. Ынчалза-даа өскелери ону катбайн келгенинии ачызында, ол Бористиң соон ыяыры келгеи— амгы үеде ол 671 тонналы бастырган, хүзээлгеии күүседиря барыктыг. Эрес-кежээ Данилдиң социалистиг чарышка кыйгырган кижизи безин республиканың алдарлыг механизатору А. К. Дресвянников, ону ол аңнаан.

Константин. Гаврил Петровичиниң хеймер оглуң хоомай даорı берге. Ооң чарыш салган кижизи Көк-Хаактың хоочун комбайнерлериниң бирээзи А. И. Филатов болгай. Ол ону база-ла мурнаң чоруп турар.

1967 чылдан бөөр Долгановтарның улуу— Фатей Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору болуп берген. Ооң делгем хөрээн дөрт күш-ажылчы медаль каастап чоруур. Бодувуң дүмбаларының дугайын ол тыртым сөстер-биле ыынча дээр:

— Ажылга чаа чажыгып чоруур мал дег ярлер-дир ийин. Ортуң дүмбам Бористи бодумнуң ыяак мергежилиме оредип алгаш, ооң сөөлүделерии мээ-даа техникага чаңчыктырбаан мен. Боттары мунганган улус чүве. Ынчангаш оларның үезинде өөренир-даа, ажылдаары-даа чиик болу берген.

Юбилейлиг чылдың бедик дүжүдүн ажаап алырын доозуп турар ажыл-агыйларның бирээзи— Каа-Хемниң «Коммунизмче оруң» колхозта ажаап алышкының шалыпчылары Долганов алышкылар ыынаыт тура-соруктуг кижилер-дир.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: (солагай талаадан оң талаже) ДАНИЛ, ФАТЕЙ, БОРИС, КОНСТАНТИН ДОЛГАНОВ алышкылар.

А. ШЕДЕНКОНУҢ фотолары.

ДҮРГЕДЕДИРИНИҢ АРГАЛАРЫ БАР

Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл болур улуг баймралдыы күш-ажылчы бедик коргузүглер-биле үткүп, 1972 чылдың планныг даалгаларын болгаш юбилейге үткуштур алган хүлээлгелерии күүседир дээш «Кызыл тудуг эргеледдиң хөй националдыг коллективии күжениишкиниг ажылдап турар. Эргелеп болдунуң күжүү-биле сес айларда тудуг-монтаж ажылдарын кылырының планын 104 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 111,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге дешпээрге бүгү коргүүглер экижээп, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң темпизи 34,5 хуу улгатkан. Ол чүвү хереңнел турарын даорге, эргеледдиң удуртулгазы-даа, оргүмак звеноуның кадрлары, ажылдакчылар-даа күш-ажылды тавырымчалыг организастаарынче, тудутка механизмнерии ажыглаарынче кичээнгейин күштелдиргенинии херечиял-дир.

Бо чылын бистиң айыыл республикавыстың пайысчылаңга Радио бажыңы, сөөлдүкчу комплексии, 280 урут турарсад, эмнелге комплексии чергелиг улуг тудуглары бистиң тудугжуларывыс ажыглалга киирипкеп. 100 квартиралыг бажыңварже кызычылар кежүп киргеп. Эдлчегде — 12 кварталда № 3 болгаш № 6 бажыңнар туруп турар. Ол-ла квартала сөөлгү бажыңнарның тудуунда дашчыларның, бызанчыларның бригадаларын мөөнүүн.

Тудугуң хуусаазы кызыларынче, ооң шыпарын ажыгдеринче, иштики курлавырларны улам долу ажыттаарынче улуг кичээнгей салырын партияның XXIV съездии бистерден, тудугжу кадрлардан иегээн болгай.

«Кызыл тудуг» эргелеминде 12 бригаданың арагында чарыштыг калбартkан. Алаа Ф. Фокинниң удуртканы бригадазы удаа-дараа бирги черии эдлеп келген. Б. Белковтуң бригадазының коргүүглери база бедик. Эртиен айда С. Сандан бригадирлээн бистиң бригада бүгү коргүүглер талазы-биле бедик түнелдиг болуп, чарышка бирги черии эдлеп.

Участоктардан үшкү участок (начальниги В. Ризаков) тудут-монтаж ажылдарының планның ай санында чедиишкинниг күүсеглер, чарыштың мурнуку одурүүнда чоруп турар.

Ажыл-ишчи бедик коргүүглерии үндезиниң чүдел? Күш-ажылды тавырымчалыг организастаарынче кичээнгей күштелген. Бригадаларның материал-техниктиг хандырылгазын төнчүткөн чагыг ёзугаар боттандырып, ажылды неделя, хонуп айы-биле планнап турар. Неделя бүрүзүнде ажылды түңнеп, ажаа инженер-техниктиг ажылакчыларны планеркаларга калбаа-биле киирипкеп турар. Партия организациязының таазымдан хандырылгазы чогумчалыг болдурары даэш контроль шыңгыыраан.

Сөөлгү үеде кол техникалы, ажылчын күжүн болгаш материалдарны ажыглалга киирер объектилерже мөөнүүн турар апарган. Ол чорук чарыштыдаа улам дээштиг болдурар, ажылдың шыпарын экижедиринге идиглиг. Ол шыкаш аккорд-шаңналдыг ажыл төлевиринче тудутжуларны шилчүткөнинии бригадаларда темп бедии эгелээн. Ажылдың хуусаазы, шыпары дээш харыысалганы ол бедиткени билдингир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери эң чугула сорулгаларның бирээзи. Тудут ажылдарын механизастаанының деннези мурнукузундан бергөн. Бо чылын шенектелчек чаданы ажыглап эгелээн бис. Ооң ачызында тууйбу салымчыларының темпизи дүргедээн.

Бригадаларның ажылының түңнелии үндүрген, иштиг байдалды калбак активке тәнышпырын турар. Ол чорук күш-ажылдың сагылга-чурумун белидериңге ыяк илигиг боон турар. Прогул кылган, чурум үргөн ажылчыныы аккорд-шаңналдыг төлевиргe киирбес кылдыр доктаатkан. Ол чурум төөттиг даарии бригадаларда байлал көргүүп турар. Чижээ, бистиң бригадада ажыл шагы үзер чоруп читкен.

Хандырылганы төнчүткөн чагыг ёзугаар организастаан деп эгеминде чугаалаан болгай мен. Ынчалза-даа ол эки херектя улам хамыладып, бүгү бригадаларның чагыын айыткан хуусаазында ассортимент аайы-биле күүседир чугула. Амдыызында материалдар үүктелир түүлдер бола тургулаар-дыр. Ылаңгыя материалдарны комплект аайы-биле четчелээрине кичээнгей салыр көрек. Ол бодалды бистиң бригаданың чижээ-биле бадыткайын. 12-ги кварталда 120 квартиралыг бажыңның чартыын тудуп турар бис. Бажың иштии өрөөлдөр гипсошлак хаваларны комплектилевейн эккеш турганындан тудуглу үе-чадалаан комплекстиг арга-биле кылыр арга чок болуп турдувус. Түүйбуга чагыг бава долу күүсеттинмес таварылгалар кайы хөй. Июль, август айларда — ажылдаарымга тергиин таварымчалыг үеде түүйбу чогудан аваа туруушкувартa таварыжын турдувус.

Бригадалар колдуунда-ла шуптуу комплекстиг апарганда кадрларның чаа-чаа мергежилдерии шиңгээдип алырынче кичээнгейии ыяштелдирери чугула болгай. Ам үеде бистe каңнакчылар чедишпезиндеи демир-бетон конструкциялары монтажтаары недели-неделязы-биле саадап турар. Оларның келириң маңаа турда үе эртип турар-дыр. Участок бүрүзүнде чүге бир-бир каңнакчы бар. Ол даорге ооң-чуңгат эвээш.

Ажыды организастаарын улам сайзырадгайкыдыр, нол тудуг ажылдарын кыдыы туза үүрмек ажылдарны комплекстиг арга-биле хары утда чорудары кедилиг. Ылаңгыя механизация, чыыштыла системаларын монтажтаарый чер ажылдарын кылып турар үеде-ле эгедезе кандыгыл? Хаазын салып каап каът бүрүзүнде бүгү ажылды хары утда кылыр болза, тудугнуң хуусаазы кызырлыр ийик.

Каът-каът бажыңнар тудуунда суургалыг краннар ажылдап турар болгай. Кранга чагыгны № 14 механизация эргелевинче неделя бурунгаар киирер. Кранны эккеп тургускаңда бригаданы кандыг-бир далаштыг объектиже шилчидиптер түүлдер бо-ла тургулаар. А кран аңаа туруушкун кылыр. Ону ийи эзлчегде ажылдап турган кылдыр нарядтап, механизация эргелелиниге төлевиг киирип турар.

Материалдарның шыпарының стандартка дүүшпейн турарын биживес артам чок. Демги-ле гипсошлак хаваларывыс комплектилевээнинден ангыда чөлбегер—дески эвес болгулаар. Оларны тудут төлүнге чонуп, аай-дедир тудуп, монтажтаар ужурга база таварыжыр боор-дур. Дээвир плиталарының шыпары база ыңдыг.

Чада маршгарын монтажтаарынга таварымча чок кылып турары элдептиг. Чада марыжың аар конструкциязы. Ооң монтажтаар даорбээн чүгле ийи ийинде кылып каап. Ону түүлүүп эккелеп машиндеи дүжүүрүп алырынга таварымчалыг. Чогум монтажтаарда ол аар чадавы сывырыңдан демирлер-биле шарып алгаш, өрү көдүрер-дир бис. Хөй күш, үе аңаа үнүп турар. Техниканың айыыл чок чоруунуң дүрүмүнге ыңдыг ажыл канчап-даа таварышпазы билдингир. Ужуру болза, ыңдыг чада марыжының монтажтаар даорбектери ийинге эвес, а кырынга болур ужурдут. Ийи эвес, 4 даорбек турар. Үлетпүр будурүлелер комбинады ун айтырыгны өөренип көөр үе келгеп.

База бир айтырыг. Тудут объектилериниң чанында хөй материалдар, инструментилер чыдар болгай. Оларның камгаланын эжыжедиринің хемчээн алыр херек. Материалдар, чепсек-херекселдер читкеп таварыларны онаалап коргеш, ыңдыг түүлдерии болдурбазының шыпгыны хемчээн алыры чугула. Таныыштардан негелдеии күштелдирери негеттинип турар.

Темпиии болгаш күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниң чамдык курлавырлары ыяыг-дыр. Соруглавые —четпестерии дарый хайладып, юбилейге үткуштур алган хүлээлгелериниста күүседир дээш улам шүүлүг ажыылдаары болур.

Д. ЧҮЛДҮМ-ООЛ.
дацчы.

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИЛЕРИНДЕ

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООВУЛГАН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Узуу салбырында коммунист М. Чаш-оолга удуртkан № 1 хойлуу бригала хойлуң тарын бооздылгазын организастыг доозаан. Дөн-Терек пунктузуунга шиитизи-биле 1941 хойлуу тарын бооздаткан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

* * *

«Узуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы болгаш Көк-Чыраа салбырларында 1970 ажыг гектар шөлдүң тараазы кестинген. Ооң иштинде дорт кестиргении 3350 гектар. Га бүрүзүндеи-не 12,8 центнер дүжүтүү ап турар. Комбайнерлер К. Кертик-оол, П. Кабанов, М. Даржы олар совхозтуң мурнакчыларынга саналтырып, хүн үзүүн үргүлүү ажыр күүседип келгеннер. Улугхаяларының мурнунда кол соруглга — чоокну хүннерге күрүне шигжамырынга 2020 тонна тараазы үрүп, планныг онаалдазын күүседирп.

* * *

Оз-ла совхозтуң Көк-Чыраа салбырының төп, шаңында ажыл дүн-хүн чок үргүлчүлеп турар. Ында тараазы арыглап, оз-шыгын ылган, сайгарып турар дыка хөй кижилер ийи эзлчегде ажыаптынган. Оларның аразындан Д. Довгак, С. Хураалаа, З. Кыргыс, А. Самбуу олар ак сеткилдиг ажылдап, өскелерге үлегер-чижектиг болуп турарлар.

О. ТАВАА.

БАРЛЫК УНУНДА

«Барлык» совхозтуң Х. Байыр эргелекчилээн төп салбырында келир чылдың дүжүдүнүң магадылалы — күсөү суггарылга эгелээн. Баштайгы күнде 205 га шөл суггартывган. Салбыр иниизи-биле муң га черии суггарар ужурлуг.

Эвр-Хавак ховузу — «Барлык» совхозтуң тараалап черлериниң бирээзи. Ында ангыс ацдарылгазы чоруп турар.

М. ДЫЛАЙ.

ССР Эвилелиниң 50 чылынга уткуштур

ЧУГУЛА УЕ-ЧАДА

Бүгү улустуң байырлалыы — ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылының бүдүүзүнде делегейде баштайгы социалистиг күрүенин тургустунганының болгаш быжыкканының оруунга болган чугула тоогуулг үелер карактка көстүп келир-дир. Хостуг болгаш бүрүн эргелиг совет республикаларның тургустунган үезиниң алдарлыг болуушкуннарының арасында Закавказ Социалистиг Федеративтиг Совет Республиканың (ЗСФСР) тургустунганы алдарлыг черии эзлеп турар.

Ол болза ден эргелиг болгаш хамаарышпас совет республикаларның ёки тура күрүне эвилелии тургузарының үнелиг дүржүлгазы болган. Закавказьениң ажылчы чонларының интернационалчы чангыс эвинин эрге-ажыктарының негелдезии оларның национал күрүне бүрүн эргелерии-биле, совет федерациянын принциптеринге тургустуңнаи улуг күрүенин артыкшылдыг күштери закавказ улустарының национал күрүнелерии тургузарының сорулгалары-биле тааржымчалыг холбашкан.

Закавказ федерациязы болза совет республикаларның арасында харылза-холбаалариның чаа хевири болур. Хамаарышпас республикаларны каттыштырганының эвилеечи федерациязының идеязы Совет күрүне тургузаушкунуун практиказынга ам-не баштай борта боттанган. Закавказьеде национал тургузаушкунуун дүржүлгазы федерация дугайында марксизм-ленинчи ооредигнии чаа чугула чүүлдер-биле байыткан.

* * *

Закавказьеиин совет республикаларының ажылчы чоннары социалистиг тургузаушкуиче иштикиинин болгаш даштыкының нарын байдалында эгелеп кирген. Империалистиг дайыныың, а ооң соонда меньшевиктериин, муссавагистериин болгаш дашнактарның буржуаз-национализчи чазактарының тергииделивиин, даштыкы интервентилериин ээлеп турганының түнелиидe Закавказьеиин экономиказы бүрүн буурадшкынга четкен турган. Ук чөриин Россиябиле, ооң республикаларының аразында төөгүден бээр туруп келген экономиктиг харылзаалары үреген. Закавказьени ажыл-агый талазы-биле башкаландырар болгаш түүмектеп хаандектээр дээш контрреволюстуг партияларның чорудуп турган политиказы улустарны хожудаңгай, хагдынчак чорукче чыгаа, национал өжээнниишкек чорукту өөскүдеринге таармычалыг байдалды тургускан.

Ынчангаш Азербайджанга, Арменияга болгаш Грузияга Совет эрге-чагырганың тургустунганының соонда оларның политиктиг болгаш ажыл-агый күжениишкиннерин каттыштырарының сонгаарлаттынмас сорулгазы туруп келген. Бот-боттарының экономиктиг болгаш шериг детkимчели чокка, политиктиг болгаш ажылагыйның сырый кады ажылдажылгазы чокка Закавказье республикаларның федеративтиг каттыжышкынынга удур ынчан национал-уклонистер туржуп турган. Закавказьеиин партия организациялары Г. Б. Орджоникидзе, С. М. Киров, Н. Н. Нариманов, А. Ф. Мясников, Т. Д. Орахелашвили, Г. М. Мусабеков, А. Г. Караев болгаш оскелериин-даа удуртулгалы-биле национал-уклонистерии сойгалаарының шүүдүргү демиселии калбарткан.

Федерациины тургузар дугайында айтырыгны партия, профвиилел болгаш комсомол куралдарынга, ажылчынnар, тараачынnар болгаш кызылшериг депутаттарының Советтеринге, ажылчы чоннарның массалыг митингилеринге чугаалашкан. Тифлистин коммунистериниң ийи муң кижи киржиккилиг күралы федерацияны тургузарының чугулазын айткан. Грузияның пайысчылаңга хөй кижилиг 30 ажыг митингилер болгаш хуралдар федерацияны деткаан. Федерация дээш демиселдин авангардынга пролетаржы Бакунуң ажылчыннары чоруп турган. Республикаларның федеративтиг каттыжылгазының эргежок чугулазы бүгү Кавказтын ажылчы чоннарының экономиктиг болгаш политиктиг негелдезинден үнүп турар деп, Эриванның коммунистери чангыс үнбиле демдеглээн.

1921 чылдың ноябрь 29-та РКП(б)-ниң ТК-зы Ленинниң санналдаан доктаалының төлевиилерии бадылаан, орта зарый эвилели буржуазия үезинде көзүлбээн болгаш буржуаз тургузугга бодунмас национал делегейниң үзегерии тургузар деп быжыг бүзүредип илереткеп. (Чогаалдарының долу чыыдызы, т. 43, арын 198).

Закавказ республикаларның федеративтиг каттыжылгазының эргежок чугулазы даштыкы политиктиг байдалдар-биле база болдунган. Империалистер Грузия биле Арменияны боттарының быжыглаңар чери кылырынче үүткүп, Бакунуң нефтилиг черлерии, эжелеп алырын планнап турган. Национал өжээнниишкек чорукту артыышкынынарының бары, бот-боттарынга бүзүрешпес чорук федерацияны тургузарынга шаптыктап турган. Республикаларның федеративтиг каттыжышкынынга удур ынчан национал-уклонистер туржуп турган. Закавказьеиин партия организациялары Г. Б. Орджоникидзе, С. М. Киров, Н. Н. Нариманов, А. Ф. Мясников, Т. Д. Орахелашвили, Г. М. Мусабеков, А. Г. Караев болгаш оскелериин-даа удуртулгалы-биле национал-уклонистер сойгалаарының шүүдүргү демиселии калбарткан.

Федерацииның эвилелии

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги армида).

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң даштыкы политика талазы-биле шиитпирлерин боттандыдыр 'талазы-биле бистиң чединишкиннеривис Совет Эвилелиниң күчү-шыдалының осконнинн, делегей аразында чүштерниң денгжигүүдүнүн социализмнин талазынче чайыылганының түнели болгаш.

Стратегтиг чепсектерни кыягаалдаар талазы-биле дүгүдүүлгә кылыр деп АКШ биле чөпшээрежирде бистин партиявыс бистиң социалистиг Төрээн чүрттүвүстүң эрге-ажыктарын кандыг-даа халдаашкыннардан чоруу камгалалын хандырарының эргежок чүгүлазының база көрүп түрээр деп. М. А. Суслов чугаалаан. СЭКП ТК-ниң партияның XXIV съездизинге Отчёт илеткелинде чугаалаганы болза: «Улустүң түрүүсүкан бүгү күүдегин идегелдин-биле камгалаар үжүдүүт. Совет күрүнеин быжыглаары— ол дээрге оон Чепсектиг Күштерин быжыглаар, бистин Төрээн чүрттүвүстүн камгаланыр аргаанын бүгү хемчег-биле бедидеп дээнн ол-дүр. Ынчангаш бистер амдыызында оожүүргүл чок чеде чүрттээ түрээр болганывыста, ол эң чүгүлә сорулгаларның бирээзин боон артар!»

Бистер ол дугайын чүге сагындырар силер дээр болза, делегейде дүшкүүрлүг чоруктү хевээр арттыраның, чепсегленишкиннерни кыягаарлааның, бүгү улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының шиитпирлеттинип түрээр. Ол эң чүгүлә сорулгаларның бирээзи боон артаар!»

Бистер ол дугайын чүге сагындырар силер дээр болза, делегейде дүшкүүрлүг чоруктү хевээр арттыраның, чепсегленишкиннерни кыягаарлааның, бүгү улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының шиитпирлеттинип түрээр. ол чоруктүң

АВАНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

Ажыл-ишке чаңчыгары — Амыдырал үнелиин. Ада-чуртка бараалгаары — Аас-кежик өөрүшкүзүү.

Ном өртемчейниң доктаамал чурттаары дээрге, кижи бүрүзүнге болдунмас, чүтле номга төрүмелиинден, совуурталдыглар быражыр амыдырал-дыр. Чаа ном бүрүзү — амыдыралче чаа билиишкин болган көрүш, яазы-бүрү ажы-чаңныг, үзел-бодалдыг, тура-соруктуг болган аймаксаак база шажын-чүдүгелиг кижилер-биле ужуражылышкын-дыр. Чаа ном бүрүзү дээрге-ле партияның болган чазактың салып турар сорулталары-биле артемниң, техниканың болган культураның база ураа түүлдүң чаа түүлдери-биле таныжылга-дыр. Ынчангаш ким ном-биле өнежип, ким ооң-биле амыдыралын сыгый холбаанын, ол кижи билиглериниң үнделээниниң иептередикчизи болган сурталачызы-дыр. Ам шак ынчаар бир коммунистиг дүтайын маңаа чугаалаксаан мен.

Хүн соңга оттур бодунуң хереглери-биле онаап, кижиниң ооргазын хөйлеп оттур ойбаннадыр чип, стол кырында делгеп каан чаа номнарны чоорту чылдыр шонуп турган. Библиотека иштиг шимээн-не чүве. Чүгле доора салган стол артында назыкары улгадып, бажыңыг дүктери буурарып бар чыдар херээжен кижиниң ажа түткан картотекалары (номучукчулар бүрүткели), шылыртыкайнып, шыпшыңы үреп турар. А түс-түс делгинирлерде делгей салгылап каан номнар бир-ле бачым ажыл соолуунде удаан чүве дег тургулаар.

Сактырга, библиотекада шин-ле шимээн чок шиткаш сагыындыр. А шынарга ол ыңдыг эвес. Мында 10300 номнар «чурттаа», боттарының ынак эдээри-биле сүмележип, оларга чаа-чаа билиглерни, овур-хевирлерни, мөзүлеш маадырларны, арга-дүрзүлгаларны берип турар. Мында, ном өртемчейинде, амыдырал чымыштыг болган өндүр-чаагай. Ам дээрезинде чапсар үеэш, ынчангаш бүгү түве шимээн чок дег. Бир, каш минутадар шагны соорту, шаккыладыр хаа арте бээр, а ынчап...

Шынап-ла кижиниң амыдыралы черле кайгамчык. Бир-ле бодап кежирге, кыска-даа ыяштап, бирде-бирде үзүп-даа ыяшташ, апаа кым-даа доктаамал хуусаа бербейн. Ол хире-зиңде-ле совет кижилер кайы-даа хире улуг херекти бүдүрүп, хөйүг кылып кагза, «Чүгээр ажылдап тур мен» азы «Шору ийнең» дең биче сеткил-биле чугаалаарны өөрүнүг болган чаагай.

— Силерниңде ажыл-кавдыг тургустунганы база чүвүүнү чорудуп турар силер, Күске Чанмаевна? — дең, Эрзиннің «Чаа орук» колхозта библиотека эргелекчизи Эренчинадан айтырдым.

Ол холунда номнарын каңныы кончуг сүйбай түгкулааш, кысказы-биле харыылай-дыр.

— Чамдык ажылдарыны чүдүүл-ла турар бис.

Күске Чанмаевна ооң ынай чүвү-даа немеведи. Ам канчаар, айтырыг күжү-биле хамык херекти илередир ужурга таварыштым.

Библиотеканың турар өрээл улуг эвес. Ынчалза-даа ооң ээзи билдилиг ажылдакчы, мергежөө кижи дең чүве дораан-на билдиинге келир.

Ким кандыг темага ном номчукчай-дыр, ол эргелекчиниң сүмези чокка-ла билип алыр. Чүге дизе, библиотеканың номнары шүүтүзү тема айы-биле тус-тузунда үзе салдынган. Ооң түгле чамдык кезинге адаарга мындыг:

«Тыва туртум-чоргаараалым», «Тываның чогаалчылары», «СЭКП — виитилелдиң удуртукчу күжү», «Кедээ ажыл-ишчилерге», «Мораль болган кижи», «Ленинчи комсомол», «Уруглар чогаалы», «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга литературалар», «Ленин. Ооң амыдыралы болган ажыл-ишкүдулгалыг», «Бодуңнуң республиканы билир сен бе?».

Очерк

— Код түүл — номчукчулар-биле ажыл болгай. Боттадазы-биле чүвү чугаалап болур силер, Күске Чанмаевна? — дең улам-на сиңиптиктим.

— Номчукчулар конференциязын чылда 4 удаа чорудар плавыг бис. Салым Сүрүк-оолдуң «Лейтенантының даалгазы», сиңерниң «Тывыңгыр оол», дең номнарынга конференцияларны кылдыныс. Олар солуун болган бедик деңнелге эрткен. Ооң ынай клуб човулели-биле кады яазы-бүрү темаларга кежээрни 10 удаа, ном дончуулаларга 13 катап, а делгелгелерни 10 удаа орттирген бис. Номчукчулар-биле бесседа 56 катап болган. Библиотека плакаттарын дөрттү кылдывыс. Харын ам, шаавыс-биле ажылдап-ла турар улус-тур бис ийнә, ту дең мактаттынар боор.

Биче сеткилдиң бөдүүн сестери. Херек кырында, ооң артында, найы хире чымыштыг болган үре-түңнелдиг ажылдар чаштынып чыдар-дыр. Чартык чылда, чаңгыс колхоз масштавы-биле ол хире ортанызастыг болган тайылбыр ажылдарын чорудары оюнчук бе? Библиотека човулелиниң кежигүннери фермаларда, бригадаларда кыыл-булуңнар дериир, аңаа агитхуудустар үндүрер дээш база-ла олурбастар. Ол ышкаш кежүү чоруур 3 библиотека малчыннарже, механизаторларже үнүүшкүнү үргүлчү чорудуп, боттарының номчукчуларын үевиг байдалынга доктаамал тудуп турар.

— Чеже номчукчуларлыг силер бээл тергиннерге кымнарны адап болур силер, Күске Чанмаевна?

— Бо чылдың бирги чартында 520 номчукчу турган. Бисте чечен чогаал болган уран үүл номнарынга сонуургаддыглар нончуг хөй. Чижек, тудугжулар Чөкүм Монгул-оол, Дандаа Хайың, тракторист Седи Томур, чолаачы Николай Дыргынчап, колхозту Сергей Сеңи, киномеханик Казаков Гоптан, башкы Мецинш Кувма дээш ооң-даа ескелер.

— Бо-ла бүгү ажылды бодудар чорудуп турар силер бе?

— Кол-ла даяныр күжүм — библиотека човулели. Ында 7 кижи бис. Хөйжү Көк Ыдаалай, саанчы Саартай Балаң, бухгалтер Александр Дыргынчап, культура бажыңының директору Галина Тойбаа, пионер вожатыйы Роза Кыр, өөреникчи Таня Баадыр. Оларның ачы-дузаазы-биле кылдыныс турар ажылдар бо.

Ава. Од сес чоргаар болган аргим дыңналыр. Авазынга эргелел дег аас-кежиктиг болган таалап-ыг чүве кайда боор. Күске Чанмаевнаның өөнүн ээзи шулукчу Василий Лювдупович Эренчин 40 чыл мурнунда чок апарган. Ие алды уруглар-биле чааскаан арткан. Күске Чанмаевна ажылолунуң кижизидилгеэ болган ооредилгеэ дээш амырдыкын сагыңмайн келген. Уругларын 10 класстарны чедиишкиниг доостуруп, ортумак болган дээди ооредилге черлериниде киргизилзе. Чамдыктары дооскулаан. Наталья Хорлуу Красноярскиниң эмчи институдун, Максим Эренчин — Свердловскиниң орт училищезин, Елизавета Эренчина — Кызылдың эмчи училищезин дооскан. Хөймер уруу Валентина Эренчина Кызылдың уран үүл училищезинде кирген. Чүгле ажы-төлүн кижилер кылып, шүүтүзүн ортумак школа доостуруп, ооң ыдай өөредириве безин ие кижи кайы хире күш үвдүрүп, сагыш салбаан дең болдаар силер? Шынап-ла ие чүве дег бүянныг, ыдамыккай болган күштүг түве чок ийнә. Ынчангаш кижи-ле бурузунуң иезин ырлаксаары, оны мактаксаары, аңаа чоргаарлаксаары черле таварыла эвес.

Күске Чанмаевна — идепкейлиг хөй-ийитчи. Мында база хөй-ле билиишкиннер бар. Бодувын кылып турары кол ажылындан аңгыда, хөй-ниити ажылының база идепкейлиг киржикчизи. Күске Чанмаевна колхозта партбюро кежигүнү, «Билим» ниитилелиниң же организациязының даргазы, кедээ Советтиң депутады, СЭКП райкомунуң кежигүнү.

— «Билим» ниитилелиниң организациязының ажылының талазы-биле чүвү чугаалап болур силер, Күске Чанмаевна?

— Бисте 17 кежигүн бар. Чартык чылда 54 лекция номчуттунган. Кежигүннерден колхоз даргазы Семен Сакты-Сюрюн, кедээ Совет даргазы Байыр Чумбуртай, диспетчер Степан Комбу, эмчи Тамара Очур идепкейлиг ажылдаш, чоп оргузуун төй лекцияларны номчаавыр.

Оларга Күске Чанмаевнаның бодуң база немер ужурлут. Ол 8 лекцияны номчаан. Черле ынчап, олут орбас каттамчык-ла кижи. Ол-ла бүгүге ооң та канчап четтигип, та найын ыңдыг күштүг кээп турарын кижи кайгаар чүве. Ооң хары 53-даа болза, ол чиик болган шимчевүр. Ол 1939 чылдан бээр партия кежигүнү. Хөөчүү коммунист болган бүгү-ле амыдыралы партийжи тура-сорук-биле канчаарган болган шат-ла ынчаар чаңчыгып калган боор дең кижи эскерип каар. Ооң уганының каржктары, далаш чок чугаазы — кижини алаңайгаар-ла хандыкылдыр, аңаа бузурелди болган идегелди дораан-на төрүттүвүдүп келир.

Арыг-силиг болган чыдыгарык, бүгү-ле чүве каракка корумтуктелип көстүр, чаа-чаа бодалдарны болган билиишкиннерни берип турар библиотекадан кижиниң дээш-ле үнер, ооң ооңум будуттуг, кижизиг ажы-чаңныг ээлиндев дээш-ле чарлыр хөнүү чок апаар. Кырында хөй-ле номнар салгылап каан стол артында улгады берген херээжен кижи ажылдап орар. Ооң номчаан номнарында хүн соңга оттур бодунуң херели-биле онаап, сактырга номну бээ номчаан чүве дег бодандырар.

О. СУВАКПИТ.

ЖИТОМИР ОБЛАСТЬ. Народич районнуң Ленин аттыг колхозунга Социалистиг Кушажылдың Маадыры Василий Николаевич Романовскийниң звенозунуң механизаторлары эки амыдаан. Звено бо чылын бир гектардан-на ортумаабиле 250—270 центнер картофель дүмүдүн амаал ап турар.

ЧУРУКТА: бетинде сураглыг механизатор В. Н. Романовский.

П. БОЙКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Культураның хоочуннары

УЛУГ ҮҮЛЕ

РЕПОРТАЖ

— Алдан-Маадыржылар бо чылын ийи каът улуг школалыг болур. Оны бүдүрери бистиң коллективиң ишчилериниң улуг үүле опаажык турар. ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга бистиң эң эки белээвистиң бирээзи ол болур. Ындыг ма, митер.

— Ол болза улуг болган чаагай үүле. Ооң тудуушкунуп эгелээрии орайтадып болбас, дургедиир ужурлут — деп коммунист эш М. Ортуң Чадаавада № 4 механизаторларының ажыл-ишчилериниң хураңгыга коллективте партия эге организациязының секретары эш Ч. Сендажының чугаазынга каттышкан. Улуг үүле-ишкин ужур-дузазын чедир бодавас чаңдык ийи-чаңгыс кижилер ынчан: «ооң бо чылын бүттүнери берге-ле боор, адаа аар үүле-дир» деп шиитиңге бодап олурган-даа боор чадавас. Ынчан бо чылдың башгайы айларының бир хүнү турган чүве.

Коллективтиң ажыл-ишчилери бердинген онаалдаңы чедиишкиниг күүседириш хураңгыга шиитиргээш, алдарлыг юбилей мурнунуң күшажылчы эдээзинче киришкенивер.

Ооң эгелен-ле Алдан-Маадырыва тудуг материалдарын соорткан автоколоннга дүн-хүн чокка шуужүп-ла эгелээн. Тудугчу эгелээрде баштап чурум өзугаар чүү кылдыпар пиинге? Ажыл-ишоон эгелээн... Тудугнуң тиваан тудугжулар салып киришкеп. Ол үр-даа болбайн бүдэ берген.

Агитатор Моңгуш Куцгаажан тудугжу ишчилерге бир катап беседа кылып берип тургаш, оларның соруккур ажынге чоргаарланташ, мынча дээн:

— Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында бо ыштакш улуг хемчээлдиг школа амдызында чок болгай. Моңу тудуп, ажыглалга киирер улуг идегелди боттандырары бистерниң чаагай херээжис. Улуг күш салдынып турда чаагай үүлеви бүдүрүп, күш-ажылчы белээвисти бараалгадыр бис.

Тудугнуң ханазының садыышкыны кидин түлүктээн. Тудугжуларның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускаа.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын эдилээн Хомушку Чимит-Доржу биле Достак Сааның удуртказ бригадаларының тудугжулары бо школа тудуунда ажылдап турар.

Ол улуг үүледе ажыл-ишкин чорудулгазы-биле таныжып, доошта чаа ацаа чордурус. Тудугжулар, шеверлекчилер ацы-ацгы ишке: шалаалаап, соцга, хаалга чаактарын тургускан, чер каскан, дранка какпан, малгаштаан, чугайлаан, будаан. Кызылдан келген монтажниктер одаага системалыг кылган.

Дүжүттеки чансарны ажыглаашаң, агитатор М. Куцгаажан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының ажылының дүгайында кыска беседа кылган.

— Ажыглалда киргээнде бээн чаагай кылдыр көстүр тудуг, а чүгүм шуут доозу бээрге чаражы-даа тергиин-не боор. Коммунистиг партиябыс, Совет күрүпенин ёжиктээш дээш, иланғыя чаштынып өөредилге-кижизидилгеэн дээш ада сагыш салыышкыныңга чүге дең боор, кайгамчык-ла. Мен аныяк назылыг чорумда бо чер дээрге ээн далыр турган болгай. Ам чараш чаагай суур озуп олурар. Назыным догун, сезен чоокшулап орар кырган мен бээш эмдыралдың таалайында, чурттаалгаңың ажынынге өөрүп, улуг Ленинни, Коммунистиг партияны, Совет эрге-чагырганы йөрээп олур мен-деп, пенсионер К. Оорлак өөрүшкүзүп алдан-маадыржылар-биле кады үлештп.

Тудугда хайыышкынның иш-биле тавышкаш, чоруптуввус. Ында ажыл-ишчилер хоглуг ишчи амыдыралыңче шымнып кирипти.

М. СЕВЕН.

Медицина практиказында солун чүүлдер

АЛЛЕРГИЯЖЕ БУРУНГААРЛААШКЫН

Ташкентиде аллергология төвү ажыттынган. Ортаа Азияның баштайгы ындыг төвү ол. Ында турум ажылдаар эмнелге чери, поликлиника салбыры, лаборатория-лар бар.

Специализастаттынган ол чаа эмнелге-профилактика төвү санитария, гигиенаның, ажыл-иш айы-биле тыптыр аарыгларның эртем-шинчилелиниң республика институдунуң чанында тургустунган. Ацаа организмниң эвин эрттир эксперимчел-болдурар бүдүмелдер — аллергеннериниң онза шынарларын, агаар-бойдус, назы-хар байдалдарының, чамдык эм аймаа будумелдериниң салдарын шинчилээр.

Ам аллергология кабинеттери Узбек ССР-ниң улуг-улуг хоорайларының шүүтүзүнде ажыттынып турар. Оларга ажылаар кадрларны Ташкентиниң эмчилер билиш бедидер институду белгткеп турар.

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр).

ДЕМДЕКТИГ АТОМНАР КУРОРТОЛОГИЯДА

Демдектиг атомнар курорт шинчээчилериниң идегелдиг дузалакчылары болу бергеи. Мединтер оларны ажыглаашаң, кижиниң организминге минералдыг аржаан сугларының салдар чедирерин шинчилеп, коду-биле бавырның түүл-бүрү аарыгларын эмнээринге ол сугларны дээштиг ажыглап болур аргалыг апарган.

Демдектиг атомнарның дузазы-биле, ыланғыя, минералдыг сугларны ижерге организмге суг-дус солчуушкунуп шинчилеп, оларның тургузуун, бүдүш-химия талазы-биле онза шынарларын тодаргайлап, организмге минералдыг сугларның, магаштарның хензий элементилериниң аргыжылгазын хайгаарап болур.

Оон аңгыда, түүл-бүрү элементилериниң чер иштинде барын болгаш хуваатты-ғаның шинчилээринге ол чаа арганы бала ажыглап болур.

ТВИЛИСИ. (СЭТА-ның корр).

ХӨГЖҮМ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет Ыраккы Чөөн түүте хөгжүм культурезының байырлалдары эгелээн. Байырлалдарны ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга турачаатканы.

Латыш ураң түүдүң декадазы Сахалинде эртип турар. Анаа Латвияның күрүне филармониязының ыраажылары, хөгжүмчүлери коргузуулер кылып турар. Оргулуктуң чону Валмиерниң шил-волокно заводунуң алмылдакчыларының тургускан бот-тывынгыр ураң үүл коллективи — «Квелде» дең эстрада коргузуулериниң сураглыг ансамблин улуг оорушкулуг хүлээп ап турар.

Совет Прибалтиканың ураң үүл мастердери областтың ажылы чонварынга белек кылдыр В. И. Ленинниң шуткулуг портредин бергеи. Портретти Латвияның шылгаранган скульптору З. Звара күүсеткеи.

Сахалинниң культура ордуларында көрүкчүлер сураглыг хөй-хөй артистер-биле ужуражып турар. Оларның аразында — делегей конкурстарының лауреады ыраажы Мария Бишеш, чаңчыл-сан көргүзүнүң эң эки күүседакчизи болган ССР Эвилелиниң Улуг театрының ыраажызы Павел Лисициан олар бар.

Хөгжүм культуразының байырлалдары Ыраккы Чөөн түүтүң оске-даа черлеринде бээ болгулап турар. Чурттуң эң хөөчүн чогаадыкчы коллективтеринден биризи — Грузия ССР-ниң танцы болган ыр ансамбли Владивостокта келгеи. Ук ансамбль грузин ырлар-биле чергелештир ССРЭ-ниң хөй-хөй республикаларының композиторларының чогаалдарын күүседип турар. Ыраккы-чөөнчүкчүлерни делегей улустарының танцылары-биле Махмуд Эсамбаев таныштырып турар.

(СЭТА-ның корр).

ВЛАДИВОСТОК.

АРХЕОЛОГТАРНЫҢ ТЫВЫЛГАЛАРЫ

Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының Зоология институдунуң археологтары базырыктар казар сонуургавчыг ажылын доозкап. Бир болук ол археологтарны УССР-ниң Эртемнер академиязының академиги И. Г. Пидопличко удуртуп турган. Ол ажылдың эгелээвиден бээр алды чыл орткеи. Ынчан Каповский районнуң Межирички суурунга мамонт чаагы тывылган. Калыы-далар кылып турда, орай даш чепсек үезинде мамонт сөөктериниден туткан бөдөй чадырлар артынчылары тывылган. База-ла ооң от-одаг орунналарының иштери, оттук-дажындан кылган бажектер, сүүрткүүштер, янтарь шуулар болгаш оске-даа эттер артынчылары тывылгал.

Мамонт адыгларының бирээзинге бөдөй-чадыр шинчилиг, какпак-какпак дөрт дуруу чураан каасталга тораазы илерээн. Мамонт адыгчыларының чүм бир суурунуң чугуу ол, ынчаңгаш ол черниң чоогунга кылып довуранга хомдунуң калган ооң оске чуртталга оран-савааларының артынчылары бар болгу дег деп, угаазылап алганың эртемденнер чугаалаан. Шынаш-ла, 1968 чылда ооң казылда кылырга, база бир ыңдыг чадыр тывылган. Бо чылын үшкүү база тыптың келген. Ол бөдөй, база-ла баштайгы ийиш дег, барык чүс мамонтунуң сөөктериниден бүткеи, чогум будужүүнүң аяы-биле сонгу чүк яранғазы шинчилиг болгаи.

И. ПОПОВ. (СЭТА-ның корр).

КАНЕВ (хоорай (Черкассы область).

Мурнакчы звено

«Большевик» совхозта комсомолчу аныяктарның тудугда шеверлекчилер звенозу күжениишкинниг ажылдап турар. Звено 10 кижиден тургустунган.

Шеверлекчилер звенозу Буга-Шазында № 2. Ак-Караг-болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускаа.

Коммунистиг күш-ажылдың бедик адын эдилээн Хомушку Чимит-Доржу биле Достак Сааның удуртказ бригадаларының тудугжулары бо школа тудуунда ажылдап турар.

Ол улуг үүледе ажыл-ишкин чорудулгазы-биле таныжып, доошта чаа ацаа чордурус. Тудугжулар, шеверлекчилер ацы-ацгы ишке: шалаалаап, соцга, хаалга чаактарын тургускаа, чер каскан, дранка какпан, малгаштаан, чугайлаан, будаан. Кызылдан келген монтажниктер одаага системалыг кылган.

Ол холунда номнарын каңныы кончуг сүйбай түгкулааш, кысказы-биле харыылай-дыр.

— Чамдык ажылдарыны чүдүүл-ла турар бис.

Күске Чанмаевна ооң ынай чүвү-даа немеведи. Ам канчаар, айтырыг күжү-биле хамык херекти илередир ужурга таварыштым.

Библиотеканың турар өрээл улуг эвес. Ынчалза-даа ооң ээзи билдилиг ажылдакчы, мергежөө кижи дең чүве дораан-на билдиинге келир.

Ким кандыг темага ном номчукчай-дыр, ол эргелекчиниң сүмези чокка-ла билип алыр. Чүге дизе, библиотеканың номнары шүүтүзү тема айы-биле тус-тузунда үзе салдынган. Ооң түгле чамдык кезинге адаарга мындыг:

«Тыва туртум-чоргаараалым», «Тываның чогаалчылары», «СЭКП — виитилелдиң удуртукчу күжү», «Кедээ ажыл-ишчилерге», «Мораль болган кижи», «Ленинчи комсомол», «Уруглар чогаалы», «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга литературалар», «Ленин. Ооң амыдыралы болган ажыл-ишкүдулгалыг», «Бодуңнуң республиканы билир сен бе?».

Сугда № 1 хову бригадаларында механизаторлар чурттаар дорт бажыңны, ол ышнаш малчыннарның чурттаалга бажыңнарын база культура албан черлерин септеп кылган.

Амгы үеде ол звено хаван фермазын септеп турар. Шеверлекчилер А. Куулар, Ч. Ондар, М. Часиалмаа олар хүн нормазын 100—150 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар.

А. МИЖИТ-ДОРЖУ.
Чөөн-Хемчик район.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.35—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 20.00 — Кыска метраждыг фильм. 20.10 — «Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга. 20.30 — «Боом». Документалдыг фильм. 20.50—Телемедээлер. 21.00—Чарлалдар, реклама. 21.05—«Кыстың дилеңер». Уран-чечен фильм. 22.35—22.50 «Клаудио Вилла мырап тур». Фильм-конверт.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзинге өзугаар алырга, бүгүн республикага бүртеп, үзээр, чамдык черлерге чаъс, хар маар. Барыын углавышкынывыг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5, оскелеринге 5—10 градус чылыыр.

Кызылга шюкар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эффи Брист» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гитаралыг аданыкчы» 14.45, 16.30, 18.15 шактарда. «Чечек биле даш» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.00 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Согур чаъс» 15.00, 18.35 шактарда. «Морриссвиль шивазиниң дирени» 16.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультымынды 10.00, 12.30 шактарда. «Кедир уеже уждуушкун» 11.30, 13.40 шактарда. «Рам биле Шнам» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.30, 20.40 шактарда.

Кызылга КИНОМЕХАНИКТЕРНИҢ БЕШ АЙ ХУУСААЛЫГ КУРУЗУ 1972 чылдың октябрь 1-де эвес, а ОКТЯБРЬ 15-ТЕ ажыттынар апаарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинофикация эргелели чарлап тур.

Киномеханиктер курузунга республиканың колхозтарындан белгаш совхозтарындан чоруткан кижилерни хүлээп алыр.

КИНОФИКАЦИЯ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажылагый киллизиниң 21-47 үлегүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 11-27, информация бала совет тургузуут киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун кедбейн баргаазы 32-75 Телефонче толгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывзнын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01366

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чүттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедеп эдилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 4 СРЕДА № 234 (9002). өртээ 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тываның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **96.162** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 87,4 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	56000	44081	78,7
БИЙ-ХЕМ	13000	10069	77,4
КАА-ХЕМ	27.000	30360	112,4
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3499	62,7
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	1867	37,8
БАЙ-ТАЙГА	130	176	135,4
КЫЗЫЛ	5000	5234	104,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	870	66,9

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ОТЧЁТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ

Аңгы үеде партия бөлүктеринде болгаш эге организацияларда отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн.

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары — оларның дайынчы арга-шинээзиниң көрүлдези, оларның коллективке удуртукчу роливуң бедиө турарының хынаалдазы болгай. «Партияның ролүн бедидери дээрге—бүгү партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидерия, коммунистерниң политиктиг медерелдиин көдүрери, партияның политиказын ажылдап кылырылга болгаш боттандырарынга оларның идепкейлиг киржирии, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын, беш чылдың планын чедиштиккинниг күүседир дээш демиселдиң мурнуку одуруунга турарын чедип алыры болур»— деп, эш Л. И. Брежнев Москва хоорайның XIX партконференциязынга бодунуң чугаазынга айыткан.

Партия эге организацияларының амгы отчёт-соңгулдалыг хуралдары (СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чүттүң экономиказын болгаш культуразын улам ыяй сайзырадырының, совет кижилериң материалдыг байдалын бедидериниң талазы-биле ооң ажылдап кылган программазын боттандырар, ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептинг үткүүр дээш бүгү чонуң хайыышкыныг күш-ажылчы идепкейиниң байдалынга эртер. Ынчангаш ол программаны боттандырарынга коллектив бүрүзүнүң салыышкынын хынаар, партия организациялары ооң ёзулуг өзээ—ролүн канчаар күүседип турарын үнелеп хуралдар болур.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарның бир кол үганыышкыны— коммунистерниң идепкейин бедидер, партийжи чүрүм-сагыш-ны быжыглаар, будурулгеге болгаш хой-ниитиниң амыдыралынга партия кежигүнүүң мурнакчы болурун чедип алырында. Моңу шиитпирлэрнинг партия документилерин соңуургa белеткел ажылдары улуг идигил берип турар. СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң шиитпирии ёзугаар партияның бүгү организацияларында калбаргай бо чүрүлга организае-политиктиг хемчеглер партияның хүрээлеңин улам быжыглаарынче утланган. Ында парторганизацияларның кайы хире белеткенил турарын, амгы чорудуп турар ажылдарын, ында чедир кылдымайн турар чүүлдерин тодаргадырынче утланган анализтэ ол хуралдар кылыр.

Үлетпүр будурулгезинде, транспортта, харылзаада, көдээ ажыл-агыйның адырларында, өөредилге, албан-организация черелеринде партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазы ол коллективтерниң ажыл-чорудулгазы-биле дүүшкен, оларның мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирээзинче, ында партийжи салдар чедирелинче утланган. Парторганизациялар бо сорулгаларын отчёттуг үеде кайы хире шиитпирлеп, кандыг ажылдар чорутканын коммунистер ол хуралдарга түүнеп көөр.

Партия эге организациязының чыл дургузунда чорудуп келген ажылын долузу-биле үнелеп көөрдө, ооң хүлээп ап турган шиитпирлериниң күүселдезин, оларның дээштиг болганының анализин кылыр чорук чугула. Чамдык партия организацияларында чугула айтырыгларны чугаалашкаш, эки шиитпирни хүлээп алыр, а черек кырында ону амыдыралга боттандырарын чедип ап шыдавайн турары чажыт эвес. Ооң чылдагааны-биле эге организацияның, коллективтиң ажылында четкестер чылдын-на катаптаттынып турар. Ындыг багай практиканы шиитпирлим-биле сойгалап, ону эдериниң хемчеглерин хураага дугуржур херек.

Партияның хүрээлениниң өзүлдезинче, ооң шынар составын доктаамал экижидер айтырыгже, аныяк коммунистер-биле ажылче кичээнгей отчёт-соңгулдалыг хуралдарга база кол черни хөлөөр ужурлуг. Чүге дизе, хүрээлеңге чаа кирген кижи организациязынга, ооң ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турган, ёзулуг коммунист болуп дадыгар, аңаа коммунистер, организация боду дузалаар, коммунистиң өзүлдезин дээш харыысаалга оларга онаажыр болгай-ла.

Эге организацияларның отчёттуг хуралдарынга идеология ажылының айтырыглары чугула черни ээлээри чугаажок. Коммунистерниң марксизчи-ленинчи өөредилгезин, коммунистиг бүзүрелге, совет патриотизмге база пролетаржы интернационализмге коммунистерни болгаш ажылчы кижизидерииниң айтырыгларын, политиктиг пропаганда-биле агитассамассалыг ажылдарны партия организацияларының канчаар шиитпирлеп келгенин ук хуралдарга ханы анализтеп, ол талазыбиле моон соңгаар чорудар ажылдарны тодарадыр ужурлуг.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң чугаалажыр айтырыглары хөй талалыг. Бодунуң организациязының ажыл-чорудулгазын үнелеп көөрде, ооң удуртукчузувун, партбюронуң удуртукчу ролю кандыг болганын, оларга коммунист бүрүзү кандыг дуза чедирип, үнелиг санал-оналын берип турганын айтып, бодунуң бот-харыысалгазын, хүлээп алдынган шиитпирлер дээш туржуп турганын бот-шүүмүлчүлеп ёзугаа-биле көөр ужурлуг. «Четпестер бар-дыр, ону эдерни чедип алыр» хээн ышкаш эреңгей саналдарның ажыы бичии-даа чок, коммунист ол дутайын тодаргай чугаалаар херек.

Партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралын эрттикерииңге организастыг белеткел ажылынче онза кичээнгейин салыры чугула. Коллективтиг удуртулгага үнделиләэш, отчёттуг хуралга илеткелди белеткээрииңге чүгле секретарь, бюро кежигүннери эвес, а харыя өске-даа коммунистерни илеткел, доктаал төлевилери болгаш өске-даа организастыг ажылдарны кылырынга киириштирери эргежок чугула. Отчёттуг хуралга илеткелди, хурал болурунуң мурнунда каш хонук бурунгаар партбюроның хуралынга дыңнап, илеткелге хамаарыштыр бюро кежигүнниериниң санал-оналдарын, немелде — казылдазын, эдиглерин ханызы-биле өөрензе чогуур. Чүге дээрге, отчёт илеткел чүгле чангыс секретарьның чыл дургузунда чорудуп келген ажылының түнелеп эвес болгай.

Отчёттуг хуралдарны белеткеп, ону эрттирип турарының үезинде эң харыысалгалыг ажылдың бирээзи — партия эге организациязының удуртукчузувуна төлептинг кандидатты депшидери болур. Чүге дээрге, партия организациязының дайынчы арга-шинээзи ооң секретарындан шиитпирлин-биле хамаарыштыр ажылдың практиказы бадыткап турар. Парторганизациянын секретарынга, бюро кежигүннеринге коммунистерниң идегелин ажыл-херээ-биле шыызыткан, шыызыгны шыдаар, мораль талазы-биле арыг мөзүлүг, идея болгаш политика талазы-биле быжыккан, коллективтиң хүндүлелин чаалап алган эштерни сонгаан турарын чедип алыр ужурлуг.

Партия эге организацияларының отчёттарын болгаш соңгулдаларын бедик деңнелге эрттирери дээш партия хооррайкомнары, парткомнар, организакчы ажылды чорудар, ону бичиндаа кошкадып болбас ужурлуг.

Күрүнеге тараа садар планның онаалдаларын болгаш боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар Каа-Хем район-ну болгаш моон адаанда ажыл-агыйларны бөгүн Хүндүлел самбыразынга киирген.

КАА-ХЕМ РАЙОН (СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров**, райкүүском даргазы **К. С. Очур-оол**) күрүнеге 27.000 тонна тараа садар деп бедиткен социалистиг хүлээлгезин октябрь 3-ке чедир 110,2 хуу күүседип, тараа хүлээп алыр пунктуларга ам-даа 5 муң тонна тарааны киирерин немей хүлээнген.

ОЛ-ЛА РАЙОННУҢ «ОКТЯБРЬ 30 ЧЫЛЫ» КОЛХОЗ (даргазы **С. И. Каликулин**, парторганизация секретары **В. В. Зубов**) күрүнеге 2300 тонна тараа садар бедиткен социалистиг хүлээлгезин октябрь 3-ке чедир 110,5 хуу күүседткен.

ОЛ-ЛА РАЙОННУҢ «КЫЗЫЛ ТУК» СОВХОЗ (директору **Ю. П. Занин**, парторганизация секретары **У. Ч. Салчак**) күрүне шыгжамырынга 2200 тонна тараа садар социалистиг хүлээлгезин октябрь 3-ке чедир 106,4 хуу күүседипкен.

БИЙ-ХЕМ РАЙОННУҢ «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» КОЛХОЗ (даргазы **П. В. Астафьев**, партком секретары **Ф. Ф. Лебедев**) күрүне шыгжамырынга октябрь 3-ке чедир 4351 тонна тарааны уруп, бедиткен социалистиг хүлээлгезин 117,2 хуу чедирген.

Малайзияның Премьер-Министри Москвада

Совет чаазактың чалаанын бүүгаар ССРЭ-де албан ужурунда аян-чорук кылып турар Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разак октябрь 2-де Ленинградтан Москвага чедип келген.

Малайзияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шимээп Внуково аэропромунуг Тун Абдул Разакты болгаш ону үдэп кижилерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш албанның өскедаа кижилери уткуп алганнар.

Аэродромга Москва гарнизонунуң шеригленнин хүндүлел таңмылын чыскаалаан. Малайзияның болгаш ССРЭниң күрүне гимнерин күүсеткен. Тун Абдул Разак биле А. Н. Косыгин олар совет даңгынчылар чыскаалын аргэзэн.

Малайзиядан келген залчыларны пайысылаалдың ажылчы чонналрының төлөөлекчилери база уткааннар.

• • •

Октябрь 2-де Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разактың алдары дээш шайлалга тургускан.

Шайлалгага Тун Абдул Разак биле кады ону үдеп чоруур албан кижилери, Малайзияның Совет Эвилелиндеги элчизин Тенгку Нга Мохамед олар олурушканнар.

Совет таладан эштер А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, албанның өске-даа кижилери оттурушкан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разак олар шайлалгага сөс ап, чүве чугаалааннар.

А. Н. Косыгиниң болгаш Тун Абдул Разактың чугааларын чыыглааннар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыныары-биле уткаан.

Шайлалга найыралчы байдалга хүндүткелдиң ёзугуубиле эрткен.

(СЭТА).

Чарыштың тиилекчизи № 2 АТБ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүледиин президиумуу сентябрьниң ушку он хонуунда көдээ ажыл-агый продуктуларының дүжүүдүн соортур талазы-биле автотранспорт ажылдакчыларының социалистиг чарыжының түннелдериниң дугайында республика комиссиязының киирип келген материалдарын чугаалажып көрген.

№ 2 АТБ-ниң (директору **В. В. Сатаев**, парторганизация секретары **А. Е. Васильев**, профвилел комитединиң даргазы **Н. М. Баранова**) колонназын социалистиг чарыштың тиилекчизин деп санаан. Сентябрь 20-ден октябрь 1-ге чедир көдээ ажыл-агый продуктуларын соортурунге эң дээре көргүзүүнү чедип алганы дээш ук коллективке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүледиин президиумунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 1000 рубльдиң акша шаңнамын тыпсырын шиитпирлээн.

294 дугаар автобатальонунуң 3-кү ротазының, «Трансельхозтехниканың» автотранспорт будурулгезиниң, № 3 АТБ-ниң автоколонналарының эки ажылдааның база демдеглээн.

Колоннаның коллективин шаңнамалары-биле тыпсыр акшадан АТБ директору эш Сатаевти 50 рубль-биле, эксплуатация киллизиниң начальнигни эш Семеновту болгаш кол инженер эш Васильевти 40-40 рубль-биле шаңнаарын доктаатка.

Ажыл-агыйжы дуза

«Көк-Тей» совхоз бо чылдың тараазының дүжүдүн чогуур үезинде ажаап алгаш, күрүне шыгжамырынга 3105 тонна тарааны урган. Ажаалданы доосказ, совхоз өске ажыл-агыйларга техника-биле дузалаар аргалыг болган.

Дүүн «Көк-Тей» совхозтан күчүлүг «Сибиряк» деп он чаа комбайн Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң тараазын ажаажыры-биле чорупкан. Комбайннар колонназының составында амыл-агыйның эң дээре механизаторлары кирип турар. Николай Янов «Сибиряк» деп комбайн-биле 435 га черниң тараазын кезип бастырган, а нормазы 330 га турган. Василий Данилов база ындыг машина-биле 428 гектарны бастырган. Бо он комбайнерлер күскү тараа ажаап алырынга шуптузу шылгараан болгаш дүжүттүң маадырлары болган.

Колоннаны түскай заправщик болгаш наңнаар агрегатбиле хандырган. Эдиичи мастер коммунист Петр Фунтиков болгаш наңнанчы Владимир Михайлов олар база аңаа барып амылдаарлар.

Комбайннар колонназын совхоздуң мурнакчы механизатору коммунист Иван Штемберг баштап чоруур.

Совхоз директору А. Ломаев комбайнерлерни үдеп турган, «Саян» совхозына барып үлегерлиг ажылдаарын күүзээн. «Саян» совхозтуң төлөөлекчизи инженер Лев Соловьев амыл-агыйга дуза дээш көктейжилерге өөруп четтиргенин илереткен.

ЧУРУКТА: «Көк-Тей» совхозтуң комбайннары «Саян» совхозче чоруп турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Бактериологтуг (биологтуг) болгаш токсинниг чепсекти эмнадып кылырын будуреригин болгаш куралавырларын моонунгарын хоругдаар дугайында болгаш олурны удуртукчаар дугайында ССРЭ-ниң чазаанның омуннээзиндеп 1972 чылдың апрель 10-да Москвага, Вашингтонга болгаш Лондонга ат салган дугуржулганы күштүг кылдыр бадылдаары-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кирип келгенин ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу ССРЭниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национаалдар Совединиң Даштыкы хереглер талазы-биле комиссияларына түүнеп үндүрери-биле дамчыдып берген.

Алтайның тараазы

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр). Октябрь 1-ниң хүнүнде бир хонук дургузунда Алтай крайның колхозтары болгаш совхозтары Төрээн чүрттүң шыгжамырынга 150 муң тонна хире тарааны урганнар. Ол — амгы ажаап алышкын хүнеринде эң улуг түңнелдир.

Дыка хөй районнарның тараажылары боттарының хүндүлгелерин күүсединнкен. Эң ылаңгыя Кулунданың шөлдериниң ажыл-ишчилери онза улуг чедиишкиннинг. Олар аазаның ёзугаар 1 муң тонна тарааны пландап дашкаар чүгле дужаап шыдаан эвес, харын-даа пәи план даалгаларын күүседип — тараа дужаалдазын 60 муң тонна чедирер деп шиитпирлээн.

Бо чылын Кулунда район-нуң 74 муң гектар тараа шөлүнүң бирозиниден-не ортумаа-биле 15,3 центнер тарааны ажаап алган. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, хорлуунуу болбаазырадырының чаа аргаларын, ыяш олуртулгалын ажыглап чоруткаының түңнелинде бедик дүжүт алдынган.

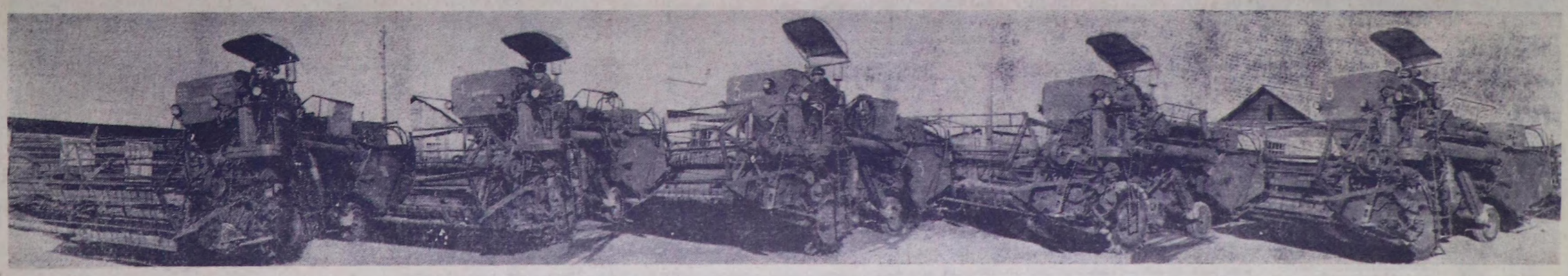

СОВЕТТЕРНИҢ ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

СЭКП Тоо Комитедиң болгаш Совет чазак сөөлгү чылдарда чер-чер Советтериниң ролюн бедидеринче улангаш чугула хемчегларни алган. Советтериниң бүтүү авционларының эрге-лерин улам калбарткаш социалистиг демократияны улам мыай хөгжүдеринге, чер-черге ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганы бедидеринге чаагай салдарны чедирип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжымын бирги сессиязы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң улуг сорулгаларын күүседир, чоннуң чаагай чорууң, ооң культурлуг деңнелин улам бедидер талазы-биле республиканың Советтериниң муруунга чугула сорулганы салган. «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлерин күүседир талазы-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Дээди Соведи хүлээп алган болгай, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлеринге дүүшүүр боттарының эргелерин, хүлээлгелерин боттандырбышаан, тоску беш чылдың планныг онаалгаларын. Тываның ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн Советтер мобилизастаар ужуртут дээрзин ол доктаалда айыткан.

Бо сорулгаларны чедиишкинниг шийтпирлээри Советтериниң күүскомнарының организаторлуг ажыл-чорудулгазынга улуг-биле хамаажыр. Каа-Хем районунуң Бүрен-Хем, Тандының — Элегес, Межегей, Эрзинниң — Бай-Даг, Чөөн-Хемчиктиң — Алдан-Маадыр, Хайыракан кодээ Советтериниң ажылы идепкейлиг. Оларның дуржулгазын солунналарга хөй удаа чыры-лып, семинарларга пептеретке-ткен. Сөөлгү уеде Ак-Довурак кожуун Советиниң, Овурлуг — Сагаты, Бии-Хемниң — Өөк, Кызылдыг—Шынаа кодээ Советтериниң күүскомнары колхозтарның, совхозтарның бүтүргузээнинге, экономиказының чамаарыпкан чугула айтырыгларны боттарының хуралдаашкынында, сессияларга чугаалажып турар апарган. Ооң түнелиинде колхоз Уставын сакыпкар, пиптиниң өнчү-хөрөнгүзүн бүдүүлүүрар, корумчурум үүлүр чоруктар ол Советтериниң девискээрлеринде ажыглаан.

Чимэнко Каа-Хемде Бүрен-Хем кодээ Советиниң күүскомуун (даргазы Е. Катцина) ап көрээл. Ол Советтиң девискээринде ийи совхоз бар. Оларның ажыл-агыйы хөй идыгыг. Ындыг улуг ажыл-агыйларны удуртуру, контрольдаары белен эвес. Ынчалза-даа кодээ Советтиң күүскомуун ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шийтпирээринче ооның хаара тудуп, оларның ыңдырал байдалын экижидер ажылды чогуур деңнелге турган. Түүлге сөөлгү ийи чылда бөзин бюджеттиң болгаш ажыл-агый организацияларының күсели-биле ажыктыг ниити шөлүү 4 муң ажыг дөрбелчин метр 57 чурттаалга бажыңнын. Культура бажыңын болгаш өске-даа хөй тудуттарны тутказ. Советтиң девискээринде турар «Бурунгаар» совхоз эрткен беш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен, тоску беш чылда орулгаыг ажылдап турар. Планныг онаалгаларны боттандырар дээш социалистиг чарыштын түңнелдерин күүскомга тургулчу чугаалажыр. Күүском совхозтуң экономиказынче хамылап киргеп. Ажыл шагы үзер.

Советтер болгаш амыдырал

хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, төтчетпелчи чоруктар ол Советтиң девискээринде ховар болуп турар. Бо дээрге Советтиң күүскомунуң үреттинелдиг ажылдаашынын хереглиаан.

Ынчалза-даа республиканың чер-чер Советтериниң ажылынга четпестер хөй. Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала, Тес-Хемниң —Берт-Даг, Улуг-Хемниң — Кызыл-Даг кодээ Советтериниң күүскомнары колхозтарның, совхозтарның экономиказын кодурер дугайында айтырыгны боттарының хуралдарынга хөй удаа чугаалашкан. Ындыг турбуже, ооң ажылы экиживейн келген. Чер-чер Советтериниг соңгулдаар болуп эрткенден бээр кодээ Советтиң күүскомунга 12, сессияларга 10 айтырыгны чугаалашкан. Советтиң 25 депутадың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүтүү адырларында таарыштыр тургускан. Совет 5 доктаамал комиссиялыг. Депутаттар бөлүүн 4 кезек черде тургускан. Хөй-ниитиниң бот-башкарылгалыг 9 организациязы ажылдап турар. Олар дээрге кодээ Советтиң даянар улуг күжү. Оларның киржилгези-биле элээп ажылдар кылдынган. Ылаңгыя колхозка бо чылын чурттаалганың хөй тудуттарын, мал кажааларын тудуп, ажыглалга киргеп. Бажың-Алаак суурга Культура бажыңын тутказ, ажыглалга киргени культура амыдыралынга биче эвес бо-

Бо партия бөлүүнде колхозтуң бода мал бригадазында ажылдап турар коммунистер бактаап турар. Олар шупту 9 кижи. Партбөлүктүң организакчы, кижизидикчи ажыл-чорудулгазы коллективке дээштиг салдарны чедирип келгеп.

Бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи аттың эдилекчизи Хараал-Тей сүт-бараан фермазын болгаш тос коданны хаара түткан.

Чоокта партия бөлүүнүң от чёт-соңгулдаалыг хуралынга коммунистериниң колхоз будуруглезинге, коллективке ролюмүк, бот-харыысалгазының дугайында чугаа болган. Хуралга санал берген коммунистер боттарының мурнунда салынган сорулгазын, хүлээлгезин, бөлүктүң ажыл-чорудулгазын бригаданың ажыл-ижиниң түнелиг-биле хөлбаштыр бот-шүгүмүлекчи ёзу-биле аналиэтээн.

Сүт-бараан фермазы сүт будурер болгаш күрүнеге садар планныг даалгаларын доктаамал күүсеткеп, шудургу ажылдап турар. Ында саанчы коммунист Чедей Баткар хөй чылдарда бедик көргүзүүнү чедип ап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар мурнакчы. СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү Севилбва Араптан кадарып турган инектериниден бызааларны мөңгө доруктуруп, шалыпчы ижин көргүзүп турган, ам саанчылап эгелээн. Коммунистерниң үлегерин эдерип, саанчылар Хавак Адыяа, Долчанмаа Кечил, кадарчылар Серен-оол, Хавак-оол, Сангыылай олар ажылга бедик көргүзүүлерни чедип алган.

Бригада малга четчир бөдүүн чемни белеткеп алган болгаш 500 тонна силос салыр планын ийи катап ажыр күүсеткеп. Кыштаглаашкынга белеткелди база эки чоруткан. 60 тонна өдекти бөлүп, кажаларже киргеп. Механизастаан бызаа кажаазы удавас ажыглаага кирер. Бажыңнар септелгезин доозуп турар.

Партия бөлүүнүң дээштиг ажылын демдеглевишаан, партбөлүктүң организакчызы Артына Оюн бригаданың ажылын бүтүү талазы-биле сайзырадырынче углаган организакчы-массалыг ажылды ам-даа чедир чорутпаан, ооң чамдык адырларынче хамылаваан дээрзин айыткан. Ол ылаңгыя кадарчылар-биле ажыл чогуур деңнелге четпес. Алган социалистиг хүлээлгелерин хамаанчок, ажыл-агыйның планын ёзугаар төрүүр чүс инектен алыр бызааны камгалап ап турары эвээш. Чижээ, инек кадарчызы Хылбан-оол түгле 60 шаа бызааны доруктурган, мал чеми белеткээринге ол багай киришкен. Бөмбүрек, Товарищтай олар ниитиниң малын орнап-солун, хуузунда ажылган туртаны илерээн. Күш-ажылдын сагылга-чурумун үреп турган кижилерге хемчег хүлээдип, ону болдурбас талазы-биле хемчегларни кошкак ап чорудуп келген.

Малчыннар ортузунга политкижизидилгелиг, агитас-массалыг ажылды багай чорудуп, оларны бригаданың ниити ажылы улуу-биле хамаажыр дээрзин билдингир.

Бөлүктүң коммунистери эш А. Оюнну партбөлүк организакчызынга катап соңгаап, ажылды үениң негелдеринге дүүштүр чорударын ада даскан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынын» корр.

ОТЧЕТТАР, СОҢГУЛДАЛАР

ПАРТБӨЛҮК, ООҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫ

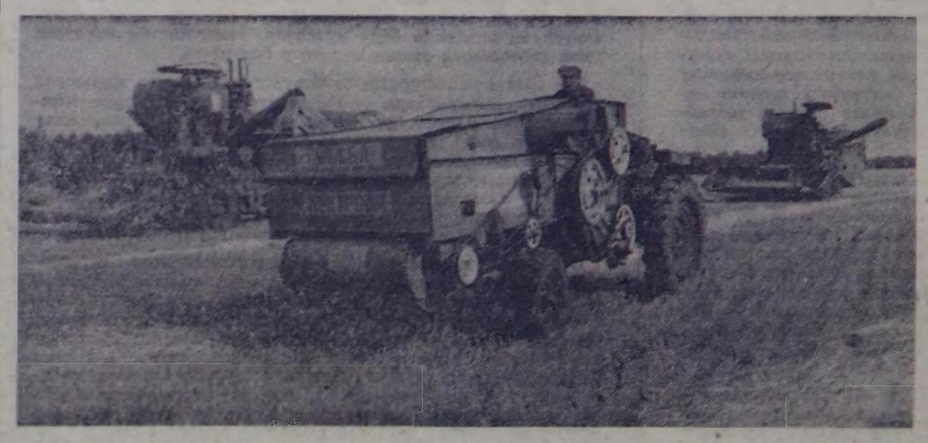

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Бо чылын «Варнеиский» деп совхозтуң шолдеринде онза хевирииң машиназы чоруп турар апарган. Челябинскиниң кодээ ажылагыйны механизастаарының болгаш электрификастаарының институдунуң ажылдакчылары тараацың ундирии сапаар болгаш ооң чылдагааннарын тодарадыр тускай хынаада машиназын чогаадып тургускаш, херек кырында ажыглап турарлар. Тараа хавының болгаш савацының аразында холуужуп үнүп турар тараны тодарадыр тускай херексели ажыглап тургаш, комбайнарны таарыштырып турар. Ындың арга-биле бүгү комбайнарны ийи удаа хынаап соопда, таарыштыр кылган. Хынаында ам-даа үргүлчүлеп турар. Тараның чидирии ам шуут чок болган.

Ол совхозта комбайнарның технологтуг корум-чурумун ынчаар ыяк таарыштырар чорукту тараажылар калбаа-биле ажыглап турар апарган. Институттуң 4 курузунуң студентиии коммунист Александр Головин машинаны башкарып турар. Ол машинаны чогаадып кылган доцент кодээ ажылагый эртемнериниң кандидады Борис Прокопьевич Кутепов машинаның ажылын хайгаарап турар.

ЧУРУКТА: комбайнарда чаа машинаның чеде бергени.

Б. КЛИПИНИЦЕРИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дооступ турар

Смоленск областың колхозтарының болгаш совхозтарының картофель шолдеринде ажаан алышкын ажылдары шыпкарылган. Хоям-Жирков районнуң тараажылары картофельди бүрүн казып доозупкап. Вязем болгаш Сафонов районнарның ажыл-агыйлары сөөлгү гектар черлерде ажылдап турар. Почиков болгаш өске-даа районнарның колхозтары болгаш совхозтары бүтүү дүжүттү ажаап алгаш, кожаларынче комбайнарны дуза кылдыр чоруткан.

Бо чылын «ийиги тараанны» 800 хире механизастаан авеволар тарып, остүрген. Олар чаа-чаа техникапы шиглээдип ап, картофель ажаап алырының кол агресады кылдыр комбайнарны ажыглаап.

Амгы уеде чүс-чүс автомашиналар күрүненин белеткел черлеринче картофельди сөөртүүп чедирип турар. Амдыгаа чедир 140 муң тонна хире картофельди саткан.

(СЭТА-ның корр.).
СМОЛЕНСК.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Арыскан салбырының хөрээженнери «УТКА 25 чылы» совхозтуң будуруглезинде улуг күш болуп, ооң янзыбүрү адырларында киржип, кызымаккай ажылдап турар.

Салбырның ажыл-агыйының кол адыры мал. Ында кадарчылар, саанчылар болуп, 42 хөрээжен доктаамал ажылдап, юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш күжениишкинниг демиселди чорудуп келген.

Сүт-бараан фермазының коллективи тоску беш чылдың ийиги чылында күрүнеге сүт садарының планын 71,4 хуу күүсеткеп. Саанчылар Сат Арагачы, Бойбу Сиилиимаа, Кыргыс Дугар-оол мурнакчыларга санаттырып, мактадып турар. Чижээ, саанчы Сат Арагачы чыл дургузунда бир инектен 1700 кг сүт саар хүлээлгезин 1538 кг чедиргеп, ооң ады салбырның хүндүлел самбыразында киргеп.

Салбырның хойжу малчыннарының эки ажылының түнелиинде күрүнеге дүк дужаарының чыл онаалгазын хуусаа бетинде ажыр боттандырган. Малдың чаш төдүн камгалап алырының талазы-биле оскелерден бедик көргүзүүлерни чедип ап турар малчын хөрээженнериң саны оскеп. Оларның аразында Кыргыс Бичелдей, Комбуй-оол Серенмаа чүс төрүүр хойга опаштыр хураган камгалап алыр хүлээлгезин күүседип шыдаавнар.

Хөрээженнер янзы-бүрү ажылда хаара туттунган. Чүгле шеф-биле 57 тонна будуубүрүү белеткээн, малчыннарның он үш чурттаалга бажыңнарын чугайлаан, бир кажааны арыглап аштаан.

Салбырның тараажылары багай эвес дүжүттү остүрген, кызыл-тастың бир гектарындан ортумаа-биле 16 центнер дүжүт алдынган. Шаңга хөрээженнериң авеноозу ажылдап, күрүнеге тараа дужаарын саадатпайн турар.

Арыскапның хөрээженнер човүлелиниң хөрээженнериниң ортузунга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын экижидип, суурда тургускан агитквартираларның ажыл-чорудулгавынга даянып, оларга практиктиг дуваны чедирип турар.

Агитквартираларның киржилгези-биле суурнуң чурттакчыларынга «Ынакшыл» деп темага диспутту, чогаалчы М. Кенин-Лопсанниң «Хөрээженниң чоргааралы» деп номунга номчулга конференциязын эрттирген. Март сестиң байырлалында аъш-чемниң, идик-хептиң, делегейниң уруглар камгалалының хүпүнде «Бичиилерге ойнаарактар» деп делгелге-корүлдени организастаан.

Суурда хөрээженнер човүлелиниң ажылында четпестер илереттинген. Хөрээженнер човүлелиниң ажыл-чорудулгазы амгы үениң негелдезинге четпейн турар. Ооң ужурудан чамдык агитквартираларның ажылы сулараан. Хөрээженнерни совхоз будуруглезинге калбаа-биле киржиштирер ажыл кошкак, ооң түнелиинде салбыр мал чеминиң белеткелиниң планын күүсетпээн.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегларер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын боттандырар хемчегларни кошкак чорудуп турар. Суурда Чомуужук Тынов, Караш Анчымаа, Лиза Дюдешева, Шөкүр-оол Кушкаш, Норбу Хандываа ышкаш хөй-ниитиниң корумчурумун үреп, арагалаап турар кижилер бар. Оларның чамдыкызынга шыңгыы хемчегли онаваан.

Отчеттуг хуралга санал бергеннер суур чаагайжыдылгазын экижидеринче кичээнгейни база уландырган.

Арыскапның хөрээженнериниң отчеттуг хуралы бедик деңнелге эрткен, олар моон соңгаар кылыр ажылдарын тодарадып алганнар.

Д. АРАКЧАА.

МАЛЧЫН

М. Т. Чимбин — Бии-Хем районда мурнакчы малчыннарның бирээзи. Михаил Түвенович хөй ажылында 25 чыл болган, ооң коданында ам 640 хөй бар. Бо чылын малдың чаш төлүн өстүрер планын ажыр күүсеткеп, хөй бүргузүнден 2900 грамм дүжүт кыргыс алган.

Коммунист М. Т. Чимбин бодунуң күжү-биле эрткен чылын 150 центнер, а бо чылын 100 центнер сигенни белеткеп алган. Чайгы семиртилгени чыдыш-на эки организастап, ышка хынанчалыг белеткенип келген.

«Ооң» совхозтуң хөөчүн малчыны Михаил Түвенович бодунуң үре-түнелиг күш-ажылы-биле мактал хүндүткелди чедип алган. Ол чазактың хынаазы Күш-ажылдың Кызыл түк ордени, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Михаил Түвенович Чимбин.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

ҮР АЖЫГЛААР ОДАРЛАР

Мал чеминиң будуруглезинде эң чугула курлавыр болза, сигеп шолдериниң болгаш одарларның продуктулуун улгаттырары болур. Сигеп шолдерин байлакшыдып, ооң дүжүттүрүп үндезинин-биле экижидер хемчегларниң комплекизин республиканың ажыл-агый бүргүзү шиңгээдип ап болур аргалыг.

Мал чемин будурериниде кол негелдө болза, чемниң эки шыпарлыы, бот-үнезиниң чиниги база гектар черден алыр чемниң элбэк болур. Культурлуг одарларның ът-сигени ол негелдеге бүрүн дүжүп турар. Ындыг одарларның сигени дүжүттүр болур дээрзин Тывада культурлуг одарларны ажыктап турар черлериниң практиказы көргүскеп. Ынчангаш үр уеде ажыглаар культурлуг одарларны тургузары чугула хемчег болур. Ол чорук малдың продуктулуун бедидериниң аргазын бээр.

Республикада чайгаар бүткеп одар шолу 3942,4 мүң га. Ынчалзажок ол одар шолу амгы байдалы-биле алырга, малдың үнүттен белеткеп чеминге хереглелиг хандырып шыдаваас болуп турар. Чаңгыс гектар одар шөлүнден чемгерилге единицазының ортуман чыыдазы 180—270 кг. Одарларны система чок ажыглап турарының уржуунден эки ът-сигеп товүн чидип, оларның орнунга мал шоодут чивес бок үнүттер үнүп келир.

Чайгаар бүткеп одар черлериниң амгы байдалын аналиэтеп көөрге, олар республиканың мал ажылының продукциязын улам ыцай көвүдедирип хандырып шыдаваас болуп турар.

Мал чемин чедиишпес болуп турарының уламындан колхозтар болгаш совхозтер тараа культураларын тарыыр база курүктүүр черлерни кызырбышаан, чайын малга немелде чеме тарырын үргүлчү калбартып ужурга таваржып турарлар. Ол чорук мал ажылының продукциязының бот-үнезин бедидип турар. Мооң ужурудан үр ажыглаар культурлуг одарлар тургузарын дугайында айтырыг ковчуг негелделиг болу берген.

Үр ажыглаар культурлуг одарлар малыр участокту шилип алырын ажыл-агыйның организас-ажыл-агый планы-биле, ооң хогжүдезинин перспективазы-биле хөлбаштырар херек. Дуржулганың коргүзүп турары-биле алырга, саар инектер кадарар культурлуг одарларны шуут-ла сүт фермазының чаңынга база ырак-ла дээрге, оон 1,5—2 километр черге тургусса чогуур.

Одар участогун шилип алыры херек шолду тодарадырыбиле хөлбаалыг. Ол айтырыгны шиитпирээрде, элээп хой түүдерни кичээнгейге алыры эргежок чугула. Оларның эң-не чугулазы: одарның дүжүттүү, кодан малдың саны, одарны ажыглаарының үези, одарга сигеннің үнеринің озумү, мал оттаан соопда сигеннің катап үнүп көөп болур аргалыы, бир гектар одарга чеже инектиң оттап болуру болгаш өске-даа түүдер.

Чаңгыс үзүктээшкиниге инектер барык-ла 5—6 хонукта турар, ол үениң иштинде үзүктээшкинниң от-сигени малга четчир кылдыр, үзүктээшкинниң хемчээлин ыпчаар доктаадыр. Культурлуг одарның ниити шөлүн бот-боттарының аразын дүй кажаалаан тус-тус үзүктээшкиннерге хуваар. Үзүктээшкин бүргүзүнүң шөлү 8 гектардан эвээш болур ужурлуг.

Ам Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының культурлуг одарларын ап көрээлиңер. Оларны чайгаар үнген сигеп шолдеринде тургускан. Ынчалза-даа оларның хөй нуруузуурга культура-техниктиг ажылдарны, черниң кырын аштап, үздүредирин база үндезинин-биле экижидерин чоруткан. Хараганнарны тура тырттыргаш, үнүш богун, даштарны аштаан. Одарның продуктулуун бедидеринче угланган ажылдарны чыл бүрүде чорудуп турар.

Одар шолун үндезинин-биле экижидер дээш, ацаа мал одарлаткан соопда, ийи үзүктээшкиннерге чайгаар үнген сигенниг ширикти ЛД-5 диска-биле одура бастырар, чадаң үнүштерни ФБН-0,9 деп керексел-биле тура тырттырар. Ооң соолүнде ол участокту аңдарып, идиртээш, ацаа хөй чылдыг сигеннерни чаштырып турар. Ол черни чаштырар мурнунда болгаш чаштырган соонда салаалапчак катоктар-биле ыяап-ла тептай бастырып турар бис.

Үр ажыглаар культурлуг одарларны тургузарда, ацаа тарыыр сигеп холуксаазын шилип алыры шиитпирлиг ужур-дузалыг, үүге дээрге, одарның үр ажыглаттыварының кол фактору ол болгай. Ынчангаш тарыыр сигеннерни шилип алырда, дүжүттүү, малдың чмирин болгаш малдың таптай базарынга белеп алыспазын барымдаалаар бис. Сигеп холуксаазының составы бисте мындыг:

Пырей — гага 10 кг;
Тимофеевка — гага 6 кг;
Житняк — гага 10 кг;
Люцерна — гага 8 кг.

Ооң аңгыда, ол сигеннер чавын эрте болгаш мал оттаан соопда дүрген четчип озер, чемишчидилге төгерге база сугтараарга эки үнер.

Ынчангаш Тываның байдалдарынга сигеп холуксаазының составынга онза кичээнгей салыры чугула. Сигеп холуксаазы үш янзы биологтуг белүктернің аймаңдан тургуступар болза чогуур. Ынчалза-даа ажыл-агыйда үгле ийи хевирииң сигеннери, чижээ, люцерна болгаш пырей азы люцерна болгаш костер бар болза, олар база-ла үр ажыглаар культурлуг одарларны тургузарынга четчир.

Үндезинин-биле экижидерге, бир гектар черге үпер чарыгдал 110 рубльден ашпас. Тараның баштайгы чылында сигеннің гектардан дүжүт 10—13 центнер чедип турар. Черни үндезинип-биле экижиткеш сигеп тараанда, баштайгы чылында ацаа мал одарладып болбас дээрзин сагындыраар херек. Ажыглап эгелээринің баштайгы чылында гектар черден ногаан сигеп массазы 80 центнер чедип турар.

Тываның ыяш-хову зоназында үр ажыглаар культурлуг одарларны тургузарда, хой чылдыг даравазында сигеннерни тарыырын сүмелеп турар: озек чок костер, даазы чок пырей, шынаа овсяницазы, шынаа тимофеевказы, люцерна.

Сигеп холуксаазының деңзигүүрү мындыг: элактар 70 хуузу, бобылар —30 хуузу. Гектарга 27—30 кг-дан эвээш эвести чаштырар.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы үр ажыглаар культурлуг одарларның продуктулуун бедидеринге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыглап турар.

Ылаңгыя мал ажылдыг болгаш суггаттыг черлерниг ажыл-агыйларга культурлуг одарларның продуктулуун бедидеринин кол чүүлү мал өдээ болур үжурлуг. Ындыг болганда, органиктиг чемишчидилгени камналгалыг ажыглаар сорулга-биле одекти төгеринин нормазын болгаш ол кайы хире үр дээштиг болуп артарын билип алыры чугула.

Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының кылып чоруткан шенелдезинден алырга, мыйыстыг бода мал өдээн гектарга 10—40 тонна чедир чер кырынга төгерге, 4—5 чыл дургузунда чыл бүрүүнде-ле 8-тен 19 центнер чедир немелде сигенни гектардан берип турар. Азы ол чылдарның бүтүү дургузунда бир тонна өдекке онаштыр 2320 кг сиген алдынган.

Культурлуг одарга өдекти ук одарны малга одарлаткан соопда, күзүн төгери ажыктыг. Өдекти күзүн төгерге, сиген чазын эки үнер. Черниң кырынга органиктиг чемишчидилге (4—5 чыл болгаш бир катап) төгериниден ангыда, одарның дүжүттүүн улам бедидер сорулга-биле чыл бүрүде-ле минералдыг чемишчидилгелерни: азоттуг, калийлиг, фосфорлуг чемишчидилгелерни база төп турар бис. Минералдыг чеминчидилгелер болза, одарга ногаан массаның (ът-сигенниң) бүгү чай дургузунда эки өзүп үнеринге эргежок чугула.

Одарны ажыглаарының эң-не ажыктыг аргазы ону түс-түс участоктар кылдыр үзүктээш, ацаа инекти дараалаштыр кадарары болур. Ону дуржулга станциязында мынчаар кылып турар. Ында ниити шөлү 32 гектар культурлуг одарны кайызы-даа 8 гектар 4 участокка үскүлээн. Участок бүрүзүн ангылап кажаалаан. Участок бүрүзүнге-ле 200—210 баш инекти беш хонукта одарладыр. Бир участокка беш хонукта кадарган, дараазында участокче шилчиир.

1971 чылдың дуржулгазындан алырга, 104 га культурлуг одардан 17 408 центнер ногаан чем алдынган. Бир центнерниң бот-үнези 0,64 көп., а бир центнер чемгерилге единицазының бот-үнези—2 рубль 15 көп. Ынчангаш бир гектар одардан алган арыг орулга 58 рубль 10 көп. болган.

Мооң түнелиинде одарладыышкын үезинде бир центнер сүт будуреринге чем единицазының чарыгдалы культурлуг одарга 0,74 центнер чемгерилге единицазы, а анаа чер одарынга—1,14 центнер чемгерилге единицазы-дыр. Инекти культурлуг одарга кадарып турар уеде бир центнер сүттүн бот-үнези 9 рубль 80 көпеек. Бо дээрге эң-не чиик өртектиг сүт-тур. Мооң алгаш көөрге, үр ажыглаттынар культурлуг одарларны тургузар болгаш шиңгээдип алыр чорук Тыва АССР-ге сүттүг малдың продуктулуун бедидеринин ёзулуг курлавыры-дыр. Ындыг одарларны ажыл-агый бүрүзү тургузуп ап болуур болгаш тургузар-даа үжурлуг. Ол дээрге үениң негелдезидир. Ону эртем болгаш практика бадыткаан.

Л. ДАВЫДОВА,
Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал чеми будурер талазы-биле киадизиниң улуг эртем ажылдакчызы.

Хүн айтырыы—ГТО

ВЛКСМ Тыва обкомунуң III пленумунга ГТО-нуң күш-культура комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле комсомолдуң Улуг-Хем райкомунуң, «Тыва кобальт» комбинатта, «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитеттериниң чорудуп турар ажылының дугайында илеткелдерин чугаалашкан.

Бистиң чуртувуска коммунистиг партилелди чедиишкинниг тургузарының кол негелделериниң бирээзи бүгү талазы-биле сайзырыкгай кижини кижизидип, өстүрери болур. Мында чугула рольду коммунистиг кижизидилгениң чардынмас кезии — күш-культура болгаш спорт ойнаарын СЭКП-ниң XXIV съездизи айыткан.

ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкому, «Тыва кобальт» комбинатта, «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитеттери партияның болгаш комсомолдуң спортту хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседир дээш чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Бланғыя ГТО-нуң чаа комплексизин амыдыралга боттандырар боттуг хемчегларни алганын пленумга илеткелчилер демдеглээн.

Комсомолдуң Улуг-Хем райкому ГТО-нуң чаа комплексизин нептередир хемчеглерни алган. Бо айтырыгны комсомол организацияларының хуралдарынга чугаалашкан, анаа тодаргай шинчилерни хүлээп алган. Оны боттандырган түңнелинде районда 2012 кижи ГТО-нуң нормаларының чайгы хевирин дужааган. Бо дугайында комсомолдуң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Т. Монгуш илеткелинге чугаалаан.

«Тыва кобальт» комбинатта дыка хөй комсомолчулар болгаш ажыктар ажылдап турар. Оларны спортче хаара тудары — ВЛКСМ комитединиң кол херээ. ГТО-нуң комплексизин амыдыралга боттандырып эгелээнинден бээр Хову-Аксында спорт ажылы аалын идепкейжээн. ГТО-нуң чаа комплексизин нептередир талазы-биле комсомол организацияларының чорудуп турар ажылында улуг четпестер барыын шыгыы шүгүмүлээн. ГТО-нуң күш-культура комплексизин четпес пропагандалап турар. Ооң үжүр-дүзаазын ам-даа дыка хөй кижилер чедир билбес. Маргылдаалар эрттирер спорт баазалары чогуур негелдеге четпес. Дериг-херекселдер, пдик-хеп аймаа чедиишпес. Чамдык бүдүргелерде, алban организация черлериниде комиссиялары, судьяларны ам-даа тургуспаан.

Аныяктарның күш-дамыр болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгезин улам ыцай экижидериниң хемчеглерин көпкак боттандырып турар.

Чамдык комсомол эге организациялары ГТО-нуң комплексизин нептередириниң идепкейлиг киржинчилери болбайн турарын четпес деп пленумга демдеглээн.

Илереттингеп четпестерни чайладыр боттуг хемчеглерни алырын, ГТО-нуң комплексизиниң нормаларын дужарынчо оолдар, кыстарны калбаа-биле кириштирерин ВЛКСМ Улуг-Хем райкомунга, «Тыва кобальт» комбинатта, «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитеттерииге пленум даскан.

ГТО-нуң комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле комсомолдуң Кызыл хооркому, райкомнар кандыг ажылдарны чорудуп турарын ВЛКСМ обкомунуң секретары Г. С-М. Иргит пленумга тодаргай чугаалаан.

Кызыл хоорайның, «Элегес», «Тиилелгеш» совхозтарының, Овур, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнарының чамдык комсомол организацияларының аныяктарны спортка хаара тудар талазы-биле эки ажылдарны чорутқан. «Тыва даг-дугуу» комбинаттың энергопегинин комсомолчу-аныяктар коллективи «Комсомолчу бүргүү ГТО демдектиг болур ужурлуг» деп шимчээшкинниң эгелекчизи болган деп эш Иргит демдеглээн.

Бо чылдың апрель 17-де СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «ГТО-нуң чаа Бүгү-эвилел күш-культура комплексизин республиканга боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында түскей доктаалды хүлээп алган. Ол ышкаш чаа комплексти боттандырарынга бедик түңнедерлиг болган районга азы хоорайга тыпсыр партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тургускан.

ГТО-нуң комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле ВЛКСМ-ниң Кызыл хооркомунуң, райкомнарының болгаш комсомол организацияларының сорулгалары тодаргай доктаалды пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзиндеп шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Каратмаа Сергеевна Сарыглар — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Калгаклан Кодай-ооловна Куулар—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Көк-кыс Мадаровна Сарыглар — Хөнделеңде медпунктуның санитарказы.

Белек Ивижиковна Хомушку—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сарыг-кыс Дарыймаевна Лопсан — Кызыл-Мажалыкта септелге тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Дукур Семис-ооловна Монгуш—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Камиппаа Сыйдыгыровна Хертек — Ак-Довуракта чурттагга коммунал участогунуң ажылчыны.

Досумаа Сюрюновна Хомушку—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Тожут Сокпаевна Хомушку — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбалдыр Байындаковна Донгак—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Хевек Хүреновна Иргит—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Александра Хопуй-ооловна Кара-Сал — «Большевик» колхозта бухгалтер.

Өлчеймаа Сюрюновна Маадыр—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Мунзуковна Монгуш—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чаш Бадыевна Монгуш — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Чамбаевна Сарыглар — Ак-Довуракта ортумак школаның ажылчыны.

Байыр Балгыевна Сат—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Бакый Чадамбаевна Хомушку — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Сонамовна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Шуру Деспиевна Хомушку — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Монгушовна Кертик-оол—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Мария Донгаковна Матпа—Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Бакыс Амырбыдаевна Ооржак—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кучаа Сундуйовна Ооржак—«Тыва даг-дугуу комбинатың ажылчыны.

Окумаа Сенджыевна Сарыглар — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Чудурук Монгушовна Хомушку —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак-кыс Севээновна Хомушку — Хөнделеп суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анай-оол Балдановна Куулар —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Сүүр-Кара Шугууевна Куулар —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Мараан Дывваажаповна Монгуш —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Саидан Сүсүгбеевна Монгуш—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хава Седен-ооловна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ленова Кечил-ооловна Ондар—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Адаа-оол Сундуйевна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Намзатпаа Лакпаевна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Хербек Чолдак-ооловна Монгуш — Иймеде ортумак школаның ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эник Чамзырыновна Иргит —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Докпан Дывваажаповна Монгуш—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чуруш Аныяповна Ооржак —«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кызыл Чылбаковна Иргит—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Кара-Булун Далыковна Куулар —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Оюмаа Одай-Дамбаевна Куулар—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Александра Шыраповна Монгуш—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Бичин-уруг Седеновна Монгуш—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Караимаа Быраыймаевна Монгуш—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Лидия Саны-Шириевна Монгуш—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сыыртаа Уйнукпановна Монгуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Бүүрек Бадын-Норбуевна Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Серен-ооловна Ондар —«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Карбы Санчыевна Ооржак—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чачын Дагбаевна Ооржак—«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Шивитпаа Сандаковна Тулуш — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Шырык Сүрүнмаевна Ховалыг — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчимаа Бегзиевна Монгуш —«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Бак-кыс Шыраповна Монгуш—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Быстан-оол Саскалевна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Мараан Доржуевна Монгуш —«Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Сендин Самбууевна Ондар — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Сержи Кудерековна Ооржак — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Анчимаа Чымбаевна Саая—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Серенмаа Барыновна Сат—Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Зоя Бодурукуевна Хертек—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чолдак-оол Дамбаевна Ховалыг — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ананды Монгушовна Хөлчүпеп—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сенденмаа Чоодуевна Дере—Сушь суурда өг-бүле ээзи.

Севильба Мижит-ооловна Мөчек—Шивилиг суурда өг-бүле ээзи.

Екатерина Петровна Филимонова—Аржаан суурда өг-бүле ээзи.

(Уланчылыт).

Делегей бо хүннерде

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар саналды деткээн

Африка дипке быжыг тайбыңны тургузар дээш

Америк ужар үүлдүң араатанзыг халдаашкыны

Нзо Экангакиниң медеглели

МОГАДИШО. (СЭТА). Сомалиниң найысылалынга Уганда биле Танзаниянып төлээлериниң ужуражышкыны болур. «Ук ужуражышкын Африканың ол девискээринге быжыг тайбыңны тургузарынга чедирер» деп бүзүрелдиин Африка чанғыс эп-сеткил организациязының чингине секретары Нзо Экангаки илергейлээн. Африканың кожа-хелбээ ол ийи чуртунуп аразынга сөөлгү үеде элээп чидигленген харылзааларыны таарыштыр башкаржырынга киржир дээш Нзо Экангаки Могадишода чеде берген.

АЧО-нуң чингине секретары Африка диптин чөөн талазында тыптып келген кризисти эң дүрген шинтпирлээринге Африка чурттарының сонуургалдыын демдеглээн болгаш Сомали Демократтыг Республиканың онза идепкейлиин, ооң чазаанын харагалаар төлээлекчи болуул деп саналдааш, «африка чанғыс эпке, акы-дүңма найыралга дүүштүр үүле бүдүрүп турарын» онзалап айыткан.

Индий-кыдатта тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның улусчу чепсектиг күштериниң кезектери ортаа шаттарның девискээринде, Меконг хемнин шынаазында база Сайгоннуң мырыңай чоогунда Сайгон шериглерине согуушкуннарны күштелдирбишаан. Чалча шеригленің командылал төлээлекчилериниң хереченел болур барымдааларын ёзугаар алырга, Сайгон болгаш ооң чоок-кавызында 11 можуда бактаап турар 3 дугаар шериг округунга хосталга күштериниң сөөлгү хонуктар дургузунда бүзээлелдиг согуушкуну «сөөлгү ийи ай дургузунда ең сүртенчиг согуушкун болган».

Америк ужар үүл патриоттарның шавар халдаашкызынга шаптык таварыштырарын ёралдажыр дээш, Сайгондан долгандыр 15—20 километр девискээрге мөөннеттинген 23 согуушкунну таварыштырган. Бомбалаашкыннар аажок күштүг болган, ынчангаш Сайгонга безин сонга шилдери бүстүгүлап калган, хоорай чоогунда турар бажыңнар үрелген.

Хөй-хөй шак дургузунда күштүг артиллерия белеткелин чоруткан соонда патриоттар 2 дугаар оруккa дайзынның мөөннешкен шеригленинге күчүлүг согуушкунну таварышкан. Камбоджаның найысылалын рис-биле хандырар аргыжылганың ол чугула оруун ам бүрүңү-биле патриоттар ээлеп турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың парлалга агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, патриоттар августың эгезинден сентябрьның төнчүзүнге чедир үениң дургузунда Тхыатхиен можуга дайзынның 400 ажыг солдат, офицерлерин сандан үндүрген, 3 транспорт колонназын чылча шапкаш, 103 шериг машиназын узуткаан.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштерин апрельдиң эгезинден августың төнчүзүнге чедир Барыын Намбонун девискээринге дайзынның 46 мун солдат, офицерин сандан үндүрген.

Патриоттар беш ай дургузунда дайзынның шериг чемзээ шыгжаан 3 складын, 90 үгер-боозун, 110 шериг машиназын узуткаан, 100 самолёт, вертолёдун дүжүр адын, черге узуткаан, 130 шериг катерин сугже дүжүрүп киирген ийикпе, өртгендир аткан, үүлбүрү 5500 үгер-боону былаап алган. Барыын Намбода хосталган черлернин девискээри оранчок калбарган. Патриоттар 268 коммуналыг, суурларлыг, 700 мун кижилиг девискээрлерни бүрүн контрольдап турар.

КОНФЕРЕНЦИЯ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чазакка хамаарышпас организацияларның делегей конференциязы чепсегленишкинни дүжүрери дээш демиселче делегейниң хөй-ниитизин моон сонгаар улам хандыр мөөннээр сорулга-биле делегейниң чазакка хамаарышпас организацияларының ажыл-чорудулгаларының принциптери болгаш кол-кол угланышкынналары айыттынган ниитн илеткелди үүлдүт деп хүлээп алган.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар саналды деткээнин болгаш КНО-нуң-даа шугуму-биле болгаш хамыктың мурнунда стратегтиг чепсегленишкинни талазы-биле совет-америк талаларының дүгүржүлгазының база хөй талалыг болгаш ийи-даа талалыг чугаалажышкынналарның түңнелинде чепсегленишкинни ендере бүдүрерин кызыгаарлаар талазы-биле хемчеглерни чүүлдүгүнүн ол документтиде айтып турар.

Ол конференция КНО-нуң Кол Ассамблеязын болгаш делегейниң бүгү хөй-ниитизин чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязы эң чоокку үеде болган турарын чедип алырынче кыйгырган.

Ол ышкаш делегей харылзааларынга күш ажыглаарын болдурбас дугайында болгаш ядролуг чепсекти ажыглаарын кезээ-мөңгеде хоргудаар дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязынга чугаалажып көөру-биле киирген саналын деткинринче делегейниң хөй-ниитизин база кыйырган.

Чепсегленишкинни бүгүнниги болгаш бүрүңү-биле дүжүрерин чедип алырының оруктарына улустар аразынга бот-боттарынга бүзүрежир байдалды тургузарының эргежок чүгүлазын конференциянын киржинчилерн база демдеглээнер. Амгы үеде бооп турар чепсектиг мөсилдежишкиннерни тайбың арга-биле эң шалып шинтпирлээрни чедип алырынче олар кыйгырып турар.

Делегейлеп чазакка хамаарышпас 86 организацияларының а ол ишкаш тайбынны, делегейге айыыл чок чорукту бижыглаары болгаш чепсегленишкинни дүжүреря дээш демисежип турар тус-тус национал шимчээшкиннерниң киржинчилери Женеваның Нациялар ордузунга беш хүн дургузунда хуралдаанар. Хурал залыпга хөйниити ажылдакчылары, эртемденнер, яңы-бүрү политиктиг, философтуг болгаш шажынчы үзелдиг специалистер олурганнар. Совет Эвилелиниң төлээлекчилери база-ла конференцияга барып, ооң ажылыпга идепкейлиг киришкеннер.

АРААТАНЗЫГ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк ужар үүл ВДР-ниң тайбын хоорайларын араатанзыг ёзу-биле бомбалаарын үргүлчүлеп, бүдүрүлге черлерин, школаларны болгаш өнелгелерни үредип турар — деп, «Сент-Луис пост-диспэтч» деп америк солуннуң корреспондентизи Ричард Дадмэн ВДР-ге чораан соонда бижээн.

Аныяк вьетнам херээжен удавас божуур ужурлуг турган, ынчаварга ооң бажыңының чанынга америк бомба частыр үеде күзүнгя турган болгаш частышкын түүпеликпе ол аары-биле балыгланган. Ооң будун кезер ужурга таварышкан. Ооң база бир алды харлыг Чан Тхи Лан дээр бичии уруу бомбалаашкыдан өлген. Ол ынчан бажыңындан мырак эвесте уруглар садыңга турда, бомба кээп дүшкеш, чазыган, ооң чаштанчылары бичии урутнуң мага-бодунга үттүг таар кылдыр деттеп болган.

Америк самолёттарның бомбалаашкынпарынга таварышкан ол болгаш оске-даа он-он кижилерге америк корреспондент Хайфонның эмнелгелеринге баргаш ужурашкылаан.

Дадмэн ол ышкаш Хайфонның хөй чурттакчылыг районнарында «шолдерин» канчаар бомбалаавының түңнелдерин база көргеп. Хайфонның чоогунда Киенан хоорайга баргаш, ол «чаңгыс-даа бажың бүдүн артпаан улуг-улуг квартилдарны база көргеп» бооп турар.

Буступ, чуурулган бажыңнарның артынчыларының аразындан чурттагга бажыңнарының ханаларын корүп болур, ынчалза-даа олар шериг тудутларынга бичии-даа домейлешпейн турар.

Америк бомбалар ВДР-ниң аң улуг хоорайларының бирээзи болур Намдиңь хоорайның барык 70 хуузун узуткап кааткан деп Дадмэн бижээн. Бомбалаашкыннар түңнелинде пос-таавы фабриказы, магазиннер, школалар, чурттагга бажыңнары хөйниити черлериниң хөй кезии, амнелге черн шуут чуурулган.

Америк корреспондентиниң ол миниишкини америк шеригленің АКШ-тың үжүр үүлү «чүтле шериг тудутларын» бомбалап турар дугайында хоозун-мего медеглелин база катап сойгалап илередип турар-дыр.

Англияның лейбористиг партиязының конференциязы

БЛЭКПУЛ. (СЭТА). Блэкпулга Англияның лейбористиг партиязының чылдың болур конференциязы ажыттынган.

Англияның «ниити рывокка» киреринің дугайында айтырыгны чугаалажырда чидиг маргылдаалар калбарар деп турар. Ол конференция экономиктиг болгаш социал политиканың кол-кол айтырыгларының талазы-биле лейбористериниң угланышкынын база чугаалажыр.

Ойтур шавыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринге америк ужар үүлдүң халдаашкыннарын ойтур шаап тургаш, агаардан халдаашкыннарга удур колгаладың кезектери эрткен улуг-хүнде АКШ-тың 6 самолёдун «Ф-4» деп дөрт самолёду-биле катай дужур аткан. Ханойда билдингелиң ёзугаар алырга, Ниньбинь болгаш Нажа можуларның агаар делгеминде сентябрь 30-де база 3 америк самолёт дужур агтырган.

Ынчангаш ВДР-ниң агаар делгеминге узуткаттырган америк шериг самолёттарының ниити саны ол 3960 четкен деп, Вьетнам информация агентилези дыңнаткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан

ДАМАСК. (СЭТА). ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан, совет кино-чуруктар фестивалы Дамаскыда эгелээн.

Фестиваль «Хостаашкын» деп кино-төөжү-биле ажыттынган. Ооң бирги көзээн көөрүнге САР-ның министрлери, депшилгелиг национал фронтунуң төп удуртулгазының болгаш Араб социалистиг чаартылга партиязының удуртулгазының кежигүннери, Сирияның хөй-ниитизинин төлээлекчилери киришкен.

Фестиваль үезинде САР-ның хөй-хөй хоорайларында «Кара демдектиг, ак күш», «Совет Эвилелиниң алчыны», «Ынакшыл дугайында», «Россия империязының хаан ováадайы» болгаш ооң-даа өске киноларны чоотө база көргүзер.

АНГЛИ АКШАНЫҢ ҮНЕЗИ

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр). В. Никитининиң дамчыткаиы: Экономиканың кудулап баксыраанындан болгаш англи акшаның үнезиниң кудулаанындан бооп турар варберге байдаалы англи ажылчы чоннарының күселп-биле адып алыр дээш англи чазак ораадажып турар. Чогум-на ооң ужурундан сан министри А. Карбер англи акшаның үнезиниң кудулааны-биле демисежир төлээде «ниитизи-биле когараарынга» болгаш ажыл төлевирии эки-тура-биле чаңгыс деңнелге тургузарынга чөпшээрежирииче кыйгырган.

Чазактың ындыг кыйгырыын чуртта өртек-үнениң үргүлчү аартаашкынынга таварыжып турар англичаннар черле деткивес деп чүве билдингир. Чүгле эрткен чылын безин аъш-чемге өртек ортумаавиле 13 хуу улгаткан. Чөөкку каш неделя иштинде ваа өртээнің ийнги удаа 7—10 хуу улгадымышкыны болур деп турар. Электри чырыы дээш төлевир чыл төнчүзүнге чедир ам-дал 15 хуу улгадыр. Бо чылып пиитиниң транспортунга, ооң иштинде автобуска, метрога болгаш демир-орукка чоруурун дээш төлевир үш удаа улгатқан.

Октябрь 2-де Лондонуң төвүнге квартира төлевириниң улгадып турарынга удурлашышкынның митингизин болган.

«Санди таймс» солуннуң бижиң турары-биле алырга, амгы үеде Англия «Барыын Европаның эң ядыы чурттарының бирээзи бооп турар».

Чөңгээ

Туттурганнарның оттуг чепсектерин, оңктарын, гранаталарын хавырып алган.

Университеттиң төп Чөвүлели ол халдаашкынының чөпгээлиг үүлгедиглер кылыр сагыштыын илереткен. Эргечагырга черлерп өөредилге системазынга тургузар реаксылыг хөөйлу төлевилелиин бадыладып алыр деп турда, университетке ол халдаашкынны кылган деп, парлал үндүрген медеглелде айыткан.

Уругвай реакциянын ол халдаашкынынга шинтпирлиг удурлашышкынны чуртту башкыларының болгаш студентилериниң депшилгелиг хөй-хөй эрганизацилары илергейлээн. Ажылчы чоннарның национал эвилели фашисчи болуктериниң ол кемниг үүлгедиглерин шинтпирлиг буруу шапкан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң мурнакчы отряды Жиахай (Куангчи можуда) дээр «стратегтиг суурну» хостап алган. Ооң хүрээлеңинге эрес-дидим Бо Тхи Туи база чораан. Суурнуң чурттакчылары хостакчы дайынчыларны улуг өөрүшкү-биле үткүп хүлээп алганнар. Хенертен Бо Тхи Туи авазының таныш арнын көруп каан. Ол сес чыл дургузунда өлүм лагеринге хилинчектенип турган болгаш ооң уруг-дарыын шуптузун ол боду көруп турда-ла өлүргүлээн. 70 харлыг кырган херээжен кижи өлген деп санап чорааны кызы-биле шак ынчаар дуң бооп ужуражы берген.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Делегейге эң баштайгы Черниң кылымал спутнигин салып үндүргенииниң 15 чыл ою

Шылгаранғай чедиишкин

1957 чылдың октябрь 4-тө Черниң кылымал, эң баштайгы спутнигин октаргайже салып үндүрген. Бистиң Төрээн чуртувус ол хүн кижи төрелтеттенииң эртем-техниктиг депшилгезинге чаа үелиг — космосту шиңгээдип алырының түгүн киискидээп үндүрген.

Черниң эң баштайгы, кылымал спутнигы космоска ужудуушкуннар кылырының эгезин салган. Ону совет эртемденнер биле конструкторлар тургускан, совет инженерлер, техниктер биле ажылыынар октаргайже салып үндүрген. Ол спутник бистиң математиктеривистиң ылап шын санаан каан орбитазынче ужуп үнген. «Спутник» деп орус сөс тураскаадыг ол хүнден эгелээш, делегейниң бүгү улустарының дылдарынга совет эртемниң тугу бооп, космос үеэниң эгелээнииң базырында-демдээ бооп киргеи.

«Черниң кылымал спутниктери планеталар аразынга аян-чоруктар кылырының оруун шеп бээр, ынчангаш бистиң үевистиң кижилери кижи төрелтеттенииң эң шудургу күзел-бодалдарын чаа, социалистиг шинтилелдиң хостаган болган тургузукчу ажыл-ижиниң херек кырында боттандырып турарынга хөрөчилери болур салымныг апарган» Черниң делегейге эң баштайгы, кылымал спутнигин октаргайже салып үндүргенииниң дугайында СЭТА-ның дыңнадынга ынча деэн. Ол сестериниң шынныынга сылдыстарже чаа ужудуушкун бүргүү, чаа чада бүрүү боюнга бүзүредип турар.

1957 чылда чер чоогунуң орбиталарынче ийи-ле спутник үнген. Космос үеэниң оңгу чылын сөөлүүредир космос аппараттарын октаргайже салып үндүргенииң ниитии саны ССРЭ-ге 617 четкен. Ам тактыс-ла «Космос» бүдүштүг спутниктериниң саны безин беш чүстен ашкан. «Полёт», «Зонд», «Электрон», «Молния», «Прогноз»... спутниктер база бар-ла болган.

Октаргай делгемнче кижиниң ужудуушкун кылырын белетеэриниге Черниң эң баштайгы, кылымал спутнигин салып үндүрген үеден бээр үш чартык-ла чыл иегеттинген деп чүвеге бүзүрээри безин берге. Төөгүде эң баштайгы космонавт совет хамаатылы Юрий Алексеевич Гагарин болган.

Айның ындыы талазын чурукка тырттырары, ацаа автоматтыг станцияларны чиик хондурары, Айны долгандыр ужудуушкун кылыры болган Черже ийиги космос дүргедээшкини-биле чаныш келири, Венера, Марс планеталарның кырынга автоматтыг станциялар хондурары, хөй олуттуг космос станцияларын октаргайже салып үндүрери, ужар аппараттарны автоматтыг тудуштурары, ажык космоска бир корабльден өске корабльче кижиниң шилчиири тижектиг чаагай үүле бүдүрерин «эң баштай боттандырган бис» деп демдеглээр эргеми совет улус алган.

Спутниктер, космос корабльдери болган планеталар аразынга ужудуушкун кылыр автоматтыг станциялар ховар дээн үнелиг материалдарны эртемге кыска хуусаа дургузунда берген. Оларны моон мурнунда ажыглаттынып турган арга-биле алырынга пудургу ажылдаары иегеттинер хөй-хөй чылдар эртер иинк. Ол материалдар шылгарангай хөй-хөй ажыдыышкынларны кылырынга чедирер ачы-дузалыг болган.

Чер чоогунуң октаргай делгемин моок мурнунда угаазылаттынып турганы дег, куруг болгаш бүдүш-тургузуг чок девискээр эвес, харын бойдус талазы-биле үүл-бүрү онза шынарлыг плазма долган, наорын холбаалыг система болур электрня шуужулгазы, сорунаалыг талалар бактаагаи девискээр деп чүве илереп келген. Оон алдынган биллиглер космос плазмазының ужуруи ниитизи-биле билип алырының үндезини болган.

Спутниктер дузазы-биле агаар байдалын шинчилээри ам агаар-бойдус дугайында эртемниң тускайлаң база бир адыры болу берген. Ынчаарга агаар байдалын көдээ ажыл-агыйга ылап шын барымдаалаары дүжүттү 15-20 хүү көвүдедир арганы сут берип турар. 1967 чылда агаар байдалын космостан шинчилээриниң эң баштайгы совет шенелде системазы тургустунган. Оон спутниктеря баштайгы алды айларда ажылдаан үезинің дургузунда безин болгулаар дей берген 500 хире улуг шуургапны илередип берген, океан делгемнге 370 ажыг суднону ондак чок аргыштырарынга дуза чедирген.

Харылзааның «Молния-1» спутниктерин дамчыштыр телевидение дамчыылгаларын көргеннер-ле хөй. Аны үеэнге онза болуушкунарын Москвага, Нью-Йоркка, Парижке, Ханойга, Варшава биле Токиога денге көргүзүп турар апаар үе удавас келир.

Кылымал спутниктерни ажыглаары үнелеп четпес ужур-дузалыг апарган эртемнерни четле сававаска безин геологня, геоморфологня, океанологня, гидрологня, геоботаника, хораан шинчилелл болгаш агробиология болу берген.

Чоокку он чылдар орбитаның башкарылдалыг «ажылагый» болгаш эртем-шинчилел станцияларын тургузарының үези болу бээр. Космос кораблинге кижиниң ажылдап болур аргаларын болгаш космос техниказын капсырлаштыр ажыглаш, бистер К. Циолковскийниң «октаргайга космос суурлары тургустунган турар апаар» деп, баш бурунгаар угаазылап айытkан оруунда чоруп турар бис. Чер бөмбүрээн долгандыр октаргайга ыңдыг «суурларе куржалы берген турар апаар.

Октаргай шинчилээр эртем Хүн системазының планеталарын база аажок сонуурган турар. Хамыкты-мурнай Марс, Венера, Юпитер планеталар ацаа хамааржыр. Ында амыдырал бар деп чүвени илередир ынаныш үндезин чок апаар-даа болза, эртемниң биске чоок октаргай эртемчейлерин шинчилээр, ажыглалга киирип алыр талазы-биле сорулгалары-ла хөй.

Ыңдыг болганда, октаргай делгемин улам ыңай шиңгээдип алыры техниканың, медицина-биологияның нарын сорулгаларын шинтпирлээряби-ле холбаалыг. Кижиниң октаргайже улам ханыларын ол сорулгаларның шинтпирлеттинериниң хамааржыр.

Бистиң чуртувус космоска хөй чылдар дургузунда боттандырар, калбак программалыг деп, СЭКП ТК-ның Чиргипе секретары Л. И. Брежнев бодунуң чугааларының бирээзинде медеглээп. Бистер бодувустуң оруувус-биле, чайгылыш чок болгаш эвис сорулгалыг чоруп олурар бис. Бистиң космосту чагырып алыр сорулгалыг оруувус — үндезин, кол сорулгаларны, эртем, техниканың үндезин айтырыгларын шинтпирлээриниң оруу... Совет Эвилели октаргай шинчилелдерин ажылиинчи кижиниң эрге-ажыктарынга. Чер ыңаынга тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр бойдустуң күштерин, хөөйуларын билип алырының, херек кырында ажыглалга шиңгээдип алырының өндүр улуг сорулгазы деп үнелеп турар.

Ю. ЗАЙЦЕВ,
инженер.

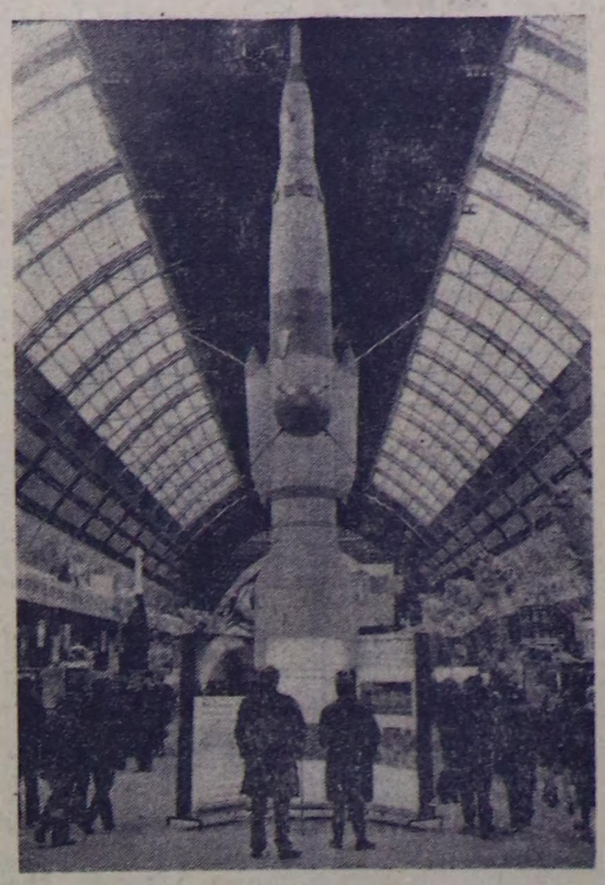

МОСКВА. 15 чыл мурнунда — 1957 чылдың октябрь 4-те — ССРЭ-ден Черниң делегейге эң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүрген. Оонбиле космоска ужудуушкуннуң үе-чадазы ажыттынган. Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-ниң «Космос» павильонунда кижилер-ле хөй.

ЧУРУКТА: «Космос» павильонда. Ортузында — 1957 чылдың октябрь 4-те салып үндүрген Черниң эң баштайгы кылымал спутниги.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тараажыларга концерт

Казахстанның соңгу чүгүде областарының көдээ ажылышчыларында бир муң хире культбригалалар, агитпоездилер болгаш автоклубтар аалдап чоруп турар.

Чижээ, Кончстав областың Куйбышевте Культура бажыңы «Урожай», «Колосок», «Подсолнушек» деп бот-тывыңгыр ансамбльдерни механизаторларның чагыны бауглаар программалар-биле хову турлагларынче чоруткан.

Павлодарның Иртыш чоокавызында Баянаул районуң культура киллизиниң болгаш Лебяжьеның улусчу казах театрының агитпоездизи ау-сураглыг бооп турар. Олар эң ырак-узак дээн хову турлагларынга барып оюн көргүзүп чоруп турар.

Чижээ, Кончстав областың Куйбышевте Культура бажыңы «Урожай», «Колосок», «Подсолнушек» деп бот-тывыңгыр ансамбльдерни механизаторларның чагыны бауглаар программалар-биле хову турлагларынче чоруткан.

Павлодарның Иртыш чоокавызында Баянаул районуң культура киллизиниң болгаш Лебяжьеның улусчу казах театрының агитпоездизи ау-сураглыг бооп турар. Олар эң ырак-узак дээн хову турлагларынга барып оюн көргүзүп турар.

Кургальджин районуң бригадаларынга ажылдың ажыктыг орга-дуржулгазының дугайында чарыш мурнакчыдарының чугааларын, тараа ажаап алыпкынында болгаш сөөртүлгезинде ажылдап турар ада-иелериниге уругларның аян чүүлдерин күзээн чугааларын бижээн магнитофонмарлыг автоклубтар, а Вишневск районуң механизаторларынга — «Алдын холдуг мастер» деп кааc-чараш альбомнарны ажаап алыпкынының мурнакчыларының чуруктары-биле долдургап, апарып көргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр).
АЛМА-АТА.

Солун чүүлдер

Даш биле хүлер

Археологтар Тывага базырыктар казып тургаш, кызыл угулаалыг даш стаканнар тып алган. Ол ажок сонуургантыг тывыш болган. Стакаңнарның бирээзинде маанап чоруур аът, база бирээзинде — те чуруп каан чораан. Тывылган үшкү дап стакан база солуп болган. Ол стакан бузуазап, ынчангаш бурунгу мастерлер ону септээринге хүлер дугуруталарын ажыглаан. Хүлер чеңсек үезинде тургай ыңдыы савааларны совет археологтарның эң баштай тыпкаңыл. Савалар үш муң бээп түс чыл мурнунда чүрттээн чоруан угустарының культуролуп чырытып турар база бир барымдал болган деп, ацаа казылда кылып чораан болуктүн удургучулуу А. М. Мавлевшитам дыңнаткан.

СЭТА-ның корр.
КЫЗЫЛ.

Якут нумизматтың чыылдазы

«Индигир-алдын» комбинаттың бухгалтери П. Д. Мошковцев үш муң ажыг чоосту чыгган. Оларның хөй-хөйү ховар музей коргуулгалер болу бергеп. Эң хоочун чоостарь 2500 харлыг. Чыылдада чажыт шолалыг чоос бар. Эрмитаждың эртем ажылдакчылары ол чоосту Византиядан келген деп чүвени илереткен. Укранада амгы Очаков районуң девискээринге ийи муң чыл мурнунда турган Ольвия хоорайга бүдүүлүн үндүрген, мете чоостар Мошковцевтиң чыылдазында бар.

Ол нумизматта Наполеонаун саазын акчалары бар. Оларның тоогузун оон чугаалап турары сонуургантыг. Францияның халды Россияже халдап кирер дей бергеп, мете орус акчалар ацдере парладып алган. Оларның саазынының болгаш парлаттынгапының шынары бедик, олар ывлангаш таныттынгыр. Ол акчаларда грамматиктиг чазыглар бар. Оларның чогаан ооп туттургап. Моок-моок ыңдыг акчаларны ол якут нумизматтың чыылдазындан көрүп ап болур.

Д. БУБЯКИН. СЭТА-ның корр. (Усть-Нера суур, Якут АССР).

БӨДҮҮН МЕРГЕЖИЛДИҢ КИЖИЛЕРИ

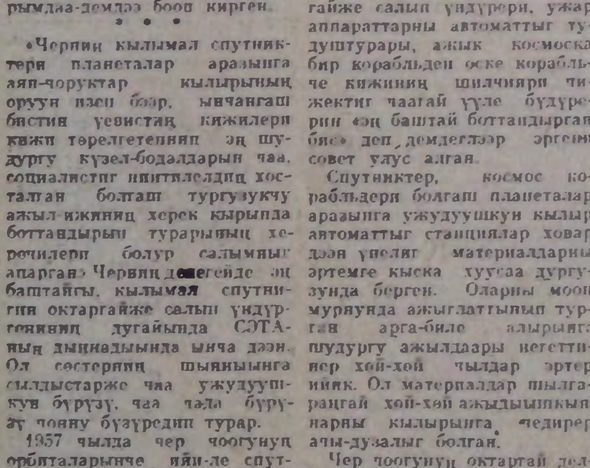

«Чыраа-Бажы» совхозтуң С. Комбуга удуртиан ногаа бригадазы юбилейлиг чылда чаагай дүжүттү өстүрүп алган. Бригада 100 центнер помидор, 40 центнер капуста, 9 центнер ранетка, 5 центнер куяча садар дээн сорулгазын чедиишиниг боттандырып турар.

Чайгы ажаалда-даа үезинде, амгы дүжүт алыышкынында-даа Баян-кыс Донгак онаашкан амылынга кызымак, өскелерге үлегерлиг чоруун көргүзүп келген.

ЧУРУКТА: Б. Донгак ажаап алыышкын үезинде.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотозу.

КЕЗЭЭДЕ АК СЕТКИЛДИГ

Ажыл-иш кижини каастаар, алдар хүндүге чедирер дижири-ле шын. В. О. Сотпаны танывас кижи Арыг-Узуу кодаа Советтиң девискээринде ховар. Кандыг-даа ажыл-херекти ацаа онаарга, оон улуг-бичели, кадыг-бертези ылгал чокка, ону ылап күүседиринге ол кезээде ак сеткилдиг ажылдап келген.

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының арга-ыяш институдунуң Сибирь зоналының Тывада экспедициязының топчуткен чери Улуг-Хемниң Иштии-Хемже турар. Вера Ондаровна бо экспедицияның техниктиг ажылдакчызында ам сес чыл ажыг ажылдап келген. Оон биче сеткилдиг, онаашкан ажылынга мергежээнин, үнелиг мөзу-шынарын экспедицияның начальниги Азат Балазанович Гуказин бадыткап чугаалаан.

Вера Сотпа чугле онаашкан ажылынга түткүдүг эвес, оон-биле кады чуртталга амыдыралга, ылангыя биче-чаштарыны шын, культурлуг кижилеринге база үлегерлиг ие, оон уругларының Иштии-Хем сес чыл школазының эки көренякчилерия. Бодуун иштин кижизи — Вера Ондаровнаның моон соңгаар улам чедиишкинниг болурун күзээлиер.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ЧЫРЫК КЫППАСТААН

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан суурунда район базы бир хөй чурттакчылыг, улуг суурларның бирээзи. Мында кайгылгаап кыппастаандан бээр ай ашкан. Электростанция үрелген дээр.

Суурнуң чурттакчылары, ылангыя көренякчилер онаалга күүседип, көренип эрткен материалдарны каталтаарда база башкылар кыдырааш ыңаап, кичээлге белеткеңнерге бергедээшкинге таваржып турар. Черле садыг, столован болгаш өске-даа албан черлериниң ажылынга шаптыктыг боюн турары билдингир.

Чырык чогундан суурнуң чунар-бажыңы база ажылдавастаан. Чамдык кижилер чунар-бажыңнаар дээш Шагаан-Арыг хоорайже бадып, автобус дозуп, артык шүүдел, чарыгдал үндүрүп турар. Шагаан-Арыг биле Хайыракан суурнуң араазы 25 км болгай.

«Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитединг салбырының ажыл-ишчилерининг амыдырал-чурттал базыныче сагыш салбайн турары хомудаңчыг.

О. НУРСАТ.

Кижи болгаш хоойлу

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮГЕ ДЭЭП БОЛБАС

Социалистиг өнчүнү хамгалаары — хамаатыны бүрүзүнүң конституция ёлугаар хүлээлгези. Ниитилелдиң байлаан көвүдедири болгаш хамгалаары коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң ког негелделериниң бирээзи.

Моок-биле холбаштыр күшажылдың, сагылга-чүрүмүв үрээр, мадгыстаалтак чоруктарга, күрүне өнчү-хореңгизин, хамаатыларның эт-хөреңгизин оорлан самчыгдаар, арагалаар чоруктарга удур хөй-шиитиин санал-оналың шинтпирлин-биле углаарын партияның XXIV съездизиниге база демдеглеп турган.

Улуг-даа, бичe-даа хемчеэлдиг акша-эт чүүлдерин оорлаашкынынарже чоок самчыгдаашкынынарже чоок самчыгдаашкынынарже чоок самчыгд

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 5 ЧЕТВЕРГ № 235 (9003). ортаа 2 нов.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **99.338** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 90,3 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	56000	45511	81,3
БИЙ-ХЕМ	13000	10780	82,9
КАА-ХЕМ	27.000	31221	115,6
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3527	63,2
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	2013	47
БАЙ-ТАЙГА	130	176	135,4
КЫЗЫЛ	5000	5234	104,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	870	66,9

ҮРЕЗИННИ АРЫГЛААР, ЭКИ КАДАГАЛААР

Бо чылын чер ажылдыглар тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүргеи. Дүжүт дээрге бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгеининг үндезини. Ындыг болганда ону ой-шаанда, чидириг чок ажаап, келир чылдың дүжүдүнүң бижыг магадылалы болур үрезинни четчири-биле үрүп алыры, күрүнеге тараа садар хүлээлгени күүседири, малды концентраттыг чем-биле долу хандырары ам бо шинтпирлиг хүннерде канчаар ажылдаарывыстан хамаажыр.

Республиканың ажыл-агыйлары бо күзүн боттарын четчир хемчээлдиг, эки шынарлыг үрезин-биле хандырып шыдаар улуг арга-курлавырлардыг. Сорттуг, бедик шынарлыг үрезинниг болур дизе, үрезин участоктарын эки ажаап өстүрериинден аңгыда, ой-шаанда кезип, бастырарындан, ону арыглап, кадагалалын эки организастаарындан хамаажыр. «Межегей» совхоз 2960 тонна тараа үрезинни үрүп алыр планын 3020 тонна кылдыр, «Бүрен» совхоз —866 тонналыг орнунга 900 тоннаны, Кодээ ажыл-агый дружулга станциязы — 1757 тонна планын 1913 тонна кылдыр күүседип алгаш, мурнап турар.

Бо чүгула ажылче Таңдының, Каа-Хемниң болгаш Бии-Хемниң ажыл-агыйларының удуртукчулары, түскай эртемниглери чылдың-на улуг кичээнгей салып турар. «Межегей», «Тилелге», «Элегес», «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтар, Таңдының «Революцияның чалбыжы», «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Ленинчи оруу» колхозтары чоокку чылдарда тарылга шөлүүң барык-ла 90 хире хуузунга чажар шынарынга чедир ажыдап кылган үрезинни чаштырып келгеннер. Ол ажыл-агыйлар үрезин участоктарын чазып-на түскайлап, ооң чайгы ажаалдазын эки хайтаарап, ажаап алышкынны ой-шаанда чоруткаш, келир чылга ону белеткээрин саадатпайн турар. Бо районнар үрезинни арыглап, сорттаарын ажаап алышцкын доостуру билек хынамчалыг чорудуп келгеп эки түшелдерге чедиргеи.

Бедик дүжүттү алыры сорттуг эки үрезинден дыка хамаажыр. Ындыг үрезин-биле тараан культуралар шүүтү 66,2 хуудан аштайн, а райончуткан сорттуг үрезинниг культуралар бүгү тарылга шөлүүң чүгле 59,8 хуузун эдеп турар.

Чамдык районнар сорттуг үрезинперни ажыглаарывыче ам-даа кошкак еагыш салып турарын айтыр херек. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда бо чылын ол чүгле 21,1 хуу, Эрзиде — 13,9, Бай-Тайгада — 40,2, Барыын-Хемчикте — 42,2, Тес-Хемде — 17,8 хуу, а райончуттунган сорттуг үрезинниер оонда эвээш.

Бо чылын кондициялыг үрезин 74 хуу болган, а бирги болгаш ийиги класстың үрезинниерин тараа шөлүүң чүгле 28 хуузунга чашкап. Ол чорук үрезиң белеткелиниң багай чорун келгенин херечилеп турар-дыр. Бир эвес «Межегей», «Көк-Тей» совхозтар, Кодээ ажыл-агыйның дружулга станциязы, Таңдының «Революцияның чалбыжы», «Коммунизмниң херели» колхозтар үрезинниниң 50—74 хуузун бирги болгаш ийиги класс чедиряп турарылдан чыл бүрүде довтаамал бедик дүжүттү ап турар. Эрзин, Тес-Хем, Улуг-Хем районнар чыл бүрүде тарылгазының 45—50 хуузун чажар шынары четпээн үрезин-биле тарып келген. Ынчангаш бо черлерге эки хөрүүге безин куду дүжүт ап турары таваарылга эвес.

«Тес-Хем», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «Кызыл туң», «Бүрен», «Россия», «Улуг-Хая» совхозтар, Улуг-Хемниң «Улуг хурал», Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозтар чыл бүрүде-ле үрезин арыглаашкыны часка чедир үзаждыктырып келир. Ооң уламыдан чазын тарылга шөлүүң хөй кезиниге кондициязы четпес үрезин чажар хоочураан чанчылдыг апартаннар. Ол дээрге ук ажыл-агыйларның кол агропомпары кодээ ажыл-агый культураларын өстүрериниң агротехниктиг чурумнарын каржыны-биле үреп турарының тодаргай херечизи болур.

Келир чылдың дүжүдүнге республиканың колхозтары болгаш совхозтары 52,9 муң тонна тараа болгаш мал чеми культураларның үрезинни үрүп алыр ужурлуг. Ону арыглап, сорттаарынга четчир санныг үрезин арыглаар машиналар, механизастаттынган үрезин арыглаар пунктулар, тараа хүлээп алыр, шыгжаар складтар, шывыглыг шаңнар бар болуп турар. Үрезинни шыгжаар черлерни, арыглаар болгаш сорттаар машиналарны Каа-Хем районуң «Ленинчи оруу», «Коммунизмче оруу» колхозтарында, «Межегей», «Көк», «Көк-Тей», совхозтарда, Кодээ ажыл-агыйның дружулга станциязында эки белеткеп алганын айтыр херек. Ынчалзада «Сут-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Тинзелге» совхозтарда механизастаттынган үрезин арыглаар пунктуларның тудуу ам-даа доозулбааны-биле эптежир арга чок.

Октябрь 1-ге чедир медээни ёаттаар алырга, республиканың ажыл-агыйларында үрезин урар планның 75 хуузу күүсеттинген. Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның колхозтары, совхозтары ажаап алышкынны, күрүнеге тараа садарын чедиишкиниг чорудары-биле кады үрезин урушкунун, ону арыглаарын сагыш човангыр чорудуп турда, Чөөн-Хемчик-биле Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары олче ам-даа шуудан кирбээн. Үрезин урушкунунче «Тээли», «Тоора-Хем», «Торгалыг» совхозтар, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхоз мынчага чедир кирбээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия организациялары үрезинни четчелзиринче бүгү күштү мобилизастаар, келир чылдың дүжүдүнүң магадылалынче онзагай кичээнгей салыр ёй келген.

Үрезин урушкунун дүргедир еорулга-биле материялдыг болгаш моральдыг сонуургалдың дээптиг аргазын ажыглаарывыче чер-черде партия, совет, ажыл-агый органнары кол кичээнгей салып, колхозтарга болгаш совхозтарга бердинген сүмелерни ёаттаар үрезин арыглаарының күш-ажыл төлевирин (ноябрь 1-ге чедир) 50 хуу бедидерин, үрезинниг чажар шынарын бирги класс чедиргенин дээш немелде төлевирнин бээри дээш чергелиг аргаларны ажыглаары чугула.

Тараа үрезинни үрүп белеткээри-биле чергелептир картофель үрезинни үрарын утпас херек. Бо хүннерге чедир ооң үрезинниге хереглээр планның 75 хуузу республикада урдунган болуп турар. Ону чедиишкин кылдыр санаары берге. Ол ажылды шуут эгелевээн «Тес-Хем», «Торгалыг», «Тоора-Хем» совхозтар, Каа-Хемниң «Коммунизмче оруу», «Ленинчи оруу» колхозтар ышкаш ажыл-агыйларның удуртукчулары бо ажылды дүргедиринде хемчеглерни алыр херек.

Келир чылын көдээ ажыл-агый культураларының чаагай дүжүдүнүң магадылалы — үрезинни арыглап, чажар шынарга чедир белеткел алырының, шыгжап кадагалаарының херээн партия, совет, ажыл-агый органнары боттарының хүн бүрүдегги контролюнга алыр ужурлуг.

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

СӨӨЛГҮ ОН ХОНУКТА

СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозу болгаш райкүүсском районнуң ажыл-агыйлары дүжүт ажаап алышкынын болгаш күрүнеге тараа дүжаарын сентябрьның сөөлгү он хонуунда канчаар чоруткаяның чугаалажып көрген.

Районнуң колхозтары болгаш совхозтары 61.405 гектар тараа культураларын азы нимти тарылга шөлүүнүң 76,3 хуузун ажаап алган.

«Межегей» совхозтуң тараажылары сентябрьның сөөлгү он хонуунда ажаап алышкынны шапкынчыткан, тараа культураларының 85 хуузунда ажаап алдынган. Күрүнеге 9.576 тонна тарааны саткан. 9 муң гектар чернин саванын бөлүп сараатгаан. Күскү чер анзырылгазының планыг онаалгазын 62 хуу күүсеп алган. Ажыл-агыйның удуртукчулары үрезин уруп алырынче кичээнгейни кошкатпайн турар. Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр үш муң тонна хире үрезин белеп.

СЭБП райкомунуң бюрозу болган райкүүсском сентябрьның сөөлгү он хонуунда «Межегей» совхозтуң тараажылары эки ажылдаанын демдеглеп, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган деп санаан. Ажыл-агыйга партия райкомунуң база райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун «Межегей» совхозка тураскаадып кедүргеи.

Дүжүт ажаап алышкынында четпестерни хуралга илереп, ону чайладырының боттуг хемчеглерин чугаалашкан.

ОНААЛДАЗЫН АЖЫРЫП ТУРАР

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың ийиги чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери чылдың өртеен тос айларында кызымак ажылдаан.

Күрүнеге сүт садарының тос айларда даалгазын районнуң ажыл-агыйлары 103,2 хуу күүсеткен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң саанчылары 279 тонна сүттү күрүнеге дүжаар тургаш, 335 тонна чедирип, онаалдазын ажырган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери көскү чедиишкиннерлиг болгаи.

Күрүнеге сүт садарының өртеен айларда плавын «Большевик» совхозтан аңгы ажыл-агыйлар күүсеткеп.

Чөөн-Хемчиктиң хойжулары күрүнеге дүк садарының чыл планын 99,99 хуу чедирип, оны күүседир чоокшулай бергеннер.

Ленин аттыг колхозтуң хойжуларының дүк кыргын алыр талаазы-биле көргүзүүлери оскелерден дээре болган. Олар күрүне планын 102 хуу күүсеткеп.

Районнуң малчыннары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүсеткеш, ССРЭ-ниң 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

КОМБАЙНЕРЛЕР СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Таңды районда Дуржулга станциязының тараамылары дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш шулургу ажылдап турарлар. Олар бо чылын байлак дүжүттү өстүргеннер.

Дуржулга станциязы күрүнеге 7400 тонна тураапы дүмаар планныг. Бо хүннерге чедир 6500 тонна тараа дүмааттынган ийиипе, азы планның 88 хуузун күүседипиен.

Станцияда тараа незилдези адапталып турар. Мурнакчы комбайнерлер В. Дремлюков, А. Селигеев олар бо сезонда 780 ажыг гектар черниң тараазын кестиргеннер. Олар 700 га черниң тараазын кезер дээш сөзүн ээлээннер.

ЧУРУНТА: комбайнерлер (солагай талазындан) В. Дремлюков, А. Селигеев, М. Сырчин, А. Поникаров олардың сөөлгү гектарларның тараазын кезеринге белеткеиип турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозуу.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ МАЛАЙЗИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ ТУН АБДУЛ РАЗАКТЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Октябрь 3-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Совет чазакгы чалаанын ёзугаар ССРЭ-ге албан ужуруида аян-чорук кылып келген Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разакты хүлээп алган.

Найырааны байдалга эртеп бесада үезинде Совет Эвилелиз биле Малайзияның арасында харылзаалардың улам калбартырының айтырыглары, а ол ышкаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг чугула айтырыглары чугаалажып көргеп.

(СЭТА).

Космонавтарга шаңналдар

Совет Эвилелиниден Черниң ов баштайгы кылымал эдериичизин салып үндүргенинин 15 чыл ооның будүүзүнде дыка, хөй санныг эртемденнер, конструкторлар, космонавтар, хөй-ишти ажылдакчылары, журналистер ССРЭ-ниң Үжар чүүл спорттуңуң Федерациязының бюрозунуң доктаалыбиле С. П. Королёв аттыг медаль-биле шаңнатканнар. Олар ындыг шаңнадды үжар чүүлдү болгаш космонавтиканы хөгжүдүрүнге салымшкыннары, космос делгемин шинчидээринге болгаш ажыглалга киирериие база үжар чүүл техниказын сайзыралырынга чедиишкиннериин пропагандаланы дээш алганнар.

Ол ышкаш космоска үжугар ужудукчулуг болгаш автоматтыг аппараттарны, а ол ышкаш Черниң баштайгы кылымал эдериичизин телевизээринге, кылырынга болгаш космосче салып үндүрериие киришкен бистиң чуртуң эртемденнериниң, конструкторларының, инженерлериниң, ажылчыннарының коллективтериие Ю. А. Гагарин аттыг дипломну тывыскан.

(СЭТА).

СПУТНИКТЕРНИҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНГА

ЖИТОМИР. (СЭТА-ның корр). Шылгараңгай совет эртемден, баштайгы ракета-космос системаларының тургузукчузу Сергей Павлович Королёвтуң амгы үе чылдың эгезинде төрүттүнген чери — Девлевскиий кудумчузуунуң 5 дугаар бажыныпың чанында бо хүнүскде онза хөй улус чыглып турганнар. Ам мында — тураскаал самбыра туруп турар.

Черниң эң баштайгы кылымал эдериичизин" салып үндүргенинден бээр 15 чыл болганына уткуштур музейниң делгиирлеринде чаа чүүлдер немешкеп. Ол болза корабльдерниң, ракеталарның, спутниктерниң макеттери, совет автоматтыг станцияларның айда болгаи Венерада чедиргеи вымпелдериниң хоолгалары болгаш оске-даа чүүлдер-дир.

Музейниң эртем ажылдакчылары будүүлге черлериве, школаларга космос делгемин шинчилеп, ажыглалга киирериве совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннериниң дүтаайында лекцияларны база плеткелдерни кылгылаан.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ — ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

«Шынның» болгаш радионуң рейдизи

Бо чылын Барыын-Хемчик район 80 муң 760 баш малды кыштагладыр. Ол малдың хөй кезиин «Барлык» совхозка онаажыш турар.

Совхоз дөрт улуг салбырлыг. Бис баштай олардың эң улуу — Аксы-Барлыкка бардывыс. Ооң эргелекчизи Попун-оол Хомушку-биле хөреңкиривиске салбыр шынап-ла мал болгаш чер ажылының талазы-биле совхозтуң 60 хуузун эелеп турар болду, ол бо чылын бир муң ажыг инекти, 18 муң алыг хой, ошкуу кыштагладыр. Хойну 30 кодаига, инекти 8 кодаига үскен, 41 кыштаглыг, ооң он дөртү кыштаглаашкыга бүрүп белеп, чаорбазинге агар, а алды хирезиге — капитал септелгеин кылыын Попун-оол Кок-Тоннутовна бпске чугаалады. Мал кажааларын септээр түскай бригада ажылдап эгелей берген. Ам кол чүве болза, белеткеп алган мал чемин— сиген, савацны, тырыы шөрээн суланы кыштагларга чедиреп болуп турар.

Ынчалзажок салбыр эргелекчизи П. Хомушку хомудан чугаалады:

— План ёзугаар салбырлың малчыннарынга бо чылын ийи аал ишти чурттаар бажың тудар ужуруг. Колдуунда-ла акша-хөреңги чедишпес деп чүвеге чылдын кежээн, совхозтуң дирекциязы ону херекке албайн барган. Салбырга семиртир инектер кажаазы тудар дээш, эм барык үш чыл ажыр орнадажып келген. Ындыг кажаазы башгай бир черге эгелээп, ону осказор көжүргеш, төп фермага ооң чүгле хаиазын тургузуп каан.

Мал кыштаглаашкынынга белеткел талазы-биле Аксы-Барлык салбырында чамдык ажылдар кылдынган болгаш кылдыпын турзажок, төп салбырның Адыр-Мажалык фермазында байдал мырыцай сыр оске. Ында сүт-бараан болгаш хаван фермазында септелге эгелевээн. Хаванга чем белеткээр цех одаар ыяш, хомуудаш-биле хандыртынмаан. Кажаа чедишпезиниң хараазындан 400 хире хаван дашты, ажык черде хонуп турар. 200 хаван кирер кажаанын септелгеин чогум кажаан эгелээрин болгаш оон одалга системазын канчаар кылырын совхозтуң дирекциязы мынаг чедир шиитпирлевээн. Будүрүкчү даванчыларны өзүшүк, малгаштыг, чадагай кажаада ажаап турары канчандаа шын эвес.

Кыжаалариың ажаадда-чемгерилгеп багай болганындаи аарыы баксыраш, амдыгаашган хорамчага таваржып турар. Мындыг байдал арткен чылын база турган болгаш хөй быжаа хорман болгай. Бо талазы-биле совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының түскай эртемниглери чогуур түнелдя үндүрүп, шинтпирлиг хемчеглерни алыр ёй келген.

Фермаларда мал чеми кадагалап шыгжаар оклад кылынмаан. Саваң, сиген, кажаазы үредик, эклп ажык турар болганы-биле ону улустуң хуузунда малы чаза баазып, тотчеглеп турар.

Бо фермаларда байдал мындыг турда төп салбыр эргелекчизи Хомушку Байыр биле ферма эргелекчизи Хомушку Ховенмаяның сагыш амыр олуруп турарын кижи кайгаар.

Райкүүскомуун кодээ ажылагый эргелелиниң кол зоотехниги Б. Самбал, районнуң код мал эмчизи Н. Говдин кыштаглаашкынга белеткелди организастаар талазы-биле колхоз, совхозтарның мал ажылының түскай эртемниглериве, малчыннарга кошкак дузалажып турары үстүвле айыткывган чижектерден ылеп.

Че-шаг маиаар эвес, хар сиир чаяа, сооң дүжүп келир чыгаан. Бо байдал—кышка дүргеп эки белеткеиир деп боду-ла далаштырып турар. Мону Бижиктиг-Хаяда ниеп фермазының комсомолчу-ажыктары кончуг эки бүлгеш, кышка кыымаккай белеткеиип турарын боорге, дыка ооруңчуг. Ында эрес-шудургу аныяктарның кылып турар ажылының түнелги карекка дораан-на тодаргай көстүп көэр. Саанчыларның сыскып, малгаштап, чылыглап каан улуг кажааларынга кире бээривиске, сооң хүнде кижиниң чылыктырып көэр. Ындыг кажаа кыштың кандыг-даа соогунда малды кайын дожурар деп бодап, аравыста чугаалажып турдувус.

— Бо уруглар черле чылдың мындыг улус чүве — деп, бир дутаар фермаиың эргелекчизи Х. Хирлиг-оол чоргаарланып, немей тыртып кагды. Бо фермаларда мал чемин багай эвес белеткөөн. Эдээр болган сүткүр утпаашкынныиг улуг-биче назылыг малдың кышка удур дөңгел-күжү черле эки. Сүт-бараан фермазының виилдакчылары юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин ёзугаар сүт саалдазының дөңгелин күдүлаттас дээш демисежин турар.

Ындыг болза-даа, совхозтуң бо-даа ферматарында кышка белеткеп шүүт эки део чугаалап болбас. Ында кажаазып ап көрээли. Чүү-даа болза, дуржулгалыг кижи болгаш, Сарыглар Күзен бызааларының кажаазын баш удур боду септеп, сыскып, чылыглап, чугайлап алган, оон туржук иеячазын безин кылып алган. Бо дээрге малчыннын бодунуң күжү-биле кылып ап шыдаар чүүлдериндир, а ооң кылын шыдавас чүүлдерин — эжик-таазага, содга размазы кылырын, ону шилдеп тургузарын, улус иеячалар салырын, чемгерилге иегиин херекселдерин тургузарын совхозтуң тудуг-септелге бригадазы кылып бээр ужурлуг. Ындыг турбуза, рейд хүнеринде бистиң чоргаарывыс кайы-даа фермага ындыг бригадаазар ажылдап турганы көзүлбээн.

Бо фермаларда малдың денгел-күжүнүң дугайын үстүвле чугаалаяа болгай бис. Маңаа холбаштыр эптежир арга чок бир чижектен ап көрээли. Ол-ла Бижиктиг-Хаяның фермазының кадарчызы Х. Кара-оол деңгээлин тодарадыр дээш. 125 молдурганы фермага экеп кажаалап баап, боду бижидимес чылдагаан-биле чиде бергеп. А молдурталары бо соокта, ийи хондур -оът-сиген чивөйп, сүт-суглат чок турун келгеп. Бо чүү? Кышка удур малдың күш-дегделин ажыгдип турары ол бе? Чок. Бо болза кадарчының чүгле харысалга чок чоруу-дур. Бо тугайын кадарчы Х. Кара-оол, зоотехник Т. Монгүн-оол харылзаар ужурлуг.

Ферма кылынмаан чүве ам-даа хөй. Мал кажааларының ойбак-дыдыктары сентетпимээн, соңгалары салдынмаан, ажык-хаалгазы чайгы ол-шыкка, хүн шинчге хазып, үрезин калган, ажыттынмас, хагдынмас хевээр турбушаан. Фермаиың сүт хүлээп алыр базыңы безин септеттинмээн. Ону ам оске базыңда эпиарын тургускан. Ооң сүт хүлээп алырынга таарышпас: тар, кызыл, санитар байдалы багай, карацгы. Оттулар чүүлдүд айтырыы ам-даа шинтпирлеттинмээн.

Аксы-Барлык кодээ Советтиг күүскому, совхозтуң дирекциязы болгаш ында партия, профсоюз организациялары дажыдып чаңгыс талазаийн, бүгү талазы-биле чорудуп турган болза, кышка удур белеткел ындыг байдалга турбас иилеп. Харын-даа кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле совхозтуң дирекциязында, парткомда-даа чаңгыс ай план чок. Ол хамаан чок, бо кыжын чогум чеже, кандыг малды, кана кыштадырының айтырыы безин тодаратгымаан болгаш ындыг планны тус-тус салбырдан кажан-на киирип келир болду деп маңаа олурар.

Адактың соонда бир чугула айтырыг болза малчыннарның негелдеперн — шай, таакпы, макарон кылыглары, ооң турскүк чамдыкта хлеб безин үстү бээр таварылгалар ам безин бар. Оон ынай, малга бээр дус мырыңай үүлген. Шаажын аяк, сүт тырттар машина, бажың херекселдери, чадыглар, соодукчулар дээш чугула хереглелдиг веко-даа чамдык барааннарга-биле районо четпес хандырып турар део, малчыннар хомудал турар.

Кыштың негелдези улуг болгаш нарын. Ындыг болганда малчыннарның негелде-хереглелдерин районнуң садыг организациязы план ёзугаар хандырар ужурлуг.

Мынчангаш, мал кыштагласшкышыпыг белеткелиндө бар четпестерни дарый чайладып, бо ноябрьлиг чылда мал азылының талазы-биле «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилерн боттарынга, алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир болгаш кыштаглаашкынны организастыг чорудар дээш, ам-даа боттуг ажылдарны чорудар ужурлуг.

«Шынның» болгаш Тыва радионуң рейд бригадазы.

А. Долума — «Барлык» совхозта хаван ажаакчызы, улустуг контроль болүүнүң кежигүзү.

М. Монбужай, Тыва радионуң корр.

Т. Талганчык — «Шынның» корр.

Күш-ажылчы чедиишкин

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). ССРЭ-ниң тургустунгаимиың 50 чылыпта алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен тос айларында шудургу ажылдаан.

Ажыл-агыйның тараажылары күрүнеге 300 тонна тараа садар тургаш, 323 тонна кылдыр ажыр боттаалыргаи. Олар ам-даа 280 тонна тараапы күрүне шыгжамырынга киирерин түлөнгеп.

Мал ажылдакчылары көскү чедиишкиннерлиг болган. Хойжулар күрүнеге бо чылын 19 тонна дүк садар ээлаагазын 250 килограммга ажырган. Тос айларда күрүнеге ээт, сүт садарының планныг даалгазын ажыл-ишчилер ажыр күүсеткеп.

Инигининг малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузун алырынче удут киирээнгейни колхоз баштаар черя салып, ажыл-ишчилерниң кичээнгейин олче моошкээн. Ооң түнелгинде 1540 тонна сиген белеткээн планның 12 тоннага азырган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде күскү хову ажылдарын чедиишкиниг дооскар, кыштаглаашкынга үлегерин белеткээри-биле кызымак ажылдаа турарлар.

В. ЧАДАМБА.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының эргелекчизи.

«Идеологтут ажылдың бүгү хевирлерин улам сайзырангайжыдары, массаларның политиктиг кижизидилгези болгаш чоннуң культурлуг деңнелин бедидери... партияның ажыл-чорудулгазынга улуг черни эзлээн» деп, СЭКП-ниң XXIV съездиниве партия Төп комитединиң отчёт илеткеливе Л. И. Брежнев чугаалаан. Коммунистиг тургузуушкунуун чедишкиннерин шинтиледдинг бүгү кежигүннериниң бедик медерелдиг болурундан хамаарыжыр апаар. Бо сорулганы күүседиринге чоннуң ортузунга масса-политиктиг болгаш агитация ажылын улам калбартыры улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле байдал бистиң Бии-Хем районда кандыгыл?

Масса-политиктиг ажылдар бо хүнде СССР-ниң 50 чылын толептиг уткууру-биле холбашкан. Ылаңгыя улустарның наймаралыпга тураскаадыкан хемчеглер алдынып турар. Районнуң клубтарынга тематиктиг кежээлерни хөйүбиле чоруткулаан, ааскурналдарын үндүргүлээп, помчукчулар конференцияларын кыгыдаан. «Экии, Москва», «Украина — хостуг, чаа аг-бүлевиң хүрээлеңинде», «Хүнзаректиг республикаларның аг-бүлезинде» деэш, оске-даа кежээлер чонга улуг кижизидилгелиг ужур-дузалыг болган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга холбаштырган делгелгелерни библиотекаларга организастаан, помчулга конференцияларын болгаш тематиктиг кежээлерни чоруткулаан, бо талазы-биле ылаңгыя Өөк библиотеказы (эргелекчизи З. Немкина) чедишкинниг ажыдаан турар. Суурнуң Культура бажыңынга «Улустарның найыралы», «Найыралдың неделязы» деп кежээлерни организастаан, а Культура бажыңының агитбригадазы совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунга көргүүглерни докгаамал кылыр, ында бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ажыдаан турар.

Партия райкомнуң лекторлар болүү болгаш «Билиг» пинтилелиниң кежигүннери бо чылын 720 ажыг лекцияны чопга, помчаан, ацаа пинтилел-политиктиг болгаш патриоттуг темаларга лекцияар улуг черни эзлээн.

Чон ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударынга интеллигенция улуг дузаны партия организацияларынга көргүзүп турар. Туранда ортумак, Өөк, Суп, Тарлагда сес чыл школаларының башкыларының хөй нуруузу агитаторлар, пропагандистер, лекторлар, олар бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилери. «Агитас-массалыг ажылга удуртукчу ажылдакчылар идешкейлиг киржип турар апаргап. Чижээ, «Саян» совхозтуң директору В. Г. Пашенко, Амыдырал хандырылга министерствозунуң, Тудуг-монтаж эргелелиниң начальныгы А. И. Костенков, район эмнелгезиниң эргелекчизи А. И. Куулар болгаш чамдык оске-даа удуртукчулар чоннуң мурнунга лекцияар кылыр, чүве чугаалаар талазы-биле черле идепкейлиг эптерни бүгү тала-биле демиктир херек.

Партийжи амыдырал

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛЧЕ — УЛУГ КИЧЭЭНГЕЙ

Бистиң районнуң ажыл-ишчилери 13 муң тонна тараапы күрүве ылыгжамырынга киирер дээш ажылдап турар. Бо талазы-биле социалистиг чарыш чер болганда калбаргаан. «Кызыл тараачын» колхоз күрүнге тараа садарының онаалгазын күүсеткен болгаш тематиктиг кежээлерни чоруткулаан, бо талазы-биле ылаңгыя Өөк библиотеказы (эргелекчизи З. Немкина) чедишкинниг ажыдаан турар. Суурнуң Культура бажыңынга «Улустарның найыралы», «Найыралдың неделязы» деп кежээлерни организастаан, а Культура бажыңының агитбригадазы совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунга көргүүглерни докгаамал кылыр, ында бот-тывынгыр уран чүүл коллективи ажыдаан турар.

Партия райкомнуң лекторлар болүү болгаш «Билиг» пинтилелиниң кежигүннери бо чылын 720 ажыг лекцияны чопга, помчаан, ацаа пинтилел-политиктиг болгаш патриоттуг темаларга лекцияар улуг черни эзлээн.

Чон ортузунга масса-политиктиг ажылды чорударынга интеллигенция улуг дузаны партия организацияларынга көргүзүп турар. Туранда ортумак, Өөк, Суп, Тарлагда сес чыл школаларының башкыларының хөй нуруузу агитаторлар, пропагандистер, лекторлар, олар бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилери. «Агитас-массалыг ажылга удуртукчу ажылдакчылар идешкейлиг киржип турар апаргап. Чижээ, «Саян» совхозтуң директору В. Г. Пашенко, Амыдырал хандырылга министерствозунуң, Тудуг-монтаж эргелелиниң начальныгы А. И. Костенков, район эмнелгезиниң эргелекчизи А. И. Куулар болгаш чамдык оске-даа удуртукчулар чоннуң мурнунга лекцияар кылыр, чүве чугаалаар талазы-биле черле идепкейлиг эптерни бүгү тала-биле демиктир херек.

Чон ортузунга масса-политиктиг болгаш агитация ажылын чорудар талазы-биле бистиң четчестерниң барын-нинир ужурлуг бис. Чамдык партия организацияларында бо ажылды чүгле соцүлдалар үезинде калбартып турган, ооң соонда үелерде коткадыптар фактылар бар. Амгы үеде «Шивилиг», «Өөк» совхозтарда, «Хадың», «Кызыл тараачын» колхозтарда агитколлективтериниң ажылы коткаан. «Кызыл тараачынга» турган 32 агитатор, 12 политинформатордан ам чүгле он кижи ажылдап турар. Хойжу бригадаларда быжыглаан агитаторлар ажылдавастаан, чүге дээрге оларга контроль, пегеледе чок. Чиаловкада, «Кызыл тараачын» колхозтуң фермаларында, Суш, Сесерлиг суурларда агитквартиралар ажылын коштаткан. Ол черлерде хана солунгарын, агитхуудустарны, «чаңныктарны» ховар үядүрүп турар.

Чамдык удуртукчу ажылдакчылар чоннуң мурнунга лекцияр

АКЫ-ДУҢМА ЭВИЛЕЛИ

чээрби автономнуг республикалар, сес автономнуг областар, он национал округтар кирип турар он беш эвилелдешкен республикаларны каттыштырган хой националдарлыг күүлүг күрүне болу берген.

ССРЭ-де эрге-чагырга органнарының болгаш башкарылгаында-даа тургузуундан бистиң күрүневиң эвилел характер-байдалы коступ турар. Бистиң чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-нин Дээди Соведи — ден эргелиг ийи палаталардан —Эвилелдин Совединден болгаш Националдар Совединден тургустунган. Ынчаарга Националдар Совединде эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларныц, автономнуг областарның болгаш национал округтарның шуптуунүүн төлээлекчилери кирип турар. Дээди төлээлелгелиг органның ийи палаталыг тургузуунун ачызында оон хүлээп алыр хоойлуларынга, улус ажыл-агыйының планнарынга, бюджединге-даа чурттуң бүтүн улустарының ниитти эрге-ажыктарын болгаш эвилелдешкен республикаларның база автономнуг черлерин-даа национал онза чүүлдери-биле холбаштыр оларның тускай эрге-ажыктарын, совет улустарның найыралының болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының политиказын барымдаалап көөр аргалыг боон турар. ССРЭ Конституциязы ол ышкаш ССРЭ-ниц Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелиңге болгаш ССРЭ-ниц Дээди судунга-даа эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилериг болуруп база көрүп турар. Совет Конституциязының ол чүүлдери болза күрүне органнарының ажыл-чорудулгаларына бүгү эвилелдиң эрге-ажыктарын болгаш тускай республикаларның эргелерин долузу-биле магадылап барымдаалаарынга чугула боон турар.

Ол ышкаш совет хоойлужудулга системазында ниитти эвилелдиң болгаш республикаларның-даа эрге-ажыктарын холбаштырарының принциптери тодараттынып турар. ССРЭ-ниц Дээди Соведи айтырыгларның хой кезинделе хоойлуларның чүгле үндезинлерни хүлээп ап турар. Тодаргайлаарга, бүгү ССР Эвилелиңге ниитизи-биле тааржып турар принципиалдыг хоойлудүрүмнерни болгаш норма-чижектерни доктаадыр, а оларны оон ылай сайгарып кылырын республикаларның хоойлужудулга черлериңге — национал болгаш өске-даа онзалаачак чүүлдерни барымдаалап тургаш, боттандырып чорудар. Чижээ, соолгу чылдарда ССРЭ-ниц Дээди Соведи күш-ажыл дугайында, ашаккалай болурунуң болгаш өгбүле дугайында, кадык камгалалының дугайында, чер дугайында, суг хоойлужудулгазының дугайында Хоойлуларның үндезинлерин хүлээп алган, а оларга дүүштүр эвилелдешкен республикалар бо айтырыглар талазы-биле республика кодекстерин болгаш оске-даа хоойлу-дүрүмнерни хүлээп ап, үндүрген болгай. Хамаатыларның оон-язы болгаш национал хамаарылгазы-биле холбаштыр эргелерин кайы-даа хире кызыгаарлаарын, а ол ышкаш артык эргелер тыпсырын боддурбас дугайында Совет эрге-чагырганың эгезинде-де доктаатынган хөлүмүн болбас принципти бүгү хоойлуларда шыңгыыпбыле барымдаалаан болгаш улам быжыглаан дээрзин база онзалап айтыр ужурлуг.

Нацияларның болгаш бичө буурай улустарның ёзулуг-ла демократизми болгаш хөрек кырында дең эргелиг чорудда чурттуң күрүне болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралынга оларның киржилгезинден тодаргайы-биле иштүп турар. Сөөлгү соцгулда уеанинде бүгү чергенниң Советтеринге — Дээди Советтерден көдээ болгаш суур Советтеринге чедир — чүс ажыг янзы-бүрү националдарның депутаттары соцгуттурган. Ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин утлап-башкарырынга ажылчы чоннар массаларын Советтерни дамчыштыр хөөрө тутпушаан, социалистиг демократтыны, бүгү талалыг хөгжүдүп тургаш, Коммунистиг партия күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунуунуң айтырыгларын шиитпирлээринге национальның болгаш бичө буурай улустарның бүгү талалыг хөгжүүрүн хандырарынга идепкейлиг киржир боттуг арганы бистиң чурттуң улустарынга хандырып берип турар.

ССР Эвилелин тургусканы — ниитилелди социалистиг эргелерге үндезилээш чаартырынга, бүгү совет улустарның экономиказын болгаш культуразын көдүрериңге, ажылчы чоннарның хой националдарлыг күрүнезиниң камгалалыг күүлүүн болгаш делегейге туруштарын быжыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан эң шиитпирлиг факторларның бирээзи болганы бистиң үевисте онза тодаргайы-биле көстүп турар. Ямы-бүрү улустарның бот-боттарының аразынга месилеженишкиниг өжээнпежилгези чокка, найыралдыг болгаш акы-дуңма ёзулуу-биле чурттаар арганы боор ышдыг тургузугну тывар дээш кижи төрелгетенниң эң улуг угаанныг кижилериниң чүс-чүс чылдарда шиитпирлеп чадапкан айтырыгларын Совет Эвилелинде ынчаар үзе шиитпирлээн. Канчаар-даа аажок улуг күженишкиннерниң түпелинде сырый каттыжыышкынның болгаш акы-дуңма ёзулуу-биле дузалажышкынның ачызында бистиң чурттуң улустары улуг хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургускак, амты үеде коммунистиг тургузуушкунуун сорулгаларын шиитпирлеп турар.

Республикаларның экономиказының болгаш культуразывга, совет кижилериниң утаанбодал чаартылгазынга кайы хире улуг бурунгаарлаашкын болганын эвилелдешкен республикалар күрүнезиниң алдарлыг юбилейи бүгү талазыбиле үнелеп көөр арганы берип турар. Национал республикаларга күүлүг үлетпүрүү тургусканы ажылчын аңгының тургустуварынга, тускай артем-техниктиг интеллигенцияның тыптырынга, чоннуң организастыг болгаш политиктиг идепкейин бодидеринге, бижик-биличиглиг болгаш культурлуг болур чорукту дүргеп чедип алырынга идигни берген. Совет эрге-чагырганың үезинде 40 ажыг улустар тускай үжүк-бижиктиг апаргаш, бижик билбес чорукту шуут узуткап шыдаан. Амгы үеде бүгү-де республикаларда ниити эртем школаларының, дээди болгаш ортумак тускай оорадылге черлериниң калбак четкизин тургустунган, чогаалыкчы ажылдакчыларның кадрлары тывылган.

Совет улустарның бот-боттарының аразынга харылзажып, сырый каттыжарының күүлүүт чепсээ, Ада-чурттуң болгаш делегейниң-даа эң дээре чедиишкиннерин оларның бизнес алырының күштүг аргазы эрус дыл болу берген болгаш бистиң чурттуң бүгү-де нацияларының, бичө буурай улустары-даа националдар аразынга харылзажырының дылы кылдыр ону эки тура ёзулуубиле шилип алганнар.

Экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың чаңгыс аай чорууга үндезилээш, марксизм-ленинчи идеологиянга даянмышаан, ССРЭ-ге социализмни болгаш коммунизм тургузуушкунуун чылдарында кижилериниң төөгүде шуут чаа ниитилежилгеан — совет улус тывылган.

Улустарның найыралының бижыгып тургустунарынга болгаш бистиң бүгү-де чедиишкинневиске-даа Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ролю дыка-ла улуг боон турар. Национал харылзаалар талазы-биле ёзулуг интернационалчы угланышкынны боттандырбышаан, партия болза мындыг найыралды социализмниң эң чугула чаалап алышкыннарының бирээзин кылдыр көрүп, ону камгалап болгаш бүгү хемчеглер-биле улам быжыглап турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү үе-чадаларының үезинде партия кандыг-даа хевирииң национализчи хөөннериңге болгаш артынчыларынга удур шиитпирлиг демисежип келген.

Пролетаржы интернационализмниң амыдырал кырында боттанышкыны боон турар ССРЭ-ниң тургустуганы болгаш чедиишкиниг хөгжүлдээи-даа делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг боон турар. Совет Эвилели улустарның дең эргезиниң ленинчи принциптерин чайгылыш чок камгалап, колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге, национал молчутпелдиң бүгү хевирлеринге шиитпирлиг-биле удурланып турар. ССРЭ-ниң принципиалдыг, чайгылыш чок даштыкы политиказы бистиң чурттуң, делегей социализминиң, национал-хосталгалыг шимчээшкиниң үнелеп эрге-ажыктарынга таарыжып болгаш, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, тайбиңны болгаш улустарның аймыл чок чоруун хандырарынга идиглиг боон турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга, бистиң хөй национал-дыг Торээн чуртувус — ССР Эвилелиниң күүш-шыдалын быжыглаарынга, чурттуң бүгү нацияларының болгаш бичө буурай улустарның бүгү талалыг хөгжүүрүн хандырарынга идепкейлиг киржир боттуг арганы бистиң чурттуң улустарынга хандырып берип турар.

ССРЭ-НИН ТУРГУСТУНГАНЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН

Октябрь 3-те Москвага совет болгаш даштыкы хөй-нинти төлээлекчилериниң ужуражышкыны ажыттынган. Ону Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылыңга тураскаатган.

Эвилелдер Бажыңының колонналыг залынга делегейниң 70 күрүнелериниң Совет Эвилели-биле найырал ниитилелдериниң удуртукчулары болгаш активчилери, сураглыг совет эртемденнер, даштыкы чурттар-биле найыралдың 60 ниитилелдерин төлээлээн күрүне, хөй-нинти ажылдакчылары, культураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, будүрүлге мурнакчылары чыылган.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Чиигизиге секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның, ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң ССРЭ-биле найыралдың даштыкы ниитилелдериниң болгаш совет хөй-нинти төлээлекчилериниң делегей ужуражышкынынның киржикчилериниге чоруткан байырлыг чагаазын чыылганнар изиг адыш часхаашкыныбыле уткуп-хүлээп алганнар. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары В. Н. Пономарев байырлыг чагааны номчаан.

(СЭТА).

МОСКВА. Совет энергетиктер чурттуң Чаңгыс аай энергия системазының тургузарының ажылын үргүлчүлеп турар. Ындыг система ССРЭ-ниң Европа талазында ажылдап эгелзон.

ЧУРУКТА: Чаңгыс аай энергетика системазының топ диспетчер черн.

В. КУЗЬМИНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 234 «Шында»).

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчалба Ховалыговна Чамзытпай —«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчима Чамзыр-ооловна Барамен — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Васильевна Ховалыг—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барыма Кыргысовна Ондар—«Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барыма Кыргысовна Ондар—чирова—«Коммунизмнин херели» колхозтуң колхозчузу.

Екатерина Петровна Огиева — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Кама Ланзыевна Оюн—Дүрген суурда өг-буле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк-кыс Чуньдумовна Монгуш—«Коммунизмнин херели» колхозтуң колхозчузу.

Мария Саловна Монгуш — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Байлакмаа Сирен-ооловна Оюн — Дүрген суурда өг-буле ээзи.

Серенмаа Карабаштыговна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Тамара Сереновна Сүдер-оол —Күр чер школазының башкызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долуп-кыс Кыргысовна Баранчык — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Кенден Догур-ооловна Куулар — Күр чер суурунда өг-буле ээзи.

Норжунмаа Манчик-ооловна Кызыл-оол — Балгазын суурда өг-буле ээзи.

Вера Павловна Нагорных—Дуржулга станциязының ажылчыны.

Ичин Ырзан-ооловна Ондар —«Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Ооржак-ооловна Ооржак — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Диана Чагакпановна Оюн Межегей суурда өг-буле ээзи.

Кара-Уруг Мандаловна Оюн — Кочетово суурда өг-буле ээзи.

Кинма Севеновна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Өшкү-Саир Дудажиевна Оюн — Балгазын суурда өг-буле ээзи.

Чудур Ивановна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Чажит Девежовна Хомушку «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Алевтина Васильевна Галкина — «Революциянын чалбыжы» колхозтуң зоотехниги.

Дадар Арбытаевна Куулар — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Кимаа Кыргысовна Кысыгбай — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Тараа-Чиир Күжүкпеевовна Монгуш — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Белекейовна Нурзутмаа—Хадын-Аксы школаның ажылчыны.

Долгар Ойдуповна Оюн — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Долзатма Конгаровна Оюн —Кочетово суурда өг-буле ээзи.

Екатерина Кадысывовна Оюн — Дүрген суурда өг-буле ээзи.

Кара-кыс Лаа-Сю Оюн — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Сергеевна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Көк-Сарыг Ак-ооловна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Чуудур Ивановна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Амыр-кыс Канчиповна Сарыглар — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Клара Доваевна Сат — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Кара-кыс Лапчаевна Тажи — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чечек Демчигеевна Бадыы — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хажытмаа Васильевна Бадыраа — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Елена Ефимовна Житникова — Чербиде ишки ажылгый черниң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Татьяна Романовна Батурина — Кызылда «Сельхозтехника» базазының ажылчыны.

Зоя Андреевна Калзан — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Бавилан Чаш-ооловна Маады—«Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Дажиевна Хирбе — Кунгуртуг школазының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серешкей Семис-ооловна Хомушку — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың август 31.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Э. Геректиң Франциядa чоруп турары

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда албан ёзузу-биле аалдап чоруп турар ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Герекке алдар кылдыр Франциянын президентизи Ж. Помпиду Улуг Трианон ордуга шайлалга тургускан.

Франция биле Польшаның аразында харылзаалар ийи чурттуң ниитизи-биле, Европаның болгаш тайбын херээнин эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, ук шайлалгага чүве чугаалаваш, Ж. Помпиду демдеглээн. Одер-Нейсе кызыгаарын хүлээп көөрүнге хамаарыштыр генерал Де Голльдун 1959 чылда ээлээн туружу күштүг болбушаан турар деп, Франциянын президентизи мегеглээн. Э. Геректин аан-чоруу Француз-польша кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринге дузалаш чедирер деп бүзүрелдиин Ж. Помпиду илергейлеп чугаалаан.

Келир үеде «угаангыр болгаш бүгү Европаның тайбын догуннаашкынының политиказы» кедилиг. Айыыл чок чорук кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралы оон бадыткалы болур. Ол чөвүлел хурал 1973 чылда болур деп чүве черле бүзүрелдиг апарган деп, Ж. Помпиду чугаалаан.

«Франция биле Польшаның харылзаалары аңгы-аңгы социал тургузуглуг ийи чурттуң дем каттыштырган үүнү кылып болурунуң үлегер-чижээ боон турар» деп, Ж. Помпиду демдеглээн.

ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Герек харыы чугаазынга Польша биле Франциянын аразында харылзааларны улам хөгжүдеринин эргежок чугулазын демдеглээн. Улустарның бүрүн эргелерин, девискээр талазы-биле бүдүн турарын болгаш кызыгаарларга дээп болбас чуруумну хүндүдээринге, билчиишкинге, деп эргелиг кады ажылдажылгага, ангы-аңгы социал системалардыг күрүнелериниң тайбын кады ажылдажыга кылырынга үндезилеттинген, быжыг болгаш ынанып-ла бүгү-ниити тайбыңны тургузар үе келген. Франция «соок дайынны» узуткаарынын хервээне улуг ужур-дузалыг болган. Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразында дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга, оларның аразында харылзааларны экижидеринге Франция дуза чедирген деп, Э. Герек чугаалаан.

ПКАП ТК-ның бирги секретары Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның ГФР-биле чарган керээлериниң улуг ужур-дузалыын айыткан. Ол керээлер Европада кызыгаарларының быжыын бадыткаан болгаш дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының херээнге оон-биле ук керээлер улуг салыышкынны киирген деп демдеглээн. Э. Герек Барыын Берлиниин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулганың чугулазын, Европага тайбыны, айыыл чок чорукту быжыглаарынга Герман Демократтыг Республиканың улуг рольдуун демдеглээн. ГДР-биле чогуур харылзаалар саададыышкын чок тургузарынче оон-биле харылзаалар тургузуп алгалак чурттарны кыйгырган.

Айыыл чок чорук, кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарынга хамаарыштыр Э. Герек ук чөвүлел хуралды ын дүрген чыылдырарының болгаш «тайбың, айыыл чок, кады ажылдажылгалыг болган турар байдалга Европа тургузуушкунунуң каттышкан принциптерин, каттышкан программазын хүлээп алырының» эргежок чугулазын демдеглээн.

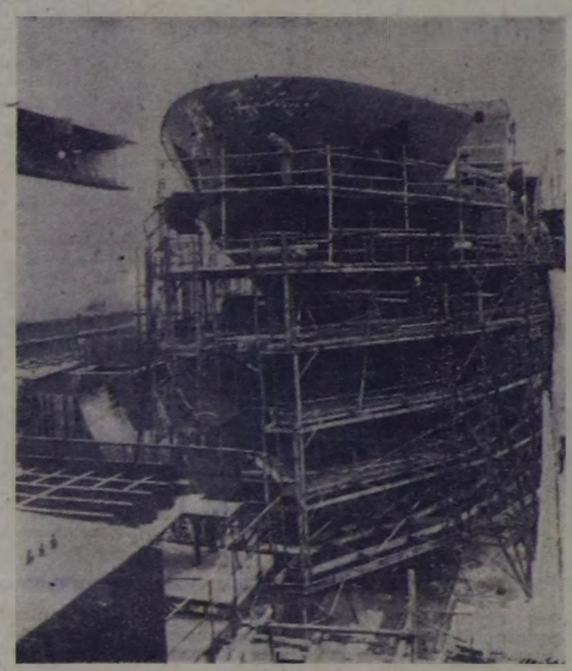

ГДР. Герман Демократтыг Республиканың судно тудугчулары ССРЭ-ниң тургустуганының алдарлыг 50 чыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннериг үткүп турар. Балтий верфилериниң будүрген судноларының даазайларда совет туктарлыг эжиндирип чоруп турар. Совет Эвилелиниге бээр балыкчы «Атлантик» деп күүлүг суднону сугже салып үндүреринге «Штральзундуда база белеткеп турар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Барыын-герман ажылчы чоннуң үнү

БОНН. (СЭТА). Химия, саазын болгаш керамика үлетпүрүнүн ажыл-ишчилерин эвилелдештирип турар, барымгерман эң улуг профэвилелдериниң бирээзиниң съездизин Дортмундута болган. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер айыыл чок чорукту, кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарынче чугула базымнар боон турар деп, ук съездиге үндүрген резолюцияда демдеглээн.

Съездиниң делегаттары ГДР биле ГФР-ни Каттышкан Нацилар Организациязынга болгаш оон специализастаттынган албан черлериге хүлээп алыын деп саналдаан.

Олар Европаның социалистиг чурттарының профэвилелдери-биле харылзааларны хөгжүдерин эргежок чугула деп демдеглээн.

Конференция Индий-Кыдаттың улустарынга удур Каттышкан Штаттарның калбарткан эжелекчи дайынын шиитпирлиг буруу шапкан революцияны үндүргеп.

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның девискээрлерин бомбалап турар дөрзин үзүгедиглерни доп-доваа соксадырын база Индий-Кыдаттың девискээринде бүгү америк шериглерни үндүрерни съезд пегзон.

„ЮМАНИТЕ“ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының органы «Юманите» солун КУР-нүң 23 чыл оонга таварыштыр Кыдаттың элээн хой солуннарының антисоветчи үзелдиг түүлдер парлап үндүргенин демдеглээн. Кыдат чазактың антисоветизми кыдат улустуң бодунга болгаш өске чурттарның улустарының демиселинге хоралыг үзелдерже чайгылып киреринге чедиргеп деп, «Юманите» айыткан. Катгышкан Штаттарның эжелекчи дайынынга удур Индий-Кыдаттың демисел чорудул турар улустарынга кады дуза чедирер ажылдан кыдат удуртукчулар үргүлчү ойталап турар. КНО-га Бангладеш Республиканың киреринге КНО-да Кыдаттың төлээлекчиин удурланган. Кыдат удуртукчулар чеңгелеңишкинин дүжүрер талазы-биле делегейге чугаалажыышкынынаар чорударынга удур, айыыл чок чорук, кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниитиевропаның чөвүлел хуралын чыылдырарынга удур, ССРЭ биле ГФР-ниц, Польша биле ГФР-ниц арасында чарган керээлерге болгаш оон-даа өскелеерге удур хөделип турар. Кыдат удуртукчуларың мындыг хораалыг үзел-бодалдарлыг болурунче чайгылыш киргеш харын оон илереп турар деп, ол солун демдеглээн.

Кыдат удуртукчулар революстуг шимчээшкиннерге болгаш хосталга шимчээшкиннерге хораалыг ол политикадан салдынмайн халбактаныш турар. ККП-ниң удуртукчуларының мындыг туружун өскертири бүгү улустарга, хамыктың мурнунда Вьетнамның, Камбоджаның, Лаостуң улустарынга ажыктыг кылдыр делегейге күштеө денгзигүүрүн өскертириңге дуза чедирер ийик. Вьетнамның, Камбоджаның болгаш Лаостуң улустарының антиимпериалистиг дайынның мурнуу одуртларында туружул турар болгай деп, ол солун бижээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы дайзынның Меконг хем шынаазында быжыглаанымышкыннарын бооланан. ЮПИ агентилелдиң дыңнадып турарын сөзүгаар алырга, Сайгондан 60 километр мурнуубарының талада Митхо деп можу төвүнүң гарнизону база оон чоогунда турар шериг баазазы Довгтам бооланышкынга таварышкан.

Мурнуу Вьетнамның фронтуларында «түр оожургаашкын» тургустуна бергеп деп,. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи демдеглээн. Ынчалзажок ында дүшкүүрлүг байдалдың хевээр артып турарын мурнуу-вьетнам девискээрже америк ужар чүүлдүң моонитеттинген халдаашкынары хереченлеп турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Сайгонның Куангчи можуда далай чадаг-шериглерииниң туруштарын атакалаарын үргүлчүлеп турар. Хосталганың партизаңга агентилелиниң дыпнаткан барымдааларын сөзүгаар алырга, патриоттар сентябрьның соолгу дөрт хүнүнүң дургузунда безин ол можунуң ацгы-ацгы девискээрлериниге дайзынның 400 ажыг солдадын санган үндүргеп. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң зенитчилери ол үеде дайзынның 3 самолёдун дүжүр аткан.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң даймычылары Куангнам можуда Кюэшон шынааже дайзынның чаза таварын кирер дээш орандажышкыннарын ойтур шапшыпшаан, Сайгон армиязының муң хире солдадын узуткап, балыглаан. Патриоттар Аннам сынының мээстеринде болгаш Данангтың мурнуу талазында кызаа эрик девискээринде чалча шериглериниң быжыглаанышкынныг черлерин хой удаа атакалаан. Сентябрь 19-тан 27-ге чедир үеде улуг-улуг тулчуушкуннар Тханғбинь, Тамки болгаш Тханфыок деп район төптерин долгандыр болгулап келген. Ол можунуң хосталган хой-хой районнарын Сайгонның шериг кезектериниң эжелеп алыксаан хамык орандажышкынары бүтүрап душпеп.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджага дайын чорудулгалары кезек када арай ооружгаан соонда хосталга күштери Меконг хемниң чоон талакы эриниге Пномпень шериглериниң түрүштарынче шавар халдаашкынарын катап калбарткан деп. Камбоджаның пайысылалындан Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан. Ол хемниң солагай талакы эриниде Пномпень армиязының оорганалыр кол базазы — Неаклуонг хоорайны долгандыр дайзынның быжыглаанышкынарын патриоттар атакалаан. Патриотчу күштер чедиишкиниг дайылдашкаанының түпелинде ам Меконг хемниң алдыы талазы-биле мурнуу-вьетнам кызыгаарның аразында девискээрни херек кырында контрольдап турар.

* * *

ҮҮЛЕЗИН ЭДИЛЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниц агаардан халдаашкыннарга удур камгалалының кезектери америк ужар чүүлдүң халдаашкынарын ойтур шапкаш, октябрь 2-де Иглаи можунуң агаар делгемнинге бир америк самолёттуу дүжүр аткан. Октябрь 1-де болгаш сентябрь 30-де Иглаи, Тханбинь, Хатинь можуларга АКШ-тың база 3 самолёду узуткаткан.

Билдинип келгенин ёзугаар алырга, эрик камгалалының артиллериязы сентябрь 28-те болгаш 29-та Топкин мугулдурунда Куангбинь можунуң девискээринге, Виньлинь зонага ийи америк шериг кораблин орттендир аткан.

ИРКУТСК ОБЛАСТЫҢ КӨРУКЧҮЛЕРИНГЕ

Республиканың барыын районнарынга әртеп культура хүннеринге кириштеп соон дарый Иркутск областче оон көргүзүп чоруур апарган бис. Чайның каас-шиник погаан каасталгазы-биле шыптынган. Саяи сынпарын ажып арткеш, июньнун ортан үезинде Иркутск хоорайга чеде бердивис. Чамдык бергедээшкинверге баштайгы базымнардан-на таварышкан бис. Бисти аалчылар бажынынга таарыштыр тургузар кижи келбейн барган. Чүгле дараазында хүнде ол келген болгаш бүрят национал округтун төвү — Усть-Ордаже чорупкан бис.

Көрүкчү-биле баштайгы ужуражылгавысты манап, дүвүреп-даа турганывысты ам сактыр-дыр мен. Вуолийокинин «Юстина» деп шинаи-биле бистин оон көргүзүүвүс ангылаан. Көжеге-даа ажыттынды. Тывавын хөгжүм-шии театрының ат-алдарын камгалап чоруурувусту хапызы-биле медереп билип турган бис. Юбилейлиг чылда бот-боттарывыа аалдаашкынывыг оон көргүзүглери хөйү-биле боол артып турар. Бистин оон көргүзүглеривис база-ла анаа хамаарыр.

Усть-Орда Иркутскиден 70 километр черде болгаш маиаа Москваның, Ленинградтың, Воронежтиң болгаш Тюменьнин театрлары хаая эвес келгилээр. Дүржулгалыг көрүкчүбиле бистин баштайгы харылзаавыс үре-түннелдиг артпеп: адыш часкаашкынары удаздараа лынналып тургулаан. «Кирип моорланар!» деп чалалганы алдывыс. Округтун төлээлекчилеря бисти хүндүлел-биле уткаан.

Усть-Орда округтун район төптеринге нинтизи-биле 90 шиини ойнадывыс. Арыг аккок суглуг Байкалдың кыдыында Байкальск болгаш Слюдянка хоорайларның чурттакчылары биезинд шиилеривисти база көрген.

Кылымал далайлар дугайында хөй удаа номчугулаан бис. Ангараның кылымал далайын карак-биле көрдүвүс. Оон ачызында күчүлүг электри тогу үк крайның үлетпүрүн болгаш көзээ ажыл-агыйын бүрүн хандырып турар. Амгы Шагаан-Арыгиын турар черин далай пыва алы бээр үе биске база удавас келирин сактып чордувүс.

Юбилейлиг чылдың чайынында Иркутск областка Москва хоорайның, Казахстанның, Киргизияның база Тывапың артистери оон көргүзүп чораан. Бистин репертуарывыска алаан хөй шиилер кирип турган. Макаенноктун «Шиитке», А. Островскийнин «Соолгу когарал» болгаш Вуолийокинин «Юстина». Туриун «Кара чангыс херечи». Рапер болгаш Константиновтун «Деп эвес өгленишкин» деп шиилерин өнүктерге көргүзери-биле чедире берген бис.

Үстүнде айытқан репертуарда шиилернин ийизин — «Кара чангыс хереченин» чангыс-даа ойнавайн, а «Деп эвес өгленишкинни» чүгле ийи катап ойнаар аргалыг болган бис. Маиаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болдуруа? Бистин бодуктун ойнап чоруурү черле билдинии-ле турган болгай. Ынчаарга оон планның таарыштыр тургуспаанын театрнын удуртулгазының четпес ажылы деп санаар апаар. Кандыгдаа дүгүржулга баш удур чоруттунмаан деп болур. Харын юбилейлиг чылда оюн, концерт солужулгазын калбаа-биле организастап турар чүве болганда бистин шиилеривисти көргүзерин чопшаарган. «Шиитке» болгаш «Кады ажылдап турар кижилер» деп шиилерни ойнаарын арай боорда чөпшээрелип алыр ужурга таварыштывыс. Чүге дээрге ук шиилерни ол черниң театрлары база тургускаш ойнап чорун турган.

Чайгы үеде өске областтарже оюн көргүзүп чоруурун баш удур планнап дугүржүрү черле албан деп бодаар мен. Хенертен чеде бээрге тус черниң театрлары чамдык шиилерни ойнап көргүзүп каапкан-даа болгулаар. Оон ангыда өске областтарга шии көргүзүглериниң планын РСФСР-ниң ниити шии көргүзүглериниң планынче киирери чугула. Чүгле шак ынчан бүгү байдал таарымчалыг болур.

Бистиң шиилеривисти чер бодганга эки үткүп, хүлээп турганыи чугаалап болур. Илангыл тус-тус актёрларның эки күүселделерин демдеглеп туруп. Иркутскиже аалдаашкын соонда чамдык бодалдарны маиаа чугаалаксаан мен. Чижаа, күүселикчи кижиниң сагыжынга таарымча чок чамдык четпестерни ыыттавас арга чок. Хеп-сын болгаш декорация аймаа таарымча чок болган. Оларны кадагалаар чер чок болганындан хиригип, үрелип-даа чораан. Хеп-сынны чадагай машинага каасталга херекселдери-биле кады ап чораанындан ыыгып үрелип турганы чугаажок. Шак ынчаар байдалга ойнаары таарымча чок бодбайн канчаар. Оон чайлай болур арга турган. Тываның күрүне филармониязының үлегерин эдерери черле артык эвес. Оларда бедик демир тааржактар бар, аиаа, хеп-сынны таарыштыр азып алыр. Хирикпес-даа, дырыппас-даа.

Ырак областтарже оюн көргүзериве чангыс оон-биле кылыгаарланмазы чугаажок. Ам база-ла чай келир, ынай-бээр чоруур апаар. Ынчаар болган төлээде аиаа белеткелди бап бүрүнгаар түскай план әзүгаар чорудары күзенчиг.

Иркутск областтың көрүкчүлери-биле бистин аравыста харылзаа тургустунган. Оларның чылыг хүлээп алывыскынарынга өөрүп четтирип турар бис. Орус, бүрят, татар дээш ангы-ангы аймак-сөөк көрүкчүлер Тываның хөгжүм-шии театрының орус бөлүүнүн шии көргүзүглерин өөрүшкү-биле хүлээп ап, өөрүп четтириишкинниң сөстерин илередип турганы үүгүлүрбес.

М. РАМАЗАНОВА.
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГАЛАР

Комсомолдуң III съездизинге В. И. Ленинниң «Аныяктар эвилелдериниң сорулгаларының дугайында» чугаазы бүгүдеге билдингир. Пионерлериң аңаа турасқаатқан Бүгү-эвилел радиошугуу чыскаалын эрттирери бистиң чурттувуста чанчыл адырган. Төөгүлүг чугаага турасқаатқан комсомол хураларын чер болганда арттырып турар. Бистиң пионерлеривис улуг ажыы комсомолдуң үлегерин эдербишаан, пионержи ажының дугайында чугаалажылганы ол хүн организастаарын доктаадып алганнар. Аныяк пионерлериң өөредилге, күш-ажыл, сагыпга-чуруи болгаш хөй-ниити ажыл-херектер талазы-биле рапортун Төрээн чурт, Ленинчи комсомол, коммунистер болгаш хөй-ниити хүлээп алган.

Кызылдың № 2 школазының пионер отрядтары ол хүн школаны шефтеп турар бүдүрүлге, албан организацияларынга аалдап чорааннар. Шак ындыг ужуражылгалар Тываның эртем-шинчилел институдунга, «Шын» солун редакциязынга дээш өске-даа коллективтерге эрткилээн. Алдыгы класстың пионерлери эртемденнер-биле ужуражкан.

7 «а» болгаш 7 «б» класстарның пионер отрядтары «Шын» солун редакциязынга келгеш, пионержи ажыл-херектериниң дугайын коллективке рапорттаан. Уругларның кылыг турар ижинде улуг кижилерге ажык-дузалыг чүүлдер хөй. Пионерлер бичии концертти көргүскеп болгаш өөредилге, сагыпга-чурумга эң-не үлегерлиг болуруп аазаннар.

Солун ажылының онзагай байдалдарының, ону канчаар кылып белеткээриниң дугайын уругларга олар таныштырган. Солунну парлап турар чер—республика типографиязынче экскурсияны база организастаан.

Редакция биле школаның аразында харылзаа моон соңгаар-даа уламчылаар болгаш өөредилге-кижизидилге ажылынга салдарны чедирери чугаажок.

Б. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 школазының бөлүк пионерлери.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МУЗЫКА БАШКЫЗЫ

Эрэпя суурвуң төп кудумчуларының биразында деятем: улуг бажың бар. Оон кыдыы-биле эрткен-дүшкен кижилерниң сагыш-сеткилин хөгжүм херекселдериниң язы-бүрү үннери, бичии чаштарның ырлаан аялгалары хаара туда бээр. Ол бажыңның бир ортолын сонгургаавымдан бамнай бердим. Аныяк башкы бичии оолга поталарны катап-катап баяпга өөреткеп олур. Ол аныяк кижи музыка школазының башкызы Чечек-оол Шойданович Кара-Сал болду.

— ССРЭ-ниң тургустугаавының 50 чыл юбилейин урулларның музыка школазының башкылар коллективи чедишкинниг ажыл-ишпе-биле үткүур дээш бо хүннерде эрестинг ажылдап турар. Худояпген ажылывпа кызымакай, хөй-ниитиниң ажылдарын идепкейлиг күүседип турарларга фортепиано классының башкызы Рая Сарпан, аккордион классындан Роза Натсак, баян классындан башкы Александр Хойлакаа оларны адап болур. Коллективтиң башкыларывыц арапывда юбилейге үткүүтүр алган соңиалистиг чарыш калбарган— деп, мөөн айтырыгпма ол харылалады.

Кара-Сал 1968 чылда Кызылда уран чүүл училищезин доосказ, амыдыралче базымын Өвүрүнүң музыка школазынга эгелээн. Аныяк башкының хүлээпген ажылын ак сеткилдиг күүседип турарын оон-кады ажылдап турар эштөрү бадыткаар болду. Оон өөренчилериндеп бирги классчы Урапа Бибби, дөртку классчылар Юра Сояп, Байыр Дамдын олар эки өөренип турулар.

Музыка башкызы Чечек-оол Кара-Сал урутларның музыка школазының Бай-Даг суурда салбырында база-ла башкылап турар. Инда 15 өөренчи баяпга өөренип, хөгжүм делегепнин чажыттарын билип ап эгелээнпер.

Кара-Сал — Эрзин болгаш Бай-Даг суурларның бөт-тыынгыр уран чүүл болгунеринпц удуртукчузу. Кодээнин уран чүүл коруллезинпц пйпи залчээпге конперт белеткеплиге ол ам идепкейлиг киржип, чаа ырларны бөт-тывынгыр артистерге өөредип турар.

Оон ажылдап турар музыка школазында 60 ажыг өөренкчи совет болгаш даштыкы композиторларның чогаалдарын ойнап, хөгжүмүнүң язы-бүрү нарын чажыттарын шинээдип ап турары оорүнчүг.

Музыка школазы кыска удур бүрүп септеттиигеп. Өөренкчи бүгүдеп кичээлдерге озалдавайн кээп турар. Бичии чаштарның башкызы, аныяк-тарының өнүгү Чечек-оол Кара-Сал юбилейин дедимишкинниг ажыл-ип-биле үткүур дээш бо хүннерде улам сорукту ажылдап турар.

ЧУРУКТА: музыка башкызы Ч. Кара-Салдың өөренкчи Аркадий Сөгдыга поталарны өөредип орары.

К. САРЫГ-ООЛ.
Фото авторуу.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ

Алдан-маадыр аттыг чурттшинчилел музейинин көрүкчүлер задында чурукчу Протасовтун чуруктарының, ташпан, ыяштан чазап кылган ажылларының делгелгези ажыттынган. Хоочун чурукчунун хөй чылларда кызымак, уран мергежил-биле ажылдап, чыпн кылган ажылдары ында кирген. Чурукчунун делгелгези ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл юбилейинге тураскаатқан.

Делгелгеде кирген уран чөгаалыглыг ажылларны көрүкчү кижи улут сонуургал, магадаашкын болгаш хандыкшыл-биле көөр чорду.

Чурукчу Тывага ажылдап, чурттап келген үезинде тус черниң онзагай чурумалыг бойдузун, чонунун овүр-хевирин, уран чүүлүн кичээнгейлиг хайгаарап көрүп, билип алганын делгелгеде ажылдар черечилеп турар. Бүрүп дериг-херекселдиг тыва жерни уран мергежил-биле чуруп көргүскен, ук ажыл делгелгеде кирген ажылларның эгелерининп бирээзи боол эскертинер. Ол ыыкаш тыва черниң бойдуң-чурумалын көргүскен элээн каш чуруктар бар чедимчелиг кылынган. Ылаигыпа сал даан ажылдап турарын чураапы черде мактанчыг.

Тыва улустуң эрте-бурунгуган бээр уламчылап келген уран чүүлү болур даштап, ыяштап чазап сиилбиир мергежилди чурукчу эки шингээдип алгаш, инзы-бүрү ан-меннерин малларның болгаш еске-даа чүүлдерпиң түс-түс хевирлерин уранчыып чазааны эки.

Тыва угулааларның хөй янзы хевирлерни чурукчу үр үеде чыып чораап, чонпун ол онзагай уран чурумалын хажыыг токка чуруп, каастаанын кым-даа магадавас аргажок. Тыва кижилерниң портреттерин чурукчу делгелгеде база киргилээн.

Чурукчунун ажылдарын белгеп көргүскепи ниитизи-биле таарымчалыг, кесбү кылынган. Ону организастап, делгээринге чурудга мастерскаазының чурукчулары болгаш Культура министерствозунун ажылдакчылары изепкейлиг киришкен.

Делгелгеде кирип турар ажылдарның чангызынга-даа кажан чураанын, кайы черниң бойдус-чурумалын көргүскенин, кандыг даштап азы ыяштап чазап кылганын чугаалап турар тайылбырларны киирбээни таарымча чок.

Чурукчу Протасовтун чогаалыкчы делгелгезин көргеш, болум хуува талантылыг, мергежилдиг кижи-дир деп санаардыр мен. Шак мындыг делгелгелер улам-на көвүдеп турар болзуун.

В. САГАН-ООЛ.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ПЛЕНУМ

ДОСААФ-тың Тыва обкомунун элчегзиг II пленуму болуп эрткен. Анаа область комитединиң даргазы И. Гришапнин «ДОСААФ организапияларының школаларның, ортумак өөредилге черлерипиң болгаш өөредилге пупктуларының эге шериг өөредилгезиву чорударының сорулгалары» деп илеткелии дыңнаан.

ДОСААФ шүтүмү-биле чорудуп турар өөредилгелер келир үениң даймычыызынга уректиг мозу-шыпларны кижилдип турарындап ангыда, шериг хүлээгзин эртприп турар үезинде амгы чаа шериг техниказын дүрген шингээдип алырынга улуг идегин берип турар деп, илеткелчи чугаалаан. Эге шериг өөредилгелерин бедик деңнелде организастаап болгаш эки түңнелдерин автосепгелге заводунун өөредилге пупктузу, Кызылдың № 2, 11, 3 школаларының чедип алган. Пленумга № 3 ортумак школаның шериг херекпп башкызы В. Бойко, республиканың шериг комиссары П. И. Григоревко болгаш ССРЭ-ниң ДОСААФ Төп комитединиң төлээзи В. О. Шеперяков саиел бертеппер.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан ДОСААФ-тың область комитединиң даргазынга И. Гришанны, орадакчызынга Н. Г. Потехинии сонгаан.

К. ХОВЕНМЕЛ.

Тураскаалдарны камгалаар

СЭКП обкомунун пропаганда болгаш агитация киидизинге дүүн болган хуралга СЭКПнин Кан-Хем райкомунун пропаганда болгаш агитация киидизинин төөгүнүн болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар талазы-биле район пиитилелиинин ажылын удуртуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бо айтырыгның талазы-биле допчу лыпнадыгны партия райкомунун пропаганда болгаш агитация киидизинин эрелекчизи эш Н. Одопов кылган.

телевидение

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

14.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күшажыл — бистиң ниитилелиистиң байлакшылының үндезини». Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводундан репортаж. 15.15—ГДР-ниң телевидение программазы. 16.25—16.35 — Чаңсар. 16.35—Хөй сериялыг урал-чечен телефильминиң баштайгы үндүрүлгези. «Артур Беккер». ГДР. 2-ги серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа 18.30—«Ыры—72». 18.45—«Бүзүлбас авиле». Аджар АССР. 19.15—«Советтер чуртунуң кино уран чүүлү». «Маяпнук дугайында ыр». Урал-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 21.05 — Телемедээлер. 21.20—Документалдыг фильм. 21.40—Телемедээлер. 21.50—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—«Сибирьниң күүзүзү». Иигги дамчыдылга. 22.30—«Делегейниң улустарының чогаадылгазы». 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—Урал-чечен телефильминиң баштайгы үндүрүлгези. «Улуг болгаш бичии Клаус». ГДР. 00.30—01.15 — Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионалы. СКА (Ленинград) — ЦСКА. Ленинградтан дамчыдылга. Үшкү оюн.

Аграар

Бөгүн республикага бүргеп, аалыр, чатбас. Соңгу райопнарга бичe чаңс, хар чаар. Барыын үглапыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—8, осколеринге 5—10 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чатбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«ВАЙЫРАЛ»: «Туманнарлыг эрин» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хамраз» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 20.00. «Мээң кадайымның алдар-адыы» 18.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Там-там деп шимээрге» 9.00, 12.50, «Нөгаан илчирбежингештер» 10.50, 14.50, «Зөөн Брист» 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

Дээди өөредилге черлеринге киреринге белеткениңер

Кызылда күрүненин педагогика институдунун белеткел салбыры 1972—1973 өөредилге чылында дыннакчылар хүлээп ап турар. Ук салбыр бодунун дыннакчыларын 1973 чылда Кызылдың пединститудунун физика-математика болгаш филология факультеттериниң 1-ги курстарынга бала чурттуп өске-даа (шлангыя тудуг, автомобиль болгаш авторух талазы-биле) дээди өөредилге черлеринге өөренип киреринге белеткээр.

Белеткел салбыры тудуг организацияларының, транепорт болгаш харылзаа будурулгелериниң мурнакчы ажылчыныларының, колхозчуларның, совхозтар ажылчыныларының бир чылдан эвээш эвес ажылдаан, көдээ черлерде чурттап турарларының долу ортумак өөредилгелиг, үндезин национал кижилерин, ол ышкаш шериг албацыдан халажып келгеннерни хүлээп алыр.

Белеткел салбырын дооскан болгаш дооларының экзаменнерин чедишкинниг дужаганнарны пединститудун болгаш өске-даа институттарның 1-ги курстарынга киреринин экзаменнери чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбырынга киреринге күзээнпер дараалында документтерни киирер.

1. Шилип алган мергежилин көргүскен, ректорнун адынга бижээн биллириишкин.
2. Колхозтардан, совхозтардан, будурулге черлериндеп удуртукчунун ат салган бижии.
3. Характеристика.
4. Чүпү дооскапының дугайында документ болу.
5. Кадының дугайында эмчи шынылгазы (форма № 286).
6. Бөрт чок тыртырган, 3х4 хемчээлдиг, 6 фото-чурук.
7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.
8. Чурттап турар черинден шынылга.
9. Допчу намдары.

Биллириишкиннерни 1972 чылдың октябрь 1-ден ноябрь 10-га чедир хүлээп алыр.

Үстүнде айытқан документилерпип кайы бирээзи чок болур болза, хүлээп албас.

Кичээлдер 1972 чылдың декабрь 1-де эгелээр.

Белеткел салбырынга хүлээп алган кижилерни стипендия болгаш общежитие-биле хандырар.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 40, пединститут, белеткел салбыры.

РЕКТОРАТ.

КӨРУКЧҮЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

КҮРҮНЕНИҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

ОКТЯБРЬНЫҢ 6—7—8 ХҮННЕРИНДЕ

С. САРЫГ-ООЛ

Р. КЕНДЕНБИЛЬ

«ЧЕЧЕН БИЛЕ БЕЛЕКМАА»

деп 4 көжегелиг хөгжүмнүг тоол-шиизи болур.

Шии кежээкиниң 8 шакта эгелээр. Касса эртенгинин 10 шактан ажылдап эгелээр.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ

Кичээнгейге алыңар

Турисчи «Найырал» поездиле Кызыл—Абакан—Смоленск — Минск — Брест — Вильнюс — Калининград — Каунас — Рига — Ленинград муршруттуң путёвкаларын бүгүдээр аътганыр туристер Кызыл хоорайда Ленин кудумчузунуң 29 дугаар бажынында Турисм талазы-биле область чөвүлелиинге 1972 чылдың октябрь 8—9-та буруткедир болгаш инструктаж дыннап эрттирер.

Турисчи поезд Кызыл хоорайдан бо чылдың октябрь 10-да чорупгар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орадакчыларывын 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, харылсаалгыг секретарынын 23-35, пергийжи амытырал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, көдээ ажылының киидизинин 21-47 үлетүүр киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 41-27, информапия база совет тургузуг киидизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75 корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавла 32-75 телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—04314.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның прожетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделгеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 6 ПЯТНИЦА № 236 (9004). өртээ 2 нем.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **102.172** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 92,9 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАҢДЫ	56000	46770	83,5
БИИ-ХЕМ	13000	11734	90,3
КАА-ХЕМ	27.000	31590	117
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3548	63,6
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	2244	45,4
БАЙ-ТАЙГА	130	176	135,4
КЫЗЫЛ	5000	5234	104,7
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	870	66,9

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Массалыг апарган

Республиканыстың найысылалы Кызыл хөөрайга партия өөредиягезиниң болгаш комсомол чырыдыышкыныңың системазынга чаа өөредиляг чылының кандыг янзылыг эгелээнинии дугайын кысказы-биле чугаалаал бээрин бистиң корреспондентивис СЭКП Кызыл хөөркомунуң пропаганда болгаш агитация нилдизиниң эргелекчизи эш С. И. Шухлинден дилээн. Оон биске дыңнатканы болза:

— Партия өөредиягезиниң системазынга четчелээшкин бө чылын эки болган. Өөредилгениң эге, ортумак болгаш дээди звеноларының тургустунган үеден эгелээш, найысылалдың амылчы чонкарының политиктиг өөредиягезин аңаа дүүштүр организастап чорудуп келген. Ынчангаш политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң четчелээшкини бисте уяуг бергедээшкин чойка эртип турар.

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудуг, транспорт организацияларында болгаш албан черлеринде чүгле партия өөредилгезиниң тавазы-биле 79 эге политшкола, марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң 66 школазы, 74 теоретиктиг семинар ажылдап турар. А экономиктиг өөредилгениң болгумнериниң, семинарларының саны 200 четкен.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде ниитизи-биле 8 муң 250 ажыг кижи хаара туттунган, оларның аразында коммунистер 3 муң 117 кижи.

Чаа өөредилге чылында белгүмнерниң болгаш семинарларның хөй иезии эртиеп чылда өөренип турган программазын ёзугаар кичээлдерин уламчылай берген. Ылаңгыя Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининиң хөөрайның харылзаа белдириниң, Күрбанкының, «Септелге-тудуг» трезиниң коллективтеринге баштайгы кичээлдерге дыңнакчылар бүрүн чыылган.

Партия өөредилгезиниң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээн. Аңаа СЭКП Эрзин райкомунуң партбиблиотеказы баш удур эки белеткенген. Пропагандистерге хамаарышкан бүгү номнарны, брошюраларны, журналдарны тускайлаан. Ылаңгыя «Правда», «Шын», «Тувинская правда» солуннарга парлаттынган политөөредилгете хамаарышкан түүлдерни ында чыгтаа.

Бо бүгү ажылды ынчаар организастаарынга партбиблиотека эргелекчизи Сара Алексеевна Сарыгбанның киирген үлүг улуг. Бо хүнде районнуң пропагандистери ол библиотеканың хүнүү келир аалчылары апарган. Оларны библиотекарь Сара САРЫГБАН (чурукта) чылыы-биле хүлээп ап турар. К. САРЫГ-ООЛДУҢ фотозу.

Баштайгы кичээл

Кежээ ажыл шагы тоне бергенде болүк-болүк болуп алган ажылдакчылар аңгы-аңгы ороллерже кирээптилер. Респотребсоюзтуң баштаар черинии даргазының ороллиже киргеи чөрби ажыг кижилерниң аразында олур мен. Бо дүрге кылдыстер эргелекчилери болгаш специалистер-дир. Олар — экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөредир теоретиктиг семинарның киржикчилери.

Пропагандист Ю. С. Катков туруп келгеш чугаалады:

— Бистиң политөөредилгевис теоретиктиг семинар болганда кичээл бүрүзүнге чаңгыс пропагандист чүве чугаалаар эвес, дыңнакчылар бээ немээр, чаңгыс айтырыгны хөй тала-биле сайгарар ашаар бис.

Оон соонда пропагандист дараазында болур кичээлдерниң темаларын дыңнакчыларга хуваады.

Респотребсоюзтуң баштаар черинде чаа өөредилге чылында политиктиг өөредилгеге кандыг сорулгалар салдының турарын партия эге организациязының секретары Гладилинден совуургап айтырдым.

— Чаа өөредилге чылын чедиишкиниүр эгелээр дээш арткан чылгы чедиишкиниеривисти, четпестеривисти сангарып, дыңнакчыларның сүмелерин өөренип көрген бис — дээн. Владимир Сергеевич харылады.

Эрткен өөредилге чылында партия өөредилгезиниң системазынга 110 кижи хаара туттунган турган. Оларның бежен нийзи коммунистер. Политөөредилгени эрткен чылын ниитизи-биле эки дооскан. Эки ажылдыг политшколаларга бүдүрүлге комбинадын (пропагандизи эш Ананьина), универсалдыг баазаны (пропагандизи эш Иванов) хамаарыштырып болур. Бо черлерде политиктиг өөредилгениң школаларының дыңнакчылары кичээлдерни үе-шаанда эрттирип, аңаа идепкейлиг киржип, өөренген темаларын бүдүрүлге-биле холбап турган. Септелге-тудуг участогунга, Сесерлиг сельпозунга тургустунган политшколадар чүгле баштайгы организастыг кичээлдерни эрттиргеш, өөредилге чылының дургузунда эки шыналыг чаңгыс-даа кичээлди эрттирбээн болуп турар. Оон чылдагаалы пропагандистерниң болгаш дыңнакчыларның харылсалга чогулда болган.

Мурнуку чылдарга бодаарга, чаа өөредилге чылын эки болеткелдиг, организастыг эгелээн бис. Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир политшколаларның дыңнакчыларын Центросоюзтуң бадылаазы тускай программа-биле өөредир. Ол талазы-биле Тыва респотребсоюзтуң баштаар черии доктаалды база хүлээп алган. Моон-биле чергелештир чаа өөредилге чылының бир ниизагай чүүл — хей-ниити организацияларындан аңгыда администрация политшколаларның ажылын хайгаарап турары болган. Чылдагаан чок хөй шак үзер, бот идепкей чок дыңнакчыларны администрация черинден көөрүп дугурушкан.

Чаа өөредилге чылында политөөредилгеде шупту 146 кижи хаара туттушган. Оон иштинде кылдыстер эргелекчилери, оларның оралакчылары 2 чыл дургузунда 120 шак өөренир теоретиктиг семинарның дыңнакчылары болган, 12 аныяк тускай эртемнерни кежээки университетке өөренири-биле бадылаан. 6 организацияда политиктиг эге болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школалар тургустунган. Оон мурнунда үжеп хар иштинде аныяктар аңгы-аңгы политболгумнерге хаара туттунган турган болза, а бо чылын ол аныяктар партия шугуму биле политөөредилгеже хаара туттунган.

Политшколаларның ажыктыг, дээштиг чоруун чедип алыр дээш дужулгалыг пропагандистерни шилээн. Оларның аразында Ю. С. Катков, Р. Ф. Утев болгаш өскелерниидээ аңаа болур. Оон ыңай кичээлдерге плакаттарны, графиктерни, диаграммаларны, киночуруктарны, сөлыг ажылы-биле холбаалыг бодаалгаларны, чижектерни ажыглаарын бо өөредилге чылында боттандырып чорударын чедип алыр дээш чамдык боттуг хемчеглерлеп алган.

Ч. МОНГУШ.

Совет-малайзия чугаалажыышкыннар доозулган

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разактың аразында чугаалажыышкыннар октябрь 4-те Москвага доозулган. Совет-малайзия харылзааларны улам кажартырынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырын уламчылаан, амгы үениң делегей бандалының чогуур өйү келген чугула айтырыгларын база чугаалашкан. • Чугаалажыышкыннар паңыралдыг байдалга эрткен.

Совет-малайзия кады кылган дыңнадыгны парлал үндүрер дугайында дугуржулга чедип алдынган.

(СЭТА).

Совет-малайзия кады кылган документилерге ат салган

ССРЭ биле Малайзияның аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага база ССРЭ биле Малайзияның аразында эртем, культура талазы-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага Москвага октябрь 4-те ат салдынган.

Дугуржулгаларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болган Малайзияның Премьер-Министри Тун Абдул Разак ат салган.

Ат салырының ёзулалыгга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчылары К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, Күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өскелээ кижилери киришкеп.

Малайзияның талазындан Тун Абдул Разакты үдеп чорүүр албан кижилери, Малайзияның Совет Эвилелиниге элчизи Тенку Ига Мохамед олар турган.

(СЭТА).

Уждудуушкунда — «Космос-522»

Совет Эвилелиниге 1972 чылдың октябрь 4-те Черняк кымында «Космос-522» спутнигин октергейже эдилеп ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаары программазы ёзугаар космос делгемин шинчилээрин уламчылаар эртем аппаратуразын тургускан. Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга тоож келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

(СЭТА).

Шуптузу чыылган

Тес-Хем районда партия, комсомол чырыдыышкыныңың четкизинге өөредилге бо чылын организастыг эгелээн. Бүгү политшколаларның организастыг кичээлдериңге партия райкомунуң төлээлери олурушкан.

«Чодураа» колхозтуң төвүнде дөрт политшколаның дыңнакчылары кичээлдерге организастыг келгеннер. Дуржулгалыг пропагандист И. Комбуның удуртканы эге политшколаның дыңнакчылары баштайгы кичээлге шуптуу олурушкан. Районнуң партия өөредилгелиниң семинарларында, школаларында ниитизи-биле 700 ажыг кижи өөренип эгелээн.

М. КАРА-ТОННУГ.

Чылдан чылче

Чаа өөредилге чылы ошаган. Кайы-даа звеноүүн дыңнакчылары сайгарып помүүр хөй санныг литература чырыкче үзеген, көргүзүг материалдары көвүдээн. Оон чижээге, чүгле тыва дылче очулдурган, партия өөредилгезиниң эге политиктиг школазынга хереглээр өөредилге номнарын алырга бээн четчир. Ортумак болгаш дээди звеноларга ажыглаар литература болгаш диафильмнер, плакаттар, киноолар база-ла четчир.

Оон-биле кады экономиктиг билиглерни бүгү чонүүн өөренирииге эргежок чүгула өөредилге номнары тыва дылче очулдурулунмаан-даа болза, «Шын» солуннуң ярлыкчыларынга ол материалдарны доктаамал парлап турар. Оларны бистер пропагандистер ажыктап турар бис.

Сентябрьның соолгу хүнүнүң бирээзинде СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунга пропагандистерниң семинары болуп эртиеп. Райкомнуң залында ол семинарга белеткелди мурнуку чылдардан бодик дедиелдиг кылган. Методика булуну. Ында политөөредилгениң үш звеноазының программаларын, эргежок чүгула литературуларын делгеп көргүскен.

Пропагандистиң булуңу. Мында «ССРЭ-ниң тургустунганы», «Улуг Октябрьның хөөрээ», «Коммунистиг тургузуушкунуүн үе-чадазында национал харылзаалар дутаайында» деп эгелерниң адаанда, эге бүргүзүнге хамаарышкан литература материалдарын чыып делгээн турган. Оон ыңай «Өөредилгениң масалыг хевири», «Кадрларның экономиктиг өөредилгези» деп ийин булуң база шиметтингеп.

Чаа өөредилге чылынче эгелеп киреде, районнуң колхоз, совхозтар, албан организация черлериниң удуртукчуларының болгаш партия өөредилгезиниң пропагандистери ол бүгү чүүлдер-биле танышкан. Эрткен чылдарга деңнээрге, политөөредилгениң пропаммаларны, журналдарны доозында дыңнакчының холга алыр шынзылгаларын бүрүн алган.

О. ЧАН-ООЛ.

• • •

Партия өөредилгезиниң болгаш комсомол чырыдыышкыныңың системазынга өөредилге чылының эгелээринии мурнунда чер-черде партия райкомнарының болгаш парткомнарның пропагандистер семинарлары эрттиргенинии дугайын бижиктилер А. Аракчаа, К. Деспижек, Т. Тулуш болгаш оон-даа өскелер бисче бижээн.

Ажаалда болгаш аңгыс аңдарылгазы

Юбилейлиг чылдың чаагай дүжүдүнүң ажаап алыышкыны республиканың ажыл-агыйларында үргүлчүлевишаан. Ажаап алза чогуур 229326 га шөлдүң ам 54731 гектары арткан. Ол ышнаш тавычалай кестинген 174595 ганың 82,2 хуузу бастыртынган. Бо дээрге эртнен чылдың бо үезии-биле деңнээрге, бүгү шөлдүң тараазын кезериниң болгаш тавычалай бастырарының талазы-биле барык он ажыг хуу мурнап чоруп турары ол-дур.

Республиканың тараалаң районнарының хөвү-шөлдеринде ам сыпта туруп турар тараамы ап нөөрге, байдал ыңдыг. Таңдыда 5353 га, Каа-Хемде 4470 га, Бии-Хемде 9232 га, Улуг-Хемде 15338 га болгаш Чөөн-Хемчикте 15762 га тараа ам-даа сыпта турар. Оон аңгыда тавыналай кестингеш, бастыртынмайн чыдып турар тараа дыка хөй. Моон ап нөөрге, республикада дүжүт ажаалдазының байдалы адактаалып турар деп чугаалаарны ам-даа элек. Эң ылаңгыя Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарда амылдың темпизи кошнак чоруп турарын айтыр херек.

Күрүнеге тараа садарының планын дүрген күүседириниден аңгыда, ажаап алыышкынны дарый доозуп, хар адаанга чаңгыс-даа килограмм тараа артырбас дээш, кыска хуусаада кызымакнай ажылдаары тараажы бүрүзүнден негеттинип турар.

Бо иүзүн республиканга 132371 га черниң аңгызын аңдарып, келир чылдың дүжүдүн магадылап, аңгыс аңдарылгазын дүрген чорудары — хүнүнүң зң чугула айтырыы дээрзин утпас үжүрлүг.

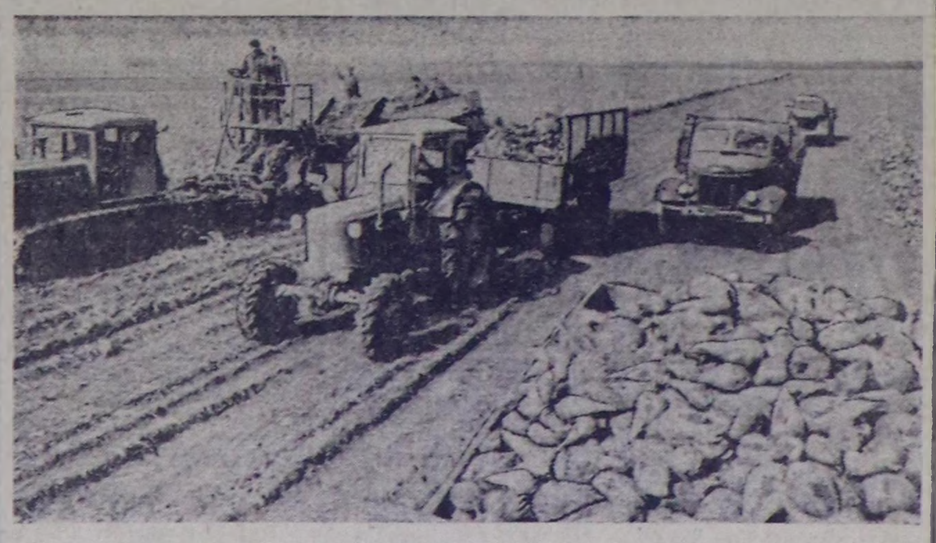

ЖИТОМИР ОБЛАСТЬ. Дээржинский районнуң Чкалов аттыг колхозунга свёкла ажаакчылары эки ажылдаан. Ам оон дүжүдүн ап турар (чуруктa). Ында бир гектардан-на ортумаа-биле 600 центнер свёкла дүжүдүн ап турар.

П. БОЙКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Партия организацияларында

Документилер солуурунга белеп

Киевтиң «Коммунист» заводунуң улуг аалчылар келиринге чаңгыс бергеи. Бүдүрүлге дужулгазын көрүп алыр дээш аңаа инженерлер, чаартыкчылар келгилеэр. Чогум бо удаада аңаа аалдан кедгеннер Киев областың район, хоорайларының партия комитеттериниң организастыг кылдыстериниң эргелекчилери болган. Партия ажыдакчылары заводтуң партия организациязынга документилер солуурунга белеткел ажылы-биле танышкан.

Партком секретары Анатолий Петрович Зубрицкийниң келгеннерге чугаалап бээр чүүлдери кайы хөй.

— Бүдүрүлге черниң цехтериниң парторганизацияларынга коммунистер партия документилерии солуур дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалынга дүүштүр боттарының сорулгаларын чугаалаткан — дүүш, партком секретары оон ыңай чугаалаан. — Семинарлар болгаш таныпгырынга кылыр чөвүлел хураадар эрткен. Цехтериниң парторганизацияларының секретарылары болгаш бюро кежигүннери партком-нуң бадылаан донузларын баатаар коммунистер-биле хууда беседалар кылып турар. Партком моон соңгаар ол беседаларның иштин түңнелдерин үндүрер, коммунистерниң түс-түүнүнге хамаарышыр черүүдер кижиларилге ажыглынга четпестер илереп келзе, оларны чайгадыр хемчеглерни алыр.

«СЭКП-ниң Программазы — бистиң амыдыралывыстың хоойлузуу», «Сээң партийиң биледиң» деп темаларга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажыры-биле партия хуралдарын заводта эрттирип турар. Устав негелдерииниң болгаш коммунистиг бедик хүлээлгезиниң дугайында, партия билиглиниң тогуунуң дугайында беседаларны лектораар, политинформаторлар партбюроларга эрттирип турар. Партия кежигүнү деп атка дыңнакчыларны чортаараадыг, боттарының коллективтериниң ажыл-иштинге харылсалгалыг болдуруп болдарынга тааржыттыр аныяк коммунистерниң өөредилге программазы тургустунган.

Будүрүлге мурнакчылары, хөй-шиитиниң идепкейлиг ажылдакчылары, мергежилиг кижилериктиң удуртукчу —коммунистерниң дугайында заводтуң хөй тиражтыг солуну, радиосолуну, хана парлалгазы үндүрген дугаар шиитке дэмчыдылга бүрүзүнге чугаалап турар.

Ажыл-иштинг шуут-ла техниктиг айтырыгларын чугаалажырын партком база соңгаарлатпайн турар. Партия документилерин бижир, хынап шүүлтүрер болгаш тыпсын бөөр ажыл кылырынга ажыгаар орал-савазы амыдыралын-на белеткеп. Оон ажылды күүседир коммунистерни томуйлап каап. Солуушкун графигин бүгү цехтериниң ажыл-биле тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

КИЕВ.

Картофель—ийиги хлеб

Картофельди шаандан туруи ийиги хлеб деп адап таңчыгга бергеи бис. Оон ылгаңчыгга болгаш мал чемниге ажок ужур-дузалыы чонга биндингир. Ынчангаш кодаг ажыл-агый культураларының чугула адыры — картофельда өстүрүнгө болгаш оон дүжүткүрүү бедидериниге соолгу чылдарда доктаамал сагыш салып келген.

Бо чылын бистиң республикага тараа культураларының дүжүдү чаагай болганындаа аңгыда, картофель база-ла хоомай эвес үнген.

Тоску бең чылдың пияда чылында республиканың ял-ды-бүрү ажыл-агыйлары 1355 га черниң картофелин ажаап алыр ужурлуг. Октябрьның эге хүнүнүңде медээ ёзугаар алырга, оон 1302 гектары кагтынган. Таңды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик районнар болгаш Кызыл хоорай Совединиң «ийиги хлебтиг» ой-шаанда ажаап ап, оон келир чылгы үрезинии үреңбес черлерге белеткен алырының талазы-биле ажылды чорудуп турар. Дүжүт ажаалдазының түүлү үезинде «Элегест» болгаш «Кара-Хаак» совхозтарга Кызыл хоорайның албан организацияларының черлеринден шефчилер барып, «ийиги хлебтиг» ажаарыпга улуг-хуузун киргенин демделээр ужурлуг.

Ажаап алдынган картофельди соокка алып үргедейн, ону ой-шаанда доктаамал чылыг черлерге уруп ап турар ажыл-агыйлар кайы хөй. «Улуг-Хаа» совхоз 65 гадан алган картофелиниң 170 тонназын, «УТКА 25 чылы» совхоз 120 тоннаны, Жданов аттыг совхоз 80 тоннаны үрезинге белеткеп. Бо совхозтарда байдал ынчаар болза, Улуг-Хем районда ам-даа 37 гектар картофель кастынмаан. Ол ышнаш Бии-Хемде пияда гыс, оон чүгле 39,9 хуузу болуп турарын айтырга-ла ук амылдың оомум темпилиг чоруп турары тодаргай. Бо талазы-биле тараалаң районнар — Таңды 49,0 хуу, Каа-Хем 40,5 хуу чоруп турда, Бии-Хем аңгыс аңдарылгазын чүгле 17,7 хууга чорудуп турары хомудаңчыг. Кызыл хоорай Совединиң болгаш Барыын-Хемчик районнуң амыл-агыйларында бо амыл багай эвес. Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарда аңгыс аңдарылгазы база-ла оомум темпиде чоруп турарын демдеглээр херек.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн кыска хуусаада ажаап ап, келир чылга магадылап, аңгыс аңдарылгазын дүрген чорудары — хүнүнүң зң чугула айтырыы дээрзин утпас үжүрлүг.

Республиканың пияда-даа районнарында оон, харын-даа пар чагылап турары билдингир. Бо чоруктуу чамдык удуртукчулар болгаш агрономнар чылдагааннаң, «картофель доңнай, ажыглаттынар арга чок» деп түңнелдер үндүрер чоруктар шын эвес.

Картофелиниң дүжүдү эки болган ажыл-агыйлар келир чылдың үрезиниидең болгаш боттарынга ажыглаарындаң арга бергевин хереглеп кооперациялыга дужаарын утпас үжүрлүг.

Картофельден 1 аңгыда республикада 596 гектар черде ногаа культуралары тарыттынган болгай. Амгы хүннерде оон 380 газы ажаап алынган. Бо дээрге бүгү шөлдүң 63,8 хуузу-дур. Моон ап көөрге, чамдык районнарның ногаа алаалдазынче чогуур кичээнгейни салбайн турары илдең.

Бии-Хем район 38 га черге ногаа культураларын тарааш, оон чүгле 15 гектарын ажаап алган. Ол ышнаш Улуг-Хемде 60 гектар, Барыын-Хемчикте 25 гектар болгаш оске-даа районнарда ажааттынмаан ногаалар ам-даа бар.

Устүнде чижектерден ак көөрге, ам-даа дыка хей шактерде ажааттынмаан картофель болгаш ногаа ышнаа бардыр. Ол бүгүнү кандыг-даа совгаарадыышкыга чокка ажаап алыры — хүннүң чугула айтырыы.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Кур-чер суурнуң интеллигенциязы дүжүт ажаап алышшкынынга бодунуң үлүг-хуузун харам чокка киириштирип турар. Ында школаларның башкылары, Культура бажыңының, библиотекаңың, албан черлериниң ажылдакчылары, садыг четкизиниң ажылдакчылары тараажыларның культурлуг болган амыдырал хандырылга негелделерин бүрүн хандырар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Бо чуруктa библиотекарь Ч. Салчак хову турлагларында беш кезек черде көжер библиотекаларны организастаан. Ол агитатор, политинформатор хүлээлгезин база-ла ак сеткилдиг күүседип, агитхуудустарны үндүрүп турар.

Юбилейлиг чылга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедишкинниг боттандырып турар комбайнерлер Дуржулга станциязында эвээш эвес. Олардың бирээзинге бо чуруктa Ф. Ощепков санадып турар. Ооң комбайнының бункеринде 7 беш-адырны чуруп каан. Ол дээрге ооң бо хүннерге чедир кескен 700 гектар тараазын айытканы ол. Мурнакчы черле хүндүлүг болган макталдыг.

...ол дугайын ооң суурда чурттап орар бо бажыңындан база билип ап болур. Эш Ощепковтун чурттап турар бажыңының азыында аскан щитте: «Бо бажында мурнакчы комбайнер чурттап турар» деп бижээн. Щиттин чанында мурнакчының авазы — Анна Федоровна.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотолары.

Таңды тараалаң

Дуржулга солчуушкунну ажыктыг болган

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш С. Ш. Ооржактың биске чугаалааны болза:

— Таңдыжылар бо чылын боттарынга шыырак хүлээлгени алганнар. Төрээн чуртка 56 муң тонна тараапы дужаар деп хүлээлге мындыг-ла белең эвес. Ооң күүселдезин ажылагый, салбыр, бригада, звено, харын-даа кижи бүрүзүнүң хүн бүрүде доктаамал эки ажылдаарындан хамаарыжыр. Оны чедип алыры-биле дүжүт ажаап алышшкынының үезинде боттандырып чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын, социалистиг чарыштың негелделерин баш бурунгаар ажылдап кылгаш, ооң күүселдезин дээш контрольду күштелдирген бис.

Июль айның 25-тен август айның 25-ке чедир хову турлагларының арасынга «Эң эки көскү агитация дээш» деп конкурс-көрүүлдени чарлаан турган. Ажаап алышшкынга белеткелдиң эң хайнышкынныг, харын-даа ол кампания эгезиниң кырында келген ол үеде мындыг конкурсту организастаанывыс ниитти ажылга саат катпаан, харын-даа хову турлагларын көрүштүг кылдыр шиме, дерип алырыга, ажаап алышшкынга бүгү талалыг белеткенириңге эки салдарны чедирген. Конкурстуң негелделериниг чүгле көскү агитация эвес, ажаап алышшкынга кирер бүгү техниканың септелгези, септеттингеп шынары, механизатор кадрлар-биле четчелээри, турлагларны сеттеп шийээри дээш, ооң-даа өске айтырыгларны киирген турган.

Конкурстуң түнелиин өзүтаар бирги черни Дуржулга станциязының № 2 хову бригадазынга бээр деп шиитпирлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шылчыр вымпелин тывыскан болгаш телевизор-биле шаңнаан. Ийиги черни «Межегей» болгаш «Тиилелге» совхозтарның № № 5 бригадазары алганнар. Оларга радиоприёмниктерни шаңнал кылдыр тывыскан.

Дүжүт ажаап алышшкыны кидиң түлүк чоруп турар үеде СЭКП райкомунуң бюрозунга Дуржулга станциязының тараажыларының оргузунда масса-политиктиг ажылды канчаар боттандырып турарының дугайын чугаалашкан. Анаа станцияда партком секретары эш Н. Ф. Стрягин доңчу илеткелди кылган. Станцияның бүгү хову турлагларында социалистиг чарышты эки организастаалывыс, мурнакчыларны хүннүң илереткеш, оларга алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның Кызыл тутуп көдүрүп турарын база мурнакчы механизаторларның чуруктарын тыртыргаш, агитхуудуска азы коргузуп самбыразынга азып турарын болгаш кижи бүрүзүн күш-ажылчы чеднишкиннерже сорук киирип турар ооңда өске үүлдерни бүродан эки деп демделээп, оны өске черлерге нептередирин ажыл-агыйларның партия организацияларынга, ажыл-агый удуртукчуларынга сүмелээн.

Райкомнуң бюрозунга бо удаада чүгле четпестер дугайын чугаалашпаан, харын Дуржулга станциязында партия, профэвелел болгаш комсомол организацияларының тараа ажаап алышшкынында ажылдап турар бүгү кижилериниң оргузунга масса-политиктиг ажылды организастап турарының эки талаларын өске черлерге үлегер-чижек кылдыр коргускен. «Тиилелге», «Элегес» совхозтарда партколлективниң күскү хову ажылдарының үезинде ап чорудуп турар партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылдарының дугайын райкомнуң бюрозунга база-ла ындыг яңзылыг чугаалажып, эки үүлдерни нептередирининг хемчегелерин алган.

Хову турлагларында ажаап алышшкын үезинниң түр партболуктери 15 кезек черде тургустунган.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш Ооржак бо бүгүнү тайылбырлаан, тус-тус ажыл-агыйларда, тодаргайларга, хову турлагларында көскү агитацияны канчаар тургусканы, масса-политиктиг ажылды канчаар яңзылыг организастаанын ол черлерден барып сонуургаарын биске сүмеледи.

КУР-ЧЕР СУУР

Эш Ооржактың сүмелээнин өзүтаар «Тиилелге» совхозтуң тову Кур-чер суурга хап кеддивис. Конторагаадаа кирбейн, Культура бажыңындан складче эргижирей бергеш плакаттар, лозунңар дажын турган аныяк оолга ужуражы бердивис. Совхозта комсомол комитединиң секретары Күжүгет Бадыоол ол болду.

Чедип келген херээвистиң дугайын анаа таймылбырлаш, масса-политиктиг ажылда комсомолчу-аныяктарның канчаар киржип турарының дугайын айтырғанывыска ол бистиң Культура бажыңынга чалаап, аныяктарның ажыл-ижинниң дугайын харам чокка хөөреп үзүү.

Оларның үлүү

«Тиилелге» совхозта ниитизи-биле 9 трактор-хову бригадазы бар, оларның үжү комсомолчу-аныяктарның бригадаларының бооп турар. Ол бригадалардан 17 муң 700 тонна тараа күрүнеге дужаттынар. Октябрь 5-ке чедир күрүнеге ышкажымырында 15 муң тонна ажыг тараа урдунган йиинде, азы ол талазы-биле план-хүлээлге 85 хуу күүсеттингеп.

Партком, ажылчын комитеди, комсомол комитеди тос хову турлаанда лекторларны, политинформаторларны, агитаторларны, улусчу контроль болуктерин, комсомолчу проженторну таарыштыр-тургускан. Партком болгаш комсомол комитеттериниң кежигүннери, ол специалистер, суурнуң культура албан черлериниң ажылдакчылары ол ажылдарны боттандырып турарлар. Агитация болгаш политмассалыг ажылдарны баш удур тургускан план ёзугаар боттандырып турарынга тараа незилдезинде, чер ыдарылгазында, тараа совөтүлгезинде болгаш шаңнырда ажылдап турар чон канчаагейде хаара туттунган — лекция, бесседаларны кивө, концертти зоктаамал дыңнап, коруп турарлар.

Чижек кылдыр Культура бажыңының ажылы-биле таныжып көрээлиңер.

Совхозта уран чүүдүң янзы-бүрү хевирлеринде ниитизи-биле 120 хире бот-тывыгыр артистер киржип турар. Клуб чөвүлели (директору эш М. Монгуш, методизи эш В. Монгуш) библиотека ажылдакчылары (эш Ч. Салчак) комсомол комитеди-биле кады тараа ажаап алышшкынының бүдүүзүнде «Тараажыга алдар болгаш мактал» деп тематиктиг кежээни эрттиргеп. Ол кежээ хоочуннарның, аныяктарның арасынга дуржулга солчуушкуну хевирлиг эрткеп. Мергежилиг салгалдан салгалче дамчаан от-булелерниң кежигүннери анаа хөйү-биле чыылган. Үш оглу адазының изин баскан хоочун механизатор Монгуш Сайын-Белектиң, кадарчы Ондар Дажы-Серенниң, саалчы Екатерина Салчактың болгаш ооң-даа өскелериниң ол кежээге чугаалаан сөстери аныяк салгалдың кижилеринге чагыг болган болгаш күш-ажылдың кижизи кезээде мактадыг деп чүвеге бүзүрелдя бижиктирген.

Культура бажыңының «Дүжүт», «Тараажы», «Ховунун аялгалары» деп агитбригадалары хову турлагларын доктаамал эргип турар. Агитбригаданың кожер киноүн ажылдаар графигин турлаг бүрүзүнде аскап А библиотекарь Ч. Салчак турлаг бүрүзүнде кожер библиотеканы тургускаш, номнарны үе-үелеп солуп турар. Ооң аңгыла ол тос шаңнын ажылчыларынга башкы М. Дарыг-биле кады эдлечкеш, хүнүн-не бесседа кылыр, солуунарлаш чаа үүлдер номчуп бээр политинформатор хүлээлгезин эки күүседи турар.

Суурнуң Культура албан черлериниң ажылдакчыларының кылып турар ажылының дугайын ооң-даа хөйүү чугаалап болуу.

Макталдыг бригада

Бригадалар арасында социалистиг чарышка сөөлгү он хонукта бирги черни алган деп дыңнаан, № 7 бригаданың төвүнге чедип келдивис. Турлагның даштын шимеп каастааны черде эки. Узун сыпта азып каан Кызыл туктуң адаанда «Күш-ажылчы алдарның тугун комбайнер Люндуп Кызыл-оолга алдар кылдыр кодурген» деп бижип каан болду. Комбайнерлериниң, трактористериниң арасында чарышты беш хонуктан түнээри, эң шилгараан кижилерге күш-ажылчы алдарның тугун бараалгадып турарын турлаг бүрүзүнде чурумчуткания көрдүвүс.

Бригаданың столованызы, кызыл булуң база-ла ында. Бүчин орээлчигештин дерип шимээни магалыг. Комсомолчуаныяктарның № 7 бо бригадазының кежигүннериниң сөөлгү каш чылдарның дургузунда чедип алган күш-ажылчы, спортчу чеднишкиннери дээш шаңнатканы туктарын, вымпелдерин, кубоктарын, шаңнал бижиктерин шуптузун мында делген аскан.

Хапада бедидир азып каан үш мурнакчының типографияга парлаан портрет чуруктары кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр. СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эрткен чайын парладып үндургени «Тоску беш чылдың маадырлары» деп плакаттарында Таңды райондан киргеп үш мурнакчының саанчы Галина Корзунның, механизаторлар Феофан Кудрявцевтиң, Кызыл-оол Бады-Хоонуң чуруктары ол. Ол мурнакчыларның бирээзи Кызыл-оол Бады-Хоо бо бригаданың кежигүнү, харын-даа мында комсомол организациязының секретары болуп ажылдап турар. Амдыы чаа тараа шолуүге ооң-биле ужурашкаш, комсомолчуларның чылда алган хүлээлгезин канчаар күүседип турарын ооң айтырарывыска:

— Чымчак чер ажылдап кылырының чыл планын шуптувус ажыр күүседиптивис, кижи бүрүзү барык-ла бүдүш чартык план чедире бергеш. Бир гектар черден 11 центнерниң орнунга 15 центнер дужуттуу алыр деп хүлээлгелиг улус болгай бис. Ол база-ла күүсеттингеп, дужут ортумаабиле 17 центнер бооп тур. Ол бүгүнү база түе-түе кижилерниң алган хүлээлгелерин бригада төвүнде көргүзүп самбыразында бижип каан чүве болгай — деп харылаан кижи.

Механизаторнуң чугаалааны-ла шын. Бригаданың бүгү ажыл, амыдыралын моон көрүп, билип ап болур. Амдыы көргенивис мурнакчыларның чуруунуң адаанда беш вымпелди азып каан. Оларның йиинги 1971—1972 чылдарда ажыл-агый талазы-биле эки көргүзүлгелиг болганы дээш комсомол Төп Комитединдеп алган.

«Механизаторнуң булуңуң» деп стендиин түзәйлап дерээн. Ону Дуржулга станциязында кылып турарындан үлегерлеп алган. Стендиде бригаданың 20 кежигүнүнүң аттарын чыскаай бижээш, кижи бүрүзүнүң чылда алган хүлээлгезин, хөй-ниитти ажылының талазы-биле даалгазын, кымның-биле чаржыг турарын билип каан. Чижээлээрге, Люндуп Кызыл-оолдуң чылда алган хүлээлгези— 1000 га чымчак чер, даалгазы — лектор, чарыын турар / эки — комсорг Бады-Хоо Кызыл-оол. А механизатор Михаил Монгуш комсомолчу прожекторнуң постузун харылап турар. Монгуш бригадир, комсорг-биле кады агитхуудусту дүжүт ажаап алышшкыны эгелээнден бээр 6 удаа үндүрген.

«Механизатор булуңунда» бистиң чуртувустуң алдарлыг механизатору А. Гиталовтуң «Тараа дугайында бодал» деп брошюразын база аскан. Ону номчуп турганы илдең, азыглары сыгылып, каарап бергеш. Ону алгаш ажыл коорумге, чамдык ыяларда одуруглариның адаан пыйгылап каан чорду.

— Гиталовтуң номчуп агитаторувус баштай бүгү улуска номчуп таныштырган чүве. Ам механизаторлар боттарны моон ап, хостут үезинде база катап номчуп турарлар — деп, бригадир тайылбырлады.

Мергежил аайы-биле чарыш

Таңды районнуң ажыл-агыйларында социалистиг чарышты организастап турары өске районнардагы-биле бир демей. Ынчалажок мында бир онзагай чүүл болза, **чарышты ниитизи-биле эвес, а мергежил аайы-биле** организастаавышче кичээнгейни күштелдиргеш болур. Ону мындыг яңзылыг болдурарга ооң дэштин черле эки бооп турар.

Ол дугайын база-ла «Тиилелге» совхозтан коруп болур. Социалистиг чарыштың моральдыг болгаш материалдыг ядыг беришкиннериниң база негелделериниң дүзәйын бүгү бригадаларга чаңгыс аай кылдыр тургускан. Бригадалар арасында чарышты он хонуктан түнээр. Бирги черни алган бригадага шилчиир Кызыл туктуң тыпсыр, дириг хойну бээр. А бирги черже үнген комбайнерге, трактористе вымпел биле он рубль, ийиги, үшкү черлерни алганнарга — 7—5 рубль.

Дүжүт ажаап алышшкынының ниити түнелиинде бирги черже үнген комбайнерни мотоцикл, ийиги черниин — соодукчу, а үшкү болгаш дөртки черге үнгеннерни деңгелге баар цүтевкалар-биле шаңнаары көрүштеп.

Чарышты мергежил аайы-биле канчаар организастаавыл дээрге, он хонуктан үндүрер чарышта поварларны база киирген болгаш бирги черни алган коллектив вымпелди, акша шаңнавын ап турар. Поварларның чарыжының негелделезинге кылган чемнин шинарын, столованың санитар байдалын колдадыр коруп турар. Соолгу он хонукта бирги черни № 8 бригаданың поварлары З. Ооржак алган. Моон алгаш кеерге, дүжүт ажаап алышшкынында ажылдап турар бүгү кижилериниң арасында чарышты мергежил аайы-биле организастаавыл черле эки.

«Тиилелге» совхозтуң партийжу, дириктер совхозка шефтен келген студентилериниң, чолаачыларның арасынга чарыштың итогун шиитпирлээр конференция болуп эртер. Ында чарышты организастаан, ооң түнелдерин он хонуктан үндүрүп турар.

Кескү агитацияны болгаш масса-политиктиг ажылды «Тиилелге» совхозта организастаавыл ындыг. Бо ажылдың районнуң өске ажыл-агыйларында кандыг байдалдыг болуп турарының, ында чаа чүүлдерден үүр барып Дуржулга станциязындан база коруп болур.

ДҮРГЕН СУУР

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының дирекциязы, парткому болгаш хөй-ниитти организациязылары тараажыларның бедик будурукчулуг ажылдаарынга бүгү талалыг таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш болдувырла хемчегелерни ап, боттандырып турарлар.

Дүжүт ажаап алышшкынны эдлечлиг кампания. Анаа бичии-де хожудашкын, чедир кылдыммаан чүүлдер ажаап алышшкынны узамдыктырып, дүжүттүң чидиринин болдуруп болур.

Ону болдурбазы-биле ажыл-агыйның удуртукчулары шолдерде ажылдап турар кижилериниң амыдырал байдалынче кичээнгейни күштелдирген. Чижээлээрге, механизаторларны хүнде дерт катап чемгереринга организастаан. Бүгү бригадаларның азып-чемин болгаш оске-даа хереглелдерин хандырар автомашинаны тускайлаан.

Тараажыларның ортузунда масса-политиктиг ажылды организастаанында оске черлерге ажыглап болгу дег чаа чүүлдер база бар. Оларның чамдыызы бо.

Иениң чоргаараалы

Бир эвес Дүргеп суурнуң кудумчуларын таваар кезиир болза, чамдык бажыңнарның азыгларында аскылаан щиттерни ырактан-на оваарып болур. Ленинниң сылуудан шевергелчураап, ССРЭ-ниң 50 чылы дээш бижип каан ол щиттерни чоогундан помчуп көөрге: «Бо бажында эң эки комбайнер чурттап турар» деп бижээн.

Ол щиттериң утказы мындыг. Станцияның бүгү комбайнерлериниң арасында социалистиг чарыштың түнелиин бөп хонуктан үндүргеш, бригадага бирги черни алган комбайнерге күш-ажылчы алдарның тугун көдүрбүшаан, ооң чурттап орар бажыңынга ол щитти азып турар. Ынчангаш эрткен беш хонуктуң дургузунда кымның эң шилгараанын суурнуң бүгү чурттакчылары көрүп, биле бээрлер. Чамдык мурнакчыларның бажыңнарынга ол щиттер 2-3 он хонуктада хевээр турар. Кымның канчаар ажылдаанындан-на хамаарыжыр.

Дүргеп суурдан Бай-Хаакче үзүлеп орукта кудумчуның № 12 бажыңында азып каан щитти көргеш, ында кым чурттап турар эвес дээш аңаа доктаай бээдивис.

Бажыңдан кижи ортузу эрте бергеш, семиссимээр үгбай үүп келди. Амыр-менди солужуп, бо бажында кым деп комбайнериниң чурттап турарын ооң айтырдывыс:

— Оглум Федор, фамилиязын Ощепков дээр— дээш, бисче чөргаар көргүзеп-дир.

— Оглуңар хүндүлүг-ле кижи-дир моңар.

— Ынчанмайн канчаар. Магалыг апарган үе ишкажыл. Бистиң бажыңывыска бо бижикти аскан соонда эрткен, дүшкен аътты, чадаг кижилер ыяап-ла доктаап номчуур чүве-дир. Соңга караадан коруп ора хүнээр кижи-дир мен. Бо чок турда бистиң чыдыгыр бажыңывысты ким сонуургаар боор — дигилээш, мурнакчы комбайнериниң аввазы Анна Федоровна чаза-ла каттырды.

Мурнакчыларны мораль талазы-биле чон мурнуга мактап, чарлаарының бир хевири мындыг яңзылыг тывылган. Хову, шөлде ажылдап турда, ооң эки ажылының дугайын чурттап орар бажыңын дамчыштыр мындыг яңзылыг мактап, чарлаарга кымга өөрүнчүг эвес боор! Мурнакчылар, күш-ажылдың кежээлери бисте алдар болгаш хүндү-биле бүргеттинген деп чүвениң бир тодаргай чижээ бо-дур.

Мурнакчы черле хүндүлүг

База бир чижек. Хүнүң маадыры болган комбайнерни мактап, хүндүлээрнинг база бир хевирин бо ажыл-агыйда дүжүт ажаап алышшкынының хайнышкынныг хүннеринде ажыглап эгелээн

«Кежээниң мурнунда хүндү» деп үлустуң үлегер чугаазы бар болгай. Ынчангаш эрткен хүнде тергинин ажылдаан механизаторну хүндүлеп самбызынга киирериңден, аңаа алдар кылдыр тук көдүрериңден аңгыда кандыг яңзылыг мактап, хүндүлээрил деп айтырыгны станцияның дирекциязы, партия организациязы бир яңзылыг шиитпирлээн.

Кайы-даа хову турлаанның столованызында «Мурнакчының столуң» организастаан. Ону көргүштүг кылдыр дерээн. Эрткен хүнде комбайнерлерден ким бирги черге үнгенил, ол кижи бөгүн ол столдан халаска чемненип хүнээр. 1 рубль 50 копеек-биле ол столга делгээн чемниң ассортимент, чыыры черле өскелериниңден ылгалдыг.

Мону кыдыра көөрге мындыг-ла онзагай чүүл чок шикаш сагындырар. Ону хандыр алыр болза, тараажыларның хүнде чарыжының моральдыг, материалдыг ядыг беришкиннери бо фактыда ылап дүжүп турар.

Беш-адырлыг комбайннар

Моральдыг ядыг беришкиниң база бир чижээ.

...Суурда бажыңнарында мурнакчы деп адаткан комбайнерлериниң чуруккa тыртгырып алыр дээш Халың хонуунда тараа ажаап ап турар механизаторларже хаптывыс.

Шөлдериниң хөй кезиин ажаап ыпнап, савацнарын болуп сараатгылаан каан. Чамдык шөлдерде хойжулар малын киирип келген, тараа одунда одырадып берген болду. Бичии артыгашка үнүп келириниске, чоога иштинде тараа кескен болук комбайннар көстүп келди. Суратлап чорааш кижилеривис мында эвеспе дишкеп, уткуштур чоруптувус. Шынаала ол **дөрт комбайниың каймызының-даа бункерлериниде беш-адырларны чуруп каан** — дүжүттүң мурнакчылары деп чүве билдине берди.

Үстүнде чугаалаан бүгү чүүлдериниңден аңгыда бо аргалы база ажылдап турар. **Чүс гектарны ажаап алган комбайнериниң комбайнынга бир беш-адырны чуруп каар.** Үш чүс болза үштү дээш ооң-даа мында. А комбайнерлер А. Селигеев, В. Дремлюков оларның комбайнынары 7-7 беш-адырны кадап алган, ажылдап чоруп турарлар.

Таңдының тараажыларының ортузунда масса-политиктиг ажылды, социалистиг чарышты организастаанының дугайын допчулап бижидивис.

Дедир чоруур мурнувуста райкомга кире дүштүвүс. Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи эш С. Ш. Ооржак база бир чаа үүлдү дыңнаттыы:

— Дүүн силер чорупкан соонарда Балгазындан эш Кононенко телефоннап келди. «Революциянның чалбыжыкы» колхозтуң тараажылары бригадалар аайы-биле эвилелдешкен республикаларны хуваажып алгаш, беш хонук дургузунда кайы-бир республикага алдар кылдыр шалыпчы вахтаны чарлап ажылдаарын эгелээн улус-тур.

С. МААДЫ,
«Шынның» тускай корр.

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

Советтер болгаш амыдырал

СЭКП ТК-ныҥ болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалдары чугула улуг сорулгаларны салган. Бо талазы-биле партия, Советтер, ажыл-агый, хөй-ниитиҥ организацияларының, ол шыҥкаш административтиг органнарның ажыл-чорудулгазының кол угланмышкыннарын ында айытхан.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ 1972 чылдың июнь 19-та хүлээп алганы «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» Чарлыында арагалаар чоруктуң узуттыкаар, ооң биҥчи-даа плергейлээшкиннеринге удур улам дээштиг хемчеглерни алырын тодаргай айытхан болгай.

Партияның болгаш чазактың бо үстүнде айтышкынары арагалаашкынга удур хемчеглерни ап чорудар ажыл-чорудузаага чер-чер Советтериҥе удуртулга болу берген. Бай-Тайга район Соведи, ооң күүскому, районуҥ суд, прокуратура, милиция органнары бо сорулганы чер-черге чедиишкиниҥ шиитпирлээринче күштү мооҥнеп турар.

Кодээ Советтериҥ девискээрлеринде чурттакчы чоннуң хуралдары чер-черге эртикилээн. СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ доктаалдарын болгаш РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Чарлыын оларга калбаа-биле таныштырган. Районнуҥ пиитинге ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган, тускай комиссияларны тургускан. Колхозтарга, «Тээли» совхозтуң салбыларыҥа, бүдүрүлге, албан организация черлериҥе партияның, чагактың ол документтилерин 48 кезек черге таныштырган. Аңаа 5 муң ажыг кижи киришкен. Арагалаар чоруктуң ажыл-херекке, хөй-ниитиниҥ база хамаатыларның амыдыралынга кайы хире хоралыын хуралдарга чыылган чон тодаргай чижектер-биле буруу шаап чугаалап турганнар.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Чарлыын амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык ажылдарны районнуҥ кодээ Советтериниҥ күүскомнары кылып турар. Бо дугайын район Совединиҥ чоокта чаа болуп эртикен сессиязында демдеглээн. «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Чарлыын Бай-Тайга районда күүседип турарының дугайында айтырыгны ол сессияга чугаалашкан. Илеткелчи район прокурору эш Түлүш Анай-оол болгаш санал берген депутаттар база активчилер арагалаар, хөй-ниитиниҥ корум-чурумун үрээр чорукту түгле ниити күжениишкинии мооҥнеп турган узуткаар, кижилериҥ бедик бүдүрүүлүг ажылдаарынга, дыштанырынга, өөренирге таарымчалыг байдал шынаа тургустувар ужурлуг дээрзин демдеглээп.

Районнуҥ Кызыл-Даг, Шүй кодээ Советтери, мында хөй-ниити организациялары арагага хандыкшыл, төлеп чок үүгедиглер кылган кижилериҥ ол практиканы оске-даа кодээ Советтер ажыглап эгелюп. Арагалаашкынга эптеш чок чорукту тургузар дээш чамдык дээштиг ажылдарны Шүй кодээ Соведи чорудуп турар. Шүй суурнуҥ чурттакчы чону ниити хуралга чыылган, Чарлыкты күүседир дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ында арагалаар чорукка удур демисел чорудар комиссия ажылдап турар. Чээрби ажыг кижи-биле эш хуузунуҥ беседазын кылып, чогуур профилактиктиг ажылды чоруткан.

Хөй-ниитиниҥ болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун ооң практиканы оске-даа кодээ Советтер ажыглап эгелюп. Арагалаашкынга эптеш чок чорукту тургузар дээш чамдык дээштиг ажылдарны Шүй кодээ Соведи чорудуп турар. Шүй суурнуҥ чурттакчы чону ниити хуралга чыылган, Чарлыкты күүседир дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ында арагалаар чорукка удур демисел чорудар комиссия ажылдап турар. Чээрби ажыг кижи-биле эш хуузунуҥ беседазын кылып, чогуур профилактиктиг ажылды чоруткан.

Хөй-ниитиниҥ болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун

ниҥ талазы-биле хемчеглерни кошкак чорутканы сессияга демдеглээп. Тээли кодээ Соведи Чарлыкты бүтү чонуҥ хуралдарынга таныштырарын бөзин организаставаан.

Арагалаар чоруктуң кандыгдаа хевирлеринге эптеш чок болуп, дээштиг хемчеглерни чорударынга эки туранын улусчу дружиналары, эш хуузунуҥ судтары улуг роль ойнаар. Ыңдыг турбуже, оларның ажылы районда кошкак дээрзин демдеглээр апаар. Райкүүском чанында административтиг болгаш назы четпестер ортузунга ажыл чорудар талазы-биле комиссиялар, райкүүскомнуҥ ишткы херектер кылдазының уруглар комнатазы шүшпеҥ ажылдап келгенин сессияга шыгмызы-биле айтып, ажылда четпестерни чайладырынче угланган сапал-онаалдар болгулаан.

Ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын организастаар ажылды районнуҥ Культура бажыңнарының, кодээ культура бажыңнарының, клубтар ажылдакчыларының четпес организастап, чүгле кино көргүзери-биле кызыгаарланып келгенин чер-чер Советтериниҥ күүскомнарының негелдезиниҥ кошкаан черечилеп турар. Арага аймаан садарын райпо баштаар чери (даргазы эш Мижит Дөржу) чурумчуттаанындан, магазиннериҥ, автолавкаларның ажылында четпестер хөй. Кара-Хөлде садыгжылар эштер Хүлер-оол, Хертек, Шүй магазининиҥ эргелекчизи эш Сесеңмаа, район төвүнде чамдык магазиннер садыгжылары арага аймаан садарының чурумун үреп турганының фактылары база тургузаан.

Райкүүском чанында административтиг комиссияның ажылын идепкейжидип, ону дээштиг болдурары черле чугула. Чарлыкта айытхан хемчеглерни чамдык садыг ажылдакчылары хажыдып турар.

РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында Чарлыын амыдыралга боттандырар дээш ажылды сайзыраңгайжыдар сорулга районнуҥ чер-чер Советтериниҥ мурнунда салдынган. Чарлыктың күүселдезиниҥ дутайын район болгаш кодээ Советтериҥ күүскомнуҥ хуралдарынга, ажылчы чоннарның бүдүрүлге хуралдарынга квартал санында чугаалажып турарын чедип алыр. Арагалаар чорук-биле демисел чорудар комиссияларның ажылынга хүн бүрүүн дузалаарын чедирер. Ол комиссияларның даргаларының семинарларын октябрь айда эрттирери көрдүнген. Ох ышкаш кодээ Советтер эки туранын улусчу дружиналарының, эш хуузунуҥ судтарының кежигүннериниҥ семинарларын октябрь, ноябрь айларда организастаар. Административтиг болгаш назы четпеэннерниҥ ортузунга ажыл чорудар талазы-биле комиссияларның үүгүшкүүнүт хуралдарын кодээ суурларга доктаамал эрттирерин чедип алыр. Хоойлу-дүрүм темазынга лекция пропагандазын күштелдирер, чоннуң культурлуг дыштанылгазын чер-черге организастап, спорттуң массалыг болурун чедип алыр дээш суурларга комплекснылг спорт шөлдерин дериир, амбар шөлдерниҥ сентелгезин кылыр. Арага аймаан садарын чурумчудар, чугула хереглелдиҥ аҥы-чем болгаш үлетпүр бараанзарын чоннуң хереглелиге дүүштүр хандырар талазы-биле хемчеглерни ап чорудар болгаш оске-даа сорулгаларны айытхан шиитпирни район Совединиҥ сессизы хүлээп алган.

Район болгаш кодээ Советтериҥ депутаттары, бистиҥ активчилеривис боттарының мурнунда сорулгаларны чедиишкиниҥ күүседирин чедип алырынга бүрүн шиитпирлиглер.

Т. НАМЧЫЛ,
ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Совединиҥ күүскомунуҥ есиретары.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

Сириияның Коммунистиг партиязының ТК-зының медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиҥ Сирияга болгаш Ливанга удур дайынзырак сөөлгү үүлгедиглериниҥ айыылынга тайбың чурттакчылар таварышкан. Ол үүлгедиглер империализмниҥ, сионизмниҥ болгаш реакцияның күштериниҥ кара сагыштыг планының база бир кезээ боор турар деп, Сириияның Коммунистиг партиязының ТК-зының «Ав-Нида» солунга парлап үндүрген медеглелинде чугаалаан.

Ол план араб национал-хосталгалыг шимчээшкинге согуушкун таварыштырар, Египетте, Сирияда депшилгелиг бөзу-чурумнарны дүжүрер болгаш ССРЭ-биле, оске-даа социалистиг чурттар-биле оларның эвилелинге хора чедирер сорулгалыг. Империализм, сионизм болгаш реакция боттарының оскунган туруштарын катап тургузуп алырынче, Чоокку Чоон чүк кризизиниҥ чамдык үүлдерин шиитпирлээринге дүжүп бериишкин кылырынче арабтарны аңбадаарынче болгаш эжелеткен араб девискээрлерин Израильдиҥ холгаарлаарынга дуза чедиреринче чүткүдүн плередип турар.

Дүржок иштер амгы үеде империализмниҥ болгаш сионизмниҥ детиимчезин шуут ажыглаан, араб-совет найыралга хора чедиреринче чүткүлүн салып турар. Ол найырал империализмге болгаш сионизмге удур демиселге, араб чурттарның национал-хосталгалыг шимчээшкинниҥге чугула ужур-дузалыг болгай деп, ук медеглелде айытхан.

СКП ТК-ныҥ ол медеглели араб чурттарның депшилгелиг күштерин сырый каттыжарынче, депшилгелиг араб чурттарның аразында кады ажылдажылганы, Совет Эвилелиниҥге баштаткан социалистиг чурттар-биле ол араб чурттарның найыралын, кады ажылдажылгазын быжыглаарынче кыйгырган.

Питерсоннуң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-ныҥ садыг министри П. Питерсон Совет Эвилели-биле Каттышкан Штаттарга бээр. Көдээ ажыл-агый техниказын, машиналарын болгаш деригнерин будүрүп турарларга Совет Эвилели-биле садыглажыры черле ажыктыг.

Совет Эвилели-биле садыг дутуржулгазын чарарының чедип алдынганы «аңаа-ла ажыл-ишчи дутуржулга чедип алдынганындан ораанчок улуг ужур-дузалыг». Ол болза «америк кижи бүрүзүнүң кылыр ажыл-иштиг, айыыл чок болгаш чаагай амыдыралчуртталгалыг болган турарынга» хамаарышкан чугула айтырыг.

Делегей политиказы биле дыштыкы садыг сырый холбаалыг болгай деп, министр ооң ыйай демдеглеп чугаалаан. «Политиктиг харылзаалардың экижээн хире-чергезибиле садыг харылзаалары база калбарар. Ынчаарга садыг харылзааларының хогжөөн хире-чергези-биле политиктиг чөрүлдөөлерин таарыштыр шиитпирлээринге соңуургал күштелир болгай» — деп, Питерсон чугаалаан.

Номнар делгелгези

ПЕКИН. (СЭТА). Делегейниҥ номнар чыылынга холбаштыр ССРЭ-ниҥ КУР-да элчин черинге совет номнар делгелези ажыттынган. Үк чылды Совет Эвилелиниҥ саналдың үзүүлер ЮПЕСКО-нуҥ киржилгези-биле эрттирип турар.

ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чыл оюнга, В. И. Ленининиҥ амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга турасхаткан номнарны, ооң чогаалдарын база Кыдаттың революциязының болгаш культура төөгүзүнүң дугайында совет авторларның бижээн номнарын үк делгелгеде көргүскен. Совет Эвилелиниге кыдат чөгээлчыларның, шулукчуларниҥ орус дылга парлаттынып үнген чогаалдарын, олар-биле катай Ду Фунуҥ чыында шүүлүктер номун, Лу Синьниҥ тоожуларын, рассказтарын, Лао Шэниҥ тоожуларын, новелларын, Чжоу Ли-бонуҥ, оске-даа кыдат чогаалчыларның чогаалдарын база делгеп көргүскен.

Делгелгени ажыдарынга КУР-ныҥ дашткы херектер министерствозунуҥ ажыладакчылары, парлалга төлээлекчилери, дашткы чурттарның журналистери киришкен.

«Немец эвилелдиҥ» шиитпири

БОНН. (СЭТА). Реаксылыг чарылдырыкчы «Немец эвилел» деп болуглежиишкиҥ барыын-герман парламентиниҥ хуусаадан эрте ноябрь 19-та болур соңгулдазынга «тускайлаҥ киржиринден» ойталаар деп шиитпир үндүрген.

Германияның социал-демократтыг партиязы-биле эвилелдежип турган, дем каттыштырарының политиказын, Совет Эвилелиниҥ болгаш Польша Улус Республиканың ГФР-биле чарган керээлерин ёзугаар «чөөн чүкке таварыш» политика чорударын хүлээвес бие дээр, барыын үзелдиг болуг ажылдакчыларның Хостуг демократтыг партиядан үнгенииниҥ соонда «Немец эвилел» дээр болуглежиишкиниҥ аҥытын келген. Ооң бээр шоозуг үр болбаан болгай.

Парлалганың дыңнадып турарын ёзугаар алырга, «Немец эвилелдиҥ» «Федералдыг комитедиҥ» бүдеестаттың келир соңгулдазынга «соңгуур кижилеривистиҥ даңзызынын киирбес бие» деп, Висбаденге болган хуралынга шиитпир үндүрген.

Ыңдыг турбуже социал-демократтыг болгаш хостуг демократтыг партияларның амгы коалистиг чазаанга удурлангандарының каттыжары Барыын Германияда соңгулда мурнунуҥ демиселинге күштелип турар деп чүвеин «Федералдыг комитеттиҥ» үндүрген шиитпирлери бадыткап турар.

«Немец эвилелдиҥ» баштыңы Цгльман «эрге-чагырганы Брандтыныҥ чазаанныҥ катап эдээринге шаптык таварыштырар дээш», ГФР-ниҥ парламентиниҥге чаңгыс аай оппозистиг фракция боон турар христиан-демократтыг эвилел нийпке бавар христиан-соңнал эвилел дээш бадылаарынче бодунуҥ талалакчыларын кыйгырган.

Совет космонавт Софияда

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар-совет найыралдың Бүгү-улусчу комитединиҥ болгаш эртем ажыллакчылар Эвилелиниҥ чалаанын ёзугаар ында совет ужудукчу-космонавт В. Быковский чеде берген. Черниҥ делегейде ан баштайгы кылымал совет эдериҥчизин салып үндүрген хүнден бээр 15 чыл болганынга тураскаатказын эртем конференциязынга ол киржир.

Космос маадырларынга шаңнал

ПАРИЖ. (СЭТА). Ыңды Делегейниҥ Ужар чүүл Федерациязының (ФАИ) чыл санында болур ээлчеглиг конференциязы эгелээн. Премьер-министриҥ чанында Франциянның аныктар болгаш спорт херектериниҥ талазы-биле күрүне секретары Ж. Комити болгаш ФАИ-ниҥ президентизи Ф. Форрер конференцияны ажыдарының баярлыг ёзулалының соонда космос шиңгээдикчилеривиге шаңналдарны болгаш дипломнарны тывыскан.

«Союз-8» корабль-биле ужудуушкунну кылган совет космонавтар, Совет Эвилелиниҥ Маадырдары В. Шаталовка болгаш А. Елисеевке Ю. А. Гагарин аттыг алдын медальдарны тывыскан.

Ол ышкаш «Аполлон-15» корабльдиҥ командири Д. Скоттка ол-ла алдын медальды тывыскан, ол корабльдиҥ экипажының арткан кежигүннерге ФАИ-ниҥ совет ужудукчу-космонавт В. Комаров аттыг хүндүүт дипломнарын алганнар.

ССРЭ-ге бээр суднолар

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Олтеница верфизиниҥ коллективи бо чылын бүдүрген тоску судпозун совет хем флодунга дамчыдып бергени. Ону дамчыдып бергени корабльчилериниҥ бо чыл планын хуусаа бетинде күүсетконнынын барымдазазы болган. Кургаг чүктер сөөртүр ол чаа корабльди сугже салып үндүргени-биле кампырлаштыр бүдүрүлге черя келир чылдың план күүсеңдеашке киприштир ажылдап эгелей берген. Верфиге ССРЭниҥ чагыын ёзугаар кылганы, 5 муң тонна чүк сөөртүр 44-кү судно ол болган.

20 чыл оюнуҥ байырлалы

БЕЛГРАД. «Ина-нафтаплин» каттыжымышкынның ажылдакчылары Хорватияның Допи-Михолиң хоорайының чоогунда нефть байлактыг «Беничанцы» деп черни ажыглалга киргени-биле капсырлаштыр ук каттыжымышкынның тургустунганының 20 чыл оюң демдеглээн.

«Беничанцы» — «Ина-нафтаплининиҥ» чээрби чыл дургузунда илередип тыпкан, ажыглалга киргени нефть байлактыг чээрбиги чери. Ооң нефтизи 2 муң метр хаым чер иштинде болгаш чылдың-на 230 муң тонна «кара алдынны» бээр. Түгле-бо чылын безин 2,3 миллион тонна нефтини казып тывар арганы ук каттыжымышкынга ол бээр.

«Ина-нафтаплин» бодунуң догуинап келгенинин үшкү он чылының эгезинде төөгүзүнүң чаа үе-чадазын эгелээн: Адриат далайның дүвүнден нефть дилеп тывар ажылдарының фронтузу калбарган.

(СЭТА).

ВЕНГРИЯ. Республиканың мурнуу талазында Сегед-Альдье деп нефть болгаш газ-биле байлак чер чурттуң газка хереглелин хандырып турар. Ол черниҥ бойдус байлактарын каш-ла чыл мурнунда казып тып эгелээн.

ЧУРУКТА: кайызынгада 400 кубометр газ кирер шыгжамырлар.

МТИ—СЭТА-ныҥ фотозу.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

КЫРГЫС ССР. Москва районнуҥ «Кызыл октябрь» колхозунда диспетчер албанын организастаан. Фермалар болгаш бригадалар-биле доктаамал харылзаа тудар чорук техниканың ажылдап турарының дугайында медээни чогуур ойүүде алыр болгаш көдээ ажыл-агыйның хөй адрылыг будүрүлгезинде чамдык четпестерни шалыпкын чайладыр аргалыг апарган.

ЧУРУКТА: оператор Мария Раджапова диспетчер черинде.

В. УТЕШЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедиишкиниҥ дутайында, оларның сырый харылзааларының дугайында, коммунистиг тургузуушунга деминг салыышкынының дугайында СЭТАның корреспондентилериниҥ дыңнадыглары чүрттүң бүгү будуцизырында кээп турар.

УЗБЕК ССР

Красноводскиден ажылчынар Фергананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводунга он хөйүк дургузунда күзеичиг авлчылар болган. ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чылынга тураскаатказын эзлечин олар узбек эштери-биле эрттирген.

Ийи будүрүлгениҥ коллективтерин хөй чылдардагы найыралдажылга холбаштырып келген. Будүрүлге чорудулгаларын механизастаарының Фергавада чедип алдынган бедик деңнелиин Красноводскиниҥ аппаратчылары соңуургап турар. Завод конструкторларының чөгаздып тургускалы авточүдүрүкчүүн шыйыг толевилелин олар алгаш барган. Аваадазымга бодаарга будуп чартык катал хөй чүктерин демир-орук вагонпарынга ол авточүдүрүкчүүн дузазы-биле сыырып болур. Оске-даа чаа чүүлдерни боттарынга ажыглаарын красноводчулар шиитпирлеп алган.

Красноводчуларның чорааныта узбек нефтинчилериниҥ база сеткили хаяан: будүрулгеде кээп турар зуркиин нефтиден ак оңгүг нефть продуктуларны алырының дургузулгазы-биле олар таныжып алган. Күш-ажылдың мурнанчы арталарын пропагандалаарының чаа солуп методтарын Красноводскиден келген эштер база чугаалап берген.

Чарыш чаагай үре-түнелдерни берип турар. Фергананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводу чыл эгезинден бээр чүс-чүс муң рубльлиг продукциязын пландап ажыр будүрген. Ол үениҥ дургузунда Красноводскиниҥ ажылчыларын онаалдага немей муң-муң тонна нефть продуктуларны чүдүрүп чорутканнар.

Ферғана.

В. ТАТАРИНОВ.

ЛИТВА ССР

Каунастың Дзержинский аттыг заводу таарыштырылгачондурулга кылыр станоктарны массалыы-биле будүрерин шиңгээдип алган. Чаа машиналарны ажылдап кылырынга литва пижөөрлер-биле кады Россия Федерациязыдан, Украинадан, Белоруссиядан, Армениядан конструкторлар киришкен.

Таарыштыр саваарының оптиктиг системазы-биле чепсегленнеттинген чаа станоктарга кезектерни ийи микрон чедир ылап ажылдап үндүрүп болур. Специалистериҥ бодалы-биле алырга, даштыкы фирмаларның ол янзылыг дээре дээш чогаадыкчы дем каттыштырылгазывыл түүнелп болган. Саналгаларын көргүскенин ёзугаар алырга, шынаар демдээп тывыскан ол кылыг дуктуларны чүдүрүп чорутканнар.

Фергана.

МОЛДАВ ССР

Молдавняга будүрүп үндүрген насостарның дөрт марказынга шынаарның күүрүне демдээ тывыскан. Пластиктиг будүмелдериниҥ Москвада эртем-шинчилел институду болгаш Тбилисиниҥ кара металлургия институду шак ындыг бедии шынаарны чедип алырынга улуг дузалы чедиргеп.

Насостарның мотокурлаарының ийи катап бедээни чогаадыкчы дем каттыштырылгазывыл түүнелп болган. Саналгаларын көргүскенин ёзугаар алырга, шынаар демдээп тывыскан ол кылыг будүрүлгезинде чамдык четпестерни шалыпкын чайладыр аргалыг апарган.

ЧУРУКТА: оператор Мария Раджапова диспетчер черинде.

В. УТЕШЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедиишкиниҥ дутайында, оларның сырый харылзааларының дугайында, коммунистиг тургузуушунга деминг салыышкынының дугайында СЭТАның корреспондентилериниҥ дыңнадыглары чүрттүң бүгү будуцизырында кээп турар.

УЗБЕК ССР

Красноводскиден ажылчынар Фергананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводунга он хөйүк дургузунда күзеичиг авлчылар болган. ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чылынга тураскаатказын эзлечин олар узбек эштери-биле эрттирген.

Ийи будүрүлгениҥ коллективтерин хөй чылдардагы найыралдажылга холбаштырып келген. Будүрүлге чорудулгаларын механизастаарының Фергавада чедип алдынган бедик деңнелиин Красноводскиниҥ аппаратчылары соңуургап турар. Завод конструкторларының чөгаздып тургускалы авточүдүрүкчүүн шыйыг толевилелин олар алгаш барган. Аваадазымга бодаарга будуп чартык катал хөй чүктерин демир-орук вагонпарынга ол авточүдүрүкчүүн дузазы-биле сыырып болур. Оске-даа чаа чүүлдерни боттарынга ажыглаарын красноводчулар шиитпирлеп алган.

Красноводчуларның чорааныта узбек нефтинчилериниҥ база сеткили хаяан: будүрулгеде кээп турар зуркиин нефтиден ак оңгүг нефть продуктуларны алырының дургузулгазы-биле олар таныжып алган. Күш-ажылдың мурнанчы арталарын пропагандалаарының чаа солуп методтарын Красноводскиден келген эштер база чугаалап берген.

Чарыш чаагай үре-түнелдерни берип турар. Ферғананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводу чыл эгезинден бээр чүс-чүс муң рубльлиг продукциязын пландап ажыр будүрген. Ол үениҥ дургузунда Красноводскиниҥ ажылчынары онаалдага немей муң-муң тонна нефть продуктуларны чүдүрүп чорутканнар.

Фергана.

В. ТАТАРИНОВ.

ЛИТВА ССР

Каунастың Дзержинский аттыг заводу таарыштырылгачондурулга кылыр станоктарны массалыы-биле будүрерин шиңгээдип алган. Чаа машиналарны ажылдап кылырынга литва пижөөрлер-биле кады Россия Федерациязыдан, Украинадан, Белоруссиядан, Армениядан конструкторлар киришкен.

Таарыштыр саваарының оптиктиг системазы-биле чепсегленнеттинген чаа станоктарга кезектерни ийи микрон чедир ылап ажылдап үндүрүп болур. Специалистериҥ бодалы-биле алырга, даштыкы фирмаларның ол янзылыг дээре дээш чогаадыкчы дем каттыштырылгазывыл түүнелп болган. Саналгаларын көргүскенин ёзугаар алырга, шынаар демдээп тывыскан ол кылыг будүрүлгезинде чамдык четпестерни шалыпкын чайладыр аргалыг апарган.

ЧУРУКТА: оператор Мария Раджапова диспетчер черинде.

В. УТЕШЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ныҥ фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедиишкиниҥ дутайында, оларның сырый харылзааларының дугайында, коммунистиг тургузуушунга деминг салыышкынының дугайында СЭТАның корреспондентилериниҥ дыңнадыглары чүрттүң бүгү будуцизырында кээп турар.

УЗБЕК ССР

Красноводскиден ажылчынар Фергананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводунга он хөйүк дургузунда күзеичиг авлчылар болган. ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чылынга тураскаатказын эзлечин олар узбек эштери-биле эрттирген.

Ийи будүрүлгениҥ коллективтерин хөй чылдардагы найыралдажылга холбаштырып келген. Будүрүлге чорудулгаларын механизастаарының Фергавада чедип алдынган бедик деңнелиин Красноводскиниҥ аппаратчылары соңуургап турар. Завод конструкторларының чөгаздып тургускалы авточүдүрүкчүүн шыйыг толевилелин олар алгаш барган. Аваадазымга бодаарга будуп чартык катал хөй чүктерин демир-орук вагонпарынга ол авточүдүрүкчүүн дузазы-биле сыырып болур. Оске-даа чаа чүүлдерни боттарынга ажыглаарын красноводчулар шиитпирлеп алган.

Красноводчуларның чорааныта узбек нефтинчилериниҥ база сеткили хаяан: будүрулгеде кээп турар зуркиин нефтиден ак оңгүг нефть продуктуларны алырының дургузулгазы-биле олар таныжып алган. Күш-ажылдың мурнанчы арталарын пропагандалаарының чаа солуп методтарын Красноводскиден келген эштер база чугаалап берген.

Чарыш чаагай үре-түнелдерни берип турар. Ферғананың нефть болбазырадын ажылдап кылыр заводу чыл эгезинден бээр чүс-чүс муң рубльлиг продукциязын пландап ажыр будүрген. Ол үениҥ дургузунда Красноводскиниҥ ажылчынары онаалдага немей муң-муң тонна нефть продуктуларны чүдүрүп чорутканнар.

Фергана.

В. ТАТАРИНОВ.

ЛИТВА ССР

Каунастың Дзержинский аттыг заводу таарыштырылгачондурулга кылыр станоктарны массалыы-биле будүрерин шиңгээдип алган. Чаа машиналарны ажылдап кылырынга литва пижөөрлер-биле кады Россия Федерациязыдан, Украинадан, Белоруссиядан, Армениядан конструкторлар киришкен.

Таарыштыр саваарының оптиктиг системазы-биле чепсегленнеттинген чаа станоктарга кезектерни ийи микрон чедир ылап ажылдап үндүрүп болур. Специалистериҥ бодалы-биле алырга, даштыкы фирмаларның ол янзылыг дээре дээш чогаадыкчы дем каттыштырылгазывыл түүнелп болган. Саналгаларын көргүскенин ёзугаар алырга, шынаар демдээп тывыскан ол кылыг

АРМЯН ССР

Ереванның Ленин аттыг комбинадының будүрүп үндүрген торгузу чараш болгаш эдилелге эптиг. Ол чараш торгуу постер бодунуҥ оңгүүр болгаш шынаарының талазы-биле садыг алыкчы хөрөжөөнерге аажок таарышкан. Ол дыртыпас болгаш оңгүнгидирбес, эдилели база үр. Кировакавда кылымаа возинно заводунга кылып үндүрген аппаратлар үүлдүүлериниҥ торгуузу будүрүп турар.

Ленин аттыг комбинадың бодунуҥ 30 чылын демдеглеп турар. Москваның, Ленинградтың, Ивановоның, Климовскиниҥ, Тбилисиниҥ болгаш Баинуҥ будүрүлгелерин ооң төөгүзүнге чыры-шыыр арынларны шиир биилеткен. Комбинаттың тургустуварынга олар үнелеп четтиимее дузалы чедиргеп: техниктиг документацияны болгаш дериглерни чорудуп берип, будүрүлгеча кадрларны белеткеп берген.

Ам ол комбинатты чаарты дерип турар. Ооң кылырынга база дагыы оңгүктер дузалажып турар. Хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынга, будүрүлгени чаарты чеглеелээринге Москваның, Ленинградтың, Киевтиҥ, Баинуҥ специалистери идепкейлиг киржип турар. Ташкентниҥ, Харьковтуҥ, Тбилисиниҥ машина тудуушкун ажылчылары амгы үениҥ дериин чорудуп берип турар. Чаарты дериишкиҥ доостурга армян торгуу будүреринге улам өзер.

Ереван пос-таавычыларның пайыралдыг. Хөй пионералдыг коллективи ССРЭ-ниҥ 50-чылынга алдар болдурган күш-ажылчы золчегде туржуп турар.

Ереван.

В. МАНУКЯН.

Бойдус—бистиң байлаавыс

АРГА-АРЫГНЫ КАМГАЛААР

Юбилейдиг чылдың тос айларында Тываның арга-ыяш ажылдаачылары эвээш эвес ажылдарны кылган. Арга-арыгны бойдустуң бүгү халаптарындан камгалаар хүлээлгезин олар багай эвес күүсеткен болгаш ам «Бойдусту камгалаарын улам ыңай эжижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле хемчөглер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сескиз чыжының дөртқу сессиязынга чугаалашкан айтырыгны, ол талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Доктаалын чон ортузунга пропагандалап, тайылбырлаар амылды калбарткан.

Амгы үеде Тывада 200 хире лесник бар, ыяш ажыл-агый бүрүзүнде салбырларда өртке удур дружиналарны, а ыяш ажыл-агый черлеринде өртке удур станцияларны тургускан, олар машиналар болгаш тракторлар-биле дериттинген. Чараш, арга-арыг-биле байлак Тываның Тому девисиззеринде арга-арыгны тускай машиналарның, ужар үүлдүк дузазы-биле хайгаарап, янзы-бүрү халап-айыылдан камгалап турар.

Арга-арыгны камгалаар талазы-биле боттарының улуг-хуузун киирип турар дүржулгалыг кижилер бисте хөй. Оларга Кызылдың авиарайонунуң ужудукчу-хайгааракчызы Р. Халиков, Сарыг-Септе авиасалбырның ужудукчу-хайгаарачызы А. Гольнев, парашют-өрт албанының инструкторлары А. Михайлов, В. Кушнер болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Бо кижилер арга-арыгны камгалаарының хүндүлүг албанынга он ажыг чылдарда ажылдаан. Бай-Хаажта болгаш Тоора-Хөмде ыяш ажыл-агый черлериниң директорлары И. Романенко, В. Новиков олар барык 20 чылдарда ол черлерге директорлап, бойдус камгалалының херээнге бараан болуп келген. Тес-Хөмде ыяш ажыл-агый черииниң улуг лесничи Д. Доржу дээди эртемни чедип алгаш, он ажыг чылдарда бо чугула ажылга кыскымак ажылдап келген.

Амгы үеде өртке удур комплекстиг хемчегларни ажылдап кылган, ынчангаш арга-арыгга болган өрттерни улуг өскүтпейн өмүрүп алыр арга тургустунган. Чижээ, бо чылын чылда өрттүң орүмак хемчээли 1953 чылга бодаарга, 30 катап кызырылган. Сөөлгү беш чылда кылган өрттерниң бирээзиниң шөлү 3,5 га болган.

Тому, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның ыяш ажыл-агый черлери арга-арыгны өрт халавындан серемчилеадыг камгалап турар. Бо черлер чон ортузунга массалыг тайылбыр ажылын өске черлерден дээре чорудуп, аң-иеңни, куштарны камгалаар талазы-биле таныдылга ажылын чорудуп турар.

Арга-арыг — бистиң байлаавыс, ол 20 муң янзы-бүрү аттыг продукцияны кижилерге хайырлап турар. Арга-арыг — агаарның улуг тазыруктырыкчызы, санитары, чер, сугнуң камгалакчызы. Бистиң шынчы ногаан өңнүүвүстү камгалаары — кижи бүрүзүнүң херээ.

Ф. ГВОЗДОВСКИЙ,
республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң арга-арыгны камгалаар талазы-биле нол технологу.

Чаа сезон ажыттынган

ТЕАТР—КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга утказытар Тываның хөгжүмшүн театрының чаа сезонунуң ажыттынаар деп турарының бүдүүзүнде бистиң корреспондентивис театрның көл режиссеру, Тыва АССР-нин алдарлыг артизи Син-оол Лакпаевич Оюнга ужурашкаш, чаа ажыттынып турар сезонда театр көрүкчүлерге кандыг шиилерни бараалгадыр деп турарыл, оон дугайын кыскаазы-биле чугаалап бээрин дилээн. Син-оол Лакпаевичиниң чугаалааны болза:

— Бистиң театрның бо ажыттынып турар сезонда көрүкчүлерге бараалгадыр шиилериниң шуптузу ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг утказуру-биле сырый холбашкан.

Делегей болгаш орус классиктиг чогаалдар В. Шекспирниң «Ромео биле Джульетта» ы, А. Островскийниң «Сөөлгү когаалын», ол ышкаш Степан Сарыг-оолдуң сөзүнге композитор Р. Кенденбильдин аялга биижээн «Чечен биле Белекмаа» деп хөгжүмнүг тоолуп, белорус драматургтуң «Шииткел» деп шиизин көрүкчүлерге бараалгадыр бис. Бо шиилерниң аразында «Шииткел» деп шиизин ССРЭ-ниң 50 чылында турасказаттынганын онзалап демдеглээр алаар.

Өске улустарның культуразы-биле таныжылга болгаш оларны тыва чонга тарадыры база бир кол сорулгавыс болуп турар.

Белеткеттиниң турар шиилер база бар. Оларга дагестан драматург М. Яхяевтиң «Куда соңгаарлаттынгас», С. Сүрүн-оолдуң «Оон дугайы соонда»... деп комедиялары хамаарыжыр. Оларны режиссерлар Сагды Кадр-оол, Иван Бомбу тургузуп турарлар.

Курлавырыышта шиилерлев Кызыл-Эник Кудажының «Далай дувуне дайгына» деп комедиязы, Степан Сарыг-оолдуң сөзүнге Алексей Чыргал-оолдуң биижээн аялгалы-биле тургускан «Хунчун ыраажылары» деп шиизи бар.

Ам тургустунуп турар шиилерниң аразында «Келдерел-биле» деп шии бар. Оны оруе болүк ойнаар.

Театрның ажыл-чорудулгазының кол-ла угланышкыны. ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг утказуруниче угланган болгаш көрүкчүлерге солун шиилерни бараалгадыры-биле кызып ажыллап турарын ол түнеп чугаалаан.

М. БАЯНОВИЧ.

Москваның Таганкада тыва болгаш комедия театрында чогаалчы Б. Васильевтиң тоожуун ёзугаар Ю. Любимовтуң тургускан «Мацаа дең хаязы эрте чырыыр...» деп шиизи улуг чедиишкинниг үнүп турар.

Шиизиң үндезини болган тоожуунуң авторуң, тургузукчуларын болгаш кол роль — старшина Васковтуң ролюнүн күүседикчизи артист В. Шаповалокту 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шагналын тыныскырының конкурузунга киирген.

ЧУРУКТА: шиизиң бир көргүзүү. Солагай талдан оң талаже: Кирьянова — артист В. Радунская, старшина Васков — артист В. Шаповалов, Рита Осянина — артист И. Кузнецова.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

САГЫШ ЧОВАНГЫР ЭЭ

Арга-арыг болза түгле агаарны арыглап турар эвес, харын амыдыралдың эң чугула хереглелиниң үндезини болуп турар.

Ынчангаш арга-арыг курлавырын камгалаарынче партия, чазак улуг сагыш салып турар. Ыяшты одаар чүүлге алыглаарын эвээжедип, аңаа хөмүр-дашты, бойдус газын, торфту, электроэнергияны калбаа-биле ажыглап турар.

Бир кубометр ыяштан хөй метр постуг, 19 кг ажыдыны. 20 литр чедир ыяш спиртин будурүп ап болур. Оон ол хире ажыктыны барымдаалаан, биетиң чуртувуста чыл бүрүде кезип турар муи-муи гектар арга-ыяштың 60—70 хуузун катап тарып остүрүп турар.

Ылаңгыя арга-ыяшты орттеп камгалаар чугула херекке улуг улуг-хуузун киирештирип турар кижилерге Куулар Үндаевич Седеңни хамаарышкаш тырып болур. Ол 60 хараларынче чоокшулаан. Бойдус камгалаар инитилелдиң кежигүнү. Эрткен чылын арыгга болган орту эскерип каап, ону бодунуң күжү-биле өзүрүп, ол орт ыяш соорүп, чорап трактористиң таакылазының уламнап оскээнип ол тодараткан.

Куулар Үндаевич бо чылдың апрель 20-де бодунда бажыглаттыктан кодап хөөп вадарып чораш, өрт үнгенин көрүп каап, ол-ла дорайн 4 кижини эвилелден алгаш, ону өскүрүп каарга, ырак эвесте база чалбымын кызаңайның эргенин. Школаны оолдар от шап, өрт үндүргенин илерткеш, оларны башкыларынга дыңнадып, өөренчиилерниң ада-иелерин торгаан.

Хоочун малчын, хөй-ниитиг-чи Куулар Седеп бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 106 хураганны, хойдан-на 2,5 кг дүктү алган, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеш. Бодунуң күжү-биле 12 тонна сигенин бедиткен албышаан, 10 тонна одекти болуп, кажаазының көрженин хоорааш, септеп алган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы ону өртектиг бараавнар-биле кап удаа шагнаан.

Куулар Үндаевич мурнакчы малчын боордан аңгыда бойдуска база ыңдыг сагыш чорыгыр ээ болуп, бо талазы-биле хайгаарадыг кажан-даа кошкатпайн турар.

М. ЧАШ-ООЛ,
десник.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Барыын-Хемчик районда сентябрь төнчүзүнге чедир 6497 солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Чагыдылга Кызыл-Мажалык ортумак школаның, түбдиспансер, поликлиниканың, газ ажыл-агый, харылзаа белдирииниң, Күрүне банкызының Кызыл-Мажалык салбырының, шериг комиссариадының, № 1 кожун чоруур механизастаан колонианың коллективтеринде болгаш «Барлык» совхозтуң товунде, Аксы-Барлык, Хөнделең салбырларында организастыг, шалыпкын чоруп турар.

Солун, сеткүүл чагыдылгазы эгелээнден бээр бир ай ажыпдаа турза, ВЛКСМ райкомунуң, райкүүскомунуң культура киидизиниң, Пионерлер бажыңының, районнуң, кодаа ажыл-агый эргелелиниң, Кызыл-Мажалык суур Совединиң, мал баазазының болган эът комбинадының коллективтеринде чагыдылга ам-даа эгелеэвээн. Ол дээрге ук коллективтерде партия организациялары парлалга чагыдылгазын херекке албайн турарының херечензи-дир.

Кандыг-даа сорулга эдаайгаар боду күүсеттинге бербес, ону күүседирде организакчы удурутулга негеттинер болгай. Шинчаңгаш коллектив бүрүзүнүң удуртукчулары, янда партия организациялары чон ортузунга парлалганын политиктиг ужур-дузазының дугайында тайылбыр ажылын күштедирип, 1973 чылдың парлалга чагыдылгазын тедиишкинниг чорудары чугула.

Т. ТАЛГАНЧИК.

* * *

Улуг-Хем районнуң Баян-Колда харылзаа салбыры (эргелекчиэн В. Ховалыг) 1973 чылдың солун, сеткүүл чагыдылгазын сентябрь 1-ден эгелеп организастыг эгелээн. Парлалга чагыдылгазының талазы-биле чарыштыг хөйжу бригадалар, бода мал фермалары, кудумчу комитеттериниң аайы-биле парлалганың хөй-ниитиг тарадыкчылары болгаш почтачылар организастап турар.

Эрткен чыл-биле деңнээргe, бо чылын солун чагыдылгазы эки организастыг, шалыпкын чоруп турар. Ам безин «Шын» солун 150, «Тыванын аныяктары» — 100, «Тувинская правда» 15 экземпляр чагыттынган. Парлалга тарадылгазының талазы-биле башкылар З. Дувси, Б. Балчый-оол, хөй бригадазының бригадири О. Лапчаа, почтачылар С. Донгак, З. Доржу олар эң идевкейлиг кызымак ажылдаан.

Баян-колчулар от-бүле бүрүзү чагыдылгалыг турар сорулганы салган. Чамдык от-бүлелер 3—5 чедир экземпляр солун, сеткүүлдү чагыткан. Индыларга А. Тас-оол, М. Салчак, Ч. Байкара, С. Монгуш, Л. Бегзи, К. Дүрбүлек база өскелер-даа хамаарыжыр.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Байкара Дамчаевич Ховенмей

1935 чылдай бээр СӨКП кежигүнү, ССРЭ-ниң Чогаалчылар болгаш Журналистер эвилелдериниң кежигүнү, республиканың (РСФСР) персоналдыг пенсионери Байкара Дамчаевич Ховенмей хемчеглеп мөчээн. Оон бүгү ажыдыралы Тывага культура туруузуукуву-биле холбашкан. Б. Д. Ховенмей 1920 чылда 15 харлыг оол турган. Кызыл типографиязынга кээ ажылдай берген болгаш солуннарның, үжүглелдерниң эң баштайгы оруксузу, тыва бижиктиг пенгередириниң идепкейлиг пропагадизи апарган. Аңаа Ховенмей бодунуң баштайгы шулуктерин ынчан «Шын» солунунуң арыннарынга пардадып эгелээн. 1936 чылда Тыванын баштайгы журналистериниң бирээзи Б. Д. Ховенмей «Шын» солун редакциязының харымсалгалыг секретарынга ажылдай берген. Тываның чогаалчылар организациязының секретары болуп берген. Байкара Дамчаевич арева, партия ажылынга бодо ажылдап, Тываның Совет Эвилелиниң составынга бактап киргенинип соонда —облкүүскомнуң секретарынга ажылдап чорааш. Ол каяа-даа ажылдап турган, чогаалчы бодунуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын сокпатпайн келген. Оон чогаалдарының колкол темаларын — орус, тыва улустарның аразында пайыралыш. Коммунистиг партияның херекте бердинишкинин, совет патриотизмин илередип көргүзери турган. Ол ажы-дүшпа улустарның хөй-хөй шүлүкчүлериниң чогаалдарын тыва дылга очулдурган.

Байкара Дамчаевич сөөлгү чылдарда СӨКП обкомунуң партия архивин эргелекчизи турган, кадыының байдалының азыы-биле бо чылдың апрельде пенсиялай берээ-даа, ССРЭ-ниң юбилейиниге туроскаттаан культура ажылдарын чорударынга киржип келген. Республиканың культура тургузуушкунуна оон ачы-хавыязы «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле, ТАР-ның «Республика орденин»-биле, ийи медаль-биле демдеглеткен. Ада-Тыва АССР-ниң культурезының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан. Культураның биче сеткилдиг ажылдакчызының чырык овур-хевирге бистиң сагыш-сеткилбиске кедергe уттундурбас артар.

Болуп: киттерп.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

15.00—Дамчыдылгалар программазы. 15.05 — Медиолер. 15.10 — Оңнуг телекоргузуг. Уругларга. «Маяк оңнуум Мартыво». Мультфильм. 15.30—«Цирктиң оттары». 16.10—16.20—Чаңсар. 16.20— Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Артур Беккер». ГДР 3-чү серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30 — Оңнуг телекоргузуг. «Төрээн черниң аялгалары». Эстон ССР-ниң Тартуе университединиң улустуң уран чүүл ансамблиниң концерти. 19.05— «Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары». Болүк дамчыдылгаларның эгези. Академиктер В. И. Попков болгаш И. П. Герасимов олар дамчыдылгага киржип турар.

КЫЗЫЛДАН

19.35 — Телемедээлер. 19.55 — «Сары-Челек». Эртем-иептередилгелиг фильм. 20.05 — «Шалыпчы. күш-ажылныстыг —бешчылга». 20.40—«Хүнүүн доскааны». Документтиг фильм. 20.55—Телемедээлер. 21.05— Чарлаалар. реклама. 21.10— «Калейдоскоп». Филь.м концерт.

МОСКВАДАН

22.30 — Оңнуг телекоргузуг. «Кежээки аялгалар». К. Орбеляниң удуртулгазы-биле Арменияның күрүнениң эстрада оркестриниң концерти. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.15—Оңнуг телевидение. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге хар, чаза чаар. Барыын-Хемчик районнарында 2—7, өскелерниге 7—12 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аяыр, чаглаг. Хат кошкак. Агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Эрги амыдыралдан драма» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дээрги Болодыевский» (1-ги, 2-ги кезектерп) 15.00, 20.00 шактарда. «Ынакпылдың назыны» 18.10 шакта.

«КАА-ХЕМ»: «Мальчиш Кибальчиш дугайында» тоол 10.00 шакта. «Рам биле Шпам» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультымылды 10.00, 12.40 шактарда. «Ажыт айтыкчызы» 11.40, 14.50 шактарда. «Эффи Брист» 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

СӨКП обкомунуң партия архивиниң эргелекчизи чорааш республиканың (РСФСР) персоналдыг пенсионери

Байкара Дамчаевич ХӨВЕҢМЕЙНИҢ

хемчеглеп мөчээнин СӨКП обкомунуң партбюроузу, профвелел комитеди болгаш апиарады кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң от-бүлезиниге, төрелдериниге, чоок кижилериниге хайы кажыдалын илерткейлеп тур.

1935 чылдан бээр СӨКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тываның хөөрүн журналистериниң бирээзи, республиканың (РСФСР) персоналдыг пенсионери, чогаалчы

Байкара Дамчаевич ХӨВЕҢМЕЙНИҢ

хемчеглеп мөчээнин «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктарын» солуннарның редакцияларының, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң коллективтери, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар болгаш Журналистер эвилелдериниң баштаар черлери, республика типографиязының коллективи хайы кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң от-бүлезиниге, төрелдериниге, чоок кижилериниге кажыдалын илерткейлеп тур.

ЫРБАНГА

ЙИЙ КОЖА СУУРДА

(Орук демдеглелинден).

Ыяш белеткекчилерп чурттап турар Ырбан суур чылдың-на эжижип, чаа тудуглар ажемжин турарын кол оруктан хайыы ол суурга чеде бергеп кижи эскерип каар.

Суурнуң өске чурттакчыларын санаваска, республика тудугларынга ыяш белеткеп турар штаттыг ажылчыннын саны бээп 156.

Ырбавтырар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларыны чыл бүрүде чедиишкинниг шилитирлеп, хүдээлелерин элдэр күүсеглп чакчыыкхан. Олар бо чылыг база эки ажылдаанга: юбилейиг чылда 70 куи кубометр ыяштыг суг оруу-биле Ынылаар чорудар планын барык күүсеттинкеп. Чаңсыкаа биляр кижилер дыштакыл база биляр ужурлуг. Ындыг хамаарыштыр чамдык бодалдарны илередип артыы эвес хире. Чүл дээ, Ырбан тайга-сын аразында. Бии-Хемниң үшүнде чурумадыр черде турар. Бойдус боду кластаан ол суурну үдегерлиг суур кылдыр эжижидип адырының аргалары турбуган, ону боттандырбайн турары хомудаанчыг-дыр.

Суурнуң кайы-даа кудумчузунда чорааш коорге, санитарлыг байдал багай: магазин чанында чамдык бажыңнар эрткен чылдарлыгы кур богун бээп кудумчуже үндүр тоо кааш, бажыңнарның херинеже ураган калгыдаан, оолаш мал-маган каяа хамаан чок, шуудуун турар.

Ында чыл бүрүүзүнүр Ырбан суурнуң чурттакчылары спорт ажылын сеңгери-биле стадион тударын шитирээн. Ону долгандыр херимнеп каап ол-ла. Анда чайгы Ногаан театр тудуп алыр дээш, спецна талаан салган, кош ыяш олуртуп каан. Ындыг стадионга кыя баар боор, оон ёзулуг «эолерп» — чурттакчыларның аазырал даваннары апаргаан.

Стадион ажыллаваа болгаш дыштарынга таарымчалыг өске-даа массалыг хемчеглер боттанмайн турар болганда,— күш-ажылчы хүн төнерге-ле чамдык кижилер бодаанын эгелээр:

«Ажыл шагы төпе бергеп хостууп,
Ацнаалы бе, ворууну бе канчаал?

Кавчаал?— деп айтырыгны хөп янзы уткалыг биляяр чугула: ацнаары дээрге хуусадыг болгай, кат-чимис, моогу болгаш өске-даа чайгаар бүткен байлактарны чыгаан күрүеге дужаан турар кижилер ыяштарны малга үредетпес херек, а кажаа, херимнерин кылыр длиг материалын база-ла суурда белеткеп турар. Чурттакчы бүрүүзүн бо ажылче эвилелдеп, негеддеяи күштелдирер болза, суур чаагайдыгдагы эжижиир. Өске айтырыглары СӨКП-ниң Тоожу райкому, райкүүском шилитирлеп, ырбанчыларга дуза чедирерп чугула.

СЫСТЫГ-ХЕМГЕ

Күрүенниң ацнышыр-тывыш ажыл-агый черинин ацнылары, балыкчылары, өске-даа белеткекчилери хүдээлеп, даалгазын күүсеглп, хүндүткелди чаагай алган кижилерле болгай.

Сыстыг-хемчилер суур чагайжыдылгазын шилитирлээр-де элээн бергелерге таваржып турар. Ук суур Бии-Хем болган Сыстыг-Хемниң белдириие. Үер улуг чылдарда ол ийи хемниң суу савазын ацнаап бажың-балгаттың аразында агын, огородтарны бөзин «чуүй шаап» ацнаар. Ылаңгыя бо чылын ындыг болган.

Суг ажар черлерни дуглаан, чалдаар чацгыс бульдозер дилеп, ол черниң администрациязы айтырыг тургузарга, ыяштарны кезерииге хой кижи, ажыт-күш эвилелдээр чорук чылдыц-на болуп турар. Ацнаыр-тывыш чери сыын фермазын тударынга 18 муң рубльдп чарыгдаан, оон бээрле орудга чок ажыдап болган. Ажыл төлевириие, сыынпарга сиген, холумак чем белеткүүрииге чылда үндүрүп турар чарыгдал эвээш эвес деп чүвени үстүнде саналар хереглеп турар.

Оон чайлаар арга бар бе? Мону өөренип көөрү черле чугула. Тараида күрүенниң ацнаыр-тывыш чери бала-ла 40 ажыг сыын-чыйгактыг. Тураида орук-чиряк эки, сыынпарга ацын-чемнп белеткеп алырынга эптиг чүве болгаидаа. Сыстыг-Хемниң 30 ажыг сыын, чыйгаан Тураче чедирип, каттыштырга черле чептүг эвес бе деп бодал база бар. Бо айтырыгны шинчаар шилитирлээрииге Сыстыг-Хем ацнаыр-тывыш ажыл-агый черп удурлаймайн турар.

Ажыл-агыйны төптүдүп, улаттырарының эргежок чугулазын партияның XXIV съездизиниң шилитирлериниде база айыткан. Бир эвес бо ийи ферманы каттыштырып, югуур түңнел үндүрбес болза, Сыстыг-Хемниң сыын фермазы бо чылын ишкаш чүле 8 кг консервалаан сыын мыйызы берип, херек шилитирлеттингже чедир карылгалыг ажылдаарны илдеп-дир.

Орук демдеглелиңге киирген четпестерни үүрмек деп санап болбас, оларны чайладыры негеттинип турар, оларны чайладып ап-даа болур айтырыглар. Кол-ла чүве — чугуур хемчегларни ап, оон ыяш-селдеэнп чедип алыры болуур.

А. АНР,
«Шынның» тускай корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактордуң 24-63, редакторлуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, политикжи аныырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодаа ажыл-агый киллизиниң 21-47 үлегпуг киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 Телефонче болгаан.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01317.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээшеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 7 СУББОТА № 237 (9005). ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **105.330** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 95,7 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	56000	47722	85,2
БИИ-ХЕМ	13000	12591	96,8
КАА-ХЕМ	27.000	32377	119,9
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3674	65,8
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	2447	49,5
БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КЫЗЫЛ	5000	5431	108,6
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7

«Шын» солуннуң КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН богүү ажаан алыышкынныңг тараазында мурнакчыларывыга алдар болдуруп кодургеш.

ДАРТАН-ООЛ КАРА-КУСКЕЕВИЧ ДОҢГАК — Жданов аттыг совхозтуң комбайнери. хүнде-ле 11,5 га тараа ажаап алыр нормазын 13,5 га чедирип турар.

ВАСИЛИЙ СУЛБАЕВИЧ АРТЫНА — «Бурунгаар» совхозтуң комбайнери, сезонда 500 га черниң тараазын ажаап алыр хүлээлгелин ажыр күүседкеш.

СЕРГЕЙ КОҢГАРОВИЧ КУҢГАА — «Бөк-Тей» совхозтуң комбайнери, сезонда 500 га черниң тараазын ажаап алыр хүлээлгелин 55 га ажыр күүседкеш, амгы үеде Кызылда көдээ ажыл-агый профтехучулищелиниң тараа ажаап алышкынында дузалажып турар.

ПЕТР СЕМЕНОВИЧ МОРОЗОВ — Каа-Хем районнуң «Тинделге» колхозтуңн кембайнери, хүн нормазын үргүлүү 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Моол Арат Республиканың болгаш МАР-ның Убса-Нуур аймаазының удуртукчу ажылдакчыларының болгу МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң парламенның орлакчулы эш Рагча бөгүдүр бистиң республикага ийи хүн дургузунда далдан зорааннар. Моол эдиңүктер бистиң республиканың удуртукчуларывыг-биле чугаалажып, Каа-Хемниң хөмүрдээн разрезинге чоргаан. Кызыл хоорайда чаа эңнелге комплексиг-биле таныжып, музейге чоргаанар. Тываның күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамбливиниң концертин аалчылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Чылыг ужуражыышкыннар, беседалар Моолдуң болгаш бистиң республикавыс ажылчы чонналрының аразында пайырадыы улам калбак-биле бижиглеарывыга, бот-боттарывыс ханызы-биле билчиривиге идиг болгур.

Аалчылар дүүн төрээн чурттуне чоруткаанар.

ХОВУ-ШӨЛДЕРГЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА ТАРААНЫ ОНААЛГАДАН АЖЫР КИИРЕР

КЫЗЫЛЧЫЛАР КӨДЭЭГЕ

Дүргеп медээлер ёзугаар алырга, тараа культураларын 194.7 муң гектар черден кескеп, а ооң чүгле 166 муң гектарын бастырып алган. Тараа шөлүнүң 70 хуузундан тарааны ажаап алган боор турар.

Ажаап алышкын чорударынга дыка-ла эвээш үе артканда болганда ол байдал дыка дүвүреңгир-дир. Шинчилеп ажыл-агый бүрүзүнге бүгү күштерим шупшуузуп моонноор, күш-ажылды эки организастап турган, бүгү тараанны аңмаарлап, шыгжаар херек. Ол — тараажыларның болгаш дүжүт ажаап алышкынында дузалажып турар бүгү кижилерниң эң чүгүле сорулгазы боор турар.

Ол шиикаш бо хүннерде тараажыларның оон-дудак чок шыңгыы сорулгалы болза, келир чыдың дүжүдүүң үлегининң салыры боор турар.

Шөлдүг түрбүже бо хүннерге чедир республикада чүгле 65 муң гектар аңгыс андартыңган, ол дээрге бүгү шөлдүң 47.3 хуузу-дур.

Тес-Хем районнуң ажылагыйларының удуртукчулары болгаш түскай эртемнигерге дүжүттү улгаттырарының сорулгазын чогум кайнаң шаптырлар деп болза турагларыва?

Тес-Хемниң ажыл-агыйларында аңгыс андарыптаның калбартын болурүнүң аргалары бар. Ында тракторлар-дыва, механизаторлар-даа четчир сааныг. Ындыг турда-ла чамдык удуртукчуларның болгаш агрономнарның шүүлдези чоруу ол херекке шаптыктап турар.

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары тараа ажаап, алышкынын болгаш чер андырылгазын дыка салдадып турар. Ында он муң гектар хире черниң тараазы кестинген-даа болза ажыстыг ам-даа андарып эгелевээн. Шинчилээ-даа районнуң ажыл-агыйлары ол ажылче далашпайн турар болганда дыка хөй тракторлар хову турлагларында болгаш ажыл-агыйлар топтеринде ажаа-ла тургулаар.

Каа-Хемниң «Октябрьның 50 чылы», Улуг-Хемниң «Х Улуг Хурал», Овурүүң «Коммунизмче орук», Бай-Тайганың — «Мурнакчы» колхозтарында, «Россия», Жданов аттыг, «Ак-Туруг» совхозтарда болгаш өске-даа хөй-хөй ажыл-агыйларда аңгыс андарар аппаратарның үстүр дээ берговын дорту-биле чугаалаар херек. Ол-ла бүгү ажыл-агыйларда андырылга агрегадының кылып турар ажылының түннели дыка куду — хөлчеге 2-3 гектар боор турар. Бир эвес шинчаар шупшеп ажылдаар түве болза, келипшкининг болуруп кордаан херээ-даа чок. Чок, шинчаар ажылдап черле болбас.

Ындыг байдалдың үүнүп хам турарының чылдагаанарының бирозун чамдык удуртукчуларның болгаш агрономнарның-даа талазындан келир чылдың дүжүдүнче сагыш салбайн турарында. Чогум-на оон уруккуудан күскү чүгүлә хову ажылдарын организастап чок кылып, машиналарның шөлдерге апаа-ла турар чоруу ковудээн-дир.

Аңгыс — келир чылдың дүжүдүүң үндезини. Шинчаалап республиканың бүгү ажылагыйларыг ону шупшуузуп андарып, белеткээн турар үеңгүлүг. Ону апаа-ла андарып каар эвес, харын-даа тергиин шынарлыг белеткеп алыр апаар.

АК-ДОВ-УРАКТАН

Кышка белеткел талазы-биле кардунген хемчегдерни Ак-Довурак АТБ-линиң, «Тыва даг-дугу» комбинадының транспорт, энергетика база септелге-механиктиг цехтериниң, даг-дугу рудниктиниң коллективтери колдуунда күүседкидээн. Ында бажыңнарның амыдырал хандырылга черлериниң септелгезин чоруткан, кыжын ажылдап кедер хептерни четчелеп. Чижээ, «Тыва даг-дугу» комбинаттың транспорт пегинде. Ак-Довурак АТБ-линде кыжыг үеде ажылдаар чылыг гараждар белеткеттинген, автомобильдерни бүс-биле эргилип хөледиргер.

Шинчалаачы, чамдык бүдүүлгелер база организациялар удуртукчулары кыжыг бай-далга ажылдарынга белеткелче чоруур кичээнгей салбаан. Чижээ, КПП-де, «Тыва даг-дугу» тудуг эргелелинде, механизация участогунда планнаттынган хемчегдер багай күүседтиниң турар. Тудуг эргелелинде база механизация участогунда кышка белеткел талазы-биле хемчегдер чүгле 30 хуу күүседтинген. «Тыва даг-дугу тудуг-да» хөөдүг донуузыг белдир чылыглаттынмаан, бетонну электри-биле чылыдар станциянын септелгези оожум чоруп турар. Арыгзал фабриказының түттуунуп турар кол корпуузунда база шеверлел ажылдарын чоруудуп турар № 73 «а» чурттага бажыңында шилдээшкинни хылбаан.

Хоорай будуүлгелериниң кыжын ажылдаарынга белеткелиниң дугайын чугаалажып, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң парткому Ак-Довуракты үлетпүр, транспорт база тудуг организацияларының удуртукчулары кышка белеткел талазы-биле көрдүнген хемчегдерни күүседирин, аңаа эки белеткедиг болурун даазкаан.

ЧЫЛЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Моол Арат Республиканың болгаш МАР-ның Убса-Нуур аймаазының удуртукчу ажылдакчыларының болгу МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң парламенның орлакчулы эш Рагча (бөгүдүр бистиң республикага ийи хүн дургузунда далдан зорааннар. Моол эдиңүктер бистиң республиканың удуртукчуларывыг-биле чугаалажып, Каа-Хемниң хөмүрдээн разрезинге чоргаан. Кызыл хоорайда чаа эңнелге комплексиг-биле таныжып, музейге чоргаанар. Тываның күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамбливиниң концертин аалчылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Чылыг ужуражыышкыннар, беседалар Моолдуң болгаш бистиң республикавыс ажылчы чонналрының аразында пайырадыы улам калбак-биле бижиглеарывыга, бот-боттарывыс ханызы-биле билчиривиге идиг болгур.

Аалчылар дүүн төрээн чурттуне чоруткаанар.

АВТОТРАНСПОРТЧУЛАРДА

Республиканың Чуртталгакоммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспортчуларының аразында СССР-ниң тургустуунгамындан бөөр 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган. Чолаачылар болгаш сентекчилер бо чылдың эртиккен үс айларының планның оналгазын чедиишкинни күүседкеш. Улус ажылагыйының чүүлүнүң соорулгазы даалгазын 105,4 хуу боттандырган.

Коллективте социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнде Иван Викторовтуң удуртканы пиитиг колонна чоруп турар. Олар тонна-километр талазы-биле планның 106 хуу күүседкеш. Чолаачылар дыка хөй литр, кымыр-чаар материалдарын база дугуйларны камнап алган. Колонналың ажыл-ишчилери эки ажылды дээш дирекцияның, партия болгаш профсоюл организацияларының шаңналын каш удаа ап, өске өөрүүге үлегерин көргүзеп.

Н. ВАҢЬКОВ.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭН

Кызылда бажыңы училищезинің чаагы сургуулдары Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчуларынга октябрь аайның бүгү дүжүлүнде дузалаш келгеш. Сургуулдар мал чемнинин белеткелинге, погаалар ажаап алырынга ажылдап, олар 350 тонна сигенин белеткээн, сес гектар картофельди каскан. Колхозчуларның мурнунга концерттерни база олар көргүзгеннер.

Колхозтуң баштаар черi болгаш ында партком сургуулдарның ажылын бедик-биле үнелээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЭШ И. А. ИЛЬИННИ ТЫВА АССР-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ НАЧАЛЬНИГИ ХҮЛЭЭЛГЕДЕН ХОСТААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Өске ажылче шилчеминг-биле холбаштыр эш Иван Александрович Ильинни Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги хүлээлгеден хостаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай,
1972 чылдың октябрь 6.

ЭШ В. Г. КОГАНКОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ НАЧАЛЬНИГИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Владимир Герасимович Коганковту Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң начальнигинге томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай,
1972 чылдың октябрь 6.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ханзагайтының тудуг-септелге участогунуң коллективи Совет Эвилелиниң 50 чыл болур ооңга төлептиг ужуражыр дээш алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң чыл планын хуусаа бетинде күүседкеш. Тудуг-монтаж ажылдарын тос айларда 326 муң рубльге планнаап, херек кырында 7 муң рубльге ажыр боттандырган.

Коммунал-чуртталга бажыңнарын, школаларны болгаш эдиг-садтарны септелгелиниң чыл планын коллективтиң ажылынчылары ажырган.

Үшкү кварталдың түннелиле ажырга, бригадалар аралыңа социалистиг чарышка Кара-Сал Байсаннының удуртқан бригадазы тиилекчи болуп турар.

К. МААҢЫ.

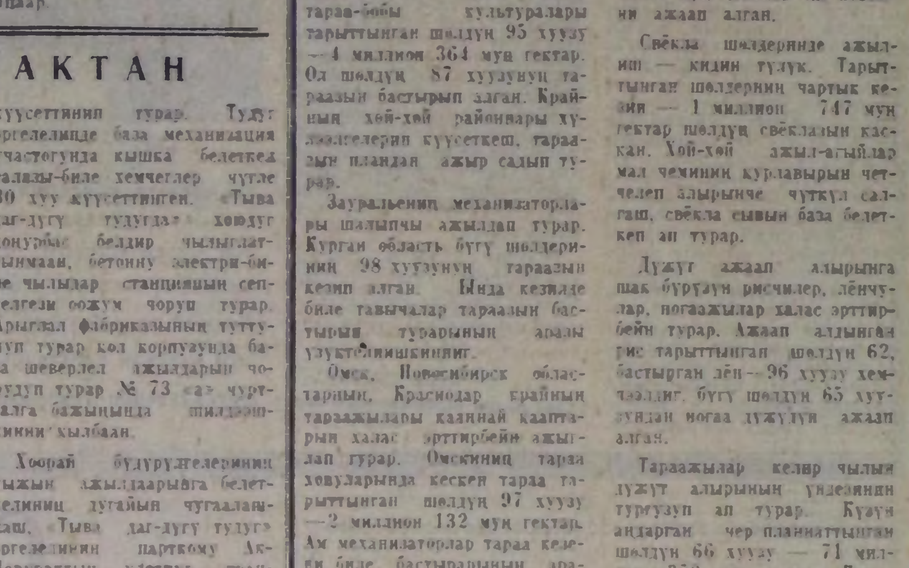

Ажылдап турар будуүлгеге черлерин чаартып тургаш, продукция будуүрерин көвүдедир талазы-биле Свердловск областың коммунистериниң дуржулгазы Саратовтуң подшипник будуүрер күрүне заводунда ажыглаттынып турар. Ында дериглерни чаартырының, технологтуг чоруудулгаларны сайырангайжыдарының калбак программазы төлевиллеттингеш.

Ролик подшипниктерни ховоглап, эптээр цехте иштики ховоглаашкыны станоктарым сайырангайжыткан. Моон мурнунда ангы-ангы станоктарга будуүп турган ийи ажылды ам ол станоктар кылып турар. Станоктарга ажылдаарының будуүрүкчүлүү 2 катап бедээн, продукцияның ыынары окижээн.

ЧУРУКТА: иштики ховоглаашкыны станоктарының ажылдаарын хайгаарап турар эдиктиң И. А. Ткаченко.

(СОТА-ның фотохрониказы).

БИСТИҢ ЧУРТТУВУСТА

АЖЫЛ-ИШЧИ БАЗЫМНАР

Чөө ажылының эстафетазын октябрь хүлээп алган. Октябрьда аңгар байдалы ескерлимичел, чаъс-бораанныг, ынчангаш тараажыларның ажылдаары даланттыг. Ам комбайнерлер, чолаачылар, иван болгаш элеватор ажылдакчылары түлүктүг ажылдап турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыннатканын ёзугаар алырга, чурттуң колхоз, совхозтарында кескен тараа болгаш тараа-бөбү культураларының шөлү (күкурузаны санаваска) тарыттынган шөлдүң 91 хуузу — 103 миллион 812 муң гектар. Тараазын кескен шөлдүң 95 хуузунуң дүжүдүн бастырган.

Чурттуң чөөн талазында дүжүт ажаап алыры доостур ышгай берген. Хөй-хөй черлерде аңгар-бөйдүс байдалы тараажыларга таарымчалыг эвес. Ынчанмыже олар мергежилиг, шалычы ажылдап, техниканы билдилиг ажыглап турар. Механизаторларга шак минута бүрүзү үнелиг. Алтайда кескен тараа болгаш тараа-бөбү культураларын тарыттынган шөлдүң 95 хуузу — 4 миллион 364 муң гектар. Ол шөлдүң 87 хуузунуң тараазын бастырып алган. Крайның хөй-хөй районнарын хүлээлгелерин күүседкеш, тараазын планнаан ажыр салып турар.

Зауральскиң механизаторлары шалыпчы ажылдап турар. Курган областың бүгү шөлдериниң 98 хуузунуң тараазын кезип алган. Ында кезидээ-биле тавычалар тараазын бастырып турарының аразы улуктелиишкиниг.

Омск, Новосибирск областарның, Краснодар крайның тараажылары казынай казактарын халас эртирбейн ажыглап турар. Омскиниң тараа хөвуларында кескен тараа тарыттынган шөлдүң 97 хуузу — 2 миллион 132 муң гектар. Ам механизаторлар тараа келеп биле бастырарының аразында улуктелиишкинни болдурбас дээш кызымак ажылдап турар.

Казахстанның хөй-хөй областарында дүжүт ажаап алыр ажылдар дески шупшуп турар. Ында кескен тараа тарыттынган шөлдүң 95 хуузу — 20 миллион 911 муң гектар. Тавычалай кескен 20 миллион 58 муң гектар тараазы бастырган.

Бүгү-чер ажылдары октябрьже шилчий берген. Олар шупту чугула, оларны сонгаарладып болбас. Кукуруза хөвуларының ажаап алдынган дүжүдү (тараага киништирери-биле катап алырга) тарыттынган бүгү шөлдүң 90 хуузу — 18 миллион 647 муң гектар.

Картофель хөвуларында тараажыларның «база бир тараа дүжүдүн» ажаап алырынга ажылчын, алban-хаакчылар, студентилер дузалажып турар. Тарыттынган шөлдүң 85 хуузу — 2 миллион 872 муң гектар шөлдүң картофелим каскан.

Бо хүннерде хөвеңчилер шугуруу ажылдап турар. Хөвең шөлдериниң машиналарны ажыглаавы калбаган. Хөвең ажаап алыр техника-биле 859.5 муң пентнер тиг хөвенни ажаап алган.

Свёкла шөлдериниң ажылиш — кидиң түлүк. Тарыттынган шөлдериниң чартык кезии — 1 миллион 747 муң гектар шөлдүң свёклазын каскан. Хөй-хөй ажыл-агыйлар мал чеминиң курлавырын четчелеп алырынче чүткүл салгаш, свёкла сывын база белеткеп ап турар.

Дүжүт ажаап алырынга шак бүрүзүп ришчилер, ленчүлер, погаажылар халас эртирбейн турар. Ажаап алынган рис тарыттынган шөлдүң 62, бастырган дён — 96 хуузу хемчеэлдиг, бүгү шөлдүң 65 хуузунан ногаа дүжүдүн ажаап алган.

Тараажылар келир чылын дүжүт алырының үндезинин түмүзүп ап турар. Күзүн андырган чер планнаттынган шөлдүң 66 хуузу — 71 миллион 370 муң гектар. Күзүн чажар культуралар телевиллеттинген шөлдүң 61 хуузу — 20 миллион 912 муң гектарга тарыттынган.

(СЭТА).

СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунуң шиитпирин амыдыралга!

ПОЛИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиинин тургустунганындан бээр 50 чыл оюн экономика болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг уткуур дээш «Чаа орук» колхозтуң партбюрозу болгаш баштаар чери ажылиштилерниң ортузунга политмассалыг болгаш организастыг ажылдарны калбарткан. Колхозчулар ортузунда социалистиг чарыштың болгаш ботхулээлгелериниң түннелиринде, кижилерниң ажыл-ажыттарынга, коммунистиг кижилдигени күштелдирип чорударынга база күш-ажылды көдүрүнге, салдынган соруглаларны күүседиринге кижилерниң калбак киржилгезин чедип алырынга партияның политмассалыг ажылдарының хөй талалыг хевирлери улуг роль ойнап турар.

Колхоз бүдүрүлгезинде ажылдап турар кижилерниң күш-ажылын шын организастаарынга, коммунистиг кижилдигени күштелдирип чорударынга база күш-ажылды көдүрүнге, салдынган соруглаларны күүседиринге кижилерниң калбак киржилгезин чедип алырынга партияның политмассалыг ажылдарының хөй талалыг хевирлери улуг роль ойнап турар.

Колхоз бүдүрүлгезин 6 кезек малчын бригалаларлап болгаш ховунун, түлүгүнүн база ажылагыйның өске-даа аймактарынлап тургустунган. Бо бүгү ажылдарда нийтизи-биле 548 кижи хаара түттүнган. Олардың 70 хуузу бүдүрүлгениң кол алыры — мал ажылында ажылнап турарлар. Күш-ажылчы кижилерниң аразынган 48 коммунист түс-түс участоктарда хуваттынган болгаш бөттарының мурнакчы, удуртукчу ролүн көргүзүп келгеннер.

Партияның политмассалыг ажылдарын чон ортузунга үзеттиг ыяштыр чорудар талазы-биле чогаадыкчы, тывиңгыр аргаларны ажыглаарынче угланган ажылдарны партия организациязы колхоз баштаар чери-биле кады сырый харылзажып турган. чорудуп келген. Ылангыя ай санында бүгү малчын бригалаларның хуралдарын партбюроюң кежигүннериниң киржилгези-биле эрттирип, аңаа япзы-бүрү темаларга лекция, бесседаларны чорудуп турар. ол ышкаш чон ортузунга делегей байдалынга, ССРЭ-ниң иштики болгаш даштыкы политиказынга хамаарышкан лекция, бесседаларны колхозтуң специалистери, школа башкылары, лекторлар, пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар доктаамал чорудуп турар.

Сөөлгү үеде хөй-ниитиниң болгаш күш-ажылын сагылгачүрүмүнүн дугайында темаларга лекция, бесседаларны хөйү-биле чорудуп, ол айтырыгларны хуралларга хөй удаа чугаалажып келген. «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ный докгаалын таныштырар ажыл улам калбарган. Оон-биле чергелештир политмассалыг ажылдарның янзы-бүрү хевирлери: лекция, бесседалар, нон үелгелгери, тематиктиг кежээлер, номчулга конференциялары болгаш өске-даа ажылдар бисте багай эвес тургустунган.

Ылангыя малчын бригаларның хуралдары болур дээш хүннерде солун программалыг концертти, көдээ ажыл-агыйга тускайлаттырган кино-журналдарны көргүзүп турар. Ол ышкаш автолавкаларны малчыннарже доктаамал чорудуп, оларның материалдыг негелделерин хандырарынче угланган хемчегларни бирги эвлүгеде чорудуп турар бис.

Партийжи политмассалыг ажылдар колхоз бүдүрүлгезинге чоруттунуп турар янзы-бүрү сезоннуг ажылдарны чогуур хуусайларында шынарлыг чорударынга дузалап турар. Оон түннелинде, 1972 ажылгы чылында малды кыштан мекги чыл ажырып, оларның чаш төлөрин бүрүн камгалап, доруктуруп алырының, чайгы хөй кыргыллазының, оон чуулдазының, чайлагладып семиртириниң ажылдары чедиишкинниг чоруттунган.

Бо чылдың кыжында белеткел ажылдарын партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери баш удур чорудуп. колхоз 22116 центнер сиген, зеленканы ажаап ап, планын сентябрь 18-ке чедир 100.1 хуу күүседткен. Ол ажыл ам-даа уламчылавышаан. 1050 га черниң дүжүдүнүң ажаалзазын чорудуп. га бүрүзүнден 7—9 центнер дүжүтүг ажаап ап турар. База келир чылдың часны тарылгазынга 2000 га черни андырып алган бис.

Колхоз үшкү кварталдың күүнеге дүжаар мал продуктуларының планнарын дадуп болгаш ажыр күүседткен. ажыл планнарын ноябрь 1-ге чедир күүседип болурунуң аргалары бар. Бо чылын мал бажын өстүреринин планнарын чүүн лайы-биле күүседиринин чугула хемчегларни алдынып турар. 512 тонна эттиг. 85 тонна сүттүг. 73 тонна дүктүг күүнеге дүжаар болгаш малдың баш санын — мыйыстыг бода малды 1286, хойну 25080, өшкүнү 1264, чылгыны 970 башка өстүрери көрдүнүп турар.

Бо чылың тос айларының дургузунда колхоз төвүнге 70 уруглар чүрттаар бир чаа интернатты төп одалгазы-биле, дөрт чүрттелга бажыңын, 3800 хой кирер сес, 150 инек кирер ийи кажааны болгаш 300 тонна тараа шыгжаар бир складты тудуп, ажыглалга киирген. Кыпка баш удур хынамчалыг белеткенген бис. Колхоз төвүнде уруглар албан черлериниң болгаш клуб, эмнелге черлериниң одаар ыяжын бүрүн белеткел, оон иштинден сес чыл школазының болгаш уруглар ясли-садының одаар ыяжын сөөртүп берген бис.

Колхоз бүдүрүлгезинге партийжи пропагандисчи болгаш идеологтуг ажылды эки тургусканының түннелинде мурнакчыларның саны чыл бүрүле немежип турар. Чүс төрүүр хойга онаштыр малчыннар Дамчай Дамдын-оол 104, Сагаачы Бады 102, Муна Чимит 100, Хайын Сверлов 100, Сагаачы Седип 95, Даваа Малчын 92 хураганны менги камгалап алганнар. Ол ышкаш чылгычы Шнаалай Бады-Хөө 100 беден 95 кулунну дорук түпүп алган.

Амгы үеде колхоз кышка удур белеткел ажылдарын чорудуп. кыштагларже 790 тонна сигенни сөөрткен болгаш кыштагларга септелгелерни, өдек бөлүүшкүнүн чорудуп, олаар чүүлдерни белеткеп турар. Ол ышкаш хой тарып боозадыр 4 пунктуну ажылдаткан, бо хүннерге чедир 7500 хойну тарып боозаткан болгаш ол ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан.

Ажыл-агыйның болгаш мурнакчыларның түс-түстә чедиишкиннери партияның политмассалыг болгаш организакчы ажылының дээштии-биле чедип алдынган. Колхозтуң экономика болгаш культура талазы-биле чедиишкиннеринде бистин агитаторларывыстың, политинформаторларывыстың, лекторларывыстың киирген үлүг улуг.

Ам удавас ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейин демделеп эрттирер болгай бис. Ол улуг байырлалды Эрзининн «Чаа орук» колхозунуң ажылиштилери бүгү талалыг чедиишкиннер-биле уткуур дээш бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар.

С. САКТЫ-СҮРЮН,
колхоз даргазы.

Чон ортузунга партияның политиктиг болгаш агитас-массалыг ажылын Эрзинде «Чаа орук» колхозта партия организациязы черле элээн эки тургускан. Ынчангаш ол партия организациязының бо талазы-биле чорудуп турар ажылдарының чамдык арга-дүржулгазын мында киирген.

Чон ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип чорудары-биле партия организациязы коммунистерден болгаш комсомолчулардан тургустунган 17 лекторнуп, 52 агитаторнун бөлүүн организастаан. Оларның идепкейлиг ажылдап, хөй-ниитичи хүлээлгезинин эки күүседип келгенинин түннелинде, колхоз бүдүрүлгезинин мурнунда салдынып турар сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче чонну эвилелдээр ажыл улам экижээн. Чон ортузунга политмассалыг ажылды калбаа-биле чорудар дээш идепкейлиг ажылдап турарларга Д. Монгуш, С. Комбу, К. Эренчина, Т. Отсур болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

«Билиг» ниитилелиниң колхозта эге организациязын Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, библиотекарь К. Ч. Эренчина эки удуртуп турар. Оон түннелинде колхозтуң лекторлары бирги чартык чылда 54 лекцияны 2 мун ажыг кижиге номчаан. 50 ажыг агитатор колхозчу чонга Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны, Тыва АССР-ниң экономика болгаш культура талазы-биле чедиишкиннерин таныштырган.

«ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалын бистин колхозтуң ажыл-ишчилери улуг оорушку-биле хүлээп алган. Ол доктаалдың ужур-утказын чонга чедир тайылбырлаары-биле колхозтуң лекторлары, агитаторлары, политинформаторлары сүүр төвүнге, бригаларга, фермаларга хүннүң чыгыы аалдап барып, ол улуг байырлалды төлептиг уткуурунче кижилерни эвилелдеп турар. Оон түннелинде колхоз 21884 центнер сиген белеткээр планын ажыр күүседткен. Ниитилә-биле бистиң ажыл-агыйывыс бо хүнге чедир күүнеге 538 центнер сүттү, 3063 центнер этти, 541 центнер дүктү саткан.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн — бүгү улустуң байыры», «Совет улустуң бузулбас найыралы», «Тоску бөш чылдың сорулгалары — бистин ажыл-амыдыралывыс» деп лекцияларны коммунистер Б. Чумуртай, К. Эренчина, С. Сакты-Сюрюн колхозчуларга номчаннар. Ол ышкаш «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын чер болганга, кижи бүгүдезинге таныштырар дээш ажылды идепкейжиткен бис. Улусчу дружинаның даргазы Д. Хайын «Күш-ажыл болгаш сагылгачүрүм», эмчи Т. Отсур «Арагаңың кадыкшылга хоразы» деп илеткелдерни фермаларга, бригадаларга, хову турлагларында ажылдап турар кижилерге номчуп таныштырган.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР

Амгы үеде партбюро хөй-ниити организациялары-биле кады партияның Төп Комитединиң юбилейге белеткел дугайында доктаалын тайылбырлап пропагандалаарынга база анва утказыттыр алган организастыг хемчегларни боттандырарынга бодунуң төлептиг үлүүн киирип келген. Лекторлар, агитаторлар, политинформаторлар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын, улустарның аңы-дүңмалышкы найыралын, ССР Эвилелиниң 50 чыл дургузунда экономика болгаш культура талазы-биле дөгжүлдезин чонга таныштырып келгеннер. Ынчангаш бо ажылга идепкейлиг чоруун агитаторлар: бригадирлер С. Алдын-оол, А. Доопай, башкылар З. Нопшу, Д. Ооржак, бухгалтер А. Даргий-оол болгаш өскелер-даа киргускеннер.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш колхозтуң партия организациязы партийжи-политиктиг болгаш агитмассалыг ажылдарны ам-даа бедик деңнелге тургузар дээш бо хүннерде шудургу ажылдап турар. А бис ол ажылда идепкейлиг киржип турар бис.

Д. ЧЕДЕН,
комсомол организациязының секретары, агитатор.

ХАМЫК УЖУР ДЭЭШТИИНДЕ

Колхозта комсомол организациязының секретары, политинформатор Чеден Дангыт, чылгы фермазының бригадири, агитатор Өлзей Көгжей олар (чурукта) партбюроның дааскан ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турарлар. Олар бо удаада Тес унунда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазынга барып, аңаа юбилейге уткуштур колхозтуң алган хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайын болгаш Совет Эвилелинде, даштыкыда болуушкуннарны чугаалап бергеннер.

К. САРЫГ-ООЛДУҢ
фотозу.

Колхозта «Коммунист» деп хана солун бар. Ол айда бир удаа үнер. Чамдык чүүл таварылгаларда ону ийи-үш-ту-даа белеткеп үндүртүлүп бис.

Кажан «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы үнүп келирге, ону колхозчу чонга таныштырар сорулга-биле солунну кай-даа удаа үндүртүүвүс. Аңаа түгле доктаалдан алдынган материалды эвес, а харын бистин колхозта социалистиг чарышты кавчаар организастап турарывыс кол киржээлей салган бис. Парлатынган материалдар амыдырал-биле сырый холбаалыгда оон помчукчулары хөй болур. Ол ышкаш бир чугула чүве болза, солуннуң каастагазы. Боже база улуг кичээнгейни салып келген бис. Солуннарны чараштыр чуруп, кавастап турарывыстан ангыда, фото-чуруктарны база ажыглап келлинис. Мурнакчы кижилерниң арга-дүржулгазын иептередир сорулга-биле оларның ажылынын делгереңгей чырыын, фото-чуруктарны тыртпырып ап турар бис. Ылангыя солуннувустуң соолгу үндүрүлгезин социалистиг чарышка тураскаадып үндүрдүвүс. Аңаа колхоз бүдүрүлгезинде чедиишкиннерин көскеп турар ажылда ам-даа бар четпестерни чайладып ап болурунуң аргаларын көргүзүп бижээн.

Хана солуннуң шоодуглуг үндүрүлгезин ажыл-агыйда четпестерни, ажыл-ишке чалгаа-шүүлтелер кижилерни түгүмүлеп плередиринге ковчут дээштиг. Бистө шоодуглуг хана солун база бар. Оон редколлегиязы багай эвес ажылдап турар. Кандыг-бир кижи ог-бүлезинге, азы хүлээнген ажылынга чүрүм чок чорукту көргүскен болза, ону дораанын илередир. Чоокка чедир Василий Даланзай, Очур-оол Балаңгай колхозунга турум ажыды чок, арага-дарыже сүзүгүп чорун турган. Ону шоодуглуг хана солунга шүгүмүлээн түннеливисте, олар ыяштыг чоруктарын сөксеткеннивер. Ол ышкаш № 3 хойжу бригадазының малчыны Бегзи Барбак-оол суурга келгеш, арагалап турган чүрүм үрээп. Ол дугайын солуннувустуң үндүрүлгезинге база шүгүмүлээн бис. Шак мындыг чижектерни хөйү-биле айтып болур.

Солуннуң идей-политиктиг, кижизидикчи ужур-утказыг кылдыр белеткеп үндүрериңче улуг кичээнгейни моон соңгаар-даа салыр бис.

Нина КЫРГЫС,
хана солун редколлегиязының кежигүнү.

БИСТИҢ АГИТБРИГАДАВЫС

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш Бай-Даг көдээ Культура бажыңы чон ортузунга агитас-массалыг ажылдарны калбартып чоруткан. Тематиктиг кежээлерни, солун программалыг концертгерни, солун оюннарны, дыштанылга кежээлерни болгаш өске-даа чугула ужур-дүзалыг ажылдарны чорудуп келген.

Культура бажыңы — агитас-массалыг ажылдарның төвү болур. Колхозта партия организациязының удуртулгазы-биле «Совет-моол пайырал», «50 чыл дургузунда», «Агитбригада — аалдаашкында», «ССРЭ — тоску бөш чылда» деп стендилерни болгаш «Бежен чыл дургузунда хогжүлдевис» деп коргүзүг самбыраларын коску черлерде азып дерээн бис.

Ол ышкаш юбилейге уткуштур «Үттүндүрбес чылдар», «Хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының чылдарында», «Хайыралыг авай», «Хостуг үелеривисти капчаар эрттирип турар бис» деп тематиктиг кежээлерни эрттирдивис. Бо ажылга Культура бажыңының активчилери Даңгат Алдын-кыс, Нина Сакты-Сюрюн, Күске Эренчина оларның идепкейлиг киришпинин демделээр апаар.

Культура бажыңының «Тарлашкын» аттыг агитбригадазының ажылын борта онаалап чугаалап болур. Агитбригада колхозтуң ажылиштилериниң хүннүң келир аалчызы апарган. Оон ажылының кол сорулгазы — ССР Эвилелиниң 50 чыл юбилейин күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш ажылдап турар кижилерге бараан болуру. Агитбригада чоокку үеде дөрт хойжу бригадага, сүттбараан фермазынга, хову турлагларынга солун программалыг концерт-биле аалдап чораан. Барган-на черивиске эмчилер Тамара Отсур, Светлана Лойгу олар мергежилиин ажыл-биле кижилерге дузаны көргүзер, а лектор, коммунист библиотекарь К. Эренчина лекцияны номчааш, кожер библиотеказындан номнар, брошюралар, журналлар, солуннар-биле колхозчуларны таныштырып, садып алырын сүмелеер. Агитаторлар агитхуудусту хүнүүн аңыл-аймдыралынга турскаадып үндүрерлер.

Бот-тывынгыр артистер: колхозта хереэженнер төвүлелдиин даргазы Нина Сакты-Сюрюнүң, чолаачылар Олег Хорлуу, Белекти Сайын-оол оларның, сыгытчы Сайын Хүлапайның, бызаачычы Лоолай Даваадың, өөреникчи Николай Комбуның күүседиглерин болгаш танцы болгумүнүң киржикчилериниң «Элдек ыңгыраан», «Казачок» болгаш румын, казах улустарның танцыларын күүседткенип чон улуу-биле сонуургап көргеннер.

Бистин Культура бажыңының коллективи колхозтуң алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче чонну эвилелдээр ажылга бүгү талабиле улуг-дузаны чедирер дээш чон ортузунга агитмассалыг ажылдарны ам-даа күштелдирип чорудар.

Галина ТОПБАА,
Культура бажыңының директору.

Экономика темазынга

Саң-хөө. Чээли. Бүдүрүлге.

Партияның XXIV съездиэн эрткен беш чылдар планнарының күүселдезиниң хамызы-биле аналитеп көргеш, совет экономиканың удам ынайгы өзүлдезинин сорулгаларын боттандырарының оруктарын тодаратқан.

Бистин чуртувустун ажылагый хемчүлдезининң эң кол үгланышкыны болза, бүдүрүлгенин ажыктыын белдиери, улус ажыл-агыйын шапкыныбиле интенсификастаары болур. Чугаа болза бар болуп турар бүдүрүлге күүселдиин ажыктыг ажыглаарының, амгы үеним эртеминиин болгаш техниказының чедиишкиннерин дүрген шингээдип алырының, күш-ажылды организастаарын экижиринин, грамм-даа чиг-эттн болгаш одаар чүүлүг каминг ажыглаарының дугайында болуп турар. Бо бүгү чүүлдер орулгаларны болгаш чарыгаларны доктаамал хайгаарап, хынаарып, үнүрген рубль бүрүзүнге хамаарыштыр эң улуг этилелгенин алырын дегеп турар.

Саң-хөө, экономика болгаш чээли талазы-биле иниг бериишкиннерин мекиеп турар чорук бистиң республиканың экономиказын чедиишкиннерге хемчүлдерине дыка улуг салдарны чедирип турар.

Республика үлетпүрү 1972 чылдың чеди айларында продукция сайгарарының планын 104,4 хуу күүседип, пландан ажыр 1709 муң рубльдин продукциязын сайгарган, азы эртекен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, сайгарган продукциязының хемчээли 12 хуу өскен.

Республикада бараанның продукция сайгарар талазы-биле планнаг 48 бүдүрүлгенин 40-ни, азы 83,3 хуузу чеди айларның планын күүселкеш, пландан ажыр 1389 муң рубльдин продукциязын сайгарган.

Нийти продукция бүдүреринин хемчээлин өстүрериңге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери улуг роль ойнап турар. 1972 чылдың 7 айларында нийти продукция бүдүрининң хемчээли эртекен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 3855 муң рубльге, оон иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле 3334 муң рубльге өскен.

Бир рубльдин бараанның продукциязына үндүрген чарыгаллы эвээжедир талазы-биле план база күүселтинген. республика үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери 355 муң рубльдин пландан ажыр камнап алган. азы бир рубльдин бараанның продукциязына чарыгдал план ёзугаар 97,3 көпеек турган болза, 96,2 көпеек болган.

Бот-үнени чиигедир талазы-биле санажып турар 41 бүдүрүлгенин 30-ни чартык чыл планын күүселкеш, 601 муң рубльдин камналгазын алган, а артқан он бир бүдүрүлге планын күүселтейн баргаш, 246 муң рубльдин артык чарыгалын болдурган. Продукциянын бот-үнезин улгаттыргаш. «Тыва кобальт» комбинат 133 муң рубльдин, «Тудуг кезектери» комбинат 31 муң, «Тыва септелге тудуг» трестин тудуг кезектери кылыр заводу 22 муң рубльдин артык чарыгалын болдурган.

Республика бүдүрүлгелери болгаш организациялары (көдээ ажыл-агый, автотранспорт, хереглекчилер кооперациязы чокка) 270 муң рубльдин орулгазын алган, бо хемчээл эртекен чылдың ол-ла үезинге болгаага 11,7 хуу хөй-тур. Оон 235 муң рубльдин планнаашкынының болгаш экономиктиг иниг бериишкининиң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелер чедип алган.

Үлетпүрге хамаарыштыр нийтизи-биле алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдези ажыл төлевириниин өзүлдезинден 8,7 хуу бөлүк болган. Бир эвес ийи чыл бүдүнгаар өзүлдезиниң бир хуузунга онаштыр ортумак ажыл төлевириниин өзүлдези 1,2 хуу турган болза ам 0,8 хуу чедир кызырылган. Бо түннел ажыл төлевириниин фондузун ажыглаарынга дыка иле салдарны чедиргенинден ажыл төлевириниин фондузун ажыр чарыгаар чорук эртекен чылдын ол-ла үезинге деңнээрге 63,9 хуу кызырылган.

Техниктиг деңшилгени дүргедиринге, бүдүрүлгени интенсификастаарынга сан-хөө-чээли механизмин улам калбаа-биле ажыглаарын СЭКП-нин XXIV съездиэнинин шиитпирлеринде көргеп.

Чээли херээнге хамаарыштыр мону мынчаар билзе чогуур: чээлинги ажыл-агыйның хереглелин хандырары-биле улус ажыл-агый планының сорулгаларынга дүүштүр банк черн бээр, ол чорук ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын белдиреринге дузалаар, а чээли алган бүдүрүлгелер планныг ыаалганын күүселдезин хандырар.

Чээли херээ директивтиг планныг сорулгалар-биле шын дүүшкен турар ужурлуг. Партияның XXIV съездиэнинге киллган илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев мынча ээн:

«Улус ажыл-агыйын удуртуру сайгырангайжыдар талазы-биле болуунун ажылынга партия болза төп органнарның директивалыг онаалдаларын дүүлеп — бүдүрүлге коллективтеринин, миллион-миллион ажылчы чоннарның чедиишкинниг ажыл-чорудулгазынга илигни бээр, оларның ажылының түннелиринин үндезилеттинген үнелээшкинин хандырар шак ындыг экономиктиг байдалларны тургузар ужурлуг...»

Сан-хөө-чээли механизмин сайгырангайжыдар талазы-биле күжениишкинни мөөннээринин кол үгланышкынын ажыл-агыйның чаа реформазынче шилчип эгелээн үеде мөөннээн дуржулга айтып турар. Ол ээрге, бирээде, долу күжениишкин-биле ажылдар боттуг хүлээлгени бүдүрүлге бүрүзүнге алырын: ийиде, эртем-техниктиг деңшилгени дүргеп шингээдип алырын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин: үште, продукциянын шынарын экижилер болгаш бүдүрүлгени интенсификастаар ээрээ чайгылыш чок демисевидин хандырар ужурлуг экономиктиг байдалдарны тургузары эргежок чугула ээнги ол.

Сан-хөө-чээли механизминин эң чугула кезектери болза орулга, идиг, ээрининн фондулары, фонд ээрээ төлээшкин, чээли ээрээ хуу болгаш өскелээ түүлдер болур. Бүдүрүлгенин ажыктыын бедидерингге үстүнде айыткан кезектер шын дүүшкен, бир демниг болур ужурлуг. Чээлининг бодунуң ролүн долузу-биле күүселкеп турары, бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга чээли салдарының ээрээнгин хандырары чогум-на оон хамаарлыр. Чээли болгаш ол ээрээ төлээр хуу бүдүрүлгенин орулгазын хуваар бот-орулга-чарылга механизми-биле тудуш харылзаалыг болур.

Республиканың ажыл-агыйлары-биле чээли харылзаазының байдалын, үлетпүр бүдүрүлгезин калбартырынга банк чээлизининн ажыы кайы хире болуп турарын чамдык чижектерден көрээли. Бо чылдың июль 1-де байзалыы ёзугаар алырга, республика үлетпүрүнге чээли салыышкынының ортумак артыышкыны эртекен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 17,5 хуу өзе берген, азы 129,2 млн. рубль болган, ол-ла үеле сайгарылга хемчээли 10,9 хуу, нийти продукция бүдүреги 11,5 хуу, орулга алыры 11,2 хуу өскен.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези хөй өрени болдурган, аңаа берген чээли салыышкыны 7,8 катап өскен. Оон үжүрүнда разрез продукция сайгарарының хемчээлин эртекен чылдың башгайгы чартынына бодаарга 5,5 хуу, орулга алыр планын 21,3 хуу өстүрген. «Тыва кобальт» комбинат, Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, тудуг материалдары үлетпүрүнүн эргелелиинин бүдүрүлгелери болгаш өске-даа чамдык черлер банк чээлизинин ажыктыг ажыглап турар.

Нийтилел бүдүрүлгезинин интенсификастаарынга кредит механизми болдунун салдарын экономиктиг иниг бериишкининиң фонд системазын хамчыштыр чедирип турар. Ол система улус ажыл-агыйынга орулганың ролүн күштелдирип, бот-орулга-чарылганы быжыглап турар болгай. 1970 чылда бүдүрүлге хөгжүлдезинге, социал культура хемчегларинге, чурттагга тудуунга 9 миллиард рубльди (Совет Эвилелинге) үнүүрүп берген, бо түн 1972 чылда 17 миллиард рубль чедир өскен.

Экономиктиг иниг бериишкининиң фондуларын организастаарын сайгырангайжыдары — кижилерниң хүүда болгаш коллективтиг сонуургалын көдүрериниң, кижи бүрүзүнүң, азы бүдүн коллективтиң күш-ажылга хамаарылгазын бедидеринин чугула чепсээ болуп турар. Ынчангда министерство, ведомство, бүдүрүлге болгаш организацияларның талазы-биле үстүнде айыткан фондуларже орулгалан акша-хөренгиниң шилчидериниң нормачижээ, планнал-мактал фондузун тургузар хөренгининиң хемчээли күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин темпизиннен хамаарлыр.

Орулгалыг болгаш ажыктыг ажылдаары — бүдүрүлгенин бедик коргузуглуг ажылдаарының чугула бызалары болур даарзин СЭКП-ниң XXIV съездизинге айыткан. Оон-биле кады орулга болза бүдүрүлгелерниң чүгле бот-орулга-чарылга үнүзинин эвес, харын күрүне бюджединиң кол үндезиннери-

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА

Тарып боозадылга колхозтарга болгаш совхозтарга малдың баш санын өстүрериниң, оон үкпезиниң болгаш продуктулуун бедидеринге эң чугула. Ындыг турбуже Эрзин районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш түскай эртемниглери бо ажылче кошкай кичээнгей салып келген. Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның зоопарына малды тарып боозадырының бүтү арга-дыры бар. Ында мал тарып боозадыр станция, түскай эртемниг кадрлар, транспорт, дериг-херексел бүрүн четчир. Ону ук район чедир ажыглавайн келген. Чоокта чаа хыналданың түңнели бо районда тарып боозадылга эрнигей чоруп келгенин бадыткаан.

Ындыг чорук чүге чедирип турарыл чамдык сан-барымдаалар-биле бадыткап көрөлли. 1972 чылда Эрзин район күрүнеге дүк садар планныг онаалдазын күүседи шыдавас кире болу берген. Чүге дизе бир баш хойга орааптыр 2,3 кг дүктү алырын планнап турган болза, чижек санаашкыннарды ёзугаар ол көргүзет чүгле 1 кг 650 грамм болуп хире апарганы таварылга эвес. Чүл дээрге Тес-Хемниң мал тарып боозадыр станциязының будурукчу кошкарларын районнуң ажыл-агыйларында ажыглавайн турар, ынчангаш хойнуң үкпезиниң эвес-эвес ажыгын «экиживестээн». Ол кошкарларның орнунга ажыл-агыйларның боттарында продуктузуу чавыс кошкарларны ажыглап турар болганы-биле хойнуң дүгү-даа экиживейн келген.

Чижээ, «Чаа орук» колхозта бүгү бар 74 будурукчу кошкарның үжү-ле элита шынарлыг, 9-зу — бирги классты, 18-зи — ийиги классты болган оон артканнары шупту 3—4 классты болгаш бактар болуп турарын айтырга-ла четчир. Бо байдал өске ажыл-агыйларда оон дээредевес. Ол хиреде Тес-Хемниң тарып боозадылга станциязының будурукчу кошкарларының үрезин олар четче ажыглавайн, а чамдыкта харын үрен турар.

Эрзия районнуң ажыл-агыйлары бо чылын Тес-Хемниң тарып боозадылга станциязынга 22.100 баш хойну тарып боозадыр деп чагыгны киирген. Ону күүседип турарыдыка шүпшеп. Мында тарып боозадылганың шынары база батай. Чижээ, «Чаа орук» колхозтуң Солтурда ыдыг пунктунуң печказының хоолайы чок болганындан соок болгаш саваларны, дериг-херекселдерни соок суг-биле чуп турары канчап-даа таарышпас. Ол пунктунуң дериттингенин база кошкак — чамдык дериг-херекселдери чедишпес.

Ленин аттыг колхозтуң тарып боозадылга пунктузунга ол ышкаш четпестер турган. «Коммунизмче орук» колхозтуң Арыг-Булак пунктузунга тарып боозадылганың чурумнарын үреп тургулаан таварылгалар бар. Мындыг четпестер өске-даа пунктуларга тургулаан болгаш тарып боозадылганың кайы хире шынарлыг чоруттунганы оон-на билдинде бээр.

1972 чылдың эрткен тос айларында районнуң ажыл-агыйларында тарып боозадылгага кирзе чогуур 1000 баш инектиң үгле 293-жү кирген чорук дувуренчиг. Инектерни тарып боозадылгага киирер ажыл будун чыл дургузунда чоруттунган турар ужурлуг болза, сентябрь 11-ден эгелээш районда ыдыг чаңгыс-даа пункт ажылдавастаанын элдеп. Инектерни тарып боозадылгага киирери ам улуг бергедээшкиннерге таварыжып келген, үгле дизе, будурукчу малдар ажыл-агыйларда база чедишпестеп эгелээн.

Тарып боозадылга ажылы бо районда мындыг дувуренчиг болуп турда, райкүүскомнуң кодзо ажыл-агый эргелели дээштиг хемчегларын ап чоруттайн турар. Малдың укпезиниң экижидери дээрге эң хой эът, сүт, эки, шынарлыг дүк ол дээрзин уттаза чогуур.

В. ГОРБУНОВА.

Күрүнениң Кызылда тарып боозадылга станциязының директору.

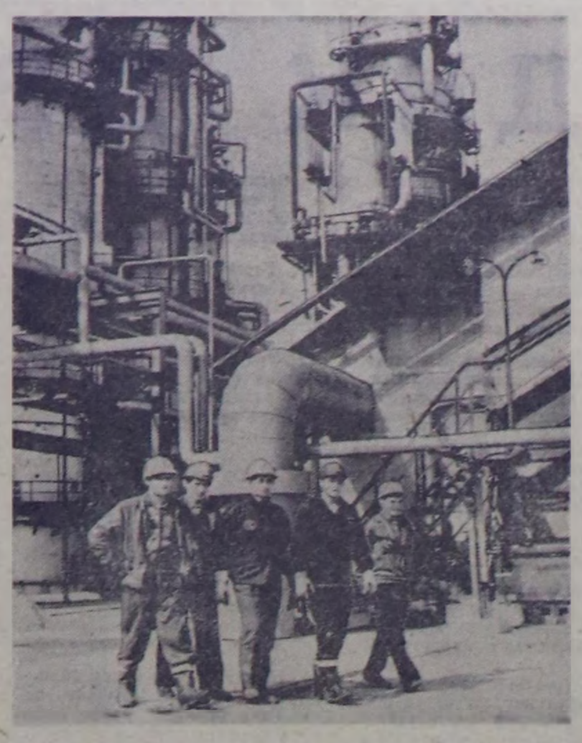

ПУР. Плоцкиниң нефть-химия комбинады Волганың эриктеринден Висла хемниң эриктеринге нефть дамчыдылгазының «Найырал» шугумун дамчыштыр барып турар 30 ажыг миллион тонна нефтини болбаазырадып ажылдаан. Ол дамчыдылга шугумун тударынга Совет Эвилели, ГДР болгаш Чехословакия чугула рольдуг болган. Ам химияның Плоцкиде ол улуг будурүлге чери улам калбарып турар.

ЧУРУКТА: комбинаттың девискээринде аныяк химиктер.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Делегей бо хүннерде

ХОСТАЛГА КҮШТЕРИ СОГУУШКУНУН КҮШТЕЛДИРБИШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының күштери Сайгон шериглериниң туруштарынче халдаарын Мурнуу Вьетнамның бүгү фронтуларында күштелдирип турар. Парлалга агентилелиниң корреспондентизиниң демдеглеп туварын ёзугаар алырга, 3 дугаар шериг округунуң девискээринде онза улуг тулчуушкуннар кыптыгып үнген. Ол округта Сайгон болгаш оңу долгандыр девискээрлиг 11 можу бактаап турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштеринин артиллериязы мурнуувьетнам найысылалдан 40 километр соңгу талада дайзынның улус шериг базазы Лайкхени бооланн. Тулчуушкуннар Сайгондан 60 километр чөөн талада болгаш 30 километр мурнуу талада база чоруп турар.

Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалы Сайгонуңун чөөк-кавызынга халдаашкыннар кылырынга стратегтиг бомбалакчы 20 «В-52» самолёттарны түскай үндүруп берген. «Ужар шивээлер» мурнуу-вьетнам найысылалды долгандыр 40—50 километр девискээрлиг районнарже чүсчүе тонна бомбаларны октаан.

Америк ужар чүүл Мурнуу Вьетнамның соңгу кезээнде хосталган девискээрлерге согуушкуннар таварыштырарын база үргулчүлеп турар. «В-52» самолёттар Куангчи, Тхыатхиен, Куангтин, Куанггай болгаш Плейку можуларны бомбалаан. Бомбалашкыннар үргулчүлеп турза-даа, соңгу талакы шериг секторунда хосталга күштерининг илепкейлии удам күштелген.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Куангчи можуда далайжы сайгон чадаг шериглериниң туруштарын атакалаарын үргулчүлеп турар. Хосталганың парлалга агентилелиниң дыннаткан бөлүмдээларын ёдугаар алырга, можу товуң долгандыр турар девискээрлерге октябрь 1-де болгаш 2-де болган шыңгыы тулчуушкуннарга патриоттар дайзынның 260 хире солдадын узуткап, балыглаан ийикпе туткудан алган, дайзынны шериг техниказының улус когаралыга таварыштырган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамга чалча арминиң солдаттары боттарының ада-чурттуңун кижилеринге удур чаалажырынган үргулчү ойтаалаар апарган. Хосталганың парлалга агентилелиниң дамчыдып турарынган алгаш коорге, ында Сайгон ёзу-чурумунун «хамааты кампгалал» дээр чүвезинин 233 дугаар ротазының солдаттары сентябрь 15-те Меконг хемнин шылазында партизаннарга удур хынылга дайылдажышкынынга бээрындан шуптуу ойталаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның хосталга күштери найысылалдың чөөн талазында стратегтиг 1 дугаар чазаглыг оруктан шавар халдаашкыннар кылырын үргулчүлеп турар. Пномпень шериглери Меконг хемнин солагай талакы эриниңде Неаклуонг хоорай-биле катай каш-ла туруштардан ам-даа халбактанып турар. Ынчангаш Бармын чүктүң информация агентилелдериниң корреспондентилериниң дыннадын турарын ёзугаар алырга, чол девискээрде чазак шериглериниң туруштары кедергей божанналп апарган».

АЖЫЛЧЫННАР ТИИЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Огаио штаттың үлетпүр төвү — Кливленд хоорайның ажылчыннарының сес хүн ажыл соксадын келгенин тиилелгелиг доозулган. Хоорайның эргечагыргазы дужун берниишкин кылгаш, ажылчыннарның шалының улгаттырар, ажылдаар байдалын экижидер ужурга таварышкан.

Далай ортээлдериниң тыртыг корабльдериниң командаларын звилелдештирип турар профэвилелдиң кыйгырының ёзугаар эгелээн ажыл соксадыышкыны АКШ-тың чөөн талакы далай эриктериниң хой-хой далай ортээлдериниң үргулчүлеп турар. Дузалаар ажылдар кылыр флоттуң далайжылары ажыл төлевирин улгаттырарын негеп турар. Тыртыг корабльдериниң экипажтарының ажыл соксадышкынын далай ортээлдериниң ажылчыннар профэвилелдериниң өске-даа салбырлары база деткээн.

НЬЮ-ЙОРК. Каттыпкан Штаттарның негр чону ядаралга, кылыр ажылыш чогунга, кеш-соок ылгаар дорамчылалга удур демиселин сөкеатпайн турар.

Нью-Йорктуң Гарлем кварталында медицина хандырылгазы чылдың-на улам дорайтап турар. Ында чоннуң аарыг-аржыкка туттуларының, уругларының өлүп хоорайының хуузу ол хоорайның оон өске кварталдарындазындан оранчок хөй.

ЧУРУКТА: медицина хандырылгазын экижидерин Гарлем кварталдың аарыг кижилериниң болгаш эмнелге ажылдакчыларының негеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүң болгаш Флоттуң арааталызыг халдаашкыннарының айылынга таварышкан ВДР-ниң 37 хоорайының, можу төптеринниң даргалары делегейниң хөй-ниитизинге үгүүлгә үндүрген.

Ол документини Ханойга болган парлалга конференциязынга тараткан. Ында ВДР-ге удур АКШ-тың кеминг дайынының хөй санныг фактыларын көргүскен. Каттышкан Штаттар ол дайынны чөөрударынга стратегтиг бомбалакчы самолёттарының болгаш ужар чүүл дажыглаар корабльдериниң ниити санының чартык кезии-биле катай улуг шериглээр, шериг-далай күштерни, тактиктиг ужар чүүлдүң бөлүк күч ажыг самолёдүн, чүүл-бүрүү алдап ажыг шериг кораблиин мобилизастап киирген. Эрткен бөш айларның дургузунда ВДР-ниң девискээринче он-он мун тонна снарядтарны боолаан, олар чурттакчылыг хөй-хөй девискээрлерни бузунлудар кылдыр үргеэн.

Бомбалакчы «В-52» дээр самолёттар-биле мөөнеттингеп бомбалаашкынга Хайфон, Бинь, Тханьхоа, Догой хоорайларны таварыштырган, АКШ-тың самолёттары Хайфонче 200 ажыг катап халдаан, ол хоорайда чүүл-бүрүү 700 объектиге согуушкун таварыштырган. Халой болза агаардан халдаар согуушкунарга 57 катап таварышкан. Америк ужар чүүл шахтёрлүү Хонгай хоорайны чер кырындан чок кылган, пөс-таавы аргыкчыларының Намдинь хоорайынга 30 ажыг катап халдаан, чурттакчыларының 70 хире хуузун үргеэн.

ВДР-ниң оон өске он-он хоорайлары агаардан болгаш далайдан халдаашкыннарга үргулчү таварышкан турар. Ол арааталызыг үүлгедиглерниң түңнелинде хөй-хөй чурттакчылыг бажынналы, улус ажыл-агыйының объектилери, эмнелге, өөредилге, культура черлери үреген. Чоннуң арааланда өлүрткеннер болгаш балыглатканнар хөй.

АКШ-тың кеминг үүлгедиглери болза делегей эргезиниң чижек-хемчээлдерин каржы үреп турар болгаш, кижи төрелгетеннин моралынга, алдархындузунге болгаш арын-нүүрүнге каичап-даа таарышпас. АКШ Вьетнамда үзүкаашкынның политиказын чорудуп. ВДР-ниң чурттакчылыг девискээрлерин үрегдеп турарының ужурунда делегейниң улустарының мурнунга бүгү харысалганы хүлээр ужурлуг деп, демги үгүүлгада чугаалаан. Америк лайынзыраатарының кижизиг эвес үүлгедиглерин шыңгыы буруу шаварынче делегейниң хөй-ниитизин үгүүлгада кыйгырган.

ФРАНЦИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Премьер-министр Пьер Месмер чазактың политиказын Францияның национал хуралының хуралында илеткээн.

П. Месмер бодунуң ол чугаазынга нургулайында ишгики айтырыгларны сайгарып тайылбырлаан. Премьер-министр аңаа чурттуң экономиказының хөгжүлдезин чугаалаан. «Франция экономика талазы-биле Барыын чүктүң сайзырангай үлетпүрлүг чурттарының бирээзи дидиртир чедишкиннерлиг болган» деп, Месмер демдеглээн. Ам Францияда шиптирлеттинмээн, хөй-хөй чидиг социал айтырыглар база бар деп, оон-биле чертелештир миннип чугаалаан.

Месмер Коммунистиг партияның, Социалистиг партияның болгаш чөөн үзелдиг радикалдарның каттышкан чазак программазын бактап чугаалаан.

Социалистерниң болүүнде бактаап турар Коммунистиг партияның, Социалистиг партияның парламент болүктери болгаш чөөн үзелдиг радикалдар премьер-министрниң нутаазы доозулган соонда чазакка бүзүреваннның бадылаашкынын чорудар деп санал киирген. Ол саналдың талазы-биле бадылаашкын октябрь 5-те болган.

В. БРАНДТЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери В. Брандт Кассельде машина будурер «Хеншель-веркее» заводтарның ажылчыннарының мурнунга чүве чугаалап тура, Европаның байдалын чогумчалыг болдурарынга ГФР-ниң ССРЭ-биле болгаш ПУР-биле чаргап кереэлериниң улуг ужур-дузазалының айыткан. Ол керээлерни күштүг болдуруп бадылаанны Барыын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы күштүг болдурган туруп болур арганы бергеп деп, В. Брандт чугаалаан.

Айыыл чок чорук болгаш кадыг ажылдажылга айтырыглар чугаалажыр талазыбиле ниити-европа човүлел хуралын чыылдырары Европада дүшкүүрлүг байдалды улам чавырылдырарынга дуза чедирер деп чүведе чигзиниг чок деп, канцлер демдеглээн. В. Брандт ГФР биле Европаның социалистиг чурттарының аразынга садыглажырын, артем-техниктиг солчуушкун кылырын калбартыр күзелдиин плергейлеп чугаалаан.

Ийи герман күрүнениң аразынга харылзаалар үндезинериниң дугайында керээ чарарынга хамаарыштыр ГДР биле ГФР-ниң аразында эртип турар чугаалажышкыннарны канцлер «тайбыңны быжыглаарынга киирген үлүгхуу» дээн. ГФР биле ГДР-ниң аразында харылзааларны таарыштырарын чедип алыр соруулга тургустунуп турар деп, В. Брандт чугаалаан.

ОЛИМПИАДА МААДЫРЛАРЫНГА ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ

1972 чылдың чайгы олимпийжи оюннарының маадырларын Төрээн чурт чазактың бедик шаңналдары-биле демдеглээн.

Алды олимпийжи чемпионнар — дээредериниң-даа эң дээредери Ленин ордени-биле шаңнатканнар. Шахта хоорай чурттуг инженер Василий Алексеев соолгу үш чыл дургузуында ийиги ээр дениилиг штангистерниң аразынга делегей рекордун 60 катап бедиткен болза, киевчи аспирант Валерий Борзов амгы үениң кижилериниң аразындан эң чүгүрүк деп олимпиада оруктарынга чарып бадыткаан.

Киев чурттуг оол кады чарышкан ооруңден ыракта эртип келгеш, американнарны ыдыг чарышка артыкшылдыг чоруу ам чок болган деп минниривче албадапкан. Валерий Борзов 100-даа, 200-даа метрге чүгле бир дугаарында маңнап келген эвес, харын-даа дыка кашпагай болгаш улуг күрлавыр күштүг болганын херек кырында көргүскен.

Спорт бо хире улут хөгжээн болгаш улут дөщпилелиг боон турар мыядыг үеде олимпиадаларга баулут-ла шылгарангай мастерлер боттарының чеңнишкинин база катап бадыткаар деп чүве билдингир. Дөрт чыл мурнунда Мехикога болганы ышкаш, үш удаа шуғаарының маргылдаазынга Мюнхенге база катап типлеп үнген Сухуми чурттуң агроном Виктор Санеев база-ла Ленин орденинниң эдилекчизи болган.

Ынчаарга Ленинградтан башкы Людмила Пинаева болгаш Минск чурттуг доцент Алексей Медведь ышкаш мындыг шылгарангай спортсменнер олимпиаданың шуптузунга улаштыр тиилеп үнүп ыдыдаар болбайнаан. Байдаркажы-хемеге эжидиреринниң талазы-биле денижир кижизи чок чемпионувустуң болгаш хөй-хөй чылдар дургузунда хевис кырынга аңаа бырааныр кижи чок боон келген хосту хүреш могезиниң типлелеглиг базымнары — Токио — Мехико — Мюнхен оң-дур. Медведь дээрге делегейниң чеди удаа чемпиону аттыг кара чаңгыс кижи боон турар. Бистиң оон өске база бир аар дениилиг могевис — классиктиг хүреш мастери Ленинград чурттуг дайынчы Анатолий Рощин база-ла хүрешке кызыгаар чок бердинген. Ол дээрге база-ла Токиога-даа, Мехикога-даа мөңгүн медальдарны чаалап албышаан, эң бедик дээн ат-алдарны дөгеренип эдилээн. Ынчалза-даа аңаа чүгле олимпийжи чемпионат четпейн турган. Ол Мюнхенге баргаш, бодунуң мөңгүнүн 1972 чылдың хевирибиле алдын кылдыр «хуулдурупкан».

Спортчу ат-алдар чедип алырынып оруу кайы хире берге деп чүвени бистиң чемпионнарывыстың башкылары кымдан-даа артык билир. Ынчангаш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан 20 кижиниң аразында олар — чеди боон турары таварылга эвес болгай. Олар дээрге чиик атлетика командазывыңың тренерлери В. Алексеев, В. Петровский, И. Степанчонок, ССРЭ-ниң, волейбол талазыбиле ниилиндек командазының улуг тренерлери — Г. Ахвледиани, суг полозунуң — А. Блюменталь, баскетбодуу — В. Кондрашин болгаш хосту хүрештиң Б. Рыбалко олардыр.

Ийи хүн улаштыр маргылдажып келир спорттуң он чүүл хевириниң маргылдаазынга тиилээри чүүден-даа артыл берге деп чугаалап турарыы-даа чөптүг. Одесса чурттуг студент Николай Авилов «он хевириниг маргылдаанып маадырларын» чүгле тиилээн эвес, харын-даа делегейниң чаа рекордун бээлеп тургускан. Краснодар чурттуг башкы Людмила Брагина 1500 метрге үш удаа чарышкаш, үжээлдирзиниге рекордчу секундаларны көргүскен.

Олимпиаданың гимнастика талазы-биле тулган чемпиону Людмила Турищеванның тиилелге чедип алган оруу ыдыг-ла белен эвес болган. Ынчалза-даа ол Грозный чурттуг он тос харлыг студент кыс бодунуң улуг моогежиидиг эптерин чайлыг-ла тиилээн. Олдаа чемпионнарның тиилелгелерин база-ла Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери-биле демдеглээн.

Коллуупда-ла олимпийжилер боон турар 105 кижи «Хүндүледдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан. Дыка хөй спортсменнер, күш-культура болгаш спорт ажылдакчылары «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» база «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдар-биле шаңнаткан.

(СЭТА).

Көвүруг тудугжуларында

Көвүруг тудуг эргелелиниң коллективи бо чылын республика ужур-дузалыг. Балгазын — Шуурмак, Чадаана — Шагаан-Арыг аразының оруктарын кылып турар. Ол участоктарга 5 көвүругну тудар, оларның үжүн доозкан. Чаа-Хөл хемни кежир көвүругнүң тудуу түлүк чоруп турар, оон ооргазын демирден кылыр азы Кызылда Енисейни кежир көвүруг хевирлиг болур. Оон тудуун Николай Васильевич Мореновтуң бригадазы чорудуп турар. Ол көвүругнүң эптээшкинин октябрь 20-де доозарын тудугжулар хүлээнгеннер. Ону боттандырар төлээде. Кызылда тудуг кезектериниң комбинады көвүругнүң кырын шывар демирбетон плиталарны дүрген кылып доозар ужурлуг. Чаа-Хөл көвүругу ажыглалга киирерге Чадаанадан Улуг-Хем районда Белдир-Кежии суурга чедир автотранспорт аргыжып эгелээр.

Балгазын — Шуурмак аразында ийи көвүругну кылып турар. Маңалыкты кежир көвүругну кылган, а Тергени кежир көвүругде үш багананы тургускан. Ол тудуг бо чылын доостур.

6 тонна чедир дениилиг демир-бетон кылыгларын шиңгээдип алырын көвүруг тудуг эргелелиниң 1972 чылдагы социалистиг хүлээлгезинде айткан. Ону күүседип турарыдыка шүпшеп. Ам 1,5 метр диаметрлиг ийи үттүг демир-бетон хоорзаны шенеп турар.

Коллективтиң мурнакчыларынга чолаачы Дмитрий Сычев, бригадир Анатолий Чүйков, ажылчын Конгар Шойлаа болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Көвүруг тудуг эргелели чыл эгезинден бээр 10 мун рубль хире арыг орулганы алган, продукциянын бот-үнезинин 16 мун рубльге чиигеткен. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчегларын боттандырган чорук орулга алырынга улуг идиглиг болган.

Түс черниң тудуг материалдарын ажыглап, сөөртүлгеге чаргыларды эвээжедип тургаш, 10 мун ажыг рубльын тудугжулар камнап алган.

А. ХҮРЕШ-ООЛ.

Үлегерлиг өг-бүле

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырында онаашкан ажылынга чыл бүрү эки түңнелдерлиг, амыдыралга үлегерлиг, арыг-шевер, культурлуг ажылдап, чурттап турар малчын өг-бүлелер хөй. Оларның чамдыктары салбыр төвүнде сууржуп, чурттай бергилээн.

Ындыг үлегерлиглерниң бирээзи мурнакчы малчын, инек казарчызы Биче-оол Серенниң өг-бүлези. Чоокта чаа суурнуң херааженнериниң ниити хуралы болган. Аңаа партияның Улуг-Хем райкомунуң херааженнер ортузунга ажыл чорудар киидизиниң эргелекчизи эш Ондар эң эки арыг-силиг бажың, культурлуг өг-бүле дээш СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң шилчилир ыыпелин улуг каларчы хераажен Биче-оол Серенге тыыскан. Б. Серен ыыпелдя хүлээп ап тура, моон соңгаардаа улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнген.

Бо өг-бүле ажыл-амыдыралга үлегерлиг кызымак боордан ангыда, уруг-дарыының кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Улуг уруу 10 классты доозкан. Оон бичеги 8 класста өөренип турар.

Т. ОНДАР.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

«МАНААРЫНЫҢ ШЫЛАНЧЫЫН»

Мындыг эгелиг чагаа № 201 «Шынга» парлаттынган. Баян-Тала, Ийме, Ишкин суурларының чурттакчы чонунун, район төвү Чадаана аразынга чүгле чангыс автобус чоруп турар болганынлан, орук харылзаанын бергеэин илереткен хомуалалын ында бижээн.

Чадаананың автотранспорт будурүлгезиниң директору эш **В. Изосимовтуң** редакциязынга ынналканын ёзугаар алырга, көлээ бижикчиниң илереткен четпестерин хынаала бүрүн балыткаан. Бо чылдың сентябрь ортаанда эгелээш: Чадаана — Баян-Тала, Чадаана — Ийме аразынга автобус маршрудун чурумчуткан.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Кызыл хоорайның 12 дугаар кварталында беш каът чургалга тудугларын айыткан хүүсаада дужаар дээш күш-ажылчы шактарын тудугга шын хүваан ажыглаш турар шалыпчы тудугжулар-биле таныжып көрээлиңер. Рая Намчын (үстүнде) Валентина Данилинаның аныяктар бригадазының шалыпчызы. Ол оору аныяктар-биле № 6 бажыңга 20 квартираның иштики өрээлдерин малгаштаан, чугайлаарын доозупкаан, бо хүннерде соңгаларны, эжиктерни дозулаарында киргеи. Бригадаз 22 кижи ол-ла өрээлдерни малгаштаан, чугайлаарынга 20 ажыг хүнну чарыгдаан. Раяның шеверлекчи оруңден Саая Сузун, Ондар Дарыйма оларның ажылынга кылымаан, мактап, сөглээн сөлүн бижыг тудуп турарын бригадир демдегледи.

Ортузунда чурукта Семен Санданның бригадазында бедик кранның башкарыкчызы Фаина Яшан-ыр. Бо аныяк ажылчын Красноярскиге бедик краннар башкарыкчыларының курузун дооскаш, маңаа келген, тудуг ажылын механизастаарынга күш-ажылчы үлүүн киирер дээн иниг күзелин зе-дип алганынга өөрүп, улам кызымак ажылдаарын ол хүлаазип турар. Эш Санданның бригадазы бо чылдың сес айларында чедиишкиниг ажылдаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Бында кран башкарыкчызы Фаинаның улуу кирип турары чугаажок. Бригада эм 20 квартиралыг бажыңны тудуунда ажылдап турар. Тудуг хүнүүн-не улам бедип орар, кран-биле кодуртур конструкциялар, материалдар улам ковудаан. Ынчангаш Фаинаның ажылы улам хайныышкынныг апарган. Ажылынга ынак, кежээ кыстың сеткилинге ыңдыг ажыл тааржыр.

Аданда чурукта «Кызыл тудуг» эргелелиниң аныяк тудугжулар Бежикей Сержин-дир. Оон күш-ажылчы көргүзүглери бүзә бедик. Ол өөрү-биле эмнелге комплекизиниң тудуунга шалыпчы ажылдаан, амгы үеде бо чылдың ажыглалга киирер тудугларның бирээзинде шеверлээшкин ажылын кылып турар. Кайы-даа участокта тудугжу өөнүктериниң ажыл-ижи улуг байырлал — ССРЭ-ниң тургустуунундан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаадтынган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Степан ЩИПАЧЕВ

БЕДИК ДЭЭР

ССРЭ Эвилелиниң Советтериниң 1922 чылдың декабрь 30-де болган Бирги съездизиниң делегаттарынга.

1.

Аштыг, соокту, ижин аарыым
Аъттыг-шериг шиолазын.
Төөгүнүң балымнарын
Дотореэлиң сактып тор мен.

Армейжи корум-чуруң
Одуруглар сайгы оттуп,
Аъттыг-шериг алдаржыткан
Оюла ыры арлып чиглээн.

Чылдыгыыштар кыңырлажы
Чылдар оттуур холда сиңеп.
Эдептиләр кыңгырт дээрге,
Ажыкеп, барып суйбаанзыг мен.

Арша, Арташат дээр
Армян аттар үттүндурбаан.
Дээря ак-көк Севанавы
Дегиит чүрөк сактып келир.

Кожаида орун ээзи ижим
Кожаар соске мергеи кижи.
Ынчалза-даа чугаавыс-ла
Ырак, делгем талыгырлар.

Дүвүлээн хар соңга сокташ,
Дүргектелдир дойдуп турда.
Оттуг ээлтиг ийи чалыы
Орайга дээр оргулаар бис.

Үелериниң хуусаазын
Күзел-биле чыыра тыртып,
Үнген күн дег келир өйүңү
Күүш-күжүр хөөрежир бис.

Башты суйбап эрткен хат дег,
Бачым чылдар сүржүүткеп.
Орте кыштың хары ышкаш,
Ажым бажы агыраварган.

Чагаалардан шелзе чуң? — деп
Сагышсыраан ажыы бар бе?
Хамык бүгү оруктарның
Хады-биле тыныш чор мен.

2.

Балыг, быжыын Россия
Бажың бедик көдүртеп бол.
Аштың, чүттүң артынчызың
Арыдып ап четтиккилеп өй.

Шыдаа-күштү киттыштырып,
Шыңгыыр-даа ишче киргеп.
Урал даанның суугулары
Улай-улай чылыг тынгаа.

Кара черни чара төсиир
Кандыг ажыл турбаан дээрил!
Волховту тудушкан хөл
Бодавыже сугланғылыг.

Бо-ла бүгү чүүлдерни
Бодалымда тыгжаан чордум.
Паровозтар кыйгы үзүү
Бажым-мээмде сиңип калган.

Саян сыңдан Урал чедир
Сайыраадың чүгүн сөөрткеп.
Демир-орук кыпкылары
Деңнилгевис үнү болган.

Адагаштар чыскаалыкпаан.
Аай-додир орук-ла хөй.
Днепр хөм ужарлары
Дидим турал, көвүктелгеп.

Аар демир көвүрүглер
Терең хемни кеже бээрге,
Аарышкылының деп
хомудаптар
Тенек, сыйбын аастыг авес!

3.

Делегаттар чыглып турган.
Тейлиде бөргүн эде салып,
Колуя-курлуг чолдак кижи
Холуп-бүлүп соглеп турган.

Харлыг баштыг Кавказ ырак.
Кашпал чурттуг грузин эш
Көгдүржээлин хөлүреди
Хөөрен турган үезин ол.

Дүвү, шуурган кызаза-даа.
Дүн-хүн дивейн Москвадыва
Улуг Сибирь толээан эр
Ужукпан дег далайжыпкан.

Кеди төлче түткеп күзел
Кедип алган хөректээжин.
Даваннарда идиктериң
Далдаар сагыш алындырбаан.

Ордевнери чайынналган
Шериг хөптиг армейжи
Ораап алган клюшпезин
Сеткил хандыр тыртып туру.

Хөрөжеп эш ырлаштарга.
Херии черлер чыырылганзыг.
Дешпеп орган Белоруссия
Делегадың танып алган.

4.

Чайык ышкаш ол-ла ырдан
Сагыш-чүрөк ундараш дээр.
Калбак делгем Полесье
Карактарга чуруттунар.

Чүрөө-биле сымыраажып,
Шүлүкчү эш чорун оргап.
Ураң ыры чадыккалак,
Зульфиядан мырай бичө.

Чеди харлыг Зульфия
Четчип келген үезиндеп
Төрээн ынак уйбек чонун
Төөгүге алдаржыткан.

Хоорайлар-ла кайы ковей!
Гомель болгаш Ростов дээш,
Оожум, дүрген посаддиер
Оон-на шупту Москва киргеп.

Шынаылгалар хыналдаазы.
Сыңыпшастаан ээл бо-дур.
Чүректерин каттыштырган
Чүс-чүс чылда чурттаар
хүн ол.

Талыгырже базымнарның
Танмаланып төрүттүнгеп.
Аймак чонну каттыштырган
Ада-чурттуң хүнү үнгеп.

Эргим чон-даа экии кадып,
Эргеэн деп болган хүнде
ССРЭ деп өлүм чок сос
Сеткилдерге хайналгаш.

Горькиде шаштарны
Ховар кылын хар-даа шуглаан.
Машинаның шин дүвү
Балай шыбып, хөлзеп турган.

Бора булут бургазын дег,
Болалдарга аар-даа турза.
Лепшинң помналындап
Ис-төре чалгынналган.

5.

Чылдар соонда база чылдар.
Чывар соонда хаяа көстүр.
Берге дириккеп дожбрыдан
Бежен чыл боон турары бо.

Акы-дуңма республикалар
Аразында Россия
Кадыы, шөөнү эвилдирип,
Хадың, салын тарып туру...

Ынчаш бистер келир өйже
Ылап доминг базыпкан бис.
Улуг Сибирь, Волга хемнеп,
Удазыпнар чырык шуутчук.

Эрте өйлекпе, орай өйлекпе
Эргижирээн Өртемчейже
Дагын бээ ушкулаар бис.
Даарта хүн-ле аяс турууп.

Дүвү-даа чок күзелдиве
Түре көрүп кайгай бээрге,
Хүннүң хоорбо куржап алаш
Хүрең суурукчук туртаа
ышкаш.

Ыңдыг авес болуур-даа
ыйнаан.
Ынчалза-даа, кедизинде
Кандыг-бириниң демир-үжүү
Хамык чүүлдү түнвеп шелер.

Келир үе. Ында база
Херли берген талыгырлар
Эртеп келген оруктар дег,
Эмге-сан чок бергедерлиг,

Характарым шак-ол өйүүн
Кайгамчыктыг чурумалыы.
Өзүп хогаазы, өскелешпес
Өргүн чонуя көрүп чорлар.

Айлыгандыр тындының кээр,
Агаарның-даа магалының аар!
Хенертен-не каридажым
Хөөлиг ракета сагындырды.

6.

Азраи-шааран көкпалары
Арыг дүрдев ырак чыдар
Үгбам болган Украина,
Улус чонуң амыр-мендиг!

Бүргет, аяс, кандыг-даа хүш
Бүдер күзел арыг тураув.
Хова-сарыг тооруктарың
Хову сайгы алдынналган.

Уаун, кыска көкпаларның
Сайын сайгы органы чоорул.
Улуг Карпат сыннарында
Сарыгыл булут алыжың-на.

Үндераачыг ырны шойгеш
Карак чажың бүдөнөдир.
Украина шөлдериндө
Кайгамчыктыг тараа чалгаан.

Сурат-чарлыг Франконуң
Суртаалчызы Тывинавың
Базып чораан шөлдеривге
Баштак кыска дүшчү бээрсеп.

Киев хоорай эртеп, кежээ
Днепрге чуруттунар.
Дириг чечек үнген салтар
Кижилерге эргим, чымчак.

7.

Балтикадан каккан салгын
Смуул Юханның одуруу-ла.
Суук чашты эстенгедп
Баймр сөстү тудуп келир.

Балыкчылар четкилерин
Байырыныг салгын сүйбаар.
Аткан даңның хаяалында
Ажыл-ишче олар кирер.

Волейболга, баскетболга Кызыл-Мажалыктың шилиндек командалары боттарының удуралыкчыларын шүүтүзүп уткан. Шидыраага Кызыл-Мажалыктың толээн А. Кулгалай шылгаран.

Сюрттүң чайгы сезонунуң байырлыг хаалдазы 32 мөгеэин хүрээн-биле доозулаан. Анаа республиканың ак шыырак мөгеэлериниң бирээзи Кара-Кат Оюржак шүүлгеп, а хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар үжүүрлеп-кеп.

С. ТАВА-САМБУУ.

Эш хуузунуң судтарыны

удурткан эш хуузунуң суду 16 удаа хуралды эрттиргеп. Анда үжеп ажыг херекти сайгарып көргеп. Эш хуузунуң судтарының ажылын эжиндер херекке арат толакчы Ф. Тупышын, ажылчын кооперациязында В. Куршаков, М. Оюн олар ышкаш актинчилер идеркейлиг киржип кээп.

Үстүнде эш хуузунуң судтарының эки ажыл-чорудулгазының түнелиминде часкы тарылганын, хой кыргылдазының үезинде, сиген кезилдениң болган дужуут аважа алышкынының кампаниялларында чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, арагалаар, күш-ажылдың сагыша-чурумун үзүүр чоруктар эвээжаан.

Х. МОНГУШ,
Кедээ ажыа-агый болгаш белетгелдер ажылдакчыларының профавиаел обкомунуң инструктору.

НИИТИНИҢ УЛУГ КҮЖҮ

Кедээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профсвиаел обкомунуң президиуму «Элегее» совхозта эш хуузунуң судтарының ажылын кайчаар удуртуп турарының дугайында совхозтаа ажылчын комитединиң даргазы В. Мельниченконуң илеткелин дыңнаан, тургаалашкан.

Совхозта эш хуузунуң судтарын үш бөлүк кылдыр тургускан. Л. Бугаев удуртқан беш кижилиг бөлүк совхоз төвүиде ажылдап турар. У. Кузнецова, В. Потылицин олар удуртқан үш-үш кижилиг бөлуктерни Чал-Кежигде болгаш Кызыл салбырында бижиглаан.

Ажылчын комитединиң даргазы эш Мельниченко эш хуузунуң судтарының ажылын бедик дециелге тургузар дээш элээп ажылды кылганын президиум демдеглээн.

Районга болгаш Кызылга болуп эрткилээп семинарларга совхозтуң эш хуузунуң судтарының даргаларын болгаш кежигүннерин дөктаамал киириштирген. Ажылчын комитеди болдунуң инициативазы-биле эш хуузунуң судтарының бүгү кежигүннериниң болгаш даргаларының ийи семинарын организастаан.

Семинарларга районнуң суд, прокуратура черлериниң, облпрофчөвүлелдиң ажылдакчылары киришкен. Хамаатыларның киирген негелде, хомудалдарын көрде РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1961 чылдың июль 3-теги Чарлыын ёзугаар бодылаан сиавырны удуртулга болдуруп, сайгарар ажылды эш хуузунуң судтарының удуртукчулары боттандырып турар.

Ук саавырның бешки чүүлдүге үндезилээп, элээп хемчегларни алган. Күш-ажылдың сагыша-чурумун үзээр, ажыыче үнмес, ажыл шагы үзер, арагалаар болгаш ажылынга эң-харыысалга чок чоруктарны шыңгыы көрүп турар. Ол мыкаш техниканың айыыл чок чоруунун чурумнарын сагывас болгаш хойнноти черлериге корум-чурум үзээр, социалистиг өнчүхөреңгини сорлаар чоруктар-биле демиселди шыңгыырадып, совхозтуң эш хуузунуң судтарынга көрүп, чогуур хемчегларни ап турар.

Эрткен сее айларда совхоз төвүиге эш хуузунуң судтарының хуралдарын 14 удаа эрттиргеп. Анда 76 янзы-бүрү херекти сайгарын көргеп. Оон иштинде эш хуузунуң үш судун суурнуп чурттакчыларының калбак киржиятеи-биле чоруткан. Оны «Арагалаар чорук-биле демиссел», «Арагачыларга шоодуг» деп темаларга эрттиргеп.

Совхоз төвүиде В. Куршаковтуң удуртканы эш хуузунуң суду эки ажылдап турар. Олар келген истелде, хомудалдарны саадатпайн судка корүп, херекти көөрүп бедик деңнелге эрттирип турар. Чурум үзээни дээш дерт кижини 25-25 рубльге, ийи кижини 30-30 рубльге торгаан. Күүшенип өнчүзүп борлаан чолаачы В. Браунуңуң хөрээн көргеп. Совхозтуң мал чемп чарбазын сөөртүп тургаш, оон 1700 килограммны од хуузунда шингээкеп. Эш хуузунуң судунга оңу шыңгыы чугаалажырга бодунуң буруузун ол биляпгеп. Эш хуузунуң судунуң шиитпирии ёзугаар 30 рубльге оңу торгаан.

СЭКП Төвүнүң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» доктаалдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчегларни ап, арагалаашкынга хамаарышкан 37 херекти көргеш, чаидык кижилерни эмнелиринииң хемчээн алган.

Совхозтуң Кызыл салбырында В. Потылицынның удуртканы эш хуузунуң суду элээп ажылдарны кылган. Чоннуң кижиндилгезинге ужур-дузалыг он бир хуралды эрттиргеп. Шинтиниң корум-чурумуң үзээни дээш чамдык кижилерни 10-30 рубльге торгаан. Эш хуузунуң судтарының шиитпирии баугаар арага зарымындан эмнедип алган кижилер ам ында ак сеткилдиг ажылдап турар.

Совхозтуң Чал-Кежиг салбырында У. Кузнецованың удурткан эш хуузунуң суду 16 удаа хуралды эрттиргеп. Анда үжеп ажыг херекти сайгарын көргеп. Эш хуузунуң судтарының ажылын эжиндер херекке арат толакчы Ф. Тупышын, ажылчын кооперациязында В. Куршаков, М. Оюн олар ышкаш актинчилер идеркейлиг киржип кээп.

Үстүнде эш хуузунуң судтарының эки ажыл-чорудулгазының түнелиминде часкы тарылганын, хой кыргылдазының үезинде, сиген кезилдениң болган дужуут аважа алышкынының кампаниялларында чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, арагалаар, күш-ажылдың сагыша-чурумун үзүүр чоруктар эвээжаан.

Х. МОНГУШ,
Кедээ ажыа-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профавиаел обкомунуң инструктору.

Монгуш Черзиниң чуруу

«Алдан-Маадыр» аттыг музейниң хуралдаар залында Леонид Демидовичиниң саазында чургулаан болгаш чонар даштан сиилбин кылган ажылдарының (делгелгези ажыттыгаан.

Мен Протасов-биле 1956 чылда танышкан мен. Ынчан ол мээң «Улуг орук» деп баштайгы номумнуң капталының каастап чураан кижи. Ында кирген чамдык шулуктеримни, балладаларымны каш чылдар арткенде дыка-ла хоорлап эткилээн мен, ынчалза-даа чурукчунуң чураан чуруу черле көрүштүг боон арткан: чалымның сыныың бажында улуг дыт үнүп келген, оон ыяышда поштуг, шивилиг азым, шала делемнештир хем болгаш харлыг баштыг даглар — кижиниң сеткилин сергедип ковр чурумалдар!

Чурукчунуң бежең харлаакынга таварыштыр бараалгатқан делгелге магалыг чорду! Урап чүүлге сундулуг кижилер моорлап келгеш, боттарының санал-оналын бижиирлер боор. Хенче чаштар сонуургап көргей-даа! Школачылар кичээлдээ эрттиргей-ле. Мээң сагыжымга сарыг ак саазында кара карандаш-биле чуруп каан суургалыг шевер ирей Монгуш Черзинин чуруу кедергей таарышты. Ол чурукту көргеш, чүрээм арта шимирт дизи. Мочүй берген шевер-биле база катап дүшкаи дег болдум. Доңгур бажында чолдак дуктер адыйжы берген тургулааныг, сыйбыгыр сегел салы билдирер-билдиртпес шимээнииг-даа, карактарын сыгырартыр базыпкаш, бир-ле чүвеже чигедорт шыгаан, хавааи боданганыг адыйдыпкан, бир-ле чүвени чугаалаар деп органыгдаа. Чурукчу ажым Леонид Протасовтуң кылган ажылдарын көөрүмге, сеткилим сергээр, бодалым хайныр, бир-ле ики чүвени база кылып корзүмге деп күзелим хайныр.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

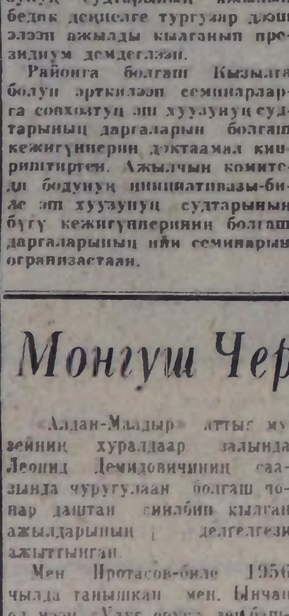

Бо чайнмортда кандыг хөгжүм херекселдери бар-дыр, тып көрүцеөм.

Тургускан В. НОРБУ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Шилиндектер илерээн

Чадаана хоорайның № 1, 2 школаларының спорт цолдеринге Чоон-Хемчик районнуң баскетболга бирге чеге дээш маргылдаазы болуп эрткеи. Анда эр улустуң 12, хөрөженнериниң 5 командалары киришкеп.

Маргылдаавың эсселерин көрүкчүдер четтикпейн маанаи турган. Оларның арезинда спортва сонуургалдыглар болгаш хоочуннар дээш кымнарны чок дээр. Маргылдаазы районнуң спорт комитединиң даргазы Алдын-оол Суядуй ажыттаан.

Маргылдаанның баштайгы оюнун Сут-Хол биле Шеминиң шилиндек командалары эгелээн. Оюп көрүкчүлериниң сонуургалын хаара тутпан, чүте дээрге ийи команданың күжү деп, ынчалза-даа сан 38:37 боон, шеминжилериниң типлелгези-биле доозулган.

Ийи хүн үргулчулаш келген спортчу изиг демиселдиг түүлелинде ор улустаи Чадаананың № 1 ортумак школазының башкылар командазы кашы-даа командага уттурбайн, арыг тинлелгени чедип алган. Ийиги, үшкү черлерни «Тывa» совхозтарның шилиндек командалары тус-тус үлешкеннер. Хөрөжен командалардаң Иймениң баскетболдустери типлелгени чедип алган.

Ийиги комында талазы-биле бирги черни Иймениң командазы алган, районнуң «спорт комитединиң шилчиир кубогу, бирги черниң диплому-биле шаңнаткан.

М. МОНГУШ.

Аваангырлар тиилеп үнген

Барыын-Хемчик районнуң күш-культуразулары болгаш спортчулары спорттуң чайгы сезонунуң байырлыг хаалдазын кылган. Оон программазынга волейбол, баскетбол, чиик атлетика, түреш, шыдыраа маргылдаалары киргеп. Анаа районнуң колхоз, совхозтарының шилиндек командалары киришкеп.

Баштай тиш: атлетика маргылдаалары эгелээн. 100 метр хемчелдиг черии Кара-Кат Оюржак 13 секундада эрткеш тиилээн. А Эрес-оол Хаяжык 5 км хемчелге бирги черии бүзүреддин-биле алган.

Волейболга, баскетболга Кызыл-Мажалыктың шилиндек командалары боттарының удуралыкчыларын шүүтүзүп уткан. Шидыраага Кызыл-Мажалыктың толээн А. Кулгалай шылгаран.

Сюрттүң чайгы сезонунуң байырлыг хаалдазы 32 мөгеэин хүрээн-биле доозулаан. Анаа республиканың ак шыырак мөгеэлериниң бирээзи Кара-Кат Оюржак шүүлгеп, а хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар үжүүрлеп-кеп.

С. ТАВА-САМБУУ.

ТОРГАЛЫГДА

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта күш-культура болгаш спорт ажылы сөөлгү үеде элээп идепкейжээн. Спортчуларның саны өскен, материалдыг база экижип орар.

Ажыл-агыйда спорттуң янзы-бүрү секциялары ажылдап турар. Кышкы спорт сезонунда хаактың, хоккейниң, конькинниң, теннистиң, шыдыраанның секциялары ажылдап турган. Оны хөй-иитичии тренерлер Чамбал-оол Оюр-оол, Дамба Хүреппи, Куулар Дан-оол удуртуп кеагеннер. Чайын волейболдуң, баскетболдуң, тыва болгаш хостуг хүрештериниң, чиик атлетиканың секциялары доктаамал ажылдап турар. Секцияларда ниитизи-биле спортка хандыкпыылдыг 240 кижи хаара тутунган. Совхозтуң дирекциязы, профавиаел, комсомол комитеттери суурга спорт ажылының экижиндер дээш боттуг хемчегларни ап, улуг хузаны чедирип келген. Совхоз бо чылдың бирүүнүң рубльди спорт комитединге дериг-херекселдер садыг алыры-биле бергеп.

Спорт комитеди-биле кады комсомол организациязы ГТО-пуң таа комплекизиниң ужурдузазын чоңга тайылбырлап, оон нормаларын дүвээр маргылдааларны эрттирип турар. ГТО-нуң нормаларының таягы хевирлерни дужаарынга 270 кижи киришкеп.

Өвүр районнуң бирги черии дээш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эртеп чурар маргылдааларга торгазыгжылар кашы удаа бирги черии ап келгеп. Суурда талантылыг спортчуларның саны өскеп. Оларга мөгеэлер Шагдыр-оол, Дан-оол Куулардар, Владимир Довгак, Анай-оол Куулар, чиик атлетикага Чамбал-оол Оюр-оол, Владимир Довгак, шыдыраага Майындыг Дангааны хамаарыштырып болур.

Совхозта спорт ажылын коммунист Монгуш Чигжит-оол удуртуп, бодунга хамаарышкаи даалгазы ак сеткилдиг күүседип турар.

М. МАДОН.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының Медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага бүргээр, чаар. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелерниге — 6—11 градус чылыг.

Кызылга бүргеп, чаар. Хатының күзүү кошкак. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүг телевидение. Мультфильмнерниң программазы. 12.40 — «Кадыкшылгаа». Эртем-иитередилгелиг программа. 13.10—Өөнүг телевидение. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Динамо» (Москва). Иёнги оюн. (Бижидилге). 14.00 — Владивосток хоорайның В. И. Ленин аттыг «Казыргы» деп танцы ансамблиниң концерти. 14.25 — «Бодүүн төөгү». Ураң-чечен фильм. 15.50—16.00—Чөпсөр. 16.00— «Бүзүлбас эвилел». Молдав ССР. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Өөнүг телевидение. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва) — «Крылья Советов». Чансарда — «Хүннүң медээлери». Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

21.30— «Георгий Саакадзе». Ураң-чечен фильм. 1-ги серия.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.45 — Өөнүг телеөргүүт. «Дон-Кихоттуң уругларының». Ураң-чечен фильм.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрги амыдыралдың драмазы» 10.00, 14.45, 18.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги кежектери) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эффи Брист» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чарап Варвара — узун чаштыг» 9.40, 13.40 шактарда.

ТУРИСТЕРГЕ

Туристер поездизи октябрьның 10-да эртенгинин 10 шакта «Совет Тываның 5 чылы» стадиондан чоруур. Бии-Хем районнуң туристери Туран хоорайга октябрьның 10-да 12 шакта автовокзалга чыыларган турар умурлуг.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амызырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47 үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн биргенде 32-75 Телефончө залгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографизы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01320.

Солун нед еляда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедилеттинип

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1932 чыл. ОКТЯБРЬ 8 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 238 (9006)). ортээ 2 кап.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **106.747** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 97,0 хуузу-дур. Районнар аайы-биле мындыг болган:*

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	56000	48209	86,1
БИИ-ХЕМ	13000	12603	96,9
КАА-ХЕМ	27.000	32975	122,1
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3699	66,3
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	2701	54,7
БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КЫЗЫЛ	5000	5472	109,4
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7

Бөгүн—Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

БИСТИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

Чурттуң күш-ажылчы хүн бүрүзү СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, бистиң экономикавыстың улам ыңай хөгжүдези дээш база чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдези дээш совет улустуң демиселиниң идепкейлиг көдүрүүшкүнүн хереглеп турар фактылар-биле, болуушкуннар-биле долган. Чогаадыкчы ёзулүбиле ажылдаар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн бүгү күштү долузу-биле мөөнеп турган, төлептиг үткүүр — коллектив бүрүзү шак ындыг чүткүлдүг ажылдап турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн тургускан чорук партия болган чазактың чер болган мал ажылдыглар дугайында онзагай сагыш салыышкынын хереглеп турар-дыр. Бистиң экономикавыстың чугула адыры болур көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле улуг харыысалгалыын, коммунизмнин материал-техниктиг базазын тургузарынга улус ажыл-агыйының ол улуг адырының кайы хире ужур-дузалыын көдээнин ишчилерин эки биле турарлар.

Бүгү чурттаазында дег, Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Тыванын көдээ ажыл-агыйынга үнделгин чаартылгалар болуп, тараа болган мал чеми культураларның тарылга шөлү дыка өскен, ниитиниң малының бүгү хевирлеринде баш саны, ажыл-агыйларның энергия талазы-биле чепсегелеңнишкинин элээн каш катап көвүдээн. 1944 чылда республикага тарылга шөлү чүгле 57,3 муң га, ажыл-агыйларга чүгле 100 трактор, 20 комбайн, 30 автомобиль бар турган. Көдээ ажыл-агыйга 69 хире дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер турганын айтырга четчир. А бо чылын шупту тарылга шөлү 350 муң га болган. Ажыл-агый бүрүзүре 60 муң ажыг га шөл, 18—20 муң баш мал онаажып турар. Республиканың көдээ ажыл-агыйы амгы үениң күчүдүг техниказы-биле чепсеглеңген.

Амгы үеде республиканың көдээ ажыл-агыйында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары — 7 кижи. Оларның аразында күш-ажылдың хоочунары Ооржак Лопсанчап биле Үрүле Кандан болган аныяк малчын Үнн-оол Бавун-оол олар бар. Бисте бүдүрүлгенин сурагжаан мурнакчыларының аразында 195 хойжуга «Хой ажылының мастерининг» 1 болгаш 2 класның тывыскан, «Мал ажылының мастерлериң» деп бедик атты 203 саанчы, быжа ажаакчылы, инек кадарчызы эдилеп турар, а хөвү ажылдакчылы, зоотехник, мал эмчизи, агроном, механизатор 98 кижи адырлар аайы-биле Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарын чедип алганнар.

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгенин хөгжүдеринде болган өзүп сайгыраарынга көдээ ажыл-агыйның тускай артемнигленинин киирип турар улуг улус. Амгы үеде ында 1580 дээди болгаш ортумак эртемниг, оон клтинде чүгле дээди эртемниг безин 484 специалист ажылдап турар. Боттарының чогаадыкчы инициативазы-биле, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринин оруктарын дилеп тып, бот-үнени чиигедир база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле эрес-шудургу демисежип чоруур кижилер оларның аразында эвээш эвес болуп турары өөрүнчүг. Ындыг специалистерге Өвүрде «Кызыл туң» колхозтуң мал эмчизи Марта Бортуноол, Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң кол агроному Исай Тараканов, «Саян» совхозтуң кол агроному Виктор Винников, Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол инженери Борис Морозов, Тандыда «Революциянның чалбыжыы» колхозтуң кол зоотехниги Алефтина Галкина, Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги, көдээ ажыл-агый техникумунуң башкызы Александра Соболева, агрохимлабораториянның кылдыс эргелекчизи Вера Миропникова, Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозунуң даргазы Дмитрий Сирота болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Тоску беш чылдың ийиги чылында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринин талазы-биле дыка улуг болгаш нарын соруглагдарны күүседир. Тараа, картофель, ногаа, эът, сүт болгаш өске-даа продукцияларны өстүрериң бүгү тала-биле хөгжүдер, бүдүрүлгенин орулгалыг чоруун бедидер төлээде, черни, техниканы болгаш өске-даа материалдыг база күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарын чайгылыы чок эжиндери бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларынга 7 чүгүлә соруглга болуп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин дүргедир, продукцияның шымарын экижидер, экономиканың чүрүмнарын ыңгыы сагыыр, артемнин болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин, мурнакчы дүржүлгаңы нептердир, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыларын чедип алыры эргежок чүгүлә болуп турар. Республиканың чер болгаш мал ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга уткуштур боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседипшиин, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышты калбарткаңнар. Бо чылын часкы хөвү ажылдары организастыг чоруттунуп, бүгү тарылганың 65 хуузун курук-тургап болгаш хуузун чарган черлерге чаштырып, амгы ажаан ак турарывыс дүжүттү өстүрериңе 130 муң тонна органиктиг болгаш 10 мүң тонна минералдыг чемиичидилгени төккен. Ол бүгү бо чылын тараа болгаш мал чеми культураларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп алыр арганы берген. Амгы үеге чедир ажаан алдынган дүжүт гектардан-на 12,4 центнер. Тандының — 12,8, Каа-Хемниң — 18,2, Бии-Хемниң — 23,1, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының — 7,5—9,6 центнер болган.

Хөвү ажылдакчылары чер ажылының культуразын бедидип тургаш, эки дүжүттү өстүрүп алган болгаш оңу ажаал алыр дээш эрес-шудургу ажылдап келген. Бо хүнге чедир, күрүнеге 110 муң тонна тараа садар деп боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин 106.747 тонна кылдыр күүседип апканы өөрүнчүг.

Күрүнеге 48209 тонна тарааны дүжаараан Таңды районнуң колхозтары болгаш совхоттарының республиканың планныг онаалдазын күүседиинге киирген улуг улуус мактавас аргажок. Тараа дүжаар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин республиканың кымны-даа мурнай Каа-Хем, Бай-Тайга районнар болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары ажыр күүседкенин рапорттааннар. Ол улуг болгаш харыысалгалыг ажыл-херекке Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», Таңдының «Коммунизмниң херели», Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» колхозтарының, «Көк-Тей», «Бурунгаар» совхоттарының болгаш Көдээ ажыл-агый дүржүлгэ-станциязының телептиг улуун киирген демдеглээр алаар. Бо ажыл-агыйлар боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин шагда-ла ажыр күүседипкеш, күрүне шыгжамырынга тараа урарын ажаа үргүлүүлевишаан турарын айтыр херек.

Дыка хөй механизаторлар—комбайнерлер болгаш чолаачылар юбилейлиг чылдың ажаал алыышкынының бүзүүт маадырлары болуп берген. «Салы» совхоттан Салчак Марат, Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозундан Даваа Дойбан, Көдээ ажыл-агый дүржүлгэ станциязындан Владимир Катышев, «Октябрь 14 чылы» колхоттан Шогду Маадыр-оол, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачызы Николай Трегубов, Каа-Хемниң «Ленинчи орук» колхоттан Анатолий Никифоров, Хөвү-Аксының АТБ-зиниң чолаачызы Юрий Бобков, нерит кезээнин, «Сельхозтехника» каттыжышкынының, белеткел, транспорт болгаш өске-даа организацияларның чолаачылары дүжүт ажаал алырынга улуг дузаны чедиргин, улуун киирип келгевинер.

Ол ышкаш мал чемининг белеткелинде база-да элээн эки чедиишкиннер бар. Оны бо чылын эрткен чылдыындан ооранчок хөйнү белеткеп алыр аргалыг болган бис. Оон чүгле сан-хемчээлиниң көвүдээни эвес, а шынарының дыка эки-жээнин демдеглээр херек.

(Төнчүзү 2-ги эрливе).

«Тиилелге» совхозта механизатор **КЫЗЫЛ-ООЛ ВАСИЛЬЕВИЧ БАДЫ-ХӨӨ** чыл бүрүде планын ажыр күүседир чаңчылыг. Юбилейлиг бо чылда 1000 га чымчак черни ажылдап кылыр дээш хүлээлгезин ол октябрь 1-де ажыр күүседкен.

К. Бады-Хөө № 7 бригадының комсомол организациязының секретаазы. ВЛКСМ обкомунуң кежигүнү.

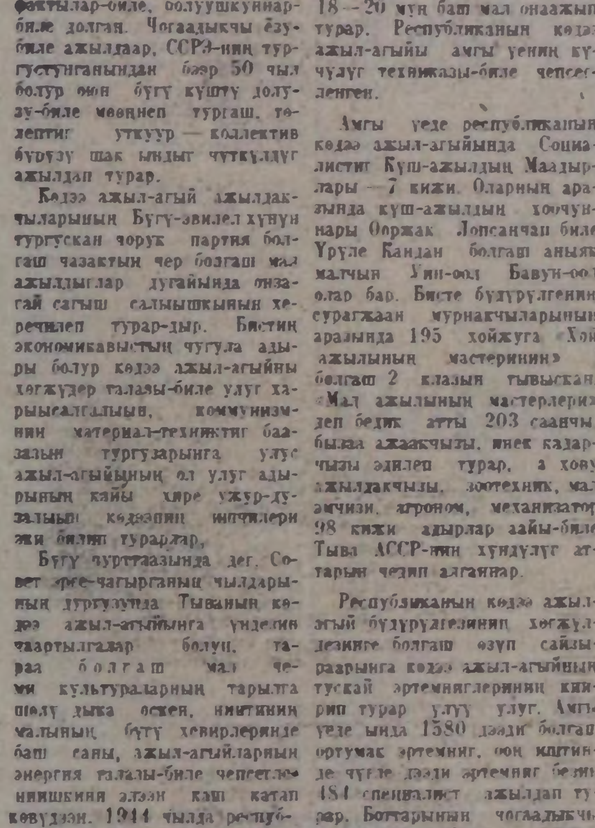

ПЕТР СИТНИКОВ Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң комбайнерлериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың бо күзүн каш дакпыр тиилекчизи болган.

Республиканың сазынчыларының аразында чарышка бо чылдың эрткен 9 айларында «Межегей» совхозтуң Кара-Бүлүн сүт-бараан фермазының мурнакчы сааначызы **ЗИНАИДА РЕОДЬКО** тергиндээн.

Чүректиң ханызындан байыр чедириишкини

СЭКП ТК-ниң Чиигизиг секретары Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин олар ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Эрих Хонеккерге, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Вальтер Ульбрихтиге болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Вилли Штофка национал байырлал — Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 23 чыл болганы-биле холбаштыр байырлыг телеграмманы чоруткан. Германиянның Социалистиг чагыг ай партиязының Төп Комитединге, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелинге, Министрлер Чөвүлелинге, Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден болгаш бүгү совет улустан чүректиң ханызындан байыр чедириишкини болгаш эң эки үүлдерни күзээни ол телеграммада илергейлеттинигей.

Герман Демократтыг Республика бодунуң байырлалын чогаадыкчы күштериниң эң-не чечектелиишкинниинг үезинде, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүүшкүнүүн байдалында үткүп, демделеп турарын телеграммада чугаалаан. ГДР-ниң ажылчы чоннарының Маркстың-Энгельстың-Ленининиң улуг идеалдарынга ханызы-биле бердингенин, өске-даа аксы-дүдүма чурттар-биле сырый эвилелдежип турганы, немен черге чечектелген социалистиг инитилелдя тургузарынче чайгылыш чок чүткүлүг ГСЧП-ниң VIII съездизиниң айыткан программазын амыдыралга чедиишкинниг күүседип турары хереглеп турар.

Герман Демократтыг Республика ССРЭ-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле сырый харылзаалыг болбушаан, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары дээш, тайбыңны быжыглаары болгаш Европага айыыл чок чорук дээш чайгылыш чок туржуп турар. Ниитиниң хүлээп көргөн делегей эргелериниң норма-чижектеринге үндезилеп, ГФР-биле харылзааларны чогумчудар талазы-биле, ниити-европа чөвүдел хуралын эң дүргеп чыыдырар талазы-биле ГДР-ниң эчис орулгалыг болгаш боттуг күженишкинниери, Европа дамга политиктиг байдалды чогумчударының талазынче углаңган таварымчалыг бурунгаарлаайкынга оон идепкейлиг идил берииишкинин тайбыңның болгаш делегейге кады ажылдакчылганың талалакчызы боор турар социалистиг герман күрүнениң атаандарын улам көдүргеп.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, бистиң бүгү улус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, Герман Демократтыг Республика-биле найыралын моон-даа соңгаар улам быжыглаар, социалистиг экономиктиг тавартыштырыга улам шалыпкын темп-биле хөгжүүн дээш, бистиң партияларның, күрүнелериниң болгаш улустарның кады ажылдакчылгазы улам-на ханылзаын база бүгү талазыг болуун дээш эргежок чугула бүгү үүлдерни кылырын телеграммада онаалап айткан. Социалистиг чурттарның акы-дүдүма партияларының чаңгыс эң болгаш сырый каттыжымышкыны социализмниң делегей системазын улам быжыглаарының үндезини болур.

Байырлал-биле!

Эргим эштер! СЭКП-ниң Хакас обкому болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскому Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү-биле холбаштыр Совет Тыванын көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин силер бүгүдеге чүректиң ханызындан ыяш байырны чедирип, күскү хөвү ажылдарын чедиишкиниг доозуп, мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелериңерин үлетерлиг күүседириңерин күзеп тур.

СЭКП обкомунуң секретары . А. КРЫЛОВ.

Облкүүскомунуң даргазы В. УГУЖАКОВ.

Республиканың үлетпүрү тос айлар дургузунда

Республикавыстың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери тоскү беш чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседиргей дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга аллар болдурган социалистиг чарышты калбарткаш, **продукцияның эң чугула хевирлериниң хөй муруузун бүдүрүп, сайгарарының хемчээл талазы-биле тос айлар планын хуусаа бетинде күүседиктен.**

Продукция сайгарарының планы 103,4 хуу күүседтинген. Онаалдадан ажыр 1787 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Ынчаарга сайгарылганың ниити хемчээли эртнем чылдың ол үезиндээзинден 5835 рубль көвүдээн.

Ниити продукция бүдүрериниң планы 5 хуу ажыр күүседтинген. Пландан ажыр 2613 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрген. Бүдүрүүшкүн хемчээли эртнем чылдың чогуур үезинде туганындан 12 хуу улгаткан.

Тос айларның планын хуусаа бетинде күүседириниң гүннелинде пландан ажыр үлетпүр продукциязының хөй санныг ан чугула хевирлери — электроэнергияны, хөмүр-дашты, түдүг түүйбүзүн, эптеглиг демир-бетонну, дагдугун, хөм изиктерни, колбаса кылыгларын, талганы бүдүрген.

Бүдүрүлге черлеринге хамаарыштыр күш-амылдың бүдүрүкчүлүүнүң доктаттынган планы 102 хуу күүседтинген. 1971 чылдың январь — сентябрь айларында деннээрге күш-ажылдың бүдүрүбкүлүү 9,7 хуу болган.

Үлетпүр продукциязын бүдүрерининг немелде өзүлдезининг 85 ажыг хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг күсели-биле алдынган. Ону демделээри эргежок чугула. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ортумак хемчээлдиг ажыл төлевирининг өзүлде темпилерининг денгиүүрү республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге ниитизи-биле чогумчалып болган.

Сес айларның планы бараан продукциязының бот-үнезин чиигедир талазы-биле база күүседтинген. Оон күсели-биле 654 муң рубльдиң камналгазы чедип алдынган.

Отчёттуг үениң дургузунда «Тыва даг-дүгүн», «Тыва кобальт» комбинаттар, Кызылдың түүйбү заводу өскелерден эки ажылдап келген. Үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар хемчээлиниң талазы-биле онаалдаңы бистиң республикавыстың районнары шупту күүседткен.

Боттарынга хамаарыштыр доктаттынган планны: күрүне онаалдаларын бистиң республикавыстың чамдык үлетпүр бүдүрүлгелери ам-даа четче күүседтейн турар. Чедип алдынган чедиишкиннерни демделеп тура, ону чугаалаза чогуур. Чеди бүдүрүлге черинде продукция сайгарарының хемчээл талазы-биле болгаш сес бүдүрүлге чери — ниити продукция бүдүрериниң планын күүседтээн. «Түдүг кезектери» комбинат, Ак-Довуракты дуналаар ажылдар кылыр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың хлеб заводу, пиво заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу хожудап турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планын он үш бүдүрүлге чери күүседтээн. Оон үргүүнден 100,3 муң рубльдиң продукциязы чедир бүдүртүмейн барган. Оон аңгыда, Ак-Довуракты дуналаар ажылдар кылыр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың хлеб заводу, пиво заводу, Чадаананың тараа белеткээр чери, лаборатория комбинады-биле катай 16 бүдүрүлге чери эртнем чылдың чогуур үезинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алган хирезинде, бо чылын ону кудулаткан.

Чаңчык бүдүрүлге черлери орулга чок ажылдап турар. Тердиг-Хаяның ажыглалга киирген сүт киирер бүдүрүлге чери, «Түдүг кезектери» комбинат, «Тыва көдээ түдүг» трест, «Тыва сеткилге-түдүг» трестиниң түдүг кезектери болгаш конструкциялары бүдүрер завод, автосептелге заводу чижектиг бүдүрүлге черлери сес айларның дургузунда бараан продукциязының бот-үнезин чиигедир талазы-биле онаалдаларны күүседтейн, оон өртек-үнезин 119 муң рубль тартаткан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй мурууну СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыралга боттандырар дээш боттарының сорулгаларын шудургу күүседип турар. Илереттинген четпестерни пылыпкын чайладыр хемчеглерни хожудап турар бүдүрүлге черлериниң үдуртукчуларының, партия болгаш профсоюзтар организацияларының сонгаралгайын алган туразы эргежок чугула.

Оон эт-алдаңы чүгле Тес-Хемде эвес, бүгү республиканда сураглаан. Ол болза, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи тайбың ишке шылгараан, «Ак-Эриг» колхозтуң тева казарчызы **МИХАИЛ ДӨНЧҮҮН-ДУР.**

Кодээ ишчилер — юбилейге

БИСТИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арында).

Ылангыя мал чемин белеткээнинии депшилгелиг аргаларын ажыглаары бисте неперенгей апар чыдар. Бо чылын бистин ажыл-агыйларывыс 5344 тонна сенажты салып ап, витаминниг сиген дагланын эрткен чылдыынган ажыр белеткеп алган. Ол чугула ажмалы Каа-Хем районнун болгаш Кызыл хоорай Советининн ажыл-агыйлары организастыг чорутканнар. Республиканга силос салыры 114,1 мун тонна ковүдээн. Ол ышкаш чайгаар бүткен одарларны акижилер ажылдап чорутунган.

Фермалар ажылдакчылары чылдын эрткен тос айларында элээн чедиишкиннерлиг болганнар. Үшкү кварталда сүт садарыынын планныг онаалдазын 108 хуу, эътиин — 146,8 хуу күүседип, дүктүг эрткен чылдыы-биле деннээрге 1190 центнерни хөйнү сатказ. Күрүнеге малдан алыр продуктуларны садар талазы-биле Каа-Хемнин, Кызыл хоорай Советининн, Тандынын, Чоон-Хемчиктин болгаш Бай-Тайганын ажыл-агыйлары чедиишкининг ажылдаанын демдеглээр апаар. Эки көргүзүглер-биле Бии-Хемнин «Хадын», Каа-Хемнин «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», Чоон-Хемчиктин «Искра», Бай-Тайганын «Кара-Хөл», Тандынын «Революциянын чалбыыжы» колхозтары, «Межегей», «Саян», «Тинлеглег», «Кок-Тей», «Кызыл тук» совхозтар бисти өөртээн.

Республиканын социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң чаагай дерээнге хөйжуларның, саанчыларның, кадарчыларның болгаш оске-даа ажылдакчыларның төлептиг күш-ажылчы үлүүн онзалап демдеглевее аргажок. Бо чылын юбилейлиг чарышка республиканын ажыл-агыйларының 200 хире хөйжузу төрүүр чүс хойга онаалтыр 96-дан өрү, а 35 хөйжу 105—130 чедир хураганны яенди алган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хөочун хөйжузу Ооржак Доржу ол көргүзүгүнү 133, «Элегестин» хөйжузу Долаан Дормаа — 129, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң хөйжузу Иван Сафонов — 127, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунун хөйжузу Салчак Тойбу — 118, «Х Улуг хүрээ» колхозтуң хөйжузу Севекпит Чигжит-оол — 113 чедирген.

Чылдын тос айларында бир саар инекке онаалтыр 2910 кг сүттү саап алган «Межегей» совхозтуң саанчызы Зинаида Реодько, «Кок-Тей» совхозтуң саанчылары Борис Сат биле Зоя Курастикова бир инектен-не 2578—2752 кг сүттү саггаш, республиканың саанчыларының мурнуку одуруунда чорун турар. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы саанчызы Любовь Романова бодунга быжыглаан бир саар инээнге онаалтыр 2591 килограмм сүттү саап ап, ол мурнакчылардан дүдек чок чорун турар.

«Кок-Тей» совхозтуң куш ажаакчызы Любовь Кулавина бир даңгаан-на 144,8 чүүргени ап, эки көргүзүгнү чедип алган. Ол ышкаш чедиишкиннерлиг чылгычылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары бисте кайы хөй дээрзин айтыр херек.

Малчыннарның мурнунда харыысалгалыг соруглалар турун турар. Ол чүл дээрге чоокшулап келген кыштың бүрүн белеткелдиг үткүүру болур. Ынчалза-да чамдык ажыл-агыйларның үдүртүкчүлары, көдээ ажыл-агый эргелелдери мал чемининг чедирилгезин чорудар херек.

Малдын, ылангыя саар инектериин продуктулуун бедидеп соруглга-биле андыгаштап эгелеп, оларны чүлүктүг болгаш конценграттыг чемнер-биле немей чемгереринче кичээнгей салыры чүгүла соруглга болур. Бо кыжын ажыл-агыйларның удүртүкчүлары болгаш түскай артемингилери хөйжуларның, саанчыларның, бызаа ажаакчыларының билиин бедидер базз оларның арга-дүржүлгазын көвүдедир талазы-биле мергежил бедидеринин өөредилгезин чедиишкинниг организастаар болза чогүүр.

Бистин республиканың көдээ ажыл-ишчилери тараа ажаап алышкынын чедиишкинниг доозун, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг онаалзаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседип, келир чылын оларны бүдүрерин көвүдедир талазы-биле күрлавырларны тургузуп ап шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

Эргим эштер! Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, силерниң чаагай ажыл-ижинерге улам ынай чедиишкиннерни күзеевишаан, байыр чедирип тур бис!

Байырлал-биле, эргим эштер!

Т. ЛААСОЛ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри.

Бо чурукту таптыг-ла бо чылдың август 18-те, республиканың найысылалындан Оңгар-Хөвүүге баар өрүкке — Шоолга тырттырган. Ынчан республиканың күрүне шыгжамырынга киирер дээш 110 мун тонна тараазының эгези-даа салдынмазан. А бо силерже көрнүп алган аныяк кижи оон баштайгы 10 тонналыг прицептиг «ЗИЛ-130»-инге чүдүргеш, хап кирип органы ол. Тараа хүлээп алыр пунктуларже автомашиналарның чүм оруун бо чылын Тывага иээн кижилерниң бирээзин Юрий Иванович Попков дээр. А оон ол хүн дургузунда сөөртүп чедирген 100 тонна тараазы Тандының «Коммунизмниң херели» колхозунуң күрүне шыгжамырынга урган 3153 тонна эки шынарлыг тараазының база-ла баштайгызы болган.

Аныян коммунист Юрий Попков ажылчын сүүр Хөвү-Аксынган ночетовчуларга дүмүт ажаап алырынга дузалажып келген төлээлекчилериниң бирээзи, ол ында АТБ-ниң дуриулгалыг чолаачызы. Ол ам бо чыл-биле нады 12 чыл улаштыр «Коммунизмниң херели» колхозтуң тараажыларынга дузалашкаиы ол.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, бистиң республикавыстың көдээ ишчилери планныг онаалдаларын күүседиринин чалазы-биле куженишкинниг ажылдап турар. Колхоз, совхозтарның ажыл-ишчилериниң, механизаторларның болгаш мелиораторларның кызыгаакай күш-ажылының түнелинде юбилейлиг чылда чаагай дүжүт өскен. Амгы хүнүерде тараа ажаалдазын дүзээр дээш демисел ажыл-агыйларда үргүлчүлеп турар.

Бүгү-Эвилелдиң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүүн мурнунда-ла Каа-Хем районнуң көдээ ишчилери боттарына алган социалистиг хүлээлгелерин күүседипкеннер. Үк район күрүнеге тараа садар планнын күүседипкеш, ам тараа дужаарын үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш район дүк садарының чыл планын 106,9 хуугa, тос айлар даалгазындан ажыр 350 тонна сүттү, 270 тонна эттээ күрүнеге саткан.

Улуг юбилейге үткүштүр боттарынга алган хүлээлгелерин күүседириниң талазы-биле Таңды, Чоон-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының ажыл-агыйлары база-ла түткүлдүг ажылдап турарлар. Ол районнарның мурнакчы колхоз, совхозтарындан аңгыда, «Сельхозтехниканың» Чадаана болгаш Бии-Хем каттыжышкынналары, «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының Кызыл-Мажалыкта мелиораторлары, Кызылдың сайгарылга базазы, Тураның тараа хүлээп алыр пунктузу мурнуку одурүгда чорун, чаагай херекке үлүгхүүзүн киирип келгеннер. Ол коллективтериниң чедиишкиннериниң код үндезини — ында профэвилел организацияларының болгаш удуртукчуларның ажылды эки организастаанында. Олар мурнакчы арга-дүржүлганы шиңгээдип албышаан, ажыглаттынып болгудег күштүг бүдүрүкчүлүүн бедидип турарлар.

Күш-ажылга кызымаккай болгаш ак сеткилдиг болурундан аңгыда, кижи бүрүзү бодунуң ажылынга хамаарыштыр билиг-мергежилин бедидип, техниканы бүрүн ажыглаары чугула. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, ында профэвилел организациялары кадрлар белеткээринче кичээнгейни күштелдирер үжурлуг. Бо талазы-биле «Кок-Тей», «Элегестин», «Оок», «Саян» совхозтар, Таңдыда «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Коммунизмниң оруу» колхозтар бедик мергежиидиг кадрлар-биле хандыртынып, түскай артемингилерниң билиин доктаамал бедидип турарын демдеглээр херек.

Бистин республикада көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының аразында конкурстарны чыл бүрүзе эртирип турары чаңчыл болу берген. Ол конкурс болза механизаторларның болгаш мал ажылдакчыларының мергежилин бедидиргe улуг идиглиг. Чижээлээргe, хой кыргымырының талазы-биле Тываның керээжиннер командазы зона маргылдаазынга киришкеп, бирги черни алган, а эр улустуң командазы үшкү черни элээп болгай. Ол ышкаш бистиң аныяк механизаторларывыс конкурска киришкеп база-ла бирги черни алганнар.

Бисте мурнакчы малчыннар хөй. Оон тодаргай чижээ 200 ажыг кадарчылар боттарының юбилейлиг чылда социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, чаш малды онча-менди камгалап алганы болур.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерни күүседир дээш, мурнакчы арга-дүржулганы өөренип, ону пропагандалаарм ажыл-агыйларда профэвилел организацияларының сөөлгаарладып болбас соруглгазы.

А. СОТПА,
көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдериниң ажылчын, албан-хаакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

СУГГАТЧЫ

1972 чылдың чазының кааш хүнү алдын херелдерин саарып турган. Резина сапоктарлыг 6 кижи контора чанынга турган. «Беларусьтуң» тергезинге олурупкаш, хемниң ол чарыынче кежиптеп. Трактор улуг дугуйларын таваар чүүп ыаап, хоолайындан дүргеткелчек шиттарны агаарже тарбыдып чорун олурган.

Фермалар ажылдакчылары чылдын эрткен тос айларында элээн чедиишкиннерлиг болганнар. Үшкү кварталда сүт садарының планныг онаалдазын 108 хуу, эътиин — 146,8 хуу күүседип, дүктүг эрткен чылдыы-биле деннээрге 1190 центнерни хөйнү сатказ. Күрүнеге малдан алыр продуктуларны садар талазы-биле Каа-Хемнин, Кызыл хоорай Советининн, Таңдының, Чоон-Хемчиктин болгаш Бай-Тайганың ажыл-агыйлары чедиишкининг ажылдаанын демдеглээр апаар. Эки көргүзүглер-биле

1972 чылдың чазының кааш хүнү алдын херелдерин саарып турган. Резина сапоктарлыг 6 кижи контора чанынга турган. «Беларусьтуң» тергезинге олурупкаш, хемниң ол чарыынче кежиптеп. Трактор улуг дугуйларын таваар чүүп ыаап, хоолайындан дүргеткелчек шиттарны агаарже тарбыдып чорун олурган.

Фермалар ажылдакчылары чылдын эрткен тос айларында элээн чедиишкиннерлиг болганнар. Үшкү кварталда сүт садарының планныг онаалдазын 108 хуу, эътиин — 146,8 хуу күүседип, дүктүг эрткен чылдыы-биле деннээрге 1190 центнерни хөйнү сатказ. Күрүнеге малдан алыр продуктуларны садар талазы-биле Каа-Хемнин, Кызыл хоорай Советининн, Таңдының, Чоон-Хемчиктин болгаш Бай-Тайганың ажыл-агыйлары чедиишкининг ажылдаанын демдеглээр апаар. Эки көргүзүглер-биле Бии-Хемнин «Хадын», Каа-Хемнин «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», Чоон-Хемчиктин «Искра», Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Таңдының «Революциянын чалбыыжы» колхозтары, «Межегей», «Саян», «Тинлеглег», «Кок-Тей», «Кызыл тук» совхозтар бисти өөртээн.

Республиканың социалистиг хүлээлгелерин күүседириниң чаагай дерээнге хөйжуларның, саанчыларның, кадарчыларның болгаш оске-даа ажылдакчыларның төлептиг күш-ажылчы үлүүн онзалап демдеглевее аргажок. Бо чылын юбилейлиг чарышка республиканың ажыл-агыйларының 200 хире хөйжузу төрүүр чүс хойга онаалтыр 96-дан өрү, а 35 хөйжу 105—130 чедир хураганны яенди алган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хөочун хөйжузу Ооржак Доржу ол көргүзүгүнү 133, «Элегестин» хөйжузу Долаан Дормаа — 129, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң хөйжузу Иван Сафонов — 127, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунун хөйжузу Салчак Тойбу — 118, «Х Улуг хүрээ» колхозтуң хөйжузу Севекпит Чигжит-оол — 113 чедирген.

Чылдың тос айларында бир саар инекке онаалтыр 2910 кг сүттү саап алган «Межегей» совхозтуң саанчызы Зинаида Реодько, «Кок-Тей» совхозтуң саанчылары Борис Сат биле Зоя Курастикова бир инектен-не 2578—2752 кг сүттү саггаш, республиканың саанчыларының мурнуку одуруунда чорун турар. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң мурнакчы саанчызы Любовь Романова бодунга быжыглаан бир саар инээнге онаалтыр 2591 килограмм сүттү саап ап, ол мурнакчылардан дүдек чок чорун турар.

«Кок-Тей» совхозтуң куш ажаакчызы Любовь Кулавина бир даңгаан-на 144,8 чүүргени ап, эки көргүзүгнү чедип алган. Ол ышкаш чедиишкиннерлиг чылгычылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары бисте кайы хөй дээрзин айтыр херек.

Малчыннарның мурнунда харыысалгалыг соруглалар турун турар. Ол чүл дээрге чоокшулап келген кыштың бүрүн белеткелдиг үткүүру болур. Ынчалза-да чамдык ажыл-агыйларның үдүртүкчүлары, көдээ ажыл-агый эргелелдери мал чемининг чедирилгезин чорудар херек.

Малдын, ылангыя саар инектериин продуктулуун бедидеп соруглга-биле андыгаштап эгелеп, оларны чүлүктүг болгаш конценграттыг чемнер-биле немей чемгереринче кичээнгей салыры чүгүла соруглга болур. Бо кыжын ажыл-агыйларның удүртүкчүлары болгаш түскай артемингилери хөйжуларның, саанчыларның, бызаа ажаакчыларының билиин бедидер базз оларның арга-дүржүлгазын көвүдедир талазы-биле мергежил бедидеринин өөредилгезин чедиишкинниг организастаар болза чогүүр.

Бистин республиканың көдээ ажыл-ишчилери тараа ажаап алышкынын чедиишкинниг доозун, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг онаалзаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседип, келир чылын оларны бүдүрерин көвүдедир талазы-биле күрлавырларны тургузуп ап шыдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

Эргим эштер! Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының, силерниң чаагай ажыл-ижинерге улам ынай чедиишкиннерни күзеевишаан, байыр чедирип тур бис!

Байырлал-биле, эргим эштер!

Т. ЛААСОЛ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри.

Бо чурукту таптыг-ла бо чылдың август 18-те, республиканың найысылалындан Оңгар-Хөвүүге баар өрүкке — Шоолга тырттырган. Ынчан республиканың күрүне шыгжамырынга киирер дээш 110 мун тонна тараазының эгези-даа салдынмазан. А бо силерже көрнүп алган аныяк кижи оон баштайгы 10 тонналыг прицептиг «ЗИЛ-130»-инге чүдүргеш, хап кирип органы ол. Тараа хүлээп алыр пунктуларже автомашиналарның чүм оруун бо чылын Тывага иээн кижилерниң бирээзин Юрий Иванович Попков дээр. А оон ол хүн дургузунда сөөртүп чедирген 100 тонна тараазы Тандының «Коммунизмниң херели» колхозунуң күрүне шыгжамырынга урган 3153 тонна эки шынарлыг тараазының база-ла баштайгызы болган.

Аныян коммунист Юрий Попков ажылчын сүүр Хөвү-Аксынган ночетовчуларга дүмүт ажаап алырынга дузалажып келген төлээлекчилериниң бирээзи, ол ында АТБ-ниң дуриулгалыг чолаачызы. Ол ам бо чыл-биле нады 12 чыл улаштыр «Коммунизмниң херели» колхозтуң тараажыларынга дузалашкаиы ол.

БҮГҮ КҮЖҮН ОЛЧЕ УГЛАНДЫРГАН

Малды хүр кыш ажырарда оон кышкы үеде чемин баш үдүр белеткеп, каашаларын андыгаштап сеттеп, чылыглаарры негеттинер болгай. Бо талазы-биле «Коммунизмче орук» колхоз бөттүг ажылдарны чорутткан. Колхоз бо чылын ниитининн малынга бижыг чем-суурну белеткээр планын 129,1 хуу күүседкенинден аңгыда, 3290 центнер саванны кыштагларда дужүрген. Бо ажылдарга хөйжу бригадаларның идепкейлиг киришкенин демдеглээр үжурлуг. Нүрсат Торлукка удуртқан № 1 бригада 454 тонна мал чемн белеткээр тургаш, ону 597 тонна чедирген. Ол ышкаш С. Ламчанның хөйжу бригадазы сиген белеткээр онаалдазын 172 хуу күүседкенин чоргаарал-биле демдеглээр үжурлуг. Үк бригада социалистиг чарыштың тинилекчиин болган.

«Чаа орук» колхоз мал чемининн планын 100,6 хуу күүседкен болгаш 5000 центнер саванны база чүс ажыг тонна сигенни кыштагларда чедирип алган.

Районнуң ажыл-агыйларында малдың тарып бөөзадылгазы кидин чорун турар. Бо хүннерде ангы-аңгы пунктуларда шуптуг 13816 хой болгаш 184 янек тарып бөөзаттынган. Үк ажылды чоокшу каш хонуктарда доозар дээш малчыннар болгаш түскай артемингилер бүгү күжүн салып турар.

Күскү чер чидарылгазының талазы-биле ажыл база-ла ажыл-агыйларда калбарган. Район ниитизи-биле 3478 га черни андырган. Райониуң девискээринде хайныкган бо бүгү ажыл-үүле — ССР Эвилелиниң 50 чылынга эрэнчилерниң күш-ажылчы белээ болур.

А. АРАНЧАА.

Эрзин район.

Беш чылдың кижилери

БҮЗҮРЕЛДИГ КИЖИ

Балгазының профессионал-техниктиг үчилищезин доосказш, Шулуу төрээн Бай-Даг суурунга тракторист болуп ажылдай берген. Бир-ле кежээ ажыл соонда, колхоз даргазы Семён Сотпаевич Сакты-Сюрюн-биле ол ужуражып келген. Дарга олче хүлүмзүрүп көрбүшаан:

— Ажыл дээштe кызымак эр-ле болгай сен. Дүүн колхоз баштаар черивиңе хуралынга сени комсомолчу-аныяктарның малчын бригадазынга ажылдаар кылдыр дутуруштувус. Чөпшээрежир-ле сен ыйнаан, але? — деп, чугаалаан.

— Чогум чүнү канчаи ажылдаар кижи боор мен? Бо өөренип алган эртемнимни канчаар мен, Семён Сотпаевич — деп, ол удур айтырган.

— Сени удурланмас боор деп бодаан бис. 300 ажыг баш хураганны даарта кадарарыбиле хүлээп алыр сен. Ынчаарга аныяк малчыннарның бригадазынга трактористиг үлүг ыяап-ла негеттинге бээр болдур ийин. Техника билир кижи турда, сиген-ширбиш, ыяш болгаш өске-даа хереглиг чүүдерни сөөртүп алыр-да амыр-ла болгай — дээш, сеткил хандыр үр беседалашкаш Шулуунуң холун дарга дыңзыды тутказ, эки ажылдаарын күзевишаан, оон-биле байырлашкан.

Оон бээр үш чыл эрткен. Шулуунуң хууда амыдыралынга өскерилгелер база-ла болгулаан. Аныяк кадарчыазас-кежиктиг амыдыралды комсомолчу Аяа-биле туда берген. Оон малчын ажылакинге колхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи Наталья Шулуу улуг дузаны көргүзүп келген. Ол дуцмазынга хойну канчаар кадарарын, кыштка баш удур белетеп алырын, хөй-ниитининг ажылдарынга идепкейлиг киржирин бо-ла сүмелээр турган.

1972 чылдың кыжы оларга шыңгыы шылгалда болган. Малчынның ижи көнүт берге болгаш чымыштыг, харыысалгалыг дээрзин ынчан көргеннер. Олар бергелерге таварышкында улуг дуганы малчын оорү көргүзүп келген. Шулуу ол чылын төрүүр 100 баш хойга онаалтыр 97 хураганы камгалап алган. Бо дээрге колхозтуң малчыннарының база бир дээре көргүзүү болган. Ол эки ажылы, көргүзүү дээш, Эрзиннің комсомол райкомунуң мактал бижии-биле шаңпатказ. Бо чорук аныяк малчынны ажыляшче улам сорук киирген.

Чоокта чаа Эрзиннің «Чаа орук» колхозунга чораан, комсомолчу малчын Шулуубиле ужуражы бердим.

— ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн кандыг күш-ажылчы белеттербиле үткүүр деп тур силер? — деп, оон айтырган мен.

— Юбилейге үткүштүр социалистиг чарыш бистиң аравыста калбарган. Адаа тиилекчи болуру кижи бүгүдезиниң күзели апаран чүве. Келир чылын мен чүс башка онаштыр чүс хураганны камгалап алыр деп сорулганы салган мен. Бистиң колхозтуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, коммунист Даваа Баа-Хөөсевич Малчынны социалистиг чарышка кыйгырдым. Бо чылын малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүү мөңгө арай четпээн кижи. Келир чылын та канчаар улуг ийик бис. Хоочун малчыннын арга-дүржүлгазын үргүлчү өөренип, оон-биле аравыста харылзааны ногкатпайн турар бис — деп, ол чугаалады.

«Чайын шаанаң септе...» дижир болгай бис. Шынап-ла аныяк малчын кышка шыырак белеткенген. Ол кыштагда бажының, каашаларын шагдала сеттеп алган. Оттуглар ыяшты, сигенни сөөртүп, курган өдекте болуп апкан.

— Комсомолчу малчынның ажылдап турары комсомолчу-аныяктар бригадазы 360 тонна сигенни белеткеп алыр планныг тургаш, ону ажыр күүседткен. Кышка баш удур белеткелди олар организастыг чорутқан. Бригада ниитизи-биле келир чылын бо 100 баш хойдан-на 98 хураганны камгалап алган. Ону күүседир дээш аравында соцчарышты улам надбартканнар. Юбилейге үткүштүр алган хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседип алырына бүзүрелдигер — деп, колхозта комсомол организациязының секретары Даңгыт Болдар-оолович Чеден чугаалады.

Бо чылын бригаданың кежигүннери суурга доктаамал чурттап, ийи ээлчег-биле ажылдаарынче шилчиирин шинтирлээн. Ынаыр аймдырал, ээлчег-биле кадарар чорук — аныяк малчыннарга кончуг таарымчалыг. Оларның ол үеелин боттандырып, бүгү тала-биле дузалаары колхозтуң хөй-ниитн организацияларындан негеттинип турар.

Колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Чаш-оол Соянович Шулуу эш-сөөрүгне күш-ажылчы үлегерин көргүзүп, хөй-ниитининг даалгаларын ак сеткилдиг күүседип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн күш-ажылчы белеттер-биле үткүүр дээш күжениишкининг ажылдап турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

МЭЭҢ БЕЛЭЭМ

Мен чүгле комбайнерлээш безин 10 чыл апштым. Бо юбилейлиг чылда бистиң «Кок-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери тараа болгаш мал чемя культураларның багай эвес дүжүдүн өстүрүп алганы улуг өөрүшкү болган. Ынчангаш ол дүжүттү ой-шаанда чидириг чоокша ажаап алыр дээш бир денниг ажылдап киргеи бис. Орта бодумнуң шыдаарла үлүүмнү киирип, сезон дургузунда 500 гектар черниң тараазын «СКД-5» комбайн-биле ажаап, бастырар бодиткеи социалистиг хүлээлгени алган мен.

Бистиң механизаторларывыстың аразында арга-дүржүлгазы улуг кижилер хөй. Шуптувус чаңгыс кижи ышкаш деннинг ажылдап келгенивис түнелинде, совхозтуң бүгү дүжүдүн октябрь эгезинге чедир, айытқан хуусаавыстан оранчок эрте эки шынарлыг доозун, күрүнеге 2700 тонна тараа садар хүлээлгевисти 115 хуу күүседип алдывыс. Бодумга алган хүлээлгемни база 53 гектар ажыргаш, шуптуг 555 тонна тараазы бастырдым. Юбилейге мээң хууда белээм ол болган.

Амгы үеде Кызылдың № 3 көдээ ажыл-агый профтехучилищезинин келир үедеги механизатор сургуулдарынын өстүрүп алган дүжүдүн ажаажырынга дузалажып, оларга билир арга-дүржүлгам дамчыдып берип тур мен.

Совхоз директизязы бо айның 10-дан мени маадыр хоорайларны, эвилелдешкен республикаларның пайысылалдарын кезип иоор халас туристчи путёвка-биле шаңнап аткарып тур. Ол магалыг улуг хоорайларны барып коор болганымны аас-кежии деп санап тур мен.

С. КУЦГАА.

САРЛЫК — ӨЗҮҮЧЕЛ МАЛ

Сарлык Өвүрүүн ширинн агаар-бойдузунга, кадыр-берт одарлыг черлериигe таажыр болгаш кажаа, чемгерилге хереглевес ажыктыг мал. Ону барымдаалаап, районнуң ажыл-агыйлары сарлыкты өстүрериичe сөөлгү чылдарда кичээнгейни салып эгелээн.

«Кызыл тук» колхозтуң баштаар черя, партия организациязы сарлыкты өстүрер дээш боттуг ажылды чорутқан. Дүржүлгалыг эштерни кадарчыларда быжыглаан, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, амыдыралчурттаалгазын экижедериичe кичээнгейни угландырган. Кадарчылар харыысалгазын бодидип, сарлыктың одырын шын таарыштырып, чаш төлүн менди алыр хемчеглерни алган. Ол эки түнелдерни берген. Ажыл-агыйның сарлыынын бажы 1967 чылга турганынга бодаарга, бо чылын ийи катап өскен. Тодаргайлаарга 1900 хире баш четкен.

Ишкйже бодаарга сарлыктың эдининң бот-үнези дыка чиик. Ажыл-агыйның күрүнеге дужаар эдининң 57 хуузун сарлык эдэи эдеп турар. Колхоз сарлыктан бичe эвес оруларны ап келген.

Сарлыктың баш санын өстүрер дээш боттарының төлептиг күш-ажылын киирип турар малчыннар эвээш эвес. Оларның бирээзинге он чыл кадарчылап келген Намажык Коштанович Ооржакты хамаарыштырып болур. Малчын чыл бүрүзе эки көргүзүглерни чедип ап, ниитининң херээнге улуг үлүүн киирген.

Өзүүчел болгаш ажыктыг малды районнуң «Торгалыг» совхозу, «Коммунизмче орук» колхозу каш чыл мурнуңда «Кызыл тук» колхозтан садып алган. Сарлык бо ажыл-агыйларда база озуп эгелээн.

«Коммунизмче орук» колхозтуң күрүнеге саткан ъдининң 15 хуузун сарлык ъдди эдеп турар болу берген. Сарлык кадарарынга мергежилдиг кижилер шылгаран үнген. Төмүр Кызыл-оол чүс бөш төрүүр сарлыкка онаалтыр 90 бызаанны алган.

Өвүрүүн сарлык кадарчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерин күүседир дээш ажылдап турарлар.

В. ОЧУР-ООЛ.

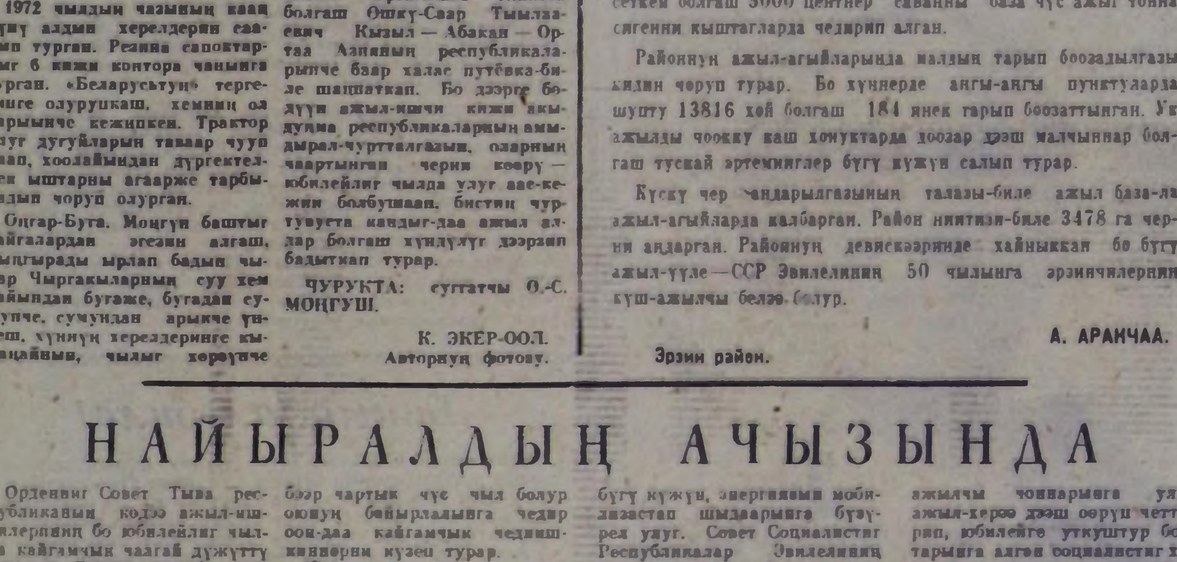

Хөлбеҥ иогаан шыктарлыг таалар үнген Арыг-Узуунуң аныктарында «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң өстүрүп турар хаанинары сеннe-чаагай болу берген көстүп, одарлап чоргудаар. Оларның чайын одарлаар, дыштанып чайлаанда таарыммчалыг кажааларны аланктарны кежилдир тудуп каан. Хаван ажаанчылары хаванинарны болуктей үскеш ажаан чемгерип, суггарып, хайгаарап турар. Хаванинарны сенирти азыраш, немелде деңзинни алырынга Ленин орденниг малчын Екатерина Блинова баштаан ажылчыннар хамааржыр. Оларның хаван ажылындан киирген орулгазы ажыл-агыйның орулгалыг болурунга дузалап турар.

Бо чуруктуу ол совхозтуң чайгы фермазындан тырттырган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Москвага байырлыг хурал

Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү — чаңчыл болган байырлалга тураскаткан байырлыг хурал октябрь 6-да Москвага болган. Оларның эң экилери — чүрттүн ажы-дүнма республикаларындан найысылалга делеген хову ажылдакчылары, малчыннар, механизаторлар, мелиораторлар, белеткекчилер «Россия» гостиницада Күрүненин концерт залынга чыылган.

Хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин харыысалгалыг ажылдакчылары, кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары.

Байырлыг хуралды СЭКП-нин Москва комитединин бирги секретары В. И. Конотоп ажыткан.

ССРЭ-нин кодээ ажыл-агый министри В. В. Мацкевич илеткел кылган.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаа чоруткан.

(СЭТА).

ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ЭЭЛЕРИ

Кок-Хаак суурнуң мурнуу чарыында, дөн кырында көжүп чоруур саалда аппараттары тургузуп каан инек саар чайгы чадагай кажаа кайы орандан илден көстүп турар. Аңаа шала кежээлиитей чеде бээрге-ле, инектер шагда-ла одардан чедип келген, саанчылар саар инектеринге концентраттыг немелде чем берген, саап эгелээлек турганнар. Саанчыларның чанында «Коммунизмче орук» колхозтуң кол зоотехниги И. С. Капсаргин тур. Оон-биле бо фермада ажыл-херектиң канчаар чоруп турарының дугайында чугаалажы кааптывыс.

— Андыысында саап турар инектеривисти ййи ферма кылдыр үскен бис. Чогум кыжын болза дөө ол суур адаанда турган улуг кажааларга саар, орта кыштаар инектер чүве. Бо ферманы бистин хоочун саанчывыс А. А. Логинова удуртуп турар — деп, Иван Сидорович чугаалаан, бисти эдерткеш чорупкан. Бедик дурт-сынныг, кижи ортузу ажа дүжүп чоруур хире пазылыг үгбайның чанынга чедире берди. Ол болза колхозтуң мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-нин Дээди Советинин депутады Анна Александровна Логинова болган.

— Бистин фермада ам саап турар инектеривис шупту 131. Беш-ле саанчы бар бис, оларның бирээзи дыштанган саанчыны солуур. Ынчангаш кол саанчы дөрт-ле кижи. Ол хиреде мындыг эки техника турда, оларны чайлыг саап четтигип турар бис. Мээң кады ажылдап турар оорум шупту эрестиг кыстар чүве — деп, Анна Александровна тайылбырлай-дыр.

— Силерниң колхоз бо чылын чеже тонна сүт салар планныг ирги, Иван Сидорович? — деп, агрономдан айтыра кааптым.

— Чылда күрүнеге 455 тонна сүт садар планныг даалгавысты октябрь 1-ге чедир долдур күүседип, районда ол талазы-биле тиилекчи болуп үнген бис. Ам бо хүннерде келир 1973 чылдың улууында ажылдап турар саанчылар чүве бо — деп, зоотехник чоргаарал-биле харыылай-дыр.

Ол ферманың саанчылары бо юбилейлиг чылда кижи бүрүзү бодунга быжыглаан саар бир инекке онаалтыг 1850 кг сүттү саап алырын хүлээнген ажылдап турар. Республиканың Дээди Советининг депутады Анна Логиновага удурткан бо бичии коллективтиң кежигүннери боттарынга алган ол хүлээлгелерин күүседир чоокшулаан. Оларның аразындан Каа-Хем район Советинин депутады, колхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи Надежда Арапчаа биле бригадир Анна Логинова боду тиилекчилер болуп үнгеннер.

Чыл төнчүзүнге чедир Көк-Хаактың саанчылары ам-даа хөй сүттү Төрээн чуртка биирерин хүлээнип ап турарлар. Алдарлыг юбилей — ССР Эвилелинин тургустунганындан бээр 50 чыл болур байырлалынга оларның төлептиг күш-ажылчы белээ ол болур.

Ю. ИЗМЕСТЬЕВ.

ЧУРУКТА: Анна Александровна Логинова Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда хоочун болгаш мурнакчы саанчыларның бирээзи. Колхозчу саанчы — Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

БЫЗАА АЖААКЧЫЗЫ

Сарыглар Базыровна Күзен «Барлык» совхозтуң мал ажылынга 23, а бызаа ажаакчызынга — 16 чыл иштинде ажылдап келген. Чыл бүрү ортумаа-биле 100-тен аваш авес бызааларны доруктуруп турар.

Амгы үеде совхозтуң Бижиктиг-Хая сүтбараан фермазында саар инектерниң хөй кезии Сарыглар Базыровнаның остуруп, азыраан бызаалары ол-дур. Бызааларның хонукта ортумак немелде дензизи 850 граммдан кудулаваан.

Инектер удавас төрүп эгелээр. Сарыглар Базыровна бызаа кажаазының кышка белеткелин бүрүн дооскан. Бо бодүүн ишчининг үр чылдарның дургузунда идепкейлиг күш-ажылын чазак бедии-биле үнелээш, аңаа Хүндүлелдиң Демдээ орденни, Ленинчи юбилей медалын болгаш «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээн тывыскан.

Сарыглар Базыровна чүгле бүдүрүлге талазы-биле мурнакчы авес, идепкейлиг хөй-ниитичи. Аксы-Барлык кодээ Советинин депутады хүлээлгезин идепкейлиг күүседип, ажылчы чонның ортузунга партия болгаш чазактың шиитпирлерин тайылбырлап турар.

Т. ТАЛГАНЧИК.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДОКУМЕНТИГЕ АТ САЛГАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Октябрь 6-да аңаа ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек биле Францияның президентизи Ж. Помпиду «Польша Улус Республика биле Француз Республиканың аразынга найырал болгаш мады амылдажылга дугайында декларацияга» ат салган.

Гэс Холлдуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк коммунистериниң соңгулда мурнунуң кампаниязының эң чугула сорулгаларының бирээзи болза Индий-Кыдатта АКШ-тың агрессиязын сойгалап илередири болур деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигине секретары ГЭС Холл медеглээн. АКШ-ка ам болур президент соңгулдазында Вьетнамда дайын эң код айтырыг болурун ол «Юманите» солуннуң айтырыынга харыылаап демдеглээн. АКШ-тың Тонкин мугулдурунда болгаш Таиландыда-даа далай болгаш агаар күштерин агрессияны улам калбартырынга ажыглаар дээш АКШ-тың тудуп турарын ГЭС Холл демдеглээн.

А. Дэвис Чилиде

САНТЬЯГО. (СЭТА). Сураглыг америк хөй-ниити ажылдакчызы, АКШ-тың Компартиязының ТК-ның кежигүнү Анджела Дэвис Латин Америка чурттарынга аян-чорук кылып, ында база чеде берген. АКШ-тың КП ТК кежигүнү К. Александер болгаш АКШ-тың КП-ның Национал Чөвүлелинин кежигүнү Ф. Александер олар ону үдеп чоруур. Анджела Дэвис Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Президиумунуң чиги наймылында сессиязынга киржир.

Керээни бадылаан

БОНН. Германияның Федератив тиг Республиказы биле Герман Демократтыг Республиканың аразында Транспорт керээзин бүдүзерат (ГФР-нин черлер палатазы) октябрь алдыда чаңгыс үш-биле түүдүг деп хүлээп алган. Ынчангаш ол керээни ГФР-ге күштүг болдуруп бадылаар ажыл ооң-биле доозулган.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ДАЙЫЛДАЖЫЫШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Октябрь бештиң дүнезинде Сайгонга бомбалар частыышкыннарды үүк-соксаал чок боон турган. Америк ужар күүл Мурнуу Вьетнамның найысылалының девискээриндо Хосталга күштериниң шаап халдаашкыннарынга шаптыктаар дээш Вьетнамның мурнуу можуларынче дайынның үш чылдарында эң күштүг халдаашкыннарын кылгылаан. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, «В-52» самолёттар ол дүне улуг Сайгонуң төвүн долгандыр 40—60 километр черде турар районнарже 1.100 тонна бомбаны октаан.

Соңгу талакы шериг секторунуң можулары: Куангчи, Тхыатхиен, Куангнам, Куангтин болгаш Куангнгай база-ла оон дудак чок араатанзыг бомбалаашкыннарга таварышкан.

Хосталга күштериниң шаап халдаашкыннары Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринде уламнүүштелип турар. Сайгонның командылал черинің дыңнадыында айытканы-биле алырга, октябрь бештиң дүнезинде колдуунда-ла найысылал чоогунга болгаш Мекоңг хем үнүнга 100 ажыг чепсектиг сегиржип алышкыннар.

Патриоттарның бир отряды чалча шериглериниң Сайгондан Соңгу талада 10 километр черде камгалал туружунче шаап халдаан. Куангнгай можуда база-ла шыңгыы тулчуушкуннар боон турар. Район төвү болур Батодан ырак эвестө бүзөлеткен дайынның кезектерин Хосталга күштери чылча шаварын үргүлчүлеп турар. Патриоттар ол чоон-кавының бедик черлеринде быжыглаттыныкпан дайынче бооган туреларлар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Ф-Ш» дээр үндел дүрген ужудар ийи эскадрилья шүүргедекчи — бомбардировщиктерны АКШ-тың Индий-Кыдат девискээринче чорудары доозугаан. АП агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ол самолёттар октябрь бешти Тэйландыда Такли дээр авиабазада чеде берген.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Улустуң чепсектиг күштери төп шыгаа девискээринде сайгончу эрге-чагырганың шериглеринге удур чедиишкинниг дайылдажыышкыннарны кылып турар.

Ол девискээрни дургаар эрткен кол-кол транспорт оруктарында дайзыннарже Хосталга күштери эрткен ай дургузунда хөй удаа шаап халдаашкыннарны кылгылаан. Ол ышкаш чалча шериглериниң Тюнге, Плейморонг, Буонхо районнарда камгалалдыг черлеринче патриоттар база согуушкуну кылгылаан. АПО агентилелдиң санаавы-биле алырга, төп шыгаа девискээрниге сентябрь дургузунда болган тулчуушкуннар түңнелиинде Хосталга күштериң дайзынның 300 хире солдаттарын өлүргөн азы тудуп алган, 43 танкыларын болгаш күзектыг машиналарны узуткаан, дайзыннның 6 шериг складын база чаза тевискен.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның найысылалының Мурнуу талазында дайын чорудулгалары октябрь алдыда улам күштелген деп, Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Пномпеньден дамчыткан. Ловеа, Кировонг болгаш Топлеанг дээр чурттакчылыг черлерде (Такео можу) пномпеньчи шериглериниң бүзөлеттиргеп гарнизоннарын Камбоджаның Хосталга күштери атакалаан турар. Ужар үүл күштүү-биле дузалап турза-даа Пномпеньниң шерглери бүзөлээткинден үнүп чадаш турарлар. Ол ышкаш Спам мугулдурунуң эрик чоогунда Поништук деп черде дайзыннарны патриоттар база чылча шаап турар.

База катап өлүм-чидим

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. Б. Бубновтуң дамчыткыны:

Октябрь алдының хүнүнде америк ужар күүл Вьетнам Демократтыг Республиканың найысылалын үш удаа бомбалап, ракеталар-биле бооган. Хоорайның ең сырый чурттакчылыг чамдык районнары үрелген түңнелиинде тайбың чонның иштинден дыка хөй кижи олген.

Ханойда туруп турар даштыкы журналистер октябрь алдыда үк черниң-биле эртепгиниң 11 шак 35 минута турда агаар-чер хевирлиг «Шрайк» дээр америк ракетаның кээп дүшкеп, чазылган черинге чорааннар. Ол ракетаның частыышкынындан хоорайның мырыңай-ла төвүнде элээн каш бажыңнар чуурулган. Аңаа беш кижи, ооң иштинде ийи херээжен кижи болгаш ийи бичии уруглар өлген. Чээрби бир кижи балыгланган.

Октябрь алдыда бомбалаашкынга таварышкаш балыгланган инжилериниң чыдар эмнелгелериниң бирээзинге база журналистер чорааннар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Октябрь 6-да, хүннүң ийиги чартыында Ханойга үш удаа агаар дувүрээзини болган. ВДР-ниң найысылалының кырынга америк самолёттар үш удаа ужуп кээп, хоорай кырынче дыка хөй бомбаларны болгаш ракеталарны октаап барганнар. 40 минута ажыг үевиг дургузунда үргүлчүлээн үшкү халдаашкын соолгу хүннерде болган халдаашкыннардан эң күштүг болган.

Делегацияның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Парижте чөвүлел хуралда ВДР-ниң делегациязы АКШ биле ВДР дайынны соксадыр дугайында «калбак дугуржулганы» чедип алган деп Лондонуң бир солунунуң дыңнаткы шын эвес үүл-дүү деп буруу шаанда. «Англи солуннуң бөгүн дыңнаткан дамчыыр чугаазы дээрге, кандыг-даа үндезин чок чоруктур» — деп, ВДР-ниң делегациязының толээлекчизи медеглээн. «Никсонуң администрациязы бодунуң агрессивчи болгаш неоколониалисчи туружун камгалавышаан, харыы угда Вьетнамның ийи кежээнин чонунга удур кембурузаут, дайзынзырак үүлгедиишкинни кылып турар болганда, Парижте чүгаалажышкыннар хөрек кырында чаңчыл черде таптап туруп берген».

Чаа премьер-министр

Октябрь беште чаа премьер-министр албан-хүлээлге алырының даңгыраан берген А. Х. Поргенсен 1922 чылда Копенгагенге төрүттүнген. Поргенсен 1950 чылдан эгелээп склад ажылчыннарының профвилелиниң даргазының оралакчызы болган. Ол 1956—62 чылдарда ол профвилелиниң даргазы турган. Амгы үеде 250 муң кежигүннерниг боон турар Данияда эң улуг дээн профвиелели — мергежилги куду ажылчыннарның профвилелиниң секретарынга 1962 чылда, а ооң соонда 1968 чылда — ооң даргазынга ону соңгаан.

А. Х. Поргенсен 1964 чылдан бээр — фолькетингтиң (парламентиниң) депутады. Поргенсен Данияның Социал-демократтыг партиязының иштинде болүүлеңишкин боон турар «Социал-демократтыг пиитилелдиң» организакчыларының бирээзи. Ол болүүлеңишкин Данияның Социал-демократтыг партиязының барын үзелдиг болүүн шүүмчүлеп турар.

Чаа өнчүк-чөңгээ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга удур Израиль болуунуң өнчүк-чөңгээлээшкиниерин үргүлчүлеп турар. Октябрь беште бир болүк израиль самолёттар Мурнуу Ливанда Аржуб, Хасбая, Марджаюн болгаш Набатпя дээр чурттакчылыг черлериң кырынга бир шак дургузунда хайгыыл кылып ужудуп келген.

Израиль амгы үеде Сирия болгаш Ливан-биле кызыгаарларда шериглерин мээңнээрин база үргүлчүлеп турар деп «Аль-Хайят» солун дыңнаткан.

★ ★ ★

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА АНГЫ ДЕМИСЕЛИ

ГОЛЛАНДИЯ. Бредте ЕНКА фирманың заводун ооң эзлериниң хаар деп турарынга удурланыышкынып илередири-биле ажылчыннар ол будүрүлге черип ээлээп турупканнар. Ажыл соксадыышкынында киржип турар 1500 кижи боттарының кожайларындан заводту узуткаар планны соксадырын болгаш ажыл-биле оларны хандырарын магадылаарын негеп турарлар.

ЧУРУКТА: завод эжиинде ажыл соксадыкчылары.

Анефо—СЭТА-ның фотозу.

★ ★ ★

СЕМИРТИЛГЕ СОВХОЗТАРЫ БОЛГАШ МАЛ СҮРЕР ОРУКТАР

Чоннуң амыдырал деңнелин бодидеринин улуг сорулгаларын тоскү беш чыл планында коргеп болгай. Ону боттандырарынга аъш-чем бараанпарын улам хөйнү бедик шынарлыг бүдүреря чугула рольду ойнаары билдингир. Аъш-чемге хереглеп турар продуктуларның 75 хире хуузун кодээ ажыл-агый берип турар. Чиг-эт баазазы болур кодээ ажыл-агый биле оларны болбаазырадып турар бүдүрүлгелериниң аразында ёзулуг ажыл-ишчи бижыг харылзааны тургузарынче улуг кичээнгейни партияның XXIV съездизи салган.

Тываның экономиказында кол черни мал ажылы ээлеп турары билдингир. Мал ажылының ниити байдалынга доктаавайн, мал семиртээр совхозтарның чамдык талааларын апаратаеп көрээл. Тывада мал семиртир беш совхоз ажылдап турар болгай. Олар күрүнеге дужаар малды садыг алгаш семирткеш эът комбинаттарынга дужаар. Барыын талакы районнарның мал-маганын «Тыва» болгаш «Доң-Терезин» совхозтар семирти азырап турар. А төп зонада «Сукпак», «Совет Тыва» база «Шивилиг» совхозтар мал семиртиринге специализастаттынган ажыл-агыйлар болур. Бо чылын мал семиртир совхозтардан эът үлетпүрү 28,8 муң тонна деңзилиг малды алыр ужурлуг.

Мал эъдин хереглекчиге чедир болбаазырадып бүдүрериниң оруу узуу. Чаш малды оңча-мееди өстүрери, ону семиртир азыраары, ооң соонда үлетпүр бүдүрүлгезинге бедик шынарлыг эът продукциязын бүдүрери дээрге хөй күштүг, кичээнгейни негээр ажыл.

Бистиң республикада эът комбинады ажылдап турардаа болза, түс черниң мал ажылының продуктуузун долуу-биле болбаазырады ажылдап шыдаавайн турар. Чүге дээрге Кызылдың эът комбинадының күчүзү биче болуп турар. Ону барымдаалаар ук комбинатты алгыдып чаартырын болгаш Кызыл-Мажалыкка чаа эът комбинадын тударын бо беш чыл планында көргеп.

Эът комбинадының ажылы сезоң хевирлиг, ооң кол ажылы сентябрь — декабрь айларга опаажыр. Ол үеде эът комбинады мал семиртир совхозтардан келген бүгү малдың 75 хуузун эът кылдыр болбаазырадып турар.

Садып алган малдың 25 хуузун Хакасияже чорудуп, Абаканның эът комбинадынга дужаап турар. Ол дээрге 10 муң баш ымыстыг бода мал болгаш 60 муң хире хой, ошкү болуур. Абаканга чедир орук узун болгаш чамдык черлерде берге болуп турарын айыптас аргажок. Чижээ, барыын таланың совхозтарындан сүрген мал 700—750 километр берге орукту эртер. Оруктун кадыр-бөрт байдалы малдың деңгилгезинге бодунуң салдарын чедирип турар.

1971 чылда «Сукпак» совхозтуң Абаканга дужаагаан малының (бода) 40 хуузунуң деңгилгези эки болган, а 6 хуузун арган кылдыр хүлээп алган. «Совет Тываның» ук коргузүүлери 50 хуу болгаш 6 хуу болган, а «Шивилигниң» пиптизи-биле эки болган. Бо зонаның малын Устуң чазаглыг оруун дамчыштыр Абаканче чедирип турар.

«Тыва» биле «Доң-Терезин» совхозтарның дужаан турар малының шынары чавыс. Эрткен чылын «Тыва» совхозтуң дужаагаан бода малының 32 хуузун, хойнуң 36 хуузун арган деп көргөн. «Доң-Терезиниң» ук коргузүүлери 37 болгаш 20 хуу болгулаап. Бо чылгы байдал база ооң дээредевес. Бо чылдың август 29, 30 хүннеринде «Доң-Терезин» совхоз 1224 баш шээр мал дужаагаан. Ооң 748-зи ортумактан куду күштүг, 20-зи арган болган. Чүгле 456 баш ортумак деңгилгелиг болган. Сентябрь 7-де «Тыва» совхоз 200 хире баш ымыстыг бода мал дужаагаан. Оларның ортуман деңзизи 130—170 килограмм хире молдургалар болган.

Эки семиртээр, назыны чедиишээн аныяк мөлдарны күрүнеге дужаап турары дээрге ажыл-агыйкы эвес чорукту херечилээр. Ол ышкаш ажыл-агыйларга малдың баш саның остүрериниң планын күүседиринге улуг шаптыкты тургузары билдингир.

Барыын таланың совхозтарының Абаканга чедирип турар малының деңгилгезинге, оларның баш саның кадагаларынга улуг шантараазынларны тавары штырыш турар чүүл болза орук болур. Аштап арыглавааш, кадыр-берттерлиг орукка сүрген малдың эдээ хөйү хорап турар. Эрткен чылын «Тыва» совхозтуң сүрген малыпдап 159 бода мал, азы 3 хуу, «Доң-Терезиниң» 400 хире баш, азы 8,9 хуу орук ара ышкыдырган. Шээр малдың саны база эвээш эвес болган. «Тыва» совхоз 950 баш (10,1 хуу), «Доң-Терезин» 1200 баш (13 хуу) чадирлиг болган. Абаканче Ус оруунуң уу-биле сүрүп чедирип турар малдың 1,5—3 хуузу хораан.

Орук ара малдың эвээжеп турарының чылдагааны чүдёл? Мээң чылдагаанынга эдээн талааларны айтып болур. Мал сүрер ажылды органнаастаанында четпестор, ажыл-агыйларның удуртулгазының талазындан ук ажылды контрольга албайн турары, кадрлар айтырыы чергелиг чүүлдер маңаа салдарлыг болуп турары билдингир. Ынчаарга барыын таланың совхозтарынга оруктуң байдалы улут салдарлыг. Ынчалза-даа орукту чаагайжыдар, калбартыр, дескилээр, шыргай эзнимнеп эрткеп тулаалыг, суглуг, хеммиг черлерге кежиглер, көвүрүглер кылыр ажылды совхозтарда, өске-даа организация чорутпайн келген. Кожээ баазаны таварып эрткен ол орук ам дыка баксыраап. Оң-оң муң баш малды болап сүрүп турар ажыл-агыйлар орукту экижидип алыр дээш бүгү-ле хемчегларын алгы дег. Ынчалзадаа чыдыш-на чүс-чүс мал маңаа өлүп, хорап турда, орук дугайында айтырыгны чугаалажып турганын безин кижи дыңнавас. Барыын талакы оруктун бергелерин чүгле мал сүрүкчүлери билир. Шыргай, берге участоктарга келгеш, мал сүрүкчүлери 2—3 хонук иштинде ону аштап, арыглап келир. Малды мындыг берге черлер-биле сүрүп кээрге, шала кошкактары одур, чудаар таварылгалар кайы хөй.

Төп зонаның совхозтарында Абаканга мал чедирилгезин организастаанын эки. «Сукпак», «Совет Тыва», «Шивилиг» совхозтар малдың хөй назынын автомашина-биле соортуп чедирерин организастаан. «Сукпак» Ус оруунда Буйба деп черде (Абакандан 200 километрде) малды дыштандырар семиртир азыраар пунктулуг. Буйбадан мал хүлээп алыр баазага чедир малды автомашина-биле соортуп чедирип турар. Сооң үеде мал дужаар бааза чоогунга оглерин тиккеш, кажааларны ажыглап турар.

Сукпакчыларның бо дуржулгазын «Совет Тыва» совхоз база ажыглаан эгелээн. Доктаар пунктулуда бригадирлер болгаш ветеринар албанның ажыддакчылары бар. Мындыг пунктуларны тургузуп, мал болгаш оларны сүрүп, семиртир азырап чоруур кадарчылар дугайында сагыш салыры оңза чугула. Аңаа үндүрген чарыгдалдарны эки деңгилгелиг мал дужаагапындан алыр орулга каш катап ажыр дуглаптар.

Бо практиканы барыын таланың ажыл-агыйлары чүге боттарынга ажыглап болбазыл? Оларның мал сүрүкчүлери орукка 2—3 ай иштинде чоруп келир болгай. Ол үениң иштинде олар амыдырал хандырылгазының эң бөдүүн хевирлерин безин ажыглаар аргазы чок болуп турарлар. Дыштанып, доктаар черлериндө таарымчалыг бажынчыгаштар, чунар-бажыңнар-даа чок. Бодап көөрге малчыннар доктаар пунктуларга солуп, сеткүүл чедирилгезин организастап болурунуң аргалары бар. Ынчалза-даа ону ыым-даа кичээнгейге албаан. Пунктуларга совхозтарның толээлекчилери графикте айыткан хуусааларда чедип, аъш-чем продуктуулары-биле мал сүрүкчүлерни хандырар ужурлуг. Ынчалзадаа бо бодүүн негелдени безин «Тыва», «Доң-Терезин» совхозтар чедир күүсетпейн турар. Бо чылдың августа «Тыва» совхозтуң чедиги болуу Артас деп черге келген. Аъш-чем эккээр болган толээни ийи хүн иштинде маңаа чадаап, кадарчылар орууп уламчылап чорупканнар.

Мал сүрер ажылды организастаг чорударының улут даалгазыны бригадирлер, ветеринарлар ак сеткилдиг күүсеңир ужурлуг. Ынчалза-даа оларның чамдыктары ниити ажылды контрольга ап, бапкаар хүлээлгезин күүсетпейн баар таварылгалар тургулаар.

Июль айда «Доң-Терезин» совхозтан алды болүк мал Абаканче бар чыткан. Аңаа ийи бригадирни тургускан. Бригадирлер Сат биле Конгар ак сеткилдиг эвес чоруун коргузүп, арагалап, чурум чок чоруун нөргүскеп. Болуктерде мал шупту каттышкан, оларны дужаарга, малдың баш санынга чидириг эвээш эвес болган. Бир болуктен безин 89 баш сарлык, 11 чыгы мал дудагдалдыг болган. Август тончүзүнде ол совхозтан Абаканга келген мал эмчизи, зоотехник болгаш бригадир баазага барып, мал дужаалдазының канчаар чоруп турарын безин совүргаваан. Специалистер ажылды совүургаапындан, харысалга чок болганындан мал дужаарының графигин билдинмес чылдагаанналрдан үзүлген. А ооң түңнелиинде совхоз графикти үрээнп дээш торгаал толээр ужурга таварышкан.

Четпестерни моон-даа ыдай санап болур ийик. Мал сүргеи кижилериниң харысалгазын бедидеринип, оларның ажыл толээлиинин дугайында-даа чугула айтырыгларны маңаа тургузуп болур.

Совхозтарның удуртукчулары, «Скотопром» трест бо айрыгже киҥээнгейлиг күүседип, организастыг, техника-экономиктиг хемчеглерни дарый алыр ус келген.

Н. ООРЖАК.

ТДЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

ЧЕЧЕН ЧОГААЛ БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ БУЛУҢУ

Степан САРЫГ-ООЛ.

КАРАКТАР

Эртенги хүн медээшаан —
сөөлгү шолбан.
Эриг, тылыг зөй көрүп
кырымга каап,
Оттуп чалаан уйгужуну
чожутпайн-даа.
Оожум, эптиг: «менче көр»
деп эргелеттп.
Уйгу чаштаан — дүжүм эвес.
кыстыг талаан!
Удур көрген чүрек балт
дээн, дылым залбес.
Катап дүнүү хөлчок күзеп —
кый дээр чыгыы
Харлыкканым будүү чазап.
топтап көрдүм:
Чаштар ышкаш чаптанчыг-
дал,
төрелээн-даа.
Чалданыш чок: хайлы көр-
бейн хүлүмзүрдү.
Эдмежок хөй утказарны
тоожуп келди;
Элдеп залдек ийп карак
мени уттуп.

Шангыр-Каттың чараш
кызы —
Айдыңмаазы
Шак-ла ынчаар шолбаннап-
дыр көрүп келгеп:
«Чүгле чаңгыс мээнии бол!»
деп чаныып, тейлеп
Чүрээм үн чок — ынаар
ханы сымыранды.

Музыказы Б. КЕНЕШТИИ. Сөзү В. СЕРЕН-ООЛДУҢ.

БОЛЧАГГА

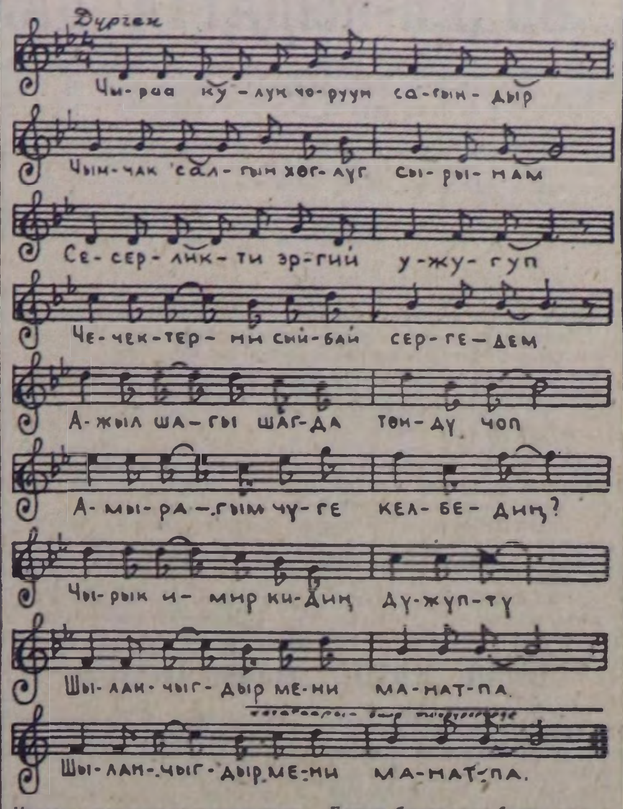

Чыраа кулун чоруун сагыдыр
Чымчак салгын, хоглүг
сырыннам.

Сесерликти эргий ужугуп
Чечектерни сыйбай сергедем.
Ажыл шагы шагда төндү чоп.
Амырагым чүге келбедин?
Чырык имир кидин дүжүптү.
Шыланчыг-дыр, мени манапка
Эргим аваам оглун чассыдып.
Эргеледип бажын суйбаанамг
Баштак салгын мени кагбайн.
Бажым дүгүн чаптап ойнады.
Болчаг шагы орай апарды.

Бодуң безин ону бодап кор.
Шыдамыгым шенеп ойнавайн,
Сылдыс-биле кады чырып кел.
Бүгү бойдус кидин дыштанды.
Бүрүлер-ле дагжап холзей-дир.
Ырак сындан сырын
күштелин.
Ыржымны ол үрей сыгырды.
Хередиг ай мени кыжырын.
Келбээн сени аңаа
чарбыбаайн.
Уаун дүнүү эрттир манапкаш.
Удуваан бол, сергек
ажылдаайн.

Екатерина ТАНОВА.

КЫЗЫЛ-ДАГ

Хемчик хеммиң дурту хөрии;
Кеди бажы талыгырда.
Унун өру тутсуп орда
Умуралдар төнер звес.
Дөшту өру хөөмейлеп,
Девүнчүкие тынын тыртып,
Чымчак шыкка чындыңналып,
Чычаан-терге чугдуп олур.
Орук дургаар дириг-чурук
Олчуп-соячуп эртип турлаар,
Улуг, бичс сууларны
Улай санап четтикпедим.
Хамыызында чараш суурну
Хайгаарааи дег харап алган
Орук ынды шала кедээр
Оргу черде дагжыгаш тур.
Хүлбүс өңнүг шак ол дагжа
Хүлүмзүруп кайгавышаан,
Олудумда комаи эштен
Ойнай-сылдай айтырыптым.
Болап эртиен аспазын дээш,
Бойдус мону чаяап каан бе,
Канчап маңаа тыптып келген
Кайгамчыктыг кызыл даг боор?
Кожам менче топтап кергеш,
Кончуг оожум харыылай-дыр:
— Сеткил чечээн чазап турар
Шевердерниң ораны-дыр!
«Сеткил чечээ!» Мергеи-не-
дир!
Черле өскээр чүү деп сөглээр.
Тойбу-Хаанның школазы
Тоомуга чуруттунар!
Удуп чытпан хөлүгүр даш
Уран холга кирген соонда,
Тоолун ыдып, ырын ырлап
Домактанып үнүп келир.
Адаларның шевер холун
Амы-төлү дезеп алган,
Чонар-даштан чогаал чазап,
Чоңнуң кежиин каастап турар.
Ыыттавас өлүг даштыг
Ындынналдыр ырладыптар
Шевер төлдер ижин кергеш,
Сеткил улам байыл бээр-дир
Хүлбүс өңнүг даштыг кергеш,
Хүлүмзүрүүр ужурум ол,
Чанында ол суурга келгеш,
Чайгаад ырыи куттулуп кээр.

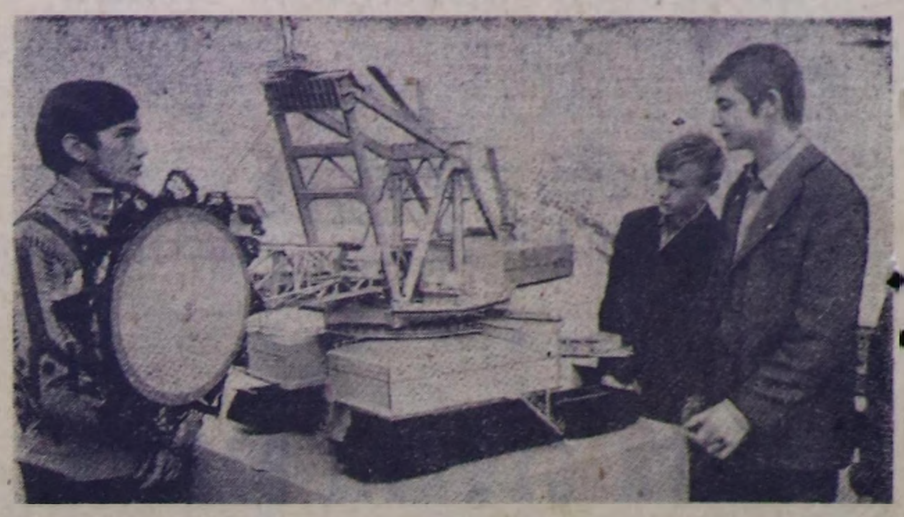

МОСКВА. СССР-ниң УАЧД-зинде ашыктарның эртем-техниктиг чогаадылгазының Топ дедлегээн ажыттынган. Ында 10 мун ажыг чүүлдерни делгээн.

ТУРУКТА: шакта-ла 12500 кубометр тер казар будурукчулуг роторлуг боду кылаштаар экскаваторлуң ходелип турар модели. Ону Красноярск хоорайда № 47 техниктиг училищениң суругуулдары кылган.

П. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧААН ХЕВИ

Миасстың улуг шөлүнге зооцирк тургустукары билек, Уралга кускү дөмат дужеп хонуп келген. Дөматтай бээрге, Торгес чаанга бужургапчы аажок болган: чаан үгүнда мурнуу чүк чурттуг болгаш 55 харлыг. Ынчангаш аваар-бойдус байдалынга таарзынмас болган.

Зооцирктиң ажылдакчылары Торгеска хеп даарадыр бээр дээш, амыдырал хандырылгазының комбинадыкпан дилег кылган.

Бижыкчы Л. Васильченко кончуг улуг «чагыкчының» хемчээп тура, аажок-ла хөлээзи. Ол ынчалдыр черле хөлеп чорбаан. Хемчээшкиннің түнмелдерин дараныкчылар кайгай-ла бергеп: чаанның курлаа — дөрт чартык метр болган дивес силер бе! Ам канчалар, чагыг дээрге чагыгла болгай. Оон кандыг-даа хемчээлге энпешпес, кончуг улуг хептп даараан. Хептп бүгү чурум ёзугаар, дурт-сын аайы-биле чыырткыштарлыг, маза-ботка ой кылдыр даараан, ынчангаш дараныкчы Тамара Ельченкого чыыштыг-ла болган.

Мурнуу чүктеп келген аалчы чаанны урал сөөгүндан ийи каът додарлыг пос хеп бүзүредиг камгалаан. Чаак хепкереринге 19 метр болоньа, 45 метр ватина пос болгаш 30 метр брезент неледтинген.

Хепкерилгени бүрүн четчеелээр дээш, идик мастерскаазынга чыычак, чыыг сапыктар даараткан. Одарның бедии — 80 сантиметр болгаш төгерик улдуннарының калбал — будун чартык метр болган.

А. ФИЛИПОНЕНКО.
СЭТА-ның корр.

МИАСС,
Челябинск область.

ХӨЛЗЭЭН ВУЛКАН

Бакунуң нефть казар черлеринің девискээринге ханы чер иштинден 200 метр дурттуг чалбыыштелган от аттыын үнер орта. Локбадан дек малгаш вулканның хөлзей бергени билдинген. Ханы чер иштинден аттыып үнген газ чалбыыштелдыр ыява бергеп. От дээн ур хын чорүй соксай берге-даа, газ үнери үзүлдүкпеп турар. Локбадандан 150—200 мун кубометр даштаган малгаш будумелп —брекчий дашкаарлап үнген.

Ол вулкан 1935 чылдан бээр беш катап хөлээн.

Азербайджан малгаш вулканнарының тыптыр чогум-на девискээри кылдыр санадып турар. Черниң малгаш вулканнарының чартык кезии— беш чүс ажыг. Олар ол республиканың девискээринде бактаап турар.

(СЭТА-ның корр.).

БАКУ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүг телевидение. Школачыларга. «Будильник». 12.40 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы 9 Болеева чоруудар. 13.10—Өөнүг телевидение. Уругларга. Мультфильмнер. 13.20—«Бөгүн—Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнү». 13.35— Өөнүг телевидение. Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларынга концерт. 14.20 — Өөнүг телевидение. «Кино дан-чоруктарының клубу». 15.20—15.30—Чиспар. 15.30— Чогаалчы Т. Тасстың чугаазы. «Моңгеде кагбас мен». 15.55—Өөнүг телевидение. «Музыкалыг ужуражылгалар». Бистиң дамчыдылгадарывыстың арынзары-биле. 16.25—«Америка сөңгүлда мурнунда». Йөнгө дамчыдылга. Автор—В. Зорин. 16.55— Эфирде—«Чалыы назыны». «Чеве, кыстар!». 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телевидение. Уран-чечен телефильмниң баштайгы үзүлүрүгеин. «Кыш — хону ажылының азону эвес» 19.40 — «Моржтар». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Георгий Саакадзе». Уран-чечен фильм. 2-гн серия.

МОСКВАДАН

21.30 — Советтер Бажыңының Коданнаглыг залында концерт сезонунуң ажыдыышкыны. Бижидилге. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—00.45 — «Плющихада үш терек».

ОКТЯБРЬ 9-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. «Тургузукчулар». «Россия съездиден съездиже». Документалдыг фильм. 19.40—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 20.10—«Силерниң түркөөр — силерниң кадыкшылынар». Медицина артемчериниң кандидады Новосибирскиниң патология болгаш хам эргилеашиниң институдунда уругларга кардиология салбырының эргелемнин М. Н. Кириченко киржип турар. Киножурнал. 20.55—Телемедээлер. 21.05—Чарлаалдар, реклама. 21.00—22.50—«№ 0416 дугаарлыг деэкен кижи». Уран-чечен фильм.

Агаар

Хаттың күжү ой-тавында. Агаарның температуразы: даглыг черлерге 0—5 градус чылыг. Кызылга бөгүн 3—5 градус чылыыр.

Бөгүн республикага база пайысылалга шокар булуттаар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кавочыында 10.00, «Эрги амыдыралдың драмазы» 11.45, 13.20, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара даг» 11.30, 13.15, «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги кезоктери) 15.00, 17.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мальчиш Кибальчиш дүгайында тоол» 10.00, «Оон адын Роберт дижип турганнар» 11.35, 13.20, «Эффи Брист» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчылында. «Бурунгу вектс» 9.00, 12.40, «Хол дувунде шыгжамыр» 10.50, 14.50, «Тумаиның эрик» 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Орус шия» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уруглар бүгү-ле чүве чепшээрелдиг» 15.00, «Эффи Брист» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тумаиның эрик» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак хат айтыкчыны» 9.00, 12.50, «Элдептиг зама» 10.50, 14.50, «Эрги амыдыралдың драмазы» 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

КЭЭРГЕН

Кызыл-шаңгыр шораан сүүрлер
Кырында бо шергээн турлар,
Аразында эзир умар ушнан
эзир.
Азарганчыг хамнааран-ла
Чалым шораан часкамында
Чаңгыс дес пеш харап туру.
Хава — чымпак шет-даа эвес
Кайгамчыктыг узун, хөну.
Ону көргеш сагыжымга
Орлан кыс-даа мире дүштү,
«Багай кижээ барбас мен!»
дээш
Баштаңгыдан десиензиг-даа.
Дужаш чыткан пөштүг арга
«Дургуи кыс» деп болур-ый-
наан.

Хоп-чип эвес — тооязуг кыс-
тар
Хөвар эвес турбайикпе!
Нвас ногаан торгу төну
Хатка эстээш хөлбеңнээргө.
Кашпал дүүнде турган менче
«Халый бээйн бе!?» дигензиг-
даа.
Тоорук сайын аңаа барып
Тогладып каан Кээрген куш-
ту
Ажылчын куш — көмээ куш!
—деп
Алган йөрээл маитап турдум.

„КЕМ ЧОК“ ЭР

(Шоодуглуг чечен чугаа)

Хенертен телефон кангыртканы бээргө, сырбаш дидим. Телефон эвес, а чүрээм кыңгырт дээп ышкаш болду.

— Алло! Бадылаар-оол дыннап тур мен, дарга—дидим.

— Дарга деп чүнүл? Аътың адыр кулаа дег кады өскен ажинни танывастай бергениң ол бе, күжүрүм. Эргедужаал улгадырга элдеп-ле чүве-дир аа?— деп, Саяк-оол шүүлдүй-дыр.

— Чүге телефоннап тур сен, Саяк? Даргам деп бодадым ышкажыл — дээш, кургамзыды төдүрүп кагдым.

— Эйт, Бадылаар? Билбес эвес сен. Баш даарге баш эвеё. «Эмнеп» көр. Кадайга хемчээткеш, чүгле тынныг үндүм. Чеде бээйн аа. Ыравайн көр. Кеминг-бактыг, хей-салгынныг чораан эвес бис. Бүянган көргүүп көр — деп чорүй. Саяк-оол телефонун сала каапты.

Карманымга түдүш он рубль бар чүве. Алырыктадып алырдыр дээш, эжикче дап берип чорумда, Саяк-оол бо кирип ор.

— Дүргенинни але? Кайын долган турдун? — дидим.

— Дүргедевес аргажок. Шүүт-ла сыр кара чан-биле келдим — дээш, кижим хаваандан сыстып келгилээн суг-чинчилер дег дерлерни чода-дыр,

— Чаа хоойлуну номчудук ыйнаан, Саяк. Араганы ижиртккен кижи база бүрүүдаар болгай. Сеңээ ушкашпазымза эки боор. Оон кадында кадайым мени ат кылгай. Ажылынче шымнып бириинт, баш аарыының эмнеп дээш, портфелимче көрүп бар чорумда:

—Ол чүү дээрин ол? Мээн кемим бар ийикпе? Чыткан хой тургузуп чораанымны кажан көрген сен? Үш бөрбак чүведең хайырлавыт, Бадылаар» Кадайымга сени канчап садыптар кижи мен. Дулгүүрү чангыс тыва шооча деп бил мени — дээш, ийи холун чада тутту.

— Акшам адырык эвес. Кассир келирин манавыт аа — дидим.

— Мен адырыктадып эккәйн. Чүгле үжүн алыр мен. Бээр экке. Албан кижизи ажыы шагында садыг-судуглап тургаш чоор сен. Бүзүревес болзунза, сонгадан көрүп түр —дилир.

— Артыын аккеп бээр сен — дээш, сөөлгу он акшамны «аътың адыр кулаа дег» кады оскен ажимге хайырлаптым.

Саяк-оолдуң чүгле даванарыныңт даажы дынналып чыдып калды. Саяк-оол-биле кады өзүп келдивис. Школагадал кады өөренип чордувус. Ажыг суксунче сагыжы чаяр апарганын орта-ла эскербейн, эскерзе-даа херекке албайн чораанымны бодап келгеш, ам келирге, ижин кара чогу-биле, ар ёзу-биле чугаалажып көрейн адырам — дээш, ажылымны уламчылай бердим.

Ажылымга чардыккаш, Саяк-оол дугайын уттупкан болдум. Ол аразында дүүш шагы чедип келген, хол-даяк бодум столоваже базыптым.

— Таныырым повар уругдан Саяк-оолду көрдүң бе?— дээримге,— Аяа долган кулугурну, дем «сергедир черже» шагдаа аппарды чоп, мындаа чеңнен үш акша чаап алгаш, мынчага бербээн чүве,— деп хыы ханганзыг чугаалааргa. баарым халаш дээн.

Улуг бухгалтериин дузалакчызы боон ажылдаанымдан бээр үш-дөрт-ле хонган чүве.

— Дарга сеня кел дидир, Бадылаар-оол — дээш, секретарь уруг кыжыраанзыг хүлүмзүрээш,. үне халыды.

— Дүүн Саяк-оолга сен акша бердиң бе? — деп, даргам айтыра-дыр.

— Ийе. Мен берген мен. Ынчап баарын... деп чорумда, дарга чугаалай-дыр:

— Моон соңгаар арагачыларга акша бээр чоруунну шүүт соксатпас болзунза, кады ажылдаарывыс болдунмас деп билип ал. Баштайгы сагындырыг болзуң. Барып ажылда че—дидир.

Кабинетче кирип орумда-ла Саяк-оолдуң кадайы Сегиймаа кырымда-ла келди:

— Саяк-оолду арага-биле азыраар кижи болзунза, мээн орнумга барып олуруп ал. Олуруп ал харың. Бо ораан чайлап берейн. Аңаа чурттап олурган от-буле будап турар кижи сен? Сен ышкаш болборзуң эвес, ийи, үш ажытолдуг кижи-дир. Бодунга демейлээр сен бе?— дээш, дивези-ле чок.

—Саяк-оол кайда-дыр? Ону мен адырам... —дээш, соңгаже көре бердим.

— Кайда, кайда деп алган. Он беш хонуктай бергеп... Билдиң бе?— дей-дир.

— Билдим. Эки болган-дыр. Ийи арыныг кижини ынчаар торгаар херек!—дээш, кабинеттен үнүп бар чорумда:

— Амыр-дыр бо. Кем чок кижини хонуктадып алгаш, ажылынлан үндүр хөөглеттпээн кижи сени, даргаңга таптыг чугаалаайн — дээш, даргаже чорупкан.

«Эх, «кем чок» аштыг боорга, берге-ле-дир. Оон хамык багын кижи чүүктээр, моон соңгаар-ла болзунам, чаңгыс көпеек-даа дээш», сандайга олура дүжүп чорумда, телефон кыңгырт дидп.

— Алло! Бадылаар-оол сен бе? Чиик, чазагай саадап олур сен бе, эш?—Саяк-оолдур мен. Дүүн...—деп чордала:

— Аар. «Бажым аарып тур», «шооча» — дээш, телефон данзазыны дүрген-не салып кагдым...

Саяк-оолдуң уржуу дээш эвээш-биче-даа болза, хемчег бала алзып, дылым ызырыр, бажым туттунар ужурга ынчаар таварышкан мен.

Монгуш ДОРЖУ.

ДАШТЫКЫДАН СОЛУН ЧҮҮЛДЕР

ШУТКУКЧУЛАР ХООРАЙЫ

БЕРЛИН. Төрүттинээн барык хоорайжыгаш бүрүзү бурунгу уламылага мергежилдиг деп мактадып турар. Лауша хоорайның шил шуткукчуларының шевери ГДР-ден ырак черлерде суратлыг. Оларның мергежили хой салгалдарны дамчып келген. Лаушаның шил шуткукчуларының чаңчылчаан мергежилин ол хоорайның музейинде тодаргай коргускен. Ону бо чылдың гос айларының дүртүүнде 100 мун хире кижи көөп көргеп. Музейде ховар дээн аян-шинчилиг шил савадарны, класталга эттерни, казаларны, кижи, амытаннар дүрзүлерни көргүскеп.

ЭЗИМ ХАЙГААРААР ТЕЛЕТАҢНЫЫЛ

ВАРШАВА. Шецин хоорайның чоогунда эзимде чер чүрүү телевилээр ажыдар кылыр 40 метр бедик суурга кырында тускай телекамера тургузуп олган. Эзимге орт болу бээрин дыңнадыр медээни ол бээр. Оон хайгаараар девискээрни долгандыр 20 километр. Келир чылын ыңдыг «телетаңныылдар» чүрттүүн хөй-хөй черлерниге тургустунар.

ҮШ ЭРТЕМНИГ КИЖИ

БУХАРЕСТ. Клуж чурттуг биолог Рудольф Палоксай үш үүле бүдүрериве сонуургалдыг. Палоксай «Клуж алдары» деп сураглаан, кончуг чараш чечекти остүрүп үндүргеп. Ук чечек 14 сантиметрден ажыг диаметрлиг. Ол эртемден вишня, яблок чимистериин, роза, гладиолус чечектериниң чаа-чаа сорттарын база остүрүп үндүргеп.

Р. Палоксай торгу үтүлээлаар хевээг чуруктар тургузарынга сонуургалдыг. Оон ол чуруктары чуртта болгаш ханыкыда үнелелип турар. Палоксай 70 харлай бергеи назылыында безин аңнаарыпга ажжок сонуургалдыг. Олчалыг аңнап турар дээш сөөлгү үеде дөрт алдын медаль-биле шаңнаткан.

ГИПНОЗТАТКАН ГААКПЫЧЫЛАР

РИО-де-ЖАНЕЙРО. Сан-Паулу хоорайның бир клиниказынга сонуургапчыг шенелде болган. Шупту кончуг ташкынчы — 71 кижи психотерапиинга эмнедип эрткеп. Ташкыпаларының хоралыынга аарыг кижилерни дуржулгалыг эмчилер гипноз дузаазыбиле «бүзүредип сургаан». Оон түнелинде 55 кижи таакпылавастай бергеп, оп кижи хүндүс таакпылаарын оранчок эвээжеткеп.

«КОРУМ-ЧУРУМ ХАЙГААРАКЧЫЗЫ»

БАРЫЫН БЕРЛИН. Барыын Берлинниң кеземче херектериниң полициязының бир албан-хаакчызы бир чыл алды айда хосталгазын казыдып шиттирген. Ол полицейжи наркотиктер садыглаары-биле демисежиринің кидизинге ажылдап тургап, чок кылыр дээш хүлээнип алган 4 килограмм гашижиш, савалыг морфийнн оорлаап, чажырып садыпкан.

ИМИЛЕМЕ КРОКОДИЛДЕР АРАЗЫ-БИЛЕ

АДДИС-АБЕБА. СЭТА-ның корреспондентизи А. Балебанов мычкалдыр дамчыткан: кончуг улуг крокодилге аңнаттырган бир хеме ак-көк Нилди куду күштелдыр экиндирип орган. Кээргенчиг хемедо олурган кижи сүрүп келген коргучуг мацгыска четтирбейн баар дээш, хемезин шыдаар-ла шаа-биле экип чораан. Ынчанмыже кончуг ажжок 7 метр крокодил ону чер алдыр-даа хире эвес. Моо түдээн кижи арай дээ эриккеп чедип алгаш, хемезиндеп курлаг черже үне халаан. Аллигатор крокодил чүгле аңаа келгеп, ону сүрбөстей бергеп...

Ак-көк Нил хемниң бажыында кончуг берге экиндиришкинниг ,аян-чорук кылырын мындаа чаа чедишкинниг дооскап дөрт англи аян-чорукчуун тыттырган, документалдыг кинозуун бир коргузуу ыңдыг. Олар аңаа ол аян-чорукту кылып чораап, амы-тыныктан чарлыр часкап.

Ковүктелген ужарларлыг ол хем Эфиопияда Тана хөлдеп үнген дөстүг. Ол аныяк спортчулар сонуургапчыг аян-чоруун оон эгелээн. Оларны 20 харлыг студент, эмнелеге ажылдакчызы Майкл Джонс удуртуп чораан.

Дидим аян-чорукчулар шапкын суглуг хемни дурлаар аян-чорук кылып чораап. Ол хеминиң суу бир шакта 35 километр эртер шапкыыр. Оларның эрткеп оруу хой шантараазының: ыыда ужарлар, 10 метр хире бедиктеп бадар саарыглар бар. Ол душта ак-көк Нил хеминиң суун имилеме крокодилдер база эргип турар. Мооц мурпунда ол хеминиң чацгыс-даа хеме эртпээн черлерип дидим дөрт ооп хемелеш эрткеп.

ЭЛДЕПТИГ ТУРАСКААЛ

ТОКИО. Токионуң Симбаси деп демир-орук станциязының мурнуу дужунда шоодө элдептиг турискаал тургузуп каап — эрги паровоз коступ турар. Японияга эң баштайгы демир-орултун ажжытыгаан хүүүдеп бээр 100 чыл болган оонга тураскаал кылдыр ол паровозту ынды тургускан. Чүс чыл мурнуунда Японияның эң баштайгы посадизи Симбаси станциядан Иокогамаже чорупкан. Ынчап ол кайгамчыктыг болуушкунну коор дээш, чүс-чүс хоорайжылар станция чанынга чыылган.

Японияның демир-орук транспорту эрткен чүс чылдың дургузунда шору бурунгаарлаан. Японияның ийи улуг хоорайы — Токио биле Осаканы аргыштырып турар Синкансэн деп демир-орук шугумунда экперстериниң маңнаарының дүргеи бир шакта ортумаа-биле 210 километр. Демир-орук транспортунуң япон специалиетери посадилерниң дүргеи маңнаарының амгы хомчаанинге сеткил хынмас апарган. Электросорунналыг чымчактаавышкын дериглерин ажыглаан, бир шакта-ла 500 километрни эртер, шалыпкын чоруктуг деп санадып турар, чаа посадилер чогаадыры төлевилеттинин турар.

(СЭТА).

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Октябрының 11—12 хүннеринде

АБДУМОМУНОВ

«ВЬЕТНАМНЫҢ ТӨЛДЕРИ БИС»

3 көжегелиг драма.

Шии кежээкинии 8 шакта эгелээр. Касса эртенгинин 10 шакта ажылдап эгелээр.

Коллективтиг чагырларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 33-35, партийжи аныыдал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көгээ ажыл-агый киллизиниң 21-47 үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бларганда 32-75 Телефонче болгаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01321.

Солун неделяде 6 катап үнер

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ, ЭРГИМ ТАРААЖЫЛАР!

Бүгү чуттарның пролетарилери, биригжиңер!

1925 чылдан чыгаарылгаш

ШЫН

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 10 ВТОРНИК. № 239 (9089). 4 страница-2 чыл.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Дүүн Тыванын тараажылары 110.739 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче урган болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле ажыр күүсеткен. Ол болза планның 100.7 хуузу-дур.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	56000	48781	87,1
БИИ-ХЕМ	13000	14068	108,2
КАА-ХЕМ	27.000	34184	126,2
УЛУГ-ХЕМ	5.580	3952	70,8
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	3223	65,2
БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КЫЗЫЛ	5000	5527	110,5
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7

Бии-хемчилерниң салыышкыны

Тараа будуреринге көвүдеер талазы-биле улут хүлээлгелерин Бии-Хемниң ажыл-ишчилери бо юбилейдиг чылда алган. Часкы тарылганы бедик агротехниктиг дедиелге эрттиргени, тарааларның чайы ажаалдазын чогуур үеэниле организастап чоруткаш-ты, оон хоразакчылары-биле демиселдя күштедиргени чогумчалыг түңнелдя берген. Ынчангаш бистин механизаторларывыс чаагай дүжүттү өстүрүп алган.

Бо чылдың тараа дүжүдүн чидирип чоокна ажаал алыры — райондун ажыл-ишчилериниң мурнунда шыгыы шылгалда болуп турар. Бо чылын черниң өл-шыгы хөй болганынга үжүрүлээн тарааларның сывы омаа эрттир үзаа үнген, черде чышыыдыр чыдыкпан чорук ажаал алышкынны дыка парылгадып тураа-дыр. колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторлары тараа дээш деиселге ёзулуг маадырлыг чоруун коргүзүп, күн-хүн, өл-шыктыг чаашкы дивейн кызымак ажылдап турарлар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң комбайнерлери Степан Чолдак-оол, Алексей Краузеов, «Саян» совхозта Леонид Быков, Виктор Глуховко, Виктор Галкинов, «Өөк» совхозта Виктор Изосимов, Дмитрий Тимаков, Виктор Фомонко олар болгаш өскелер-даа дүжүт дээш деиселге шылгарап, хүн бүрүнүң улут-нормазын 150 хуу чаагар күүсеттинип, мурнуку одурүүлү чоруп турарлар. Оларның кижи бүрүзү агаар-бойдустуң берге байдалдарын турбүже, бо күзүн 300 текталдан ажыг черниң тараазын ажаап алган.

Планнарын болгаш комбайннардан тараны үзүктел чок сөөртүрүн «Сельхозтехниканың» Туран салбырының 50 ажыг автомобильдери, район төвүнүң албан организация черлериниң хөй-хөй машиналары хандырып турар. Барык-ла бүгү чоланачылар хүн бүрүнүң даалганын доктаамал ажыр күүсединип турар. Оларның иштиндеш «Сельхозтехника» салбырының чоланачылары Анатолий Васильев, Петр Грибас, Андрей Беленков, Александр Баянов болгаш оскелер хөй-хөй янтар кызымак-шудуруу күш-ажылы-биле көдээниң ажыл-ишчилериниң хүндүлүгүнүң чаалап алган.

Октябрьның 9-ка чедир Бии-Хем район Төрээн чүрүүн шыгжамырынга 14.068 тонна ёжи шынарлыг тарааны уруп, күрүне мурнуга бирген түгүлә хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар күрүнге тарааны планнаан ажыр дүжаарын үзүктелиишкин чок үргүлеп чаалаан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң бо тиилелгезинге эң-не улут улут-хууну Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-ишчилери киргенин онзалап демдеглээр херек. Колхоз күрүнеге 2900 тонна тараа садар онаалдазын 5578 тонна кылдыр күүсеткеш, тараа дужаалдазын аман уламчылавышаан турар. Кызыл-тараачынар дүжүт ажаап алышкынынга районнуң бирги черни ол кампанияның баштайгы хүнүнден бооп-ле тудуп келген болгаш аман-даа салбаан.

Ол ышкаш багай эвес түңнелди «Саян» болгаш «Өөк» совхозтарның коллективтери чедип алган. «Саян» совхоз күрүнеге 4000 тонна тараа садар тургаш, 3215 тоннаны дужааган, а өөкчүлер 3200 тонна садар планның 3020 тонна чедиргеп.

Шаңнарда тарааны арыглаарынга, келир чылдың дүжүдүнгө хереглаар үреэнин уруушкунунга хөй-хөй колхозчулар, совхозтар алдынчыларыл. Кызыл-дың политехникумунуң № 35 профтехучилищениң сургуулдары кыымак-шудурүг чоруун коргүзүп турарлар. «Саян» совхозта шаңда ажылдап турар Маады Барыңмаанның, район Совединиң депутаттары Хандынмаа Дам-оолдуң, Наталья Корчагинаның, «Кызыл тараачын» колхозта Ольга Цыбының болгаш оске-даа мурнакчыларның үлегери районнуң ажыл-ишчилерин улам сорук киирип турар.

Районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда ам-даа улуг ажыл-херек туруп турар. Артыкан шолдерниң чаагай тараазын чидирип чокка бүрүнү-биле ажаап алыр херек. Ынчаарга чашкын, хар чагганыпың үжүрүндан арткан таңмалар чөрде чыыпкылбас тыткылапкая. Оон уламыпдан ажылдың байдалы нарыпдан турар.

Амгы үеде Кызыл хоорай Совединиң «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарындан келген 13 комбайн «Саян» совхозтуң тараа шолдеринге ажылдап киирипкеп. Шаңнарда тарааны арыглап кургадырынга, үреэнин уруп белеткээринге Кызыл болгаш Туран хоорайларның шефтеп келген дабыжаакчылары районнуң ажыл-ишчилеринге улуг дузаны чедирип турарлар. Бо хүнүрде Кызылдан 50 ажыг, а Туран-дан 30 ажыг шефчилер колхозтарның, совхозтарның шолдеринде ажылдап турар.

Бии-хемчилер ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, дүжүт ажаан алышкынында, оске-даа күскү ажылдарда күжүн харайнаамайн, ырестиудуруг ажылдап турарлар.

М. ДАМЧАЯ.

Бии-Хем райкүүскомунуң даргалы.

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫН — КЫШКА

Бистиң республиканың культура албан черлериниң ажылдакчылары ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оонга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап, ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгезинге тодаргай үлүг киирип турарлар.

Культура одагларының материалдыг базазы экижип, оларның саны өзүп турар. Чүгле соңгу үш чылдарда күрүне шугуму болгаш ажыл-агыйларның күжү-биле он ажыг чаа клубтарны, культура бажыңнарын, кызыл-булуңнарны, Ак-Довуракты Культура ордузун тудуп ажыглалга киирген. Дыка хөй культура четкилеринге капитал септелгени чоруткан.

Партия, совет органнар чонуң дыштанылгазының төвү болур культура албан черлериниң ажылын экижидип, материалдыг базазын быжыглаар херекке деткимче дузаны киргүзүп келген. Ук албан черлериниң ажылынга партийжи удуртулга коскү рольдуг бооп турар, бо талазы-биле үлегерлиг ажылдап турар партия организациялары республикада хөй.

Каа-Хемниң, Бии-Хемниң партия райкомнары база Кызыл хооркому соңгу чылдарда бо талазы-биле ажылды экижиткен. Үстүнде айыткан районнарда кышка белеткелди ой-шаанда шынарлыг чоруткан, одаар чүүл-биле бүрүн хавдыртынган.

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтарның партия организацияларының, мында директиялар культура албан черлериниң материалдыг базазын экижиперинче доктаамал сагыш салып турар. Адаанывыс ажылагыйлар чүгле бо чылын бээш дериг-херекселдер, хөгжүм аймаа, идик-хеп дээш оске-даа чүүлдер тадып алырынга он муң ажыг рубльди үндүрүп берген. Сарыг-Сеяте музыка школазын, Бай-Соотте клубту бүрүнү-биле зеде кылып чаартkан. Бо чылдың февральда «Бурунгаар» совхозтуң төвүнде делгем спорт залдыг, янзы-бүрү болгумнер ажылдаар өрээлдерлиг улуг Культура бажыңын ажыглалда киирген.

Бо хүнге чедир республиканың клуб, библиотека, кызыл-булуңнарының болгаш кино четкилериниң албан черлериниң 80 хире хуузу септеттинген, одаар чүүлдүң чүгле 70 хуузун сөөртүп алган.

Эрткен чылдарга бодаарга, Тандың, Улуг-Хем, Өвүр районнарның партия, совет база ажыл-агый органнарының талазындан чамдык хемчегларин алганының түңнелинде культура албан черлери ой-шаанда септеттинген, клубтарга хереглээр дериг-херекселдерни садып ап, чаагайжыдылга ажылдары чоруттунганын айтып болур.

Арыг-силиг, чылыг, чырык, чараш кылдыр дериттинген клуб, библиотекага кээп культурлуг дыштанары кымга-даа күзенчиг. Күжениишкиниг ажыл-иштиң соонда организастыг дыштанылгага, культура-массалыг хемчеглерге киржири культурлуг кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Онаашкын ажылынга эң-харыысалгалыг мурнакчы ажылдакчылар культура албан черлерниң ажылын эки удуртуп, чонга мактадып турарлар. Улуг-Хемниң Арыг-Узүүнде Культура бажыңының директору коммунист Болат Сержикей. Тандының Дүргеңде кедээ Культура бажыңының директору Ольга Чистобаева. Туранның Культура бажыңының директору Марк Оюн болгаш оскелерни-даа аңаа хамаарышпырар бис. Ук культура одагларында идей-кижизидилгелиг ажыл бедик деңнеледе, ажылды план баазаар чорудуп турар.

Республиканың культура хогжулдезинге үре-түңнелдиг улуг-хуулун киирип турар ажыл-агый удуртукчуларын чорааран-биле адап болур. Эрзинниң «Чаа орук» колхозунуң даргазы С. С. Сакты-Сюрюн, Тожунуң «Тоора-Хем» совхозтуң директору, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. С. Тамдын-оол, Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң директору Л. С. Куулар ышкаш удуртукчулар культура албан черлерине ажылды партийжи бау-биле корун, оларның материалдыг базазын экижидиринче кичээнгейни күштелдирген. Септелге-дерилге ажылдарынче сагыш салып, культура албан черлериниң ажылдакчыларын бажың-балгат-биле эки хандырып, клуб, библиотека болгаш кино четкилиниге ажылдаар тускай мергежилдиглерни ажыл-агый шугуму-биле өөредип турары эки.

ССРЭ-ниң 50 чыл болур юбилейинге чедир эвээш үе арткан. Кодээниң болгаш хоорайның культура одагларының юбилейже тураскаатакан масса-политиктиг болгаш культура-массалыг хемчеглериниң төвү болгаш турар ужурлуг. Клубтарның болгаш культура бажыңнарының арыг-шевер байдалынче, дерилге-каастагланынче сагыш салыры чугула. Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседиринче, ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг үткуурүнче чонну сорук киирип, кыйгырып турар стеңдилер, плакаттар, лозунгар көскү черни эзлээр. Бо талазы-биле тодаргай ажылдарны чорударының чугуламын СЭКП обкомунуң VI пленуму айыткан.

Бистиң республикада чамдык партия, совет органнар культура албан черлерининг ажылынче кошкак кичээнгей салып турар. Тес-Хем, Бай-Тайга дээш оске-даа чамдык районнарның культура албан черлеринде байдал чылдаг чылче экиживезининг чылдагаанын чүдел? Богунге чедир Тес-Хемниң чеди клуппу, библиотекаларының чаңгыыл-даа четче септеттинмээн, кышкы байдалга ажылдаарынга таарыштыр тургустунмаан. Самагалдай суурда Культура бажыңының тудуу дөрт чыл иштинде уламчылаан, ам-даа доозулбаан.

Мөңгүн-Тайганың Моген-Бүрепле, Бай-Тайганың Кызыл-Дагда болгаш Тээлиниң Культура бажыңы четче септеттинмээн, одаар ыяш сөөртүмээн. Клубтарның девискезяри эмге-ескее чок, дерилге багай. Тандының «Элегес» совхозтуң төвүнде болгаш Каъта клубтарга одаар ыяш багунге чедир белеткеттинмээн турда, Элегес кодээ Совединиң даргазы эш Аңучин кандыг-даа хемчег албайн турарын чүүнүп-биле тайылбырлаарыл? Бо талазы-биле тодаргай хемчегларни алыр херек.

Баштайгы хар чаан, соок дүжүп келген үеде чонуң культурлуг дыштанылгазының төвү—культура одагларынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузары чер-черде партия, совет хөй-нинтп органнарның чугула сорулгазы болур. Ынчангаш республиканың культура албан черлери оске бүгү ажылдар-биле чергелештир эң чоокну хуусаада чедир кылдынмаан септелге ажылдарын доозуп, олар чүүлдү четчири-биле сөөртүп албышаан, клубтарның оттары үргүлүү чырып турарын чедип алыры— ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдеининге база бир базым болур.

◆ МЕХАНИЗАТОРЛАР! ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛАП ТУРГАШ, АЖААП АЛЫЫШКЫННЫ КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР ДЭЭШ УЛАМ КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААЛЫНАР!

◆ КӨДЭЭ ИШЧИЛЕР! ШАҢНАРДА ТАРААНЫ АРЫГЛАП КУРГАДЫРЫНГА, ҮРЕЗИННИ УРУП БЕЛЕТКЭЭРИНГЕ ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЭЭЛИ!

Бистиң интервьювус

Көдээ ишчилерниң улуг чедиишкини

Дүүн, бистиң республиканың ажыл-ишчилери кайгамчык улуг тиилелгеви чедип ап, күрүнеге 110 муң тонна тараа садар бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседипкен. Ол болуушкун-биле холбаштыр республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчылы республикага дүжүт ажаан алышкынын эрттирер талазы-биле оперативтиг болуктуң удуртукчузу В. Е. Серяков-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган. Ону моон ээлээнга парладывыс.

— Бо улуг чедиишкинни чедип алырынга кайы районнарның ажыл-агыйларының улуг үлүг киргенил, Владимир Ефимович?

— Соңгу ваш хонукта этаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-дая, республиканың күрүнеге тараа садар талазы-биле шалыпкын ажылдаанын демдеглээр апаар. Ылаштыг бистиң тараалап районнарывыс Каа-Хемниң болгаш Бии-Хемниң ажыл-агыйлары ажаан алышкынның болгаш күрүнеге тараа садарының темпизин эрткен беш хонукта дыка бедиткен. Чогум-на бистиң богунгу социалистиг хүлээвисти күүседип ап, улуг тиилелгелиг болганывыска ол районнарның улуг үлүг киргенин демдеглевес аргажок. Эрткен чылын бистиң республиканың ажыл-агыйларындан Төрээн чүрүүн шыгжамырынга 62 муң тонна тараа киргенде болза, бо хүнге чедир бистиң ажыл-агыйларывыс 110.739 тонна тарааны садып, боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин 100,7 хуу күүседип алыр аргалыг болганы оорунчуг. Тараа садарын колхозтар болгаш совхозтар ам-даа үргүлүүлээр апаар.

— Амгы үеде ажаап алышкынның чорун турарының байдалын чугаалап берип көрүперем.

— Дүжүт ажаап алышкыны республикада ам-даа шыкпарылбаан деп чугаалап болуур. Чамдык черлерде эрте дүшкен хар, соок дүннер, боран хүннер чаагай үнген тарааларны ажаап алырынга дыка шаптыктаан. Ынчангаш республикада ниитизек-биле ам-даа 68 муң га хире тараа ажаап алдынмаан. Оон иштинде 30 муң га тавычада, 38 муң га сыпта хевээр. Ынчангаш ажыл ам-даа хөй деп билир херек.

— Дүжүт ажаап алышкының дүргеп доозар талазы-биле сиилерниң удуртуп турарыңар оперативтиг болук кандыг хемчеглер ап турарыл, Владимир Ефимович?

— Тараа ажаап алышкының доозукпан ажыл-агыйлар кайы хөй. Олар боттарының комбайннарын, автомашиналарын, механизаторларын оны доозуп чадажы берген өөрүнге дузалажыр кылдыр чорудуп турар. Эң берге байдал улуг тараалап районнарның бирээзи — Бии-Хемге онаашкан. Ынчангаш оларже Каа-Хемниң ажаап алышкының доозукпан ажыл-агыйларындан 32 комбайнны чоруткан. Кызыл хоорай Совединиң совхозтары база-ла олче 15 комбайнны чоруткан. Таңды тараазын боттары ам-даа доозакпак болза-даа бии-хемчилерге дузалажыр кылдыр 9 комбайны комбайнерлоры-биле кады чорудуп берген. Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларынга дузалажыры-биле кожазы Барыын-Хемчиктен дүүн 15 комбайнны чорудуп берген. Мындыг явадыг хемчеглерни ап чоруткулаан бис. Оон ыяш хоорайларның чурттактылары, албан организация, бүдүрүлге черлери киижи күжү-биле ышкаар бергедеп турар ажыл-агыйларга дузалаары үргүлүүлүг турар. Кызылдың өөредилге чедиишкини сургуулдары, студентилер ажыл-агыйларга дыка улуг дузаны чедиргенин демдеглээр дээш, колхозтарның, совхозтарның механизаторлары тараа дээш деиселге ёзулуг маадырлыг чоруун коргүзүп, күн-хүн, өл-шыктыг чаашкы дивейн кызымак ажылдап турарлар.

«Шын» солуннуң КУШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүк күрүнеге тараа садар социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен дараазында ажыл-агыйларга алдар болдуруп көдүргеп:

КАА-ХЕМНИҢ «КЫЗЫЛ ТУК» СОВХОЗУ (директору Ю. П. ЗАНИН, парторганизация секретары У. Ч. САЛЧАК) күрүнеге тараа садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин октябрь 9-ка чедир 121,7 хуу күүсеткен.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННЫН «УТКА 25 ЧЫЛЫ» СОВХОЗУ (директору И. П. ГОНЧАРУК; партком секретары Н. Л. КЫЛЫН-ООЛ) күрүнеге тараа садар планныг онаалдазын октябрь 9-ка чедир 102,7 хуу күүседип алган.

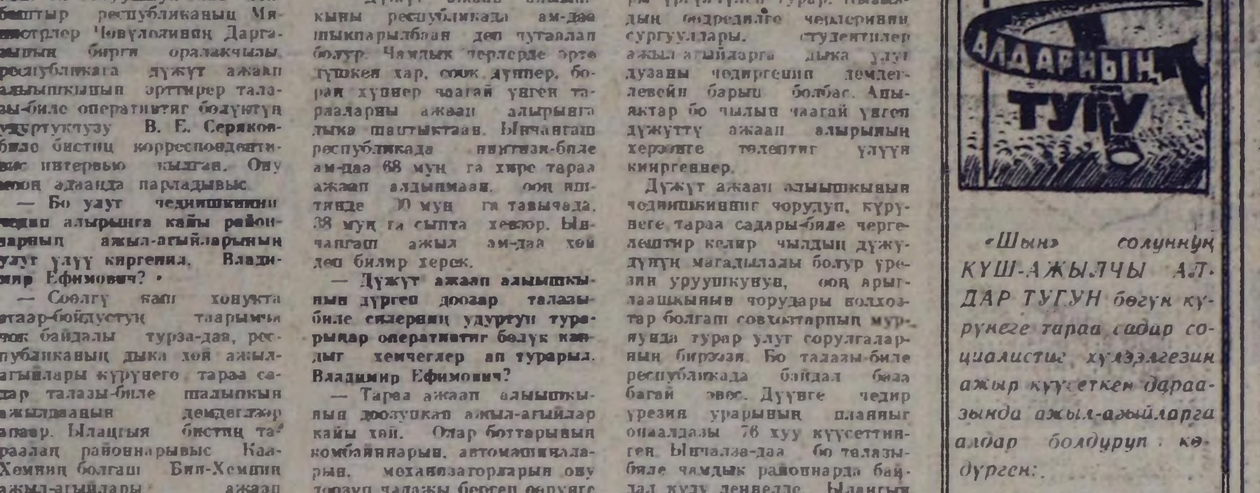

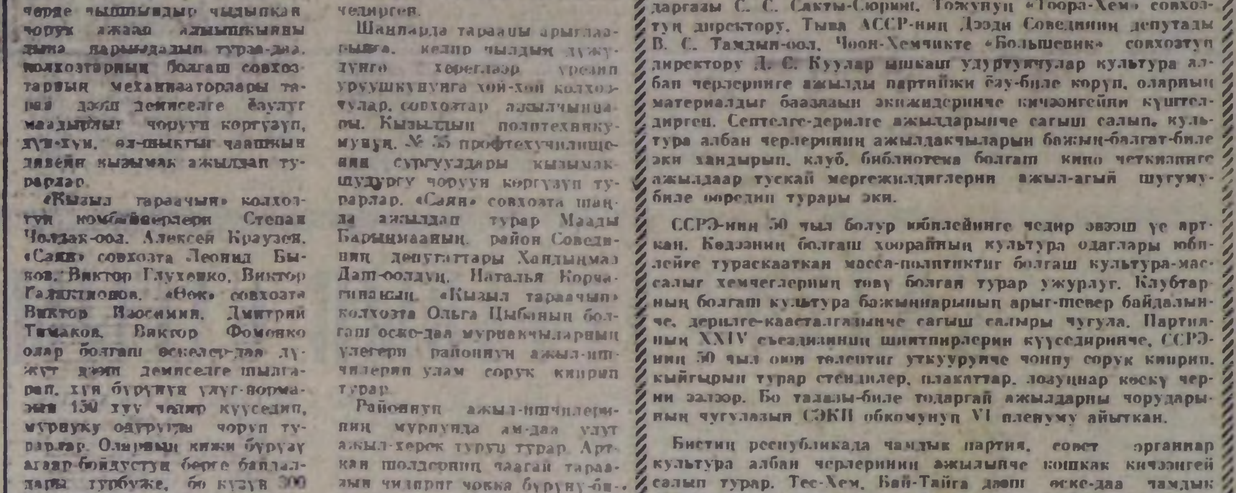

Республиканың тараа шөлдеринде дүжүт ажаап алышкыны.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕРНИҢ ДААЛГАЗЫ

Совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерниң авангардчы ролүн бедидеринге, массаларга партийжи салдарны чедиреринге, ажылагыйны организастап, башкарарынга организацияның организакчы чоруун болгаш дайынчы арга-шинээзин күштелдиреринге коммунист бүрүзүнүң күүседип шыдаар аргаларын база билиг-мергежилин барымдаалап оларга берип турар партийжи даалгалар улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш партбюро бюрозу, партия эге организацияларының коммунистерге партийжи даалгаларны базырын, оон күүселдезин хынаарын кичээнгейге алган. Бисте коммунист бүрүзү доктаамал болгаш түр даалгалдырлыг. Коммунистерге ындыг даалгаларны партия хуралдарынга, партбюрога чугаалажып көргеш, базырын чүрүмүткен.

Партия организациязының үеэдүнде бүгү коммунистерниң 61 хуузу түс-түс бүдүрүлге участоктарының дайы-биле ажылдарны харыылап турар. Олар хамыктың мурунда боттарының онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, төлептиг болурунун үлегер-чижээш өскелерге көргүзүп келген. Совхозтуң экономиказының кол угланышкыны — хой ажылы. Хойжу сес бригаданың бежин коммунист бригадирлер удуртуп турар. Ооржак Сорен, Монгуш Оттук, Сергей Ашак олар Шекпээрде, Оргу-Шөлде. Маңгүректе хойжу бригаларны хой чылда эки удуртуп келгенинден көргүзүлгелери бүгай эвес. Шекпээрде хойжу бригаданы Серен Аныянович Ооржак бригадирлеп, онда партболуктуң удуртуп турар. Партболук хуралын план ёзугаар эрттирип, онаа ажыл-агыйжы айтырыгларны чугаалажып, четпестерни чайладырының хемчегларин ап келген. Ол бүгү бригаданың планныг онаалдазын күүседиринге эки салдарны чедирген, эрткен тос айларда эки көргүзүлүг болган. Төрүүр чүс хойга онааштыр 95 хураганны ап, күрүнеге дүк салар планын күүсеткен. Хойжулар ниитизи-биле 110 тонна сигенни белеткээн. Бригадага мурнакчылар хой. Чижээ, аныяк коммунист Х. Монгуш төрүүр 100 хойдан-на 91 хураганны алган, 15 тонна сигенни белеткээн.

Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында Ооржак Дажы-Намчал удуртқан партболукте коммунистерниң партийжи даалгаларының күүселдезин хураларга доктаамал дыннап келген. Ол боду күш-ажылга болгаш хойнинтинин амыдыралынга үлегер-чижээн, идепкейин көргүзүп турар. Төрүүр чүс хойга онааштыр эш Дажы-Намчал 106 хураганны алган. Коммунист Ондар Санчы агитатор даалгазын эки күүседип, быжыглаан малчыннарынга үргүлүг барып, бесседаларны, ыыткыр номчулганы кылып берип турар. Малчын коммунистер бот-боттарынга белеткеглиг. Оларның политиктиг билиминиң деннелин бедидер хемчегларин партия эге организациялары, парткомуун бюрозу ап турар.

Шөлде-Тейде хову бригадазында партия бөлүүнүң удуртукчузу Ховалыг Доржу дүжүт ажаан алышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка чорударынче угланган боттуг хемчегларин алган. Оон түнелинде күскү хову ажылдарының темпизин дүргедээн, мурнакчыларның саны өскен.

Коммунист бүрүзү хой-ниитининг кандыг-бир ажылдарынга дорт киришкен турары оон устав ёзугаар хүлээлгези болур. Ынчангаш коммунистер хой-ниитининг амыдыралынга идепкейлиг киришкен турарын хандырар дээш парткомуун бюрозу партия эге организацияларынга удуртулганы күштелдирген. Автомашина чолаачызы Ооржак Дадар-оол совхоз төвүнде хана парлалгазы — «Крокодилдин» редактору. Ону чогуур үезинде үндүрүп, анаа бижиттинген четпестерни өдип алыры-биле хамаарышкан организацияларындан негеп турар.

Бора-Тайгада партия эге организациязы (секретары Ч. Кара-Монгуш) партийжи даалгаларны коммунистерниң канчаар күүседип турарын доктаамал хынап, Уставтың негелделеринге дүүштүр ажылды чорудуп турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаадаткан уран чүүл көрүлдезинге белеткедге коммунистер идепкейлиг киржип, үлегерин көргүскен.

Боттарынга берген партийжи даалгаларын коммунистерниң хөй нуруузу ак сеткилдиг күүседип турза-даа, чамдыктары ону эрегтей боттандырып турар. Суурларның квартал бүрүзүнде, бода болгаш шаар мал бригадаларында быжыглаан агитаторлар чогуур негелдеге дүүштүр ажылдавайн келген. Лекторлар ыракка мал бригаларынга хаяа баар. Ак-Даш, Алдан-Маадыр суурларда хана парлалгаларының ажылының деннели чавыс. Ында партия эге организацияларының секретарлары Т. Кажлаанактың, М. Доканың негелдези ошкак. Эге организацияларның хуралдарынга коммунистерниң партийжи даалгаларының талазы-биле айтырыгны ховар чугаалажып турар.

Ажыл-агыйның бүдүрүлгечи сорулгаларын чедиишкиниг шинтпирлээринге коммунистерниң авангардчы ролүн бедитпишаал, олардан негелдени партия Уставын ёзугаар чорудар бис. Амгы үеде бүгү черлерде организас-политиктиг чугула хемчег — партия документилерин солуурунга белеткелдерни парторганизациялар калбартып турар. Коммунистерниң идепкейлиг болгаш сагыла-чурумун бедидеринге оларның партийжи даалгаларны күүседип турарыбиле холбашкан айтырыг чугула ужурдузалыг. Ынчангаш парторганизация бүрүзү моон соңгаар-даа кичээнгейни улам күштелдирери эргежок чүгүл.

Ч. ОНДАР.
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

БӨГҮН—ДНЕПРОГЕСТИҢ 40 ЧЫЛ ОЮ

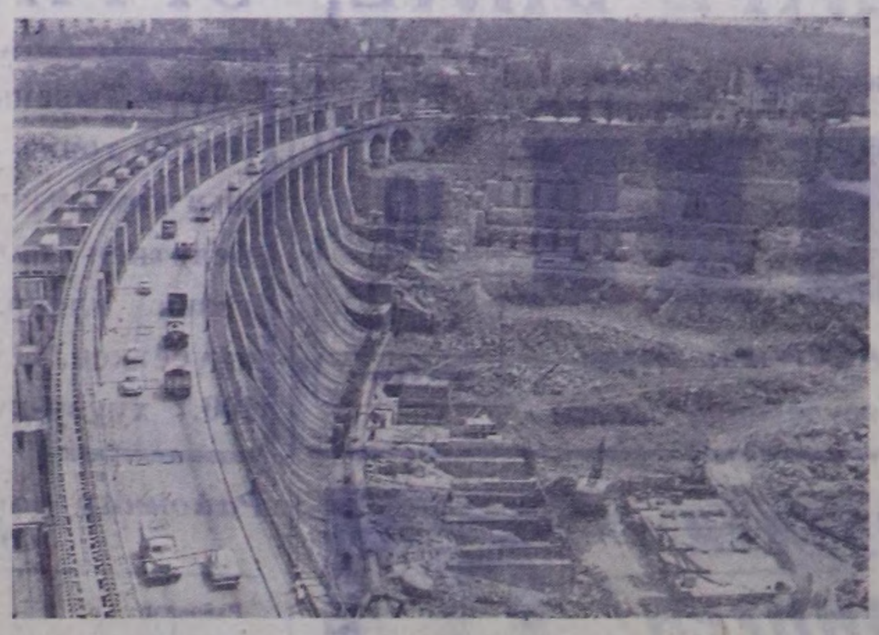

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЬ. Днепрнин В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязы 40 чыл болган.

Ол эң баштайгы төгүн 1932 чылда берген. Дөрт он чыл дургузунда анаа 90 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген. Станцияны телемеханизастап, автоматчытканының ачызында оон агрегаттарын ээлчег санында-ла чүгле алды кижи хайгаарап турар апарган.

Ол эң баштайгы станцияга энергетиктерниң кайгамчыктыг кадрлары өскен. Олар амгы үеде чүрттүп аңгы-аңгы станцияларында ажылдап турарлар.

Амгы үеде Днепрогэске 2-ги Днепрогэс немежир деп турар. Ол Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунда ам Днепрде ленинчи гидроэлектри станциязының баштайгы оттарын кывыскан кижилерниң уругларының уруглары ажылдап турар.

Гидробелдирниң ол ийиги ээлчээн ажыглалга киирген соонда Днепрогэстиң күчүзү 1,5 миллион киловатт чедир үлэдыр.

ЧУРУКТА: 2-ги Днепрогэс тудуунун ниити хевири.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ ЭГЭЭРТИНМЕС ҮНДЕЗИНИ

Г. Б. АБДУЛЛАЕВ, Азербайджан ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүү.

«Азербайджан ийиги төрээн чуртум апарган, адаларының чеҗи — Россияны ышкаш, ону база чүрээмде ыдыктыы-биле хүндүткеп чоруур мен». Ол сөстерни кайгамчыктыг совет эртемден П. М. Губкин чугаалаан. Азербайджанга Иван Михайлович хой чылдарда ажылдаан. Москвага барып, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи апаргаш-даа, И. М. Губкин Эвилел академиязының Азербайджан салбырын база удуртуп турган.

Республиканың эртемин хогжүдеринге улуг салыышкынны киирген мында эртемденнер бистиң чуртувуста эвээш эвес. Бөгүн Советтер чуртувун улустарының акыдулуна ёзугувуп болгаш сырый каттыжыышкынының кайгамчыктыг байырлалывыш — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының бүдүүзүнде ынчашташ оларга чүректиң хамыжыдаан оларга чүректиң хамыжыдаан ооруп четтиргенивисти база дагын илергелеп турар бис.

Азербайджанның эртемденнери боттарының чедиишкиннерин Коммунистиг партияның мерген үеэнниг ленинчи национал политиказының, бистиң хой националдыг сопиалистиг Ада-чуртувустуң шинчилекчилериниң, ак сеткилдиг дузаламчыгының ачызында чедип алган. Совет эрге-чагырганың чаагайгаан бистиң республикавыстың академиязын химик С. С. Наметкин, ботаник В. Л. Комаров, дыл эртемденн И. И. Мещанинов болгаш өске-даа көскү ыдыг эртемденнер удуртуп турган. Ам республикада эртем-шинчилелдин 140 ажыг албан черлери бар. Оң дорт дээдэ середилге черлериниң кафедраларында болгаш лабораториларында эртем шинчилелдерин үре-түңнелдиг чорудуп турар.

Эрткен чылдың түңнелдерин ёзугаар алырга, Азербайджанның эртемденнериниң 32 шинчилел ажылдарын совет эртемниң эң чугула чедиишкиннеринин санынга хамаарышкан. Ол шинчилелдер биилгелериниң эң ялзы-бүрү адырлары-биле холбаалыг. Биофизиканың, биофизиканың, фотосинтезтиң, кибернетиканың, математиканың, генетиканың, зоологияның болгаш физиологияның талазы-биле республиканың шинчээчилерин үре-түңнелдиг ажылдап турзырар.

Совет нефть геологиязының тургузукчузу И. М. Губкиниң сөөреникчилери болгаш салгакчылары — азербайджан геологтар эртемниң ол талазының хогжүддезинге улуг сайышкынныг. Каспий далайда нефтиниң эң байлак черлерин оларниң ажылдарының ачызында ажыктаан. Бистиң чуртувуста нефтиниң болгаш газтың байлак черлерин ажыдарынга азербайджан эртемденнериниң ажыдыышкынары база ажыглатқынын турар.

Азербайджанның нефтехимиктериниң шинчилелдери республикадан дашкаар черлерде безин сураглыг. Нефть ажыглалының ажыктыг технологиязын олар тургускан. Бакунун, Москваның болгаш Ярославльдың эртемденнериниң дем каткан ажылы нефть чиг-эдин химиягa ажыглаарынга улуг базым болган.

Кванглыг электрониканың талазынга ажылче республиканың физиктери чүгле кашчыл мурнунда киргеп. Ол утланыышкынга баштайгы баазымнарын олар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг физика институтунга кылганнар. Улуг эртемденнер бистиң аныяктарывысче ада сагыш салып, дуржулгазын, билиглерин оларга харам чокка берип турган. Олар чаңып келгеш, бот-тускайлаң ажыдай бээрге, москвачылар Байгга келгеш, оларга арга-сүмезин берип турган. А чоокта чаа квантылыг генераторларны кады чогаадып тургузарының керээни чардынган. Эртемниң чамдык эң чугула айтырыгларын ам башкылар биле сөөреникчилер кады шинтпирлеп бергени ол.

Бисте физика институту чүрттүп кол эртем үлүлериниң санына кирер, ону чазактың дээди шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле шаңнаан. Азербайджанның физиктериниң эртем ажылдарын АКШ-та, Францияда, Англияда, Японияда болгаш ГФР-де безин парлап турар апарган.

Азербайджанның эртемденнери бүгү аңы-дүзүма совет республикаларның эртемденнери-биле кады ажылдап турар. «Кара алдын» байлактыг черлерни шингээдип алырының чаа арганарын олар ажыдап кылып турар. Ол шинчилелдерде РСФСР-ниң, Украинаның, Узбекистанның, Туркменияның эртем организациялары киржип турар. Грузияның, Арменияның, Азербайджанның, Төгүү Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдыш, Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының хүндүлүг президентизи Н. И. Мускелишвили болгаш Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи В. А. Амбүрцумян олар-дыр. Азербайджанга эртемниң хогжүдезинге оларның ажок улуг салыышкынының республиканың хой-ниитизиниң эң бедик үнелеп түрзырынын хереңзин ол.

Совет эртем бурунгаар бүзүреддиг базын орар. Келирдээ үеде чедиишкиннер болгаш ажыдыышкынныар моондаа улуг болурунга хаяа бүзүреддиг бис. Шак ындыг чогаадылганың эгээртинмес үндезини Советтер чуртунуң бүгү улустарының бүзүлбас аңы-дүзүмалышкы ёзугу болгардур.

(СЭТА).

НАЙЫСЫЛААДЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕ

Тоскү беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хүүсаа бетинге күүседир. ССРЭ-ниң тургустунганыдан бээр 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Кызыл хоорайның үлеттүр бүдүрүлгелериниң ажылнышчилери бо чылдың эрткен тос айларында эки ажылдаан.

Үлеттүр бүдүрүлгелер тос айларның продукция садыш сайгарарының планындан ажыр 1 миллион 10 мун рубльын саарган. Ол эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 2 миллион 848 мун рубльге хөй болганы ол-дур.

Хоорайның бүдүрүлгелери ниити продукция бүдүрелиниң тос айларының планын 105,1 хуу күүседип, онаалгадан ажыр 1 миллион 845 мун рубльын ниити продукциязын бүдүрген, ол болза эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 7,7 хуу өскен-дир.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, планныг онаалгазы ажыр күүседирин чедип алган. Тос айларда хоорайның үлеттүр бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 7,7 хуу өскүрген.

Найысылаадың үлеттүр бүдүрүлгелери 3,75 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 17 мун тонна хөмүр-ланты, 526 центнер мал саржаан, 101 тонна хлеб-булка кылыгларын болгаш өске-даа продукцияларны пландан ажыр бүдүрген.

КОЛХОЗ УСТАВЫН САГЫЫР

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездиниң үлээн алдынган колхозтуң Чижек уставынга үндезилээш, колхозчуларның ниити хуралга ажылдап кылдынган болгаш хүлээн алдынган боттарының уставтарны республиканың колхозтарының шупту-зунда бар болгай.

Хүлээн алдынган уставтар колхозтарның бүгү-ле бүдүрүлгечи болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазынга эки салдарлыг болуп, демократияны улам ыцай хогжүдеринге база ниитининг ажыл-агыйын сайзырадырының хереңге колхозчуларның күш-ажылчы идепкейлиг көдүрериниң тарымчалыг байдалды тургузуп турар. Уставты колхоз бүрүзүүге сагыыр чорук ниитининг ажыл-агыйының ажыктыг чоруун белидип, көдээ ажылагый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседиринге бар аргаларын, курлавырларын долузу-биле ажыглаарын, колхозчуларның чаагай чоруун үзүктел чок белидирин хандырып турар.

Хүлээн алдынган уставтарны сагыырынче Каа-Хем районнуң колхозтарында онза сагыш салып турар. Колхозтарның устав сагып турарының дугайында айтырыгны ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң хөй удаа көрген. Орта бар четпестерни илередип, ону эдип алырының хемчегларин ап келген. Күрбанкының салбыры, колхозтарның баштаар черлери, райкүүсомунун көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемниглеря-биле кады чыл бүрүзүн ССКП-ниң XXIV съездизиниң көдээ ажыл-ишчилериниң мурнунга салган сорулгаларын күүседиринче уставтың хемчегларин ажыглаан кылып турар.

Ажыглаан кылынган болгаш колхозчуларның ниити хуралынга көрүүгеп хемчегларин бүдүрүлге адырының аяйы-биле бедиткен социалистиг хүдээлгелер кыядыр эдектыы, хүлээп ап турар. Ол бүгү бүдүрүлгенин көргүзүглерининг экижиирине идиглиг болуп келген. Чижээ. 1971 чылда ол районнуң колхозтары төрүүр түс башка онаашпас, хемчегler ажбас болуп турар. Бо чылын алды айларның дургузукда Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем районнарның, Өвүрнүң «Кызыл туң», Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Чөөн-Хемчиктиң ийи, Эрзинниң үш колхозтарына ревизия комиссиялары хынаалда чорутпаан. Чижек уставбиле колхозтарның уставын ёзугаар колхозтуң ажыл-чорудулгазын чылда ийиден эвээш эвес катап, а бригадаларның болгаш фермаларның ажылкерээн ой-ойлеп ол ревизия комиссиялары хынап турары кордүнген. Ынчангаш ындыг хынаалдаларны кылбайн турар комиссиялар уставты үреп турары ол болур.

Устав биле колхозчу демократияны сагыыр талазы-биле четпестерни чайладыр сорулгага колхозтуң Чижек уставын канчаар сагып турарын колхозтарның район човуелдеринге үргүлүү чугаалажып, ревизия комиссияларының чорудуп келген алымының очёдун дыннаар ужурлуг.

Колхозтарның керектерин удуртуруүнү демократтыг үндезиннерин сагыырын, колхозчуларның ниити хуралдарын, бригадаларның болгаш фермаларның бүдүрүлге хуралдарын ой-шаанда эрттирерин райкүүсомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдерин доктаамал контрольдаар ужурлуг.

Баштаар черлер колхозтуң уставын күүсетпишаан. Чижек уставтың негелделерин шыгыы сагыыр, оон-биле бистиң парламентизмивисти болгаш чазаавыстың аграр-политиказын боттандырар — чүүл-даа мурнунда черии, техниканы, чемнигчидилгелерни болгаш оске-даа материалдыг курлавырларны чөп ажыглаарын хандырар ужурлуг. Ол дээрге көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көнүдериниң, оларны күрүнеге садарының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринин болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга уткуштур социалистиг чарышка чедиишкининг киржиринин быжыг магадылалы ол дээрзин утпаза чогуур.

Н. ИКОННИКОВ,
Тыва АССР-ниң Көдээ ажылагый министерествозунуң колхозтар керектериниң талазы-биле кылдызының пачальнигы.

Сибирь нефтизиниң чаа оруу

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Бо чурукту Усть-Балык — Тюмень—Курган—Уфа —Альметьевск аразының нефть дамчыдар шугумунун тудуунга тырттырган. Ону дамчыштыр Сибирь нефтизи Поволжьениң болбазырадырлыга заводтарынга, оон ыцай «Найырал» системаны дамчыштыр Европаның социалистиг чурттарынга баар.

1.840 ажыг километр дурттуг орукка улуг, биче хемнерни кежер 200 хире шугумнарны төөр, тудаалыг 900 ажыг километр черии, 260 километр хире Урал сыннарын, нефть болбазырадыр күүлүг 24 станцияны тудуп тургузар.

ЧУРУКТА: нефть дамчыдар шугумда дуңаалаашкын ажылдары.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

№1 АГИТБАЖЫҢДА

Эрзинниң «Чаа орук» колхозунда комсомол организациязының секретары Данғыт Болдар-оолович Чеденниң бажынынга ажыл үжүн кире берген кижи мен. Оон ээлеринбиле менди солушканының соонда, бажының көскү черинде «№ 1 агитквартира» деп чараштыр бижип, чуруп каан тускай булун мээн сонуургалымны хаара туда берди.

Ол булунда агитквартирага хамаарыжып турар чуруктакчыларның, өөреникчилерниң, назы четпээн уругларның ат-даңзызын чараштыр бижээн. Оон агитквартираның даргазы Данғыт Алдын-кыс, оралакчызы Саара Сагаачы, а бажыннарның санитарлыг байдалын Ажык Ендан, культура-массалыг ажылларны Селип Байыр-оол харылап турар ээлерин билип алдым. Ол ышкаш хана солуунну Сергей Хорлуу, тимуржу команданың ажылын Нина Хорлуу, политөөредилгени Данғыт Чеден олар түс-туста харыылаар.

Агитквартираның «Шолбан» деп хана солуун номчуп көрдүм. Ында бо агитквартирага хамаарыжыр бажыннарның чуруктакчыларының ССР Эвилелиниң 50 чыл оюн канчаар күш-ажылчы белектерлиг уткуп турарын, моон соңгааргы сорулгаларны айтып бижээн. Ылангыя трактористер Селип Байыр-оол, Яков Чидан малга четчир чем-сүүрүү тургузарынга идепкейлиг киришкеш, шаңнал-чактадыг ап турганың мактап бижээн. Ада-иелерниң аразында чамдык кижилерниң школа-биле быжыг харилзааны тудуп, уругларының өөредилгезин доктаамал хынап, кичээлдерге олуржуп турарын база-ла демдеглээн. Ханада, арыг-шевер болгаш демдеглелдер кыдыраажыр азып каан. Хынаалданың түңнелинде ында бижип көргүскен.

Тускай булуннуң ааланда тевергин эдип каан төгерик стол бар. Оон кырында «В. И. Ленинниң допчу намдары», «Ленинниң хереэ чурттап база тиилеп турар», «Экономиктиг билиглериниң үндезиннери», «Политэкономия» деп номнардың ангыда, солуннарны, брошюраларны, журналдарны делгеп каан. Ол чашкаш «В. И. Ленин — бистиң башкыбыс, баштыңчывыс» деп фотомонтажты кылган.

Колхозта хереэженнер чөвүделинин даргазы Нина Кыргысовна Сакты-Сөрюн агитквартираларынын ажылынга хамаарыштыр мээн сонуургаан айтырымга мынчаар харыылады:

— Агитквартиралар чон ортузунга янзы-бүрү ажылдарны чорударынга кончуг таарымчалыг болуп турар.

Колхозта 12 агитквартира бар. Олар түс-туста солун программалыг концерттерни суурнун чуруктакчыларынга көргүскеннер. Агитквартира бүрүзүндө СӨКП-ниң XXIV съезизинин материалдарын өөренир политбөлгүмнерни тургускан. Ында пропагандистерни быжыглаан. № 5, 6 агитквартиралар (даргалары Сагаандай Чинчи, Галина Тойбаа) эки ажылдап, чуруктакчыларының ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды бедик деңнелде чорудуп турар. Ылангыя бо агитквартиралар ССР Эвилелиниң 50 чыл оюнга бүгү тала-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыг чуруктакчы чоннуң оптузунга эки организастаан. Бо ажылга шылгаран турар мурнакчыларны «Кушажыл», «Чалбыыш» деп хана солуннарга мактап, бижип турар.

Агитквартираларның ажылынга улуг дуганы партия организациязы чедирип келген. Оон түңнелинде агитквартираларның ажылы экижээн.

С. КУУЛАР.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

АРГА-ДУРЖУЛГАНЫ АЖЫГЛААР

Социал-политиктиг болгаш экономиктиг сорулгалардан аңгыда, чурттуң камгалал күүзүп моон соңгаар-даа улам быжыглаарымче улуг кичээнгейни салыры партияның XXIV съездинден айыткан. «Совет күрүнеи быжыглаары дээрге, ооң Чеңсектиг Күштерин быжыглаары, бистиң Төрээн чурттувустуң камгалал күүзүзүн бүгү хемчеглер-биле белидери ол-дур» деп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн. Бо сорулгавы күүседириңге аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгези улуг роль-ду ойнаар ужурлуг.

Ынчангаш республиканың партия, комсомол болгаш оске-даа хой-ниитиг организацияларының шериг-патриоттуг кижизидилге ажылдарын бедик деңнелге түргүзар дээш чамдык боттуг хемчеглерни ап чорутқан. Соңгаларистиг Төрээн чурттуң камгалаар дугайында ленинчи өөредигиин пропагандалаарыңче, аныяк оолдар, кыстарны революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарга кижизидиргеңче улуг кичээнгейни партия организацияларының салып турар. Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын бедик деңнелге түргүзар талазы-биле алдынган хемчеглер дугайында айтырыглавры СЭКП-ниң Кызыл хоорукому. Таңды, Улуг-Хем районнуң партия организацияларының бюроларга, пленумнарга чугаалажып келген. Ооң түңелиңде бо чылын Совет Армиянның хүрээлениңче эки белеткелдиг аныяк оолдарны чоруткан бис.

Чамдык районнарда шериг-патриоттуг кижизидилгеге хамаарышкан тематиктиг кежээлерни поктаамал организастап эртирип турары копшуг солуп. Ылаңгыя бо ажыл Улуг-Хем районунда эки түргүстүнган. Мында аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын үк черниң школаларында эки түргускан. Школаларда дайынчы алдарның музейлери, булуңнары, ленинчи өрээл, шериглиг кабинеттери болгаш школачыларның техниктиг белеткелиниң классгары түргүстүнгүлээн. Ортумак школага шеригниң эге белеткелин организастаар талазы-биле ажылды бо районнуң школалары республиканың өске школаларындан эки чорутқанын демдеглээр апаар.

Кызыл хоорайда ВЛКСМ хооркому шеригниң политиктиг килдизи-биле кады шеригшефчи ажылдарны чорудуп турар. Шериглер ортумак школаларны, профтехучилищелерни, техникумнарны шефке алган. Бо ажылды шериг кезээнде Владимир Андреевич Ослин № 11 школада эки түргүстүнген. Мында кызыгаарчының аныяк оңнуктериниң отряды ажылдап турар. Хой-хой дайынчылар — техниктиг болгумнериниң, секцияларның удуртукчулары. Келир үениң дайынчылары шеригниң Уставын, бөө-чеңсектиң түргүзуун, шериг чыскаалыңга болгаш күш-культурага белеткелди өөренип турарлар. Бо бүгү ажылдар — школачыларның, сургуулдарның шеригниң эге белеткелиниң талазы-биле билиглерни шиңгээдип алырыңга улуг ужур-дузалыг.

«Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хообилузунуң негелдөлерин Тес-Хем, Бай-Тайга, Өвүр районнарда ам-даа чедир күүсетпейн турар. Ынчангаш бо талазы-биле эки ажылдыг черлерниң арга-дуржулгазын ажыглап, аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезин дээштиг организастап чорудар дээш партия, комсомол организацияларының, шериг комиссариаттарының бөттүг хемчеглерни ап чорудары чугула.

П. ГРИГОРЕНКО,
Тыва АССР-ниң шериг комиссары.

Дайынчының чагаазы

Совет Армияның хүрээлеңиңе келиримниң мурнунда төрээн суурум Хандагайтыга тудуг черинге ажылдап тургаш, хостуг шактарымда шүлүктерни бо-ла бижип турдум. Оларның чедимчелиг болганнарын Тываның радиозунга дамчыдым, харында «Тываның аныяктары», «Шын» солуннарга безин парлаттырганывга өөрүп чоруур мен.

Ам шериг албанывга хүлээлгем эрттирип келге-ле чыл ажып чор мен. Хостуг шактарымда шүлүктер бижирин уламчылавышаан мен.

Соңгу үеде бижээнім «Бодал» деп шүлүүмнү силерже чорудуп, чедимчелиг бижиттинген болза парлаарынарны дилеңнім.

Тимур МОНГУШ,
Н. кежектиң дайынчызы.

БОДАЛ

Сургуул чораан чылдарымны бодап ор мен:
Суруп уруг чаңгыс партаа кожа орду.
Салбак чажы чылдар сава оссе-оссе,
Сагыжымны хөлзеди бээр чоргулады...
Удаткан чок шеригдиве аъттаныптым.
Улуг Саяи, уруг эжим соомда калган.
Кадыг-бергээ торүзбазым чеденгинжи —
Кады өскен ынак сарыым сагыжымда.

Ийи даглар чоок-даа бол, катчыр эвес,
Ийи кижи ыран-даа бол, дүшчүп келир.
Хомук, хуусаа билдиртпейн эртип-ле тур.
Холуң тудуп чеде бээр мен, ынак сарыым.
Хоор чонга ишчилер деп мактаттырып,
Коммунизм бединдиве кожа базып.
Аас-кежик ханаланган бистиң чуртта
Ажыл-ишти чарыжынга шүглү бээр бис.

Солдат кезээде солдат

Мандан чажыдан-на өскүс арткан. Ынчалзадаа ону хайыралыг аваы болуп арткан эргим, хүндүлүг угбаы кижизидин эгелээн. Бичии оол мазын угбазының өг-бүлезиниң ажылынга дузалажып, харындаа хойну часкаан кадарыптар кылдыр өзүп келген.

Ынчан августуң соңгу хүнеринің бир-ле кежээзинде угбазы өөреникчи кижиниң идик-хевин, эт-хереклерин садып эккелгеш:

— Че, Мандан! Ам даарта эртем-биліг ортемчейинче хан кириптер сен. Школага баргаш, башкыларыңның сөзүн дыңнап, эки өөренип, бижыг сагылга-чурумну сагыр сен. Сеңээ үргүлчү барып турар бис. Эки кызыл өөренир эвес-не, оглум — деп чагып чугаалаан.

Чылдар өртөен. Мандан база эр болуп өзүп келген. Ол өөренип турган школазын чедиишкиниң дооскаш, угбазының аалынга оорушку маңнайлыг чедип келген. Ооң дыштанылгазында угбазы сутнуң хоюн кадарып, чамдыкта сигенип белеткежип, кыштаан септежип, оларга ажылгыр, эрес кижи деп мактадып турган. Күзүн ол ортумак өөредилге черинче өөредилгезин уламчылаар сорулга-биле чорупкан. Ынчалза-даа амыдыралга белен чүве каяа турар

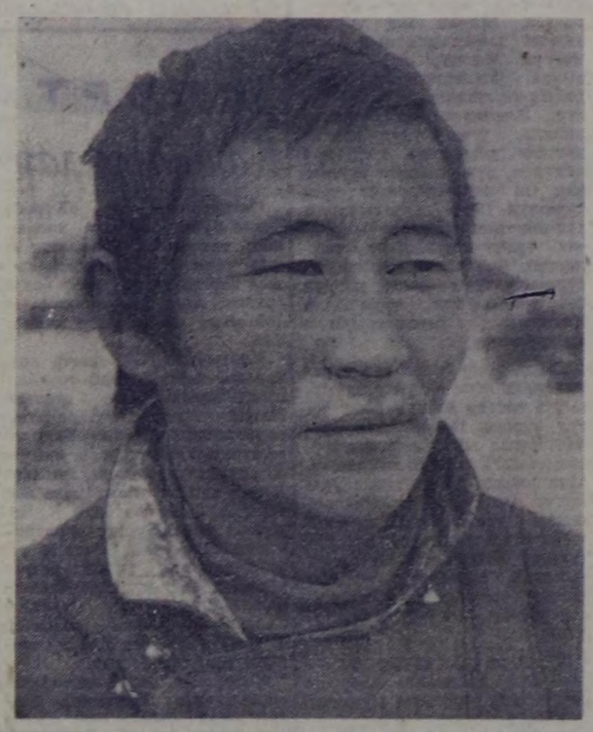

ийик, ол кирериниң шылгалдаарын дужаап шыдавайн баргаш.

Оң-на нүүзүн Мандан угбазының дузалакчы кадарчызы апарган. Ынчан 1962 чыл турган. Малчыннар аныяк оолду кадарчының чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажылынга чаңчыктырып, ацаа хөй ажыктыг сүмелерин берип турганнар. Ооң чоорту мал ажызынга хандыкшыл, бүлүг кадарчы кылдыр доругуп орган.

Кадарчылаа-ла ийи чыл эртеңде, Мандынны шериг албанывче ыйгыртып берген. Ол 1964 чылда буурул Саянны ажып, улуг, делгем Украинаның бир облазынга авиация кежээге шериг албанын эртирип эгелээн.

Шериг албаны дээрге, ындыг-ла белең эвес, кижи бүрүзүнден бижыг сагылга-чурумну, эки өөредилгени негээр. Оны чүгле ажыл-ишке каңнаттынган, спортка хандыкшылдыг, эки чурумнуг, хой-ниити ажылдарынга идепкейлиг, шериг албанынга баш удур белеткенген кижи эки эрттирип шыдаар. Ындыг кижилерниң бирөзүнге Мандан Байыр хамаарыжыр турган. «Дайынчы болгаш политиктиг өөредилгениң тергиини» деп демдекти ол чедип алган.

Шериг албанында өске эш-өөрүүден өөредилге, чурумубиле шылгараан, ол төрээн суурунга он хонук шөлээлеп база чораан. Чылдар билідиртир эвес, Мандан шериг албанын чедиишкиниң дооскаш чанып келген. Ооң согун дег дорт сыныг, мөге шыырак, чараш аажы-чаңныг, толептиг апарганын өске эш-өөрү дораан-на эжерип каан.

Солдат келген дораан-ва бичии чажындан тура-ла чапчыкканы мал ажылынга ажылдаар күзелин илереткен. Ону Эриинде «Чаа оруу» колхозтуң баштаар черп деткээдаа. 1967 чылда Мандан, база катап малчыннап кирипкен. Солдат кезээде солдат-ла болгай, ол күш-ажылчы чоруубиле эш-өөрүнүң болгаш малчыннарның хүндүткелин чаалап апкан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ююнга уткуштур малчыннар ортузунда калбаргаң социалистиг чарышка тивлекчи болур дээш Мандан бо хүнперде улам шудургу ажылдап турар. Ол эрткен чылын чүс төрүүр хойга онаалтып 92 хураганны камгалап ап шыдаан.

Чоокта чаа аңаа ужурашкаш, ооң кышка удур белеткелин сонуургаан кижи мен. Ол мынча деп харылады:

— Малчынның эки ажылы бир-ле дугаарында кышка ыяк белеткелиниден хамааржыр боор чүве. Ынчангаш кыштагда бажыңымны, кажааларымны, сеңтеп алдым. Четнир санныг сигенин сөөртүп, курган одекти болуп алдым. Оттулар ыяш база-ла белең. Ам чүгле кызымаккай ажылдаары арткан.

Мандан Байырның ажылдап турары комсомолчу-аныяктарның бригадазы бо чылын чүс башка онаалтыр 90 хураганны камгалап алыр хүлээлгезин 98 хураган кылдыр ажыр күүсеткен. Бригада ниитизиниле 360 тонна ажыг сигенин белеткеп, кыштагларында сөөртүп чедирип алган. Кижи бүгүдези журналдарны, солуннарны болгаш политиктиг өөредилгеге хереглөөр помнарны чагыткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл юбилейин комсомолчу Байыр Анчымович Мандан (ЧУРУКТА) күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш бо хүнперде улам соруктуг ажылдап, солдат чораан чылдарында чедип алган механик мергежилиг база ажыглап турар.

К. САРЫГ-ООЛ.
Авторуң фотозу.

Төрээн чурттуң кызыгааржылар амы-тыны дег камгалаар. Оларның хөй кезии политиктиг болгаш дайынчы бепстекелдиң тергииннери болуп шылгарап турарындан аңгыда, шеригниң нарын техниказын база шиңгээдип ап турарлар.

Бо чуруктa кызыгаар заставазының дайынчызының хайгыылда чорун турарын көргүзеңен.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

«Красная звезда»

«Красная звезда» — ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң төп органы. Төрээн чурттуң болгаш Чеңсектиг Күштериниң мурнунга ооң ачы-хавыязын Ленин, Кызыл Тук, Кызыл Сылдыс орденнери-биле шаңнаткавы хереглелеп турар.

Ук солун Совет Армияда албан хүлээлгезин эртирип турар аныяк дайынчыларның дайынчы болгаш политиктиг өөредилгезин, дыштанылгазын, амыдыралын чымдын бижирин уламчылаар. Ол дугайында очерктер, репортажтар, корреспонденциялар хөй-биле үнер.

«Бистиң өпүктеривистиң дуржулгалы», «Акы-дуңма армияларның дайынчылары» деп рубрикаларның адаанга солун материалдарны парлаар. Варшава Кереэлиниң киржикчилери чуруттарның армияларының дайынчыларының амыдыралын болгаш дайынчы өөредилгезин номчукчу ооң биліп алыр.

Ол ышкаш АКШ, Англия, ГФР, Япония, Италия дээш ышкаш капиталистиг улуг чурттарның чеңсектиг күштерин, оларның дайынчы өөредилгезин номчукчуларга солун база таныштырар.

Ынчангаш бо солунну чагыдып алыңар.

И. КРАВЧЕНКО.

ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААРЫНЧЕ УГЛАНГАН ЧУГУЛА БАЗЫМ

Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаралар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында кереэни күштүг болдуруп бадылаанының дугайында бижиктерни, а ол ышкаш стратегиг шавар халлаашкын чеңсектерип кызыгаарлаарының талазында чамдык хемчеглер дугайында Тур дугуржулганы хүлээп алганының дугайында шынзылээр бижиктерни эрткен неделяда Вашингтонга солушкан. Мынчангаш, бо чылдың майза совет-америк ужуражышкыннар үезинде Москвага ат салдынган ийи документ күштүг болуп киргеп.

Москва дугуржулгаларын күштүг болдуруп бадылаары доозулганын калбаа-биле чугаалажып, оларны тайылбырлавышаан, яңзы-бүрү чурттарның күрүне болгаш хөй-ниити ажылакчылары, парлалгазы ол дугуржулгалар чеңсеглеңишкиннерни әңдере бүдүрер чоруктуг кызыгаарлаарынче угланган чаа, коңчуг чугула практиктиг базым болур, ушкүүлүг чоруктуг кошкаларының талазы-биле Совет Эвилелиниң, социалистиг оске-даа күрүнелериниң, тайбыңга ынайшылыг бүгү күштерниң шудургу күжениишкиннериниң ачызында соңгу үеде тола көстүп келген чүүлдерниң уламчылалы болуп ээвезин золу барымзаалыг айтып турар. Совет-америк дугуржулгаларының күштүг болуп киргени чеңсеглеңишкинни дүжүрөринин орүүн калбаа-биле ажызарынче термоядолуг зайынның кыжаныышкының бүрүн чайлавырынче угланган улам ынайгы базымнарга боттуг арганы улам берип турарын парлалга онзалап демдеглеп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң гайбың талазы-биле чаргаалажылга партияның удуртукчуларының чүткүлдеринге чөрүштүр, ам Европа дүптеривиниң чок чорудуп турар таарымчалыг байдалдарны быжыглаар болгаш калбартыр деп делегаттарның хөй нүүрүзүнүң чүткүлү-биле эрткен. Айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хүралың эң дүрген чыылырарын Блэкпул конференциязының киржикчилери деткээн. Чеңсеглеңишкинге чарыгдалдарны кызырарынче чазактың кыйгырып, Англия болгаш ооң эвилелчилери ядролуг чеңсекти ажыглаар чүве дээр кыжаныышкыңа үндезилеттингеп политиканы өйтүр шаап турар резолюциялар хүлээп алдынган.

Англияда иштики экономиктиг болгаш политиктиг байдалдың дорайтаашкының дугайты ханы дүвүрээзин делегаттарның чугааларындан ыңналып турган. Ол черле үндезилеллиг дүвүрээзин: британ экономика чангыс черде таптай берген, ажыл чоктар чартык миллион кижи четкен, үндүрүглер, өртектер өспүшаан, ажыл соксадыышкының күүчүлүг шимчээшкиннер чүртту силгий берген. Монополияларны амлажыпазынче угланган резолюцияларны хүлээп алырын партияның коллективтиг кежигүннери болуп турар чамдык профэвилелдери шиитпирлиг негээн. Ажыл соксадыышкынга киришкен ажылчыннарны кара-бажыннаар деп кыжанып турар «Үлетпүрге хамаарылгалар дугайында» ажылчыннарга удур хоойлуну күш чок болдурарын делегаттар чангыс эп-сеткилдиг чугаалап, чазактың бажың хөлезизин дыка белидерин көрүп турар хоойлузун хүлээвээн.

Алаандан өрү самалдаттынган дыка хөй «резолюцияларны партияның удуртулгазының ыйыышкыны-биле өскертир көрүп каапкан болгаш чамдыктарын хүлээвейн барган. Улуг капиталдың болгаш НАТО-ның эрге-ажыктарынга таарыштыр тургускан кызыы болүглежишкин болур ниити рынокка Англияның киреринге партияның бөдүүн кежигүннериниң хөй нүүрүзүнүң удурланып турарын барымдаалаш. Англияның анаа бактаап киреринг болдурбас дугайында машина тудугжуларының профэвилелиниң резолюциязын хүлээп алырынга партияда барының үзелдиг бөлүктер шаптыктаан.

Массалыг депкижи ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар болуп турар лейбористиг партияда барыын болгаш чөөн үзелдиг күштерниң чидиг демиселя үргүлчүлеп турарын конференциязының түңнелдери коргүзүп турар. Англияда ам тургустунган нарын, харында кризистиг байдалда лейбористиг партияның барыын үзелдиг удуртукчулары монополияларның күчүүргек чоруунга удурланып турар массаларның хөөннерин улам-на херекке алыр ужурга таваржы берген.

• • •

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ БОЛГАШ ДЕПШИЛГЕНИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Октябрьның эгезинде перу улус бодунуң чаа төөгүзүнде кайгамчыктыг ийи хүнүг: октябрь 3-те — президент Хуан Веласко Альварадо баштаан революстуг чазактың ажылчорудулгазының 4 чыл ооң болгаш октябрь 9-та — Национал төлептиг мозунуң болгаш хамаарышпас чоруктуң хүнүн демдеглеп турар. Перу кижилер ол хүннерни боттарының «хамзарышпас чоруунун ийи удаа тыптып келгенин» кылдыр алаарлар. Олар ынчалдыр алаарының бүгү барымдаалыглар. Чүл дээрге, испан колонизаторларны перу черден үндүр ойлаткан үеден бээр бүдүн чартык чүс чыл дургузунда чурттуң амыдыралынга чугула эргилде бирле дугаарында 1958 чылдың октябрь хүннеринде болган. Чогум-на харын ол үеден эгелээп Перу Республика империалистиг тергиндеден ёзулуг хосталганың болгаш ёзулуг национал хаалырышпас чоруктуг бадыткап тургузарының оруунга, депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларның оруунга кирген болгай.

Чурттуң он үш миллион ажыг кижилиг чонунуң аажок хөй нүүрүзүнге деткиттирген генерал Веласко Альварадо баштадыр, патриотчу хөөн кирген шериг кижилернин чазаа эрге-чагыргаже киргенинин соонда алды-ла хүн эрткен турда «Интернэшнл петролеум компани» дээр америк нефть монополиязының эт-хөрөңгизин хавырып алган. Ол хүнүң перу кижилер харын Национал төлептиг мозунуң болгаш хамаарышпас чоруктуң хүнү кылдыр чарлаан. Ооң соонда ылаңгыя Перунуң сан-помөшчик олигархиязы-биле сырый холбаалыг америк империализмнин турштарынга база-ла өлүмнүг согуушкунарны дараалаштыр таварыштырган. Чурттуң экономиказынга күрүненің күчүлүг сектору тургустунуп эгелээн. Даштыкы капиталдың кыжаныышкыннарындан бойдус курлавырларын камгалап, калбак аграр реформазын боттандыра берген. Улуг помөшчиктерге болгаш даштыкы компанияларга хамаарыжып турган 4,2 миллион гектар ажыг черни хавырып алган, оорган 2,8 миллион га черим тараачыннарга дамчыдып берген.

Депшилгелиг чаартылгалар чорудары ам Перунуң амыдыралының бүгү талаларын хаара туза берген. Чазактың чорудуп турар хамаарышпас политиказының ачызында чурттуң делегейде турштары база быжыккан. Улустарның бот башкарнып шиитпирлеттинер эргеан дээш туржуп, колониализмге болгаш неоколониализмге удур, империалистиг дарлазшкыннын бүгү хевирлеринге удур улустарның демиселин деткивишаан, президент Веласко Альварадонуң чазаа күрүнелериниң ниитилел тургузуунда хамаарылга чокка, оларның шүптүзу-биле дең эргелиг харылзааларны тургузарының болгаш хөгжүдеринниң идепкейлиг политиказын чорудуп турар. Найыралдың болгаш кады ажылдажылганың совет-перу харылзаалары чеңишкинниг хөгжүп орар. Бо чайын Перу Республика Кубабиле дипломаттыг харылзааларын катап тургускан.

Перуга революстуг чаартылгаларның программазын амыдырала боттандырарынга шаптык ужураштырарын кылыткаш, империалистиг болгаш иштики реакциянын күштери бүгү-ле болдунгу дег аргахемчеглерни ажыглап турар. Ынчалза-даа оларның бүгү-ле чижеэмишкиннерин чазактың болгаш бүгү перу ажылчы чонарның талазындан шиитпирлиг ойтур шаап турар. Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-ының Чиигине секретары Хорхе Дель Прадо мынча деп онзалап демдеглээн: «Америк дерзинилээшкиннер, кыманыышкыннар болгаш олигархияның чүден-бүмар иштинии сүлчээзин турзамок, бистиң чурттувусна 1968 чылдың октябрь 3-те эгелээн чаартылгалар ханылап үргүлчүлевишаан. Империализмге болгаш олигархияга удур улам чидиг демисел аңгы демиселин харын күштелдирип, чаартылгалар хөрээн ханыладып турар. Пролетариаттың, калбак улус массаларның политиктиг ролю күштелип, демиселге оларның организастыг кирижилгези өзүп турар».

Ю. КОРНИЛОВ,
Н. ЧИГИРЬ,
Г. СКОБЕЛЕВ.
(СЭТА).

Израильдиң агрессиязын буруу шапкан

НЬЮ-ЙОРКТАН СЭТА-ның корреспондентизи А. Красиков биле О. Пивоваровтуң дамчыткавында чыпча дээш: КНО-ның Кол Ассамблеязының элчелиг ниити хүралы Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте эжелекчи дайынның база катап шыырыы буруу шапкан.

Тунистиң, Суданның, Марокконуң, Кувейтның, Сауд Аравиязының, Нигериин, Киприин болгаш оске-даа хой-хой чурттарның төлээлекчилери делегейниң ол «хорлээлиг девискээзиниң» амыр байдалын хевээр тургузуп болбазын чугаалаан. Олар Чоокку Чөөн чүктүң байдалын ийи кол үе-чадалыг деп, боттарының чугааларынга тайылбырлаан: Израиль аймылдыг дайын демиселин тайбың политиктиг арга-биле таарыштыр шиитпирлээринге бодунуң сонуургал чогун соңгу үениң дургузузунда бүгү үүлгедиглери-биле тодаргай көргускеп. Аймылдыг угланышкындан ойталаарынче болгаш израиль шериглериниң эжелеп алганы араб девискээрлерден оларны үндүрер дугайында Аймыл чок чорук Чөвүлелиниң Кол Ассамблеязының шиитпирин ам күүседирүнче агрессорлуг, анаа өөрээжин турарларны чүгле делегей ниитилелиниң каттышкан күжениишкиннери албадап шыдаар.

Чоокку Чөөн чүкке таарыштыр политиктиг чогуур шиитпирин үндүрген турарын боттарының чедип алыр күзелиниң араб чүрттар чаңгыс эвес удаа илергейлеп келген болгай деп, Тунистиң даштыкы херектер министри Мохамед Маемуди медеглээн. Ындыг болганда, бодунуң эжелекчи политиказындан ойталаарын күзевейн турар Израильдиң үүлгедиглерни агартыр дээр кандыг-даа барымдаа турун болбас.

Марокконуң даштыкы херектер министри Ахмед Таиби Бенхима база олче кичээнгей угландырып чугаалаан. Израиль Каттышкан Нациялар Организациязының, шиитпирин чорчүп үрээр, дайынзырак үүлгедиглерни катапкатап кылбышпан, Чоокку Чөөн чүк айтырының тайбың шиитпирлеп болур кандыг-даа органы ажыглаарын боогдап турар. Эптеш чок туруштут болурунчо агрессорларны делегейниң улут күрүнелериниң бирээзи күткүп турар. Тайбыңның хереэнге ол база талрымча чок-тур деп, ук даштыкы херектер министри чугаалаан.

Киприин болгаш Нигериин толээлери КНО-ның чиигине секретарыныңа Чоокку Чөөн чүкте тускай толээлекчизи Гуннар Ярринггиң хүлээлгеп ажылының чугула үжүр-дузалыын онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүт байдалдыг одаан узуткаарынга сонуургалдыг бүгү кижилер Ярринггиң хүлээлгеп ол ажылының чедишкинниг болурун мүзен турар деп. Киприин даштыкы херектер министри И. Христофидис чугаалаан.

Израильдиң агрессиязының түңнелинде тургустунган байдал бүгү-ниитиг тайбыга болгаш делегейниң аймыл чок чоруунга кыжаныышкын боор турар деп, УССР-ниң даштыкы херектер министри Г. Г. Шевель демдеглээн. Израиль дүржок үүлгедиглер кылырын боттандырган, бодунуң оргаланып, кызыгаар чок санхөө, шериг, политиктиг деткимче, дузаламчыны берип турар өөрэжикчилериниң ачызында Каттышкан Нациялар Организациязынче чөңгээлеп турар.

Чоокку Чөөн чүмге агрессия одаан узуткаар, ынчаарга израиль шериглер эжелеткен девискээрлерден үндүрткеп турар ужурлуг. Палестиналың араб улузу-биле катай ол девискээриниң бүгү улустарының хообилу ёзугтаар эдилээр эргелерин хүлээп көөрү, хамаарыжыгга чок болгаш бүрүн эргелиг догуннаар арганы оларга бээри эргежок чугула деп, УССР-ниң даштыкы херектер министри демдеглээн.

УССР-ниң даштыкы херектер министри Индий-Кыдатта америк агрессияны доп-дорааң соксаттыраарының эргежок чугуласын демдеглээн. «Улустар аразының харылзаалаарынга күш ажыглавазының болгаш ядромут чеңсекти ажыглаарын мөңге хорууруңуң дугайында» совет саналды деткиринче КНО кежигүнүң бүгү чурттарны ынгыгыргаан. Г. Г. Шевель чеңсеглеңишкинни дүжүрөр талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыыдырарын база деткиң санаадаан.

Михаил ПАХОМОВ

АЛЫШКЫЛАР

«Таңды сынарымның эдектеринде» деп номчукчуларның чогуур үнелеэин алган тоомунуң автору Михаил ПАХОМОВ «Бурунгу черниң эртени» деп тоомуну бижип турар. Оон бирги иезээ орус дылга тускай ном кылдыр үнген. Чогаалдың нол темазы — Тывага социалистиг тургузуушкун, аны-дуңма орус, тыва ниижилериң найыралы болуп турар.

Номчукчуларның кичээнгейинге «Бурунгу черниң эртени» деп тоомунуң ийиги иезээндеи «Алышкылар» деп эгени бараалгаттывыс.

«...Мен ядыы араттың оглу, аратты революстут намының кежигүнү кижи болганымда. Төрөөн чурттуң кырында улуг эмнел дириг-ле турда, аңаа олурар харыым черле чок. Мен орус ха-дуңма чон-биле кады эжелекпилерге удур дем-иселге кирежиип. Ынчавлаш мен» ССРЭ-же кирер чоп-шээрелди бээрин диледим. Фашистерни мен өскелерден дора эвес согар мен. Моон дилээмни ыяап-ла хандырарын улуг идегел-биле диледим.

«Биилиришкин» ээн Самдан шын. 1941 чылдың июнь 23-түн хүнү. Кыял хооранде».

Эдиин биилиришкинни номчуп доозаш, мурнунда олурган авыяк эрни чарашсыып, иштинде боданып олурган: «Бажының дүгүнүң дыыражы Пушкинниң-ле! Дашпыкы-даа хевири, мозуу-шынары-даа чараш-ла хей-дир!»

— Арай парын айтырыглыг келген-дир силер, аныяк ыш — деп, эдиин чугаалаан.

— Ыш дарга! Моон орус эш-өөрүм чүгле бодунуң Төрээн чуртту дээш эвес, мээнин дээш база аны-тынын харамнанмайн тулуп турда, мен чүге демиселгир эргем чок кижи мен?!

— Аныяк ыш! Силерниң дээш күзел-бодалыңар шын-дыр! Ынчалаа-даа силер ССРЭ хамаатызы эвес болганыңарда, эки турачы боор чорул болур силер. А эки турачыларны силериң чазаакар-биле бистиң чазаавыс дугурушкап чорудуп болур чүве-ле болгаш — деп, эдиин тайылбырлаан.

— Бистиң чазаавыс орта кежээ-даа моондактавас, а силериин кайын удурлаашыр — деп, Самдан ээлгелиин чугаалаан.

— Ындыг дугуржулга болгуже маңаар болган-дыр силер.

— Тыва кижи фашистерни соп болбас деп чүве каяа турар. Кызыгааржыларны оюп чораан ССРЭ-же кире бээр мен!— деп, тыныы-даа, баштаада билдинмес кылдыр чугаалаш, Самдан эжикче углапкан.

Самданның сеткил-сагыжынга дугуржулгалар, шинтпирлер деп бодалдар кирбес турган. Фашистер Совет Эвилелиивче халдаан соонда, бистиң чонувусче база халдааны ол-ла болгай деп бодал оон сагыжындан үмейп турган.

Шак ол Совет Эвилелиниң хамаатызы эвес кижи мен деп бодал ону дүүредип каапкан. «Чүгле дүрген фронтуже, көөр хөөн чок дайзынны согар! деп бодал оон мага-бодунга сиңиккен. Бо хүннерде болуушкунвар Самданы чаңгыс черге олурутнымас кылдыр шивегейлеп турганнар. Тывага чүрттап турган орус хамаатыларны шеригже кыйгыртып аппарган! Оларның аразында чажыдан кады өскеми Андрей база бар. «Андрей Луганов канчап совет хамаатыы болур чүвел, база мээң-биле дөмей кижи шыкажыл. Аңаа фашистер-биле тулчуруп чөпшээрээш, мени чүге ынаттнас чоор?— деп бодал ону дүвүреттиишпээн.— Мен база-ла фашистерни Андрей шыкап көөр хөңнүм чок-ла болгай!» дээр түнелеге эккелген.

Самдан чөпшээрелди ийи чыл маңаан. Ол чүгле маңаа одурган эвес, чазак чергиже. Топ Комитетке үргүлүү барып, дүргей шинтпир хүлээп алырын неген турган. Чөпшээрел чок чоруй баар мен деп кыжаныл тураа-даа, ол кызыгаар чурумун үреэзэн. Оон чаңгыс суур чурттуг орус хамаатыларның чамдыызы дайынга киржип, бертикбежел чедип кээн турарыпта ол шүүксүнүп, фашист дайзынны оон кара ижээзинче киир сывырыптарынга ол бижыг бүзүредиг турган. Ол дугайын солуп, демүүлдер, радио, дайындан келген эш-өөр база бадыткан турганнар. Гитлерни чок кылырынга ол дуң соонда хүн үверн-биле домей бүзүреп турган.

Күзел бүткен! Кызыгаар эртер чөпшээрел алдынган, күштүг күзел боттанган!

Көк баштыг кырган Саян даглары соонда чыдып калган. Тываның эки турачылары — Хакасияның девискээринде. Абакан хоорай.

...Военком эки турачыларны ыламтап, далаш чок хүлээп алган.

— Монгуш Самдан! — деп, военком кыйгырган.

— Мен!— деп ол «томаашыыг» деп дужаал хевири-биле туруйкан.

— Албан-дужаалыңар!

— Бирги заводтуң дайынчызы!

Эки турачыларның аразынга ооң

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, БАТТЫЛЫҢНАР!

1925 чылдан үнедип эдилгеткен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болган Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 11 СРЕДА № 240 (9006). ортээ 2 кон.

СЭКП обкомунда. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болган облпрофчөвүлеледе

БИИ-ХЕМНИҢ ТАРААЖЫЛАРЫ ТИИЛЭЭН

Дүүн СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болган профэвиледдериниң область Чөвүлели октябрьниң баштайгы он хонуунда районнарның дүжүт ажаал алышкынының болган тараа белеткелиниң талазы-биле социалистиг чарыкының түпелин үндүрген. Күрүнеге 110 мун тонна тарааны садар даалганы күүсеткен республиканың тараажыларының улуг күш-ажылчы тиилелгезин кады хүлээп адган доктаалда демдеглээн. Республиканың шөлдеринде 200 мун гектарның тараазын кестиргеп, ол дээрге тараазын ажаар үжурлуг шөлдүн 83,6 хуузу-дур. Ол ышкаш планның 73 хуузу боол турар шөлдеп тараа культураларын долузу-биле ажаал алкан.

Эрткен он хоногта күрүнеге 13 мун тонна тараа садар талазы-биле даалганы күүсеткеп, тарааны хүлээп алыр черлерже соортуун үргүлүүлеп, оңу ам-даа 20 мун тоннадан эвээш эвесте белеткеп алырын ораддажып турар Бии-Хем районнуң тараажыларының бедик чедиишкинин доктаалда база демдеглээн. Районнуң партия организацииязары болган ажыл-агый удуртукчулары чаъс-бораң ургаттындан ажаал алышкынының нарын байдалын барымдаалап көргеш, күш-ажылды тодартай организастаарывыс.

Бии-Хем район, Кызыл хоорай Совединиң Танды районнуң чамдык колхозтары, совхозтары темнияя күдулаттайн турар.

Оон-биле, чергелештир республиканың дүжүт ажаал алырының, күзүн чер аңдарарының болгаш мал азыраар бөдүүн чемнер белеткээриниң темпилери ниитизи-биле оожум болбушаан турар. Ам-даа 60 мун гектар тараа культурадары ажаал алдынмаан, күзүн чер аңдарарының планы чүгле 50 хуу, үреэни белеткеп алырының планы — 75,4 хуу күүсеттинген. Күскү хову ажылдарын Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйлары ажок саададып турар деп доктаалда демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болган облпрофчөвүледе чаруукта Бии-Хем районну тиилекчи деп санаап, ында шилчимир Кызыл тукту, акша шаңналын тыыскыр болгаш республиканың Хүндүлел самбырызына киирер деп шиитпирлээн.

Дүжүт ажаал алырын доозарыпче, күзүн чер аңдарарының болгаш үреэнин белеткээриниң планын күүседиривче, саваң сарыаттаарывче, мал кыштагладыр черлерге мал чемин соортуп чедиреривче, кедээ ажыл-агый чылын чедиишкиннер доозарывче. ССР Эвилелиниң 50 чыл оюн толептиг утпуур дээш социалистиг чарыкты улам калбартырывче угланган эргежок чүгүлә хемчеглерни алырын СЭКП райкомнарынга, партия эге организацииларывыга, райкүүскомнарга, республиканың кедээ ажыл-агый организацииларывыга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даасхан.

Тыванын тараажыларының тиилелгези

«Хамыктың дээжилп — тараа» деп улустуң мерген үлегер чүгаазы бар. Тараа остурүп турар кижилерниң ажыл-херээ өзулуг-ла маадырлыг чорук. Ындыг эрес-шудургу кижилерниң ачызында бистиң республиканың колхозтары болган совхозтарыс бо чылын чаагай дүжүттү остурүп алган. Бүгүнге чедир Төрээн чурттуң шыгжамырынга 112,062 тонна тарааны үрүп аргалыг болган бис. Ол күш-ажылчы тиилелгеге амга чедир 34 мун ажыг тонна тарааны үргеп Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары улуг үлүүн кииргеннер. Ол ышкаш Бии-Хемниң болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин дыка аныр күүседип алганнар. Дүжүт дээш ышкыны демиселге хоорайларның, район төптеринин чуртакчылары, өөредилге черлериниң сургуулдары болгаш башкылары улуг дузаны чедирген.

Кедээ ажыл-агый чылы доостур чоокшулап орар. Оон сеолгу түнелдери үнериге чедир ам-даа үе бар, мынчалзада чамдык кылдыпган түүлдерни ам бөлин чүгаалап болур. Бистиң чер ажылдыгларывыс бо чылын агаар-бөдүстүн дыка нарын байдалдарында ажылдаар үжүрга таварышкан. Ындыг улуг бергедээшкиннер турза-даа, бистиң тараажыларывыс ортумаа-биле бир гектарга оналаштыр 13 центнер дүжүттү ажаал ап турарын айтыр херек. Танды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда ол хемчээлден оравчок бедик дүжүттү остүрген. «Кок-Тей», «Межегей», «Тиилелге», «Бурунгаар», «Кызыл тукэ», «Алдан-Маадыр» совхозтарның. Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының, Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруу», «Коммунизмче оруу», «Октябрь 14 чылы», Бии-Хемниң—«Кызыл тараачы», Тандының—«Коммунизмниң херели» колхозтарының ажылчылери дүжүт ажаалдазынга бо чылын шылгараанын демдеглэри өөрүнчүт.

Күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыл-агыйларның улуг шуруузу күүседип апкан амгы үеде партия райкомнарының, райкүүскомнарның, кедээ ажыл-агый организацииларының, удуртукчуларының болгаш колхозтарның, совхозтарның хөй-ниитизиниц мурнунда туруп турар улус ажыл-агыйжы база политиктиг эң-не харыысалгалыг сорулгазы болза, артып калган дүжүттү дүргеп, чидириг чокка ажаал алырынче бүтүү күштү, кичээнгейни моолнээри болур. Бо күс тараа ажаал алырынга барык-ла хүн бүрү шаптыктап, тараажы гектар бүрүзүн ажаал алыр дээш, аяс шак бүрүзүн хөлөс ыттайн турган демиселкеңи ыымга-даа биилингир. Күскү бораң хүннер дүжүт ажаалдазының хуусаазын дыка кыырып, хар республиканың барык-ла бүтү тараа шөлдеривге эрте дүжүп, ыламгыя Каа-Хем, Тандың, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарга шаптыктыг уржуктарны чедиргеп. Агаар-бойдустуң ындыг апарып болуруп билгеш, мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар ажаал алышкын ажылдарын эгезинделтура планның темпиге, күш-ажылды организастаарын бедик деңгеелге чорудуп келгеп.

Шак мынаар шалыпкын ажылдап келгенинин түнелинде ажаал алышкын ажылдарын «Кок-Тей», «Бурунгаар», «Кызыл тукэ», «Тээли» совхозтар, Каа-Хем районнуң «Ленинчи оруу», «Октябрь 30 чылы», «Октябрь 14 чылы», Тандының — «Коммунизмниң херели», Бай-Тайганың —«Мурнакчы» колхозтары бүрүп доозуп, боттарының оң дээре комбайнерлерин өске ажыл-агыйларга дузаалаары-биле аткарганнар.

Боттарының мергежилиниң ёзулуг мастерлеря болур комбайнерлериң, трактористериң болгаш чоланачыларның ат-сураа, ажыл-ижи республикада калбаа-биле нептерээн. Оларга «Тиилелге» совхозтан Кара-Сал Кызыл-оол, Монгуш Хүреш-оол, Бады-Хаа Кыпыл-оол, Тандының «Коммунизмниң херели» колхозтан Оюн Комбужап, Оюн Кара-оол, Александр Путинцев, «Бурунгаар» совхозтан Федор Миков, Күдер-оол Монгуш, Владимир Абрамов, Василий Артына, Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязындан Оюн Кара-оол, Владимир Катыпов, «Кок-Тей» совхозтан Сергей Кунгаа, Иван Штенберг, Иван Мурытин, Михаил Каков болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Оларның кижи бүрүзү шак, минута бүрүзүн четче ажыглап, үргүлчү-зе 1,5-2 верналы күүседип келгеннер.

Ындыг болза-даа ажаал алышкынының шалыпчыларының мурнакчы дуржулгазын нептередир ажыл чер болганынга бир дески эвес болуп келген. Борта күш-ажылды билдиидиг организастаары боттарының дөрт түлүлгези болур ажыл-агый удуртукчуларындан аңгыда, чамдык партия, профсоюл, комсомол организацииларының четпес ажылдарынын айтыр апаар. Олар ажаал алышкында мурнакчы дуржулгаларны нептередип, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле, сагылга-чуруум үреэшкиннери-биле демиселди чорудар күүседилгелиг.

Техникавын күзүүн четче ажыглавайн турар чамдык ажыл-агыйларда дүжүт ажаал алышкынының байдалы дүүренчиг. Ону үүлге агаар-бойдусче чүүй каап болбас. Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларында үүрмек үреликшиннериниң үрээү-биле машина-техника аваа турғушкунга таваржып турганын кедээ ажыл-агыйның хүн демдеглелдеринге айтып турғулаая.

Бо хүннерге чедир республикада 60 мун га тараа культуралары ам-даа ажаал алдынмаан. Артыкан дүжүттү чидириг чокка, шуптузуун шыгжамырга үруп алыр дээш улуг күжениишкиннерни үндүрерп негеттинип турар. Оон-биле кады келдир чылдың чаагай тараазын остүрериниң курлавырларын турғузарынче кичээнгейни кошкатпаза чогуур. Аңаа бир-ле дугаарында эки үреэнинин ой-шаанда үрүп алыры, хой черни паска белеткеп, чарып алыры, суттарыла дерилгелерин белеткээри негеттинип келген. Ниитизиниң малының баш санын остүрерде, оон продуктулуун бөлүүлерде мал чемн тарааны үрүп алыры, саваң, сигонин четпес кылдыр белеткеп алыры улуг үжүр-дузалыын үтпас херек. Ындыг турбуже, ылангыя күскү чер аңдарылгазы кошкак темпилиг чорун турар. Оны 137,6 мун ганы аңдарар турғаш, амга чедир чартык кезиин күүседип алганывысты четпес деп санаар херек.

Бүгү-күскү хову ажылдарын комплекстиг чорудары ажыктыг дээрэзи мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы бадыткан турар. Партия, совет, ажыл-агый организацииларының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының бо хүннерде эң кол сорулгазы күскү хову ажылдарын дүргеп доозарыпче, кышка белеткеп алыр черинче ажыл-ишчилерни мобилизээстаары болур.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылда дыштаныла хүннерни ноябрь 4-те субботадан ноябрь 6-да пове-дельникче болгаш декабрь 2-де субботадан декабрь 4-те понедельникче шаңналдар деп доктаатказ.

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

Тыванын тараажыларының дүүнге чедир 112.062 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче киирген. Ол болза бедиткен социалистиг хүлээлгеге хамаарыштыр алырга, ооң 101,9 хуузу болуп турар-дыр.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу	Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	56000	49218	87,9	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	3410	69,0
БИИ-ХЕМ	13000	14283	109,9	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	34.327	127,1	КЫЗЫЛ	5000	5536	110.7
УЛУГ-ХЕМ	5.580	4139	74,2	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	896	68,7

ОНААЛГАНЫ КҮҮСЕДИПКЕНДЕ

ССР Эвилелинин тургустунганындан бээр төөгүлүг бежен чыл оюн толептиг утпуур дээш, бистиң улуг Төрээн чуртувуста калбарган массалыг социалистиг чарышка кириишкен, бистиң республиканың кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери агаар-бойдустуң байдалы нарын болган бо ажаал алышкынының үезинде оңза шалыпкын ажылдааннар. Ажаал алышкыны шуудаан ажыл-агыйлар кожазында-даа, ырак-даа турар ажыл-агыйларга дузалажып, боттарының комбайнерлерин, техниказын ынаар чоруткаш, толептиг дузаны чедирип тургудаан. Ол кызымак ажылчиттиң түнелди дораан кестүп келген, чул дээрге октябрьның 9-та бистиң республиканың ажыл-ишчилери Төрээн чуртка 110 мун тонна тараа садар бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Хүлээлгени күүседир дээш республиканың дыка хөй ажыл-агыйлары күжениишкинниг ажылдаан. Ол хүнге чедир республика 110.739 тонна тарааны күрүне шыгжамырынче киирген турганын билир бис.

Күрүне шыгжамырынга үрар онаалга тараанын сеолгу тонналарын «Тиилелге» совхозта ажылдап турар чоланачы Владимир Андреевич Черепанов сайгарылга базазынга соортуп эккелгеп. Баландa тараа хүлээп алышкынны ам үламчылап турар.

ЧУРУКТА: В. А. Черепановтуң хүлээлге тарааның сеолгу тонналарын соортуп эккелгени-дир.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Ростов области Зерноградск районнуң Ленин аттыг колхозунуң партия организациязының ажылының дугайында айтырыгларны партия Төп Комитеди чугаалажып көрген.

Партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Пленумнарының шиитпирлерин боттандырбышаан, Ленин аттыг колхозтуң партия организациязы ниитилел будурулгезин улам ынай кодуреринче болгаш интенсификастаарынче, коммунистерниң болгаш бүгү колхозчулардың политиктиг база күш-ажылчы идепкейин калбартырывынче, бүгү ажыл-ишчилериниң коммунистиг кижилдиилгезинче угланган элээн ажылдарны чорудуп турар дээрэзин хүлээп алган доктаалда демдеглеп турар.

Колхозтуң партия организациязы болгаш баштаар чери пускай эртемниглериниң база колхозчуларның кижилгезин-биле будурулгени техника талазы-биле чаарты дериирээнин, черии, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны эки ажыглаарының, политиктиг болгаш организаакчы ажылды сайыраңгайжыдырының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырып турар. Колхозта шын тарылга алчештирилгезин шиигээлип алган, тараа болгаш техниктиг культураларның эң дүжүттүр сорттарының үрезинин белеткеп ап турар. 700 ажыг гектар черни суггаадар системаны бодуруп хөреңгизи-биле тудуп кылып алган. Сүт-бараан фермаларын быжыглаан болгаш комплекстиг байдза-биле механизастаан, мыйыстиг бода малдың семиртилгезин удептирүге үндезилеп организастаан.

Партия организациязының инициативазы-биле колхозта бот-оруга-чарылгалыг комплекстиг салбырларны тургускан, күш-ажылды организастаарының звеноолуг системазын калбаа-биле ажыглап, будурулгени ергелеп башкарарының диспетчер албанын нептерткен. Колхозтуң парткому колхозчу ниитиктиг демократизмны улам ынай калбартып, ниитизиниң ажыл-агыйын ергелеп башкарарынга колхозчуларның кижилгезинин хевирлерин колхозтуң Уставынга дүүштүр сайыраңгайжыдып турар. Колхоз хуваалары ажыл-херекчи ёзу-биле эртип турар. Салбырларның болгаш фермаларның чөвүлелери йдепкейлиг ажылдап турар.

Ниитизиниң ажыл-агыйын, партийжи ишчиги амыдыралды болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырының айтырыгларын шиитпирлээринге партия хуралларының ролю өскен. Партияның цех организацияларының болгаш партбюдуктерниң ажыл-чорудулгазы идепкейжээн, оларның кичээнгейин кижилерни организастаарынче болгаш оларның кижизидиагезинче, колхозта ажыл-херек дээш эе-харыысалганы медереп билир кылыр ховуларның болгаш фермаларның ишчилерни кижизидиргезинче мооннеп турар. Партийжа күштү будурулгеге таварыштыр тургузарын экижиткен. 209 коммунистиң 80 хуузу ховү болгаш мал ажылынга ажылдап турар. Хөй-хөй коммунистер база партия кежигүнүнге кандидаттар күш-ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге удегер-чижээн киргузуп, чугула чаа түүлдерниң эгелекчизиннери боол турар.

Колхозчу кадрларны таарыштыр тургузар болгаш кижизидер ажылды партия комитеди доктаамал чорудуп турар. Салбырлар, фермалар эргелекчилеринге кедээ ажылзагый будурулгезин билир, эки организакчыларны шилип алган. Сеолгу үш чылдың дургузунда колхозта удуртур ажылдаже дээди болгаш ортумак артемния чедип алган 20 колхозчуну депшиткен. Кедээ профессионал-техниктиг училищеге болгаш билир бедидер курстарга аргежок чугула трактористерни, комбайнерлерни, өнек саазр машинаның мастерлерин болгаш операторларны, электриктерни, монтажниктерни белеткеп алган, ол чорук ажыл-агыйга механизатор кадрлар-биле долу хандыртынар арганы берген. Ортумак звеноның удуртур кадрлары, кол-кол мергежилдиг ажылдакчылары аттестациянын ей-ейде дужаар чурумну турғускан. Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинин болгаш профессия шилип алырының талазы-биле ажылды чорудуп турар.

Партия организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылының күштелгени коллективке оон ат-алдарын болгаш салдарын бедиткен. Колхоз экономиканы хөгжүдер талазы-биле улуг чедиишкинни чедип алган. Сескн беш чылдың дургузунда ниити продукция будурелининң чылда ортумак хемчээли 36 хуу өскен. Ол-ла үеним дургузунда тараа культураларының бир гектардан ортумак дүжүдү 21,7 центнер, а 1971 чылда—27 центнер болган. Эът будурери чылда ортумаа-биле 39 хуу, сүттүү — 48 хуу, дараа чуургазыныы — 2,5 катап өскен. Кедээ ажыл-агыйның кол-кол продуктуларын күрүнеге садар планын чедиишкиниг күүседип турар. Эрткен чылын акша орулга тос миллион рубль ашкан, хуваашпас фонд беш чыл дургузунда үш катап өскен.

Ажок кандаашкынныг бо чылын гектар шөл бүрүзүнденне 21 центнер тарааны, 15 центнер тарымал тоорукту ажаал алган. Өске культураларның база багай эвес дүжүдүн остүрген. Малдың бедүүн болгаш чулуктуг чемнерин эртеп чылдыыдан хөйнү белеткээн.

Ажыл-агыйның экономиказының быжыглышкынынга үндезилээш, колхозчу суурларның чаагай байдалы болгаш культуразы өзүп турар. Кол план ёзугаар тудуп турар колхозчу суурларның дашткы овур-хевирин кескүзү-биле чаартынып, олар хоорай хевирлиг боол кел чоруур. Оларда амгы үенин магазиннерин болгаш школаларын, уруглардың чаагайжыткан ясилерин база салтарын тутқулаан, культура ордуларын тудуп, дериип, орустарны болгаш кудумчуларны асфальтылап турар. Электри, радио, телевидение колхозтуң ишчилериниң шуут эдилеи апарган, бажынарже газты кииргилээн.

Оон-биле кады СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээни болза, Ленин аттыг колхозтуң партия комитеди ажыл-агыйның болгаш бодунуң ажыл-чорудулгазының түннелдерин үнелеп көөрде, чамдыкта чогуур негелде чок боол. бар курлавырларны чедир ажыглавайн, баар база кедээ ажылагый продукциязын будурериниң деннели колхозтуң өзүп турар материал-техниктиг база-зынга ам-даа дүүшпейн турза-даа, чедип алган чедиишкиннерге сагыш оожургаар чоруктар ховар эвес.

Тараа будурериниң темпизинин өзүлдези четпес. Сеолгу чылдарда кукуруза тарылгазының шөлдерин кызырган, оон дүжүттүү чавызаан. Ол чорук күрүнеге планнан ажыр тараа садар арганы эвээжеткен.

Колхозта мал чемн культураларның дүжүдү чавыс. Суггаттыг черлерни мал чемн будурериниге болур-чогуруру-биле ажыглавайн, чайгаар үнген сигенниг шөлдерни эжижидер талазы-биле эргежок чүгүлә хемчеглерни албайн турар. Оон түнелиниде силос болгаш малдың бөдүүн чемнерин белеткээр план күүсеттинчейн турар. Чамдык фермаларда мал чемин белеткеп баарин организаставаан, оларны, ылангыя мал чемн тараазы төтчеглеп чарыгдаар чоруктар бар. Күш-ажылдың будурукчулуун оожум бедидип турар, кедээ ажыл-агый продукциязының бөт-үнезин улуг болуп артырышаан.

Колхозчуларның садыг болгаш амыдырал хандырылгазын организастаап турарында улуг четпестер бар. Ийтиглинган четпестер болза колхоз баштаар черинин ажыл-чорудулгазын контролдаар эргени партия организациязы долу хемчеглиг боттандырбайн турарыбыле, даандырган ажыл-херек дээш, хамыктың мурнунда планнарны болгаш күрүнеге садар кедээ ажыл-агый продукцияларының бүгү хевирлериниң онаалгаларын чугаа чокка күүседири дээш харыысалганы медереп билириниге колхозчу кадрларны четпес кижизидип турарыы-биле тайылбырлаттынаа. Партияның чамдык кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар сагылга-чуруум талазы-биле үлегер-чижээн көргүспейн. СЭКП-ниң Программа-

(Төнчүзү 3-ну арыында).

Төлептиг ажылдаары — эки харыы

Ол күзүн хайымныг-ла хүннер турду. «Совет Эвилелинге каттышкан бис», «Улуг Эвилелиин, делегейде эң-не улуг, эң-не күштүг чүрттүн хамаатызы мен» деп чоргаар чугаалар чон аразында дыргын. Бистин Чыргаланды сумузетүн «Дыттыг-Арыг» МЧАЗ-инин ишчилериниң өөрүшкүзү база кызыгаар чок турган. Хурал, митинг болур дээрге, оон чыда калыр кижи чок. Бир-ле хүн чаг белги: «Самагалдайга аныяк өскеннин митингизи болур—ССРЭ-ге Тывания каттышканының дугайында. Арена үрүүнүн даргазы бижи болганымда, баар өөрүмнү чыып, лозунгнар бижип белеткеп алгаш, чеде бердивис. Өске сумулардан келген аныяктар база анмежок. Кызыл туктар, лозунгнар, өөрүшкүлүг чугаалар, катқы-хөг...

Митингниин арева божкомунун секретары Далай-оол дарга ажытказ. Кызылдан келген сургакчыга сөс берди. Дерзин дайзынны Кызыл Шериг болуунун чүүгүнден үндүр ойлаан, оон ижазинче сывырып бар чоруур. Тыва чон дайзынны согарынга эвээш-биче-даа бол улуг-хуузун киирип турар. ССРЭ—бистин ийнги Ада-чүүрүүвус деп билип турар бис. Ам улуг күрүнениң бүрүн эргелиг хамаатылары болган-дыр бис.

Сургакчы дарганың чугаазынын үүлгазы ынчыг болган чүве. Бистер өөрүшкүвүс тудуп шылавайн, үрааалап турлувус. Мен үш дугаарында санал бердим. Совет Эвилелинге каттышканывыс канчаар-даа аажок улуг аас-кежик, маңаа төлептиг харыы—карак-кызыл күш-ажыл болур үжүрлуг деп бодаларымны илередиринге кыска чугаамга оралдашкан мен. Сүрээдээнним-даа хөлчок.

Ийе, күш-ажыл! Оон бээр чээрби сес чыл эрткен. Эвиледдиң быжыг болуру — оон кежигүн бүрүзүнүң киирип турар улуг-хуузунан хамаарыжыр деп билип, бодумнуң шаам-биле ажылдап чоруур чен. Каттышканывыс соонда Тываның хөгжүлгезинин кайгамчык шапкынчаның канчыг сестер-биле илередир боор, ону чер санындан көрүп турардыр бис.

Колхол тургустунган соонда оя чыл хире тудуста ажылдадым. Бежен чылдарның төнчүзүнден бо хүннерге чедир хой кадарып, бригадирлеп келдим. Бир эвес бо үеним ниитизиниң бистиң бригадавыстын будурген продукциязын мооннээр чүве болза, та чеже машина мишти эът, дук болур шиинээн! Күрүневиске, чонувуска, оон материалдыг чаагай чоруурга, миллион-миллион совет ишчилер-биле демей берип турар улуувус ол. Бистин хойжулавыныс барык-ла чыл санында планның даалгаларын күүседип келген. Бо чылын дук садар планнавысты ажыр күүсетивис. Эът планын база күүседип бис. хойнуң баш санын планнаанынга дугжүр.

Мей үүлге бригадир эвес, хойжу болганымга бодуумнуң хуула салыышкынным аргалыг-да болза, хөй болзуң дээш кызыл ажылдаар кижи мен. Эрткен беш чылда оңгумаз-биле төрүүр үүс хойзан 108 хураганны, хөй бурузундан 3 килограмм ажыг дүжүт кырыып алдым. Бо беш чылдың ийнги чылында ындыг көргүүлер хураган талазы-биле— 107—105, дүктүү—3,1—3,3 кг. болган. Мында үүлге мээң эвес, харын дузалакчы кадарчыларның, сакманщиктериниң, кадайым—Ынчүр Папиновнаның кызымак ажылы база киргеп. Мээң күш-ажылымны чазактан бедии-биле үнелээнинге өөрүп четтирип чоруур мен. 1966 чылда Күш-ажылды Кызыл Тук ордени, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үүс чыл оюнда Юбилейлиг медаль-биле шаңналттым. Эрткен беш чылдың түнелиниле дээди хаңыа—Ленин орденин мээң тывыскан. Мындыг планнаалдарга төлептиг харыы — үүлге кызымак күш-ажыл болур. Коммунист база депутат кижи болгаш, чоңум дээш бүгү күжүмнү берип ажылдаар мен.

И. ДАНЗУРУН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунда № 1 хойжу бригаданың бригадири.

Совет-моол найырал айы эгелээн

Совет болгаш моол улустарның найыралы белээ мөнгеде бузулбас. Ол акы-дүүмалышкы найыралды чыл санында демдеглеп эрттирери бистең чамчыл апаарган. Бо чылын совет кижилер ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн уткуп тура, совет-моол найырал айын бала демдеглеп эрттирер.

Ийи чүрттүн шынчы найыралыпга тураскаатказ найыралдың айы октябрь 6-дан ноябрь 6-га чедир бистин чүрүкка болуп эртер. Бо дугайын совет-моол найыралдың Тыва салбырының баштаар черинин хуралыпга чугаалашкан. Анаа ийи улустуң бүзүлбас найыралыпын айын бистин республикага демдеглеп эрттирериин талазы-биле тускай шиитпирин хүлээп алган.

Совет-моол найырал айын эрттирери-биле тускай комиссияларны тургузуп, бо талазы-биле чоруктар ажылдың планнарын чогаатып, моол улустуң экономика болгаш культура талазы-биле чечелгелиишкиниң чонга пропагандалаары чугула дээрзин хүүлгә эйыткан.

(БИСТИҢ КОРР.).

КОЛХОЗУВУС ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КОЛ-ЛА КҮЖҮ—НАЙЫРАЛДА

Күш-ажылчы тиилелгелерниң демдээ

БИИ-ХЕМ РАЙОННУҢ «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» КОЛХОЗУ 1930 ЧЫЛДА ТУРГУСТУНГАН, ТЫВАДА ХООЧУН АЖЫЛ-АГЫЙЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ. ЫНДА АЖЫЛДАП, ЧУРТТАП ТУРАР ҚИЖИЛЕРНИҢ ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛЫНЫҢ, ЭП-НАЙЫРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА, ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР АЛГАН ХҮЛЭӘЛГЕЛЕРИН КАНЧААР КҮҮСЕДИП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА БО АРЫНДАН НОМЧУҢАР, ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР.

Тараажының адын сыкпас

Бистиң колхозтуң «Кызыл тараачын» деп ады-ла ооң тараалаң шөлдеринде ажылдап турар кижи бүрүзүге харыысалгалыг чоруктуң оваазытарын, тараажы кижиниң ат-аддарын ыдыктыы-биле сагыырын даалдырып турар. Ынчангаш ажаан алышкымның түлүктүг күнниринде күрүнеге сатса чогуур 3800 тонна планныстыы күүседкеш, тараапы ам-даа немей садар дээш, агаар-бойдустуң байдалы бакшырап тураадаа күжениишкинниг ажылдап тур бис.

Бо чылын тараанын дүжүүдү мүрииукү чылдарга бодаарга кайгамчык эки болган. Ооң тодаргай чижээ бо. Ажаан алдыган 3,5 мүң гектар шөлдүң дүжүүдү га бүрүзүндев-ле ортумаа-биле 30 центнер болуп турар. Ол ышкаш зө эки ыыбарлыг. «Саратов-29» деп үрезинниг чаптырган 485 га шөлдүң дүжүүдү гектардан-на 40 центнер болган. Ийиги репродукциялыг «Скала» дээр сорттуңуң үрезинии тараан 1500 га чер гектар бүрүзүнден-не 37 центнер дүжүттү бергеп. Ооң-биле чергелеттир, эки шыырыышкыга хамаарыжыр суланыш районнуктаан сорттуң 137 гага тараап тургаш чүве. Үк шөлдүң дүжүүдү гектардан-на 34 центнер болган. Моон ап иоорге, үрезинн эки болган тудум-на ооң дүжүүдү чаагай болуур деп чүве изден.

Ажыыды чаңгыс аай удуртуун башкарары-биле шупту 35 комбайнны чаңгыс бригадада моониэзи болган оларны аңгы-аңгы звеноларга үскүлээн. Бир звенода-да 4 комбайн бар. Кайы шөлдүң тараазының байдалы каңдыг болдуг, ону барымдаалап, кол агроном В. Иконников күштүг таарыштыр хүвааи турар. Бо чорук инженер, септекчилер болүүг, пөварлар болгаш оскеда-даа комбайнерниң доктаамал ажылдаарынга хамаарылгалыг кижилерниң чаңгыс черге турарынга таарымчалыг.

Бригадада чоргаарланып болуур комбайнерлер хөй. Ажаан алышкымның эге хүннериниң эгезээни, Павел Шабин бедик коргузуглериг болуп, бирги черде чоруун турар. Оң ышкаш комбайнерлер С. Чолдак-оол, К. Кочиев база-да хүн үнүүн доктаамал өөшкө күүседип, беш хонуктан үнүүрүп турар сончарыштың түңнелдеринде үргүлүүг шаңналмактаады аң келгеннер.

Бистиң район Саян сыныың эдектеринде туруп турар болгаш, агаар-бойдус үргүлүүг бакшыраа, хар чаап келген. Ынаыг болза-даа тараажы бүрүзүү болдунуң улуг-хуузуп ыайыралдың улуг байыралы — ССРЭ-ниң тургустунганынаан бээр 50 чыл болуур оюнга бараалгадыр дээш, «Кызыл тараачынның» адын сыкпазы-биле эрестиг ажылдап турар.

К. ФРОЛОВ,
комплекстиг хову бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер Константин Кочиев.

2507 литрни...

Бистиң Туран сүт-бараан фермазы саазданы машина-биле чорудуп, ол талазы-биле бирги, ийиги кластарның мастерлери дээш, хогжулдезинниг айыы-биле түскей тоогулуг. Оң бүгү тоогу каттыжып келген, бистиң ССРЭ-ниң намдары болуу бээр. Моон мүрииумда шөйлү бергеп бо орук—Тываның тоогуу-биле дөрт холбаалыг пайыралдын оруу. Оң дээрге тоогуну көргеп болгаш амгы хүннеринде, чаа тоогуун Совет Тываның чижилери — бистер-биле кады кылыы турар, ат-сураглыг Усиник трактының уламчылыы бо-ла болгай.

Мындыг бодаалдарны бодавышаан. Тураага келип келдим.

Амгы Бии-Хем районун ТАР тырда, «орденниг Бии-Хем кожуунуу» деп адаар турган дижир чүве. Ооң төвү—саймаалгай Туран хоорай апаогаа бо шыпажыл. Ол — дээрге шаңнал Ленин орденниң эзеледчизи «Кызыл тараачын» колхозтуң төөгү-биле тутчу бергеп. Орденниг чоргаа кожуунда орденниг колхоз! Ооң хогжулдезиниң үндезини кара чаңгыс шылгарангай күш-ажыл болбайнан. Чаңгыс сос-биле сөглээргө, күш-ажылчы кижилерниң ораны-дыр ийин. Дээди шаңналдыг «Кызыл тараачынның» дешиин, хогжун келгенин биле, бодуун тараачын кижизин — дириг тоогунуң хереечизин бо колхозтан тып алыр мен. Ындыг кижи турар ужуурукчу.

Колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Васильевич Астафьевтиң тайылбырын четтикпейн үе кире клашканымны эскербедим:

— Кай, ындыг бе? Шуут-ла дириг тоогу шыкаажы?

— Ийе, ындыг. Ооң хойнуу билип ап болур силер. Адрези бо тур. Баскыныпка чок болза, ажылдап турар черинге чедө бервнер — дээш, менче сунган саазыныңын артынга «Пилорамаңны таңныпла» деп бижип катпы.

— Демиң чаа-ла пенсиялыг кижи дидиңер чоп, Петр Васильевич?

— Пенсиялыг. Ынчалза-даа ажылдап турар дарга.

— Чүге үнүзелекчи эвес, даргалап база чораан-дыр аа?

— Ындыг, Семен Тимофеевичиниң шүүтүүжү дарга дижир улус бис.

Оң аразында Петр Васильевичиниң хой айтырыгларын-биле шугуудаттаа даанзыг, телефон кыцыыртказының бээрге, даргаңы чардыктырбээзин-биле үнүүкен мен.

Дириг тоогумну дилевишаан мен. Ажылдап турар черинде болгаш бажыңында чок болдуг. Оон кады-ыраанны мынча дедир:

— Ажыл-агый хайгаарал чаңчылыл калган ирей боор, оглум. Бөгүн хар чаап турар боорга, тараа дүгайында чүгээлавыл олуруп-олуруп, шаңче кылаштаан хире болду.

Тоң шаңга «Кызыл тараачын» колхозтуң үнүзелекчилериниң бирээзи — Семен Тимофеевич Коровинге ужуражы бердим. Мээң дилээмни безүгээр Туранга баштай тургустунган, хой ыаңнуул кижилерниң колхозунуң ажылагыйының дүтайында Семен Тимофеевичиниң чүгээлии дорчулай ырак дамчыдайн:

— Туран шиңа бичии сүүн турду. Хүү кижилер оны долгандыр тараа тырып эвээнгейни салган. Садик дериг-хереекелдер, ойнаарантар, бичии үргүлларга дарыштыр чогаткан ыомвар болгаш оскеда-даа эргежок чүгүла чүүлдерби-биле эки хандыртыган.

Чаштар — бистиң кезиг үевис. Ынчангаш оларны чаяышдан эгелеп чаагай моозуныларга чаңчыктырып, оорединр хереек. Бисте хүндүс болгаш дүне солчуп ажылдап турар 4 ажаакчы, 3 кижиядикчи башкы, бичии кижилерниң кадыыл үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

Бо күстеп эгелээн, баяннст Я. Носколовский үргүларны музыка ёзугаар ырлап, ташылаарыңга ооредип эгелээн. Ол кичээдерге ооредикеп үүүлерни бистиң садиктиң чаштарының үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

МӨҢГЕДЕ ДӨРГҮЛ-ТӨРЕЛ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докталында мындыг одурүглаарны помчаш, кижиниң сеткилли оорүүр: «Коммунизм дээш эрес-шудургу демнеделчилер, ёзугуг интернационалистерниң будун салгалдары ёзуп орар. Ол-оң нацняларның болгаш улустарның чаңгыс эптиг харылаазазы, бир домей соиуургалдыы, соругалмы, тура-соруктуу, сагыш-сеткилиниң төрел ёзуулуг ССРЭ-ниң улустарының аңы-дүңма эвилелинде ышкаш тоогуде кындыг күштүг туруп коргөзөн».

Ол кончуг-ла шын. Бистиң колхозувусту ап корээли. «Кызыл тараачын» — кезээмөңгеде аңы-дүңма болуп төрелдешкен хой нацнонал улустарның ог-бүлези. Бо дээрге бистиң тыва черивиске баштай тургустунган кодаа ажыл-агый артельдериниң бирээзи болгай. Ону 1930 чылда бо чер чүүттүг орус тараачымнар болгаш тыва араттар тургузуп адганнар. Ёзугуга найыралдан төрүттүүген колективтиг ажыл-агый. Ол найырал оон ындай мырыңай ханы дазылдарлыг апарып, чүгле орус, тыва эвес, украин, хакас, татар болгаш оскеда-даа улустар ында эвилелдежип каттышкан.

Амгы үеде бистиң колхозувус муң хире кежигүнүүг. Колхозчуларның бүдүрүүлүг ажылдарынга бүгү-ле таарымчалыг байдаа тургустунган. Кижи бүрүзүнүң амыдырал-чүртталгазы үлам чаагайжыр орары оорунчүг. Чижээ, Туран сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының бажыңнары чаа толевилел ёзугаар түттунган, амгы үениң негелделеринге дүүштүр ында сүт-биле чылыдар одалга системалыг, ишиг болгаш соок суглуг, газтыг. Бистиң колхозта 16 ог-бүле чиик машиналыг, 100 хире кижи яязы-бүрү аарказылг мотоциклдерни эдилеп турар. Кайыдаа ог-бүлеге кире бээр болзуңарза, ог иштинии эт-хереселии, телевизорлуу, хевискетерни корүп болур силер. Ол дээрге Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының херек кыыры боттанныышкынының тодаргай херечизин-дир.

Партияның болгаш Совет чазактың ол сагыш салышкынынга харыы кылдыр, бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери эрес-шудургу ажылдап турарлар. Найыралдан төрүттүнген «Кызыл тараачын» чылдан чылче улам озуп, ооң орулгазы улам-на көвүдеп ораар. Колхозтуң бодунуң планныг ёзугаар 1973 чылдың иңаарында 26,5 муң хойлуг, 5 муң хире мыйыстыг бода малдыг болуру көрдүнген. Колхозтуң тараа шөлдериниң ажыл үениң күчүлүг техникаы ажылдап турар. Ол дээрге 100 чыгам трактор, 35 комбайн, он-он автомашина-дыр. Оларны бистиң колхозчуларыс боттары башкарып, төрээн колхозунуң экономикаларывыс чаагай дүжүттүг остүрүп алдан, бир гектардан ортумаа-биле 30 центнер чедир тараанны ап турар. Ажаан алмыыкын агаар-бойдустуң берге байдалында чоруттувуп турар. Тараавыстың улуг кезии чыдыыкан. Чамдык шөлдерде тараа харга бастырган болуп турары бистиң тараажыларывыска шантыктыг болу берген. Ынаыг болза-даа бистиң найыралдыг ажыл-ишчилеривис бо хүннерде ёзугуг эрес-шудургу чоруун корүгүүр, ажаан алмыыкыны чүткүүдүг уламчылавышаан. Комбайнерлер хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Оларның хөй кезин боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип төп шаңында ажылдап турар бистиң колхозчу херээжеңнериниң дугайында мактаалдыг сестерни дыңнап болуур.

Ам-даа кылыр ажыл хөй. Болдунары-биле дүргеп, бүгү-ле арга-курлавыларына ажыллап турган, ам-даа 2000 га чернинг тараазын ажаан алыр апаар. Комбайнерлерниң эрестиг ажыл-ижнинии ачылыында шөлге тараа кагбайн, четче ажаан алыр дээрзинге бистиң колхозчуларывыс бүзүредилир.

Туран сүт-бараан фермазының малчын колдективин улуг чедиишкинниглиг болгаи. Чылда сүт дүжаар хүлээлгезин ол коллектив октябрь 10-да, а планныг онаалдааын —сентябрь 25-те ажыр күүседип шыдаан. Бир саар шиеккө онаалтыр саалда 160 кг ажыыт озуулелиг болган.

Хой нацнонадгыг улуг колхозтуң ажыл-ишчилерни сырый эвилелден, оларның найыралдыг ажылдап, чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш колхозта партия организацияларыг күжениишкинниг ажылдап келген. Найырал, бөг-боттарынга дузалажыырынга, планнар болгаш хүлээлгелер күүседириигге кижи бүрүзүнүң кирижилгезинге хамаарыштыр лекция, бесседаларны үргүлүү чорудуп келгеп бис. Ындыг чугаалажыышкыннар ыяап-да дээштир болзуун дээш, агитаторлар болгаш пропагандистер колхоз бүдүрүлгезиндеп, боттарының амыдыралыидап, ажыл-ижиидеп чинектерии, фактыларны орта ажыылап турар. Партия организациязының болгаи колхоз баштаар черинии ыпчаар чорудуп турар ажыл-херээ коскү үре-түүнелдиг болуп турар. Кижилер бөг-боттарын хүндүлежир, Төрээн чуртунга ынак, күш-ажылга деми чаңгыс болуи кижизиттиинии турар. Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң моңгеде торел ажыл-ишчилери алдарлыг ювилейге кап даанзыг күш-ажылчы белектерлиг үжуражыр, ажыл-ыйлг болгаи культура талазы-биле ону үре-түүнелдиг ажылдаар дээрзинге чигзинир турбас.

Ф. ЛЕБЕДЕВ.

«Кызыл тараачын» колхозта партком секретары.

ГЕКТАРДАН-НА 30 ЦЕНТНЕР ЧЕДИР

зын улам быжыглаар дээш толестиг үлүүн киирип турар.

Эң-не чүгүлээ чүве болза, мурнакчыларның бөгүүгү чедиишкинии даарта бүгүдеии болу бээр кыадыр ажылдаары деп колхозчулар үгаан билип турары болур. Ажыл-ижиигге үлегергиг, үргүлүү-ле чаа чүүлдерии дилеп тып чоруур шалыпчыларның саны хөй келген тудум озуп турары оорунчүг. Бистиң дыка хөй мурнакчыларывыс чазактың орденнери болгаи медальдары-биле шаңнатқылаан, 70 хире колхозчу «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик атты эдилеп, 400 хиреэи ол ат дээш демнесежип турар. Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин бүтүрүп, бистиң колхозувус 1930 чылдың март 30-де орус тараачылнар, тыва араттар каттыжып, колхозту тургускан чүве. Оон даргазыңга мени соңгаан мындыг. Нинти күүкүвүс кошкак. 18 ог-бүле турбувус. Колхозтуң хөрецизии мындыг: 42 ажыл аъды, 20 аныяк аъттар, 9 андазыы, 40 ыяш илнир, тараа кестирер бир, сиген кестирер бир машина, 19 терге дээш, оскеда-даа үүрмөк эт-хереселл. Оон ангыла 300 бапп хой, 50 мыйыстыг бода мал. Тараанны чүү-даа болза 125 гага тарып тургап чүве.

Коллективтиг ажыл-агый тургустунган, дөцүүн-ле эй чедии чорда, апрельдиң 29-та 12 кижи колхозтаи үнгеп, кулактарның талазынче чайлы берген. Олар бис ышкаш тараачыннар эвес, хүү өөчүүрек улус болган. Кулактарның ол болуу бистии чаа организастаттынган колхозувусту бүүрадырып ораздажып, хораажыны чоруктарны үүлгедип турган.

Оон соолуңде чылдарда оларның малын болгаи эт-хөрецизии хавырган, колхозка дужаагаиының соопда, колхоз күш кирип, сайыпар эгелээн. Чаа хевирииг коллективтиг амыдыралыига чөп чаңчыпы, ажыл шүүдай берген.

1941 чыл, Июнь 22-де ССРЭ-же фашистиг Германия оор бзу-биле халдаан. Ыдыктыг дайынныц чылы. «Кызыл тараачын» колхозтаи 30 кижи Ада-чурттуу камгалаары-биле фронтуже чорупкан бис. Немец-фашистиг ужелеччиигге удур мадыргыы-биле чулуун турган, бөш Хомуттов алыыкылар. К. Кошкаров ийи отду-биле, мээң оолдарым—Миханл биле Семен болгаи оскелер-даа амы-тыныидаи чаруыланнар. Дайын соопда Туранга 10 кижи эвээ келгеп бис. Оң улуг дайынга чүгле бистер эвес, тыва эки турачыларынын эрес-дидим кирипкенин оиазлап демдеглээр херек. Бистин колхозта ам бөзин чурттап, ажылдаар турар П. Байыр, А. Анай дээп ышкаш тыва эки турачылар бар. Ынчангаш орус, тыва кижилерниң ыйыралы — оттуг чаага кацналган ыйырал. Ол—кезээ мөңгеде бүзүдбас ыйырал.

1944 чылдың октябрь 11-де Тыва Совет Эвилелиниң составынга кирген. Оон бээр амгы бө хүннерге чедир чаңгыс ог-бүледе мадырлыг хөрекстерни будуруп тур бис. Совет Тываның болгаи мээң төрээн «Кызыл тараачын» колхозумнуң сайзырадын карыын-даа келген кижилге: «корүпер, магаданар!» деп, чоргаарал-биле сөглеп болуур бис. Бө чылдың декабрь 30-де ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн байырлаар болгай. Орта күш-ажылчы белектерлиг үжуражыр дээш бүгү совет кижилер ажылдап турда, кыраан мен дээш аиаа одурар эвес, чээрбиги чүс чыдыын чеден ийи чылы-биле чажыт болзумзаада, пилорамада таңныпладап тур мен...

«...Кырганнар каяа-даа хүнүлүг» дижип ырлажып турар болгай бис. Ол хүндүлүг кижилер — тоогуун дириг хереечилери-дир. Оларның бирээзинге ынчаар үжурашкай мен.

В. СЕРЕН-ООЛ.

Чаштар—келир үевис

Школа назыны четпээн бичии уруглариың ада-иелери дочкамал ажылдаарынга тааырымчалыг байдалды тургузуп, колхозта ясли-садты ажыктаи. Ында кодүзүүлүа-ла малчын-нарының болгаи саанчыларының 30 ажыг уруглары бар. Бичии чаштарның бүгү талаалыг озуп, доругларыпга болгаи кижизиттинерияге таарымчалыг байдалды тургузарынче колхоз баштаар чери болгаи херээжеиижер чөвүлелп улуг кичээнгейии салган. Садик дериг-хереекелдер, ойнаарантар, бичии уругларга дарыштыр чогаткан ыомвар болгаи оскеда-даа эргежок чүгүла чүүлдерби-биле эки хандыртыган.

Чаштар — бистиң кезиг үевис. Ынчангаш оларны чаяышдан эгелеп чаагай моозуныларга чаңчыктырып, оорединр хереек. Бисте хүндүс болгаи дүне солчуп ажылдап турар 4 ажаакчы, 3 кижиядикчи башкы, бичии кижилерниң кадыыл үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

Бо күстеп эгелээн, баяннст Я. Носколовский үргүларны музыка ёзугаар ырлап, ташылаарыңга ооредип эгелээн. Ол кичээдерге ооредикеп үүүлерни бистиң садиктиң чаштарының үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

ТӨӨГҮНҮҢ ХЕРЕЧИЗИ

Төөгү дээрге, төөгү-ле болгай. Ол өскерлиишкин чокка дээрге. Мээң шүүлүүр, үлүг чүртүмчүүн хой чашпа чоны боттарының эртип кааген үе-чагазывыны, хогжулдезиниң айыы-биле түскей тоогулуг. Оң бүгү тоогу каттыжып келген, бистиң ССРЭ-ниң намдары болуу бээр. Мээң мүрииумда шөйлү бергеп бо орук—Тываның тоогуу-биле дөрт холбаалыг пайыралдын оруу. Оң дээрге тоогуну көргеп болгаи амгы хүннеринде, чаа тоогуун Совет Тываның чижилери — бистер-биле кады кылыы турар, ат-сураглыг Усиник трактының уламчылыы бо-ла болгай.

Мындыг бодаалдарны бодавышаан. Тураага келип келдим.

Амгы Бии-Хем районун ТАР тырда, «орденниг Бии-Хем кожуунуу» деп адаар турган дижир чүве. Ооң төвү—саймаалгай Туран хоорай апаогаа бо шыпажыл. Ол — дээрге шаңнал Ленин орденниң эзеледчизи «Кызыл тараачын» колхозтуң төөгү-биле тутчу бергеп. Орденниг чоргаа кожуунда орденниг колхоз! Ооң хогжулдезиниң үндезини кара чаңгыс шылгарангай күш-ажыл болбайнан. Чаңгыс сос-биле сөглээргө, күш-ажылчы кижилерниң ораны-дыр ийин. Дээди шаңналдыг «Кызыл тараачынның» дешиин, хогжун келгенин биле, бодуун тараачын кижизин — дириг тоогуңуң хереечизин бо колхозтан тып алыр мен. Ындыг кижи турар ужуурукчу.

Колхоз даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Васильевич Астафьевтиң тайылбырын четтикпейн үе кире клашканымны эскербедим:

— Кай, ындыг бе? Шуут-ла дириг тоогу шыкаажы?

— Ийе, ындыг. Ооң хойнуу билип ап болур силер. Адрези бо тур. Баскыныпка чок болза, ажылдап турар черинге чедө бервнер — дээш, менче сунган саазыныңын артынга «Пилорамаңны таңныпла» деп бижип катпы.

— Демиң чаа-ла пенсиялыг кижи дидиңер чоп, Петр Васильевич?

— Пенсиялыг. Ынчалза-даа ажылдап турар дарга.

— Чүге үнүзелекчи эвес, даргалап база чораан-дыр аа?

— Ындыг, Семен Тимофеевичиниң шүүтүүжү дарга дижир улус бис.

Оң аразында Петр Васильевичиниң хой айтырыгларын-биле шугуудаттаа даанзыг, телефон кыцыыртказының бээрге, даргаңы чардыктырбээзин-биле үнүүкен мен.

Дириг тоогумну дилевишаан мен. Ажылдап турар черинде болгаш бажыңында чок болдуг. Оон кады-ыраанны мынча дедир:

— Ажыл-агый хайгаарал чаңчыгыл калган ирей боор, оглум. Бөгүн хар чаап турар боорга, тараа дүгайында чүгээлавыл олуруп-олуруп, шаңче кылаштаан хире болду.

Тоң шаңга «Кызыл тараачын» колхозтуң үнүзелекчилериниң бирээзи — Семен Тимофеевич Коровинге ужуражы бердим. Мээң дилээмни безүгээр Туранга баштай тургустунган, хой ыаңнуул кижилерниң колхозунуң ажылагыйының дүтайында Семен Тимофеевичиниң чүгээлии дорчулай ырак дамчыдайн:

— Туран шиңа бичии сүүн турду. Хүү кижилер оны долгандыр тараа тырып эвээнгейни салган. Садик дериг-хереекелдер, ойнаарантар, бичии үргүлларга дарыштыр чогаткан ыомвар болгаи оскеда-даа эргежок чүгүла чүүлдерби-биле эки хандыртыган.

Чаштар — бистиң кезиг үевис. Ынчангаш оларны чаяышдан эгелеп чаагай моозуныларга чаңчыктырып, оорединр хереек. Бисте хүндүс болгаи дүне солчуп ажылдап турар 4 ажаакчы, 3 кижиядикчи башкы, бичии кижилерниң кадыыл үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

Бо күстеп эгелээн, баяннст Я. Носколовский үргүларны музыка ёзугаар ырлап, ташылаарыңга ооредип эгелээн. Ол кичээдерге ооредикеп үүүлерни бистиң садиктиң чаштарының үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Кижиядикчи башкылар А. Шулмина, П. Серженекова, Л. Кинзева оларның ролю улуг. Ооң удамыдаан яслн-садтың үргүлары боттарының садингиире чаңчыга берген, үргүлүү ырлаан, хогдөөн, шудуктээн турарын бө-да көрүп болур.

Бо күстеп эгелээн, баяннст Я. Носколовский үргүларны музыка ёзугаар ырлап, ташылаарыңга ооредип эгелээн. Ол кичээдерге ооредикеп үүүлерни бистиң садиктиң чаштарының үргүлүү хынап турар эмчи сестрази, амданныг аьыңчемниң белеткемчилери ийи довар бар.

Туран сүт-бараан фермазында Торлаа Ховалыговна Самдан 8 чыл улай быжаа ажаакчылап ажылдап турар. Ооң ажаан турар 37 бызаалариның бирээзи-ле дүн-хүнде 890 грамм денгзини немеп турар.

ЧУРУКТА: Т. САМДАН.

Бо арында фотолар С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Шынарлыг септээр

Ажыл-агыйның яязы-бүрү адырларында чарыш калбарып, бедиткен хүлээлгелерии алгылаан ажылдап турарыи коллектив бүрүзүнге-ле барган көрүп болуур. Ол бүгү күженнишкинниг күш-ажыл ССР Эвилелиниң 50 чыл болуур үлүг байырлалынга тураскаатты-ган дээрзин кижи бүрүзү билир. Бистиң колхозтуң тэн септелге мастерскаязының коллективии улуг юбилейге үлегер-деп, боттарының амыдыралыидап, ажыл-ижиидеп чинектерии, фактыларны орта ажыылап турар. Партия организациязының болгаи колхоз баштаар черинии ыпчаар чорудуп турар ажыл-херээ коскү үре-түүнелдиг болуп турар. Кижилер бот-боттарын хүндүлежир, Төрээн чуртунга ынак, күш-ажылга деми чаңгыс болуи кижизиттиинии турар. Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозтуң моңгеде торел ажыл-ишчилери алдарлыг ювилейге ышаа даанзыг күш-ажылчы белектерлиг үжуражыр, ажыл-ыйлг болгаи культура талазы-биле ону үре-түүнелдиг ажылдаар дээрзинге чигзинир турбас.

Ф. ЛЕБЕДЕВ.

«Кызыл тараачын» колхозта партком секретары.

Сес чыл нүүрүнде

Колхозтуң төп фермазының 520 инээ уш кодаида үстүгээи болгаи кодан бүрүзүнде-ле дөрт кадарчыны быжыглаан. Бистиң ноданыыста 170 ажыг инек бар. Мээң дузалаачы кадарчыларым П. Ооржак, М. Кыргыс, К. Доржу, Кадатты эдлчежин эрттирип турар бис. Бир кижи инектерни кадарып турда, арткан үш кижи фермага кажааларын иштин арыглаан, мал чеми белеткээр болгаи оскеда-даа үүрмек ажылдарны кылып турар кыдыыр хүваажын алган бис. Амгы хүннерде кол айтырыг—кышка удур кажаалларны чыыртлаары болгаи сигенни чоошкулдаын алыры болдур. Бо ажылдарга кадарчылар база-да кирижип турар бис.

Инек кадарын эгелээ-де ам сес чыл болуп тур мен. Эртикен үенин иштинде хамаарышкан ажылымга мергенин, колхоз баштаар черинии болгаи коллективтиң үнеледерии ап, шаңналып-да келдим.

Сүт планының күүсеэлези кадарчылардан база кожуу хамаарыжыр. Хүнде ийи катаи саар болгаида, инектерни чайгы үеде эки оттуг черлерге кадарар, а кыжын ооц азыралын күштелдирер дээш кадарчы кижи доктаамал кичээнгейии салыр ужуругуг. «Инектериң суду эвээжок тур, ол оларның кададыңдан азы азыралындан бөөп тур боор» деп чаңгыс-даа хомудал дыңнавайн келдим.

Совет кижилериң хүн бүрүде кылып турар ажыл-ижии СЭКП-ниң XXIV съездиниңиитиилерии амыдыралга боттавдырарынче болгаи тоскуу бепп чыл планын хуусаа бетинде күүседириче улгаган болгай. Колхоз будуургезинге мээң киирип турар үлүүм — ол чаагай херекке дузалыг дээрзии бодап келгеи, улам сорук кирип ажылдап тур мен.

С. ХОВАЛЫГ,
инек кадарчызы.

Саннар, фактылар

1930 чылдың март 30-де (ыңчан адап тургапы-биле) ТАРның Бии-Хем кожуунуига «Кызыл тараачын» колхозту ана чүрттан тургап орус тараачынпар үндезизеп тургусканнар. Оон кежигүнүии баштай 18 ог-бүле турган.

* * *

1941—45 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынын фронтузунче ол колхозтан 30 кижи чоруткаш; оларның чүгле оны тиилелгелиг дедир ээи келгеннер. Оларга В. Купаев, С. Коровии болгаи оскелерии-даа хамаарыштырып болур. Ол ышкаш үк колхозта тыва эки турачылар база чүрттаи, ажылдап турар.

* * *

1966 чылда «Кызыл тараачын» колхоз ажыл-агый талазы-биле улуг чедиишкиннерии ээп-найыралдыг ажылдап, чүрттап турарлар.

1970 чылда, В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл оюнуң юбилей медальы-биле 70 кижи ол колхозтан шаңнаткан.

* * *

Колхозта бо хүннерде оруспар, тывалар, украиннер, латыштар, хакастар дээш, шупту он хире нацнянын кижилерп ээп-найыралдыг ажылдап, чүрттап турарлар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында).

зының болгаш Уставының негелделерин үреп турар таварылгалар бар. Ынчалзажок партия организациязынга ол фактылардан принципиалдыг түннел кылбайн турар.

Колхозтун партия комитеди база цехтернин партия организациялары чамдыкта пропагандисчи болгаш масса-политиктиг хемчеглернин чогуур ажыктыг үре-түннелдиг болурун чедиппеан шылаваан. Чамдык таварылгада оларны ёзу барымаалап чорудар болгаш күш-ажылдын база будүрүлгенин сагылга-чүрүмүн быжыглаарынга, ниитининн өнчүзүн меледелдиг ёзу-биле көөрүнге эргежок чугула саллар чедирбейн турар. Профавирел болгаш комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын бүдүрүлге сорулгаларын болгаш кижилернин кижизидилгезинин айтырыгларын шиитпирлээринге партком кошкак угландырып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур июн Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери төлептиг белектер-биле үткүн база тоскү беш чылдың ийиги чылының чамдык планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Төрээн чүртка мал продуктулары садарының чыл планын эътти 113,7, дүктү — 107,2 болгаш сүттүн 9 айларның планын 104,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге эът садар планын күүсеткен соонда бүгү малдың семиртпегезин эки организастап, малдың баш санын өстүрериниң чыл планын бүгү чүзүн айны-биле күүсеэди берген. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планы 98,2, мыйыстыг бода мал биле чылгы малдыы 100-100 хуу болган.

Бо бүгү харыысаалгалыг чүгула херекке дыка хой малчыннар, саанчылар, механизаторлар толептиг үлүгүн киирип, эрес-шудургу ажылданнар. «Кара-Хаак» совхозтун хойжулары Оруспай Чооду төрүүр 100 хойга онааштыр 118 хураганы алган болгаш бир хойга онааштыр 3,3 килограмм дүктү кыргаан, аныяк ирт кадарчызы Чорбаа Маадыр-оол бир иртке онааштыр 4,1 килограмм дүктү кыргып алган. «Көк-Тей» совхозтун саанчылары Зоя Курастикова бир инекке онааштыр тос айларның дургузунда 2752 литр, Валентина Долганина— 2716 литр сүттү саап алган. Ол-ла совхозтун бызаа ажаакчызы Мария Шабалина тос айларның дургузунда бызаа бүрүүнден ортумаа-биле хонукта 828 грамм немелде дезинии ап турар. «Тере-Хөл» колхозтун хоочун ини ажаакчызы Тожу Өдүрек 100 баш инек онааштыр 92 анайны доруктуруп алган.

Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери күрүнеге 5000 тонна тараа садар дээн бедиткен социалистиг хүлээлгезин 110,5 хуу күүсеэдип, ниитининн малынга еиген белеткээр планын 115,9 хуу чедирген.

Тараа ажаап алырын «Көк-Тей» совхоз дооскаш, «Саян» совхозка дузалажырыбиле 10 комбайнны чорутканнар.

Хоорай Советининг ажылагыйларындан шупту 13 комбайн Бии-Хемниң «Саян» совхозунга дузалажып турар. «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарның механизаторлары бо хүнерде бүгү тараа культураларының ажаап алышкынын доозар болгаш савап болерин, күскү чер аңдарылгазының планын күүсеэдир дээш шудургу ажылдап турар.

Соолгу хүнерде Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери болгаш специалистери кыштаглаашкынга белеткел ажылынче кичээнгейин угландырган. Бистин малчыннарывыс, саанчыларывыс, механизаторларывыс юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салган сорулгаларын күүсеэдип шыдаар арга-ларлыг.

Д. МАРТ-ООЛ.
Кызыл хоорай Советининг күүскомунуц көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур июн Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери төлептиг белектер-биле үткүн база тоскү беш чылдың ийиги чылының чамдык планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер.

Төрээн чүртка мал продуктулары садарының чыл планын эътти 113,7, дүктү — 107,2 болгаш сүттүн 9 айларның планын 104,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге эът садар планын күүсеткен соонда бүгү малдың семиртпегезин эки организастап, малдың баш санын өстүрериниң чыл планын бүгү чүзүн айны-биле күүсеэди берген. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планы 98,2, мыйыстыг бода мал биле чылгы малдыы 100-100 хуу болган.

Бо бүгү харыысаалгалыг чүгула херекке дыка хой малчыннар, саанчылар, механизаторлар толептиг үлүгүн киирип, эрес-шудургу ажылданнар. «Кара-Хаак» совхозтун хойжулары Оруспай Чооду төрүүр 100 хойга онааштыр 118 хураганы алган болгаш бир хойга онааштыр 3,3 килограмм дүктү кыргаан, аныяк ирт кадарчызы Чорбаа Маадыр-оол бир иртке онааштыр 4,1 килограмм дүктү кыргып алган. «Көк-Тей» совхозтун саанчылары Зоя Курастикова бир инекке онааштыр тос айларның дургузунда 2752 литр, Валентина Долганина— 2716 литр сүттү саап алган. Ол-ла совхозтун бызаа ажаакчызы Мария Шабалина тос айларның дургузунда бызаа бүрүүнден ортумаа-биле хонукта 828 грамм немелде дезинии ап турар. «Тере-Хөл» колхозтун хоочун ини ажаакчызы Тожу Өдүрек 100 баш инек онааштыр 92 анайны доруктуруп алган.

Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери күрүнеге 5000 тонна тараа садар дээн бедиткен социалистиг хүлээлгезин 110,5 хуу күүсеэдип, ниитининн малынга еиген белеткээр планын 115,9 хуу чедирген.

Тараа ажаап алырын «Көк-Тей» совхоз дооскаш, «Саян» совхозка дузалажырыбиле 10 комбайнны чорутканнар.

Хоорай Советининг ажылагыйларындан шупту 13 комбайн Бии-Хемниң «Саян» совхозунга дузалажып турар. «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарның механизаторлары бо хүнерде бүгү тараа культураларының ажаап алышкынын доозар болгаш савап болерин, күскү чер аңдарылгазының планын күүсеэдир дээш шудургу ажылдап турар.

Соолгу хүнерде Кызылдың көдээ ажыл-ишчилери болгаш специалистери кыштаглаашкынга белеткел ажылынче кичээнгейин угландырган. Бистин малчыннарывыс, саанчыларывыс, механизаторларывыс юбилейлиг чылда боттарының мурнунда салган сорулгаларын күүсеэдип шыдаар арга-ларлыг.

Д. МАРТ-ООЛ.
Кызыл хоорай Советининг күүскомунуц көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

Архив чөвүлелининг VII конгрези

Чоокта чаа Москвага делегейниң архив чөвүлелининг ээлчеглиг VII конгрези болуп эрткен. Анаа делегейниң 50 ажыг чурттарындан 1300 ажыг төлээлер олурушкан.

Конгресстиң киржикчилеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырын ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев номчуурга, чыылганнар диниттиг адыш часкаашкыны-биле үткүп хүлээп алганнар.

«Архивти кижи төрелгетенниң хөй чүс-чүс чылдардагы тураскаалы деп санап болур. Ында төөгү хөгжүлдезиниң, делегейниң депшилгелиг сайыралын херечилеп көргүзүп турар чугула материалдар чыгдыпган. Социал хөгжүлдениң болгаш эртем-техниктиг революциянын үези — бистиң бо чүс чылывыста документалдыг материалдарны бүдүрүлгенин, артемнин болгаш культураның хөгжүлдезинин херээнге ажыктыг кылдыр ажыглаарынга архивтин ужур-дузазы улам өзүп турар.

...Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чуртувуста архивтиң чаңгыс аай күрүне системазы тургустунган. Бо чорук чуртун документалдыг байлаан бүгү улуска бараан болур кылдыр тургузар арганы берген. Совет архив ажылдакчылары документалдыг материалдарны күрүненің болгаш хөй-ниитининн амыдыралының янзы-бүрү алырларынга ажыглаарының талазыбиле идепкейлиг ажыллы чорудуп турар» деп, Совет чазактың чедирген байырынла айыткан.

Конгресске санал-онал солчуушкуну архив херээн улам ынай сайзырангайжыдарынга, төөгү документилерин депшилгелиг сорулгаларга калбаабиле ажыглаарынга улугужур-дузалыг болган.

Конгресстин бирги пленарлыг хуралынга «Күрүне болгаш албан организация черлерининг архивтери тудуш харылзаалыг» деп илеткелди ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Архивтин кол эргелелининг начальныгы Ф. И. Долгих кылган. Илеткелчи делегейниң аңгы-аңгы чурттарында бо темага хамаарыштыр архив ажылының янзы-бүрү хевирлерлиг болуп турарын чижектер-биле тодарадып чугаалаан. ССРЭ-де болгаш социалистиг лагерьниң чурттарында архивтин организастургузуу, ажыл-чорудулгазы күрүненің чаңгыс аай удуртулга, контролю-биле боттанып турар. Дыка хөй хөгжүп турар чурттарның архивчилери база бо оруктап хөгжүүрүнүң сорулгазын салып, ЮНЕСКО-дан болгаш Делегейниң архив чөвүлелинден дуза көргүзерин дилеп турарлар.

Капиталистиг чурттарда архив ажылының организастыг тургузуунун болгаш ажыл-чорудулгазының хевири бир янзы. Ол чурттарда национал (күрүне) архивтер бар, оларда чүгле күрүне эрге-чагырга черлерининг архив документилери шыгжаттынып турар, а корпорацияларның, фирмаларның, политиктиг партияларның болгаш оске-даа хуу өнчүнүң албан организация, бүдүрүлге черлерининг архивтери оларга хамаарылга чок. Ынчангаш национал архивтерде хуу өнчүнүң архивтерин топтен удуртур болгаш контрольдап хынаар эргези чок болуп турар. Бо чорук капиталистиг чурттарда архив ажылының чаңгыс аай системага чүрүмчүттүнмайн турарын херечилеп турар.

«Архивтерде чаа техникалар» деп темага илеткелди АКШ-тың архив ажыллакчызы Д. Б. Роудс кылган. Илеткелчи бо илеткелди белеткээрде делегейниң 50 чурттарының архивтеринче тускай айтырыгларны белеткээп чорударга 31 чурттардан харылаан, ол харыыларны аналистеп көрепп көргеш, бодунун саналоналын конгресске чугаалажып көөрү-биле киирген. Илеткелчинин үндүрген түннелдеринден алырга, делегейниң сайзырангай чурттарында эртем-техниканың хөгжүлдезибиле калы архивке чүгле бижиттинген, парлаттынган материалдар кирип турар эвес, чаа, болбаазырангай машиналардан үнер документилер киирип эгелеп, ооң ынай чугаалаан.

Хөй националдыг Совет күрүне империалистерниң корышкаш аңаа бодунун иштики хереглелиниң бүрүн хандырар. Эртем-техниктиг депшилгенин чедиишкиннерин ажыглаарынга үндезилеэш, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын иештередип, органиктиг болгаш минералдыг чемиштидилгенни улам ажыктыг кылдыр ажыглап тургаш, агаар-бойдустун таарымча чок байдалдарындан дужүттүн хамаарылгалыг болур чоруун дыка эвээжедир.

Мал ажылында четпестерни шиитпирлит чайладыр, фермаларга бүдүрүлгенни культуразын бедидер, малдың болгаш күштүң баш санын өстүрбүшаан, оларның продуктулуун бедидер.

СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалыпга дүүштүр болуп эртер партия документилериниң солуушкунун колхозтуң партия организациязы партийжи хүрээленни улам ынай быжыглаарынга, коммунистерниң идепкейин болгаш сагылга-чүрүмүн бедиперинге, коллективтиң ажылчорудулгазының база амыдыралының бүгү талаларынга партийжи салдарны күштелдиреринге, партия организациязында коммунистер бот-боттарынга бедик негелдени тургузарынга, принципиалдыг шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга ажыглаан турар ужурлуг. СЭКПнин Программазының болгаш Уставының негелделерин бүгү коммунистер шынгыы сагаан турарын, бүдүрүлгеге-даа база хөй-ниитининг амыдыралынга-даа авангардчы ролюн олар херек кырында күүсеэдип, марксисчи-ленинчи теорияны шингээдип алган, совет хөөйлуларны, коммунистиг моральдың нормаларын болгаш социалистиг ниити чурттагланың түрүмнерин сагыыр талазыбиле үлегер-чижээн көргүскен турарын шыламыккай чедип алыр.

Колхоз баштаар черинин ажыл-чорудулгазын контрольдаарын партия организациязы бүрүн боттандырар, ону экономиканы хөгжүдеринин, көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүреринің болгаш күрүнеге садарының, колхозчуларның культурлуг амыдыралчурттагланың хандырарының үндезин айтырыгларынче мөөннээр. Бүрүненин эргеажыктарын чайгылыш чокка барымаалаары, чер болгаш мал ажылының продукцияларының бүгү хевирлерин күрүнеге садар талазы-биле планнарны болгаш онаалдаларны күүседирип дээш кадрларның харыысалгазын бедидерп партия организациязының болгаш колхоз баштаар черинин кол сорулгазы деп санаар. Колхозчуларның ниити болгаш хууда эрге-ажыктарын шын үүштүүрерин хандырары чугула.

Партком, цехтернин парторганизациялары кадрлар-биле ажылды улам ынай экижилеринин, оларның идей-теоретиктиг канналыышкының болгаш ажыл-херекчи мергежилин бедидерининг дугайында сагыштыг салыры эргежок чугула. Удуртукчу кадрларны, тускай эртемниглерни болгаш массалыг мергежиллиг ажылдакчыларын депшидерде, таарыштыр тургузарда база өөредирде ажылагыйның ниити база ажы-ангы адырларын хөгжүдезининг перепективазын-даа барымаалаары чугула.

Колхоз дээрге тараачыннарга коммунизмниң школазы-дыр деп, СЭКП-нин Программазында айыттынган чүүлдү удуртулга болдургаш, партия организациязы колхозчу иштики демократияны улам ынай калбартырын, ниитининн херээн эргелеп башкарарынга бүгү колхозчуларны калбаа-биле киириштирерин, эргелеп башкарарының коллективтиг органы — колхоз хуралдарының, салбырлар чөвүлелиринин ролюн бедидерин чедип алыр ужурлуг, ажыл-агыйны коллективтиг эргелеп башкарын ажыл-херек дээш удуртукчуларның, тускай эртемниглерниң, колхозчу бүрүзүнүң хууда харыысалгазыбиле дүүштүрген турар апаар. Партия комитеди, цехтерниң партия организациялары колхозчуларның идей-политиктиг кижизидилгезин улам күштелдирерин хандырар херек. Пропагандисчи болгаш массаполитиктиг ажылды көдээ ажыл-ишчилерниң марксисчиленинчи мировоззрениезин хевирлеп тургузарынче, ниитининг өнчүзүн хумагалап көөрүнче, күш-ажылдың, сагылга-чүрүмүй быжыглаарынче, арагалаашкынга болгаш ажы-чаң талазы-биле өскедаа шын эвес фактыларга удур ажыктыг кылдыр дыка өскерилген деп, автор оон ынай бижээн.

СЭКП-нин XXIV съездизи дайын айылын чайладырынче болгаш делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чымчадырынче угланган тайбының программазын хүлээп алгаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш тайбың дээш ол демиселии улам бүрүнгаарлаар чаа шимчээшкинниг болдурган. Ук программаны боттандырары делегейге үндезин национал болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге ажык-дузалыг, чаагай түүнделерни ам безин берген деп, Канаданың Компартиязының Чиңгине секретары демдеглээн.

ССРЭ-ниң 50 чыл ою делегейнин ажылчын шимчээшкининге шынап-ла төөгүлүг болуушкун боош турар. Ук юбилей социализм тургузуушкунунуң херээнин чедиишкиннинин, национал айтырыгнын талазыбиле ленинчи политиканың тиилелгелиг базымнарын, ангы-аңгы социал системаларның тайбын кожа-хелбээ догуннаарын болгаш тайбың дээш чайгылыш чок демиселдин ленинчи угланыышкынының тиилелгезин херечилеп турар деп, У. Каштан түүнделинде бижээн.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

ОТТАВА. (СЭТА). Национал айтырыгны чүгле социализм бүрүнү-биле болгаш демократыг ёзу-биле шиитпирлеп шыдаар. Ону ССРЭ-нин 50 чыл дургузунда төөгүзүг бүзүрелиг көргүскен деп, Канаданың Коммунистиг партиязының теоретиктиг органы «Комьюнист вьюпойнт» журналга Компартияның Чиңгине секретары Уильям Каштан бижээн. Социализм нацияларның аразында ден эвес байдалды болгаш оларның экономиказының хөжүдаашкынын узуткап, бүгү улустарның шынап-ла ден эргелиг болурунга, оларның экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүдезинге чогумчалыг байдалдарны тургузуп берип турар деп, У. Каштан демдеглээн.

Нацияларның бот-башкартынылгазының болгаш оларның хостуг, эки тула-биле каттышкан эвилелиниң ленинчи идеязы ССРЭ-нин үндезини болган. ССРЭ кылдыр каттышкан, хамааржылга чок совет республикалар чүгле боттарының бүрүн эргезин өскүнмаан эвес, харын ССРЭ-нин каттышкан күчү-шылалы оларның республика бүрүзүнүн хамааржылга чок, хостуг догуннаарының магадылалы боош турар төлээде, олар бүрүн эргезин улам быжыглаан деп, ук чүүлде оон ынай чугаалаан.

Хөй националдыг Совет күрүне империалистерниң корыдаллаарынга удур үе-шагның шылгалдазын тудуп шыдаар, дайын чылдарының, ажылагыйны катап тургузарының бергелерин чедиишкинниг ажып эрткен деп, У. Каштан бижээн.

Совет Эвилелиниң дыка хөй, нарын, чүгүлә айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээнин, хөй националдыг социалистиг күрүненин тургустунганы, белик сайзыралдыг социалистиг ниитилелди тургусканы социализм болгаш национал хосталга дээш демисежип турар бүгү улустарга кайгамчык улуг ужур-дузалыг. Хамааржылга чок национал догуннаашкын дээш демисежип турар улустар хөгжүлденин капиталистиг үе-чадазын оюп эрткеш, социализмни чедиишкинниг тургузуп шыдаар деп чүвени оларның шупту-зунга ССРЭ бодунун үлегер-чижээ-биле бузуредип көргүскен. ССРЭ бодунун догуннап келген бүгү 50 чылының дургузунда делегейниң ажылчын шимчээшкинин чер болганда деткип, быжыглап турар, революстуг күш болган деп, Канаданың коммунистериниң удуртукчузу бижээн.

ССРЭ-ниң 50 чыл дургузунда туруп келгени тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны болгаш тайбын дээш Совет күрүненин доктаамал, чайгылыш чок демисели, бүгү делегейниң коммунистиг, ажылчын, национал-хосталгалыг шимчээшкиннери-биле эп-сеткил каттыштырылгазы деп демдеглеткен. Оон түнделинде делегейге ол чылдарның дургузунда күштер денгизүүрү социализмге ажыктыг кылдыр дыка өскерилген деп, автор оон ынай бижээн.

СЭКП-нин XXIV съездизи дайын айылын чайладырынче болгаш делегейниң дүшкүүрлүг байдалын чымчадырынче угланган тайбының программазын хүлээп алгаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болгаш тайбың дээш ол демиселии улам бүрүнгаарлаар чаа шимчээшкинниг болдурган. Ук программаны боттандырары делегейге үндезин национал болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге ажык-дузалыг, чаагай түүнделерни ам безин берген деп, Канаданың Компартиязының Чиңгине секретары демдеглээн.

ССРЭ-ниң 50 чыл ою делегейнин ажылчын шимчээшкининге шынап-ла төөгүлүг болуушкун боош турар. Ук юбилей социализм тургузуушкунунуң херээнин чедиишкиннинин, национал айтырыгнын талазыбиле ленинчи политиканың тиилелгелиг базымнарын, ангы-аңгы социал системаларның тайбын кожа-хелбээ догуннаарын болгаш тайбың дээш чайгылыш чок демиселдин ленинчи угланыышкынының тиилелгезин херечилеп турар деп, У. Каштан түүнделинде бижээн.

ТАЙБЫҢНЫҢ, АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

БЕРЛИН. (СЭТА). «ГДР биле Индияның аразында харылзааларның бүгү тала-биле чедиишкининг хөгжүп турарын ГДР-нин чазаа ажок сеткил ханып демдеглээн. Ийи чурттуң аразында найыралдыг болгаш бот-бодунга ажыктыг харылзаалары моон соңгаар-даа база калбартып, быжыглаар күзелди барымдаалаашкын, ГДР-нин чазаа биле Индияның чазаа 1972 чылдың октябрь 8-тен эгелээш дипломаттыг харылзааларны тургузар, Берлинде, Делиде боттарының төлээ черлериниң эрге-хүлээлгезин элчин черлериниң деңнелинге чедир бедидер деп шиитпирлээн.

ГДР биле Индияның аразында дипломаттыг харылзааларны тургусканы чүгле ийи чурттуң аразында кол эрге-ажыктарынга дүгжүл турар эвес, харын бүгү делегейге тайбыныы болгаш айыыл чок чоруктуу быжыглаарының херээнге чогумчалыг салыышкынны киирип турар дээрзинге ГДР-нин чазаа бүзүрелдиг» деп, ГДР биле Индияның аразында дипломаттыг харылзаалар тургустунган дугайында АДН агентилелдиң тараткан дыңнадыында чугаалаан.

ДЕЛИ. (СЭТА). Герман Демократтыг Республика-биле элчин черлериниң деңнелинге дүүштүр дипломаттыг харылзаа тургузар деп Индияның чазааның шиитпирлээнин Делиде чарлаттынган. Ол базым ГДР-биле найыралдыг болгаш бот-боттарынга ажыктыг харылзааларны калбартып, быжыглаарынче индий улустуң чүткүлү-биле бүрүн дүгжүп турар.

ДРВ. Намха можунуң эрик камгалалының отрядының херээжен дайынчылары дайзынның чоокшулап келирин чогуур өйүкде дыңнадыр дээш далай делгемин кичээнгейлиг хайгаарап турар.
ВИА — СЭТА-ның фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКА

УЛАН-БАТОР. МАР-ның хоорайларында болгаш көдээ черлеринде чанчыл болган моол-совет найырал айы эгелээн. Бо чылын, найырал айы онзагай байдалдыг. Ол ай ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болгаш Улуг Октябрьның 55 июнун чылында эртип турар. Найырал айының хүннеринде албан, будүрүлге черлеринде, көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарында, куражыл-агыйларда совет специалистерин киржилгези-биле байырлыг хуралдар, найыралыг ужуражышкыннар, кежээлер эртип турар. Моол болгаш совет улустарның акы-дүүма найыралының дугайында лекциялар. МАР биле ССРЭ-нин аразында бүгү талалыг калы ажылдажылгага тураскаатган фото-делегелгелер чер болганда организастагдынган.

ПОЛЬША

ВАРШАВА. Польшаның алды военодствозунда көк-тараа тарыыры доозулган, оске-даа черлерде дүжүт ажаап алыры, тарыыга ажылдары дүргелеп турар. Ховуларның ажылышчилери болгаш МТС ажылдакчылары картофельди, чигир свёклазын чидирип чокка, шалыпкын ажаап алырынга, чогуур агротехниктиг хуусааларда доозарынга, көдээ ажыл-агый продукциязын күрүненин садып алырын хандырарынга шак бүрүзүп ажыглап турар. Ховуларның ажылышчилериниң түлүктүг ажылынга өөреникчи, студент ажылактар, лайынчылар болгаш фабрика, заводтарның ажылчыннары дузалажып турар.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Ганда-Наминештиң (Соңгу Моравия) көдээ ажылагый кооперативиниң чер ажылдыгларының ажыглап турары мал чемин силостаарының чаа аргазы чехословак агрономнарга болгаш механизаторларга аажок сонуургачыг болган. Механизаторлар коллективи чеди хүн дургузунда 50 гектар шөлдүн мезе, клеверин ийи улуг оваа кылдыр силостап алган. Ногаан массаны ыяк тырый бастырган, фитомиксин-биле будүрүүп, быжыг өртеглиг полиэтиден-биле кырынан шыпкан. Химия анализи ол силос бирги сорттуу деп тодараткан.

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

БЕРЛИН. Бо чылын ГДРнин ужар чүүлүнүң көдээ ажыл-агыйга ажылдап бээр ужудукчулары чүүл-бүрү культуралар тарыыр бир миллион гектар шөлдү болбаазыладып берген. Ол ажыл-ишчилер коллективинин 15 чыл догуннап келген үезинин дургузунда ховуларны агаардан болбаазыладып ажылдаарының рекорду ынчалдыр тургустунган. Самолеттар дузазы-биле ховуларга чүгле чемиштидилгелер чаштырып бээр эвес, харын гербицидтер, хоран-химикаттар-биле болбаазыладып ажылды база кылып турар.

(СЭТА).

КОММУНИСТЕРНИҢ ПРОГРАММАЗЫ

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Америк коммунистер соңгуда кампаниязынга ыяап тодаргай программалыг деп, АКШтың президентиннинге коммунистериң кандидады, АКШтың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл медеглээн. Коммунистиг партия даштыкы политикага эжелекчи дайын политиказын буруу шапкан, Вьетнамда дайынны доп-дораан соксадыры, Индий-Кыдаттың улустарының херектерин АКШ-тың шерии күжү-биле холгаардаарын соксадыры дээш туржуп турар. «Хоозун аазаашкынчар бооп турда, дайын үргүлчүлевишаан турар-дыр. Вьетнам улусту эмге-хамажок үргедлердерге ол дайынның таварыштырып турарын Ханойга чорааш көрдүм» деп, «Эй-би-си» компаниянның «Айтырыг, харыылар» программалыг дамчыдылгазынга чүве чугаалаш, Гэс Холл медеглээн.

Коммунистиг партияның соңгуудага хамаарышкан программазы чүрттүң экономиказын милитаризастаарын соксадырынче, шериг бюджедин үндезинии-биле эде көөрүнче болгаш чепсегленишкинии бүгү-ниитии, бүрүн дүжүрерин чедип алырынче угланган политиканы чорударынче кыйгырган деп, Гэс Холл демдеглээн.

Ам шериг чаргдалдарынга дыка хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар. Коммунистер ол акша-хөреңгини чүрттүң соңгаарладышкынын чок хандырар иштики хереглелдеринге: ажыл чок чорукту, АКШ-та ядарал айтырыгларын шиитпирлээринге, түрелги чурттагла черлерин септеп, чаартырынга болгаш бөдүүн чонну хандырар чурттагла тудуунуң программазын калбартырынга ажыглаарын дээш туржуп турар деп, АКШ-тың Компартиязының удуртукчузу чугаалаан.

АКШ-тың Компартиязы иштики политика талазы-биле чүртка социалистиг үндезин хөөйлуп тургузары дээш, ында дүүштүр чурттуң бүгү социал айтырыгларын шиитпирлээри, америкаанарның дең хамааты эргелерлиг турарын магадылалдыг болдурары, АКШ-ка кеш-соок кылаар дорамчылалды монге үзүткаары дээш туржуп турар деп, Г. Холл демдеглээн.

АСТРОНАВТИКА КОНГРЕЗИН АЖЫТКАН

ВЕНА. (СЭТА). Венада делегейниң XXIII астронавтика конгрези ажыттынган. Космос талазы-биле тускай эртемниглерниң ол эң улуг пууглавының ажылынга делегейниң хөй-хөй чурттарындан бараан 1500 делегат киржип турар. Харылзаага, навигацияга, ажыктыг казымал байлактарны дилеп тывариынга черниң калымал спутниктерин ажыглаар айтырыгларның талазыбиле хөй-хөй чурттарның эртемденериниң 300 хире илеткелин конгресске дыңнаар. Космос медициназының, астронавигациянның, космос техниказының чугула хөй-хөй айтырыгларын анаа эң баштай база чугаалажыр. Конгрессте совет делегациязын академик Л. И. Седов баштап турар. Космоска дуцзаалаашкын кылырын делегейге эң баштай боттандырган ССРЭниң ужудукчу-космонавтары Валерий Кубасов биле Анатолий Филипченко олар делегациянның составында кирип турар.

ДЕМНИГ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-амылчы чедиишкиннериниң дугайында, оларның соксаал чок сырый харылзаадарының дугайында, коммунистиг тургузуушкунга оларның кады киирип турар салыышкыннарының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгылары чурттуң бүгү булуңнарындан кээп турар.

* * *

РСФСР: ажылчын кадрлар дарганы

Черниговтуң дүтүк кезектер кылыр заводунуң беш чүс ажылчыннары эдиктилерниң, слесарь-сеткечилерниң, токарьларның тускай эртемин Горькийниң «Автогаз» каттыжышкынының будүрүлгелеринге өөренип тургаш, чана бергеннер.

Григорий Евтушенко, Виктор Перепадя болгаш Василий Полунов олар Черниговка мергежилдиг дарганнар кылдыр өөренип алган. Олар Бусыгинниң алдарлыг дарганнашкын черинге ынчаш ажылчын мергежилди чедип алганнар. Оларның башкылары — Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегады Арефий Огнев база Дмитрий Карцев, Василий Иванов, Павел Савичев олар боттарының ол өөренikчилевинге сеткил ханып, чоргаарланыр.

Токарьлар Павел Лапа болгаш Николай Мышко, фрезеровщик Степан Наконечный, эдиктчи Андрей Глушко олар «Автогазка» теоретиктиг өөредилгенин болгаш чартык чыл практикалаанының соонда ийиги болгаш үшкү чергенин дипломнарын алганнар. Олар база-ла боттарының башкыларын өөрүп четтириишкин-биле сактып турарлар.

— Бистерниң бедик мергежилдиг ажылчыннар болуруруувуска дузалаан силер. Ол дээш улуу-биле четтирдивис— деп, Волга чурттуг С. Наконечный оларның-биле чарлырда чугаалаан.

Черниговтуң автомобиль артык кезектерин будүрер заводу — «Автогаз» каттыжышкынының чаа будүрүлге черлериниң бирээзи. Оон баштайгы цехтерин ажыглалга кииргижеге чедир каш-ла ай арткан. Чоокку хүннерде Автогазтың» бедик дүржүлгелиг эдилекчилери болгаш инженерлери чедип келир. Олар украин оңучктери-биле кады дериг-керекселлерин эттеп, эдиктир ажылладыр, аныяк тускай эртемниглерниң баштайгы тускай базым кылырынга дузалажыр.

Г. ВОРОНИН,
СЭТА-ның корр.

* * *

ЛАТВИЯ: кады ажылдажылга

Риганың В. И. Ленин аттыг «ВЭФ» заводунуң, Ленинградтың «Красная заря» деп эртем-бүдүрүлге каттыжышкынының конструкторлары болгаш инженерлери квазиэлектроннуг телефон станциязы дээр будүрүлге черинниң төлевилелин ажылдап кылып киирипкеннер. Оон дузазы-биле хоорайлар аразынга телефон харылзаазын долузу-биле автоматчыдып болур.

Программа ёзугаар башкартынар чаа АТС телефон харылзаазының бедик шынарлыг болгаш үзүк чок ажылдарын хандырар. Оон түннелинде хөй күш үнер ажылдар эвээжээр кылыгларның үрелбес, мөңге эдилелин хандырар.

Бәфчилер ленинградчылар-биле дыка хөй чыл дургузунда үре-түннелдиг кады ажылдап келгеннер. Олар хоорайлар аразының АМТС-2 дээр автоматтыг телефон станциязын кады кылып тургускан.

— Бистиң коллективтеривистиң аразынга найырал дайын сөөлүндеги берге чылдарда төрүттүнген — деп, заводтуң парткомунуң секретары Эрик Ошим чугаалап турар. Авторлары вэфчилер болуп турар автоматтыг болгаш шуушт-турулгалыг шугумнар Ленинградтың каттыжышкынының цехтеринде калбаа-биле ажыглаттынып турар. Боттарының залчээнде «Кызыл заряның» ажылдакчылары ээзээн каш технологтуг чорудулгаларны болбаазырангайжыдар талазы-биле дүржүлгалын бистиң будүрүлге-биле солчуп турарлар.

В. БЕКЕРИС,
СЭТА-ның корр.

* * *

ЭСТОНИЯ: адырның кол будүрүлгези

Эстонияның эң улуг будүрүлгези — Таллиннин электромашина тудуунун «Вольта» дээр заводунда чаа хевирниг электри шимчедикчилериниң баштайгы болүүн будүрүп үндүрген.

Ол шимчедикчилер моон мурнунда будүрүп үндүрүп турганнарындан ажыглал талазы-биле күүлүг болгаш улам идегелдиг. Шимчедикчилерни дадарып үрелириндеп камгалап турар оон чаа шывыглары ук шимчедикчилерге таарымча чок черлерге үр үе иштинде ажылдаар арганы берип турар.

«Вольта» заводту — бо улуг будүрүлгени ам чаартып турар. Автоматчыдылгазының болгаш механизациязының талазы-биле дединежири чок оон шуткулга цегин туткан. Амгы үеде ында электромоторларның корпустарын шуткуурун чаа арга-биле үзүктел чокка чорудуп турар. Заводта технологтуг чорудулганы — корпустарны шуткуурун, оларны тускай печкаларга орттедирин болгаш будуурун — башкарылга пультузундан операторлар хайгаарап турар.

Цехтиң төлевилел күүлүг — чылда 25 муң тонна шуткулга кылыры — чартык миллион шимчедикчилерни будүрер арганы сактып, найыралын, харын-даа Клава эмчи дээп Андрейге, Самдан-биле Сендиниң хорадан тургавын, Андрей шеригге тургап шөлээлеп кээрге, Кыылга уткуп, оон соонда үдеп тургавын, Ачинскиге Самдан фронтуже бар чорда, Андрей шөлээлеп чаның бар чыткавын, тинделгелиг чедип келзин деп оларны манап чоруур чоок ынжылерин шуптузуун сактып олуттанвар.

Лукавов мурнуу шугум баярының мурнунда Самданга мынча деп чагып турган:

— Бистиң улуузувуска мээң мурнумдан могейин көр. Санька. Чагаалаарны почта-биле чорудуп-ла турар кижи-дир мен, а мону сен чедир — дээш, Андрей ынчоксупп: «Аът мунары эрес-ле турган эр чүве, ам кылаштай бээри албас болган шыкажыл» деп бодаанган.

—Ажырбас, мунгарава, дүмам! Маресьев дёп үжудукчу ийи буду чок хиреминде самолёдун дайынга удур ужудуп турарын дыннадың ыйнаа?

— Бо ыяш бут-биле мен ам аът каяа мунуп алыр мен— дээш будун кодурукпеп, аарышкылыынга ызырнышкан.

— Сен канчап тур сен, чаварың ол бе?

— Ол чүү дээриң ол? Ам беш хонгаш мурнуку шүтүм баар мен. Бистиң эмнелгенис ырак эвес, үр апардым харып...

Бо каш хүннерде алышкылар эрткен-барган үеин коптарып, сактып-ла олурганнар: эштин өскен аргим хемни

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 12 ЧЕТВЕРГ № 241 (9009). ортаа 2 коп.

Ирандан хүндүлүг аалчылар Москвада

Москва октябрь 10-да Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлевиниң болгаш шахиня Фарах Пехлевиниң хүндүткелбиле уткуп алган. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаачыз ёзугаар Совет Эвилелиниде албанның аян-чоруун кылып келгеннер.

Иранның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле тимоон Внуково аэродромунга Иранның шахиншагын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский, албанның өскедээ кижилери, Москваның ажыттыы чоннарының төлээлекчилери уткааннар.

Агаар дайнери хонгаш, ужуражылышкын кылыр черже утпаскан. Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви, шахиня Фарах Пехлеви оларны үдээн кижилер чадалап бадыы болгеш.

Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский болгаш өскедээ уткаан кижилер аалчылар-биле хол тутчуп мендилешкеш.

Иранның шахиншагынга хүндүлел таныылының сагалгыгы рапорт берген. Иранның болгаш ССРЭ-ниң Күрүне гимнери чаңгыланган.

Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный совет дайынчылар — чадаг шериглер, ужудукчулар, дыңнайлар чыскаалын эргеп.

Иран күрүнезиниң бештыңы-биле Совет күрүне болгаш хөйниити ажылдакчыларын таныштырган.

Хүндүлүг аалчылар чаңы-биле хүндүлел таныылы бүйыдыг марш-биле базып эрткен.

Маашинага Мохаммед Реза Пехлеви, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин олар олурупкааннар. Мотоциклчилериниң хүндүлел таныылынга үдеткеш, хоорайже чоруткан.

Совет-иран чугаалажыышкыннар

Октябрь 10-да Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Иранның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви-биле чугаалажыышкыннары эгелээн.

Найыралдыг байдалга боол эрткен чугаалажыышкыннар үезинде совет-иран харылзаалларның айтырыгларының талазыбиле, а оң ышкаш ийи талага сонуургалдыг деңгеейниң эң чугула айтырыгларының талазы-биле саналга-онаалга солчуушкуну болган. Нәйыралдыг харылзаалларны быжыглаарынче, ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниитиниң тайбыңын быжыглазарының эрге-амыктарынга таарыштыр ССРЭ биле Иранның аразынга үре-түңнелдиг маңы амылдамылганы улам хөгжүдеринче чүткүлүн ийи күрүнениң удуртукчулары илергейлээн.

(СЭТА).

ССРЭ биле ГФР аразында сүмележилгелер

ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга сагал-онаалдар болгаш сүмележиишкиннер солчуг дугайында дутуржулганы ёзугаар ГФР-ниң Федералдыг канцлериниң ведомствозунуң, статс-секретары Э. Бар Совет Эвилелиниге октябрь 8-тен 10-га чедир чоруп турган. Э. Барны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев хүлээп алган. Л. И. Брежнев биле Э. Бар ГФР-ниң Федералдыг канцлери Б. Брандтының чагаалын дамчыдып берген. ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко-биле Э. Барның беседазы болган.

Болгулаан ужуражыышкыннарга ийи талалыг харылзаалларның айтырыгларын база талаларының ийилдиримниң солуургап турары делегейниң өйү келген чугула айтырыгларын чугаалажыкан.

Ийи күрүнениң бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылганың политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа тала-биле калбартыш, ханыладырынга 1970 чылдың август 12-де ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга чарган керээниң ужур-дузалыы демдеглеттингеш. ССРЭ биле ГФР-ниң политиктиг аргаларын, оң ышкаш үлетпүр, эртем-техниктиг күүг-шыдалын бармдаалаш турган, ук керээни улам ынай хөгжүдериниң перспективаларывыве онза кичеңнеериң салган.

Ийи талалыг харылзаалларның практиктиг чамдык айтырыглары чугаалажып турда, ССРЭ биле ГФР-ниң төлөөлекчилериниң аңгы-аңгы деңгеелерге доктаамал ужуражыышкыннар кылырының ажыктыы болгаш ындыг ужуражыышкыннарны келир үеде уламчылаарының чугулазы бадыкаттынган.

Ийи чурттуң Москва биле Боонда түс-түс алчаң черлеринде чаңыгга шеригге атташелерин тургузар дугайында дутуржулга чедип алыпкан.

Европада амгы байдалдың болгаш хамыктың муруунда Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарыында, идегеежилгеннип, кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга дүүштүр улам ынай базымнар кылырының айтырыгларын ужуражыышкын үезинде чугулалап көргеш.

Беседалар ажык болгаш билчиишкиннег эрткен.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРИНИҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

С. К. ТОКА.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылы чоокшулап олуртар. Ол алдарлыг юбилейге Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоолугулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш демиселге таа-таа чедиишкиннери-биле ужуражыр-лар. Оларның ындыг бедик кодуруглуушкыну хүн бүрүүн практиктиг сорулгаларын күүседиринден, хамыктын, мурнунда хөвү ажылдарын чедиишкиннег доозуп, чаа көдээ ажыл-агыл чылынга белеткелиниден база кестүп турар.

Республикавыс көдээ ажыл-агыйының ишчилери аъш-чем продуктуларын болгаш үлетпүрге чиг-этти хөйнү бээр дээш эң улуг күжелиишкиннерни кылып турарлар. Олар республикага тараа культураларының гектардан-на орту-мала-биле 13,5 центнер боол турар багай эвес дүүдүн өстүрүп, оон ачызында боттарының бирги сорулгазын чедиишкиннег күүсеткеп: күрүне шыгжамырынга 113.751 тонна тыва тараазы уртаа, ол болза күрүне планы-биле көрөнгенден барык ийи катаң хөй-дүр. Каа-Хем районнуң тараажылары кайгамчыктыг күш-ажылчы тиилелгезинниң чедип алганнар. Олар республикага бир дугаарында тараа садарының күрүне планын барык үш катаң ажыр күүсеткеш, опу тараа үүлээп алыр черлерже 34.470 тонналы чүдүрүп чорутпаан. 1973 чылдың часкы тарылгазынга үрезинни урун белеткеп алганнар.

Бистер бөгүн Бии-Хем районнуң тараажыларынга күрүнеге тарыа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннег күүсеткевиниң база СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң шилчиннер Кызыл түгүн алгавы дээш түректиң хамыынындан байыр чедирип турар бис. Бии-Хемниң тараажылары агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок берге үеде ажаап алышкынын ажылдың кылып турар. Ынчалза-даа районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының комбайнерлеря планлыгы ёзу-биле алылдавышаан, ындыг бергелерни чедиишкиннег ажыр эртип, чыдыкаң тараазы бидиилии-биле үезинниң баштанып турарлар. Олар хүн келген түдүмна күрүнеге тарыа садарының төлөвүзин улам улгатырып турар. Бии-Хемниң тараажылары ооң-биле соксаяйын, Тываның Төрээн чуртка бээр тараазынга боттарының салыышкынын улам көвүдедин болзурунуң үилевиин бар дээп турар.

Кыдыл хоорсовединиң ажыл-агыйлары база-ла дүжүт ажаап алышкынын бедик темпилиг чорудуп турганың ачызынга күрүнеге тарыа садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгезин күүсеткеннер. «Кок-Тей», «Бурунгаар», «Межегей» совхозтарның. Кодээ ажыл-агыйының болгаш совхозтарының станцияларының, Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Коммунизмче орук», «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 50 чылы» колхозтарының. Таңдының «Коммунизмниң херели», Улуг-Хемниң «Х Улуг дүрал» колхозунуң комбайнерлери дүжүт ажаап алышкынынга улут мергежилдиниң база организастыг чорууң көргүскен болгаш оларның чамдыктары ам дүжүт ажаап алышкынын доозупкаан болгаш өскелери — доозар чыгай берген ажылдап турарлар.

Ажаап алышкынның чымыштыг хүнеринде маадырларның аттары улам хөйүбиле илереп үнүп кээп турар. Оларның аразында Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колдозтуң комбайнерлери Долгановтар болгаш Ситниковтар алышкыларның аттарын улут чоргаарал болгаш хүндүткелбиле адап турар бис. Оларның кайызы-даа 7—8 муң чедир центнер тараазы бастырган. «Саян» совхозта Салчак Марат, Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозта Дапаа Дойбан, «Октябрь 14 чылы» колхозта Шагду Маадыр-оол, Дуржулга станциязында Владимир Катышев болгаш «хөвү корабльдериниң» өске-даа хөй-хөй башкаларының ады-сураңнары бистиң улустуң чүүлдерин ыяк аналлаттап көөр, 1973 чылда болгаш бөш чылдың дараазында-даа чылдарында „хөвү ажылының продуктуларын улам көвүдедирин хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр херек. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемнигларын оваа кичеңнеп кедпр чылдың дүжүдүнге ангыс андырыгазынче, үрезиннерниң райончуттунган сорттарын уруп, белеткээрнче болгаш шөлдерге олчыкты моонгээрнче салыр ужуралут.

Кодээ ажыл-агыйының бүгү культураларының дүжүдүн ажаап алырын доозары-биле чергелештир республиканың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дүжүдүдээш демиселди калбаа-биле чорудар ужуралут. Ажыл-агый, бригада болгаш салбыр бүрүзүнге бо чылдың өөредиглиг үүлдерин ыяк аналлаттап көөр, 1973 чылда болгаш бөш чылдың дараазында-даа чылдарында „хөвү ажылының продуктуларын улам көвүдедирин хандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр херек. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемнигларын оваа кичеңнеп кедпр чылдың дүжүдүнге ангыс андырыгазынче, үрезиннерниң райончуттунган сорттарын уруп, белеткээрнче болгаш шөлдерге олчыкты моонгээрнче салыр ужуралут.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын тараа культураларын уруп, белеткээрнин болгаш арыглаарын мурнукуузундан артык организастыг чорудуп турар. Октябрь 10-га чедир үрезинниң 77 хуузун урун алган. «Бурунгаар», «Тиилелге», «Кызыл түк» совхозтарда, Таңдының «Коммунизминиц херели», «Революцияның чалбыыжы», Чөөн-Хемчиктиң «Искра», Улуг-Хемниң «Х Улуг Хурал» колхозтарында үрезиннерни часка бүрүү-биле белеткеп урган.

Бо чылын республиканың бүгү ажыл-агыйлары үрезинге боттарынга хереглелдерни долу хемчээлдин-биле хандырар аргалыг боол турар. Ынчангаш күстен эгелээш бүгү үрезиннерни четчири-биле белеткээш, чогуур тарылга кондициязынга чедир болбаазыраткаш, идегелдин-биле кадгалаар херек.

Бистиң 1973 чылда часкы хөвү ажылдарын агротехниктиг ыяка хуусаалдарда чорудуп алырывыска күүгүн 138 муң гектар черни ажарып алыры эргежок чугула. Октябрь 10-да медээ-биле көөрге, хөй-хөй колхоз, совхозтар бо сорулганы четпес боттандырып турар. Ол хүнге чедир күзүн андаргай чер 66 муң гектар, планның дөңгүп-ле 49 хуузу болган. Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хем районнарда оон-даа эвээш. «Х Улуг хурал» колхоз тараа ажаап алырып шагда-ла дооскан турбуже, ажыл-агыйда күзүн андарган чер 96-ла гектар. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозу 50-не гектар чер андарып алган. Күзүн чер андарыныг болгаш келир чылын дүжүт алырының үдеанинин туруузарының ооскумнаи турары — ол ажыл-ишти партиянның чамдык райкомнарының, партия организацияларының болгаш колхоз, совхоз удуртукчуларының чогуурубиле удуртпайн турарының түңнели деп чүвени тайылбырлап тургаш-даа канчаар.

Күзүн чер андарырынга хувулардан чогуур ойүнде ажаап алдынмаан саваң база салдарыг боол турар деп чүвени демдеглевейн барып болбас. Саваң болуп, сараатгаар ажылдар Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларында кончуг багай организастаан. Аңаа план ёзугаар 9 муң тонна саваң сараатгап алыр турбуже, 500 тоннадан шоолуг ашпас саваң сараатгатпингаан. Бии-Хем районнуң колхоз, совхозтары 1,5 муң гектар четпес шөлдүң саваның ажаап алган. Ында тараазын ажаап алган шөл 13,5 муң гектар четкен. Районда саваңга хөй чер эгелеңнп, бичиндичиң хонээнер дег сараатгап турарының үламынаан чарар черлиң оп хире хуузу андартынмаан дизе хөөредиг болбас. Таңды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйлары саваның оожум ажаап ап турар.

Күзүн чер андарырынга бар турар бүгү техниканы донат дүжериниг чедир арткан хүнерде ажыглавры бистен негеттинип турар. Моральдыг болгаш материалдыг деткимче көргүзер хемчеглерни калбаабиле ажылгавры, күзүн чер андарар ажыл кылып турар механизаторларның амыдырал-чуртталгазывыве оваа сагыш салыры, кеминг чазын тарыыр черни дөгере андарып алыр кылдыр чер андарар агрегаттарның дүп-хүн чок ажылдарын организастаан турары эргежок чугула. Оонбиле кассырааштыр ажылагый бүрүзүнге саваңны дөгере сараатгап, кажаалап, алгап, пунтының малын азырар бөдүүн чем курлавырын оон-биле немей тургузуп алза чогуур.

Келир чылын дүжүт өстүрүп алырывга ажыглаар 200

(Уланчызы 3-кү ярында).

Тыванның тараажылары дүүнге чедир 113.751 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, бедиткен социалистиг хүлээлгезин 103,4 хуу чедир күүседи берген.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу	Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу
ТАҢДЫ	56000	49674	88,7	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	3646	73,8
БИИ-ХЕМ	13000	14847	114,2	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	34470	127,6	КЫЗЫЛ	5000	5553	111,1
УЛУГ-ХЕМ	5.580	4357	78,1	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	896	68,7
				ЭРЗИН		116	

ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНГЕ ЧӘӘРБИ СЕС ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Ленин ордениг Совет Тываның ажылчы чоннэры боттарының чаңчыл болган байырлалын— Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң составынга Тываның кирген хүнүнден бээр 28 чыл болган оюн бо хүннерде ханы чоргаарланыышкын-биле демдеглеп турар.

ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың эки тура-биле киргениниң төөгүлүг ужур-дузазын, хостуг улустарның коммунистиг идеалдар дээш дем катнап демиселинге киржилгениң чаагай ролюн Тываның ажылчыннары, колхозчулары, улусчу интеллигенциязы эки билип турар.

Улуг Совет чурттуң бүгү-ле республикалары, крайлары, областары-биле Тываның экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалары бо эрткен чылдарның дургузунда хүннүң-не бышыглып келген болгаш бо төөгүлүг ыяка хуусааның дургузунда бистиң эң аныяк республикавыс сайзырааңгай үлетпүрлүг, амгы үениң техниказы-биле чепсеглеттинген, хөй сыныалдыг көдээ ажыл-агыйыыг, национал кадрларлыг болуу берген. Ол дээрге Коммунистиг партияның, Совет чазактың, бүгү совет улустарның, ылаңгыя улуг орус улустуң Тыва дугайында хүн бүрү ада сагыш салыышкынының ачызы-дыр. Бо үениң иштинде тыва улустуң материалдыг чаагай байдалы болгаш культура деңнеели чайгыыш чок озуп келген болгаш бүгү совет кижилерниң чоргаарланыышкынын хайныктырып турзо.

Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле тыва улус ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын төлептир уткуур, ол төөгүлүг байыларалды коммунистиг тургузуушкунуның бүгү талаларынга чаа-чаа чедиишкиннери-биле демдеглээр дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүлүүшкүнүнүг амылдап турар.

Тываның экономиказының болгаш культуразының бүгү талалыг хөгжүлдези —ленинчи национал политиканың шынныының, совет чиитилеп болгаш күрүне тургузуунуң тиилелгезиниң чырыткыланчак херечизи болур. Ынчангаш харын 28-ле чыл дургузунда бистиң Совет Тывавыс Совет Эвилелиниң сайзырааңгай автономнуг республикаларының бирээзи апарганы бистиң улустарывысты чоргаарландырып, улам сорук киирип турар.

Коммунистиг партияның ажылдап ыяган магалыг чаагай планнарны бистериниң мурнувуска делгем орунтарны амыдып турар. Тываның келир үезинге хамаарыштыр планнаттынган бүгү үүлдер амыдыралга боттанып дээрзинге ханы бүзүредиг бис. Оон магадылаы чүл дээрге Совет Тываның бүгү ажылчы чоннарының коммунистиг тургузуушкунга медередиг болгаш ажыл-ишчи, эрес-шудургу киржилгези, улустарның улуг найыралга болгаш сырый маттыжыышкыны болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССР Эвилелиниң алдын юбилейин төлептиг уткуур, тоскуу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыкынга идепкейлиг киришпишаан, республиканың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери боттарының чедиишкиннерибиле Төрээн чуртун өөртүп турар.

Тываның үлетпүр бүдүүлгелериниң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап, бүдүүлүшкүнүнүң тос айлар планын 105 хуу, продукциляны сайгарарының планын 103,4 хуу кылдыр күүсетмен. Тудугжулар болгаш транспортчулар база бедик көргүзүглериг ажылдап турар.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, юбилейлиг чылда Тываның тараажылары чаагай дүжүттү тарып өстүрген. Дүжүт ажаап алышкынының үезинде бистиң тараамыларывыс хоорайларның болгаш суурларның ажылчы чоннарының идепкейлиг киржилгези-биле эң шудургу, маадырлыг ёзу-биле ажылдап турган, Төрээн чурттуң шыгжамырынга дүүнге чедир 113. 751 тонна эки шынарлыг тарааны урган.

Үстүнде чедиишкиннер дээрге чурттуң бүгү республикаларының эң хеймери — Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың дугайында бистиң Ада-чурттувустуң чаагай сагыш салыышкынының түңнели-дир. Ынчангаш Тываның бүгү ажылчы чоннары өөрүп четтириишкинниң сестерин Коммунистиг партияга айыткап, ол өндүр сагыш салыышкынга шудургу ажылхерээ-биле харыылап турар.

Чурттуң хөй-хөй будүүлгелеми-биле сырый холбаалыг «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар бисте ажылдап турар. Оларны дөртен ажыг националдарның төлээлекчилери тудуп тургускак. Эвилелге ужур-дузалыг ол будүүлгелерниң будүрген продукциязын чурттуң улус партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының ачызы, чоннуң чаагай байдалының өзүлдезинниң көргүзүүдүр. Бисте тыва инженерлер, агрономнар, эмчилер, башылар, эртемденнер, чогаалчылар, шүлүкчүлер өзүп үнген болгаш олар эрестиг ажылдап, бүгү улустуң хүндүткелинн чаалап алганнар.

Школа, эмнелге, культура-чыдыышкын албан черлериниң четкизи республиканда чылдың-на калбарып, база-ла коммунизм тургузуучуларынга шынчы бараан болуп турар.

Социалистиг республиканың хөгжүлдезинге сорун киргеп Совет Тываның амылчы чоннары чедиишкиннеринге чоргаарланмышаан, партияның айытхан сорулгаларын амыдырал-чурттал газыны, пиитиниң малын азырар бөдүүн чем курлавырын ооң-биле немей тургузуп алза чогуур.

Келир чылын дүжүт өстүрүп алырывга ажыглаар 200

(Уланчызы 3-кү ярында).

КЫЗЫЛ ТУК—БИИ-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Дүжүт ажаап алышкынының болгаш күрүнеге тараа дүжаарының талазы-биле октябрьның эрткен он хонуунда районнар аралының социалистиг чарыкынга тиилекчи болган Бии-Хем районга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиннер Кызыл түгүн тыпсырының хуралы дүүн Туран хоорайга болган. СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока туктуг болгаш шанналды районнуң төлээлекчилериниг тывысшыыаан, дүжүт ажаап алышкынынга база келир чылдың дүжүдүнүң магалылалы болуур үрезин уруушкунуң чорударынга бии-хемчилерниң чедиишкиннерлиг болгаш ханы-ла ажыглаар.

СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары М. С. Харченко үк шаннадлы хүлээп ап тура, районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың бедик дүжүдүн чедиишкиннег ажаап ап доозарын, үрезин уруушкунуң болгаш мал чемнң тарааны урун алырын, күскү чер андарылгалының планныг онаалгаларын күүседип, юбилейлиг чылда мал-маң алыр продуктуларны күрүнеге садарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннег боттандырар дээш чүткүлдүг ажылдаарын айытказын.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК: доозуп турар

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаап алырын Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары доозар чоокшулаан. «Шекпээр» совхоз 2600 га тараа культураларын октябрь 10-да, а «Барлык»— 2900 га тарааның — октябрь 11-де ажаап доозушкан. «Большевик» колхоз бо хүннерде 900 га тараа культураларын ажаап аптарга, районга бо ажыл бүрүн доостур.

Районда күскү чер андарылгазының темпизин бедээн. Дээре черни «Барлык» совхоз эгелеп, ол талазы-биле планның 70 хуу чедире берген. Оон даразында «Шекпээр» совхоз 1350 га черни чардырган. Часка уткуштур чер чарыы белеткээр талазы-биле «Большевик» колхозтуң көргүзүү база багай эвес.

В. ХАНКАЕВ.

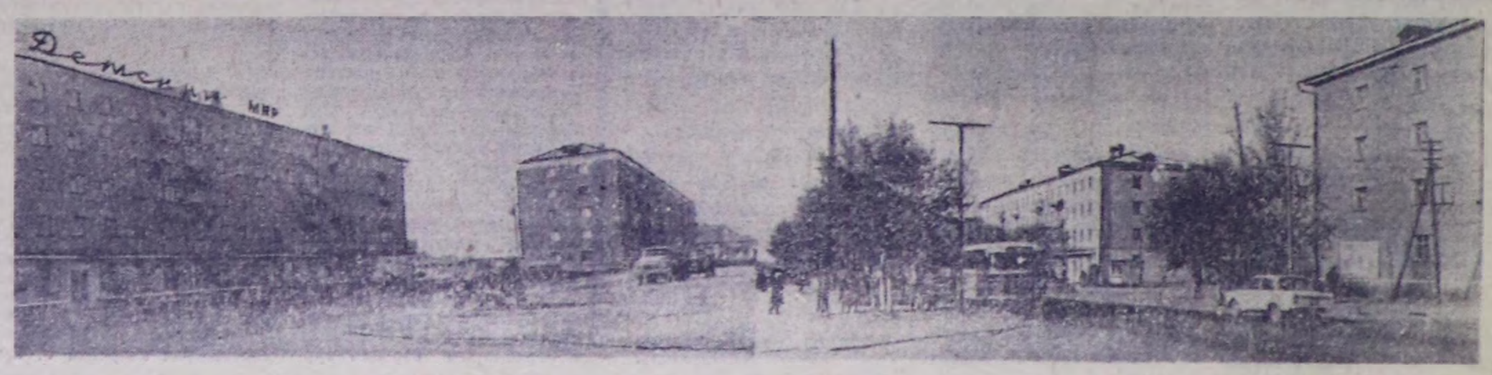

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ — КЫЗЫЛ БӨГҮН.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ССРЭ-ниң тургустуғанындан бээр 50 чыл болуп оюнга толептиг ужурежыр дээш ажыл-ишти бистиң районда улам-на хайнығып турар. Ылаңгыя бо хүннерде чер болгаш мал ажылында ишчилер харысалгалыг, улуг ажыл-херекти шиитпирлеп, социалистиг чарыштың калбаа-биле хаара туттунган.

Бо чылдың сентябрьның ишки он хонуунда дүжүт ажаалдазының түнелдерин Баугаар бистиң район СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң сылчимир Кызыл түгүн алган. Улуску контролёрлар ажаа боттарының бичө эвес үлүүн чыдыртыпган.

Улуску контроль органнарының системазының үндезини болуур болуктериниң болгаш постуларның дайынчы чоруун бодидеривче районнуң улуску контроль комитединиң кичээнгейни салып келген. Ажылдың янзы-бүрү арга болгаш методтарын ажыглап турар. Болуктер даргаларының, постулар удуртукчуларының семинарлары, улуску контролёрларның хуралдары, семинарлары, ол эки болуктериниң дүржулгазын иептередири дээш оон-даа ынай. Чер-черде контролёрларга хүн бүрүнүң дузазын көргүзер дээш комитет кежигүннерин түс-түс болуктерге, постуларга хуваагап. План ёзугаар кварталда ийи удаа болуктер даргаларының отчёттарын дыңнап турар. Оттар боттарының кылган ажылының дугайын комитеттиң хуралынга тодаргай чугаалап бээр. Ол хуралдарга активчилеөни чалап олурушкуруп турар бис.

Дүжүт ажаалдазынга белеткел болгаш ажаан алышкынын үезинде бүгү трактор-хову бригадаларынга, шаңнарга улуску контрольдуг түр постуларын тургустувус. Аңаа эң-не ак сеткилдиг, идепкейлиг эштерни шилгээн. Оларның дүжүт ажаалдазының түгле шынарын хайгаараскы-биле кызыгаарланмаан. Харын тараанын чидиринге болдурбас дээш ажылды шыңгыы контрольдап, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр чоруктар болгаш еске-даа четпестер-биле демисежип турар.

«Элегес» совхозта (кол болуктүн даргазы В. Ширяев) улуску контролёрларның ажылы эң идепкейлиг. Олар дүжүт ажаалдазының шынарын, тарааны соөртүрде чидириглер кылыр чоруктуң чаңгыс эвес удаа хынаап. Ында № 5 бригадада кызыл-тасты үрей кестирип турган таварылганы контролёрларның медээзин ёзугаар илереткеш, ону чайлаткан. совхозтуң Кулузуп салбырында дүжүт ажаалдазының багай шынарлыг болганынга бүрүүлүгларга харысалга онаагаан.

«Тиилелге» совхозта улуску контролёрларның ажылы база багай эвес. Ажаан алышкынның эгеазинде бо улуску контроль болуу сулагай ажылдап, совхоз бүдүрүлгезинин хой айтырыгларының хажыызынга артып каап, оон ролю шоолуг эвес турган. Болуктүн даргазы оон ажылын ала-чайгаарлаашкынче киприген. Ол четпестерни эдип алыра-биле ында болуктериниң болгаш постуларның составын чаарткан. Кол болуктүн чаа даргазынга М. Монгушту соңгаан. Улуску контролёрларның хуралын эрттирген.

Бо бүгү хемчегларни алганы совхозта контролёрларның ажылынга дээштиг салдарды чодиргеп. Сентябрь айда улуску контролёрлар трактор-хову бригадаларынга, шаңнарга, малчыннар коданнарынга рейдилерни кылган. Ол рейдилерге совхозтуң удуртукчуларын, тускай эртемниглерин, «Комсомолчу прожектор» штабының кежигүннерин киириштиргеп. Хой четпестер илерээн. Ылаңгыя № 1 бригадада комбайнер Л. Салчактың бастырган тараазының шынары багай, № 5 бригадата тараанын бедик кестирип турганы, № 3 бригадада саванны сараттаарда хой чидириглерин болдурганы, малчыннарның коданнарында хойларның дүгү үрелип турар чоруктар илереэн. Рейдиниң материалдарын улуску контрольдуң хүүдустарынга чырыткан. Контролёрларның медээзин ёзугаар чогуур хемчегларни алган.

Трактор-хову бригадаларында, шаңнарда постуларның ажылы идепкейжээн. Контролёрлар тараанын чидиринге илереткен. Болуктүн даргазы Ф. Епишин ажылды билдилиг удуртуп, санаторийнин удуртукчулары, партия, комсомол организациялары-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Оон хуралдарын доктаамал чыылдырып, санаторийнин удуртукчуларын чалап, хынаалдар түнелдерин, болуктүн кежигүннериниң отчёттарын дыңнап турар.

Улуску контроль комитеди болуктер-биле ажылче кол кичээнгей салбышаан, контрольга штаттан дашкаар активти, бүдүрүлгелерниң, албан организацияларның тускай эртемниглерин хаара туткан. Бо чылдың сес айларында комитет 90 хынаалданы кылган. Оон 60-ын ажылчы чоннарның медээзин болгаш хомудалдарын Баугаар организастаан.

Чижээ, бо чылдың августа комитет № 11 кодээ профессионал-техниктиг училищеде кодээ ажыл-агыйның ажыглаар черлерин ажыглап турарын хынаан. Училищеге быжыглаан черлерни оон ажылдакчыларының хууда ажыл-агыйынга ажыглай бергенин илереткен. Директорнуң айтышкыны-биле 14 га чайгаар үнген болгаш тарымал сигненнерни кескеш, ону училище ажылдакчыларынга соөртүп берглээн болган. Ону кезип, соөртүде училищениң техниказын, практика эрттирип турган курсантыларның күжүн ажыглаан. Бо бүгүнү сайгарган, улуску контроль комитеди, училищениң директорун болгаш өске-даа чамдык кижилерни шыдгыы харысалгага киирген.

База бир чижек. Районнуң медицина албан черлериниң хынаалдарны база кылган. Участок эмнелгелериниң эмнеткен кижилер санын ковүдедип, продуктуларны кайы хамаан чокка үндүр бижиир, чамдык ажылдакчыларның ажылдаан шактарының санын ковүдедип, хажыдыышкынарны кылган таварылгаларны илереткен. Хажыдыышкынарның уржуудан чедирген когаралдарны бүрүүлүг кижилерниң күсоли-биле дедир эгидер дугайында доктаалды улуску контроль комитеди хүлээп алган.

«Комсомолчу прожектор» отрядтарының, постуларының кежигүннери-биле районнуң контролёрларының харылзаазын быжыглаан. Ол ажылды ажаан алышкынынын шынарынче, кывар-чаар материалдар чыгыдалынче, өске-даа ажылдарже углалдырган. Бо чылдың августа комитеттиң хуралын эрттирдивис. Аңаа улуску контроль комитединиң, «Комсомолчу прожектор» штабының кежигүннери ажыктыг арга-дуржулганы солушкан, боттарының аразында харылзааны быжыглаар талазыбиле хемчегларни чугаалашкан.

Партия организацияларының удуртулгазынга даянгаш, черчерде хөй-нийти организацияларыбиле харылзааны быжыглап, четпестерни чайладып, районнуң экономиказын кодуреринге, юбилейлиг чылдың планныг опаалгаларын күүседиринге дээштиг салдарны чедирери контролёрларның сорулгазы болуур.

В. ИВАНОВ,
Таңды районнуң улуску контроль комитединиң даргазы.

АГИТАТОР

Бай-Даг сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи Дорму Натсакты чон хүндүлээр. Чүге дээрге, ол колхозта эки ажылдыг агитаторларның бирээзи. Оон-биле ажыл-ишчилер хову турлагаларынга, малчын бригадаларга, фермаларга болгаш суурнуң агитвартираларынга бо-ла ужурамы бээрлер.

Агитатор чурттап, ажылдап турар черинде ажыл-агыйның ниити байдалын, политиктиг, культурлуг амыдыралын билген турар ужурлуг. Чүге дээрге кижи бүгүдези чүгле Совет Эвилелинде болгаш даштыында болуушкуннарны билген турар эвес, а чурттап, ажылдап турар черинде чүү болуп турарын ханы билген турары күзенчир. Чогум-на мону чедип алыр дээш Натсак бүгү күжүн ынаар углап турар.

Ол чоокта чаа Культура бажыңынга «Амыдыралга маадырлыг чорук кеэзэде турар» деп лекцияны кончуг солун кылдыр эрттирген. Аңаа база-ла амыдыралчы чижектерни хөйну киирген.

Дорму Конгурович хөй-нийти ажылдарының идепкейлиг киржикчизи. Ол колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң киржикчизи, школада теоретиктиг семинарның пропагандизи, политинформватор.

С. КУУЛАР.
фотозу авторнуу.

Таңды районда улуску контроль

Контролёрлар чугула кампанияның үезинде

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГА

«Тиилелге» совхозта, «Коммунизминиң херели» колхозта кодээ ажыл-агый техниказын багай ажыглап база кадагалап турарының дугайын Таңды районнуң улуску контроль комитединин хуралынга ыңгыы чугаалажып көрген.

Бо айтырыгны ынчаар тургусканы-аңаа таварылга эвес. Ол ажыл-агыйларда арткан чылда ышкаш четпестерни катаптап, тракторларны, комбайннарны багай ажыглап турар. Чижээ, «Тиилелге» совхозта сес айларда чымчак черже шилчидерге 51332 гектар черни ажылдап кылган. Ол болза чыл планының чартыы-дыр. «Коммунизминиң херели» колхозта байдал база ындыг. Ол ийи ажыл-агыйларда тракторга хамаарыштыр ажылдап кылышкын эвээш.

Моон чылдагааны чүдел? Кол-ла чылдагаан тракторист кадрларның чедишпейн турарында дээрзин улуску контролёрларның хынап киирген материалдары бадыткаан. «Тиилелге» совхозка 320 тракторист-комбайнерлер турар ужурлуг турда, ам бары 170, а кочетовчуларда 101 тракторист-комбайнерниң чүгле 58-зи бар. Механизаторлар белеткелинче четпес кичээнгей салган. «Тиилелге» совхозта трактористер курузун бо чылын чүгле 30, «Коммунизминиң херели» колхозта чүгле 5 кижи дооскан.

Балгазынның кодээ профессионал-техниктиг училищезинче аныяктарны ажыл-агыйларның удуртукчулары кончуг эвээшти өөредип чоруудуп турар. Ам Кур-Чер суурдан ол училищеде чүгле чаңгыс кижи өөренип турар.

Комбайннарны ажыглап турары, дыка дүвүренчиг байдалда. Моон чылдагааны базала кадрлар чедишпезинде. Дүжүт ажаан алышкынынын бо хире хайныышкынныг хүннеринде «Тиилелге» совхозта 7, «Коммунизминиң херели» колхозта 2 комбайннар аңаа турар.

Тракторларның болгаш комбайннарның техниктиг ажаалдазын багай организастаанының фактыларын улуску контролёрлар база илереткен. Оларның чамдыктарының кезектерин чазып тойбагдаан. Чижээ, «Тиилелге» совхозта тараа ажаар 7, силос ажаар 2 комбайны, 6 жатканы болгаш он-он кожуг дериглерин чазып каапкан болуп турар.

Кодээ ажыл-агый техниказын ажыглап турарында шынгыы четпестер дээш «Тиилелге» совхозтуң кол инженери эш Пироговка хемчег кылдыр оон шалыңының чамдыызын тыртар деп улуску контроль комитединиң хуралы шиитпирлээн. А «Коммунизминиң херели» колхозтуң кол инженери эш Мамонтовка доңгулда хүлээткен. Машина-трактор парыгын, комбайннарны, кожуг херекселдерин ажыглаарын чоокку уеде экижидерин, чазып каапкан машиналарны бо чылдың декабрь 1-ге чедир эде септээрин улуску контроль комитединиң хуралы үстүнде эштерге болгаш ол ажыл-агыйларның удуртукчуларынга сүмелээн.

А. ХЕРТЕК-ООЛ.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮ ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ ТУРЗУН

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы үргүлчүлеп турар. Солуннар болгаш журналдарны чагыдып алырының кампаниязы — политиктиг улуг амыларның бирээзи болуур. Парлияның мерген угаанныг созуун ассага чедирип турар совет парлалганы өг-бүле бүрүзү чагыдып алган турзун дээш истиң республиканың парлия, профэвилел болгаш комомол организациялары чаңгыс хемчегларни ап чорудуп уран.

Парлалга чагыдылгазын ере-түнелдит чорудар талазыиле Кызыл хоорайда чамдын жылдар чоруттунган. Партия оркомунуң бюрозунга келир ылдың парлалга чагыдылгазын чоорудаорының дугайында октаалды хүлээп ап, бо ажылеевкин партия организацияларының ажылын күштелдирип, коллектив, участок, бригада база цех бүрүзүнге парлалганың хөй-нийти чагыдычыларын тургузарын дааскан. Бо айтырыгны партия эге организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралынга база чугаалажкан. Хөй-нийтиниң дараачыларының сургаалганыг хуралын база эрттирген.

Мындыг организастыг хемчегларни эки түнелге чедирер апаан. Эртнен чылыч Кызыл хоорайга октябрь эгезинде 15300 экземпляр солуннар, журналдар чагыттынган болза, бо чылын оон оожарчок хөйну номучукчулар чагыдып алган. Чагыдылга тууйбу, пиво заводтарында, пассажирлер автобузунуң салонунда, № 14 школада болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтерде организастыг чоруп турар. Тууйбу заводунда Анна Ивановна Адам парлалга чагыдылгазынга идепкейлиг киржикчи. коллективинге сентябрь 20-га чедир 1.476 рубль түнүнүг янзы-бүрү солуннарны болгаш журналдарны барык чыл хуусаалыг чагыдарым оң организастап шыдаан.

Чагыдылга кампаниязы Бижи-Хем, Чаа-Хем, Өөрү районнарда эки түнелдиг чоруп турар. Партия райкомнары, харылзачылар, «Союзпечать» черлерниң эмылдаачыларының ажылчы чоннуң ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирип, чагыдылганы организастаарынче доктаамал кичээнгейни салып келгенинин түңнелинде, бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Төп, республика, край, область база район солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга ноябрь 25-те доостур. Ынчангаш оң хүнге чедир хуусаа кончуг эвээш артикан. Бо арткан хүннерде кодээниң, хоорайның номучукчу бүрүзү бодунуң күзээн солуннар болгаш журналдарын чагыдып алган турзун дээш бүгү-ле хемчегларни алыры чугула. Ынчалза-даа чамдык районнарда парлалга чагыдылгазы куду деңнелде чоруп турар. Чөөн-Хемчик районга эртнен чылын муң кижиге чүгле 552 экземпляр парлалга онаажыр кылдыр чагыттынган. А бо чылын байдал оон-даа дора. Эрткен чылдың бо үезинден дыка эвээш солуннар болгаш журналдарны ол районнуң номчукчулары чагыдып алганнар. Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда байдал база-ла оон дээредевес. Зң ылаңгыя төп солуннар болгаш журналдарның чагыдылгазынче эвээш кичээнгей салдынган.

Сөөлгү чылдарда партийжи парлалгага, ылаңгыя «Правда» солунга, СЭКП ТК-ның журналдарынга номчуучуларның сонуургалы бедип, оларны чагыдып алыры кескүзүбиле өскен. «Коммунист», «Партийная жизнь», «Агитатор», «Политическое самообразование» журналдарны коммунистер, удуртукчу ажылдакчылар, пропагандистер, агитаторлар, политинформатордар болгаш өске-даа активчилер чагыдып ап, оларны хүн бүрүнүң ажылынга ажыглап турарлар.

Ындыг болза-даа эртнен чылын бо чугула парлалганың чагыдылгазынче чамдык партия райкомнары, организациялары кичээнгейни кошкаткан турган. Моңгун-Тайга районга чүгле 9 «Коммунист», 13 «Партийная жизнь», 14 «Политическое самообразование», 10 «Агитатор» журналдар чагыттынган. А бо чылдың октябрь 1-ниң медээзи-биле алырга, ол-ла журналдар ам база кончуг эвээш чагыттынган. Ол ышкаш эртем-техниктиг болгаш улус ажыл-агыйының специалистериниң ажылынга ажык-дузалыг тускай солуннарны болгаш журналдарны хөй-биле парлап үндүрүп турар болгай. Оларны инженер-техниктиг ажылдакчылар, бригадирлер, агрономнар, зоотехниктер чагыдып алгаш, хүн бүрүнүң практиктиг ажылынга ажыглаар болза кончуг ажыктыг.

Төп болгаш адырлар аайыбиле парлалгаларга чагыдылга-биле чергелештир, республика солуннарынга чагыдылга база чоруп турар. «Шын», «Тувинская правда» база «Тываның аныяктары» солуннарны эртнен чылдың бо үезинбиле дөңнээрге, эвээштп чагыткан.

Ынчангаш партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары парлалга чагыдылгазын чорударынга эң-не таарымчайлыг байдалды тургузарынче, бо ажылда четпестерни чайладырынче, чагыкчыларга почта чедиригээзин экижидеринче доктаамал ынчээнгейни угландырза эки. Харылзаа, «Союзпечать» ажылдакчыларының мурнунда эң-не харысалгалыг үе—чагыдылга кампаниязы болуур. Олар чагыдылга хүлээп алыр пунктуларның, парлалганың хөй-нийти тарадычыларының ажылын дээштиг организастаар болгаш хөй-нийтиге даянып ужурлуглар.

Бистиң парлалгавыс совет нижилерниң бедик үнелелин ап, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга оларның шынчы өөнүү болгаш дузалакчызы болуп турар. «Солуннар болгаш журналдарны — өг-бүле бүрүзүнге!» деп кыйгырыгның адаа-биле чугула кампания—чагыдылганы организастыг болгаш массалыбыле чорудаалыңар.

А. КОЛ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Кыштаглаашкынга

Мал кыштаглаашкынының дугайында айтырыгны «Межегей» совхозтуң парткомунга чугаалажып көргеш, салбырлар, фермалар аайы-биле кандыг ажылдарны чорударының дугайында тускай шиитпирни хүлээп алган. Ам бо хүннерде кыштаглар септелгезинде 3 тудугжу бригада ажылдап турар.

Совхозта шупту 14 кажаавы, малчыннар чурттаар 8 бажыңның печкаларын септегилээн. Септелгеде хаара туттунган тудугжулардан О. Чамыянга удуртқан бригада мурнуку үдуругда чоруп турар.

К. ДЕСПИЖЕК.

КОЛБАСА КЫЛЫКЧЫЛАРЫ

Кызылдың эът комбинадының колбаса кылыр цехинде шалыпчы ажыл-ишчилер хөй. Эътти кезер черде Г. Л. Свиридов бодунуң мергежилиниң тергиини болгаш орта ажылдаа-ла 12 чыл чедип турар. Г. И. Сергеева биле Е. С. Неволина олар бир ээлчег дургузуунда 800—900 килограмм эътти тыртып, белеткеп турар. Олар ийилээ бүдүрүлгезиниң шалыпчылары. Чүгле ыштап быжырар кылдыр белеткеп каан колбасаларны бүдүрүп турар А. И. Платоновнаның ажылы харыысалгалыг. Ол бодунуң хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар.

Бо цехте веңгер чагларны, көрейкаларны болгаш окорок дээр ыштап быжырган эътти база бүдүрүп үндүрүп турар. Ол талазы-биле М. Ф. Старцева болгаш Л. Н. Геленкина дыка мергежээн. Колбаса кылыр цехтиң ажылдакчылары чылдың эрткен тос айларының планын күүседипкеп болгаш плавдан ажыр 35 тонна колбаса кылыгларын бүдүрген.

Ю. ИЗМЕСТЬЕВ.

ЧУРУКТА: колбаса цехиниң начальнигы В. Т. Петухова биле комбинаттың кол технологу М. Н. Максименко олар белеп продукциянын хынап турзар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Эрткен 1971—72 өөредилге чылында Барыын-Хемчик районнуң партия өөредилгезиниң бүгү системазынга ниитизи-биле 1289 кижи, оон иштинде 870 коммунистер азы районнуң партия организацияларында бактаап турар коммунистериң 86 хуузу хаара туттунган турган.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында». СЭКП ТКның доктаалынга үндезилээп, районнуң партия организацияларының экономиктиг өөредилгезин организастаарын элээн экижиткен. 6 эге политшкола-га «Экономиктиг билиглериниң үндезиннерин», марксизм-ленинизминиң үндезиннериниң 9 школазынга СЭКП-ниң экономиктиг политиказының үндезиннерин болгаш СЭКП райкомнуң чанында 2 чыл хуусаалыг экономика школазынга кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренип турган. Ниитизи-биле экономиктиг өөредилгеде 966 кижи хаара туттунган, коммунистиг күш-ажылдың 51 школазынга 1600 кижи экономика айтырыгларын өөренип турганнар.

Экономиктиг өөредилге «Тыва даг-дүгү» комбинатта коммунистиг күш-ажыл школаларынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде экономиктиг семинарларга болгаш «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда экономиктиг школаларга организастыг эрткилээн. Оон аңгыда партия өөредилгезиниң системазынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш материалдарын хаңызы-биле өөренирынче партия организацияларының кичээнгейни күштелдирген турган.

192 пропагандист ажылдап турган, оларның 75 хуузу коммунистер. Пропагандистериң 74 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Боттарының теоретиктиг билиин доктаамал бедиктиргеп, партия өөредилгезиниң системазынга үр чылдарның иштинде ажылдап келген арга-дуржулганыг пропагандистериниң саны районда озуп турар. Оларга «Барлык» совхозта С. Борбак-оол, Д. Седенмаа, «Шекпээр» совхозта О. Шериг-оол, Ак-Довурак хоорайда Г. Свавильная, П. Сундукова, Кызыл-Мажалыкта Т. Кыргыс, рудникте Ф. Галин дээш оон-даа оске он-он пропагандистер хамаарыр.

«Большевик» колхозта, «Шекпээр» совхозтуң Бичетей салбырында, «Тыва даг-дүгү» комбинатта, рудникте, транспорт цехинде болгаш Кызыл-Мажалыктың ортумак школазында партия организациялары политиктиг өөредилгени коллективтиг мурнунда салдынган соруглалар-биле, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыглары-биле сырый холбаштырбышаан, боттарының ажыл-чорудулгазынга багай эвес түнелдерни чедип ап турарлар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының талазындан партия өөредилгезинге удуртулганы ёзу барымдаалаар, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин белидеринче кичээнгей салбас чоруктар ам-даа чайлаттынмаан. Партийжи удуртулганын дошкаандан «Дөн-Терезин» совхозка, «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырынга, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырынга, № 11 АТБ-ге партия өөредилгезиниң кичээлдери үргүлчү үзүктелип, организас талазы-биле чавыс деңнелге эрткен.

1972—73 өөредилге чылында районга партия чырыдыышкынының системазынга 19 эге политшкола, марксизм-ленинизминиң үндезиннерин өөренир 12 школа, дээди звенонуң 16 семинарлары, экономика өөренир 13 эге политшкола, коммунистиг күш-ажылдың 53 школазы, кодээ ажыл-агыйның экономиказын өөренир 3 чыл хуусаалыг бир школа болгаш СЭКП-ниң экономиктиг политиказын өөренир дээди звенонун 4 семинарлары ажылдап эгелээн. Ниитизи-биле партия өөредилгезинде 1501 кижи хаара туттунган. оон иштинде коммунистер 902 кижи.

Партия өөредилгезиниң четчелээшкинин эрткен чылдыындан эки болган, ылаңгыя коммунистиг күш-ажыл болгаш экономика өөренир школаларның саны ковүдээни өөрүнүүр.

Т. ТАЛГАНЧЫК.

ЭРЕСТЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Моңгуш Даваажевич Аңгыр-оол Чадааныың автотранспорт будүрүлгезинде мурнакчы ажылдыг чолаачыларның бирээзи. Ол маңаа 1959 чылданна ажылдап эгелээн. Бо эрткен чылдарның дургузунда башкарган машиназын чаңгыс-даа озал-ондакка таваръштырып көрбээн. Ажылдавышаан тургаш, бодунуң билиин бедидип, чолаачылаю курузунга өөренирин ныызымэкайы-биле уламчылаан. Ол ам бир дугаар класстың чолаачызы эргени чедип алган.

Моңгуш Аңгыр-оол чолаачы эш-өөрүнге дузалажып, машиналарның үрелишкиннерин зде кылырындан кажан-даа ойталавас чаңчылдыг. Бодунуң башкарып турары «ГАЗ-63» маркалыг машиназы-биле янзы-бүрү чүүктерни чедирип, хүнде үлүүн 130—150 хуу чедир нүүседип турар. Эш Аңгыр-оол янзы-бүрү чүүктерни дажыглаары-биле хөй-хөй километрлерни эртер, эдилээн техниказын камныг эдилээр талазы-биле алган хүлээлгезин үлегерлии-биле күүседип турар.

Оон ажылга кызымаан шаңматканы Хүндүлел биижиктер, ортектиг белентер-даа бадыткап турар. Чөөн-Хемчикте ажыл-агыйларның хову-шөлдеринде үнген тараазын шаңнарже, шаңнардан сайгарылга баазазынче дүн-даа, хүн-даа дивейн, могаг-шылаг чокка дажыглап турар эрес эрлерниң бирээзи.

Бо чуруукта Чадаана АТБ-зинин чолаачызы Моңгуш Аңгыр-оол.

Сөзүг. фотозу М. СЫГЫР-ООЛДУУ.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРИНИҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

(Төнчүүү. Эгези 1-ги арында).

муң тонна хире органиктиг чемишчидилгени белеткээш, ону кыш дургузуында ховуларже сөөртүп үндүрери, тракторларны болгаш хөрөнү болбаазырадыр кожуг чепсек-хереккелдерни база чогуур өйүнде, шынарлыг септеп алыры эргежок чугула. Дүжүт ажаан алыры доостуру билек, келир кыштың дургузунда муңдан эвээш эвес трактористи, комбайнерни белеткеп, кодээ ажыл-агый техниказын ийи эдлеглиг ажыглаар соруулганы шиитпирлеп алган турар кылдыр механизаторлар белеткээр ажылды дораан калбартса чогуур.

Бо чылын республикага ажаап алдынган картофель, ногаа дүжүдү чавыс, ынчангаш оларны садыг организацияларының белеткеп алганы эвээш болган. Картофель, ногаа белеткээринең планын күүсетпээн бис. «Кара-Хаак», «Барлык», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтар, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозу болгаш өске-даа районнарның хоорайларны, чурттакчылыг черлерин хандырар ужурлуг ажыл-агыйлары ногаа бүдүрер ажылды, ажок сула чорудуп турар. Колхоз, совхозтар келир чылга белеткевири-биле чергелештир чугле тараа эвес, харын картофель, ногаа бүдүрерин көвүдедирин база хандырар ужурлуг. Ол культураларның тарылга шөлүн калбартказып, дүжүдүн бедидери, оларны суттаттыг черлерге, камгалаттынган хөрөңге тараан турары — ук ажыл-агыйларның үлегерин ёзугаар ажыл-агый бүрүзүнде парник, теплицаларны түдүп тургускан турар ужурлуг. Ногаа, картофель бүдүрериңге хоорайларның, ажылчын суурларның бүдүрүлге черлери, организациялары, ажылчын, албан-хаакчыларның коллективтиг ногаа ажылы улуг үлүг-хууну киирип шыдаар. Оөң-биле чергелештир чимис өстүрер ажылды база хөгжүдер херек.

Мал ажылын улам хөгжүдериниң айтырыгларын, мал кыштагладырына организастыг белеткевирин болгаш чедиишкинниг эрттирери СЭКП ТК, Совет чазак оңаа чугула ужур-дузалыг деп үнелеп турар. Аңаа оовак-биче деп көөр чүве туруп болбас, кандыг-даа саададышкын улуг үржүктарлыг аңаар. Оны билгеш, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо чылын сиген, силос белеткеп алырының планын оранчок айыр күүсеткен, ында малдың кажаа-хораазын сентээри өске районнардаазындаң эки организастаттынган. Күрүвеге сүт, эът садарының тос айлар планын болгаш дүк садарының чыл планын район ажыр күүсеткен. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малының баш саны база чедиишкинниг өөүп турар, малдың чаш төлүн алыры көвүдээн. Мал ажылының талазы-биле тожулар, Кызылдың хоорай чоогунуң ажыл-агыйларының ажылдакчылары, таңдыжылар биле улуг-хемчилер база багай эвес түнелдерлиг. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл», Бии-Хемниң «Хадың», Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарының, «Межегей», «Тиилелге», «Кызыл туң», «Саян» совхозтарының болгаш өске-даа ажыл-агыйларының малчыннары ийилей чылында шудургу ажылдап турар.

Алдынган социалистиг хүлээлгелерни республиканың күүсединге, чедип алдынган чедиишкиннерге бистиң найгамчыктыг хойжуларывыстың, саанчыларывыстың, инек кадарчыларының болгаш өскеда малчыннарывыстың күш-ажылчы үлүг-хуузу кирген. Юбилейжи социалистиг чарышка киришкеш, 200 ажыг хойжу төрүүр чүс хойдан-на 96 болгаш оон-даа хой хураганны алгаш доруктурган, мынаарга «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржу төрүүр чүс хойдан-на 133 хураганны алган — кайгамчыктыг түнелдиг болган. Бай-Тайга районнуң «Мурвакчы» колхозунуң хойжузу Тойбу Салчак, Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң хойжузу Иван Сафонов болгаш «Элегес» совхозтуң хойжузу Долаан Дармаа төрүүр чүс баш хойдан-на 118—129 хураганны алган. Республиканың саанчыларының бирги черин «Межегей» совхозта инектен-не 2910 килограмм сүттү тос айлар дургузуында саап алган Зинаида Реодько бүзүрелдиг эзлеп турар. «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Борис Сат биле Зоя Курастикова олар инектен-не 2578—2752 килограмм сүт саап алган.

Оөң-биле чергелештир хөй-хой ажыл-агыйларда фермалар мал чемя-биле багай хандыртынган деп чүвени демдеглээр херек. Мал чемин белеткээри Таңды районда сула чорун турар, ында сиген белеткээриниң планы дөңгүп-ле 57 хуу, силос үүлөлеп алырының планы —47-ле хуу күүсеттинген. Ынчангаш бо чылын сиген, силос белеткеп алырының планын оранчок айыр күүсеткен, ында малдың кажаа-хораазын сентээри өске районнардаазындаң эки организастаттынган. Күрүвеге сүт, эът садарының тос айлар планын болгаш дүк садарының чыл планын район ажыр күүсеткен. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малының баш саны база чедиишкинниг өөүп турар, малдың чаш төлүн алыры көвүдээн. Мал ажылының талазы-биле тожулар, Кызылдың хоорай чоогунуң ажыл-агыйларының ажыдакчылары, таңдыжылар биле улуг-хемчилер база багай эвес түнелдерлиг. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл», Бии-Хемниң «Хадың», Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарының, «Межегей», «Тиилелге», «Кызыл туң», «Саян» совхозтарының болгаш өске-даа ажыл-агыйларының малчыннары ийилей чылында шудургу ажылдап турар.

Алдынган социалистиг хүлээлгелерни республиканың күүсединге, чедип алдынган чедиишкиннерге бистиң найгамчыктыг хойжуларывыстың, саанчыларывыстың, инек кадарчыларының болгаш өскеда малчыннарывыстың күш-ажылчы үлүг-хуузу кирген. Юбилейжи социалистиг чарышка киришкеш, 200 ажыг хойжу төрүүр чүс хойдан-на 96 болгаш оон-даа хой хураганны алгаш доруктурган, мынаарга «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржу төрүүр чүс хойдан-на 133 хураганны алган — кайгамчыктыг түнелдиг болган. Бай-Тайга районнуң «Мурвакчы» колхозунуң хойжузу Тойбу Салчак, Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң хойжузу Иван Сафонов болгаш «Элегес» совхозтуң хойжузу Долаан Дармаа төрүүр чүс баш хойдан-на 118—129 хураганны алган. Республиканың саанчыларының бирги черин «Межегей» совхозта инектен-не 2910 килограмм сүттү тос айлар дургузуында саап алган Зинаида Реодько бүзүрелдиг эзлеп турар. «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Борис Сат биле Зоя Курастикова олар инектен-не 2578—2752 килограмм сүт саап алган.

Оөң-биле чергелештир хөй-хой ажыл-агыйларда фермалар мал чемя-биле багай хандыртынган деп чүвени демдеглээр херек. Мал чемин белеткээри Таңды районда сула чорун турар, ында сиген белеткээриниң планы дөңгүп-ле 57 хуу, силос үүлөлеп алырының планы —47-ле хуу күүсеттинген. Ынчангаш бо чылын сиген, силос белеткеп алырының планын оранчок айыр күүсеткен, ында малдың кажаа-хораазын сентээри өске районнардаазындаң эки организастаттынган. Күрүвеге сүт, эът садарының тос айлар планын болгаш дүк садарының чыл планын район ажыр күүсеткен. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малының баш саны база чедиишкинниг өөүп турар, малдың чаш төлүн алыры көвүдээн. Мал ажылының талазы-биле тожулар, Кызылдың хоорай чоогунуң ажыл-агыйларының ажыдакчылары, таңдыжылар биле улуг-хемчилер база багай эвес түнелдерлиг. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик», Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл», Бии-Хемниң «Хадың», Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарының, «Межегей», «Тиилелге», «Кызыл туң», «Саян» совхозтарының болгаш өске-даа ажыл-агыйларының малчыннары ийилей чылында шудургу ажылдап турар.

Адд

Күш-ажылчы шылгалда

Ол бажыңны Кызылда эң дүрген тұттунган бажың дизе частырыг болбас. Планнаттынганын ёзугаар ооң баштайгы чурттакчылары ол бажыңче келир чылдың төнчүзүүнде көжүп кирер турган. Чүге болза найысылалдын Интернационал кудумчузунда инити чуртталга бажыңнының дугайында чоруп турар. Ол дээрге күргешеним Кызылда педагогика институдунуң студентилеринден болгаш башкыларындан турган.

Студентилер чаа общежитиеде чурттай берген

Чурттаар беш каът чаагайжыды тутканы бажың-дыр.

Тудуг-сууру, материал-техниктинг баазазы чылдың-на хөгжүп орар биспин баштайгы дээдп өөредилге черивистиң студентилериниң, башкы кадрларының саны база үргүлчү өзүп орар. Эртем-техниканың сөөлгү чедишкиннерин, ажыдыышкыннарны барымдаалап янзы-бүрү кафедралар аайы-биле түскай кабинеттер, лабораториялар немешпишаан. Институттуң студентилери чурттаар шөлдү дарый делгемчидерп эң түгүлә айтырыгларының бирээзи болу берген. Институтта комсомол комитеди чайгы дыштанылга үезинде студентилерниң тудуг отрядын организастаан, халазын тутқан чуртталга бажыңныга бызаңнаашкын, шеверлел ажылдарын кылыр, объектинин хуусаа бетинде, бо өөредилге чылының эгезинде ажыглалга киирер деп шинтиргилээн. Аныяктарның саналын институтта партия, профсөвилел организациялары чүүлдүгүүлүп детказын болгаш «Тыва тудуг» трести дамчыштыр тудугжулар-биле ажыл-херекчи харылзааны тургускан.

Апрель айда студент отрядтың кежигүннери шеверлөөр, бызаңнаар ажылга өөренип, тудугжу бригадаларга практикалап киришкен. Кызылда эң шыырак дээн шеверлекчилер бригадазы — 48 тудуг эргелелинде Е. Краснобаева бригадирлээн коллективке бажыңны штукатурлаарынга, соңга, шаланы дозулап будуурунга, чүтайлаарынга өөренири-биле келген кыстар ажылынга харылзаалгалыг, шеверген кежээзи-биле ылгалып турганнар.

Сентябрьда болгаш бо айның эгезинде студентилериниң хөй кезии дүжүт ажаалдазынга ажылдап турган. Тудугжу отрядтың кежигүннери инити чуртталга бажыңны дүжүт ажаалдазындан ооруп эөп келир үеге чедир ажыглалга киирер соруглаганы салгаш шудургу ажылдаан. Эртиен неделяның төнчүзүүнде Күргүне комиссиязы пединститутуң инити чуртталга бажыңны «эки» деп демдек-биле хүлээп алган. Студентилер шудургу өөренири-биле чергелештир күш-ажылга, инитилел мурнунга боттарының берген сөзүн быжыг тудуп шыдаарын бадыткаан.

Интернационал кудумчузунда чалыыларның инити чуртталга бажыңы. Кирип келирге-ле чаа дозуның чыды думчукка дээр. Чаа бажыңче киргеи кижи ооң шыпарының дугайында баштайгы үнелелди ооң шеверлээнин барымдаалап бээр болгай. Студентилер бо бажыңны шеверлөөр дээн дугайын дыңнаан чамдык тудугжулар «оларның соонда үрей кылышкынмарны эдер эвес, объектини план ёзугаар кылгай аан» дижип турган деп чугаа бар. Оны бодаан коридорну, чырык холлду, өрөөдерни элээн-не кичээнгейлиг шинчилеп чор бис. Соңгалар баштарын, булуңнарны дескизей дорт кылганын, чүтайлаашкынны болгаш дозулаашкынны черле шеверген кыганын киргеи кижи экерип каар.

Өөренири-биле келген студентилер чаа бажыңче чаа-ла көжүп кирген, оруң-дежек херекселдери алган, өрөөдерин эмгелеп-сескелээн, чай чок-ла ажылдаан турлар.

Бажыңны бодунуң холу-биле кылышкаш, ам мында чурттай берген студентилерни дораан-на тып алыр еэн. Оларның бирээзи — үшкү курсчу Уля Сорокинага ужуражы бердивис: Е. Краснобаеваның бригадазынга шеверлел ажылынга өөренип алганын, чайын эң харылзаалгалыг участокка—соңга, ажык баштарын штукатурлап, дескизиринге ажылдап турганын ол биске чугаалады.

Студентилериниң «Эрестер» деп аттыг тудугжу отрядын мергежилдер аайы-биле бригадаларга хуваагап турган. Бызаңчылардан М. Лобанов, А. Кудинов, В. Кара-оол, плита салыкчылары, чазанныкчылардан О. Дажы-Сетбе, М. Тас-оол, Ю. Хворовка удуртқан соңга шилдекчилериниң бригадазының кежигүннери дээш дыка хөй студентилер күш-ажылчы семестрнин харылзаалгалыг, карын шылгалдазын тергиин эки дужаапаан.

№ 48 тудуг эргелелиндө мастер Е. Иванпованың биске чугаалааны болза:

— Студент кыстар-даа, ооглар-даа организастыг, бажыг чүрүмнүг, соглаан сөзүн бажыг тудары дээш чүткүлдүг чоруу-биле сагыжымга дыка таарыштылар. Бистиң эргеледдеп келген инструкторлар шуптузу боттарының аныяк онуктериниң дугайында түгле чылыг сөстерин чугаалаар алаар.

Шынап-ла чалыы назынның соруккуру, дескел билбес кежээ чүректиг деиир бо: чайгы күш-ажыл семестринде Кызылдың пединститудунуң «Эрестер» отряды 160 мун рубльдин ажылын күүседкен. Бир өрөөге-ле 4 кижи чурттаарынга таарыштыр тутқунган бажың 432 орунлуг, ооң аңгыда студентилер бот-кичээл кылыр улуг помчуулга залдыг, чеммезинг буфеттиг, взинг, сооң сугнуг, чүпар душтуг, идик-хеп чуурлаштаар, базар өрөөдерлиг, улуг электроплиталарлыг кухнялы база бар, чылыг, делгем бажыңны хуусаа бетинде дужаарынга олар улуг салымнарын киргеи. Эрхейлер!

М. СМИРНОВА.

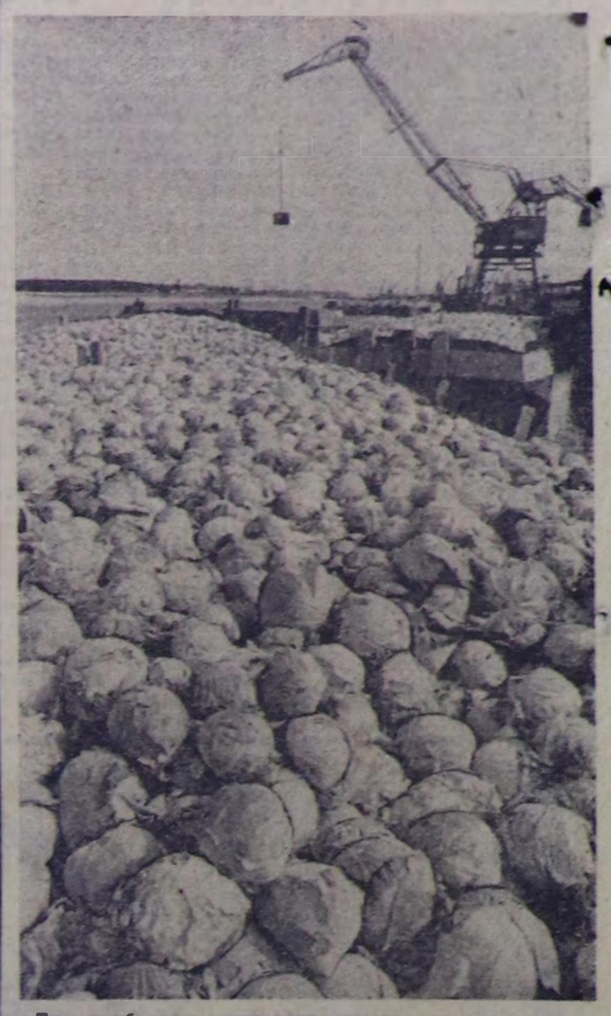

Тюмень областың хемнеринге аргыжылга кылыры доостур чоокшулап келген. Нефтичилерге, геологтарга, тудугжуларга чедирип бээр чүктер сөөрткен суднолар соңгу чүкче шуужукпан чоруп турар. Сибирьниң нефть-газ тыжыштыг черлеринче 6 миллион тонна хире аъш-чем, үлетпүр барааннарлыг, дериглерни, тудуг материалдарын чорудуп берген.

ЧУРУКТА: «Тюменьниң нефть-газ тыжыжының кол эргелелиннң» ажылчын хандырылга участогунуң садыг, садыг алышкын базазының ортээли. Ол база соңгу-чүкче 4500 тонна чаа иогаа, чимис, картофельди чорудуп берген.

П. Сапожковтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЫВА—ДЕЛЕГЕЙ КӨРҮНЧҮҮНДЕ

Чөөн Сибирь улустарының культура амыдыралынга сонуургапчыг база бир болуушпун болган. Парлалганың медээлер агентилелиннің Чөөн-Сибирь салбыры тургустунган.

Чоокта чаа Тывага ПМА-ның корреспондентилер бригадазы чораан. Бригаданың Тыва АССР-ге эң баштай келгени ол. Бистиң корреспондентивис ол бригаданың кежигүннери-биле уштажып чугаалашкан. «Шынның» корреспондентизинге үш бригаданың кежигүнү Д. Хваның берген интервьюзун моон адаанда парлалывыс.

— Парлалганың медээлер агентилелиннің паолап үндүрер дээш Москвада белеткеп турар чүүл-бүрү үндүрүлгелерин номчукчулар хөлчок сонуургап турар — дээш, ПМА-ның корреспондентизи Д. Хваның ооң ынай чугаалады:

— Бо чылын бистиң чурттувус Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиннің тургустунганының чартык үе чыл ооң делегейниң девилгелиг бүгү кижи төрелгетенибиле кады демделээр. Совет кижилериниң, хөй-хөй националдарының төлээлекчилериниң аразында тургустунган харылзааларны делегейниң хөй-хөй чурттарынла ПМА-ның номчукчулары сонуургап турар.

Ынчангаш ажыл-ишке болгаш амыдырал-чуртталгада тургустунган, чаа социалистиг харылзааларның кижини шынап-ла чаа, коммунистиг үениң кижизи мөзүлүг болдуруп турар кайгамчык хаяы салгарлының ПМА-ның дашпыкы чурттарда он-он мун номчукчуларынга тозарган көргүзүп бээр — хүндүлүг болгаш харылсаалгалыг соруглга Чөөн-Сибирь салбырының мурнунга тургустунган. Ынчангаш үк салбыр, ылангыя Тываның, Бурятияның болгаш Чита областың ажылчы чоннарының амгы амыдыралын пропагаландырынче эвээш эвес ачаргенгейни салыр.

Ындыг болганда, ПМА-ның Чөөн-Сибирь салбырының тургустунганы бурятгар, хакастар, орустар, тывалар, украинцер, армяннар, эстоннар, чуваштар... чурттап турар Тываның болгаш Бурятияның эртем, культура, литература, уран чүүл хаягдеринге чедишкиннеринин, бистин чурттувустун бүдүүлүн турар нинти продукциязының хемчээлин улгаттырарынга ол республикаларның экономиказының киирип турар үлүг-хуузунун бедин-биле улгадып үнелеткени ол деп бодаар-дыр мен. Интернационализмнин, акы-дүнма найыралды бызыглаарының темалары — ПМА-ның белеткеп турар, хөй санныг материалдарының кол-коя темалары ол. Ону демдеглеп каайн.

ПМА-ның салбыры Тыва болгаш Бүрят республикаларның акы-дүнма Моол-биле болгаш оске-даа республикалар-биле культура харылзааларының хөгжүп турарынче улуг кичээнгейни салыр.

Бистн Тыва, ооң кайгамчыктыг болгаш сонуургапчыг кижилери чылыы-биле хүлээп алды. Республиканың күрүне, хөй-инитилиниң сураглыг ажыдакчылары, Тываның журналистери бистиң авторларывыс болүр. Анаа өөрүүр-дүр бис. Амгы Тываның экономика, культуразының чечектелишкинин, хөй-хөй националдарның улустарының акы-дүнма дузалажылгазын, тыва колхозчуларның, республиканың бүгү чонунуң чаагай амыдыралын дашпыкы чурттарда миллион-миллион номчукчуларывыска бистин көргүзер маадырларывыс шак ындыг — деп, Д. Хван түннеп чугаалаан.

Бистин корреспондентивис Топ телевиденнеиниң Москвадан келген журналистери-биле кады СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Токаны ооң ажыллаар кабинединге тыртырып алган. Социалистиг Тываның хөгжүлдезинге, ооң коммунистиг келир үезинге чаагай үүлеп бүдүүлүн берген ол кижини номчукчулар ол чурукта көөр. Ол чурукбиле кожа эш Токаның 1921 чылда тыртырган чүруун көргүзер бис. Танды районнуң Кочетово суурунуң музейинде ол чурукту хумагалыг кадагалап турар чорду.

Танды районнуң «Коммунизминн херели» колхозунга чордувус. Колхозтуң ажыл-ишчилериниң хөй националдыг составын магададывыс. Олар механика мастерскаязынга ийикпе тараа шанынга, фермаларга, хойжу бригадаларга — каяа-даа ажылдап турза, оларның ажыл-ижин боттарының республиказынга, ажылагыйынга, бүгү совет улуска ачы-дузалыг. Делегейниң барык бүгү чурттарында миллион-миллион номчукчуларывыска бистин көргүзер маадырларывыс шак ындыг — деп, Д. Хван түннеп чугаалаан.

Көрүлде будүүзүнде

ССРЭ-ниң 50 чыл болур ооңга турескээткен кодээниң ботгывынгыр үрай үүлүүнүң бүгү-россия көрүлдезин чоруп турар. Көрүлдениң бирги золчээ хоорай, суурларга эртиилээн. Ийиги золчээ районнар төштеринге болур.

Көрүлдени удуртур республиканың орткомитединиң хуралы болган. Республиканың аңгы-аңгы районнарында көрүлдеге белеткел дугайында дыңнадыгны культура министриниң орлакчылы Д. А. Попков болгаш областың профсоюлдер төвүзелиниң секретары С. Д. Киров олар кылган.

Кодээниң бот-тывынгыр үрай үүлүүнүң республика көрүлдезиниң ийиги золчээ бо чылдың октябрь 14—15 хүннеринде эгелээш, ноябрьның баштайгы хүннеринге чедир болур.

МЕДАЛЬДАРЖЕ БАЗА БИР БАЗЫМ

СКОПЛЕ. (СЭТА). Бүгү-делегейниң хол-шыдыраа олимпиадазынга ССРЭ-ниң шилгилдек командазы база бир тиилелгеин чедип алган. Шүүлде маргылдаазының ол ийиги салымнга бистиң шыдыраачыларывыс АКШ-тың командазын 3 : 1 санга утқан.

Совет шыдыраачылар 33,5 удут санын алган, Венгрияның ийиги черде чоруп турар шилдилдек командазындан ийи сан мурнай бергеи.

Чаа гроссмейстерлер

СКОПЛЕ. (СЭТА). ФИДЕниң элчегилиг конгрессинге алды шыдыраачыларга делегей гроссмейстери деп атты тывыскан. Ындыг (бешк атты бистиң Владимир Тукмаков, болгар Иван Радулов, Ян Смейкал (Чехословакия), Альбин Иламинд (Югославия), Ульф Андерссон (Швеция) болгаш Эвриже-Коста (Бразилия) оларга тывыскан.

Бир болук шыдыраачылар делегей мастери деп атты алганнар. Оларның аразында совет шыдыраачы Михаил Иодгаев база бар. Шак-ла ындыг атты беш хөрөөжен шыдыраачыларга база бергеи. Оларның аразында ССРЭ-дең Маргарита Шуль, Ася Эпштейн болгаш Ирина Левитина киргеи.

Шыдыраа кииттериниң талазы-биле делегей гроссмейстери деп чаа атты дөрт эдиттүлерге тывыскан.

Өңнүктерге чораанывыс

Бистиң демир-хомустарывысты көргеи:

— Бо хире бичии хереексел хиреекпе ковчуг таарымчалыг үнүүг, чараш аялгалыгдыр — деп, чамдык эштер чугаалап, ону аажок сонуургап, биске ойнап берикерем деп дилээп турул-даа бергилээр чораан.

Чамдык сураглыг артистер-биле чугаалажып, оларның сүмелерин ап, белоктер-биле дээш солчуп турдувус.

Ооң соонда бакужулар бистн байырладдым-биле үдеп каан. Бистер Москвага келгеш, ындыг ур болбайн бээр танышпаан бис.

РСФСР-ниң чечек чогаалының болгаш уран үүлүүнүң Азербайджанга болган хүннеринге киржип турганывыс биске кажан-даа уттундурбас болуп артып калган. Ол болза Совет Тываның уран үүлүүнүң улам-на чечектелип сайзырап турарының база бир кереглиэзи болуп турар-дыр.

Н. МОНГУШ,
«Саяны» ансамбльдиң артизи.

МААДЫРЛАРНЫҢ АТ-АЛДАРЫ ӨЛҮМ ЧОК

Бо чылдың октябрь 3-тен 10-га чедир Россия Федерациязының чечен чогаалының болгаш уран үүлүүнүң хүннери Азербайджан ССР-ге болуп арткен. Уран үүлүүн алдарлыг коллективтери, күүседкилери, сураглыг чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар, кинематографистер, театр уран үүлүүнүң ажылдакчылары, артемденнер, Россияның улустуруунуң болгаш көдээ ажыл-агыйының алдарлыг бижилери Азербайджанның ажыл-ишчилериниң мурнунга чүве чугаалап, богтарывыл уран талантыларын бараалгаткан. Оларның аразында РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черивиң даргазы, РСФСР-ниң Күрүне шанналарының лауреады, Россия Федерациязының урал үүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Г. Коржев болгаш оске-даа сураглыг эштер бар тургулаан.

Москвадан Күрүне филармониязының симфония оркестри, Күрүненнң орус ниити ырының академиктиг республика капеллазы, орус улустуң күрүненнң академиктиг, Пятницкий аттыг улусчу ниити ырының, коллективи, Башкир АССР-ниң улусчу танцылың Ленинчи болгаш Күрүне шанналарының лауреады, СССР-ниң улустуң артизи Д. Шостакович, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, күрүненнің подшипник заводунуң слесарьлар бригадири А. Викторов, ССРЭ-ниң Чуруктулар эвилелиниң баштаар черивиң даргазы, РСФСР-ниң Күрүне шанналының лауреады, Россия Федерациязының урал үүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Г. Коржев болгаш оске-даа сураглыг эштер бар тургулаан.

Москвадан Күрүне филармониязының симфония оркестри. Күрүненнң орус ниити ырының академиктиг республика капеллазы, орус улустуң күрүненнң академиктиг, Пятницкий аттыг улусчу ниити ырының, коллективи, Башкир АССР-ниң улусчу танцылың Ленинчи болгаш Күрүне шанналарының лауреады, СССР-ниң улустуң артизи Д. Шостакович, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, күрүненнің подшипник заводунуң слесарьлар бригадири А. Викторов, ССРЭ-ниң Чуруктулар эвилелиниң баштаар черивиң даргазы, РСФСР-ниң Күрүне шанналының лауреады, Россия Федерациязының урал үүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Г. Коржев болгаш оске-даа сураглыг эштер бар тургулаан.

Бирги Тыва, ооң кайгамчыктыг болгаш сонуургапчыг кижилери чылыы-биле хүлээп алды. Республиканың күрүне, хөй-инитилиниң сураглыг ажыдакчылары, Тываның журналистери бистиң авторларывыс болүр. Анаа өөрүүр-дүр бис. Амгы Тываның экономика, культуразының чечектелишкинин, хөй-хөй националдарның улустарының акы-дүнма дузалажылгазын, тыва колхозчуларның, республиканың бүгү чонунуң чаагай амыдыралын дашпыкы чурттарда миллион-миллион номчукчуларывыска бистин көргүзер маадырларывыс шак ындыг — деп, Д. Хван түннеп чугаалаан.

Бистиң корреспондентивис Топ телевиденнеиниң Москвадан келген журналистери-биле кады СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Токаны ооң ажыллаар кабинединге тыртырып алган. Социалистиг Тываның хөгжүлдезинге, ооң коммунистиг келир үезинге чаагай үүлеп бүдүүлүн берген ол кижини номчукчулар ол чурукта көөр. Ол чурукбиле кожа эш Токаның 1921 чылда тыртырган чүруун көргүзер бис. Танды районнуң Кочетово суурунуң музейинде ол чурукту хумагалыг кадагалап турар чорду.

Танды районнуң «Коммунизминн херели» колхозунга чордувус. Колхозтуң ажыл-ишчилериниң хөй националдыг составын магададывыс. Олар механика мастерскаязынга ийикпе тараа шанынга, фермаларга, хойжу бригадаларга — каяа-даа ажылдап турза, оларның ажыл-ижин боттарының республиказынга, ажылагыйынга, бүгү совет улуска ачы-дузалыг. Делегейниң барык бүгү чурттарында миллион-миллион номчукчуларывыска бистин көргүзер маадырларывыс шак ындыг — деп, Д. Хван түннеп чугаалаан.

Урап үүлү ажылдакчылары, корреспондентилер, чүрүк тыртыпар кижилер кижээ четкилеп келгеи:

— Кайыы келген силер, чүү күүседир силер?— деп, бо-да айтыргылап бээр. Анаа чедө бергеш, «Интурист» дээр гостинницага турган бис.

Москвага ужудуп чедө бергеш, «Восток» дээр хаас чараш гостинницага чурттап турдувус. База белеткелдер кылып турдувус. Ооң Бакуже «Найырал» поездиин-биле бүгү киржикчилер чорупкан бис. Азербайджанның найысылалынга бистн байырладдыы-биле уткуп алган. Вокзалга чылып келген чойну көөрге, янзы-бүрү националдарның хевтерин кеткилеп. Хөй кижилер биске байыр чедирип, ырлап, танцылап берип-даа турар болду. Анаа бистн уткаанынга холбаштырган митинг болган. Хогжум динмиреп турган.

Урап үүлү ажылдакчылары, корреспондентилер, чүрүк тыртыпар кижилер кижээ четкилеп келгеи:

— Кайыы келген силер, чүү күүседир силер?— деп, бо-да айтыргылап бээр. Анаа чедө бергеш, «Интурист» дээр гостинницага турган бис.

Бакуда операның болгаш балеттың улуг театрынга бистиң көргүзүглеривис болган. Тыва АССР-деп баргаи күүседикчилериниң күүсөлдеглерин чылыы-биле уткуп ап, аажок адыш часкап турдувус болду, анаа бис сеткилдиистин хавызыпдан өөрүп турдувус.

Хостуг шактарда гостинницага чедип келирге, кады чурттап турганывыс урап үүлү ажылдакчылары бистиң, сыгытчыларывыска келгеиниш:

— Бо кавдыг ай үүвел, аксынарда эдер чүве суп алган эвес силер бе?— деп айтыргылаар-даа болду.

Редактор В. С. ШАРАВИЯ.

Агаар

Богун республикага булуттаар, чамдык черлерге чаъс, хар чаар. Барын уламыышкынның хаттың дүргени секундада 7—10 метр, ол чамдык үелерде 12-18 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2 градус сооктан 3 градус чедир чылыг, өскелеринге 0—5 градус чылыг.

Кызылга булуттаар, бичии чаъс, хар чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер, чамдыкта 12—18 метр чедир дыңзыр. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Орус шөл» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аас-кежиктиң хүнү». 16.50, 18.40, 20.30. «Цитадель харылзады» 15.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дикаяка суур чанынга кежээлер» 15.00, 18.40. «Эрги амыдыралдан драма» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хостуг боон төрүттүнген» 9.00, 12.50. «Бала таарыкчызы кыс» 10.50, 14.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

ОКТЯБРЬНЫҢ 13—14—15 ХҮННЕРИНДЕ

В. ШЕКСПИР

«РОМЕО БИЛЕ ДЖУЛЬЕТТА»

(Беш кежегелиг трагедия).

Шиниң эгелээри кежээкиниң 8 шакта.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ

Телевидение

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Өнүүг телекөргүүт. Уругларга мультфильмнер программазы. «Маугли». 2-ги серия. 13.35—Модэлер. 13.45—Школачыларга «Сонуургактарның турнирн». 14.30—Өнүүг телекөргүүт. —Улустуң музыказының концерти. 15.15—«Миллионнарның ленинчи университединде». «В. И. Ленин—улуг интернационалист болгаш патриот». 15.45—Өнүүг телекөргүүт. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионазы. «Спартак» (Москва)—СКА (Ленинград). 2-ки оюн. (Бижидилге). 16.20—16.30—Чаңсар. 16.30—«Кодээниң ажыл-ижин». 16.40—Н. Долинина—«Жуков амчы, чазалгаже!». Телеглаз. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Баскетболга Европа чемпионазы. Херээжеңнер. ССРЭ—Венгрия. Болгариядан дамчыдылга. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телемедээлер. 19.25—«Спортчу хайгаарал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45—Өнүүг телекөргүүт. «Кыстың чазы». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.30—Дамчыдылгалар программазы. 21.35—«Сибирьниң күүзүзү». 3-кү дамчыдылга. 22.05—«Балет дугайында». ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шанналдың лауреады Галина Уланова. Дамчыдылганы Б. Львов-Анохин чорудар. 23.00—23.30 —«Үе». Информастыг программа.

САХАЛИННИҢ БЕДИГЭЭШТЕРИНГЕ

Ол бедиээшче полк ийи күн халдаан. Бир чедишкин чок шаавр халдаашнынның соомда, улуг лейтенант Иван Марочек командирикге чугаалаан: — Сакырайларны дуне туруштарындан үндүр сиеырарым шенеп көөрүн чопшээрел көрүнер.

Офицерниң санады командирге тоарышкан. Ынчангаш ол офицерге дузалаары-биле солдаттарны тускайлап бергеи. Дуне дайынның турушгарынче ийи-үш кылдыр үстүп алган, үнген чорупканнар. Хемертен болган халдашкынның түнелиинде, полк чанчыс-даа кижизин чидирбейн, ол бедиээштн эжелеп алган...

Хөй-ле чылдар дургузунда сахалинчилерге Иван Иванович Марочек дугайында чүүдэе биландинмейн келген. Ам ол билдингеп. Курлавырда майор П. Марочек Ангарскиде чурттап турар. Мурнуу Сахалинни хостаарынга киришкеи совет дайынчыларның дугайында материалдарны чыып турар подполковник Дмитрий Петрович Зуев ону астся тыпкан. Эш Зуев Мурнуу Сахалинни хостаарынга маадырлыг чорукту кылган 15 совет дайынчыны тып илеретken.

А. СОРОКИН,
подполковник.

• • •

КУДУМЧУ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры С. Грицевец—Белоруссия чурттуг Минскиде ооң адым эдилээн кудумчу бар. Ооң шоолуг ырак эрестеп республиканың үлүстуруунуң төвү — трактор заводу турул турар. Маадырның адын эдилээн кудумчуда чурттап турар ажылчыннар ооң ат-алдарын ыдыктыы-биле сагып турар. Грицевец кудумчуунуң чурттакчылары чылдынга маадырга тураскадып улуг байырлалды эртиирери чаңчыл аварган. Ындыг байырлал чоокта чаа болуп эртиеп.

Байырлалдың чыскаалында — хоочун коммунистер, ушудукчунуң дайынчы эш-өөруу, арес-маадыр үжүдүкчүнүң өөренүкчилери — школаларның өөренүкчилери... Колонна заводтуң стадионунга баргаш, анаа байырлыг митингиге киришкеи.

Е. САЛОВСКИЙ.

• • •

АЛДАР МУЗЕЙИНДЕ

Дайынчы алдарның музейин көрүп чораан, анаа дайынчы П. Ходанич чаңчыл черге тулчуп чораан маадырларның өөрүү-хевирелерин чуруп кылыр деп шиитпиргээн. Бодунуң ол кузелин командирлери-биле сүмелешкеи.

Ажыл эгелээн. Ходанич дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруктарын чугаалап турар документтерни хынамчалыг өөренип көргеи. Ынчангаш ол хостуг телеринде оларның өөрү-хевирелерин чуруп, сиилбин киришкеи. Ажыл чедишкинниг доозулаан. Он дөрт маадырларның дүрүү-хевирелерин дайынчы алдарның музейинде делгээн.

В. НЕДОДАТКО,
капитан.
(«Красная звезда» солундан).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи-амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47 улетпүр киллизинин 22-64, чагга киллизинин 41-27, информацпя база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41, Солун келбейн барганда 32-75 Телефонче солгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүзелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01060

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫГЫЫНАР

1925 чыда үнделилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 13 ПЯТНИЦА № 242 (9040). өртээ 2 коп.

СОВЕТ-ИРАН ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 11-де Кремльге СЭКП ТК-ныҢ Чиигиие секретары Л. И. Брежневтиҥ, ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Дарғазы Н. В. Подгорныйның болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниҥ Дарғазы А. Н. Косыгинниҥ Иранның шагиншагы Мохаммед Реза Пехлеви-биле чугаалажыышкынары үргүлүүлээн.

Делегейниҥ кайы-кайызыҥгаадаа сонуургалдыг эң чугула айтырыгларын болгаш ййи таланың чаагай кожа-хелбээ харылзааларының болгаш бот-боттарынга ажыа-дузалыг экономиктиг, әртем-техниктиг болгаш культураг кааы ажылдажылганы улам калбартын, бычыглаары-биле холбашкан айтырыгларны бот-боттарын эки билчир болгаш наймаалдыг байдалга чугаалажып көргеи. Ййи тала Совет Эвилелиниг болгаш Иранның экономиктиг эң чоокку чылдарда хогкудериниҥ чугула угланыышкынынарын болгаш перспективаларын бот-боттарынга танылыргам.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ЛЕНИНЧИ БОЛГАШ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ КОМИТЕДИНДЕ

Москвада октябрь 11-де ССРЭ-ниҢ Әртемнер академиязының президентиниҢ академик М. В. Келдыштың дарғалаашкыны-биле ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында ССРЭ-ниҢ әртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаҥналдарының комитединиҥ пленуму боолу әргеен.

Пленум 1972 чылда күрүне шаҥналдарын тыпсырыының конкурсуунга киирген ажылдарны чугаалажып, эң шылгарангай ажылдарның авторларынга шаҥналдарны тыпсыр дутайында шиитпирни хүлээп алган.

(СЭТА).

БҮРҮН ЭРГЕ, ХАРЫЫСАЛГА

СЭКП-ниҢ XXIV съездиниҢ ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниҥ, оларның бүгү звеноларынга депутаттарның ролүн бедидериниҥ әргежок чугулазының деидегээн.

Партияның XXIV съездизиниҥ Резолюциязын ёзугаар Советтериҥ депутаттарының бүрүн эргелерин, а ол шынаан оларга хамаарыштыр албан-дужаалдыг кижилериҥ хүлээлгелерин тодаразып турар түскай хоойлуур ажылдан кылган, ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиҥ чоокка чаа болуп эрткеи сессиязынга хүлээп алган. «ССРЭ-ниҢ ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниҥ депутаттарының эрге-хүлээлгелериниҥ дугайында» Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниҥ Хоойлуур депутаттарының алдар-хүндүзүн болгаш идепкейин улам бедидип турар. Боттарының депутат ажыл-чорудулгазы-биле холбаштыр депутаттарның бүрүн эргелерин, ол шынаан депутаттарга хамаарыштыр Советтиҥ база оон органиарының хүлээлгелерин болгаш эргелерин чаа хоойлуда тодаргай айыткан. Оларның чедиишкиниҥ, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдарынга улам таарымчалыг байдалды ол тургузуп турар.

Депутаттың Советке кол эргелерин чаа хоойлуда бижыгзаан. ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиҥ, эвилелдешкен, автономнуг республикаларның Дээди Советтериниҥ депутаттарының хоойлу-дүрүм санаалдаар эргеэниҥ дугайын чаа хоойлуда айыткан. Хоойлулар белеткээриҥге депутаттарның ролүн бедидерин ол хандырар. Советтиҥ берген даалгазын ёзугаар депутат кежи күрүне органиарыныҥ, бүдүүлгелериниҥ, албан-организазия черлериниҥ Советтиҥ чагыргазынга хамаарышкан ажылын хынаар эргеэн хоойлуда база айыткан. Депутаттың негелдези — контрольдуң бир дээштиг чепсэ болгай. Ону ажыглаарынга хамаарыштыр депутаттың эргелерин база калбаргаи. Советтиҥ масса-биле хүн бүрүде харылзаалыг быжыглап, соңгукчуларның чагыгларын күүседир, округка ажылды чогуур дециелге тургузары депутаттың чугула ажыл-херээ. Чаа хоойлуда айыткан эргелерге болгаш хүлээлгелерге дүүштүр депутаттарның ажыл-чорудулгазын улам сайзырагайжыдары, Советтериниҥ ажылынга оларны улам идепкейлиг киириштирери биетиҥ республиканың чер-чер Советтериниҥ мурнунда чугула сорулга болур.

ССРЭ-ниҢ политиктиг үндезини болуп турар ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниҥ өмүнээзинден биетиҥ чүрттүн ажылчы чоннарының эрге-чагыргазын ССРЭ Конституциязы быжыглап турар. Тыва АССР-ниҢ Дээди Совединиҥ болгаш хоорай, район, кодээ база суур Советтериниҥ хой депутаттары Конституциязында айыткан депутаттың хүлээлгезин аб сеткилдиг күүседип, биетиҥ ниити улустуң күрүневестиҥ ажыл-херээн башкарарынга идепкейлиг киржип, соңгукчуларның чагыгларын күүседириичe ажылчы чоннарны организастап, боттарының соңгукчулары-биле доктаамал ужуражып, оларның мурнуңга отчёттап турар. Республиканың чер-чер Советтериниҥ күүскомнарының хой бешиниҥ организас-массалыг ажылы улам сайзырагайжып, Советтериниҥ сессияларын Конституциязында айыткан хуусаада эртгирип турар. Депутаттар сессияларга айтырыглар белеткээриҥге, ада-иеи ажыл-агыи болгаш культура тургузуушкуунуң айтырыгларын чедиишкиниҥ шиитпирлээриҥге, доктаамал комиссияларның ажылынга, Советтериниҥ хүлээп алган шиитпирлериниҥ күүседээнин организастаарынга идепкейлиг киржип келген.

Бо чылдың бирги чартыынга чедир отчёттуг үе иштинде республиканың чер-чер Советтеринге соңгукчан депутаттарның 45 хуузу Советтериниҥ сессияларынга тургускан айтырыгларны чугаалажып көөрүнге киржип, санал-онаалын берген. Кызыл хоорай, Каа-Хем, Таҥды район Советтериниҥ күүскомнары сессия бүрүзүнге депутаттарның бергилээн шугуумчүлелдиг саналларын кичээнгейге ап келген.

Ыячала-даа чамдык Советтериниҥ күүскомнары сессияларның ажылынче депутаттарны ам-даа кошкак хаара тудуп турарын айытпаа чогуур. Чижээ, Кызыл хоорай Совединиҥ бо чылдың февральдың ийиги чартыында, Мөҥгүн-Тайга район Совединиҥ апрезьдиҥ бирги чартыында, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик район Советтериниҥ январьда эртккеи сессияларынга ол Советтерге соңгутқан депутаттарның 25 хире хуузу олурушпаан болуп турар.

Контрольдуң дээштиг чепсэ — депутаттың негелдези болгай. Ону ажыглаарынга хамаарыштыр депутаттарның эргелерин чаа хоойлуда калбарткан. Партияның болгаш чазактың шиитпирлерин республиканың чер-чер Советтеринге ханчаар күүседип турарынга контрольду күштелдирер дээш ол ажылды улам калбаа-биле ажыглаары чер-чер Советтериниҥ чугула херээ.

Масса-биле харылзааны бижыглаары депутаттың ыяап-ла сагыш салза чогуур чүүл. Чамдык Советтериниҥ депутаттарының соңгукчулар мурнуңга отчёттарын берип турары элээн идепкейжээн. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Өндүр районнарда бүгү депутаттар соңгукчулар мурнуңга отчёттарын кылган. Оларның хой кезии ийи болгаш оон-даа хой улаа отчёттарын бергилээн. Бо ажылды Кызыл хоорай Совединиҥ, Тес-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик район Советтериниҥ күүскомнары сула чорутқанын айытпаа чогуур.

Депутат соңгукчуларның чагыгларын күүседириичe чонну организастаарынга, ол чагыгларны бүдүүлге, албан чергелериниҥ боттандырарын контрольдаарынга киржир, чагыгларны амыдыралга боттандырарын чедип алыр хүлээлгелиг дээрзин чаа хоойлуда айыткан. Бо чугула ажылды идепкейлиг чорудуп турар Советтер биетиҥ республикада эвээн эвес.

Соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле сессияларга бадылаан хемчеглери боттандырарын Таҥды районуң Советтери, оларның күүскомнары, депутаттар элээн идепкейлиг организастаан. Эртиен соңгудалдар үезинде район Совединиҥ депутаттарынга киирген 63 чагыгның барык үштүң бир кезии күүсеттинген, артван чагыгларны күүседирин ам организастап турар. Соңгукчуларның чагыны ёзугаар Чал-Кежиге 25 орунчуг иелиг-садыг ажыглалга киирген. Кара-Булуң суурда клуб тудуу эгелээн. Хову-Аксында Культура бажыңының тудуу уламчылап турар, Хову-Аксы школазынга чаа дериг-херекселдя берген болгаш оон-даа өске.

Республиканың чер-чер Советтериниҥ болгаш оларның депутаттарының чон ортузунга ажылынып чаа-чаа аргаларын ажыглап, эки дуржулгазын нептередир херек. Ынчаар дуржулга кайы көвей. Чижээ, Каа-Хем районуңун чер-чер Советтериниҥ сессияларын, күүскомнар хуралдарын үнүүшкүнүг эрттирерин практикалаан турар. Чугаалашкан айтырыгларны бүгү талалыг сайгарарынга, хүлээп алган шиитпирлерин күүседириҥге активтиг хаара тударынга ол ажыктыг. Шиитпирлериҥ болгаш депутаттарның берген саналчыгүмчүлелдериниҥ канчаар күүсеттиниҥ турарының дугайын сессия үезинде депутаттарга дыҥнадып турар. Депутаттарның идепкейин кодургеринге ол дыка улуг үжүр-дүзалыг. Бо районда депутаттар боттарының болгаш Советтериниҥ ажылының дугайын соңгукчулар мурнуңга үргүлүү отчёттап турар.

Депутаттың эрге-хүлээлгелерин шаптык чокка, үре-түнелдиг боттандырарынга эргежок чугула байдалдарны Совет күрүне депутат бүрүзүнге магадылап турар. Ол улут эргелер депутат бүрүзүнүң харыысалгазын бедидип, олардан хөйнү негеп база хөйнү хүлээндирип турар. Депутаттың бедик адынга толептиг болуру оларның ижин бүрүзүнүң хүлээлгези.

Чаа хоойлуу Советтериниҥ мурнуңга чугула сорулганы салган. Республиканың Советтери партия организацияларының удуртулгазынга даяҥгаш, боттарының ажылын улам сайзырагайжыдар, Советтер ажылынга депутаттарның ролүн бедидер, төскү беш чылдың планнарын чедиишкиниҥ күүседириҥче, ССРЭ-ниҢ тургустунганының 50 чыл болур оюн төлептиг уткуурунче бүгү күштүг мобилизастаар сорулгалыг.

Ажаап алыышкын—шалыпчы фронт

Пландан ажыр — үш миллион пуд

Каа-Хем, Бии-Хем, Таҥды районнарның болгаш Кызыл хоорай Совединиҥ ажыл-агыйлары бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алган. Ол чорук ук ажыл-агыйларның күрүне планын чүгле күүседириниҥ эвес, харын-даа пландан ажыр үш миллион пуд тарааны бо хүниге чедир садарының аргазын берген.

Каа-Хемниҥ колхозтары болгаш совхозтары пландан ажыр 1200 мун пуд, Таҥдыныы — 1214 мун пуд, Бии-Хемниин — 520 мун пуд, Кызылдыы — 250 мун пуд тараанын күрүнеге сатканнар.

Пландан ажыр күрүнеге тараа сатқан колхозтарга болгаш совхозтарга садып алыр өртекке 50 хуу немелде кылдыр 2,5 миллион рубльди төлеп берген.

Каа-Хем районда «Ленинчи оруу» колхоз 3270 тонна, «Коммунизмче оруу» колхоз — 3776 тонна, «Октябрь 30 чылы» колхоз — 2285 тонна, «Бурунгаар» совхоз — 3870 тонна тараанын планындан ажыр садып күрүне шыгжамырынга хөй тараанын уртаннар.

Таҥды районда тараа садар планын болгаш социалистиг хүлээлгезин күүседир чоокшулаҥ турар ажыл-агыйларның саны хүн бүрү улам көвүдеп турар. Бо районнан «Межегей» совхоз 6650 тонна, «Тинлелге» совхоз 5890 тонна, Дуржулга станциязы 2870 тонна, «Коммунизмниҥ керели» колхоз — 2200 тонна тараанын доктаатқан күрүне планындан ажыраи болгаш ам боттарының азаган социалистиг хүлээлгезин бүрүи күүседип-биле тараа дужаап турарлар. Ол ажыл-агыйларга садып алыр ортекке 50 хуу немелде кылдыр 1100 мун рубльди төлеп берген.

Бии-Хем районнуң колхозтары болгаш совхозтары пландан ажыр тараа садарының темпизин хүн бүрүде-ле дүргедедип турарлар. Соолгу беш хоюкта Тураның тараа хүлээп алыр пунктузунга 3000 тонна ажыг тараа киргеи. Ында «Кызыл тараачын» колхоз күрүнеге тараа садар планын шалыпкын күүсеткеш, 4344 тонна тарааны пландан ажыр сатқан. Ол ажыл-агый пландан ажыр сатқан тараазы дээш 716 мун рубльди алган.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге тараанын пландан ажыр садарын үргүлчүлеп, оон-биле Тараи чурттуң шыгжамырынга Тыванын киирер улуг көвүдедип турарлар.

Д. ДЕЕВ,
республиканың тараа продуктулар эргелелиниҥ начальныгы.

«Шын» солуннуң КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН богун күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарыңга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип уламчылавышаан турар моон адаанда ажыл-агыйларга алдар болдурун көдүргеи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ «УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗ (директору В. Д. Куркутов, партком секретары Д. С. Дамба) — күрүнеге 2020 тонна тараа садар бедиткеи социалистиг хүлээлгезин октябрь 12-ге чедир 105,2 хуу күүседип алган.

ОЛ-ЛА РАЙОННУҢ ЖДАНОВ АТТЫГ СОВХОЗУ (директору Д. Х. Дугур-Серен, партком секретары О. А. Лумбуу) —520 тонна тараазы күрүне шыгжамырынга киирер хүлээлгелиг турган, ону 244,4 хуу чедиргеи.

Тываның тараажылары дүүнге чедир 115.534 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, бедиткеи социалистиг хүлээлгезин 105 хуу чедир күүседи берген.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатқаны (тонна)		Хуузу	Районнар	Планы. Сатқаны (тонна)		Хуузу
ТАҢДЫ	56000	50248	89,7	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4940	3809	78,9
БИИ-ХЕМ	13000	15547	119,6	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	34640	128,3	КЫЗЫЛ	5000	5570	111,4
УЛУГ-ХЕМ	5.580	4410	79,0	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	896	68,7
				ЭРЗИН		132	

Үлүүвүс

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозна Кызылдан шефчилер келдивис. Бистер — Культура министерствозунуң шугуму-биле келген 17 кижи колхозтуң төп планында тараа сайгарып турбыс. Муриакчыларыныс В. Сагаи-оол, Л. Демихин болгаш өскелер-даа.

Шефчилериҥ хандырылгазы эки. Хостуг шактарда ойнаар херекселдер, вомчуур солун, сеткүүл белеп.

Чаагай дужуттү ажаарынга кызылчыларның күш-ажылчы үдүүн киирер дээш, бүгү күжүвүстү үедүрүп ажыддаар бис.

О. СИВЦОВА,
шефчи.

Комбайн дээрге парын машина. Бир эвес ацаа кандыг-бир үрелишкин болу бээр болза, ону түгле эдикчи-мастер тавырыштырып кылыр. Ындыг эдиишкиниерни мастерскаяга эвес, харын хову-шөлге кылыр апаар болгай. Ынчангаш эдикчи-мастериҥ ролю ажаап алышкынның хүниеринде коичуг улуг.

Петр Фунтиков «Көк-Тейн» совхозта эдикчи-мастер болуп ажылдап турар. Дужут ажаап алышкынын дооскан ол совхозта комбайнерлер оны хүндүлээр болгаш оон эки ажылын үнелээрлер. Амгы үеде ол совхозтуң комбайнерлери Бии-Хем районнуң тараажыларының дузалаары-биле чорупканнар, олар-биле кады эдикчи-мастер П. Фунтиков база чорупкан.

ЧУРУКТА — эдикчи-мастер П. ФУНТИКОВ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

„Улуг-Хая" тараа садарын уламчылаавышаан

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхоз бодунга алган бедиткеи социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, улуг үнелелгеии чедип алган.

Амгы үеде ол ажыл-агыйның Сөвек-Бажында, Хендергеде, Арыг-Бажында арткан тарааларын ажаап алырынче бүгү комбайннарны чорутқаи. Тараа ажаап алышкынын доозар дээш бо чүтүүдүг демиселге совхозтуң комбайнерлери П. И. Кабанов, А. В. Шатаев, А. А. Буякин, М. Т. Даржы, К. Д. Кыргыс олар ышкаш шалыпчыларның төлептиг улуг киргеи.

Улуг-хаяжылар дужуттү чидириг чокка бүрүи ажаап доозар дээш шыгжы демиселиа уламчылавышаан. оон-биле чергелештир келир чылга 1540 тонна тараа үрезинии уруи алыр планныг онаалдазын бо түнеерде күүседип алыр аргалыг болганнар. Ол ышкаш совхозта күзүн ацдарар 4000 га чөрииң 60 ажыг хуузуи ацдарып ашкан.

Бистиң корр.

ЮБИЛЕЙГЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

ССРЭ-ниҢ тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш «Тыва даг-дүтүү» комбинаттың ажыл-ишчилери боттарынга алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Комбинат бо чылдың эрткеи тос айларында бараанның продукция будуреринии онаалгазын хуусаа бетинде күүсеткеш, онаалдазын ажыр 550 мун рубльдин продукциязын будургеи. Продукция садыл садарының планнып онаалдазын 6,5 хуузга ажыр боттандырган.

Будуүлгелиҥ ишчилери тос айларда бердингеи пландан ажыр 1991 тонна соргтут даг-дүтүн арыглаан, 4 миллион 439 мун киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган, 57 мун тонна руданы, 220 мун тонна даг массазын сөөртгеи.

«Тыва даг-дүтүү» комбинаттың ажыл-ишчилери боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин улам көвүдеир дээш чер болгаида социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турарлар.

Л. МИХАЙЛОВА.

МУРНУНДА—КАРА-ХӨЛЧҮЛЕР

ТЭЭЛИ (Телефон-биле). ССР Эвилелиниҥ тургустунганындан бээр 50 чыл оюига алдар кыдзыр алган социалистиг хүлээлгелерии Бай-Тайга районнуң ажылчы чону амыдыралга боттандырар дээш кыымнак ажылдап турар. Бо чылдың эрткеи тос айларында курунете кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының онаалдаларын чедиишкиниҥ боттандырган. Район дүк дужаар чыл планын 102,7 хуу, тос айларның сүт садар онаалгазын 102,6 хуу, эттиг—101,5 хуу күүсеткеи.

Юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерии «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери тос айларда чедиишкиниг күүсеткеш, СЭКП-ниҢ Бай-Тайга райкоммуиун болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиҥ күүскомнуиун шилгиир Кызыл туғун чаалап алган.

Хойжу бригадалар эразында социалистиг чарышка «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырында Ооржак Красстың удуртканы ошку бригадазы тиилекчи болган. Хойжулардан «Мурнакчы» колхозтуң малчыны Салчак Тойбу чүс баш төрүүр хойна онаштыр 120 тураганны алгаш, биргеи черии эдилеп.

Районнуң ажыл-ишчилери юбилейии күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш социалистиг чарышты участок бурузунде калбарткан.

С. КАРА-ООЛ,
СЭКП райкомунуң пропагаида болгаш агитация килдизиниҥ эргелекчизи.

НЕМЕЛДЕ ТОННАЛАР

Чөөн-Хемчик районуиуң улегүүр будуүлгелериниҥ ажылчыннары болгаш кижинеп-техниктиг ажылдакчылары юбилейге телептиг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерии багай эвес боттандырып турар.

Каа-Хемниҥ хөмүр-даш разрезиниҥ Чадаана участогундан ангыда районнуң будуүлге коллективтери ниитизи-биле тос айларда продукциязын будурер болгаш сайгарар онаалгазын 116,3 хуу күүседип, пландан ажыр 15,5 мун тонна хөмүр-дашты каскан болгаш 17,9 мун тонна хөмүр-дашты сайгарган. Дүс будурериин 113,7 хуу күүсеткеи.

ДААРАНЫКЧЫЛАРДА

Алдарлыг юбилейге уткуштур күш-ажылчы үзелгелге ажылдап турар Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи тоо айларның онаалгазын чедиишкиниг күүсеткеи, тодаргайларга 65,5 мун рубльдин продукциязын будурер планын коллектив 109,1 хуу күүсеткеи болгаш 6 мун рубльдин продукциязын пландан ажыр сайгарган. Цехтер аразында чарышка Даараныкчылар Янина Чюдюк, Анна Голубаева, Ооржак Болук-Кара, Куулар Оюу олар шылгаран, будуүлгениҥ мурнакчылары болуп турар.

М. СЕВЕН.

Чаа хлеб заводу

Бай-Хаак суурда чаа хлеб заводу ажыглалга киргеи. Ону «Тыва кодээ тудуг» трестиҥ № 585 механизастаттынган колонназының тудугжулары пландаи кордүнгеиниидеи үш ай эрте дооскан. Бо болза, механолонназың ажыл-ишчилериниҥ ССРЭ-ниҢ тургустунганындан бээр 50 чылынга төлептиг үжуражыры-биле алган хүлээлгелерии багай эвес боттандырып турар.

Чаа хлеб заводунда бедик будуүлгелүг ажылдаарынга бүгү таарымчалыг байдал тургустунган. Будуүлге Ала-чурттуң деригзери болгаш механизмнери-биле кылдынган. Кол техниктиг ажылдарны механизастаан. Завод хонукта 10 тонна хлеб-будочка кыдыгларын быжырар аргалыг.

Бистиң корр.

Советтер ажылын чугаалашкан

Октябрь 11-де М. А. Яковлевтиҥ дарғалаашкыны-биле РСФСР-ниҢ Дээди Совединиҥ Президиумунуң хуралы болган. Ында «Соңгу-Осетия АССР-ниҢ болгаш Рязань областың ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниҥ ССРЭ-ниҢ тургустунганындан бээр бо чылынга белеткел талазы-биле ажылының дутайыында» айтырыгны чугаалажып көргеи.

Ол республиканың болгаш областың ажылчы чоннары бүгү совет улус ышкаш СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҥ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг кодургүшкүн-биле демисежип, ССРЭ-ниҢ тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарын Соңгу-Осетияның Министрлер Чөвүлелиниҥ Дарғазы О. А. Басиевтиҥ болгаш Рязань область күүскомнуң дарғазының бирги орадакчызы С. Я. Потянскийниҥ пластклеринге демдеглеттинген. Соңгу-Осетияда «Победит» заводтуң коллективиниҥ эгелешкиниҥ калбаа-биле деткеи турар. Ол коллектив чыл планын хуусаазындан эрте күүсеткеш, пландан ажыр 900 мун рубльдин продукциязын кылып үндүрерин хүлээгеи. Ынчаарга Рязань область «Беш хүниҥ даалгазын — дөрт хүн иштинде „күүседир»— деп, кыйгырыгның адаа-биле чарып, ол ышкаш күш-ажылдың будуруктулуун бедидери дээш шиичээнкиин дыка калбарган.

Партия организациязың удуртулгазы-биле Советтериниҥ кылып турар ажылы хоорай болган кодээ черлериниҥ ажылынчиларииҥ мурнунда туруу турар практиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге идепкей болуп турар. Чижээ, бо чылдың сес айларының дургузунда Орджоникидзениҥ будуүлгелери улегүүр кылыгларының шынарын бистиҥ чурттуң болгаш даштыкыныи-даа эң дээре хевирлериниге деиештиргеи.

Рязаньның хоорай ажылагыныҥ будуүлгелериниҥ болгаш организацияларының коллективтери база-ла сес айлар даалгазын чедиишкиниг күүсеткеи. Оон түнеелиидеи 150 мун дөрбелчии метр чурттаага шолуп ажыглалга киргеи.

Автовокзал республиканың болгаш областың-даа чер-чер Советтери юбилейге белеткел үезинде кодээ ажыл-агыйны улам хогжүдер, хову ажылдарын чогуур хуусаазында доозар, чорнин ажыглалын эки ханлер талазы-биле улус сагыш салын турар. Культура албан черлери дыка хөй ажылдарны кылып турар. Чер-ле болганда кодээ болган суур Советтериниҥ аразында чарыпты организастаан, чурттакчылыг черлериҥ чаагайжыдыгазының болгаш оларның ариг-шевер байдалын экижидериниҥ талазы-биле шалыпчы айларны эртиряп турар.

Оон-биле кады чамдык Советтериниҥ ажылының дедиелге сагыш салып турар негелдезиниҥ дедиелиниге дүүшкейи турарын хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

РСФСР-ниҢ Дээди Совединиҥ Президиумуу оон-даа өске чамдык айтырыгларны база чугаалажып көргеи.

(СЭТА).

ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

ЭҢ ЧУГУЛА ОРГАНИЗАС-ПОЛИТИКТИГ ХЕМЧЕГ — ПАРТДОКУМЕНТИЛЕРНИ СОЛУУРУНГА БЕЛЕТКЕЛДЕРНИ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КҮШТЕЛДИРЕР.

Партия документилерин солуур дугайынга СЭКП Төп Комитединиң май (1972 ч.) Пленумунун шиитпирин удуртулга болдурган. республиканың партия организациялары ол чугула ажылга белеткел ажылын күштелдирип турар. Ол талазы-биле айтырыгны партия райкомнары болгаш хөөркому боттарының пленумнарынга чугаалажып көрген. Үлетпүр бүдүрүлгеде, колхозтарда, совхозтарда, албан организацияларда черлериниң партия организацилары партдокументилерни солуурунун дугайынга айтырыгны делгереңгей чугаалашкаш, ында белеткел ажылының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажыглап кылгаш.

Амгы үеде республиканың бүгү парторганизацияларынга ынчаар хүралдар доозулган. Оларга ниитизи-биле 600 ажыг коммунистер санал берип, чүве чугаалаан. Партдокументилер солууру партияның улам быжыглаар соруулгалыг. коммунист бүрүзүнүң идепкейин болгаш сагыла-чүрүмүн белидиринче угланган организас-политиктиг чугула хемчег дээрзин хүралдарга санал берген эштер чаңгыс эп-сеткил-биле демдеглээн. Солуушкунга белеткел үезинде партия кежигүнериниң харыысалгазын белидиринче, партия организациязының дайынчы аргашиназын кодуреринче улуг кичёнгей салырын хүралдарга ажылдап кылган хемчеглерде айтып турар. Партия эге организациязының хүралдарынга райкомнарның секретарлары, бюро кежигүннери, аппаратның харыысалгалыг ажылдакчылары киржип, оларга бо айтырыгныы талазы-биле практиктиг дузаны чедиргилээн.

Партия документилерин солуурунга белеткелди бедик деңнелге артырер соруулга-биле СЭКП обкомунуң партийжиорганизастыг ажылдар килизи партия райкомнарының организастыг килизининң болгаш партучёт секторунуң эргелекчилериниң семинарларын организастап эрттиргилээн.

Партдокументилерни солууру бистиң күштеривистиң коммунистиг хөгжүлдениң дайынчызы болуп, Партия кежигүнү күш-ажылгаа, хөй-ниити амыдыралгаа, өөредилгеге-даа, амыдырал-чуртталгага-даа кезээде каяа-даа коммунист болуп артар, бистиң ленинчи партиявыстың кежигүнү деп атты төлептиң-биле эдилээр ужурлуг.

Ындыг болза-даа коммунистерниң аразында партияның ёзулуг политиктиг дайынчылары болбайн, боттарын салыпчак ап чоруур, хөй-ниитиниң, күрүнениң ааңдырган ажылхераазынге ээ-харыысалга чок, партияның болгаш күрүнениң сагылга-чүрүмүнга таарышпас чүүлдерни кыла бээр ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Ынчангаш партия документилериниң солуушкунунуң үезинде ындыг коммунистербиле гускай ажылларны чоруп, кичёнгейлиг болуп, ооң сагылга-чүрүмүнде четпестерниң чылдагааннарын тодаралып, оларның дугайында бүгү талалыг аналитти партийжи амыдыралдың нормазынга дүүштүр чорудар керек.

Ам үеде СЭКП райкомнарының оргкилистеринде кым деп коммунист-биле кажан, кым беседа чорударын чурумчуткан. Ол ышкаш чер-черлерде партия организацияларынга барып, партком, бюро кежигүннериниң, секретарьларның киржилгели-биле беседа чорударын практиктаап эгелээн. Маңаа бир чижекти көрээли. Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта көдээ ажылагый машиналарының кол механиги аныяк коммунист Сергей Биче-оол арагалаттар, харын-даа ажыл шагы үзер, партия хүралдарын чылдагаан чокка үзүптер таварылга тургулаан. СЭКП райкомунун оргкилдис эргелекчизи эш Ондар, совхозта партком секретары эш Дамба, партком кежигүнү эш Тавва оларның киржилгези-биле шиитпирлерни чугаа болган. Биче-ооллуң байдалы ам, эттинген. Бо өөредилге чылында ол пропагандистээр болуп, партийжи даалганы база алган.

Чер-черде партия организациялары коммунистерниң харыысалгазын белидиринче улуг кичёнгейни салган. Бо талазы-биле көскү ажылларны СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Эрзин, Бии-Хем райкомнары, ооң чер-черде партия организациялары кылып турар. Чижээ, СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому партия кежигүннериниң харыысалгазын белидири-биле чүгле аңаа коммунистерниң дыйнадыын партия хүралдарынга алырыбиле кызыгаарлаттынмайн, а удуртукчу эштериниң, райком кежигүннериниң отчёдун алырын практиктаап турар. Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП райкомунуң ээлчеглиг пленумунга совхозтар директорлары эштер В. Бургутов, И. Гончарюк оларның райком кежигүнүнүң талазы-биле ажыл чорудулгазының дугайында отчёттарын ыңнаан. Ындыг янзылыг отчёт кылырын СЭКП-ниң өскедээ райкомнары практиктаап турар.

Ол-ла районнуң «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының коммунистериниң хүралынга партия документилерин солуурунун дугайында айтырыгны чугаалажып турганы, Документилер солуушкунунуң дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалажып, аңаа белеткелди бедик организастыг байдал-биле чорудуп турар партия организацияларынга республикада хөй. Оларга Эрзинниң «Чаа оруқ», Кызылдың автосептелге заводунда, «Тыва даг-дүгү» комбинатның энергия цехинде, Таңдыда «Тиилелге», «Межегей» совхозтарда, «Тыва кобальт» комбинатта партия организацияларын хамаарыштырып болур.

Маңаа бир кол ажыл коммунистерниң үчёт документилерин ылавылап, сайгарып көөрү болур. Ол чүл дээрге коммунистиң ат, фамилиязын, аазының аныяк эгелээш, эртем биилиг, гускай мергежилгези, кылып турар ажылы, шаннал-макталы дээш өске-даа чүүлдерни ылап хынап көөрге. СЭКП райкомунда үчёт карточказы-биле шынгыы шүүп көөрү болур. А моңу партия эге организацияларының секретарьлары болгаш коммунистер боттары кылыр хүлээлгелиглер. Ону техниктиг ажыл деп көрүп болбас. Чүге дээрге моон коммунистер ажыл-агыйның кандыг адырларында канчаар хувааттынганын тодарадып ап болур. Ындыг болза-даа бо талазыбиле ажылдар бисте ам-даа эки шулуудавайн турар. Чижээ, хөй коммунистерлиг СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомуи ап көрээлинер. Районда шүүтү 27 партия эге организациялары бар. Ынчалза-даа тоокна чедир-ле партия эге организацияларының секретарьлары коммунистерниң учёдунга шүүштүрүлгеги СЭКП райкомунуң учёт секторуу-биле кады кылбааны тодаттынган.

Чамдык черлерге бо айтырыгга холбашкан хүралларны буу-хаа эрттиргилээн, шынгыы чугаалажыышкынны кылбаан, а харын-даа чүгле «детскиир», «чүүлдүгзүнер» дээр хөөннер бар тургулаан.

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозта парторганизациянын бо айтырыгны чугаалашкан хүралынга коммунистерниң эвээш кезии олурушкан. Үк хүралдан партия документилерин солуурунун белеткелинге хамаарыштыр кандыг-даа хемчеглер ажылдап кылынмаан. Ол ышкаш Эрзин районнуң Ленин аттыг, «Коммунизмче оруқ» колхозтарында партбюро секретарьлары эштер, Дамдын, Сан-Хоо олар партдокументилерниң солуушкунунга белеткелге хамаарыштыр ам-даа көскү ажылды шуудалып чоруттаан.

Партия документилерин солуурунга чедир хуусаа, үешак ам-даа четчир дээр оожургаар байдал турар болза, ол таарышпас. Организас-политиктиг бо чугула хемчег-биле холбаштыр бүгү партийжиорганизастыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

СЭКП райкомнары, чер-черде партия эге организациялары партия документилерин солуурунче угланган ажылдар-биле чергелештир, түс-түе коллективтерде чоң ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирер, күрүне мурнунга планның даалгаларны хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү организастыг ажылларны чорудары — амгы үеде соңгаарладып болбас соруулга болур.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
СЭКП обкомунуң партийжиорганизастыг ажылдар кидизиниң инструктору.

ЗЕЯ ХЕМДЕ УЛУГ ТУДУГ

Бо чурукта кол тудуглар эргелелиниң эң эки миилерин көргүскен. Солагай талдан оң таламе — аңаа Усть-Хантайка ГЭС-тен келген прораб-механик А. С. Ветчинкин, Мамакандан барган слесарь — А. Г. Лешков, комплекстиг комсомолчуаныяктар бригадазының удуртукчузу Я. А. Дроздов, Зея ГЭС-тиң тудуунга баштайгы хүннерден тура амылдап келген, бетончу Л. П. Артемьева, комплекстиг бригаданың удуртукчузу В. А. Батухин, бызаңчы Ю. А. Дзюбин (Вилюй ГЭС-ти тутчуп турган), Братск тудугмуларының найыралдыг отрядын Зеяда төлээлекчилеп турар слесарь Н. И. Блинов.

Ю. МУРАВИЙ биле Г. ХРЕНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЗБЕК ССР. Сыр-Дарья областың оруктарында «ак моштар» шуужуп аяган чоруп турар. Кур чер ховуларында өстүрген хөвең дүмүдү чаагай.

ЧУРУКТА: Дустаминтиң хөвең белеткээр чери.

А. ГОРОКРИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ — ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Моңгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң малчыннарының кыштаглаашкынга белеткелди каңчаар чорудуп турарын доңчулаш чугаалаарга мынды. 1972—1973 чылдарның кыжының 39.900 баш хой, ошку чедең ийи кодаларга кыштаар. Мал кажааларының хөй кезиин малчыннар сеңгеп алган. Хойжуларның барык-ла шуотузу бештен сес тонна чедир сигения белеткээш, кыштагларында сөөртүп чедирип алган.

Партия Тыва обкомунуң кежигүнү, ийи дутаар хойжу бригаданың бригадири Караоол Сазаевич Нүржүттүң удуртқан коллективи мал кыштаглаашкынынга эки белеткенип турарын демдеглээр херек. Үк бригаданың хойжулары чөрбөк тос коданга малын кыштаглар. Бир коданга төрүүр хой дөрт чүс, сувай мал 500 баш турар кылдыр таарыштыр тургускан. Бо күүверге чедир 17 кыштагның сеңгелгези бүрүн доозугган. Арткан мал кажааларының сеңгелгезин эш Мортай-оолга удуртқан тудугжу звено чорудуп турар. Ол бригаданың хойжулары сигенин олан бүүгаар белеткээш, кыштагларында сөөртүп чедирип алган. Чамдык мурнакчы хойжулар көк-суга ажаалдазынга киржип турғаш, бир-бир тонна көк-суланы погаан массазын белеткеп алган.

Сарыг-Сеп аймактың Хөндүлүң сумузунуң Чаңгыс-Бажы деп черинге Чаңгыс-Бажы деп ады-биле совхоз тургузуп, ооң ажылын Ленинградтың Ленин аттыг ордендиг политехниктиг институдунуң студентилери, Ленинградтың, Москваның, Киевтиң, Ташкенттиң, Ереванның, Фрунзениң, Ростов-на-Дону, Свердловскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң, Горький, Куйбышев, Пермь, Воронеж, Саратов, Ижевск, Ставрополь, Краснодар, Калининград, Таллин, Рига, Вильнюс, Минск, Львов, Одесса, Кишинев, Ташауз, Ашхабад, Душанбе, Фрунзе, Алма-Ата, Караганда, Семипалатинск, Павлодар, Целиноград, Кустанай, Петропавловск, Актюбинск, Гурьев, Уральск, Чимкент, Джамбул, Талдыкорган, Усть-Каменогорск, Омск, Тюмень

КҮСКҮ АЖЫЛДАР

Чурттуң тараамылары өстүрүп алган дүжүдүн амаап алырын ам-даа үргүлчүлевишаан. Сибирьде болгаш Казахстанда кестинген тараяны бастырары доостур дей берген, дыка хөй аҥыл-агыйлар тараяны пландан дашкаар садып турар.

СССР-ниң Төп Статистика Эргелелинниң түңнелибиле алырга, чуртта октябрь 9-ка чедир 104.967 муң гектар чөриң тараазын болгаш тараа-бобы (кукуруза чокка) культураларын мескен. Ол шөлдүн 98 хуузуңун тараазын бастырган.

Рис амаап алыышкыны база-ла доостур чыгаан. Бүгү чуртта ол культураның бүгү шөлүнүң дөрттүң үшүн 300 муң гектарын амаап алган. Ол культураның артыкшөлдерин Россия Федерациязының болгаш Украинаның рисчилери амаап алыр. Узбекистанда рис шөлүнүң үшкү кезиин амаап апкан.

Кукуруза амаап алыышкыны эртнен чылдыындан аязын шалыпкын чоруп турар. Ону ам 18.966 муң гектардан амаап алган. Ол шөлдүң 2.680 гектарындан кукурузаның үрезинин алган.

Свёклачылар 2.252 муң гектар шөлдүң свёклазын— бүгү шөлдүң барын үштүң ийизин казып алган. Россия Федерациязының аҥыл-агыйлары ол культураның бүгү шөлүнүң дөрттүң бирин казып алыры артнан. Украинада свёкланы бүгү шөлдүң 58 хуузун, а Молдавияда — амдыызында оон 28-ке хуузун казып алган боол турар.

Украинада, Молдавияда, Закавказье республикаларында тарымал тоорун амаап алыр амыл херек кырында доозуйган. РСФСР-ниң аҥыл-агыйлары оон дүжүдүн дөрттүң бири шөлден амаап алыры артнан. Казахстанда ол культураның үштүң бирин амаап алган боол турар.

Картофельди 3.149 муң гектар черден казып алган. Ону амаап алыр амыл дооступ турар. Көдээниң аҥыл-ишчилери, үлетпүр бүдүрүлгелерниң амылчынары картофельди ышкы шыгмамырга урар дээш бүгү күштү үндүрүп турар.

Ногаалар амаап алыры үргүлчүлеп турар. Ону ам чурттуң бүгү огородтарының 28 хуузундан амаап алыры артнан.

Хөвеңчилерде амыл ам кыйыг-чапсар чок аларган. Хөвең тарыыр республикаларда байлак дүжүттүү амаап алгаш, бедик хүлээлгелерни күүседир дээш бүгү-ле аргаларны амыглап турар. Машиналар-биле 1.555 муң тонна чиг хөвеннии амаап алган.

Көдээ аҥыл-ишчилер амаап алыышкынны доозуп тура, келир чылдың дүжүдүн үндезилеп — ажгыс черлерни аңдырып, күзүн чажар тараяларны тарып турарлар. Ажгысты 81.713 муң гектарга аңдырган — планнаттынган шөлдүң дөрттүң үжүн күүседип алган. Күзүн чажар тараяларны 23.744 муң гектар черде тараан. (СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ СОГУУШКУННАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң кезектери ам мурнуу-вьетнам найысылалдың мырынай чоогунга каш-даа хүн дургузунда дайылдажып келген.

Мурнуу-вьетнам найысылалдан соңгу талада 100 километр черде Сайгонну Анлок-биле аргыштырар 13 дугаар чазаглыг ооруктуң девискээриниң кадыг-дошкун тулчуушкуннар боол турар. Патриоттар ол чазаглыг ооруктуң бир участогун ээлеп алган. Сайгондан 48 километр соңгу талада Лайхениң мурнуу-вьетнам шериг баазазы-биле Сайгонның аразын үзе кирипкен.

АКШ-тың ужар түүлү мурнуу-вьетнам патриоттарның Сайгонче шавар халдаашкын кылып турар кезектерин доктаалыр деп орадлашкан, мурнуу-вьетнам найысылалдың мырынай чоогунда соңгу болган соңгу-чөөн талада оларның туруштарын бомбалаарын күштелдирип турар.

Информация агентилелдери Мурнуу Вьетнамның бүгү фронтуларында мурнуу-вьетнам патриоттарның шавар халдаашкының дайын чорудулгаларының күштелгенин база дыннадып турар. Хостаганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Контум хоорайдан 10 километр соңгу талада орта шаттарга чалча шериглерниң туруштарын атакалаан, дайынның 100 ажыг солдадын саналан үндүрген.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хостаганың парлалга агентилели мурнуу-вьетнам патриоттарның орта шаттарда дайын чорудулгаларын дыннаткан. Сентябрь 29-та, 30-да болгаш октябрь 1-де чүгле үш хүн дургузунда безин Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң Зиалай можула дайылдажып турар кезектери дайынның үш ротазын сандан үндүрген, бир самолёдун дүжүр аткан, 60 үгер-боону болгаш өске-даа хөй-хөй шериг дериглерин былаап алган деп, ук агентилел айыткан.

Ханой парлалгазының тайылбырлалдары

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Никсонның мында чаа болган павлалга конференциязынга Вьетнам айтырыын чугаалашкан. Ханойнуң парлалгазы аңаа хамаарыштыр шүгүмүүлелдиг тайылбырлалдарын парлап үндүрген.

Соңгу Вьетнамны бомбалаарын күштелирер болгаш оон далай өртээлдерин миналаар дугайында бо чылдың май 8-те үндүрген шиитпирин АКШ-тың президентизи ол парлалга конференциязынга агартырынче чүткүл салгаш, «Мурнуу Вьетнамда кончуг халаптыг байдалды үндезинин-биле оскертирингге ол шиитпирни эргежок чугула болган ,дээр чылдак чугаалаан» деп, тайылбырлакчылар демдеглээн. АКШ-ка 1968 чылда президент соңгулазы болурунуң мурнунда Соңгу Вьетнамны бомбалаарын кандыг-даа чылдагаан чокка соксадыр деп шиитпир хүлээп алдынган турда, ону ол парлалга конференциязынга «кончуг улуг алдагдал болган» дээн. Ханой парлалгазы олче кичээнгей угландырган. Ханойнуң парлалга тайылбырлакчылары ол миннииштикинерни болгаш «бомбалаашкыннар үргүлчүлээр» деп турар медеглелдерни Вьетнам талазы-биле чугаалажышкыннар чорударынга АКШ-тың күш дөгээр дээн орадлажышкыннары деп тайылбырлаан.

МВР-нин Революстуг түр чазаа болгаш ВДР «Мурнуу Вьетнамга күш-биле коммунистиг чазак тургузар» деп турар дээр америк пропагандазының бадыткалларын Ханойнуң парлалгазы бүрүү шапкаш, ынчыг бадыткалларга тодаргай харыынны Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның 1971 чылдың июль 1-де кылган сургаглыг саналы берген деп демдеглээн. Ол саналдың ийи кол чүүлүн 1972 чылдың февраль 2-де тодаргайлап айыткан. Ук бадыткалларга база ынчыг харыынны Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның бо чылын сентябрь 11-де кылган медеглелдиниң ийиги чүүлүнде берген.

АКШ Мурнуу Вьетнамга бодунуң чалча ёзу-чурумун күшбиле тургузарынче чүткүлүн салгаш, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан болгаш өске-даа политиктиг күштерин хүлээп көрбейн турар деп айыткан.

Ол чөвүлел хүралда чугаалажышкыннарны узамдыктырган. Мурнуу болгаш Соңгу Вьетнамга удур үргедекчи дайын үүлгелиглерин күштелдиргени, АКШ-тың чаагай күзелдиин ол болуур бе деп, тайылбырлакчылар айтырыг салган. Ол парлалга конференциязының соонда америк ужар чүүл Ханойну дорааи-на араатанзыг атакалаан болгаш ВДР-нин девискээринге хөй-хөй халдаашкыннарны кылган деп чүвени тайылбырлакчылар база демдеглээн.

АК БАЖЫҢНЫҢ ТӨЛӨЭЛЕКЧИЗИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер болгаш ВДР-ниң чазаавың төлөэлекчилери Парижке күрүнелер омуразиндэн үш хүн дургузунда чугаалажышкыннар кылып келгенинин түңнелинде айтырыглар чугаалажырын ам-даа бир хүн дургузунда үргүлчүлээр деп шиитпирлээн. Ол дугайын Ак бажыңның төлөэлекчизи дыннаткан.

Ак бажыңның төлөэлекчизи ыпчалдыр чарлап дыннаткаш, ол үр чугаалажышкынарның утка-шынарын тайылбырлаарындан база дугуржулга чарар дээни ол деп болур бе дээрзин дыннадырындан ойталаан.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

ЧУГУЛА ТҮҢНЕЛ

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң Федералдыг канцлериниң ведомствозунуң статс-секретары Э. Барның Совет Эвилелинге чоранының түңнелдеринче барыын-герман парлалга кол кичээнгейин салып турар. СЭБП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев Э. Барны хүлээп алган деп, солуннар бирги арыннарында дыннаткан.

«Нойе Рейн цайтунг» солуннуң айтып турарын ёзугаар алырга, Э. Барның Москвага эрттирген беседалары «Совет Эвилели биле ГФР-нин аразында кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринге» дуза чедирген.

«Москвага чогумчалыг түңнелдер чедип алдынган» деп, «Штутгартер цайтунг» солун демдеглээн. Олар ийи чурттуң аразында харылзаларны хаңыладырынга улам ынайгы салыышкынны киирип турардыр деп, ук солун бижээн.

Ийи тала экономиктиг болгаш садыг харылзаларын улам ынай хөгжүдер дугайында дугуржулганы чедип алган. Ол фактыны «Кельнер штадт-анцейгер» солун ССРЭ биле ГФР-нин аразында болган «сумележишкиннериниң чугула түңнели» дээн.

КАТТЫШКАН АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГА

ПАРИЖ. (СЭТА). Коммунистер биле социалистер боттарының каттышкан чазак программазын тарадып, чон ортузунга тайылбырлап турар. Оларның дугуржулгалыг ажыл-чорудулгазы улам калбарган. Париж чоогунда Женвильё хоорайга олар чонга кыйгырыын парлап үндүргеш, каттышкан митинг эрттирер деп шиитпирлээн.

Үстүү Сена департаментиниң Курбевуа хоорайынга ФКП-ниң болгаш Социалистиг партияның организациялары ажылчы чоннуң эртелерин камгалаарынга кады туржур деп шиитпирлиин медеглээн хуудуе парлап үндүрген.

Тарб департаментиниң Гроль хоорайынга социалистер биле коммунистерниң тараткан хуудузунда каттышкан чазак программазын деткиринче ажылчын, тараачыннарны, биче садыгжыларны болгаш уе-тывышчыларны кыйгырган.

Мындыг ажылларны Францияның оон өске-даа хөй-хөй хоорайларында болгаш чурттакчылыг черлеринде база чорудуп турар.

Бонига болган ужуражышкын

БОНН. (СЭТА). Бонига Федералдыг канцлериниң ведомствозунга ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс-секретарь М. Коль биле ГФР-ниң федералдыг канцлериниң ведомствозунуң статс-секретары Э. Барның ээлчеглиг ужуражышкыны болган. Албан ёзузу-биле чарлаттынганындан алгаш көөрге, аңаа болган чугаалажышкынар үезинде ГДР биле ГФР-ниң аразында харылзаалар үндезиниериниң дугайында керээге хамаарышкан айтырыгларны база ийи талага соонурганчыг боол турар өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Чугаалажышкын нарны Бонига ам-даа үргүлчүлээн турар.

АКШ-ТЫҢ КОНГРЕЗИНДЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресстиң чөвүлежиилге комиссиялары бо саң-хөө чылында АКШ-тың шериг бюджедин чүүлдүг деп көргеш, пентагоннуң хереглелдерин хандырарынга 73,3 миллиард долларны үндүрүп берген.

Индий-Кыдатта эжелекчи дайынны уламчылаарынга америк хоойлужудукчулар 6,1 миллиард долларны үндүрүп берген. Ол түң чурттуң күрүне бюджединиң кедергей улуг үлүт-хуузу болган. Оон ужурунда чуртка акша үнези кудулзаар, өртектер болгаш үндүрүг улгадыр апаар.

П. ПИТЕРСОННУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң аразында бо чыл эрткелекте садыг дугуржулгазын «чарып ап болур эки-ле аргалар» бар деп, АКШ-тың садыг министри Н. Питерсон национал солуннар каттыжышкынынга чүве чугаалап турган медеглээн.

ССРЭ-ниң төлөэлери биле америк чавактың төлөэлекчилериниң аразында эрткен неделя дургузунда болган чугаалажышкыннарга далай судноларын аргыштырарының, садыг чөлизининң, лендлиз болгаш садыг дугуржулгазының айтырыгларының талазы-биле «улуг дешилге чедип алдынган» деп, садыг министри айыткан. «Келир он чылдың дургузунда Совет Эвилели-биле садыглажыры оранчок калбарар дээрзинге идеген турар бис» деп Питерсон демдеглээн.

ЛАОС. Лаостуң Улусчу хосталга шериниң даймычылары Сиенкуанг можуда генерал Ванг Паопуң тускай күштеринге удур чедиишкинниг шаап халдаашкыннарны кылып турар. Патриоттар дайзынның дыка хөй санныг солдаттарын болгаш офицерлерин тудуп алган болгаш узуткаан.

ЧУРУКТА: Улусчу хосталга шериниң артиллеристери дайзынның туружунче бооган турары.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Бистиң дыка хөй хоорайларывыста тропиктиг черниң хүнүнге хүрертир додуккан арынныг аныяктарны болганчок-ла көөр бис. Ол оолдар болгаш кыстар Африканың, Азияның, Латин Американың хамаарышпас чурттарының төлээлекчилери-дир. Олар заводтар болгаш плотиналар туларын, чаа машиналарны чогаадып кылырын совет специалистерден өөренип алыр дээш чедип келгеннери ол-дур. Мурнунда даштыкы парлалгың аланга тургаш, ам хамаарышпас күрүнелер апарган чурттарда чүгула айтырыглар шиитпирлеттинип турар. Экономика хөгжүлдези оларның аразында эң-не кол черни ээлеп турар. Үлетпүр болгаш эртеми бедик хөгжүлдени алган күрүне — Совет Эвилелинге эртем-билиг чедип алганнар ол чугула херекке улуг үлүг-хуузун киирери чугаажок.

Кандыг-даа чурттуң экономиктиг хөгжүлдези оон минералдыг чиг-эт курлавырларындан, оларны канчаар шиидээдип ап турарындан улуу-биле хамааржыр. Маңаа ССРЭ-ниң чижээ тодаргай. Совет үлетпүрүнүң бүгү-де хереглеп турар чиг-эдиниң дөрттүң беш кезээн черден казып тып турар. Совет Эвилелинге билиг чедип алыр дээш келгеннериниң хөй кезим чер иштиниң байдаан казып тывар кадрларны белеткеп үндүрүп турар институттарже кирип турар. Конгодан болгаш Индонезиядан, Нигериядан болгаш Бразилиядан, Кубадан болгаш Кувейтадан, Лаостан, Камбоджадан, Малайзиядан болгаш өске-даа чурттардан келген оолдар, кыстар Патрис Лумумба аттыг улустарның найырал университединде, Москваның күрүне университединде, Москваның геология-шинчилел институдунда, Ленинградтың, Свердловскиниң дээди өөредилге черлеринде өөренип турарлар. Чылдың-на чүс-чүс аныяк түскай эртемниг геологтар боттарының төрээн чурттунче чанып чоруп турар, а Совет Эвилели чылдын-на хамаарышпас күрүнелерниң чаза чаа төлээлерин хүлээп ап турар.

Мындыг айтырыг тургустунуп келири чалавас: ССРЭ геология эртемнин чедип алырының чүге бир онзагай чери апарганыл? Мында ийи чугула чылдагаан бар. Бирээде, совет күрүнениң сайзырап олурар улустарга дуза чедирер быжыг чүткүлүн илередип турарында, ийиде, оон геология эртеминге болгаш практиказынга кайтамчык улуг чедиишкиннерин-де болуп турар.

ССРЭ — бодунуң казымал байлактарынга экономиказын хөгжүдүп шыдаар кара чаңгыс чурт. Оон аңгыда хөмүр-дашты, нефтини, бойдусчаан газын болгаш янзы-бүрү руданы даштыкыже үндүр садыглап турар. Барыын Сибирьде делегейде нефтинин эң-не байлак чыдар черлери тывылган. Ында чылын-на 100—120 миллион тонна нефть бээр улуг үлетпүр комплекизи түзүлүп турар. Тюменьниң байлак чыдар чери — бомбүрзекте эң-не улуг деп санаттырып турар. Анда безин соолгу чылдарда чер иштинин он дөрт чаа шыгжамыры немешкен. Буктылскиниң газ чыдар чери кыска хугусаала ажыгалга кирген болгаш чурттуң төвүнде турар химия үлетпүрүн ол кывар чүүл, чиг-эт-биле хандырарын дыка улгаттырар аргалыг болган.

Үлетпүрүнүң хлеви дээрге хөмүр-даш ол-дур. Оон курлавыры база дыка немешкен. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң мурнуу чүгүзинен шахтёрлар чылда 225 миллион тонна хөмүр-дашты казып тып алыр арганыг. Ынчалза-даа чурттуң Европа кезээнин үлетпүрүнге база-ла «болуувун» хөмүр-дажы херек. Геологтар мурнунда шинчилеп каапкан болгу дег черлерден хөмүр-дашты база тыпканнар.

Совет Эвилели бодунуң онүктерингге дузалын чедирип, бар чүүлдерни харам чокка берип турар. Чээрбе ажыг социалистиг болгаш сайзыраң олурар күрүнелер Совет Эвилелинден геофизиктиг аппаратураларны, чер үттээр дериглелерни, материалдарны ап турар. Оон аңгыда ССРЭ-ниң Геология министерствозу түскай эртемниглерни даштыкыже сургакчыладып чорудуп турар.

Шак ындыг кады ажылдажылга ажыктыг. Ол кыска үениң иштинде янзы-бүрү ажыктыг казымал байлактарны: нефтинин, газтың, хөмүр-даштың, кара болгаш өнүг металлдарның шинчилелдерин чорударынга дузалаар., Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң техниктиг кады ажылдажылгазының ачызында Индияда болгаш Сирияда нефть чыдар байлак черлер тывылган болгаш оларны ажыглалга кирип эгелээн. Афганистанга газ шинчилээр ажылды челиишкинниг чоруткан. Алжирде мөңгүн суунуң чыдар черин тыпкан болгаш оон баазазынга даг-металлургия комбинадының баштайгы ээлчээнин түзүүн ажыглалга кирген. Совет специалистер алжир онүктерингге цемент, дус, баритта, шил кылыр элезин чыдар черлерни тыварынга боттарының дузазын чедирген.

Конгога (Браззавиль) совет специалистернин деткимчезинээ чартык металл рудаларны тыпкан. Амгы үеде ында даг будуруглегезинин түзүүн планнаан. Египетте фосфориттер, Иракта коксталыр хөмүрнүң чыдар черлери тывылган.

Кубага, Афганистанга, Монголга, Конгога болгаш Алжирге совет геологтарга бо-ла ужуражып болур. Малайзияның чону-биле кады ажылдажылга экижип турар. Чоокта чаа ол чурттан өнүг металлургия Министерствозунуң бөлүк геологтары аңаа чорааш чедип келген. Совет шинчилекчилер малайзия онүктерингге ажыктыг казымал байлактарны шинчилеп тыварынга дузалашкан. Малайзия бойдус казымалдары-биле байлак. Ында демир рудазының байлак курлавыры, бокситтерниң, марганецтиң, алдынның, вольфрамның, колумбиттиң делегейде эң-не байлак чыдар черлери бар. Ол бүгү байлак чурттуң экономиказын хөгжүдерингге эргежок чүгүзе. Оларны шиидээдип алыры — чоокку үениң кол соруглазы болур. Геология талазы-биле Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга ол соруглаңы шиитпирлээрингге улуг деткимче болур.

Валентин КИРСАНОВ, ПМА.

ДАЛАЙ КЫДЫЫНДА РЕСПУБЛИКА

Чогаалчының демдеглелинден

...Латвияның күш-ажылчы чону бодунуң революсчу чаңчылдары-биле шагдан бээр-ле сураглыг. Балтий баяттарының шивөөдиг турлаглары 1905 чылда орттевин хүнөктамыш, Петербургка болгаш Москвага болгулаан хан тогүүшкүнүг болуушкуннар ригга пролетарийлериниң килеция ол дораан-на хайныктырган. Оларның ол деткишкини дээш В. И. Ленин хөй удаа үнелеп чораан.

Бистиң күш-ажылчы чонувустуң социалистиг Латвияга чедир арткен эрүү белең эвес болгаш нарын-даа. Буржуазияның эрге-чагыргазы Даугава, Гауя, Вента база Лиелупе хемнериниң эриктеринге чээрби чылдың дургузунда аар, кара булуттар ышкашкыладыштыр сүре-тавартып келгеш. Ынчалзажок демисел үргүлчүлевишаан турган. Латвияга тавлаан 1940 чылдагы социалистиг революция болза, он чеди чылдың Октябрьда эгээн салдынган күчүлүг революсчу чорудулганың чарылбас кезээ болган. Латвияга боттарының өзу-чурумун доктаадып тургузарын гитлержи эжелекчилер хей-ле оралдашканнар. Кызыл шериг чораан латыштар, оларның оолдары болгаш амгы аныяк салгал Таллин, Ленинград база Москва камгалакчыларының хүрээлецинче элээп кирбишаан. Совет эргечагырга хээп тулчуушкунче чоруп турганнар. 12 муң улусчу ажээп негекчилери гитлержилер-биле демисселче кодургүп үнмушаан. Латвияның арга-арылгарынга коргуш чогу-биле дайылдажып турганнар. Бүгү совет улустарының оолдар, кыстары Латвияны хосташкан. Республиканың девискээринге гитлержилерге удур болуп тургулаан кадыгдошкун тулчуушкуннарга 17 национал улустарның төлөэлекчилери болуур Совет Эвилелиниң Маадырлары амытының ышкынган. Александр Матросовтуң маадырлыг чорууң маңаа Совет Армиязың солдаттары чеди удаа катаптаан.

Чартык чүс чыл—ол дээрге кыска-даа бол, төөгүлүг хогжулдениң ажок магаданчыг үе-чадазы-дыр. 50 чыл —ол дээрге чедип алдынган чедиишкиннерни оон бедиидеп хараарда кончуг эпчиг кайгамчыктыг бедик турут-дур. Ол турутдан моон соцгаарны перспективалар база илдең костүр.

Совет Латвияның чечехтелиишкининиң дугайын чугаалаарының мурнуунда станокторның даажын кичээнгейлиг дыннаар, бүдүрүлге чорудулгазының чаа-чаа шуулаштурулга шугумнарын көөр, болбаазын лабораторияларга кирер керек. Бир эвес Латвия мурнунда чүгле аграрлыг чурт турган болза, ам оон үлетпүрдүг күчүлүг бүгүдеге билдингир апарган. Сескн беш чылда республиканың экономиказы хөй-хөй чүүлдерни чедип алган, а тоску беш чыл дургузунда оон үлетпүр бүдүрүлгези үш-даа катап көп болган. Бистиң хөй-хөй бүдүрүлгелериниң буржуазыг Латвияның бүгү бүдүрүлгелериниң бүдүн чыл дургузунда бүдүрүп шыдаар продукциязын чүгле дүн-хүн дургузунда бүдүрүп шыдаар.

Бистиң Латвияга бүдүрген үлетпүр кылыглары эки маталды чүгле бистиң чуртувуска эвес, харын хөй-хөй дашты чурттарга база чаалап ап шыдаан. Бир эвес буржуазтыг Латвия даштыкыже Федерациязындан болгаш Украинадан ап турар бис, а Белоруссиядан тракторлар болгаш күчүлүг самосвалдар кээп тургулаар. Узбекистан бисче хөвең чорудуп турар, Азербайджан — нефтини, Грузия биле Молдавия — фруктуларны берип келген. Кожаларывыс Литва база Эстония-биле бисти быжыг пайырап, ак сеткилдиг дузалажылга сыры каттыштырып келгеш болгаш каттыштырар-даа.

Тоску беш чылдың планы— ол дээрге тода болгаш найгамчык эки программа-дыр, ук программа республиканың ажыл-агыйының бүгү адырларын калбаа-биле сайзырадыр арганы бээр. Бисте радиотехника, электротехника, электроника, чиик болгаш балык тывыш үлетпүрү чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Машина тудуушкуну, база-ла химия үлетпүрү ышкаш, шалыпкын темпилер-биле сайзырааp апаар.

Амгы беш чыл эки эгелээшкинни алган. Ук эгелээшкин моон соцгаар-даа ол хире бүзүрелдиг болгаш шалыпкын хөгжүүр. Бистиң аныяктарывыс беш чыл планын күүседиривче үлүг кедүрлүүшкүн-биле киргеш. Валентина Кроңбергтиң адын билбес оолдар, кыстар республиканың бүдүрүлгелеринде чок боор ийин. Ол дээрге «Саркапайс квадратсо» дээр фирманың бригадири, комсомолдуң өстүрүп кижизиткени кыс-тыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн тустуг кижилериң болгаш бригаданың пайы-биле бодап кылган планнарга үндезилеп бедидип турган, беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле чарыштыр, калбартырын ук урут бригадада ажылдан турар ооруг кыстар-биле кады партия съездиин болуп эртекиин соон дарый саналдаан. Ам ол үлегериң бистиң республиканың үлетпүрүнүң барык ажылчын бүрүзү эдерип турар.

Улустарның эң-пайыралының бижыгын турары хүн бүрүдеги амыдыралдың чогум-на бодуунга ылаңгыр. Ол дугайы республиканың улугулуг чаа тудугларында опаа тодазы-биле көстүп турар. Бедик күштүг электри шугуму Латвияны акы-дуңмалышкы республикалар-биле харылзаштырып турар. Даугава хемниң саарыглары кайгамчык күш-ажылдың болгаш пайыралдың үнер дээ апарганнар. Плавиньнь ГЭС-ти 20 ажыг национал улустарның төлөэлекчилери тудуп тургустуу. Тудуг дээзугланмышың хүнүнде Даугава хемниң эриктеринге хөй-хөй республикалардан төлөэлер келгиглээн. Бистиң сорулгаларывыстың чаңгыс аай болуруп бадыткадыр дээш, Украинаның төлөэлекчилери Днепрниң суун Даугававымыче экжеп холуй куткан.

Хөй-хөй националдарның төлөэлекчилери ажылчыннар болгаш инженерлер ам Рига чанында ГЭС-тиң тудуун чорудар ажылче шилчип киргиглээн. Оларның бирээзи болур Сонгу Осетия чурттуг, экскаваторщик Кустап Кайров: «Мээң хамаарыштыр алырга, Рига ГЭС-тиң тудуу — ол дээрге мээң киришкеним дөрт дугааргы улуг тудугларның бирээзи-дир. Красноярск, Плявинь ГЭС-терин база тудуштум. Чогум-на харын гидростанциялар тудуунга улустарның акы-дуңмалышкы пайыралы, ак сеткилдиг дузалажылгазы чернин мрак-чоогу хамаан чокка кончуг тодазы-биле костур боор чүвеө—деп, ол чорткаар чугаалаар чоржук.

Бистиң көдээ черлеривиске база-ла ажок улуг өскерилгелер болуп эрткиглээп. Хымырымыштаа аргын кылган крышаларлыг тарамык чавыт бажынчыгаштарның чанында амгы шагның делгем өрээлдертиг, каас шавык бажынары бедип үнгүзээн турарындан-ла ол дугайын белеңи-биле эскерип болур бис. Ам Латвияның көдээ черлериниң колхоз, совхозтарының чаагайтың чаңгыс аай болуруп бадыткадыр дээш, Украинаның төлөэлекчилери Днепрниң суун Даугававымыче экжеп холуй куткан.

1940 чылга чедир турган эрги янтилел уклады тараачының музейин канчаи-даа хандырып шыдавас турган. Чер ажылын ол ажок хожудангай чепсектер тудуп алгаш, кызыл-ла шыдал-биле чорудар ужурлуг турган. Ынчан молотилканы ходелдирер кара чаңгыс механиктиг шимчедийчи локомобиль турган. Электри күжүн ажыл-агыйларның чүкүйне-ле 1,5 хуузу алыр аргалыг турган болгаш буржуаз тургузуштуң сөөлгү чылында латви көдээге чүгле 150 хире электри моторлар саналтыныр турган, а ам барык колхоз, совхоз санында ынча хире бар.

1934 чылдан 1938 чылга чедир Латвияга бир гектар черден-не ортумаа-биле 12,43 центнер тараа дүжүдүн ап турган, а тоску беш чылдың башгайгы чылында бистиң республиканың ажыл-агыйлары гектар бүрүүдэн ортумаа-биле 26,3 центнер дүжүттү алган. Ол дээрге Латвияның көдээ черлериниң колхоз, совхозтарының чаагайтың чаңгыс аай болуруп бадыткадыр дээш, Украинаның төлөэлекчилери Днепрниң суун Даугававымыче экжеп холуй куткан.

(Төнчүү 4-ку арыңда).

ЧААГАЙ ҮҮЛЕ

Репортаж

(Солун мергежилдиң кижилери)

Кызыл хоорайның 25 кварталында төп аптекага кире бээримерге, он талаларда канада улуг карак шилян чураап. мында эжикче согушчуган-биле айтып каанын эскерер силер. Эжикте «Оптика магазининг» деп шеверги бижээш аавы каан. Ол болза кижилериниң кадымга база бир чугула чүүлдериниң бирээзи — карактың чүүл-бүрү шилдерин белеткеп. садыглаар магазин-дыр.

Эң садар аптека мыкаш, арыг-силиг магазинниң иштиинге кире бергеш, силерниң карааңарыны эмчиниң бижин берген бижинин магазинниң ажылдакчыларынга түтеур силер. Ол бээримге магазинниң эргелекчизиниң орлаачызы Любовь Павловна Родова хынаачалыг көөр. Кижиниң бир эң чугула органынын болур каракка тааржыр шилди шилян алыры чүгле эмчилерден эвес, а оны белеткеп, садып турар кижилерден база хамаарыжыр дээрин олар билир.

Оон соонда делгижир аданда болган шкафтардан аныбүрү кеструктерин силерге көргүзүп, кедирип, көрүнчүк мурнунга тургузуп алган хынаан эгелээр. Кулак артынга тааржырын, дүмчүк кырынга канчаар чыдарын дээп өөренип көөр чүүлдер-ле хой. Кеструк шилиттилген соонда чагымдар хүзээп алдынар болган эмчиниң бижин-биле караанар шилян магазинниң бир чартынында кажете артында ажылдап орар уран холдуг мастерлерге баар.

Бо өрөөге барган, ак халаттыг, эмчилерниң мыкаш бөрттүг, баштаксымаар элээн улгады берген кижини чүүл-бүрү станоктар артында ажылдап турар хөрөжеги ишчилериниң аразындан эскерип каар силер. Ол болза Тываның аптека эргелелиниң оптика магазинниң эргелекчизи Владимир Яковлевич Клят-тыр.

Владимир Яковлевичтиден кижилерге коончуг чугула ажылакты будурүп турар коллективтиң болган оон кижилериниң дугайын чугаалап бээрим дээримге ол мынча дээн:

— Карак шилдиг кижилер бистиң магазинивисте болган оон ажылдакчыларыны эки билир. Моон мурнунда Кызылда төп иом садыныны чанында бичии бажыңчыгашка ажылдап эгелээн, ам республикага сураглыг апарган мындыг магазин чүве — дээш ол уламчылады — Бистиң мастерлеривиске келген кижилериниң рецепт-бижиктерин ёзугаар шилдерин кылып, будүрүп турар. Бис чүгле Кызыл хоорайның эвес, а республиканың бүгү районнарының чурттакчыларын карак шилян-биле хандырып турар бис. Чурттуң хоорайларынга тускай белеткелди эрткен дөрт мастерлер тускай шилдерден карак шилдерин чондурүп, белеткеп турар. Олар бодур, танывыш чугаалажыңар — дээш Владимир Яковлевич кожете артынче чалады.

Столдарда ында-бүрү нарын станоктар шкийээ-даап чок ажылдап турар. Оң бетинде стодда алаан улгады берген намытыг хөрөжеги кижи харак шилиниң кыдыгларын станокта дескилээп ажылдап ор. Ол болза карак шилдерге кылырга оң ийи чыл ажылдап турар мастер-бригадир, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Анна Абрамовна Чанчина болду. Мастер чүгле чаа шилдерни кылырынга эвес, а эрге карак шилдерни септеп кылырынга мергежээн кижилерниң бирээзи.

— Анна Абрамовна ажылады эң шымаргыг болгаш дүргеп кылыр мастерлериниң бирээзи. Хүн мормазын 130 хуудан кудулаттайлың турар — деп, Владимир Яковлевич чугаалады.

Оон ырак эвеспе он чыл стажтыг мастер Мария Степановна Савгир ажылдан орар болду. Ол база-ла коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, чүүл-бүрү хемчээлдиг карак шилдерни кылыр талазы-биле бедик мергежилдиг мастер. «Тускай херекселге көрбейн тура-ла шилдиң хемчээлин көлдүүнда-ла шын тодарадыптар кижи» деп оон дугайын коллективте чугаалажып турарында хөөредиг чок.

Карак шилян кылыр мастерлериниң эң аныяа — Ленинград хоорайга тускай сургууулиг дооскан соонда дөрт чыл ажылдап турар Надежда Богданова. Аныяк мастер бодунуң ажылынын дугайын мынчаар чугаалады:

— Бодап-даа көрүнерем, кижиниң карааа мыкаш, ол хире чугула организмниң ажылы бакшыраанда дүвүреевес аргажок. Баштай эмчиге баар, а оон соонда биеке көөр. Эмчилер биле иштер кижилерни «карантадыраар» ужуралуг харылсаалгалыг, чугула хүзээлгени күүседип, хереглиг чүүлдерни кылын турарымга көргээрлиг мен. Моон болгаш эң-көрүмнүг ачылымда хөй-хөй кижилер эртем чедип алган, чаа-чаа номнарны номчаан. Моону медереп келгеш, карак шилян кылыр мастерге өөренип алганымны чүүлдүг деп санап чоруур мен.

Оптика магазинниң коллективи ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ооңга алдар болдурган соңналгыг чарыштыг казбарткан болгаш ай саныңда бедик көргүүлдерни чедип ап турар. Ол чартык чылдың будүрүлге планын 113,3 хуу. үшкү кварталдыңда — 124,4 хуу күүсеткен.

Чаагай үүлени будүрүп турар уран-шевер кижилер дугайында бо одуругларны магазинниң саналдар дептеринде пенсионер С. Арланмайның бижээн сөстери-биле доозарыя чоппазеңер:

— Бо бичии магазинде ёзулуг-ла улуг үүлени будүрүп турар, ёзулуг-ла мастерлер ажылдап турар-дыр. Магазинниң эргелекчизи эш Клят эвилең, биче сеткилдиг кижи. Карак шилян чагып келген кандыг-даа кижиниң чылыы-биле хүзээп ап, чогуур үезинде дузалаң чедирер. Мындыг кижилерге улуг чеднишкиннерни, аас-кежиктиң күзеевес арга чок.

Ында сөстерлиг демдеглелдер ол дептерде эвээн эвес.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: оптика магазинниң хөөчүн мастери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. А. Чанчина. Карак шилян кылыр талазы-биле эң аныяк мастер, коллективтиң мурнакчыларының бирээзи Н. П. Богданова.

Фотолары авторнуу.

МАЛ «СООДАР» КИЖИ

Чоокта чаа Шагаан-Арыгда мал хүлээп алыр пунктуга ийи инек садар дээш сүрүп келдивис. Ажыл шагы чаа эгелеп турган үүве. Районнуң сууларындан эккелген мал хөй болду, олчетте туруп алдывыс. А хүлээп алыкчы амдаа чок. Он бир шак үезинде хүлээп алыкчы Александр Белоусов моорлар келди. Эдеп үүве: деңги чанында турган дөрт эр, Белоусов-биле мендилешкеш, оон холдарывыстан тутканы, чүгле көдүрбейн хем кыдыынче апарды. Арткан үлүг шүүтап эгеледи:

— Ам база «дуурайладыры» ол-дур аа?

— Маңаа чеже хонар ужуруг биле берди. Белоусов орта ажылдавас, үргүлүг «азенгизаны» дыңзыдып алган турар кижи үүве-дир. Ылангыя таныш-көрүжү болган чоок кижилери, эскелер-даа оон аргага сундулуун ажыглап, соңун «сөңнеп» тургаш эдлеп мурнуунче кирер, садар малын ору өртекке чедирип ап турарының тодаргай барымдааларын хөй кижи билир болду.

Белоусов хем кыдыынга бажының «ааарын эмнеп» алгаш, демги эрлерниң алды инээн дензилеп каап, дүштеп алыр дээш чорупкан. «Соңнуг» эрлер Чодураа суурнуң хамаатылары болгал, хүлээткен инектериниң квитанциязын Белоусов бодунуң бажынына (конторазы бар-даа болзаа) бижип берген.

Дүш соонда хүлээп алыкчы чүгле тос инек, үш хаван хүлээп алгаш, хая көрүнмейиндээ базып чаа берген. Оон аразында Авай-оол Доспаның улуг семпс хаванын куду өртеже алган.

Малдарывысты база «соодуп» хондувус. Дараазында ажыл хүнүн мурнукузу дег эгелээн. Баштай «кылан-каралыг» өңнүктерин эрттиргеш, «ам хүлээп албас мен. «Сукпак» совхозче мал сөөртүр машина чок-тур» дээш турупкан. Ол үеде көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле район инспекциязының улуг инспектору Николай Байкалов келгеш, ында келген малдың шүүтүүнү хүлээп алырын сүмелээп барган чүве.

Дөрт шакта бистиң шилян инээвисти деңзиже кииргеш, кулаанга дутаарны кадап алдывыс.

Белоусов инекти топтап көргеш, «силерниң бо инээңер тодуг-дур. даарта эртен хүлээп алыр мен, ам ажыл шагы база төнген, чаваа мен» дээш чорупту. Соонуста амдаа үзорбя ажыг инек, үжен хире хаван туруп калды. Байкаловтуң чугаазын Белоусов тоовааң. «УТКА 25 чылы» совхозтуң зоотехниги Васильев, оон кады хаванвар эккелген ажы М. Эрелчин, Ак-Туруг, Кызыл-Даг суурлардан шарыдар сүрүп келген эштер болгаш өскелер-даа кажаада малывысты таңныылдап хондувус. Даартазында Белоусов «инек албас, чүгле хаваннар алыр мен!» деп «чарлык» үндүрген. Хөөкүй малды чеже кажаалаар боор. Эйлиг-Хемче сүрүп кежо бээр дээрге, «чүгле садар дүш малы коңчуг, ааа база ырак. Ам канчаар боор, хем кыдыынга ийи инээвисти сокпаш, машина хөлеглилеш, эдин магазинге дужаагаң бис. Чогуур өртээнге четпээн-даа болза, чоруусту чогудуп алдывыс. Өөрүүстүң ааларын бистеп-даа ырак, садар малы хөй болгаш аптың калган.

Бис дет түрел, садар үзээ семис малын каш хондур кажаалаан эштер районда хөй чорду.

Белоусовтуң маржы, долгун, ажылынга ак сеткилдиг эвес, аргалаар чоруу-биле Улуг-Хем районнуң удуртукчулары кажынга чедир эштежир деп турар ирги? Аргалаашкынга болгаш алкоголизмге удур чаа хөөлүг ёзугаар тортаар үезин келбээн үүве ирги бе?!

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

ДАЛАЙ КЫДЫЫНДА РЕСПУБЛИКА

(Төнчүзү. Эгези 3-ну арынды).

Латвияның көдээ ажылагының аку-дүнмалыкы республикаларның дүзээламчыларынга даяныг алгаш, ленинчи кооперативтиң планның ботандырбышаан, костуң өөрбээни-биле дүргеп сайзыраан шыдаан. Бистиң тарылга шөлдеривисте ам 30 мун ажыг тракторлар ажылдап турар, 10 мун чыгаа комбайннар дүжүт ажаалгавын чорудуп турар.

Чиндиргей тулаа-биле Латви тараачыының соксаал чок. ырма сынчы демселиниң эрги үезинң хой-хой чогаалчыларының боттарының номнарынга тода көргүскүлээн. Совет Латвияның тараажылары тудаанны шагда-ла ажыл тиилээк. Черге үгаалылалдыг ыяшкыл трактористер биле агрономнуң шолче чайгаар-ла эдертп боор.

— Чер дээрге аваа-ла бир бүрүлааш довурак ийиниң чыштынывычал пор эвес-тир. Ону эки тарын сайзыладырывыга. ол эки дүжүттүг хайырлаар. Тараа шолдуңуң кыдыынга доктаай каапкаш, ногаарарын үнүп олурар сыны көргеш. өөрүүр бис. Ынчаарга көдээде чүүттап турар кижи арбайның чечектелип олурарын. оон далайгылаштыр чалгын каап турарын. оон ногаан бүрүлерин кайы хире күзүнгүлевип турарын көргеш, аваа-ла магадап даарыбыле ыыгаарлаанып кагбас.. Ол аваа чүгле биле кадының өөрүшкүзүн хайыкпырар. Черниң эки ажаалтының келгенін. ол эки дүжүттүг хайырлаары чогум-на бистиң сеткилливисти өөртүр. Күзүн чаагай дүжүттүг ажаап ап турза. ажоок өөрүүр бис. Ынчан черниң үзүү бистиң кулаавыска дыңналып кээп турганзыг-даа аңаар де.—деп. республиканың алдарлыг агроному, көдээ ажыл-агый эртемниң кандидады Эрнест Совер чугаалаар. О. Совериң бо сөстери—ол дүүрге чаа тараажының-дыр. бүгү талазыбыле эртем-билигниг специалистиң сөстери-дир.

Совет республикаларның аразында социалистиг чарыш —ол дээрге амгы шагның эң кайгамчык болуушкуннарының бирээзи-дир. Дүржулга солушкынының түнелиндеки куш-ажылдың будурукчулуг белими. кежиден кижиливе найыралдың дириг удаазынарды пөйдүүп чоруп каар. Латвияның будурулгелеөн Москвада. Ленинградта болгаш өске-даа хоорайларда торелдешкек будурулгелер-биле доктаамал харылзаалыг. латвий кодээниң ишчилеөн Белоруссияның. Эстонияның. Латвияның тараажылары-биле боттарының бажынарын хынаажыр эки чаңчылдыглар.

Латвияның чөв. социалистиг культуразы казс чечектелишкинниң кидиң-ве үезинде. Амгы Латвия хөй санныг дээди болгаш орутмак өөредилге черлериниң. театрларның. музейлерниң. культура бажыңнарының. библиотекаларның сырый черкизи-биле дүй шыптыгаан. Эң дээре дамып чүрүктүралының былгаң чүрүктарын делегейниң хөй-хөй чүттарынга чөв эки биттир. Латыш композиторлар Ян Иванов биле Маргер Зариньш музыка чогаалдары чүттүң улуг дээш концерт залдарыкта чаңгылавып турар.

Латви литература соңгу өө

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ҮШ САЛЫГ СООНДА

Кызыл хоорайның шыдыраа талазы-биле чемпиону ат дээш маргылдааның үшкү салыында мурнунда үттурбаан ойнакчылар М. Ленин-Лопсан — Ю. Быков, В. Смирнов — А. Делгер-оол ужурашканнар. Бирги разрядчы Юрий Быков дуржулгалыг шыдыраачы М. Ленин-Лопсан-биле ойнаап. чазыг кылбайн чоорту быжыг туруштуу эдлеп апкан. Оон кадында удурланыкчыныың ийи оглун база хунаап алган. Бо ужуражышкынга Быков бодунуң үшкү тиилелгезин чедип алганы ол.

В. Смирнов биле А. Делгер-оолдуң салыы соолдуңге чедирле деп байдалдыг турган. Ынчалза-даа оюн төнер үезинде Делгер-оол чалыг кылгаш уттурган.

Өске ужуражышкынналардан хоорай чемпиону Виктор Лукянов бирги разрядчы Доржи Бурхинович, Биче-оол Ондар Вячеслав Лямнянь үдүп алган.

Үшкү салыгның соонда Юрий Быков, Виктор Смирнов, Биче-оол Ондар кымга-даа аштырбааннар.

О. МАЙДЫР.

БАЗА ИЙИ УДУГ

СКОПЛЕ (СЭТА). Бүгү делегейниң хөл-шыдыраа олимпиадазынга бистиң шыдыраачыларывыс Испанияның командазы-биле ужуражкан. соңгаарлаткан салыгларын ойнап доозан. Аваа олар база ийи удугуут болган: Таль Торанны. Карпов Визнерни уткан. Маргылдааның удуг саны —3,5:0,5. Совет шыдыраачылар мурнап турар —37 саныг. Венгрияның командазы —30, Югославияның шилиндек командазы —32,5 сааннарлыг.

„АЛДЫН КҮС" ШАҢНАЛ ДЭЭШ

Ак-Довурак хоорайның «Спартак» эки тура спорт ниитилели футбол талазы-биле «Алдын күс» деп шанналы тургускан. Оны чылдың-на күзүн ойнаарын чугуучуткан.

«Алдын күс» деп шаннал дээш Ак-Довуракка болган маргылдаага республиканың шыырак 6 командазы киришкен. Оларның аразындан республиканың Министрлер Чөвүзелиниң автобазазының «Сибирь» командазы шыгжарап үнген. Аңаа шилчиир күзбекту. выпмелди тывыскан. Ойнакчыларынга өртектиг белектерни берген.

М. СОЯН.

СЕЗОН ХАГДЫНГАН

Чайгы спорт сезонунуң хагдыныыкшынга турасхаатказп маргылдаалар Таңды районнуң төвү Бай-Хаак суурга болуп эртеен.

Уругларның 500 метр черге чарыжында Г. Дамарева (Бай-Хаак), «1000 метрге С. Янушева (Элегес» совхоз), 1500 метрге Г. Трубицева (Бай-Хаак) олар бирги черни ваганнар.

Болдардан 1000 метр черге чаржырында Ю. Евграфов, 3000 метрге С. Якоминков, 5000 метрге М. Кочага олар тиилелги болганнар.

Команда талазы-биле бирги черни Бай-Хаактың спортчулары, ийигизин — «Элегес» совхозтуң төлээлери алгаш. Тиилекчилерни ВЛКСМ райкомунуң хүндүлел бижии-биле шаннаш.

Я. ДЕСПИЖЕН.

„Бодум, эштерим дээш өөрдүм"

Олимпий чемпионуң чугаалап тур

Оон бодун Ленин орден-биле шаннаның Минскиниң радиотехника институдунуң доценгизи, хостуг хүреш талазыбыле олимпий чемпиону Александр Медведько Москвага дыңнаан. Организастыг чамдык айтырыглар шиитпирлээр дээш найысылдга оон чедип келгени ол.

— Мен кыыгаар чок аас-кежиктиг болдум, ынчангаш ол шаннал дээрге спорт талазы-биле чүгле мээң мелиилкингеримни үнелеп турары ол эвес, харын хүрештен ада-чурт школазының, тренерлериниң, специалистериниң — спорт маргылдааларында тиилээр талазы-биле биске дузалап турган бүгү кижилериниң челиишкиннерин бедик үнелеп турары ол-дур дээрзин эки билип турар мен — деп. сураглыг иеге СЭТА-ның корреспонденгизинге чугаалаан.

Мээң өөрүм — грузин Леван Тедиашвили. якут Роман Дмитриев. авар Загалов Абдулбеков болгаш өскелернин-даа чазактың белик шанналынга телептиг болганынга база улуу-биле өөрүп турар мен. Бис шүүтүүс аңгы-аңгы республикаларда келген улус-тур бис. бис шүүтүүс— чангыс аай, найыралдыг коллектив — Совет Эвилелиниң чыынды командазы бис.

— Мюнхенге болган олимпиада соонда хүрештен үнер мен деп медегизэн болгай силер. Ам канчаар бодап тур Силер?

— Он алды чыл иштинде хүрежил келгенимнин дургузунда үш удаа олимпий чемпиону болган мен. чеди катап делегей чемпиону атты чаалап ап турдум, үш удаа—Европаның, тос удаа—ССРЭ-ниң чемпиону болуп чорааң мен.. Спортчу кижи бүрүлү оортан кажаа үнерни билир. болгаш ужурлуг. Мээң хүрештен үнер ийиң келген. Хөй тиилелгелерни чедип ап турзумза-даа, хынч ам 35 аларган болгай. Эртем ажылынга шүүп кирер ой чедип келген. Өг-бүле, уруг-дарыым-биле база үр кады болуксаар-дыр мен...

— Уругларыңар каш ирги?

— Ийи. Леночкам ам он ийи харлыг. Техниске аажок сонуургалдыг. Алёшкам беш харлап бар чыдар. Ёзулуг ме-

ге болуп олуп орар кижи. чүгле бодунуң өөрүн эвес. харын ачазын бөлин октай тыптып алыр кижи-дир.

— Силериниң чөөнну планнарыңар кандыг ирги?

— Хүрешке кирежип турган чылдарымның тургузунда эвээш эвес дужулганы чыыл алган кижи мен. оңу түнней бажыңар күзелдиг мен. Ынчангаш аар дензилиг мөгелерниң маргылдааларга белеткенирингге холбашкан диссертация белеткеп турар мен.

Мээң мурнумда — ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-биле ужуражышкыннар, школачыларның, студентилерниң, шериг кежектеринин спорт кежээлериге баргылап, оларга чүве чугаалаары дээш, хөй ажылдар бар чүве ийин.

— ССРЭ-ниң чыынды командазынга силерни салуур кижи ным деп бодаар силер?

— Хамыктың мурнунда чартык аар дензиге олимпий чемпиону. Красноярск чурттуг. 23 харлыг Иван Ярыгинни алаар мен. Ол дээрге күш-шыдал талазы-биле аажок шыырак кижи. оон кол чугула мөзүүр болза, серүүлге чедип алыышпирлии. ажылдаарынга ынаа болуп турар. Амдыызында ол бодунуң денин категориязына солуур болаваын турар кижи ынчаш. ол талазыбыле байдал моон соңгаар биллине-ле боор ийин.

Амгы үеним аар дензи талазы-биле аныяк мөгелеринден Тбилиси чурттуг Нодар Модебадзени алап бодур мен, оон хары чүгле 21. Орджоникидзе хоорайдан Сослан Андиевти болгаш Сыктывкардан Владимир Паршуковту база алаар мен. оларның келир үеи улуг болуп турар.

— Аныяк мөгелерге чүнү күүзэр Силер?

— Моге хүрежинге бистиң тиилелгелиг болур чанчылыыстыг уламчылаарын, шенелделериниң чүткүлүүр-биле, үзүк чокка кылып туарын, техниктиг болгаш тактиктиг мергежилди могаг, чокка сайзыраңгайлыларын оларга күзээр мен.

Г. ХАЧКОВАНЯН. (СЭТА-ның корр).

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

№ 13 магазин (автобустуң доктаар черн «Восток») болгаш «Саян» универмаг магазиннеринің хеп быжар тускай черлеринге кээп пастерни быштырып алырынче садып алыкчыларны чалап тур.

Платьелерни, костюмнерни, чүвүүлеөрни болгаш магазинден садып алган пастер-биле ескедаа чүүлдерни быштырып ап болур.

№ 5 «Детский мир» болгаш (Нечетов кудумчузунда), Универмаг (Октябрьская кудумчузунда), № 47, 45 (Заречный доора кудумчуда), № 4, 7 (базаар девискээринде), № 11 (Каа-Хем суурда), № 12 (Титов кудумчузунда), № 41 (Нечетов кудумчузунда), № 13 (автобустуң доктаар черн «Восток») магазиннинң үлетпүр бараанналар садар секциязы октябрь 15-тен эгелеп ДЫШТАНЫЛГА ХҮННЕРИ ЧОККА АЖЫЛДААР.

Бистиң магазиннеривисте улуг хүннерде келиринче садып алыкчыларны чалап тур бис.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Көрүкчүлерге

«Ромео биле Джульетта» деп шиге ойнаар бир артистиң аарааны-биле хөлбаштыр оон көрүлдези болбазын чарладывыс.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЙ

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

15.30— Дамчыдыктаалар программазы. 15.35— Школачыларга. Олимпиада «Төрөөн чүрттүн флоду». «Аврораның оруу-биле». 16.25— Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар ораныңда». 17.50 — Өөнүг телекөргүзүг. «Арфалар үнү чаңгыланып тур». Концерт. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Баскетбол талазы-биле Европаның чемпионады. Херженеппер. Югославия — ССРЭ). Болгариядан дамчыдылга. (Бижидилге). 19.05—Эртеминиң болгаш культуразының үстүлә айтырыглары. «Бойдус •камгалалы — бүгү улустуң херээ». ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының академиги Н. В. Мельников дамчыдыгаңы чорудар.

КЫЗЫЛДАН

19.35— Телемедээлер. 19.55— «Орустар болгаш ужуражыылгалар». Кыска метражтыг фильм. 20.05— Аъш-чем үзеттүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге тураскаатkан дамчыдылга. 20.30— Кыска метражтыг фильм. 20.40— Телемедээлер. 20.50— Чарлалдар, роллама.

МОСКВАДАН

21.00— Өөнүг телекөргүзүг. Эстрада концерти. 21.40— «Сибирьның күчүзүү». 4-кү дамчыдылга. 22.10— Чогаалчының шидири. С. Сартаковтуң чугаалы. 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—00.25— Өөнүг телекөргүзүг. «Теш». Ураң-чечен фильм.

Агаар

Богүн республикага бүргеп, ааяыр, хар чаар. Барыын үзламышкынның хат кошкап, күштелип каап турар. Агаарның температуразы дагыыр районнарга бир градус соонтап дөрт градус чедир чыдыыр. оскелерниге 5—10 градус чылыг болуур.

Кызылга бүргеп. ааяыр. Хат кошкап, күштелип каап турар. Агаарның температуразы 5—7 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Орус шөл» 10.00, 11.50, 13.40, 15.20, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Офицерлер» 15.00, «Эрги амыдыралдан драма» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл дашгар» деп элставада» 10.00, «Сынунуң замми» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үш чоон кижи» 10.00, 13.40, «Баш таарарыкы» 11.50, 15.40, «Хамраз» (1-гн, 2-ги кезээ) 17.20, 20.30 шактарда.

Моңгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң төгерик такмазының читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп саналр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу. бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63. редакторнуң орлакчыларының 35-24. пропаганда килизиниң 23-54. чарыысаалгалыг секретарының 23-35. партийжи амылыкал килизиниң 37-13. культура килизиниң 23-54 көдээ ажыл-агый килизиниң 21-47 үзегүүр килизиниң 22-64. чагаа килизиниң 41-27. информация база совет тургузуг килизиниң 20-60. бухгалтериянын 31-75. корректорларның 27-41. Солун келбейн баңгаага 32-75. Телефонде болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тывавын ном үлүгүер черинин республика типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01054.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЧТЕРИ, КАТЫЛЫҢЫЛАР!

1925 чылда үнделип эгелээнинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 14 СУББОТА № 243 (9044) ортаа 2 пеш.

Совет-иран документилерге ат салган

Октябрь 12-де Москвага хүлээп алышкынныг бажыңында Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Иранныг аразынга он беш чыл дургузунда экономиктиг болгаш техниктиг кадыг ажылдажылга дугайында Керээге болгаш ССРЭ биле Иранныг аразынга 1972—1976 чылдарда культурлуг солчуушкун планынга ат салган.

Керээге болгаш планга Совет чазактыг мурнундан ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко, Иранныг шахиншах чазаанның мурнундан—даштыкы хереглер министри Аббас Али Халатбари ат салган.

ССРЭ-ниң болгаш Иранныг чазактары ийи чурт аразында керээлериниң, дугуржулгаларның болгаш өске-даа документилериниң негелдезинге дүүштүр найыралдыг болгаш чагаг кожа-хелбээ харылзааларны бажыглаар болгаш хөгжүдер дээш хүсел-биле керээ чаргыпкан.

Ында ССРЭ биле Иранныг аразынга бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг болгаш техниктиг кадыг ажылдажылганы болгаш садыглажышкынынга үр хуусавалыг чорударын көрүп турар.

ССРЭ-биле Иранныг аразынга культурлуг харылзаалар дугайында дугуржулгага үнделиилээш ажылдан кылган культурлуг солчуушкуннар планында ийи чурттуң аразынга культура болгаш ураң чүүл, эртем, радио, телевидение, парлалга талазы-биле, а ол ышкаш спюрт талазы-биле ийи чурт аразынга кадыг ажылдажылганың кол-кол углаанышкынын тодаргадып турар.

Документилерге ат салынышкынынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский болгаш албанныг өске-даа кижилери олурушканнар.

Иран талазындан Иранныг шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви, шахиня Фарах Пехлеви болгаш шахиншах-биле кадыг ССРЭ-де келген албан кижилери олурушканнар.

ИРАННЫҢ ШАХИНШАГЫ МОХАММЕД РЕЗА ПЕХЛЕВИНИҢ БОЛГАШ ШАХИНЯ ФАРАХ ПЕХЛЕВИНИҢ МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанның ёзугаар бистиң чурттувуста албан ужурунда аян-чорук кылып келген Иранныг шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш шахиня Фарах Пехлеви октябрь 13-те Москвадан чорупкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский, албанныг өске-даа кижилери, Москваның ажылчы чонунарының төлээлекчилери Иранныг болгаш Совет Эвилелиниң туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга барып шахиншахты үзеп каапканнар.

Шеригиин үш кезээнден — чазаг шеригилериң, ужудукчуларның, далайжыларның хүндүлүг таңнылыын ужудуушкуч шөлүнге чыскаагап. Шахиншахка хүндүлүг таңнылыын начальниги рапорт бергеп. Иранныг болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнилери чангыланган. Иранныг шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный совет дайынчыларның чыскаалын эргээн.

Совет удурукчулар болгаш найысылалдың ажылчы чонунарының төлээлекчилери ирап күрүнеңиң баштыңы-биле эртиг-ээлдек байырлашканнар.

Самолёт Талдынче утпаан ужудуп чорупкан. Хүндүлүг аалчылар Совет Эвилелинге аян-чорууның үезинде ол ышкаш Воронежке, Алма-Атага болгаш Сочиге база бээр.

Шахиншах-биле кадыг Совет Эвилелинге келген албан кижилери Мохаммед Реза Пехлеви-биле кадыг чорупканнар.

(СЭТА)

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕР

Тудуг ажылдарының тос айларда түннели

Тос айларда республиканың колхоз, совхозтарынга 800 баш бода, 6300 баш шээр мал кирер кажаалары, 100 тонна ногаа шыгжаар черии, 320 уруг өөреиир ча школаны ажыглалга киирген, 47 мун га черии сут-биле хандырган. Юбилейлиг чылда республиканың хоорайларынга база чаа-чаа туг дуглар ажыглалга киргилээн. Кызылда 280 уруг турар сад база эмнелге комплексизиниң тудуу доозулган. Ниитизи-биле 42476 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген. «Тыва тудуг» трест чылда-ла 10 мун кубометр эптеп-чыгган демир-бетон болгаш 5 мун тонна арматура бүдүрер комплекстиг түткан. Даг-дугу арыглакчыларының хоорайы — Ак-Довуракта 600 олуттуг Культура ордузу ажылдай бергеп.

Ниитизи-биле республиканың тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының тос айлар планын 96 хуу күүсеткеп. Ол болза эрткен чылдың ол үезиниң деңнелиндеп 8 хуу өөрүлде болуур. 33 тудуг организацияларының он үшү тос айларның планын күүсеттиээн. «Тыва даг-дугу тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг», «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелелдер болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң чамдык КМК-лары планны чедиишкинниг боттандыргай.

Чыл планында көрдүгенин ёзугаар ажыглалга киирээ чорууур объектилериниң элээн кезиин тудуп доосса-даа, кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы түгэе 81 хуу четкеп. Бо көргүзүүр харын-даа эрткен чылдың тос айларының деңнелиндеп 17 хуу чавызаан.

Культура-амыдырал хандырылгазының объектилериниң тудуу оожум чоруп турар. Чагыкчының сан-медээзин ёзугаар алырга, кадык камгалал объектилериниң тудуг планы 59-ла хуу күүсеттинген. А коммунал хандырылганың — 68 хуу, чырыдышкынның — 72 хуу болган.

Тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедиринин, капитал салышкывнарының ажыктыын бедидериниң кол аргазы болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиндеп болгай. Бо талазы-биле бистиң тудугжуларывыс эрткен сес айларның планын күүсеттээн, ол көргүзүүр 96 хуу болган. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өөрүлдезиниң темпизи 1,3 хуу, а ажыл төлевириниң өөрүлдезиниң темпизи 1,6 хуу болган. Ажыл-агый чорудулгазынга ыңдыг чорук таарымча чок деп чүве биндингир.

Тудугнуң бот-үнезин аартадыр, объектилерни тудар хуусаазын узамдыктырар, үрей ыглыышкыннар болдурар, күчажылды механизастаарынче чогуур кичээнгей салбас чүүлдер ам-даа бар. Оон уламыдан тос айларда тудугнуң бот-үнезин 428 мун рубльге аартаан. «Тыва көдээ тудуг», «Тыва тудуг», «Тыва суг тудуг» трестериниң организацияларының тудугнуң бот-үнезин чиигедир, иштики курлавырларны четче ажыглаар, бо кварталда кап дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар ужурлуг. Түгэе ынчаарда юбилейжи чылдың планнары болгаш социалистиг хүлээлгелер күүсеттинер.

Тываның тарааажылары дүүнге чедир 117.103 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, бедиткен социалистиг хүлээлгезин 106,4 хуу чедир күүседи берген.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуулу	Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуулу
ТАҢДЫ	56000	50.845	90,8	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	4.134	83,7
БИЙ-ХЕМ	13000	15.900	122,3	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	34.933	129,4	КЫЗЫЛ	5000	5582	111,6
УЛУГ-ХЕМ	5.580	4.432	79,8	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	896	68,7
				ЭРЗИН		169	—
				ТЕС-ХЕМ		6	—

КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТ

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң амыдышчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар ыңдыр аяган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырбышаан, тараа амаан алыышкынын доозаан, күрүнеге тараа, дүк садар чыл планын, эът, сүт думаарының тос айлар онаалдазын, мал чиин белетизээр даалганы күүсеткен дугайында совхозтуң директиязы, партия комитеди СЭКП Тыва обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге дүүн рапорттаан.

Совхозтуң тараамылары 1975 га тараа культураларының амаалдазын доозаан, гектардан ортумаа-биле кызылтастан 13 центнер, арбайдан 17 центнер думуттуу аяган. Күрүнеге 500 тонна тарааны садып, ийи планны берген. Үрезин бүрүнү-биле урдунган, саваңны шуптузун болуп сараатгаан.

ҮЕНИ МУРНААН БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Кызылдың түүйбү заводунуң ажыл-ишчилери бүгү улуетуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чарыы чүс чыл болуур оюн төлептиг үткүүру-биле бо чылдың планныг онаалдазын декабрьның 5-те күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгезин алгаңы биилер бисс. Ук коллектив ол хүлээлгезин хүүеда бетинде күүседир дээш ам ноябрьның үлүүнде ажылдан турар.

Завод эрткен тос айларда план ёзугаар 12550 мун түүйбуның орнунга 14177 мун түүйбуну бүдүргеп, планның 113 хуу, а чижеглей алган түүйбу бүдүрелиниң даалгазын 116,2 хуу күүсеткеп.

Эрткен үеде 695 мун рубльдин бараанныг продукциязын сайгарар турган. 814 мун рубль чедирген. А орулга киирип алырының онаалдазын 117,6 хуу боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 10 хуу оскеп.

Бо бүгү адаанныс саннар бүдүрүлгенин чайныынчак чедиишкиннерни хереглеп турар. Ол бүгүнү чогум чүүл ачызылда чедип алганы?

Бир-ле дугаарында завод планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг-бериишкинниң чаа системазыйче киргенин айтыры чугула. Оон эгелээн бүдүрүлге эки ажылдап, орулгалыг болу берген. Оон түңнелинде заводтуң ажылчыннарының материалдыг байдалы улам экижип, ажылынга сонуургалы оскеп.

Моон мурнунда чылдарда заводка ажылчыннар чедиишпейн турган ийикте азы бир-ийи ай ажылдаан, үнүп чоруй баар турган. Ам ыңдыг эвес. Ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазывче, амыдыралынче администрация чери удур кичээнгейни салган. Оон бир хереченин завод коллективтиниң социалистиг харыжының тиилекчилерин 20 кижиге «Найырал иеезадаш-биле аян-чорук кылыр халас путёвкаларны бергеин болур.

Социалистиг чарыш заводтуң бригадалар, цехтер, залчегер, түс-түе кижилер аразында балбаргаан. Үшкү кварталдың түңнели-биле алырга. Дмитрий Ильич Доможаковтуң удурткаңы түүйбу салыкчыларының бригадазы шылгараан. Олар коммунистиг ёзу-биле чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш ажылдап, хүнде 10 мун түүйбу салыр хүлээлгезин 15—18 мун чедирип турар.

Петр Иванович Черепановтуң 10 кижилеп тургустунган коммунистиг күш-ажылдың хептекчилер бригадазы база-ла багай эвес ажылдап, тос айларның даалгазын 160 хуу күүсеткеп.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: түүйбу салыкчыларының бригадазы, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы Д. Доможаков.

Чарыштың тиилекчизи — Таңды район

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле социалистиг чарыштың бо чылдың үшүнү кварталында түңнелиин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпроф-чөвүлел чугаалажып көргеш, үш кварталдарда күрүнеге сүт садарының планын 102,8 хуу, эът тиин — 106,2 хуу, дүктүүн — 101,3 хуу күүсеткеп Таңды район чарыышта тиилекчи болган деп санаан. Ынчангаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпроф-чөвүлелдиң шилчинир Кызыл тугун 500 рубль түңнүг акша шанналы-биле кадыг ол районга тыпсырын шинтирлээн.

Тук тыпсырымга холбаштыр Таңдының партия-ажыл-агый активиниң хуралы ууда Бай-Хаак суурга болуп эрткен. Ол хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме шилчинир Кызыл туғлу акша шанналы-биле кадыг районнуң төлээлекчилеринге тывысказы, юбилейлиг чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көнүдедир дээш Таңдының ажыл-шинчилериниң шүдүргү ажылдаанын демдеглээн.

Хуралга районнуң чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары, мурнакчылары болгаш райкүүском даргазы Г. А. Заркевич чүве чугаалаан, чылдың соолгу кварталында улам-на күжениишкиннг ажылдаан, мал продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының артканы онаалдаларын ажыр күүседип, ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге төлептиг белектер-биле ужуражырын шыңгытканнаан.

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң 1972 чылдың тос айларында Күрүне планын күүсеткенининиң дугайында

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуурга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеттишаан, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери үлетпүр продукциязын бүдүрер талазы-биле элээн чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин сайгарарының болгаш бүдүрүп үндүрериниң тос айлар планы күүсеттингеп. Планнан ажыр эң хөй продукциялы «Тыва даг-дугу» комбинат, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары, «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелери сайгарган.

Эрткен чылдың ол үезиниң деңзээрге, бүдүрген болгаш сайгарган продукциязының хемчээли 12 хуу улгатган.

Кол-кол адырлар аайы-биле үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш бүдүрүлгени остүрериниң темпилериниң планын күүсеткени мындыг болган:

АДЫРЛАР ААЙЫ-БИЛЕ	Хуу-биле: планы күүседеэ	Хуу-биле: 1972 чылдың тос айлары 1971 чылдың тос айларынга хамаарыштыр
Республика ниитизи-биле	104	112
Электроэнергетика	—	97
Оларр чүүл үлетпүрү	102	93
Металя болбаазыралыры	109	109
Ыяш болгаш ыяш ажылдан ыыгыры	110	113
Тудуг материалдарының үлетпүрү	103	110
Чиик үлетпүр	105	98
Аъш-чем үлетпүрү	102	110

Январь-сентябрь айларда республиканың үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 102 хуу күүсеткеп, эртиен чылдың ол үезинге бодаарга, ажылдан турар бир кижиге онаалдыр продукция бүдүрери 10 хуу көвүдээн. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дугу» комбинаттарның, эът комбинадының, Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтарының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелериниң коллективтери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле бедик көргүзүлгелерни болгаан.

Республиканың үлетпүрү ажылдап турар бир кижиге онаалдыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң остүрериниң болгаш ажыл төлевирин бедидериниң темпилерин таарыштыр дүүштүрериң чедип алган.

Тос айларда продукция сайгарарының, үлетпүр продукциязын бүдүрериниң ниитизи хемчээлин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының планын республиканың түс-түс бүдүрүлгелериниң аайы-биле күүсеткенин алырга ыңдыг:

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ

БҮДҮРҮЛГЕЛЕР КОЛЛЕКТИВТЕРИ	Хуу-биле: План күүседеэ	1972 чылдың январь-сентябрь 1971 чылдың ол үезинге хамаарыштыр: Бүдүрүлгениң ниитизи-биле хемчээли	Күш-ажылдан бүдүрүкчүлүү
Эвилел чагыргазының үлетпүрү	102	116	113
оон иштинде:			
«Тыва даг-дугу» комбинат	106	108	111
Каа-Хемниң хомүр-даш разрези	102	93	103
Тудуг кезектери комбинат	97	119	105
Ак-Довуракты УБК	91	91	99,6
Республика чагыргазының үлетпүрү	105	110	107
оон иштинде:			
Эът комбинады	97	116	113
Сүт комбинады	106	108	110
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	98	99,5	99,0
Кызылдың хлеб заводу	96	97	96
Чадаанының —«—	107	107	107
Ак-Довуракты —«—	100,9	103	103
Хову-Аксының —«—	100,0	104	97
Пиво заводу	96	99,0	99,0
Тараа продуктулар эргелели	134	105	102
Кызылдың сайгарылга базазы	125	107	103
Чадаанының тараа пунктузу	156	80	80
Үстүү-Енисейниң балык заводу	96	83	95
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	108	172	149
Типография	100,0	106	108
Даараныпга комбинады	100,7	92	91
Алгы заводу	105	105	107
Караа четпестер ниитилелиниң өөредилгеге-будуруге черн	115	116	99,0
Тудуг материалдары үлетпүрүнүң эргелели	118	120	109
Кызылдың түүйбу заводу	117	121	110
Кызыл-Мажалыктың —«—	119	118	106
«Тыва көдээ тудуг» трест	114	119	113
Шуурмактың ыяш пунктузу	106	110	105
Туранның —«—	124	131	121
Ыяш ажыл-агый эргелели	106	113	108
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	105	124	110
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	116	105	108
Автосептелге заводу	103	104	107
«Сельхозтехника» каттыжылышкыны	110	113	110
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	109	105	104

1972 чылдың тос айларында үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүрүлгенин шиитсиваан көргүзүлгеге мындыг:

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ХЕВИРЛЕРИ	1972 чылдың январь-сентябрьда бүдүрүлгени	1972 чылдың тос айларда эрткен чылдың ол үезинге хамаарыштыр (хуу)
Электроэнергия — млн. квт-шак	120.1	92
Хомүр-даш — мун тонна	378	94
Тудуг түүйбузу — млн. кезек	21,5	113
Тудуг чугайы — тонна	888	105
Эптеп-чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — мун кубометр	32.1	143
Соруттуг даг-дугу—мун тонна	32.2	115
Мебель — мун рубль	653	113
Тудуг ыяжын болгаш одаар ыяшты үндүр сөөрткеэн — мун кубометр —	200.9	97
оон иштинде: тудуг ыяжы мун кубометр	169,5	98
Дилиг материалдары — мун кубометр	103	110
Хем ядык — мун экеш	53,6	96
Кидис ядык — мун экеш	50,4	106
Даараныпга кылыглары — мун рубль	817	111
Балык тудары — тонна	200	105
I категориянын өкпе, баары-биле эът — тонна	5345	118
Колбаса кылыглары — тонна	855	105
Саржат — тонна	445	118
Чалаң сүт продукциязы—тонна	9686	98
Долган—тонна	7404	94
Хлеб болгаш хлеб-булка аймаа — тонна	12595	105
Кондитер кылыглары — тонна	513	83
Водка — мун дкл	138	92
Пиво—мун дкл	169	135
Заапчыес суксуун — мун дкл	80	71
Дус (чем) — тонна	6608	76

Ол үеде 12,4 млн. квт-шак электроэнергияны, 1,8 млн. тудуг түүйбузун, 3,7 мун кубометрлиг эптеп-чыгган демир-бетон конструкциялардың болгаш кезектерни, 1990 тонна даг-дугуп, 8,6 мун экеш хем ядыкты, 35 тонна колбаса кылыгларын, 1104 тонна долганы плавлап ажыр будурүп үндүргеен.

Бараанныг продукциянын бот-үнезинин сес айлар планын республиканың үлетпүрү күүсеткеп. «Тыва даг-дугу» комбинат, Каа-Хемниң хомүр-даш разрези, «Тыва кобальт» комбинат, алгы заводу болгаш эът комбинады күрүне хереглеринге элээн камнап алган.

Ниитизи чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык будурүлгелер кол-кол көргүзүлгелер талазы-биле планны күүсеттээн. Чижээ, 11 будурүлге продукция сайгарарының планын күүсеткеп болгаш улус ажыл-агыйынга 787 мун рубльлиг продукциязын чедип бербээн. Ак-Довуракты үлетпүр будурүлгелер комбинады (УБК), Чадаанының саржат заводу, эът комбинады, пиво заводу, Тудуг кезектери комбинат, Кызылдың хлеб заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу планны күүсеттээн. 10 будурүлге эрткен чылдың ол үезинден элээн продукциязын сайгарган.

Ниитизи продукция будурериниң тос айлар планын 16 будурүлге, күш-ажылдың будурүрүкчүлүүнүң планын 20 будурүлге күүсеттээн, а 22 будурүлге ук көргүзүүнү эрткен чылдың январь-сентябрьның деңнелиндеп чавызаткан.

Ак-Довуракты УБК, Кызылдың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары, пиво заводу, Чадаанының тараа пунктузу, даараныпга комбинады болгаш өскелер-даа күш-ажылдың будурүрүкчүлүүн бедиреринин планын күүсеттээн айыкпе эрткен чылдынган чавызаткан.

Январь-сентябрь айларда 147 тонна тудуг чугайны, 35 мун рубльлиг мебель аймаан, 114 тонна чалаң сүт продукциязын, 47 тонна кондитер кылыгларын, 50 мун дкл заапчыес суксуунну чедип бербээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Совет-моол найыралга холбаштыр

Дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга Кызылдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң совет-моол найырал айының эгезээни-биле холбаштыр байырлыг хуралы болган.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш С. М. Кудажа хуралды ажыткан.

Совет-моол найыралга холбашкан илеткелдиң ана совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырының даргазының орлакчызы, моогу эртемчиниң каннидады эш Ю. Л. Аравчыл кыдаан.

Кыызында хуталары 35 профессионал-техниктиг училищениң мастера эш О. Ч. Куулар болгаш терапевт-эмчи эш Б. Г. Чубарев ана чүве чугаалаан, боттарының өөредилери-биле кадыг Моолдуң аймактарынга чоруп чораанын чугаалагылаан, пролетаржы интернационализминиң болгаш улустарының найыралының принциптеринге үшеанзээн, совет-моол найыралдың улам улуу-биле быжыгарынга идегелиг демдеглээнинээ.

Туннелиниле хуралдың киржикчилери МАР-ның бистиң республика-биле кожа болуп, бистиң-биле доктаамал холбаа тудуп турар аймактарының ажылчы чонунарынга байырлыг телеграмманы хүлээп алган.

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫС ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Хоорайның партия активиниң хуралындан

Найысылал Кызылдың партия активиниң бурунгу хүн болуп эрткен хуралынга ССРЭ-ниң бежев чылынга белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалапкаш, юбилейге уткуштур кылдынган ажылды база четпестерни болгаш моон соцгаргы соругларны хандыр аналитеп көрген.

— Хоорайның партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол, ажыл-агый организацияларының ажыл-чорудулгазынга ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалы эң чугула документ болган — деп, актив хуралынга бо талазы-биле плеткел кылган СЭКП хооркомунуң ийиги секретары С. М. Кудажы эгелеп чугаалаан. Партия хоорком болгаш эге организациялары ол чугула документиниң удуртулга болдургаш, юбилейге уткуштур тодаргай хемчегларни ажылдап кылгаш, коллектив бүрүзүнге организаторлуг болгаш политиктиг ажылды калбартып чоруткан.

Москваның болгаш Ленинградтың ажылчыннарының эгелээшкини-биле ол удур байырлалга алдар болдурган социалистиг чарыш хоорайның бүдүрүлге коллективтерине калбаргаш. Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агыйының. № 1 АТБ-ниң коллективи ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга алдар болдурган СЭКП ТК-ныц, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тургусканы юбилейжи Хүндүлүг демдээн алыр эрге дээш чарыштыр эгелоччилерни болган. Юбилейге уткуштур алган хүлээлгелериниң болгаш планнарның күүседээниң түңнелдери ажылчы чонналрының чогаадыкчы идепкейиниң, күш-ажылчы болган политиктиг көдүрүлүшкүнүүн дугайын чугаалаан турар.

Илеткелчи болгаш санал берген эптер бо талазы-биле тодаргай чижектерни көргүскен. Хоорайның үлетүүр тос айларда продукция сайгарлының планын 102,8 хуу күүседип, пландан ажыр бир миллион ажыг рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң планын 104,6 хуу күүскеткен. Алган социалистиг хүлээлге ам бээш хөй чүүлдерниң талазы-биле ажыр күүсеттинген.

Автотранспорт бүдүрүлгелери чүк соортуп планын ажыр күүсеткен. Тудуг организациялары база-ла улуг хемчээлдиг ажылды күүсеткен: республиканың эмнелге комплексиниң, Элегес-Аксы — Кызыл аразында 220 кв электри дамчыдылгазының шугумунуң тудуун, радио бажыңын, 280 орунлуг уруглар садын, 10 муң дорбелчин метр чуртталга шолуң болган өскедээ объектилерни ажыглалга киргеп. Юбилейге уткуштур алган хүлээлгезин Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агыйы, алгы заводу, типография, сүт заводу, № 2 АТБ, респотребсоюзтуң АТБ-зи, № 12 автобаза, хоорайның тудуг-септелге эргелели, Кызыл электро тудуг эргелели, автосептелге заводу, сайгарылга базазы, тууйбу заводу чедишкинниг күүседип турар дээрзин актив хуралынга сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

Хоорай Советиниң ажыл-агыйларының көдээ ишчилерни улуг байырлалды төлептиг уткууру-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Төрээн чурттуң шыгжамырынче беш чартык муңдан хөй тараайы урган, ол болза планның 110 хуузу болур. Эът болгаш дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Тос айларда сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планы күүсеттинген.

Юбилейге белеткелдиң үезинде хөй-хөй партия организацияларында организаторлуг ажылдың деңнели бедөөн. ССРЭ-ниң 50 чылының байырлалынга социалистиг чарышты авангардында коммунистер чоруп турар. Ылаңгыя Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң парторганизациязы социалистиг чарышты организастаарының айтырыгларынче улуг күчээлгелер болгаш план күүседээнииң дугайында партбюрога, партия хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар. Ынчангаш ол бүгү айтырыглар бо коллективте чанчаар тургустушкынын илеткелчи болгаш актив хуралынга санал берген ол бүдүрүлгениң начальныгы Р. Х. Шагмахметов тодаргай чугаалаан.

Оон-биле кады ССРЭ-ниң юбилейинге белеткелди чамдык коллективтериң удуртукчулары, парткомнар, партия эге организацияларының кошкак чорудуп турар дээрзин актив хуралынга демдеглээн. Илеткелчи-даа база санал берген эптер: «Кок-Тей» совхозта партия эге организациязының секретары В. М. Гаврилова, тудуг кезектери комбинаттың директору В. Н. Бехтерев, хооржүүскомунуң даргазының орлакчызы В. А. Паруниң, «Тыва тудуг» трестеге партком секретары В. К. Базак, Кызыл хооржүүскомуң ишпикин хереглер кидизиниң начальныгы М. Акимов болгаш өскелер-даа бо талазы-биле чамдык чижектерни көргүскен.

Хлеб, пиво заводтары, тудуг кезектери комбинат, балык заводу ышкаш бүдүрүлгелер чыл эгезинден-не бүдүрүлге планын күүсеттейн келген. 9 айларның түңнелинде эът комбинады, хеп даараар ателье база-ла ыңдыг байдалдыг апаргаш. Ниитизин-биле олар 387 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. 7 бүдүрүлге ниити продукциязының планын күүсетпээн, оларга база-ла үстүнде адаанывыс бүдүрүлгелер хамаарыжыр. Ол ышкаш хлеб, балык заводтарының, дааранылга комбинадының коллективтери продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үедеги деңнелиндеп күдулаткан. Үстүнде бүдүрүлгелериниң чамдыктары хүлээлгезинде бижип алган күүседериниң хөй нуруузун күүсеттейн турар.

Юбилейге уткуштур алган хүлээлгезиниң база планныг сорулгаларны күүседир талазы-биле тудуг, транспорт, садыг организацияларының ажылында удуг четпестер бар дээрзин актив хуралынга чидин-биле шүтүмүүлээн. Ылаңгыя «Кызыл тудуг» эргелели, 48-ки тудуг эргелели чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер талазы-биле кордүнген графикти үскен.

Найысылалды ногаанчыдып, чаагайжыдар айтырыгны хөй-хөй коллективтер доктаамал эвес, чүгле байырлалдар мурнунда чорудуп турар. Бажыңнар эргелолдеры кварталдар девискээрлерин ногаанчыдайын турар, чаагайжыдылганың ажылдарын № 2 АТБ-ниң болгаш дыл, литература, төөгүнүң эртем-шинчилел институду, пассажирлер АТБ-зи болгаш өске-даа коллективтер чорутпайн турар.

ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ныц доктаалында ажылчы чонналрың коммунистиг кижизидилгезинин айтырыгларын партияның бүгү организацияларының, идеологтуг албан черлериниң база организацияларының мурнунга чугула сорулга кылдыр салган. Ону удуртулга болдургаш юбилейнин хоорай комиссиязы, партия организациялары байырлалга уткуштур чорудар политмассаглыг ажылдың талазы-биле ажылдап кылган хемчегларни күүседир дээш эвээш эвес ажылдарны чоруткан болбайн ава, ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге уткуштур белеткелди бүгү талалыг, улам күштедиреринче угланган, партия организацияларының сорулгаларын айытказ доктаалды аңаа хүлээп алган. Маңаа найысылалдың эртемденнери, культура ажылдакчылары, хөй санныг интеллигенциязы улуг улуг-хуузун киирип турарын актив хуралынга сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

Ынчалза-даа илеткелдеп болгаш саналдардан алгаш коорге, чамдык бүдүрүлгелерде, транспорт, тудуг организацияларында, ылаңгыя Тываның электри четкизинде, «Сукпак» совхозта политмассалыг ажылдың деңнели дыка чавыс боор турар. Оон ужурудан чамдык ажылчыннарның аразында арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр, ажыл-шагы үзер чоруктар аңдаа улуткаттынмаан.

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга чедир үш ай четпес үе арткан. Арткан үеде партия, совет, профсоюзтар болгаш ажыл-агый, комсомол организациялары ол аддарлыг болуушкунга белеткелди улам күштелдирер, аңаа аддар кылдыр алган хүлээлгелерин болгаш улус ажыл-агыйының планныг сорулгаларын күүседип турган, бистиң Төрээн чурттувустуң улустарының өндүр улуг байырлалын найысыдал Кызылдың бүгү ажылчы чоннары төлептиг уткуур дээрзинге бижыг бүзүрелин партия активиниң хуралы илергейлээн.

СЭКП ТК-ныц кежигүүн, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока актив хуралынга киржип, чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур белеткелдиң чоруп турарының дугайында айтырыгны ооокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң VI пленумунга бүгү талалыг чугаалашкын, кылдынган үүлдерниң түңнелин үндүрүп, чүү чедир кылдынмаанын, моон соңгаар чүнү кыза экил дээрзин тодаргай аналитеэп дээрзин ол айыткан. Чедип алдынган үүлдер хөй. Маңаа найысылал Кызыл база улуг үлүүл киирип турар. Бистиң сорулгавыс чедишкинниг оожургаваазы болгай. Эрткен үш кварталдарда чедир шинтпирлээн сорулгаларны юбилейге чедир арткан үеде шинтпирлээн турарынче, найысылал Кызылды чаагайжыткан үлегерлиг хоорай болдураанынче актив хуралының киржикчилериниң кичээнгейин ол үгландырган.

ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге уткуштур белеткелди бүгү талалыг, улам күштелдиреринче угланган, партия организацияларының сорулгаларын айытказ доктаалды аңаа хүлээп алган.

Өңнүг металлургияның ончуг улуг бүдүрүлге черин тудуп турар. «Маднеулдуң чес-арыглашкын комбинадының тудуун доозар» — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизининиң Директивазында бижээн одуруглар Грузияның өңнүг металлургиязының баштайгы ол бүдүрүлге черин тудуп турарларга дайынчы программа болу берген. Ук бүдүрүлге черн чес, коргулчун, цинк, бөрит болгаш өске-даа холуксааларлыг концентраттарны бүдүрүп үндүрер. Баштайгы продукциязын 1974 чылда бээр.

Комбинат техниканың сөөлгү негелдезин ёзугаар дериттинип турар. Ында автотранспорттуң болгаш экскаваторларның ажылдаарын шалыпкын башкарып, контрольдаар «Карьер-1» системаны тургузуп турар.

Маднеул комбинадынга бээр приборлар биле дериглерни Москваның болгаш Ленинградтың эртем черлери, үлетпүр бүдүрүлгелери бүдүрүп турар.

Комбинатты тударын-биле капсырлаштыр назылданы шуудадыр ажылдарны база чорудуп турар.

«Карьер-1» системаны эптээр ажыл чоруп турар.

М. ДАТИКАШВИЛИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн — Стандарттар хүнү

ШЫНАР КӨРҮЛДЕЗИ

Делегейниң эртем-техниктиг хөй-ниитизин 1972 чылдың октябрь 14-те делегейниң стандартизация хүнүп демдеглеп, ол хүнүү хөй-хөй чурттарның техниктиг болгаш садыг бөлүктериниң авторитедин база калбак хүлээп көрүүшкүнүн чедип алган стандартизация талазы-биле делегей организациязының 25 чыл оон-биле холбап эртиреп.

Ол хүн улус ажыл-агыйын-ga стандартизациязының ажыглаарының артык күштүүн, техниктиг деңнелгени хөгжүдүрүнге ооң ролюн калбаабиле көргүзүп, пропагандаласар.

Улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарынга стандартизация ролюн бедидериниг принципиалдыг үжүр-дүзелиг чүүл болза стандартизацияның эртем-техниктиг деңнелин бедидер дугайында ССКП-ниң XXIV съездизининиң Директивалары болур. Ону ёзугаар стандартизация талазы-биле планнар техниктиг деңнелди болгаш продукцияның шынарын бедидерииң планнарынче хуула бээр. Стандарттарның көргүзүглери болгаш негелделери чеже-даа бедик болза продукцияның шынарын боттуг хандырарының аргалары бар болгаш магадылаттынган, стандарттарны чогуур үезинде шинтээдип ап, оларның негелделерин хажык чок сагып турган, ону чедип алыр.

Бо ажылды доктаамал хыналдага тургузуп, план ёзугаар боттандырып турар чергелер багай эвес түңнелдерни чедип ап турарын бистиң республиканың бүдүрүлгелериниң чижээнден тодаргай көргүзүп болур.

Республиканың эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи продукцияның шынарын экижидеринче углаган хөй санныг хемчегларни чыл санында боттандырып турар. Бирги ээлчегде аңаа хамааржыр үүлдер болза, технологияны сайгырацгайжыдып, дешпилгелиг, дериг-херекселдерни шинтээдип ап турары, бүдүрүп турар дагдүгүүң техниктиг деңнелии өөренип көрбүшаан, оларны эң дээре аналогтарбиле деңнеп турары-дыр. Комбинаттың продукциязының 97-ден хөй хуузу эки шынарлыг болуп турары таварылга эвес-тир, ол болза стандартизация нормазындан бедик коргүзүг, ынчангаш ук бүдүрүлге ортекке немей төлээн херегиндеп орулганы ап турар. 1971 чылда комбинаттын орулгазы 165,6 муң рубль болган.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези продукцияның шынарын бедидеринче улуг кичээнгейни үгландырып турар. Лаборатория хыналдазын шында эки тургускан, шеңелделер кылыр амгы үениң машиналарын шингээдип алган. 9 айларның түңнелин ёзугаар алырга, хөмүр-даштың хүлүгүр чоруун планда кордүнгенинден 0,2 хуу кызырган, ооң ачызында бүдүрүлге чери эвээш эвес орулгалыг ажылдап турар.

Кызылдың эът комбинады продукциязының шынарын экижидери-биле бүдүрүлгени мегханизастаарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Чижээ, бо чылдың бирги чартыында эът продуктуларын брактаар чорук 33 хуу кызырылган, боттандырган хемчегларден алган экономиктиг ажык 80 муң рубль болган.

Ындыг-даа болза продукцияның шынарын экижидер талазы-биле эки чижектер амдаа эвээш деп чүвени миннир үжүрлүг бис. Элээн хөй бүдүрүлгелериниң удуртукчулары боттарының кичээнгейниң шынарже эвес, а планны сан талазы-биле күүседиринче угландырып турары чажыт эвес. Кызылдың түүйбу заводу план күүсеткенинин дугайын ай сайында-ла рапорттап турар, а оларның бүдүрген түүйбузунуң 40 хире хуузу стандарт эвес, хевир-дүрүзүү безин чаңгыс аай эвес болгулаар, түүйбуну кайы хамаан чок чүдүрерин хораан турдала, ону ынчаар чүдүрүп турарындан хөй түүйбу үрелип турар.

Кызылда тудуг кезектери комбинат массалыг хөй бракты болдуруп турар. Бо чылдың сентябрь айда улуг панельдерден тудуп турар бажыңга 11,6 муң рубль ортектиг 320 фундамент блоктарын эккелген. Ол продукцияның чаңгызы-даа стандарттарга дүүшпээн. Чижээ, блоктуң бединиң карышкаа 2 мм болур турда ында 40 мм чедип турган. Бетонның тиглемчек чоруу хөй.

Аъш-чем бүдүрүлгелериниде, ылаңгыя районнарда бүдүрүп турар продукцияларның шынары куду. Чижээ. Чадаананың хлеб заводу шынары багай продукцияларны — хлебти болгаш, булочка кылыгларын будуруп, ажыг, карты безин орта бышлаан хлебти садыг организацияларынче чорудуп турганы илереэн. Чамдык бүдүрүлгелериниң чорудуп турар сүт продуктуларының шынары база куду.

Республиканың «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер база бар. «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры септээн техникалыг доктаамал шынарлыг болурун хандырбайн турарын чоокта чаа кылган хыналда көргүскен. Дыка хөй параметрлерай хынавас, техниканы идегелдиг септовес чоруктар «Сельхозтехниканың» Туран салбырында. Кызылдың районнар аразының катты-жышкыныда бар.

Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агый чери чайгы үеде дилдирбээн чудуктарга техниктиг негелдеңнің стандарттарын хажыдып, чудук бүдүрүн маркалаш хемчээр ажылды боттөндырбаан болгаш салдарның хемчээлин улгаттырып турганы база ылерээн. Республиканың сентелге-тудуг эргелелинче чоруткан бир садыг хемчеп көөрге, айыткан хемчээлинге 101 куб.метр четпейн барган, бо дээрге, ол салдың 20 хуузу, азы 2000 хире рубльди карак негелеп алырын орландыкан ол-дур.

Ол-ла бүдүрүлге чери хемчээли шын эвес, ырнак, ирик, узуну таарышпас, шигээ улуг дилиг материалдарын хереглекчилерже чорудуп турар, ону чеже-даа хорудган, соксадырга ооң чогуур түңнелди үндүрбээн. Ындыг чоруктар чогуур контрольдуң чогундан, стандарттарның негелдезин билбезиден, ук бүдүрүлгениң техниктиг баазазының көпкаандан болуп турар.

Тоску беш чылды «Шынарның беш чылы» деп адап турарны таварылга эвес. Бүдүрүп турар продукцияларның техниктиг деңнелин, шынарын дыка бедидерин бирги чергениң, эң чугула сорулгаза кылдыр көрүп турар. Бистиң чурттувуста чүгле аңгы-аңгы стандарттарны шингээдип ап турар эвес, харын адырлар аразының бүдүн-бүдүн системаларын, ооң иштинде конструктор документтериниң чаңгыс аай системазын, продукция шынарын тодарадырының чаңгыс аай системазын, бүдүрүлгениң технологтуг белеткелишкиң системазын шингээдип ап турар.

1972 чылда чурттуң бүгү бүдүрүлгелери боттарының бүдүрүп турар продукциязының шынарын 3-кү категория-биле тодарадып турар. Ол ажылды бистиң республиканың үш бүдүрүлгелеринде — «Тыва даг-дүгү» комбинатта, Кызылдың азгы заводунда, дааранылга комбинадында база боттандырып эгелээн.

Бистиң бүдүрүлге коллективтеривистиң аңдар-хүндүзү оларның кандыг продукцияны будурүп турарындан, ооң санындан эвес, а продукцияның шынарындан хамааржыр дээрзин утпаза чогуур. Соруглга болза эки, бедик шынарлыг, хөй продукцияны бүдүрери болур, аңаа стандартизация дүзалап келген болгаш дүзаалаар-даа.

Г. ГРЕШНЫХ.

Тываның стандарттар болгаш хемчээлге техниказының күрхайгаарал лабораториязының стандартизация килдизиниң начальныгы.

Кышка белеткел — хүннүң чугула айтырыы

БЕЛЕТКЕЛ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

«Шөнпээр» совхоз малдың бодуүн чемин эрткен чылгызындан ийи катап хөйнү белеткээн. № 2 хову бригадазында тракторист Монгуш Зрес-оол нөкөн суланы, саваңны пресстээш, сараяттаарынга будун чартык норманы күүседип, соцчарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: Монгуш Зрес-оол.

Т. ТАЛГАНЧИЖТИҢ фотозу.

Дүжүт ажаан алышкыны-биле чергелештир, мал кыштагладыышкынынга белеткелди чорудары үениң негелделиг айтырыы апарган. Чөөн-Хемчик районнуң колхозтары болгаш совхозтары кышка белеткел ажылдарын бо хүннерде база-ла чоруда берген.

Малды кыштаан хүр ажырары аңаа баш удур ыяк белеткенип алырындан хамааржыр. Мурнакчы ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемнигнери ону барымдаалаш, ажаан алышкын ышкаш бачым кампания турза-даа, кышка белеткелди соңгаарлатпайн турар. Бо чугула ажылды бистиң районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу багай эвес эгелээн. Ында Кызыл-Хадың сүт-барман фермазының коллективи кышка белеткелди барык-ла дооскан.

«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазында (эргелекчизин Иргит Күдер-оол) кышка белеткел эки чоруп турар. Оон ыңай кышка белеткелди эки организастап турар чергелерге «Алдан-Маадыр» совхозту хамаарыштырып болур. Ол ажыл-агыйның Оргу-Шөл (бригадири Ооржак Оттук), Шат (бригадири Ооржак Кончук) хойжу бригадалары хөй кажааларының, малчыннарның чуртталга бажыңнарының сентелгезин кылып дооскаш, турлагларже саваңны, сигенни сөөртүп турар.

Ылаңгыя белеткээн мал чемнерин кыштагларже сөөртүр ажыл бо хүннерде өске-даа колхозтарда болгаш совхозтарда хайнышкынның чоруп турар.

Үениң бо чугула ажылын «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар чүгле чаа эгелеп турарын айтыр херек. Ында кышка белеткел ам-даа шуудаваан. Ол чергелерниң удуртукчулары, тускай эртемнигнери кышка белеткелдиң темпизин дүргедедирп эргежок чугула.

К. КУУЛАР,
Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

АЖЫКТЫГ, ТААРЫМЧАЛЫГ

Аныяк ишчи бүрүзүнге — ортумак эртем

Партияның XXIV съездизининиң улуус өөредилгезинин мурнунга салган чугула сорулгаларының бирээзи аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин бо беш чылда чуртка боттандырары болур. «Аныяк ишчи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп лозунну боттандырарынга кежээки болгаш бот-өөредилге школаларының ролю улуг.

Республиканың төп бот-өөредилге школазы Кызыл хоорайда турар. Бо школаның консультация пунктуларын районнарда организастаан. Ажылчын аныяктарның ниити ортумак эртем чедип алырынга ук школа улуг роль дүзүр боон турар. Школа организастатынганнан бээр ону хөй-ле кижи дооскан. Ам бо хүннерде ында ажылчын болгаш кежээ аныяктар хөйү-биле өөренип, эртем-билиг чедип ап турар.

Хоорайларда болгаш көдээде доктаамал чуртап турар аныяк өскен аңаа өөренип келген. Бот-өөредилге школазының бир салбырын № 35 профтехучилищеде ажыткан. Дыка хөй болдаа, кыстар тускай мергежил-биле чергелештир ниити ортумак эртемнин чедип ап турардар.

Кызылда төп школаның болгаш оон районнарда салбыларын туруп келген он алты чылларның туругунда сес чылдың — 2420 кижи, ортумак школаны — 3093 онгу классчы дооскан. Оларның аразында будурүлгениң мурнакчылары, ажыл-ишчи кижилер кайы хөй. Кежээки школа соонда дээш болгаш ортумак эртемни чедип ап турарлар база бар.

Амгы үеде школаның үжен үш консультация пунктузу бистиң республиканда ажылдап турар. Оон иштинде Туран, Шагаан-Арыг хоорайларда. Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнар төптеринде ортумак школалар ажылдап турарын айтып болур. Ук школаларга өөредилге күзүн ажаалда соонда — октябрьда эгелээр. Ам ол школаларда 1200 ажылчын аныяктарны хаара туткан.

Ажылчын аныяктарның хүнүскү, кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларының четкизи калбарып турары-биле чергелештир оларга өөредилге-кижизидилге ажылын шынаржыдары база чугула чүүл болган. Кызылда төп школала үр чылга ажылдап турар дуржулгалыг башкылар хөй. Оларның чижээнге Вера Михайловна Угрюмова, Анна Яковлевна Жигалкина, Раиса Степановна Князева, Екатерина Петровна Янченко, Сат Шангыр-ооловна Долунчап, Валерий Петрович Ушаков ышкаш эштерни алап болур.

Улус өөредилгезинин хоочулу Елена Григорьевна Зубовага ол школаның тургустунган баштайгы чылынган эгелээш, бо хүннерге чедир ында директорлап ажылдап турар.

Бо школаның башкылары чүгле төп школага кичээл эрттирип турарындан аңгыда чер-черде консультпунктуларга база барып, боттуг дузаны чедирип келгеннер.

Төп школаның башкылар чөвүлели көдээ башкыларның семинарларын өөредилге чылы эгелээр мурнунда баш удур организастап, аңаа кирген саналонаддарны баримдаалап көруп, өөредилге программаларының планын аңаа чугаалажыр.

Төп школага болгаш оон чер-черде салбырларынга өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле оларның аразында социалистиг чарышты калбартып келген. Чарыштың кол негелделери болза улус ажыл-агый планнарын күүседиринге идепкейлиг киржири, өөренижилер хаара тударының планын күүседири, оларның коммунистиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салыры, өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидери болур.

Эрткен өөредилге чылында ол чарышка бирги, ийиги, үшкү черлерни Чаа-Хөл, Арыскан, Балгазын консультация пунктулары (эргелекчилери эштер К. Д. Биче-оол, А. С. Сат, Б. И. Бүрбү) туструста ап, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин элээн бедиткен.

ССР Эвилелиниң тургустуганындан бээр чартык чүс чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш чарыш амгы үеде калбарган. Төп школада ол талазы-биле класстар аразынга чарышка 11 «а» класстың өөренижилери (класс башкызы Н. В. Галактионова) мурнап турар.

Ол класстың өөренижилери Надежда Полежаева, Геннадий Пирожков олар чүгле кончуг эки демдектерге өөренип турарлар. Үстүнде адаанывыс өөренижилер чүгле өөредилгезинге кызымак болурундан аңгыда бүзүрүлгенин база мурнакчылары: Надежда — бухгалтер, а Геннадий № 48 тудуг аргелелиниң бызанчы.

Ам. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: республиканың бот-өөредилгелиг школазынга башкы Р. С. КНЯЗЕВА өөренижилери-биле иады олуруры (солагай талада чурукта), ол-ла школаның өөренижизи Н. ПОЛЕЖАЕВА.

Авторнуң фотолары.

Бөдүүн кижилер

КАЙЫЗЫ-ДАА МАКТАЛДЫГ

Шагаан-Арыг хоорайның Советская кудумчузунда даштын агарты чугайлап каан бажыңның эртем, дүүште, кежээ холдуу-ле кончуг апаар бо болза, хоорайның № 2 школазының интернадының күруне хандырылгазында турар өөренижилериниң чемнелир столовазы-дыр. Бо арги-даа бол шевергин бажыңның иштидашты үргүлүү арыг-силиг, амданныг чемнии чыды кезээде ооң ыравас.

Столовазының поварлары Валентина Жукова биле Надежда Нарылкованың ажылының эгелээри дыка эрте — эртенгиннин 4 шак ыйнаң хоорайның кудумчуларынга олардан өске кым-даа турбаан болур. Валентина 8 чыл, а Надежда ооң 3 чыл эвээш шак ынчаар ажылдап турар. Оларның чем кылырынга мергежилдиин, ажылынга ак сеткилдиин школа директинказы, өөренижилер мактап чугаалажыр. Эрткен чылдарның дургузунда өөренижилерге янзы-бүрү амданныг чем белеткээринин аргалурлулгазын ийи эжишки эки шингээдип алган.

Өөренижилериниң чайгы дыштанылгазының үезинде ийи повар үгбай школа бажыңнарының сентелгезинге үргүлүү идепкейлиг киржип келген. № 2 школаның башкылар болгаш ажылчыннар коллективи ол ийи аныяк кижини үргүлүү шаңнап, мактап келген. Ийи эжишки чүгле боттарының хүлээгеп ажыл-ижинге эвес, а харын-даа хөй-ниитизиниң ажылынга база идепкейлиг киржип туоар. Ылаңгыя бо бодүүн чижектеринарны школаның боттуунгур үрай чүүлүнге бола киржи берген турарын көрүп болур.

Т. ОНДАР.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ПРОГРАММАЛАРЫ

Коммунистиг күш-ажыл школалары болза, бүдүрүлгениң мурнакчы арга-дуржулгазын пропагандалаарының, ажылчы чоннарның оргузувга масса-политиктиг ажылды чорударының, социалистиг чарышче болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкиниче оларны идепкейлиг хаара тударының, күш-ажылдың бедик сагылга-чурумунг кижизидериниң дээштиг хевири болур деп, «Коммунистиг күш-ажыл школаларының ажылын экижидер дугайын» СЭКП ТК-ның эрткен чылдың июльда хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Коммунистиг күш-ажыл школаларынга кичээлдериниң утка-шынарын улам ыңай сайзыраңгайжыдып, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш албан-хаакчыларның экономиктиг өөредилгезинче, оларның политиктиг база чараш ажы-чаңга кижизидилгезинче, тоску беш чыл планының онаалдаларын күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин бүгү тала-биле бедидериниче кол кичээнгейни салырының эргежок чугулазын СЭКП ТК айыткан.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседиргe коммунистиг күш-ажыл школалары улуг рольду ойнаан турар ужурлуг. Ол школалар чоокку чылдарда «Экономиктиг билиглериниң үндезиннери» деп курсту миллион-миллион ажылчыннарның болгаш колхозчуларның өөренириниң бир чугула хевирлериниң бирээзи болу бээр.

Ону барымдаалааш, ВЦСПС-тиң Секретариады үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйдан аңгыда өске адырларда, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйда тургустувган коммунистиг күш-ажыл школаларга өөренир курстуң пйи чылдыг өөредилге программаларын 1972 чылдың июль 28-те чүүлдүг деп көргеп. Ол программаларны ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң системазынга «Экономиктиг билиглериниң үндезиннери» деп курстуң чаңгыс аай программаларын барымдаалап тургускан.

Коммунистиг күш-ажыл школаларынга экономиктиг өөредилге экономиктиг өөредилгениң системазынга ам белеткеп үндүрүп турар өөредилге номнарының болгаш өөредилге пособиелериниң баазалынга тургустунар. Экономиктиг билиглериниң үндезинниерин өөренир школаларның удуртукчуларынга болгаш дыңнакчыларынга өөредилге база методиктиг материалдарны «Экономическая газета», «Социалистическая индустрия», «Сельская жизнь» солунналарга, «Советские профсоюзы», «Строитель», «Советская торговля», «Служба быта», «Общественное питание» болгаш «Сельский механизатор» деп журналдарга парлаар.

«Экономиктиг билиглериниң үндезинниерин» деп курсту эрткен чылын өөренип эгелээн коммунистиг күш-ажыл школаларынга ону ам эгезинден өөренмейн, а четкен черинден ыңай уламчылап өөренир. Ынчангаш бо өөредилге программазын барымдаалаары чугула. Бо программада чаа-чаа темаларны киргизип болгаш эрткен чылгы программадан өске болуп турар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының өөредилге планы

Өөредилге шагының саны

Кезектер	шүүтү	1-ги чыл	2-ги чыл
I. СЭКП-ниң болгаш Совет Чазактың иштики база даштыкы политиказының чугула айтырыглары	10	6	4
II. Экономиктиг билиглериниң үндезиннери	54	26	28
III. Бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренири	Өөредилге шагындан дашкаар		
IV. Мораль-этиктиг айтырыглар. Дыңнакчыларның культурлуг деңнелин бедидери			
Шактың иштии саны	64	32	32

Планның бирги кезээниң талазы-биле (10 шак) бүгү-ле школаларга баштайгы кичээлге «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өөредир. Өөредилгениң бирги чылының программазын ёзугаар өөренип турар школаларга «СЭКП-ниң XXIV съездиниң партияның амгы үе-чадада экономиктиг политиказының кол-кол айтырыгларының дугайында» деп темага кичээлди эрттирериң база сүмелээн.

Өөредилге планының ийиги болгаш үшкү кезектеринге бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренирин «Экономиктиг билиглериниң үндезиннери» деп курстуң чогуур темалары-биле холбап чорудар.

Коммунистиг күш-ажыл школаларының өөредилге планнарының ийиги болгаш үшкү кезектериниң талазы-биле планнарын болгаш программаларын моон адаанда парладывыс.

УЛЕТПҮРДЕ БОЛГАШ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙДАН АҢГЫДА ӨСКЕ АДЫРЛАРДА КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ.

«Экономиктиг билиглериниң үндезиннери» болгаш «Бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренири» деп кезектер талазы-биле план

Шактарның саны

Кичээлдериниң тематиказы	Теоретиктиг кичээл	дуржулга өөренири	шүүтү
ТЕМА. 1. Бистиң социалистиг экономикавыс	2	—	2
ТЕМА 2. Тоску беш чыл планы болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери	2	—	2
ТЕМА 3. Социалистиг бүдүрүлге	2	—	2
ТЕМА 4. Социалистиг бүдүрүлгени эргелеп башкарары	2	—	2
ТЕМА 5. Социалистиг планнаашкынны организастаары	4	—	4
ТЕМА 6. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү тала-биле бедидери — экономиктиг үндезин соруга	2	6	8
ТЕМА 7. Продукциянын шынары. Бүдүрүлгениң культураазы	2	4	6
ТЕМА 8. Техниктиг деппилге болгаш техниканы ажыглаары	2	2	4
ТЕМА 9. Материалдыг курлавырларны камнаары	2	2	4
ТЕМА 10. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму.	4	—	4
ТЕМА 11. Ажыл төлевири болгаш материалдыг идиг бериишкини	4	—	4
ТЕМА 12. Продукцияның бот-үнези болгаш өртээ. Бүдүрүлгелериниң оруглалыг чоруу	4	—	4
ТЕМА 13. Бүдүрүлгениң бот-оруга-чарылгалыы	4	—	4
ТЕМА 14. Социалистиг чаршыты организастаары. Мурнакчы дуржулганы — бүгү коллективтерге	2	2	4
Шактың иштии саны	36	18	54

КИЧЭЭЛДЕРИНИҢ ДОПЧУ УТКАЗЫ

ТЕМА 1. Материалдыг бүдүрүлге — иштилел амыдыралының үндезини. Күш-ажыл — иштилел байлааның үнер дозу. Бүдүрүкчү күштер болгаш бүдүрүлге харылзаалары. Ажылчы чоннар — кол бүдүрүкчү күш.

Ажыл-агыйның социалистиг системазы. Бүдүрүлгениң чешсек-херекселдериниң шинти оңчу — социализмниң экономиктиг үндезини. Социализм үезинде күш-ажылдың характери. Социалистиг бүдүрүлгениң алыс сорулгазы. Социалистиг ажыл-агыйның практиказынга экономиктиг дүрүмнерни билдилиг ажыглаары. Улус ажыл-агыйының адырлар аайы-биле структуразы. Иштилел продуктузу болгаш национал орулга. ССРЭ-ниң күрүне бюджеди.

СЭКП-ниң XXIV съездизи ССРЭ-ге сайзыраңгай социалистиг иштилелди тургузарының болгаш коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларының дугайында. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының онзагай чүүлдери болгаш аргалары. Социалистиг иштилел харылзааларын хөгжүдери. Коммунистиг иштилелдиң кижизин хевирлеп кижизидери. ССРЭ-ниң социалистиг чурттар-биле экономиктиг кады ажылдажылгазы. ЭДЧ-ниң кежигүннерге чурттарның экономиктиг интеграциязының алыс утказы. Социализмниң делегей системазының туружун капиталлизм-биле экономиктиг чарышка бижыглаары.

ТЕМА 2. Тоску беш чыл планы — Коммунистиг партияның экономиктиг политиказының боттанышкыны, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга чугула үе-чада. Чоннуң чаагай байдалын көдүрери — партияның экономиктиг политиказының дээди сорулгазы. Үлетпүрүг, көдээ ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хөгжүдериниң кол-кол сорулгалары. Капитал тудуг болгаш бүдүрүкчү күштерни тааржыткыр тургузары.

Иштилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери — социалистиг экономиканы улам ыңай шапкын хөгжүдериниң кол үндезини. Бүдүрүлгени хөгжүдериниң экстенсивтиг болгаш интенсивтиг аргалары. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери деп чүл? СЭКП-ниң XXIV съездизи иштилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң эргеларының дугайында. Ажыл-агый реформазы — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң күүлүг бызазы. Силерниң ажылдап турар черинерде бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң кандыг курлавырлары барыл?

ТЕМА 3. Бүдүрүлге — улус ажыл-агыйының кол звеновзу. Бүдүрүлге черлериниң болгаш каттыжышкыннарының хевирлери, оларның сорулгалары, эргелери болгаш хүлээлгелери. Ажыл-агый реформазының байдалдарынга бүдүрүлгелериниң ажыл-агыйжы тускайлаң чоруун болгаш инициативазын калбартыры. Социалистиг бүдүрүлге черлерин коммунистиг иштилелдиң бүдүрүлгелери кылдыр хөгжүдериниң оруктары.

Бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге фондулары болгаш оларны ажыглаары. Бүдүрүлге фондулары — бүдүрүлгениң материалдыг үндезини. Бүдүрүлгениң кол болгаш саарылга фондулары деп чүл? Олар кажаар тургустунуп база немежирел? Социалистиг оңчүү камгалаары болгаш шын ажыглаары — совет кижи бүгүдезиниң хүлээлгези.

Күш-ажылчы коллектив. Социалистиг бүдүрүлге коллективиниң структуразы. СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг тургузуушкунга күш-ажылчы коллективтериниң ролюн улам бедидериниң дугайында. Коллективтериниң ажыл-агыйжы болгаш социал функциялары. Коллективтиг керээ.

ТЕМА 4. Бүдүрүлгени эргелеп башкарары деп чүл? Социалистиг экономиканы эргелеп башкарарының ленинчи принциптери.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын эргелеп башкарар органнарының системазы. Улут бүдүрүлгелер болгаш эртем-бүдүрүлге каттыжышкыннарының артык күштүү. СЭКП-ниң XXIV съездизи экономиканы эргелеп башкарарының системазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының чугулазының болгаш аргаларының дугайында.

Күрүне бүдүрүлгелерин эргелеп башкарары. Бүдүрүлге удуртукчуларының эргелери болгаш хүлээлгелери. Эргелеп башкарылгага амгы үениң саналга машиналарын болгаш техниканың өске-даа чепсектерин калбаа-биле ажыглаары.

Эргелеп башкарылгага ажылчы чоннарның киржилгези. СЭКП-ниң XXIV съездизи бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам калбаа-биле хаара тударының дугайында. Ажыл-агыйжы айтырыглары чугаалажырынга болгаш шинтпирлээринге ажылчы чоннарны киришпиреринің хевирлери. Бүдүрүлгелерде профсоюзтар организацияларының эргелери болгаш хүлээлгелери. Доктаамал бүдүрүлге хуралдары болгаш ниити хуралдар. Улусчу контрольду организастаары.

Силерниң бүдүрүлгеңерге эргелеп башкарылганы экижидер төлээде чүнү кылза экижир?

ТЕМА 5. Ажыл-агыйны план ёзугаар чорудары — социализмниң артык күштүүнүң үндезини. В. И. Ленин планнаашкынның ролюнүң дугайында. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл болгаш чыл планнары. Планнаашкынның балансылыг методу. СЭКП-ниң XXIV съездизи планнаашкынны улам ыңай сайзыраңгайжыдарының чугулазының дугайында.

Бүдүрүлгениң перспективтиг планы, ооң адыс утказы, ону тургузуп кылырының чуруму болгаш бадылады. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планы-биле бүдүрүлге планының холбаазы. Бүдүрүлге коллективтериниң социал хөгжүдезини планнаары. Бүдүрүлге-сан-хөөнүң чыл планнары, оларның утказы. Цехтерге, участоктарга, бригадаларга болгаш тус-тус ажылчыннарга планныг онаалдалар бээрининг чуруму.

Күрүненің планныг онаалдазын күүседири — бүдүрүлге бүгүдезиниң бирги хүлээлгези. Планныг онаалданы күүсетпейн баар болза, бүдүрүлгеге болгаш чуртка ол кандыг каража чедиреринл? Бүдүрүлге программазын дең-дескн күүседирин организастаары.

ТЕМА 6. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери деп чүл? В. И. Ленин коммунизмниң тиилелгезинге күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүнүң ужур-дузазының дугайында. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — продукцияны бүдүрүп үндүрериң көвүдедириниң болгаш чоннуң чаагай байдалын бедидериниң кол үндезини. СЭКП-ниң XXIV съездизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин дүргедир талазы-биле сорулгалар дугайында. Беш чылдың дургузунда силериниң бүдүрүлгеңерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү канчаар бединир ужурлуга?

Бүдүрүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көргүзүглери. Ажылчыннарның чылда, хүнде болгаш шактаажылдап кылганын хемчээлиниң методтары.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң оруктары. Бүдүрүлгениң техниктиг дериглелдерин сайзыраңгайжыдары. Бүдүрүлгелерге күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдары, күш-ажылчы сагылга-чурумну бижыглаары. Ажылдакчыларның культура-техниктиг деңнелин бедидери. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын илередип тывар болгаш ажыглаар талазы-биле мурнакчы бригадаларның, участоктарның, бүдүрүлгелериниң дуржулгазы.

ТЕМА 7. Продукцияның шынары деп чүл? Продукцияның шынары — бүдүрүлге ажылының көрүнчүү. Продукцияның шынарын экижидериниң экономиктиг ужур-дузазы. СЭКП-ниң XXIV съездизи чаа беш чылда продукцияның шынарын бедидер талазы-биле сорулгалар дугайында.

Продукцияның шынарының көргүзүглери. Стандарттар болгаш техниктиг негелдер. Шынарының «күрүне демдээ. Бүдүрүлгелерге продукцияның шынарын контрольдаары.

Продукцияның шынарын бедидериниң аргалары. Бүдүрүлгениң бедик культураазы — продукцияның эң эки шынарлыг болурунуң үндезини. Бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүргени дээш ажылдакчыларны мораль болгаш материал талазы-биле шаңнап мактаары.

Продукцияның шынарын бедидеринге силериниң ажылдап турар бүдүрүлгеңерде кандыг аргалар барыл?

ТЕМА 8. Техниктиг деппилгениң алыс утказы, ооң экономиктиг болгаш социал ужур-дузазы. Техниктиг деппилге болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери. СЭКП-ниң XXIV съездизи амгы үеде эртем-техниктиг революцияның чедиишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштери-биле сырый ходбаштырарының эргежок чугулазының дугайында. Тоску беш чылда техниктиг деппилгениң кол-кол утганыышкынары. Социалистиг бүдүрүлгени хөгжүдеринге эртемниң ролю.

Бүдүрүлгелериниң техниктиг деңнелин бедидери болгаш техниканы долу ажыглаары. Бүдүрүлгениң тёхниктиг хөгжүлдезиниң болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедүдериниң планы. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның техниктиг деңнелин бедидери. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге техниканы шын ажыглаарының ужур-дузазы. Техника септелгезин чорударының мурнакчы аргалары. Техниканы чөп ажыглап турар мурнакчы ажылчыннарның болгаш коллективтериниң дуржулгазы.

Массаларның техниктиг чогаадылгазын хөгжүдери. Техниканы сайзыраңгайжыдарына болгаш долу ажыглаарына ажылчы чоннарның сонуургадыы. ССРЭ-де чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорук, бүдүрүлгелерге ону организастаары. Чаартыкчы болгаш чогаадыкчы сапалдарның экономикага ажыктыын тодарадыры. Чаартыкчыларны болгаш чогаадыкчыларны шаңнап мактаары. Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар-биле ажылды организастаарының мурнакчы дуржулгазы.

ТЕМА 9. Камнаага чуруму — ажыл-агыйжы чоруктуң социалистиг методу. В. И. Ленин чаа иштилелди тургузарынга камнагланың болгаш хумагалыг болур чоруктуң ужур-дузазының дугайында. Эвээш чарыгдаларны үндүрүп тургаш хөй продукцияны бүдүрүп алыры деп чүл? Чиг-этти, материалдарны, оттуглар чүүлдү, электроэнергияны камнаар алырга, бүдүрүлгеге болгаш иштилелге ол чүнү бозурил? СЭКП-ниң XXIV съездизи материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле сорулгалар дугайында база төтчегээшкиннер болгаш чидириглер-биле шинтпирлиг демисежириниң аргежок чугулазының дугайында.

Планныг норма-чижек — камнаага дээш демиселге чугула быра. Материалдыг байлактарны чарыгдаарын канчаар нормалаарыл? Бүдүрүлгени материал-техника-биле хандырарын организастаары.

Материалдыг курлавырларны камнап алырының аргалары. Чиг-этти болгаш материалдарның шынарын бедидери. Кылыгларның деңзинин чиигедири. Чиг-этти болгаш материалдарны комплекстиг ажыглаары. Бүдүрүлгениң артыкчыларын ажыглаары. Складтарга материалдыг байлактарны шын кадагалаары. Ажылдап турар черинге камнаага чурумун боттандырары деп чүл?

ТЕМА 10. Күш-ажылды социалистиг ёзу-биле организастаарының капиталистиг ёзу-биле организастаарындан үндезин ылгалдыы, КЭО деп чүл? Бүдүрүлгелерге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының алыс утказы болгаш сорулгалары. КЭО-ның кол-кол угланыышкыннары болгаш оларның ажыктыы. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле мурнакчы бүдүрүлгелериниң дуржулгазы. Күш-ажылды организастаарын экижидер төлээде силериниң бүдүрүлгеңерге чүнү кылза экиа?

Бүдүрүлгеңерге күш-ажылды нормалаары.

Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумуу. В. И. Ленин социализм үезинде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугайында. Ажыл-шагы — иштилелдиң байлаа. Күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарынга күш-ажылчы коллективтиң ролю.

ТЕМА 11. Күш-ажылды барымдаалап хуваары — социализмниң экономиктиг дүрүмү. «Кижи бүрүзүнге шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге — кылган шаа-биле» деп социалистиг принцип. Чоннуң боттуг оруглаары чүден тургустуварыл? СЭКП-ниң XXIV съездизи тоску беш чылда боттуг оруглаарны бедидер дугайында. Чоннуң чаагай байдалын бедидер талазы-биле съездиниң айыткаңы программазын боттандырар дээш партияның болгаш чазактың хемчеглери.

Ажыл төлевирин организастаары, күрүне будүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевириниң хевирлери болгаш системазы. Тариф системазы. Разрядтар болгаш оларны тыпсырының чуруму. Ажыл төлевириниң фондузу болгаш ону чарыгдаарын контроль даары.

Будүрүлгелер коллективтеринге материалдыг идиг бериишкини. Ажыл-агый реформазының байдалдарынга ажыл төлевирин сайзыраңгайжыдары. Будүрүлгелерге материалдыг шаңнал фондуузун ажыглаары. Социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттаага тудуушкунуунуң фондузу. Материалдыг идиг бериишкинин силериниң будүрүлгеңерге сайзыраңгайжыдар төлээде чүнү кылып болурул?

ТЕМА 12. Продукцияның бот-үнези деп чүл, ол кандыг чарыгдалдардан тургустунарыл? Бот-үнезин чиигедирге, улус ажыл-агыйынга ооң ужур-дузазы. Будүрүлгелерге бот-үнезин планнаары. Силериниң будүрүлгеңерге болгаш бүгү чуртка продукцияның бот-үнезин бир хуу чиигедиптерге, ол кандыг түннелдя бээрил?

Мөөнүвеп база үүрмектеп садар өртектер. Мөөнүвеп база үүрмектеп садар өртектериниң алыс утказы болгаш ужур-дузазы. Өртектерни тургузарының болгаш эде көөрүнүң чуруму.

Социалистиг будүрүлгелериниң оруглазы, социализм үезинде ооң алыс утказы болгаш ужур-дузазы. Оруглаарны хуваарының чуруму. Оруглаганы көвүдедириниг будүрүлге коллективиниң сонуургалдыы. Будүрүлгелериниң оруглалыг чоруун канчаар санап үндүрерил, ол чүген тургустуварыл? СЭКП-ниң XXIV съездизи, социалистиг ажыл-агыйга ажыл-оруганың ролюнүң дугайында.

Будүрүлгелериниң оруглалыын бедидериниң аргалары. Продукцияның бот-өртээн чиигедири — оруглаганы көвүдедирийиң кол негелдези. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң, сайгарган продукцияның хемчээлинден, ооң шынарын бедиткенинден, кол болгаш сайгарылга фондуларындан ажык-оруганың хамааржыры. Оруглалыг болур чоруктуң бедидеринге силериниң будүрүлгеңерде кандыг аргалар барыл, оларны чөп ажыглаар төлээде чүнү кылза экиа-дир?

ХАРЫЫСАЛГАНЫ УЛАМ БЕДИДЕР Депутат. Ооң ажыл-херээ

Советтер ажылынга депутаттарның ролю, оларның хүлээлгелери, эргези болгаш харыысалгазы — Советтер амыдыралының чугула айтырыы. Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге ол айтырыгны онза кичээнгейлиг көрген болгай.

Съездиниң Резолюциязында депутаттарның алдар-хүндүзүн болгаш идепкейин, соңгукчулар мурнунга оларның харыысалгазын улам бедидериниң эргежок чугулазын айыткан. Съездиниң Резолюциязын ёзугаар белеткээн болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоогта чаа болуп эрткен сессиязынга бадылаан «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузу депутаттарның ажыл-чорудулгазының хөй янзы чугула айтырыгларын хаара тутнан болду.

Чаа хоойлуну номчуп танышкаш, ону улуг чүүлдүгзунүүшкүн-биле детквишаан, депутат кижиниң эрге-хүлээлгезинге хамаарыштыр ында айыткан бүгү чүүлдерни хүн бүрүнүң ажыл-чорудулгазынга ажыглаары улуг умур-дузалыг деп билип турар мен.

Чаа хоойлуга айыткан чүүлдериниң иштинде Советке болгаш соңгулда округукка депутаттың ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыглар база бар болду. Ол ышкаш депутаттың ажыл-чорудулгазының кол магадылалдарын хоойлуда айыткының номчуп таныштывыс. Мооң мурнунда АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттары чүгле автобуска, суг оруунга халас чоруур турган болза ам чаа хоойлуда АССР-ниң девискээринге демир-оруктарга, агаар оруунга, автобустарга болгаш суг оруунга халас чоруурун айыткан-дыр.

Мен хуумда хоойлуну бирден бирээ чокка номчуп таныштым. Депутат бүрузунуң харыысалгазын ол улам бедидип, бедик идегелге төлептиг болуруп негеп турар деп билир мен. Депутаттың бир чугула хүлээлгези соңгунчулар-биле харылзааны быжыглаары болур. Депутат чижи болганында соңгунчулар-биле умуражып сумележип, оларның нүзелчүтмүүн билип ап, бодумнуң соңгуткан округумда амыдыралды сөөүрүп чоруур мен. Хүн бүрүде тургустунуп кээп турар айтырыгларны сайгарып көрүп, сессиялларга-даа саналга-онаалдарымны киирегилээр-дир мен. Чүге дээрге Совет бүрүзү депутаттарга даянып, оларны дамчыштыр чоннуң ажыл-амыдыралын, нүзелчүтмүүн билип ап, чугула айтырыгларны шинтпирлеп турар болгай.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузун бистиң республиканың чер-чер Советтериниң депутаттары ам-даа улам ханы танышкаш, боттарының арга-дуржулгазын солчуп, ажыл-чорудулгазының канчаар боттанып турарының дугайын «Шынның» арынналарынга үргүлчү бижип турар болза, амыдыр деп бодаар мен.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады

Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгези

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА-ның корр). Владивостокта Приморье крайның улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгези ажыттынган. Ону ССРЭ-ниң чартык түс чыл юбилейинге болгаш Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чылыпга турасказаткан.

Приморье — санаш четпес бойдус байлактыг чер. «Геология» деп наан алдга казар байлактарны көргүскен карта турар. Ол эрээн-шокар демдектер-биле шыптынган. Олар — чер шинчээчилериниң ажыдып, плереткеп ак болгаш кара коргулчуунуң база өскеда металлдарның чыдар черлери-дир. Даг шилиниң, калциттиг, полиметаллдыг даштарның кристаллдары эмгежок кылаңайның чыткыдаар. Оларның чанында — даш арыглаар комбинаттарның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүп даг химиязының баштайгызы Приморьениң даг-химия комбинадының продукциязы.

Судно септөөр, балык тудар, машина кылыр үлетпүрүүн болгаш демир болбаазырадыр будүрүлгелериниң делгилрлери дыка хөй черни эзелеп турар. Ажык шөлдө «АН-14» самолёттуг делгээн. Ону Арсеньевтиң «Прогресс» заводу кылып үндүрүп турар.

Владивостоктуң инструмент-заводу, балык херекселдери кылыр будүрүлгелер дыка хөй чүүлдерни делгээн.

Көдээ ажыл-агый база-ла хөй черни эзелеп турар. Рис, кат-чимис, соя болгаш ногаа өстүрөр ажылдың хөгжүдезин делгелгеде калбаа-биле көргүскен. Приморьениң чер-черинин берип-де турар чүүлдерни шуптузуун делгеп наан. Ында дендии амданныг яблоктар, салбак-салбак виноградтар болгаш ары чигири дээш чүү чок дээр. Приморьениң совхозтарынга өстүргеп норка дээр амытаннарны ацаа барган кижилер дораан-на эскерип көөр.

Ында делгээн чүүлдер ук крайның садының, амыдырал хандырылгазының болгаш коммунал ажыл-агыйының-да, шергижиткеп спорт-даа ажылының дугайын көргүзүп турар.

Москваның Сергей Есенинниң адын эдилээн сеҥерлиинде улуг орус шулукчуге тураскаал бар. Ону Москваның скульптору В. Цигаль кылган. Архитекторлары С. Вахтангов биле Ю. Юров олар.
ЧУРУКТА: Сергей Есенинге тураскаал.
А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниҥ 50 чылынга уткуштур

ТЫВА ТАНЦЫНЫҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Тываның хөгжүм-шии театрының сценазынга-даа, көдээ клубтарга болгаш «Саян» ансамбльдиҥ таҥны бөлүүнүң күүселдези-биле «Элдек шыҥгыраашты» эҥже катап көрбедим дээр. Тываның таҥцы уран чүүлүнде эҥ-не неитереҥгей, элдек чараш шимчээшкиниҥ бо таҥцыны көргеи санында оон тургулуучуну күртиниҥ Москвада театр уран чүүл институдунуҥ профессору чораан Анатолий Васильевич Шатинниҥ бо-ла сактып кээр мен.

Дөртен чылдар үезин Тываның экономиказы болгаш культуразы бүт кырынга туруп эгелээн үе. Тываның шынчы ниҥүү — Совет Эвилели улус ажыл-агыйының аҥгы-аҥгы адырларынга чугула негеттиниҥ турган эртембилиҥиг кадрларны чорудуп берип дузалаан турган болгай. Медицина, улус өөредилгези, үлетиүр болгаш культура талазы-биле тускай эртеминиглер Тывага кээп, чаа культуреның баштайгы оҥумнерин өстүрүп турганын ам сеткил ханышкын-биле сактыр бис.

ССР Эвилелиниҥ тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнуҥ бүдүүзүүде тыва культура болгаш уран чүүл хөгжүлдезиниҥ төлептиг салыышкынын киирип келген, ылангыя орус специалистериниҥ дугайын тыва улус ханы чоргаарланыышкын болгаш өөрүшкү-биле сактып турары чугаажок.

Балетмейстер Анатолий Васильевич Шатин уран чүүлдүҥ өске-даа төлээлекчилери-биле кады биске чедип келгем. Ынчан театр училищезин дээр өөредилге черн бар чүвэ. Анатолий Васильевич калайы Елизавета Николаевна Чарова-биле кады аҥаа ажылдай бергеннер.

Ол үеде материалдыг баазэ коичуг кошкак турганы биле-диҥгир, бөрык-ла курут черге балет класын үдедилөөр ужурга ол таварышкан.

А. В. Шатин кызымаккай тура-соруктуг кижи. Балет бөлүүнге өөреникчилерин чугулазын өөренип көргеш, оларны чыын эгелээн. Маҥаа шилиидектер тааржыры чугаажок. Талант албан несеттиивер.

Анатолий Васильевич республиканы одурту кеэш чоруп турган, балет бөлүүнге тааржын болур хире уругларны чыып эккелген. Таварышкан-на кижиниҥ киирип алыр эвес, ынчаваш шилилге шыҥгыы болгай. Театр училищезинге балет бөлүү шак-ла ынчан тыптып келгени ол. Тускай станоктар таҥцынга киҥчалдер улай-улай эртип-ле турган. Балет класзының сургуулдары башкызының үелиг арга-сүмезин черле утпас. Бөдүүн шимчээшкиннерден эгелээш, чоорту нарын чүүлдерже шилчип кирип турган болбайн аан. Классиктиг балеттиҥ элементтерин, улустуҥ таҥцыларын аныяктарга сурталдаан, хүн бүрүүн чымыттыг ижи-биле Анатолий Васильевичиниҥ чайкыйыг чок турарын оон ынчаардагы өөреникчилерден сактыр мен. Делгем бишиннер, чиик шуралашкыннар Аҥхимаанын талантызын дораан-на хереглей бергеннер.

Таҥцының нарын, уран аргаларын Николай Кысытбай чииги-биле шиҥээдип алнап. Ол балетмейстериҥ дузалакчызы чедип өскен. Ол чылдарда таҥцы талазы-биле мерге-жилдиин хөй-хөй аныяктар көргүзе берген. Оларның арыннан Сайхо, Октябрь, Кыдай, Севилбөө, Дубовская дээш өскелерин-даа адап болур.

Практиктиг чүүлдерден ангыда өөреникчилерниҥ ийиги культуразын сайзырадыры чугула айтырыгларның бирээзи болган. Делегейниҥ сураглыг балет артистериниҥ дугайында ол хөйү-биле таныштырып турган. Орус балеттиҥ төөгүзүнге хамаарышкан солун чугаазын сала бергенде, Анатолий Васильевичиниҥ сайлыкпайн баар дижир. Галина Уланованыҥ адын совет балет школазыныҥ кайтамчык чедиишкиннери Шатинниҥ бесе-даларындан бичии-даа калбас.

А. В. Шатин бүгү-ле чүүлдерни ханы соҥуургал-биле көөр кижи. Ооҥ кайгаараачал чоруу сөөлүнде барып аҥаа улуг рольдуг-даа болган. Тыванып амыдыралындан көргеи, биилеп чүүлдери келир үеде таҥцы-ла тургузарынга аҥаа дузалаан. Өөреникчилерин-биле кады районнарга оюн көргүүн чоруп туры улуетуп тараа сонгаарын, кижиге ойнап безин соҥуургаан болур. Моге салган черге девиижикиниҥ ол оҥаа соҥуургаар чорган. Ылаҥгыя оҥаан моге-ниҥ девиижикиниҥ, тыва утуглалар, хөй-сын аймаҥ балетмейстер сонгуулап чораанын аҥаа эвес.

Өөредилгениҥ чылдагы биилдиртиишки эртип турган. Театр училищезиниҥ сценазынга баштайгы таҥцылар тыптып келгидеөн. Эҥээ кылдыр ойнаар таҥцыларны тургузкан. «Бульба» деп украин таҥцының сюитазы «Аныяктар» деп таҥцывы болуп күүседиичилер концертке эң баштай ойнаан. Оруг плезаны ойнап турда ынчаардагы көруүлеринге таалап-биле утпас үүлээп турганы утпаан-даа бис.

Лимбилиг таҥцыны («Демен оол») баштай-ла ойнап күүсет-кенин утпас мен. Холукка лимбл тутка аныяк кыс сценазже уне маанап келген, хөгжүмүнүн аайы-биле чоорту салдап чоруп каан. Ынчаардагы бөк торгу тонуур, аазыр таҥцычывыс Галина Севилбаа олда болгай. Шатинниҥ школазы Наталья Тыртык-Кара, С. Монгуш, К. Намчак, Г. Бады-Сагаан, Мрак-уулак Тывадан бартаан күүседиичилеринҥ таҥцылыг делегейниҥ аҥгы-аҥгы диптерлеринде туруп тураар аныяк өскен чылы-биле хүлээп алган.

Баштайгы тыва таҥцылыг тургузуучуну А. В. Шатин ам бистиҥ арабыста чок, ынчаза-даа ооҥ чогааткан таҥцылары тыва уран чүүлде биске черни эзелей бергеи. Чүс-чүс көруүлер «Элдек шыҥгыраашты» катап-шитап көрүп, сеткил-сагыжы өөрүп чоруур. Таҥцының идейлиг утказы ханы — чалыы назынның нам кузели, бүгү-ле чырыткылыг чаагай чүүлдерже ооҥ чүткүүн көргүзеер.

Хөй наппонадыг совет улус чырыткылыг улуг байырлал ССРЭ-ниҥ 50 чыл болур оюнуҥ бүдүүзүүде келгеи. Республикалар, крайлар, областтар, крайлар концерт солчулгаларының арабында организастаан туралары билдиидир. Ак-көк Тывага ынаы-бүрү концерт болуктерге, сураглыг артистер-даа аалтап кээп турар. А Тываның күүрүне филармониязының «Саян» ансамбли ынак Төрөөн чуртувустуҥ чүрээ Москвадан бээр оюн-концертин боргүүн чорааш келген. Тыва уран чүүлдүҥ дожкилериниҥ арабында «Элдек шыҥгыраашты» деп бөлүүн таҥцы көруүлериниҥ кичээнгейин тааза тудуп турар дээринге ким-даа бүдүүр.

Тыва классиктиг таҥцының тургузуучуну, бистиҥ баштайгы балетмейстеривис Анатолий Васильевич Шатин могаа чок ишчи, балет уран чүүлүнге сеткилиинден бердингей шак ынаныг-кижи чорган.

М. РАМАЗАНОВА.

делегей бо хуннерде

АМЕРИК АГРЕССОРЛАРНЫҢ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

ВДР-ниҥ ДХМ-ниҥ медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниҥ найысылалынче америк ужар чүүлдүҥ октябрь 11-де араатавзыг халдаашкыннар кылганынга холбаштыр Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуҥ медеглели Ханойга парлаттынып үнген.

Америк самолёттар Ханойга каш-даа мөөннеттинген халдаашкыннарны кылган. Хоорайның хөй-хөй кварталдарынче болгаш оон кыдыгларында суурларже өрт үндүрер 60 тонна хире бомбаларны октаан. Тайбың чоннуҥ аразында өлүүркеннер болгаш балыглаткыннар бар, хөй-хөй чурттарга бажыннары үрелген, чон материалдыг улуг когаралдарга таварышкан. Америк бомбалар Франциянның Ханойда төлээ черинниҥ бажыңын үрээн. Француз чиигине төлээ аар балыглаткан, төлээ черинниҥ француз болгаш вьетнам элээн хөй ажылдаачылары өлүүркен, балыглаткан деп, ук медеглелде айыткан.

Каттышкан Штаттар ол даймизырак үүлгедиглерни кылгаш, ВДР-ниҥ бүт эргезин болгаш айыыл чок чоруун, делегей эргезиниҥ чугула принциптерин каржызы-биле черчүп үрээн, Соңгу Вьетнамниҥ бомбалаарын болгаш бооларын бүрүҥ-биле, каидыг-даа чылдагаан чокка сонсадыр дээрзин АКШ-тыҥ чазаанның 1968 чылдагы хүзөлгезинге база дериин чорчуп үрээн деп, ДХМ-ниҥ медеглелинде демдеглээн.

Делегейниҥ хөй-ниитизи буруудадып тур

БЕРЛИН. (СЭТА). Вьетнам улуска удур АКШ-тыҥ чаа-чаа кеминг үүлгедиглер кылганынга киледиишкин ГДР-де чалгын үнген. ВДР-ниҥ чурттакчылыг черлерин америк ужар чүүлдүҥ араатавзыг бомбалап турарын Герман Демократтыг Республиканың хоорайлары биле общиналарының съездиин шиҥгээ бүрүү шапкан. Магдебургка удурланыышкын митингиин болган. Оон киржикчилери Вьетнамга америк экелекчи дайынны доп-дораан сокадырып, ук хоорайның үлетүр бүдүүлгелериниҥ 10 муң ажылчын, албан-хаамчыларының өмүүлээнден негеп.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның парлаттазы америк ужар чүүлдүҥ үлгедиглерин шылгы бүрүү шапкан. Ханойну бомбалаанын найысылалдың «Патриот» солуну «кеминг херек үүлгедин» даан. Америк дайынзырактарның база бир кеминг херек үүлгеткеннинге кижи торелгетенниҥ киледиишкини чөптүг болгаш Вашингтонуҥ вьетнам политиказының ойлук чогун база катап бүзүредиг көргүзүп турар-дыр деп, «Пойнтл геральд» солуну айыткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тыҥ ужар чүүзүнүҥ Ханойже араатавзыг халдаашкынларын француз коммунистериниҥ «Юманите» солуну шиитиирлаг бүрүү шапкан. Америк ужар чүүл ВДР-ниҥ хамаатыг-чон объектилеринге өжегзөр халдап турар. Ханойда хереглерниҥ шуптузунуҥ бодап турарын шак ынаныг деп, ук солуннуҥ корреспондентизи Мадлен Риффо бижээн. Франциянның төлээ черин үрегдеп халдаашкыны — америк дайынзырактарның хүнүүн-ве ыяш турар араатавзыг халдаашкыннарының бир чижээ ол деп, М. Риффо айыткан.

БОНН. (СЭТА). Демисежкин турар Вьетнамның улузу-биле чанғыс эң-сеткилдиин ГФР-ниҥ чонунуҥ чүүл-бүрү кезектери илергейлеп, америк ужар чүүлдүҥ вьетнам девискээрин араатавзыг бомбалаарын, америк шеригдерин саададыышкын чок болгаш бүрүүр-биле үндүрерин негеп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ханойнуҥ төвүн бомбалаан үүлгедиг «бомбалаашкынларны соолгу эзэн хөй айлар дургузунда үргүлүү күштелдиргениниҥ уламындан үгледелдиринҥ ажаазы: улуг хемчеэлерлиг анаргавын көргүзүп турар-дыр» деп, «Нью-Йорк таймс» солуну бижээш, ВДР-ниҥ найысылалынче америк ужар чүүлдүҥ октябрь 11-де халдаашкынын буруу шапкан.

Бомбалаашкыннар үезинде хамаатыг чонуҥ айыылга таварышканы «аҥаа-ла таварыдыр» болган деп америк чаак телекелчилериниҥ медеглел турарын ол солун буруу шапкаш, «Хайфонуҥ болгаш Ханойнуҥ хөй чонунуҥ девискөрлөринче каҥгыт-даа халдаашкыны кижилерни айыылга таварыштырып, үгледелдер кылырынга чедирер» деп айыткан.

АЛЖИР. (СЭТА). Ханойну америк ужар чүүлдүҥ бомбалаан үезинде АУДР-ниҥ ук хоорайда элчин черн когаралдарга таварышкан. Аҥаа холбаштыр АКШ-тыҥ эргезаакчызы Алжирде төөгүзүнге хамаарышкан солун чугаазын сала бергенде, Анатолий Васильевичиниҥ сайлыкпайн баар дижир. Галина Уланованыҥ адын совет балет школазының кайтамчык чедиишкиннери Шатинниҥ бесе-даларындан бичии-даа калбас.

А. В. Шатин бүгү-ле чүүлдерни ханы соҥуургал-биле көөр кижи. Ооҥ кайгаараачал чоруу сөөлүнде барып аҥаа улуг рольдуг-даа болган. Тыванып амыдыралындан көргеи, биилеп чүүлдери келир үеде таҥцы-ла тургузарынга аҥаа дузалаан. Өөреникчилерин-биле кады районнарга оюн көргүүн чоруп туры улуетуп тараа сонгаарын, кижиге ойнап безин соҥуургаан болур. Моге салган черге девиижикиниҥ ол оҥаа соҥуургаар чорган. Ылаҥгыя оҥаан моге-ниҥ девиижикиниҥ, тыва утуглалар, хөй-сын аймаҥ балетмейстер соҥуургап чораанын аҥаа эвес.

Өөредилгениҥ чылдагы биилдиртиишки эртип турган. Театр училищезиниҥ сценазынга баштайгы таҥцылар тыптып келгидеөн. Эҥээ кылдыр ойнаар таҥцыларны тургузкан. «Бульба» деп украин таҥцының сюитазы «Аныяктар» деп таҥцывы болуп күүседиичилер концертке эң баштай ойнаан. Оруг плезаны ойнап турда ынчаардагы көруүлеринге таалап-биле утпас үүлээп турганы утпаан-даа бис. Вьетнам улус улуг айылыда таварыжып турар-дыр — дээн, швед министр уламчылаан.

Оон ышкаш Кубаның, Мавританиянның, Алжирниҥ болгаш оске-даа хөй-хөй чурттарның телекелчилери АКШ-тыҥ Вьетнамда агрессивзының чаа үүгедиишкиниҥге удурланып чүве чугаалааннар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттары вьетнам улустуҥ хостага болгаш тамаарышпас төрүк дээш ыяшныг демисежкин чугаа чокка деткип, агрессиягa таварышканнарга бүгү талалыг дузалажыышны берип, Вьетнамның чериҥге тайбыңны катап тургузарын ийи-биле күзеп турар деп Венгриниҥ даштыкы херектер министри Янош Петер демдеглээн.

Муруу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның болгаш ВДР-ниҥ чазаанның боттуг саналдарынга үдезилеп турган, ам вьетнам айтырыгны политика талазы-биле шын шиитиирлеп болуруун Петер айыткан.

Дээди шаҥнал

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның чигир үлетпүрүүн ол адырга 50 чыл ажыр ажылдаан 950 хоочун ажылдакчызы төрөөн чуртунуҥ мурнунга кушажылчы ачы-хавыяалыг болганы дээш чазактың шаҥналдары-биле шаҥнаткан. Оларга Кубаның национал маадыры Хесуе Суарес Гайолдуҥ адын эдилээн орден тыыскан.

Шаҥнал тыпсырының байырлыг ёзулалы Гаванага болган. Аҥаа Кубаның Компартиязының ТК-зиниҥ кежигүнү Хесуе Моятане чүве чугаалаан.

Хесуе Моятане Кубаның чигир үлетпүрүн сайзыралдырының перспективаларын чыылганнарга чугаалап берген. Чоокку келир үеде чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурунуҥ эң чугула факторуг мергежилдиг специалист кадрлар болур деп демдеглээн. Оратор боттарының үнелиг мергежилдиг дужулгаларга аныяк ажылчыннарны өөредиринче, өзүп олурар салгакчы аныяктарны күш-ажылга ынак кылдыр кижилеринче, чүрттүн чигир үлетпүрүн улам көдүрери дээш демисежкинче чигир үлетпүрүүнүҥ хоочун ажылчыннарын кыйгырган.

Телеграмма чоруткан

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Уругвай парламентиниҥ төлээлекчилер палатазы Чилиниҥ национал конгрезиниҥ депутаттар палатазынга телеграмма чоруткаш, америк «Кеннекот коппер корпорейшн» компаниязының Чилиге удур чөнгээлер кылып турарынга холбаштыр чили улустуҥ бойдус байлактарын, бүрүн эргезин камгалаан демисеэли-биле эң-осталга хаттыштырылгазын илергейлээн. Телеграммага төлээлекчилер палатазының даргазы Гутьеррес Руис ат салган.

Уругвайның халбак фронтузунаан депутат Соса Диас ол айтырыгны төлээлекчилер палатазынга чугаалажып турда, чили чезиниҥ Франциядан алыр төлевирин монополистиг «Кеннекот коппер» компаниязының хоруп каазын бүрүү шапкаш, оон боттарының хөгжүлдезин дээш демисежкин турар улустарның бот-башкартынар эргезин боогдаан үүлгедиг-дир дээн. Соса Диас америк монополиниҥ ол өтөкаларынга удурланыышкын үүн көдүрериче хөгжүп эгелеп турар бүгү чурттарның парламентилери биле чазактарын кыйгырган. Болдунуң байлазы Чилиниҥ камгалаар эргезин — боттарының хоойлударын болгаш боттарының конституцияларын ёзулаар боттарының салым-чолутка бүгү улустарның ээ болур эргезин камгалаары болур деп, Соса Диас чугаалаан.

КНО-да килеҥнээшкин

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. А. Красиков биле О. Пивоваров олардың дайчытпаны: Швециянның даштыкы херектер министри Кристер Виклай ниитер кырынга үүн келгеш, мынча дээн: «Америк ужар чүүл Ханойнуҥ төвүн кайы-хамаан чок бомбалап турарын бадыткаан мында шын фактыны бо эртен алдыныс. Бомба частыышкыннарындан француз дипломаттыг төлээ черинниҥ бажыңы үрелген, оон ажылдакчыларының аразында олгеннер болгаш балыглаткыннар бар». Ол ынча дээрге КНО-ныҥ Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының чураалдар эдлинге килеҥнээшкинниҥ чугаа-соолу дораан-на эгелээн.

«Дайын болза делегейге маргылдааларны шиитиирлээринге таварышпас арга-дыр. Ол вьетнам мөсилдежиишкинге база бүрүү-биле хамаарыжыр. Катгышкан Штаттар болуунуң девдиң улуг экономиктиг болгаш шериг күжүн кажаа-даа туруп корбоён дедиел-биле улам ажыглаарынга бараам болдургаш. Вьетнам улус улуг айылыда таварыжып турар-дыр» — деп, швед министр уламчылаан.

Оон ышкаш Кубаның, Мавританиянның, Алжирниҥ болгаш оске-даа хөй-хөй чурттарның телекелчилери АКШ-тыҥ Вьетнамда агрессивзының чаа үүгедиишкиниҥге удурланып чүве чугаалааннар.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттары вьетнам улустуҥ хостага болгаш тамаарышпас төрүк дээш ыяшныг демисежкин чугаа чокка деткип, агрессиягa таварышканнарга бүгү талалыг дузалажыышны берип, Вьетнамның чериҥге тайбыңны катап тургузарын ийи-биле күзеп турар деп Венгриниҥ даштыкы херектер министри Янош Петер демдеглээн.

Муруу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның болгаш ВДР-ниҥ чазаанның боттуг саналдарынга үдезилеп турган, ам вьетнам айтырыгны политика талазы-биле шын шиитиирлеп болуруун Петер айыткан.

СПОРТ

Сезон хагдынган

Чайгы спорт сезонунуҥ хаашкыны Тээли суурга болуп өрткен. Аҥаа турасказатқан баскетболдуң, волейбаддың, бат катарының, хүрештиҥ маргылдааларынга хөй санныг күш-культурчулар киришкен.

Волейболга Тээлиниҥ «Динамо» командазы, баскетболга механизастаттынган колоннаның төлээлери бат катарынга райкүүскомуҥ спортчулары эки ойнаан, бирги черлерни алгыдаан.

Он хлды оолларның тыва хүрежинге «Тээли» совхозуҥ төлээлери Михаил Салчак шүүлген, Владимир Кара-Сал үүгүлеешкен.

Тиилекчи командаларга хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Бай-Тайга район. С. ХЕРТЕК.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

12.05— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Мелодеер. 12.10— Оюнуг телекөргүүг. Үүгүлээр. Мультфильмнер программазы. «Наугав». 3-кү серия. «Акеланың соолгу аныашкыны». 12.50—«Кадыкшылга». Эртем-таймылбырыг программа. Дамчыдылганы эвичи Ю. Белянчикова чорудар. 13.00—«Ыры-72». 13.25— Спорт программазы. 14.10— «Алдын бызаа». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 15.20—15.30— Чаңсар. 15.30—«Бузулбас аныяк». Таджик ССР. 17.30—«Ye». Информастыг программа. 18.00— Оюнуг телекөргүүг.— Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниҥ чемпионады. «Динамо»— ЦСКА.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Хомудал дептерни берип көрүмер». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.45— Дамчыдылгалар программазы. 21.50—«Сибирьниҥ күүгүүр». 5-ки дамчыдылга. 22.20— Оюнуг телекөргүүг. Хемчиглериниҥ телетеатры. «Бистиҥ кожаларывыс». 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—01.30— Даштыкы фильмнериниҥ экраны. Оюнуг телекөргүүг. «Рикординиҥ бажыңы». Уран-чечен фильм. (Италия).

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзинге болгаар алырга болгун республикага бүргеп, аялыр, чаъс чаар. Барыын чүк угланыышкынның хаттын күжү кошкак. Агаарның температуразы 6—8 градус чылыг болур.

Кызылга шөкар булуттаар, эртен биче хар чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 0, эрткиннарында 4—9 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ырының төнгени» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оларның чүгве ярыннарынаан таныыр турганнар» 15.00. «Санунуҥ эзими» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баш таарар мыс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Демир эмиитиҥ чамыды» 9.40, 13.40, «Орус шоя» 11.00, 14.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактоның 24-63, редакторуун орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниҥ 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аныыдал киллизиниҥ 37-13, культураа киллизиниҥ 23-54, кадрэ ажылагый киллизиниҥ 21-47 үлетүүр киллизиниҥ 22-64, чагаа киллизиниҥ 11-27, информадыг база совет тургузуут киллизиниҥ 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн барганда 32-75 телефонче телгээр.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ чанында Тываның ном үндүрер черниҥ республикага типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01058.

КАМБОДЖА. Хостаганың патриотчу күштери пиөпеньчи шеригперге удур идепкейлиг шаап халдаашкынкарын үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: патриотчу күштериҥ дайынчыларының дайынчы даалгаже үнер мурнунда хураадап турары. ВИА—СЭТА-ның фотозу.

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 15 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 244 (9012) ортаз 2 коп.

КАМГАЛАЛ МИНИСТРИНИҢ ДУЖААЛЫ

1972 чылдың октябрь 13 Москва хоорай № 212

АЛБАН ЭРТТИРЕРИНИҢ ХУУСААЗЫН ДООСКАН ШЕРИГ АЛБАННЫГЛАРНЫ ССРЭ- НИҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИНДЕН 1972 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ-ДЕКАБРЬДА ХАЛААР ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫ ШУУТ ШЕРИГ АЛБАНЫНГА КЕЛДИРЕР ДУГАЙЫНДА

«Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлуузунга үдезилеэш, дужаарым болза:

1. Шуут шериг албаны эрттиреринің хуусаазы 1972 чылдың декабрь 31-ге чедир доостур шериг албанныгларны Совет Армиязың, Шериг-Дадай Флодувун, кымыгаар болган иштики шерглерниң хүрээлениидеи 1972 чылдың ноябрь-декабрьда курлавырже халаар.

2. Шериг албанныгларны курлавырже халаары-биле холбаштыр бо дужаалдың бирги чүүлүнге дүүштүр келдиришкин ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. ГРЕЧКО

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга

СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ою делгерезин!

2. Бүгү делегей төвгүзүнүң чаа үе-чадазын — делегайни революшчу ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчириниң үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

3. Моңгеде дириг революшчу интернационалчы өредиг, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының империализмге удур, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демисели-ниң тугу — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Аңы-дуңма улустарның социалистиг улуг Ада-чурту, бузулбас хөй национадыг дем каттыштырылгазы, пролетарлы интернационализмниң дириг боттаныышыны — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

5. Владимир Ильич Ленининиң ады болгаш хөрээ чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

6. Бистиң чуртувустуң бүгү улустарының чаңгыс эвиниң, найыралының болгаш аңы-дуңма ёзузунуң улуг байырлалы — ССР Эвилелиниң алдарлыг 50 чылы делгерезин!

7. Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырал боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга болуп, массаларның идепкейлиг организакчылары болгаш кижизидикчилери болуңар!

8. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! ССР Эвилелиниң 50 чылын партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш хамгалал күчүзүн быжыглаарынга чаа-чаа чедимишиннерривис-биле демдеглээлин!

9. Коммунизм тургузукчузу —улуг совет улуска аядар!

10. Коммунизм тургузуушкунунда кол күш —Советтер чурттуның маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

11. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчулары — алдарлыг колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет интеллигенция делгерезин!

12. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу—улусчу совет интеллигенция делгерезин!

13. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели делгерезин! Совет интеллидиң бузулбас идей-политиктиг чаңгыс эви быжыглып турзун!

14. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының өндүр улуг чаалал алышкыны — ССРЭ-ниң улустарының бузулбас аңы-дуңма найыралы моңгеде чурттап болгаш чечектелип турзун!

15. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы авангарды, коммунизм дээш демиселге совет улустуң баштыңчызы болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

16. Партияның болгаш улустуң бузулбас улуг чаңгыс эви делгерезин!

17. Улусчу эрге-чагырганың ёзулуг органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин! Социалистиг демократия хөгжүп, быжыглып, Советтер депутаттарының ат-алдары болгаш идепкейи, улам иөдүрүлүп, күрүнеми эргелеп башкарарынга ажылчы чоннуң кирмилгези калбарып турзун!

18. Эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны углап-шиглээриниң школазы, коммунизминиң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

19. Коммунистиг партияның дайынчы дузалакчызы болгаш күр күжү, коммунизминиң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

20. Ооллар болгаш кыстар! Өндүр улуг революшчу өредиг — марксизм-ленинизмни, эртемниң, техниканың болгаш культураның бедиктерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедимишиннигг күүседир дээш демиселчилерниң бирги одурүлэрынга бо-вуңар!

21. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары —совет хөрээжеңнер делгерезин!

22. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедимишиннерни чедип ал, серемчиледиг болгаш кандыг-даа агрессияны ойтур шаварынга кезээде белеп болуңар!

Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

23. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Төрээн чурттуң күчүзүнүң болгаш улустуң чаагай байдалының чайгыяш чок өзүлдезиниң үндезини — социалистиг экономиканы улам ыңай көдүрер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

Тоску бөш чылдың онаалдаларын чедимишиннинг күүседир дээш социалистиг чарыштың калбаа-биле нептередиңер!

24. Социалистиг чарыштың күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөрүнүң үлегерин көргүзүп турар мурнакчыларынга алдар!

25. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыңай хөгжүдер болгаш бажыглаар дээш демисежиңер! Чаа күчүлерни эң дүрген шиңгээдип алырын, техниктиг депшилгени дүргедедирин болгаш бүдүрүлгениң амыктыын чайгыяш чок өстүрерин чедип алыңар!

Чаа техникага болгаш депшиягелиг технологияга дөлгем орукту берээли!

26. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Улустуң хереглеп баранналарын бүдүрүп үндүрерин көөдедиңер, ассортиментизин чаартыңар, оларның шынарын экижидиңер, бот-үнезин чиигедиңер!

27. Тудугнуң ажылдакчылары! Чаа объектилерни ажыглалга ёй-шаанда киирерин чүткүлдүг чедип алыңар! Тудугнуң шынарын бедидер болгаш бот-үнезин чиигедир дээш демисежиңер!

28. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Транспортту болгаш харылзааны хөгжүдүп, чепсек-херекселдерин сайзыраңгайжыдыңар! Улус ажыл-агыйын хандырарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, совет кижилерниң негелделерин улам долу хандырыңар!

29. Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары! Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг баазазын быжыглаңар! Электрижидиягениң, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң комплекстиг механизастаарының болгаш химижидиринің, черлерни мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

30. Көдээниң ажыл-ишчилери! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг күрлавыяарны ажыл-агыйны ажыглаңар! Бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дужүткүрүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиңер, продукция будүрерин көөдедиңер, оон бот-үнезин чиигедиңер!

31. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Күскү ажылдарны чедимишиннинг довзарын чедип алыңар, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын будүрерин көөдедиринге бүгү курлавыяарны эки ажыглаңар! Келир көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенир дээш чарышты калбаа-биле нептередиңер!

1973 чылда бедик дүмүттү алырының быжыг үндезинин тургузуңар!

32. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал болгаш коммунал ажыл-агый албаның ажылдакчылары! Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер, оларның негелделерин улам долу болгаш эки хандырыңар!

33. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөру дээш демисежиңер! Сагылга-чуруму болгаш организастыг болуп чорукту быжыглаңар! Ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле назагалап база көөдедиңер!

34. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Экономиктиг билигээрни, ажыл-агыйны углап-шиглээриниң болгаш эргелеп башкарарының амгы үедеги аргаларын чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, мурнакчы дужулганы, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедимишиннерин будүрүлгеге улам идепкейлиг нептередиңер!

35. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедидер дээш демисежиңер, камналганың чурумун шыңгыы сагыңар, ажыл үезиниң минута бүрүзүн чөп ажыглаңар!

36. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Коммунистиг нижизидиягеге, ниити бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам ыңай хөгжүдеринге күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бүгү хемчег-биле бедидиңер!

37. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, техниктер, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Эртем-техниктиг депшилгени бүгү хемчег-биле дүргедедиңер, эртемниң будүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар! Амгы үениң эртемниң болгаш техниказының чедимишиннерин улус ажыл-агыйынга эң дүрген нептередирин чедип алыңар!

38. Литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, мультураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүк партийни болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар, уранчечен мергежилиңерни сайзыраңгайжыдыңар, боттарыңарның бүгү арга-мергежилиңерни коммунизм тургузукчуларын нижизидиринге бериңер!

39. Дээди болгаш орутмак школаның ажылдакчылары! Өредилгениң шынарын бүгү хемчег-биле бедидиңер, улус ажыл-агыйынга специалистер белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар! Өзүп орар сагакчыларны коммунистиг ажыл-чаңның, өредилгени болгаш күш-ажылды медереядиг көөрүнүң ёзузунга нижизидиңер!

40. Кадык хамгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын экижидиңер! Совет кижилерниң хун бүрү амыдыралынга күш-культураны келбаа-биле нептередиңер!

41. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чурттуларга изии-биле ынакшыңар, эки өөренициер, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленининиң өндүр улуг хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демисежиңер!

42. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы маркисисчи-ленинчи авангарды, тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш, империализмге удур туруштуг демисежиңер — коммунистиг болгаш ажылчын партияларга аңы-дуңманың байыры!

43. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлы интернационализмниң сыныш дивес үндезинингге бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыглып турзун!

44. Социалистиг чурттарның улустарынга аңы-дуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалал алышкыны, антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш, тайбыңның, демократияның болгаш социал депшилгениң чөлеңгинии — социализминиң делегей системазы хөгжүп, быжыглып турзун!

45. Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, аңы-дуңма харылзаза-холбаалардың улам ыңайгы хөгжүлдезин дээш демисежиңер! Социализм дайзыннарының чимзенишкиннериңге хамаарыштыр серемчиледиг болуңар!

Социалистиг интернационализмниң тугун бедик тудаалы!

46. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

47. Бүгү чурттарның ажылчы чоннары! Империализминиң агрессчи политиказынга удур, быжыг тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш демисежиңер!

48. Монополияларның дарылынга удур, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелери дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш шудургу демисеңди чоруудуп турар капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга аңы-дуңманың байыры!

Амгы үениң эң мурнакчы революстуг аңгызы — делегеймиң ажылчын аңгызы делгерезин!

49. Колониалдыг дарлалдың кынчы-бегин ап ситаш, империализмге болгаш неоколониализмге удур, хамаарышпас чоруун быжыглаар дээш, социал хөгжүлдениң депшилгелиг оруу дээш демисемип турар улустарга изиг байыр!

50. Империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш і демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

51. Революшчу күштерниң — социализминиң делегей системазының, делегейниң ажылчын шимчээшкинининиң, улустарның национал болгаш социал хосталгазы дээш демиселчилерниң күчүлүг эвилели быжыглып турзун!

52. Капиталистиг болгаш колониалдыг нуланыгга удур, улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш кара-бажыңнарда болгаш фашистиг кинданнарда хилинчектеттирип чыдар эрес-маадыр демиселчилерге аңы-дуңманың байыры!

Капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

53. Америк империализминиң агрессиязынга удур, боттарының чурттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш коргуш чок демиселчилер — маадырлыг вьетнам улуска болгаш оон дайынчы авангарды — Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязынга, Лаостуң болгаш Камбоджаның эрес-маадыр патриоттарынга аңы-дуңманың чаябыштыр байыры!

54. Делегейниң улустары! Индий-Кыдатта араатанзыг дайынын соксадырын, Мурнуу Вьетнамдан, Лаостан болгаш Камбоджадан АКШ-тың база оон чалчаларының бүгү шериглерин бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрерин Американың Каттышкан Штаттарындан шиитпирлиг негеңер!

Индий-Кыдаттың улустарынга хосталга болгаш тайбың!

55. Делегейниң улустары! Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте агрессиязын доп-дораан соксадырып, эжелеттирген араб девисиззрлерден израиль шериглерни үндүре бээрин болгаш Палестинаның араб улузунуң эргелерин хүндүлеп көөрүн негеңер! Ол девисиззрге чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузар дээш улам идепкейлиг демисежиңер!

56. Араб чурттарның улустары! Империализмге болгаш реакцияга удур демиселге бүгү-ле революшчу, национал-демократтыг күштерниң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаңар!

Совет Эвилелиниң болгаш араб чурттарның улустарының аразында найырал делгереп, быжыглып турзун!

57. Европа чурттарының улустары! Европа дипти быжыг тайбыныың, зйбыя чөк чоруктуң болгаш күрүнеер аразынга үре-түнненгит кады амылдажыгының чеви болдурар дээш демисежиңер! Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун ношкадырының дайзыннары — реакция болгаш реваншизм күштериниң чимзенишкиннерин сойгалаңар!

58. Делегейниң улустары! Күштуг ажыглаазы делегей амыдыралының хөөйлүзү болган, а ядролуг чепсек мөңгеде хоругдаттырган турарын чедип алыңар! Чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дужүрер дээш, делегейниң айыыл чөк чоруун быжыглаар дээш демисежиңер!

59. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни сырый каттыштырарының политиказы — Совет Эвилелиниң ленинчи даштыны политиказы делгерезин!

60. Тайбың, демократия болгаш социализм күштериниң чөлеңгизии — бистиң улуг совет Төрээн чуртувус быжыглып, чечектелип турзун!

61. Марксизм-ленинизмниң тугунун адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизминиң тиилелгезинче бурунгаар!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

КЫЗЫЛ ТУК– ТАҢДЫЖЫЛАРДА

Дужүт ажаап алышкының доозар, күрүнете тараа садар бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш улут күжевишкиннинг ажылдавышаан. Таңды районуң ажылчылары оон-биле кады чылдың эрткен үш кварталдарында малдан алыр продуктуларны көөдедир, оларны күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүседир дээш эрес-шудургу чоруун көргүзүп келген.

Чылдың үш кварталында күрүнеге сүт садар планныг онаалдазын район 102,8, эттиин — 106,2, дүктүүн — 101,3 хуу күүсеткен болгаш малдың чаш төлүн менди алыр, оон яазы-бүрү чылдагааннардан өлүп-хоравар чоруун эвээдир талазы-биле биче эвес чедимишиннерлиг болган. Бо бүгү көргүзүглерни октябрь 13-те Бай-Хаак суурга болуп эрткен партия-ажыл-агый активиниң хуралынга түңнеп чугаалашкан.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң мурнундан Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме хураддың киржикчилеринге, районуң бүгү ажылчы чоннарынга ол бүгү чедимишиннер дээш изиг байырны чедирип, дужүт ажаап алышкының болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин, мал ажылының продуктуларын көөдедир, кыштаглаашкынга мык белеткелди дүрген доозарынга улут чедимишиннерлиг болурун күүсеп. Мал ажылының продуктуларын садар болгаш будүрер талазы-биле районуң ажыл-агыйларының аралында калбарган социалистиг чарышка улуг чедимишиннери дээш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тутуп алган «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң даргазы Ю. А. Чижачев, мал продуктуларын көөдедир, дужүт ажаап алышкының дүрген доозар дээш эки көргүзүглерниг болган «Межегей» совхозтуң партком секретары В. С. Дэндар, райкүүском даргазы Г. А. Заркевич олар районуң ажыл-ишчилериниң мурнундан СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң ол улут шаннаалы тывысканынга харыы кылыр өөрүп четтиргенин плететкенер.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Михаил Кзаевич Мендуме чылдың үш кварталдарынла районнар аразынга ыңгайчын чоруур Кызыл тукту Таңды районуң удуртукчуларынга тыпсып тур.

О. НАМЧЫЛАК.

Күш-ажылчы чедимишкин

Хөй национадыг Совет күрүнеиниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле Елисейниң хем пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң ажыл-ишчилери бедиткен хүлээлгезин алган. Оны амыдырапга боттандырар талазы-биле коллектив кежигүнерин чыл эгезинден бөөр кызымак ажылдаан.

Республиканың тудугларынга хереглөөр ыяштың салдадып бадырары чугула соруга Тыванын хемчилериниң мурнунга салдынган турган. Агаар-бойдустуң чамдык бергелери турза-даа, ажыглал участогунуң кижилери бердинген онаалганы чедимишкинниг шиитпирлеп шыдаан.

Тожудан республика найысызадыыче 109.750 кубометр ыяштың салдадып бадырар планныг тургаш, 112.750 кубометр чедиргеп. Кызылдан ыраккы районуң ишчилериниге 4.758 тонна улус ажылагыйының чүүктерин, кыварчаар материалдарын чедирип берген. Ол планда көрдүгенинден муң тонна ажыг болуп турар.

Кызылдың ажыглал участогунуң хемчилери 1972 чылдың салдадымышкын планын күнажылчы чедимишкинниглиг доозкан.

(БИСТИҢ КОРР.).

Тыванын тараажылары дүүнге чедир 118.836 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, бедиткен социалистиг хүлээлгезин 108 хуу чедир күүседи берген.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)			Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу
ТАҢДЫ	36000	31404	91,8	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	4386	88,8
БӨӨ-ХЕМ	13000	16248	125	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	35450	131,3	КЫЗЫЛ	5000	5582	111,6
УЛУТ-ХЕМ	5.590	4497	80,6	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7
				ЭРЗИН		169	—
				ТЕС-ХЕМ		6	—

СЭКП ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

ТУК БОЛГАШ ШАҢНАЛ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел 1972 чылдың октябрь 15-тен 30-га чедир шилчиир Кызыл тук болгаш 250 рубль түңнүг шаңналды тургускан. Оларны кускү чер андаолгазынга болгаш саван ажаап алырын та чедимишкинниг болган районнарга тыпсыр.

Кускү чер андарылгазының, саван ажаап алырының планын күүседирениче, келир чылын дужүт алырының быжыг үндезинин тургузарынче көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылчыларының күжевишкиннерин мобилизастаарын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел партияның Кызыл хооркомундан, партия райкомнарындан, хоорайкүүскомнардан, ажыл-агыйларның партия эге организацияларындан, удуртукчуларындан негээв.

Элчегде күүседир ажыл нормазын күүседиринге-ле, 7 килограмм хире тарааны трактораст-машинистерге садарын (садып алышкын өртээ даргаар) РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1972 чылда төпшөрөөв. Оны күзүн чер андарып турар механизаторларга партия райкомнары, хоорайкүүскомнар таныжырлап чедирээ чогуур.

Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Бүдүрүлгенин күчүзүн калбартышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаа технологияны ажыглап, күш-ажылды эртемге үдезилеп организастап тургаш, чамдык чеднишкинни эрткен тос айларда бистиң республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары чедип алган. Бо үениң дүргүзүнде Хову-Аксының, Ак-Довуракты хлеб заводтарында чаартылгаларны кылган болгаш Кызылдың сүт заводунуң ханалзын эде тудкан, Бай-Хаактың хлеб бижирар чаа заводун байырлалдың бүдүзүнде ажыглалга киирген. Ол шыкаш Кызылдың эт комбинадынын колбаса кылып бүдүрер дегин деңгемчиткен болгаш мурнунда соотпас турган камераны 150 тонна эт доңурар камера кылдыр эде тудкан. Оон аңгыда Кызылдың, Хову-Аксының хлеб, Кызылдың, Шагаан-Арыгның, Чадаананың сүт заводунда чамдык чаа эт-херекселдерни, механизмнерни тургускан. Тос айларда республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерни көлбаса, хлеб-булочка кылгыларны, саржаны болгаш пивону планнан ажыр бүдүрүп үндүрүп, республиканың садыг черлерине берген. Тоску беш чылдың ийиги чылы — бо кайгамчыктыг юбилейлиг чылда кордүнген планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү ниитиниң социалистиг чарыжынга киржип, бүдүрүлге планны күүседир талазы-биле ай санында багай эвес көргүзүглерни Шагаан-Арыгның сүт заводу чедип ап турар. Бо коллектив тос айларда ниити продукция бүдүрүп үндүрер планын 105, бүдүрген продукцияны сайгарарының планын 100,2 хуу, үшкү кварталдың планын бүгү-ле көргүзүглерге ажыр күүсеткен. Ол шыкаш багай эвес көргүзүглерни Кызылдың сүт заводу, Чадаананың хлеб заводу чедип алган.

Ажыл-агыйда бар чамдык чеднишкиннерни чедип алырынга аъш-чем үлетпүрүлге ажылдап турар мурнакчыларның ролю улуг. Олар боттарының арга-мергежилин ажылчыннарга дамчыдып, бүдүрүлгевид экономиказын бижыглаарынче, оон оруглалыг, бүдүрүкчүлүг ажыллаарынга база бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижедиринче угланган бүгү-ле ажыл-херектерге идепкейлиг киржип келгенер. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң хоочун ажылдакчылары Мария Алексеевна Зимениң — Ленин орденинин эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы, Иргит Часкал-оол — эът комбинадының ажылдакчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи. Олардан аңгыда Кызылдың эът комбинадында Галина Шмакованы удуртқан, мал согар цехтиң бригадазы ай санында планның ажыр күүседип турар. Кызылдың сүт заводунда Вера Добряковага удурткан бригада тос ай планын 105 хуу күүсеткен, а эртken чылдың бо үезинге деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу бедиткен. Олар ону техвологияны, ажылчын күжүн чоп ажыглап тургаш чедип алган. Ол бригада чыл эгезинден бээр «варенец», «снежок» — деп чаа продукцияны кылырын шиңгээдип алган. Аъш-чем үлетпүрүнүң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары моон-даа соңгаар мурнунда салдынган планныг даалгазын хуусаа бетинде ажыр күүседип, ам чоокшулап орар Октябрьниң Улуг революциязының 55 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедик кодургүүшкүнүг, сорук киришкинниг ажылдап турарлар.

Чонга чугула херегледдиг бараанарын бүдүрүп үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң бир кол сорулгазы — бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын бедидери болур. Бо талазы-биле чамдык ажылларны республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери кылган. Шагаан-Арыгның, Чадаананың болгаш Кызылдың сүт заводтары сүт продукциязының шынарын бедидерни чедип алган.

Бистиң республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының байырлалын чамдык чеднишкиннер-биле уткуп алза-даа, элээн каш бүдүрүлгелер планныг онаалдаларын чедир күүсетпээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаа технологияны ажыглап тургаш, бүдүрүлгениң күүзүн улаттырарынче ам-даа сагыш салбайн турар. Эртken чылдың бо үезинге деңнээрге Кызылдың пиво заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу бүдүрүлгениң өзүлдезинин деңнелин кудуляткан. Тос айларның продукция саарылазының планныг даалгаларын Кызылдың пиво болгаш хлеб заводтары күүсеткээн. Бүдүрүлгенин күүзүн улаттырып, кол фондуларны болгаш социалистиг өнүүнү камгалаарында четпестерниң ам-даа барындан, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ассортиментизин калбартпайн, шынарын экижиттейн турарындан четпестер болуп турар. Эргелеттин бүдүрүлгелериниң ажыл шагын чидирер фактылар бар. Оон үжурунда хөй түүлүг продукцияны чедир бүдүрбес, бүдүрүлгениң деңдеки ажылдаарынга болгаш продукцияның шынарын бедиреринге улуг моондакты тавырыштырып турар.

Бүдүрүлгеге дерилгелерни тургузуп, чогаадыкчы саналдарны шиңгээдип алыр, күш-ажылды эртемге үдезилеп организастаар, бүдүрүгеш продукцияның бот-үнезин чиңгедир, бүдүрүлгениң ажыктыын күштелдирер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хемчеглерни аъш-чем үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери ам-даа чедир чорутпайн турар.

Чыл келген тудум-ва республиканга аъш-чем үлетпүрүнүң күүзүн өзүп, чонуң эки шынарлыг аъш-чем продуктуларынга негелдезин долузубиле хандырарынче сагыш салып турар. Чоокку чыдларда Туранның хлеб, Ак-Довуракты пиво заводтарының, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының тудулгарын тудар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериндө ажыл-ишти башкарарынга партия организациаларының салдары улуг. Ажыл-агыйга хамаарышкан база ажылчыннар ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылдарны бедик деңгелдиг чорударынга олар кол черни эзелеп турар. Кызылдың эът комбинадында партия эге организациязы (секретары Үэш Литвинцев) комбинаттың ажылынга хамаарышкан айтырыгларны чогуур үезинде партия хуралынга тургузуп келген. Планныг онаалдаларны күүселиринче угланган боттуг хемчеглерни ап, ажылчыннар ортузунга, цехтер аразынга социалистиг чарышты организастап турар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериндө партия эге организацияларының сорулгазы болза, коллективтериң болгаш бүгү ажылчыннарның күжүн чаа техниканы база деңгемчиткен техвологияны шиңгээдип алырынче мөөнүүлэрни болуур, ол шыкаш бүдүрүлгеде бар курлавырларны долу ажыглаар, бүдүрүлгенин күүзүн улам ниитилеп бедидип, кол фондуларны шын ажыглап тургаш, аъш-чем үлетпүрүнүң мурнунда салдынып турар улуг сорулгаларны күүседиринче организастыг болгаш масса-политиктиг ажыллаарны билдиглиг организастаар ужурлуг.

Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары алган социалистиг хүзээлгелерин хуусаа бетинде күүсеп, тоску беш чылдың ийиги чылының планнарын күүсеп, ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл оюн төлептин-биле уткуп алыр дээш ажылдап турарлар.

С. ТАНАА,
СЭКП Тыва обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг кылдыынның эргелекчизи.

КЫЗЫЛДЫҢ СҮТ ЗАВОДУ

Заводтуң девискээринге сүт сөөртken машиналар черле үзүбес (УСТҮНДЕ ЧУРУКТА). Ам оон ажыл-ишчи кижилерниң-биле таныжып көрээлиңер. (АДААНДА ЧУРУКТА) созагай талазындан лаборантылар В. Забродина. В. Минкина, технолог М. Егорина, лаборатория эргелекчизи В. Суменкова, завод цехтеринде мастерлер И. Биеярина, В. Шурова. Олар шупту аныяк специалистер. Хоолайлар дамчыштыр аккан хем дег, сүттүң даш-шимээнин олар дыңнавышаан, заводка ажылдап хүнзээрлер. Заводче кирип турар болгаш белеткеп үндүрген продукциязының шынарын, үскүрүп хынаарын чеднишкиниң боттандырарынга үлүүн киирип турарлар. Бүдүрүлгенин технологиязын экижедиринге хамаарышкан техниктиг чогаадылгаларны бүдүрүлгеге ажыглаары, чамдыкта болу бээр үреэнишкиннерни эде кылырыда бо специалистерниң дузалажылгазын, сүмележилгезин пегээр.

Бо чурукта аныяктарның болгаш заводта оске-даа, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, иланган ында кол инженер Тамара Оюновна Запорожецтиң удуртулгазы-биле бо чылын заводтуң цехтеринде элээн чаартылгаларны кылган. Цехтер иштиниң бузун, ол-шыгын кургадыр күүзүг вентилициняны тургускан. Быштактар кылырынга ажыглаар таарымчалыг тускай савааларны тургузуп, ажыглалга киирген. Ороолдерже болгаш дерилгелерже сүт эртер капализация хоолайларын солуп чаарткан. Оске-даа хевирниң техниктиг дерилгелерни долу ажыглаарын калбартканындан заводтуң цехтериниң шалазынга сүт хоолбектелирни, ороолдерге буе туманнарны читкен.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлери бүдүрүлгенин техниктиг деңгеелиң болгаш ажыктыын бедидип тургаш, 1971 чылда адырның продукция сайгарар планын 103,7 хуу күүсеткен деп, ССРЭ-ниң Сүт болгаш эът үлетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов СЭТА-ның корреспондентизинге интервью бергеш дыңнатkан. Чонга немей сатkан эът болгаш сүт продуктулары бир миллиард ажыр рубль түңнүг болган.

Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери бо чылын база багай эвес ажылдап турар. Продукция сайгарарының планы тос айларның дургузунда 102,5 хуу күүсеттингеп. Онаалдага немей муңмуң тонна эътти, колбаса кылгыларын, чалаң сүт продукциязын, миллион-миллион банка эът, сүт консервилерин бүдүрүп үндүрген.

ЧУРТТУҢ ЧУГУЛА ҮЛЕТПҮРҮ

Октябрь 15— Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. Ол дээрге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган чугула сорулгаларын шиитпирлээринге күш-ажылчы үзүүн киирип, чонуң ниитү-бүрү аъш-чем айыылга хереглеелиг бүдүрүп үндүрүп турар ажыл-ишчилериниң чаңчыл болган байырлалы-дыр. СЭТА-ның корреспондентизин ол сорулгаларның канчаар күүсеттиниң турарын чугаалап бээрин аъш-чем үлетпүрүнүң министра В. И. ЛЕИНДЕН дыңнаа.

Бо чылын аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының байырлалы ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнуң бүдүзүнде болуп эртип турар. Бистиң үлетпүрүвүс хөгжүлдеэн совет күрүнениң төөгүзү-биле сырый хозабашкан адырларга хамаарыжыр. Улус ажыл-агыйының эковомиктиг күүшүдалының чайгылыш чок өзүлдеэн, аар үлетпүрүнүң болгаш чиг-эт баазазының хөгжүлдеэн аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлге-техниктиг баазазын хандырарының эргежок чугула байдалдарын тургускан. Амгы үеде ол аъш-чем бараанарының чугула хевирлеринге — хоюг чигирге, үнүш үзүнге, хлеб-булочка, макарон болгаш кондитер кылыгларынга, шайга, таакпыга болгаш парфюмерия кылыгларынга чурттакчы чонуң болгаш улус ажыл-агыйының негелделерин долузу-биле хандырып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизи чонуң материалдыг чаагай чорууп бедидерин тоску беш чылдың кол сорулгазы кылдыр санаап, үлетүр бараанарының бүдүрүлгезиниң моон соңгаар бедик темпилиг өзүлдезин өөренип көргеш. Аъш-чем үлетпүрүн хөгжүдүрүнге 5,6 миллиард рубльдя үндүргеш. Ол дээрге эрткен беш чылда чарыгдалдарга деңнээрге бүдүн чартык катап хөй болуп турары ол-дур. Бистиң адырывыс чиг-этти болбаазырадып кылыр, бараанарны савалаар, үлеп кудар автоматчыткан болгаш механивастаттынган дерилгелерни алыр.

Продукция бүдүрүп үндүрериң 32,7 хуу көвүдедиңер кордүнгеп. Көдээ ажыл-агыйның чиг-эдин болбаазырадып кылыр адырларны хөгжүдүринче оваа кичээнгей салдынган. Хоюг чигирни бүдүрүп үндүрери 2,8 миллион тоннага, үнүш үзү — миллион тоннага, кат-чимистеп болгаш вогаадан кылган консервалар — 2,8 миллиард банкага көвүдээр. Садыг четкилериңге эзиртпес суксуннар, минералдыг суглар хөй-хөй-биле кирер.

Бүдүрүлгелерде продукцияның шынарын экижидер, оон ассортиментизин улам калбартыр дээш шыңгыы демиселди чорудуп турар. Шынар дээрге-ле, чурттакчы чонуң өзүл одурар негелдезин долузу-биле хандырар, бүдүрүлгенин хемчээлин калбартыр, оон ажыктыын бедидер дээш демисел-дир деп чүвени аъш-чем ажылдакчылары медерел билип турарлар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң коллективтери тоску беш чылдың бирги чылының — 1971 чылдың онаалгаларын чеднишкинниг күүсеткеп. Бир миллиард ийи чүс миллион рубль түңнүг продукцияның сайгарилгазының шупту өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенниден чедип алдынган.

Амгы үеде аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары беш чылдың ийиги чылының онаалгаларын күүседир дээш бедик күш-ажылчы кодургүүшкүн-биле ажылдавышаан, боттарының байырлалын чаа-чаа чеднишкиннер-биле уткуп турарлар. Аъш-чем бараанарының кол хевирлерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле тос айларның планын ажыр күүседип шыдаан. Продукцияны кылып үндүрери болгаш сайгарын саарары эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, 738 миллион рубль көй болган. Хоюг чигирни, макарон кылыгларын, шайны болгаш оске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрери көвүдээн.

Амгы үеде аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң өстүрүп каан чиг-эдин массалыы-биле сайгарадып кылып турар. Бүдүрүлгелерже 1972 чылдың дүжүдүнден 65 миллион тонна чигир сөөкпээзи, дөрт миллион тонна тарымал тооруг, хөй кат-чимдас, вогаа аймаа кирер. Бүдүрүлгелер чаа дүжүттен ийи миллион тонна ажыг хоюг чигирни болбаазырадып кылган.

Бистиң ажылывыстың чеднишкини дээрге-ле муң-муң инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының түңнели-дир. Бүдүрүлгениң чаартыкчылары чиг-этти камнаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижедиринче угланган патриоттуг эгелээшкинче киргеннер. Москваның 12 дугаарлыг хлеб заводунуң пекарь-мастери А. Берлезованы удурткан бригадазы күш-ажылдың организациязын экижидип тургаш, чыл төнчүзүнге чедир 55 тонна долганы камнап алырын хүзээвеген. «Рот фронт» деп кондитер фабриказында коммунист Т. Челышкованың бригадазы экспериментталдыг болгаш механиктиг цехтериң ажылчыннарга болгаш специалистери-биле кады продукцияның хемчээлин бүдүн чартык катап улгатпырар болгаш оон шынарын экижедер хемчеглерни ап чоруткан.

Продуктуларының ассортиментизин улам көвүдеп турар. Деңнээлээн савалап каан бараанарны бүдүрүп үндүрери көвүдээн. Хаван аъдинден кылган консервалар ның чаа хевирлерин, янзы-бүрү эът кылыгларын, сүт продуктуларын бүдүрүп үндүрери экижээн.

Дыка хөй аъш-чем аймаанга күрүненин шынар демдээн тывыскан. Москваның болгаш Минскиниң эът комбинаттары, Рижскиниң эът-консерва комбинады шынар демдеглиг чем аймаан оске черлерден хөйнү бүдүрүп турар.

Беш чыл дургузунда чуртка эът-сүт үлетпүрүнүң 700 хире чаа бүдүрүлгелерин ажыглаага киирери көрдүнүп турар. Новгородта эът комбинадын хуусаа бетинде ажыглалга киргеп.

Эът болгаш сүт үлетпүрлериниң төрелдешкек бүдүрүлгелериниң аразында ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. 1972 чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Ленинградтың «Ленмясопром» бүдүрүлге каттыжымышкынының, эът үлетпүрүнүң Могилевода бүдүрүлге наттыжымышкынының коллективтери, Москваның, Алмалыктың эът комбинаттары мурнуку одурүзүн чоруп турар.

Ажылдап турар кижилерниң 85 хуузу «Коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы» ат дээш чарышта киржип турар. Бүдүрүлгенин 170 муң мурнакчылары ол бедик атты чедип алган. 26 бүдүрүлгеге «Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезиз» деп атты тывыскан.

Байырлалга үлүүвүс

Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюн күш-ажылчы чеднишкиннер-биле уткуур дээш боттарына бедиткен хүзээлгелерни ап, бедик кодургүүшкүнүг ажылдап келген. Аъш-чем ажылдакчылары бо чылдың тос айларында эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 92 муң рубльдүн продукциязын хөйнү бүдүрген.

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн демдеглеп тура бистиң чедип алган бир улуг чеднишкинниве болза бедик мергежилдиг ажылчыннарның күрээлецинниң оскези болур. Үлетпүр бүдүрүлгелер черлериңде мурнакчылар болуп, күш-ажылга ак сетkилдиг чоруун көргүзүп, ону коммунистиг ёзу-биле көрүп чоруур кижилер бисте оң-оң. Оларге күш-ажылдың хоочуннары, коммунистиг күш-ажылдың шалынчылары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Анна Иосифовна Сат, Мария Варламовна Папова, Ленин орденинин эдилекчизи, золчег мастери Мария Алексеевна Зимениңа, хлеб бижирыкчылары Кара-ыыс Хертековна Чимба, Чечек Надымовна Ондар, Нелля Улаш-оолovна Хертек, ажылчын Клавдия Васильевна Захарова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Бо кижилер болза оскелерге үлегер-чижек болуп, ажылчыннарының чөптүг макталын чедип алган, ынчангаш оларны бистиң чоргаарларывыс деп адап турар бис.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң экономика болгаш сан-хөө талазы-биле көргүзүглерин экижедер соруага-биле организас-техниктиг хемчеглерни боттандырып чоруткан. Бо чылын Хову-Аксы суурда хлеб бижырар пекарняның чаартылгазын кылган, ажылгалга киирген, ол шыкаш Ак-Довурак хоорайда хлеб бижырар заводтуң күүзүн улгатпырып, чаартылга ажылын чоруткан. ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга белек кылдыр тараалаң район Таңдының төвү Бай-Хаак суурда хлеб бижырар чаа заводту ажыглалга киргеп.

Оон ачызында дөртkү кварталда планга немей 50 муң рубльдүн продукцияларын бүдүрер арга тургустунган. Бай-Хаакта чаа заводта кол техволотчуг чорудуушкуннарны долузу-биле механивастаан. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, бүдүрүлгенин санитар-техниктиг байдалын экижедиринге, ажылчыннарны хол-биле кылыр ажылдардан хостаарынга улуг идегим бээр.

Бүдүрүп турар продукцияларның шынарын экижидерин, ассортиментизин улам экижедип, ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап тургаш, планнан ажыр 40 тонна сүттү күүрүнеге бээр дээн созүүскеэ ээ болуп шыдаар бис—деп, С. Анайдок чоргаар чугаалап турар.

Элбек сүттү саап алырында кол чүве болза, ферманда девшилгелиг арганы — механизацияны чеп ажыглап турары болуур. Инектерниң сүттүг бодуру чүгле саавчылардан хамаарышпазы билдингир. Ферма эргелекчизи М. Алдын-кыс кадарчылар-биле сүмележип, чайгы, күсүү одарны чеп ажыглавышаан, дүнеги чемгерилгени шын организастап турар. Бо талазы-биле дургузулган кадарчы коммунист Хола Ондар аныяк кадарчыларга ажыктыг сүмеени берип турар.

* * *

2. КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Инектерниң арбын сүтүүр, бедик продуктулуг болуру оларның кышкы ажаалдазында болгаш чемгерилгезинден улуг хамаарылгалыг. Эрткен кыштың берге үржүктары коллективтиң ажыл-ишчилеринге улуг ынчаңдырганы бергеш. Кышка удур белеткел ам фермада организастыг чоруп турар. Кукуруза силозу четирим-биле белеткеттингеп. Ферманың ишчилериниң белеткээн 42 тонна сигенин ферманда чедирип алган. Ында ниитизи-биле 182 тонна ситенин чедиргеш. Пресстээн савак сөөртүүр үргүлчүлеп турар.

Саавчылар, кадарчылар кажааларыны аар-саар чилиргеашкыны дооскан. Инек кажаалыының иштин цементтеп кылган. Бүгү кажаалардың иштин болгаш даштың чүтәйлаан. Малга чем салып бээр чаа нормушкаларны база кылган. Ферманың одалгазынга 100 нүбөметр токпактыг белеткээн. Хомүр-даштың сөөртүп турар.

— Кышка удур белеткелинисте ам-даа кылыр ажыладарывыс хөй. Бөлгеп кургаг өдээс эвээш — 10 ажыг тонна. Ону ам-даа белетиээр бис. Ам безин хар иштикче кирер чаап турар чорук кыштың ширии болурун көргүзүп турар. Ынчангаш кышка белеткелдя улам дүргедедир дээш күштү салып турар бис —деп, эргелекчи чугаалады.

* * *

3. КУЛЬТУРА-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражырыг ажыл-ишчилерни сорук иңир кыйгырган воску агитация-биле шиметтингеп кызыл-будун шеверинге чугайлаттынган. Ында планнаттар, көргүзүг самбырааы, стендилер, хүндүлел самбыразы, хана солуну, «Комсомол будуну» книжиниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Саавчылар, кадарчылар костуг шактарында анда чыгдып кээп, ажыл-херээн чугаалажып, солуп ооңчуп, беседа чорудуп, радио дыңнап турар. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалынчыларының болгаш ол ат дээш демисежин тураарының фото-чуруктарын дедеп аскан. күш-ажылче кыйгырыглыг стенд оны көргүзүг. Саавчыларын сагган сүдүн түңнеп, көргүзүг самбыразынга болгаш «Кым мурнундал?» деп плакатка чырыдып турар. Чаа солуннар, журналдар ында бар. Библиотеканы тургускан. ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатkан ураң чүүл көрүлдезинге киржир дээш фермаңың ишчилери белеткеңнеп турар.

Партия эге организациязы (секретары В. Байлак) комсомол, профсоюзтар организациялары-биле болгаш улусчу контроль болуу-биле кады бүдүрүлге хүралдарын чылдырып, кылган ажылдарын түңнеп, сүт бүдүрүнүң көвүдеринде курлавырларны сүмележип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүт болурунга шаптыктыг чотпестерни илередип, ону чайладырының хемчеглерин ап турар.

М. СЕВЕҢ,
«Шынның» корр.

„ПАРТИЙНАЯ ЖИЗНЬ" ЖУРНАЛДЫҢ 20 ДУГААРЫ

СЭКП ТК-ның «Партийная жизнь» журналының үзелгелиг 20 дугаары парлаттынып үнген. «Ростов областың Зерноград районунуң Ленин аттыг колхозунуң партия организациязының анылының дугайында» СЭКП ТК-ның деталының хамаарыштыр бижээн тайыбырыяа, «Тудугда коммунист» деп мурнуну чүүл, СЭКП-ниң Челябинси обкомунуң бирги секретары М. Воропаевтиң «Удургулганың коллективтиг болуру, хүүда харыысалга» деп чүүлү, А. Ивановтуң «Антикоммунизм — империализминиң идеологтуг чепсээ» болгаш өске-даа чүүлдер журналдың ол дугаарында парлаттынган.

Партия документилерин солуурунга белеткеңдиң сонуургачыл айтырыгларын журнал болуунуң ол дугаарында чырыткан.

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВ

1. ЭЛБЕК СҮТ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты алдарлыы-биле эдилээн Доргун сүт-бараан фермазының коллективиниң ишчилери ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш, бедик кодургүүшкүнүг ажылдап турар. Коллективтиң саавчылары, кадарчылары коммунистиг моральдың принцивин ёзугаар, хөйү чаңгыыс дээш, чаңгызы хөйү дээш ажылдавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидип, чаа дурзулганы, арганарыны боттарынга мергежилдиг шиңгээдип ап турары-биле сүт бүдүрүлгезиниң ниити чылдагы болгаш оон бараанның чоруу чыл бүрүде көвүдеп турар.

Саавчылар, кадарчылар инектер хөй сүттүг берин дээш оларны эки ажаан-тежээн тургаш, бо чылдың эрткен тос айларында арбын сааттаны чедип алган. Октябрь 1-ге чедир коллектив 404 тонна азы бир инекке оваштыр 1683 кг сүттү саап алган. Күүрүнеге 365 тонна сүт садар чыл оваалгазын күүсетпеен, аддарлыг байырлалга чедир 40 тонна сүттү планнан артынга бээр деп шиитпирлээн.

Тос айлар дургузунда бодунга быжыглаан бөлүк инектериниң бирээзинден-не 2479 кг сүт саап алган дуржулгалыг саавчы Алдын-кыс Саваа-Байырovна Моңгуш фермаңы эргелекчилевишаан, саавчылап турар.

— Бистиң коллективтиң найыралдыг, ажылга бир демниг ишчилери сүт бүдүрер талазы-биле алган чыл оваалгазын хуусаа бетинде күүседир дээш улам сорук киришкинниг ажылдаан. Коллектив бир инекке оваштыр 3000 кг сүт саар хүзээлгелиг. Адаа ам 317 кг четпес. Инектерге таарымчалыг ажаалдаңы хандырып тургаш, ол хүзээлгезинги ажыр күүседир сорулганы салып алган бис. Алдынган хүзээлгени чеднишкиниң күүседиринге фермада ажылдап турар коммунистериниң, комсомолчуларының розю улуг болган — деп, Алдын-кыс Моңгуш чугаалап турар.

Ында ажылдап турар 12 саавчыларның аразында калбарган социалистиг чарыш дээштиг организастаттынган. Партия эге организациязы саавчыларның оргузунга партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды экижиттинишаан, чарыштың боттуг, үре-түңнелдиг кылдыр удуртуп турар. Оон түңнелинде ында саавчы коммунистер болгаш комсомолчулар чарыштың муруку одурүүнда чоруп турар. Чижээ, тос айлар дургузунда коммунистер Алдын-кыс Моңгуш. Дуңгуй Ондар, Вера Байлак, комсомолчулар Долума Сарыглар, Сат Анайдок олар быжыглаан инектериниң бирээзинден-не 1547—2479 кг сүттү саптынар.

— Бистер чеднишкинге оожургавайн, инектиң чемгерилгезин, ажаалгазын улам экижедип, ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап тургаш, планнан ажыр 40 тонна сүттү күүрүнеге бээр дээн созүүскеэ ээ болуп шыдаар бис—деп, С. Анайдок чоргаар чугаалап турар.

2. КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Инектериниң арбын сүтүүр, бедик продуктулуг болуру оларның кышкы ажаалдазынга болгаш чемгерилгезинден улуг хамаарылгалыг. Эрткен кыштың берге үржүктары коллективтиң ажыл-ишчилеринге улуг ынчаңдырганы бергеш. Кышка удур белеткел ам фермада организастыг чоруп турар. Кукуруза силозу четирим-биле белеткеттингеп. Ферманың ишчилериниң белеткээн 42 тонна сигенин фермада чедирип алган. Ында ниитизи-биле 182 тонна ситенин чедиргеш. Пресстээн савак сөөртүүр үргүлчүлеп турар.

Саавчылар, кадарчылар кажааларыны аар-саар чилиргеашкыны дооскан. Инек кажаалыының иштин цементтеп кылган. Бүгү кажаалардың иштин болгаш даштың чүтәйлаан. Малга чем салып бээр чаа нормушкаларны база кылган. Ферманың одалгазынга 100 нүбөметр токпактыг белеткээн. Хомүр-даштың сөөртүп турар.

— Кышка удур белеткелинисте ам-даа кылыр ажыладарывыс хөй. Бөлгеп кургаг өдээс эвээш — 10 ажыг тонна. Ону ам-даа белетиээр бис. Ам безин хар иштикче кирер чаап турар чорук кыштың ширии болурун көргүзүп турар. Ынчангаш кышка белеткелдя улам дүргедедир дээш күштү салып турар бис —деп, эргелекчи чугаалады.

* * *

3. КУЛЬТУРА-МАССАЛЫГ АЖЫЛ

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражырыгларынча ажыл-ишчилерни сорук иңир кыйгырган воску агитация-биле шиметтингеп кызыл-будун шеверинге чугайлаттынган. Ында планнаттар, көргүзүг самбыразы, стендилер, хүндүлел самбыразы, хана солуну, «Комсомол будуну» книжиниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Саавчылар, кадарчылар костуг шактарында анда чыгдып кээп, ажыл-херээн чугаалажып, солуп ооңчуп, беседа чорудуп, радио дыңнап турар. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалынчыларының болгаш ол ат дээш демисежин тураарының фото-чуруктарын дедеп аскан. күш-ажылче кыйгырыглыг стенд оны көргүзүг. Саавчыларын сагган сүдүн түңнеп, көргүзүг самбыразынга болгаш «Кым мурнундал?» деп плакатка чырыдып турар. Чаа солуннар, журналдар ында бар. Библиотеканы тургускан. ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатkан ураң чүүл көрүлдезинге киржир дээш фермаңың ишчилери белеткеңнеп турар.

Партия эге организациязы (секретары В. Байлак) комсомол, профсоюзтар организациялары-биле болгаш улусчу контроль болуу-биле кады бүдүрүлге хүралдарын чылдырып, кылган ажылдарын түңнеп, сүт бүдүрүнүң көвүдеринде курлавырларны сүмележип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүт болурунга шаптыктыг чотпестерни илередип, ону чайладырының хемчеглерин ап турар.

М. СЕВЕҢ,
«Шынның» корр.

КӨДЭЭДЕ ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ ЭГЕЛЭЭН

Бистин республиканын төп тараалан районнарында муңмун коммунистер, комсомолчулар болгаш партия кежигүүзү эвес активчилер поселедьниктерде баштайгы кичээлдерине чыглыл кылган. политиктиг өөредилгени эгелээрлер.

Чаа өөредилге чылында баштайгы кичээлдер ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 50 чыл болган оюнга хамаарышкан теоретиктиг айтырыгларны өөренири-биле эгелээр. Анаа «ССРЭ-нин тургустунганы — улуг октябрьын херээнин уламчылалы», «СЭКП-нин XXIV съездизи — коммунизм тургузуушкунуңун үезинде национал харылзаалар дугайында» деп ханы теоретиктиг болгаш практиктиг үжүр-дүзалыг темаларны өөренир. Бо темаларны ортумак болгаш эге звеноларга ийи-үш кичээлдерге, а теоретиктиг семинарларга бирээ кичээлдерге өөренип доозкаш, ооң соонда кол программаларынче школалар түс-түзүинде кирер үжүрлүг. Үстүнде темалардан дыннакчылар национал айтырыгның теориязының дугайында СЭКП-нин ленинчи национал политиказының, хөй националдыг совет күрүнениң хөгжүлдезининң дуржүлгаларының дугайында билиглерни база «ССРЭ-нин тургустунганының белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын өөренип алырлар. Бо темаларның дугайында өөредилгенің тодаргай программалары болгаш методиктиг сүмелери № 8 «Политическое самообразование» журналда парлаттынган. ол айтырыгларны районнар төрээринге болган пропагандистерниң семинарларынга база сайгарып эрткен.

Чаа өөредилге чылында республикада партияның политиктиг өөредилгезининң системазында ниитизи-биле 17 муң ажыг кижи хаара туттуунган. Оларның хөй кезии көдээниң ажыл-ишчилери, коммунистер, комсомолчулар болгаш көдээде интеллигенция, активчилер болуп турар. Бо юбилейлиг чылда бистиң көдээниң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннери шынаа-ла кайгамчык. Ылангыя, тараа будурериниң болгаш малга быжыг чем-суурну белеткээриниң талазы-биле кажаттымыштан-даа артык үретүнелдиг ажылдар кылдынган. Ол дээрге беш чылдың ам келир үшкү чылында оон-даа артык үдүг чедиишкиннерни чедип алырынга магадыладыг суур тургустунганы ол дээрзи билдингир. Ам соруулга чүл дээрге, чедип алдынган чедиишкиннерни улам быжыглаары, улам чаа-чаа курлавырларны дилеп тывары перспективтиг базымнарны кылыры дээш бүгү ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы күжениишкинин сорукту тургустунганы ол дээрзи болур. Бо чүгүлә херекке партияның политиктиг өөредилгези үлүг ролду ойнаар үжүрлүг.

Чаа өөредилге чылында партия өөредилгези база-ла мурнукузу шыкаш дифференциалдыг байдалга чоруттунар. Чижээ, партия, совет болгаш ажыл-агый организациязының удуртуур ажылдакчыларының база түскай эртемниглериниң кол кичээнгейин хамыктың мурнунда партияның экономиктиг болгаш социал политиказының теоретиктиг үндезининерин өөренириниче база оларны херек кырында боттандырарының методтарын, экономиканың болгаш эргелеп башкарарының айтырыгларын өөренириниче утландырган. Дээди, орутмак болгаш сес чыл школаларында ажылдап турарларга — коммунистиг кижизидилгениң теориязының болгаш практиказының айтырыгларын өөренириниче, чогаадыкчы интеллигенцияга — марксизм-ленинчи философияның, эстетиканың болгаш амгы үеде идеологтуг демиселдиң чүгүлә проблемаларын хандыр өөренириниче кичээнгей углаттынган.

Өөренип турар кижилериң ажылының болгаш билиг денелиниң аайы-биле дифференциалдыг көрүүшкүн дыннакчыларның өске-даа кезектерине сүмелеттингеп. Чижээ, эге политиктиг школаны ап көрээлинер. Ында колдуунда ниитизи билиги бедик эвес аныяк коммунистер, ажылчыннар болгаш колхозчулар өөренип турар. Оларга политиктиг билгиниң баштайгы чадазы кылдыр В. И. Ленининиң допчу намдарын, «Политиктиг билиглерниң үндезиннери» база «Экономиктиг билиглериниң үндезиннерә» деп курстарны өөренири сүмелеттингеп. Ол программаны доозкаш, олар ортумак звеноже шилчиирлер. Дыннакчыларның иштиндеги билиниин, азы ол-ла школазында организастыызыбиле түс-түс айтырыгларны уламчылап өөренир.

Партия чырыдыышкыныңың чаа системазы тургустунгандан бээр ам сескен өөредилге чылынче киргеп. Бо аразында чыл бүрүде-ле ол сайзырангайжыттының келген. Үш чыл бурунгаар ооң программазынга эртөнниг коммунизмниң үндезиннерин немеп киргеп. а 1970 чылда бүгү звеноларга экономика айтырыгларының талазы-биле партияның теоретиктиг үндезининерин өөренир школазынче шилчип шыдавас коммунистерге партия төөгүзүн, эртөнниг коммунизмниң эге күрүзүн, партия болгаш чазактың шинтпирлерин амыдырал-биле холбаштыр организастыг өөредип болур.

1972—1973 өөредилге чылындан эгелээш ортумак звенога. тодаргайлаарга, марксизм-ленинизмиң үндезиннерин өөренир школаларның өөредилге программаларынга база чаа эртемнерин немей киирип турар. Чижээ, үк школаның дыннакчылары колдуунда колхозчулар болгаш ажылчыннардан тургустунган болза, оларга «Экономиктиг билиглериниң үндезиннерин», үлегтүрде бичe, ортумак удуртуур кадрларга база тускай эртемниглерге—«Экономиканың болгаш будурүлгени башкарылгазының үндезиннери», колхозтарда болгаш совхозтарда ортумак звеноүн удуртуур кадрларынга —«Экономиканың болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезин эргелеп башкарылгазының үндезиннери» деп курстарны немей өөредири көрдүнгеп. Үк школаларга бо немелде программаны политиктиг экономиниң сөөлүнде азы бүгү программазын өөренип доозканының сөөлүнде өөредир.

Башкылар, эмчидер болгаш өске-даа азы будурүлге-биле дорт харылзаа чок дыннакчылар ортумак звеноүн эрги программаазын доозкан сөөлүнде дээди звеноже шилчиир аргалыг. Олар теоретиктиг семинарларга ийиже, азы олла школазынга организастыызыбиле түс-түс айтырыгларны уламчылап өөренир.

Партия чырыдыышкыныңың чаа системазы тургустунгандан бээр ам сескен өөредилге чылынче киргеп. Бо аразында чыл бүрүде-ле ол сайзырангайжыттының келген. Үш чыл бурунгаар ооң программазынга эртөнниг коммунизмниң үндезиннерин немеп киргеп. а 1970 чылда бүгү звеноларга экономика айтырыгларының талазы-биле партияның теоретиктиг үндезининерин өөренир школазынче шилчип шыдавас коммунистерге партия төөгүзүн, эртөнниг коммунизмниң эге күрүзүн, партия болгаш чазактың шинтпирлерин амыдырал-биле холбаштыр организастыг өөредип болур.

Партия чырыдыышкыныңың эптиг болгаш артык күүтүг чоруу чүл дээрге, ол хөй-хөй масса кижилерни будурүлгеден хоорудурбайн тургаш, хаара тудар болгаш будурүлге ажыл-херээ-биле холбаштыр өөредир аргалыг болуп турарында.

Партия амыдыралының практиказында коммунистерниң политиктиг өөредилгезин идеология ажылының «үрээ» деп адап турары таварылга эвес. Чүге дээрге, ында өөренип турар кижилериң составын ап-көөр болза, олар колдуунда масса ортузунга ажыл чорударда партия организациияларының даянып турар кижилери — актив, будурүлгениң командирлери болгаш мурнакчылары болуп турар. Ылангыя партия өөредилгезинге удуртуулганы болгаш организастыг чоруктуу жижидери партия организациияларының ниити политиктиг ажылын бедидерине дүлүүр болуп турар дээрзи моон тодаргай-дыр.

Чаа өөредилге чылының бир онзагай чүүлү болза, экономика айтырыгларынче кол угланышкынны кызганында. Экономиктиг өөредилге марксизм-ленинизмниң классиктериниң ажылдарынга, партияның документтилеринге, ылаңгыя СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш съезд сөөлүндеги шинтпирлеринге үндезиннээн, калбак масштавка чоруттунар. Мында хамаарышлыг политиктиг өөредилге будурүлге, кижизидилге болгаш ажыл-херек айтырыглары-биле улам сырый харылзаалыг апаар дээрзин чугаалаар херек. Ынчалзажок политиктиг-даа, экономиктиг-даа өөредилгениң кичээлдерине чүгле ниитилел хөгжүдезин, экономиканы болгаш ажыл-агыйны бурунгаар шаңкын хөгжүдерине дузалаар, ажыктыг чүүлдерни өөренир деп бодаар болза ол четпес. Өөредилгениң бүгү звеноларынга совет кижилериң ажыл-херээне, коммунистиг кижизидилгеевиге шаптыктан турар эргинин социал артыышыныннары, даштыкының салдарлары дээш ыкаш моондактыг чоруктарның хоразаы ханы аналитеп көргүзери, анаа удур демиселче дыннакчыларның күжениишкинин мобилизастаары чугула.

Партияның XXIV съездизи удуртуучу кадрларның мурнунга үндезинни-биле чаа негелделерни тургускан. Амгы үениң удуртуучузундан идейполитика талазы-биле ханы бүзүреддиг, амыдырал-чурттталгага бедик моральдыг, партийжи привциппалдыг болгаш четчестер-биле эптеп чок, даасказ ажыл-херээн хандыр билир массаның организаторлу болгаш кижизидикчээн болуруун ында иеген турар. Ынчангаш бо өөредилге чылында удуртуур кадрларның өөредилгезинче онзагай кичээнгей салдынган болгаш анаа чогуур контрольду тургузары партия организациядарындан иеготтинип турар.

М. МАШПАДАЙ.
СЭКП Тыва обкомуның Политиктиг чырыдыышкын бажыңының эргелекчизиниң оралакчызы.

ТОКАРЬ

Тываның эгээртинмес байлаан шинчилээр, шиңгээдин алыр херекке чүгле геологтар эвес, а чүүл-бүрү тускай эртеминг болгаш мергежилдиг чүс-чүс кижилер киржип турар. Оларның бирээзи бетинги разрядтыг токарь Павел Алексеевич Шмаков.

Бодунуң күш-ажылчы оруун бичиизинде-ле эгелээш, токарь херээне сундуга берген Павел Шмаков Тываның комплексилиг экспедициязының мастерскаалдарында он ийи чыл ажылдап, черинң пазар байлаан шинчилеп тыварынга чугула чүүл бүрү кезектерни чондуруп кылып келген. Ооң бедик бүдүрүүчүлүг күш-ажылын коллектив үнелеп, хөй удаа хүндүлел бижиктер-биле шаңнап, хүндүлел самбыраазынга киирип келген.

Токарь херээниң мастери Павел Шмаков сөөлгү чылдарда «Тыва суг тудуг» трезининг бот-оруга-чарыгалыг механизация участогунда мастероканда токарьлап ажылдап турар.

— Сут—база-ла бистиң байлаавыс. Тарылга шөлдерин, одарларны суггарары, бугаларны болгаш кудуктарны назары дээш коллективтиң кылып турар' ажылы-ла хөй. А мөн хуумда мастероканда эштерим-биле кады аар ажылдарны механизастаарынга хереглеттинер дериялелериниң кезектерин чондуруп турар мен. Мээң ол ажылым Тываның эгээртинмес байлаан шиңгээдин алырынче утланган — деп, токарь Павел Шмаков чугаалап турар.

Ол коллективте бедик мергежилдиг болгаш үлегерлиг сагылга-чурумнуг токарь боорга чугула болгаш харылсалгалыг даалгаларны анаа даандырары чаңчыл апаргаш.

— Чамдыкта кыска хуусаанның иштинде чугула кезектерни чондурар чагыг кылыр. Ынчан ону Павел Алексеевичиге дагзыр. Ол ажыл шагын, дыштанып хүннерни барымдаалавайн тургаш кезектерни чогуур хуусаанында чондуруп кылып алыр. Токарь ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга аддар болдурган социалистиг чарыштың тинлекчизи болгаш ай санында бүдүрүлге планын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турар — деп, сеткелге-механиктиг мастероканың эргелекчизи Василий Семёнович Кудинов чугаалап турар.

ЧУРУКТА: бешки разрядтың токары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы П. А. ШМАКОВ.

Сөзүг болгаш фотозу.

А. ЧАРАШ-ООЛДУУ.

АЖААП АЛЫЫШКЫН МААДЫРЛАРЫНГА ШАҢНАЛДАР

Чурттуң чөөн талакы районнарынга тараа ажаап алыышкынынга чүс-чүс муң комбайнерлер, трактористер, чолаачылар киришкен. Эң мергежилдиг болгаш дээре механизаторларны, (а чарыштың ыңдыг мурнакчыларының 5000) ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының меднишкиннериниң делгелгезининг алдын, моңгуш болгаш хүлер медальдары-биле шаңнаар деп Кол делгелге комитеди шинтпирлээн.

— Бо чылын шаңналдарының саны кажангызындан-даа хөй— деп, ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң директорунуң бирги оралакчызы С. В. Кальченко СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Ол чер-ле билдингир: дыка хөй кижи ажаап алыышкынга шалыпчы ёзу-биле ажылдаан болгай. Казахстанның механизаторжу гвардиязы 2060, Алтайның —650, Омск болгаш Новосибирск областарының —240 медальдарны алыр.

Медальдарны чаалап алыры ыңдыг-ла белен эвес. Чижээ, комбайнер кижи алды-ла ажыл хүнүнүң дургузунда 200 гектарның тараалын кезер азы ол хүн дургузунда 5500 центнер тараанны бастырар, кывар-чаар материалдарны камнаар, техниканы эки эдилиор талаам-биле эдээн каш негелделерни күүседир.

Ажаап алыышкынга ылап-ла төлептиг кижилер ажылдаан. Чоокта чаа делгелгеге эң дээре механизаторларга аддар болдурган ужуражыышкын ыллган. Оларның-биле кады Оренбург областың «Аниховский» совхозунуң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Г. Задойный база келген. Бо чайын ол үш звенону хары угда баштап турган. (Бир комбайнны боң он чеди харлыг уруу Татьяна башкарып турганын айтыр херек.) Звено чартык ай иштинде барык 42.000 центнер тараанны бастырган. База бир чижекти ап көрээлинер. Эрткен чылын Алтайга он муң болгаш оон-даа хөй тараанны бастырган 256 комбайнерлер турган болгай. Бо чылын ыңдыг кижилер — бир муң хире апарган.

Чамдык механизаторлар медальдарын хүлээп анканнар. Амгы үеде чер-черде шаңналга киирер материалдар белеткеттинип турар. Шаңнаттырар 5.000 механизаторлар шуутузу ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң киржикчизи болур.

МОСКВА.

Беш чылдың тудугларында

ЗЕЯНЫҢ УНУН БООПКАН

ЗЕЯ. (Амур область), октябрь 13. (СЭТА-ның корр). Ыраккы Чөөн чүктүң эң баштайгы гидроэлектростанциязын тудуп турар черде Зея хемниң унунга дүүн муң-муң кижи келген. Туктар, лозуңнар-биле шиметтинген он-он самосвал штурмнап эгелеңер дээр медээ келирин маңаап, хемниң ол-бо талакы эриктеринге чыскаалыпкан.

«Хемни бооп эгелээр!»— дээш команда байырлалдыг дыңналган. Хем унун доора кежилдир углап каан, 25 метр дурттуг чалче аар ивеш-даштар, бетон блоктар, хая-даш үдүртеп, күчүлүг «Белаз-тар» биле «Краз-тар» ийи таладан шуужуп келген. Хем унун бөөп салыр чаа ушталарыче баштайгы даштарны «Зеягэстудугчуң» эң эки чолаачылары В. Солодухин биле Л. Веснин дүжүр октаан.

Зея унунуң чайдынганынга таварыштыр ГЭС шөлүге гидротудугжуларының хөй муң кижилиг митингизи болган. Ооң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байыр чедиргеп чагаазын чоруткан.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Сөөлгү үеде ССРЭ биле Исландияның аразында культура талазы-биле кады ажылдажылга калбарып турар. Ол фактыны «Исландия—ССРЭ» ниитилелдин баштаар черинин даргазы Арни Бергман СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга демдеглээн. 1972 чылда — ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң чылында — «Исландия—ССРЭ» ниитилел бодунуң ажылын оңза идепкейжиткен деп, А. Бергман онзалап чугаалаан.

Исландияга «ССРЭ—Исландия» ниитилелдин баштаар черинин даргазы, ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының министриниң оралакчызы С. А. Студенецкийге баштаткан үк ниитилелдин төлээлери Исландияга чораан. Оон ангыда, совет артистер исландыларга аалдап чорааш, хөй-хөй хоорайларга көргүзүглер кылган. Артистерниң көргүзүглериг аян-чоруктар кылыры национал театрга концерт болганыбиле доозулган. Концертке чурттун президентизи, чазактың болгаш дипломаттыг корпустуң кежигүннери келген.

Юбилей чылында «Исландия—ССРЭ» ниитилел оон өскедээ ажылдар чөрүдарынга. оон-биле чергелештир чуруктуу О. Г. Верейскийниң чогаалдарының делгелгезин организастаарынга, «Совет кино неделязын» ССРЭ дугайында фотоделгелгелерни эрттиреринге киржип турар.

А. Бергманиның демдеглээнин ёзугаар алырга, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга тураскаадып, даштыкы чурттарның болгаш совет хөй-ниитиниң Москвага эрттирген делегей ужуражыышкынынга «Исландия—ССРЭ» ниитилелдин төлээлекчизиниң киришкени база ол харылзааларны быжыглаар соруулгага бараан болган.

Патриоттарның атаказы

ПАРИЖ. (СЭТА). Сайгон болгаш мурнуу-вьетнам найысылалдың шуут чоогунда девискээрлер Мурнуу Вьетнамның патриоттарының күчүлүг согуушкуннарынга база-ла моон мурнундаазы дег таварыжып турар. Мурнуу-вьетнам найысылалдан 40 километр сонгу талада район төвү Бенкат база Лейкхеде эң улуг америк-сайгончу шериг баазаларының бирээзи күштүг артиллерия боолаашкынынга таварышкан. Хосталганын улусчу чепсектиг күштериниң кезектери стратегиг үжүр-дүзалыг 13 дугаар чазаглыг оруктуу дургаар дайзынның даяныр черлерин эрткен пятницада-ла эзлеп алгаш, оларны контрольдаарын үргүлчүлеп турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери шавар халдаашкынның дайзын чорудулгаларын Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринде күштелдирип турар. Чалча шеригларнын туруштарын сөөлгү үеде «дайзын 103 катап атакалаан» деп. Сайгонның шериг командылалыныи телээлекчизи медеглээн. Франс Пресс агентилелдин корреспондентизи Сайгондан ынчаар дамчыткан.

Шыңгыы тулчуушкуннар орта шаттарда кыптыгып үнген. Контум можунуң кол хоорайы Контумдан 50 километр сонгузарының талада Бенхеттиң мурнуу-вьетнам шериг баазазы күчүлүг артиллерия боолаашкынынга таварышкан. Патриоттар баззазы 500 снаряд-биле боолаашк

НОМ — ЧООК ӨӨНҮҮВҮС

БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Кызыл тоорайның заводтар райоиу. Ийи «кызыл ыяш балыкшыы бирги кадымче уругук-сүүрүк шүүлшил керлерни бо-ла эскерии болур. Школачылар, ажылчыннар, спецналистер, студентилер маиаа келгеш, амыдыралында база бир эң чоок өөнүү болур — ном, солуун, сетгүүдүү бижидин ап, номчуп тапыжып турааралр. Ном деп биллг бодуу-ла хаиы уткалыг. Номвар ялзы-бүрү болгай: чечен чогаалдыг, фантастикалыг, политиктиг биллглерии, эртемнин дээш оске-даа. Чечен чогаал номчуруурга сонуургал чок кижи ховар. Нои хүв бүрүүе биетии амыдырылвыстың эдерииичзи апаргаи. Чүге дээрге бөгүнгү биетии амыдыралдың ужур-утказы шак ындыг. Школачы бүрүү (шлашкы үстүкү классчылар) тускай дааиы ёзугаар ны кылган.

Эрткеи пятиидза Тыва кежээ тудугиуң автобаазазының кызыл-булуудуига тематиктиг солуи кежээ эрткеи. «Эковөлгка болгаи сён» деи темадыг кежээге бо талазы-биле ажыктыг солуи чүүлдерии ажыкчыннар биилп алганнар. Ук кежээиии эрттерииие библиотека ажылдакчылары бүрүи киришкеп. Көргүзүт плакаттарны аиаа белеткээн. Ном делгелгезии организастаап.

Шак ындыг хемчеглерии моон-даа хойиу санап болур. Библиотекажың ажылдакчылары (эргелекчилер орнуи солуи турар В. Ф. Дулова, абоиент эргелекчизи И. И. Лемоицева, номчулга залының эргелекчизи Л. Осипова) юску агитацияже онза кйижөгей салгаи. Номчуга залында (маида 15 кижи олуруи болур), «Тоску беш чылдың белгилтери» деп тускай булуудиу дерээи. Беш чылдың чугула сан, чүрагайларын оон көрүп биилп алыр бис.

«Тараа дээш демисел удамчылаап түр» деп эгеиии адаанда Тываның тараажыларының хүн бүрү ажылып түүпеп көргүскеп. Ол-ла булуудан «Делегей информациязы» деп эгеиге база тып алыр слдер. Оң кол болуушкывар номчукчуларның кичээнгейии шак оон хаара тудуп турар. «Беш чыл, сеңээ» деп булуудан библиотеканың девискээринге хамаарыжыр будүүлгелериии көргүзүлгери, оон шолбанары кирген.

СТУДЕНТИГЕ, ШКОЛАЧЫГА

Горький аттыг библиотекаиың ажылдакчылары уругтарнле ажылче улус киижөгейии садып турар. Ук девискээрге хамаарыжыр № 6, 14 школаар-биле харылзааиы тургускан, башкыларның шынчы дузалакчылары апарганы оорүүчүт. «Совет суядс дугайында рассказтаар» деп беседаны № 6 школага чоруткаиың уруглар сонуургаан. Школаларның үстүкү классчылары библиотекаиың доктаамал номчукчулары болган.

Байырлал хүнеринде утренниктерии организастаарынга библиотекаиың ажылдакчылары доктаамал дузалаи келгеп. Чоокта чаа Алдан-маадырлар аттыг чүрт-шинчилел музейинче экскурсиияны организастаан, чүрүкчү Протасовтуң делгелгези-биле уругларны таныштырган. «Бистии чүртүвүс» деп утрениикти чоокку хүнперде организастаары планнаттынган. Бир чамдык классчарга (№ 14 школаның) В. И. Ленинниң авазынга чагааларын номчуур.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ СОЛУН КЫЛДЫР

«Эртемниң ажылып турары делегейиииң чүүү бистиң мүрнүвүста удам тода болгаш күчүлүү-биле илереп көстүп турар» деп А. В. Луиачарскийиин сөстерии «Эртеи — бөгүи чыдың мүрнүку одурүүида» деп делгелгеден тодарғай көрүп биилп алыр бис. Амгы хүннерде эртемниң ролю кирбес чыдыг ёдүрмээ улус ажыл-агыйында тышпас бис. Эртемниң чедиишкиннерии пропагандалаары база бир кол сорулга. «XX көстүң шимчедикчилери», «Улуг космос дугайында бичии рассказтар», «Микроэлектроника» дээш оске-даа литература таиылбырладдарын сонуургаан кижилер биилп алыр.

Горький аттыг библиотеканың ёрөөдеринде номчукчуиу сонуургадыл, хайгаарактье кыйгырып турар делгелгелерии кайызы ол дээр. Политөөредиите дугайында делгелгеден пропагандистер болгаш дыңнакчылар-да боттарыига ажыктыг чүүдерии хөйиу биилп алыр.

Номчукчу бүрүүшүң сонуургалыи барымдаалаары библиотеканың ажылында база бир чугула чүүл апарган. Чижөө: бо библиотекага барык чүү ажыг специалистер үргүлүү ёскөп турар, олар-биле ажылдың таарыштыр тургускан. Номчукчуларның оскеда болуктери-биле ажылды кавчаар организастаан турарын үстүиде база көргеи бис. Библиотека ажылдакчылары (олар колдуунда тускай билиг-мергежилдиг улус) номчукчуиуң иеге дезии хандыр сорулгалыг. Чүге оиза ховар номнардан аңгыда, номчукчуиуң хереглөөи номнарын колдуунда хандырып турар. Библиотекалар аразының соцаужыдазын база тургускан.

Чаа номнарны ай сайында 40—70 рубль түүге чагыдып ап турар. Ам библиотекада ном фондузу 24 муң четкеп. Оон аңгыда кандыг номнарны чагыдарын специалистер-биле сүмележип турары база эки. Бо чыдың тос айлаарының дургузунда бо библиотекадан 1146 кижи номиу ап номчаан, оларның бижиктеи номнарының саны 22671 чедип турар. Өлүп каап чердерде ножер библиотекаларны организастаан.

Наймыылолдың Горький аттыг библиотеказының коллективи ССР Эвиделииің 50 чыл болур онзага толептиг ужуражыр дээш чон оргузунга ном пропагандазын улам кадбартып, быжыг тура-соруктуг ажылдап турар.

Б. ДИРЧИН.

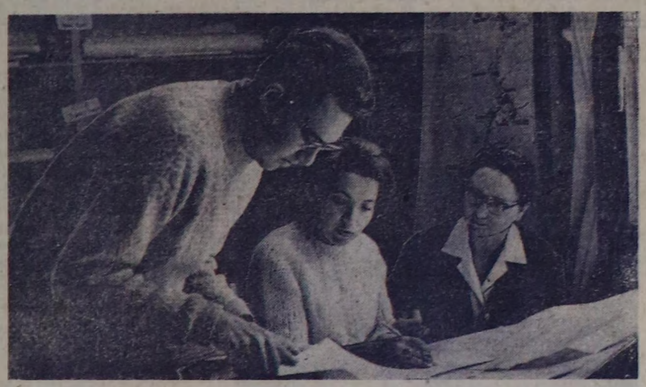

МОСКВА. Волганы бокталымшкыидан камгалаарының чаңгыс аай толевилелия чогаадып тургузар дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының суг айтырыгларының институту дорт шинчилел ажылдарын чорударын организастаан турар.

ЧУРУКТА: ийиги экспедициияга киришкеннериң чыыл алган материалдарын институттуң бир лабораториязында сайгарып турары. Оң талазын солагай талазже экспедициия начальниииың эртем ажылдарының талазы-биле оралакчызы, техниктиг эртемнериң кандидазы О. Т. Болотина, экспедициияның эртемдеи секретазы, техниктиг эртемнериң кандидазы Л. П. Новоселова болгаи экспедициияның эртем-техниктиг ажылдакчызы М. Е. Цыкин олар.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

„СЕГИТЧИЛЕР“

(«Аңнарның амыдыралы» деп рассказтар шилиидеи).

Олурган черимдеи дуву-дазаш тура хаалаан, бир кырлаи-ны кудуу азазы, бөрүүлериии баажы үткүй, олаидыы кодан аига чедиребези-биле кедеп бадыстыы. Бир көөрүмге, өөр бөрүүлер ийи үстү берип-тир. Ийи бөрү кырлаиның аёзаида артып калды, а үжү аңнарның ыидыида оигар ойиу өрү чыыбыртып үидү эвеспе...

Бөрүүлериии планыи ам-на биилп кагдым. Кончуг-ла кажар араатаннар-дыр! Ийи бөрүүлериии көрбесие, каажары мырыиай кижи-биле дөмей чыгыы деп болур-дур. Олар аңны сегиртиикеп, түдүи чиир деп чүвеии кайбыы, канчап болаи алганы ол? Мында кижи кайгаар чүве чок. Салгалдан салгалче замчыл келгеи амыдыралын өөредип каапы ол-дур.

Амыдыраар төлээде, арга эрек. Ыяжарга ол арганы бөрүүлер база тып алган шыжажыл.

—Мен сегит бажында кедеп чыдып алган ийи бөрүге бакырыиче өрүүлеп үүгүп бар чор болгай аал. Шынаи-ла ыяжы болбогур. Аиыарының өөскөр маиаай бериип болур ийи оруун «сегитчилер» дуй аиыаш, чүгле тайганың устуидеи куду карак-кулак чок сывырыи эгелээиилер.

Баштап сыын сырбаи кылыигаан, адыр мыйыстары ажаи бергеи кайгаи турган, оорүн медээлеп, думчуун сөйгүлкаган соонда, быжаалыг, молдургалыг мыйактар кадымны куду, хемче киргеи чаштыг коина орук-биле сөктүр-де баттыдар. Баштың сыын оорүн хоталаавышаан, соонда часкаая артып калгаи, бөрүүлериң мөйкыы-биле уругдуу кааи, өөрүүлер аиарган соонуи шураи олур. Ийи бөрү оиу ийи чарыштап алган кылыйтын кел чорлар.

Өөр аи менээ дужаажы чорда, дозугда бөрүлер туразаа халыпты. Хартталы аскыр бөрү баштап олургаи кыргаи мыйгакты сегирип алырыиың кайзыы чорда, мээи боом чыгаа диди. Бөрү ол-ла черииде шөйлеу берди. Ам дээрге сыынар-даа, бөрүдер-даа холужа бергеи. Ол арааимда бөө дажыдаи корткан бир бөрү кодаи ам-биле аиаа-иа кожаалыг-тыр маиаап бар чор. Куртуи бөөнүүи даажы кашпаа хемге ийиги удаа коогайиы бергеи соонда, демги бөрү кадырыиы куду чүтлуп батты.

Араатаииар ам-иа арыган. Арткаииарын та кайиаар куурзаиадыы бержик ааи. А оичамерди арткаи кодаи сыынар кашпаа хемии кежип алган, ол чарыкта ийде, арга киитииде, мөкпөрлежи бергеи турлар. Оларга кыжаиын келген олумиут дйыыл ыичаар чайлаттымды.

К. АРАКЧАА.

КИЖИЗИГ ЭВЕС ЧОРУК

Автобус. Орук. Пассажир.

Школаларга чаа өөредилге ыны эгелээриии будүүзүвде чүве. Шуурмак сууглан Кызыл чедип алыры берте-ле. Школага өөреиир ийи оолдарлыыстың элөөрии алгаи машина дозуп. Балгазыига келдивис. Августуң 29 болганындан эрткеи-дүшкеи чорумал кижилериии хой аиуруузу өөреникчилер, сургуулдар, студентилер болуур чордуг. Балгазыига келгеи Ильинка чедер автобустуң келиирии малдап турдувус. Кежөөжииии 8 шак ажыыт турда автобусда келгеи. Инспекторлар-да боор он, ийи ар кижи автобуста пассажирлериии билеттерии хүиаа эгеледи. Ильинкадан чамыктарында билет чок болган. Оларга билеттерии Балгазыига үзүүр биижи берип турда шак-даа карацнаамыр эгелип-ле турду. Автобуста пассажирлер «биете база контролёр» бар, ол билеттер садыл турар» диишкеп. Инда оларии херөөжеи кижилже айтыыр болдулар. Ол кижилии Кызылга автовокзалга автобустар ыиай-бээр чорудуп турааии эгелп-ле коор бис.

Билеттерии пассажирлерге удеп, биижи берген соонда чолаачы-даа, демги херөөжеи кижи-даа «оон ыцай пассажирлер албас бис, ажиицер хаггар» дээп бисти-даа аажок хөреткөөр болду. Ажыыл албаиның херээи кыымак күүседир. Чолаачылар билет ёзугаар саиажыр болгавда, биледии үзүп бербээи ажыа күүрүеже кирбейи турар ышкаи. Ындыг таварыктада автобус маршрудуиуң ортоок-үеези дар болуп, оруда өөскө болуру билдиигир. Хүиүүи-ле он-оп пассажир билет чокка чоруп турда, чогум пассажирлериид, саиы, артыжылгага иегелде чедир өөредиимейи турар. Харыы шиичаиаш бо уже чоруп турган ушкү рейстя кыырган болгай.

Т. болгаи А. БӨЛГҮМ-ООЛДАР.

РЕДАКЦИЯДАН: Пассажир хандырылгазын улам эжиидерииге хамаарышкан чагааларны редакцияже хой-хой кижилер биижип турар. Чөөп-Хемчиктиң Хорум-Дагже, «Искра» колхозиче автобустар аргыжылгазы үзүктелип турарының дугайын биижикчилер А. ДУГАРЖАП, Ю. МОНГУШ биижеп. Редакцияның почтазында чагаалардан алыра, пиити ажылладың автотранспорт будүрулгелери автобустарның техниктиг ажаадазыиче кошкак кичээнгей салып, расписаниеии, пассажирлер аргыжылгазын чогумчалыг өөреиип көрбейи турарының фактылары бар. Оон уламыидан автобустарның орукче үиер шактары өскерлир (озаддаар) таварылгаларны номчукчулар буруу шаап, редакцияже биижип турар.

Күскү, часкы ол-шык үелерде орук баксырары, ковүргелер үреливи-биле холбаштыр автобустар маршруттарын тур сокедыр түүдер тургулаар. Ындыг түүдерии болдурбас толээде ажыл-агыйлар, орук организациязы ол-шыкка үрелип баксыраар участоктарны септеор, сайлаар, дескилээр хемчеглерии доктаамал алыры чугула. Ол херектерии чер-чер Советтери, депутаттар башкарып, пассажир хандырылгазын эжиидериичe кичээнгей салыр дээриижe бүзүрөөр апаар.

ШИИТПИРЛЭЭР УЕ КЕЛГЕН

Ак-Чыраа садырыиың төөү бүзүүг-да малчып суур бооп өзүүп, девискээри улам-на кадарып, чүрттакчылары көнүдеп турар. Моон-биле кады культура-амыдыралга холбаалыг бир чугула айтырыг дугайын биижип бодадым.

Сүүдө бичеекеп чүвар-бажың сеителге кылдымаавыидан шуут ажыглаттынмастаап. «Торгалыг» совхозтуң директориязы Ак-Чыраага чаа чүвар-бажың туттуларын шиитпирлээр.

Чаңгында төөкүи чоруур механизастаттынган колоннабиле керээ чарган, оон он кижи составтыг бригаданы чорудуп бергеи турган. Оиу кыларында хереглөөр тудуг материалдары-биле база хаадыртынган. Удуртулга болгаи негелде чогулдаан ол бригада чүүү-даа кылбайи, дедир чанган, тудугга белетекеп материаллар ажыглаа чок чыдып турар, ылаңгыя үеелиг 100 центнер цемент чадагай чаңгаавыидан ол-часка шуут үрелгеп.

База бир айтырыг. Ол суурда электри чырык кыпнастаавыидан бөөр чыл ишкаш. Чылдагаавы мыиыг. Ак-Чыраага турган чаа дизельдя 1971 чыдың майда аалаш, кыргызда пуужтуузуига апаарган, оон дедир сөөрткеп. Шак мынчаар, кам чокка дажыглаа турган, моторуи үрөөп, ам шуут ажыглаттынмастаап.

Совет кижилериии ылаигыя амгы амыдыралыига электри чырыктыкызы, чүвар-бажың оптаа чүгүлээ. «Торгалыг» совхозтуң директориязы, ында иодээ Совет бо айтырыгны дарый шиитпирлээри күзеериир.

М. ДАМДЫН.

Өөрү район.

СПОРТ

ДӨРТКҮ САЛЫГ СООНДА

Кызыл хоорайның шыдыраа талазы-биле бирги чери дээш маргылдааның дөртку салыында В. Смирнов биле Б. Ондарның ужуражыышкыны көрүкчүлериң кичээнгейии хаара тутиан. Ондар удуп аяыр хире байдалды чедип алгаш, хемерген мерзезии камгаалал чок каапиаш, ая-ла дораан дүүүп берген. Бирги разрядчы Юрий Быков биле хоочун шыдыраачы Самбуу Маады саяыын сөңгаарлатнан.

Республиканың шыыраи ойнакчыларыныц бирээзи Петр Берковичи маргылдаада чедимче чок ойнап турар. Бо удаада ол хоорай чемпиону Виктор Лукановна уттурган. Бирги разрядчылар М. Кенин-Лопсаң биле Д. Бурхиновтуң ужуражышкынды зиң-не сөөлүнде тенген. Удурланыкчызының оглу чаа мерзе болур дей бээрге Бурхинов дүжүп берген. Өске салыглардан Б. Ооржак В. Ивановту, А. Делгер-оол В. Строженкиону, В. Ламин, В. Бахзевти утчулаан, Н. Ануфриев биле В. Кудиновтуң салыы соңгаарлатгынган.

Ынчангаш дөртку салыг соонда В. Смирнов дөрт санныг, А. Делгер-оол, М. Кенин-Лопсан, Ю. Быков, Б. Ооржак үш-үш санныглыг.

О. МАЙДЫР.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылалар программазы. 12.05— Медицина. 12.10— Өөнүү телекөргүзүү. Школачыларга «Будильник». 12.40— Делегей программазы. 13.10—«Богун — Азып-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү». 13.45— Өөнүү телекөргүзүү. «Кино аян-чорукгарының клубу». 14.45—«Адаккы бызаа». Үрал-чечен фильм. 2-ги серия. 16.20—16.30 Чаңсар. 16.30—«Хүшүүн медээлер». Киножурнал. 16.40— «Индий сүүр». Төп телевидениин Бүгү-эвилел радиозуунуң политиктиг тайылбырлакчызы В. Дунаев дамчыдылгаиы чорудар. 17.10 —«Хенертен болуушкунарлыг стадион». Төп Главпочтамт ажылдакчыларының маргылдазы. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүү телекөргүзүү. «Орус романс». ССРЭ-ниң улустуг артизи Д. Гвалюк ырлаар тур. 19.00— Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик»—«Спартак». Воскресеньеден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

21.30—«Кадыг ажылдап турар кижилер». Тываның хөгжүм-шаан театрының шинээ.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00— Ураи чүүл материаллар. «Марецкая дүгайында чүүү билир сеңээр?». Фильм-конкурс.

ОКТЯБРЬ 16-ДА

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.20— «Чөөп Сибирь». Киножурнал. 19.30—«Кижи болгаи хоойлуу». Дамчыдылга. 20.00—«Ыуданың дыңнадыы». Кыска метраждыг фильм. 20.10— Телемедээлер. 20.20— Чараалдар, реклама. 20.25—«Чөөп үүктүү тараазы». Телефильм. 21.05— Бистиң аалчылаывыс. Үкреии ССР-ниң алдарлыг артизи. Бүгү-делегей көөркүзүүнүң лауреады шаиист Евгений Рыаиовтуң күүседээи. 21.30—23.00— «Дат көшкеи». Үрал-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Бо хүн республиканың чаңдык чергелериие хар чаар, чаъастаар болгаи хадыыр. Дүне даглыг чергелерге — 2—7, артканнарында 12 градуе чедир соор.

Кызылга хадыыр, хар чаап болуур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: Киночыында 10.00, «Ырының төнгеии» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Саиуның эзиии» 11.30, 15.00, «Ыдыктыг Луканың ээп келгеии» 18.40, «Гайдуктарның ожээии» 13.15, 16.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл даштар» деп Заставада» 10.00, «Баш таарар кыс» 11.40, 13.20, 18.50, «Бнакшылдың назыны» 15.00, 16.55, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дидимдеи ок хорлар» 9.00, 12.50, «Орус шөл» 11.00, 14.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАИЫРАЛ»: «Бир эвес эр болзукза» 10.00, 11.40, 13.25, 15.05, 16.50, 18.30, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик куулар» 15.00, «Баш таарар кыс» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Задептиг дамна» 15.00, 18.40, «Чара тевистирген тамы» 16.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабамчының хуу-салымы» 10.50, 12.50, «Орус шөл» 14.50, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

№ 13 магазин (автобустуң доктаар чери «Восток») болгаш «Саян» универмаг магазиниериииң хеп бижар туснай черлериие иээп пастерии быштырып алырынче садыл алыкчыларыиы чалап тур.

Пяатьелерии, костюмнерии, чүвүрлериии болгаш магазиидеи садыл алган пастер-биле өскедаа чүүлдерии быштырып ап болуур.

№ 5 «Детский мир» (Ночетов кудумчуузунда), болгаш Универмаг (Октябрьская кудумчуузунда), № 47, 45 (Заречный доора кудумчуда), № 4, 7 (базаар девискээринде), № 11 (Каа-Хем суурда), № 12 (Титов кудумчуузунда), № 41 (Ночетов кудумчуузунда), № 13 (автобустуң доктаар чери «Восток») магазиниии улетпүр бараннар садар секциязы октябрь 15-тен эгелеп ДЫШТАНЫЛГА ХҮННЕРИ ЧОККА АЖЫЛДААР.

Бистиң магазиннериивиске воскресеньеде келиринче садып алыкчыларны чалап тур бис.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчуузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24, пропаганда килизиниң 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килизиниң 37-13, культура килизиниң 23-54, кезээ ажылагый килизиниң 21-47 үлетүүр килизиниң 22-64, чагаа килизиниң 11-27, информастыг база совет тургузуг килизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуи кезбейи баштаиза 32-75. Телефончe болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчуузу 1). ТС—01061.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫГЫНАР!

1925 чылдан үдезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 17 ВТОРНИК № 245 (9013). ортаа 2 кон.

Көдээниң ажыл-ишчилери! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ажыглаңар! Бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиңер, продукция бүдүрерин көвүдедиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН.)

ОКТЯБРЬНЫҢ ӨРУУ-БИЛЕ

Чүрттүп күш-ажылчы үүлелеринде, хөй-ниити амыдыралында Октябрь байырлалының чоокшулап орары улам тодаргай илереп турар. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алдынган бүгү делегейге төөгүлүг чедишкиннери дээш патрпотчу чоргаарал-биле совет улус ону уткуп турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чылынга СЭКП ТК-ның дүүн парлап үндүргени Кыйгырыглары хоочун салгалдың револючу тулчуушкуннарга эгелээн херээниң тиилелгези дээш чаа-чаа үүлелерже совет кижилерин сорук киирип турар.

Октябрьның алдарлыг хүнериндеш ыраанывыс тудумна, кижи торелгетеининг салым-чолуга делегейни револючу бөв-биле чаартырының үезин ажыктан эртиделиг үндезини болур ооң кайгамчык улуг ужур-дузазы улам долузу-биле илереп турар. Делегейде бир дугаар бистиң ажылчыннарның, болгаш тараачыннарның күрүнези сайзыранган социалзамның күүлүг чурту болу оорген. Кезээ мөңгеде диригг револючу интернационалчы өөредиг—марксизм-ленинизм — империализмге удур, социализминиң болгаш коммунизминиң тиилелгези дээш бүгү чүрттарның ажылчы чонпарының демисолиниң тугу болу берген.

Октябрьның амгы байырлалының онза чүвези чүл дээрге, өске бир ворунчуг болгаш алдарлыг байырлалдың — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының үдүүзүнде ону байырлаары болур. Бистиң ондур улус социалистиг Ада-чурттувусту, хөй националдыг аңы-дүмалыкшы улустарның бузулбас дем каттыштырылгазын — Совет Эвилелин тургусканы болгаш ооң хөгжүп турары — Октябрь революциязының херээнии шуут уламчылалы, пролетаржы интернационализминиң идеяларының боттанмышкыны болур. Коммунизм тургузукчуларының чангыс аай ол-оргелеэнге партияның сырый каттыштырганы ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция, Советтер чүрттүнүн бүгү улустарны төөгүлүг байырладыр чогаадыкчы күш-ажылдың кайгамчыктыг тиилелелери-биле үткүп турар. СЭКП Төп Комитединиң кыйгырыл турары ооза:

— СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОНЧАРЫ! ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛЫН ПАРТИЯҢЫҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН БОТТАНДЫРАРЫНГА, БИСТИҢ ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ КАМГАЛАЛ КҮЧҮЗҮН БЫЖЫГЛААРЫНГА ЧАА-ЧАА ЧЕДИШКИННЕР-БИЛЕ ДЕМДЕГЛЭЭЛИ!

Партияның айытканы — чүрттү экономика, социал болгаш угаан-бодал талазы-биле улам ыцай хөгжүдеринии, чонның чаагай байдалын чайгылыш чокка бедидеринии тодаргай программазыл амыдырала боттандырбышаан, хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың опаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылын турааннар. Октябрь мурнуу чарыының шалыпчы золчээлиң хүннеринде социалистиг чарыш чаа күштерин немеп ап турар, ооң кол сорулгазы — бүдүрүлгениг ажыктыын көдүрериниче массаның чогаадыкчы идепкейин мобилизастазары, эртем-техниктиг дешилгелиниң темпилерин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өзүлделин дүргедирии болур. Баймаалдың үдүүзүнде совет кижилерже боруңгеш, партия болза оларның күжениишкиннерин коммунистиг тургузуушкуннуң код сорулгаларын шиитпирлээриниче угдап турар.

Күш-ажылга толештиг үлегерни индустриялың бүдүрүлгелериниң мурнакчы коллективтери коргуулуг турар. Бүгү улусчу чарыштың эгелекчилери — москвачылар болгаш ленинградчылар, Украинаның, Узбекистанның, Латвиялың болгаш эвилелдешкен өске-даа республикаларның үлештурүүнүң ажылдакчылары чыдың үш кварталдарының планын хуусаа бетинде күүсединнер. Бүгү-ле бүдүрүлгелерге чаа күүлерни улам дүргеп шиитээдип алган, чаа техникага болгаш дешилгелиг технологиягa орукту калбаа-биле ажыктан турарын Төрээн чүрттүң индустриалдыг күүзүүн хогжүдериниң болгаш быжыглаарының эрге-ажыктары иегеп турар. Чонның хереглел баравинарын бүдүрерин улам көвүдедир, оларның ассортиментизин чаартыр, олардың шынарын бедидер, бот-үнезин чиигедир херек. Тудугжуларның хүдээлгези — объект бүрүзүн чогуур өөрүнде ажыглалга киирерин түткүлдүү-биле чедип алыры болур.

Байырлады көдүү ажыл-агыйның ажылдакчыларын чүткүдүг күш-ажыл-биле үткүп турар. Агаар-бойдустуң байдалы дүжүт дээш домиселди элээп нарыдаткан. Партия болгаш чазак, бүгү совет улус колхозтарга болгаш совхозтарга улуг дузаны чедиргеп. Чер ажылдакчылары чүртка тараапы, картофельди, ногааларны, хивеңни болгаш өске-даа продукцияны улам хөйнү бээрии орандажып, бүлүг эрес-маадырлыг чоруун коргуулуг турар. Казахстанның тараажылары улуг типилелгени чедип ап. Төрээн чүрттүң шыгжамарыпче озар миллиард пуд ажыг тараапы үргаш, боттарының хүдээлгелерин дыка ажыр күүсеткеннер. Көдээниң ажыл-ишчилериниң ам кол сорулгазы — күскү ховуажылдарын чедишкиннии-биле доозары, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң курлавырларын улам долузу-биле ажыглаары, келир көдүү ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенирэ дээп чарыштың үзүүм калбартыры болур.

Ажыл шагының минута бүрүзүн ажыктыг кылдыр ажыглаарынче, кажнаага чүрүмүн шыңгыы сагыырынче, сагыдгачүрүмүү болгаш организастыг чорукту быжыглаарынче, күш-ажылды коммунистиг сөөр-биле көөрүнче бүгү совет кижилерни партияның Төп Комитеди кыйгырып турар. Массаның баштакчызы болуру, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бүгү улусчу демиселдиң авангардынга болуру — коммунистерниң бедик үлегээлгези.

Өндүр улуг революциялың херээн төлештии-биле удамчылавышаан, совет улус бодунуң кол интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседир турар. Бистиң Ада-чурттувус — тайбыңнын, демократиянын болгаш социализминиң идегелдиг баганазы. Октябрьның тугунга шынчы Советтер чүрттүүн ажылчы чонлары төрээн партиязы-биле кады коммунистиг болгаш ажылдың партияларга, социалистиг чүрттарның улустарынга, тайбыңнын, хосталгалың болгаш социал дешилгелиин хереэнии бүгү талаазакчыларынга аңы-дүмаанын байырын чедирип турар.

Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы болза империализмниң болгаш реакциялың чимсеңишкиннериниге бижыг ойтур шавышкынны бээрии аңаы-бүрү нииттилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-келбээ догуиаарының боттуг шугуму-биле холбаштырын турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээл алганы тайбыңнын программазы амыдырала чедишкиннии боттанып, делегей хөгжүлдезиниң боттуг фактору болу берген. Бис болза-америк империализминиң агрессиязынга удур коргуш чок демисежип турар маадырлыг вьетнам улустуг, Лаостуң болгаш Камбоджаның маадырлыг патриоттарын шиитпирлии-биле деткиң. Чоокку Чоон чүктө Израильдың агрессиязын доңдораан сокеадырын пегеп, Европа дииптн бижыг аймыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың райому болдурарын чедип ап турар бис.

Октябрь революциязының 55 чыл оюн байырладыг демдегээринге белеткеммишаан, совет кижилер болза ажылчын ажыынын болгаш бүгү ажылчы чонпарының даймычы авангарды, бистиң коммунистиг тургузуушкуувустуң бипгыңчызы болгаш организакчызы—өндүр улуг ленинчи партияже боттарының бодалдарын хаңы сеткил-биле угдап турарлар. Партияның болгаш чонның бүзүлбас чаңгыс эвилелиниң—Октябрьның эгелээни орук-биле совет нииттилелдиң чедишкинниг хөгжүүрүнүн кол күжү ол болур.

— МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯҢЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ — КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНИЧЕ БҮРҮНГААР!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

ОКТЯБРЬНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫНГА УТКУШТУР

Тыванын тарааажылары дүүнге чедир 122.197 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирип, бедиткен социалистиг хүлээлгезин 111,1 хуу күүсеткен.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу	Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу
ТАНДЫ	56000	52385	93,5	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	4630	93,7
БИЙ-ХЕМ	13000	16963	130,5	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	36334	134,6	КЫЗЫЛ	5000	5658	113,2
УЛУГ-ХЕМ	5,580	4836	86,7	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7
				ЭРЗИН	-	301	—
				ТЕС-ХЕМ		8	—

ЧУРУКТА: Кызылдың эът комбинадының колбаса кылыр цехинде ажыл хөй-ниитилелиннии. Колбасаның адгы-аңгы сорттарын белеткээр бо цехте чаа дериглелерин, күүлүг механизмнерни тургузуп, ажыглалга киирген. Оон ачылыкда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү белдээн. Продукцияны ыы шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрерин чедип алган. Мында ажылчыннардан Елена Невозлина, Антонина Плотопова, Анна Андропенко комбинатка үр чылдарда үлегерлиг ажылдап, бедик коргуулгелерин чедип ап келгеп. Оларның иштиндеп чылдыи-на бүдүрүлгенин парын технологиязын сагыш дег билир мергежилдиг шынык ажылчыннар өөүп үнүп турар. Ол шыкаш өске-даа комбинатка үр чылдарда үлегерлиг ажылдап, бедик коргуулгелерин чедип ап келгеп. Оларның иштиндеп чылдыи-на бүдүрүлгенин парын технологиязын сагыш дег билир мергежилдиг шынык ажылчыннар өөүп үнүп турар. Ол шыкаш өске-даа ажылчыннар-биле үткаам.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

«Шын» солунуун Күш-ажылчы алдар тугун Чөөш-Хемчик районунуң «Алдан-Маадыр» совхозу күскү хову ажылдарын доозуп, күрүне шыгжамырынга 504 тонна тарааны урганы, планның даалгазын ийи катап ажыр күүсеткени дээш кедүрген.

Совхоз директору Т. Сарыглар, партком секретары Ч. Ондар, ажылчын комитединиң даргазы О. Хуна, ВЛКСМ комитединиң секретары Ш. Монгуш) коргаа ажылагый продукшизыгын күрүнеге салар тос айлар планын бүрүнү-биле күүсеткен.

Кыштагларже

Ак-Хаяда дүжүдү ажаатпыган тараа аңгызында савааны Монгуш Кызыл-оолдуң авеноу болуп, соорлуп турар. Кожуглуг дорт «Беларусьта» дазды-ла аныяк уруглар ажылдап, савааны чүдүрген, кыштагларда дужүрген турар.

— Иштиниң малында бижыг чем-суурну тургузар кереже күш-ажылчы үүлүвүсту киирер дээш шалыпкын ажылдарны бисцеп негеттиинип турар. Ынчангаш арбын савааны дегере ажаап алыры дээш дүн-хүн чок ажылдап тур бис. Ам бешин хөйжу бригада төвүнде 150 тонна савааны чедирип алдывыс — деп, звено удуртукчуу чугаалады.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хөрүм-Даг салбырының ишчилери 413 тонна сигенни бодда болгаш ыяор мал кыштагларынче соорлуп чедирерин үргулчүлеп турар. Салбыр тараа ажаалдазын доозуп турар. Ам ында савааа ажаалдазы кидиш түдүк.

Оон-биле кады кыштаглар септелгезин тускай звено кылып эгелээн.

М. СЕВЕН.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КАЗАХСТАННЫҢ БИР МИЛЛИАРДЫ

Казахстанның көдээ ажылишчилери партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының бээр 50 чылын төлептиг уткуур база Кокчетав хоорайга чөвүлел хуролга боттарының бергеп созуун херек кырында күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде кажап-даа туруп көрбөөн улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алганнар: Төрээн чурт Казахстанның 16,4 миллион тонна азы бир миллиард ажыг пуд чаагай тараазын хүлээп алган! Ол дээрге, улус ажылагый планында көрдүнгенниидеп дыка хөй-дүр. Күрүнеге тараа салары ам-даа үргулчүлевишаан.

Оон-биле кады республиканың совхозтары болган колхозтары бедик шынарлыг тараа үрезиннери-биле бүрүн хандыртынган, тараанын аъш-чем болгаш мал чемн фондуларын бүрүн уруп белеткээн, күстүн чымыштыг бүгү ажылдарын доозар чыгаан болгаш янтинин малынын тодуг-догаа кыштаглаашкыныга мык белеткеди чорудуп турар. Олар 1973 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедириниң курлавырларын дилеп тып турарлар.

Кустанай областың тараажыларының күш-ажылчы тиилелгези база-ла улуг болган: олар боттарының социалистиг хүлээлгезин ажыг күүседир. Төрээн чурттуң шыгжамырыпга 234 миллион пуд тарааны урган. Ол шыкаш Целиноград, Кокчетав, Тургай, Павлодар, Карагапда, Семипалатинск, Чөөн-Казахстан, Джамбул, Талды-Курган, Алма-Ата, Чимкент областарының көдээ ишчилерн база-ла тараа будурүп, күрүнеге салар талазы-биле шыгжаанган чедишкинниг болганнар.

Казахстанның тараажыларының чедишкинии — партия, совет, профовилел комсомол организацияларының, көдээ ажыл-агый болган белетнол органнарының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының үре-түнелп болганын онзалап демдеглээр херек.

ШЕФТӘЭШКИННИҢ 50 ЧЫЛЫ

Хамааты дайынның чаа доозулганынын, хоозураан удуг ажыл-агыйын катап тургузуп, аныяк Совет күрүнеинің баштайгы базынарынын эгелекшинин үезинде — 1922 чылда РКСМ-ниң V съездизи болган. Аңаа В. И. Ленининң саналын бүүгаар Октябрьның чаалын алышкынналрын идегелдин-биле камгалаар сорулгабиле флотту комсомол шефке алыр дугаймда шиитпирни хүлээп алган. Оон бээр октябрь 16-да 50 чыл болган.

Оон бээр-ле чүрттүң комсомолу Кызыл флотту улам быжыглаарынга, корабльдерни септеп, чаа-чаа дайынчы судноларны тудуп тургузарынга идепкейлиг киржип келгеп. Ол шыкаш боттарының экипаазы-биле Кызыл Флотка албан эртинерн-биле келгеп муң-муң аныяктар ынчан коммунистер-биле кады флоттуң бот-составының кол ооз болганнар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында Шериг-Даглай Флодунга комсомолдуң шефтээшкини улуг ужур-дузалыг болган. Ол чылдарда комсомолчуларның болгаш авияктарның чыгаа ажыа-хореңгээ-биле муң-муң дайынчы корабльдерни чүткөн. Ол шыкаш флоттуң комсомолчуларының массалыг маадырлыг чоруу бистиң социалистиг Төрээн чурттувустуң төөгүүзүнде алдың үүлгетер-биле книр бижиттингеп.

Бистиң хүнневисте комсомолдуң флотка шефтээшкини улам калбарып, чаа-чаа хевирлерлиг боон турар. Бистиң алдарлыг аныяктарывыстың эң дээре төлээлекчилерн флотта шериг хүлээлгезин күүседип турар. Олар даймычы далайжыларның маадырлыг чанчылдарын улам быжыглап, аныяктарның шериг-патриоттуг кижиндилгезинге кирижип, корабльдерни даймычы белеткелин бедидеринге салышкынын киирип турар. Олар ДОСААФ организациязынга, комсомолдуң чер-черде комитеттеринге, школаларга аныяктарның шериг-патриоттуг кижиндилгезиниң талазы-биле үргулчү дузалажып турар.

Совет Шериг-Далай Флодунга ленинчи комсомолдуң шефтээшкини үргулчүлевишаан.

ИРАННЫҢ ШАХИНШАГЫНЫҢ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНДЕ ЧОРУП ТУРАРЫ

ТАЛЛИН. (СЭТА). Ираның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш шахиня Фарах Пехлеви олар октябрь 15-те Таллиндеп Воронежче чорупкан.

ВОРОНЕЖ. (СЭТА). Октябрь 15-те Ираның шахиншагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш шахиня Фарах Пехлеви ында чеде берген.

Хүндүлүг аалчылар хоорайже бар чораап орук ааны-биле 1942—1943 чылдарда фашистерге удур тулчуушкунга өлген Маадырларга ажыдар кылдыр тургускан Заводоруунда монумент-тураскаалга чорааннар.

Оң-ла хүн Ираның шахиншагы болгаш шахиня ужар чүүл заводунга баргап. Олар делегейде эң баштайгы үндеп дүрген ужугар пассажир лайнери «ТУ-144»-ту кылып турары-биле танышкан.

Ооң кежээнде аалчылар опера болгаш балет театрынга орус улустуң музыказының, ырызының болгаш танцызының концертинге чорааннар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Көдээ Советтерге удуртулга

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга «Ажылчы чоннар депутаттарының ѳдээ болгаш суур Советтериниң ажылын эниктер дугаймда» СЭКП ТК-ның докгаалын Улут-Хем районнуң чер-чер Советтериниң канчаар күүсединн турарының дугайын чугаалажып коргеп.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш сорук киришкинниг ажылдап, тоску беш чылдың планнарын болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл болуп оонга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсединр дээш чарыштың хаара түттунганын ол хуралга илеткелинге Улут-Хем райкүүскомунуң даргазы К. А. Маспык-оол болган өске-даа эптер демдеглээн.

Район Советинин күүскому көдүү Советтерниң ажыл-чорудулгазынга удуртулганы элээп эниктинип, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузушкунувга оларның ролюн бедидер хемчегларын алган. Кадрлар-биле ажыл эки-жип, Советтер ажылынга массаның киржилгезин идепкейжиткеп. Районга Советтер ажылдакчыларының өөредилгезин организастаан. Советтериң организас-массалыг ажылының деңнели бедип, ону колхоз-совхозтарның экономиказын бедидер сорулгаже, көдүү ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринче, күрүне мурнуга планнын онаалгаларын ол-шаанда күүсединр дээп күштү моонцээриче, чонның негелде-хереглелерин хандырарынче үглавдырган.

Сессияларны Конституцияда айытқан хуусаала эртиринден, ѳдаа көдүү ажыл-агый бүдүрүлгезинин, улус өөредилгезинин, калык камгалалының, чоннуң амыдырал хандырылгазының, социалистиг хөөлүдүрүмнү болгаш хөй иелтивин корум-чүрүмүн сагып турарының база өске-даа айтырыгларны чугаалажып турар. Көдүү Советтериниң улус өөредилгезинин, чаагайжыдыгаанының талазы-биле болгаш өске-даа чамдык докгаамал комиссияларының ажылы идепкейлиг.

Район болгаш көдүү Советтериниң ажылынын хөйге иештеригей болурун чедип алыры-биле чон мурнуунга отчёттуу эрттирип турар. Чижээ, район Советинин күүскомунун отчёдун Чаа-Хөлге, Арыскаңга, Баян-Көлга, Кызыл-Дашка эрттирген. Чаа-Хөл, Хендерге көдүү Советтериниң күүскомнары чон мурнуунга отчёттарын эки организастаан.

Көдүү Советтерниң, олардың докгаамал комиссияларының күүскомнарының ажылының деңнели элээп бедип. Районнуң суурларында ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунувун байгалын эниктиринге идиглии ол берген. Районнуң ажыл-агыйлары мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле планнарын күүседип турар. Бо чылдың тос айларында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге күрүнеге эът садар планнын 1,7 хуу, дүктү 3,2 хуу ажыр күүсеткеп.

Улус өөредилгезинге, калык камгалалынга, культура тургузуушкунува удуртулганы эниктерлиг дээш чамдык ажылдар кылдынган. Соолгу ийи чылда социал-культура талазы-биле элээп ажылдар кылдынган. Чижээ, Арыг-Узуу, Чааты, Терлиг-Хая көдүү Советтериниң девискорларже чаа школаларны, Арыг-Узуу көдүү Советтин девискорларынга чаа участок амбулаторизин тудуп. Баян-Көл, Кызыл-Даг көдүү Советтериниң девискорларже ачы-сагыларны тутпаан. Бо бүгү тудулгаларны колдуунда колхозтарның күсели-биле, көдүү Советтериниң болгаш хөй-ниитилелиң идепкейлиг киржилгези-биле кылган.

Оон-биле кады районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның докгаалын күүседир дээш боттарының ажылын ам-даа ожум ээп тургузуп турарын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң «Ажылчы чоннар депутаттарының көдүү, суур Советтериниң дугаймда» Хөөлүлуларында айытқан эргелерни долу ажыглавайн, экономиктиг реформаны амыдыралга боттандырар, пштики курлавырларны долу ажыглаар талазы-биле бүдүрүлгелерге, ажыл-агый организацияларынга четпес дузалажып турар. Чоннуң салым, медицина хамаарылгазында, школаларның ѳөредилге-кажаадырлыг ажылында бар четпестерни ол хуралга шыңгыы чугаалашкан.

«Ажылчы чоннар депутаттарының көдүү болгаш суур Советтериниң ажылын эниктинер дугаймда» СЭКП ТК-ның докгаалын районда четпес күүседип турарын ол хуралга демдеглээш, боже Улут-Хем район Советинин күүскомунуң (даргазы К. А. Маспык-оол) кичээнгейин Министрлер Чөвүлели утпадырган.

Советтериниң шиитпирлериниг күүседединиң дугаймда депутаттарга докгаамал дыңнадын, күүскомга, ажыл-агыйларга, албан-дужаалдыг кижилер организацияларының удуртукчуларынга депутаттарның негеддерлер тургузарын докгаамал практикаларын, шиитпирлер күүседеэнин хынаар болгаш организастаар талазы-биле ажылдың стилин болгаш методун сайзырадгайжыдарын, бүгү организациялар, албан-дужаалдыг кижилер социалистиг хөөлүдүрүмүү сагаан турарын чедип ырыңче онза кичээнгейни салырын Улут-Хем райкүүскомунга сүмелээн.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИНЧЕ ХАНЫЛААР

ЭКП райкомуның пропаган- болгаш агитация кызыдыы илейлиг чылда идеология ылын бедик деңгеелге тур- ар соруулга-биле перспек- тиг планны болгаш ССРЭ- тургустунганындан бээр чыл оон таварыштыр ра- га ап чорудар хемчеглер- чогаадыы тургускаш, ону дырралга боттандырып кел- . Ам ажылдап кылдынган инарның болгаш хемчег- ниң боттанышкынның трольдаарының болгаш ыдарны доозарының сөөл- харымсалгалыг үезин арткан. й-кижизидилгелиг, органи- тыг ажылдарны бедик ден- ге чорударынга четчир ныг, бедик мергежилиг гөш эртем-билиглиг кадр- хаара туттунган. Бо шерде районда 181 лектор, агитатор, 104 политинфор- тор, 79 пропагандист Кон- истиг партиянның XXIV эдлээнниң шиитпирлерин ыдырала боттандырар со- гаже чонуң күзүн эки- дээр ажылдарга төлептиг үн киирип турарлар. Ра- да шиитизи-биле 96 даала, ажыг ортуман эртемниг ициалистер партиянып по- тивселиг болгаш идей-ки- зидилгелиг ажылдарын чон туулуга кадбарын чорудар- га идепкейлиг киржип гемнер.

ССРЭ-ниң тургустунганының р бээр 50 чыл оюн төлептиг үүр дээш агитас-массалыг гаш организастыг ажыл- ны районуң партия орга- ациялары чорудун турар. аңгыя СЭКП райкомуның алы-биле район төвүнге ниичи национал политин- деп эртем-теоретиктиг ференцияны пропагандист, татор, лектор кадрларын ажелгези-биле эрттүргем. ва СЭКП райкомуның ек- эры К. Ш. Дугур «Ленин- национал политика болгаш ы үе», районо эргелекчи- Т. С. Донгак «Интернаци- лчы болгаш патриоттуг ки- зидилгенин айтырыгларын дугаймында», Хандагайты олалында төөгү башкы Д. Монгуш «Ленин— ССР леминиң үндезилекчизи» лекциаларны дыңнакчы- га солуп болгаш дээштиг лдыр номчаннар.

Бистин районда 10 хойжу гаалаын, 9 бүдүүлге ко- нтивиниң куралдары ай са- нда доктаатынган чаңгыс нде болуп эртер кылдыр- ыкпаттуган. Ылаңгы хурал- хүнеринде лекторларның, тбригадаларның, амыды- хандырылга организацияның комплекстиг үүгүш- нериң баш бурунгаар тур- тугаш график ёзугаар ор- низастаары бистее чаңчыл н. Ыракта чурттан ту- малчыннар ортузунга льтура болгаш политмасса- г ажылдарны чорударынга нгадалар хуралдарының ктаамал чурумчуттуган нери кончуг эптиг болуп рар. Ынаңгы хуралдар хүн- ринде районуң партия, ет, культура, хандырылга ганнарының ажылдакчыла- малчыннар-биле сырый рылазаны түдүп, оларның гелдерин, хуралдарга бол- н санаа-оналдарын дыңнап , дараазында үнүүшкүүр- рде ону күүседиргеге ол гыктыг болгулаар-дыр. Бри- далар хуралдарынга СЭКП йкомуның чанында 18 ки- н составтыг лектор- р бөлүү идепкейлиг кир- ап, партияның болгаш ктың иштики база дамтыкы ипитиказын малчыннарга че- ктир таймылбырлап берип рарлар. Ынаңгы бедик мер- жилдиг лекторларга удур- чу ажылдакчылар СЭКП йкомуның секретарылары Н. Шулуу, К. Ш. Дугур, уечу контроль комитединиң ргазы И. И. Бальдыр болгаш келерин-даа хамаарыштыы- ап болур.

Юбилейлиг чылда бистиң й санныг лекторларывыс, итаторларывыс, политинфор- аторларывыс совет улустуң ғаузбас бижиг найыралының таттар бөлүктери чыда кирип турар. Ажылчы чомаарының ортузунга агитас-массалыг ажылдарны чорударынга, ол ажылдарны партия организа- цияларының талазындан хүн бүрүүнүң контролюнга алы- рынга ажылдың бо хевирги кончуг тавармычалыг. Районда организастаттынган хөй санныг микрорайон төвүлелдерин район төвүлелиниң удуртуп, оларның ажылының дугайын бо- дунуң хуралдарынга дыңнап, чугаалажып турар. Чамдык чоруттунуп турар политмас- салыг, организастыг ажыл- дардан ангыда, «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиседги күштелдирер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын районнуң ажылчы чоннарынга таныштырган, олар ону ынаң-биле үүлдүгүүнүп деткээн. Кижилериң кадыкшылынга араганың хо- разынын дугайында таймылбыр ажылын калбартып, коллек- тивтин бүгү кежигүнериннің культурлуг дыштанылгазын организастаар талазы-биле ажылдарны № 1473 көжүп чоруур орук участогу болгаш «Торгалыг» совхоз эки чорутка- ан. Оон түңнелинде ол коллективтерде күш-ажылдың сагыга-чурумун үрээп чорук- тар эвээжеп, ажылдың будуруүкчүлүү бедээн. Тое айларның түңнелиинде бо коллек- тивтер ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп шыларан. СЭКП райкомуның болгаш райкүүскомуның шилчилер Кызыл тугун база 150 рубльдиң шаңналыын чедип алганнар.

ССРЭ-ниң 50 чылынга турас- каткан кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдээниинг бирги залчээ районга март- апрель айларда бедик деңнел- ге эрткен. Ам бо хүннерде көрүүдениң ийиги залчээнге бе- леткелдер чер болганда орга- низастыг чоруп турар. Район төвүнде улуучу театрның бот- тывынгыр артистери акы- дууна бүрят улустуң чогаал- чызы Цырен Шагжиннин «Аптара иштинде аза» деп шинээ- зин тургузуп белеткээш, 6 ке- век черге 1502 кижиге көр- гүскем. Шинээ Улан-Удэниң культура институдунуң доозукчузу, Хандагайтыда улуучу театрның режиссёру Саая Арат-оол тургускан.

Районда 5 агитбригаданың концерт репертуарларында ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаткан интернационалчы ут- ка-шынарлыг номерлер хөй. Агитбригадалар боттарының ажылын юбилейлиг чылда улам идепкейжидип, эрткен чылдыынган 14 үнүүшкүүнү хөйнү организастаан. Культура албан черлериниң материалдыг базазын быжыглаар, сеңгелгезин эки шынарлыг чорудар, одаар чүүлдү чогуур өйүнде белеткээр ажылдарны «Кызыл тук» колхоз эки орга- низастаан. Колхозтуң деңгээ- лээ-биле ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп шылаган. СЭКП райкомуның болгаш райкүүскомуның шилчилер Кызыл тугун база 150 рублиң шаңналыын чедип алганнар.

Идеологтуг ажылдың дуржулгазындан

ССРЭ-ниң 50 чылынга турас- каткан кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдээниинг бирги залчээ районга март- апрель айларда бедик деңнел- ге эрткен. Ам бо хүннерде көрүүдениң ийиги залчээнге белеткелдер чер болганда орга- низастыг чоруп турар. Район төвүнде улуучу театрның бот- тывынгыр артистери акы- дууна бүрят улустуң чогаал- чызы Цырен Шагжиннин «Аптара иштинде аза» деп шинээзин тургузуп белеткээш, 6 кевек черге 1502 кижиге көр- гүскем. Шинээ Улан-Удэниң культура институдунуң доозукчузу, Хандагайтыда улуучу театрның режиссёру Саая Арат-оол тургускан.

Районда 5 агитбригаданың концерт репертуарларында ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаткан интернационалчы утка-шынарлыг номерлер хөй. Агитбригадалар боттарының ажылын юбилейлиг чылда улам идепкейжидип, эрткен чылдыынган 14 үнүүшкүүнү хөйнү организастаан. Культура албан черлериниң материалдыг базазын быжыглаар, сеңгелгезин эки шынарлыг чорудар, одаар чүүлдү чогуур өйүнде белеткээр ажылдарны «Кызыл тук» колхоз эки организастаан. Колхозтуң деңгээлээ ажыл-агыйлар болгаш бүдүрүлге черлериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп шылаган. Түе-түе школаларга, болгүмнерге ажылдаар пропагандист кадрларны эртем-билиниин аайы-биле шилип тургускан. Эгелеп турар өөредилге чылынын башгайы организастыг кичээлдерин октябрь 2-де чер-черлерге СЭКП райкомуның болган партия, комсомол өөредилгезиниң методиктиг чөвүлелиниң кежигүнериннің киржилгези-биле организастыг байдалга эрттирген. Партия, комсомол өөредилгезинде шупту 113 пропагандист хаара туттунган.

Эге звенода 208, ортуман звенода 109, теоретиктиг семинарларда 138 дыңнакчы өөренип эгелээн. Өөредилгениң бүгү хевирлеринде ниитизи-биле 767 дыңнакчы, оон иштинде 262 коммунист, 203 комсомолчу боттарының политиктиг билиин бедидери-биле өөренип турар.

Районуң ажыл-ишчилериниң ортузунга идеологтуг ажылды дээштиг организастаанының түңнелинде, юбилейлиг чылдың III кварталының планныг даалгаалары күүсеттингеп. Ынчалза-даа хөй талалыг, парын идеологтуг ажылда четпестер ам-даа хөй. Ол четпестерни чайладып, юбилейлиг чылда алдынган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш өөрүшүлер шудургу ажылдап турарлар.

Д. ООРЖАК.

СЭКП райкомуның пропаганда кылдызының эргелекчизи.

ТАЙГАДА НАЙЫРАЛ ТУДУУ

«Социалистиг чурттарның материалдыг бүдүрүлгениң бүгү талааларын хаара тудуп турар кады ажылдажылгазының комплекстиг хевирлерин план ёзугаар хөгжүдер»... деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң беш чыл планының талазы-биле Директивалаарында чугаалаан.

Бисте тайгада найыралдың тудуу дээр тудуг бар, аңаа хамаарыштыр аларга, бо чурукта — Ертомовскийниң ыяш белеткелиниң бүдүрүлгезинде болгар ажылчыннарның бистиң ажылчыннарывыс-биле кады ажылдап турарын көргүскен (солагай таладан)— ыяш незинчилери Антон болгаш Николай Карадмов ажыяшынылар, ыяш незинчилери Христо Марков, Гергий Айгерсни олардыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«72-ГИ СЕЛЬХОЗТЕХНИКА»

МОСКВА. Сокольники паркта бо чыдың аң улуг делгелгези — «72-ги Сельхозтехникада» көдээ ажыл-агый техниказын калбаа-биле көргүскен. Ында 22 чурттуң бүдүрүлгелери болгаш фирмалары киришкен.

Ол делгелгениң аң хөй үүлдер көргүзүп турар киржинчилериниң бирээзи Совет Эвилели. ГДР-ниң болгаш Экономиктиг Дузалашкыга Чөвүлелиниң (ЭДЧ) эске-даа чурттарының машина-техниказын база калбаа-биле көргүскен.

ЧУРУКТА: картофель, свёкла ажаап алыр «НС-6» деп комбайн (бетинде). Ону ЭДЧ-ниң үш чурттары — ССРЭ-ниң, ГДР-ниң болгаш Болгарияның конструкторлары кылып тургускан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЛҮГҮҢ КИИРЕР ДЭЭШ

Хойжуның индири

Делегейде социалистиг баштайгы улуг күрүне Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл оюның байырлалы чоокшулап келген. Чурттуң бүгү черлеринде ышкаш, алдарлыг юбилейни төлептиг уткуурунга Тываның малчыннары бедик көдүрлүүшкүнүүр, улам сорук кирген ажылдап турар.

Бистиң колхоз мал ажылдыг, ол талазы-биле бо чылын көргүзүүлери база багай эвес. Мал ажылының продуктуларын бүдүрериң көвүдетпишаан, үшкү кварталда күрүнеге садар дүк планын 100 хуу күүсеткен. Юбилейлиг чылда чаш хураган дорукторуп өстүрер сорулга чедишкинниг болган. Хойжу болганымда, ол бүгү чедишкиннерге база чоргаарланыр мен.

Байырлалга алдаржыткан бүгү улустуң чарыжынга киришпишаан, ол талазы-биле алган социалистиг хүлээлгемни амыдырала боттандырып келдим. Кодан хоюм хүр чыл ашкан, төрүүр үүс башка онаалтыр 110 хураган алыр сорулгамны 112 кылдыр күүсеттим, бир хойга онаалтыр 2500 грамм дүк кыргыдар хүлээлгемни 3000 грамм чедирдим. Бодумнуң күүүм-биле 100 центнер сиген белеткээр турган, ону 200 хуу күүсеткен мен. Кышка белеткелиг чыл бүрү хынамчалыг болуп келген.

Ажылымда чедишкинни быжыглавышаан, дүүнгүүдүден бөгүн, а даарта — оон-даа бедик көргүзүүлүг болурунга бүзүрелдиг мен. Коданымда төрүүр хой шупту тарып бооздылгага кирген. Чайгы одарладыышкын багай эвес чоруттунган, күскү үениң амгы семиртилгезинче база кичээнгел салып турар мен.

Төрээн колхозумнуң чедишкиннеринге, ылаңгыя мал ажылының талазы-биле көргүзүглеринге бодумнуң биче-даа бол, улуумну киирер дээш моон соңгаар-даа улам чүткүлүг ажылдаар апаар.

Чарыш дээрге хожудан туларларны мурнакчыларга чедир кодурүп тургаш, ниити улуг кодурлүүшкүнүү чедип алыр сорулгалыг чүве болганда, бүгү улусчу социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп тургаш, бодумнуң ажылымга улам улуг чедишкиннерлиг болуп, мурнакчы малчыннарның дуржулгазын эки өөренип, чонумга төлептиг бараан болур мен.

М. ЫРЫШ,
Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу.

АДЫН СЫКПААҢ

Тоску беш чылдың ийиги чылында «Мурнакчы» колхозтуң малчыннары шынап-ла колхозтуң мурнакчы деп адын сыкпайн шудургу ажылдап, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын чедишкиннүг үткүп турарлар. Ажыл-агыйның 33 муң баш хоюн шагның дөрт эргилдезинде малчыннарның эки ажаап, хайгаараанының ачызында шүйжулар күрүнеге 36 тонна дүк садар планын Бай-Тайга районуң ажыл-агыйларындан бир дугаарында күүсеткенин рапорттааннар.

Дүк планын хуусавазында күүседир дээш колхоз баштаар чери бөш бурунгаар организастыг хемчеглерин ап чорутка. Күрүнениң эът планынга чорудар маңнын колхоз мурнакчы чылдарда агарлавайн киирип турган болза, бо чылын ол хойну эң-не баштай кыргын алгаш, семиртken. Хойнуң баштайгы кыргылдазы болгаш агарлаашкын база ол ышкаш хураган кыргыздазы дыка организастыг эрткен. Агарлаашкын үезинде кодан-кодан хойну шупту зин агарлавайн, хойнуң күштүг, дүүкүрүн көрүп, бир кодандан 60 азы өске кодандан 100 хирени шилип кыргаан. Агарлаашкынны мичээлдир алаадап чорудары албан турган. Бир талазында, дүк планывыс немеңгир хереглээр дуктуң хемчээлэ эвээш болган, ийи талазында, тайгалар даглары-га хар эрте-ле чаптар ол девискээрге хойнуң баш бүрүзүн кыргыларындан шүйжуларның дадагалааны чоптуг.

Чаш төлдү чидириг чок алыр талазы-биле малчыннарның бо чылгы көргүзүү эртken чылдан бедик, мурнакчыларның саны хөй болган. Ылаңгыя Салчак Тоңбу торуүр 100 баш хойдан 120 хураганны, Оолак Хертек — 110, Донгак Алдын-оол — 106, Салчак Доржу — 103 хураганны түе бүрү кампалаан ап, хойжулар аразында социалистиг чарышка тиилээнер. Колхоз баштаар чери үстүнде адаанывыс малчыннарның ажылга улуг чедишкинни демдеглеп, оларның шупту зин «Восход» маркалыг мотоцикдер-биле шаңнаан.

Хөй ажылынга оң ажыг чыл ажылдаан комсомолчу Александра Хертек торуүр 100 баштан 96 хураганны кампалаан ап, юбилейлиг база чедишкинниг үткүп турар. Малчыннардан мурнакчылардың ажылынга кошкак диртин турган Оргумчу Хертек бо ажылагый чылынга 100 баш хойдан 95 хураганны алган, ниитизи-биле ооң ажылынга арга-дуржулгазы сөөлгү үеде эниижээн. Колхозтуң баштаар черинден малчыннарның бедик көргүзүглүг апар чыдарын демдеглээш, республиканың Үш-Белдир курортунга дыштанып халас путевка-биле ону шаңнаан.

СЭКП обкомунуң пленум кежигүнү Ооржак Олзей-оол бригадирлээн № 2 хойжу бригада малдың чап төлүн кампалап алырының талазы-биле колхозтуң хойжу бригадаларындан эки түңнелдиг болуп, төрүүр 100 хойдам 96 хураганны кампалап алган. Бригада кежигүннери 43 малчын кышка удур эрткен чайын 10-дан 15 тонна чедир сигенин белеткээш кыштагларында чедирип алганнар. Бригаданың Тар-Үзүкте кыштаан эрте чазын-на сеңгелгезин белеткээн. Амгы үеде оон малчыннары кыштагларының үүрмек сеңгелгезин кылып, кышкы хынамчалыг белеткенип турарлар.

С. ТАС-ООЛ.

Лектор дугайында сөс

Дуржулгалыгларның бирээзи

Сат Канчыыр-оолович Тадар-оол — республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин кежигүнү, делегей байдалының талазы-биле лектор кижи. Ол чон ортузунга бо хүлээлгезин ам 15 чыл дургузунда ак сеткилдиг күүседип, бо үениң иштинде Байтайга районнуң чонунга эртем-билиин харам чокка берип, партияның салган сорулгаларын амыдырала боттандырар талазы-биле дыка улуг ажылды чорудуп келген.

Лектор кижи бодунуң политиктиг болгаш методиктиг билиин бүгү талазы-биле бедидип, чонга үлегерлиг болуп, хүн бүрүүге лекцияга хереглээр материалдарын чыгдынган, дилгенген чоруур ужурлуг. Чоокта чаа ажылагыйының аайы-биле Тадар-оолга ужуражып, ооң лекторжу арга-дуржулгазын, ажылжин сөөгүүргаан кижи мен.

— Лекцияны кол темага чагыртып турар кылдыр таарыштыр тургузуп, ону бедик утка-шынарлыг, дыл-домаан чоңга чедингир кылдыр белеткеп алыры кижиден хөй үе-шактың үндүрериң, литературалардан хөй «кастынарын» негээр боор-дур—деп. Сат Тадар-оол чугаалаан, уламчылады. — Темага таарышкан четчир санныг материалды дилеп тып алыры—ол база-ла белен эвес ажыл. Чамдык лекторлар республиканың «Билиг» ниитилелиниң чоруткан лекцияларын ол-ла хевээр номчуур боор-дур, ол дээрге чамдык талазында шын эвес, ындыг чорук чоннуң лекция дыңнаарынга чалгааранчыг байдалды тургузуп турар — деп, ол чугаалады. — Белен лекциялар дээрге-ле лекторга дузалаачы материал болур. Ону бодунуң дыңнакчыларынга таарыштыр белеткеп, ук чернин чонуңун амыдыралындан тодаргай чижектерни киирип тургаш, амыдырал-биле холбап, адак сөөлүнде, дыңнакчыларның билиин барымдаалап, лекцияның сөөгүн таарыштыр чогаадып алыры чугула. Ынчангаш лектор Сат Тадар-оол чоңга чедингир кылдыр белеткеп алырын ортузунга лекция чорударда аңаа белеткеп ажылын кончуг хынамчалыг, солуп кылдыр кылып алырынга чанчыккан кижи.

Лектор кижиниң харысалгалыг ажылынга база бир кол чүве болза, лекцияны белеткеп алганының сөөлүнде, ону чоңга дамчыдары, чедингир кылдыр номчуурун болур. Ол ажылга база-ла шынгыы белеткел негеттинер.

— Белен кылдыр кылдынган лекцияны ол дораан-на далаш-биле номчуй бербейн, ону каш катап номчуп тургаш, аяның номчуп белеткенин алыры кончуг ажыктыг, дээштиг болур чүве — деп Тадар-оол Канчыыр-ооловичаныг лекторларга сүмелээн орар.

Лектор кижи арын-шыырайы-биле, үңү-биле бодунуң сеткил-сагыжын, чугаалап турар лекциязынга хамаарылгазын илередир апаар. Ол ышкаш дыңнакчыларның угаанбодалын чиглг сөс-биле хайныктырар, лекцияның темазынга хамаарыштыр дыңнакчыларны хей-аът киирип, кыйгырар, пропагандаалаар ужурлуг.

— Амгы үениң кандыг-даа чаа хевирлиг техниктиг аргалары лекторнуң дириг сөзүн солуп шыдавас, чүге дээрге оон сөзү ән-не чидин-биле, ән-не дүргени-биле дыңнакчыларның угаан-бодалдарын, сеткил-чүрээн доюлдуруп келириниң база бир аргазы болур — деп, Тадар-оол Канчыыр-ооловичаныг чугаалаар. Лекцияны номчуурун кончуг нарын, ону таварышкан-на кижи кылып шыдавас, түскай теория талазы-биле белеткел херек ажыл дээрзинге кымдаа чөпшээрежир апаар. Ынчангаш чон мурнунга кылып чоруур улуг үүленерге ам-даа чедишкинниг болурунарны күзеп каайн, Тадар-оол Канчыыр-ооловичаныг!

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.
«Билиг» ниитилелиниң референтизи.

Чылгы дугайында база катап

УКСААЖЫДЫЛГАНЫ ЭКИЖИДИП ТУРГАШ...

Журналист С. Хертектиң чылгы дугайында чүүлүүнге хамаарыштыр база өске-даа эштериниң чагаадары «Шын» солуунга үнүүлээнин номчаш, бо айтырыг талазы-биле бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Бистиң районувус чылгы мал талазы-биле Тыва АССР-де көскү черни эзелеп турар районнарның бирээзи. «Коммунизмче орук» колхозту ап көрээли. Бо колхозта 600 хире чылгы мал бар.

Чылгы малдан ап болур эм суксун — хымысты бо ажылагый кылып, оон оруга алыр база чонну хандырып болур аргаларлыг. Чылгы малдың хымызын республикада сураглыг аржаннарның бирээзи — Улаатайга эмнеңип, дыштанып келген хамаатыларга, Хандагайтының чурттакчыларынга садып болур.

Ажыл-агыйларга төпчүткен чылгы кажааларын түдүп тургузары чугула. Бистиң районнуң кайы-даа ажылагыйында ындыг кажаа чок. Бир эвес чылгы кажаалары турган болза, аңаа ажыл аът-тарын белуп, ажылларже хуваап үндүрер, дедир эккеп дужаар кыдыр чурумчудары болгаш чайгы үеде саар 25—30 хире белерни тургузуп болур. Ол-ла кажаага чылгы малдың янзы-бүрү аарыгларынга удур тарылгалар, шинчилгелер кылырынга, оларны имнеп-демдектээринге, челкудуруун кезерде таарымчаныг ийик. Чылгы мал оске малдарга демейлээрге дошкун, ону ханап, сыкыртырда түдүп алыры безин берге болгай. Оон аңгыда чылгының уксаазын экижидер ажыл бистиң районда куду деңнелде чорун турар. Районда чылгы малдың уксаазы шупту тыва. Бо ажылны экижидер талазы-биле бистиң түскай эртемниглеривис четпес ажылдап турар. Үстүнде бижээним төпчүткен чылгы кажаазында түскай ажаакчыга уксаалыг аскырларны ажаатказ, малдың элержилгезин зоотехниктиг норма ёзугаар чорудар ужурлуг.

«Коммунизмче орук» колхоз 1971 чылда орловчу челер уксаанын аныяк асырын улуг өртек-биле салып алгаш, ону шын ажыглаар талазы-биле кандыг-даа ажыл кылбаан ышкаш чылгыга аппарып салган. Азырал-хайгаарал чок болгаш, ол аскыр ааракаш өлген. 1972 чылда ол колхоз орус уксаалыг челер аскырны садып алгаш, база-ла баштайгы аскыр ышкаш чылгыга салып каан. Ук аскырның күжү арык, кандыг-даа азырал чок, чылгы эдерип кылаштаар чоруур. Бир авес олче кичээнгей салбас болза, ол аскыр баштайгы аскырның оруун сруктаары чайлаш чок.

Чылгы малды ажылга ажыглаарының талазы-биле байдал колхозта база-ла багай. Ону чүгле малчыннардан эске ажыглап турар чер чок. Үргүлчү мал аразында чоруур зоотехниктер, мал эмчилери безин ону ажыглавайн турар. Кышкы, чайгы-даа үеде ырак малчыннар кезип, даглыг берт черлерге аъттыг хап чоруур түскай эртемниглер, эске-даа кижилер барык-даа көзүбес.

Аътты тергелеп-шанактап ажыглаары шуут үттүнүзүрган. Улуг-Хем районда «Бүшажылдың хөстүү» совхоз, Бай-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозу дээш, эске-даа районнарның чамдык ажылагыйларында аъттарны ажылга чеп ажыглаан турарын көргей мен, а бистиң колхозка чүге аъттарны ынчаар ажыглап болбазыл?

Бо чылын Удмурд АССР-ниң төвү — Ижевск хоорайга РСФСР-ниң чылгы малының өзүлдезинин талазы-биле хуралга бистиң Тыва АССР 100 баш беге онаалтыр 67 кулун кампалап ап, көскү черни эзелеп турарын демдеглээн. Ол эки-ле, ынчалза-даа бүгү бар аргаларны ажыглап, чылгы мал ажылын экижидер талазы-биле хемчеглерниң ап, түскай эртемниглер чөп ажылдаар болза, оон-даа хөй кулунну ап болурунун аргалары бар.

Чылгы мал талазы-биле Тываның зооветспециалистери, чылгычылары «Шын» солуунун арынга боттарының бодалдарын, сүмелерин бижип, чылгы дугайында айтырыгны чогуур деңнелге тургузары күзенчиг.

М. БАИР,
«Өвүр районнуң мал аарыгларын-биле деминеел чорудар станциязында мал эмчизи.

МАРКС-ЭНГЕЛЬСТИҢ ЧОГААЛДАРЫНЫҢ 100 ТОМУ

БЕРЛИНДЕН СЭТА-ның корреспондентизи А. ГРИГОРЬЕВТИҢ дамчыткынындан алгаш көөрге:

СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институду биле ГСЧП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институду эртеминг коммунизминиң үндезилекчилериниң Чогаалдарының долу чыындызын парлаарынга белеткеп турар. Ук чогаалдар 100 томнуг. Карл Маркс биле Фридрих Энгельстиң бүгү чогаал эртинезин башгай-ла ол үндүрүлгеге каттыштырар. Улуг-улуг чогаалдардан, чүүлдер биле чагаалгардан ангыда, хөй-биле бижээн чогаалдарның, төлевилелдериниң, конспектилериниң, көөнөр арынналарынга киирген, ушта бижээн болгаш эске-даа, демдеглелдериниң шупту зин парлап үндүрер.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң шинчилел ылыр ажылданчыларының аразынга ол хөй чогаалдарны парлаарын үндүрер ажылды хувааныр дугайында дугурумулганы чарган. Институттарның тус бүрүзү томнарның чартык кезиин сайгарып ашылдаар, ооң соонда түңнелдерни парлаалга комиссияларының ужуражышынынга чугаалажыр.

Эртмен чайын бир томну шеңеп парлаан. Маркс биле Энгельстиң Чогаалдарының долу чыындызын Берлинниң политиктиг литература үндүрер «Диц-Ферлаг» парлаалга чери үндүреринге белеткээр болгаш Лейпцигтиң парлаалга комбинады парлап үндүрер.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ПРОГРАММАЛАРЫ

ТЕМА 13. Бот-орулга-чарыга деп чүл, оон кол принциптери кандыгыа? В. И. Ленин — социалистиг бүдүрүлгениң бот-орулга-чарызгазының дугайында. Бүдүрүлгеге үндүрген чарыгдалларың эгиттинери болгаш орулгалыг болуру — бот-орулга-чарылганың кол негелдези. Бүдүрүлгелериың ажыл-агый болгаш оперативтелаазы-биле бот тускайлаң чоруу, ажыл-агыйның эң эки түңнелдеринге оларның сонуургалы. Ажыл-агыйны рационалдыг чорудары дээш харысалгага болгаш рубль-биле контроль.

СЭКП-ниң XXIV съездизи улус ажыл-агыйынга бот-орулга-чарылганың принциптерин моон ынай улам быжыглаар дугайында. Бүдүрүлгеге долу бот-орулга-чарылганың алыс утказы болгаш ону организастаары. Бүдүрүлгениң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазынга идиг бээринге оон родю. Экономиктиг идиг берииишкиниың фондуларың тургузары, оларны ажыглаары. Ажылда четпестер дээш бүдүрүлгелериың материалдыг харысалгазын күштелдиргени.

Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгазының онзагай түүлдери болгаш ону организастаары. Цехтериң, участоктарның, бригадаларның бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазының көргүзүглери. Оларның ажыл-чорудулгазын келеп түңнээриниң аргалары. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эки көргүзүглериң чедип алырынга бүдүрүлгениң тус-тус салбырларының материалдыг сонуургалы болгаш ажылда четпестер дээш материалдыг харысалгазы. Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгазының мурнакчы дуржулгазы. Силериң бүдүрүлгеңериң иштики бот-орулга-чарылгазын экижидер дээш чүү кылып болурул?

ТЕМА 14. Бүдүрүлгени хөгжүдеринге болгаш ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге социалистиг чарыштың ролю. В. И. Ленин—коммунизм тургузуушкунувувга массаларның чогаадыкчы чоруунуң ажык-дузазының дугайында. Социалистиг чарыш — чаа ниитилелди тургузарының коммунистиг методу. ССРЭ-де чарыштың хөгжүлдези. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш шимчээшкин. «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы.

Чарышты организастаарының кол-кол принциптери: көскү нептерелгейи, түңнелдерни деңнеп шүүштүрери, мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири. Мурнакчыларга чедери, хожудаңгайларга дузалаары болгаш ниити көдүрүүшкүнүү чедип алыры — социалистиг чарыштың үндезини. Мурнакчы дуржулганы ажыглаарынга социализмниң артык күштүү. Мурнакчы дуржулганы дүрген болгаш калбаа-биле шиңгээдири — экономиктиг хөгжүлдени дүргедиринииң кол курлавыры.

Чарыштың амгы үе-чадада хөгжүдези. Техниктиг деңшилгени дүргедир болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери дээш демисел. Ажыл-агыйның чаа реформазынга хамаарыштыр чарышты сайзырангайжыдары. Курлавырларны — улгаттырган планны күүседиринче. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң онаалдаларын чеднишкиниг күүседир дээш калбарган бүтүү улустуң социалистиг чарыжы. Силериң бүдүрүлгеңерге социалистиг чарышты ээштиг кылдыр организастаар дээш чүү кылза чогуурул?

КӨДӘӘ АЖЫЛ-АГЫЙДА КОММУНИСТИГ ҮШ-АЖЫЛ ШКОЛАЛАРЫ

«Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин» болгаш «Бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын өөренириниң» кезектер аайы-биле өөредилге планы

Кичээлдериниң тематиказы	Шактарның саны: Теоретиктиг кичээл	дуржулга өөренири	шүүлтү
ТЕМА 1. Бистиң социалистиг экономикавые	2	—	2
ТЕМА 2. Тоску беш чыл планы болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери	2	—	2
ТЕМА 3. Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези	2	—	2
ТЕМА 4. Колхозтар болгаш совхозтар бүдүрүлгезиниң эргелеп башкарары	2	—	2
ТЕМА 5. Колхозтар болгаш совхозтар бүдүрүлгезиниң планнаары	4	—	4
ТЕМА 6. Черни рационалдыг ажыглаары	2	—	2
ТЕМА 7. Көдээ ажыл-агыйда техниктиг деңшилге	2	2	4
ТЕМА 8. Колхозтарда, совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	2	6	8
ТЕМА 9. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары, сагылга-чурум	2	2	4
ТЕМА 10. Колхозтарга, совхозтарга күш-ажылды нормалаары болгаш оон төлевири.	4	—	4
ТЕМА 11. Көдээ ажыл-агый продуктуларының шынары болгаш бүдүрүлгениң культуразы.	2	4	6
ТЕМА 12. Колхозтарга, совхозтарга камналга чурумун боттандырары.	2	2	4
ТЕМА 13. Продукциянын бот-үнези болгаш бүдүрүлгениң орулгалыг чоруу	4	—	4
ТЕМА 14. Колхозтарда, совхозтарда бот-орулга-чарылга.	2	—	2
ТЕМА 15. Социалистиг чарышты организастаары. Мурнакчы дуржулганы — бүтүү коллективтерге.	2	2	4
Шактың ниити саны	36	18	54

КИЧЭЭЛДЕРНИҢ ДОПЧУ УТКАЗЫ

ТЕМА 1. Материалдыг бүдүрүлге — ниитилел амыдыралының үндезини. Күш-ажыл — ниитилел байлааның үнер дөзүү. Ажылчы чоннар — кол бүдүрүкчү күштер.

Ажыл-агыйның социалистиг системазы. Бүдүрүлгениң чеңсек-херекселдериге ниитиниң өөчүүү — социализмниң экономиктиг үндезини. Социализм үезинде күш-ажылдың характери. Социалистиг бүдүрүлгениң сорулгазы. Социалистиг ажыл-агыйжы чорукка экономиктиг дүрүмнерни медерелдиг ажыглаары. Улус ажыл-агыйының адырларының структураазы болгаш ону сайзырангайжыдары. Улус ажыл-агыйының системазында көдээ ажыл-агый. Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдеринге үлетпүрүнүң ролю.

СЭКП-ниң XXIV съездизи ССРЭ-ге сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузар дугайында. Коммунизмниң материал-техниктиг базазының тургузарының кол-кол оруктары болгаш күүлдери. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларының хөгжүдези. Коммунистиг ниитилелдиң кижизиниң хевирлеп кижизидери.

Социалистиг чурттарның экономиктиг кады ажылдажылгазын хөгжүдери болгаш сайзырангайжыдары. Экономиктиг дузалажылга төвүлелиниң кежигүнери чурттарның экономиктиг интеграциязының ужур-утказы. Капитализм-биле экономиктиг чарышка делегейниң социалистиг системазының туруштарын быжыглаары.

ТЕМА 2. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң чаа беш чыл планы — Коммунистиг партияның экономиктиг политиказының боттанышкыны, коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарының чугула үе-чадазы. Чонның чаагай чоруунуң өзүлдези — партияның экономиктиг политиказының дээди сорулгазы.

Тоску беш чылдың кол сорулгалары. Беш чылды боттандырарынга көдээ ажыл-агыйның ролю. Көдээ ажыл-агыйны үр чылдарда хөгжүдериниң комплекстиг программазы. Тараа, эът, сүт болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрер талазы-биле тоску беш чылдың онаалдаары.

Тоску беш чылда үлетпүрүү болгаш өске адырларны хөгжүдериниң кол сорулгалары.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидери — социалистиг экономиканы улам ыңай хөгжүдериниң кол үндезини. Бүдүрүлге хөгжүлдезиниң интенсивтиг болгаш экстенсивтиг оруктары. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң дугайында билиг болгаш оон көргүзүглери. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң оруктары. Эртем-техниктиг деңшилге. Материал-техниктиг базааны быжыглаары. Черни, техниканы болгаш өске-даа бүдүрүлге фондуларын рационалдыг ажыглаары. Күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидери. Материалдыг курлавырларның камналгазы. Продукциянын шынарын бедидери. Бүдүрүлгениң эки көргүзүглерин чедип алырынга ажылдакчыларның материалдыг идиг берииишкиниң системазы болгаш күш-ажылды организастаарын экижидери.

ТЕМА 3. Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези—улус ажыл-агыйының звенозу. Колхозтарның болгаш совхозтарның организастыг үндезиннери. Колхозтар — тараачыннарга коммунизмниң школазы. Чижек устав — колхоз амыдыралының Хоойлуу. Колхозтарның ниити болгаш арыг орулгаларын хуваажыры. Совхозтар — социалистиг көдээ ажыл-агыйның кол бүдүрүлгелери. Совхозтарның организастыг болгаш бүдүрүлге структуралары. Күрүненин социалистиг бүдүрүлге черинин дугайында Саавыр болгаш ону совхозтарга ажыглаары.

Колхозтрның болгаш свхозтарның бүдүрүлге фондулары, оларның составы, үжүр-дузазы болгаш ажыглаары. Социалистиг бүдүрүлге коллективи, оон структураазы болгаш функциязы. СЭКП-ниң XXIV съездизи — коммунистиг тургузуттга күш-ажылчы коллективтериң ролюнүң өскенинин дугайында.

Ажыл-агыйлар араазының бүдүрүлгелерин, аграр-үлетпүрдүг комплекстер болгаш каттыжышкыннар — көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезинде чаа үе-чадада. Көдээ ажыл-агыйда индустриалдыг бүдүрүлгелериниң, каттыжышкыннарының хевирлери. Аграр-үлетпүрдүг кооперастаашкының экономиктиг ажыктыг чоруу.

ТЕМА 4. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидериниге эргелеп башкарылганың ролю. Ажыл-агыйны эргелеп башкарарының ленинчи принциптери. ССРЭ-де улус ажыл-агыйын эргелеп башкарар органнарның системазы. СЭКП-ниң XXIV съездизи бүдүрүлгени эргелеп башкарарының хевирлерин болгаш аргаларын улам сайзырангайжыдарының сорулгаларының дугайында. Совхозтарга болгаш колхозтарга эргелеп башкарылганы организастаары.

Эргелеп башкарылгага ажылчы чоннарның киржилгезиниң хевирлери. СЭКП-ниң XXIV съездизи — эргелеп башкарылганың демократтыг үндезиннерин хөгжүдериниң дугайында. Партия, профсөвилел, комсомол организацияларының эргелеп башкарылгага ролю. Ниити хуралдар, бүдүрүлге хуралдары, экономиктиг болгаш техниктиг чөвүлелдер. Колхозтарга болгаш совхозтарга улусчу контрольду организастаары. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы бүдүрүлгениң партия организациязының контрольдаары.

ТЕМА 5. В. И. Ленин—планнаашкының ролюнүң дугайында. Улус ажыл-агыйының планныг хөгжүлдези — социализмниң кайгамчык артык күштүү. Улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң беш чыл болгаш чылдың күүлне планнары, оларны ажылдап кылырының база бадылаарының чуруму. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының бижыг күүлне планы. СЭКП-ниң XXIV съездизи планнаашкыны улам сайзырангайжыдар дугайында.

Колхозтарда болгаш совхозтарда планнаашкыны кандыг янзылыг боттандырып турарыл? Перспективтиг планнар. Чылдың бүдүрүлге-сан-хөө планы. Бригадаларның, фермаларның ажылын планнаары. Сезоннуг ажылдарның ажылчын планы. Планны тургузарынга колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының киржилгези. Планнар күүселдезин организастаары. Күрүненин планныг онаалдазын күүседири — ажыл-агый бүрүзүнге бирги чергенин хүлээлгези. Коллективтериң социалистиг хүлээлгелери. Колхозтарның, совхозтарның социал хөгжүдезин планнаары. Планнарның күүселдези дээш контроль. Силериң коллективтерге планнаашкызыны экижидер, планны чедишкининиг күүседир дээш чүү кылза чогуурул?

ТЕМА 6. Чер — көдээ ажыл-агыйда бүдүрүлгениң кол чеңсек-херекселзи. Черни рационалдыг ажыглаары — чер ажылының үндезин айтырыг. Көдээ ажыл-агыйның ажыглал черлериниң хевирлери. Колхозтарда болгаш совхозтарда черни ажыглап турарының көргүзүглери.

Черни ажыглаарын экижидериниң оруктары. Интенсификация — чер ажыглалын экижидеринде кол утланышкыы. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде химизация болгаш черниң продуктулуун бедидеринге оон ужур-дузазы. Черни мелиорастаары. Ажыл-агыйда чер ажызының системазы. Тарылга эдлештирилгезин экономика талазы-биле үндезилеп тургузары. Черни камгалаарының, рационалдыг ажыглаарының курлавырларын дилеп тывар талазы-биле муриакчы ажыл-агыйларның, районнарның дуржулгазы. Силериң ажыл-агыйынарга чер ажыттаның экижидиң болурунун оруктары.

ТЕМА 7. Техниктиг деңшилге деп чүл? Техниктиг деңшилгениң экономиктиг болгаш социалдыг ужур-дузазы. Техниктиг деңшилгениң кол утланышкыннары: ажыл-чорудулгазын комплекстиг механизастаар, автоматчыдар дээш машиналарның системазын шиңгээдири, көдээ ажыл-агыйны электрижидери, бүдүрүлгениң технологиязын, организастаашкының сайзырангайжыдары, эртемниң чеднишкиниерин бүтүү адырларга шиңгээдири.

Техниканы бедик бүдүрүкчүлүү ажыглаары — ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң улуг курлавыры. Машина-трактор парыгының ажыглалының көргүзүглери. Ажыл-агыйга, бригадага техника ажыглалын экижидериниң кол оруктары болгаш аргалары. Күш-ажылдың организастаашкының деңшилгелиг хевирлерин шиңгээдири, агрегаттарны рационалдыг комплектилеп тургузары, ажылдаар черлерни экижидери, шөлдерде ажылдап турар техниканың ажылын удуртуп башкарары болгаш оларның техниктиг хандырылгазын экижидери.

Массаларның техниктиг чогаадылгазының хөгжүдези. Техниканы эки ажыглаарынга ажылчы чоннарның сонуургалы. Колхозтарда болгаш совхозтарда, чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар, оларны шаннап мактаары.

ТЕМА 8. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү деп чүл? Коммунизм тинилелгезинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң ужур-дузазы. СЭКП-ниң XXIV съездизи — ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринин, чоннуң амыдыралын экижидериниң кол фактору күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң сорулгаларының дугайында. Тоску беш чылда көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң сорулгалары.

Колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн көргүзүглери. Силериң ажыл-агыйынарда беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кайы хире бединиринл?

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң оруктары. Ажыл-агыйларның материал-техниктиг базазының быжыглаары, мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидери, бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарын экижидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, ажылдакчыларның культура-техниктиг деңнелин бедидери.

Специализастаашкын — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугула оруу. Рационалдыг специализастаашкының экономиктиг үнелелиниң көргүзүү.

ТЕМА 9. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары деп чүл? Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниге болгаш продукцияның шынарын бедидеринге КЭО-нүң ужур-дузазы. Колхозтарга, совхозтарга КЭО-нүң кол-кол утланышкыннары.

СЭКП-ниң XXIV съездиэн бүтүү ажылчы чоннарны организастыг чорукка, медерелдиг сагылга-чурумга болгаш даандырган ажыл дээш харысалгалыг чорукка кижизидер дугайында. Амгы үениң эртем-техниктиг деңшилгезиниң үезинде күш-ажылдың сагылга-чурумунүң бедээни.

Прогулдаар, аиаа турар чоруктар ажыл-агыйга, улус ажыл-агыйынга кайы хире улуг хораны кедирип турарыл? Социалистиг күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга коллективтиг, хөй-ниити организациязының ролю. Күш-ажыл дугайында хоойлуну чайгылыш чок сагыырының чугулазы.

ТЕМА 10. Күш-ажылды нормалаарының алыс утказы. Үеин, ажылдап кылыышкынны, хандырылганы нормалаарының дугайында билиг. Күш-ажылдың төлевирин боттандырарынга, ону эртемге үндезилеп организастаарынга болгаш бүдүрүлгени планнаарынга нормалаашкының ужур-дузазы. Нормалаашкының аргалары. Ажылдап кылыышкының техник талазы-биле үндезилеттингеи нормаларын ажылдап кылырының, эде көөрүнүң болгаш бадылаарының чуруму. Ажыл-агыйга күш-ажылды нормалаарынга колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының киржилгези.

Колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажыл төлевириниң кол принциптери. Ажыл төлевириниң хевирлери болгаш системалары. Тариф системазы, оон элементилери. Көдээ ажыл-агый ажылдарын тарифтээриниң үндезиннери. Трактористер-машинистерге, мал ажылында болгаш өске-даа адырларда колхозчуларга, совхоз ажылчыннарынга мергежил класын база разрядты тыпсырымың чуруму.

Мал болгаш чер ажылында колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының ажыл төлевири. Чолаачыларның, септелге ажылчыннарының ажыл төлевири. Күш-ажылдың материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиниерин дүүштүрери. Силериң коллективтерде күш-ажылдың нормалаашкының, төлевириң сайзырангайжыдарының оруктары.

ТЕМА 11. Продукциянын шынары деп чүл? СЭКП-ниң XXIV съездизи продукциянын шынарын экижидер дугайында. Продукциянын шынарын экижидерге ажыл-агыйга, ниитилелге чүү боорил? Продукциянын шынары—ажыл-агыйны культурлуг чорударының көргүзүү. Мал болгаш чер ажылының продукциязының шынарының көргүзүглери. Продукциянын шынарынга күүлне негелдеелер. Стандарттар — продукция шынарының күүлне эталону. Продукциянын шынарынга хөй-ниити контроль. Күрүненин садып ажыышкын планын күүседир түрар үеде продукция шынарының үстөбү. Эки шынарлыг продукциянын бедиткеи үнелээшкиниэ.

Эки шынарлыг продукциязы дээш ажылдакчыларны материалдыг болгаш моральдыг талазы-биле шаңнаар мактаары. Силериң коллективтерге продукция шынарын экижидер дээш чүү кылза чогуурул? Бүдүрүлгениң, ажаал ажылының, сеорттугениң, кадагалалдыг болгаш сайганыганың үелеринде чидириглерни, үреэлии баксыраар чорукту бондурбазы-биле чүү кылза чогуурул?

ТЕМА 12. Камналга чуруму — ажыл-агыйжы чорукчуң социалистиг методу. Совхозтарга болгаш колхозтарга камналга чурумунуң ужур-дузазы. СЭКП-ниң XXIV съездизи бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринииң база бир үндезини болуур материалдыг курлавырларның камналгазының дугайында. «Улус ажыл-агыйынга бүдүрүлге курлавырларының ажыглалын экижидериниң болгаш камналга чурумуң үүлгедиринииң дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш комсомол ТК-ның чагаазы.

Камналга дээш демисел — ажылдакчы бүрүзүнүң хүлээлгези. Ажылдаар черге камналга чурумун боттандырары. Камналганың хууда сүёу болгаш камналганы боттандырарынга оон ужур-дузазы. Улусчу контроль бөлүктериниң, постуларының ролю.

Материалдыг курлавырларны камнаарының оруктары болгаш оларны чарыгдаарын нормалаары. Чеминчидилгелерни, хоран химикаттарны ажыктыг ажыглаары болгаш чидириг чок кадагалаары. Кывар болгаш чаар материалдарны, артык кезектерни камнаары. Үрезинни, мал чемин, тудуг материалдарын болгаш өске-даа түүлдерни ажыктыг ажыглаары. Белен продукцияны хумагалыг кадагалаары, долу ажыглаары.

ТЕМА 13. Продукцияның бот-үнези деп чүл? Кандыг элементилерден ол тургустунарыл? Бот-үнени доктаамал чингедириниң чугулазы болгаш ажык-дузазы. Көдээ ажыл-агый продуктуларының бот-үнезин чингедириниң оруктары: мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, гектар черге, малдың баш санынга онаалтыр чарыгдалдарны эвээжедири.

Көдээ ажыл-агый продуктуларының өртектери. Ажыл-агыйның орулгазы, оон ужур-утказы болгаш ажыктыы. Колхозтарга, совхозтарга орулганы тургузуун алырының болгаш ажыглаарының чуруму.

Ажыл-агыйның орулгалыг чоруу. Ол чүүдэн тургустунарыл, ону кандаар тодарадырыл? Орулганы ковүдеринииң, орулгалыг чорукту бедидериниң оруктары. Бот-үнени чингедирии — орулгалыг чорукту бедидериниң кол айтырыы. Продукция сайгарылгазының өзүлдезиниң, шынарының экижээшкиниң, бүдүрүлге фондуларын ажыглаарын экижиттеринин орулгалыг чорукка хамаарылгазы.

ТЕМА 14. Бот-орулга-чарылганың алыс утказы, принциптери. Бүдүрүлге чарыгдаарын агыдары, орулгалыг болуру —бот-орулга-чарылганың кол негелдези. Ажыл-агыйжы бот тускайлаң чорук, эң эки түңнелдерге материалдыг сонуургал, рубль-биле контроль болгаш материалдыг харысалга.

СЭКП-ниң XXIV съездизи чаа реформаның үезинде бот-орулга-чарылганың принциптерин улам быжыглаар дугайында. Колхозтарга болгаш совхозтарга бот-орулга-чарылганы организастаарының онзагай түүлдери. Колхозтарның акша орулгазын, совхозтарның орулгазын ажыглаарының чуруму. Экономиктиг идиг берииишкиниң фондуларын тургузары болгаш ажыглаары. Совхозтарны долу бот-орулга-чарылгаже шилчидири.

Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгазы, ниити бот-орулга-чарылгадан оон ылгалы. Участоктуң, салбырның, бригаданың, фермаңың болгаш звеноуң бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазының көргүзүглери. Оларның ажылын үнелээриниң чуруму. Планныг болгаш хөрөк кырында көргүзүглерни шүүштүрери. Бүдүрүлге салбырларының, түс-түс кижилериниң ажылдың эки түңнелдерни деп материалдыг сонуургалы. Ажылда четпестер дээш ажылдакчыларның материалдыг харысалгазы.

ТЕМА 15. Совет ниитилелдиң хөгжүдезиниге социалистиг чарыштың ролю. Социалистиг чарышты организастаарының ленинчи негелдеелери: көскү нептерелгейи, түңнелдерни деңнеп шүүштүрери, мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири. Мурнакчы дуржулганы чер болганга дүргеи нептередири — чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол курлавыры.

СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунизм тургузуушкунувуң амгы үе-чадазында социалистиг чарыштың хөгжүлдезиниң дугайында. «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш шимчээшкин. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидер, техниктиг деңшилгени дүргедир дээш демисел. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң онаалдаларын күүседир дээш бүтүү улустуң социалистиг чарыжы.

Колхозтарда, совхозтарда социалистиг чарыштың хевирлери. Чарыштың мурнакчыларынга материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиниң фондуларын тургузары болгаш ажыглаары. Совхозтарны долу бот-орулга-чарылгаже шилчидири.

Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгазы, ниити бот-орулга-чарылгадан оон ылгалы. Участоктуң, салбырның, бригаданың, фермаңың болгаш звеноуң бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазының көргүзүглери. Оларның ажылын үнелээриниң чуруму. Планныг болгаш хөрөк кырында көргүзүглерни шүүштүрери. Бүдүрүлге салбырларының, түс-түс кижилериниң ажылдың эки түңнелдерни деп материалдыг сонуургалы. Ажылда четпестер дээш ажылдакчыларның материалдыг харысалгазы.

ТЕМА 15. Совет ниитилелдиң хөгжүдезиниге социалистиг чарыштың ролю. Социалистиг чарышты организастаарының ленинчи негелдеелери: көскү нептерелгейи, түңнелдерни деңнеп шүүштүрери, мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири. Мурнакчы дуржулганы чер болганга дүргеи нептередири — чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниң кол курлавыры.

СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунизм тургузуушкунувуң амгы үе-чадазында социалистиг чарыштың хөгжүлдезиниң дугайында. «Социалистиг чарышты организастаарын улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коорү дээш шимчээшкин. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидер, техниктиг деңшилгени дүргедир дээш демисел. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң онаалдаларын күүседир дээш бүтүү улустуң социалистиг чарыжы.

Колхозтарда, совхозтарда социалистиг чарыштың хевирлери. Чарыштың мурнакчыларынга материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиниң фондуларын тургузары болгаш ажыглаары. Совхозтарны долу бот-орулга-чарылгаже шилчидири.

Ажыл-агыйның иштики бот-орулга-чарылгазы, ниити бот-орулга-чарылгадан оон ылгалы. Участоктуң, салбырның, бригаданың, фермаңың болгаш звеноуң бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазының көргүзүглери. Оларның ажылын үнелээриниң чуруму. Планныг болгаш хөрөк кырында көргүзүглерни шүүштүрери. Бүдүрүлге салбырларының, түс-түс кижилериниң ажылдың эки түңнелдерни деп материалдыг сонуургалы. Ажылда четпестер дээш ажылдакчыларның материалдыг харысалгазы.

Белеги бо хүннерде

НАЙЫРАЛ ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның боттандырып турары каяда-даа баттышпаазының болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының политиказы «бүтүү делегейге тайбыны болгаш деңшилгени хандырарынче угланган» — деп. Индияның Национал конгресс партиязының Бүтүү-Индий комитединиң Чиңгине секретары Генри Остин ук партияның неделя санында үнер «Социалист Индиа» журналында бижээн. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында индий-совет керээни Остин бедин-биле үнелээн. «Индия биле Совет Эвилелиниң араазында найыралдыг харылзаалар тайбың, найырээл болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чардынганының ачызында улам бедик база бир чадаже көдүрүлген. Ол керээ Индияның хамаажызга чон национал догуннаашкының быжыглаарынга дуза чедиртен болгаш индий-совет найыралды, кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринге база дуза чедирер.

ИЗРАИЛЬДИҢ ЧАА ЧӨҢГЭЭЗИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглер Ливанга удур чаа агрессия [illegible] кылган. Израильдың тайбынчы хемолётгары октябрь он бештө чурттуң агаар делегеминче шургун киргеш. Ливанның муруу талазында элээн чаш чурттакчылыг черлерни бомбалаан деп диван шеригниң командылалының Бейруттуң радиозу-биле дамчыткан дыңналыынла чугаалап турар.

Тайбын чон араазындан өлген кижилер бар. Баштайгы түңнел ёзутаар алырга, ийи кижи өлген болгаш 16 кижи балыгланган.

Хөй-ниитиниң санал-оналы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хөй-хөй американнарның бодап турарын ёзутаар алырга, Вьетнамда дайын болгаш АКШ-та амыдыралга чарыгдалларның соксаал чок улгадың турары Каттышкан Штаттарта кол айтырыглар бооп турар. Хөй-ниитиниң санал-оналың Гэллап институдунуң алганының түңнелдеринден алгаш көөрге, америк соңгукчуларның аң хөй —27 хуузу чүртка ноябрьда болур президент соңгуллазының канчаар доостурун чогум-на ол ийи айтырыг тодаргайлаар деп турар. Улуг назылыг американнарның оң хуузу «эң чугула айтырыгны» Вьетнам дайынындан аңгыда, «даштыкы политиктиг айтырыглар» деп. тос хуузу — АКШ-та наркомания нептерээни, сес хуузу — кем-херек үүлгедир чоруктарның ковудээни, дөрт хуузу — долгандыр турар аграр-бойдустуң бокталырының күштелгени деп турар.

ГКП-ниң соңгулда мурнунуң конференциязы

КЕЛЬН. СЭТА-ның корр. М. Подвигинниң дамчыткаиы:

Кельниң ажылчыннар району — Мольгеймде «Штадт-Хаал» бажыңынга октябрь 15-те Герман Коммунистиг партияның соңгулда мурнунуң конференциязы болган. Оон киржикчилериниң аразында — парламентиге хуусаа бетинде соңгуддага ГКП-ниң кандидаттары — ажылчыннар болгаш албан-даакчылар, профсөвилел ажылдакчылары, аныяктарның болгаш студентилериниң төлөөлекчилери бар.

Президиум столунуң артында — «Социал деңшилге, демократия болгаш тайбың дээш! Улуг капиталга удурланыңар! Коммунистерни — бундестагка соңгуулунар!» дээн лозуннарны аскылаан.

ГКП-ниң даргазы К. Бахман коммунистерниң соңгулда мурнунда программазының принциптерин тайылбырлавышаан. бодунуң чугаазында мынча дээн: «Герман Компартия бодунуң соңгулда мурнунуң . кампаниязын ажылчы чоннарның кол-кол эрге-ажыктары дээш, Европада дүшкүүрлүг чорукту чаврылдырарынче орукка шаптыктаашкынны кылырын оралдажыш турар реакциянуң чимаенишкиннеринге удур демисеэдин улам күштелдирери дээш чорудуп турар».

Герман Коммунистиг партия тайбыңны болгаш Европага айыыл чок чорукту хавырарынче угланган бүтүү хемчеглерни деткип турар деп, ол оон ынай чугаалаан.

ГФР-ниң Совет Эвилели-биле болгаш ПУР-биле керээлеря социалистиг күрүнелер-биле эки харылзааларны хөгжүдеринге таарымчалыг байдалды тургускан деп, К. Бахман база демдеглээн.

Барыын-герман коммунистер Европага коллективтиг айыыл чок чорук системазын тургузары дээш бижыг туруштуг демисежип турар деп айыткаш. ГДР-ниң болгаш ГФР-ни-даа КНО-га киирер ужурлуг деп ол айыткан.

Конференциянуң киржикчилери парламент соңгулдазынга ГКП-ниң кандидаттарын деткиринче ГФР-ниң соңгукчуларын кыйгырган.

АГААРДАН ХАЛДААШКЫННАР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Эрткен субботала америк тактиктиг ужар чүүл Вьетнам Демократтыг Республиканың оң можуларын бомбалаан, а «В-52» дээр самолёттар Хатинь, Куангбинь можуларның болгаш Виньлинь зоназының дыка хөй районнарынче согуушкыннарны кылганнар. Ол араатанзыг үүлгедиишкиннер түңнелинде дыка хөй санныг тайбың кижилер өлген болгаш балыгланган, хөй-хөй чурттаага бажыңнары болгаш улус ажыл-агыйының тудугларын үреэлген. Намха дээш можуда Минько хемде чалдар дыка үреэлген.

Оон-биле холбаштыр ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизи медеглел кылган. АКШ-тың шериглериниң агрессиязы үүлгедиишкиннериң шыгчыязыбыле бүрүү шапкан болгаш америк албан кижилериниң «эки тура-сорук», «тайбынчы» чүткүл дээр хөөдүң чүлчүрүүшкүннарын сойгылаан.

АКШ-тың стратегтиг бомбардировщиктери сеолгу неделя дургузунда — октябрь 7-ден 14-ке чедир — Хапойнуң муруу талазында Хатинь можунуң хөй чурттакчылыг черлерин чаңгыс эвес удаа бомбалаанын ВИА агентилел лынаткан. Ол черниң чону улуг коргалга таварышкан. улестүр черлери болгаш суг моондактары үреэлгээн.

КИЛЕҢНЭЭШКИН

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Хапойнуң топ кезээн америк ужар чүүлдүң бомбалаан турарының дугайын дыңнаааш, швед хөй-ниити хаңы килеңзошкиниг удурланыышкының кылың турар. Вьетнамны деткиринин швед комитединиң даргазы, парламент депутады Б. Даль ол үүлгедиишкинге удурланыышкының моделдеэн кылган.

«Вьетнам улустуң тайбың, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш домселин базар дээш Каттышкан Штаттар эң-не араатанзыг болгаш кижиниг эвес аргалардан белип чалдаймайн турар деп чүвенин американнарның Хапойнуң төвүн бомбалааны база катап бадыткап турар-дыр » деп. Б. Даль моделдээн.

Линь Бяонуң өлгениниң дугайында

«Нью-Йорк дейли ньюс» солун Линь Бяонуң өлгенин Чжоу Энь-лайның америк редакторлар-биле беседазынга бадыткаан чугаазын тайылбырлаан чүүлдү парлап үндүрген.

«Чжоу Энь-лайның чугаазы редакторларга аажок-ла элдепсинчиг болгаш чигаа-чыг болган. Ынчангаш олар ук чугаанын бүзүрелдиг биживиттеринп берииер деп дилег кылырга, оларга ону берген.

Ол чугаа аажок солун болган. Ынчанмыжа хөй-хөй айтырыгларның харыызы оон тывылбаан. Ол чугаанын элдептин коичуг, чогаадын алыр-даа диле. мындыг чугаа кижи сагыжынга кирбес. Оны шынаг деп саналарының кол барымдаалы ол болган».

Солунуң оон ынай бижээн мунулыг:

«1969 чылда коммунистиг партиянын 9-ку национал съездиэн эртип турда. Линь Бяону ук партияның оон-не өскө

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ӨШПЕС ЧАҢЧЫЛ

ИЖЕВСК. Удмуртиянын пайысылалыныӊ делегтелер валында «Россияныӊ боо-чепсек талазы-биле мөгөзиктиг» деп делгелге ажыттынган. Москва Кремлиниӊ Күрүвеиин боо-чепсек палатазыныӊ фонгузунда чүс ажыг делгелге чүүлдерни ыяла чыгган. Шаанда тагныӊ болгаш ажы үеӊиӊ боо-чепсек кылыр кижилериниӊ ыяла киргеи.

Ажы үеӊиӊ спорт болгаш ажыныӊ бооларыӊ делгээ кезээге Туланыӊ база Ижевскиниӊ мастерлериниӊ кылган бооларыӊ солуп. Ыяла ийи үнүт «ИТ-54» дээр боону делгээн. Удмурт АССР-ниӊ Улустуӊ туруктуу Л. М. Васев ол боону каастаан чүрүктерни, грамоталарыӊ күүседкилээн. оларны алдыӊ. моңгуунуӊ ажылган турган кылган. Ижевскиниӊ ол мастериниӊ боозун Боо-чепсек палатазыныӊ хүлээп алган.

Ижевскиниӊ механикалыг заводунуӊ бүгүүрүп турары «ИЖ-25», «ИЖ-28» дээр бооларыӊ ыяларныӊ күүдее демдээн тыныскан. Совет спортчулар Ижевскиниӊ бооларыбиле база ыяларангтай чемпионнарын чогун алган. Чижээ. Мюнхенге болган Олимпиадага Я. Железняк Ижевскиниӊ винтовказы-биле боолап турган. алдыӊ медальды алган. Ажы үеге конструкторлар «Урал-2» деп винтовканыӊ улам болбаазыранган хевирин алыптаа кылган.

Ю. КЕДРОВ,
(СЭТА-ныӊ корр.).

• • •

СООК КУРЖАГНЫӉ НОГААЗЫ

ЯКУТСК. Индигирниӊ алдыӊ тывыкдыларыныӊ стоолдарында чаа помидорлар. огурецтер кестүп каан турар.

Бойдустуӊ ол белээн «Найыралъ совхозтуӊ ногаажылары өстүрүп турар. алдыӊ камыкчылары боттарыӊ база өстүрүп туралар. Ыяла Оймяконск районнуӊ цинтриниӊ болгаш түс-түс кижилериниӊ оттороттары Усть-Вера суурнуӊ чурттакчыларын арте бышкан ногаалар-биле барык бүрүн хаплырып турар.

Ажы үеге район болза ыяла шөлү бежен муң дөрбелчин метр хире чылызылга черлерлиг. «Найыралъ» совхоз дөрбелчин метр чер бүрүүлеп 22 килограмм огурецтиӊ. 17—18 килограмм томаттарны ажаап ап турар. Оларны боттары тарын өстүрүп турартар база барык ол-ла хирени ап турар.

Оймяконск районда ногаа ажылы барык чаңчыл болуп берген. «Индигирал» комбинаттыӊ «Юбилейный», «Нельканъ» дээр алдыӊ уургайларында ажыл-агый болгаш профзавилел организациялары маңнаа база улуг сонуургалды салып турар. Ыяла суурларда ог-бүлелериниӊ барык 80 хуулу ногаалар өстүрер чылыг черлериӊ. Оларга сут ламчыларын. электриниӊ кирилелеп берген, түс-түс боттарынга оларга кылыр системаларны тургускаан. Алдыӊ уургайларыныӊ удуртукчулары профзавилели-биле кады довурак. чемиттикилге. түлүг материаллары соөртүп алырыбиле ногаа өстүреринге сонуургадыгларын транспортбиле хандырып турар. Салыг организациялары чурттакчыларныӊ хереглелиниге дүүштүр ногаа үреливеринге. сонга шиллерин. шлангыларын. оскө-даа чүүлдерни аппарып садып турар.

Чамдык ногаажылар помидорлар. огурецтер-биле кады ногаа өстүрер чылыг черлеринге арбузтарны. тыкваларны-даа өстүрүп алырлар.

Д. КУБЛИЦКИЙ,
(СЭТА-ныӊ корр.).

• • •

ТЫВА БАЗЫРЫКТАРНЫӉ ЧАЖЫТТАРЫ

ССРО-ниӊ Эртемнер академиязыныӊ Саяӊ-Тыва археология экспедициязыныӊ ажылдакчылары бо чылын Тываныӊ девискээриниге артем талазы-биле улуг үнелиг хой үүлдерни каазын тыпкан. Саяӊ-Шушенское ГЭС-тиӊ тудуунга хамаарыштыр суг-биле хөлдей долдуна бээр черле турар культура тураскаалдарын шинчилеп турган. дош. хүлер үелериниӊ мастерлериниӊ солуп кылыгларын археологтар тыпкан. Тываныӊ мүӊгүү талазында Моӊгун-Тайганыӊ шөлдериниӊ бурунгу шагдагы скульптурааның найгамчыл чүүлдерин артем ажылдакчылары тыпкан. Уран чүүлүүн ол ногаалар ыяныӊ пазыныӊ 1300 чыл болгаш деп турар.

Тываныӊ топ кезээге бирле дугаар хүлер үеанииӊ улуг чевээп тыпкан. артемденверниӊ бозалы-биле алырга. оон базырыгын 3500 чыл бурунгаар ооаалаан. Солуп чүүлдер — чарат үгүүдээлар-биле каастаан пор савалар, хүлер бижек, сыргалар, кызыл сланецтен кылган озуктар археологтарныӊ холувда киртеп. Ыяла-даа оп-не солуп чүве—аяктар болган. оларда аъттарны. те-чүнмаларны чурутулап каан. Ыяныг савааларны совет археологтар бир-ле дугаар көрүп турарлары ол.

Археологтар болза 800 килограмм хире деңзилиг даштабижээн «чаталаны» тып алганнар. ыяла чөөрбө харлыг. дайынчыныӊ селемебиле өттүр шаштырып өлгенин. аңаа оон төрелдериниӊ канчаар кажыдан турганыӊ бижиглээп. оон ыяй черлик аңнарныӊ болгаш араатаннарныӊ хевирлерин хүлер-биле ылгылап каанын тыпкылаан. арыыланнар чураан алдыӊ каастаалгалар. ар болгаш хөрөжен кижилерге алдыӊ. моңгүүден кылган эдилелдер баа бар. оларны 2500 чыл бурунгаар кылгылаан. ол бүгүнү археологтарныӊ тыпкапы ол-дур. Мынчагаш ыракы бурун үеде бо черлерге кижилер чурттавайн турган дээр дугайында чамдык артемденверниӊ бодалдарыныӊ частырыглыг болуп турарын бо үүлдер бүзүредип турар.

Енисей хемниӊ ууунга чуртаан чораан эрте-бурунгу кижилериниӊ культуразының белиг тургаанын археологтарныӊ тыпкан үүлдери хереглеп. оларныӊ тоогуун эки билип алырынга олар дузалап турар.

М. ХАНКАЕВ.
(СЭТА-ныӊ корр.).

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылда дыштаныглавыӊ болгаш культуреныӊ Гастелло аттыг парыгында республиканыӊ комсомол-профзавилелиниӊ чиик атлетикага чаңчыл болган күскү кроссу болуп эрткен. Аңаа республиканыӊ бүгү районнарыныӊ. Кызылдыӊ башкы училищезиниӊ — ниитизи-биле 12 командаларныӊ шилилдек спортчулары киришкен. Ук маргылдаага киржирп-биле биеэиӊ кожавыс. аңы-дүнма Хакас автономнуг областтыӊ төвү — Абаканда уруглариныӊ спорт школазыныӊ чиик атлетикага шилилдек командазы база киришкен.

Октябрьныӊ 14-те. эртенгиниӊ 11 шакта кросстуӊ киржикчилери «Хүреш» стадионунга чыскаалыпкан. Маргылдааныӊ кол судьязы Л. Селин спортчуларыныӊ маргылдаага белеэнин ВЛКСМ обкомунуӊ бирги секретары А. А. Ромашова рапорттаан.

Маргылдааныӊ түгүн республиканыӊ кросзуун эрткен чыгы чемпиону — Хөвү-Аксыныӊ спортчуларыныӊ наставнары Семён Бай-Кара кодургеп.

Маргылдаа эгелээн. Элээдиг уруглариныӊ 500 метр хемчеелдиг черинии чарыжынга Кызылдыӊ төлээн Г. Слесарьева кымга-даа аптырбайн, бирги черни бүзүредилиг-биле чаалап алган. Уруглариныӊ бир километрге чарыжынга чемпион ат даӊ демисел Кызылдыӊ төлээн Любовь Филимонова. башкы училищезиниӊ сурғуулары Галина Амирева. Александра Юшкова оларныӊ аразында болган. Бо демиселге Любовь Филимонова болгуун бар күжүн. финишке чедир шын хүвээп. бирги черни азыр ааладыр болган.

Хөрөжениериниӊ 1500 метрге чарыжынга Тандыда уруглариныӊ спорт школазыныӊ директору Галина Трубинина хемчеэнни 6 минута 15 секунда эрткеш. тиилээн. Башкы училищезиниӊ спортчулары В. Дмитриева биле А. Хертек ийиги. үшкү черлерни үлешкеннер.

Эр улустуӊ 3 километрге чарыжынга — ол хемчеэлге республиканыӊ. эрткен чыгы чемпиону. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдыӊ хостуу» совхозтуӊ ажылчыны Леонид Чуруто база хатап бодунуӊ чемпион алып балыктаан. Өзүп орар аныяк спортчу ол хемчеэлги бо удавда 9 минута 48 секундала эрткеш. эрткен чыгы рекордуун 12 секунда эжиктеп. Талантылыг спортчунуӊ чыс келген тулуг өзүп орарын ол хереглеп турар. Башкы училищезиниӊ төлээн Анатолий Комендант ийиги черни болгаа.

Коргучуларныӊ кичээнгейин кроссту эң-не узун хемчеэли — 5 километрге чарыжы хлара туда берген. Бо хемчеэлиниӊ чарыжынга республиканыӊ эрткен чыгы чемпиону. Хөвү-Аксыныӊ уруглариныӊ спорт школазыныӊ директору Семён Бай-Кара. оон командала эжи Владимир Ковалев. Кызылдыӊ шилилдек командазыныӊ спортчулары Николай Сапников. Анатолий Шетогубов. Василий Бабкин болгаш өскелер-даа киришкен. Спортчулар маңнап үзегинниӊ соонда үш километр эрткенде чарышка Кызылда сут заводунуӊ компрессор цехиниӊ начальниги. эрткен неделяда республика найысылалыныӊ кроссуларында бо хемчеэлге тиилелиниӊ Николай Сапников мурнап орган. Финиш чоокшулаан тушумда маңнап ол үзам дүргедилип. өөртүнге четтирбейн. бир дугаарында келген. Айыткан хемчеэлди ол 15 минута 41,9 секундала эрткеш. 5 километрге республиканыӊ чаа рекорцуун түргускан. Оон үрээ болбаанда Хөвү-Аксыныӊ куннээде эрткеш. тиилээн. Башкы училищезиниӊ спортчулары В. Дмитриева биле А. Хертек ийиги. үшкү черлерни үлешкеннер.

Эр улустуӊ 3 километрге чарыжынга — ол хемчеэлге республиканыӊ. эрткен чыгы чемпиону. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдыӊ хостуу» совхозтуӊ ажылчыны Леонид Чуруто база хатап бодунуӊ чемпион алып балыктаан. Өзүп орар аныяк спортчу ол хемчеэлги бо удавда 9 минута 48 секундала эрткеш. эрткен чыгы рекордуун 12 секунда эжиктеп. Талантылыг спортчунуӊ чыс келген тулуг өзүп орарын ол хереглеп турар. Башкы училищезиниӊ төлээн Анатолий Комендант ийиги черни болгаа.

Коргучуларныӊ кичээнгейин кроссту эң-не узун хемчеэли — 5 километрге чарыжы хлара туда берген. Бо хемчеэлиниӊ чарыжынга республиканыӊ эрткен чыгы чемпиону. Хөвү-Аксыныӊ уруглариныӊ спорт школазыныӊ директору Семён Бай-Кара. оон командала эжи Владимир Ковалев. Кызылдыӊ шилилдек командазыныӊ спортчулары Николай Сапников. Анатолий Шетогубов. Василий Бабкин болгаш өскелер-даа киришкен. Спортчулар маңнап үзегинниӊ соонда үш километр эрткенде чарышка Кызылда сут заводунуӊ компрессор цехиниӊ начальниги. эрткен неделяда республика найысылалыныӊ кроссуларында бо хемчеэлге тиилелиниӊ Николай Сапников мурнап орган. Финиш чоокшулаан тушумда маңнап ол үзам дүргедилип. өөртүнге четтирбейн. бир дугаарында келген. Айыткан хемчеэлди ол 15 минута 41,9 секундала эрткеш. 5 километрге республиканыӊ чаа рекорцуун түргускан. Оон үрээ болбаанда Хөвү-Аксыныӊ куш-культура башкызы Владимир Ковалёв маңнап келген. а Кызылдыӊ төлээн Василий Бабкин үшкү черни алган. Республиканыӊ шыырак спортчулары Анатолий Шетогубов. Семён Бай-Кара дөртку. бешки черлерни алыр аргалыг болганнар.

Болуп эрткен спортчу маргылдааныӊ түпелиниге Кызылда башкы училищезиниӊ чиик атлетикага шилилдек спортчулары команда талазыбиле бирги черни алган. обпрофзавилелдиӊ болгаш ВЛКСМ обкомунуӊ шилилдер кубогу. бирги черлериниӊ диплому-биле шаңналган. Ийиги черни республика найысылалыныӊ. үшкүзүн — Тандыныӊ районнуӊ спортчулары эзээлеп.

Хемчеэл бүгүзүнге шаңналдыг черлерни алган спортчулар облпрофзавилелдиӊ болгаш ВЛКСМ обкомунуӊ мактал бижиктерн. орденнер болгаш медальдер-биле шаңнатканнар.

Воскресеньеге чиик атлетиканыӊ эстафетазы болган. Ол киитизи-биле 3 километр 300 метр хемчеэлдиг. Оны 10 этапка үскен. Айыткан хемчеэлди башкы училищезиниӊ спортчулары 8 минута 18 секундала эрткеш. облпрофзавилелдиӊ болгаш ВЛКСМ обкомунуӊ чиик атлетика эстафетазыныӊ шилчеп чоруур кубогун алган. Кызылдыӊ болгаш Тандыныӊ районнуӊ командалары ийиги, үшкү черлерни үлешкеннер.

Болуп эрткен кроссту түпелиниге республиканыӊ «Урожай» эки тура спорт киитилелиниӊ кроссна районнар аразында кубогун Тандыныӊ командазына тыыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: кросстуӊ 5 километр хемчеэлге чарыжынын киришкилерн старт үезинде.

Степан САРЫГ-ООЛ

ДАГНЫӉ ОГЛУ

Кашпал хемнер чурттуг болгаш
Хая даштка ыяаан хөлчок.
Өжээм тоолаи коргенимде
Омаам хайныр. сеткил сергээр.
Кашпал дүүлген ору коор мен
Хартыгага аладаган мен.
Энгиедеп куду харааш.
Элир ыяштаӊ чоргаар ийик мен.
Кашке даштыр хорум кырлап
Кербес. баабас чепсек товар.
Ай-мен ыяк — турлаа турлуг
Адам-арбаа ыяш коор мен.
Тоолдуг байлак сыпнарымга
Тоожу номчаан ыялык дег.
Чокчуралде ачым санап
Чоргаарлаӊыӊ моялаар мен.

МАРГЫЛДААА

Тес-Хем районнуӊ бирги черлеринге ыяла маргылдаазында шилилдек 13 шыырааны киришкен. Ийи хүн үргулчилээн спортчу демиселлиниӊ түпелиниге сентепе-түлүг участогунуӊ мастери А. Чотчунай. районнуӊ чоргелекилер ниитилелиниӊ ажылдакчызы З. Майтыр олар 9.0 санныг болуп. бирги-ийиги черлерни үлешкеп. Үшкү черни район эмнелгезиниӊ төлээн М. Сапаа алган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ТАВАРЫЛГА

АРААТАННЫ УЗУТКААН

«Саяӊ» совхозтуӊ хоочун хойжуу Салчак Конза улуг аг-йоген аныгга таваржы бергеп. ону бичө октүт боо-биле 6 аазырга алыг баюын үшкан.

Оныӊ кавру-биле аңаа 3 мегө хире хоокпулап каәрге алыг тура халаат малчыннге пөтөй бергеп. Ынтезиниӊ тазаратын алган алыг халап каәрге малчып. оон аскыиче боозун өткөкат, аныкпан.

Араатан ам-даа албаан. Хойжуун боозун үшта каккаат. ыяпыр база-да бергеп. Конзаныӊ каяы чорааи тулиазы Октаа дүүгөө-биле боолдарга-даа алыг төөлээп. Бөгө малчыннарныӊ ыяпары улуг дүүлээп. Олар алыгныӊ балыгыныӊ ыяпыгап ыяпкаш. салыпкан.

Сегиржип алышкынга каларыы тиилээп. Салчак Конзаныӊ мага-боюнга 40 ажыг аяш балыы бар болган. Ол ам эмнелгеге сегип чыдар.

А. ОНДАР.

Клуб болгаш дыштанылга

ССР Эвилелиниӊ 50 чыл болур оюн төлептиг үткүүр база тоску бөш чылдыӊ ийиги чылыныӊ планныг онаалдаларын хуусаа бетинде болгаш эки шынарлыг күүселиө дээш юбилейжи хөлчеэге бистиӊ республиканыӊ ажылчы чоннары куш-ажылчы салыыпкынын киирип турар.

Көзээниӊ ажыл-ишчилериниӊ культура хевирылгазын сайыртарга йыл арыыга, ажылчы чоннарныӊ дыштанылгазын организастаарыгга культура албан черлериниӊ роло улам бетиярын СЭКПниӊ XXIV съездиниӊ шиитпирлериниге тода айыткан. Ол талазы-биле республиканыӊ культура албан черлери эвээш эвес. солуп утка-шынарлыг ажылгарны кылыр чорудуп турар.

Оон тодаргай чижээге Аккөвурак хоорайда чоокта чаа ажыттынган Культура оргузунуп ажылын көргүүп болур. Бо ордуда ампыгымда 6 метолдет ажылдап турар. Оларныӊ эгелеп алган планы ак-довуракчыларга конгуг солуп. таарымчалыг. Хөгүүлерниӊ болгаш тыныгыладыр клубувуп (ХТК) дыштанылга кежээниге кузелиг кижи бүгүдээ киржип. ук кежээге хоорайныӊ хой-хой чурттакчылары аал долгур чыгыы келгилеер. Ол-ла кежээге ыяы-бүрү темаларлыг онаиарны организастаар.

Тулгүүкуларга тураскаакгаан бир ыяыг кежээге тулугжүдер биле ээчидер коллективтери киришкенер. Ыяыг солуп кежээлерни Е. Яроцевский. М. Гольдберг. А. Комбу олар организастап чорудуп турарлар.

Уруглар сектору асфальтыга дүргеи чуруун конкурс организастаан. Ол конкурска 6 хардан 10 хар чедир бичии уруглар — шүүгү 40 кижи киришкен.

Конкурстуӊ темазы — тайбын. ынчаягаш бичии чаптарны Хиросимага түшкен бомба ишкаш шак ыяыг коргунчуг байдал эртивес болзуун деп йөрээл-биле ук конкурс эрткен.

Фабриканыӊ ажылгалга киргеиинден бээр 8 чыл оюн комбинат байырлап артыргеп. Шак ыяыг байырлал кежээлери мурнунда илеткеп. ыянал-биле эртип турган болза. ам ыяыг кежээлерни бүгү кижилериниӊ дыштанылга кежээи ыяыдыр массалыг эртирип турары черле солуп. эвээш утка-шынарлыг ажылгарны кылыр чорудуп турар.

Оон тодаргай чижээге Аккөвурак хоорайда Культура оргузунуп ажылын көргүүп болур. Бо ордуда ампыгымда 6 метолдет ажылдап турар. Оларныӊ эгелеп алган планы ак-довуракчыларга конгуг солуп. таарымчалыг. Хөгүүлерниӊ болгаш тыныгыладыр клубувуп (ХТК) дыштанылга кежээниге кузелиг кижи бүгүдээ киржип. ук кежээге хоорайныӊ хой-хой чурттакчылары аал долгур чыгыы келгилеер. Ол-ла кежээге ыяы-бүрү темаларлыг онаиарны организастаар.

Тулгүүкуларга тураскаакгаан бир ыяыг кежээге тулугжүдер биле ээчидер коллективтери киришкенер. Ыяыг солуп кежээлерни Е. Яроцевский. М. Гольдберг. А. Комбу олар организастап чорудуп турарлар.

ССР Эвилелиниӊ 50 чыл оюнга тураскаакгаан найыралтыӊ дыштанылга кежээлерни эртирери Культура бажыныӊ кол темазы болган. Оон тодаргай чижээге Тураныӊ Культура бажыныгга болган «Интернационалчы эп-найыралтыӊ кежээзи» болур. Культура бажыныгыӊ директору Оюн Марк хой националдыг совет республиканыӊ тургустунгашыныӊ дугайында кыска сөс алган. Тараа ажаалдазынга илепкейлиг киржилгени маңаа келгенилерге күзээн. Ажаап алыышкынга шефтеп бартаан студентилерниӊ болгаш шериг кежээлеп бартаан чолаачыларныӊ аразында аңгы-аңгы напшиларын төлөөлекчилерн хой болган.

Интернационалчы кежээге белорус. украин. казах. кыргыс ыры-шоор. таяпы чаңгыланып турган. Оон кежээге «Оюн» совхоз биле «Колос» агитбригадазыныӊ каттышкан концертиг сонуургалга.

Дыштанылга кежээлерни Кызыл хоорайныӊ албан организапия черлери багай эвес эртирип турар. Хоорайныӊ культура ажылдакчыларыныӊ профзавилел комитедэ (дараазы Е. Захаринская) бо чылын «Огонек» кафеге «Не болгаш куш-ажылчы хөрөжөӊ» деп аттыг дыштанылга кежээзин организастаал. Анаа хөрөжөӊ кижилериниӊ ог-бүлеге. хойнинтиге. ажыл-агыдга улуг ролюн онзалап демдеглээн болгаш ийик-хевти чараптыр кеттинерни база чугаалаптаан.

Хогжум-шии театрыга интернационалчы дыштанылга кежээзин ол-ла ажылдакчылар солуп организастаан. Ол кежээге тыва оюнчар: кажык кагары. чинчи чажыржыры. массалыг аттракционнар болгаш ыяы-бүрү оюнчарны организастаан.

Дыштанылга кежээлерни солуп. дээштиг кылыр эртинерея-биле илепкейлиг чоруун коргуүүп турар эштерни адап болур. С. Кондинкин. А. Шашков. С. Баир. А. Калинин дээш. Кызылга оон-даа оок активчилер оларга хамаарыжыр.

Өөредилге албан черлериниӊ болгаш бөдүү клубтарга чогаалчылар. композиторлар-биле уянгажылга кежээлерге дыштанылга кежээлериниӊ база бир солуп хевири боол турар.

Республиканыӊ чамдык район-наарында культура албан черлери чоокчу дыштанылга кежээлерни кошкак организастаап турарын айтып болур. «Барлыг» совхозта клуб (эргелекчиин эш Оюнмаа). «Хадыы» колхозта клуб (эргелекчиин эш Болоцкова). «Элегесс» совхозта Культура бажыныӊ (директору эш Головачов) чүге ийик болгаш таапы-биле кыыгаарлаттыныӊ турар. Массалыг солуп кежээлер дээш. оок-даа хемчеглерни организастаавайн турар ыяпыг культура олагары бисте эвээш эвес.

Төөгүүлүг улуг байырлал — ССРО-ниӊ 50 чыл үткүүрүгга чедир эвээш үе эртеп. Ынчангаш көзээниӊ культура албан черлерин интернационалчы болгаш оок-даа темаларга тураскаакгаан дыштанылга кежээлерни организастап чорудары культура болгаш партия. совет. хой-ниитиг организарыныӊ богүүгү чүгүлээ сонуургалыныӊ бирээзи болур.

К. САГДЫ.

областтыг профзавилелдер Чөвүлелиниӊ уран чүүл бажыныӊ директору.

БЕШБАРМАК

Казахтарныӊ ыяак чемнииӊ бирээзи — бешбармак. Шаанда олар ону кандыг-даа холуксаа төөкка чүгле эттеп ыяып үгеш. оон соонда кара муң аяртап аар чораашнар. Чер дээлывыын сайыраанныӊ соонда апаа. чугаладыр ойгеш. мүнге хайныгыпкан каан далган немеп алыр апаргаи.

Аалчыларыгга (кожаларыгга. бала сөөкканда келген кижилерге. төөгертен чедип келген долгуа-төөлеериве) баштай шай кулар. Аалчыны хундулөөр муровунга ажырмештиивден эгелээп. аяк кижер чугаалаптыӊ эгелээр. Чемен-мерген сестериӊ удурдедир октапкылаар.

Ол ойде аалдыӊ ээзи эр кижи аныяк болгаш эң-не семис иргун дөгерип эгелээр. Ону дөгерерде шаг-шаанган бээр сагыш келген түскей чыллыг: таваларын хүлээп. бажыӊ муруу чүже. хол-буун барыын чүже углаптыр. ийлеңнер салып алыр. Мал хилиичестенмезин дээп. бижекти тулдур чидилиг каяк боор. Догерер малга бижек ыяп чорда. кырганнар «Бисмилла аллах акбар» деп. сымыраныӊ эгелээр. Ол бүүнгу сестериӊ очулдуларга мынчыг: «Айтыы черге бүүгу хилиичек кылбаан-даа болзунза. аъш-чем чок апаргаи өлүүлүүр».

Ыяш доспижингешке алы бетик эрнектиг калбак тавакка земин экээр. Эрги . чаңчыл бүүгаар аътты үлеп эгелээр. Эң-не хундулуг аалчыга хойнуй бажын салыр. Ол башкын кузаан кесилээп. аныяк эрлерге сунгулаар. Таалайын кесжеш. кыстарга түгсүр. Чүге дээрге олар ажылгыр. чугаакыр болгаш ыяажы болзуун дээп ыяыг. Оон соонда бат салгаи тавакты он талазында кижиге ыяп бээр. Кижи бүрүүү бичии-бичии кезип чигеш. долгапшыр.

Хой өлүргеи кижи аътта мөчү-сөөктөр айыы-биле кезиптер. Оны үлөөри мынчыг: ужа биле дөмөктөи улуг назыныг. хундүүлүг кижижиге. тоштү — кезии кижиге азы кулээиге. моюи азы хенгирбеви — аташка баргаи хереэжөнгерге. аныяк уругларга. боостазыын —малды чемгерип турган кижиге салыр ужурдут. Арткан аътгар улуг-ла ужур-чурумга кирбес. аңаа-ла үлөгтиер. Шаанда аныяк кыстарга боостаа салбас турган. чүге дээрге кижиге баргаш. өчүүү чок апаар дээр чораан. Ол ыяжыгап кулээп. кезии кижи ыяп албан төп салыр. Чүге дээрге ол ону сүй-бедек. акша-төгөрүк-биле төлөөр ужурдут.

Дараазында чугаалыр ойлаан.

Белеткээри: Эвээш сутта (дүүгүг) аътты дүүгеп. доораы 0.5 см. уунуу 5 см кылыр кесилеп алыр. Чугаалыр ойгө каан далганы дорбелчиннеп кесилээп. муңге кайыгырыптар. Оон соонда халган. аът. согуна. перецтеги сайга салгаш чиир. Дүгүүр болган согуналыг түскей (кырынче иезер) мүнгү бичии саважыгашка белеткеп аар.

Чангыс кижиге онаажыры. аът 155. согуна—80. перец—0.5. далган — 60 грамм.

Амгы үеиин кулинариязында бешбармакты дүрткен-на аътган кылып турар.

(«Сельская молодежь» журналдан).

АЛДЫГЫ САЛЫГ СООНДА

Эрткен дыштаныр хүннерде хоорайныӊ чаа. шыырааа клубунга найысылалдыӊ шыырааа талазы-биле бирги черни дээш маргылдааныӊ бешки. алдыгы салыглары болгулаан.

Бешки салыгда кайызы-даа мурнап турар шилилдек ойнакчыларга хамаарыжыр Б. Ооржак биле Ю. Быковтуӊ Каро-Кап камгалалы бирге бөрөзиниге. бирге бирөзиниге ажыктыг боол. ийи таланыӊ эвээш авес кужүн үнүргеп. Ук ооиниӊ ортаа үезинде як тала бир тергеени удурлажыкчыларныӊ ийи чыык бодажыгга орнаар аргалыг апаргаи. ону бодаларыныӊ болгаш солдарыныӊ эки турукжу бамыгаалап шын ажыглаан. Сонгаарлаттыгган сеңгыда Ооржактыӊ байдалы эки.

Воскресеньеге болгон алдыгы салыгда ыячага чедир үргулчу үттүрүп келгеп ийиги разрядчы В. Стороженко бирги разрядчы В. Ивановту-үткап. таблицага бир дугаар санныг ыяыр биижиккеп. Ийиги разрядчы С. Лямин биле бирги разрядчы М. Кеник-Лопсаныӊ үжуражыгларыгга аныяк шыырааачы оонуӊ ортаа үезинде-ле эки ипициативаны чайып апкаш. оозун соолуүге чедир-ле салбаан. Түпелиниге М. Кеник-Лопсан күүүп бөр үжүүге таварышкан.

Алдыгы салыг соонда республиканыӊ хереглекилер ниитилелиниӊ ажылдакчызы ийиги разрядчы Владимир Смирнов 5 чартык санныг боол. бирги черде чоруп турар.

Д. КАНЧЫЫР.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Теле медээлер.
19.20 — Уругларга фильм.
19.30 — «Саяӊ ыырында кежээ». Ламчыдылга. 20.30— «Пушкининиӊ ырлаан ыяаны». Ыска метраждыг фильм.
20.40 — Совет-моога найыралдыӊ айы чорун тур. Советмоон найрал ниитилелиниӊ Тыва сайбырыныӊ даргазыныӊ сралакчызы Ю. Л. Аранчыныӊ чугаазы. 20.55—Телемедээлер. 21.05—Чарлалдар. реклама. 21.10—23.20—«Аныяашкын үезинде драма». Телешин. 1-ги, 2-ги сериялары. шилги ыяч

АГААР

Кызылдыӊ агаар станциязыныӊ медээзин ёзугаар алыргга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүүгүүлээр, хар чаар. Барыын утпаныпкывыныг хатыын дүргеен секундала 7—12 метр чедер.

Агаарныӊ температуразы таңгыг черлерге 0—5. өскелериге 5—10. Кызылга 3—5 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

1973 чылдыӊ солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга чоруп тур.

„ШЫН“ солунну чагыдып алырынче далажыңар!

ЧАГЫДЫЛГАНЫӉ ӨРТЭЭ: *чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.*

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

ОКТЯБРЬНЫӉ 18—19 ХҮННЕРИНДЕ

«ШИИТКЕЛ» деп

үш көжегелиг комедия болур.
Шии кежээкиниӊ 8 шакта эгелээр.
Касса эртенгиниӊ 10 шактан эгелеп ажылдаар.
Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бир үзек ыр кижи болаунза» 10.00, 11.40, 13.25, 15.05, 16.50, 18.30, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аладдиниӊ илбилиг сайгылгаанзы» 15.00 шакта. «Товаичы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Парашют ыяабиле» 15.00, 18.40 шактарда. «Самолёт 9 шакта умуп үнер» 16.55, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хөвүда сууржугаш» 9.00, 10.50 шактарда. «Орус шөл» 12.50, 14.50, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫӉ АДРЕЗИ

Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу. баазы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуӊ 24-63. редакторнуӊ орлакчыларыныӊ 35-24. пропаганда киилизиниӊ 23-54. кармыслалгалыг секретарьныӊ 23-35. партийжи ачылыпкан киилизиниӊ 37-13. культура киилизиниӊ 23-54. көгүс ажылгый киилизиниӊ 21-47 үлегпүр киилизиниӊ 22-64. чагаа киилизиниӊ 41-27. информация база совет тургузуг киилизиниӊ 20-60. бухгалтериянныӊ 31-75. корректорларныӊ 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 Телефоннче болгаар.

Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ чанында Тываныӊ ном үндүрер черниӊ республика типографиязы (Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00514.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделип чыгаан

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 чыл. ОКТЯБРЬ 18 СРЕДА № 246 (9014). ортээ 2 нем.

Акы-дунма улустарның социалистиг улуг Ада-чурту, бузулбас хөй националдыг дем каттыштырылгазы, пролетаржы интернационализмнин дириг боттаныышкыны—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫН 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН).

БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ДЭЭШ

Бистиң чуртувуска бүгү-ниити ортумак өөредилгени бүрүн боттандырар чугула сорулганы партияның XXIV съездизи төсну беш чылда нол сорулгаларның бирээзи кылдыр салган. Күрүне болгаш социал ужур-дузалыг ун айтырыгны шиитпирлээринге чүгле улус өөредилге органнары эвес, хәрын партия, совет болгаш хөй-ниити организациялары улуг салыышкынын киирип турар.

Бистиң республиканың 63 ортумак, 70 сес чылдың болгаш 26 эге школа коллективтери аныяк салгакчыларны коммунистиг мөзү-шынарга кижизидер талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорутпан. Бүгү-ниити өөредилгениң бир кол үндезини — материалдыг база. Өөреникчилери эвээш, материалдыг базазы кошкак эге школаларның саны кызыраып, ортумак школалар немей тургустунуп турар.

Бистиң реслубликада эрткен ийи чылда улус ажыл-агый планында көрүнген школалар, интернаттар, башкыларга бажыңнар тудуунуң планын күүсеткен. Тэлиниң, Хөндергейниң, Арыг-Узуунуң, Тоора-Хемниң, Чыргакының, Шеминиң школачылары чаа школаларны алганнар. Бо чылдың школа тудуунуң планы күүсеттинери эвбан. Бүрен-Хемде, Алдан-Маадырда, Барыында, Мөренде школалар удавас ажыглалга кирер.

Ырак черлерде көдээ школаларның материалдыг базазын зижидеринче сөөлгү чылдарда онза кичээнгей салдынган. Ырааның Кара-Хөлде, Бай-Талда, Мөген-Бүремде, Мугур-Аксында, Шуйда интернаттарны тутхан. Бо бүгү өөредилге-кижизидилге ажылын чедиишкинниг чорударынга таарымчаллыг болуру чугаамон.

Бүгү-ниити өөредилгезин чедиишкинниг боттандырарынга база бир кол негелде — өөредилге-кижизидилге ажылын чедиишкинниг организастаары. Бо талазы-биле бүдүнгаар базымнар кылдынып турар. 1970 чылда республиканың школаларынга өөредилгениң деңнели 93 хуу турган болза, эрткен өөредилге чылында ол 95,3 хуу болган. Өөредилгениң бедик деңнелин Бии-Хем районнуң школаллары чедип алган. Кызылдың № 4 школазында өөредилге деңнели 98,7 хуу, Тураның № 1 школазында — 98,6 хуу, Бүрен-Бай-Хаакта—98 хуу болгулаан.

Өөредилгениң шынарының ниити республикада өскенибиле холбаштыр ийи чылчыларның саны сөөлгү үеде кызырылган. Өөредилге-кижизидилге ажылында чамдык эки түңнелдер школа назылыг уругларны ыяап-ла өөредир дугайында хоойууну боттандырарынга эки салдарлыг болган. Ынчангаш бистиң республикадан чыл санында-ла сес болгаш он класс доозуп турарларның саны өскен. 1970 чылда бирги классха хүлээп алган уругларның чүгле 63,3 хуузу сесиги классты доозган болза, ук көргүзүг 1972 чылда 70 хуу четкен.

1970 чылда он чыл бурунгаар школага хүлээп алган уругларның 29 хуузу школа доозунан болза, ук сан бо чылын 35.5 хуу четкен.

Школа назылыг уругларны өөредилгеже бүрүн хаара тудар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Бөгүн республиканың школаларында 56 муң ажыг уруглар хаара тутунган. Оларга бижиг билиглерни бээр, өөреникчи бүрүзү сес чыл школазын доозар болгаш оон соонда ортумак эртемни чедип алзын дээш сагыш салыышкын улуг.

Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин боттандырарынга кемзэки болгаш бот-өөредилге школаларының ролю улуг. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бот-өөредилгелиг школаларның четкизин эде организастаар дугайында доктаалды бо чылын хүлээп алган. Чадаанада, Сарыг-Септе, Туранда, Шагаан-Арыгда, Тээлинде ажылчын аныяктарның кемзэки школалары ажыттынгылаан. Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин, Тес-Хем районнарда бот-өөредилге школаларының консультпунктулары бар. Аныяк өскенни бүгү-ниити ортумак өөредилгеже хаара тударынга таарымчаллыг байдалды тургузар хемчеглер алдынып турар. Сорулга чүл дээрге, аныяк кижи бүрүзүн өөредилгеже хаара тутпушаан, оларның өөренирингге бүгү-ле таарымчаллыг байдалды тургузары болуур, маңаа партия, профзвилея, комсомол органнарының хүн бүрү контролю негеттинер.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга шаптыктап турар четпестер бистее эвээш эвес. Бирги классха хүлээп алганнарның иштинден сес класс доозуп турарларның саны Барыын-Хемчик, Тожу, Улуг-Хем районнарда эң эвээш. Таңды, Бай-Тайга, Тес-Хем, Каа-Хем районнарда байдал оон улуг-ла дээредевес. Үстүнде районнарның партия, совет олганнары, улус өөредилге киидистери школа назылыг уругларны өөредилгеже хаара тудар ажылды дыка четпес чорудуп турары моон илдең-дир.

Бистиң республиканың туснай ортумак өөредилге черлери амдыызында эвээш болганда сес класс доозуннарның кол муруузу ниити билиг школаларынга ортумак эртемни чедип алыр ужурлуг. Бо талазы-биле бистиң республиканың чамдык районнарында байдал дүвүренчиг. Каа-Хем районну ап көрээл. Бирги классха хүлээп алган уругларның чүгле 14,7 хуузу ниити билиг школаларын дамчыштыр ортумак билигни чедип ап турар. Ук сан Тес-Хемде болгаш Улуг-Хемде — 22,6 хуу бооп турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Он класс доозуп турарларның саны Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарда база эвээш бооп турар.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени бүрүн боттандырарының үндезини — улус өөредилге органнарының ажылының чедиишкинниг болурунда. Школа херээ партийжи херек, ынчангаш аңаа хамаарышкан чугула айтырыгларны кичээнгейниг шиитпирлээри — бистиң республиканың партия, совет, хөй-ниити органнарының хүндүлүг хүлээлгези. Школадан дашкаар арткан уругларны өөредилгеже хаара тудар, ортумак эртеми чедип албаан аныяктарны бүрүн өөредир дээш бүгү хемчеглерни алыры бөгүнгү чугула сорулгаларның бирээзи.

Тыванын улус өөредилге ажылдакчылары партия, совет органнарның хүн бүрүде удуртулгазынга болгаш деткимчезинге даянмышаан, бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырар, ССРЭ-ниң 50 чылынга чедиишкинниг ужураамыр дээш, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны экижидери-биле бүгү-ле хемчегларни ап чорударлар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл сюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында шак мындыг одуруглар улус өөредилге ажылдакчыларын чаа-чаа сорулгаларже кыйгырыл турар:

— ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ШКОЛАНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ! ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫН БҮГҮ ХЕМЧЕГ-БИЛЕ БЕДИДИҢЕР. УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА СПЕЦИАЛИСТЕР БЕЛЕТКЭЭРИН САЙЫРАҢГАЙЖЫДЫҢАР! ӨЗҮП ОЛУРАР САЛГАКЧЫЛАРНЫ. КОММУНИСТИГ ААЖЫ-ЧАҢНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕНИ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫ МЕДЕРЕЛДИГ КӨӨРҮНҮҢ ӨЗҮЗУНГА КИЖИЗИДИҢЕР!

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР

Тыванын тараажылары дүүнге чедир 123.592 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирген.

Районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу	Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу
ТАҢДЫ	56000	52944	94,5	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	4790	97,0
БИИ-ХЕМ	13000	17391	133,8	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	36402	134,8	КЫЗЫЛ	5000	5699	114
УЛУГ-ХЕМ	5.580	4975	89,1	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7
				ЭРЗИН		301	—
				ТЕС-ХЕМ		8	—

Келир чылдыынга

Тыванын Кодээ ажыл-агый дүржуага станциязы чылдын-на республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга сорттуг райончуткан үрезиннерин берип турар.

Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр кызыл-тастың, арбайның, суданың 700 тонна эки шынарлыг үрезиниин оң белеткээр планныг. Ажыл-агыйларның хереглелии ёзугаар бердинген онаалданы ийи катап ковудедирии станциямның коллективи шиитпирлээн.

Дүржуага станциязының төп шанында үрезии арыглаашкыны ам кидин түдүк.

«Саратовская-29» деп сорттуг кызыл-тасты арыглаарында А. Дремлюгова, Т. Степанова, А. Машева, Д. Шиляева болгаш өскелер-даа хүн нормазын үргүлүг ажыр күүседип турардар. Олар кыска хуусаада республиканың ажыл-агыйларынче чорудар бирги класстың 400 тонна кызыл-тазын арыглаан.

Н. ВАНЬКОВ.

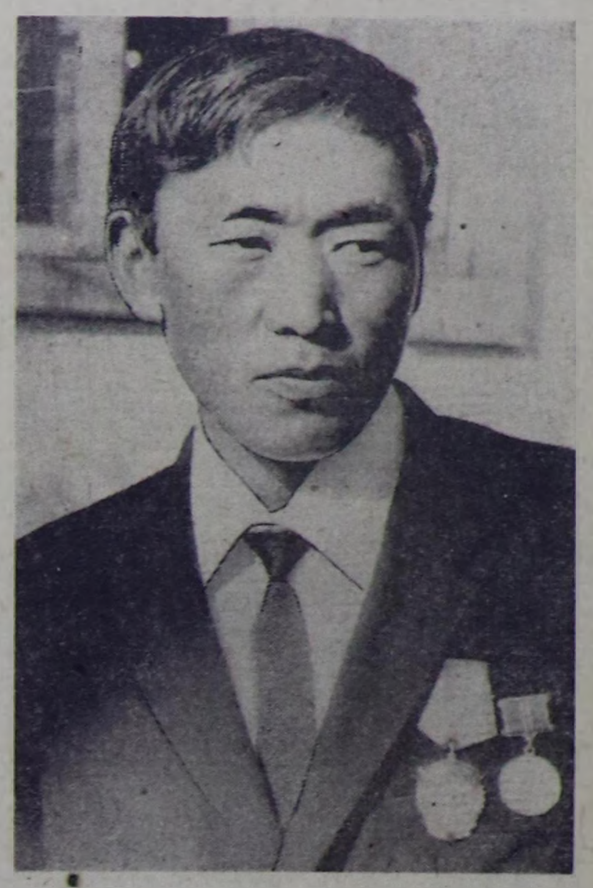

Дунар-оол Маскыр-оол Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң дүрмүлгалыг, мурнакчы малчыннарының бирээзи. Оон хары чээрби дөрт. Ол ам дөрт чыл улаштыр өг-бүлези-биле хой малдап келген.

Эрткен чылын ол чүс хойга онаштыр 111 хураганны алгаш, республиканың аныяк малчыннарының араазынга тиилекчи болган. Маскыр-оолдарның өг-бүлези бо юбилейлиг чылда база багай эвес ажылдап, дүнгүмүн төрүүр 100 хойга онаштыр 90 хураган алыр хүлээлгезин 96 кылдыр ажыр күүсеткен. Бир хойдан дүк кыргып алырының планын ыракта ажырган.

Аныяк малчынның ажылын Совет чазак бедин үнелеп, ону Ленинчи юбилей мевалы-биле болгаш Куш-ажылдың Кызыл Туң ордени-биле шаңнаан. Дунар-оол чедиишкиннеринге дээ доктаавайн, а харын улам соруитуг, хей-аът кирген ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Д. Маскыр-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ТУРАН СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫНДА

Бистиң интервьювус

Бии-Хем районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазының эргелекчизи Дмитрий Спиридонович Доронин-биле бистиң корреспондентивис ужуражыпкаш, интервью кылган.

— Ушку кварталдың түңнелдерин болгаш фермада кышка белеткээр ажылдарының чоруп турарының дугайын чугаалап берип көрүкерем, Дмитрий Спиридонович.

— ССР Эвилелиниң туружтунгакындан бээр 50 чыл болуп онүгө үткүштүр калбарган социалистиг чарышка бистин ферманың коллективи киришкеш, районнуң шилчнир Кызыл тугун чаалап алган. Саалданы 22 саанчы машина-биле чорудуп турар. Чылда бир инектен-не 2300 килограмм сүт-түү саары планнаттынган болза, чүгле тос айларда-ла 2122 килограмм сүт саалынган. Дүн-хүнде бир бызаадан немелде деңзизин 632 граммга чедирип турар бис.

Саанчы Л. Романованың көрүүглери районда бирги черде. Ол будун чылда бир инекке онаштыр 2500 литр сүттү саар тургаш, тос айларда-ла 2591 литрни саап алгаш, ам кедир чылдың үлүүн саап турар. Ол шыкаш Галина Хайдывай, Александра Кочкина база-ла ушку кварталда планныг онаалдаларын күүсеткеш, юбилейлиг чылда бир инектен-не 2500 литр сүт саар планын, 2800 литрин саар кылдыр бодиткен хүлээлгелерин алгылаан. Олзарның амгы көргүзүглериниң ап көөрү бодиткен чүүлдер тос айларда безин инектен-не 2122 килограмм сүт саалынган. Дүн-хүнде бир бызаадан немелде деңзизин 632 граммга чедирип турар бис.

Саанчы Л. Романованың көрүүглери районда бирги черде. Ол будун чылда бир инекке онаштыр 2500 литр сүттү саар тургаш, тос айларда-ла 2591 литрни саап алгаш, ам кедир чылдың үлүүн саап турар. Ол шыкаш Галина Хайдывай, Александра Кочкина база-ла ушку кварталда планныг онаалдаларын күүсеткеш, юбилейлиг чылда бир инектен-не 2500 литр сүт саар планын, 2800 литрин саар кылдыр бодиткен хүлээлгелерин алгылаан. Олзарның амгы көргүзүглериниң ап көөрү бодиткен хүлээлгелерин Улуг Октябрьның 55 чыл оюнда күүседиптеринин аргалары бар.

Фермада кышка белеткээл ажылдары чоруп турар. Каркаалар сентеттинген. Бисте мал болуы хөй, тодаргайларга 520 инек болгаш 495 бызаа бар. Биледиг фермаының чамдык бызаалары база бисте келген. Кышкы үеде хол-ла үүве — малдың чемя болгай. Ынчангаш 4000 тонна силос салдынган. 180 тонна пресстээн сиген фермада дүжүртүнген. Суланы эм-даа дажып турар.

— Сөөлгү чылдарда ферма кандыг-кандыг чаартылгалар болгулаан ирги?

— Чаартылгалар хүн бүрүде-ле болуп турар. Чижээлээрге, саалданың механизастатыгаи чаа кажаазы кылдынган. Ферма төвүнде ясли-сад, эмнелге салбыры, магазин, кызыл-буруң кежер библиотека бар. Бо чылын ферма төвүн ногзанчыдары-биле 200 дээш ыяш олуртунган.

— Силерниң ферманың чедиишкиннериниң кол-ла үндезини чүге деп бодаар силер?

— Чедиишкиннериниң кол үндезини — кижи бүрүзүнүң онаашкан ажылынга чүткилдүүнде, харыысалгалыында болгаш чарышты эки организастаацында болуур. Бистиң ферма «Саян» совхозтуң Өөк сүт-бараан фермазы-биле чарыштыг. Бисте тывалар, сөөстар, хакастар дээш өскө-даа пашиянның кижилөөн эң-найыралдыг ажылдап турар. Ынчангаш демнигде—күштүг деп чугаалаары дег, найыралдыг болурга коллектив сүр-күштүг болур ужурлуг.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЫЖЫГ СӨЗУ

Кызылдың он ийиги кварталында № 3 бажыңга эртен эрте-ден орай дежээге чедир ажыл хайнығын турар 120 аал иштең чүрттаар бажыңның бир картын ажылдарга киирериин ажылдары ында чоруп турар. Ам ында чырыкты киирген, изиг, соок сүг база бар. Алдарлыг тудугжу Августа Ивановна Ельцованың шеверлекчилер бригадазы ында ажылдаар турар болду. Гипс будук, хана шкафтары чедүрген машиналар кээрге, Августа Ивановна оны бригадир-биле командылап, оны дужүрериин организастап турарын көрдүм.

Кезек сонуургап тургаш, алдарлыг тудугжуга ужураашкын, оон бригадазында ажыл-херектериниң дугайын айтырдым.

— Эмнелге комплексизин ажыглалга киирергеш, маңаа келген бис—деп, бригадир чугаалады.—Квартираларның хөй күрүүзүн чугайлап, будаан. Бригадаңын хын дээн кыстары киитүүр эрес ажылдап, Улуг Октябрьның байырлалынга белектиг ужуражырын шиитпирлээн. Октябрьның 30-да 60 квартира ажыглалга киирер. Кызымчыларга өөрүшкүлүг болдурар ол болуушкун ам бистен улуг хамаарышпас.

Ынчалза-даа «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будурулгелер комбинады ханалар шкафтарын эвээшти чорудуп, кызыл ажылдарның хемчээлин эвээжеттиргеш, бодунуң графигин үреп турар-дыр. Оон ужурунда бригадага таарыштырылгазы ыяштың, ажыктыг ус-шакты болган чок-ла чидирер ужурга таваржып тур бис—деп, ол улам-чылады.

Бригадирин чугаазы ажылхерек-биле карышпайн турарын ол тудугдан көрдүм.

Е. ЮРЬЕВ.

Автотранспортчуларның улуг чедиишкини

Тыванын транспорт эргелекчиниң будурулгелериниң ишчилери Совет Эвилелиниң юбилейинге күш-ажылчы чедиишкинчеллиг ужуражырыы-биле алган хүлээлгелерин чедиишкиннерге боттандырып турар. Олар тос айларда планныг онаалгаларын 111 хуу күүсеткен. Улус ажыл-агыйынга 300 муң тонна ажыг чүктерии даалгадан ажыр сөөрткен.

Кызылдың № 2, респотребсоюзтуң АТБ-лери, № 12 автобаза коллективиниң бөргүзүгдеря өскелерден бедик болган. Шагаргы № 12 автобазаның чолаачылары тос айларның чүк сөөртүр планын 130 хуу күүсеткен. Бо ажылагында Юрий Голев, Виктор Богуш оларның удуртқан бригадаларының кежигүннери эки ажылдаан, бо чылдың даалгазын хуусаа бетинде ажыр боттандырган. 1973 чылдың маят айның үлүүнге киириштир ажыктадап турар. Чолаачылардан № 2 АТБ-ниң чолаачызы Николай Гарбушев чүк сөөртүлгезинин чыл онаалдазын 186 хуу күүсеткеш, келир чылдың октябрьның планын күүселеп киирипкен.

К. МААДЫ.

Азиз Сидки Москвада

Октябрь 16-да Египет Араб Республиканың Премьер-Министри Азиз Сидки Москвада албанның аян-чоруу-биле чедип келген.

Египет Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээп Внуково аэродромунга ЕАР-ның чазаанның баштыкы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кажилери утказаннар.

Аэродромга оны утказанларның араазынга ЕАР-ның Совет Эвилелиндеге элчизи Йхья Абдель Кадер, египет элчиң черинниң дипломаттыг ажылдакчылары база турганнар.

Ужудуушкун шолүүге Москва гарнизонунуң шеришелериниң хүндүлүг таңчылдың чыскаагаан. Египет Араб Республиканың Премьер-Министрине хүндүлүг таңчылдың начальнигы рапортту бергеш, Эвайыралчы пай туруттун гимнизери чаңгыланган.

Азиз Сидки болгаш А. Н. Косыгин совет дайынчыларның чыскаалдың эргип көргеннер. Хүндүлүг аалчыга Москваның аалдыңы чоннарының толлакчылери ыаңгыйырны чедирип турганнар.

ЕАР-ның Премьер-Министри-биле кады Премьер-Министриниң оралакчызы, экономиканың болгаш даштыкы садыгның министри Мухаммед Абдалла Мерабан, Премьер-Министриниң оралакчызы, иштики херектер министри Мамдух Салем, иштики разведка албанының начальнигы Ахмед Исмаил Али олар база Москвада чедип келгеннер.

Совет-египет чугаалажыышкыннар

Октябрь 16-да Москвага А. Н. Косыгинниң, Н. В. Подгорныйның болгаш Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген Египет Араб Республиканың Премьер-Министри Азиз Сидкиниң арааынга чугаалажыышкыннар эгелээн.

Эң-найыралчы байдалга боор эрткен чугаалажыышкыннар үезинде совет-египет харылзааларының, а ол ышкаш Чоокку Чөөн чүктө байдалдың айтырыгларының талазы-биле санал-оналал солчуушкуннары болган.

Совет талаадан чугаалажыышкыннарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң Камгалал министри А. А. Гречко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң ЕАР-да элчизи В. М. Виноградов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегиязының кежигүнү М. Д. Сытенко олар киришкеннер.

Египет талаадан чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза: Премьер-Министриниң оралакчызы, экономика болгаш даштыкы садыг министри Мухаммед Абдалла Мерабан, Премьер-министриниң оралакчызы, иштики херектер министри Мамдух Салем, иштики разведка албанының начальнигы Ахмед Исмаил Али, ЕАР-ның ССРЭ-де элчизи Йхья Абдель Кадер.

Чугаалажыышкыннарны ам-даа үргүлчүлээр. (СЭТА).

Делегей конференциязы

«ССРЭ-де социалистиг чаартыышкынныңарның дүржүлгазы болгаш оон делегейге ужурдузазы» деп, делегейниң эртем конференциязы октябрь 16-да Ташкентиде ажылдап эгелээн. Ону ССРЭ-ниң туружтунганының 50 чылынга холбаштырган.

Шаанда хөгүдээнгей чораан улустарның экономиказын болгаш культуразын көдүрер, найыралга, акы-дунма ёзузунга болгаш кады ажылдажылгага үдеделээш, национал-дар аразынга чаа хевирлиг харылзааларын тургузарының талазы-биле Совет күрүнениң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң, элээн кай социалистиг күрүнелериниң, а ол ышкаш Азиянның, Африканың, Латин Американың хөй-хөй чүрттарының эртемденнери, хөй-нийтиг болгаш политиктиг ажылдакчызары көөрешип, ниитилеп-биле чугаалажып түңнээрлер.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Үзбекистанның Компартиязының ТК-ының бирги секретары Ш. Р. Рашидов СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чоруткан байырлыг чагаазын номчуурга чыыланнар оны дингиттинг адыш часкаашкыны-биле утканнар.

Конференцияның бүгү кирижикчилериниң мурнундан оон организастыг комитединиң даргазы ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизин академик П. Н. Федосеев чылыг сөстерлиг байыр чедиргени дээш, кичээнгей салып, эки күүседип

Флоттуң комсомол-биле найыралы

Комсомол бодунуң V съездизинге В. И. Ленининң саналын ёзугаар Шериг-Далай Флодун шефке алган тураскаалыг хүнүшел бээр октябрь 16-да 50 чыл болган. Ол төөгүлүг болуушкунга алдар кылыр ВЛКСМ Төп Комитединиг Флоттуң комсомол организацияларының ленинчи комсомолдуң ШДФ-ти шефтээнинин 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыжының тиилекчилери-биле ужураашкынын болган.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Чажельников шаннаткан дыка хой кижилерге ВЛКСМ-ниң Хүндүлүг демдектерин, ВЛКСМ ТК-ның «Дайынчының эрес-маадыр чоруу» деп демдээн, ВЛКСМ ТК-ның «Комсомолга өдепкейлиг ажылы үлүүн» деп демдектерин гывыскан. ССРЭ-нин камгалал министириниң оралакчызы, ШДФ-тиң Кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Флот Адмиралы С. Г. Горшков Шериг-Далай Флодунуң бүгү боттаныышкынын шефчи улуг хүлээлгелерин тергиин эки күүседип турары дээш ленинчи комсомолга чүректиг ханызындан өөрүп четтиришкинин илерегейлээн.

• • •

Шериг-Далай Флодун комсомолдуң шефтеп келгенинин 50 чылынга Эвилелдер бажыңының колонналыг залында октябрь 16-да байырлыг кежээни база тураскаатканнар.

(СЭТА).

ПЛАННААШКЫНДАН УЛУГ ХАМААРЖЫР

Парторгнизация бүрүзүнүң идеологтуг болгаш организаккы ажылының чедиишкинге — ажылды бүгү тала-биле хандыр бодаан турган кылган планындан улуг-биле хамааржыр. Ол болза организацияның мурнунда кол-кол кавдыг сорулгалар тургустунуп турарыл, чорудар ажылдың хемчээли болгаш хевир-шинчизи кандыгыл дээрзин кежип тургаш бүрүзү биле алгаш, оларны боттандырар талазыбиле эдепкейлиг киржиринге эргенок чугула. Ооң-биле кады планнаашкын болза ажылга ала-чайгаараашкынды, үүрмек чүүдерже эмин эртир сагыш салыр чоруктуң ажыы артериге, коммунистерниң ажыл-чорудулгазын планныг, тодаргай сорулгалыг болдурарынга дузалаар.

Соолгу чылдарда бистиң республикавыс чамдык партия организацияларынга ажыл планын тургузарда ооң соонда оларны амыдыралга күүседир талазы-биле чамдык эки дүрзүлгаларны чедип алган Партияның Кызыл хоорукому, райкомнар болгаш колхозтарда, совхозтарда база тудугларда, бүдүрүлге черлеринде партия организацияларының боттарының чорудар ажылының планын бүдүн чыл шитинде хүүсавалыг кылдыр тургузуп ап турар. Аңаа үндезилээш, ону кварталда, айда чорудар кылдыр хуваап, планнаап ап турар.

Районнарның болгаш Кызыл хоорайның партия организацияларының шинтпирлеп турар айтырыглары хөй талалыг болгаш янзы-бүрү хевирлиг. Маңаа ажыл-агый болган культура тургузуушкынунуң хөгжүлдезин, хөй-ниити организацияларның ажылы, ол бүгүнү удуртуп башкарары, кадрларны шын шилип ап, тааныштыр тургузары, коммунистерниң өөредилгезинниң, кижизидилгезиниң байдалын, оларның дыка надыгларын алырын болгаш еске-даа чугула чүүлдерни ында киргей.

Чижээ, бо чылдың эрткен үезинниң дургузунда СЭКПниң Каа-Хем райкомунуң бюрозу план ёзугаар эң чугула, амыдыралчы айтырыгларны чугаалажып келген. Оларны ылап белеткээш, чаңы анализтиг кыдыыр чугаалажып, ол талазы-биле хүлээп алган шинтпирлериниң күүселдезиниң болур-чогуурулу-биле организастап турар.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көрээл. СЭКП-ге хүлээп алышкынның, авыяк коммунистер-биле ажылдың, совхоз бүдүрүлгезинге коммунистерни таарыштыр тургузарының талазы-биле «Бурунгаар» совхозта парторганизацияның, партия хуралдарын белеткеп база арттырып турарының дугайында «Совет Тыва» совхозта парткомунуң илеткелинге райком бюрозунга дыңнаарын баш удур планнааш, ону боттандырган соонда ол черлерге бо талазы-биле байдал дыка эвилээн.

Партийжи ажылды таарыштыр эки планнаашкынды, ону амыдыралга боттандырары дээш организастыг ажылдың күштелдиргенинниң түңнелиинде ол районнуң колхозтары, совхозтары кодээ ажыл-агый продуктуларын күүнеге садар талазы-биле планныг сорулгаларны багай эвес күүседип турар, тараа ажаан алышкының болгаш шинтпиниң малынга чем белеткээр чугула кампанияны организастыг бедик деңнелге чорудуп турар. Күүнеге 27000 тонна тараа садар планын 35 муң тонна ажырган, чамдык ажыл-агыйлар мал чеминиң бүдүн чартык чылда курлавырын тургузуп алган.

Ол ышкаш СЭКП-ниң Улуг-Хем, Бии-Хем райкомнарының бюрозларының ажыл планнарында экономиканың болгаш культураның айтырыглары, кадрларны шын шилип ап, тааныштыр тургузарын, коммунистерниң өөредилгезинниң, кижизидилгезинниң байдалын, оларның дыңнад

БОЛГАРИЯ. Химиктиг чемишчидилгелерни бүдүрериниң талазы-биле Европада эң улуг дээн комбинатты Варнаның чоогунда Девнен шынаазында тудуп турарын бо чурукта көргүскен. Ону тударынга Совет Эвилели болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң нежигүннери асие-даа чурттар база киржип турар.

БТА-СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хосталганың улусчу чепсектиг күштери «соолгу чаңгыс-ла хонуктуң дургузунда безин Мурнуу Вьетнамның ацгы-аңгы девискээрлеринге түстен ажыг дайылдажышкынчарны кылган. Тулчуушкуннар 3 дугаар шериг округунда болгаш Сайгонуңуң шуут чоогунда оиза чидигленген. Ында патриоттарның шавар халдаашкынчарын доктаадыр дээш, чалча шериглер чеднишкин чок оралдажышкынчар кылып турар.

Америк-сайгончу командылал бодунуң шериглеринге дуза чедирер дээш улам хөй ужар күүлүн чорудуп берип турар. Стратегтиг америк бомбалакчы «В-52» самолёттар мурнуу-вьетнам найысылалдан 20 километр соңгу болгаш соңгу-чоон талада девискээрин 15 катап согуушкупка таварыштырган.

ЮПИ агентилелдиң бижээнин ёзугаар алырга, «соолгу үш чыл дургузунда Сайгондан эң чоок черлерже халдаашкынчар кылганы ол болган». Бомбалаашкынчар аажок күштүг болган, ынчангап «чазылган бомбаларның, орттерниң ыжы он-он миль черге карарты шойлу берген» деп, ужудукчулар боттары безин мынчар ужурга таварышкан. Дерзин бомбалаашкынчарга таваржып турза-дал, патриоттар моон мурнунда Сайгон шериглериниң эжелеринден хостап алганы, хөй-хөй быжыглал черлерин контрольдавышаан турар.

Модык болгаш Дыкфо хоорайларның аразында 1 дугаар чазаглыг оруктуң девискээринде шыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Данапг чоогунга болган тулчуушкуннарга патриоттарның артиллерия-биле боолаанының түнелинде Данангтың шериг округунуң командылакчызы болгаш Сайгон «рейнджерлериниң» шилиндек чалча шериг кезектериниң командири олген.

Сайгондан 80 километр мурнуу талага хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Сайгон шериглериниң найысылалче бар чораан транспорт колонназынга чаңпык дег согуушкуп таварыштырган. Дайзын улуг когараларга таварышкан.

Ортаа шаттарда база эрик кавызынып Куангнгай болгаш Куангда можуларында ыңгыы тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар.

Хюэ хоорайдан 20 километр ырякта Сайгон шериглериниң базазы —«Бастонь» патриоттар күштүг согуушкунга катап таварыштырган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары Пномпеньни долгандыр шавар халдаашкыннарын үргүлчүлеп турар. Наймысылалдың хоорай чоогунда суурларының бирээзин ракеталар-биле боолаан. Бир ковугуг үрелген, элээн хөй шериг машиналарын узуткаан. Пномпень перигленнің аразында олургеннер болгаш балыглаткаңнар бар, наймысылазы Баттамбан можудан фис-биле хандырып турар кол транспорт шугуму — 5 дугаар чазаглыг орукту патриоттар контрольдап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың парлалга агентилели Меконг хемниң шынаазынга хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң март 30-дең сентябрь 30-га чедир дайынчы чорудулгазының түнелдерин үндүрериңге хамаарыпттыр тайылбырлал кылган. Патриоттар ол үениң дургузунда Сайгонуңуң 120000 солдадын болгаш офицерин сандан үндүрген, дайзынның 1300 туружун, быжыглаан черлерин былаап алган, 1,7 миллион чурттакчылыг девискээрни хостаан.

Тхыатхиен можуга болгаш Хюэ девискээрниге ол-ла үениң дургузунда болган тулчуушкуннарга хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери дайзынның 75 муң солдат, офицерин сандан үндүрген. Сайгонуңуң үш дивизиязын, чалча шеригниң 17 полктарын, чадаг-шеригжи болгаш механизастаттынган 94 батальонун аштырыпшкынга таварыштырган. Патриоттар дайзынның 746 самолёдун, пертолёдун дүжүр алып, черге узуткаан, 800 таңк, бронетранспортёр-биле катай 3815 шериг машинавын үрей аткан хөй санныг үүлбүрү техника, чепсеглелди былаап алган деп, ол тайылбырлалда чугаалаан.

Израиль агрессия

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның девискээрин бомбалаашкынарга Израиль база катап таварыштырган. Октябрь 15-те агаардан халдаашкын кылганының айылынга Барыын Бекаада (чурттуң мурнуу-чөөп талазында) Беккифа болгаш Дейр эль-Ашаир, Мурнуу Ливанда Борглия, Синик, Мхайлиб деп ливан суурлар таварышкан.

Парлалганың дыңнадын турарын ёзугаар алырга, беш кижи олурткен, 16 кижи балыглаткан, электри болгаш телефон четкизи үрелген, дүрген дуза чедирер машина-биле катай хөй-хөй автомашиналар узуткаттынган. Чаа тыышкынчарның диргелип үнген ыжы Сайд хоорайдан тодаргай костүп турган. Израильдөр автосептелго мастерскаязын база бомбалаан.

Израиль ол дайынзырак үүлгедигин кылгаш, бо удаада ону «агартыр» чыдак тыварын безин орадашпаан.

Агрессорнуң кара сагыжын сойгалаан

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА-ның тускай корр.). АКШ-тың Индий-Кыдатта кеминг дайын үүлгедиглерин истеңхыпаар талазы-биле делегей комиссиязының III сессиязы ажылын Копенгагенге дооскан. Сессияның ажылын, ооң үндүрген «Түңнел медеглелин» Дапиянның болгаш делегейниң хөй-шинтизи аажок сонуургап турар. Сессияның түңнелдерин қандыг болган деп бодаар силер — деп, ВДР-ниң, Лаостуң болгаш Камбоджаның толээлериниң удурутукчуларындан СЭТА-ның корреспондентилерин айтырган. Оларның харыылаары мындыг.

ФАН АНЬ (ВДР): «Ук сессия эртип турда, америк империализмниң коминг херек үүлгедиглерин катап сойгалаткан. Ол кончуг чугула болган. Ооң-биле чергелештир вьетнам айтырыгны күш дегээр политика-биле шиитпирлеп болбас деп чүвени бүзүрелдиг көргүзүп турар материалдар, документилер, хереченледдер ук сессияның ажылдап турган үезинде парлаттынып үнген. Сессияның чедишкининг болганы чигзиниг чок. Бистиң херээвис ыңгыы, ынчангап ол чедишкин чедип алдынган. Бистиң херээвистиң Совет Эвилели кежээде деткип келген. Империалнаме удур бистиң шиитпирлеминде салыңшкынын кииреп дээш ССРЭ күштерин харампанмайн, үлүгхуузун киирип турар».

ГЕНЕРАЛ Ч. СИНГАПО (ЛАОС): «Сессия чедишкининг эрткен — ооң үндүрген түңнел документизин, парлалганың хөй санныг үнеледдерн база ону хереглеп турарлыр. Сессияның түңнелдерин қандыг болган деп бодаар силер — деп, ВДР-ниң, Лаостуң болгаш Камбоджаның толээлериниң удурутукчуларындан СЭТА-ның корреспондентилерин айтыргап. Оларның харыылаары мындыг.

ФАН АНЬ (ВДР): «Ук сессия эртип турда, америк империализмниң коминг херек үүлгедиглерин катап сойгалаткан. Ол кончуг чугула болган. Ооң-биле чергелештир вьетнам айтырыгны күш дегээр политика-биле шиитпирлеп болбас деп чүвени бүзүрелдиг көргүзүп турар материалдар, документилер, хереченледдер ук сессияның ажылдап турган үезинде парлаттынып үнген. Сессияның чедишкининг болганы чигзиниг чок. Бистиң херээвис ыңгыы, ынчангап ол чедишкин чедип алдынган. Бистиң херээвистиң Совет Эвилели кежээде деткип келген. Империалнаме удур бистиң шиитпирлеминде салыңшкынын кииреп дээш ССРЭ күштерин харампанмайн, үлүгхуузун киирип турар».

ГЕНЕРАЛ Ч. СИНГАПО (ЛАОС): «Сессия чедишкининг эрткен — ооң үндүрген түңнел документизин, парлалганың хөй санныг үнеледдерн база ону хереглеп турарлыр. Сессияның түңнелдерин қандыг болган деп бодаар силер — деп, ВДР-ниң, Лаостуң болгаш Камбоджаның толээлериниң удурутукчуларындан СЭТА-ның корреспондентилерин айтыргап. Оларның харыылаары мындыг.

ФАН АНЬ (ВДР): «Ук сессия эртип турда, америк империализмниң коминг херек үүлгедиглерин катап сойгалаткан. Ол кончуг чугула болган. Ооң-биле чергелештир вьетнам айтырыгны күш дегээр политика-биле шиитпирлеп болбас деп чүвени бүзүрелдиг көргүзүп турар материалдар, документилер, хереченледдер ук сессияның ажылдап турган үезинде парлаттынып үнген. Сессияның чедишкининг болганы чигзиниг чок. Бистиң херээвис ыңгыы, ынчангап ол чедишкин чедип алдынган. Бистиң херээвистиң Совет Эвилели кежээде деткип келген. Империалнаме удур бистиң шиитпирлеминде салыңшкынын кииреп дээш ССРЭ күштерин харампанмайн, үлүгхуузун киирип турар».

Чугула базым

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Далайга судно эжиндиришкинниң чамдык айтырыгларының талазы-биле совет-америк дугуржулгалы кылганынга сеткил ханганың АКШ-тың президентизи Р. Никсон плереткен. «Ийи таланың толээлекчилери ковчуг берге чугаалажышкынчарны кылганын билир мен, ынчангаш оларның дугуржур аргалыг болганынга оорүп турар мен»—деп, президент медеглээн.

Ол дугуржулгага ССРЭ-ниң Далай флодунуң министри Т. Б. Гужёнко биле АКШ-тың садыг министри П. Питерсон октябрь 14-те Вашингтонга ат салганы билдингир.

П. Питерсон парлалга конференциязынга чүве чугаалаан, ол дугуржулга «Совет Эвилеля-биле садыгажымышкынга чаа уе-чада» болур деп адаан. Ол дугуржулга «бистиң Совет Эвилели-биле кылыр деп турарывыс калбак садыг дугуржулгаларывыска үлезинниң» салган деп министр уламчылаан. Ол тайбың херээнге чугула базым болбушаан, ийи чурт аразынга экономиктиг улуг ужур-дузалыг болур.

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның профавилелдериниң эң улуг каттыжышкынарының бирээзи — Куңдинамарк департаментвиниң ажылчы чоннар федерациязының ацаа болган IV съездизиниң киржикчилери Колумбияга демократтыг болгаш профавилел хостаңгаларын сагырының, оиза байдалды соксадырының болгаш ажылчыннарны массалыг-биле ажылдан үндүрер чорукту болдурбазының эргежок чугулазын демдеглээн. Департаментиниң организастаттынган 13 муң ажыг ажылчы чоннарын толээлээн 234 делегаттар ажыл толевирни улгаттырарып негээп, ажылчын ацгының антикоммунизмге удур демиселге чаңгыс эптиг болурун улам быжыглаарыныче кыйгырган.

Удурланышкын

ЛОНДОН (СЭТА). Британ парашютистерни доп-дораан үндүре берген турарын негээп, Соңгу Ирландияның найысылалының католиктер чурттаан району — Белламерфинин муң ажыг чурттакчылары чыскаалып үнген. Чоңу хыдыыр дериин үүлгедиглер кылырынга Соңгу Ирландияда англи ажөлел армиязының чогум-да ол кезектерин эң «сурагжаап». Британ десантчылар, ылаңгыя бо чылдың январь 31-де хамаапы эргелер дээш шимээшкинниң Лодондерриге болган тайбың чыскаалынга киришкеннерни кыра боолаан үүлгедигни кылгаш, бо удаада ону «агартыр» чыдак тыварын безин орадашпаан.

Агрессорнуң кара сагыжын сойгалаан

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА-ның тускай корр.). АКШ-тың Индий-Кыдатта кеминг дайын үүлгедиглерин истеңхыпаар талазы-биле делегей комиссиязының III сессиязы ажылын Копенгагенге дооскан. Сессияның ажылын, ооң үндүрген «Түңнел медеглелин» Дапиянның болгаш делегейниң хөй-шинтизи аажок сонуургап турар. Сессияның түңнелдерин қандыг болган деп бодаар силер — деп, ВДР-ниң, Лаостуң болгаш Камбоджаның толээлериниң удурутукчуларындан СЭТА-ның корреспондентилерин айтыргап. Оларның харыылаары мындыг.

ФАН АНЬ (ВДР): «Ук сессия эртип турда, америк империализмниң коминг херек үүлгедиглерин катап сойгалаткан. Ол кончуг чугула болган. Ооң-биле чергелештир вьетнам айтырыгны күш дегээр политика-биле шиитпирлеп болбас деп чүвени бүзүрелдиг көргүзүп турар материалдар, документилер, хереченледдер ук сессияның ажылдап турган үезинде парлаттынып үнген. Сессияның чедишкининг болганы чигзиниг чок. Бистиң херээвис ыңгыы, ынчангап ол чедишкин чедип алдынган. Бистиң херээвистиң Совет Эвилели кежээде деткип келген. Империалнаме удур бистиң шиитпирлеминде салыңшкынын кииреп дээш ССРЭ күштерин харампанмайн, үлүгхуузун киирип турар».

Вьетнам херээженнериң кыйгырыы

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. Б. Бубновтуң дамчыткаңы: Вьетнамның Херээженнер эвилели болгаш ие-чашты камгалаарының комитеги «Вьетнамның иелерин болгаш уругларын камгалаңар!»—деп, делегейниң хөй-шинтизинге кыйгырыг үндүрген.

Американнарның араатанзыг бомбалаашкынарындан хамыктың мурнунда херээженнер болгаш уруглар каражадап, качыгдап турарын бадыткаан хөй санныг үүлдерни ВДР-де турар даштыкы болгаш вьетнам журналистерге парлалга конференциязынга көргүскен.

Бо чылдың апрельден эгелээш, сөөлгу алды ай иштинде АКШ-тың ужар үүлүн Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринче 10.428 катап ужудуушкуннарны кылган, аңаа шиитизи-биле 40.580 самолёттар киришкен. Олар Вьетнам черже 131.804 частыр бомбаларны болгаш 5.440 ажыг контейнерлерни октаан. Америк ужар үүлдүн «В-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктери он-он муң тонна частыр бүдүмелдерни база октаан.

Херээженнер, кырганнар болгаш уруглар-биле катай-хаара Вьетнамның кижи бүрүзүнге ортумаа-биле 300 килограмм америк бомба онаажып турар.

Америк ужар үүл дыка сырый чурттакчылыг хоорайларны болгаш хөй кижилиг районнарны Соңгу Вьетнамдан кара ожегээр шилип бомбалап турар. Америк самолёттар соолгу алды ай дургузунда 200 хире школаларны болгаш ортумак өөредилге черлерин агаардан атакалаш, чүс-чүс сургуулдарны болгаш, башкыларны олүрген азы балыглаан. Бомбалаашкынның түңнелинде муң-муң өөредилге өрээлдери болгаш лабораториялары бүзулган. Ол ышкаш 60 ажыг эмнелгелер база бомбалаашкынга таварышкан.

Парлалга конференциязынга америк агрессиядан качыгдаан кижилер база чүве чугаалааннар. Олар дээрге, ийи будун оксунган бичии уруг, уруун америк бомба өлүрген ие, балыгланышкынга болгаш орттенишкинге таварышкан бичии уруглар-дыр...

Ие-чашты камгалаарының комитеги болгаш Вьетнамның херээженнер эвилели боттарының кыйгырыында бомбалаашкынны доп-дораан соксадырын америк чазактан негээн.

ГСДП-ниң съездизи доозулган

ДОРТМУНД. (СЭТА). ГСДП-ниң аңаа бооп эрткен съездизи дараазының парламент соңгулдаларынга чедир партияның даштыкы болгаш иштики-даа политиказының эчис сорулгаларын айытқан документини хүлээп алган.

ГФР-нин Совет Эвилели-биле болгаш Польша-биле кереэлериниң ГДР-нин социалистиг чурттар-биле харылзааларын чогумчударынга Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга документиниң даштыкы политика талазы-биле кезээнде улуг ужур-дузалыын онзалап айыткан.

Ангы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер аразынга харылзааларга тайбың кожахелбээ догуннаарының принциптерин боттандырып чорудар дугайында айтырыг документинде онза чөнин эелеп турар. Маңаа хөлбаштыр совет удуртукчуларның АКШ-тың президентизи-биле чугаалажышкыннарының түңнелдерин айтып турар.

ГСДП бодунуң соңгулда мурнунуң программазында айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырарын деткип турар. Ынчаар чөвүлел хурал тайбынны быжыглаарынга, Чоон болгаш Барыын чүктүң аразынга экономика, эртем болгаш культура талазы-биле харылзааларны улам хогжүдеринге идиг болуруп ол партия онзалап демдеглеп турар.

Ийи герман күрүне аразында харылзааларны чогумчалыг болдурар дугайында ГФР биле ГДР-ниң аразында бооп турар чугаалажышкыннар дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга чугула салыңшкын болур деп ол документиде оон ынай айытқан. ГДР болгаш ГФР-даа Каттышкан Нациялар Организациязынга кирген турар ужурлуг.

ГСДП-ниң даргазы, ГФР-ниң канцлери В. Брапд түңнел сөс ап чүве чугаалаан, ол ээлчег чок съезд соңгулда мурнунуң демиселинин база бир чугула уе-чадазы болганын демдеглээн. ГСДП парламент соңгулдазынга тиилеп үнер долу шиитпирлиг деп ол медеглээн. Европаның социалистиг чурттары-биле харылзаапы экижидери дээш политиканы үргүлчүлээринге бүгү күжениишкиннерни моөнээринче канцлер кыйгыртан.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Индий-Кыдаттың демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырышкынының илередиринің чыскаалынга француз найысылалдың он-он муң аныяк оолдар, кыстары киришкеннер. Индий-Кыдаттың туктарын болгаш аныяктар база ажылчынар организацияларының кызыл туктарын хөлбеңдедир тудуп алган аныяктарының дыка хөй колонналары Сталинград шөлүнден Бастилия шөлүнге чедир чыскаалып алгаш кылаштап эрткеннер. «Бомбалаашкынны соксадыр, шериглерни Вьетнамдан үндүрер». «Вьетнам тиилээр» деп бижип каан транспарантыларны чыскаалганнар тудуп алгаш чораннар. Колонналарның эрткен оруун дургаар, «Франциянның пиоперлери» деп организацияның уруглары Вьетнамга тудар госпитальга акша-хөреңги чыылдазын кылганнар.

Аныяк парижчилер-биле чергелештир аныяк итальяннар, немецтер, бельгилер, испаннар чыскаалче бала үнгеннер. Оларның хөй кезии ол чыскаалга киржир дээш Парижте түскай чеде бергеннер. Ол чыскаалды Франциянын янзы-бүрү политиктиг угланышкынның аныяктар болгаш студентилер организацияларының кыйгырыын ёзугаар эрттирген.

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээринің улуг-улуг чыскаалдары Марсельге болгаш Ниццага база болгулаан.

Нью-Йоркка чыскаал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың агрессиязының Вьетнамда үргүлчүлеп турарынга болгаш ВДР-ниң девискээрлерин америк ужар үүлдүн араатанзыг ёзу-биле бомбалап турарынга удурланышкынның массалыг митингизи Нью-Йоркка бооп эрткен.

«Бомбалаашкынны соксадыңар!», «Дайынны доп-дораан соксадыңар!» деп лозуннар туткулаан ийи муң ажыг чыскаалчылар хоорайның кудумчуларын таварты топ паркка четкеп, хөй кижи киржикчилиг митингини эрттиргеннер.

Дайынга удур шимээшкинниң сураглыг ажылдакчылары ол митингиге чүве чугаалаан, тайбың чонну кырып-хыдып турар америк аг-шеригниң үүлгедиглерин буруудатпышаан, Вьетнамда кем-буруулуг дайынны доп-дораан соксадырын негеп турганнар.

Митингиниң төнчүзүнде Вьетнамда агрессиядан каражадаанарга дузалаар фондуга акша-хөреңги чыылдазы болган.

ЧУРАГАЙЛАРЫ

нунгагы үе-чадаларда чүгле күзел болуп турганывыс шак ындыг сорулгаларны богун тургузуп болгаш шиитпирлеп турар бис».

Капитал тудугда амгы сорулгаларны чижек кылдыр ап көрээли. Бисте чаа будурулге күүлелерин, чурттарга бажынарын, школаларны, эмнелгелерни болгаш оон-даа оскелерни магалыг хөйну тудуп турар. Деннештирген өртектер-биле алырга чуртта капитал салыышкынчар 372 катап оскен. Чаңгыс кижиге чижеглеп алырга, ол салыышкынчар деннештирген өртектер-биле 1922 чылда бүдүн чартык рубль четпес турган болза, ам — 375 хире рубль болуп турар. 1922 чылдынга деңнээрге, тудугда ажыллап турар кижилерниң саны 93 катап көвүдээни болгаш барык 10 миллион кижи четкени таварыдга эвес болтур ийин.

Тулгунун аажок улуг калбарыышкынының мындыг чижектен база көруп болур. Амгы беш чылда неделя санында-ла ортумаа-биле 2 миллиард рубль капитал салыышкынчарны шингээдип алыр. Бо дээрге Братскиниң гидроэлектростанциязының тудуунун ортек-үнезинден барык ийи чартык катап ажып турардыр.

ССРЭ-ниң чартык чүс чыл тоогузунуң дургузунда болган аажок улуг чаартылгаларның, оскерлиишкиннерниң дугайын мындыг чурагайлар база хереченлеп турар. 1922 чылда коллуунда-ла тараачынар чурту болуң турган бистиң чуртубуска чүгле 6,2 миллион ажылчынар болгаш албан-хакчылар санаттының турган болза, 1972 чылда — олар барык 95 миллион кижи четкен. Ам бодунуң хүрээелениинде 65 миллион кижилиг бистиң ажылчын ангывыс чуртта ан-не хөй кижилиг ангы аларган.

Чуртка культура революциязын ленинчи айтышкынар ёзугаар боттандырганы совет кижилериниң культура деңчелин кайгамчык бедик көдүрген. Чижээ, 1939 чылдан эгелээш безин долу ортумак эртемниг — түскай азы ниити — ажылчыннарның саны 30 ажыг катап немей оскен.

Совет ниитилелдиң аажок озуп орар культуразын, оон социал байдалдарында аажок улуг оскерлиишкиннерни мындыг саннар чырыткыландыр көргүзүп турар. Чуртта чыдыышкында болгаш культурала ажылдап турар кижилерниң саны чартык чүс чыл дургузунда 16 ажыг катап, кадык камгалалында болгаш күш-культурада — 23 катап, эртемде болгаш эртем хандырылгазында — 100 катап көвүдээн. Студентилериниң болгаш техникумнар өөреникчилериниң саны 27 катап көвүдээн.

Бүгү-ле индустриалдыг сайдырангай чурттарда ышкаш, кодээ ажыл-агыйда ажыллап турар кижилерниң саны эрткен үеде биске дыка кызырлыг келген. Ол болза кодээ ажыл-агый будурулгезин механизастаарының деңнелинин улам-на бедип орарын хереченлеп турары кижи бүрүзүнге билдингир. Тараажының күш-ажылы индустриалдыг күш-ажылдың бир янзы хевири болуп бар чыдар.

Шаанда чурттуң хожуданган кыдыг-кызыгаарлары турган черлериң таныттынмас кылдыр чаартынганындан, бүгү республикаларның экономиктиг болгаш культурлуг чечектелиишкинниңден партияның ленинчи национал политиказының тиилелгези чырыткыландыр илергейлеттинип турар.

ССРЭ-нин тургустунуп турар чылында Киргизияның болгаш Таджикистанның девискээрине биче күүлүг безин чаңгыс-даа электрогенератор турбаан болгай. Ам Киргизия биле Таджикистан — продукциязын делегейниң хөй-хөй чурттарынче үндүр соөртүп турар бедик хогжүлделиг индустриянын республикаларыдыр. Чартык чүс чыл дургузунда Киргизия үлетпүр будуруушкуңун 412 катап, Таджикистан — 513 катап, Армения — 527 катап, Молдавия — 532 катап, Казахстан — 601 катап ковудеткен. Экономика талазы-биле хожуданган чораан национал кыдыг-кызыгаар черлериниң индустриалдыг болгаш культурлуг дүрген хогжүлдези Совет күрүнениң болгаш элээн сайзырангай улустарның, ылаңгыя бүрүс улустуң аажок улуг дузаламчызының ачызында харын чедип алдынар аргалыг болган. Кадрлар-биле, материалдыг курлавырлар-биле болгаш өске-даа үүлдер-биле дузалап келген.

Акы-дүңма өске-даа республикаларга хамаарыштыр ындыг саннарны болгаш фактыларны хөйү-биле көргүзүп болур.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели кылдыр боттарының сырый каттышканы кандыг байлак уретүннелдерни чөрип турарынга, ол сырый каттыжышкын келир үеде кандыг калбак аргаларны ажыдып турарынга бистиң чүртүвүстүн бүгү улустары хөй чылдардагы амыдыралчы дүржүлгазындан улам бүзүрөп турар.

И. ПАВЛОВ.
(СЭТА).

„Нойес Дойчланд" Европага дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыраарынга удур Пекинниң үүлгедиглериниң дугайында

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның органы «Нойес Дойчланд» солун ГФР-ниң даштыкы хереглер министри В. Шеельдиң Кыдатка чораан үезинде КҮР-ниң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лайның «Барыын чүкке күштүг эвилелчилиг болуру» эргежок чугула дээнинге хамаарыштыр тайылбырлалдар парлап үндүрген. Ооң аңаа ыпча дээнин америк сенат кежигүнүери-биле ужуражып турган үезинде кылган медеглелдерин уламчылааны ол болган. Ынчап Чжоу Энь-лай Барыын Европада америк шеригниң сапын кызырарынга удурланганын чугаалаан болгай деп, ол солун бижээн.

Шеельди Пекинге үдеп чоруп турган барыын-герман журналистер Чжоу Энь-лайның ол медеглелин Европада дүшкүүрлүг байдалды хөнүр арттырып алырынга Кыдаттың сонуургалдыы-биле холбаалыг деп турар. КҮР болза Варшава Кереэзиниң киржикчилерп күрүнелерге удур «күштүг Американың» Европаны холгаарлаары чижектиг күштүг бар турарынга болгаш Барыын Германияның шерини улам калбартырынга сонуургалдыг деп, олар демдеглеп турар.

Пекинниң ол удуртувчузу ГФР-ниң «чоон чүк политиказынга». Европаның социалистиг чурттары-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле ГФР-ниң ажыл-ишчи харылзаалар тургузарыпче угланган политиказынга удурланганын ажыы-биле чугаалап турар дээринче Барыын Германияның, Пекинниң парлалгазы кичээнгей угландырып турар.

Европаны тайбың кады ажылдажылганың диян болдурарынга Пекинниң хоцну чок-даа болза, Европа ыңгыы дип болган турар дээринге чигзиниг турбае деп, «Нойес Дойчланд» бижээн.

Индий-Кыдаттың улустарынга удур Американың Каттышкан Штаттарының калбартнан агрессиязын Германияның Федеративтиг Республиказының күш-амылчы чону килеңнээшкин-биле буруу шазп турар.

«Америк империализмниң алыс бодалы чүл дээрге: бүгү-ле чүвени өрттедири, бүгү-ле чүвени үрегдээри, бүгү-ле чүвени узуткаары болуп турар» деп сөстерлиг транспарантыларны Кёльн хоорайның чыскаалып үнген чурттакчыларының тудуп алган чоруп турарын бо чурукта көргүскен. Бо чыскаалдың муң-муң киржикчилериниң аразында Германия Коммунистиг паотияның Даргазы Курт Бәхман (он талазындан үшкү кижи) база чоруп тур.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ШЫН

Дөрткү арын 18 1972 ч. 18 октябрь 18

РСФСР-ниң Күрүне шаңналынга депшиттиргеннерниң бирээзи

САЛЫМ-ЧАЯАННЫГ ИЕ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бемеш чыл оюн демдеглээр ийилейлиг чылда уран чуруулга делгелгези бистиң республиканың Алдан-маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге амыттынган. Бо делгелгеде ССРЭ-ниң Чуруучулар эвилелиниң кежигүннери Татьяна Левертовская, даштан болгаш ыяштан уран-шевер кылыглар сиилип чонар Раиса Арапчаа оларның чогаалыкчы амылдарын делгээн. Ону көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрбүшаан. авторларның уран шеверин бедик үнелеп, оларның чогаадылгаларында бир мөзүлеш шынар барын демдеглээннер. Тыва, орус улустуң чуруулга уран чүүл талазы-биле амылдап турар ийи төлээлекчизиниң солун делгелгези — ССРЭ-ниң аңы-дуңма улустарының бузуубас найыралының база бир көскү хереги болган.

Раиса Амыевна Арапчаа даш болгаш ыяштан уран, үс-шевер чонудга, сиилбилге кылыр талазы-биле тыва херээкенниерниң иштинден эң баштай шылгараан сураглыг мастер.

Ынчан Чаа-Хөлге улусчу уран чүүлдүң сураглыг мастери Монгуш Черзи, Байыр Байындыктың оглу чурттап турганнар. Раиса Амыевнаның аваазы база уран чазанылгага сундулуг кижи чораан. Улусчу мастерлер баттарымның чогаадыкчы саядарын Раисага чедирбишаан, аныяк ыстың даш, ыяш чанар үс-уран салын-чазанының тывылдырганнар. Раиса 6 харлыын-да-ла баштай терең новурээзинден, оөң соонда ыяш, даштан бичии уруглар ойнаар ыт, сарлык, куш, чергелиг дириг амытаннар хевирин кыып, а 15-16 харлыында ёзулуг согаадыг, бала, деспини, далган дээрбезин чазаптар апартан.

Раиса Амыевна Бодунуң күш-амылчы оруун 1948 чылда Тожунуң Тоора-Хем школазының поварындан эгелээн.

Бичe сеткилдиг, бодүүн, моғаг чок амыл-ишчи кезээде ам сеткилдиг, чүтүлдүг чөрүүбиле чаңгыс эвес удаа мактадып, шаңнадып келген. Кончуг эки амылдааны дээш, социалистиг чарышка чедимишкиннерни дээш элээн каш хүндүлел бижик-биле болгаш Ленинчи юбилей медаыы-биле ол шаңнатнаан. Оөң хуу документилеринiң аразында «Коммунистиг күш-амылдың шалыпчызының» шымзылгазы база бар.

Бодунуң хүн бүрүдеги амылындан аңгыда, Раиса Амыевна чогаадыкчы амылыштың кылып, культураның, уран чүүлдүң үнелиг эртинелерин сиилбип кылып турар.

1965 чылдың чайынында Тарыс армаанынга баргаш, ол черге дыштанмышаан, бодунуң хандыкшылдыг чогаадыкчы амылын база катап эгелээн. РСФСР-ниң алдарлыг чуруучузу, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңнадының лауреады Хертек Тойбу-Хаанның чазанылчы амылын ол чүден артык сонуургаан. Ураи-шевер чазанылгага салымныг кижиниң бедик сонуургалын Хертек Коштайович эскерип каш Раисаның күзел, чүтүлүн сөзүп чаза чаңчыкланы ыт болгаш ийи куш хевирин ол башкызынга база чедире бергей. Оөң амылдары башмыга тааржыман.

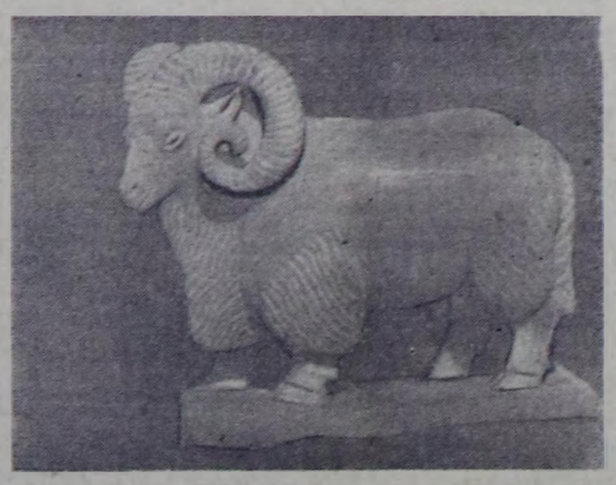

Раиса Амыевна армаандан чаныш кээрге, оөң эккелген белектерин улуг оглу Сергей сонуургай берген. Белектерни аваазы бөдү чазаан дээрзинге Сергей шуут бүзүреввзин. Бирле катап Сергей аваазының белектерин ынчан чуруи-бүдүүлгe масгерсмаизының директору турган Оюн Болатка көргүснен. Оюн Оюнович болгаш чурумчулар Василий Дёмин, Монгуш Черзи олар чаа таланың өзеринге дузалаарын шиитпиргээн. Хоочун улусчу мастер Монгуш Черзиниң кириижиге, дузаламчызы-биле нелир үеның чуруучузу «Ие», «Сарлык», «Тева» деп башкы чазаан чаңчыкланы ыт болгаш ийи куш хевирин ол башкызынга база чедире бергей. Оөң амылдары башмыга тааржыман.

Раиса Амыевна армаандан чаныш кээрге, оөң эккелген белектерин улуг оглу Сергей сонуургай берген. Белектерни аваазы бөдү чазаан дээрзинге Сергей шуут бүзүреввзин. Бирле катап Сергей аваазының белектерин ынчан чуруи-бүдүүлгe масгерсмаизының директору турган Оюн Болатка көргүснен. Оюн Оюнович болгаш чурумчулар Василий Дёмин, Монгуш Черзи олар чаа таланың өзеринге дузалаарын шиитпиргээн. Хоочун улусчу мастер Монгуш Черзиниң кириижиге, дузаламчызы-биле нелир үеның чуруучузу «Ие», «Сарлык», «Тева» деп башкы чазаан амылдары белем. Ам ол «Тыва шыдыраа» деп 32 амылды кылырын планнап алган.

Раиса Арапчаа үш уругларын эки кижизидип турар. Оөң улуг оглу Сергей Совет Армиянның хүрээлеңиниден келгеш, уран чүүл училищезинде өөредилгезин уламчылап турар. Сергей чүгле эгелеп чоруур чуруучу эвес, харын аваазын дээрзин даш чонукчузу. Оөң ыллган баштайгы амылдары аваазынызындан дудавас. Оөң «Зоги шагның көжээзи», «Азияның төвү» деп амылдарын канаш-даа делгелгеге киирип болгу дег. Раисаның хеймер оглу школачы Володяның даштан ыллган «Сарлык» деп амылы база эки. Уран шевер мастер Р. Арапчаага чедимишкиннерни күзедириве.

Делгелгелер Раиса Амыевнаның чогаадыкчы амылыштың бышканын шылгаң көөр ёзулуг шылгалда болган. Тыва херээжен мастер «Социалистиг Сибирь», «Совет Россия» деп делгелгелерге киришкен соонда ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң кежигүнүте кандидат боол, а Ленинчи юбилейлиг 1967 чылда ол Омск хоорайга болган. Совет эрге-чагыргамның 50 чылынга турасхаатканы, «Социалистиг Сибирь» деп ийиги зона делгелгезинге киришкен. Оөң соонда 1968, 1969 чылдарда «Совет Россия» деп үшкү болгаш дөртку делгелгелерге, а оөң дараазында 1970 чылда, В. И. Ленининиң төөттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга турасхаатканы. «Социалистиг Сибирь» деп үшкү зона делгелгезинге киришкен. Эрткен 1971 чылда Раиса Амыевна ийи улуг делгелгеге: август айда РСФСР-ниң 16 автономнуг республикаларының чуруукчуларының делгелгезинге болгаш декабрь айда «Сибирь, Урал болгаш Ыраакы Чөөн чүк» деп үшкү зона делгелгезинге киришиеш. бодунуң 21 амылдарын хөйге көргүскен. Бистиң уран-шевер мастеривис киришкен делгелге бүрүзүнүң хүндүлел бижии болгаш тураскаалдыг медальдары-биле шагнатнылаам.

Делгелгелер Раиса Амыевнаның чогаадыкчы амылыштың бышканын шылгаң көөр ёзулуг шылгалда болган. Тыва херээжен мастер «Социалистиг Сибирь», «Совет Россия» деп делгелгелерге киришкен соонда ССРЭ-ниң Чуруукчулар эвилелиниң кежигүнүте кандидат боол, а Ленинчи юбилейлиг

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 19 ЧЕТВЕРГ № 247 (9015). өртээ 2 коп.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Кускү ажылдарны чедиишкинниг доозарын чедип алыңар, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге бүгү курлавырларны эки ажыглаңар! Келир көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенир дээш чарышты калбаабиле нептередиңер!

1973 чылда бедик дүжүттү алырының быжыг үндезинин тургузуңар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бистиң республикавыстың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейинге алдар кылдыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседир дээш хайнышкынның ажылдап турарлар. Тываның көдээ ажыл-ишчилери шүптүүзү — тус-тус механизаторлардан, колхозчулардан, совхоз ажылчыннарындан эгелээш ажыл-агыйларга чедир көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле тодаргай хүлээлгелериг ажылдап турарлар.

Ук хүлээлгелериниң чедиишкининг боттанып турарының дугайында күш-ажылчы рапорттар чер болгандан кээп турар.

Бо айның 15-тиң хүнү чүгле көдээвин ажыл-ишчилериниң эвес, а Тываның бүгү ажылчы чоннарының амыдыралынга база бир улуг чедиишкинниң хүнү болган. Ол хүн бистиң тараажыларывыс күрүнеге тараа дүжаарының талазы-биле боттарынга алган бедиткен хүлээлгезин ажыр күүсеткеннер. Тываның 124,3 муң тонна тараазы Төрээн чурттуң шыгжамырыында киргеп. Ол дээрге, күрүнеге тараа садарының планын ийи ажыг катап күүсеткени ол, социалистиг хүлээлгевисте көрүнгенинден хөй муң тонна тараа ажыр дүжааттыгнаан.

Бо чылын чер ажылын чедиишкининг чорударынга түү чүве эки салдарны чедиргеннял? Чүнүн-даа мурнунда бүгү тараажыларның күш-ажылы маңаа кол рольду ойнаан. Советтер чуртунуң тоогүзүнде база бир улуг байырлал — ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш калбаргап чарыш кижи бүрүзүн удам соруг киирип келген болгаш киирип-даа турар. Часкы хову ажылдары кыска хуусаада агротехниктиг бедик деңнелге арткеп. Колхозтарның, совхозтарның хөй кезиинге тарылга төлдериниң структуразын эдеп көргеп турган. Арбай, сула болгаш еско-даа мал чемнерин культураларны хөйүү тараап. Ол чорук дүжүттү бедидиринге болгаш мал чемининг балансызың акижидеринге эки салдарны чедиргеп. Тараалардың чайгы ажаалдаазы база-ла чогуур негелделериниге дүүштүр чоруткан.

Ындыг болзажок агаар-бойдустуң байдалы тараалардың дең-дескп быжарынга таарымча чок болганы шүптүүвүс биларбис. Оны баш удур өөренип көргеп. СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш, республиканың Министрлер Чөвүлели «Дүжүт ажаап алышкының чогуур үезинде эртиреп талазы-биле номнаде хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп аалган турган. Ук доктаалда ажаап алышкынны оргавизастыг, чидириг чокка чорударының база тараажыларга бүгү, талалыг дуза чедиреринин хемчегларын көргеп. Россия Федерадиязының чазаа бистиң республиканы дүжүт ажаап алыр техникабиле бүрүн хандырган. Комбайнарны, жатиаларны, тараа арыглаар машиналарны хөйүү-биле немеп чоруткан.

Ишчилаш ажаап алышкынның хайнышкынның хүнеринде республиканың тараа шөлдеринге 1140 комбайн, 260 жатка, 1600 ажыг автомашина болгаш тараа соортур кожуглуг тракторлар ажылдап турган. Бо бүгү техниканың ачызында ажаап алышкын ажылдары чедиишкининг чоруттурган.

Тываның тараажылары бо чылын байлак дүжүттү остурген. Агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок боон турза-даа, бүгү тарааларның 90 ажыг хуузу ажаап алдынгап. Ортумак дүжүт 15,5 центнер боон турар. А Каа-Хем районнуң тараажылары бир гектардан-на 18,2 центнер, Бии-Хемниң тараажылары — 22,9 центнер тарааны алгаанар.

Бо чыдын дүжүт ажаалдазы бүгү хову ажылдарын кончуг тодаргай организастаарын, техниканы болгаш кижилериниң күжүн таарыштыр ажыглаарын негээн. Бистиң тараажыларывыс чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр, күрүнеге эки шыварлыг хөй тараапы бээр дээш дайынчы ёзу-биле ажылдаанар. Оларга хоорайларның, суурларның чурттакчылары үнелеп четпес дузалы көргүзүп турар.

Ооң-биле чергелештир түс-тус ажыл-агыйларның, районнарның түскай эртемнилеринин, удуртукчуларының шүдүргү болгаш оперативтиг ажылдаанын демделдөөр херек. Техниканы болгаш кижи күжүн таарыштыр ажыглап, бергедей берген участокталре оларны дүрген мобилизастап турганының ачызында кол-кол тараа шөлдери чогуур үезинде ажаап адынган, амгы үеде тайга эдектери черлерде чыдыпкан тараалардың соолгу гектарлары ажааттынып турар. Бо күзүн Бии-Хемге хар эрте чаттанылдан аңаа берге байдал тургустунган турган. Ынчалзажок Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының хөй санныг комбайнерлери боттарының техниказы-биле ол районга дуаалашкан болгаш дүжүт чидириг чок ажаап алдынып турар. Бо хевирлиг хемчегларни еско-даа черлерге боттандырган.

Күрүнеге тараа дүжаарының талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин дыка хөй ажыл-агыйлар, районнар ыракта ажыр күүсеткилээннер. Каа-Хем район тараа дүжаарының планын ийи ажыг катап ажыр күүсеткеп. А Бии-Хемниң болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары бо талазы-биле күрүве планын үш ажыг катап күүсеткенин демделдөөри черле оорувүг. Күрүнеге дүжааган хөй тараанын барык чартык кезии Таңдыдан кирип турар. Тывада хоочуун колхозтарның бирозы Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачыдан» болгаш Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозундан 7-7 муң тонна тараа күрүве шыгжамырында киргеп. «Межегейдең» 12,5 муң тонна, «Тиилелге» совхозтан 17 муң тонна ажыг тараанын киргени ук ажыл-агыйларның бөш чыл планын хуусаа бетинде бүүселиривге кайы хире улуг-хуулу кирип турарын тодаргай херечилеп турар. Мурнакчы ажыл-агыйлары моон-даа хойнуг адап болур.

Ажаап алышкынга боттарының уйгу-дыжын бодаваан, карак кызыл ажылдап турган механизаторларны, чолаачыларны, шан ажылдакчыларын, шефчилерни чүс-чүзүүбиле адап болур. Чижээлээрге, комбайнерлерден «Тиилелге» совхозта К. Кызыл-оол, Дуржулга станциязывда Н. Сидоров, «Улуг-Хаяда» П. Кабанов, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозунда Д. Даваа, П. Мөрозов, «Саянда» В. Галактионов болгаш оон-даа оскелер эң шалыпкын ажылдааннар.

Дүжүт ажаалдазынга болгаш оңу хуматалыг соортурунге автотранспорт эргелелиниң №№ 1, 2, 3 автотранспорт будүрүлгелериниң «Транссельхозтехника» автобазазының, Көдээ ажыл-агый министерствозувун чолаачылары, тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары идепкейлиг киришкеп. Хөй-хөй чолаачылар, ылаңгыя № 2 АТБ-виң чолаачылары В. Иванов, П. Филиппов, И. Осипенко, № 3 АТБ-дөн М. Зубков, И. Гаврилов, А. Шиляев, № 1 автотранспорт будүрүлгезиниң чолаачылары И. Рябенко, Д. Юрков, В. Соловьев, «Транссельхозтехникадың» АТБ-зинден И. Шутилкин, А. Соболев, олар 1972 чылдың тараазын соортурүвге бүгү күүнүн киргеш, ону кончуг кемнеп соортүп, хүн нормазын үргүлеп 200 ажыг хуу күүседип келгеннер.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүп, ооң продуктулуг чоруун бедидээн — күрүнениң эң чугула соруглагы болгаш бүгү совет чоннуң хереэ болуп турар. Ооң чижээн бистиң республикадан корүп болур. Көдээниң ажыл-ишчилеринге бүгү талалыг дузалы хоорайларның ажылчы чоннары, республикадан ыйнысылалывдан бирган дээди болгаш ортумак оорединге черлериниң студентилери, сургуулдары көргүзүп келген. Бо чылын Кызылдың оорединге черлеривден колхоз, совхозтарның дүжүт ажаалдазынга ийи муң ажыг кижи барып киришкеп. Олар барган-на черлеринге дүжүт ажаап алмышкынынга, ногаа, картофель, мал чемининг культураларын ажаап алырынга болгаш малга быжыг чемсуурну тургузарынга идепкейлиг киржип, боттарының улуг-хуулуун киргеннер.

Көдээниң ажыл-агыйларынга оорединге черлериниң аныяк оолдар, кыстарының көргүскен улуг дузалыг дараазында саннар хереченип турар. Дүжүт ажаалдазының үезинде оорединге черлериниң студентилери, сургуулдары 180 муң тонна тараапы арыглап, кургаткан, 500 гектар черниң погаазын, картофелин ажааган, 4 муң тонна сигенин, сабанны белеткээн. Ол мынгаш оларның күжү-биле еске-даа ажылдар кылдынган, ыланыш келир чылдың дүжүдүнүң үреанның белетээринге олар база-ла идепкейлиг чоруун көргүскеннер. Кызыл хоорайның оорединге черлериниң студентилери хову ажылдарындан аңгыда, көдээниң культурлуг амыдыралынга мурнакчы чоруун база көргүзүп келген. Олар чурттакчы чоннуң мурнунга солун программалыг концертти көргүзүп, лекция, беседаларны чомчуп, дыштанылга кежээлерин организастап, хову турлагларынга агитхүүдустарны, хаза солунналарны болгаш янзы-бүрү шоодулуг үдүрүлгелерни кылып турганнар.

Күскү дүжүт ажаалдазын доозган колхозтар, совхозтар келир чылдың чаагай дүжүдү дээш ажылын удам калбартып чорутса эки. Ынчангаш ажыл-агыйларның партия организапиязылары, удуртукчулары, специалистер кол кичээнгейин чер андырыгалыынче, бедик шынарлыг урезиннерни уруп алырынче, хордунуң шыктыг болуруче болгаш суггарылгаже үлегар үзүрлүг. Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр органиктиг болгаш минералдыг чемнишпилгелерни шөлдерге четяпп-биле соортуп алыры — хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

В. СЕРЯКОВ.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы.

ОКТЯБРЬНЫҢ 55 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР

ТЫВА—ХАКАСИЯ

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ АРАЗЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭРТКЕН 9 АЙЛАРДА ТҮННЕЛИ

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АДЫРЛАРЫ	Тыва АССР: 9 айларда план күүседи, %	Тыва АССР: 1971 чылга деңнеп, %	Хакас авт. область: 9 айларда план күүседи, %	Хакас авт. область: 1971 чылга деңнеп, %
УЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	103,4	112,2	89,0	115,0
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү	102,0	109,7	91,0	117,0
ТУДУГ				
Керээ чарыл күүседир ажылдарның хемчээли	96,3	106,2	99,9	101,6
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү	98,5	104,1	99,7	103,6
ТРАНСПОРТ				
Автотранспорт-биле чүк соортуунуң ниити ажыглалы	106,9	113,9	96,7	99,8
АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА				
Чоннуң амыдырал хандырылгазы	93,2	102,9	91,1	113,9
САДЫГ				
Үүрмектеп садар барган саарылгазы	98,6	105,8	37,6	105,7

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКТУЛАРЫҢ САДАРЫ				
(Немелде план-биле)				
Тараа	81,2	274,7	48,0	77,0
Картофель	—	—	120,0	122,0
Ногаалар	—	—	63,0	85,0
Эт	105,0	108,0	111,0	110,0
Сүт	108,0	103,3	99,0	103,0
Чүүрге	—	—	107,0	116,0
Дүк	96,5	104,5	106,0	105,7
МАЛ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен сааган сүт	84,0	98,6	82,0	98,0
Бир дагаадан алган чүүрге	85,3	110,7	78,0	102,0
Бир баштың дүжаар ортумак денизин килограмм-биле:				
Мыйыстыг бода мал	279	97,8	377 кг.	105
Хаван	103	94,4	80 кг.	93
Хой	39	100,0	41 кг.	95
Тараа культураларының ортумак дүжүдү (1972 чылдың октябрь 1-де план күүседеди-биле)	117,3	192,8	115,4	105,7

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ ШАҢНАЛДАР

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бюрозу, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның үлетпүр, көдээ ажыл-агый, транспорт, коммунал-амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң, түдүг болгаш садыг организапияларының арасында социалистиг чарыштың үшкү кварталда түннелиш чугаалажыны көргеп. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчилеринге даразында коллективтерни кынрген:

Үлетпүр будүрүлгелеринден — КЫЗЫЛДЫҢ ТҮҮЙБҮЗАВОДУ, (директору С. Г. Красноперов, парторганизациянын секретары А. И. Архипов, профбирлел месткомунуң даргалы А. Т. Калинин) продукция сайгарарының планын 107,1 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериин 100,1 хуу күүсеткеп.

Автотранспорт будүрүлгелеринден — респотребсоюзтуң АТБ-зинин коллективи (директору П. Л. Маслов, парторганизация секретары П. С. Ковалев, профбирлел месткомунуң даргалы М. Я. Мельберт) үшкү кварталда тонна-километр талазы-биле планын 112,2 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринин даалгазын 117,3 хуу боттандырган.

Түдүг организапияларындан — «Востокевентехмонтаж» трестиң көжүп чоруур механизапазының (начальниги Л. И. Кубышкин, парторганизация секретары И. Н. Струков, профбирлел месткомунуң даргазы В. П. Чепрасова) ажылчилери эки ажылдаан. Олар монтаж ажылдарының опаалгазын 113,9 хуу күүсеткеп.

Көдээ ажыл-агый ишчилеринден — «КӨК-ТЕЙ» СОВХОЗУ (директору А. И. Ломаев, парторганизация секретары В. М. Гаврилова, ажылчын комитединиң даргазы М. С. Панарин) кварталда көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрер болгаш күрүнеге садар планныг опаалгазын чедиишкининг боттандырган.

Коммунал амыдырал хандырылга будүрүлгелеринден ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАЛГА-КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЛЫГ УЧАСТОГУНУҢ КОЛЛЕКТИВИ (начальниги В. А. Бархатов, парторганизация секретары А. М. Литвиненко, профбирлел месткомунуң даргазы А. С. Мартынова) барааннып продукция будүрериниң планын 104,5 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн опаалгазын 106,8 хуу күүсеткеп.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорküүскомунуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан. Садыг организапияларындан социалистиг чарыштың негелдезин күүседкеп коллектив чок болганындан кымга-даа шилчиир тукту тывыспаан.

Сентелге заводунуң, «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобазазының, «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелелиниң, № 2 бажың эргелелиниң ажыл-ишчилери III кварталда эки ажылдаанын демделдөөри.

ДАШТЫКЫДАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

ЮБИЛЕЙНИ ДЕМДЕГЛЕП ТУРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң 50 чылын калбаабиле демдеглеп турар. Воеводстволарда болгаш уезділерде ол алдарлыг байырлалга тураскаадткан семинарлар, эртем-тайылбыр сессиилары эртип. Советтер чуртунуң чедиишкининериниң дугайында делегелгелер ажыттынган. Совет Эвилелиниң культура хүннерин организастап, кинофильмнерни көргүүп турар.

Выдгош воеводствозунуң Груденидзе «Космонавтика хүннерин» эрттирип турар. Влоплавекте номнар делегелгезин ажыткан.

Белорус ССР-ниң Витебск облазы-биле пайыралдажып турар Зеленогур воеводствозунуң ортумак школаларының аныяктарының аразында «Бистиң оңнүктериниг чуруу» деп чурук конкурузун эрттирип турар.

Ольштынның улустуң чаңгыс эп фронтузунуң воеводство комитединиң болгаш Польша-совет пайырал нинтилелиниң воеводство баштаар черинин каттышкан байырлыг сессиязынга юбилейни Ольштып воеводствозунга байырлап эрттиреринин программазын бадылаан.

Пекинде чеде берген

ПЕКИН. (СЭТА). Кызыгаар айтырыгларын таарыштыр дугуржур талазы-биле совет-кыдат чугаалажышкыннарда совет төлээлериниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң дашты кыры херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичёв биле ССРЭ-ниң КУР-да элчизин В. С. Толстиков Москвадан Пекинде чеде берген.

Пекин аэродромунга оларны КУР-нуң дашты кыры херектер министриниң оралакчызы Юй Чжань, социалистиг чурттарның Пекинде дипломаттыг төлээ черлериниң төлээлекчилери уткаан.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

БОНП. (СЭТА). Гамбург хоорайда демисежин турар вьетнам удуска эп-сеткил каттыштырылгазын илередириниң хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы болган. Ону Герман Коммунистиг партия, «Социалистиг немец ажылчын аныяктар» организациязы болгаш «Спартак» даор маржиспем студентилер эвилели организастаан.

Чыскаал соонда болган митингиге ГКП-ниң Гамбург организациязының даргазы Я. Винеке чүве чугаалаат, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның чедиг түүлдөн тургустунган программазын ГФР-ниң дешпилелиг күштери деткип турарын айыткаш, ВДР-ниң девискээрин америк ужкар күүдүдүн арааталыг бомбалап турарынга шинтирилиг удурланышкынын илереткеп.

АГРЕССИЯНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Октябрь он беште израиль самолёттар Ливанның чурттакчылыг черлерин бомбалап, агаардан тайбың чурттакчыларны боолаанының даартазында Ливанның девискээриче база катап ханылап киргеп. Бейруттуң ооок-кавызынга дыка чавыс ужудушкуннарны ылгаан.

Израильдиң ындыг үүлгедиишкинниери Ливанның чонун коргуп-сүттедир соруглалыг деп палестин информация агентилели дыннадып турар.

Ливанның президентизи С. Франжье, премьер-министр С. Салам болгаш даштыкы херектер министри Х. Абу түскай хурал чыгаш, аңаа КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң хомудал кирер болгаш бо айтырыг талазы-биле түскай бижикти КНО-нуң Чиргиче секретары К. Вальдхаймче чорудар деп шийтирлээн.

Ол-ла хүн Х. Абу Айыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның элчиннерин хүлээп алгаш, Ливанның девискээринче израильдериниң хаддан турганыының дугайын дыннаткал.

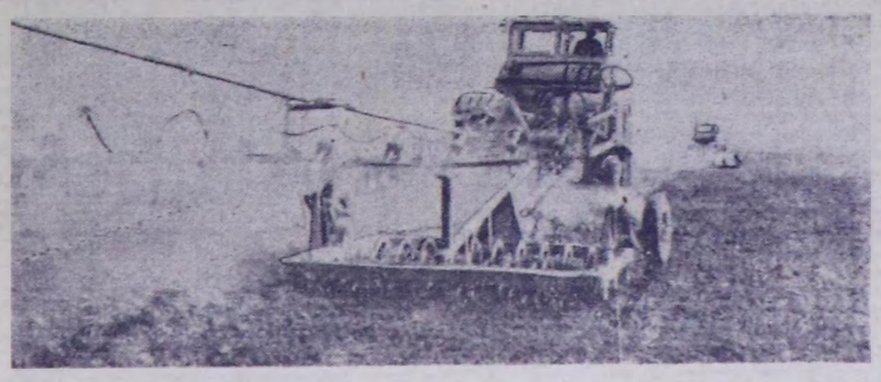

Көдээ ажыл-агый — Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың сырый үре-түнелдиг кады ажылдажылга кылып турар адырларының бирээзи апарган. Ийи чурттуң аразынга көдээ ажыл-агый техниказы-биле бот-бот-тарынга дузалажышкыны чыл келген тудуш-на улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: күчүдүг совет машиналар — «Кировец» даор тракторлар-биле Нойбранденбург округтуң тараажылары келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салып турлар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачыны» колхозунуң теп септелге мастерскаазында янзы-бүрү мергежилдиг кижилерни ажылдап турар. Оларның аразында токарь Николай Абарынов — коллективте хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи. Токарь хүн үлүүн 120—128 хуу күүседип турарындан аңгыда, одалгалыг аппаратуралар септеп, эптээр цехке база-ла кызымаккай ажылдап келген.

ЧУРУКТА: токарь И. Абаринов.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АҢГЫС АНДАРЫЛГАЗЫ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел 1972 чылдың октябрь 15-тен 30-га чедир шилчиир Кызыл тукту, 250 рубль түнүүг шаңналды күскү чер андырылгазынга болгаш саван аңаап алырынга чедиишкининг болган районнарга тыпсырының дугайында шиитпирни хүлээп алган болгай. Аңаа хамаарыштыр аңгыс андырылгазы бо хүннерде районнарда капчаар чоруп турарын доңчулаарга мындыг.

Республикага шиитизи-биле 77186 га аңгыс андартыгган ийикпе, планның 58,3 хуузу күүсеттингеп. Ол чугула ажылды Эрзин районду 81,7, Бай-Тайга — 79,4, Таңды — 67,6, Каа-Хем — 64,4, Улуг-Хем — 55,6, Барыын-Хемчик — 52,5, Чөөн-Хемчик — 43,6, Бии-Хем — 42,0 хууга күүсеткеп. Ол ышкаш Кызыл хоорай Совети 2271 гектар аңгысты андарып, планын 74,3 хууга күүсеткенин демделдөөр херек.

Чамдык районнарда аңгыс андырылгазы оожум темпилиг чоруп турарын айтыр херек. Чижээлээрге, Тожу чугае 12,2, Тес-Хем — 27,3 хуу күүсеткеп.

Көдээниң ажыл-ишчилери, күскү чер андырылгазының, саван ажаап алырының планын күүседиринче бүгү күштү салбышаан, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражылынар!

СОВЕТ-ЕГИПЕТ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 17-де Кремльге эттер А. Н. Косыгинниң, Н. В. Подгорныйның Египет Араб Республиканың Премьер-министри Азиз Сидки-биле чугаалажышкыннары үргүлчүлээн.

Чө-найыралчы байдалга боон эртеп чугаалажышкынның үезинде совет-египет харылзаалары хөгжүдериниң болгаш Чөөкку Чөөн чүүре байдалдың айтырыгларының талазы-биле санал-оналга солчуушкунуң доозган, делегейниң ийи талага сонуургалдыг боон турар чугула айтырыгларыя база чугаалажып көргеп.

Болган чугаалажышкынарының түннелдериниң дугайында кады кылыр совет-египет дыннадыгны парлаарынга холбашкан дугуржулга чедип алдынган.

(СЭТА)

ТАРАА ЧАШТЫНГАН

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА-ның корр.). Крайның механизаторлары ийи миллион ажыг гектарда күзүн чажар тараапы тарып доозган. «Безостая-1», «Кавказ», «Аврора», «Мироновская-юбилейная» деп тергиин үрезиннерни, чемишпилгелер-биле кады чажып тараан.

Крайның девискээрине чаттаашкын боон турганыңдан чашкан тараа күскү хүнүүг чылыг хереливге богаварын үүнүп эгелээн.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯЛАР

БЕЛЕТКЕЛДИ БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ЧОРУДАР

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуп эгелээрингe чедир ийи ай бичии-ле амыг үе арткан. Ынчангаш аҥаа белеткелдиҥ дугайында айтырыгже партия организацияларының доктаамал сагыш салып турар. Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунуң партийжи-организастыг амылдар киидизинге ол чугула амылдың канчаар чоруп турарының дугайында партия Кызыл хоорюмунуң база Чөөн-Хемчик райкомунуң партийжи-организастыг киидистериниҥ эргелекчилери В. А. Подругин биле К. К. Хомушку оларның информацияларын дыҥнаан.

Кызылдың болгаш Чөөн-Хемчиктиҥ партия организацияларының партдокументилерни солуурунга белеткелдер-биле холбашкан ажылдарны СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалынга дүүштүр чорудуп турар дээрзин аҥаа демдеглээн. Оларның хөй-хөйү ол талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни боттандырып, коммунистерниҥ идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидеринче угланган ажылдарны чорудуп турар. Хөй-хөй партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазы экижип, дайынчы арга-шинээзи бедип турар.

Ынчалзамок партдокументилерни солуурунга белеткелдер талазы-биле амылдар хоорайда-даа, Чөөн-Хемчик районда-даа кошпак чоруп турарын хуралга демдеглээн. Чижээ, хоорайда 15 парторганизацияда кымнар деп коммунистер-биле беседалар кылырын амдыгаа чедир тодаргайлаваан, оларның чамдыктары маҥаа холбаштыр чорудар хемчеглерни ажылдап кылбаан. Чөөн-Хемчиктиҥ Чадаана хоорайда чамдык парторганизациялар коммунистер-биле беседаларны эгелевээн.

Хоорайда-даа, Чөөн-Хемчиктe-даа коммунистер хөй. Ынчалзамок оларның учёт карточказынга немелделер киирип, шүүштүрер амыр ам-даа чогуур деҥнелде тургустунмаан.

Партдокументилерни солуурунга организастыг-даа база техниктиг-даа белеткелди бүгү талалыг, харыысалгалыг чорудуп, организас-политиктиг чугула ол хемчегни партия эге организацияларының организакчы болгаш политмассалыг ажылын улам эҥижидериҥe, коммунистерниҥ идепкейин база сагылга-чурумун бедидеринге ажыглаан турар умурлуг дээрзин ол хуралга айыткан.

СЭКП РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Күскү хову ажылдарын шалыпкын доозары, малды хүр чаагай кыштагладыры база көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткенири амгы үеде бүгү партия организацияларының кичээнгейиниҥ төвүнде турар. Ынчангаш ам партия эге организацияларының хуралдарынга, СЭКП райкомнарының пленумнарынга, районнарның партия активиниҥ хуралдарынга ол дугайын тодаргай чугаалажып, ханы анализти кылып турар.

СЭКП Мөҥгүн-Тайга райкомунуң чоокта чаа болуп эртикен пленумунга бо талазы-биле айтырыгны чугаалашкаш, районда амгы байдалды, кыштаглаашкынга болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелди бүгү талалыг сайгарып көрген. Пленумга ол дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол кыяган. Чугаалашкан айтырыгга хамаарышкан делгереҥгей хемчеглерни пленум хүлээп алган.

ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Бо чылын агаар-бойдустуң таарымча чок берге байдалдары турза-даа, республиканың өске черлеринде ышкаш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эрзинчилер чамдык чедишкиннерни чедип алган. Районнуң партия организацияларының хуралдарынга амгы үеде көдээ ажыл-агыйның күскү ажылдарын доозарының база көдээ ажыл-агый чылынга белеткелдиҥ дугайында айтырыгларны бүгү талалыг чугаалажып турар.

Дүүн Эрзин суурга районнуң партия активиниҥ хуралы болган. Күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын доозарының болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдиҥ талазы-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында айтырыгны аҥаа чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш кылган. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планы чок болза-даа, багай эвес дүжүттү өстүргеш, күрүне шыгжамырынга 301-ден хөй тонна тарааны киирген. Бо талазы-биле «Мөрен», «Коммунизмче орук» колхозтарның ажыл-ишчилери эрес-шудургу ажылдаан. Район зүтти, сүттү күрүнеге садарының 9 айларда планын база күүсеткен.

Активке хуралынга «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы М. Түтер, «Чаа орук» колхозта партия эге организациязының секретары О. Сагаандай, Ленин аттыг колхозта хойжу З. Ендан болгаш өскелер-даа санал берген.

Районнуң партия активиниҥ хуралы чугаалашкан айтырыгга холбаштыр доктаалды болгаш түскай хемчеглерни хүлээп алган.

КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕР ЧАВЫС

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң партия организациязы көдээ ажыл-агый будүрүлгезинге коммунистериҥ болгаш бүгү колхозчуларның политиктиг база күш-ажылчы идепкейин бедидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Ол дугайын чоокта чаа аҥаа болган партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга ханы анализтеп көргеш. Мал, чер ажылында бүгү коммунистериҥ чартык кезии хаара түттүнген. Ортумак звеноҥуң ажылдакчыларынга ажыл-херээни коммунистери дешпиткен. Үшкү квартазда мал бажы өстүрериниҥ планы барык шүүтү үүжүн аайы-биле күүсеттинген. Күрүнеге колхоз 2613 центнер эттээ, 467 центнер сүттү сатkан. Ол көргүзүглер планнаттынганындан (тос айларда) хөй.

Партбюро, колхоз баштаар чери политиктиг болгаш организакчы ажылды чорудуп тургаш, ниитиниҥ малынга бодүүн чем белеткээрин эки чорудуп, районда бир дугаарында планын күүседип алган. Мурнуку чылдарга деҥнээрге, колхоз тараа болгаш мал чемин тарымал культураларның бедик дүжүдүн алган.

Ажыл-агыйның мурвакчыларының арасында коммунистер хөй. Дайын үеэнде эки турачы чораан Сояң Алдын-Херел тергиин хойжуларның бирээзи. Төрүүр чүс хоюнга онааштыр 97 хураганны, бир хойдан 2,8 килограмм дүктү ол алган. Назы-хары догуп, кадыынын байдалы шоолуг эвес-даа болза, хоочун коммунист Сояң Калдаҥ база эки көргүзүглүг. Ооң ажылынга кызымаан колхозчулар чугаалажып турар. Аныяк коммунист Зоя Чамзы ферманың саанчыларының арезында социалистиг чарыштың тивилекчизи боон артпышаан.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

Механизатор-коммунист Баазаҥ Сады трактору-биле көрзүн ажылдап кылыр нормазын оравчок ажырган. Коммунистериҥ үлегерин өскедаа колхозчулар эдерген. Хойжулар Д. Лаҥаанның, Б. Уртунуң, А. Бызаакайның, О. Диҥзитмааның, механизаторлар Н. Сувактың, А. Шалыктың, С. Хөөмейлээрниҥ болгаш өске-даа малчыннарның аттарын илеткелге адаан. Аныяк коммунист човаачылар А. Бызаакай, Н. Эренден, В. Кадып-оол колхозунда ат-алдарлыг.

Бистиҥ партиявыс бөгүн дүүнгүзүнден, даарта — бүгүнгүзүнден эки ажылдаарынче ажыл-ишчилерни кыйгырып турар. Ынчалаа-даа ажыл-херекти адаа дүүштүр ап коор болза, колхозта четпестер хөй. Малдың продуктулуу эрткен чылдан эвээжээн. Төрүүр чүс баш малга оналаштыр чаш төл чүүнү айы-биле эвээш алдынган: эрткен чылын колхоз чүс хойдан 89 хураганны камгалап алган болза, бо чылын — 83 болган. Күрүнеге дүк садар планын колхоз күүсеттээн. Сатkан малдың ортумак деҥзиин база-ла кордүнгенинге четпээн. Амгы үеде кыштаглаашкынга белеткел орайтап, мал чемининг, сөөртүлгези ооҥум чоруп турар. Чер ажылының культураза ам-даа чавыс, ажылды организастаар турары кошкак. Хой акша-хөреҥги-биле эде кылдырган Доозуннуг бугазын багай ажыглап турар. Мал, чер ажылында социалистиг чарышты организастаанында сөзу барымдаалаан түүдер хөй. Мурнакчы дуржулганы пенттередир ажылды партбюро кичээнгейге албаан. СЭКП обкомунуң IX пленумунуң малчыннарны суурларга доктаамал чурттадыры-биле шилчидер дугайында доктаалын мында багай күүседип турар.

Бар четпестер партбюронуң, ооң секретары турган Г. Сояның политмассалыг ажылдарында коммунистерниҥ, колхозчуларны кижизидер хүлээлгезин партия организациязы четпес күүседип турар. Чамдык коммунист малчыннар малды чидирер, төтчелээр, харын-даа мал самчыгдаар үүлгедиглери дээш партиядан үндүрткен.

Ийи хойжу бригадада партия болуктериниҥ ажылы тодаргай эвес. № 1 хойжу бригадаҥын чамдык кадарчылары (ооң иштинде коммунистер база бар) мал чемин белеткээрингe киришпейн, планын үүжү турда, хемчеглер аҥдынмаан. Партболук организакчызы К. Дугар-оол «ажыл кылбаан мен» дээш, отчёт бээринден ойталаан.

Көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглериниҥ ажылын партбюро контрольга албаан. Чамдык мал эмчилери, зоотехниктер мал коданнарын кезиидес, тодаргай ажылдавас турган. Бригадирлерде ындыг үүл база бар. Малчыннар ортуузунга өөредилге чорувайн турар солуп-сеткүүл неделя-неделязы-биле келбейн баар, лекция, беседа ховар болуп турар деп шүүтүмчүлелдер база болган. Бо дээрге партбюроның дорт ажылы-дыр. Мал ажылынче аныяктарны чорудар талазы-биле колхозта комсомол организациязы кошкак сагыш салып турар. Профэвилел организациязында база четпес ажылдан турар. Көдээ Советтиҥ ажылын (даргазы ээ Д. Салчак) хуралга шыҥгыы шүүтүмчүлээн. Хөй-ниити организацияларын партбюро кошкак удурткан деп түүнел кылганы таварылга эвес.

Хуралга оң ажыг коммунистер сапал-оналдарны берген. Оон ажыл-херекчи түүпелдерни үндүрүп, ажылды экижидерин чаа партбюрога (секретары ээ Д. Шимит) отчёт-соңгулдалыг хурал даажан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

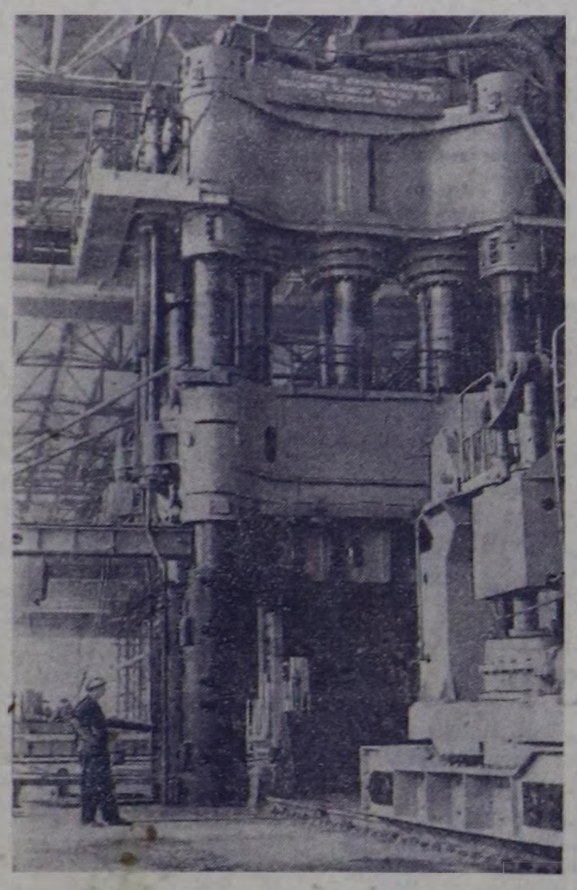

ЗАПОРОЖЬЕ. «Днепро түскай каҥ» заводта чаа узаныльга-пресс цехи ажыглалга киирген. Аҥаа онза быжыг каҥнарны болбаазырадып будүрер.

Цехти «Запорожтудуг» трестиҥ тудугжулар коллективи тудуп тургускан.

ЧУРУКТА: «Днепро түскай каҥ» заводтуң узаныльга-пресс цехи.

А. КРАСОВСКОЙНУҢ фотозу.
(СЭТА-ныҥ фотохроникazы).

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ ЭКИЖЭЭН

ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чылынга толептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелеринге Кызылдың амыдырал хандырылга комбинадының ажыл-ишчилери бо чылдың эрткен айларында багай эвес күүсеткен.

Чонга ачы-дуза чедирериниҥ хемчээлиниҥ планы үшкү кварталда 107,8 хуу, тос айларда — 103,1 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үеэн-биле деҥнээрге, чонга ачы-дуза чедирериниҥ хемчээли 13,8 хуу өскен. Ону күшажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринiҥ ачызында чедип алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

Үениҥ байдалы негеп келген

«Улуг-Хая» совхозтуң бүгү шээр малының чеден беш хуузу Хайыракан салбырында. А салбырда кыштаглаашкынга белеткелдиҥ байдалы кончуг ооҥум чоруп турар. Салбырның бодунда бо үеде 18138 баш төрүүр хой, 9958 баш хураган бар. Хураганнарны Хендерге салбырынче шилчидер бис деп, салбыр эргеленчизи А. Кувискаал чугаалап турар. Ооң орнунга Хөндергеден 600 хире хой Хайыракан салбырынга келир умурлуг. Ынчангаш бо салбырга чүгле шээр мал 58 коданга кыштаар. Оон аҥгыда салбырда 1255 баш мыйыстыг бода мал 11 коданга кыштаар.

Мыйыстыг бода малдың кажааларының үүрмек септелгези колдуунда кылдынган деп турза-даа, кадарчыларның олурар бажыҥнарының септелгезинге хол дегбээн. 58 коданга шээр малды кадарып турар малчыннарның иштинден кышкa кызымак белеткенип туралар эвээш эвес. Чижээ, Ондар Бадыжык, Шыырапай Конгаажык, Мижит-Доржу Карбы олар боттарының күжү-биле 13-тен 25 тонна чедир сигенни белеткеп, кыштагларның үүрмек септелгезин кылып алганнар. Бо чүгула амылды амдыызында малчыннар боттары шыдаар шаа-биле кылып турар боордан башка, салбырның талазындан боттуг хемчег албайн турар.

Салбырның шээр малының ийи кодаының кажаазы шуут чок, ам тудар деп планнап турар. Ол кажан болурул? Дөрт кыштагда хойжуларның чурттаар бажыҥнары чок болганда, өглерге кыштаар апаар.

Чалбаа Көк-оолдуң удурткаҥы тудуг бригадазы малчыннарның кажааларын тудуп, септел келген. Оларга төлевээниҥден тудугжулар ажылды чедир кылбааннар. Бо чүгула ажыл бөгүнге чедир янзы-бүрү чылдагаан-биле ынчаар саадап келген. Мындыг байдал-биле моон соңгаар эптежир аргажок. Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди кышка белеткелче шыҥгыы кичээнгей салырын үениҥ байдалы негеп келген.

О. ТАВАА.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының чаны-биле эрткен-дүшкен кижилериҥ мурнунга чаржыныгыр көстүр тудутлар артынчызы бар. Моон мурнунда аҥаа дыка улуг девискээрни долгандыр херимээш, гаражты, манзадан кылган складты болгаш өске-даа объектилерни тутkан тургаш.

Ам ында барык үүг-даа чок. Херимден арткан чүве ховар, складтың аастары, шифер дээвириг ийи-чаҥгыс кижилериҥ олчазы апарган. Ол тудуглар дээш күрүнепиҥ эвээш эвес акша-хөреҥгизиин чарыгдаан. Ону ындыг байдалга чедиргени харааданчыг. Ол тудуглар болза Чадаанаҥның сут ажыл-агый черииниҥ участогунуу болуп турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түүнели ындыг болган.

С. МОНГУШ.

АЖЫЛ-ХЕРЭЭҢЕР КАНДЫГЫЛ, ӨҢНҮКТЕР?

«... ССРЭ-ниҥ улустарының ленинчи найыралының найгамчыктыг хевирлери — социалистиг Төрээн чуртка шынчы, кызымаккай, күш-ажылчы чоруктар, бот-боттарынга дузалаамчы дайын сөөлүнде улус ажыл-агыйның катап тургузарының чылдарында болгаш коммунистиг тургузуушкуннуҥ дараазында-даа чылдарында улам күштелген».

(СЭКП ТК-ныҥ «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниҥ тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» Доктаалындан).

М. КОВАЛЕВ,
ажылчы чоннар депутаттарының Минск хоорай Советиниҥ күүскомунуң даргазы.

МИНСК болгаш Волгоград арazында муҥ-муҥ километр чаптылып чоруткан. Ынчалза-даа олар ёзулуг эп-найыралчы кожалар ышкаш чуруттап турар. Боттарының салым-чолуунуң талазы-биле дөмейлешкен ол хоорайлар Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда сырый харылзаавы тургускан.

Минскиге-даа, Волгоградкада-даа дайын савап четпес карама-коргаралдарны таварыштырган болгай. Белоруссияның пайысылалынга он-он муҥ кижи олген. Фашистериҥ үш чыл дургузунда ажелелиниҥ түүпелиниҥ улуг-биче 332 будүрүлге черлериниҥ чүгле он тозу будүн артkан. 5900 бажыҥнарны, дээди өөредилге черлерин, Эртемнер академиязын, бүгү-ле школаларны, клубтарны, уруглар садтарын, поликлиникаларны болгаш эмнелгелерни шуптузуун хүн-ыйбы ыллыр хүнөктап, узуткап каапкан турган.

Коммунистиг партия Минскиниҥ чүгле катап тургузар эвес, харын-даа ону улам клас-чараш кылырынче ажылчы чоннуг кыйгырган. Ынчангаш 1944 чылда-ла хоорайны катап тургузарының чиҥгине планын тургузуп эгелээн. Бүгү совет улус белорустарга республиканың пайысылалын катап тударынга дузалашкан.

Ол-ла хүннерде Волгоградтың тудугжуларының төлээлекчизи — дашчы Тимофей Иванович Супуркин Белоруссияның пайысылалынга чеде берген. Ол ыпчан оҥаа белекти — Павловтуң алдарлыг бажыҥының туунбуларын экkелген. Волгоградтың дашчызы оларны Тинилеге шөлүнге чүрттелга бажыҥының ханазынга салган. Ооң-биле дайынга чуурлуп, үрелген Белоруссияның катап тургустунуп эгелээн ийи хоорайның пайыралы ынчаар эгелээн турган.

Минскиниҥ төлээлекчилери Волгоградтың тудугжуларынга барып, оларның дуржулгазын өөренип ап тургаш, Ооң соонда удатпаанда «Волгоград тудуг» болгаш Минскиниҥ бирги тудуг трестериниҥ коллективтери социалистиг чарышты эгелээш, дуржулга солчуушкунун үргүлчү кылып келген. Волгоградтың сураглыг дашчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. В. Рудницкий Минск чурттугларга тудугжуларның каттышкан бригадазын организастаар талазы-биле дуржулгазын тайылбырлап берген. Ынчаарга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Г. Булаховтуң бригадазынга тууйбу салыр талазы-биле дуржулгазы волгоградчыларга дыка ажыктыг болган. Ону ажыглаарга хаваа тудуушкуну барык бүдүн чартык катап шапкын болур.

Чыл келген тудум-па оларның чарыжынга улам хой коллективтер киржип эгелеп турган. Минскиниҥ индустриалдыг тудуунуң кол бүдүрүлге черi — № 5 трест биле «Волгоргэдметаллург тудуг», «Волгоградмаш тудут» трестериниҥ чарыжы он чыл ажыг үргүлчүлеп турар. Чоокта чаа № 5 трест үлетпүрүүн хөй каът колонналарын эптеп тургузар ажылды дериг-херекселдериҥ, а ол ышкаш тускэй кодурукчу херекселдиҥ техниктиг документилерин волгоградчыларга берген.

Минскиниҥ трактор тудугжуларынга оларның Волгоградта өөнүктери чоокта чаа чораан, чылдың бирги чартынга ажылдың түүпелдерин үндүргеннер. Ол коллективтериниҥ найыралы чээрби беш чыл мурнунда, кажан волгоградчылар Белоруссияга трактор кылыр баштайгы заводту кылырынга дузалаан үезинде тургустунган. Олар ынчан янзы-бүрү дериг-херекселдерни биске берип, Минскиниҥ он-он ажылчыннарын заводтуң профессияларынга өөреткеннер.

Ол ийи заводтуң найыралының салдарындан тус-тус пехтер, бригадалар, ажылчыннар арazында база эп-найыралды харылзааже шилчээн. Эрткен чылын Минскиниҥ болук дарганнары боттарының эштеринге аалдап барып чораан. Ээлчег даалгаларын ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштың чаа хевирлиг Минскиниҥ даргаларын өөренип алгаш келгеннер. Ооң ачызында күш-ажылдың будүрүкчүлүүн дыка улгатkан болгаш ону өске цехтерге бөза калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Бо чылын волгоградчылар МТЗ-ке келгеш, продукциялың шынарлыг болурунуң аргаларын өөренип алганнар. Бо беш чыдаа ыңдыг аргаларның ачызында «Беларусь» тракторларның курлавыр күүзүн бир муҥ мото-шакка чедир улгаттырар аргалыг.

Минскиниҥ болгаш Волгоградтың мотор заводтарының чарыжы моон-биле ам дөрт чыл боон турар. Олар чылдың-на керээлерни чаартып, ниити күш-биле түүпелдерни үндүрүп келген. Быжыг пайыралдың демдээ кылдыр Минскиден аппарган бир ыяш Волгоградтың мотор заводунуң девискээринде үүлүп турар. Ону будүрүлгениҥ эң дээре ажылчыннары ажаап турар.

Амгы үеде ол ийи хоорайның будүн-будүн райониары, безин чарыжып турар апаргаш, тускай совет улус белорустарга республиканың пайысылалын катап тударынга дузалашкан.

Ол-ла хүннерде Волгоградтың тудугжуларының төлээлекчизи — дашчы Тимофей Иванович Супуркин Белоруссияның пайысылалынга чеде берген. Ол ыпчан оҥаа белекти — Павловтуң алдарлыг бажыҥының туунбуларын экkелген. Волгоградтың дашчызы оларны Тинилеге шөлүнге чүрттелга бажыҥының ханазынга салган. Ооң-биле дайынга чуурлуп, үрелген Белоруссияның катап тургустунуп эгелээн ийи хоорайның пайыралы ынчаар эгелээн турган.

Минскиниҥ төлээлекчилери Волгоградтың тудугжуларынга барып, оларның дуржулгазын өөренип ап тургаш, Ооң соонда удатпаанда «Волгоград тудуг» болгаш Минскиниҥ бирги тудуг трестериниҥ коллективтери социалистиг чарышты эгелээш, дуржулга солчуушкунун үргүлчү кылып келген. Волгоградтың сураглыг дашчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. В. Рудницкий Минск чурттугларга тудугжуларның каттышкан бригадазын организастаар талазы-биле дуржулгазын тайылбырлап берген. Ынчаарга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Г. Булаховтуң бригадазынга тууйбу салыр талазы-биле дуржулгазы волгоградчыларга дыка ажыктыг болган. Ону ажыглаарга хаваа тудуушкуну барык бүдүн чартык катап шапкын болур.

Чыл келген тудум-па оларның чарыжынга улам хой коллективтер киржип эгелеп турган. Минскиниҥ индустриалдыг тудуунуң кол бүдүрүлге черi — № 5 трест биле «Волгоргэдметаллург тудуг», «Волгоградмаш тудут» трестериниҥ чарыжы он чыл ажыг үргүлчүлеп турар. Чоокта чаа № 5 трест үлетпүрүүн хөй каът колонналарын эптеп тургузар ажылды дериг-херекселдериҥ, а ол ышкаш тускэй кодурукчу херекселдиҥ техниктиг документилерин волгоградчыларга берген.

Минскиниҥ трактор тудугжуларынга оларның Волгоградта өөнүктери чоокта чаа чораан, чылдың бирги чартынга ажылдың түүпелдерин үндүргеннер. Ол коллективтериниҥ найыралы чээрби беш чыл мурнунда, кажан волгоградчылар Белоруссияга трактор кылыр баштайгы заводту кылырынга дузалаан үезинде тургустунган. Олар ынчан янзы-бүрү дериг-херекселдерни биске берип, Минскиниҥ он-он ажылчыннарын заводтуң профессияларынга өөреткеннер.

Ол ийи заводтуң найыралының салдарындан тус-тус пехтер, бригадалар, ажылчыннар арazында база эп-найыралды харылзааже шилчээн. Эрткен чылын Минскиниҥ болук дарганнары боттарының эштеринге аалдап барып чораан. Ээлчег даалгаларын ажыр күүседири дээш социалистиг чарыштың чаа хевирлиг Минскиниҥ даргаларын өөренип алгаш келгеннер. Ооң ачызында күш-ажылдың будүрүкчүлүүн дыка улгатkан болгаш ону өске цехтерге бөза калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Бо чылын волгоградчылар МТЗ-ке келгеш, продукциялың шынарлыг болурунуң аргаларын өөренип алганнар. Бо беш чыдаа ыңдыг аргаларның ачызында «Беларусь» тракторларның курлавыр күүзүн бир муҥ мото-шакка чедир улгаттырар аргалыг.

Минскиниҥ болгаш Волгоградтың мотор заводтарының чарыжы моон-биле ам дөрт чыл боон турар. Олар чылдың-на керээлерни чаартып, ниити күш-биле түүпелдерни үндүрүп келген. Быжыг пайыралдың демдээ кылдыр Минскиден аппарган бир ыяш Волгоградтың мотор заводунуң девискээринде үүлүп турар. Ону будүрүлгениҥ эң дээре ажылчыннары ажаап турар.

Амгы үеде ол ийи хоорайның будүн-будүн райониары, безин чарыжып турар апаргаш, Минскиниҥ будүрүлгеен «Ударник» заводтуң эң дээре ажылчыннары байыр-чыскаал хүнеринде «Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге эң бедик коргузүглерни чедип алганы дээш» деп, алдын үжүктер-биле бижип каап тукту тудуп алгаш эртелер. Ол болза Волгоградтың ажылчы чоннарының белээ-дир.

Хоорайларның аразында 1971 чылдың социалистиг чарыжының түүпелдерин үндүрер дээш Волгоградтың төлээлекчилери Минскиге база кээп чорааннар. Минскиниҥ үлетпүрү чылдың баштайгы чартыныҥ планын июнь айда-ла ажыр күүседипкенин боттарывыстың өөнүктеривиске өөрүшкү-биле дыҥнадып болур бис. Дыка хөй миллион рубльдиҥ янзы-бүрү продукциязын чурт алган.

Будүрүлге черлери боттарының продукцияларын дыка чаартkан. Чаа-чаа продукцияларның аразында — үш чүүл хевирлиг «МАЗ» дээр автомашиналар, «ЕС-1020» деп электропүрү саналга машиназы, «Минск-6» соодукчу, «Океан» радиоприёмник, ооң-он хевирлиг аргытлыг, даараглыг болгаш хом-галантереяга кылыглары бар бооп турар.

Минскиниҥ бүгү-ле үлетпүр будүрүлге черлериҥде юбилейниҥ хүндүлүг демдээн алыр эрге дээш чарыш калбаргаш. Ол ышкаш кампалга болгаш кампыг чорук дээш, продукциянын шынарын улам экижидери дээш шимчээшкин дыка калбаргаш. Хоорайның будүрүлгелериниҥ продукциязының алдан хевирлериҥе шынарның күрүне демдээн тывыскаш...

Бот-боттарының аразында аҥы-дуҥма найыралды быжыы-биле тудуп турар бо хоорайлар совет кижилериҥ кыаымаккай күш-ажылының ачызында хүн-ыйба, буузундулар кырынга катап тургустунгаш, улам эки болгаш ат-алдарлыг болу берген.

Бөгүнгү Минск — чурттуң эң улуг үлетпүр болгаш культура төптериниҥ бирээзи. Хоорайның кол-ла үлетпүрү — машина тудуушкуну болгаш металл болбаазырадыры болу берген. Минскиниҥ будүрүлгелериниҥ пехтеринден республиканың бүгү үлетпүр продукциязының үштүн бири кылдынып үнүп турар.

Чедиишкиниҥ бүрүзү-ле — бистиҥ ниити чедиишкинивис дээрзин аҥа билир бис. Чижээ, кайгамчыктыг «МАЗ»-тарны будүрүп үндүрериҥе бүгү чурттуң 1200 ажыг будүрүлгелери киржип турар. 300 хире заводтар «Беларусь» тракторларга янзы-бүрү кезектерни чорудуп берип турар. Москва, Ленинград, Киев, Вильнюс, Рига, Волгоград, Харьков, Липецк дээш чурттуң өске-даа хөй-хөй чүс хоорайлары-биле Минск сырый харылзаалыг.

Минскиниҥ культурлуг амыдыралды кайгамчыктыг: ында алды профессионалдыг театр, цирк, сес музей, Спорт орду-зу, хөй санныг спортчу залдар, бассейннер, стадионнар, чүс-чүс библиотекалар бар. Минскиниҥ студентилер хоорайы деп турары база таварылга эвес. Оон 13 дээди өөредилге черлеринде болгаш хөй санныг ортумак өөредилге черлеринде он-он муҥ оолдар, кыстар, а ниити эртемниҥ 164 школаларында — 160 муҥ уруглар өөренип турар. 6,5 муҥ эмчилер болгаш барык 12 муҥ ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары хоорайның чонунуң кадыкшылын камгалап турар. Хоорайда 105 эртем албан черлери бар. Оларда 300 ажыг докторлар болгаш 3600 эртемнер кандидаттары ажылдап турар.

Хостуг улустарның пайыралывын болгаш бот-боттарынга дузаламчыгының ачызында бистиҥ чурт күүү-шылаадыг дээрiҥ белорус улус ыяк билир.

Бистиҥ партия ССР Эвилелиниҥ 50 чыл болур алдарлыг юбилейин XXIV съездиниҥ тоогүүлүг шиитпирлериҥ амыдыралга боттандырары дээрзин ам-даа билир бис. Чижээ, кайгамчыктыг «МАЗ»-тарны будүрүп үндүрериҥе бүгү чурттуң 1200 ажыг будүрүлгелери киржип турар. 300 хире заводтар «Беларусь» тракторларга янзы-бүрү кезектерни чорудуп берип турар. Москва, Ленинград, Киев, Вильнюс, Рига, Волгоград, Харьков, Липецк дээш чурттуң өске-даа хөй-хөй чүс хоорайлары-биле Минск сырый харылзаалыг.

Минскиниҥ культурлуг амыдыралды кайгамчыктыг: ында алды профессионалдыг театр, цирк, сес музей, Спорт орду-зу, хөй санныг спортчу залдар, бассейннер, стадионнар, чүс-чүс библиотекалар бар. Минскиниҥ студентилер хоорайы деп турары база таварылга эвес. Оон 13 дээди өөредилге черлеринде болгаш хөй санныг ортумак өөредилге черлеринде он-он муҥ оолдар, кыстар, а ниити эртемниҥ 164 школаларында — 160 муҥ уруглар өөренип турар. 6,5 муҥ эмчилер болгаш барык 12 муҥ ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары хоорайның чонунуң кадыкшылын камгалап турар. Хоорайда 105 эртем албан черлери бар. Оларда 300 ажыг докторлар болгаш 3600 эртемнер кандидаттары ажылдап турар.

Хостуг улустарның пайыралывын болгаш бот-боттарынга дузаламчыгының ачызында бистиҥ чурт күүү-шылаадыг дээрiҥ белорус улус ыяк билир.

Бистиҥ партия ССР Эвилелиниҥ 50 чыл болур алдарлыг юбилейин XXIV съездиниҥ тоогүүлүг шиитпирлериҥ амыдыралга боттандырары дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннер-биле ужуражырынче кыйгырган. Юбилейлиг чылда бир миллион чурттакчылыг апаргаш Минскиниҥ ажыл-ишчилери партиявыҥ ол кыйгырымынга боттуг ажылкеректери-биле харылзап турар. Олар күрүне планнарын болгаш боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге бүгү күүзүн бээринге бижыг шиитпирлиг.

(СЭТА).

«ШЫННЫҢ» почтазыңдан

Лесник Мачын

Сайын-оол Монгушевич Мачын ам 39 харлыг. Ол Улуг-Хем районда ыяш ажыл-агый черииниҥ Ак-Тургада салбырының ажылчыны болуп, 4 чыл иштинде «Дружба» деп хирээ-биле ыяш кезип ажылдаан. Онаашкан ажылынга кызымак чорууп коргүкеш, коллективтиҥ мурнакчы кижилериниҥ санынга кирген. Кежээки школага өөренмишаан, ай, квартал планнарын, ол доктаамал ажыр күүседип келген.

Алды чыл бурунгаар ол аҥаа лесничтеп ажылдап эгелээн. Баштайгы үеде бергелерге таваржып турза-даа, хоочун дуржулгалыг эштериниҥ дуржулгазын эдерип, арга-сүмезин ап, бодуунуң бижыг тура-соруу-биле бергелерни ажып эрткен.

М. Мачын бойдусту камгалаар талазы-биле тайылбыр ажылдарын чон ортуунга чорудуп, харылалап турар участогуна үлегерлиг байдалды тургускап. Ол — идепкейлиг хөй-ниитичи, дружинник. Ажылынга эки коргүзүглери дээш каш удаа шаҥнадып, мактадып келген. Сайын-оол Монгушевич Мачынның адын районнуң ыяш ажыл-агый черииниҥ Хүндүлел самбыразында киирген.

К. КОМБУ.

Кышка белеткел

Бии-Хем району бо чылын 89 муҥ шээр, 12 муҥ мыйыстыг бода малды, 350 хаванны кыштаглаашкынга киирер. Шуптуу 205 кыштаг, 421 чуртталга бажыны болгаш 239 кажаа септеттинген. Ам-даа 31 кажаа, 10 чемгерилге цехтерин септээр ажылдар чоруп турар. Бо чылын молдургаларны чылыг суг-биле суггарары чедип алдынган.

Малды кыштан хүр ажырарынга эртежок чугула чүүл — мал чемин кыштаглаарга баш бурунгаар чедирери болгай. Бо талазы-биле ажыл чогуур негелдеде тургустунган деп болур. Районда ниитизи-биле (саваҥ-биле катай) 47431 тонна бөдүүн мал чемин белеткеттинген. Оон аҥгыда 1240 тонна сенаж, 55 муҥ тонна силос, 10 муҥ тонна концентрат бар. Малдың чаш төлүнге 3095 тонна чарбаны, 950 тонна кылымал сүттү, 100 тонна ажыктыны белеткеп алган. Мал чемин белеткеп алыры болгаш кышка удур кажааларны септээри районнуң дөрт ажыл-агыйында эки организастаттынган.

Малчыннарның эҥчеглиг кадатче шилчилгези база-ла багай эвес. Оон тодаргай чижээ, Ээрбекте 8 кадарчы, Сесеринге 4 малчын, Хүт фермазында 7 өг-бүле бо чылын эҥчеглиг кадатче шилчинир. Ол кадарчыларның чурттаар бажыҥнары суурларда бар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Арыг-Бажы салбырда

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбыры күрүнеге тараа дужаарын үргүлчүлеп турарындан айгыда, келир чылдың дүжүдүнүң үрезинин белеткеп алыр ажылды организастыг чорудуп турар. Бо хүнеерге чедир чүгле кызыл-тастың 200 тонна үрезини урдунган. Ол ажылда В. Майгыы-оол, В. Сүктермаа олар мурнакчыларга санадып турарлар.

Салбырның механизаторлары ажыс аҥдарылгазын база-ла чорудуп, аҥдараа чогуур 2000 гектарны октябрь 20-ге чедир доозар дээш, күженишкининг ажылдап турар. Механизаторларның аразында чарышка С. Бора-Тараа, А. Ховалыг, Ш. Дажима олар тиилекчи болуп, өскелерге үлегер-чижээн коргүзүп келген.

О. ТАВАА.

Амыдырал болгаш лектор

ПОЛИТИНФОРМАТОР

Бо таварылга чайын Өвүрүүн Улаатай аржаанынга болган чүве. Бир-ле хүн аржаанчылар кежээ чедиш шакта делегей байдалынга хамаарышкан лекция болуруи чарлап каанын эскерип кааннар. Шынаңда кежээ чүс ажыг киши оймак черге тогериктей олурупкаш, лекторну манап олур бис.

Шевергин кеттиштеп, аныяк кижи делегей картазын көскү черге аскаш, делегей байдалынга хамаарышкан лекцияны помчуп эгеледи. Оон лекциязындан капиталистиг болгаш социалистиг чурттарда, Совет Эвилелинде кандыг болуушкуннар болуп турарын, Тываның, харыа-даа Овүр районнуң ажыл-ишчилериниң ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн экономика болгаш культура талазы-биле улуг чедиишкин-биле уткуур дээш канчаар ажылдап турарын делгереңгей билип алдывыс. Лектордан айтырыглар хөй салдынды, ынчалаа-даа ол ону допчу болгаш тодаргай харыылап берди. Аржаанчылар аңаа-оорүн четтиргенин илереткен. Ол дээрге Өвүрде Саглы школазының директору Монгуш Бичиш-тир. Ол ам 16 чыл дургузунда бичии чаштарны кижизидип, ооредип келген. Оон-биле чергелештир ол лектор хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ону «Кызыл тук» колхозтуң фермаларынга, малчын бригадаларынга, хову турлагларынга кижи бола көөр. Барган-на черинге ол япазы-бүрү темаларга лекция, беседаларны кылган чорууур.

Идеологтуг фронтунуң база бир дайынчызы лектор, политинформатор Монгуш Бичиш (ЧУРУКТА) бо хүннерде Саглының чурттакчыларынга солун лекция, беседаны кылып берип турар.

М. СЫГЫР-ООЛ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.
Фото авторнуу.

ЧИЛИЛЕРНИҢ ДЕМИСЕЛИ БОЛГАШ ИДЕГЕЛИ

Ийи чыл мурнунда президент соңгулдазынга улусчу чаңгыс эттиң блогунуң кандидады социалист Сальвадор Альенде тиилелгени чедип алгаш, ов миллион кижилиг чурттуң баштыңы болу бергеп. Соңгулдазының дузазыбиле ол улустуң боттарының күзээни болгаш бүзүрээри чазааның тургустунганын партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге база демдеглээн. Коммунистерден, социалистерден болгаш өске-даа чөөн үзелдиг партиялардан болгаш шимчээшкиннерден каттышкаш тургустунган ол чазак Чилиниң ажылчыннарының, тараачыннарының база депшилгелиг күштериниң эрге-ажылын барымдаалап, америк империализмниң болгаш чурт иштиниң хөрөнгитеннериниң тергиидээшкинин узуткаар, чаа инитилелди тургузар сорулганы салып турарын үе биске көргүскен.

Ийи чылдың дургузунда Чилиниң чаа чазаа мурнундагы бүржуаз чазактарының он-он чылдарда кылбаан үүлдерин амыдыралга боттандырган: социал-экономиктиг улуг чаартылгалар болгулаан, даштыкы монополияның болгаш чурт иштиниң хөрөнгитеннериниң эрге-ажыктарынга ыңгыры согугбу бергеп.

«Ниитпиниң сектору дээрге келир үениң социалистиг секторунуң үндезини деп санап турар бис» — деп, президент С. Альенде чугаалаан. Ынчангаш даштыкы болгаш иштики-даа монополияларның өнүү-хөрөңгизин күрүнеии кыдыр хавыртаның түңнелинде Чилиде политиниң күүлүг сектору тургустунган. Ол ам безин национал будүрүлгениң үштүң ийизин әзлеп турар. Чурттуң кол-кол байлактары — чес, хөмүр-даш, селитра бүдүрүлгелерин чоннуу болдурган, үндүр садар барааннарның 85 болгаш даштыкыдан кирер барааннарның 60 хуузун күрүне контрольдап турар. Ол ышкаш улусчу чаңгыс эттиң чазаа чуртта турар хуу 26 банкыларның он сезин күрүпеии болдурган.

Чилиде чер талазы-биле чаартылгалар дооступ турар. Чер әолери — латифундиустерден тос миллион гектар черни хавыргаш, оон ёзулуг әолери — тарааччыннарга үлеп бергеп. Бөдүүн чоннуң ажыл төлевирин барык бежен хуу улгаттырган, чуртта чурттапга тудуу дыка калбарган болгаш ажыл чоктарның саны барык ийи катап кызырылган. Бүдүрүп үндүрер продукциянның әзүлдези кажангызындан-даа артык — 8,5 хуу болганын эрткен чылдың түңнелдери көргүскен.

Экономиктиг бергелер болгаш барыын үзелдиг күштерниң хоралыг үүлгедиишкиннери турза-даа, чуртка аграр реформазын чорудары дооступ турар.

С. Альендениң чазааның боттандырып чорутқан депшилгелиг хемчеглериниң түңнелинде, оон улус ортузунга ат-алдары калбарган. Ынчалаа-даа чурт иштиниң реаксылыг идегеттери ол чазакка калчаалыы-биле удурлаңнып, ажыы-биле хоралыг үүлгедиишкиннерни кылып турар. Амгы үеде Чилиде бүгү социал кезектериниң болгаш бөлүктериниң башкаланыышкыны боон турар.

Чуртта экономиктиг байдалдың бергелерин ажыглап алгаш, барыын үзелдиг болүктер улусчу чаңгыс эттиң чазаа экономиктиг политиканы «багай боттандырып турар» деп чон мурнунга ону буруудадырын оралдажып турар. Чурт даштыкы чурттарга өреширеллиг, иштики айтырыгларны шиитпирлеп чадап турар деп хоозуи буруудадыышкыннарны олар кылып турар. А 4 миллиард ажыг доллар даштыкы өре дээрге мурнунда турган эрге-чагырганың ажыл-чорудулгазының түңнели деп чүве кымга-даа билдингир болгай. Делегейниң капиталистиг рыноғу Чилиге база таарымчалыг эвес байдалды база тургузуп турар апарган. Ынчангаш түгле эрткен чылын безин чес өртээнің кудулаанының түңнелинде ол чурт 200 миллион долларны чедир албайн баргаң.

Оон-биле чергелештир Чилиниң чаартылгаларынга даштыкыдан шаптыктаашкыннарны база кылып турарын айтыр хереж. Чижээ, Американың Каттышкан Штаттары Чилиге чээли бээрээниң бүгү арга-хевирлерин хоралап. Ол ышкаш мурнундагы орелерин толээр хуусаазын безин узаттайн, харыа-даа Чилиниң бүгү күрүне компанияларының агар саннарынга акша-мөңгүн шилчидерин база хорутдаан. Бо бүгү үүлгедиишкиннер чурттуң сан-хөө байдалын улам дорайтадып, чаа чазактың экономиктиг политиказынга шаптыктап турар дээрзи билдингир.

Үстүнде айттынган бергелер-биле чергелештир чурттуң иштики дайзыннары амгы чаа чазакты дүжүр октаар дээш боттарының бүгү күштерин моөнеп турар. Чазакка удур лагерьиниң күштеринде Чилиниң экономиказынга болгаш оон чазааның политиказынга салдар чедирер үндезиннери ам-даа бар боон турар. Тодаргайларга, парламентниң, суд органнарның, парлалганы улусчу чаңгыс эттиң чазааның дайзыннары ам-даа контрольдап турар.

Политика талазы-биле варын чөрүлдээлиг байдал база тургустунган: күүседикчи эрге-чагырга чаа чазакка хамааржыр, а хоойлу үндүрүү, хүлээп алыр эрге-чагырга — оон дайзыннарынга хамааржыр боон турар. Оон түңнелинде чазакка удур кижилер конгресстиң индирии ажыглаш, министрлерни «конституция чурумуу-биле» буруудадып, оларны албан хүлээлгезинден ындыг арга-биле дүжерии чедип алыр дээш кажарлап турар.

Амгы үеде чурттуң иштики дайзыннары хоойлу-дүрүмнү шуут каржызы-биле үзээринче, чазакка удур ажык үүлгедиишкиннерни кылырынче шилчээн деп болур. Бо чылдың август айда олар Сантьягога болгаш Чилиниң өске-даа чамдык хоорайларынга садыгжыларның ажыл соксадыышкынын кылыр аргалыг болганнар.

Садыгжыларның ажыл соксадыышкынының үезинде Сантьягога фашисчи организациялар кежигүннери чили буржуазияның партияы — Национал партияның, а ол ышкаш Христиан демократтыг партияның күткүшкүүү болгаш киржилгезп-биле чоон үзелдиг партияларның бажыңнарынче халдаашкыннарны кылгылаан. Ол-ла үеде күш-ажыл болгаш социал халдырылга министри коммунист Мирейи Пальтрини, чаартылга болгаш хөгжүлде министри — социалист Карлос Матустуң бажыңнарынче олар база халдаашкыннар кылганнар. Ынчан террористер министр хереежен Бальтрини чораан машиназын бооланн болгаш чили шеригниң командылакчызының турар бажыңынче халдаашкынны организастаан.

Ынчалаа-даа Чилиниң конституциязын долузу-биле барымдаалаан хемчеглериң ап-тургаш чурт иштиге корумчурумну катап тургускан. Тодаргайларга, фашисчи организациялардан «Күрүпениң айыыл чок чорууи камгалаар хоойлуну» ажыглаш, тудуп хоругдаашкыннарны кылган, корум-чурум үрээр үүлгедиишкинерже кыйгырып турган «Агракультура» радиостанциязын болгаш элээн кат хуу солуннарның эдерии хоругдаан.

Чилиниң найысылалының 700 мүн ажыг ажылчыннары, албан-хаакчылары болгаш аныяктары боттарының чазаан деткип турарын бадыткаары-биле Улусчу чаңгыс эттиң чазааның тургустунганындан бээр ийи чыл оюнда массалыг демонстрацияже үнгеннер. Ынчаарга Чилиниң Коммунистиг болгаш Социалистиг партиялары реакцылыг идегеттерге ыңгыры сегиидырыгны кылган. Чилиниң Социалистиг партиязының Төп Комитединиң чиңгине секретары Альтамирано «Олар от-биле опчоктаныр, ойнаваанынар... Бистер реакцияның күчүдээшкининге удур революсчу күштерни салыптар бис» деп медеглээп. Ынчаарга Чилиниң Коммунистиг партиязы бодунуң эдлээнде үнмээнчилериниң кандыг-даа оралдажыышкынарын чылча шавар дээш «бот-камгалалының комитеттерин» тургускап. Амгы үеде Чилиниң ажылчы чоннары революстуг серемчилелиң улам күштелдирип турарлар.

И. СОБОЛЕВ.
СЭКП Тыва обкомунуң лектору.

Политөредилге чоруп тур

СОЛУН КИЧЭЭЛ

Ажыл соонда партия райкомунуң хуралдаар аалынга хөй-хөй кижилер оон-моон чыглып эгеледи. Уурук-суурук келгеннер улуг өрээлдиң ортузунда узун столдарның од-бо талаларынга олуруп эгелединер. Кижи бүрүзү — кылын, чуга кыдыраштарлыг, номнарлыг, журналдарлыг. Оларның чамдыктары демдегледдер кылып ап, өскелери вомчуттунуп-даа орар-болду. Орук участогунда ажылдап турар коммунист Седен-оол Оюнну көөрүмге, «Партийная жизнь» деп журналды помчаан олур; хевирии эрткен кичээлде өөренген чүүлүн катаптап орар ышкаш. Ол ышкаш Юспеек Ондар номдан бир-ле чүвени дилээп олур. Мөңген ырак эвесте орган бир кижи ажының кыдыраажын дилеп алгаш, эрткен кичээлге пропагандистиг помчууру-биле адап бергени литератураларының дацзызын дүжүрүп бижий берди.

Бөгүн ыында ийи школаның дыңнакчылары чыылган, чүте дизе, темазы чаңгыс, оон аңгыда фильмоскоптуң дузазы-биле чамдык көргүзүглер кылыр дээш. Өрээлде аскан улуг экранның херээ ол.

Өөредилгениң үшкү чылында философия өөренип турар марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренип политиктиг школаның удуртукчузу Максим Ламажап келген дыңнакчыларны четчелеп корду: түңнелинде, оп чедиг дыңнакчының дөртү келбээп.

— Оңза чылдагаан оларда чок чүве, эртен-не телефонпап дыңнаткан кижилеримдир — деп, ол хомудады.

— Кичээл хүнүнде дыңнакчыларны кайнаар-даа сургакчыладып чорутпас, хурал-даа болдурбас деп партия райкомунуң бюрозунга шиитпирлеп каан болгай, кичээл болур хүнүнү биле-тура үскен чорук болза, ол кижилериниң харыысалга чогу-дур — деп. ол школаның пропагандизи Б. Шыырап немеди. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир оске бир школаның дыңнакчыларындан элээп каш кижи база келбээн болду. Кичээл үскен эштер-биле шыгыры чугаалажыр деп иинти шиитпирни дыңнакчылар хүлээп алган.

А баштайгы ийиги кичээлдиң темазы чугула болгаш солун: «Ленинчи национал политиканың тиилелгээ». Ону ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга турасказаткан.

— Кичээлдиң ажылынга дыңнакчыларның идепкейлиг чоруун күштелдирер сорулгабиле каш минута дургузунда эрткен темадан айтырыглар салырын практикалаар бис — деп, пропагандистериниң бирээзи чугаалаан, баштайгы айтырыын салды:

— ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүзүнге хамаарыштыр чүүл чугаалап болур силер?.. Сарыг-оол дарга бе?..

Милицияның капитаны, шилгедек кижи туруп келгеш, холунда кыдыраажынче көрбүшаан, харыылап эгеледи. Чамдык дыңнакчылар бижип, демдеглеп ап орлар.

Улустуң шуптузунуң кичээнгейи капитанда барган.

— Немелде кылырын бодап орар эштер бар бе? Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ужур-дузазының дугайың кым чугаалап болурул?

Ол айтырыгны С. Оюн, Ю. Ондар, А. Чүдекпен олар харыылап тура, чижек кылдыр Тыва республиканың хогжүлдезинден чамдык фактыларны көргүстүлер. Ынчалаадаа чамдык дыңнакчыларның национал айтырыгта тодаргай харыыны берип шыдаавайн барганын эскергеш, пропагандистер дыңнакчыларның кичээнгейин ол айтырыгже углаар деп шиитпирлээннер. Чаа теманың тайылбыры оңгылбиле база капсырлажы бээр.

Тайылбыр соонда, пропагандист национал айтырыгның шиитпирлеттингенинии беш чугула демдектерин адаан. Нациялар аразында дең эвес чоруктуу чок кылганы, нация бүрүзү социалистиг күрүпе хевирин тургузар арганы алгашы, экономика болгаш культура талазы-биле нациялар аразында дең эвес чоруктуу ажып эртери, социалистиг утказыл, национал хевирлиг культураның хогжүдер бүгү органы нация бүрүзүнүң алганы... Моңу чугаалап турган, пропагандист ол айтырыглар бүрүзүнге доктаап, ону тайылбырлап, саннар, фактыларны киирип, амыдыралдың хүн бүрүдеги чижектерин ажыглаанны, оон чугаазын кончуг тодарай, билдингир болдурган. Ону дыңнакчыларның кончуг овааырмачылыг дыңнаанындан, демдеглеп, бижип орарындан, харын-даа чүүлзүнүп деткиишкиннерниден биляп алдым. Пропагандист Н. Тараачының чүве чугаалаары тода, япазы-бүрү артык сөстерни ажыглавас, орус, тыва сөстер холувас болду.

Теманы өөренип эрткен соонда, пропагандистер дыңнакчыларга онаалга бердилер: «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалын кичээнгейлиг помчуур, оон уштa-бижилгелер, демдеглелдер кылыр.

Кичээлдиң төнчүзүнде ССРЭ-ниң тургустунганынга хамаарышкан диафильмнерни көргүскеви дыңнакчыларга теманы быжыглаарынга кончуг ажыктыг болган. А «Белоруссия», «Киргизия» деп диафильмнерден ол республикаларның эрткен үезин, амгы үеде кайгамчык хөгжүлдезининиң фактыларын олар сактып алганнар. Ындыг диафильмнер көргүзери теманы дыңнакчыларның эки шиңгээдип алырынга, кичээлди солун болдурарынга улуг дузалыг болган.

Партия өөредилгезиниң системазында ол ийи политшколаның кичээли ынчаар солун ажыктыг болуп эрткен. Дыңнакчылар барык шупту коммунистер, эртем-билиниң деңнели домей дээрзин журналдарда демдеглелдер көргүзүп турар.

Д. АЛЕКСАНДРОВ.

делегей бо хүннерде

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның бүгү областарындан 500 ажыг пропагандистер, лекторлар, партия активиниң кежигүннери ССРЭ-ниң 50 чылынга турасказаткан бүгү республика семинарында киржип турар. Ол семинарны ЧКП ТК-ның пропаганда болгаш агитация киддизи, ЧКП ТК-ның чанында Дээди политиктиг школа болгаш СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институту организастаан. «ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкунунуң болгаш СЭКП-ниң ленинчи дуржулгазының социалистиг Чехословакияның хогжүдезинге ужур-дузазы» деп илеткелди ЧКП ТК-ның секретары О. Швестка кылган.

ХОСТАЛГАЖЕ ОРУК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гвинеяның (БИСАУ) болгаш Ногаан Шенек ортулуктарның (ПАИГК) хамаажылга чок догуннаарының африка партиязы чурттуң португал колонизаторлардан хосталган девискээрлериниң шуптузунга күрүне эрге-чагыргазының органнарын тургузуп эгелей берген. ККНонуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының делегаттарының чалаанын ёзугаар Кол Ассамблеяның дөртүү комитединиң (харагалзаашкын талазы-биле комитет) хуралынга чүве чугаалап тура, ПАИГКтың чиңгине секретары А. Кабрал ынчалдыр мөделгээн.

Амдыгаа чедир португал колония болбушаан турар Кабралдың чуртунуң хосталган девискээринде бүгү-ниити болгаш чажыт бадылаашкыннығ чүрүм ёзугаар национал хуралдың соңгулдазы болган. Национал хурай-биле чергелештир область Советтерин соңгаан. Чер-черге эрге-чагырганы олар боттандырар деп, Кабрал дыңнаткан.

А. Кабрал бодунуң чуртунуң национал-хосталгалыг шимчээшкининге боттуг дузаламчыны көргүзүп турар социалистиг чурттарга, африка күрүнелерге база скандинавия чурттарынга чүреткиң ханызындан өөруп четтиргенин илергейлээн. А. Кабрал оон ыңай Гвинеяның (БИСАУ) хосталга дээш демиселчилеринге мораль, материалдыг деткимче көргүзерин калбартырынче болгаш хамаажылга чок догуннаар эргени ПАИГК-ке тыпсыры-биле холбашкан боттуг хемчеглер алырын дугуржуру-биле чугаалажыышкыннар кылырынче Португалияны чыгаар хемчеглер алырынче ККНО-ну кыйгырган.

ФИЛИППИНЫДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң өөренискилери — чартык миллион хире аныяк филиппиннер сентябрьның 23-те оныза байдал тургустунган соонда үш неделя дургузунда өөренмейн келгеш, катап кичээлдеп эгелей берген. Маниладан Нью-Йоркта кээп турар дыңнадыглардан алгаш көөрге, Филиппинныда байдалдың орталанары үргүлүлел турар. Чуртта 20 ажыг радиостанция болгаш телевидение дамчыдар үш шугум ажылдап эгелей берген. Чазак чаа «Таймс джорнэл» солуннуу парлап үндүрерин чөпшээрээн. Дайын байдалы тургустунган деп чарлал үнген соонда хоругдалга киирген кижилериниң чамдыызын кара-бажыңнардан хостаан. Ындыг болза-даа президентиниң болгаш чуртгуң оске-даа удуртукчуларын өлүрер сорулгалыг сүлчээ тургускан деп ялаатакан кижилерни полиция, армия күштери ам-даа аглап турар. Хоругдал черлеринде ам-даа 200 ажыг кижи бар.

Патриоттарның чедиишкини

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Плейку можуга чедиишкинниг дайылдашкынының түңнелинде ол можунуң төвү Плейкудан 33 километр мурнуу-чөөн талада Сайгон шериглериниң чугула шериг базазы Митханьны эжелеп алган. Ону Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан.

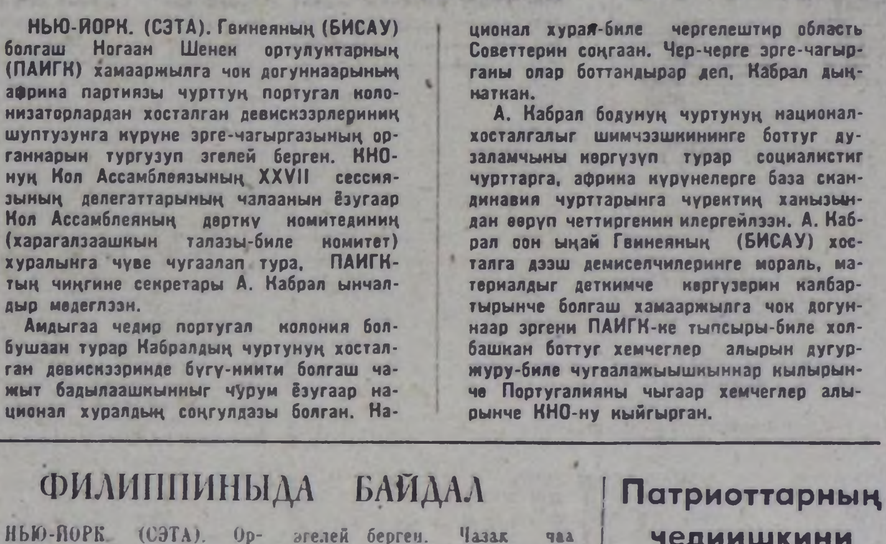

ИНДИЯ. Бокаронуң Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг металлургия заводунуң бирги эзлчээн амыглалга киирген. Заводту Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызыбиле тудуп турар. Ол амгы Индияның эң улуг тудуу болур. Ында чеден муң ажыг ажылчыннар, инженерлер амылдап турар.

ЧУРУКТА: заводта ажылдап турар совет болгаш индий специалистер.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Пекин политиказының дугайында венгр солуннуң чүүлү

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның профэвилелдериниң органы «Непсава» солуп «Пекин политиказының соруглалары болгаш аргалары» деп чүүлүн парлаан. Ук политика база-да моөң мурнундазы дет, улуг күрүнезирек шовинизм политиказы болбушаан турар болгаш Пекин удуртукчуларының гегемончиг чүткүлдерин илергейлеп турар деп демдеглээн. Ол политиканың кол уткаазы антисоветизм, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин кошкадырыпче, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң, антиимпериалистиг фронтузуун чаңгыс эвин чарылдырарынче чүткүл боон турар.

Пекин политиказынга совелгу үеде оскерилген чүве бар дээр болза, чүгле оон тактиказы болур. «Культура революциязы» чүгле чурттуң иштики амыдыралын бергелерге таварыштырар уржуктарлыг болган эвес деп чүвени Пекин биле берген.

Пекин соолгу үениң дургузунда АКШ, Япония, ГФРбиле харылзаалар дургузарынче дипломаттыг элээп хөй күжениишкиннерни кылган. Пекин тайбың кожа-келбээ догуннаарының эргежок чугулазын ам-на хүлээп коре бергеп. Аңаа харын байыр чедирип болгай эртик деп, ук солун демдеглээн. Ынчангаш ыңаа бистиң үевисте тайбың кожа-келбээ догуннаарын делегейниң аңгы демиселиниң хемчээлинге дүүштүр боттандырар. Делегей байдалының хиреререгезин болгаш перспективаларын авыластыг революсчу, кедергей холуургак, төөгү чок чүлчуруушкуннар катаптаарындан эвес, харын иинтилел, төөгү хогжүдезининиң кол факторларын барымдаалаан, боттуг, политиктиг ажылдардан үнелеп көөр херек. Ол бүгүнү СЭКП-ниң XXIV съездизинин айыткаңы, даштыкы-политиктиг программазы чугулаган демдеглээн. Ол программада тайбыңны камгалаарынга харысалгалыг болур чорук ханызы-биле илереттингеп.

Ындыг турбуже, бар турар барымдаалардан алгаш көөрге, Пекин капиталистиг делегейниң күрүнелери-биле харылзааларын чогумчалыг болдуруп алырын болгаш ол харылзааларын дүрген хогжүдерин бодунуң улуг күрүнезирек туруштарын бижыглаарының илдеп-не антисоветчи сорулгалыг аргазы кылдыр бодап турар.

Маоистиг удуртулга капиталистиг делегейниң кол-кол бүгү күрүнелери-биле харылзааларын идепкейжидип турар хирезинде, кызыгаар дугайында айтырыгны таарыштыр дугуржур талазы-биле каш-даа чыл дургузунда үргүлүлел келген чугаалажышкынарны социалистиг Совет Эвилелинге хамаарыштыр шиитпирлеттинмес кылдыр шаптыктап түрүп бергеп болгай. Совет-кыдат харылзааларны оода-ла экижидерин ийикпе вьетнам улустуң хосталгалыг демиселинге дуза

Бомбалаашкынны соксадыр

ДЕЛИ. (СЭТА). АКШтың Делиде зячин чериниң бажыңының баарынга Ханойну америк умар чүүлдүн бомбалап турарынга удурлаңнышынының чыскаалы болган. Найысылалдың демократтыг хөй-ниитизиниң төлээлекчилери: «Вьетнамның маадырлыг улузунга удур агрессияны соксадыңар», «Индий-Кыдатка тайбың» деп негелдерни бижээн лозуңнарны тудуп алгаш чыскаалга келген. ВДР-ни бомбалаарын доп-дораан соксадырын болгаш Индий-Кыдаттың девискээриндеп америк шериглерни үндүрерин негээн медеглелди чыскаалдың киржикчилери америк төлээлекчилерге тудускан.

И. БРОЗ ТИТОНУҢ ЧУГААЗЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Белградка Сербия Социалистиг Республиканың иинтилел-политиктиг активиниң хуралы болган. Анаа Югославияның Коммунистер эвилелиниң даргазы Иосип Броз Тито чүве чугаалаан. Сербияның Коммунистер эвилели «либерализм хоовунге алыскаш, аңгы дайзынынга удур чайгылыш чок демисел чорутпайн турган». Суд органнарының ажыл-чорудулгазынга, массалыг информация черлериниң ажыл-чорудулгазынга-даа ол уржуктут болган, оон уламыңдан Сербияга болгаш иинтилел-биле Югославияга партия органнарының аразында харылзааларга бүзүрешпес чорук тыптып келгенө деп, И. Тито демдеглээп. «Сербияның партия удуртукчулары кедергей чөөн үзелдиглерни херекке албайн турган» болгаш «социалистиг демократия дугайында биилгге буржуаз демократияның үзелдери холужуп турган» деп, ол чугаалаан.

ЮКЭ-ге демократтыг централизмниң принциптерин боттандырары ЮКЭ-ни чаңгыс эттиг, күштүг партия, ажылчын ангының организациязы болдурар сорулгалыг деп, И. Броз Тито медеглээп. «Болүүлежиксээр болгаш аңгылаашкынның ажыл-чорудулга чогум-па бо үеде биске тыптып келген деп чүве таварылга эвес болгай. Ажылчын партия болдуруп тодаргай идея-угланышкынның, организастыг болуу, ажылдап шыдаар аргазын оскунгаш, ажылчын массалар-биле харылзаа түпас апаргап таварылгада ындыг болуушкуннар коступ келир. Ону бистиң партиявыстың болгаш иинтизи-биле ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүндеп билир ышкажыыскаң» деп, И. Тито чугаалаан.

Ам Белградта биче-буржуазтыг, чаржыныг үзелдериниң күштүг салдары билдинип турар», ол канчап-дал таарышпас деп, И. Броз Тито база айыткан. ЮКЭ-ниң даргазы Белградта ЮКЭ-ниң 100000 кежигүнү, барык 400000 ажылчын бар деп демдеглээш, коммунизм тургузукчуларны оларның салдары болгаш үлегер-чижээ ЮСФР-ниң найысылалынга тергиидээп турар ужурлуг деп айыткан.

Алдарлыг юбилейниң хөрек демдээ

МОСКВА. Уран сиилбилге завоӊу ССРЭ-ниӊ тургустунганындан бээр 50 чыл ою-биле холбаштыр белекке бээр хөрек демдектерин үндүрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниӊ тургустунганындан бээр 50 чылынга тураскаатткан хөрек демдээ.
(СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

Турисчи походтар

НАЙЫРАЛ БЫЖЫККАН

Тываның уругларның экскурсия-туристер станциязы Кызылдың Интернационал кудумчузунда бичии эрги бажында турар. Ону республиканың ыраккы районнарындан келген уруглар белин аспайн тып алыр. Станцияның ат-сураа Тывада ол хире алгаан.

Бодунуң төрээн крайынга база Совет эвиделиниң оске-даа республикаларынче экскурсиялар кылырын күзээн оолдар, уруглар-ла хөй. Бо солун херекке чүгле башкылар эвес, уругларның экскурсия-туристер станциязының ажылдакчылары дузалажып турар. Маңаа ажылдаары ыңдыгла белен эвес. Уруглар-биле походче чораан соонда дун, хүнү-биле ажылдап. Чурт-шинчилел талазы-биле улуг методист Зоя Ивановна Журавлева чөрбөн хире чыл дургузунда Тываның школачыларын туристиг походтарже эдертип, төрээн черип шинчилел, аңаа ынак болурунга кижизидип, чанчыктырып келген. Станцияның директору Фёдор Андреевич биле Зоя Ивановна Журавлевтарның кайызының-даа Тывага барып көрбээн булуну чок деп болур. Ынчангаш бо ажылынга бердинген, шимченгир ол ворушкулуг өгбүлени танывас кижи чок, уруглар-даа, улутларда олурны хүндүлээр. Станцияның оске-даа ажылдакчылары — школа музейлериниң талазы-биле методист Любовь Гордеевна Гомолицкая, экскурсия ажылының талазы-биле — Альбина Арапчи олар уругларның ёзулуг өнүктери, сумелекчилери апарганнар.

Станцияда доктаамал ажылдап турар болгумнерден аңгыда, янзы-бүрү походтарны, туристиг слёттарны организастап турар. Бо чылын болуп эрткен, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаатткан юбилейлиг республика слёдунга Тываның школаларындан болгаш оске-даа областтардан чалаттырган үжен хире туристчи команда киришкен.

Слётка киржип, аңаа келириниң мурнунда, команда бүрүзү аян-чорукчу нарын маршрут-биле эртип, опу тода бижип, чурукка тырттырып алган. Чалаттырып келген аалчылар база Тываның туристчи оруктарын улуг сонуургал-биле арткан. Омскиден келген аалчылар Тывага хосталга дээш демиселчилер—алдан-маадырларның төөгүлүг тура халыышкыны болган черлерге, бурят аян-чорукчулар — Дус-Хөлге чорааннар. Найыралга тураскаатткан бо слёт солун болуп эрткен. Аңгы-аңгы школалардан келген, янзы-бүрү национал уруглар Кызыл чоогунда Ондумга майгын хоорайжыгашка каш хонук чурттаан, чаңгыс өгбүленин ажы-төлү дег, кезээ мөңгеде найыралдажып, база катап ужуражырын дугуруштаннар.

Шак ыңдыг солуп, оон киржикчилериниң сеткилиндеп уттундурбас туристиг слёттарны станцияның ажылдакчылары чылдың-ча организастаары чанчыл апарган.

Р. ДОБРЕЦОВА.

ӨӨРҮНЧҮГ

Юбилейлиг чылдың күзүүнүнде Тываның хөгжүм-шинн театрының чаа сезонунуң ажыдыышкынынга киржир аргалыг болдум. Көдээ районга чурттап, ажылдап чораан болгаш. Кыналга чүгле ажыл-херек ужурунда ыңдаххая келгилээр кижи мен.

Баштайгы тыва шиилерин көргеш мен. Ынчаардагы байдал-биле амгы үеги канчап дениилээрил. Артистерниң оюну-даа, деригле-шимелдедээ дениилээр арга чок-тур. Ол-даа канчаар, база бир бодал мээң сагыш-сеткилимни оңза хайыктырды. Шагда кино, концерт коор чоржук бис бе? Чок, ону сагынмаспаа чүве болгай. Амгы шагның магалыын. Бүгү-ле чүвени — кижиге, кижиниң чаагай чорууна бараан болдурган-дыр. Ону магадавайн чүнү магадаарыл. Бистиң совет амыдыралывыстың овур-хевири шак ыңдыг. Назыхарым улгады бергеш кырган кижи мен ону оңза магадап, чоргаарланыр-дыр мен.

Чугаалаар бодаан чүүлүмче ам-на кирип корейн. Бо чылгы театр сезонунуң баштайгы ажыдыышкынынга чораап. «Чечен биле Белекмаа-ны» сонуургап кордум. Чогаалчы С. Сарыг-оол биле. Р. Кенденбильдиң шин-тоолун аал сыңмас хөй кижи диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткуду. Музыка-даа, ыр-даа, артистерниң күүселдеан-даа магалыг солун болду.

С. ТАШЗЫН-ООЛ.
пенсионер.

ЫРААЖЫНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Ыраажы Надежда Красная ССР Эвиделиниң Улуг театрынга ийи чыл хуусадыг мергежил бедидер практика эрттирер дээнин бистиң номчукчуларывыс моон мурнунда-ла дыңнаан.

Аныяк ыраажы чоокта чаа Делегейниң XIX ыраажылар конкурузунга киришкеш, бирги шаналды чаалап алган. Делегейниң XIX ыраажылар конкурузунга аңгы-аңгы чурттардан хөй-ле ыраажылар киришкен. Ук конкурс Францияның Тулуза хоорайга эрткен.

(Бистиң корр.).

ХОККЕЙ СОНУУРГАКЧЫЛАРЫ ЧАЛГААРАВАС

Хоккей талазы-биле солуп маргылдаалар, «Советский спорт» солунунуң делегей маргылдаазы болгаш Канаданың эң шыырак профессионалдары-биле ужуражыышкын соонда спорттуң бо хевирингe хандыкпылдыглары олардан дудак чок солуп оюннарны көөр.

Ноябрь 21-ден 30-га чедир Чехословец хоорайга чеди сопласистиг чурттарның аныяк хоккейжилериниң маргылдаазы болур. ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң командаларынга он чеди, а Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыняның болгаш Югославияның командаларынга — он сес харлыг оолдар маргылдаага көөр.

Декабрь 16-дан 22-ге чедир Лужникиге делегей чемпионадының соолгу белетиели — «Известия» солунунуң шаңналы дээш маргылдаа болур. Ацаа делегейниң эң шыырак национал командаларын чалаар. Ынчангаш аңаа ГФР-ниң командазындан аңгыда делегейге бирги чер дээш Москвага болур маргылдаашың бүгү харжикчилерин коор ашаар бис. Ол маргылдаалы чырыдары-биле делегейниң аңгы-аңгы чурттарындан үш чүс хире журналистер көөр деп турар. Маргылдаанны Европаның болгаш Американың чурттарынче телевиденне-биле дамчыдар. Дыка хөй туристер база көөр деп турар.

Бистиң национал командавыс Финляндияның шилиндектери-биле Хельсинкиге болгаш Тамперегe — ноябрь 3-те, 6-да ойнаар.

Декабрь-январь айларда совет хоккейжилер Швецияның, Финляндияның, Швейцарияның, АКШ-тың болгаш оскедаа чурттарның стадионнарынга ойнаар. Ол ышкаш ийиги шилиндек команда хоккей чурту — Канаданың эң шыырак хоккейжилери-биле база ужуражыр ужурлуг.

Хоккей сезонунуң кол-кол маргылдаалары чазыда болур. Олар шупту бистиң хоорайларывыстың стадионнарында эртер. Ленинградка Европаның аныяк хоккейжилериниң чемпионады болур. Маргылдаанның чурумун бадылаашкан: ол март айда эгелээр.

В. ДВОРЦОВ.
(СЭТА).

Интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден Ыраккы Чөөн

чүктү хостаанының 50 чылынга

ПАРТИЗАННАР КОКПАЗЫ-БИЛЕ

Ол дугайын чүс-чүс чылдың шыргай аргалыг тайгазы 50 чыл дургузунда кадагалап келген. Ону хоорайның чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчылары-биле кады бир дугаар школаның иечилери илереткеннер. Олар зонкуруг арга-ыяш аразындан алды дюйинуң үгер-боозун, ок хаажактарын, үгер-бөө дугуйларыг тыпканнар. Ол бүгү Амур Лимацыдан деңгин ырак бо черге чогум канчаш чедип келгенил? Ыраккы Чөөн чүкке хамаатты дайынчы төөгүзүнүң бир болуушкунунуң арыннарын саргарып, эргижирээн документ илереткен.

...1920 чылдың чазыны турган. Дайынның он ажыг дайынчы судноларлыг эскадразы Татар оожунге кестүп келген. Интервентилер хоорайже халдап кирер дээш, Амур аксының дожу эримнин маңнап турган.

Интервентилерни хоорай кыдыынга шыдаар-ла шаабиле тудар, ол үеде бүгү аъш-чемни болгаш үнелиг чүүлдерни Советтерниң холунда турар Амур областче сөөртүр, а бүгү чурттакчыларны — Благовещенскиже көжүрер деп шийтирлээн.

Хоорайга Ыраккы Чөөн чүктүң шылгарадгай шинчээчизин Геннадий Невельскийниң үндезилеп тургусканы шивээзинден бүгү үгер-бооларны шуптуунуң үндүрүп алгаш барган. Боттарының батареялары-биле кады аткаарлап чорааннарның аразынга аңаа дайынчы Михаил Трушенко база бар. Хамааты дайынның хоочун киржикчиаи, ам 78 харлыг ол кыргаңбиле СЭТА-ның корреспондевтизи ужурашкан.

— Ол аткаарлаашкыны билир мен, харын. Ындыг чүве кижиге кажан-даа уттундурбас. Үгер-боону сөөртүп алгаш, тайганы ажып, «харга бут кадалбайн» баргыжете чедир чоруп орган бис. Арбас-турбас дээш моол аъттар безин пат могай берген. Оон боттарывыс сөөрткеш чорупкан бис. Хепээр када дыштанналгалар үезинде кижилер хорек чедип турар чүм харга тура-ла удуй бээр чораан.

Чүгле чаңгыс Марь деп малгаш-балартыг черни безин эртери бөрге турган. Аңаа кижилер-даа, аъттар-даа бо-ла дүже бээр. Чогум-на ынчан үгер-боону аңаа каантар деп шийтирлээн чүве. Ынчангаш оон тонаан ужулгаш, чажырып каш, октарын хөөп каапкан бис—деп, Михаил Фаттеевич чугаазын эгелээн.

— Үгер-боозу чок артиллерист дээрге аъды чок кавалерист-биле дөмей-ле болгай—деп, Михаил Фаттеевич уламчылай-дыр.—Ынчалза-дал бистиң командирливистиң бодалы оон оске болган.

— Бистер — батарея-дыр бис. Ол дээрге дайынчы болук-тур. Ынчангаш боттарывыс кезээнске долу составбиле барып каттыжып кирер ужурлуг бис.

Муң ажыг верста тайганы ажып эртери берге-ле чораан. Час апаарга хар эрээнинден тайгага малгаш-балар тыптып, тайгыр, бергеш-даа кончуг ацарган. Долгандыр ушкан чудуктар, ыяп-даш овааланы берген чыткылаар. Тайгадан хан баткан, дендин шапкын сугларны сал даап алгаш эртип чораан бис. Шивээден үнүшкенивис соонда бир ай чеде бергенде сөөлгү аътты оон чидивис. Удаваанда аът эдэп база төөгеп. А ол үеде арга-ыяш орттери шала-мында эгелээп чүве. Ынчангаш командир бисти хөгледип: «Чаңчыкпан чоруувус ышкажыл, оолдар. Батарея от адаанда-дыр. Бистер тиилеп үнер-даа ужурлуг бис» дээш, буруңгаарлап чорup-ла турган бис. Кат-чимис-биле, от-сигеп дазылыбиле чемненип эгелээн бис.

Благовещенск чанынга хайгыыл отряды чүү-даа чок орбак-самдар хептерлиг алдептиг кижилерге таваржы берген. Ай дег ак баштыг, көк салдыг кижи чүгле: «Батареяның бодунуң келээне долу составы-биле чедип келгенин айытпаңар» деп, чугаалап четтигинкен. Ол ынча дээш, черге барып ушкан. Оон соонда Михаил Фаттеевич бодунуң эштери-биле интервентилерни чылча шаап, ак гвардейжи дээрбечилерни узуткап, суурларга Советтерни тургусчуп чораан.

Хамааты дайын соонда хоочун артиллерист тайбың ажыл-ишче оон чанып келген. Хамааты дайынның хоочун киржикчилериниң өг-бүлеэн ажыл-ишчи ат-алдарлыг-даа. Оглу Павел крановщиктеп ажылдап турар. Виктору — бедик мергежилдиг слесарь. Хабаровскиден Анатолий ачазынга бо-ла чедип кээр. Ол — инженер.

Амгы үеде Михаил Фаттеевичилиң кылган-ла ажылы — уругларының уругларын ажаары. Оларның савы он бир.

— Ада-иезинин уязындан база бирээ ужун чоруткавы ол-дур — деп, ол чугаалаар. Павликтиң оглу Владивостоктуң далай учлишезинде өөренип кирип алган.

Амурда-Николаевскини интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанының 50 чылын демдеглээрде Михаил Фаттеевич пионерлерниң хүндүлүг аалчызы боор чораан. Оон хаыяаларын: Ленин орденин, медальдарны уруглар хүндүткел-биле магадап көрүп турганнар.

А партизаннарның, үгер-боозун ам канчаарыл? Ону арга-ыяш аразындан сөөртүп үндүрер деп шийтирлээн. Хар чаантарга-ла ол черниң шинчилекчилери шанактыг аъттар-биле аңаа четкеп, ап-ылырлар. Ол үгер-бөө хоорай музейиниң делгирлеринин аразынга хүндүлүг черни эдеп туруптар.

В. ШЕНЧЕНКО.
(СЭТА-ның корр.).

Амурда-Николаевск.

БУЯННЫГ ИШТИН КИЖИЛЕРИ

Четтирдивис, ЭМЧИ

Беш уругларывыстың аңне бичиизи дөрт харлыг Айлаашкавыс дээлиге тургаш, хенертен айыылга таварышкан. Тын чок берге байдалда уругну Кызылга аскаарге, республика эмнелгезинин кулак аарыылары эмнээр салбырының эмчизи Танов Машпак-ооловичи Монгуш кезип эмнээш, оон амы-тынын алган.

Хеймер уруувуска, оон дас-кежиктиг чурттаарынга буянныг дузаны көргускен эмчивис Танов Машпак-ооловичиге, эмнелгениң сестраларынга болгаш оске-даа ажылдакчыларынга кызыгаар чок өөрүн четтиргенивисти солун дамчыштыр илереттивис. Оларның буянныг болгаш төлептиг ажыл-ижинге чаа-чаа четиишкиннерни күзедивис.

Доге болгаш Оңдар ДЫРТЫЙ-ООЛДАРЫҢ өг-бүлезин.

Оюр район, Хандагайты суур.

СВЕРДЛОВСК ОБЛАСТЬ. Талиқи районнуң «Пионер» деп нуруксаажыдылга ажыл-агыйының селекционерлери улуг ак хаваннарның чаа уксаазын тургусман.

ЧУРУКТА: хаван азыраар мурнакчы малчыннар Наталья Лемешева (солагай талада), Валентина Широковских олар азырап турар малының аразында.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.).

Дувуренчиг медээ

ДЕМ ЧОК БРИГАДА

Хандагайты суурга чаа клуб тудары-биле Чадаананың № 463 КМК-ындан 9 кижи составтыг бригада чедип келгеш, тудугнуң таваан салып, ажылче кескүдеп кончуг киришпээр, суурнуң чону чаа клубтуг болуурунга өөрүп, аразында чугааланжып чоруп турганнар. Ынчалза-даа ай хире болганда, чаа тудуг чаны-биле эртикен кижи бүрүзүле тудугжуларның шала шагжоок довурак эжин, болдунчүкеп таакпылап каап, холу салдынчак ажылдап чоруп турарларын экерер апарган.

Удаваанда чаа тудугнуң чанында чаңгыс-ла тудугжу ыцай-бээр кылаштап, арт үүнче көрүп каап турар мындыг. Арткан чаңгыс тудугжу-биле ужурашкаш, ажыл-херектиң кандыг янзылыг сандараанын сонуургай бердивис.

— Мындыг чүве бө—дээш, Владимир Павлович Москвитин (ам бригадир) уламчылай-дыр:— Халап чүве-ле бо. «Шерии чок генерал» болганым бө-дур. Хамык-ла сандараашкын прораб турган Виктор Львовтуң «Тураида он чедя харлыг душтуум бар, аңаа дужупкан келийн дээш, не чок барганы-биле холбашкан чүве. Тудугжуларга аванс кылдыр кижи бүрүзүнге 150 рубль үндүрүп алгаш, чогум тудугжуларга үлеп бөөрде, бирээзинге-ле 90 рубль берген. Арткының канчапканын тодаразы бээривиске, тудут материалдарын ой-шаанда хандырып туруун дээш, чамдык житериң холдарын «актаң» кагдым дээш, дүшке-даа какпас болган. Херек кырында 420 рубльдя бодунуң карманынче супканы илдеп. Дескен прораб Виктор Львов бо тудугга үш хүн хире-де ол-бо булган чоруп тургаш, тудар деп турар клубувустуң чурук-маймын-даа биске коргуспээн. 1500 рубльдя бодунга ишкаш, арлы бергени илереэн. Ам кайдазы-даа билдинмес — деп ол хомудап чугаалады.

Оон кадында суг сөөртүп турган машинавысты Коммунал ажыл-агый Министерствозу дедир ыйгыртып алгаш барган. КМК черниге бо талазы-биле айтырыг тургузарынга. «Безаруссь» деп трактор берген. Дуржулгазы эккээп, аныяк тракторист артты ажып ыыдавайн, дедир Чадаанаже чана берген сураа үнүү — деп, бригадир чугаалаан:— Ам кол-ла идегел—тус черниң чурттакчыларындан ажылчыннар тып алыры апарган—деп түңнеди.

Хандагайтыда чаа клубтуң таваан 1970 чылда-ла салып эгелээн. Ийи чыл эртее-даа, оон таваа безин четче салдынмаан.

М. ДОРЖУ,
«Шыниың» тускай корреспондентизи.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

УРАН ЧҮҮЛ БАЙЫРЛАЛЫ

БЛАГОВЕЩЕНСК. (СЭТА-ның корр.). Октябрь он чедиде Амур областың хоорайларында, ажылчын суурларында болгаш кодээ черелеринде ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга болгаш Ыраккы Чөөн чүктү ак-гвардейжилерден болгаш даштыкы интервентилерден хостаанындан бээр 50 чылынга тураскаатткан уран үүл фестивалы эгелээн. Москвадан, Ленинградтан, Таллиндеп, Новосибирскиден болгаш оске-даа хоорайлардан музыкантылар, ыраажылар, танцучылар, композиторлар амыржыларда аалдап чеде бергеннер.

Фестиваль беш хүн үргүлчүлээр.

Ыраккы Чөөн чүкте эң-не хоочун дээн коллектив — Амурнуң шин театры октябрь 17-де Ю. Свиринниң «Терентий Иванович» деп шизи-биле бодунуң 90 дугаар театр сезонун эгелээн. Благовещенскиниң артистериниң ол чаа шизин Ыраккы Чөөн чүктү ак гвардейжилерден болгаш даштыкы интервентилерден хостаанындан бээр 50 чылынга тураскаатткан. Драматург Ю. Свирин 30 чылдарның ортан үезинде Ыраккы Чөөн чүкке баргаш, партизан шимчээткининиң киржикчилери-биле ужурашкаш, ол шинни бижээн.

Кыскарып каапты

Бо чылдың Октябрь 14-те болган чүве. Алдан-маадырлар аттыг топ музейге бир эш чедип келдя. Тыва чоннуң бурууцу болгаш амгы ырларын ол кончуг сонуургаан. Ылаңгыя хоомей, сыгыт, каргыраны кедергей дыңнаксаар кижи болду. Чөрле ынчаш ол эш тыва чоннуң уран чүүлүнүң шапкын чедипшкинин магадап, алдоцунга турасказа элтир-ээлдек көрүпмес чүве бе? Импенсамнап-даа болза, чугаалашса, дылы «сына бөөр бе?».

«Тыва ырларның дадызы кайыл?» деп, кады чораан жиин айтырды.

«Үжүк-бижик билир кижидир силер, боцунар номчуптар даап »деп, ол садыгжы уруг сыртыланнаашт чанналар болду.

Улустуң дамчыыр чугаазын дыңнаарывыска, ол «Аялга» садыында дың-чаңгыс тыва ыр бар дээр, ол ыр оске ырларның аразында астыгып кире берген, дарый тывар арга чок болду.

Наймысылал Кызылдың «Аялга» садыында тыва чоннуң эргн, чаа ырлары чок боорга, сеткил-сагышка дыка хомудаачыг болгаш өкпеленнир чүве чорду.

«Аялга» садыы бистя ыпчаар ымадыш кагды.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАҢ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи ёаулаар алырга, бөгүн республиканга болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Чөөн утлапыышкыпыыг хат кошкак болур.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7 градус соор, оскелеринге ййи градус сооктап үш градус чедир чылыыр. Кызылга 2 градус соор.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Республика прокурорунга полиция комиссарының миниишкини» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кроштуң ужуралдары». 15, «Кускү кудалар» 16.50, 20.30, «Чаагай таалалар аразында». 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Орус шол» 14.45, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

АҢЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Аннаар кижилер диянын болгаш киштп 1972 чылдың октябрь 20-ден эгелеп кереэ-биле аннаар, а оске аннарны 1972 чылдың ноябрь 1-ден эгелеп аннаар.

Дуюлуг аннарны тускай чөпшээрел-биле 1972 чылдың октябрь 20-ден 1973 чылдың январь 15-ке чедир аннаар.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ЧАНЫНДА АҢНЫЫР-ТЫВЫШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 19-ТА
МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Школачыларга. «Костер». Пионержи телечылыңды. 13.35—Медээлер. 13.45 — Өңнүг телекоргузуут. Футбол. Делегей чемпионадының шилилде маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Ирландияның шилиндек командалары. Ирландиядан дамчыдылга. (Башкидалге). 2-ги оюн. 14.30 — «Миллионнарның ленинчи университединде». «Социалистиг тургузуушкун үезинде национал харылзаалардың хогжулдези». Киргизияның КП ТК-ның секретары И. И. Тартышев дамчыдылгада киржип турар. 15.00 — Даштыкы фильмнериниң экраны. «Алло... Дугаарны чазып түр силер». Уран-чечен фильм. (Румыния). 16.20—16.30 — Чайсар. 16.30 — «Уран үүл мастерлери». «Марсиская дугайында үүнү билир силер?» Фильм-концерт. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Бузулбас эвилел». Кабардино-Балкар АССР.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Малышок». Уругларга дамчыдылга. 19.20—Уругларга фильм. 19.30—Телемедээлер. 19.45 — «Павел Постышев». Документалдыг фильм. 19.55—Телемедээлер. 20.05—Чарлалдар, реклама. 20.10 — Совет-моол пайырал айы чоруп тур. Документалдыг фильмнер. «Мээң чурттум — Монголия». «Аккы-дүүма Монголияның черинде».

МОСКВАДАН

21.45— Ооцгу телекоргузуут. «Дириг амытаннар оранында». 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

СПОРТ

СЕЗОН ХАГДЫНГАН

Чайгы спорт сезонунуң хагдынарынга тураскаатткан маргылдаа Тоожу районнуң төвү Тоора-Хем суурга болган. Аңаа волейболга, футболга, тыва хүрешке маргылдаалар эрткилээп.

Волейболга «Тоора-Хем» совхозтуң командазы экипаж, бирги черни алган.

Тыва хүрешке он алды моге күжүн шенешкен. «Тоора-Хем» совхозтуң мал эмчизи Ховалыг Кучал-оол шүүлген, аныяк моге Владимир Шожукпан ужүүрлешкен.

Футболга эрткен чылгы район чемпиону Ырбаннын спортчулары типлеп, адын бадыткаан.

Бирги черни алган командаларга районнуң күр-культура болгаш спорт комитединиң макталга бижиктерин тывыскан.

Д. КОЛ.

ЭШ ХУУ УЖУРАЖЫЛГАЗЫ

Кызыл хоорай Советтиниң Кара-Хаак сес чыл школазыбиле Чербишиң школа интернадының ооренчикпилериниң аразынга волейболга, футболга эш хуузунуң ужуражылгалары болган, ол хайым болуп доозулган.

З. БУРУННЕЙ.

«Крылья Советов» тиилээн

Октябрь 17-де «Крылья Советов» команда Горькийниң «Торпедо» командазының хоккейжилерин эдчеглиг ужуражыышкынга дыка хөй сан-биле — тос тик кылдыр удуп алган.

Эгезинде оюн деп бооп, «атчыр-датчыр» чорup турган. Бөштайгы үеде харып-даа Волга чурттулар тергиндеп турган деп чугаалап болур. Оон соонда москвачы хоккейжилер шаап халдаашкынарын күштелдиргеп. Эң шилдэгы Анисин баштаан ойнакчылар тергиндеп эгелээн.

Оюн дургузунда Анисин үш, Бодунов — ийи, Лебедев, Дмитриев, Репиев, Кухарж — бир-бир шайбаларны киирген. (СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, коопе ажылгый киллизинин 21-47 үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 11-27, информация база совет тургузуут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75 корректорларның 27-41. Солун келбейи барганза 32-75 телефонже толгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывазын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01066.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнедөвүттүнгэн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 21 СУББОТА № 240 (9048). ортаа 2 нем.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаңар! Ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле кадагалап база көвүдедиңер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КҮЖЕНИИШКИННИГ ИШ

Бистиң күш-ажылчы белээвис

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуруун улуг байырлалынга база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга үтүштүр «Революцияның чалбыжыы» колхозтуң ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, ону күүседирип-биле күженииштиниң ажылдап турадыр. Колхоз мөбилейлиг чылда күрүнеге 980 тонна сүттү, 383 тонна этти, 28,9 тонна дүктү садар үүрүлүг. Бо хүнерде түнел ёзугаар алырга, мал продуктуларын садарының планын эртеткен тос айларның планын күүседиптериништин өөрүнүүр. Колхоз күрүнеге 878 тонна сүттү, 323 тонна этти, 29,3 тонна дүктү сатказ, мурнакчы ажыл-агыйларның одуруунга кирип, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң колхозтар, совхозтар аразынга шилчиир Кызыл тугун III кварталда чаялап алган

Эът болгаш сүт садарының чыл планын Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң байырлалынга чедир күүседиптеривистин бүгү аргалары бар. Юбилейлиг чылда пландан ангыда 100 тонна сүттү күрүнеге садары көрдүнген.

Бо чылын малдың чаш төлүн мекдиң кампалап алырының талазы-биле колхоз эки коргузуглериниг болган. Чүс башка оналаштыр 106,7 хураган, 78 быжаа алдынган. Бо бүгү чедиштиниерни чедип алырынга бистиң малчыларывыс өөскүн эвес улут-хуузун киргеп. Маңаа чижек кылдыр чамдык мурнакчыларның коргузуглерин көрээлиер. Хойжу И. Сафонов төрүүр чүс башка оналаштыр 127,6 хураганны, саалчы А. Ильиных бир инектен-не тос айларда 2033 килограмм сүттү саап ап, быжаа ажаакчылары А. Сауда биле Н. Грудинина бир быжаадан хонукта 979 грамм немелде дегзинин ап турадылар. Үстүүде аданавыс мынаны мурнакчыларны ажыл-агыйның адырларынган он-оны-биле адап болур.

Чедиштиниер-биле чергелештир бистиң ажыл-иштивисте амдаа четпес болгаш чедир кылдыымаан ажылдар барын мииндип чугаалаар керек. Мурнукчы чылдарның демдеги-биле алырга, малдың өлүп-хораар чоруу эвээжээн-даа болза, ам-даа чамдык ындыг хорамчалар болуп турар. Фермаларны механизастаарының талазы-биле ам-даа хөй чүүлдерин кылыр үүрүлүг бис.

Кыштагларашкынга белеткел болгаш ону организастыг чорудары — эң-не харыысалгалыг үе. Кышкы үеде малга кол чүүл оон чеми болгай. Бисте бедик шынарлыг 2700 тонна сиген, 7 мүн тонна силос белеткеттинген болгаш савай сараатталашкыны ам-даа үргүлчүлеп турар. Аңгы үеде кыштагларже мал чемин соортуп турар бис. Кыштаг бүрүзүнге дора дээрге-же мал чемининг 3 айда курлавырын соортуп чедирер болгаш Краснояр фермазын бедик шынарлыг четчир хемчээлдиг мал чеми-биле хандырар бис. Ноябрь айда төрүүр 200 хаван турар кажаа ажылдарга кирер.

Бистиң колхозтуң мал ажыл-агыйының талазы-биле кылын турар бо-ла бүгү ажылдары — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуруңга база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга колхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы белектери болур.

Ю. ЧИХАЧЕВ,
Тандыда «Революцияның чалбыжыы» колхозтуң даргазы.

Пленум болгаш партактив хуралдары

Аңгы үеде күсүү хөөү ажыдарын шалыпкы доозарының болгаш кыштаглаашкынны чедиишкиниг чорударының база көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдиң дугайында айтырыгларже партия организациялары кошкаш дивес ниүүгейин салып турар. Бо хүнерде СЭКП райкомнарының пленумнарынга, партия активиниң хуралдарынга ол талазы-биле айтырыгларны тодаргай чугаалажып, ону хандыр аналаткен, моон соңгаар чорудар ажылдарның хемчеглерин айтып турар.

Дүүн СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң пленумунга күсүү хөөү ажылдарын шалыпкын доозарының база көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдиң талазы-биле районнуң партия организациязының соруглагларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Анаа илеткелди партия райкомунуң бирги секретары Ш. П. КҮҮЛАР кылган.

Ярославль хоорай партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында СЭКП ТК-ның докталаал районнуң парторганизацияларының кайчаар күүседип турарының дугайында илеткелди пленумга СЭКП райкомунуң ийиги секретары К. М. АК-КЫС кылган. Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле «Большевик» колхозтуң даргазы Сарыглар ОКТЯ, «Тыва даг-дүтү» комбинатта парткомның секретары Д. М. СВАБИЛЬНЫЙ, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному В. М. КОБЫЛОВ болгаш оон-даа өскелер санаал бергеп.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. ТОКА пленумнуң ажылынга киржип, чүве чугаалаан.

• • •

Чөөн-Хемчиктиң партия активиниң хуралынга үстүүде айтырыгга холбашкан илеткелди СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. РОДЧЕНКО кылган. Илеткелчи болгаш аңаа санаал бергеп ышкыр: «Сүт-Хөл» совхозтуң директору А. Д. ШААЛЫ, «Искра» колхозтуң даргазы Д. С. НАСТЫК-ДОРЖУ, Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынының начальнигы Ф. И. ИВАНОВ, «Аддан-Маадыр» совхозтуң бирги сазбырынның эргелекчизи С. МОҢГЕ-НАЗЫН, «Чыраа-Бажы» совхозта малдың кол эмчизи Д. КАРА-САЛ болгаш оон-даа өскелер районда күсүү көдээ ажыл-агый ажылдарының болгаш келир көдээ ажыл-агый чылынга белеткелдиң байдалын тодаргай аналаткен чугаалааннар.

• • •

Күсүү хөөү ажылдарын доозарының база кыштаглаашкынны үлегерлиг чорударының болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдиң дугайында айтырыгны Өөрүнүң партия активиниң дүүн эрткен хуралының киржикчилери бүгү талазыг чугаалашкан. Анаа илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. ШУЛУУ кылган.

«Коммунизмче оруу», «Кызыл туң» колхозтарның даргалары К. Ш. ДОҢГАК, С. Д. ООРЖАК, «Торгалыг» совхозтуң директору С. Ч-К. СЕДЕН, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол доктаалыг С. Ш. КҮҮЛАР, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары М. Д. ШАГДЫР олар пленумга чугаалашкан айтырыгның талазы-биле санаалдарны бергеп. Илеткелчи болгаш санаал бергеп ышкыр кол кичээнгейни чедир шинтирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаргы соруглаларже угландырган.

• • •

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленуму болгаш Өөрүн. Чөөн-Хемчик районнарының партия активиниң хуралдары күсүү хөөү ажылдарын шалыпкын доозарының база кыштаглаашкынының хынамчалыг чорударынче болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелди күштелдиреринче угланган докталдарны болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

БАШТАЙГЫ ЧЕДИИШКИН

Тыва АССР-ниң колхоз болгаш совхоз шөлдеринге бо чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүргеп. Чамдык ажыл-агыйлар гектардан-на 30—35 центнер кызыл-тасты болгаш арбайны ажаап алганнар. Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарынга шинтизи-биле гектар саныдан-на 20—24 центнер таряаны алган.

Тывага көдээ ажыл-агыйның бүгү төөгүзүүде ындыг чаагай дүжүттү эң баштай чедип алганы — тараажыларның кызымаккай күш-ажылының, чер ажылтының культуразының өскелиниң, агротехниканың негелделерин шыңгыы күүседкенинин түңнели болган.

Кызыл.

(СЭТА-ның корр).

КЫЗЫЛ. Тываның көл тараалаң району — Таңдының тараажылары беш чүс мүң гектар — эрткен чылдаазындан ийи чүс мүң центнер хөй тараапы күрүнеге сатказ.

Районнуң колхоз, совхозтарында октябрьның ийиги декадазының шалыпчы декада дээ чарлаан. Чаагай дүжүттү бүрүн ажаап алырынче бүгү күштү салган. Таңдыжылар тараа түлээп алыр черлерже 560 мүң центнерден эвээш эвес тараапы чорудуп бээр дээп шинтирлээн.

Тараажыларга хоорайларның ажыл-ишчилери дузалажып турар. Тараа кезип, бастырарын дооскан, оон өске районнарның дүжүт ажаап алыр техниказын ук районга база чорудуп берген.

АСТРАХАНЬ. Харабалинск районнуң тараажылары рис кезип, бастырарын облаека баштай дооскан. 5 мүң гектар шөлдүн бир гектарындан-на 46 центнер рис дүжүдү ажаап алдынган. Чамдык черлерге дүжүт бир гектардан-на 75—80 центнер четкен.

Областың ажыл-агыйларының хөй нуруузу дүжүт ажаап алырын чөзүрби ажыл хүнүнүң дургузунда дооскан. 26 мүң гектар шөлдүн 24 мүң гектарының ризин кескеп, бастырган.

Хүлээп алышкын черлеринге эрткен чылдың бүгү дургузундаазындан хөй —50 мүң тонна рис киргеп.

ТБИЛИСИ. Грузиянның тараажылары республикадан мрак черлерже 150 мүң центнер дазыл-чемиштиглерни чүдүүп чорудар. Боттарының арталарын санап көргеш, олар ол хемчээлди ийи катап улгаттырар деп шинтирлээн. Акы-дүнма эвилелдешкен республикаларже ийи чүс бежен мүң центнер дазыл-чемиштиглерни чорудар дээн.

(СЭТА).

ТОРГАЛЫГЖЫЛАР БО ХҮННЕРДЕ

Юбилейлиг чылдың күскү хүннеринде «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының үлүт-хуузун Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң байырлалынже угландырган. Совхоз келир чылын 1300 гага мал чемининг культураларын тарыыр. Аңаа магадылаа кылдыр 174 га ангыс аянгыртынар. Ол ажылга трактористер Е. Саая, В. Майынды шудуруу ажылдааннар.

Совхозтуң кол ажылы — мал ажыл-агыйы болгай. Ынчангаш малды тарыы бооздырыы сезонунуг ажылдарның бирээзин. Ук ажылды организастыг чорударындам малдың чаш төлүн кампалап алыры база хамаарыжыр. Хүнүүн чүгүлә айтырыы — малды тарыы бооздырыы доозулгаш. Шупту 6 пунктуларга 12 мүң 500 баш хой тарыы бооздырыгган. База ол хире хойнуң сула эвериштирилгезин чорудуп турар.

Торгалыгжылар бо хүнерде кол кичээнгейни кыштаглаашкынга белеткеже утпалыырган. Үш салбырда шээр мал болгаш бир салбырда мыйыстыг боза мал кыштаглаашкынче кирер үүрүлүг. Совхозтуң девискээриниде чүс чыгаа кыштаглар бар. Ынчангаш оларның септелгезинче кичээнгейни доктаамал салып, малчын бүрүзү боттарының күжү-биле кылыг алыр чүүлдерин кылгылаан. Ам хойжу бригада бүрүзүнде-ле 2—3 звеноолар септелге ажылдарын чорудуп турар. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарны Кара-Тал (бригадири Д. Ооллкай), Чоза (бригадири Д. Кызыл-оол) хойжу бригадаларында бедик деңнелде чоруп турар.

Кыштагларда мал чемя дужуртунгей. Сиген белеткелининг болгаш ону кыштагларга соортуп алырының талазы-биле Кара-Тал бригадазының малчыннары идектейлиг болганнар. Хойжулар Т. Калзын-оол, Д. Байыр, К. Наксыл, Т. Мичей-оол олар совхозтуң бүгү хойжуларынга үлегерин көргүзүп турарлар.

Мал кажаалары, чуртталга бажыннарындан ангыда, чүнар-бажыңнар, кызыл-булуңнарны эки септеп, дериирин тудуг звеноларынга даскан. Кыштаглар септелгезин ноябрь 7-ге чедир бүрүн доосканы, кыштаглаашкынче организастыг киреп деп, совхозтуң дирекциязы болгаш партия комитедн шинтирлээн.

Д. ДАМБА.

ЧАА ДУЖҮТТҮҢ ТАРААЗЫ

Студентилер слёду

Кызылдың өөредилге черлериниң студентилериниң болгаш сургууллариның слёду дүүн хөгжүм-шии театрынга боолп эрткен.

СЭКП Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов слёттуг ажыктаан. Кызылдың студентилериниң болгаш сургууллариның күскү дужүт ажаалдазынга киржилгезиниң дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги орлаакчызы Б. Е. Серяков кылган.

Кызылдың политехникумунун сургуулу Л. Мельникова, башкы институдунуң студентизи О. Дажы-Сеңбе, Таңдыла «Тиилелге» совхозтуң директору А. Моргун, Бии-Хемже «Сарыг» совхозтуң директору В. Пащенко олар слёткө чүве чугаалаан.

Юбилейлиг чылдың дужүт ажаалдазынга эң эки кирипкен студентилерге болгаш сургуулларга шанналарны тывыскан.

Политөөредилге чоруп тур

ЧЕДИИШКИН—ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУКТА

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвээтериниң политиктиг өөредилгезин улам эжиждип, ону коммунизм тургузуушкунуунуң тодаргай соруглагары-биле сырый холбавышаан, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн бедиреринге оон күштүг салдарлыг болдурун бо эгелеп турар политөөредилге чылында партия организациялары чедип алыр үүрүлүг.

Ынчангаш бо улуг соруглагны күүседир дээш политиктиг өөредилгени ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейнинн чылында кавчаар эгелээнин билип алырыбиле бистиң корреспондентивис чамдык СЭКП райкомнары болгаш Кызыл хооркому-биле харылаштыкан. Олар-биле болган бесседаны моон адаанда парладывыс.

• • •

СЭКП Тожу райкомунун пропаганда болгаш агитация кылдыының эргелекчизиниң оралакчызы.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

— Бистин районда партиянын болгаш комсомолдуң политиктиг өөредилгени октябрь ийинде эгелээн. Ниитизи-биле ягы-бүрү 26 хевирлиг политшколаларыда 540 ажыг кижи хаара түттүнгеп. Ол ышкаш культураның болгаш төөрелдерниң ийи удуртчу университеттерин база ажылдаар.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докталдында айтыкан соруглаларын өөренип көргеш, партия райкому экономиктиг өөредилгеже улут хичээнгейни салган. Оон түнелеевиде бисте экономиктиг билиглерни үндезиннерин өөренир 10 политшкола тургустунган. Ында 146 кижи экономиктиг билиглеөни чедип алыр үзэлә бо хүнерде өөренип турар. Экономика өөренир политшколаларны «Тоора-Хөмь совхозтуң ийи сүт-бараан фермаларында. күрүнеңиң анымыр болгаш ыяш ажыл-агый болгаш өске-даа албан организация. будурулге черлеринде тургускаалаан. Олар баштайгы кичээлдерни организастыг эгелээннер.

СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыының эргелекчизи Д. ООРЖАК:

— Партия райкому чаа политөөредилге чылында партия. комсомол чырадыышкыныың бүгү хевирлериниге дыңнакчыларны чер-черде партия организацияларының киржилгези-биле тургускан. Тус-тус политшколаларга ажылдаар 113 пропагандист кадрларны баш удур шилээн. Олар баштайгы организастыг кичээлдерни октябрь 2-де эрткерген.

Эге звенода 206. ортумак звенода — 109. теоретиктиг семинарларда — 138 дыңнакчы бо хүнерде өөренип турарлар. Политөөредилге чылын организастыг эгелеп, ону чедиишкиниг доозар дээш бо талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган.

СЭКП Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыының эргелекчизи С. ШУКЛИН:

— Политөөредилге чылы наймысалда организастыг эгелээн. Тургустунган 314 политшколада 8252 кижи боттарының политиктиг билиин бедидип эгелээн. Ниитизи-биле 3047 коммунист. 2202 комсомолчу өөренип турар. Политшколаларга шупту 424 пропагандист ажылдап, дыңнакчыларга быжыг билигни бээр дээш бүгү күжүн шаап углап. өөредилге чылының баштайгы кичээлдерин организастыг эгелээннер.

Бо өөредилге чылында партия хооркому ажылчы чонуун экономиктиг өөредилгезиниг кол кичээнгейни үзэлдырган. Амгы үеде хоорайда экономиканы 46 эге. марксизм-ленининизмниң үндезиннерин өөренир 18 политшколаларда, теоретиктиг 27 семинарда, марксизм-ленининизмниң бир кежээки болгаш 4 үдүскү университеттерде өөренип турар. Ол ышкаш экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир 45 политшколада хаара түттүнгеп дыңнакчылар ол эртемни өөреңирлер. Будурулге черлеринде тургустунган коммунистиг күш-ажылдың 45 школазы база-ла экономиканы тойуу-биле өөренип эртер.

СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыының эргелекчизи С. ОДОНОВ:

— Каа-хемчилер чаа политөөредилге чылын. эрткен чылдарда дег. база бедик белет келдинг. организастыг эгелеп киришкеп. Октябрь 2-де районнуң болгаш суурлар төптеринге 3 мүн ажыг кижи политөөредилгенин ялзы-бүрү хевирлериндо өөренип эгелээн. Шупту 130 пропагандистер бар. Пропагандистерге дээдп болгаш ортумак эртемнии. аргадуржулгалыг кижилерни шилээн. Олар боттарының хүлээлгезин күүсединп киришкеннер.

Партия организациялары бо өөредилге чылында политөөредилгенн бедик утка-шынарлыг организастыг, ажыктыг кылдыр гургузар дээш чамдык хемчеглерни ап чорукан.

СЭКП Эрзин райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдыының эргелекчизи К. ЧАЛЗЫРАЙ:

— Бо өөредилге чылында партия өөредилгезиниң системазынга өөренир дыңнакчыларның четчээшкинин баш удур болөткеп чоруткан бис. Районда ниитизи-биле теоретиктиг 8 семинар, марксизм-ленининизмниң үндезиннерин өөренир 7, экономиктиг билиглерни үндезиннерин өөренир 6, коммунистиг күш-ажылдың 5, политиктиг 7 эге школалар ажылдап турар. Ында 600 ажыг дыңнакчы хаара түттүнгеп. Марксизм-ленининчи өөредилгенин дээштиг болдуру чүүүн-дээ мурнунга пропагандистерни шын шилип алырынан, олардың белеткелиеден болгаш арга-дуржулгалыг кол хамаарыжыр. Ынчангаш четчир саиныг пропагандистерни баш удур шилип ап, оларны СЭКП райкомунуң бюрозунга бадыдаткан бис.

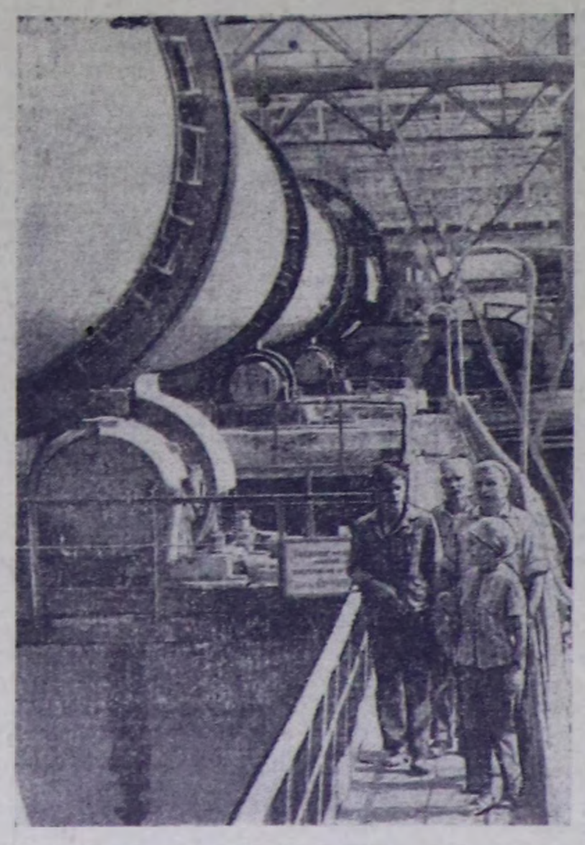

УЛЬЯНОВСК ОБЛАСТЬ. Ульяновскиниң цемент заводунуң ажылчыннары бир миллион тонна цементтини хуузазындан бир ай эрте будурген. Будурулге черии чаартканының болгаш ажыглалга чаа техниканы киргеннинил ачызында олар ону чедип алыр аргалыг болган. Ажылдап турар дериглерни улам сөзырадгайжыдарга, бо беш чылы соолзуредир ук коллектив чылда ийи миллион ажыг тонна цемент будурер кол сорулгалын чедип алыр аргалыг болуур.

ЧУРУКТА: заводтуң бир миллион тонна цемент будурериге киришкен, эң эки ажыл-ишчилери — Н. Шэйхнурова, П. Полковников, В. Бондарь болгаш Н. Миронов олар.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОРУК КИИРИКЧИ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

ТАШКЕНТ. (СЭТА). «ССРЭ-де социалистиг чаартыышкынарның дуржулгазы болгаш оон делегейге үүжүр-дузазы» деп делегейниң эртем конференциязы Ташкентиге дөрт хүн үргүлчүлээн. Аңаа совет болгаш даштыкы эртемденнер, хей-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылар киришкен. ССРЭ-де долузу-биле тиилээн социализм болза, демократиязын болгаш национал хостуг чоруктун ооруңче киргеп бүгү улустарга сорук киирикчи үлегер-чижек болгаш хаара түдүкчу күш болуур дээрэн бүгү илеткелдерден болгаш саналдардан тодаргайы-биле көстүп турган. Азиянын, Африканын болгаш Латин Американың чурттарының телээлекчилери улустарның национал-хосталга дээш шимчээшкинниге Совет Күрүнениң дузаламчы-деткимчезин бедик-биле үнелеп, колониализмниң болгаш империализмнин малчугдезин аптыраашы, чаа хөгжүү эгелеп турар чурттар-биле оон чаагай ыяларын болгаш калбак кадыы ажылдажылгазын онзалап демдеглээннер.

Октябрь 19-та түнвел пленарлыг хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Ш. Р. Рашидов чүве чугаалаан.

Бистиң конференциявыстың адынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң сорук киирикчи байырлыг чагаазының келгеш оон ажылының үнова улуг үүжүр-дузалының кергүзүп турво-дыр деп ол чугаалаан. Ол чагаа конференцияның бүгү ажылының уг-шии болган. Ынчангаш бистер Леонид Ильич Брежневке бистиң конференциявысче сагыш салганы дээш, эки чүүлдерни күзээни дээш чүректин ханызындан өөрүп четтирип турар бис.

Бистиң конференциявыска тайбыяның болгаш найыралдың, чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжышкынның, чүректин ханызындан база ботботтарын билчиринип ёзуулу, чогаадыкчы тургузуушкунуун ёзуулу тергиндеп турган деп Ш. Р. Рашидов оон ынай чугаалаан. Ангы-аңгы чурттарның эртемденнериниң болгаш хей-ниитиниг телээлекчилериниң аразынга харылзааларга ындыг ёзу-чурум улустарның аас-кежиинин болгаш дешилелгенин эрге-ажыктарын ёзугаар моон-даа соңгаар быжыглап тургустуар болзуп.

Конференцияның киржикчилери СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг кодурлуушкун-биле хүлээп алганнар.

Бистиң интервьювус

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИҢ САЛЫЫШКЫНЫ

Юбилейлиг бо чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш курунеге садарып ковүдедир дээш Тываның кодээ ажыл-ишчилери ажаок улуг күжениишкиннерни кылган. Оон иштинде Каа-Хемниң тараачылары болгаш механизаторлары кайгамчык улуг тиилелгени чедип алган. Од дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров «Шыныңның» корреспондентизи-биле интервьюга дорулуап чугаалаан.

— Бо чылын силерниң район республикада бир дугаарында курунеге тараа садар планын барык үш катап күүсеткен болгай, ону канчап чедип алганыл чугаалап көрүңерем, Николай Павлович?

— Ол дээрге хамыктың мурнунда кодээ ажыл-ишчилериниң чагаадыкчы, шүдүргү ажыл-ижиниң түнели-дир. Олар бистиң чемгерикчивис черни чоп ажыглавышаан, тарылганың агротехниказын ылаш сагып, оон часкы-даа, чайгы-даа уеле ажаалдазын эжиндип тургаш, Каа-Хемниң ховуларынга чаагай дүжүттү остүргеннер. Баштайгы саналгалар-биле алырга, ажыл-агыйлар шинтизи-биле бир гектардан-на 18 центнерден эвээш эвес дүжүттү алгылаан, а «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтар бир гектардан-на 21 центнер хире дүжүттү алганнар. Бистер күрүнеге садар онаалавысты сентябрь 29-га күүсеткем, рапорттаан бис. Дүжаалда оон соонда-даа үргүлчүлевишаан. Оон ангыда ажыл-агыйлар мал чеми тараанга болгаш келир чылын хереглээр үрезиниң четчир санныг кылдыр уруп алган.

— Тараазының ажылының кол түмелдери ажаап алышкынга моруйчуттелдир коступ келир болгай, канчангаш эң чугула кампания — ажаап алышкын ажылдары районга канчаар чоруттунганыл?

— Республиканың эске районнарында ышкам, ажаап алышкын бистер база-ла бо чылын агаар-бойдустуң берге байдалының үезинде чоруттунган. Ынчангаш бүгү ажылдарыбыс: кезилдени болгаш бастырылганы комплекстиг, бедик темпилиг, организастыг байдал-биле чорулуп келген. Партия организацияларыбыс коммунист бүрүзү ССРЭ-ниң 50 чылынга алдаржыткан хүлээгелеринге күүсеринче, ховуларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктеринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап шыдаан.

Дүжүт ажаалдазының башгайгы хүнеринден-не ажылның тергинин эки шынары дээш, планныг онаалдаларны ажыр күүселдир дээш чарыш калбарган. Ажыл-агый бүрүзүнге күскү кампания үезинде чорудар ажылдың планын, мурнакчыларны шаңнап-мактазарының хемчеглерин боттандырган. Ховуларның маадырларынга вымпелдерни, акша-шаңналдарын, комбайнарынга беш-адырларны тыпсырын, күш-ажылчы алдарның тугун коларерин калба-биле практикалап келген. Мурнакчыларга алдаржыткан агитхуудустарыны, «Чанниктарны» хову турлагларынга доктаамал үндүрүп, оларның дуржулгазын агитаторлар өскелерге чугаалап берип турар. Чарыштың тиилекчилериниг материалдыг идиг берииишкинниң хемчеглерин болур-чогууру-биле коргүүп, ону ажылдың тергинин эки шынарын, бедик коргүүлүн барымдаалап тыпсын турган.

Ажыл-агый бүрүзүнде дүжүт ажаалдазының чоруп турар байдалын СЭКП райкому болуунуң кичээнгейинге доктаамал ап келген. Од дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга хөй удаа чугаалашкан. Бо хүннерге чедир район 39 мун га ажыг черниң тараазын ажаап алган, күруне шыгжамырынга 36500 тонна тараазыны үргэн. Оон иштинде «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтар (даргалары Д. Сирота, П. Филиппов, парторганизация секретарьлары В. Пирогов, О. Наксыл-оол) гектар чер бүрүзүнден 21 центнер дүжүттү алган. Оларның баштайгызы 4500 тонна тараа садар онаалдазын 6800 чедирген, өскези — 4800 тонналы садар онаалдаяны 6300 тонна чедирген. Маңаа «Бурунгаар» совхоз болгаш өске-даа ажыл-агыйлар эки түннелдерни база чедип алганнар.

Күрүнеиниң берген онаалдазын күүселдиринге механизаторларның аразынга калбарган социалистиг чарыш улуг ужур-дузалыг болган. Ынангыда дүжүт ажаалдазының темпизин бедидеринге коммунистерниң хүүна үлегер-чижээ чаагай салдарны чедирген.

— Оларның дугайында тодаргай чугаалап көрүңерем, Николай Павлович?

— Дүжүт дээш демиселдиң гвардейжилери, ховунуң маадырлары бистер эвээш эвес. Ол дугайын «Тиилелге» колхозта Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист комбайнер Даваа Дойбаңай эгелээли. Ол бодунуң комбайнындан 500 тонналаң хой тараанга чүдүрүп чоруткан. Ол шыкаш «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнерлери Борис Долганов, Петр Ситников олар ажыл нормазын бүдүп чартык, ийи азы оон-даа хой катап күүселдип турарлар.

«Октябрь 14 чылы» колхозтуң тараажылары база күш-ажылчы бедик кодуруүшкүй-биле ажылдап турар.

Комбайнерлер Николай Мельников, Василий Елисеев, Иван Филимонов оларның кижи бүрүзү 600—700 гектар черниң тараазын кестирген. Тарааны бастырарынга Григорий Ванов, Шагды Маадыр-оол, Александр Зыков болгаш оон-даа өскелер шылгаран үнгеннер.

Эрткен-даа база бо-даа чылын хөөрейлеп бистиң районнуң ховуларынга тараа ажаалдазынга чаагай дузаны коргускен кызылчыларга өөрүп четтиришкинниң сөстерин илередип турар бис. Ынангыда кайгамчык шудургу ажылдаяп Кызылдың човаачыларын онзалап демиглээр аваар. Ынчангаш күрүнеиниң онаалдазын күүселдир талазы-биле бистиң районга хөөрейжилар күш-ажылчы улуг үлүүн киргенин ол.

— Николай Павлович, хову ажылдарының моон соңгаазргы байдалының дугайында чүнү чугаалап болуруул?

— Ол сорулга — кодээ ажыл-агыйның күскү ажылдарын коңчуг дүрген доозары. Келир чылдың дүжүдүн салырынга илаптыг белеткеннир, кыштаглашкынны хүр, чаагай чоруулар дээш бүгү чүүлдерни кылыры болур. Ам бистер бүгү күштү өлче уламдырган. Күрүнеге тараа салары ам-даа үргүлчүлеенишаан. Аныяктардан, Хайырлыгдан, Чеди-Паштан, Сарыгдан болгаш өске-даа ховулардан оны үүлээп алыр черлерже алдын тараа ам-даа киэп турар. Төрээн чуртка Тываның бергени 122 мун тонна тараазынга каажемчилер база-ла толептиг үлүүн киирген. Ол болаш. Төрээн чуртка ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын алдаржыткан бистиң толептиг белээвис болуур. Чедишкиниге өөжүргавас, чаа бедиктерни чедип алыр, улам бүрүнгаарлаар, кол кичээнгейни шинтирилеттинмээн соруулгаларже үгланырар деп партия өөредип турар. Бисте мындыг айтырыглар хөй. Чоннуң амыдыралчурталгазының байдалын улам экижилер, үлетшүрүнүн, тудугнуң болгаш культураның база улус өөредилгезиниң, эмнелгенин талазы-биле чаа-чаа бедиктерни чедип алыр соруулгалыг бис.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Юбилейлиг чылда Тываның тараазы кайгамчык чаагай болган. Элбек дүжүттү чедирип чоокка ажаап алыр дээш, «Сельхозтехниканың», АТБ-лерниң, колхоз, совхозтарның албан организацияларының чүе-чүе автомашиналары хову-шолдерже бо күзүн үнгүлээп болгаш ам-даа мында ажылдап турар.

Ажаап алышкын үезинде, боттарының кызымаакай күш-ажымы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган мурнакчы човаачылар кайы хөй. Олар комбайнарны халас тургуспайн, тарааны шаңнарже дажыр, ажыл-агыйларның төп шаңнарындан тараа хүлээп алыр пунктуларже, Кызылдың төп сайгарылга базазынче дүн-хүн дивейн тарааны соорткуп келген.

Дүжүт ажаалдазының үезинде илерээн мурнакчыларның одуругуна «Кок-Тейн» совхозтуң човаачызы Евгений Петрович Вьюнну база киирип болур. Ол ажаап алышкын үезинде доктаамал ажылдап, комбайндан шаңче, шаңдан Кызылдың сайгарылга базазынче тараа соорткуп келген. Оон машиназы чаңгыс-даа катап үрелип көрбөзин. Бо дээрге, човаачының дүжүт ажаалдазынга ыяк белеткенин, машиназын хынамчалыг кылып алганын бадыткап турар.

Евгений Петрович бо күзүн иштизи-биле 500 тонна тарааны соорткен болгаш шаңнал-мактаарны үргүлчүү ап келген.

ЧУРУКТА: човаачы Е. Вьюн.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Човаачыларның үлүү

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының дүжүт ажаап алышкынынга, күрүнеге тараа садар талазыбыле бедиткен социалистиг хүлээгелеин күүселдиринің херээнге Тываның автотранспортчуларың төлептиг үлүүн кииргеннер. Ажаап алышкынга киришкен човаачыларның аразында чарышка бистиң № 3 АТБ тиилекчилериниң одуругуна кирип келген.

Ажаап алышкынның башгайгы хүнеринден эгелээш бистиң човаачыларывыс тараалаң Таңдының «Тиилелге», «Элегее», «Межегей» совхозтарынга, Каа-Хемниң ажыл-агыйларынга улуг дузаны чедиргеннер. Комбайнардан шаңнарже тараа сөөртүрүүге, ону орта кургадып, ариглаары, тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиреринге коллективтиң барык 70 хире човаачылары киришкен. Оларның аразынга социалистиг чарышты организастаан, түнелини беш хонуктан үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-мактаарны тыпсып келгеннивис ажыдыы эки организастаарынга идиглиг болганын айтыр херек. Бистиң автобүдүрүлгевистиң инженер-техниктиг ажылдакчылары оларның ажылдаан турары колхозтарга болгаш совхозтарга барып чедип, човаачыларның амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле таныжып, техниктиг дузазы чедирип келген.

Човаачыларның хуваалдамын эртеннин-не Кызылдың сайгарылга базазынга кылып, чедер-четпестерни адып, чедир кылыр чүүлдерни орта дугуржуп ап келген бис.

Сентябрь айның баштайгы он хонуунда бистиң човаачыларывыс автобүдүрүлгелер-биле чарышка бирги черни алган. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчилер Кызыл тугун болгаш акша шаңналыг алганнар. Ынчан Иван Крыльцов, Василий Павов болгаш өскелер-даа шалынчы алмылдаан.

Чоокку хүннерде октябрьның баштайгы он хонуунуң социалистиг чарыжының түнелин үндүрген. Бо хонуктарда бистиң № 3 автобүдүрүлге биле «Транссельхозтехниканың» Кызылда автобүдүрүлгези бир дугаар черни алган. Бистиң човаачыларывыс чамдык ажыл-агыйларда дугаалаашпаан. № 3 АТБ-ниң човаачылары бо хүннерге чедир 32 мун тонна тарааны болгаш силос массазын сөөрткен. Олар күш-ажылчы белээ Октябрь бәйырлалынга тураскаадып турар. Ноябрь 3-те дүжүт ажаап алырынга киришкен республиканың автотранспортчуларының хүрээлы болур. Тергинин эки ажылдаан бижилеривиске шаңнал-мактаалды ынчан тыпсыр бис.

В. ПЕТРОВ.

Кызылдың № 3 автобүдүрүлгезиниң начальниги.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

ДЕМНИГ АЖЫЛ-ИШЧИ ОДУРУГДА

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедишкиннериниң, оларның доктаамал сырый харылзаазының дугайында, коммунистиг тургузуушкунга кады киирип турар салымышкынының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыглары чүртүүн бүгү булуңнарындан кээп турар.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫ: дуржулга болгаш найырал

Барымы Сибирьниң кап эзилдиригчилери улуг чедишкинни чедип алган — олар конверторларның төлевилээн күчүзүн бүдүн чартык катап ажырган. Ам үш-ле агрегат специалистериниң санаа турары-биле дөрт агрегаттың эзилдирер демирни берип турар апарган. Оон түнелинде немелде будурулгени кирбейн тургаш-ла, ол завод дүвхүн дүргүзүнда төлевилелде корүнгенинден 2650 тонна хой кайны кылып үндүрүп турөр. Ол дээрге чыл дургузунда — бир миллион тонна демирни планнаан ажыр бээр аргалыг дээни ол-дур.

Аны-дунма республикаларның металлургтары Сибирь чурттуларны боттарының заводтарыга аппаргаш, кап эзилдиреринің мертежилиниге оөреткен. Чурттуң будурулгелери Барымы Сибирь заводунче ап дээрге дээш мастерлерин база чорудуп турганнар. Ам ол цехте 15 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар. Оларның дуржулгазындан болгаш наймаралынган Барымы Сибирьниң металлургтарының мындыг чаартыкчы чоруу тынылган.

Мастер Владимир Голоданың бригадазы тергинин эки ажылдап турар. Ол — украин. Ында улуг конверторщик — башкир Равис Нургалиев, кап эзилдиригчизи — татар Абкадир Сейтягьяев, конверторщик — Иван Радостев — орус, олар Кузнецкиниң металлургия комбинадындан келген. Олар шуптуг цехтиң тудугушкунунга киришкен, тудугжулап, монтажниктеп, эдиктилеп ажылдап турганнар.

Амгы үеде ол металлургтар ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга аддар бөлдүрген күш-ажылчы эзилчедге ажылдап турар. Тиилекчилер юбилейжи эзилдиргини кылырынга киржир, эң дээре коллективтер ССРЭ-ниң 50 чылы атты алыр.

Е. ПАСТУШЕНКО.

НОВОКУЗНЕЦК.

УЗБЕКИСТАН: харылзааның түнели

Верх-Исетскиниң металлургия заводунуң обер-мастери Н. Н. Дуев «Шарк юлдузы» («Чөөн чүк сылдызы») колхозна чеде бээрге, ону күзенчиг аалчы кыдыр хүлээп алган. Николай Николаевич бодунуң будурулгезиниң кап эзилдиригчилериниң даасканын өзүтаар Ферганада ол колхозтуң коллективи-биле социалистиг чарыш дугайында керээге ат салган.

Свердловскиниң металлургтары-биле Узбек ховенчилериниң наймаралдыг харылзаазы Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында-ла тургустунган. Чогум-на ынчан демир эзилдиреринің мастери Н. Бәзетов Фергана чурттуг солдат Рузиматка бо-ла чеде бээр турган. Османов бодунуң залчээнде Уралга чедип, хазы ышкаш өөнүүге аалдугайын солундан билип алган. Куралга Хасанович фронтуже чагаа бижээш, анда тиилелгени тылга даргаяап турганнарның күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалап берген. Удаткан чок-на фронтудан харыы чагаа келген. Ында совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруктарының дугайын бижээн болган. Солдат биле кап эзилдиригчизиниң найыралы ынчаар эгелээн.

Дайын соонда Нуруллэ Хасанович ынчан районнуң суггарылга системаларының эрелелиниге ажылдап турган бодунуң Фергана чурттуг өөнүү Рузиматка бо-ла чеде бээр турган. Османов бодунуң залчээнде Уралга чедип, хазы ышкаш өөнүүге аалдап турганнар. Ам ол цехте 15 националдарның төлээлекчилери ажылдап турар. Оларның дуржулгазындан болгаш наймаралынган Барымы Сибирьниң металлургтарының мындыг чаартыкчы чоруу тынылган.

Мастер Владимир Голоданың бригадазы тергинин эки ажылдап турар. Ол — украин. Ында улуг конверторщик — башкир Равис Нургалиев, кап эзилдиригчизи — татар Абкадир Сейтягьяев, конверторщик — Иван Радостев — орус, олар Кузнецкиниң металлургия комбинадындан келген. Олар шуптуг цехтиң тудугушкунунга киришкен, тудугжулап, монтажниктеп, эдиктилеп ажылдап турганнар.

Амгы үеде ол металлургтар ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга аддар бөлдүрген күш-ажылчы эзилчедге ажылдап турар. Тиилекчилер юбилейжи эзилдиргини кылырынга киржир, эң дээре коллективтер ССРЭ-ниң 50 чылы атты алыр.

Е. ПАСТУШЕНКО.

НОВОКУЗНЕЦК.

АЗЕРБАЙДЖАН: машина тудукчулары

Химия машина тудуушкунунуң Петров аттыг заводу чаа хевирнин нефть суургаларын массалыы-биле кылып эгелээн. Ол мурнундагы суурталардан алзын каш тонна чиик, ынчалза-даа дыка бижыг. Суургага дериг-херекселдерни чедирери база эптиг апарган. Ону суурганың дөжээнин хевир-байдалын оскерүнүн тургаш чедип алган. Нефть-машина тудуушкунуның күрүнеиниң эртем-шинчилел болгаш тоолевилел институдунуң ажылдакчылары ол чаа суурганың төлевилелин кылганнар.

Бакунуң машина тудукчуларының аны-дунма эвилелдешкен республикаларның конструкторлары-биле кады ажылдап турган кылганы нефть казар суургаларның бөш дүгаары ол болган. Ынчаарга Бакуга төлевилеп кылган он ажыг техниктиг дериг-херекселарны Грозныйның, Ординжоникидзениң, Пермьниң, Краснодарның будурулгелери кылып үндүрүп турар.

Аны-дунма республикаларның чогладыкчы харылзаалары улам калбарган болгаш бижыгып турар.

В. ВАСИН.

БАКУ.

ЛИТВА: найыралдың оттары

Литвада В. И. Ленин аттыг ГРЭС чыл эгезинден тура алды дүгаар миллиард киловатт-шак электри энергизын ажылдап үндүрген. Станцияның коллективи он айга овааган будурулге даалгазын хуусавыннан эрте доозупкан. Ол соолгу, сес дүлээр агрегатты планда көрдүнгенинден дыка эрте ажыглалга киирген ашаа идиглиг болган.

...1960 чылдың июльдун эгезинде Вильнюс биле Каунастың дал ортузунда Аникшта деп холдуң малгаш-баярлыг эриниге келир үеги ГРЭС-тиң машиналар турар залын кылыр дээш, оон дөжээнин баштайгы кубометр дөрбе тыныгдага белеткелин база катап хынап көрүп, чедир кыдыныпаан, а кылыры эргежок чугула чүүлдерни илереткеп.

С. Ч. Шактар-оол анда санал берип тургаш, малчында, специалист-даа кижи бүрүзү овайшкан ажыл-херек дээш бот-харымсалгазын бөрге тыныгдага белеткелин база катап хынап көрүп, чедир кыдыныпаан, а кылыры эргежок чугула чүүлдерни илереткеп.

— Ында онза чүве-даа чок. Кадарган малдының ажаалдазын экижидип, оон одар-белчиирин таарыштыр ажыглаар кижи-дир мен—деп, хойнуу чугаалап орар. Хойнуң күскү, кышкы одары Оорук-Даг арты-ишти делгем ховулар. Күзүн дагларның аъра чартыы соок, хат нээр черлерге хонуп кадарар, а хүннээрек, ижик одарларны киштың соок хүннеринге курлаң алыр, немелде чем-биле тааргыштыр чемгерер. Бойынтировка ажылының негелделерин сагып билир. Ынчангаш хонуун күш-дедгели шыырак болзур.

Чазын хой оолдан доосканы, кыргылда чоокшулап орар үеде хой дүгүнге чидирип болдурбас дээш кыргылдаяны орайтатпайн, хой бүрүзүнүн дугу четчир хөөн келгенин хайгаарап көрүп тургаш, ол үезинде кыргын аптар. Ынчангаш оон көргүүг бедик тос чыл ажыг хойжуулаан хоочун бо чылын хой бүрүзүнден-не 2,7 кг дүктү, төрүүр чүс хойга овааштыр 103 хураганны алган.

Сергей Чамзырынович хураган кежи тонун беткеш, хөөн одарадып, экти бедик, көрээ делгем чоргаар базып чоруурун Оорук-Дагның одарларынга бо-ла көрүп болур. Төрээн чуртунуң бүрүн эрелиг хамаатызы болганынга, өгбелериниң күзеп чораан чырыткызыг күзелдери боттаганынга, уругларының школада өөренип, интернатта чурттап, келир үениң кежик-чолдуг хамаатылары болуп өзүп олурарынга оон сеткил-сагыжы чоргаарланып келир.

А. ДАРЖАА.

КЕЖИКТИГ ЧОЛ

Совет көдээниң кижилери

Төрээн суглуг Улуг-Хемниң хемелеп кешкеш. Эжикиниң Ооругда хойжу Сергей Шактар-оолдуң күзээнге эртежиктиг хап келген бис. Өгбүзү херээжен өөнүн Эник Бүрбүевна шилги шокар хайнак иштин таваар саап орган. Кадарчы боду ол чаныңда тур. Олар бистер-биле мендилештир. Мээн кады чоргаан эжим А. М. Кузьмин дээрге, «Улуг-Хем» совхозта малдың кол эмчизи ол, ашаа ур чыл ажыктаан, ынчангаш оон малчыннарындаа, малдың одарын-даа эки билир болду. Ынчаарга А. Ч. биле Э. Б. Шактар-оолдар — ук ажыл-агыйда мурнакчы болгаш дурмунгалыг хойжу ог-бүлелеринің бирээзи.

Александр Чамзырынович Шактар-оол колунда шагынче коргеш, радиоприёмникти долгай квартарга, Москвадан чугаалай берди. Калбак-делгем совет чурттуң чедишкиннерин чугаалай берди. Калбак-делгем совет чурттуң чедишкиннерин чугаалай бээрге, Төрээн чурт дээш, хөй националдыг, ану-думмалышкы совет чон дээш чоргаарал херекче долуп. Авыя диптин төвүнде кайда-бир черже, кадырберт даглар аразында, шаңнал иштинде ырак аалда эвес, а тургузуучу иш хайынакан, чаартингаш черде бис деп бодап, өөрүшкү улам тода биилеринге, каракка шөстүп турар.

Ол ышкаш-ла ындыг. Бөгүнгү Эжим хемниң машинадазы арт-сыннар аразында эөнзиргей орай эвес, машина-техника дажыы диилеттелген, өөрүшкүнүң ыр-шоору куттуг-ланган, хойжуның хайгыыр, чилгычиниң хөөнүн доңган сайгырангай булуң-дур.

Сергей Чамзырынович ол черниң үнелиг чурттакчызы, оон ада-өгбелери Оорук-Даг-ның артыы-ишти делгем ховуларынга, Ооруга, Терек-Дашка кап малын малдан, мал кырып эдилей бээрге хөй малдыг өргелер, хойбокан сөөк дег, дезинкеп. 20 ажыг өреге — ядыы араттар артканы бис. Баштайгы үеде күрүнеден чаяа-биле садып алган тараа тарыыр 10 ангаашкыг, сиген кезер 4 машинаны турдувус. Боттарывыстың эки тура-биле салгавывыс 13 аттыг, 11 бенинг, 450 хире хой-өшкүүт турдувус. Бистерни колхозтан ойталаан чудурук байлар «адымнар колхозу» деп шоодуп-даа турганнар ийин— дээ, ол ам сактым чугаалаан орар.

Малчының характеринде өөрүшкү-биле кыптыга берди: деминг иштин баштайгызы чыларының түнелин — чаа аимдыралдың өскүрүнүн бадыткалы болган. Бир колхозчу өреге-ле чүгле тарааны 400 кг ажыр алган. Кол чүве, олар күрүнеден кайгамчык улуг деткимчиин ап, хостуг, аас-кежиктиг колхозчулар болган. Ол чоргаарал чон ортузунга боттуг сурталай болуп, сиген, тараа өрттедип, мал өлүрүп, колхозка хора чедирерин кордан турган ийи-чангыс ажаап өскен ядыы араттар. Сергей ажаа кежик-чолдуг чаа үеде төрүттүнген, ол чаа үешагның дүвүрээзининг эге базынарыя-даа ээн билир.

— Маңаа турган үүрмек МЧАЗ-лер 1947 чылдың часкыар кыжычында колхоз киирдир кастышкан чүве. 120 ажыг өреге турган. Колхозка кижилерни бөлүн томаарткан.

Даравызында чылдарда колхоз улам бижыгып, чүгле терге, шаваа, хомут, дутаавес, машина, тракторларны бөлүн садып ап турар шыырак ажыл-агый болуп, школалыг, эмнелгелиг, культурга албан черлерлиг төп суурлуг апарган. Оон сайзыралы чылдан чылче улам хөгжөөн. Ол дээрге, сөөлүүредир «Улуг-Хем» совхозтуң Хайыракан салбырынга улгаттыр каттышкан, а ам оон Эжимде шаар малынын № 1 болгаш 2 база чылгы, инек мал бригадаларын анаргаан. Олар совхозта ниитинин мал ажыкчыга чыл бүрүзе он-он тонна дүктү, сүттү, эттги немей берип турар.

Эжимниң малчыннарынын күскү чыжыкка олурушкан мен. Ооругнуң, Чиңге-Дашты, Оорук-Дагның, Терек-Дашты мыяк, чоон одарларындан аъттыг, чадыг, мотоциклдиг, машиналыг келгилээн кижилерни өөрүшкүмаңнайы-даа ажоок. Ындыг болбас аргажок, чүге дээрге оларның күш-ажылчы чедишкиннери-даа бар: хөй националдыг улустарының бүзүлбас эвилелиниң — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл оон-демиселээр юбилейлиг чылда дүк, эът, сүт садаа планныг онаалдаларын олар күүселгеп. Келир кыштың мал кыштагладымышкынынга четчир чем-суурлу белеткээн. Малчыннар ол оон-даа ынай уламчылап болур. Ол боду совхозуның чоргаарады болуп, оон адыг республиканың мурнакчы малчыннарының аразында киргеч. Хойнуузунуң чедишкиниинің чажыды чүдел?

— Ында онза чүве-даа чок. Кадарган малдының ажаалдазын экижидип, оон одар-белчиирин таарыштыр ажыглаар кижи-дир мен—деп, хойнуу чугаалап орар. Хойнуң күскү, кышкы одары Оорук-Даг арты-ишти делгем ховулар. Күзүн дагларның аъра чартыы соок, хат нээр черлерге хонуп кадарар, а хүннээрек, ижик одарларны киштың соок хүннеринге курлаң алыр, немелде чем-биле тааргыштыр чемгерер. Бойынтировка ажылының негелделерин сагып билир. Ынчангаш хонуун күш-дедгели шыырак болзур.

Чазын хой оолдан доосканы, кыргылда чоокшулап орар үеде хой дүгүнге чидирип болдурбас дээш кыргылдаяны орайтатпайн, хой бүрүзүнүн дугу четчир хөөн келгенин хайгаарап көрүп тургаш, ол үезинде кыргын аптар. Ынчангаш оон көргүүг бедик тос чыл ажыг хойжуулаан хоочун бо чылын хой бүрүзүнден-не 2,7 кг дүктү, төрүүр чүс хойга овааштыр 103 хураганны алган.

Сергей Чамзырынович хураган кежи тонун беткеш, хөөн одарадып, экти бедик, көрээ делгем чоргаар базып чоруурун Оорук-Дагның одарларынга бо-ла көрүп болур. Төрээн чуртунуң бүрүн эрелиг хамаатызы болганынга, өгбелериниң күзеп чораан чырыткызыг күзелдери боттаганынга, уругларының школада өөренип, интернатта чурттап, келир үениң кежик-чолдуг хамаатылары болуп өзүп олурарынга оон сеткил-сагыжы чоргаарланып келир.

А. ДАРЖАА.

Хана солун — коллективтиң көрүнчүү

АМЫДЫРАЛЧЕ ХАНЫЛААР

Бистиң Өвүр районувуң хана парлалгалары колхоз, совхозтуң болгаш бүдүрүлге, албан организацияларның черлериниң ажыл-амыдыралын чыдыын коргузеринге, ажыл-ишчилерин кижизидеринге дээштиг чепсек болуп келген. Ылаңгыя мурвакчы арга-дуржулганы нептередиринге, социалистиг чарыпты организастаарынга, ажылда бар четпестерни илередиринге, ажыл-агыйжы чорукка кижилерни кижизидеринге ол улуг рольдуг болуп турар. Хана солуннар хүннүң чугула айтырыгларын чыдыын, амгы үеде малчыннарның берге болгаш харыысалгалыг ажылынче, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче болгаш оске-даа айтырыгларже улуг кичээнгейни салган.

ССРЭ-ниң тургуступ-ганының 50 чыл ооң күш-ажылчы белектер-биле уткуурупче хана парлалгазы ажыл-ишчилерниң күжүп эвилелден турар. Бо хүннерде районнуң «Торгалыг» совхозунда, «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтарында, район товунуң бүдүрүлге, албан организацияларында ниитизи-биле 22 хана солун бар. олар коллективтериниң ёаулуг көрүнчүү болу бергеннер.

Ажыл-агыйларның бригада, ферма топтеринге, кызыл-булуцнарда «Молния», «Крокодил», агитхуудустар, «Комсомолчу прожекторлар» ай сапында үнүп, ажылда чедер-четпестерни делгерецгей чыдыып келген. Ол ышкаш агитбажыңнарда хана солуннар база доктаамал үнүп турар. «Комсомолчу прожекторларның» редколлегия кежигүүнде 75 кижи хаара тутунган. «Торгалыг» совхозта 14 агитбажыңда хана солун доктаамал үнүп, ажылда чедер-четпестерни илередиринге идепкейлиг киришкей. Хана парлалгазының ажылын бедик деңнелге тургузар дээш партия, профэвилел, комсомол организациялары чамдык бот-туг хемчеглерни ап чоруткап. Ооң түңнелинде хана солун ажылынга идепкейлиг киржип, хөй-хөй чагааларны бижип турар авторларның саны өскен. Идепкейлиг бижикчилерниң киржилгезинден хана солуннар кижизидикчи уткашынарлыг, чараш шиметтинген кылдыр үнүп, номчукчуларга улуг сонуургалды болдуруп турар. Торгалыгда Монгуш Чижий-оол, Светлана Саая, Довгак Кызыл-оол, «Кызыл тук» колхозта Ооржак Чөнүк-оол, Куулар Совет-оол, Александр Дагбыш, «Коммунизмче орук» колхозта Ондар Эрес-оол, Шойдак Сандый-оол, Довгак Кичээл-оол, Хандагайты суурда Монгуш Сенди-Сюрюн, Бапыкай Чечек болгаш ооп-даа өскелер идепкейлиг бижикчилерге санадын келгеннер.

Ай сапында доктаамал үнүп, ажыл көрүштүг кылдыр деритинип турар болгаш хана солуннар көрүлдезинге эки түңнелди чедип алган хана парлалгаларынга «Торгалыг» совхозта «Шалыпчы», районнуң сан-хөө килдизинде «Сан-хөөчү», септелге-орук, тудуг участоктарында «Тудугжу», «Орукчу» дээн ышкаш солуннар хамааржыр. Үнген шүгүмчүлелдиг материалдарның хынаалдазын чорудуп, ону коллективке сайгарып көрүп турары оларда чаңчыл апарган.

Ылаңгыя «Торгалыг» совхозтуң улусчу дружиназының органы «Дружининке» деп шоодуглуг хана солуп эки ажылдыг. Ол чыл чартыында алды удаа үнген. Арага-дарыга хандыкпыыр, ажыл кылбас, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилерни аңаа чуруп, шоодуп коргускүлээн. «Торгалыг» совхозта ажыл кылбайн арагалап, чурум үреп турган чамдык кижилерни хана солунга шүгүмчүлеп үндүргениниң соонда, олар чоорту кижизиттинип, бо хүннерде малчыннарга дузалажып турарлар. Ыңдыг кижилерге ажылчыннар Александра Шаңнаан, Валентина Шаңмак, Довгак Коңгар-оол олар хамааржыр.

Районда хана парлалгазында чедиишкиннер бар-даа болза, чамдык ой-шаанда үнмес, шимелдеп четпес хана солуннар бар. Оларга «Кызыл тук» колхозта «Искра», харылзаа килдизинде «Харылзаачы» дээп ышкаш солуннарны киприптирип болур.

Чер-черде партия организациялары хана парлалгазының организакчы, кижизидикчи деңнелин бедидер дээш редакторларның, редколлегия кежигүүпериниң харыысалгазын бо ажылга улам бедидип, оларның семинарларын эрттирип, арга-дуржулгазын солуттурар сорулга-биле хана солуннарның көрүлде-конкурузун организастаары чугула болуп турар.

М. МАДОН,
хана солун редактору.

КӨРҮШТҮҮ, ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң партия, комсомол, профэвилел организацияларының органы «Херел» болгаш «Суурда крокодил чоруп тур» деп шоодуглуг солуннарның редколлегия кежигүнү кижи мен. Бо солуннар доктаамал үнүп, номчукчуларны ханы бодандырган, каттырткан азы шаттыргаш турар.

Чараштыр каастап каап, номчуштуг материалдар-биле долдунган солуннар чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге улуг үжүр-дузалыг. Ынчалза-даа бригадаларга, фермаларга, суурга үнүлээн чамдык хана солуннарның каасталгазының четпес үнүп турарын кижи бо-ла көөр. Үнген чамдык хана солуннар өгезинден өгелээш төнгүже чедир чангыс-ла эге чүүлдүг боор. Ыңдыг солуннарны номчукчулар боор чорду. Ынчангаш хана солунга материалларның кыска, допчу, аңгы-аңгы темалардыг болуру чугула.

Хана солун чүгле коллективтиг организатор эвес, харын-даа коллективтиг агитатор болгай. Ыңдыг турбуже чамдык партия, комсомол организациялары солуннуң дээштиг чорууунче кичээнгей салбас, шүгүмчүлелдиг материалдарның изи-биле буруулуг кижилерге хемчег көргүспес болгулаар. Бо чорук солуннуң дээштиг болурунга шаптыктап турар. Арагалаар, ажыл кылбас, хөй-ниитиниң чурумун үреп турган Суган Кызыл-оол, Шордан-оол Орус-оол оларны «Крокодилге» шүгүмчүлээн. Олар солуннуң үреп, аттарын балагылаан. Арагачы-даа дээш солун-даа үрээн дээш оларга шыңгыы хемчегни көргүспейн барган. Бо канчап-даа шын эвес.

Бис сөөлгү үнген хана солуннарывысты ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш ажылдап турар тараажыларга, малчыннарга, тудугжуларга болгаш өске-даа кижилерге тарасхаадып үндүрер дээп турар бис. Ынчангаш бо чугула солун ажылче кичээнгейни углаар бис.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Хоочун бызаңчы

Чамзан Монгуш — Ак-Туруг суурнуң үндезин чурттакчызы, хоочун кижилерниң бирээзи. Суурда ооң ылышпаан тудуглары чок деп чугаалап болур. Совхоз төвүнүң дугайында ол мынчаар сактып чугаалаар:

— 1944 чылда маңаа чүгле 6 бажың турган чүве. Ол чылын «Улуг-Даг» деп МЧАЗ тургустунганындан эгелээш, албан черлери, чурттарга бажыңнары туттунуп, амга чедир Ак-Туруг суур өзүп келди. Мен бодум хуумда школа, эмнелге, садыг, клуб болгаш өске-даа тудугларга бызаңнап, ол ажылга мергежий бердим...

Чамзан Дембирелович ам 62 харлыг. Назы-харын улгатканда-даа болза, хоочун бызаңчы чазанылга мастерскаязында аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып берип, ажылдап турар. Чижээ ооң өөренирчизи А. Балбар совхозта суралгыг бызаңчыларның бирээзи апарган.

Бызаңчы бо хүннерде ыштагларга хереглээр чаш хураганнар илетиналарын кылып турар. Бөдүүн ишчиниң ол амыдары — Октябрь революциязының 55 чыл болур оюнга төлептиг белек.

К. КОМБУ.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Кыпп — мал ажылынга улуг цылгалданыр үеэш. Ынчалгаш шиитиниң малын хүр кыш ажырар сорузга-биле кыштаглаашкыга белеткел ажылдарып организастыр, малышкып чорудары бо хүннерде мал ажыл-агыйлыг колхоз, совхозтарның мурпуунда салдыпып турар чугула айтырыгның бирээзи.

Бо ажылче Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң башташ чери улуг кичээнгейни салып, кыштаглаашкыга белеткелди ноябрь айның 10-га чедир бүрүнү-биле доозарын планнаш, күштү ыпнаар углаап. Кыштагларны, малчыннарның чурттаар бажыңнарын сентээри-биле Улаатайда ийи, Хам-Дыттайи, Бора-Шайга ийи. Бора-Шайда бир звеноларны тургускан. Чамыяң Күзеңмага, Кертик-оол Сапаага удуртқан ийи хереэжеңнер звенозу кыштагларда малчыннарның чурттаар бажыңнарын малгаштап, чылыглап, чугайлап чоруп турар.

Колхозтуң бүгү малы бо чылын 60 кыштатта кыштаар ужурлуг: Улаатайга 20 кодан, Хам-Дытка 22 кодан, Бора-Шайга 18 кодан. Ыңдыг турбуже планда кирген, немей тудар 500—500 хой кирер үш кажаанып тудуу бо хүннерде чедир доозулбайн турар. Кыштагларда малчыннар чурттаар бажыңпарның 14 печказып бускаш, катап эде тудары кордүнген. Бо ажыл чүгле чаа эгелеп турар, харын-даа Хам-Дыт бригадазы мынчага чедир печка тудар кижи-биле хандыртынмайн турар. Бо ажылдарны соңгаарладып турбайн, агаар-бойдус чылыг турда, эрте дооскан болза эки турган. Районнуң девискээринге август ийның сөөлгү хүннеринден эгелеп сооп, харны клир чаап, кыштың эрте дүжерип хереченлеп турда-ла, ол чорук харыысалгалыг эштер — бригадирлерниң сеткилин дүвүретпейн турар. Печкалар тудар туулбу чон, эргп, бузун каапкан печкалар туулбуларын чыып, тудар ужурга таварыжып турары капчап-даа тазырыппас. Бир эвес бригадирлер ой-шаанда септелгеге херек тудуг материалдарын тодаргай санап үндүргеш, колхоз баштаар черинге ооң чагыгларын киирген турган болза, хоочун бызаңчы чазанылга мастерскаязында аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып берип, ажылдап турар. Чижээ ооң өөренирчизи А. Балбар совхозта суралгыг бызаңчыларның бирээзи апарган.

Бызаңчы бо хүннерде ыштагларга хереглээр чаш хураганнар илетиналарын кылып турар. Бөдүүн ишчиниң ол амыдары — Октябрь революциязының 55 чыл болур оюнга төлептиг белек.

К. КОМБУ.

Сүрүкчүлер

Тожуда «Тоора-Хем» совхозта малдың баш саны чыл бүрүде озуп турар болгаш ооң семиртилгезинче чогуур кичээнгейни салып келген. Совхозтуң Совет Тыва салбырының малчыннары И. Севээнек, К. Самбайлык, К. Калдар-оол олар бо чылдың май айда-ла 203 инекти эки кадарып, черниң чайгаар үнген өөт-сигени-биле семиртип чораан, Кызыл хоорайның чоогунда «Сукпак» совхозка менди-чаагай сүрүп чедирерп-биле хүлээнип алганнар.

Кадыр-берт оруктарлыг О-Хем, Конту таварты сүрүп чоруур инектерни деңзилеп көөрге, олардың нияти деңзизи 44.500 килограмм болган. «Сукпак» совхозка ол-ла инектерни менди сүрүп экелгеш, деңзилээрге, 65.700 килограмм болганы сүрүкчүлерни өөрткен. Инектер кадыр-берт, 300 километр оруктарыны 3 ай иштинде эрткен-даа болза, 21200 килограмм немелде деңзинни алганы — сүрүкчүлериниң улуг чедиишкини.

Т. КОЛ.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хоталганың улусчу чепсектиг күштери Мурнуу Вьетнамның хой-хой девискээрлеринге соолгу каш-ла хонуктуң дургузунда безин 100 хире тулчуушкуннарны чорукган.

Сайгонның мырыңай чоогунда тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Сайгон девискээрининге шаазр халдаашкын чоруткашының түңнелинде «дайзын наймемлалдан 25-35 километр черде чурттакчылыг хой-хой девискээрлерни эжелеп анкап» деп, Сайгоннуң шериг округунуң командылакчызы мииңнп чугаалаар ужурга таварышкан.

Чалча шериглер сөкеаал чок халдап турза-даа, хоталга күштери Сайгоннуу Камбоджаның кызыгаар-биле тудуштуруп турар, чугула 1 дугаар орукта туруштарын эзлеп турар.

Меконг хемниң шынаазынга чалча чадаг-шериглер Сайгондан 70 километр мурнуубарыын талада 4 дугаар чаңгыс оруктуң камгалап турар хосталга күштеринге халдаш, чедиишкип чок болган.

Америк-сайгончу командылал патриоттарның дайынчы идепкейинге шаптык таварыштырар деп оралдашкаш, мооцпеттинген күштүг бомбалаашкыннар кылып турар. Аар бомбалакчы «В-52» самолёттар сөөлгү чаңгыс-ла хүнүң дургузунда безин 24 халдаашкынны кылган, ынчаарга тактиктиг америк ужар чүүлдүң самолёттары ягаарже 184 катап ужуп үнгеп.

Чогуур барымдаалардан алган көөрге, ол девискээрже чаңгыс ол хүн дургузунда безин октаан бомбалар муң тонна болган. Меконг хемниң шынаазында, Плейкунуң болгаш Куангчи, Тхатхиен, Куангтин деп соңгу талакы можуларда хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң туруштарынга мооцпеттинген күштүг халдаашкыннар болган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Виньдинь можуда ортаа эриктерге сентябрь 30-деп октябрь 7-ге чедир болган тулчуушкуннарга чалча шериглериниң 160 шериг албанныглары сайдан үнгеп, хой санныг боо-чепсек, шериг чемзээ былаап алдынган деп, мурнуу-вьетнам патриоттарның дайылдажып турарын дыңнаткан, хосталганың парлалга агентилели айткан.

Чурттуң мурнуу талазында Биньлонг можуга хосталга күштери октябрьның 13-те, 14-те 6 офицер-биле катай 170 кижини сандан үндүрген болгаш тудуп алган.

СОВЕТ-АМЕРИК ХАРЫЛЗААЛАР

ВАШИНГТОН. АКШ-тың күрүне департаментиниңге Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Американың Каттышкан Штаттарының чазаанып аразында садыг дугайында, ленд-лиз талазы-биле санажылгаларны таарыштырар дугайында болгаш чөлилер бержир дугайында дугуржулгаларга талалар ат салган.

Дугуржулгаларга ат салган соонда ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевти АКШ-тың президентизин Р. Никсон Ак бажыңга хүлээп алган. Беседага АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс, АКШ-тың садыг министри П. Петерсон, президентиниң делегейниң экономика айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы П. Флэнниган, совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчизин А. Ф. Добрынин киришкен.

(СЭТА).

Делегей бо хүннерде

Чазактар баштыңнарының ужуражышкыны

ПАРИЖТЕН СЭТА-ның корреспондентизи В. Иорданскийниң дамчытканы мындыг шаандакы «Можестик» гостиницаның бажыңында Европаның экономиктиг ниитилежилгезинде бактаап турар тос чурттун ийикле аңаа кирер бис дең медеглээннериниң — Бельгияның, Великобританияның, Голландияның, Данияның, Ирландияның, Италияның, Люксембургтуң, Францияның болгаш ГФР-ниң күрүнелер, чазактар баштыңнарының ужуражышкыны ажыттынган. Ол ужуражышкынны эрттирерин Францияның президентизи Ж. Помпиду эрткен чылдың августа-ла самалдаан турган. Ынчанмыже ол бодалды боттандырарынга 14 айдан ажыг уе негеттинген.

Чыглып хуралдаарының белеткелин чорударының безин улут бергелерге таварышканы ол фактылардан билдинип турар. «Ниити рынок» чурттарының национал экономиказының, валютазының Каттышкан Штаттардан хамааржылгалыын кошкадырынга дуза болгу дег хемчеглерни телевилээринге хамаарыштыр улуг чөрүлдээлер илереп келген. Ол хамааржылганың хамык айыылы бо чылдың августа тодаргай көзүлген. Ынчан долларның үнезиң өскерткени болгаш АКШ-че бараан кирерини кызыгаарлаар кавайлының тургустунганы Вашингтонга чарлаттынган. Америк эрге-чагырганың ол шиитирлерни үндүргени барыневропа чурттарының экономика болгаш саң-хөө байдалынга уржуктарлыг болган.

Конференцияга чугаалажыр айтырыгларны күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары бадылаар. Ынчанмыже оларның чайлаш чок чугаалажыр апаар айтырыглары ам безин тодаргай билдинип турар. Барыын Европаже америк долларның чиижең садыгжылар дамчыштыр эндере шүргүп киргенинин уламындан Европаның экономиктиг ниитилежилгезинииң бүгү чурттарында акша үнезин ажок күдүлаап. Ынчангаш валюта-сан, экономика айтырыгларын, Каттышкан Штаттар-биле харылзааларга хамаарышкан айтырыгларны конференцияга чугаалажыры чугула черни ээлээр ужурлуг апарган.

Оон ангыда, Францияның парлалгазының бижип турарын ёзугаар алырга, Европаның экономиктиг ниитилежилге чурттарының кодээ ажыл-агый политиказынче, түс-түс чурттарның хогжүлдезиниң айтырыгларынче кичээнгей черле салдынган турар. Франция «ниити рынокту» хогжүп эгелеп турар чурттар-биле харылзааларының дутайында айтырыг тургузар деп турар дээрзин дыңнаткан барымдаа бар.

Экономиктиг ол айтырыглар политиктиг айтырыглар-биле сырый холбаалыг. Барыын Европаның херектеринге америк салларны быжыглаарының база бир аргазын тывар дээш, ук ниитилежилгенин «национал» организмнин эрге-хүлээлгелерин улгаттырарын чамдык делегациялар чедип алыксап турар болгай. Ол орандажмышкыннарга Париж шиитирлиг удурланып турар.

Тос чурттун конференциязынга тургустунар, эң чугула хөй-хөй айтырыгларның талазы-биле ооң киржикчилериниң чангыс аай туруштуг бодал чок.

КУДР. Кансоннуң пос аргыыр фабриказында колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Ол бүдүрүлгениң коллективи чыл планның хуусаадан эрте доозарын хүлээнгеп.

ЧУРУКТА: фабриканың бир петиизе.

Г. МАКСИМОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПОЛИТКОМИССИЯНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чуртта байдалдың дугайында Чилиниң Компартиязының ТК-зының Политкомиссиязының медеглели Сантьягода парлаттынып үнген. Ам Чилиде даштыкыдан удуртуп турар сулчээ бар турар апарган деп, ук медеглелде демдеглээн. Америк империализм Чилини ажыы-биле кызаедап турар апарган. Ооң барымдаазы болза «Кеннекот коппер корпорейшн» каттыжышкынның мында чаа бир дүржок кежарлаашкынны кылганы болган. Ук каттыжышкын Чилиниң Францияга саткан бир моон чезиниң өртээн төлеп бөөр аңшаны холгаарлап алырып чедип алыкп болгай деп, медеглелде ооң ынай демдеглээн.

Империализмниң ол сулчээзи иштики реакциянын сулчээзи-биле капсырлашкан. Дүржок үзелдиг күштер хоолду дэуглар тургустугсан улусчу чаңгыс эттиң С. Альенденге баштаткан чазаан дүжүрениче ам база чүткүүн салып турар апарган. Чүүк өөртүүр машиналарның эзлери ажыл сокпадырывыс ола бөөр кажарлаашкын кылган. Оларның ол кажарлаашкыны реакциялыг ниити планның база бир кезээ, ыят чок политиктиг үзүлгедиг болган. Ону чилилерниң хөй нуруузу килеңнээшкинниг бүрүү шаап турар деп, Компартия айыткан.

АЖЫЛ-ХЕРЭЭ, БОДАЛДАРЫ ЧАҢГЫС

ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел совет чурттан даштаар делегейде база улуу-биле калбарган. Совет Эвилелиниң оңнуктери, деңнилеглиг бүгү кижи тороглетен ол аллардыг байыртадыы демдеглээрин боттарының хан-тамырындан тудуп хереэ кылдыр корүп турар. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын чедиишкиннин-биле тургузуп турар делегейде бирге социалистиг социал деңнилегелин күүдүүр чоленнишкн болуп, бүгү-ниитиниң хүлээп көрүшкүүнү чаалап алган.

Алдарыг юбилейге белеткел социалистиг дем каттыштырылгазының күрүпелеринде онза калбарган. Ол чурттарның ажылчы чоннары болза, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле фронтуларында ССРЭ-ниң төөгүлүг чаалап алышкыларын боттарының айтырыгларын шиитирлээринге үлегер болгаш ээ байлак эртинде кылдыр бедик үнелеп турарлар. Совет күрүнези олар болза, ниити эзис соруглга үзээ демиселге боттарының пыычы өңнүү, садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш культуралуг кады ажылдажылга, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле күүдүүр болгаш идепкейлиг талаларынчы, кандыг-даа үеде дуза көргүзеринге болгаш детки-ринге белен чүрт кылдыр корүп турарлар.

Тургустуна бергеп чагай чаңчылды ёзугаар социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының улустары юбилейип күш-ажылчы белектерлиг демдеглээрине белеткеннип турар. ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдурган, чер болганда калбарган чарыш миллион-миллион ажылчыларны болгаш тараачыларны хаара тутқан болгаш эки түңнелдерин ол ам-на бере бергеп. ГДР-ниң ажылчы чоннары, байырладып толептиг өткүүр дугайында ГСЧП-ниң ТК-зының күйгырыгларынга харылавышаап, совет чагыгларны декабрьның 20-ге чедир күүседип доозарын болгаш бо чылдың дөртку кварталында 1973 чылдың үлүүне ажылдаарын хүлээнгеннер. Хөй-хой будүрүлге коллективтери күш-ажылчы эки чедиишкиннерни дээш Германсовет пайырал деп атты чедип алгылаан.

ЧССР-ниң Хомутовта трубопрокат заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ССРЭ-ге бөөр тиг чок хоолайларны будүрерин ноябрьның 30-га чедир доозакаш, чылдың топчузунге чедир совет онуктерге планнан ажыр 25 мун тонна хоолайны бөөрип шиитирлээннер.

ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел талазы-биле хой талалыг ажылды хөй-ниитиниң массалыг организациялары, ылаңгыя миллион-миллион ажылчы чоннары боттарының хүрээлениинде каттыштырып турар. Совет Эвилели-биле пайырадың эвилелдери болгаш шиитиледдери чорудуп турар.

Социалистиг чурттарның коммунистери, ажылчы чоннары, СЭКП-ниң төөгүзүн, Совет күрүпенин болгаш ооң аңгы-аңгы республикаларының төөгүзүн өөренирингге улуг сонуургалды салып турар. Чижээ, ГДР-ниң партия чырыдышкынының четкинзинде болгунерниң болгаш семинарларның кичээлдерининң кол темазы: «ССРЭ — делегейниң ниитилел деңнилегезинииң нол күжү. Совет Эвилелиниң тургустунганы болгаш ооң чедиишкининг хогжүп турары — ленинчи национал политиканың, социалистиг интернационализмниң тиилелгээ» болгаш оске-даа. Ол болгунер, семинарларда 1,8 миллион коммунистер болгаш партия пежигүнү эвестер киржип турар.

ССРЭ-ни тургусканының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазының, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитирлерин совет ажылчы чоннарның амыдыралга боттандырып турарының дугайында лекцияларны болгаш бесседаларны социалистиг чурттарның хөй-ниитизи улуг сонуургаалар. Чамдык чурттарга юбилейге холбаштырган эртем сессияларын чоруткулаан. Совет Эвилелиниң 50 чылы-биле холбаштыр Болгарияда, Венгрияда, ГДР-де, МАР-да, Кубада, Польшада, Румынияда, Чехословакияда болгаш оскелда чурттарда совет чурттуң дугайында помнарны парлап, делгелгелерин ажыдып, чогаал болгаш музыка кежээлерин организастап турар, олар шуптуу ССРЭ-ниң улустарының СЭКП-ниң удуртулгазы-биле будүргеи кайгамчыктыг үүлелерин, ССРЭ-ниң улустарының культуразының хогжүлдезин көргүзүп турар.

Совет Эвилелиниң бежен чылы-биле холбаштыр МАР-да моол-совет пайырадың айы чорун турар. Республиканың үлетпүр будүрүлгелеринде, дээди өөредилге, албан организацияларында ажылдап, дузалап турар совет тускай эртемниглериниң киржилгеи-биле пайырадың кежээлерин чоруткулап турар.

50 чылдың будүүзүнде ГДР-ге «Совет номнуң хүннерин», «Совет театр үран чүүлдүүң хүннерин» чоруткулаар. Болгарияга — «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп декада болур, «ССРЭ дугайында чүнү билир силер?» деп конкурс-викторинаны чорудар.

ПУР-га чоокта чаа гитлерчин эжелекчилерге удур тулчуушкуннарның черлери-биле туристиг походтар эгелээн; полиция патриоттар болгаш совет дайынчылар ында база киржип турар.

Юбилей-биле холбаштыр элээн наш чурттардан «Найыралдың поездилерин» Совет Эвилелиге келгилээр. Олар-биле келирлер — совет улус-биле пайыралды ханыладыр болгаш хөгжүдер талазы-биле эвээш эвес чаагай ажылдарны кылгылаан кижилер болур.

М. НИКИТОЧКИН.
(СЭТА).

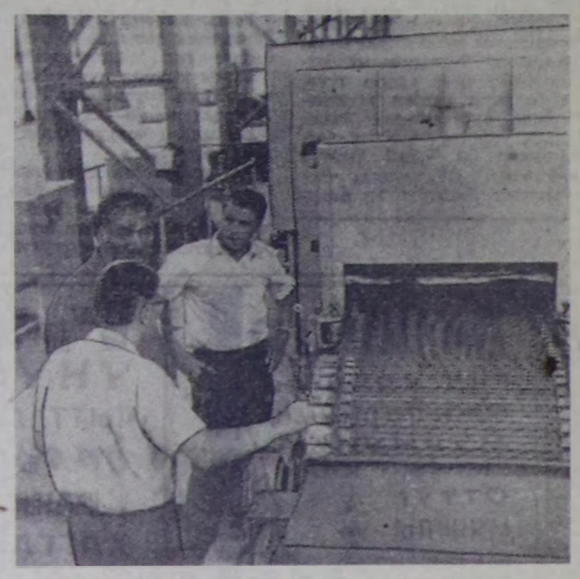

Совет Эвилели Египет Араб Республиканың чүгле чаа-чаа үлетпүр объектилерин тудуп тургузарынга эвес, харын-даа эрги будүрүлге черлерин чаартып, калбартырынга база экономиктиг, техниктиг дузалажылыны көргүзүп турар. Ам Александрияның чес эзилдирер заводунда совет ажылчыннарның болгаш инженерлериниң дузазы-биле электросуугуларны эптеп тургузар болгаш оларны ажылдадып эгелээринге белетизээр ажылды чорудуп турар. Бедик мергежилдиг совет специалистер египет оңнуктериниң ажыглалга киирер чаа техниканы шиңгээдип алырынга дузалажып турар.

ЧУРУКТА: Москвадан барган инженерлер Виталий Кушаков болгаш Анатолий Бабашкин оларның өңнүг металлзардан кылыглар будүрер цех механиги Абдель Хейкал-биле бүдүрүлге айтырыгларын чугаалажып турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЫН Дөртүү арын ✵ 1972 ч. ✵ октябрь 21

Культура ажылдакчызының индири

ТЫВА ХӨГЖҮМ ХЕРЕКСЕЛДЕРИ

Тыва национал хөгжүм херекселдери сес аңгы үнүүр, олар сес янзы хевирлерлиг: ыңгыл, бызаанчы, чадаган, чавыс, дошпулуур, ямбы, демир-хомус, кулузун-хомус. Оон аңгыла, конга, дамбыра, шан, келгирге дээш чергелиг шимээн даашкыр хөгжүм херекселдери бала бар. Бо бүгү хөгжүм херекселдер-биле тыва улус кайы шагдан бээр ойнап, эдилеп келгени хаана билдингир.

Тыва хөгжүм херекселдериниң үнү онзагай чыраш, таалынчыг, ыласкыг улустуң ырларын, хөөмей, сыгытты хөгжүм-биле үдеп турда аянзыг-ла бээр болгай.

Улустуң ырлары «Узун-хоюнгу», «Дембилдейниң», «Орта-Сайыры» иглидеп, бызаанчылап, чадаганнап үдеп турда, кандыг ийик, бодап-даа көрүнер даан, шынап-ла кадыг кижи каттырып, уян кижи ундаран-даа олурар-ла чүве болгай.

Бистиң национал хөгжүм херекселдеривиске кончуг эки ойнаар сураглыг кижилер эвээш эвес чораан. 1936—1946 чылдарда тыва национал театрга артист атты Сотпа Кара-оол эң эки иглидеп ойнаарыг-биле чедип алган таварылга бар.

Бызаанчыта Оюн Лагба кайгамчык эки ойнаар чораан, чадаганга Дандар-оол Чыргал, О. Ложаймаа олар оңза чараш ойнаар турганын хоочунар билир.

Бөгүнгү амыдыралдан кандыг чижек киирип болуруу? Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозта Кара-Сал Аюоолдуң иглиг канчаар ойнаарын радиодан-даа дыңнап магадап турар бис. Бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң чүрээ Москва болган Совет Эвилелиниң оске-даа улуг-улуг хоорайларын ол эргип каапкан. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп бедик атты ол чедип алган.

Бистиң тыва хөгжүм херекселдериниске кончуг эки ойнаар сураглыг кижилер эвээш эвес чораан. 1936—1946 чылдарда тыва национал театрга артист атты Сотпа Кара-оол эң эки иглидеп ойнаарыг-биле чедип алган таварылга бар.

Бызаанчыта Оюн Лагба кайгамчык эки ойнаар чораан, чадаганга Дандар-оол Чыргал, О. Ложаймаа олар оңза чараш ойнаар турганын хоочунар билир.

Бөгүнгү амыдыралдан кандыг чижек киирип болуруу? Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозта Кара-Сал Аюоолдуң иглиг канчаар ойнаарын радиодан-даа дыңнап магадап турар бис. Бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң чүрээ Москва болган Совет Эвилелиниң оске-даа улуг-улуг хоорайларын ол эргип каапкан. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп бедик атты ол чедип алган.

Бистиң тыва хөгжүм херекселдерибисти чазап кылыр, хөгжүм бөлгүмнерин организастаар, аңаа аныяк өскенни өөредир ажыл республиканың чамдык районнарында барыкка чоруттунмайн турар. Оон ужурундан тыва хөгжүм херекселдеривис чер-черге чоорту эккежеп, ону ойнаар кижилер, ыласкыг аныяктар ховар боолу турары дүвүренчиг айтырыг. Тыва хөгжүм херекселдерин амгы клубтарга, культура бажыннарынга ойнаар артазы берге апаартан. Чүге дээрге бистиң клубтарывыска каш-каш чүс кижилер киреп алгыг-делгем. Эрги иглил, бызаанчы, чадаганның үнү ыракка эки дыңналбас. Бистиң өгбелеривис оларны чүгле өг иштинге каш-ла кижилер дыңнаарынга таарыштыр кылган.

Тыва хөгжүм херекселдерин болбаазырадыгайжыдары дээрге-ле хөгжүм херексели бүрүзүн улуг-биче хемчеглерже болгаш бедик, чавыс үннерлиг кылдыр доктаадып турган. Оларның хылдарын немээри, новүледири болгаш амгы үевин хөгжүм хылдарынче шилчидери болур. Оларның ыңгырын экижидер, национал аянын хемнер арттырар болгаш улам чараш этпир, көрүштүг болдурары чугула.

Оон аңгыда иглидп, дошпулуурну беш-беш улуг, бичелиг хемчеглерже киирип, комплект болдурар болза дээ.

Шак ындыг хевирлиг тыва хөгжүм херекселдерин Барыын-Хемчик районда элээн идепкейлиг кылып, ындыг хөгжүм болгумнерин тургузуп турары көрүнчүг. Тыва хөгжүм херекселдерин чазап кылып турар уран-шевер болгаш ону сайгыраалыр, оон болгумнерин, ансамбльдерин тургузар дээш идепкейлиг ажылдап турар салым-чайгынныг, аңаа бердингей кижилер тыптып турары эки. Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхозта тулуг мастери Хомушку Кооп тыва хөгжүм херекселдерин моон мурнунда чылдарда-ла эвээш эвести кылып келген. Ол 1972 чылдың чайынында райкүүскомуун культура клубунче 16 кижи ойнаар хөгжүм херекселдерин, тодаргайларга: дөрт иглидп, дөрт бызаанчыны, дөрт чадаганны, дөрт чанзыны эки шынарлыг, өткүр, чараш, көрүштүг кылдыр чазап берген. Бо дээрге хой кижи киришкил ойнаар хөгжүм оркестри-дир.

Тыва хөгжүмүү сайгыраайжыдарынга улуг улуг-хуулуун киирип турар уран-шевер, салым-чайгынныг аныяк мастер Хомушку Кооптуң чогаадыкчы ажыл-херээн моон соңгаар-даа деткип, аңаа дуза-лаарын чугула. Тыва хөгжүм херекселдерин калбаа-биле нептередир кижилерниң бирээзи ол болур дээрзинге

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдээлдеттингеН

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 22 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 250 (9018). ортаа 2 кеп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ КҮШ-АЖЫЛДЫ КОММУНИСТИГ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨРҮНҮҢ ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮЗҮП ТУРАР МУРНАКЧЫЛАРЫНГА АЛДАР!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛЫНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ҮЛЕТПҮР, ТРАНСПОРТ, ТУДУГ, САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ БО ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ КВАРТАЛЫНДА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлези, профовилелдериниң область чөвүлези 1972 чылдың үшкү кварталының дургузунда республиканың үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, садыг, тудуг организацияларының коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеш. Аңаа тиилекти болган коллективтер болза:

Үлетпүр бүдүрүлгелеринден УЛУГ-ХЕМНИҢ ЫЯШ ҮЛЕТПҮР АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИ (директору эш Л. М. БАШҚИРЦЕВ, партия организациязының секретары эш А. А. ПЕТЕРИМОВА, ажылчын комитединиң даргазы эш А. А. МАТЮШОВ, комсомол организациязының секретары эш В. Н. ГЕРАСИМОВА) продукция сайгарарының планын 120,8 хуу, үш-ажылдың бүдүргүчүлүүнүң планын 112,4 хуу күүсеткеш, продукцияның бот-үнезин 2 муң рубль чигеткеш.

Транспорт бүдүрүлгелериндеп 1 ДУГААР АТБ-НИҢ КОЛЛЕКТИВИ (директору эш Б. И. СТРЕЛЬНИКОВ, партия организациязының секретары эш Е. П. СЕМЫКИН, профовилел комитединиң даргазы эш В. А. ЗИМИН, комсомол организациязының секретары эш В. Н. СИДЕЕВ) сөөртүлгелер хемчээлиниң планын 141,7 хуу, түүк саарылгазының планын 103,4 хуу, үш-ажылдың бүдүргүчүлүүнүң планын 103,7 хуу күүсеткеш.

Тудуг организацияларындан «ТЫВА КӨДЭӨ ТУДУГ» ТРЕСТИҢ 585 ДУГААР МЕХАНИЗАСТАТТЫНГАН КӨЖЕР КОЛЛОНАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИ (начальниги эш А. В. ЛЕОНОВ, партия организациязының секретары эш В. И. ПОПОВ, тудугжулар комитединиң даргазы эш В. М. СТЕПАНОВ, комсомол организациязының секретары эш З. П. ПОРЯДИНА) тудуг-монтаж ажылдарының планын 102,5 хуу, үш-ажылдың бүдүргүчүлүүнүң планын 119,4 хуу күүсеткеш, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 0,1 хуу чигеткеш.

Садыг организацияларындан ТАҢДЫ РАЙПОЗУНУҢ КОЛЛЕКТИВИ (райпо болгаан черинниң даргазы эш М. С. КОЛОМЫСОВА, партия эге организациязының секретары эш Т. М. СЕМЕНОВА, профовилел комитединиң даргазы эш В. Г. САПЕЛКИНА) үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 103,6 хуу күүсеткеш, саарылга чарыгдалдарын эвээжеткеш.

Социалистиг чарышка 1972 чылдың III кварталының дургузунда бирги черлерни СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлези болгаш Облпрофчөвүлел Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, 1 дугаар АТБ-ниң, ПМК-585-тиң, Таңды райпозунуң коллективтеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Облпрофчөвүледиң шилчиир Кызыл туктары-биле катай тыпсыр дээш шиитпирлээн.

Даг-дүгү арыгдаар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Тывакобальт» комбинаттың, автосептелге заводунуң, Кызылдың түүйбу заводунуң, респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, Кызылдың төп электрочеткичиниң, тудуг эргелелиниң, Тыва автотранспорт эргелелиниң тудуг-монтаж эргелелиниң, ПМК-257-ниң, «Востоксантехмонтажтың» механизастаттынган бөжер колонназының, 2 дугаар АТБ-ниң, респотребсоюзтуң АТБ-зиниң, Эрзин райпозунуң эки ажылдаанының, социалистиг чарыштың нөгелделерин күүсеткенин база демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел 1972 чылда социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирип, ССРЭ-ниң 50 чыл ооң толептиг уткуур талазы-биле массаалыг социалистиг чарышты улам калбартырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, парткомнарның, партия эге организацияларының секретарьларынга, хооррайкүүскомнарга, профовилелдерниң адырлар обкомнарынга, үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг, садыг организацияларының удуртукчуларынга чер-черде профовилел комитеттеринің даргаларынга даскал.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧОРУДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Партия обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел күскү хову ажылдарын чорудар талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген. Республикада 223,6 муң гектар тарааны кескен болгаш бүгү шолдуң 89,4 хуузунуң тараанын бастырган, 125,0 муң тонна тарааны күрүнеге сакган азы даалга 113,6 хуу күүсеттингеН. Ажыг аңдарар план 62,1 хуу, үрезин урар план 103,6 хуу четкеш, 115,9 муң гектар черниң тараазының сөөлүнүң ажнаң алган.

Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган: олар гектар самыңдан-па ортумаа-биле 14 центнер тарааны ажаап алгаш, күрүпеге тараа садар хүлээлгезин 114 хуу күүсеткеш.

Од мынаан Каа-Хем, Эрзин болгаш Бай-Тайга райпозунарының ажыл-агыйлары күскү хову ажылдарын организастыг эрттиргенин партия обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел демдеглээн, Ооң-биле чергелештир бо чугула кампанияда чамдык четкестерни база айыткан.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ЧЕДИИШКИНИГ ДООССАНЫ ДЭЭШ КЫЗЫЛ ХООРКҮҮСКОМГА (ПАРТИЯ ХООРКОМУНУҢ СЕКРЕТАРЫ В. Б. ДОБРОМЫСЛОВ, ХООРКҮҮСКОМ ДАРГАЗЫ С. Х. КРАСНЫЙ) СЭКП ОБКОМУНУҢ, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДИҢ ШИЛЧИИР КЫЗЫЛ ТУГУН ТЫВЫСПЫШААН, 250 РУБЛЬ ШАҢНАЛДЫ БЭЭР БОЛГАШ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНГА КИИРЕР деп партия обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлел доктаатка.

Күскү хову ажылдарын шалып доозар, үрезинин четчир-биле белеткээр, мал чемининг курлавырларын тургузар болгаш ССРЭ-нин тургузуунганының 50 чылынга толептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартыр хемчеглерни алырын партия райкомнарынга, партия эге организацияларынга, совет, көдээ ажыл-агый органнарынга даскал.

КЫЗЫЛ—ҮЛЕТПҮР ТӨВҮ

Чылдар. Болуушкуннар. Кижилер. Төөгүнү тургузуп, чаартылгаларны олар кылыр. 100 ажыг ватианын улустарын авс-кежиктиг, чаңгыс ави быжыг эп-сеткилдиг улуг оргүледе каттыштырган Совет Эвилелп бодунуң кайгамчык байырлалының бүдүүзүнде келгеш.

Амыдыралдың шаанын хөгжүлдези, ооң маңы деңнелелерден илерп-биле көстүр. 28 чыл мурнунда Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинге дең эргелиг каттышкан бистиң Тывавыс бодунуң совет акы-дуңмаа республикаларының, улустарының дуглы-биле Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказынга дүүштүр. Совет чурттуң кайы-даа булуңу ышкаш, кайгамчык хөгжүш сайзырааң.

Чылдар. Кижилер. 1945 чылдагы Кызылды билир, көргеп кижилер бистиң арамыста эвээш эвес. Ол үедеги Кызыл хоорай-биле бөгүнгү Кызылды деңнеп көөр болзувусса, социалистиг Тываның шапкын хөгжүдези дораан-на илдең аңаар.

Кызыл. Ленин орденниг Тыва АССР-ниң пайысылалы. Пайысылал дээрге-ле үлегер, деңпилгенинг им-демдээ деп бодал-биле тудуп хомбаалыг. Тыва дугайында кандыг-даа ном, шинчилел Кызыл дугайын ыыттавайн эртип шыдавас. Республиканың политиктиг, / административтиг, культура төвү — пайысылал болбайн аан. Ынчалза-даа бөгүн ном-чукчуларны үлетпүрдүр Кызыл-биле таныштырарын редакция шиитпирлээн.

Чурттакчы чонивуң санының талазы-биле пайысылал Тывада бирги черди эзлеп турар. Мында 25 үлетпүр бүдүрүлгези (республиканың 40 хуузу), автотранспорт, тудуг, харылзаа, амыдырал, коммунал хандырылга организациялары ажылдап турар. 27 чыл бурунгаар Кызылга 6-ла будүрүлге чери турган. Ынчалдагы болгаш амгы Кызылдың экономика талазы-биле сан-чыраагайларының деңнелгезин бөгүнгү арыңда киирген. Оны катаптавайн, пайысылалдың сан-түң талазы-биле овээгай түүлүнге эвес, а ооң күш-ажылчы чаагай чаңчылдарлыл. ажылчын ажының патриотчу эгелекчи, идеокейлиг мөзү-шынарлары тодаргай илередиттер чамдык чижектерни көрөл.

Күш-ажылчы бедик көргүзүлгелерни чедип алыр дээш бүгү бар аргаларны, курлавырларны четче ажыглаар талазы-биле социалистиг чарышче республиканың ажылчы чонларын кыйгырган эгелекчи саналдарны Кызылдың үлетүүр будүрүлге, транспорт коллективтери чаңгыс эвес удаа үндүрүп, соглаов сөзүн быжыы-биле тудуп келгеш.

Коммунистиг ёзу-биле ажылдаар дээш чарышка кызылчылар бедик көргүзүлгелерни чедип алгылаан. Харын маңаа коммунистиг күш-ажылдың коллективтери, будүрүлгелери ең баштай тыптып келгилээн болгай.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң ССР Эвилелиниң тургустуунганының 50 чылынга тураскаатказын юбилейжи Хүндүлел демдээн алыр эргелиг дээш чарыштың эгелекчилери болза Кызылдың будүрүлге коллективтери —Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы болгаш № 1 АТБ болгаш болгай. Юбилейлиг чылда үлегерлиг ажыл-идээ-биле бо коллективтериниң кежигүннери чарыштың эгелекчилери, чаагай чедиишкиннерни чедип алыры дээш шимчөшкиновиц мурнуку одурүүн алдаар эргелиг болганы таварылга эвес.

Кызылда хой янзы аймак-сөөк совет кижилер эң-найыралдыг кожа чурттаан, ажылдаан Интернационал кудумчузунуң хавак кырында ужунда республиканың хоочун автотранспорт будүрүлгези — № 1 АТБ-ниң администрацшя. будүрүлге корпустары бар. Ол коллективтиң будүрүү турар үлүг үүлезин шуптуузуп сананар дивейн, янда орут, тыва, украин, хакас, татар дээш өскө-даа нациялыг улустарының бир деминг быжыг туруш-соруктуг ажылдап турарын демдеглээл.

Бо будүрүлгеге тоску беш чыдыг дөрт чыл адды айлар дургузунда доозар дугайында эгелекчи санал үнген, ол дээш бүгү коллектив социалистиг чарыштың калбарткан. Чамдык бригадалар беш чыдыг дөрт чылда доозар соругаавы салгаш, ол бүгээр ажылдап турар. Олардан хой-хой чолаачылар созуп ховлап, үе-шагны мурнай бергеп, чүүк соөртүр талазы-биле келир чылдың үлүүпке киирипшир ажылдап турар. Чижөө, чолаачы Анатолий Галайко 1973 чылдың августун. Иван Мельниченко — ол-ла чылдың июньнүң. Николай Савельев — апрельдиң үлүүнде ажылдап, оорүпге үлегерчиизин коргүүп турар.

Тос айларда безин АТБ чүүк соөртүлгезининг талазы-биле чыл планын 94 хуу күүсеткеп.

Кызылчылар — эртем-техникти деңнилгеш, мурнакчы дружылгазы будүрүлгеге вертередир, бедик культура дээш чарыштың идепкейлиг киржикчилери. Кызылдың туунбу заводунуң коллективи чаа техниканы будүрүлгеге шиңгаадыр, деңпилгелиг технологияны ажыглаар, күш-ажылда механизастаар талазы-биле көскү хемчеглерни аңаан. Ооң түңнелинде заводтуң күш-ажылчы көргүзүлгелери экижээн, ооң экономиказы, техниктиг деңнели быжыккан. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииң планын түүйбу заводу эрткен тос айларда 110 хуу күүседип, пландан дажыр 1 млн. 900 хире түүйбуну будүрген.

Наймыладың кайы-даа будүрүлгезинде хой национал улустарның төлээлери хол-холуудан быжыг туттунчупкан. сеткил-сагыжының, эчис сорулгазының чаңгыс аайы-биле, чаартыкчы, патротчу, интернационалчы мөзү-шынарлыы-биле бот-бодунга чоок, ханы тореллдешкек ажылдап, чурттаан турарлар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чолаачы Ю. Зюзин, алгы заводунга 20 чыл ажылдаан Г. Гавриченко, бо чыдыгың планың октябрь 5-те күүседипкен тудугжу-монтажниктер бригадазының удурткучузу украин И. Жолоб, тудугжулар тыва О. Калзан, белорус Н. Кунцов, орус Ф. Фокин, эстон Ю. Саар, амыдырал хандырылга комбинадында мастер татар Г. Баталыкова дээш оскелериңдээ күжегиишкининг, чогаадыкчы күш-ажылының, ачызында наймыладың, будүрүлгелери, тудуг, транспорт, коммунал, амыдырал хандырылгалыың организацияларының эргеен тос айларның планын чедиишкиниг күүсеткеп.

Бо бүгү-биле чергелештир наймыладың будүрүлгелери юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин бүрүн күүседир. эртем-техниканың чедиишкиниерин будүрүлгеге улам долу ажыглаар, шиитпирлеп будүрүлгезинин ажыктыын улам бедидип. СЭКП-ниң XXIV съездизининң шиитпирлерин күүседир дээш иштики курлавырларны плередир, социалистиг чарыштың түүүн улам бедик кодурер ужурдуг. Чүгле шичаарда наймыладың будүрүлгелери, шынаала. оскелерге үлегер болуп шыдаар.

* * *

Солуннуң үшкү арнындан Кызыл дугайында материалдарны номчунар.

* * *

«Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда механизастаан колонназы бо чыдыгың үшкү кварталында күш-ажылчы эки түңнелдерни чедип ал, Кызыл хоорайның туудуг организацияларының социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Үшкү кварталда монтаж ажылдарының планын ол 113,9 хуу күүсеткеп бо тиилекти колоннага СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывысканы.

Бо чурукта од коллективтиң бригадаларының чарыжынга ййгы черни алган эш Шпагинниң бригадазының кежигүннери-дир.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

Октябрь 19-та РСФСР-ниң Дээди Совединиң садыг, ишпининг чемененгезавиниң болгаш чонгуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссиязының хуралы депутат Р. Ф. Дементьевапың даргалаашкыны-биле болган.

Комиссия РСФСР-ниң садыг министри В. П. Шиманскийниң болгаш Роспотребсоюзтуң баштаар черинiң даргазы М. М. Денисовтуң массалыг херегледдиң барааларын садарын организастаар талазы-биле күүсе садыгның болгаш хереглекилер кооперациязының организациязының ажылының дүгайында идегелдерни диңнээн. Бо айтырыг талазы-биле эдериичи үлегелеп комиссия кежигүнү Киров обдкүүскомуун даргазы депутат И. И. Пауанн кыланы. Ол чамдык автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда садыгның байдалы-биле таныышкан депутаттарның омуногаанден олу кылган.

РСФСР-ниң Садыг министерствозу болгаш Роспотребсоюз-даа СЭКП-ниң XXIV съездизининг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле соолгу чылдарда садыгны организастаарын экижидерип, үүрмектеп садар бараан саарылгазының одуушкүнүн чедип алганнар. Бараанларны садып алдыкчыларның боттарының шилип алыры, оларны чагыг столдарын дамчыштыр садары дээш ышкаш, чонга эң-тиг аргаларны ажыглаар талазы-биле хемчеглер боттанып турар. Садыгның материал-техниктиг баазазы улам хогжөп, магазиннер садыг-технологтуг, транспорт болгаш соодукчу дериг-керекселдер-биле хандыртынган.

Ындыг-даа болза чамдык черлерде күрүне болгаш кооператив садыының организары магазиннеринiң, садыг организацияларының ажылын экижидериниң арталарын четпес ажыллап турарын база демдеглээн.

Комиссияның хуралынга санал бергеп депутаттар И. И. Петров, А. Ф. Маркова, Н. Н. Гусев, Л. В. Груздева, И. М. Коновалов, П. И. Сергуни олар садыг организацияларының ажылында четпестер амдаа бар дээрзинче РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң болгаш Роспотребсоюзтуң кичээлгейин үгландырган. Дыка хой магазиннерде садып алыкчыларның хереглээн барааннарыг четпес, садыгжыларның культуразы ам-даа куду боон турар. Чамдык автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда баазаларда болгаш складтарда чыдар барааннарны садыгларын үзүктелдирер чоруктар ам-даа бар.

РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң болгаш Роспотребсоюзтуң чер-черде организациязының чонгуң негелделерин четпес өөренип-көрүп турарын болгаш чонга чугула дыка хой бараанналры будүрүп үндүрер талазы-биле үлетүрүвүүн чазыларын доктаттар шиитпирлээнер.

Комиссия хуралы чонгуң картофель, погаалар болгаш кат-чимистер-биле хандырарыңче улуг кичээгейин салган. Ынчангаш озарны белеткеп, садып алырының талазы-биле шиитпирлээнин Садыг министерствозунга болгаш Роспотребсоюзка сүмелээн.

Массалыг хереглелиниң барааннарын садыгларын болгаш кылып үндүрүп турар продукциязының шынарын экижидерип комиссия хуралынга хүлээп алган доктаалла айтып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссиязының ажылынга ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң министерстволарының база ведомстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киришкеп.

(СЭТА).

Алтайның тараажыларының тиилелгези

АЛТАЯ КРАЙНЫҢ совхозтар ажылчыннары, колхозчулары болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай артельниглери партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдырапга күүседип, ССРЭ-ниң тургустуунганыдан бээр 50 чылынга уткуштур шалыпчы ажылдавышаан, агаар-бойдустуң нарын байдалдарында массаалыг куш-ажылчы маадырлыг чоруктуу боргузуп, бо чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүргеп болгаш ооң ажаап алышкынының организастыг чоруткаш, тараа будүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле боттарының бедиктен социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг күүсеткеп.

Төрээн чурттуң шыгжамырынга олар беш миллион сенин муң тонна, азы 310 миллион пуд тарааны үрганнар. Ол край мынча хире хой тарааны бир-ле дутаарында күрүнеге сатпан. Кымыл-тасты, мал чемни болгаш тараа-бобы культураларның белеткелининг планнарын база дыка ажыр күүсеткеп. Тараа садары ам-даа үргүлүлеп турар.

Алтайның үлетпүр будүрүлге черлериниң болгаш транспорт организацияларының коллективтери, комсомолчулар, студент аныяктар, Краснодар крайның, Волгоград, Горький, Кемерово, Куйбышев, Липецк, Саратов болгаш өске-даа областарның чолаачылары болгаш комбайнерлери, Совет Армиязың дөйүнчүлары дүжүттү ажаап алырынга болгаш сөөртүрүнге дыка улуг дуганы чедиртеннер.

Совхозтар болгаш колхозтар келир чылдың дүжүдүнүң үреэнивеэни долузу-биле белеткеп алган, эргежок чугула аян-чем болгаш мал чемни фондуларын тургускан, малдың организастыг кыштаглашкынынга белеткеннин, 1973 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрерин көүдединиите немелде курлавырларны тургузуп турар.

Алтайның тараажыларының куш-ажылчы улуг тиилелгези — тараа шолуңге ажыылдап турган кижилерниң коллективтиг куш-ажылчы маадырлыг чоруу, партия, совет, профовилел, комсомол организацияларының, крайның көдээ ажыл-агый болгаш белеткел организарының организаторлук болгаш масса-политиктиг ажылының деңнелиниң бедээнииң түңнели болган.

Дүжүт суу

Донецк областың Ясиноват районунуң Калинин аттыг колхозунуң тараажылары сугаттыг шөддөв мал чемни культураларның үш дугаар дүжүдүн ажаап алганнар. Башгайы ййи удаа кеминшкин үезинде суланың чочак-тараа болгаш кукуруза-биле хөлүштүр тараан черниң гектар санындан-на беш түс чедир центнер ногаан массаны ажаап алган. Амгы үеде олда шолден холуй тараан арбайны болгаш чочак-тараанны ажаап ап турар. Олардан гектар санындан-на 180 центнер чедир ногаан массаны алыр ужурдуг.

Автсевтиг кокс-химия заводунуң будүрүлгеге ажыглаан соонда агын бадып чыдар суу колхозтуң мал чемни культураларының немелде дүжүдүн берип турар.

Чогум-на мыдыг сугнуу 200 гектар шөддү сугтарарынга ажыглап турар. Бир литр хемчеэлдиг сут бүрүүзүнде 150 миллиграмм аммиак каттыжылышкыныың бар чоруу үнүштерге дыка тааржымчалыг болган.

Донецк областың ажыл-агыйларының беш муң хире гектар черни үлетпүр черлериниң сүү-биле сугтарып турар. Областың ногаа-бадыа талазы-биле дуржулга ставниязының шинчилелиниң ёзугаар алырга, мыдыг сугларда дыка хөй ажыктыг будүмелдер бар болган. Донецкиниң эртемденнериниң сүмелээнин ёзугаар чоонку чылдарда үлетпүрге ажыглаан сугтар-биле сугтарар шел 10-12 катап калбарар.

(СЭТА-ның корр.).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛАГАН

СОЧИ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинге чоруп турган Иранның шаанындагы Мохаммед Реза Пехлеви болгаш шаанын Фарах Пехлеви октябрь 21-де Сочиден Тегеранче чаңып чоруткан.

СТУДЕНТИЛЕР—ЭР ХЕЙЛЕР

Арын-шырайларында ооруткунуун отчугаштары тодазы-биле кыптыккылаан, байырлал ёзугу-биле кеттинишкен аныяк оскен хөгжүмшин театрының фойезинге чыгдын ышкаш, чамдыктары үрер хөгжүмнүң үделгези-биле таңцылаан, бир кезектери солун айтырыгны шиитпирлээнзиг аразында удур-дедир сестер солушкан, үшкүлери амыр-менинин айтырышкан турлар.

Дүжүт ажаап алышкынынга киржип чоруан студентилерниң байырлыг кежээзин СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Добромыслов ажыткаш, илеткел кылыры-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы В. Е. Серякова сес берип. Илеткелди дыынаш ораага. студентилерниң күжү-биле кылдынган ажылдар-ла хөй. Тараалап Таңдыга 1000, Каа-Хемге — 350, Бии-Хемге — 350, Улуг-Хемге — 131, Кызылга — 390 студентилер дүжүт дээш демиселдиң мурнуку олурууннга туржуп турганын айтып, шиитизи-биле дүжүт аждалдазынга 2221 аныяк кижилерниң хаара туттунган турганын чоргаарал-биле демдеглээр бис.

Студентилер болүк-болүк болуп үстүүлеп алгаш, аразынга он хонгаш-ла түңнелин үндүрүп турар социалистиг чарышты салып алгаш, тараа арыглаар шаңнарга, картофель, ногаа ажаалдазынга, хой агарлаашкынынга ан-не идепкейлии-биле киржип, хөвү-шөлдерниң ажыл-ишчилериниге лекция-бесседаларны номчуп берип, солун концерттерни коргүүнүп,агитхүүдүстарны болгаш хана солуннарны турлаг бүрүүнге үндүрүп, хайымныг иштиң кол алыларынга чоруп тургулаанны — амгы үениң аныяк кижилериниң чөпүүнүң чаагай чоруу дээш бергининиң хереченин болган.

Шлангтыя Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунга Кызылдың педагогика институдунуң физика-математика факультединиң база литература факультединиң ажылдап турган студентилериниң ажыл-ишке шылгараазының совхозтуң директору А. Моргун онзалап демдеглээн болгаш директория черинiң мурнуудан институтунуң коллективиниге бөлек кылдыр телевизор тывысканы. Оң-ла районнуң Дуржулга станциязынга ажыыдан турган бергеш эштер чүректиг ханыындан күүзеп.

М. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: «Межегей» совхозтуң төлээлекчизинден эмчи училищезиниң сургуулдары баянны бөлөк кылдыр хүлээп ап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

АКТИВКЕ ДАЯНЫР, КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛДААР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң кожуп чоруур № 463 механизастаттынган колоннаазы Чадаанада улуг тудуг организациязының бирээзи. Оон кол соруглазы — Чоон-Хемчик болгаш Өвүр районнарынга янзы-бүрү тудуг объектилерин кылып күүседир. Механизастаттынган колоннаның капитал тудуг талазы-биле кылыр ажылдарының хемчээли улуг, тудуп турар объектилери хөй болгаш чер бүрүзүнде таарымык. Ынчап кээрге ажылчын күжүн, тудуг материалдарын чөп ажыглаарының, техниканы, механизмнерни билдили-биле ыңай-бээр чорударын чедип алырының нарын айтырыглары бо тудуг организациязының удуртукчуларының мурнунда доктаамал туруп турар. Оны чедиишкиниг шиитпирлөрүнге ында партия организациязы дээштиг саддарны чедирер ужурлуг.

Механизастаттынган колоннаның партия эге организациязы бодунуң мурнунда кол соруглазын кайы хире күүседип келгенин, эрткен чыл дургузунда чорукан ажылдарын чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер чугаалажып турган-даа болза, ол дугайында хүлээп ап турган шиитпирлеринин күүселдезин чедип ап шыдаваан.

Маңаа бирги ээлчегде партия организациязы (секретары эп Сендажы) администрацияны контрольдаар эргезин чөп ажыглап шыдаваан, бо талазынче улусчу контроль болуктерни, еске-даа хөй-ниитии организацияларын хаара туттпаан. Улусчу контроль болуунуң даргазы коммунист М. Кузьмина партийжи даалганы багай күүседкен дээрзин санал берген эштер М. Кунгаажап, О. Ортуп, М. Удуруоол, СЭКП райкомунуң секретары А. Ротченко болгаш өскелер-даа айыткан.

Отчёттуг үениң иштинде партбюронуң ажылында өскеда четпестер бар болган дээрзин коммунистер демдеглээн. Ылангыя кижилер-биле ажыл, хөй-ниитиниң организациялырынга партийжы удуртукчуларын корген. Чугаа чидиг, бот-шүүмүүделлиг, принциналдыг, аналитигдаа болган.

Коллектив эрткен тос айларда тудуг ажылдарының иштии планы 105 хуу күүседкен, планнаан ажыр 133 муң рубльдиң тудугларын кылган. 44 чурттарга бажыңын ажыглалга киирген, хойнуң ийи, бода малдың бир каждазын, 50 автомашина киирер гаражты тудуп дооскан. Саая Доставтың, Монгүш Бойдунуң, Чимит-Доржу Хомушпуңун удуртукан бригадалары планның даалгаларын ай, квартал санында доктаамаал ажыр күүседип келген. Тудуг херээге мергежилдиг хөй мурнакчылар бар. Оларның бирги одурүүнде коммунистер кирип турар. ССР Эвилелиниң бежен чыл юбилейны толоптуг уткуур дээш социалистиг чарыш тудугчулар ортуузунда калбарган. Оон тиилекчилеринге моральдыг болгаш материалдыг доткымчеңи коргузүп, оларның дуржулгаын неттерир талазы-биле ажылдар чоруттуруп турган. Партия эге организациязы коллективти сырый каттыштырып, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин бодталдырарынга күш-ажылчы үүлүн киирер талазы-биле политмассалыг, кижиндилгелиг чоруур ажылдарды чорудуп келген. Ниитиин-биле коллектив багай эвес түңнөлдерлиг.

Ынчалза-даа коммунистер ол ниити коргузуглериниң четпес талаларынга тодаргай доктаап, оларны дүрген чайлаарының оруктарын айыткан. Бир эвес механизастаттынган колоннаның удуртукчулары тудуг ажылдырының темпизин чогуур негелдезинге чедир тургузуп, оларның шынарын эки чорудуп турган болза, партия организациязында 20 ажыг коммунист бар. Оларның 70 хуусаа ажылчыннар. Коммунистер болза партия кежигүүн деп бодик адын төлептиг адилеп, ажыл-ижи, хууда чурум-сагылгазы-биле өскелерге үлегер болуп чоруур. Коммунистер М. Кунгаажап, И. Кара-оол, М. Ортуп, Г. Чувашова, М. Кузьмина олар боттарының хүлээлгелиг ажылынга харыысалгадыг болуп, идейкейлиг, ак сеткилдиг ажылдап, коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

Партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы бодик деңнелге эртип, аңаа ёзулуг партийжи чугаа болганы коммунистерге ооредиг болган дээрзин демдеглээр херек. Ам айтырыг — аңаа хүлээп алган шиитпирин күүседир дээш чаа соңгуттурган партбюро, бүгү коммунистер шудургу ажылдаары болур.

М. СЕВЕН.

«Шынның» корреспондентизи.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойунга

С.К. Тока.

Төөгүлүг НААДЫМ

СОВЕТ Эвилелиниң тургустунганындан бээр бежен чыл болур хүнү — төөгүлүг Наадымы чоокшулап келди деп чүвени кижи бүрүзү бодап, бодуунуң кылып бүдүрген үүлезиниң түңнелдерин үндүрүп олур боор.

1922 чыл. Декабрь ай. В. И. Ленин башкының башталгазы-биле совет республикалар эп-сеткилин, дем-күүнү каттыштырган, Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелин тургускан.

Ынчаарда, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээш, Совет күрүнени тургускандан бээр 5-ле чыл болган турган. Совет күрүне хамаатты дайындан чап-чаа-ла адырлып, үрелип-хоорураан экономиказын катап тургузуп, культураны социализмниң эрге-ажыктарынга дүүшүүр дагыл сайгарадып, делегейниң өске күрүнелериниң бүзүрелинге чап-чаа-ла кирип турганының өйү деп чүвени төөгү билир. Ол өйнү Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин дан-хаазы, эге базымы деп болур.

«...Социалистиг республикаларның эвилелин арттыра база быжыглаза чогуур; бо хемчег дугайында кандыг-даа чигзининг туруп болбас. Ол хемчег болза, бүгү делегейнин бүржуазиязынга удур демисежиринге болгаш оон чоңгө-дериннең камгаланыры бүгү делегейнин коммунистиг пролетариадынга керектиг ышкаш, биске ындыг керектиг болуп турар» — деп, Владимир Ильич 1922 чылның декабрь 31-де «Национаддар дугайында азы «Автономизация» дугайында айтырыгга» деп чүүдүнге бижээн.

ССРЭ-ни тургускан төөгүлүг чорук болза, бистиң чуртувуска социализмни тургузарывыл, Совет күрүнени этпөрегизин эгээртинмес байлак, камгалал күүүзү — кан демир дег быжыг, тараа-быдаазы далай дег чалгаан, культуразы хүн дег хереллений чечектелген чурт болдурарының эге фундаментизи болган деп чүвени ким билбес боор.

ССРЭ тургустунуп турда азы 1922 чылда Тывага Улусчу революция тиилээш чүгле чыл ашкан турган. Совет республикалар каттышкаш ССРЭ-ни тургусканын Тываның арат чоннары, оон революстуг нам, чазаа төөгүүзүн деп көргеш, онза байырлап көрген. Ол үеде революстуг намның тургузукчузунуң бирээзи Оюн Күрсединиң ажы ТАРН кежигүнүнге ынчаарда кирген, кызыл партизан Оюн Билчиир 1922 чылды, ССРЭ-ниң тургустугаанын сагыш-сеткилинин хайыкан онза өөрүшкүзү-биле чугаалап олурар. Номчукчуларга ону бараалгатсымза артык эвес боор.

«1921 чылдың сес айның 13—15 хүннеринде Суг-Бажынга бүгү Тываның бирги шуулганын эрттирип турувуста чүгле Совет Россияны билир турдувус. Чүге дээрге, Совет Россияның Коммун намының төлээзи Экээндей Сафьянов аңаа олурушкан болгай. Оон соонда, дараазында чылдың он ийи айын сөөлүүреди соок дээрге аажок турган. Ынчаарда ССРЭ тургустунган деп дыңнаан бис. Күрседи, Ужар-Маадыр, Узун-Лопсан суглар ол ССРЭ-ни эки билбес болзувуесса-даа, чаагайла чүве-дир, ам-на Совет чазак улам быжыгар боор дишкилээн бис. Ам оон бээр 50 чыл болган-дыр. Бо бир талазында хөй-де — чүс чылдың чартыы-дыр, ындыг-даа болза, кижи назыныңдан хөй эвес уе-дир. Мээң харым ам 76. Ону бодаарга ССРЭ — менден ыракта аныяк. А аныяк болзаадаа Коммун намның башталгазы-биле Ленин башкының ханы угаанныг болгал-номналын амыдыралга бодарадып турган, ССРЭ-ниң эртип келген оруу онза төөгүлүг, социализм-коммунизм дээш бүдүрген ажылы эгээртинмес...»

ХООЧУН коммунист Оюн Билчиирниң ынчаар чугаалазары канчаар-даа аажок чөп, ында үнезинге хөй. Тываның арат чоннары ССРЭ-ниң үнезин, онза төөгүлүүн, аңаа аваазы ышкаш янак-чоогун Октябрь революциязының бирги хүнүнден-не эгелээш билип, шингээдип келген.

Совет Россиянын, оон соонда ССРЭ-ниң ажылчын аңгызы, ажылчы чоннары, Коммунистиг партиязы, Совет чазаа Октябрьның бирги хүнүнден эгелээш изиг, ха-дүңмалышкы холуп Тываже сунуп, бар чүвезин чартыктажып, чок чүвени тыпчып бержип келген.

Россияга болган Октябрьныц социалистиг Улуг революциязының салдары-биле, Коммунистиг партияның, В. И. Ленинниң идейлиг болгаш организакчы удуртулгазының детkимчези-биле 1921 чылда Тывага Улусчу революцияны өөскүдүп үндүргеш, арат массалар революстуг эрге-чагыргазын тургузуп алырга, ону быжыктырып камгалаарынга, янзы-бүрү контрреволюстуг идегеттернин удурланышкынын сый шаварынга кымныдаа мурнай ССРЭ, оон маадырлыг Кызыл Шерии боттуг дузаны Тываның арат чоннуга көргускен. Тыва Арат Республиканың догуннап туразын делегейге бүзүредири-биле 1925 чылда ССРЭ база катап хөлүн сунганын төөгү билир. Тывалар ону кажан-даа утпас.

Тываның Улусчу революциязын улам быжыдарынга, экономиканы тургузарынга болгаш культура революциязын боттандырарынга тыва бижиктиң чогу, культураның чаңгыс-даа «чыды» безин чогу кол шаптык бооп турганын кым билбезил. Бо дугайында Тываның арат чону ССРЭ-ниң чазак-намынын биче-бүүрай үлуска чоогун билгеш, ленинчи национал политикага даянгаш, бижик дугайында дилег киирген. ССРЭ-ниң Большевиктер партиязының Төп Комитедиң, Совет чазак тускай эртемниглерни дораан-на томуйлаап, Тыва дылдың бижиин чогаадып берген. Ынчаарда 1930 чылдың ортаа үезии турган чүве.

Тываның бодунуң дылынга чогаадып үндүрген ол бижик — культура революциязының эгези болгаш төөгүлүг чорук болган деп чүвени ким билбес боор. 1930 чылда Совет Эвилелиниң ачызы-биле тывылган Тываның бижии — улус чырыдышкынының, уран үүлдүң болгаш чечен чогаалдың, социалистиг культураның бүгү талазы-биле чечектелип хөгжүүрүнүң эге кезээ болган.

ТЫВА чоокка чедир-ле көшкүн, хуу быдаргай, агаар-бойдустуң «могадыышкынарындан» бүрүн хамаарылгалыр, үлетпүр бүдүрүлге, кода-суур деп чүвени танывас чорааны кымга-даа чажыт эвес. ССРЭ-ниң ажылчы чоннары, хамыктың мурнунда орус улус, үстүнде айтканывыс чыпт калган байдалдан Тываны ажырып алырынга база-ла үнелеп четпес дузаламчыны көргускен. Улусчу революциянын баштайгы чылдарында-ла Кызылга тыптып келген, Ильичиниң чырыткызын берген бирги электростанциязы, ыяш дилер заводту, алдын үүргайларын тургузарынга, «Элегес» ышкаш күрэкономнарны организастаарынга Совет Эвилелиниң биске чедирген ачы-дузазы чонну кайгаткан.

Эмчи, башкы, чолаачы, механизатор, комбайнер, инженер-техник, композитор, хөгжүмчү, артист, үжүдүкчү дээш ышкаш сөстер Тывага чүгле Улусчу революциянын ыраккы соонда Совет Эвилелиниң изиг дузаламчызы-биле тывылган.

Тывага ынчаардагы культура революциязының хамык-ла эгези-дээжизин чүгле ССРЭ салган болгаш харын-даа ону улам сайзырадырынга, бүрүнгаар депшиирининге улуг идигни берген. Тываның кайы-даа булунунга бааргa, эмчи, башкы, агроном, мал эмчизи, зоотехник, көдээ ажыл-агыйның механиги дээш өске-даа баштайгы тускай эртемниглер база-ла ССРЭ-ден, Совет Россиядан келгилээн оолдар, кыстар болгулаар чүве.

Түңнеп аарак допчулаарга, чаа Тываны сайзырадып, ону депшилгенни оруу-биле бүрүнгаар хөгжүткени, база ол ышкаш оон Совет Эвилелиниң автономнуг республикаларында мурнакчыларның одуруунда киргени — чүгле ССРЭ-ниң ачызында боттанган. Шынаңла Тываның эртип келген үезии — Тываның Улусчу революциязындан эгелээш ССРЭ-ниң алдарыңг бежен чыл оюнга чедир эрткен оруу — үндезин өскерилге, чаартылгалыг онзагай үе болган.

Ылангыя Совет Эвилели тыва чонунуң шаг-үеден бээр бодап чораан күзелин хандырып, ону бодунуң составынга хүлээп алганы — Тываның социал экономиказын социалистиг эге-биле организастаарынга төөгүлүг болуушкун болган.

Көшкүн, хуу ажылдыг быдаргай Тыва ССРЭ-ниң, оон Коммунистиг партиязының ачызы-биле бүрүн сууржаан болгаш араттар демин кадып колхозташкан, совхозташкан, кодээ ажыл-агыйны болбаазын, күүүлүг техника-биле бүрүн хандыртынган. Сөөлгү 15 чылды алырга кодээ ажыл-агыйның бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы 3 катап өскен.

Чоокка чедир-ле үлетпүр дээр сес безин чок, ол дугайы тываларның бодалынгаа, сес-домаанда-даа чок турган болза, а ам Тыва АССР индустриал-аграрлыг апаргашын чон билир. Чүгле 1945 чылдан бээр үлетпүр бүдүрүлгезиниң продукциязының хемчээли 37 катап өскени аңаа база-ла херечи болбас деп бе? Таңдының Хову-Аксында «Тыва кобальт», Барык-Хемчиктиң Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» болгаш Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттар, Каа-Хемнин хөмүрдаш разрези, Терлиг-Хаяа мөңгүн суунуң бүдүрүлгези, Кызыл — Тээли, Ак-Довурак — Абаза, Кызыл — Абакан аразында автооруктар, Улуг-Хемни кежилзир салган Кызыл чанында, Хемчикти, Алаштыг, Акты кежир тургулапкан көвүүрүглер, Таңды-Саян сыннарын ажылдыр, Каа-Хем, Бии-Хемнин баштарынга чедир ужар аэроплан оруктары — тываларның чоргаараалы, ол бүгү болза, ССРЭ-нин аку-дүңма улустарынын ачызы, күжү, партиянын, чазактың ада сагыш салышкыны-биле кылдынган деп чүвени ким маргыжар боор.

ТЫВАГА үлетпүр бүдүрүлге тывылгаш, социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжээни-биле чергелештир чаа кижилер, национал кадрлар ажыл-агыйның, культураның бүгү-ле адырларында тывылган деп чүве ам кымга-даа билдингир. Ажылчын аңгы деп сес безин тыва дылга чок турган болза, ам республика экономиказында үлетпүр бо хире хуунуу эзеп турар. Артист, композитор, дирижёр, хөгжүмчү, журналист, эртемнер кандидады, чогаалчы даэн ышкаш сөстер тыва дылга чаа-да тывылган чүве болгай. Ам дээрге ол чокта аңыралдаа, хөглээшкин-даа чок чыгыы сагындырар.

ССРЭ-НИҢ 50 чыл болур юбилейи бүгү совет кижилерниң байырлалы деп чүве кымга-даа билдингир. Ынчалза-даа тываларга ол мырыңай онза наадым болур.

Тываның партия, совет органнары болгаш ажылчы чоннары онза Наадым — ССРЭ-нин 50 чыл болур оң даэш 1972 чылдың үшкү кварталының дургузунда социалистиг чарышты калбартказ, бедиткен хүлээлгени алгаш, багай эвес түңнелдиг ажылдаан. Үлетпүр бүдүрүлге чергелери тос айларның планын 104 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринің планын 102 хуу күүсеткен. Транспортчулар, тудугчулар болгаш ажылагыйның өске-даа адырларының коллективтери багай эвес ажылдап келгеннер. Эрткен айларның дургузунда, агаар-бойдустуң бергелерин ажып эртип, колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, тускай эртемниглер, механизаторлар, малчыннар, саанчылар көскү чедиишкиннерни чедип ап, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар даэш тура дүшпее тура-сорук-биле ажылдап турар. Күрүнеге сүт садарының чыл планы бо хүннерге чедир 89,5 хуу, а эттиң 78 хуу күүсеттинген.

БО ЧЫЛЫН колхоз, совхозтарның коллективтери, партия, профсоюзы, комсомол организациялары чаагай дүжүттү өстүрген. Бо айның 20-де социалистиг хүлээлгезин 115,1 хуу күүседип, күрүнеге тараанның ийиги планын, азы 126.602 тонналы саткаш, амдыы чылга 102 хуу үревинни шыгжап алган. Көдээ ажыл-агыйның планныг онаалгаларын адырлар аайы-биле бүзүрелдиг боттандырарынга каа-хемчилер шыгарап үнген. Олар бо айның 17-де байдал-биле алырга: сиген белеткелинің чыл планын 118 хуу, силосту 116 хуу, дүктү 105,5 хуу, сүттү 97,1 хуу, эттиң 83,4 хуу, тараа садар планын 135 хуу күүсеткеннер. Ол ышкаш каа-хемчилер үрезин планын 110 хуу күүседип, кежир чылдың дүжүдүнге быжыг магадылалды тургузуп турарлар.

ССРЭ-ниң юбилейинге уткуштур көдээ ажыл-агый талазы-биле кылган ажылывыс маргылаа чок хөй. Ынчалзажок, кылырывыс ам-даа хөй. Юбилейлиг Наадымга моон-даа артык чедиишкиннерлиг үжүражыр дээш улам эки ажылдаар, партийның XXIV съездизиниң төөгүлүг айтыышкынын күүседиринге ажылдың күжениишкинин улам-на дыңыдар үжурлуг бис.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу планныг онаалгаларын ажыр күүседип турааа-даа, чамыктары продукция бүдүрерин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринин талазы-биле хожудап турар чүүл база-да бар. Кызылдың хлеб болгаш пиво заводтары, ол ышкаш өскелер-даа. Чүнүң чылдагаазы-биле ындыг болганын тодаратказ, чыдың каап турарындан дүрген алырлыг алыры, ол бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, партия организацияларының, хөй-ниитии организацияларының кол соруглазы болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ колхоз, совхозтары оларга онааган планнарны ниитизи-биле ажыр күүсеткен болзаадаа, чамдык ажыл-агыйларда бо талазы-биле чыдың каап турар чүүлдер база-ла чок эвес. Оларга Улуг-Хемнин «Найырал» совхозу, Өвүрнүң «Коммунизмче оруң» колхозу болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Ам колхозтар, совхозтар онза харыысалгалыг үеде келген. Ажаап алдынмаан тараа амзаа бар, кескен тараанның сабаңы чедир бөлдүнмээн, күскү чер аңдарылгазы 58,3 хуу-ла болган. Сиген болгаш силос планның чүгле 79 хуу күүсеткен. Кышка белеткел ам-даа хайныышкынныг эгелевээн деп чүве кайы-даа районнарда бар.

Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары доп-дораан бүгү ажылын хынап көргеш, четпестерни юбилей бетинге чайладып, келир кыштың часкы тарылганы дайынчы чепсегленген, бүрүн белеткелдиг уткуурунга онза чугула.

Юбилейге чедир үш ай бээн четпес үе арткан. Сорулга болза, ол төөгүлүг хүнге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чүгле күүседип алыры эвес, харын амыдыралды, кода-суурну, орук-күдүмчүну, бажың-балгатты септеп-селип, чаартып, чугайлап, байырлал шинчи киирерге алban деп чүвени катаптаан херээ бар деп бе.

Бо дугайында самагалдайжыларның эгелээшинин ажыглаары тоң чугула. Олар юбилейни арыг-шевер, байырлалчы ёзу-биле уткуур даэш суур чаагайжыдылгазының шалыпчы чеди хонуун чарлаан. Бажыннарны чугайлаан, кажаа-херимни септээн, күдүмчүзүн оргулап-дескилээн; столовая-пекарнязының, садыг-магазинининн ажылын сегиткен, ана «бурулалып-ла» турарлар. Мен бодаарымга ССРЭ-ниң 50 чыл ойунга уткуштур кижи бүрүзү бодунуң өөнүн, бажыңының иштин-даштын арыглап-аштаар, шеверлээр, наадымда кедер эки хепти, аъш-чемнин белеткээр, магадылаар болза чогуур. Ёзулуг байыр-наадымның хөөнү оон база хамаарылгалыг болур ужурлуг деп бодап тур мен.

Төөгүлүг Наадымче уткуштур чоруп олура, Тываның арат чонунуң аас-кежиктиг чуртталгазын хандырган Коммунистиг партияга, Совет чазаамга, чаа Тываны тургузарынга ха-дүңмалышкы ёзубиле дузалаан Совет Эвилелиниң бүгү улустарынга болгаш эң ылангыя орус улуска маңгы байырны, чүректиң ханызындан үнген ынакшылды бо чүүлдү дамчыштыр чедирдим!

МОСКВА БӨГҮН

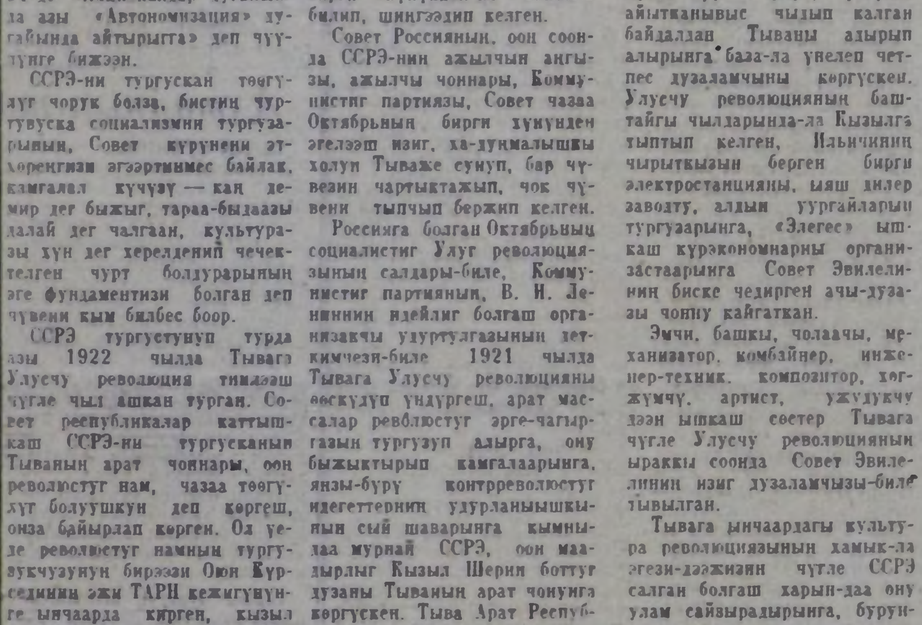

Бистиң Төрээн чуртувустуң кайысыралы— Москвада чараш тудуглар улам көвүдеп турар. Бо чурукта — Калининн кудумчузун болгаш Экономиктиг наадыңгашылга үйлэдэнүүнүң төвүүлөлиниң турар бамыңын «Украина» гостиницаның талазындан тыырттырганы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Октябрь 17-де СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозунга районда парлалга чагыдылгазының чоруп турарын чугаалажып корген. Чагыдылга бо чылын «Элегес», «Межегей» совхозтарда, Бай-Хаак, Хову-Аксы суурларда эки чоруп турар деп аңаа демдеглээн. Хову-Аксында хөй-ниитичи парлалга тарадымкчылары Е. В. Хана, Г. А. Родина, № 588 КМК-да — Л. А. Дадарче, Бай-Хаак суурда — М. А. Бюшкова, район эмнелгезинде — Н. С. Лузина оларның болгаш өскелериң-даа ак сеткилдиг ажылын бюрого демдеглээн.

Ынчалза-даа районуң чамдык суурларында, колхозтарында, совхозтарында бо ажылды партия, профсоюзлел, комсомол организацияларының дыка кошкак организастап турарын аңаа шыгыы шүүлчүлээн. Ылангыя «Россия», «Тиилелге» совхозтарның, «Коммунизмниң херели» колхозтуң малчыннары эрткен чылдымдан эвээш чагыдылга кылганын, бо чугула ажылче ында кичээнгей салбайн, ала-чайгаарланыкпыче кииргенин айыткан.

Колхозтар, совхозтарның партия организацияларынга, комсомол комитедериниң бо ажылды күштелдирер хемчелерни дарый ол чорударын СЭКП райкомунуң ол талазы-биле хүлээп алган тускай доставлында айыткан. Аңаа ол ышкаш районуң парлалга чагыдылгазының, солуннарын болгаш журналдарының армнарынга районуң амыдыралын чырыдарын харгалаавр 5 кижи составтыг тускай комиссияны бадмалаан.

Н. БОРОДУЛИН.

Совет болгаш америк специалистерниң ужуражыышкыны доозулган

«СОЮЗ-АПОЛЛОННУҢ» 1975 чылда чорудар кылдыр планнаттынган шенелде ужудуушкуунуңуң программазының талазы-биле совет-америк холушкак ажылчын бөлүктерниң ужуражыышкыны октябрь 19-та Москвада доозулган. Ол бөлүктерниң составынга ССРЭ-нин Эртемнер академиязының база Аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээринин талазы-биле национал эргелелдиг (НАСА) төлээлекчилери кирген.

Совет болгаш америк космос корабльлерин чоокшулаштырарынга болгаш тудуштурарынга кады кылган системаларны шенээр сорулга-биле ол шенелде ужудуушкунну чорударын ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың чазактарының аразынга 1972 чылдың май 24-те кылдынган дугуржулгала көрген.

Тус-тус техниктиг сорулгаларны чугаалажыры болгаш шенелде ужудуушкунну белеткээр база эрттирер талазы-биле кады кылган техниктиг болгаш организастыг документилерни дугуржуп алыры чөвүлел хуралдың сорулгазы болган.

Төлевиделде салдынган айтырыгларны шиитпирлээринге дыка улуг чедиишкин чедип алдынган, чижээ, тудуштурган байдалда «Союз» болгаш «Аполлон» корабльдерге базыышкынның хемчээлин дугуржуп алган, шилчиишкин үезинде экипажтарның кылыр чүүлдерин көрген, ужудуп умеринин таарымчалыг үелерин болгаш ужудуушкуннуң баллистиктиг схемазын ылавылап алган, чоокшулажышкын болгаш тудуштурулга үезинде корабльдериң ориентациязының айтырыгларын чугаалашкан.

Оон ангыда, документацияларны кылып үндүрер талазы-биле ажылдарны ургүлчүлээн, бо төлевилел талазы-биле информацияларны улам ынай солчуруңга база ужудуушкуннуң улам-на тодаргай айтырыгларын чугаалажырынга херектиг графиктерни тургускан.

Холушкак ажылчын бөлүктерни төлевилелдиг техниктиг директорлары: ССРЭ-нин Эртемнер академиязынган ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү К. Д. Бушуев болгаш НАСА-дан доктор Глинн С. Ланни баштап турган. Келир чылын ажылчын бөлүктерниң ужуражыышкыннарын ССРЭ-ге-даа, АКШ-ка-даа өй-өйде эрттирип турарын төлевилеп алган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

НАЙЫСЫЛАЛ КЫЗЫЛ: ооң кижилери

Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы белектер

Аалымзынган хоорайым

Ак-көк дээрни хаажылаан хөөг ак булуттарже углапкан тургулаар демир электри чагыларының аразы-биле, кылаштап эрткеш, Кызылдың электри станциязының бажыңының демир эжикин бир дургаар ажытканымны сактып олур мен. Оон бөөр дөрт чыл каранайнып эрткен. Күш-ажылчы намдарымның баштайгы хүннеринде маска, кыскаш тутказ, слесарьлап ажылдап кирдим, чоорту мастерлей бердим. Станцияның күчүлүг турбиналарын көрүп, чамдыкта магадаар-даа мен. Мээң үстүмде шимээргээн ол турбиналарның болгаш деталдерининг чаны-биле эртип-дүжүп тура. Саян сыннарының кадыр кашпаларынга чоруп. Тываның делгемнерин сонуургап, оон каас-чаражыңга эргеленип чораанымны бөдәй бөөр мен.

Улуг бүдүрүлгенин чорудулгазын билип ап, турумчуп ажылдай берген мен. Орус, тыва, өске-даа националдыг өөнүктерим — ажылчыннар, слесарьлар, мастерлер, инженерлерда көвүдээн. Олар-биле чоорту таныжып, чаңгыс өг-бүленин найыралдыг ажы-төлүнүң бирээзи дег болу берген мен. Канчаар башкарып, ажылдарыңа билирим турбиналар, механизмнер мээң аайымдан эртпес, эргелиг эдилелим ышкаш, үнелиг-дир. Хүннүң-не чанында хүнзээрим төрбиналар, моторлар, электри дамчыдылгазының нарын тургузуглуг хереккелдери черимнин, тайга-сынымның хан-дамыры эвес, мээң эргим ынак чонумнуң — орус, тыва, эстон, хакас, украин, өске-даа өөнүктеримнин сайзыралы түткөнү, үлегпүрлүг хоорайның — Кызылдың, хан-дамыры-дыр деп үнелээр мен. Хойхөй нацияларның оолдар, кыстары-биле демнежип, кыпсын үндүрер одумнуң күжү болгаш чырыы-биле хоорайывыстың үлетпүр бүдүрүлгелери үзүктел чокка ажылдап турар. Бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиири-даа бистиң станциявыстың ден-дескн ажылдарындан хамаарыжыр. Назаровонуң күчүлүг чырыы-даа биске башкарткан электри станциязындан күжүн немеп, тарып үнүп турар.

Бөрөй үктүг өг-бүлеге төрүттүнгеш, мен бистиң Совет чүртүвүстүң бүгү улустарының төлөөлери дег өөренир, дыштаныр. Төрээн чүртүм мурнунга хүлээлгелеримни күүседир ааскежиктиг болганымга чоргаарланыр мен. Кызылымның хөгжүлдезин көөрүмге, бирде-бирде түскай әртем чедип алырыбиле институтка өөренип турганым Красноярск хоорайның мөөннелген үлетпүр бүдүрүлгелериниң бир кезии ышкаш сагындырар-дыр.

Аалымзына берген Кызылымның электри станциязында 1969 чылдан аныяк специалист болуп келгеш, ам инженер-электриктеп тур мен. Кызылдың тудуг шөлдериниң электриби-биле хандырылгазын көрүп чораш, хоочун тудугжулар Федор Фокинге, Оюн Калзаңга ужурашкан мен. Олар меңээ Кызылдың тудуунуң төөгүзүнден солун чүүлдерни чугаалап бергеннер. Беш каът бажыңның кырындан бистиң Кызылывыстың заводтары, ак-көк, кызыл-хүрең бажыннары бедик чараш апарган костүп турду. Хөгжүлделиг хоорайывыстың электризинин күжүн судалданган бедик кран аар тудуг кезектерин беш каттың кырынга эккеп, чингеш кылдыр салыпты. Түүйбу салган Калзанның хаваанда катташкак сыгыглар хүнге чайнап, аныяксаан ышкаш көзүлүү.

Хоорайывыстың туттунуп, тургустунуп турарынга өөрүп, анаа күш-ажылчы үлүүмну улам киприксээр мен. Чартык чыл бурунгаар магистральдыг электри четкизининг районунуң талазы-биле албанның начальнигинге томуйлаттым. Ол ышкаш — Каа-Хем, Бии-Хем, Танды, Тес-Хем районнарже электроэнергияны дамчыдып турар бис. Ол районнар станцияны дамчыштыр Назаровонуң чырын ап турар апарган.

Станцияда аныяк специалистер чөвүлелиң тургускан. Оон даргазынга мени сонгаан. Коллективтиң идегели менээ күштүү немеди. Аныяк специалистерни техниктиг чогаадылгаже хандыкшыдарын дыка чугулалап турар бис. Трансформаторларны автоматика аргазы-биле өжүрер дугайында санал киреримге, ону бистиң бүдүрүлгеде шиңгээткен. Оон чылда экономиктиг ажыктыы эки болган. Мээң кадыы ажылдап турар өөрүм, инженерлер Кара-оол Шойгу. Владимир Спрыльников болгаш өскелер-даа чаартыкчы саналларыны киирип, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип турар. Күш-ажылчы намдарывысты солун ажыл-херектер-биле байыдып, улуг Совет чүртүвүстүң байырлалын төлептиг уткууру — соруглавыс бо.

Олег ТЯН,
Кызылдың электри станциязында инженер.

АНЫЯК МЕХАНИК

Хоорайның хөөчүн бүдүрүлгелериниң бирээзи № 1 АТБ-ниң хыналда пунктузунуң чанында ооң-биле ужураажы бердим. Ээлчег механиги Валерий Павлович Турусин рейсче үнер дээн бир машинаны аажок хынаап, «чоруп болур силер» деп чепшээрелин чугаачыга берди.

АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы Иван Баевти диген чоорааи кижи мен, ол база-ла рейсте болду.

— Бистиң Иван Семеновичивис бажыңында ховар олурар кижи болгай, «олутта өлча чок-ла» болгай, ол Абаканче чорупкан, а бир эвес автоажыл-агыйның девискизиринге турган болза, база анаа олурбас, бир-ле чүвени кылган, тутказ турар кижи — деп, Валерий Турусин чугаалады.

Валерий база бир машинаны хынап эгеледи. Демурнай механиктиң хүлээлгезинге чоомта чаа ажылдап эгелээндаа болза, ооң хынамчалыы аажок болду. машинаның кезектерин шуптузун билдилиг хынаар. Ол ооң мурнунда септемчи-слесарьлаар бригадазын чээн чыл бригадирлээн кижи. Ооң бүгү амыдыралы ол автоажыл-агый-биле холбашкан.

1958 чылда сес класс доосканы, ажылдап эгелээн. Баштай өөреникчилеп тура, үшкү разрядты думаазан, чыл эртээнде разрядын улам бедиткен. Ёзулуг профессионал токарьның мергежилин орта чеде алган.

Кадыының байлаалы-биле слесарьлаар бригадазынга ажылдай берген. № 1 техниктиг септелге — ...ыштыгдаа, ооң-биле кады хөөрүшсээлгалыг-даа ажыл. Валерий аңаа бодунуң күш-ажылчы оруун, ёзулуг эштерин тып ап, коммунистиг күш-ажыл бригадазының дең эргелиг межигүнү апарган, ол бедик атты ам сеткилдиг амыя-хөрээ-биле шынзыктырып, чедип алган.

Валерий Турусинни Совет Армияның хүрээлеңинче үдеп турганын сактып келдим. Бригадада эш-өөрүнүң ат-алдарын бодап, албанны эки эрттиргеш, ээп кээрин ол ынчаарда аазаан чүве. Баштай Ыракны Чөөн чүүке, ооң соонда төрээн Тывазынга албан эрттирип тургаш, авиамеханиктиң мергежилин шиңгээдип алган. Ооң мөзүлүг аажы-чаңы, туруштуг чоруу ынчаар хевирлеттинип орган.

Комсомолчунуң сөзү ажыл-херек-биле карышпаан. Бригадазынга ээп келгеш, ажылдавышаан тургаш, межээки шөлээның он бирги класын дооскан. Амыя хүнүнүң соон дарый партага олуруп, өөренири чиик эвес. Валерий оон иортпаан, ылаңгыя арай бергедеп турганы математиканы безин эки шиңгээдип алган. Кырган иезинге дузалажып база турган. Ооң шимтиряиг чоруу бергелерни ажып эртмен, бышкан билигниң аттестадын ол алган.

Оон эгелээш, Валерий Турусин өөредиягезин уламчылаарын шимтирээн болгаш Абаканның политехникумунуң комээки салбырынга автомеханиктиң мергежилин чедип алыры-биле өөренип киргеп. Ол дөрт нурсту чедишкинниг дооскаш, ам диплом ажыяын бижип турар.

Бурунгу чылын ук АТБ-ге слесарьларның комсомолчуларын Валерий Турусинни механик ажылынче шиячидип турда, бригадирниң орнунга кымны арттырар деп айтырыгга ол боданмаан-даа: бодунуң орнунга Саша Фирсовту саналдаан.

— Аңаа идегеп болур, ол ажылды харыылап шыдаар мөзу ында бар — деп, Валерий Павлович чугаалаан. — Олар мээң-биле кожа ажылдап турар, бергедеп берзе дузалажыр мен...

Ыран-даа, чоок-даа рейсче үнер машиналар хынаада пунктузун, бедик мергежилиг механик Валерий Турусинниң хөлүн дамчып эртер. Магадыдаал ол.

Ю. ЕГОШИН.

Лиза Барумаа «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынының 300 олуттуг клубунда шөлөрлөл ажылдарын кылып, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол эдлчег нормазын үргүлчү 120—125 хуу күүседип, ажылды эки шынарлыг думаап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооңга болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бүдүрүлге талазыбиле көргүзүглерин улам бедик деңнелге чедирер дээш, Барумаа кызымак ажылдап, бодунуң идепкейлиг ажылыбиле Төрээн чуртун, чонун өөртүр дээш бүгү күжүн берип ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Л. Барумааның ажылдап турары.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фототозу.

НАМДАРЫМ КЫЗЫЛДАН ЭГЕЛЭЭН

1934 чылда Арагтың революстут шеринге алган эртинерин дооскаш, ыалымче-даа чанмайн Кызылга артып малган мен. Ынчаардагы Кызылдың бүдүрүлге албан черлери хөй эвес, оон-биле кады тускай мергежилим бар эвес, дөрт чыл хире үеде элээн каш черлерге ажылдап каапкан мен.

1939 чылда тудуг ажылынга киргеш, богунге чедир ажылдап келдим. Бо үеним дургузунда найысылал Кызылдың хөй объектилеринге ажылдап, хоорайның өөүп, сайзыраарынга үлүүмүм киприштирип келгенимни сактып көрейн.

Эң-не баштай Кызылдың төп почтазының ийи каът бажыңын тудуп эгелээн бис. Тудутчуң мастери Панидаев деп кижи каш тыва эштерин бодунуң бригадазынга кожуп алгаш, ажылдап турган чүве. Мээң билир-ле чүвем — күүрөөк, лом, кускун-даай, ынчангаш хаяы оңгар казарынга ажылдалын кайы. Каш хонганда хол хаварган — ажылдаары бергедээн. «Хей-ле тудугже келдим» деп бодай-даа бөөр турдум. Панидаев оны эскерип турар хире болган. Мээң чанымга чедип келгеш: «Ажырбээ, эш Калзаң, белеи чүве черле турбас, өске эштериңиң канчаар ажылдап турарын көрүп ап тур харын, ударас даш салып эгелзөр сен» — деп, сеткилим өөртүр-даа.

Ынчаарда ажыл төлевирин бригада аргазы-биле эвес, а кижи бүрүзүнүң кылдавын барымдаалап төлээр чүве болгай. Чартык ай болганда акша үндүрүп келген, меңээ черле ээндерик акша төлеп бээген. Амырап-даа турган мен, ооң-биле кады амыдыралымның ышкаш орууп ышпаан алган-дыр мен деп чүвени оон эгелеп билгеп мен.

Ооң дараазында чылын партия обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң туруп турары бажыңны тудуп доостувус. Тудуг техниказы ховар-даа болза, ол хире улуг бажыңнарны бир чылда тудуп турган. Ол чедишкинниң хандырып турган кол-ла чүве болза, ажылчыннарның аразында бижыг пайыралы, бедик сагыяга-чурум болуп турган деп дидим чугаалаар апаар.

33 чыл иштинде тудугга ажылдап келген үемде хөй-ле черлерни тудуштум. № 2, № 3, № 7 школалар, бус-биле ажылдаар электрпү станциязы, радио станциялары, диспансер, уруглар садтары болгаш ясилерн, чурттаага бажыңнары...

«Кижи өзер, кидис шөйлүр». Ядыы араттың оглу бедик мергежилдиг тудугжуга чедир өзүп, хөй националдарның төлөөлекчилери-биле чаңгыс черде пайырадыг ажылдап чоруур деп чүве болза. Улуг Октябрьның, улуг Ленинниң, ооң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың ачызы-дыр. Хөй нацияларның төлөөлекчилери-биле ажылдап келдим, кижи бүрүзү-ле ажинге дузалаар, сүмелээр, эштиг-ээддек болуур-дур. Совет кижилериниң бедик моозу-шынарын кидыг.

Кызыл мээң нараамга мөзүлдүр-ле сайзырап, үлетпүрлүг хоорай болуп үлгедип тур. Ленин орденниг, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Семен Санданның комплекстиг бригадазында ажылдап тур мен. Бистиң бригадавыс боттарынга даалган хүлээлгелерни доктаамал ажыр күүседип турар. Кызылдың ам-даа чаагайжыы, сайзыраарынга үлүүмүм киирер мен.

О. КАЛЗАҢ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

ХЕМЧИЛЕРНИҢ РАПОРТУ

Улуг-Хем пароходствозунуң Кызылда ажыглал участогунуң хемчилери ишы-бүрү чүүктерни районнарже дажыглаар, сал бадырар талазы-биле хүндүлүг хүлээлгезин чедишкинниг күүсеткен. Юбилейлиг чылдың эжиндиришкинни май 6-да эгелээш, октябрь 8-те доозулган.

Октябрь 8-те капитан-механик Николай Васильевич Пугис бодумун катерыбиле аң сөөлгү салды Бии-Хемни куду бадырып келгеш, юбилейлиг чылдың эжиндиришкинин дооскан. Бо коллективтиң ажылган ажылын түңнээр вол чүүл — сал-биле бадырган тудуг ыяжының хемчээли болуур. Хемчилер бо талазы-биле планын ажыр күүсеткеннер. Оон ыңай 2470 тонна чүүктерни, 2200 тонна кыварчаар материалдарны хереглекчилерге чедирген. Бо коргүзүглер база-ла пландан ажыг.

Коллективтиң чедишкинин социалистиг чарыштыы ыын организастап, ажыл шагын чоп ажыглап тургаш чедип алган. Капитан-механик Александр Иванович Глуцкийниң суднозунуң экипажы бедик коргүзүглерни чедип алгаш, социалистиг чарыштың тивлекчизи болган, оларны шилчирер выимелбиле шаннаан. Харитоп Молодыхтың болгаш Николай Пугистиң экипаждары социалистиг чарыштың тивлекчилериниң санынга кирген.

Амгы үеде бүгү судноолар бодунуң баазазымда чыглы берген. Хемчилер Улуг Октябрьның байырлалынга төлептиг ужуражыры-биле техника септелгезин ноябрь 1-ден эгелээрин шимтирээн. Техника септелгезин эки ышнарлыг чорударынга судноолар башкарыкчыларының ажылчын хөлдары белен.

ЧУРУКТА: пиво заводунуң ажылчыннары политинформация үезинде.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Эртем болгаш техника сайзыраан бистиң үевисте үлетпүрүң бүгү адырлары дүрген хөгжүп, чонуң культуразы улам бедип турар. Ол чорук амгы үеним өзүп турар нөгелделериште дүүшкен чараш, быжыг, бедик шынарлыг идик-хеп аймаан чонга кылып бөөр улуг болгаш харыысалгалыг сорулганы чоннуң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының мурнунга тургускан.

Найысылал Кызылда амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң 43 хуузун эзлеп турар. Бо чылдың эрткен тос айларында хоорайның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери бараанының продукция бүдүреринин даалгазын ажырган. Чижээ, ол даалганы хаараныла фабриказы 106,2 хуу, септелге-тудуг участогу 138 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 9 мун рубльдиң продукциязын ажылчы чоннарга бараалгаткан.

Социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге төлептиг үлүг-хуузун киирип турар мурнакчыларның саны өзүп турар. Оларның аразында амыдырал хандырылга комбинадының шак септээр мастери А. Лутанин, идик даараар мастер А. Руслан, баштаарыкчызы Г. Баталыкова, «Чечек» ателье даараныкчы А. Содунам, хеп быжыкчылары И. Худорожкова, И. Минцева болгаш өскелер-даа бар.

«Чечек» ателье амгы үеде 50 ажыг хевирниң ачы-дузазын чонга чедирип турар, ооң иштинде түүлбүрү хептер, эр-херээжен бөрттер быжар болгаш даараар, аргыыр аргалар бар. Хөй хевирниң ачы-дузазым чедирер чорук бүдүрүлгелернин технологизазын бүгү талалыг сайзыраңгайжыдарын, кадрларның билиг, мергежилин доктаамал бедидерин негеп турар. Бо талазы-биле ажылдарны Кызылдың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери база боттандырып турар. Чижээ, «Чечек» ательениң ажылдакчылары тускай ортумак болгаш даэди өөредилге иштинде билиг, мергежилин чүткүлдүг бедидип турар. Быжыкчы эштер Колежаева, Четонсарова, Воробьева олар тускай тур курстарга мергежилин бедиткен, а Т. Шагдыр даштыкы хептер быжарынга Курскиге барып өөренип алган.

Ачы-дуза чедиреринин Кызылда бүдүрүлгелери чүгле найысылалдың чонунуң чагыгларын күүседип турар эвес, харын чамдык районнарның чонунуң чагыгларын күүседип турарын айтыр херек. Хоорайның телеателье-зининг коллективи республиканың элээн хөй черлериниң чурттакчыларының телевизорларын, радиоприемниктерин тургузуп, септеп турар болгай, а Кызылдың амыдырал хандырылга комбинады соодукчуларны, электриниг нарын дериг-хереккелдерни, идик-хеп аймаан септээрин база химия аргазы-биле хептн аштап-арыглаарын организастап турар. Кызылдың септелге-тудут участогу республиканың чонунга хереглээр чүнар-демирлерни кылып, деңнилерни септеп, чурттаага бажыңнарын тудуп, септеп турар.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда бүдүрүлгелери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткелди калбартпышаан, күш-ажылчы чедишкиннерин быжыглап, чон-биле харылзаазын улам калбарткан. Орус, тыва, украин, татар болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа улустары бистиң коллективтеривисте ажылдап турар, олар юбилейге уткуштур боттарынга алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседиринге быжыг бүзүрелдиглер.

В. ЧИМДАН,
республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы.

ДААЛГАНЫ КҮҮСЕДИР

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези найысылалдың аныяк бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ам аңаа чеде берген кижилер кайгаар: хөмүр-даш каъдының кырындан чайлаткан сайдашты будуп-будуп тейлер кылдыр өскээр чайлаткаш, эки шынарлыг хөмүр-дашты найысылаче, районнарже чорудуп турар.

Бистиң коллектив 1971 чылда 600 мун тонна одаар чүүлду хереглекчилерже чоруткан. Бо чылын 550 мун тонна хөмүр-дашты берип, ССР Эвилелиниң 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыры-биле ажылдап турар. Хөмүр-даш казарының иштп хемчээли бо чылын кызыралы бергенин помчукчулар эмгерер боор. Ол база чөптүг чылдагаан. Бистиң республиканы Сибирьниң чаңгыс ай электри системазынга копшаныбиле Кызылдың электри ставциязы ышкаш хөмүр-дашты хөй хереглээр будуруге черлериниң ол одалгага хереглелп кыларыны бергеп. Ынчангаш продукцияны хөйү-биле сайгарар арга эвээжээнн пдден-дир. Чыл санында-ла будуруглгенин күчүзү өзер аңаар, ол талазы-биле улуг ажылдарны боттандырар бис. Чижээ, 1975 чылда бистер 700 мун тонна хөмүр-дашты бөөр бис.

Мен бодум маңаа үш чыл ажылдап келдим. Хоочун чолаачы эш Ленскийниң чолаачылар бригадазында ажылдап турар мен. Бистиң бригадавыс сес айлар иштинде 607500 кубометр сай-дашты хөмүр-даш каъдының кырындан чайладыр планын 621165 кубометр кылдыр күүсеткеп, а разрез иштизи-биле тос айларда хөмүр-даш тывар даалгазын 104,9 хуу күүсеткен.

Белорусспанның найысылалывын чоогунда кылып турар «БелАЗ-540» маркалын 27 тонна чүүк сөөртүр күүдүс машиназын башкарып, эдлчежип ажылдап туфар эжим Виктор Полищук-биле даалгавысты үргүлчү ажыр күүседип турар бис. Өске-даа участоктарда эки ажылдап турар кижилер бисте хөй. Чижээ, үттээр станоктуң машинизи Кудар Кадыргы бодунда бижыглаан техниканы эки шиңгээдип ап, ону техниктиг негелдеге дүүштүр ажаап, кадагалап турар. К. Кадыргы тос айлар иштинде 6000 погон-метр черни үттеп кылыр турган, 7000 погон-метр чедиргеп.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин коллективи боттарынын мурнунда салдыгаан сорулгаларны чедишкинниг күүседип, ооң-биле улуг байырлаа—ССРЭ-ниң 50 чыл ооң төлептиг уткуур.

В. ХУРАГАНМАЙ,
чолаачы.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорай бөгүн.

А. АИРНИҢ фотолары.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелери чыл планын декабрь 25-те күүседир.

Тос айларның медээзин ёзугаар алырга:

⊙ 1 миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүргеш, сайгарган.

⊙ 16 мун тонна хөмүр-дашты, 3,7 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 1 мун кубометр дилиг материалын, 900 мун кезек туйбуну, 3 мун кубометр эптеп чыгган демир-бетон кылыгларын пландан ажыр бүдүргеп.

БИСТИҢ ААЛЧЫВЫС

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү, «Буряад үнэн» солуннуң түскай корреспондентизи, шүлүкчү Ц. Д. ХАМАЕВ бистиң республикага албан ужурушла чорааш барган.

Номчукчуларга аалчының лирактиг шүлүктерин Монгуш ДОРЖУНУҢ очулгазы-биле бараалгаттывыс.

* * *

Амыдырал нарын-даа бол,
Аваам чагыын утпайн чор мен:
«Кадыг-берге дужуп келзе,
Кайгал эр боон тиилеп чор» дээн.
Дүвү, хатка кактыргаштым
Ыяш күжүр ыргай бээр.
Дүндүкте дөө чырык хүнче
Ырым ырлап баып ор мен.

* * *

Сактырымга, аваам меңи
Ыры-биле кады төрээн.
Сагындымда шыгжаттынган
Ырлар көвей — санаттынмас.
Шынныг ырының ачызында
Чырык черни танып алдым.
Күспак сыңмас, хөлбегер көк
Күдай безин ажыттынган.
Тоолда кирген чинчилерзиг,
Соетер-биле ырлар кошкаш,
Долбан чаакҗыг чараш кыска,
Сөңүм кылдыр сүүп чордум.
Ырак, узак арттар ажыр
Ынак, төрел өңүктерге
Ыржым ойде бижип алган
Ырларымны түдүп чордум.
Эрткен оруум арбын-даа бол,
Эге баштай баскан черим—
Төрээн черим — Шибертадан
Тоннес ырым ужукталган.
Чүрекке чоок хову, шөлдер,
Чүтлүг куш дет өткүт соетер
Агым хемнер ужарлары
Аялган боон хуула берген.

* * *

Талыгырже шөйлү бертеп
Оруктарга чорааш кижи
Черим көргеш, бодап турдум:
«Ада төрээн чурту чокта
Аас-кежиң черле чок-тур».

* * *

Хүниү үткүй дашкаар үнгеш,
Хүлеразргеш бүрүлерин,
Күскү хевин кеткеш черим
Күзел хандыр көрүп турдум.
Мөңге бойдус чүүн өңүм
Чаъс, шуурган өскертиттер.
Моонненжилеш, чанган куштар
Чайның чылын алпаргазыг...
Сигеннерде мөңгүн хыраа...
Ширин кыштың оштап турар.
Кара-дөндек дүжүлсе-даа,
Халадавчыг эвес-ле-дир.
Хүниүң дурту кыска-даа бол,
Шүлүкчүүң чымыжы хөй:
Хүнзээректиг одургуну
Чүректерже ужуткулаар.

Баштайгы хар. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ дө ХҮННЕРДЕ

Совет эртемденнер АКШ-та

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Эртемнер национал академиязының шинги хуролынга чүве чугаалаан, бо аяа-норук үеэлинде болгулаар ужуражыышкынар бистиң чурттарның арасынга эртем талазы-биле кады ажылдажылганы бижыглаар дээринге идегелин илереткен.

Совет Эвилелиниң удуртукчулары-биле АКШ-тың президентизиниң Москвага ужуражыышкыны эртем болгаш техника талазы-биле, ылаңгыя долгавдыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар, космосту шинчилеер, медицина болгаш кодээ ажыл-агый талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг байдалды тургусканың ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының президентизи чугаалаан.

Эртемнер национал академиязының шинги хуролынга олурушканнар. М. В. Келдыш эртемнер национал академиязының президентизи Ф. Хэндлер-биле, АКШ-тың президентизиниң эртем айтырыгларының талазы-биле чөвүлекчизи Э. Дэвид-биле, Смитсон институдунуң директору Д. Рипли-биле болгаш өске-даа америк эртемденнер-биле ужурашкан.

М. В. Келдыш АКШ-тың Эртемнер национал академиязының «Буряад үнэн» солуннуң түскай корреспондентизи, шүлүкчү Ц. Д. ХАМАЕВ бистиң республикага албан ужурушла чорааш барган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязы хамаарылга чок догуннаар эргени колония чурттарга болгаш улустарга тыпсыр дугайында декларацияны боттандырар талазы-биле айтырыгны чугаалажырын уламчылап турар.

Мадагаскарның, Габонуң, Мавританияның, Сенегалдың, Югославияның, Гаитиниң, Кувейттиң, Марокконуң, Сомалиниң, Болгарияның, Нигерияның, Аргентинаның болгаш өске-даа хөй-хөй чурттарның төлөөлери бистиң үевистиң политиктиг дыл-домаанга «колониализм», «неоколониализм» деп сөстер турбас кылдыр ук декларацияның бүгү кол чүүлдерин амыдырала боттандырары эртежок чугула деп чугаалааннар.

Совет төлөөлер колониализмди улуттаарын дүртедиринче болгаш колониализмни улуттаар дугайында декларацияны күүседиринче угланган бүгү саналдарны деткинр деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Я. А. Малик чугаалаан. Ук төлөөлекчи колония улустар-биле эң-сеткил каттыштырылгазының неделязын чылдый-на эртирип турар деп саналдаан.

(СЭТА).

Төлээлекчиниң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижте Вьетнам талазы-биле чөвүлел хуралда ВДР-ниң делегациязының төлөөлекчизи Мурнуу Вьетнамга коалициялыг — каттышкан чазакты тургузар дугайында айтырыг талазы-биле Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанын тургузуну өскерилге чогун Франс Пресс агентилел медеглелиниг база катап бадыткаан.

Бистиң бо талазы-биле турукчуус хевээр: Мурнуу Вьетнамда Тхиеуның эрге-чагыргазын тургузуп алган АКШ ону камгалап, деткинриндеп өйталаар ужурлуг деп ол чугаалаан.

Америк ужар түүлдүң Хөвүйну бомбалап турганының үезинде балыглаган соонда Францияның ВДР-де чиңгине төлөзиниң мочоюн-биле холбаштыр франшуз чазакка болгаш оон өг-бүлезиниг камгыдалын ол илертеийлоп.

Чөптүг негелде

ВАШИНГТОН. АКШ-тың юстация министри чораан Р. Кларк ВДР-ниң девискээрин америк ужар түүлдүң бомбалаашкынарын доп-доораа соксадырынче кыйгырган. Вьетнам Демократтыг Республикага Кларк эрткен чайын чораашн, америк бомбалаашкынарның уржуктарын болдунуң караа-биле көргеп. Ынчангаш ВДР-ниң тайбың объектилерин АКШ бомбалап турар деп. Вашингтонга хөй чоп мурнунга чугаалаан. Америк бомбаларга сандан үндүр үреткен кварталдар бажыңнарын, эмнелге черлерин, магазинперин болгаш өске-даа хамаатты объектилерин чурукка тыртпырын алгаһын чылгыннарга Кларк коргускен. ВДР-ниң хөй чоннуг черлеринче америк ужар түүлдүң халдаашкынары тайбың чонну улуг айылга таварыштырын турар. АКШ Индий-Кыдатта дайынын соксадыр үжурлуг деп, Кларк чугаалаан.

(СЭТА).

Чугаалажыышкын доозулган

ВАШИНГТОН. Японияның баштыкы херектер министри М. Охира биле америк эргечагырганың удуртукчуларының арасынга чугаалажыышкынар Вашингтонга доозулган. Вашингтонга октябрь 17-деп бээр турган үезинниң дургузууда Охира АКШ-тың президентизи Р. Никсон-биле, күүрүе секретары У. Роджерс-биле болгаш оске-даа албан кижилери-биле ужурашкан. Японияның премьер-министри Таваканың Пекинге кыдат удуртукчулар-биле чугаалажыышкынар кылганын Никсонга дыңнадыр дээш келгеп мен деп, япон элчин черинге болган парлалга конференциязында чүве чугаалап тура Охира медеглээн. Вашингтонга болган чугаалажыышкынарга ылаңгыя, япон-америк харылзааларының элээп хөй айтырыгларын чугаалашкан.

Вьетнамда дайынга ажыглаар америк ташкыларга болгаш шериг дериглерин септээринге таарыжыр байдалды япон чазак моон соңгаар-даа база тургузуп бээр деп, Охира айтырыглар харылап тура медеглээн.

(СЭТА).

ЧИЛИДЕ БАЙДАЛ

САНТЬЯГО. СЭТА-ның корр. Р. Князевтиң дамчытканы:

Чилиде байдал үзүм эжиже кел чоруур. Чилиниң Компартиязының Чингине секретары Луис Корвалан журналистерге чүве чугаалаан, чурт иштинге коруужурум чок байдалды тургузуп, улусчу чаңгыс эптиг чазаан дужур октаар дээш реакциялыг идегеттерниң кылган ораалдажыышкынары буурап дүшкен дооралын айыткан.

Чили эрге-чагырганың ажылчы чоннарының калбак массаларының идепкейлиг деткимчезинге даянып алган, республикага ниитиниң корумчурумун тудар, чонну аъшчем-биле болгаш бирги черге-ниң чугула чүүлдерин-биле хандырар, бүгү бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң чогумчалыг ажылдаарын чедип алыр дээш шинтпирлиг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Экономика министерствозунуң төлөөлекчилери найыралда элээп каш хуу магазинерни хавыргылаан. садыг дүүмнерни үрөөп дээш элээп каш магазинперниң үзүлерин тортаан. Оон-биле кады үзүлерни ажылдаарындан өйталаан, үй-белай байдалды тургузарын ораалдакан элээп каш улуг фабрикаларны база хавыргаш, экономиканың хөйнинги секторунче шилчиткен.

Бүрмүн үзелдиг күштериниң организастааны инженерлериниң болгаш эмчилериниң ужурдурум чок «ажыл соксадышкынын» база буурап дүшкен. Радионуң дыңнадыгын өзүгаар алырга, күүрүнеңиң бүгү-ле бүдүрүлге черлеринде инженер-техниктиг ажылдакчыларның хөй кезии ажылче үгеш, бүдүрүлгелиниң чогумчалыг ажылдаарын башкарып турарлар.

Чүүлүүн бүгү-ле эмнелгелери болгаш поликлиникалары база ажылдай бергеп. Улусчу чаңгыс эптиг чазаан шинтпирлин-биле деткип, реакциянын хоралыг үүлгедишкиннерге удур демдээжир соруулга-биле чаа тургустуган массалыг организация болур чугаан ажылының ажылдакчыларының патриоттуг фронтузунга каттыжып кирериниң дугайын ишкилеңнияның муң-муң төлөөлекчилери медеглеп турар.

Чили тараачыларының улусчу чазаазы деткип турар организациялары кодээ ажылагый бүдүрүлгезин болгаш продуктулар соорчулгезин хандырар дээш тараачыларның национал комитедин база тургусканнар.

Чүүлүүн амыдыралынга шинтпиктаар дээш ылаган ораалдажыышкынары буурашкынга таварган бөгөре, барымын үзелдиг идегеттер террорлуг үүлгедишкиннерни база кылып турарлар.

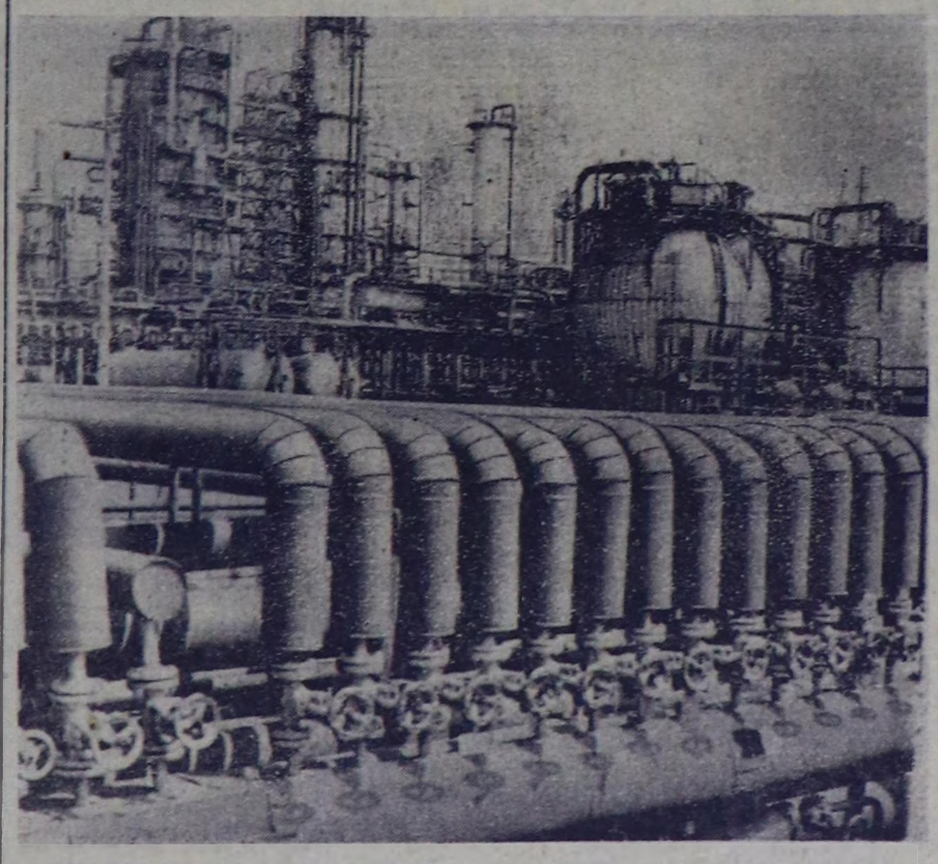

ГДР биле ССРЭ-ниң аразында сырый кады ажылдажылга болза Герман Демократтыг Республикага нефть-химиниң сайыраарынга чаагай салдартыг болган. Ол адырның биргизи — Шведтеде комбинатты (чүрүкта) Совет Эвилелиниң дузазы-биле тутка. Ол будүрүлге 1963 чылдан эгелээш он-он миллион тонна совет нефтини «Найырал» нефть дамчыдылгалын дамчыштыр алган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

УЛУСЧУ ПОЛЬШАДА

ДАШТЫКЫ СТУДЕНТИЛЕР

Бо чылын Улусчу Польшаның техниктиг болгаш гуманитарлыг дээди өөредилге черлеринде ийи муң хире даштыкы студентилер өөренип эгелээн. Оларның аразында Вьетнамның, Африканың болгаш Латин Американың хөгжүп олурар чурттарының хөй ооллар, кыстар келгилеп. Олар Варшавының, Лодзинин, Гданьскиниң, Краковтуң, Познаньның университеттеринде болгаш институттарында өөренип турар.

Өөредилгениң башгайгы чылында даштыкы студентилер түскай курстарда ооллар дылды өөренип турар. Ында бедик мергежилдиг түскай эртемнит башкылар ажылдап турар. Польша студентилер Эвилели даштыкы аныяктарга улуг дузаны чедирип, польша дылга болгаш литературага немелде лекцияларны, консультацияларны организастап келгеп.

«ПЛАСТМАССТЫГ ХӨЛ»

Келеңк болгаш Лодзинск воеводстволарының кызыгаарында турар Сумеев деп черден ырак эвесте кылымал суг шыгжамырын «пластмасстыг хөл» деп адаар. Чаа суг шыгжамырының дүүгү-элезинче суг агып кирбезин дээш пластмасс плёнкадан кылган. Ону ынчалдыр кылган чорук суг шыгжамырының тудуунга 70 миллион злотых акшаны кампап алыр арганы бээр.

Ол оңзогай төлевилелдиң авторлары болыкчыларны бадза утпаан. Холдук дүүн пластмассан кылган-даа болза ында балык өзүп турар.

КООПЕРАТИВ 50 ХАРЛААН

Польшаның найысылалында 30-не хоочун дээш чуртталга кооперативи тургустунга-ла чыртык түс чыл чедип турар. 1921 чылдан бээр ол аныыларының чуртталга бажыңнарын тудуп келген. Ынчан кооперативтиң аргалары эң-не кыска турган.

Чүгле улусчу эрге-чагырганың чылдарында кооператив тудуу калбак-биле хөгжөөн. Амгы үеде Варшаваның чуртталга кооперативи түс дүжүт кежигүннерден тургустунган. Ол ам чүгле чуртталга тудуубиле кызыгаарлаттынмайн турар. Кооперативтиң күүү-биле культура бажыңнарын, клубтарны, вомчулга залдарын тудуп турар.

Амгы беш чылда кооперативтиң мурнуда улус сорулгалар салдынган. 1971—1975 чылдарда 14000 квартиралыг чуртталга бажыңнарын тудары юрдунген.

АДА-ИЕЛЕР УНИВЕРСИТЕДИ

Ада-иелер университедиң Варшавының чурттакчыларына ат-сураглыг апарган. Университеттиң ажылының планы — өг-бүлеге кижизидилге. Анда психология, педагогика болгаш гигиена талазыбиле түскай лекцияларны вомчуур. Оон ангыда чаа өглеген аныяктарга болгаш школа пазыны четпээн уругларның ад-иелериге түскай лекцияларны вомчуп турар. Университеттеге ада-иелер болгаш кижизидилчилер клуву ажыктан турар. Анда школаларда ада-иелер комитеттериниң кежигүннериниң болгаш башкыларның арга-дуржулгазын солчуп, уругларның хостуг шагын капчаар эртирериниң талазы-биле семинарларны болгаш практиктиг янчылдерни организастап турар.

Университет кижизидилгениң арга-хевирлериниң болгаш педагогиканың чугула айтырыгларында тураскаатканы түскай бөлүктеңнерни удуртуп турар.

С. ЖУКОВ.
СЭТА.

ГТО-НУ ДУЖААРЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Бистиң күш-культуравыс ишкинчишкинде «Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен бол» деп хөрек демдээнинг нормазын ужеп чылдарда-да ленинчи комсомолдуң инициативазы-биле дужаан эгелээн турган. Ол улуг роль ойнаан.

Партияның XXIV съездизиниң күш-культура болгаш спорт талазы-биле бистиң мурнувуска салган улуг сорулгаларын амыдырала боттандырары-биле бо чылдың марттан эгелээш. ГТО-нуң комплексизиниң чаа нормаларын киирген. Эргизидеп оон ылгалы болза тар-назы талазы-биле улгаттырганы болур: 10-дан 60 харга чедир назылыг кижилер аңаа кирежир. Ол ышкаш нормалары мурнукузувдан бедөөн.

ГТО-нуң чаа комплексизин амыдырала боттандырар дугайынсы доктаал үнген соонда бүгү совет улус, ылаңгыя аныяктар чурттуң спортчу амыдыралынга бо улус бозуушкунну бедик кедүүтүүшкүн-биле үүлээп алгаш, ону дужаап эгелей бергеп.

Чаа комплексти үүлээп алганының башгайгы түүнеринден эгелээш, комсомол обкомму ону амыдырала вентередир талазы-биле аныяктар ортузунга организастыг улус сурттаал ажылын чоруткаан. Бо айтырыгны чоокта чаа ВЛКСМ обкомунуң плениумунга чугаалажып, ГТО комплексизиниң чаа нормаларының дужаалгазының түңнелдерин үндүрүп, бо талазы-биле доктаалды үүлээп алган.

Ынчалза-даа үүлээп алдыган шинтпирлиг күүсөлдеп ам-даа шулуудаваан. Кызылда даарыгылга комбинадының, республиканың Садыг министерствозунуң ооредилге-будуулге комбинадының, Пушкин аттыг библиотеканың, СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомунуң, эмнелгениң ажылдакчыларындан, школалар коллективтеринден аңгыда, дыка хөй будуулгелер, албан организациялар, ооредилге черлериниң комсомол организациялары ГТО-нуң нормаларын дужаарыныче ам-даа кирбээн. Найысылалдың ортумак ооредилге черлериниң чаңгыыл-даа бо чүүлгө ажылче кирбээнин канчап-даа таарышпас.

Чүүүл-даа мурнунда комсомол организацияларының секретарьлары ГТО-нуң нормаларын дужаар дугайында түскай доктаалды ВЛКСМ хооркому үүлээп алган. Ынчаныже бо хүннерге чедир селеп секретарьларның чүгле 13-жү үк нормаын дужаан.

Бекеп-чаяан харлыг, Ада-чурттуң Улус дайынының киржикчилеринден чораан улгады бергеп кижилер стадионга доктаамал кээп белеткеннип. ГТО-нуң нормаларын чедимнеминг дужаап турар. Бистиң чаңдык аныяктарывыс, комсомол удуртукчулары ол хооннардан үлегер алыр бээ черле аргыы эвес. Күш-культуражу, спортчу кижи ажылгыр, шимченгир, хоглуг болур болгай.

Баштайгы хүннерден эгелеп кайы-бир чаданың бүгү нормаларын дужаапкан спортчуга демдекти кажан, кажа гыпсырыгның дугайында сагыш салза эки. Чүгле хамык нормаларны күүсеткен, телеэтиг спортчу ол демдекти адырлар. Коллектив бүрүзүнге эрткен маргылдааларның протоколун, аччет карточкаларын, даңзымын бижээш, шыгжаар. Чүгле чугула документилерни ёзугаар күш-культура болгаш спорт талазы-биле район аазы хоорай комитедин демдектерни тыпсыр.

Демдекти байырлыг байдалга тыпсыр болзаа эки. Чижээ, Кызылдың школа-интернадының ГТО-нуң нормазын дужаапкан баштайгы өөренчикчилеринге демдээн түскай спортчу кежээге тывыскан.

ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормаларын дужаары түр үениң кампаниязы эвес. Оон кол сорулгазы — аныяктарның хөй кезиин күш-культурга, спортче хаара тудуп, аңаа доктаамал киржирин чедип алыры болуур. Ынчангаш бо чүүлгө ажылче иогуур кичээнгейни салып, бо талазы-биле тайылбыр, сурттаал ажылтыы чоруктары нететтинип турар. ГТО-нуң байы-бир чаданың бүгү нормаларын дужаал алыр хоорай комиссиязының иежигүнү.

В. ХОПРОВ,
ГТО-нуң нормаларын үүлээп алыр хоорай комиссиязының иежигүнү.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер 12.40 — Өөнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск». 13.10—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клубу». 14.00— «Поэзия». В. Бээкманның шүлүктери. 14.20— «Сатурнуун» бүүраазы». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 15.50—16.00 — Чаңсар. 16.00—Дамчыдылгалар программазы. 16.05 — «Муреш рапсодиязы» деп румын бот-тыныгыр ансамблиниң концерти. 16.20— «Кинопанорама». 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Бодаттынмаан төө». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.00—«Хүниүң медээлери». Киножурнал. 20.10— А. Жаров. «Гарионь». РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Покровский ношчуур. 20.25—Өөнүг телекөргүзүг. «Артлото». 21.30— «Сергей Лазо». Уран-чечен фильм. 22.55—Куравыр.

23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.10—Өөнүг телекөргүзүг. Аныяк күүседикчилериниң концерти.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20 — «Домешнидер». Телефильм. 19.35 — «Ак-көк хемниң делгемнеринде». Дамчыдылга. 20.35 — Телемедээлер. 20.45— Чарлалдар. реклама. 20.50— «Варшава аялгазы». Уран-чечен телефильм. 22.40—23.00— «Музыкалыг рейс». Фильм-концерт.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сапыктыг моортайның чаа ужуралдары» 10, «Даарта, апрель 3-те» 11.40, «Республика прокурорунга полиция комиссарының мииииистиии» 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымыды 11.30, «Оруе төл» 13, 14.40, 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оларны түгле арыннарындан таныыр» 10.30, «Рам и Шиам» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.30, 15, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчымыды. 9, 12.40, «Ачазы» 17.40, «Бир эвес сеп эр болгунза» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыз Жибек», 9.45, 12.30, 15.15, 18, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир эвес сеп эр болзунза» 15, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырының төрелии». 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ачазы». 9, 12.40, «Алдын шактар» 10.50, «Оолдар» 14.40, «Республика прокурорунга полиция комиссарының мииииистиии» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, соңгу районнарта дүне хар чаар, өскелериниг чагбас. Барымын үглавныыкының хат конкиандан өйтавыпга чедер, соңгу-барымын районнарта өй-тавыдан күштүүше чедер. Агаарның температуразы дүне даглыг черлерге 16—21, өскелериниг 8—13 градус соок. Хүндүс даглыг черлерге 8—13, өскелериниг 2—7 градус соок.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 5—7 градус соок.

ОРГАНИЗАЦИЯЛАР УДУРТУКЧУЛАРЫНГА

Кызыл-садыгын (Октябрьская кудумчуиун 29 дугаар бажыңында) садыг киидизинде ноябрь 7-ниң байырлалынга уткуштур уругларга белектер белеткээринин чагыгларын хүлээп ап турар.

Ажылдаар шагы — эртенгиниң 9 шактан 18 шакка чедир. Хүндускүнүк 1 шактан 2 шакка чедир чапсар. Дыштанып хүнү — суббота, воскресенье.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, партийжи аныыдыгал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, кодээ ажылагый киидизинде 21-47 улегчүү киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 11-27, информация база совет тургузуг киидизээнин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче үзэглаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тывзының ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумзузу 1). ТС—01076.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үндеп келгенивис

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 24 ВТОРНИК № 251 (9019). өртээ 2 коп.

Совет Эвилелинин ажылчы чоннары! Төрээн чурттун күчүзүнүн болгаш улустун чаагай байдалының чайгылыш чок өзүлдезиниң үндезини — социалистиг экономиканы улам ынай көдүрер дээш чүткүлдүг демисежиңер!

Тоску беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептерединер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫН 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ЧУРАГАЙЛАРЫ

1972 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНЫҢ ДУРГУЗУНДА ССРЭ-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Үлетпүрүүн ажылдакчылары, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарышпышаан, үлетпүр продукциязының эң чүгүлә хевирлериниң хөй нуруузуп саарарының болгаш будүрериниң хемчээлиниң талазы-биле тос айларның планын күүседткен дээрбин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыцпадымында чугаалаан. Үлетпүр продукциязының немелде озулдези эрткен чылдың ол-ла үезе-биле деңнээрге, 6,7 хуу болган. Үлетпүрде күш-ажылдың будүрүкчүлүү 5,3 хуу оскен.

1971 чылдың тос айлары-биле деңнээрге, үлетпүрүүн ацы-ацгы адырларының продукция будүрери көвүдеткени болза: электроэнергетика — 8 хуу, одаар чүүл үлетпүрү — 6 хуу, кара болган ошүг металлургия — 6 хуу, химия болган нефть-химия үлетпүрү — 9 хуу, машина тудуушкуну болган металл ажылдан кылыры — 11 хуу, ыяш, ыяш болбаазырадылга болган целлюлоза-сваазын үлетпүрү — 5 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 7 хуу, чиик үлетпүр — 3 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 4 хуу. Культура-амыдырал болган ажыл-агый хереглелиниң бараанчыларын будүрери 10 хуу ковудээн.

Тос айларның планын газ үлетпүрүүнүң, ыяш болган ыяш болбаазырадылга үлетпүрүүнүң министерстволарындан аңгыда, бүгү эвилелдешкен республикалар болган үлетпүрүүн нинти-эвилел база эвилел-республика министерстволары күүсеткеннер.

Эрткен чылдың ол-ла үезе-биле деңнээрге: электроэнергияны — 44 миллиард киловатт-шакка, нефтиниң — 17 миллион тоннага, газты — 7 миллиард кубометрге, хөмүр-дашты — 12 миллион тоннага, шойпу — 2,6 миллион тоннага, кацыы — 3,8 миллион тоннага, кара металлдар прокадыы — 3 миллион тоннага, кац хоолайларыы — 93 миллион метрге хөйүү будүрген. Ошүг болган ховар металлдарны, нефть-химияның, нефть болбаазырадылгазының продуктуларын будүрери оскеп.

Отчёттуг үениң дургузунда: минералдыг чемиштидилгелерни — 3,3 миллион тоннага, тракторларны — 2,3 муңга, тракторларга артык кезектерни — 31 миллион рубльге, чүүк соорттуг автомобильдерни — 16 муңга, кодээ ажылагый машиналарны — 209 миллион рубльге, оларга артык безекгерни — 18 миллион рубльге хөйүү будүрген.

Пластиктиг массаларны болгаш синтезиктиг чуктарны будүрери — 113 муң тоннага, химиктиг волокноларны — 50 муң тоннага, металл кезер ставоктарны — 68 миллион рубльге, приборларны, автоматчыдылга херекселдерни болгаш оларга артык кезектерни будүрери — 248 миллион рубльге, чиик автомобильдерни будүрери — 153 муңга, автомобильдерге артык кезектер будүрери — 55 миллион рубльге ковудээн.

Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнизорге, чоннуң хереглел бараанчарын будүрериниң ковудээни болза: бүгү хевириниң постери — 131 миллион дербелчин метрге, дааранылга кылыглары — 279 миллион рубльге, иштики болгаш даштыкы трикотаж — 8 миллион кезекке, эът — 450 муң тоннага, мал сарыма — 58 муң тоннага, консерваалар — 624 миллион лаазага, шаажан-фаянс савалар — 69 миллион кезекке, сорттуг саналар — 24 миллион рубльге, соодукчулар — 310 муң кезекке, мебель — 203 миллион рубльге, электри-биле доозун сордурукчулары — 257 муң кезекке, синтетиктиг чуур херекселдер — 21 муң тоннага ковудээн.

Үлетпүрүүн тос айлар планнарының күүселдезиниң үезинде хөй будүүлгелер будүрүп үндүрер үүлдерни улам ынай ковүдедириңге курлавырларны ам-дла долузу-биле ажыглавайн турган дээрбин ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыцпадымында оон ынай чугаалаан. Будүүлге күүлерин, ажыл шагын, чиг-этти ажыглавырында четпестер бар. Продукция будүрүп үндүрериң херектиг ассортимент-биле болгаш чогуур шынарлыы-биле хандырбайн баар үүлдер база бар.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организацияларының үлетпүр будүүлгелери эртемпи хогжүдер болгаш чаа техниканы база мурнакчы технологияны будүүлгеге нептередир талазы-биле ажылдарны чорудуп турган.

2500 ажыг хевириниң кылыгларын будүрериниң шиңгээдин алган болгаш эгелээн. Оларның аразында одалгага ажылдаар дизель-генераторлар, өскерлиичел-доктаамал токтуң электридамчыдылгалыг тепловозтар, сан-программа башкарылгалыг металл кезер станоктарның чаа модельдери, чаа хевириниң электрон-саналга машиналары, агаар-бойдустуң янзы-бүрү байдалдарынга ажылдаар автомобильдериниң болгаш автобустарның чаа модельдери, рис-тараа ажаар боду чоруур комбайннар, аъш-чем үлетпүрүнге дериглелер болгаш кылыгларның өске-даа хевирлери бар.

Саналга техниказын ажыглап тургаш, будүүлгениң мурнакчы технологиязын, комплекстиг автоматчыдылгазын болгаш механизастаашкының нептередир талазы-биле ажылдарны уламчылап турган.

Будүүлгелериниң ажылдарының техника-экономика талазы-биле көргүзүлери экижээн. Электростанцияларга оттулар үүлдүн иниги чарыгдалы 1,1 хууга эвээжээн. Кара металлургияга домна суугларының ажыктыг хемчээлин ажыглаары 2 хуу, кислород-конвертор кацыы эзиндирериниң ишкири — 8 хуу экижээн. Цемент үлетпүрүнге долганып турар суугларның болгаш дээрбелериниң шакта будүүкчүлүү 2 хуу бедээн. Хомүр-даш шахталарынга ам ажылдап турар забойдан хомүр-даштың хонукта ортумак тывыжы 8 хуу оскен. Ховен-саалын, лён, дук болгаш торгу үлетпүрүүн будүүлгелеринде удазып эзрер болгаш аргыыр дериглелерниң будүүкчүлүү оскен.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиңгээн. Орулганың тос айларда планы күүсеттинген.

(СЭТА).

Күскү хову ажылдарын чедиишкинниг доосканы дээш

Күскү хову ажылдарын бүрүн доозуп турар ажыл-агыйларның саны хүн келген тудум немежин турар апарганы өөрүнчүг. Ол талазы-биле районнар аразында социалистиг чарыштың түңнелинде СЭКП обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун база 250 рубль акша шанналын Кызыл хоорай Совединге дүүн тывыскан. СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары С. К. Тока хоорай Совединин төлээлекчилеринге ол шаннадлы тыпсын тура. Кызылдың көдээ ажыл-ишчилериниң улам ынай чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Кызыл хоорай комунун дергазы С. Х. Красный харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Бистин корр.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

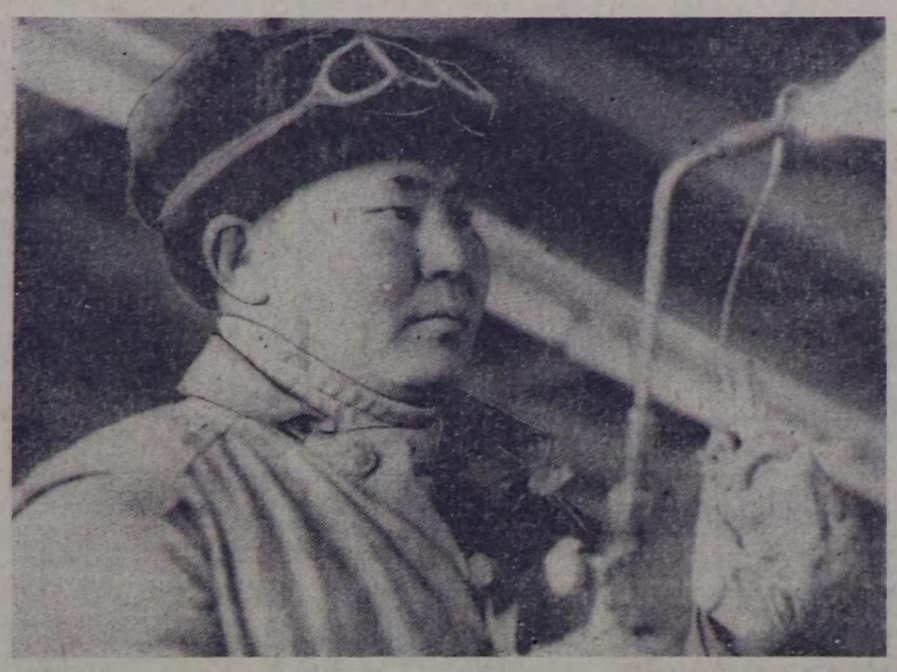

ШАК БО ЧУРУКТА: «Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда механизастаан колонназында Мылдык АЛДЫН-ООЛ газосварщиктеп ажылдаа-ла дөрт чыл ашкан. Хоорайның чаа туткан тудугларынга одалга болгаш суг дамчыдар хоолайларны, дерилгелерни эптеп тургузарынга оон мергежилиг бедээн. Ол өөрү-биле амгы үеде профтехучилищениң чаа корпустарында монтаж ажылын эки шынарлыг күүседип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

★ ★ ★

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дергазы Б. Ш. Долчынмаанын дартгалаашкыны-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы болган. Аңаа «ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга белеткелдиг Овур районда чоруп турарының дугайында» айтырыгны чугаалажып корген.

Районуң чер-чер Советтери юбилейге уткуштур белеткел ажылдарын калбартып турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш социалистиг чарышка районуң ажылчы чоннары соруктуг кирижип, чамдык ажылдар кыдымгаяын Овур райкүскомнуң дергазы Н. К. Бегзи аңаа кылган илеткелиниг болган чүве чугаалаан эштер демделээн.

Районуң мурнунда ажыл-агый болган социал-культура талазы-биле сорулгаларны ой-иваңда шиитпирлээриниг район болган көдээ Советтериниң организакчы ажылының идепкейжин турары идигин берген. Ажыл-агыйларның планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниг чер-чер Советтери доктаамал дузалы чедирип турар апаргаң. Оон түңнелинде чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Чижөө, бо чылдың тос айларында район күрүнеге эът садар планын 116,2 хуу, сүттүүн 125 хуу, дүктүүн 101 хуу күүсеткеп. Юбилейге уткуштур хайныкчан чарышка эки коргузүлерни «Торгалыг» совхоз болгаш Хандагайтының орук участогу чедип алган.

Районуң чер-чер Советтери организас-массалыг ажылын экижидеринче кичээлгейни салып турар. Бо чылдың бирги чартында район Совединиң 55 депутадының 50-би, көдээ Советтериниң 105 депутадының 100-зү соңгукчулар мурнунга отчёттарын берген. Советтериниң күскомнары соңгукчуларның чагыгларын күүседир, инколаалырның, интернаттарның, эмнелгелериниң, клубтарының, библиотекаларының, уруглар албан черлериниң ажылдарын экижидер дээш биче эвес ажылдарны кылган. Районда культура албан черлери юбилейге уткуштур ажылды хайныктырып, районда бот-тывышыр уран чүүлдүң түпел көрүлдезиниге белеткенип турар. Чурттакчылыг черлерни чаагайлыдар болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер дээш чарышты организастаан. Октябрь 5-тен нойбрь 5-ке чедир чаагайлыдылганың шалыпчы айын чарлаан.

Оон-биле кады районуң чамдык чер-чер Советтериниң күүскомнарының ажылдарын шыңгыы четпестер барын республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга демделээн. Чамдык ажыл-агыйларда болган организацияларда бөттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш организакчы ажыл, шыңгыы харыысалгалыг болур чорук, салып турар негелделериниг деңнелиниге-дүүшпейн турар. Районда малдың продуктулуу чыл бүрүдө кудулап келген. Бо чылдың тос айларында мыйыстыг бода малдың, хойнуң, ошкунуң олуп-хоразар чоруу биче эвээш болган. Бода малдың, ылангыя төрүүр малдарның баш санын остуреринин планы күүсеттинмейн турар. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинмээн. Культура болгаш амыдырал айтырыгларын кичээлгейнин товушго тургузары негеттинип турар. Юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш ажылда өске-даа шыңгыы четпестерни ол хуралга демделээн.

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга белеткел ажылында бар четпестерже ажылчы чоннар депутаттарының Овур район Совединиң күүскомунуң кичээлгейни республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы угландырган. Юбилейге алдар кылдыр ажылдап кылган хемчелерни чайгылыы чокка күүседирин хандырарын райкүскомга даасшыпаан, ол сорулга-биле организастаг чорудар ажылдарны хуралдың хүлээп алган доктаалында айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралында ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын уламнай экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир дээш Бай-Тайга районуң чер-чер Советтериниң күүскомнарының ажылының дугайында айтырыгны база чугаалажып көргеп.

БЕЛОРУССИЯ:

күрүне шыгжамырынга миллион ажыг тоннаны

Белоруссияның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседири дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткаш, бо чылдың агаар-бойдус талазы-биле нарын байдалынга тараа культураларының дүжүдүп ажаан алырын болгаш белеткээрин организастыг эрттирген.

Күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Төрээн чурттуң шыгжамырынга улус ажыл-агыйының планында көргүнгениңден оранчок хей, 1 миллион ажыг тонна тараны үрүп берген. Көктараа, кызыл-тас болгаш мал чеми культуралар садың алырының планнарын ажыр күүсеткен.

Республиканың колхоз, совхозтары боттарын үезин-биле бүрүн хандырган, күзүн чажар культуралар тарырын агротехниктиг эң эки хуусаларда эрттирген, күскү ажылларны доозуп турар болгаш мал кыштагладырын организастыг эрттирериниг белеткелги чорудуп, күрүнеге чер, мал ажылының өске-даа продуктуларын садар планнарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш шудургу демисежин турар.

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫ

ВЦСПС-тиң Президиумунуң калбак хуралы болган. Күскү хову ажылдарын доозар, мал кыштагладырын организастыг эрттирер база часкы тарылгага белеткенир талазы-биле профсоюзилелдерниң сорулгаларын Президиумнуң ол хуралынга чугаалаашкан.

Машина бүрүзүн бедик будүрүкчүлүг ажыглаары, хову ажылдарын агаалаарынга трактороларның, комбайннарының, өске-даа көдээ ажыл-агый техниказының бүрүнү-биле белен болган турары дээш социалистиг чарышты калбарткан Кировоград, Брянск областарының колхоз, совхозтарының болгаш «Сельхозтехника» салбырларының механизаторларының дүжүлгазын долгеренгей калбартырын ВЦСПС-тиң Президиумуу профсоюзилел човүлелдерииге, комитеттерииге сүмелээн.

Пландан ажыр хөй санныг техниканы, дериглерни, артык кезектерни, үлетпүрге будүрер мал чемин белеткээн, көдээ ажыл-агыйга бүзүр база колхоз, совхозтарга үүлүг-бүрү талазыг шеф дузаламчылын коргузер хүлээлгелер алган Минскиниң, Волгоградтың трактор заводтарының, Тула областа Ефремовонуң биохимия заводунуң, судно үлетпүрүнүн будүрүлге черлериниң коллективтериниң патриотчуг эгелээшкиннерин чүүлдүг деп корген.

Көдээ ажыл-агыйны көдүрери ажылчы чоннарның бүгү колективтериниң, профсоюзилелдиг организацияларының хүндүлүг хереп деп демделээн. ВЦСПС-тиң Президиумуу улус ажыл-агыйының түс-түс адырларының боттуг сорулгаларын тодарғайлап айытнаң. Көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал, медицина, культура хандырылгазын экижидер талазы-биле дээштиг хемчелерни чогуур ведомстволар-биле кады алырын профсоюзилел човүлелдерииге болгаш комитеттериниге саналдаан. Көдээге хоорай клубтарының болгаш культура ордуларының, чогаадыкчы эвилелдериниң, уран чүүл мастерлериниң улуг культура-шеф ажылын чорудары корлуунген.

1972 чылдың дүжүдүп ажаан алырын болгаш дажыглаарын чедиишкиннииг эрттирген хөй-хөй көдээ механизаторлар, транспорт ажылдакчылары ВЦСПС-тиң хүндүлел бижии-биле шанналдыр. Мал кыштагладырын чедиишкиннииг эрттирери болгаш малдың продуктулуун бедидери, часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири, эрттирери дээш көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларын деткиири-биле ВЦСПС-тиң дипломун тургускан.

Президиумнуң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү А. Н. Шелепин чүве чугаалаан.

РЕЙД

Кыштаглаашкынга беленин хынап тур бис

КЫШТЫ УЛУГ-ХЕМДЕ КАНЧААР УТКУП ТУРАРЫЛ?

Улуг-Хем — республиканың чем эрткен чылдынга бодаарга, дыка хөй. Ажыл-агыйлар 14 443 тонна сигенни белеткээн, ол болза эрткен чылдынган 6 143 тонна хей. 1971 чылда силос барык-ла чок турган болза, ам 17 840 тонна эки шынарлыг силос белеткээн.

Белеткеттинген чемперни чөптүг, камналгалыг чарыгдаар болза, бо чылдың кыжынындан малды хүр-меңди ажырып болурупун, болдунар аргазы улуг-хемчилерде бар. Ам кол-ла чүве — кышка баш удур ыяк белеткенирп, саваңны бүрүнү-биле бодун алыры, бүгү мал чемин шыңгыы контрольга ап, опу кампалгалыг чарыгдаары. Районуң мурнакчы ажыл-агыйлары чогумна ынчаар кылып турарлар.

ФЕРМАЛАРДА ИЙИ АЙНЫҢ КУРЛАВЫРЫ

Хой ажылдыг «УТКА 25 чылы» совхоз районда чарыштаглаашкынга эки белеткенип турар ажыл-агыйларның бирээзи. Бо ажыл-агый малга бодүүн чем белеткээрининг планын барык-ла күүседип алган. Совхозтуң кукурузазы бо чылын аалок чаагай болган. Ынчангаш чарыг-үзүүлер 8741 тонна кукуруза силозун салып алган. Ол болза, районуң бүгү ажыл-агыйларының бо чылын белеткөөн силозунуң барык-ла дең кезии хире болуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери тараа ажаан алышкыны-биле чергелештир, мал кыштаглаашкынына белеткедип утпаан. Бо чүгүла ажылды совхозтуң Арыскан салбыры үлегерлиг чорудуп турар. Шында бүгү-ле мал кажаалары болгаш малчыннарның чурттаар бажыңнары бүрүн септеттинген. Бажыңнарның иштин чүгайлаан болгаш ам печка чок бажыңнарның печказын салып доозуп турар. Ол салбырда белеткөөн мал чеман сүт-бараан фермазынче чем эрткен чылдынга бодаарга, дыка хөй. Ажыл-агыйлар 14 443 тонна сигенни белеткээн, ол болза эрткен чылдынган 6 143 тонна хей. 1971 чылда силос барык-ла чок турган болза, ам 17 840 тонна эки шынарлыг силос белеткээн.

Белеткеттинген чемперни чөптүг, камналгалыг чарыгдаар болза, бо чылдың кыжынындан малды хүр-меңди ажырып болурупун, болдунар аргазы улуг-хемчилерде бар. Ам кол-ла чүве — кышка баш удур ыяк белеткенирп, саваңны бүрүнү-биле бодун алыры, бүгү мал чемин шыңгыы контрольга ап, опу кампалгалыг чарыгдаары. Районуң мурнакчы ажыл-агыйлары чогумна ынчаар кылып турарлар.

ФЕРМАЛАРДА ИЙИ АЙНЫҢ КУРЛАВЫРЫ

Хой ажылдыг «УТКА 25 чылы» совхоз районда чарыштаглаашкынга эки белеткенип турар ажыл-агыйларның бирээзи. Бо ажыл-агый малга бодүүн чем белеткээрининг планын барык-ла күүседип алган. Совхозтуң кукурузазы бо чылын аалок чаагай болган. Ынчангаш чарыг-үзүүлер 8741 тонна кукуруза силозун салып алган. Ол болза, районуң бүгү ажыл-агыйларының бо чылын белеткөөн силозунуң барык-ла дең кезии хире болуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери тараа ажаан алышкыны-биле чергелештир, мал кыштаглаашкынына белеткедип утпаан. Бо чүгүла ажылды совхозтуң Арыскан салбыры үлегерлиг чорудуп турар. Шында бүгү-ле мал кажаалары болгаш малчыннарның чурттаар бажыңнары бүрүн септеттинген. Бажыңнарның иштин чүгайлаан болгаш ам печка чок бажыңнарның печказын салып доозуп турар. Ол салбырда белеткөөн мал чеман сүт-бараан фермазынче болгаш кыштагларже соортуп, чедирер ажыл бо хүнперде кидиш түлүктен турар. Ам бээш кыштаг бүрүзүнде ийи айда четчир чем курлавыры чедиртинген.

Ол ышкаш совхозтуң Иштин-Хем салбыры база-ла мал кыштаглаашкынынга белеткелди багай эвес чорудуп турар. Шында кажаалар болгаш бажыңнар септелгези доостур чигаан. Септелге-биле чергелештир сигенни, саваңны кыштагларже соортуп чедирерине ол салбырның удуртукчулары улуг кичээлгейни салып турар.

— Эрткен кыш бистиң малчыннарывыска шыңгыы кичээндирагнн кылган — деп, совхозтуң директору эш И. П. Гончарюк биске чугаалады.— Мал чемни четчири-биле белеткен албаанывыңг ужурудан ынчап бир кодан 600 шнекти Балгазынга барып кыптадыы, Таңды райондан пресстээн саваң соортуп, мырыңай түрээн бис. Бо чылын ындыг чорукту болдурбазывыс биле бистиң ажыл-ишчилеривис улуг күжениишкинниг ажылдаан. Мал чемни түүле четчир эвес, кампыг чарыгдаар болза, харыы-даа артар. Саваңны бүрүн ажаан алырывыс биле прессээш, кыштагларже соортуп чорудуп тур бис. Түүле сигеп, силос эвес, малга чиртиринге четчир тараны база үрүп алдывыс. Оон-биле кады кышка белеткелди баш удур чорудуп эгелээн. Ынчаш кыш коргунчуг эвес деп амдыгаалтан чугаалап болур.

ИЙИ САЛБЫРДА БАЙДАЛ СЫР ӨСКЕ

«Найырал» совхоз — районда эң-не хой малдыг ажылгый. Ында кышка белеткелдиң байдалын хынап, катышкан рейд бригадазы «Найыралдың» Үрбүн болгаш Кара-Тал салбырларынга чораан.

Үрбүн салбырының сүт-бараан фермазының кышка белеткелин үлегерлиг деп санап болур. Мал кажаалары шагдала белеткеттинген. Ында шуптуу тос чүс чыгыы ипек бар. Оларга чиртири-биле 115 тонна сигенни, 140 тонна саваңны ферма чанында эккеп, доңгедир сараатган каап. Ону көөрге, шыпап-ла карапка оорунчуг. Хүнүң-не дөрт трактор 8—10 тонна саваңны, сигенни соортуп, кыштагларда чедирип турар.

Салбырның шээр малы 22 коданга кыштаглаар. Кыштагларда кажааларны болгаш малчыннар чурттаар бажыңнарны 8 кижилиг ийи звено септеп белеткеп турар. Олар дөрт чаа хой кажаазын тутканн. Ам-даа ийи чаа кыштагны белеткээр, оон тудуунче звеноларын киргизер.

Бо кыжын салбырның бүгү малчыннары шуптуузу чыгыг бажыңнарга чурттаар. Чурттаар бажыңнары септеттинген, иштин чугайлаттынган. Чүгле ийи бажында печка чок. Ону кылдыр туунбуну база-ла соортуп чедирген.

Сигенни болгаш саваңны кыштаг бүрүзүнде 4—5 машинаны чедирген. Кыштаанын чанында хонуп алган чамдык малчыннар малга чиртир суланы бөзин дүжүртүп алган.

Оон ырак эвесте Кара-Тал салбырында байдал ындыг эвес. Ында кышка белеткелди чорутпайн турар деп чугаалап болбас-ла. 34 хой кажаалының 28-зи, малчыннар чурттаар 42 бажыңның 32-зи септеттинген. Алды кажааның капитал септелгезин кылыры арткан. Септеттинмээн он бажыңның бежинде печка чок.

— Ол бажыңнарга печканы кажан кылдырар силер?

— Түүнбу чок-тур. Түүнбу токта чүүгүн-биле кылдырар мен?— деп, салбыр эргелекчининг хүлээлгезин күүседир турар Түлүш Сүртүк биске харыылады.— Кол-ла малчын салбырывыс Хайыракан болгай. Ында чүгле үш кыштаг белон эвес...

Директорнуң харыызы херек кырында боттуг байдалбиле дүүшпейн барганы карааланчыг. Хайыракан салбырының зоотехниги Ална Түлүпповна Конгаа биске мындыг тайылбырны берди:

— Салбырның 21 муң хой 52 коданга кыштаглаар ужурлуг.

(Уланчызы 3-кү арнында).

«УЛУГ-ХАЯДА» БАЙДАЛ

ДУВУРЕНЧИГ

— Силерниң совхозта кыштаглаашкынга белеткел кандыгыл?— деп, «Улуг-Хаяның» директору эш В. Д. Куркутовтан айтырдывыс.

— Бо талазы-биле аңгы-дерек багай эвес чорун турар ийин — деп, ол харыылады.— Кол-ла малчын салбырывыс Хайыракан болгай. Ында чүгле үш кыштаг белон эвес...

Директорнуң харыызы херек кырында боттуг байдалбиле дүүшпейн барганы карааланчыг. Хайыракан салбырының зоотехниги Ална Түлүпповна Конгаа биске мындыг тайылбырны берди:

— Салбырның 21 муң хой 52 коданга кыштаглаар ужурлуг.

(Уланчызы 3-кү арнында).

МАССАЛАР—БҮДҮРҮЛГЕНИҢ БАШКАРЫКЧЫЛАРЫ

Күрүнеки болган хөй-ынтынын хөрээн эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны даара тудар талазы-биле социалистиг демократтыкчы ынтын системазында профсоюзтарга кол эвеволарын бирээн болуп турар. Ажылчы чонларны эң-не массалыг организациязы — профсоюзтарынын ажыл-чорудулгазы чүрүмүн ажылгы болган культура тургузуушкуну-биле тудуш холбашкан болган ада-ле ролю улуг. Ажыл-агыйжы чоруктун социалистиг принциви чаңгыс хай башталганы будурүлгени эргелеп башкарарынга хай-ынтын организацияларының, ылаңгыя профсоюзтарының кирикилгелери-биле холбаштырарын көрүп турар. Ол дээрге ажылчыларны болган албан-хаакчыларны будурүлгени эргелеп башкарарынга калбаа-биле киргиштирери болуп.

Оон кол сорулгазы — эртек-техниктиг дешпилгени дүрегедериниве үзүлгэн ажылчы чонларның чогаадыкчы идепкейин удаа хогжүдери, будурүлгенин планнаашкынынга база күрүне планнарын болган даалгаларын күүседир талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылырынга болган боттандырарынга киргиш, ажылчынар болган албан-хаакчыларның мергежилии болгаш культура-техниктиг дешпелии бедидери, ажыл-агый удуртукчуларының ажыл-чорудулгазын контрольдаарын организастаары болуп. Оны чедип алыр дээш, будурүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чонларның киргилгезинин амыдыралга балыктаттыгын хевирге болуп турар.

Республиканың үлетпүр будурүлгелериниве, тудугларында, совхозтарда будурүлгенин доктаамал ажылдаар 118 чөвүлел хураларын тургускан. Анда будурүлгенин ажылын экижидер талазы-биле 1115 санал киргеи болгаш оларның хөй кезиин амыдыралга боттандырган. Ква-Хем хомуудаш разреминде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, № 3 автотранспорт будурүлгезинде, № 12 автобазада болган оске-даа чамдык дерлерде БДАЧХ-ры эки ажылдап, хураларга будурүлгенин чугула айтырыгларын колдуун турар. Чинээр, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйынын БДАЧХ-га «Күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидери» деп чедишкинниг күүседиринче, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидериниве, продукциянын тыварын бедидериниве, күш-ажылды чогаадыкчы ёзу-биле кооруже кижизидериниве мобилизастап, техниктиг дешпилгенин өзүлезинге деткимче болуп турар.

Бүгү чүрттээзы ышкаш, бистин республикада ССР Эвилелинин тургустуганының бежен чылын төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш кажаңгызынган артык калбарган. Ында 56 муң кижи хаара туттунган, а оон дээш хевирге болур күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде 20 муң ажыг кижи хаара туттунган болгаш оларның 8400-зү коммунистиг күш-ажылдың тамычыгызы деп атты чедип алган.

Ажылчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны будурүлгени эргелеп башкарарынга хаара тударының бир чүгүла хевири болза, **будурүлгенин доктаамал ажылдаар чөвүлел хураалары (БДАЧХ)** болуп. Ындыг хураларга ажыл-агыйның удуртукчуларының коллективтиң кежигүннери-биле ужуражып, будурүлгенин ажылын бүгү талазы-биле коллективтиг чугаалажып турар. Будурүлгенин чөвүлел хураалары социалистиг будурүлгени башкарарынга демократтыг принципти ажылдаларга боттандырып, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар чүгүле арга-дыр. Ол дээрге будурүлгенин эргелеп башкарарынга ажылчы чонларның киргилгезинин амыдыралга балыктаттыгын хевирге болуп турар.

Республиканың үлетпүр будурүлгелериниве, тудугларында, совхозтарда будурүлгенин доктаамал ажылдаар 118 чөвүлел хураларын тургускан. Анда будурүлгенин ажылын экижидер талазы-биле 1115 санал киргеи болгаш оларның хөй кезиин амыдыралга боттандырган. Ква-Хем хомуудаш разреминде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, № 3 автотранспорт будурүлгезинде, № 12 автобазада болган оске-даа чамдык дерлерде БДАЧХ-ры эки ажылдап, хураларга будурүлгенин чугула айтырыгларын колдуун турар. Чинээр, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының БДАЧХ-га «Күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидери» деп айтырыгны чугаалажыкаш, аңаа хамаарыштыр хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону аммыдыралга боттандырарын чедип алган. Оон түңнелинде ол будурүлгеде күш-ажылдың будурүкчүлүүн элээп бедээн.

Ынчалза-даа БДАЧХ-ның үлэм эки ажылдаарын профзвилел организациялары чедип атыр ужурлуг. Ажылчы чоннар будурүлгенин ол хураддарының ажылынга киришкеш, олар будурүлгенин ёзулуг эзлери деп медереп билир, чоргаараадыг болуруп чедип ап, аңаа эргелеп башкарарының болгаш ажылагыйжы чоруктун школазын эртер болгай. БДАЧХ-ның ажылын үнелээрде оон каш катап хурал чылдырганын эвес, а чугаалажкан айтырыглары кайы хире үре-түңнелдиг, будурүлгеге ажыктыг болганындан көөр ужурлуг. Ынчангаш профорганизациялары ол ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайгырадырыр чугула.

Будурүлгенин эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны даара тударының база бир дээштиг хевири — чыл санында чарын турар **коллективтиг керээлер** болур. Ол дээрге будурүлгенин администрациязы биле ында ажылдап турар коллективтиң өмүнээзинден профзвилелдерининг фабрика, завод, түс чөр комитединиң аразында дугуржулгазы-дыр. Ол дугуржулгада будурүлге планның күүседиринче, ажылдакчыларның амыдырал-чуртталгазын болгаш культурлуг хандырылгазын улам эжижидериниве үтүлгэн хемчеглерни айтып турар ийи талазың бот-болдунга алган хүлээлгелерза-дыр. Коллективтиг керээ будурүлгеге ажылдап турар кижи бүрүзүнүп түс-түзүлүк сонуургалы, эрге-ажыктарны биле будурүлгенин эрге-ажыктарын сырый холбаштырып турар чугула документ. Коллективтиг керээ дээрге, будурүлгенин администрациязын бүгү талазы-биле аладандан өрү контрольдаар, шүүмжүзедип болгаш боттүүмжүлеп калбартыр дээштиг чепсек.

Коллективтиг керээлерни дээштиг болурун чедип алыры оны чогуур үезинде кынаа тударында хамаарыжыр. Хөй-хөй профкомнар оны так ынчаар кылып, будурүлге планнарын күүседир, ажылчын, албаз-хаакчыларның амыдыралга чугаалажыкаш, аңаа хамаарыштыр хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону аммыдыралга боттандырарын чедип алган. Оон түңнелинде ол будурүлгеде күш-ажылдың будурүкчүлүүн элээп бедээн.

Ынчалза-даа БДАЧХ-ның үлэм эки ажылдаарын профзвилел организациялары чедип атыр ужурлуг. Ажылчы чоннар будурүлгенин ол хураддарының ажылынга киришкеш, олар будурүлгенин ёзулуг эзлери деп медереп билир, чоргаараадыг болуруп чедип ап, аңаа эргелеп башкарарының болгаш ажылагыйжы чоруктун школазын эртер болгай. БДАЧХ-ның ажылын үнелээрде оон каш катап хурал чылдырганын эвес, а чугаалажкан айтырыглары кайы хире үре-түңнелдиг, будурүлгеге ажыктыг болганындан көөр ужурлуг. Ынчангаш профорганизациялары ол ажылдың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайгырадырыр чугула.

Будурүлгенин эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны даара тударының база бир дээштиг хевири — чыл санында чарын турар **коллективтиг керээлер** болур. Ол дээрге будурүлгенин администрациязы биле ында ажылдап турар коллективтиң өмүнээзинден профзвилелдерининг фабрика, завод, түс чөр комитединиң аразында дугуржулгазы-дыр. Ол дугуржулгада будурүлге планның күүседиринче, ажылдакчыларның амыдырал-чуртталгазын болгаш культурлуг хандырылгазын улам эжижидериниве үтүлгэн хемчеглерни айтып турар ийи талазың бот-болдунга алган хүлээлгелерза-дыр. Коллективтиг керээ будурүлгеге ажылдап турар кижи бүрүзүнүп түс-түзүлүк сонуургалы, эрге-ажыктарны биле будурүлгенин эрге-ажыктарын сырый холбаштырып турар чугула документ. Коллективтиг керээ дээрге, будурүлгенин администрациязын бүгү талазы-биле аладандан өрү контрольдаар, шүүмжүзедип болгаш боттүүмжүлеп калбартыр дээштиг чепсек.

Коллективтиг керээлерни дээштиг болурун чедип алыры оны чогуур үезинде кынаа тударында хамаарыжыр. Хөй-хөй профкомнар оны так ынчаар кылып, будурүлге планнарын күүседир, ажылчын, албаз-хаакчыларның амыдырал-чуртталгазын эжижидериниве утланган ажылдарны чоруткулаан. «Тыва нобалы» комбинаттың, Кызылдың пассажирлер болгаш № 2 автотранспорт будурүлгелериниң удуртукчулары болгаш ында профкомитеттер коллективтиг керээлерге улуг ынаажыгей салып, ында кордулгаш негелделерни күүседир дээш чогуур хемчеглерни ап келген. Пассажирлер автотранспорт будурүлгезин оруктарга чоруп тудар чолаачыларның байдалын чогумчалыг болдурар соруга-биле 11 дыштавылга өрээлээн, 6 медпунктуну дээш оске-даа чүүлдерни тургускан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитединиң коллективтиг керээ-ниң күүседизин кады үргүлчү хайгаарап келгени-биле оон күүседизин эки чоруп турар.

1973 чылдың январьда коллективтиг керээниң күүседизин ажылчынар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның идепкейлиг киржилгези-биле хиваа көөр болгаш ону ажылчын хураддарынга түңнеп көөр, ол чүгүле хемчеглерни бедик деңнелге эртиреринг чедип алыр херек.

Ажылчы чоннарның техниктиг чогаадылгазын калбаа-биле сайгырадыры будурүлгени эргелеп башкарарынга масса-ларны хаара тударынга улуг дузалыг болгаш ол дээрге профзвилелдерининг бир чүгүла сорулгазы болуп турар. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы чорук, эртем-техниктиг нинтиледдер дээрге хөй-хөй ажылчынарны болгаш албаз-хаакчыларны техниктиг дешпиге дээш демиселче хаара тударының дээштиг хевири болуп келген-даа, артар-даа. Бо талазы-биле ажыл бистин республикага сөөлгү үеде дыка сайгырап турар. Массалыг техниктиг чогаадыкчы ажылга будурүлгенин болгаш көдээ ажыл-агыйның 1607 ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, специалистери киржип турар. Сөөлгү будуа чартык чылда олар 1907 чаартыкчы саналдарны киргеи болгаш оларның 1215-ни будурүлгеге шингээдип алган. Оон чылда ажыы 1 миллион 684 муң рубль болгаш. Чүгле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаартыкчыларының 1972 чылда киргеи 71 саналдарының ачызында 82,3 муң рубльдың экономинг ажыын алган. Комбинаттың эки чаартыкчызы деп ат дээш конкурс ында чоруп турар.

Тыпаның электрочетки эргелиниве чаартыкчылар база солуп-солуп чогаадыкчы саналдарны киирип, будурүлгеге ажыктыг чүүлдерни шингээткен. Чинээр, инженер В. Кажын-оол 18 чаартыкчы саналдарны киирген болгаш ону шингээдип алырга экономинг ажыы чылда 15 муң рубль болган. Ажылчын В. Лосвицкийниң 19 чогаадыкчы саналдары будурүлгеге шингээттингеп.

Шак ындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур. Ынчалза-даа бо талазы-биле чер-черде профорганизациялар ам-даа чедир ажылдавайн турар. Ылаңгыя совхозтарда, колхозтарда, «Сельхозтехника» будурүлгелериниве чогаадыкчы, чаартыкчы чорук ажжок эвээш. Оон ындыг чылдагаанны бистер чедир анализтевейн турар бис.

Ажылчы чоннарның техниктиг чогаадылгазының бир хевири эртем-техниктиг нинтиледдиң тургустуттанында болур. Ындыг нинтиледдер үлетпүрде, транспортта, тудугда, көдээ ажыл-агыйда курлавырларны тып, ону ажыглаарынга, оон дузазы-биле күш-ажылдың будурүкчүлүүт чоруун бедидеринге улуг идиган чедирип турар. Олар эртем-техниктиг дешпилгенин чедишкиннерин пропагандалап, ажылдакчы бүрүзү чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, будурүлгенин чаартыкчызы болуун дээш ажылдың чорудуун турар. Ынчангаш эртем-техниктиг нинтиледдерниң эге организациязының ажылын профкомнар хүн бүрүде удуртуп, аңаа тодаргай дузаны чедирер ужурлуг.

Ажылчынарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның будурүлгени эргелеп башкарарынга киржилгезин канчаар-даа ажжок улуг ужур-дузалыг дээрзин амыдырал бадыткап турар. Профорганизацияларының сорулгазы чүл дээрге, ону улам идепкейжидип, улус ажылагыйының планнарын чедишкиннинг, хуусаа бетинде күүседиринге ол күчүлүг бырапы чеп ажыглаарында болур.

Н. ГОРЕЛОВ.
Тыва облпрофсоюзтуң секретары

Песковтуң тараа хүлээп алыр чери — Кончетав областа эң улуг пункт болуп турар. Бо чурукта көргүскен ол пункт бо чылдың дүмүт ажаан алышкынының үезинде хонукта-ла беш муң тонна тараапы хүлээп ап турган.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Буянныг мергежилдиң кижилери

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧАЖЫДЫ

Төлептиг дыштанылга — пенсиже күш-ажылдың хоочунарыны үдээри ол коллективтиң бир чаагай чанчылы. Республика эмнелгезиниң коллективи улуг. Ында 700 ажыг кижи бир демнит, бот-боттарынга сагыш довааңгыр, кичээнгейлиг ажылдап турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң улустарының 12 хире национальдарының төлээлекчилери ында бар.

Республика эмнелгезиниң коллективи коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниг чаштай киргеннериниң одуругунда санадыш турар. Бо кайгамчыктыг шимчээшкинниң хоочунарының бирээзи Вера Ивановна Прокудинаны республикада хөй кижилер эки билир. Массаж кылырынга мергежээн ол эмчи сестразы хөй-хөй кижилерге болуунуң буянныг холдарыбиле ачы-дузаны көргүскен.

Чоокта чаа эмнелгениң ажыл-ишчилери бүгүдеге хүндүткелдиг хоочун ажылдакчы Вера Ивановна Прокудинапы пенсияже үдээн...

Вера дүвүренгир 1917 чылда төрүттүнген. Октябрьның чажыды. Бодуңуң амыдыралының 55 чылының 32-зин медицинва шугумунга оон бараалгатканың бодап көөрге чергө мактанчыг.

Баштайгы беш чылдар. Ол үеэн Вера Кемерово областа шахтёрларның ог-бүлезинин аразында аптиргеп. Школаны доозган. Кайнап мергежил шилип алыр дугайында айтырыг тургустуруп келгенде Вера Черемховтуң медицина сестраларының школазынга өөренип кирген. Ада-чурттуң Улуг дайынының мурнуу чарында 1939 чылда школаны доозуп, тускай мергежилди чедип алган.

Оон соонгары чылдар аныяк ажылдакчының кызымакчай, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле шуужуп өттүп-ле турган. Сестра Вера Прокудина Крымның курорттарынга хөй чылдарда ажылдаан. Массаж кылырының мергежилин чогум-на анаа ол эки шингээдип алган. Кижиге, ылаңгыя аарыг кижиге эң-не эвилең-ээлдек болуп, оон сеткил-хоюуң эки бидип алырын Вера Ивановна бодунуң ажылында кол чүүл кылдыр санап чоруур. Тускай мергежилгеге оон кайы хире берингеннинг бир хереечизи болаа, ону бежен чылдар үезинде «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле болгаш «Украинаның калык камгалалының тергиин» деп көрек демдээ-биле шаңнаавы болдур.

1959 чылда Вера Ивановна ог-бүлезин-биле кады ыракты Тываның пайысылалы Кызыл хоорайга ажылдавы-биле чедип келген. Мергежилдиг сестра республика эмнелгезинге ажылдап киргеш, оон хөй-ынтын амыдыралынга, ажыл-херекке дүргеин-биле чаңчыга бергеп. Аныяк ажылдакчыларга бодунуң арга-дузуларын, харам ноокка дамчыдып бергилээн. Бо хүннерде республиканың чамдык районнар эмнелгелериниве массаж кылыр ажылды бедик мергежил-биле күүседип турар сестралар бар. Оларны өөредириниве Вера Ивановнаның киргеп үлүг бичезе.

Вера Ивановна физиосестраның мергежилин база бодуңшингээдип алган. Республика эмнелгезиниң нерви аарыглар салбырынга оон-биле хөй чылдарда кады ажылдап келген эмчилер Вера Ивановнаны бедик мергежилдиг специалист деп үнелеп турар. Эмчилер Галина Ивановна Осипова, Александра Петровна Мажова, салбыр эргелекчиэн Ольга Фёдоровна Еремеева, улуг сестра Елена Станковская олар болгаш оске-даа эштер боттарын Вера Ивановнаның күш-ажылчы өөренникчилеря бис деп санап турар.

Нерви аарыглар салбырының демдеглелдер дептерин ёмүүн көөр болза эмчилерге, сестраларга өөруп четтиргенин илереткен одуруглардa Вера Ивановнаның алып адаавайн барган чернин кижи тыппас.

Вера Ивановна хөй-ынтынның херээнге идепкейлиг. Ам барык он чыл нинтиде ону республика эмнелгезинге профзвилелдер комитединиң кежигүнүүге соңгуп келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты баштай-ла тывысканнарының бирээзи.

Бодуңуң ажылдакчы Вера Ивановна Прокудина пенсияже, үнээ-даа, анаа олурарын күзээп, бодуңуң буянныг ажыл-херээн ында-ла үргүлчү ажыглаар.

Н. ВАҢЬКОВ.

СЕСТРА

Ийи уругларның иези эш Гостевская бажыңынга ажылагыйның башкарын, ажы-төлүн кижизидип, эмнелгеге онаажыкан ажылын шудургу күүседиштаап, коллективтиң хөйинин ажылындан база-ла чыда калбайн турар. Комсомол, профзвилел организацияларга, хаза солуңнуң редколлегиязы яңзы-бүрү даалгаларны бөөрге ол ышаа-ла күүседир. Коллективте парзалганын хөйинин тарадыкчызы.

Эмчи сестразының чымыжы шынаа-ла хөй болгаш варын. Эмнелгеге чыттырган аарыг кижилерниң кадыкшылыг сетгидин, оларны эмнээр болгаш ажаар буянныг хүлээлгезин дуң, хүн дивейн, могаг чокка ол күүседир. Людмила Ивановна Гостевскаяга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

Ийи уругларның иези эш Гостевская бажыңынга ажылагыйның башкарын, ажы-төлүн кижизидип, эмнелгеге онаажыкан ажылын шудургу күүседиштаап, коллективтиң хөйинин ажылындан база-ла чыда калбайн турар. Комсомол, профзвилел организацияларга, хаза солуңнуң редколлегиязы яңзы-бүрү даалгаларны бөөрге ол ышаа-ла күүседир. Коллективте парзалганын хөйинин тарадыкчызы.

Эмчи сестразының чымыжы шынаа-ла хөй болгаш варын. Эмнелгеге чыттырган аарыг кижилерниң кадыкшылыг сетгидин, оларны эмнээр болгаш ажаар буянныг хүлээлгезин дуң, хүн дивейн, могаг чокка ол күүседир. Людмила Ивановна Гостевскаяга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывысканнарының бирээзи.

Н. АФОНИН.

Таңдыжылар сөзүн эзлээн

Агаар-бойдус бо күзүн Таңдыга шириин болган. Ылаңгыя тараалап ажыл-агыйлар «Россия», «Межегей» совхозтар, «Революциянның чалбымыжы» колхоз дээн ышкаш Таңды эдектелдир тараа шолдерлиг черлериниң девискээрниве хар эрте дүжүп. Ол ажылчынарга шаңчыктыг уржуктарыны чедиргеп.

Дүжүт дээш демиселе белеңге эвес болурун баш удур саналлоргеш, ону ангылаа ажаан алырын эрте шалыпкын темнилиг этпээн «Коммунизмниң херели» колхозтуң (даргазы Д. Д. Дарбаа, партком секретары К. Д. Ооржак) ажыл-ишчилери дүжүт ажаан алышкынын районда кымнаалыг, эки белеткелдиг ужурашкан. Ол ажыл-агыйдың тараазының шөлүг орааңчок улуг, дүжүткүү база шыырак «Межегей» (директору В. Н. Божушко, партком секретары В. С. Дандар), Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы (директору В. С. Сапелкин, партком секретары Н. Ф. Стритин) болгаш эң хөй тараалыг ажыл-агый «Тинлелге» совхоз (директору А. А. Моргун, партком секретары С. Д. Седен-оол) сөөлгү он хонукта ажаан алышкынының темнизин дыка ынаажыкпытка түңнелиңде дүжүт дээш демиселии тинлелгелиг доосканнар. Тараа ажаан алышкынын чедишкиниг доосканнарының одуруунга «Революциянның чалбымыжы» колхоз биле «Россия» совхоз немешкен.

Бистиң районнуң ажылагыйлары кезиир чылдың дүжүдүн амдыгаастаан магазылаарын утпаан. Шуутту 2430 тонна үрезин уруп алыр планын 103 хуу күүсеткен «Революциянның чалбымыжы» колхоз, 3487 тонналың орунгга 3546 тонна үрезинин урган «Межегей», 1355 тонналың орунгга 1500 тонналы урган «Россия» совхозтар ажылчынарга ынаажыгей салган. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсоюзтуң күүсү чер ажыдарылгазын база саваң ажаан алышкынын чорударының шалыпчы он беш хонуун чарлаанны билдингир. Ол чаршыка бистин ажылагыйларывыс идепкейлиг киржип турар. Бо талазы-биле мурнап турар черлерге «Межегей», «Элегее» совхозтарны, Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязын хамаарыштырып болур.

Бо бүгү чымыштыг ажылнаттың маадырларын бөгүн маңаа адаары өөрүшчүг. Тараалап Чедерниң эрес-кежээ механизаторларындан эгелээри күзенчиг. Ооржак Чымыракайга удуртқан № 9 бригада ол совхозта бо чылын дөй тараа ажаап алган. Оон удуртукчузу Ооржак Ундажыкович ёзулуг тараажы, дүжүт дээнде ногап-шылаарын билбес кижилерниң бирээзи. Бригаданың кежигүннери эрестиг ажылданнар. Тараа ажаап алышкынынга киржилгези дээш бо чылын Улуг Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң алдын медалының эдилекчизи болган К. Ч. Кара-Сал, «Коммунизмниң херели» колхозтан — О. Ч. Комбужап, «Межегей» совхозтан — Г. А. Стародубцев, «Элегестен» — М. К. Маймында, «Россиядан» — И. В. Дорошенко. Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязыдан — А. А. Селегеев, «Революциянның чалбымыжындан» — Т. Г. Кудрявцев олар ышкаш мурнакчы комбайнерлер ажылагый бүрүзүнде бар. Чүгле комбайнерлер эвес, бо ажылга барык-ла бүгү ажыл-ишчилер төлептиг үлүүн киргеп. «Элегее» совхозта хүн нормазын 150 хуу чедирип турар шалыпчы токарь Н. Г. Карпов. «Тинлелге» совхозта тракторист О. Л. Дай-оол болгаш өскелер-даа дүжүт дээш демиселге дөрт киржилгелиг болганнар.

Районнуң ажыл-агылары тараа ажаап алышкынын доозар чоокшулаан.

С. ООРЖАК.
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация киддиининг эргелекчизи.

ЧУРУКТА: Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы трактористи Н. М. Зотов. Ол бо хүннерге чедир 460 ажыг га черинге ашгызын ашдарган.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ

ПОЛИТИКТИГ өөредилгениң эгелээн чылы экономиктиг өөредилгениң ам тургустунган калбак системазының база башгайгы өөредилге чылы болуп турар. «Ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезин эжижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы үнген соонда эрткен үеле партия, ажыл-агый органнары, хөй-ынтын организациялары экономиктиг өөредилгени калбартыр талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырып келген. Ында хөй республикаларда, крайларда, областарда, районнарда, будурүлгелерде болгаш ажыл-агыйларда бергедектиг планнарны тургускан. Миллион-миллион ажылчы чоннар партия болгаш комсомол өөредилгезиниң яңзы-бүрү хевирлериниве сумелеттингеп экономиктиг курстарда, институттарда, өөредилге комбинаттарында, факультеттерде болгаш вечерги школаларының курстарында, коммунистиг күш-ажыл школаларында, улусчу университеттерде, ийи чылдың экономика школаларында ол планнарга дүүштүр өөренип кирип турар.

Экономика албан-херээнин ам белеткелдиг ажылдакчыларын, яңзы-бүрү будурүлгелериниң удуртукчуларын, улус ажыл-агыйының специалистерин, башкыларны болгаш эртемденирин кичээлдер эрттиреринче хаара түткен. Оларның хөй нуруузу пропагандистериниң курстарынга болгаш семинарларынга белеткел эргеп.

Ынчалза-даа алызында бирээ чеңишкиннии кол чамаарылгалыг болур чүүлү чүл дээрге, экономиктиг өөредилгенин идейлиг бедик деңнелин, ханы утказыг болуруун, миллион-миллион ажылчы чоннарның ажыл-херүүлгелиг ажыл-агыйлар, комбинаттар, предприятиелер, совхозтар, колхозтар, ажыл-агыйлар, организациялар, учреждениелер, школалар, техникумнар, институттар, университеттер, өөредилге системазының бүгү звеноларын экономиктиг белеткелиниң чадазы нинтиледдин экономиктиг хогжүдезиниң негелделеринге, боттандырып турар чаартылгаларының хемчээлдеринге дүүшкен турар ужурлуг.

Ажылзакчыларны экономиктиг билиг белеткелдиг болган турарынга негелделиниң удаа өскени ханыктың мурнунда эртем-техниктиг революциянын байдалдарында улус ажыл-агыйының өзүлдезинин темнилериниң дүргедээшкинибиле, экономиктиг күчүнүн өзүлдези-биле болгаш будурүшкүн хемчээлдериниң калбарышкыны-биле, оон түргүзүнүп, концентрациянын болгаш специализациянын деңнелинде өскерлиишкиннер-биле холбаштыр болуп турар. Экономиктиг харылзаалар хогжүп, будурүлгени эргелеп башкарары, планнары болган аңаа экономиктиг идиг, ажылагыйны үглап-шиглаарының бүгү механизми сайгырангайжып өөрү.

Экономиктиг өөредилгенин үлезини болза, марксизм-ленинчи экономиктиг теория, партияның экономиктиг политиказының айтырыглары, ажыл-агыйны башкарарының, будурүлгени организастаарының болгаш эргелеп башкарарының мурнакчы дүүсүлгазы болуп турар.

Төп министерстволарның болгаш ноо эргелеелерниң, республика, край болгаш область органнарының удуртур амыдакчыларының «Эртем болгаш эргелеп башкарарының практиказы» деп курсту өөренип киргеннер. Ажылзакчыларын ол категориязынга экономиктиг теорияны болгаш эргелеп башкарарының практиказын, бүгү улус ажыл-агыйының, аймактарының болгаш районнарының хемчээлдеринге таарыштыр экономиктиг хогжүдезиниң айтырыгларын хаяа биизин — будурүлгечи болгаш специалист чүү керек болганын аңаадаар. Оон ужурлуг өөредилге программазында онза кичээлгейни эргелеп башкарарының методологтуг үндезинерин, системалыг анализтин, эргелеп башкарарының экономиктиг, социал-психологтуг болгаш эрге талаларын, экономика-математиктиг методтарны, амгы үениң техниказын болгаш эргелеп башкарарының технологизин практиказа ажыглаарының дуржулгазын өөренириниве углардырган.

Будурүлгелериниң, үлетпүр каттыжыышкыннарының болгаш ноодээ ажыл-агыйының эвес оске-даа аймактарының удуртунчулары «Будурүлгени эртемге үндезилеп эргелеп башкарарының үндезинериниң» өөренип эгелээн. Ынчаарга көдээ ажыл-агый будурүлгелерни эргелеп башкарарының талазы-биле шак-ла ындыг курска молоотар парзалары, совхозтар болгаш каттыжыышкыннар директорлоры база өөренир.

Партияның экономиктиг политиказының чугула айтырыгларын

Москваның № 129 ПТУ-зундан репортаж

КААЛАМА ОРУК

-- Оваарымчалыг бол!— дээш, машинист медээ дамчыдар чыриткыже көре-дир он.

— Оваарымчалыг бол деп медээ чыраанып көрдүм!— деп, оон дузалакчызы демдеглей тыртып алды.

Москваның 129 дугаар профессионал-техниктиг училищезиниң 3-кү курузунуң оореникчизи Миша Кочетов айтышкыны бээр медээни харылаар хемчегни дораан ап, хынакчы дериниң тудазын оң талаже чаа салдап, шимчээшкиниң дүргедээрин чавырып кагды. Аңаа башкызы И. П. Назаровтуң сеткилиниң хавган: даалга ковчуг эки күүсеттинген. Башкызы бодунуң башкарылга чериндеп медээ дамчыдар чыриткыже чазчаа айтышкыннарды берип, эртер оруктуң байлалыв узам варыындадып-ла тур. Оореникчизи тургустунган байдалдан чайлаарының эң угаангыр, эң шын арганы тывары кичээл-кичээл, бодамчалыг, аваангыр-ла ажылдап тур.

— Демир-оруктарга хамаарышкан инити ооредилге лабораториязының шеңелде эртирер шолчүгежинде кичээл болган тур. Москваның 129 дугаар училищезини эргин чорумда сонуургавчыг аян-чоруумга баштай-ла таварышкан станция ол шеңелде шолчүгежи болду.

Дашкаартан кирер ажикте «Бедик культуралыг училище» деп улгаттыр бижээш алын каан чарлал ол ооредилге черин шын тайылбырлап турар. Ковчуг шеверги кара хеп кетиев, чеминде ' кызыл нгилиг дежуриый мени директорунуң кабинединге чедире берди. Техника биле билиглериниң нарын делегейи, мергежилдиг, сонуургавчыг күзел-бодалдарның делегейи болган ол ооредилге чери-биле шак оон таныжып эгеледи-дэм. Училище 800 оореникчилиг. Мында кичээлдээри бе-ээн оларның кижи бүрүзүнге күзел-бодал боттандырарын чедип алырының шынап-ла бир чадазы деп билдинер.

...Володя Джигир он чедп харлаан назынының бүгү дургузунда демир-орук чанында чурттап келген. Өөрү оолдар-биле ойнаарын беэнп уттуп-каш, ачазының чанында шак-шагы-биле зорелайнып турар. Ачазы өөрү ажылчыннар-биле кады шпаллэр салып, рельстер соктагылап, оларның тыныжының дээш-шимээнин дыңнаалап турар, эмчилер-ле. Делгемнерже маңнажып турар поездилерни, ол поездилерниң чолаачылары болган кижилерни чугаалап берем деп дилээш, даады-ла аваанга эрежир чораан.

Шиитпир үндүрери ынчалдыр аайлажып келген. Оон күзел-бодалды чедип алыры маңаа, 129 дугаар училищеге херек кырында амыдырал болу берген.

Ооп бо училищениң дугайында хой-хой чугаа-соотту моон мурнунда база дыннап чораан. Ол училище поездилериниң шимчээр составын септээр сресарь-электриктерин, электровоз, электропоезд машинистериниң дузалакчыларын белеткеп турар деп чүвени билир турган. Чурттар аразынга аргыжар болган туристер дэжиглаар вагоннарга ажылдаар, немец, англи дылдар билир үдекчилер белеткээр — бала бир факультет училищеге ажыттынган. Ооп ону база билир чораап. Ол факультетке иургулаймында кыстар ооренир. Оларны мында черге ужутар аян-чорук башкарыкчылары» дижир. Училищего ооренгеннер ортумак эртемниг болур. Ооп ону база билир чораан.

Чаа оореникчилерни мастерскаяларга, кабинеттерге, лабораторияларга ашпаргаш, оларны көргүзери чаңчыл болу берген. Ынчан оолдарга элдепсинчиг чүвелер-де хой болган. География кабинединге башкызы бир башкарылда чериндеп кнопка болуштарга. кара кожегелер сонгалэрны дүй алы берген, чырык өшкеш, экран чырый берген. Ол элдепсинчиг болган. Ооп ооредилге тайылбырын коргүзүп бээр кино көргеш, оолдар боттарын Ираккы Чоон чүкте бис кылдыр бодай берген. Олар оон соонда магнитофон, эпидиаскоп, үн дыңнаалыр өйнап бээр дериг чокка кичээл болур деп бодавастай берген.

Расписаниеге эстетика кичээли болур деп бижип каан чораан. Ону номчуурга база элдепсинчиг болган.

«Ону чоор боор?»— дижип, айтырыкып тургулаан. Э. Г. Утевскаяның эртирген кичээлдеринге Чайковский биле Прокофьевтиң музыказын оореникчилер дыңнаан. Оон соонда, сөөлзүреди чоруй харын шүлүктер дугайында маргышкар, амгы үеде ажылчын кижиниң утаан-бодал мөзүзүн чугаалажыр апарган: музейге барып, театрга чораан соонда көрген-билген чүүлдериниң хойу оларның боттарынга билдинип турар апарган. Мөзүнүң чаражы чүгле уран чүүлде эвес, харын ажыл-иште, амыдыралчуртталгада база бар деп чүвени үнелеп билир апарган. Ол чугула болган. Аралашкан чонупга-даа элдек-эвилеп, томаанныг чоруурунга ооренип берген.

Бурунгу чылын электровоз көөрге сонуургавчыы-ла ажок турган. Сактырга, таныыр-ла шыкаш (чеже көрбээп дээр!), ынчанмыже шыыт, додары чок, таныттынмас чыгыы чиктиг. Ону өттүр көрүпкеш, «инити-хырыны» суйбай каап, ходелдиришкеш, шимчедикчилериниң канчаар ажылдаарын көрүп-даа болур. Ам ону сактырга, каттырыпчыг-даа. Оларның канчаар ажылдаарын билип алыр дээш, электротехника курузун, үлетүүр электрониказының үндезинеринң, физика, химия, математиканы пээжилеп турган вомчун ооренир ужурлуг болган. Ооредилге чылдарының дургузунда оолдар ээрнил бүрүзүнүң хереглеттинер черин билип алган, машина төлевиледдериниң чурууп аваа-ла сонуургавчыг ном дег, саат чок вомчуур апарган. Чүгле вомчуур-даа эвес: мастерская, лаборатория бүрүзүнде электропоездилериниң, электровозтарының электрижиттинген, боттары-биле дең хемчээлдиг — долгеренгей схемаларды, автоматика, телемеханика дериглери-биле хаптыртынган, демир-орукчу шеңелде шолчүгежи бар. Оларны училищениң сургууллары кылган. Оларның чоргаараалы ол.

...Тоннельдер, ковүрүглер, эртиглер дамчыштыр хензиг поезд маңнап тур. Башкарылда черинде турар машинистиң дамчыдып бээр айтышкыннарын күүседиривге оон дыңнангыры холчок. Стрелкалар, түпиктер, аргыштырыга оруктары, сорттааштыкын кылыр черлер, медээ бээр чыриткылар — демир-орук транспортунуң бүтү кезектериниң ажылының, дем каттыштырылгазының дугайында долу билиглерни оолдар оон ооренип алып турар.

— Училищени доозуп үнген оореникчи бүрүзү аңаа бир-ле түвени арттырып каар. Бисте ындыг чанчыл бар апарган — дэдп, түскай технология башкызы, хүндүлүг демир-орукчу. Москваның демир-орук белдирин электрижидин эгелээнериниң бирээзи С. Б. Ешин таймылырлады.— Кабинеттеривең шуптузунда артемнер айны-биле техниктиг чогаадылга кылыр ажылдың болгунвери тургустунган. Оолдар ында ажылдаар модельдер, приборлар, макеттер кылып турар. Оларның оорениривге ол ажок дузалыг. Оолдарның чогаадылгазын ооредилге ажылының чугула кезээ деп үведеп турар бис.

Училищенив аныяк демир-орукчуларының чогаадылга ажылдарының Англияга, Францияга, Италияга, АКШка болган делгелгелеринче корукчу чонуң кичээлгей салып турганын Семён Борисович чоргаараалдыг-ла чугаалады. ВЛ-23 электровоз модели Брюсселье улуг алдын медаль-биле шаңнаткан.

Чогаадылгавыс. Чаагай чанчымывыс... дээн состер маңаа бо-ла дыңналган турар-дыр. Училищени доозуп алгай хой-хой оореникчилер практиктиг ажылдың улуг дуржулгазын чедип алган, чаа салгакчы оореникчилерни кижизидер дээп училищезинге кээп ажылдай бээр. Ол состер маңаа ынчангаш үргулчу лыңналыы, хүндүлеңп турар эвес бе?

С. Б. Ешиниң оореникчизи чораан В. Ф. Бобух ам оон кады ажылдап турар эжи апартан. 129 дугаар училищениң дипломун алган, Владимир Филиппович электровоз машинизинге дузалакчылап ажылдаан, оон соонда техникум дооскаш, башкылаар дээш, эргиң ооредилге черинге чедип келген, оон-биле капсырыштыр башкы институдуңга ооренип турган. Сагыш-сеткилинге чигзинчиг бодалдар киргилеп, ужуруи тывар айтырыгларга таварыжы бергенде, арга-сүме айтырып алыр дээш, 129 дугаар училищениң хоочун башкылы С. Б. Ешинге чеде бээр. Аңаа мастер Н. В. Корытин база оон оон оске оореникчилерни дег — бо-ла келир.

Конга даажы холзеп үндүр. Лабораториялар, кабинеттер, мастерскаялар оон калды. Спорт залы шимээргей берди. Оон ораалиниден хөгжүм үнү лыңналып келди: ында танцы болгүмү кичээлдей берген тур. Чурулга уран чүүлүнүң кабинединде-ле бир кижи ында-хаая чугаалай каап тур: ында чурукчулар кичээлдей берген болду. Ынчанза-ынчаза, чер болганда ам-даа ыржым апарды.

Эртеп коридорга «Оожум! Кичээлдер эртин тур!» дээп чарлаллыг, чаңчылчаан чыриткы хып келир. Оон удавас специалист болурлар кичээлдээр олуттарын эзлептер. Тоску беш чылдың чүктерин дажылаар бүзүредиг ажылнчилер ол. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чугаалап каанын ёзугаар демир-орук транспортунуң чүктер саарылгазын 22 хуу хире улгаттырар дээш ажылдаардар база ол.

Амгызында ооредилге шеңелдедериниң башкарылда черинден берген медээ үнү дыңналын тур:

— Орук каалама!

Аңаа харыы келириниң дыңналыры чаңгыланып-ла турганзыг:

— Орук каалама деп билдим!

Каалама орук-биле буруп-таарлаап, поезд ынай болду.

МОСКВА.

Л. БЕРНАСКОНИ, СЭТА-ның корр.

КЫШТЫ УЛУГ-ХЕМДЕ КАНЧААР УТКУП ТУРАРЫЛ?

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

дуг. Ам кыш дээрге ажикте келгев-дир. Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң салбыр кыштаглаашкынга белен эвес. Кажаа-хораанның үүрмек септелгезин малчыннар боттары кылып турар боордан башка, бо салбыр кыштаглаашкынга белеткелче ам-даа ёзулуу-биле кирбээн. Мал кажаалары болган малчыннарның чүрттелга бажыңнарын тудар база септээр тудугжу бригада чайын-на ажылдап эгелээн. Ынчалза-даа ол тудугжударның кылган ажылының төлевирин совхозтуң дирекция чеэря бербейн баар орта, олар ажылдавайн барган. Ынчангаш септелге ам-даа эгелевээн. Бо дугайында айтырыгны совхозтуң директору Курбутовка каш-даа тургускан бис. «Далашкаш чоор силер. Тараа ажаап алыр безин чай чок тур бис» дээр киижи чораан.

Ажылды шак ынчаар чаңгыс талалап чорудар чорукторуп түңнелинде, совхозта кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалы дүвүренчиг болуп турар. Үш кодан хойнуң кыштаар чери шуут чок. Ынчангаш эргижирел, буступ үрелген үш кыштагны бускаш, чаа кыштагларны тудары негеттинип турар. Кыштагларның капитал септелгезин кылыр дугаймында айтырыгны 1970 чылда-ла совхозтуң дирекциязынга чугаалажып турган. Ол чугула айтырыг шиитпирлеттинмейн мынчага чедир уламдыгып келген. Ам чамдык кыштагларның кажаалары аргижирээн, иштинге мал тургузаар арга чок апаргылаан.

Кыштагларда 48 бажың бар. Дөрт малчын өг-бүлеңиң кижын олурар бажыңы чок, ынчангаш соок өгге кыштаар ужурга таваржып турар. Бар бажыңнарда амдыызында септелге кылдынмаан. Он алды бажында туйбудан кылган печка чок, чүгле демир суугулар салыр. Печказыг беш бажыңның ол печказары үрелген, а септээр дээрге туйбу чок.

Совхозта прораб Николай Сивухин механизастаттынган тускай бригадазы Хайыракан салбырынче чорударын шагда-ла аазаап. Ол бригада амдаа сурат. Кышка белеткелди эгелевейн турда-ла кылын хар чаап, кыш дүжүп келген.

Ол совхозтуң Көк-Чыраа болгаш Арыг-Бажы салбырларында сүт-бирээн фермаларында байдал база-ла ындыг. Алдыы-Шынаа фермазында чүгле үүрмек септелге кыддынган. Малта чем белеткээр черни аңаа чаазы-биле катап кылыр ужурлуг. Ону ам-даа эгелевээн. Арыг-Бажының сүт-бирээн фермазында кышка удур кылдынган ажыл барык-ла чок. Кажаалардың иштинде өдээ безин үндүртүнмээн, олла хевээр чыпшыта доңуп калган чыдар. Соңгалары шпилдеттинмээн. Бызаалар ам безин дөрт даванын бөле баамп алган, соок черде дидиреп тургулаар.

Байдал бо хире дүвүренчиг турда, совхозтуң үдүртүкчуларының сагыш амыр олуруп турары элдептиг.

Районнуң оске-даа ажылагийларында кышка белеткелдиң темпизи оожум, ол чугула ажыл чаа-ла калбарып эгелеп турар.

Түс-түс ажыл-агыйларның үдүртүкчулары, түскай эртемнглерп, районнуң партия, совет болгаш комсомол организациялары үүнүң эрлчелиг чугула айтырыы — кыштаглаашкынга белеткелче оопа кичээнгейни салып, бүгү күүтү олче мобилизастаарга ам соңгаарадып болбас сорулга болуп турар. Ниитизиниң малын тодуг болгаш чылыг кыштаглашкыны-биле хандырары кезээниң ажыл-ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези.

Кыштагласкынга белеткелче оопа кичээнгейни салып, бүгү күүтү олче мобилизастаарга ам соңгаарадып болбас сорулга болуп турар. Ниитизиниң малын тодуг болгаш чылыг кыштаглашкыны-биле хандырары кезээниң ажыл-ишчилериниң хүндүлүг хүлээлгези. Кыштагласкынга белеткелче организастыг болгаш чедилиг-кининг доозары — ССРЭ-ниң 50 чыл болур юбилейниге төлептиг белек болур болгаш тоску беш чылдың үшкү чылында мал базын остурериниң, оон продуктуларын бүдүрериниң база күүнезе садарының талазы-биле планныг оваалгаларны чедишкинныг күүседиривиниң магадылалы болур.

«Шынның» болгаш Тыва радионуң каттышкан рейд бригадазының кирижикчилери: Оңдар Доспалай, «Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырында улусчу контроль болдуунуң кежигүнү, Херлек Ким-оол, радионуң корреспондентизи, Николай Шомбуй, «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында ферма эргелекчизи, Куулар Аракчаа, «Шынның» тускай корр.

Кол Ассамблеяның сессиязында

ДАШТЫКЫДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыл чок чорук Чөвүзелиниң бо чылын эрге-хүлээлгелер хуусаазы эртикеп, доктаамал эвес беш кежигүнүнүң орнуна чаа беш кежигүнүү соңгаан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының шиитпирин ёзугаар Австралия— Италиянуң, Австрия —Бельгияны, Индонезия — Японияны, Кения — Сомалиниң болгаш Перу — Аргентинаны солаан.

Айыл чок чорук Чөвүзелиниң чаа соңгаан, доктаамал эвес кежигүнниериниң мандазы ийи чыл дургузунда күштүг. Доктаамал беш кежигүн: ССРЭ, АКШ, Англия, Франция болгаш КУР олардан база үк Чөвүзелдиң чапчаа соңгаан доктаамал эвес кежигүнериндеп аңгыда, аңаа бүрүнгү чылын соңгуткан база беш чурт (Гвинея, Судан, Индия, Югославия болгаш Панама) бактаап турар.

Кол Ассамблея Айыл чок чорук Чөвүзелиниң доктаамал эвес кежигүнниериниң составының чартының чаарткаш, хамаарыжылга чок догуннаар эргени колонияң чурттарга болгаш улустарга тыпсыр дугайында декларацияны боттандырар айтырыгны чугаалажырын уламчылаан. Ол айтырыгның талазы-биле Индияның, Гайананың, Турциянуң, Камерунуң, Иранның, КУРнуң, Афганистанның, УССРниң, Сьерра Леонениң, Швециянуң, Норвегияның болгаш өске-даа чамдык чурттарның төлөөлери савал берген.

Ораторларның хөй нуруузу колониализмни улуткаар херектиг деңнилгелиин демдеглээш, оон-биле чергелештир колонизаторларның улуургак эргелериниң салдыкпайн халбактанып турар чимээнишкиннерин база чугаалаан. Чугаалажылганың барык бүгү киржикчилери Португалияның, Мүрнуу-Африка Республиканың болгаш Мүрнуу Родезияның политиказын база ол чурттарга Барыын чүктүң чамдык күрүнелериниң, хамыктың мүрнунда — дайынзырак соңгу-атлантика эвилелиниң бактаап турар күрүшелиривиң көрүзүп турар деткимчезин бүрүү шаңнап.

Министрлер ужурашкан

ЛИМА. Аңаа Чилиниң даштыкы херектер министри Клодомиро Альмейданың Перуның даштыкы херектер министри Мигель де Ла Флорбиле ужуражышкынды болган. Ужуражышкынын үезинде кайы-кайызынга-даа, совуургалдыг хөй айтырыгларны чугаалашкан. Түңнелинде перуниң кады кылган дыңнадыгта ат салган.

Клодомиро Альмейда ат салышкыныңың дауралынга үүре чугаалаан. Чилиде бандалды тайылбырлаан. Политиктиг демисел соолгу үеде элээп чидиргенген. Ынчалзада-даа улусчу чаңгыс эвтиң чаза ажылчы чонналрның деткимчезинге даянып алган, тиилээр деп демдеглээп.

Аглаашкын

ЛОНДОН. Атлантиканың далай суглагында балыктап турар британ балыкчы корабльдерин Исландиянның судноазарының аглап, шаптыктап келириниден оларны камгалаары эргежок чугула апаар болза, Англияның чаза ол корабльдерни камгалаар дужаалды бодунуң шериг-далай күштеривиге бээр деп, Великобританияның даштыкы херектер министриниң орадакчызы Антони Ройл общинналар палатазының хуралынга медеглээн.

Ынчангаш ол чорук ийи чурттуң аразында «шуут сегиржип алышкын болурунга чедирип болур чыгыы аварган» деп, «Дейли телеграф» солун бижээн.

(СЭТА).

АРЫГ УРАННЫ АЛГАН

РИМ. Италияда ядролуг реакторларга ажыглаар арыглаан уранны эң баштай кылып алган. Италияның ядролуг энергия талаазы-биле национал комитединиң лабораторияларынга ыңдыг арыг уранны алырда, техниктиг варын арганы ажыглаан.

(СЭТА).

ВУР. Будапештиниң Москва аттыг шөлүкде метрополитен станциязын тудары доостур чоокшулап келген. Станцияны сентябрьда шенеп ажылдатнан. Таарымчалыг ол транспортту венгр найысылалдың чурттанчылары бо чылдың доостур үезинде ажыглай бээр.

ЧУРУКТА: чаа метрополитен станциязын тудуп турар Москва аттыг шөлүүн иниити хевири.

МТИ — СЭТА-ның фотозу.

Эжелекчилерни амдажытпас

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң чазаа эжелеткен араб черлерин Израильге шуут каттыштырып алырынче утланган политиканы саглыштыгыбиле боттандырып турар. Күш-биле эжелеп алган девискээрлерден араб чонну үргүлчү ундур сывырып, арабтарның чуртталга черлерин чок кылып, түскай шөлүлге турлагларын тургузуп тургаш, ол политиканы боттандырып турар. Арабтарны массалыг тудуп хорудазары, хинчектээрин ам-даа үргүлчүлеп, «эжелеткен девискээрлерниң чонунуң ырнаазын сыгар өске-даа хемчеглерни азыр» кажарлаашкын ажыглаттынып турар.

Эжелеткен девискээрлерде кижиниң эргелерин Израильдиң дорамчылап турарының фактыларын истеп хынаар талазы-биле түскай комиссияның Нью-Йоркка парлаттынып үнген илеткелинде үндүрген кол-кол түңнелдер мындыг.

Ол комиссияның кежигүннери — Сомали, Шри Ланке болгаш Югославия— КНО кежигүнү үш күрүне болган. Ук комиссияның илеткелинде хөй санныг хереченнерни чугаалап берген барымдааларын база бүзүредиг документилерни болгаш израиль удуртукчуларының боттарының чугаалаан минингишкиннерни анализтеп көргенинiң түңнелин үндүрген.

Израиль күш-биле эжелеп алган черлеринде бети дээрге-ле 43 шөлүлге турлаан турганын деп, ук илеткелде хараадап демдеглээн. Ол турлагларны тургузары араб чурттакчыларны оске черлерже массалыг үндүр сывырары-биле капсырлашкан. Эжелекчилер Газага болгаш Сонгу Сипайга үүле бо чылын безин ырак-ырак черлерже 11000 хире кижиниң күш-биле шөлүп үндүрген. Израильдиң чазаа оон-биле чергелештир дайын чорудулгаларының үезинде боттарының чурттап турган черлерин каггаш дезе берген чүс-чүс муң арабтарга төрээн чуртунче чанып келир эрге тыпсырыдан ойталап турар.

Эжелеткен девискээрлерде Израильдиң боттандырып турар политиказы эжелеткен девискээрлерни шуут холгаарлаап, оларны Израиль күрүнеге херек кырында каттыштырары чижектиг үүлгедиглерниң болган турарыпта делегей пиитилелин таварыштырып болур. Эжеледдиң ындыг политиказы чүүл-бүрү социал, политиктиг, экономиктиг болгаш ужурурак хевирлерлиг болган турун болур деп, ол комиссияның кежигүнлери сагындырып демдеглээн.

Истеп-хынаар ажыл чорудар ол комисселя Кол Ассамблеяның шиитпирин ёзугаар 1968 чылда тургустунган болгаш илеткелдерин Ассамблеяга чылдыц-па киирип турар. Эжелеткен девискээрлерге чонунуң байдазы эрткен чыл дургузунда экиживо туржук, харын улам дорайтаан, ынчаарга ол девискээрлериниң үндезини чонунуң эргелерин дерзин дорамчылаар үүлгедиглерниң фактылары улам тодаргай коступ турар апарган деп, чаң-чаа парлаттынып үнген илеткелде демдеглээн.

Ол комиссияның кежигүнлерп-биле кандыг-даа кады ажылдажылга кылыыпдан Израиль ойталаап, бодунуң кемнинг херек үүлгедиглерин улам сойгаларыпдан сестип турар болган турарында, эжелеткен девискээрлерже оларны эрттирбээп деп, илеткелде чугаалаан.

ҮРГҮЛЧҮ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

ганизастап турарының үезинде марксизм-ленинизм класиктериниң чогаалдарын, СЭКП-ниң XXIV съездизинин, ТК-ның Пленумнарының материалдарын, Совет чазактың шиитпирлерин, а ол ышкаш янзы-бүрү курстар талазы-биле парлаттынган болгаш эң чоокқу үеде парлаттынып үнер ооредилге номнарын база коскү пособиелерни, хамаарышкан солунналга болгаш журналдарда чүүлдерни болгаш өске-даа материалларны ажыглаза чогуур. Экономиктиг ооредилге системазының курсторының аайы-биле ажылчыннарга, колхозчуларга, ажыл-агыйларның специалистеринге болгаш удуртукчуларына таарышкан тускай бөлүк дамчыдылгаларны Бүгү-эвилел радиозу болгаш Топ телевидение ооредилге чылының бүгү дургузунда чорудар.

ЭКОНОМИКТИГ ооредилгенин деңнели болгаш шынары хамыктың мурнунда экономиктиг школаларның удуртукчуларындан, пропагандистерден, башкылардан болгаш лекторлардан кол-ла хамааржыры билдингир болгай. Партия комитеттери, ажыл-агыйлар удуртукчулары, күрүне, профэвилел болгаш комсомол органнары, «Билиг» нинтилелдиг организациялары экономиктиг билиглерниң пропагандистерин кичээнгей болгаш сагыш салыышкыны-биле бүрген, оларга даандырган, инити күрүнеге улуг ужурдузалыг соруланы күүседирде оларга бүгү-ле эргежок чугула тааарымчалыг байдалларны тургузуп бээр ужурлуг. Ооредилге чорулганы организастарының эки дуржулгазын илередири болгаш түңнээри, ону пропагандистерниң ортузунга дорааи-на неттередиры эргежок чугула.

Кичээлдер эгелээн. Ук кичээлдер белеткел ажылдарын эки чорукан черлерде организастыг болгаш дыңнакчыларга улуг ажыктыг кылдыр эртип турар. Ынчалзажок экономиктиг ооредилгени экижидер дугайында СЭКП ТК-ның докгаалының сүмелерин болгаш негелдерин үреп турарының эвээш эвес таварылгалары барын хынала көргүзүп турар. Бо чылдан эгелээш-ле эң-не хөй санныг ажылдакчыларны ооредилге-биле хаара тударын кызыткаш, чамдык организацияларда экономиктиг ооредилгенин боттуг байдалдарын болгаш аргаларын барымдаалаваан ындыг хевирлерин тургускан, белеткеттинген пропагандистер аңаа четчир бе дээрзин чедир бодап көрбээн. «Хаара-ла тударэ» дээр чылдак-биле чамдык черлерде экономиктиг школаларның болгаш семинарларның дыңнакчылары кылдыр далаш-биле эмчилерни, башкыларны, культура ажылдакчыларын дужаал чуруму-биле киир санап алган болуп турар. Ындыг турбуже, ылангыя, даяды ооредилге черлериниң болгаш техникумнарның техниктиг тускай эртемнер аайы-биле башкылаар ажыл кылып турар башкыларының экономиктиг билиглерин бедидерииге дуза чедирери организастаттынмайн турар хөй-хөй таварылгалар база бар. Чамдык министерстволарда болгаш кол эргелелдерде чангыс аай ооредилге программаларын колдуунда-ла экономиктиг теориянын айтырыгларын киириштир кара туразында өскертип болгаш кызырып эгелээн, ооредиринiң ооредилге чорудулгазын чедиишкиннинг чорудар аргазын бербейн турар кызыы хуусааларын доктаайып туруп берген.

ЧАМДЫК министерстволар болгаш кол эргелелдер, бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжышкынналрның удуртукчулары, профэвилел органнары экономиктиг ооредилгенин системазынга эргежок чугула материалдыг баазаны тургузар дугайында, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг пропаганда талазы-биле кабинеттерни дериир болгаш организастаар дугайында, ол угланышкынга библиотекаларның, клубтарның болгаш культура ордуларының идепкейин бедидер дугайында чогуур үезинде сагыш салбаан болган. Партия комитеттериниң, «Билиг» нинтилелиниң болгаш эртем-техниктиг нинтилелдер организацияларының дыка хөй лектор бөлүктери экономиктиг ооредилге системазының ажылынга боттарының киржилгезин ам-даа тодарадып албаан, чангыс аай ооредилге программаларының темаларының талазы-биле, ылангыя бүдүрүлгени эргелеп башкарарының айтырыгларының талазы-биле лекторларның курстарын болгаш семинарларын организаставаин турар. Ажылчы чонналрның экономиктиг ооредилгезин удуртурунга болгаш ону организастап турарынга контрольду боттандырарынга партия комитеттериниң алырлар киллистериниң чогуур киржилгези ховар болуп турар. Ол болгаш өске-даа четпестерни, чедир кылдынмаан чүүлдерни дурген эдип алыры эргежок чугула.

Бүгү-ле бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга, партияның райкомнарынга болгаш хооркомнарынга баштайгы кичээлдерниң эрткенин бүгү талалыг ыяк анализтеп көөрү тодаргай түңнелдерни үндүрери болгаш экономиктиг ооредилгенин бүгү звеноларының тода ажылын хандырарының дээштиг хемчеглерин алыры чогумчалыг. Ёзу барымдаалаар, бо чугула херекти эрелгейлеп көөр чорукгарны болдурбазы мырынай эргежок чугула. Үргүлчү контрольдаары болгаш анализтээри, чогуур үезинде дуза чедирери болгаш аллагталдарны болдурбазы — экономиктиг ооредилге системазының чедиишкинниг ажылдаарының чугула негелдези болур.

Ажылчы чонналрның экономиктиг ооредилгезиниң талазы-биле чөвүзелдерни организастаан Белоруссияның, Казахстанның, Азербайджанның Компартияларының Топ Комитеттериниң, а ол ышкаш Донецкиниң, Киевтиң, Свердловскиниң болгаш партияның оске-даа чамдык обкомнарының дуржулгазынче 'кичээнгей салып, ону неттеретсе чогуур. Күрүне, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол органнарының, эртем база культура организацияларының болгаш албан черлериниң бо ооредилге дугайы күжениишкиннерин эң дээре кылдыр аайлаштырып башкарарынга ындыг чөвүзелдер дузалап турар.

ОКТЯБРЬДА экономиктиг ооредилгенин массалыг хевирлеринге, партия ооредилгезиниң системазынга чедиишкиниг ажылдаарының чугула негелдези болур.

ШЫН Дөртқү арын 5 1972 ч. 2 октябрь. 24

ЧОНУН АЛГАП, АЯН ТУТКАН КИЖИ

Республиканың хөгжүм-шин театрының хоочун артизи, Тыва АССР-нин алдарлыг артизи М. А. Рамазанова бөгүн 50 харлаан. Оон үжеи ажыг чылдары тыва театр-биле холбашкан. Бо үеним иштинде ол янзы-бүрү шинлерге, орус, тыва дылдарга 100 ажыг рольларны ойнаан. Марьям Алексеевнаның уран чүүлге башгайгы бызынары, бистиң театрывыстың сценазынга эгелээн.

1940 чылда Тываға ёзулуг профессионал театрны тургузары-биле театр студиязын ажыткан. Анда республиканың чүк-чүгүнден көргүзүг уран чүүлүнге салымныг оолдар, кыстарны өөредири-биле эккелген. Хөгжүм-шин театрының башгайгы салгалы ол. Өөредилгеге, чаа чүүлдерни билип алырынга чүткулдуг, ёзулуг уран чүүл деп чүл дээрзин студиянын кичээлдеринге шингээлип ап, кежээлерде янзы-бүрү шинлерге ойнап турган, ынчаарда-ла чонга «артист» деп хүндүткелдиг адалып турган чалыларның аразында кара-хүрен характерлыг, шынченгир, тывалаар (өөрү оны магзал-биле «сеүг тыва» дижир) татар кыс Марьям Рамазанова база бар.

Кызылдың № 1 школазын доозкан, 13 харлыында-ла төөгөн черин алган-йөрээген, анаа янакшылдың, чоргаарадың сеткилин илереткен шүлүүн солунга парлаткан, орус, совет литератураның артинелери-биле шөрү таныш Марьям (оскы өөргүге бөлээргө) черле аажок артисчи шинчилии-биле, өөредилгезинге кызымаа, башкының, режиссёрүүн айтып бергөн чүүлдерин, негелделерин дыка дүрген билип аптары, тывызығы-биле ылгалып турган. Режиссёр Иван Яковлевич Исполневтин удуртулгазы-биле студиянын сургуулдары Д. Фурмановтуң «Чапаев», К. Симоновтуң «Орус кижилер» деп шыкаш совет драматургиязының дээре деп чогаалдарын ойнап, башгайгы ажыгышкынын алган. Күүседикчилериннң дүржулгазынга, театрның (студиязының) байдалынга, режиссёрүүн сеткилинге тааржыр шии амдыгыында актёрүүн мергежилинге өөренип, оон чажыттарын ажыдып турар сургуулдарга ёзулуг школа болган. Совет эрге-чагырганың Орта Азияга бактаап тургустунганың төөгүп, кадыг-дошкун ангы демиселин көргүзбеен, интернационалчы ёзу сынныккен шинин ойнаазы тыва артистерге солун болган өөредилгиг болган. Анаа Марьям Зугираны ойнаан.

Студияны ол кончуг эки доозкан болгаш Москвада курунелин А. В. Луначарский аттыг театр институдунче киирер дугайында сүмеин башкыларындан, режиссёрлардан алган. Институтка ССРЭ-нин улустуң артизи М. М. Тархановтуң удуртулгазы-биле өөредилге шинлериниң киржип, реалистиг совет театр школазының кайгамчык артинелери-биле танышкан.

Талантылыг артист, режиссёр, педагог Ольга Ивановна Пыжованың чымчак чаагай кижизиг сеткили, ажылга негелделиң, уран чүүлүг тергиин билири — бо бүгү оон өөреникчилериниң дамчаан. Ындыг мозу-шынарны ол чылдың доозукчуларының тергиин студентизи Марьям Рамазанова бодунга сиңирип алган. Ол оон ажылының-даа аянзы, хөөнү болган.

Ол театр сценазынга 100 ажыг рольдарны ойнаан.

М. Рамазанова А. Салынскийниң «Мариялыңда» Гурьяновна, азы А. Макаёнокту ң «Шинткединде» — Полина ышкаш, чаагай сеткилдиг, амыдыралга быжыг турүштуг дерээженнериниң болган чамдык шинилерде сыйбынналп, доктаамал эвес ажыы-чанныг кижилериниң-даа рольдарын тергиин эки күүседип шыдаар, шынарак дээн артист болур.

Роль бүрүзүнге Марьям Алексеевна бүгү сеткилинден белеткенир. Шинге болуушкунувун үезин, оон онзагай чүүлдерин, национал ажыы-чанны ол бодавышаан, ук шинии амгы үеге, амгы көрүкчүге барааладып турарын ол утпес. Ынчангаш оон рольдарындан артистиң ук болуушкунга, кижилерге хамаарылгазы (үенин бедик негелдезинге дүштүр) илдең. Фин драматург Хелла Вуолийокинин «Истина» деп шинизин бистиң театрывыстың орус болуу тургускан. Шин көрүкчүдерниң сонуургалын чаалап алган. Ында М. Рамазановаиың ойнап турары черле онзагай.

Бажар-оптуг, негелги, чаңшазчы, хөреңгитен эрге-чагырганын кампгылаан, хууда амыдыралга безин төлеп чок кижилерни ол оттуг көрүп кочулавышаан, капиталистиг ёзу-чурумнуң буурап-дүжерин билип, чөөкшулап, оргар чаңныкты — ажылчыннарның тура халышкынын манап орар. Байлак, шөлүн сеткилди артист кончуг бүзүреңниг көргүскен.

Профессионал деннели, актёр дүржулгазы бедик артистиң күженнишкинии-биле, бүгү сеткилин берип ойнаптары рольдар ам-даа оон мурнунда дээрзинге идегээр апаар.

М. Горькийниң «Васса Железновазын» орус болук ойнаар боор дээрзинге ол идеген, бодунуң эң ынак маадырының ролюн бүгү тала-биле өөренип, орус дылче очулдуртунган «Хайыран-ботка» киржириниге ол белеткенип чоруурунда алдептиг чүве чок. Чогаадыкчы ажыл дээрге хей-хей чылларның дүржулгазы, а актерга психологтуг белеткел, хөөнчүлге болбас деппе?

Артист, лектор, шулукчу, журналист, очулдурукчу, театрда хей-пиити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи... Марьям Алексеевнаның хей талалыг, солун амыдыралын шуптузун төөгүүрүг берге боор.

Театр уран чүүлүнүң, Горькийниң, Лермонтовгуң дугайында оон лекцияларо материалды ханы билири-биле чергелештирип актёрүүң дыннакчы-биле харылзаны ажыдыптар дүлгүүрүг тыптары-биле кижилериниң сеткил-сагыжынга дээп турар. Ынчангаш оон лекцияларо академиктиг курлаг эвес, а «шыкты» дыннакчыларга дээштиг, тодаргай.

Этким үнүүг ырым ырлап,
Чонум алган аян тутпам,
Эртинелп эгээртпинмес

Чоргаар байлак төрээн Тывам — деп одуругуг ырны билбес кижи биште ховар. Оон солун Марьям Алексеевна бижээн, а аңаа чараш аялганы Р. Бейзенбиль погаткан. А «Бүрөөжик ирейниң тоолдары»... Тыва фольклорну эки биир автор кыска тоолдарны биживишаан, А. музыкант В. Тока бо тоолдарның бирээзинге үнделелеп симфония чогаалың бижээн.

Марьям Алексеевнаның хей талалыг ажылдарының кезикчамдыызын доктаай чугаалаарга ынаг-дыр.

М. ДҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: М. А. Рамазанова «Шинтиеле» деп шинде Полинаның ролюнда.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СПОРТ МАСТЕРИ ШОЙДУК

— Тыва спорт мастерлерине база бир мөге немешкеп — деп, өөрүнүг медээни Кызылда анмыктарның спорт школазының директору, хөөтүт күрешке ССРЭ-нин спорт мастерү Болат Монгушович Чөпшек биске дыннатты.

— Кымыл ол — деп, дораан-на, сонуургай бердивис.

— Талантылыг аныяк мөге Александр Шойдук-тур йиин. Ол Хабаровскиниң күш-культура институдунуң бирги курузунуң студентизин кижи чүве. Бистивиде келди, оон спортчу амыдыралы-биле танышып болур силер — деп, ол чугаалады.

Бистер Александр Шойдукбиле ужуражып, чугаалаштывыс. Аныяк спортчуның чедиишкиниверин солунуң номчукчуларынга дорту таныштырар деп шиитпирледивис.

Александр Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажынга төрүттүнгеп. Шагаан-Арыгга оңгу класче доозкаш. Кызылдың уран чүүл училищезинниң үшкү курузунга чедир өөренгеш, ыдыктыг херээ — шериг албанын эрттирери-биле 1969 чылда чорупкан.

— Каш чылдан бээр хүрежип эгеледиң силер?— деп сонуурган айтырдывыс.

— Үш чыл улай классиктиг болгаш хөстүг хүрештиң арга-ларын, тактикаларын өөренип, оон маргылдааларынга киржип келдим — деп, оон кыска харыны алдывыс.

Мындыг кыска хуусаада канчап бедик мергежилди чедип алган кижи боор дээрзи бистя кайгады берди.

Александр школага-даа, училищеге-даа өөренип тура, хүрештиң сонуургап көөрдеп өске, аңаа киржип, күжүн шенеп көрбээн. Ынчалаа-даа моге болуруның бүгү шынарлары аңаа тургап.

Шойдук шериг албанынга бир чыл болуп чорда, кезектеп классификат хүрешке киржир 48 килограмм денелиг кижи тывылбайн баарга. Александрны киирер деп шиитпирин үндүрген.

— Кажан-даа хүрежип көрбээн, оон аргазын билбес мен — деп, чөптүү-биле шының ол ынчаарда сөглээн.

— Ажырбас, өөредип алыр бис — дээш, оору алдырбаан. Оон эгелээш, классиктиг хүрештиң чажыттарын ол шынгыызы-биле өөренип киришкеп. Аныяк дайынчының хүрешке салыминың тренерлер дораан эскергеш, белеткелдя улам күштелдиргеп.

Шойдук 1970 чылдың июльда бир-ле дугаар Оожум океан флодунуң маргылдаазынга кирипшкеп. Аңаа Хабаровскиден, Магадандан, Сахалиниден, Совет Гаваньдан, Камчаткадан, Куриль ортулуктардан шырак могелер келген. Шойдук бо хүрешке ийиги черни алгаш, ССРЭ-нин Чепсектиг Күштериниң классиктиг хүрешке бирги черни дээш маргылдаага киржир флоттуң чыында командазының составынга кирген. Маргылдаа 1970 чылдың августа Ростова-Дон хоорайга эрткен. Биетиң эжиниг аңаа бешки черни эдээш, классиктиг хүрешке ССРЭ-нин спорт мастериниң кандидадының нормазын күүседкеп. Оон соолүнде Александрны спорт ротазынга киирген.

Ол хөстүг хүреш секциязынга киржир күзелин илередирге тренерлер өөрүшкүүбиле хүлээп алган. Дүржулгалыг мастерлериниң арга-сүмеин хандыр өөренип киришкеп. 1971 чылда Оожум океан флодунуң хөстүг хүрешке бирги черни дээш маргылдаага Шойдук Хабаровск крайның төлээзи болуп киришкеп. 48 кг деңгиге Россия Федерациязының автономнуг республикаларының, крайларының, областарының шилиндек 19 мөгеин киришкеп. Александр Шойдук бо улуг маргылдаага ёзулуг тура-соруктуг хүрешкеп, оон спортчу талантызының чажыды илереттингеп. Бодунуң онагларын ол арыг тиилеп турган. Адак соолүнде Оренбург областың төлээзи мастер Искаков-биле хүрешкеп. Кайы-даа спортчунуң арга-мергежилиниң бедиин, күштүүн чыылганнар магадаан. Дүржулгалыг мөге аныяк эрни түгле чаңгыс сан ашкаш, тиилзэн. Александр Шойдук ийиги черже үнүп, ССРЭ-нин спорт мастери атты бүзүредиг чедип алган. Оон спортчу белеткелиниң түңнели ол болган. Аныяк мөгеге мөңгүн медальды тывыскан.

Комсомолчу Александр Шойдук спортчу амыдыралче чаа-ла хапылап кирип орар, 22 харлыг аныяк мөге. Оон мурнунда каш чылдың шудургу өөредилгези, белеткели база маргылдаалары бар. Аңаа тура-соруктуг спортчу чедиишкиннерниг болуру чугаажок.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: А. Т. Шойдук.

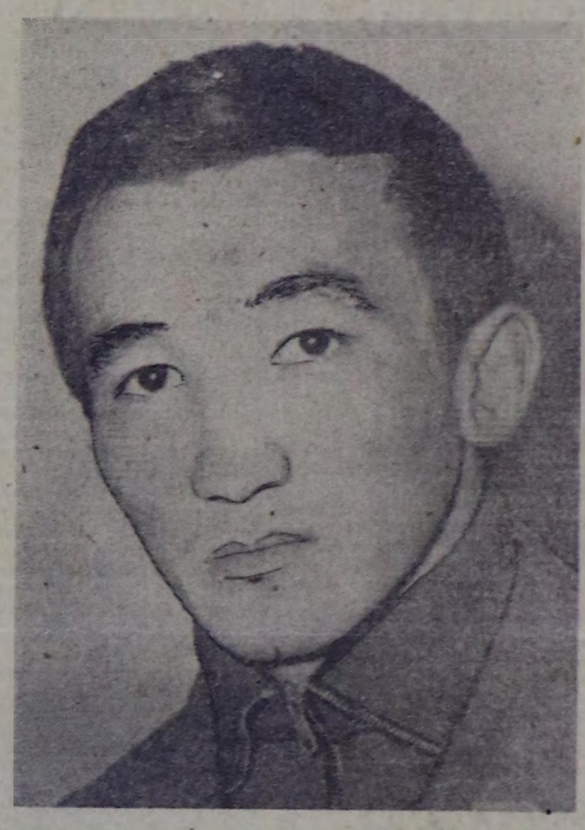

АЙТЫРЫГ-ХАРЫЫ КЕЖЭЭЗИ

Комсомол райкомунуң бирги секретары Б. Ламажаа чылганнарга Тес-Хем районнуң спортчуларының эртеп болган бо чылдарда чедиишкиннерин кысказы-биле таныштырды. Чугаазының кол-ла кезээ амгы үеде чугула соруга — ГТО-нуң нормаларын дүжээрингө турацкаан. Самагалдай суурга спорт темазынга турацкаткан айтырыг-харыы кежээзи ынчаар эгелээн. Чарлалды элээн каш хонук бурунгаар азып, айтырыглар чыыр хааржакты тургускан турган. Кирген айтырыгларны үш болүкке чарып болуп: делегейниң болгаш чурттуң спортчу амыдыралынган, районда күш-культура ажыдының байдалы база спорт хереқселдери болгаш тудугларының.

Чайгы Олимпий оюннарының дугайында солун дыңнадыгны партия райкомунуң ажылдакчызы Б. Шыырап кылган. Районнуң шырак шыдыраачызы Ш. Кочега шыдырал спортунуң төнгүзүн, оон хөгжүлдезининң дугайында чугаалаан. Тес-Хемниң хоочун могелериниң дугайында Ю. Балчар кырганнардан дыннаан чугааларын сонуургаткан.

Райкүүском даргазының орлакчызы Ч. Шулуу-Маадыр чамдык айтырыгларны харыылаан.

Спорт залы район төвүнде чок, бо чорук спорт ажылын экижидеринге шаптыктап турар. Оңу кажан түларын сонуургаан элээн каш айтырыглар бар болган.

— Айтырыг шын-дыр. Шиитпирлер өйү келгенин бистер билир бис. Чондан депутаттарга чагыг кылдыр база кирип турган. Күүсевчи комитетке чугаалашкаш, үстүкү органнардан дилегни кылын турган. Ынчалаа-даа спорт залының түзүүн планга киирбейн келгин. Чүге дээ, Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00922.

туура, Советтер бажыңнарының улуг тудугларының янзы-бүрү чылдагааннар-биле доозулбастаан. Культура бажыңының түзүүн 50 чылга уткуштур доозар дээш ажылдан турар болгай бис. Маңаа комсомолчулар, ажылактар шеф дузаазын көргүзер ужурлуг. Эрги Культура бажыңын спорт залы кылыр эде кылырын шиитпирлээр, а оон соонда чаа-ла дугайында чугаалаар апаар — деп, эш Шулуу-Маадыр харыылаан.

— Спорт хереқселдерин салгыларын экижидерияче утпангаан айтырыг бар-дыр. Бо талазы-биле комсомол райкомунуң секретары сос дилеп турар-дыр — деп, даргалакчы чарлаан.

— Чоокта комсомол обкомунуң III пленумунга бүгү-ле спорт хереқселдери, хөөн Кызылда барын дыңнатканн. Ам чүге райпо-дамчыштыр' чагыгларны киирип, сөөртүп алыры арткан. Тес-Хем райпозу оңу кичээнгейге алыры чугула — деп, ол чугаалаан.

Бөлүк айтырыгларга районнуң спорт комитединиң даргазы Д. Мөңге харыылаан.

Спорт даргазындан айтырыглар хөй болган. Ол колдуунда-ла районга спорт ажылын экижидеринче утпангаан. Чамдык айтырыглар бир-бир болап көөрге, шүгүмүлел-даа хевирлиг. Канчыг секциялар кызын ажылдаарыл? Хереқженнер командалары бар бе? Каток түге кылбазыл? дээш өске-даа айтырыглар бар. Белир үеге планнаар, канчаар ажылдаар талазы-биле ап чорудар хемчеглерни кежээниң киржикчилери дыннаан.

Районнуң спорт комитеди төлдргай түңнелдерни моон үндүрер, ажылды эки удуртур ужурлуг.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

АКЫ-ДҮҢМА БОЛГАРИЯДА

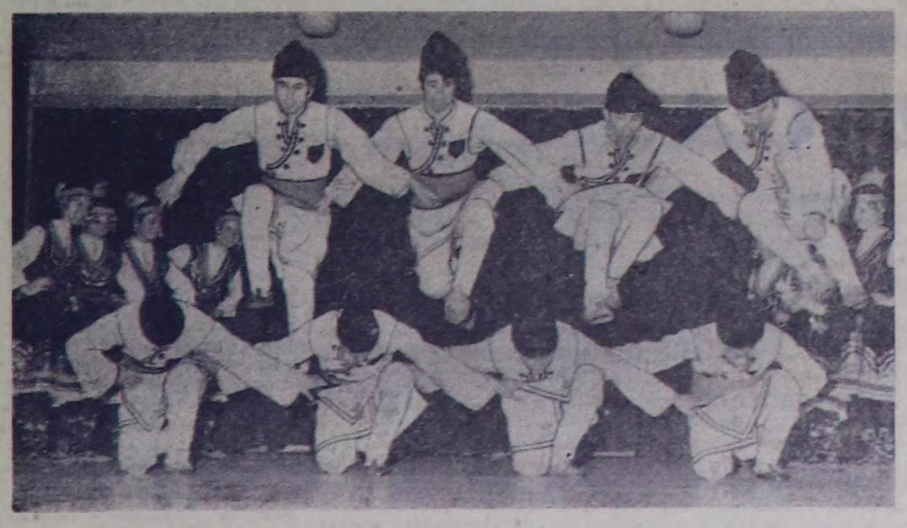

Социалистиг Болгарияда улустуң бот-тыныгыр уран чүүлү кажангыындан-даа артык чечектелип турар. Амгы үеде ажылчыннар клубтарында болгаш Культура бажыңнарында ниити ырының 470 болгаш танцының 250 ансамбльдери, 180 оркестр коллективтери ажылдап турар. Дыка хөй талантылыг коллективтериниң көргүзүүлери чүгле оларның төрөөн черлеринде овес, харын-даа даштыкыларда-да сураглаан.

ЧУРУКТА: Врача хоорайда «Хөгжүлде» деп номчулга черинин таныш болүүмүн. оны көргүзүп турары.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

А Г А А Р

Бөгүн республикага бүргеп, аныяр, чамдык черлерге биче хар чаар. Агаарның температуразы барыын районнарга 0—5 градус чылыыр, өскелериниг 0—5 соор.

Кызылга бүргеп, аныяр. Хар янзы-бүрү угланышкынның конпак, агаарның температуразы тик градус болур.

САДЫП АЛЫҢАР!

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызылда артык кезектер базазында дараазында номерлерниң подшипниктерин хостуг садып турар. 113 Л, 313, 314, 317, 320, 410, 411, 1220, 1310, 1311, 1609, 1610, 1616, 2308, 3213, 3611, 5306, 7216, 7309, 8112, 8116, 8318, 26903, 32412, ЗН 32615, 42413, 42520, 46117, 62613, 604705, 776901, 86911К, 926722, 2007132.

Адреан: Комсомольская кудумчузу бажын, 97.
Телефон 26-42.

СПОРТ

ШЫДЫРАА. Республиканың «Урожай» эки тура спорт шиитпилелиниң шыдыраа талазы-биле чемпионду ат хаяа районнар аразында хууда болган команда талазы-биле маргылдаазы бо хүнзерде шаңысылалда өгелээн. Командага ийи эр, бир хереқжен шыдыраачылар турар ужурлуг. Ынчалаа-даа чамдык районнардан командалар четпе кээн. Маргылдаага он үш кижи киржип турар. Оларның ийиги бирги разрядтыг. Бо дээрге Өвүрүң төлээзи Оожаак Кызыл-оол база Тандыдан Оожаак Сенлаш. Ам дээрезинде ийи салгал эрткен. Ийи бирги разрядтың мурнап турар.

* * *

Хоорай маргылдаазының хоску, оңгу салыгларо болгаш соңгаарлаткан оюннарның салыштыкыны эрткен дыштанныр хүнзерде болуп эрткензин. Оңгу салыгда В. Бакаев — С. Маадыны, П. Берюкич — В. Кудиновту уткулаан. Өске ужуражышкынывар соңгаарлаттынган.

Мурнуку салыгларда чедир ойнаттынмаан ужуражылгазардын кымга-даа уттурбаан, хөөм-даа кылбаан маргылдаага мурнап турар Юрий Быков Белек Оожаакка уттурган В. Онуфриевти уткаш, М. Кенин-Лопсан-биле хаймажаашкаш, Виктор Смирнов бодунуң туружун аазап бажыглаш алган. Бичө-оол Оюпар М. Кенин-Лопсанны уткаш, Б. Оожаак-биле хаймажашкаш.

Ынчангаш оңгу салыг соонда Ю. Быков сос санныг, бир соңгаарлаттынган оюнчу, В. Смирнов 7,5 санныг, бир соңгаарлаттынган салыглыг. Б. Оюпар оңган 7,5, В. Лукаков тестан 7,5 санныг болуп, өскелерни мурнап турарлар.

О. МАЙДЫР.

СТОЛ ТЕННИЗИ. Хоорайның «Спартакиада эки тура спорт шиитпилелиниң бирги черин дээш стол теннизиниң маргылдаазынга 10 команда, 40 хире спортчу киришкеп.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демпеселдиң түңнелинде № 62 кожуп чоруур механизаттыгган колониянның командазы бирги черни алган. «Спартак» эки тура спорт шиитпилелиниң шилчиир кубогу, ымпел-биле шаңнаткан. Уран чүүл училищезиниң төлээлери үшкү шаңнарлыг черлерни ажылдан кылыр үезин келген.

Н. КУВЕЗИН.

телевидение

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.20— Документалдыг телефильм. 19.35—«Школа, өг-бүле, хөй-ниити». Дамчыдыкта. 20.05— Бистиң аалчывыс — Адыгей автономнуг областың «Орида» деп ыры танцы ансамблиниң концерти. 22.35—23.00—«Орус үзелер». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Кыз Жибек» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.45, 12.30, 15.15, 18, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир эвес сен эр болзуңаа» 15, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хоорай ырызы» 15, «Ачазы» 16.30, 18.40 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооллар» 9, 10.50, 12.40, 14.40, «Республика прокурорунга позиция комиссарының мичиишкини» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киржилиниң 23-54, кырысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыдыраа киржизиниң 37-13, культураа киржизиниң 23-54, көзээ ажылдың киржизиниң 21-47, үлегтер киржизиниң 22-64, чагаа киржизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киржизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун неделяда барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң чагыында Тывадың ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, кавтыжыңаар!

1925 чылдан үнелиптеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 25 СРЕДА № 252 (9020). ортээ 2 поп.

Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын экижидиңер! Совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга күш-культураны калбаабиле нептерединер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛЫНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ГТО—БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Коммунистиг партия болгаш Совет чаазак улустуң кадыын быжыглаарыпче, оларның күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринче доктаамал сагыш салып келген. «Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырып турарының түпнелинде сөөлгү чылдарда күш-культура шимчээшкинни бистиң чуртувуста көстүп корбээни-биле калбарган. Спортту улам сайзырангайжыдар соругааны СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айтыкан. Ол соругага үнделзээш бо чылдың март 1-деи эгелеп Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплексин — ГТО-ну амыдыралга боттандыра берген.

Моон мурнунда дужаан турган комплекс миллион-миллион совет кижилерниң кадыын быжыглаарынга, күштүг, туттунгур, дидим болдурунга, күш-ажыл кылырынга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга эрчемок чугула чаңчылдарны, шынарларны берген.

Бистиң чуртувуста коммунизм тургузуушкунуңуң айтырыгларын шапкыны-биле шиитпирлеп турар бо үеде, амыдырал кижилерден негелдени бедиткен, оон күш-ажылчы аргалары өскерилген. Ынчалгаш ГТО-ның чаа комплексин янзы-бүрү нааы-харлыг кижилерни хаара тутkан, оларны дужаары кижиниң күш-дамыр оюндезинге ажыктыг, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга. Ада-чуртуң камгалаарынга кезээде белен болурунга дузалаар. Оон ынай сагыш-сеткилди байлак, мага-боду чараш, шырак кижилерни өстүрериңге, коммунистиг аажы-чанчы болгаш совет патриотизмни кижизидеринге ГТО-ның негелделери чугула черни эзлээр. Ынчангаш ол совет күш-дамыр кижизидилгезининг программалыг үнделзини болур.

Бо чылдың апрель 17-де СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлези «ГТО-ның чаа Бүгү-эвилел күш-культура комплексиин республикага боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды ӱзээп алган. ГТО-ның комплексиниң нормаларын дужаарынга эки түпнелдерлиг болган райоя аазы хоорайны шаннаары-биле партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туғун доктаатkон.

Чаа күш-культура комплексиин амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң республиканың чер-черде партия, совет, комсомол, профсвивел болгаш спорт организацияларының чамдык ажылдарны кылган. Бирги эзлчегде комплекстиң ужурдузазын чонга тайылбырлаар, оон нормаларын дужаарынга болгаш хүлээп алырынга белеткелдя чер болганга чоруткан.

Республиканың бүдүрүлгелеринде, колхозтарында, совхозтарында, албан организацияларында, өредилге черлеринде 38 мун ажыг кижи ГТО-ның нормаларын дужаарынга кирипкен, оон иштинден 198 кижи хамаарышкан чадаларының комплексиин долузу-биле дужаагаш, демдектерин алган. Моон алырга чер-черде чаа комплекстиң нормаларын дужаар хемчеглерин ап эгелзээн. Ындыг болза-даа ГТО-ну дужааза чогуур улустуң ниити самыга хамаарыштыр алыр болза, дужаап эгелзиннериниң хуузу аазаш болуп турар. Оларның хөй иеруузу аныяктар болгаш школачылар. Комплекстиң дөртkү болгаш бешки чадаларын дужаап эгелзиннер Кызылда, Ак-Довуракта, районнарда хөй эвес. Бии-Хем, Тожу, Эрзин районнарында мынчага чедир чаңгыс-даа кижи бешки чаданың нормазын дужаарынче кирбээни четпес. Таңды районундан дөртkү чаданы дужаар үжурлуг 4500 хире кижиниң түгле 162-зи киришкен. Өске черлерде байдал оон дээредевес.

Кызылдың № 11 школазының республика эмнелгезиниң дааранылга комбинадының коллективтеринде. Таңдының «Элегее», «Тиилелге», Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозтарында хөй-ниитя организациялар ГТО-ның комплексиин пропагандалаар, оон нормаларын дужаар болгаш хүлээп алыр талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Республика эмнелгезиниң ажылдакчылары ГТО-ның комплексиин дужаарынга массалыы-биле киришкен, оон 760 кижи нормаларын күүседкен. Кызылдың № 11 школазының күш-культура башкызы Ю. Козлов өөреникчилериниң ортузунга чаа күш-культура комплексиин нептерединг дээш улуг ажылды чорудуп, бүгү школачыларны оон нормаларын дужаарыиче хаара тутkан. Юрий Николаевич боду өскелерге үлегерин көргүзүп, дөртkү чаданың нормаларын тергиин эки дужаагаш, алдын демдек-биле шаңнаткан.

ГТО-ның күш-культура комплексиин амыдыралга боттандырар талазы-биле ап чорудун турар хемчеглер ам-даа чогуур петелдеге четпес. Дыка хөй үлетлүр бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, албан организация, өредилге черлери чаа комплекси пропагандалаар, оон нормаларын дужаар боттуг ажылды чорутпайн келген. Ындыгларга наймыылалда Кызыл-садыг черн, түүйбу заводу, республика типографиязы, электростанция, ортумак өредилге черлери, Тес-Хем, Бай-Тайга, Чоон-Хемчик, Бии-Хем районнары хамаарышыр. Бо черлерде спорт ажылдакчылары партия организацияларындан, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринден чогуур деткимчени болгаш дузаламчыны албайн турар.

Чаа күш-культура комплексиин амыдыралга боттандырар дугайында партия болгаш чазактың доктаалын күүседир дээш чер-черде партия, совет, профвивел, комсомол, спорт организацияларының ДОСААФ комитеттери боттуг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг. ГТО-ның ужур-дузазын кижи бүрүзүнге чедир пропагандалаар, стендилерни, бүлүңнарны тургузаар. Бо талазы-биле мурнакчы ажылдыг коллективтерниң дуржулгазын нептерединг ужурлуг. Стадионнарны, залдарны, катокторлары, боодалга черлерин комплекстиң нормаларын хүлээп алырынга таарымчалыг кылдыр дерипп, оларның ажылдазын экижидер. Аяа белеткел болгаш ГТО-ның нормаларын дужаарының маргылдааларын эрттирериниң графигин тургузары эргежок чугула.

Спорттуң кыпкы сезону келген. Хаак базааларын, катокторлары эки кылыр, олар комплекстиң нормаларын дужаар негелделерни хандырган турар ужурлуг.

ГТО-ның нормаларын дужаарын дүргеп болгаш калбаабиле чоруткан тудум-на, кадык-шынарак, бижыг тура-соруктуг, туруштуг кижилер хөйүн-биле кижизиттинер. Ол ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезин экижидеринге улуг салдарны чедирер. Оны чедиишкинниг шиитпирлээри — партия болгаш хөй-ниити организацияларының бүгү-ниитиниң херээ.

П. Ф. ПАРШУКОВА, З. Л. КУРЧЕНКО ОЛАРГА ТЫВА АССР-НИҢ ШКОЛАЛАРЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ БАШКЫЗЫ ДЕП АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Прасковья Филипповна Паршуковага — Тыва АССР-ниң чырыдыышкыл министрлиниң оралакчызы.

Зинаида Лифантьевна Курченкога — Тыва республикалыг совет кооперативтер профессионал-техниктиг училищезиниң директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай.
1972 чылдың октябрь 23.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Антонина Матвеевна Ерахтина — Кызылдың республика типографиязының эң хоочун өрукчүлериниң бирээзи. Типографияга чээрби беш чыл өрукчүдеп келгеш, кайкадык, эрестиг ажылдап турар. Бүдүрүлгеге кончуг эки ажылдап турары дээш хөй удаа шаннадып, хүндүлел бижиктерни ап келген. Ол ам бүдүрүлге планын күүседипшеп, база-ла өрүлде кассазын эдепкен ажылдап турар.

ЧУРУКТА: А. М. ЕРАХТИНА.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ӨРУЛГАЛЫГ БОЛГАН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш Кызылдың алгы заводунуң коллективи бо чылдын эрткен тос айларында күжениишкинниг ажылдаан.

Завод чыл эгезинден бээр 763 мун ажыг рубльдиң продукциязын садып саарган азы планныг онаалдазын 104,9 хуу күүсеткен. Бүдүрүлге эрткен чылын карылгалыг ажылдап турган болза, бо чылдың эрткен айларында 42 мун рубльдиң орулгазын алган. Мону заводка күш-ажылды организастаарын экижидер болгаш бүдүрүкчүлүүн бедидер хемчеглерни чорудуп, ажылчыннарның ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдиргенининг түпнелинде чедип алган.

Коллективтиң кежигүннери чигэтти болгаш материалдарны ажыктыг база камналгалыг чарыгдаар талазы-биле демисежип турар. Идик кылыр цехтиң кижилери 14.500 дөрбелчин дециметр хөмнү, кидис идик кылыр цехтиң коллективи 7.600 килограмм дүктү камнап алган.

Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда Полина Казанцеваның, Иван Копаневтиң, Мария Кондратованың удурткан бригадалары чоруп турар.

(Бистиң корр)

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

Кызыл туктуг Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажыл-агый черииң ишчилери Улуг Октябрьның 55 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле үткүп тураалар. Ажыл-агый чери бо чылдың үшкү кварталында продукция сайгарарының планын 120,8 хуу, күш-ажылын бүдүрүкчүлүүнүн онаалдазын 112,4 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 381 мун рубльдиң продукциязын сайгарган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенииң күсели-биле онаалгадан ажыр он мун ажыг рубльдиң орулгазын алган.

Социалистиг чарыштың бирги черин Михаил Иванович Сандракайлов баштаан ыяш үлетпүр цех эзлеп турар. Мурнакчы цех он айларның программазын 36 хуу ажыр бүдүрүлгеге белеткеп алган.

Ырбанның, Чербинин ыяш шүүктуларының ажылчыннары эки ажылдааннар. Мынза Борис Иванович Бухаровтуң ыяш белеткээр бригадазы эң даапе коргузуглуг. Ыяшты ужурар, кезер, белеткээр талазы-биле мурнакчыларга Владимир Ерошенко, Фаина Бахарева, Семен Килин олар хамааржыр.

Ыяш үлетпүр ажыл-агый черииниң ажылчыннары бодуңун кол соругазы — Октябрь байырлалынга чедир он бир айларның бүдүрүлге онаалгаларын бүрүн күүседиринге бызыг бүзүредиглер.

Д. ЕНДАН.

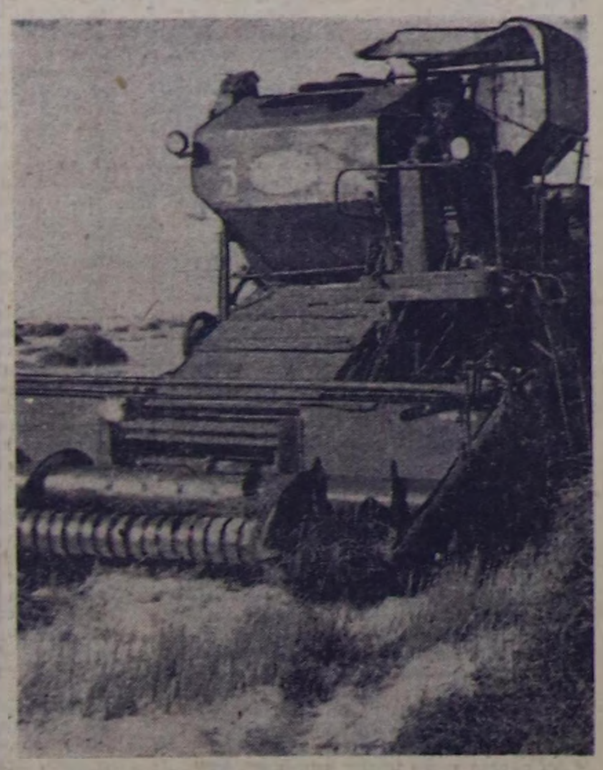

«Саян» совхозтуң механизаторлары тараа даап демнеглеп бо хүннерде бешин соксагнайн турарлар. Бо берге болгаш харыыалгалыг херекке ёзулуг-ла маадырлыг чорукту «Саян» совхозтуң комбайнери Эниктиен Эрес-оол болгаш «Межегей» совхозтан дузалажыры-биле чеде берген комбайнер Николай Счастливцев олар коргүүп турар.

ЧУРУКТА: комбайнер Н. СЧАСТЛИВЦЕВТИҢ харта бастырган тавычаны бастырып турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ТУК—КЫЗЫЛЧЫЛАРДА

СЭКП-ниң Кызыл хоорkомунуң болгаш хоорkүүскомунуң хуралдаар залында хоорай Совединиң ажыл-агыйларының мурнакчылары, бо күскү чаагай дүжүттү ажаап алырынга идепкейлиг киришкен үлетпүр бүдүрүге, албан организация черлериниң төлүдекчилери, партия, совет ажылдакчылар, студентилер шыгырт долдур олурупкан. 1972 юбилейлиг чылдың албек тараазын ажаап алырынга чайынналчак чедиишкиннери дээш, районнар араазында шилчип чоруур Кызыл туктуг тыпсырыгга турасиаатkан хуралды партияның Кызыл хоорkомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов ажыткаш, хоорkүүскомунуң даргазы С. К. Красныйга ӧг берген.

Бо чылын Кызыл хоорай Совединиң совхозтарының ажыл-ишчилери боттарының хүн бүрүдеги чүткүлдүг күш-ажылы-биле мурнунда чылдарда турган көрбээн чаагай дүжүттү остурүп шыдаан. Оны ажаап ап, күрүне мурнунга планның онаалдазын октябрь 23-ке чедир 3,7 катап ажыр күүседип, шуптү 3754 тонна эки шынарлыг тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырынга киргизип болгаш ол дээрге республиканың дужаага чоруур планындан 2 ажыг катап хөй болган.

— Партия обкомунуң бюрозунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң мурнунда, күскү хоку ажылдарын доозуп, тиилелгени чедип алганынар дээш ынаг байыр чедирип, шилчиир Кызыл тукту тыпсырын чөпшээреп көрүүер — деп, эң Тока чугаадаарга, аалда олурганнар диңмиттиг алыш часкаашкыннары-биле үткаан. СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары эң Добромыслов, хоорkүүскомдаргазы эң Красный шилчиир Кызыл тукту хүлээп алганнар.

«Көк-Тей» совхозтуң механизаторларының мурнундан комбайнер И. Т. Шалагин сес ап үүре чугаалаан. Боттарының хову-шөлдеринде күскү ажыл-херээн шалыпкын доосkаш, кожазы бии-хемчилерде барып дузалажып турар өөрүүн мурнундан Иван Тимофеевич бедик үнелемшинни дээш партия обкомунга, Министрлер Чөвүлеливе, облпрофчөвүлелге өөрүн четтиргенин илереткен.

ЧУРУКТА: тук тыпсын турарының үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БЕРГЕЛЕРГЕ ТОРУЛБАЙН

Жданов аттыг совхоз күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин ийи чартык ажыг катап күүседип, ол талазы-биле Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларының арааныга тиилелиг болуп келген.

Оон-биле чергелештир совхозтуң ажыл-ишчилери күскү чер андырылгаазын болгаш үрезин уруушкунун үргүлүүлеп турар. Амга чолар ында андараа чогуур 2300 га черниң хой кезиин чарып, үрезин уруушкунун бүрүн доозуп турар. Жданов аттыг совхозтуң тараа шөлдеринде Донгак Дартан-оол, Доржу Маадыр-оол, Донгак Начып-оол, Онан Ирепая болгаш оскелер-даа боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседип берген. Чер аңдарылгазында Мөгедир Кызыл-оол, Санчат-оол Марат-оол, олар эки коргузуглерни чедип алганнар.

Тываның ажыл-ишчилериниң бо чылын Төрээн чуртка бергеп чаагай тараазында бистиң Жданов аттыг совхозтуң тараажыларының болгаш механизаторларының төлептиг үлүг база кирген. Күстүң эң чугула ажылы болур дүжүт ажаап алышкынын болгаш мал чемниң белеткелин доозуп, малдан алыр продуктуларны садар талазы-биле хүлээлгелистиг күүдүлүшаан, кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирер соругаазы мурнуузуна салып алган бис.

Д. ДУГУР-СЕРЕН,
Жданов аттыг совхозтуң директору.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

«Ростов областың Зерноград районунуң Ленин аттыг колхозунуң партия организациязының ажылының дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалыг Донның бүгү коммунистери удут чүүлдүгзүнүүшкүн-биле утkаан. Ону өөренишаан, олар партия организацияларының ажыл-чорудулгазында четпестерни илередип. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының талазы-биле доктаалда айтыгнаган соругаларны күүседиринин оруктарын айтып турар.

Колхозчу тараачыннар дутайында сагыш салышкыны дээш СЭКП Төп Комитединге өөрүн четтиргенинин илерге-йлевишаан. Ленин аттыг колхозтуң коммунистери боттарының хуралынга партия ТК-ның доктаалын чугаалажып көргөн.

СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле колхозтуң партия организациязының соругаларының дутайында илеткел кылдаа партком секретары Л. В. Колесниченко СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, колхозтуң партия организациязы бодунуң политиктиг болгаш организаторлуг ажылын ниитиниң бүдүрүлгезин улам ынай күдүреринче болгаш интенсификастаарынче, коммунистерниң болгаш бүгү колхозчуларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидеринче утландырып турар дээрзин демдеглээн. Чер ажылының культуразын бедидеринче, кодээ ажыл-ишчилерден аразында социалистиг чарышты калбартырынче, кодээ ажыл-агый продукциязының шынарын бедидеринче үзүт киришкей салдының турар.

Агаар-бойдустуң байдалы талармча чок берге болза-даа колхоз бо чылын бир гектардан-на 21 центнер тараны, 15 центнер тарымал тоорукту ажыктыг чоннары агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, чаагай үзеп дүжүттү чидирип чокка ажаап алыр, күрүнеге тараа садар планның онаалдазын ажыр күүседир дээш эрес-шудургу ажылдаанын ол айтыкан. Бо хүннерге чедир Тываның хову-шөлдеринден 130 мун тонна эки шынарлыг тараа күрүне шыгжамырынга киргизип болгаш ол дээрге республиканың дужаага чоруур планынын 2 ажыг катап хөй болган.

Партия хуралы бүдүрүлгезин организастаарың: адырлар ажылының структуразынче шилчилгенин, ажыл-агыйның ниитиин сайгарылгаларын доозарын, күш-ажылдың норма-чижээн экижидерин сайзырангайжыдары эргежок чугула дээрзин демдеглээн.

Кодээ ажыл-агый техниказының ажыктыг база ажылымнын дүрген чоруур трактордар болгаш оске-даа машиналар-биле чепсегларын улам экижидерин партүзомдан болгаш колхозтуң баштаар черинден хурал негээн. Колхозчуларның амыдырал-чурттал-газының болгаш социал-культуразының байдалын экижидериниң, ниитиниң херегдел фондузун көвүдеринин, чурттакчылыг кедээ суурларны таагайжыдыр талазы-биле планны боттандырарының дутайында партком болгаш колхозтуң баштаар черинден доклаймал сагыш салыр сөөрүлүт.

Беш чылдың төнүүзүнге чедир колхозка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остурериниң болгаш бүдүрүлгениң экономиктиг ажыктыгын бедидеринің талазы-биле хемчеглерни хуралга чүүлдүгзүнүп, деткээн.

Хуралга делегеренгей доктаалды хүлээп алган. СЭКП ТК-ның доктаалын бир үе-биле чүүлдүгзүнүп турарын, ону боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ында айтыкан.

Хуралга партияның Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко чүве чугаалаан.

(СЭТА-ның корреспонденти-зи).

Дондо-Ростов.

КҮРҮНЕГЕ 20000 ТОННАНЫ САДАР ДЭЭШ

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунуң юбилейлиг чылында Бии-Хемниң тараажылары кайгамчыктыг чаагай дүжүттү өстүрген. Ол дүжүттү өстүреринге тарилганы ёй-шаанда чорутканы, шөлдерге агротехниканың бүгүде негелдеринге ажыглаары болганы артнен чайын ханпаанакшын чок болганы улуг салдарлыг болган. Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң шөлүнге 26000 тонна органиктыг чемнигчидилгени төккен. Шуптуг 24000 га тараа культураларының шөлүнүң гектар бүрүзүнге-ле 60 килограмм минералдыг чемнигчидилгени үреэнин-биле катай чаштырган. Ол шыкаш 15000 га черге чемнигчидилгени самолёт-биле чаштырган.

Чаагай дүжүттү өстүреринге чер ажыл-агыйының түспей эртеницилериниң болган хову-шөлдерге ажылдап турган механизаторларның киирген үлүг улуг. Чижээлээрге, «Кызыл тараачын» колхозтуң агроному В. Иконников, «Өөк» совхозтуң агроному В. Евсеев олар билиг-мергежилиг чаагай хереекке харан чокка бергенин демдеглээр херек.

Дүжүт ажаалдазының эге хүнүнүң эгелээ-ле, бистиң тараажыларывыс, механизаторларывыс тура-соруктуг ажылдан келгеннер. Оларның аразында Бии-Хемниң албек дүжүдүнүң маадырлары кайы хөй. Мурнакчы комбайнерлерни улуг чоргаарал-биле адап болур бис. Чижээ, «Саян» совхозта Л. Быков, Д. Кызыл-оол, «Өөк» совхозта Н. Кызыл-оол, Т. Маадыр-оол, Д. Тиманов, «Кызыл тараачын» колхозта П. Цыбин, С. Чолдак-оол, «Хадыңа» колхозта В. Кирьянов, А. Кенден. Мында ады киргей комбайнерлер хүн үлүгү үргүлүү 150—170 хуу күүседип келгеннер.

Бо чылын дүжүт ажаалдазы бистиң районга дыка берге болган. Ооң кол-ла чылдагааны — агаар-бойдустуң бергедээшкиннери. Колхоз, совхозтарның шөлдеринге үргүлүү чазы чаап, а соолгу хүннерде шуут хар чаап келген. Бергедээшкиннер турал-биле, бистиң комбайнерлериве техниканы чоп ажыглап, ажаал алышкынын кыска хуусаада чидириг чокка чорудар дээш шудургу ажылдап турганнар. Дүжүттүң шимары эки. Районнуң бүгү-шөлдериниң гектар бүрүзүндеи-не ортумаабиле 22 центнер дүжүттү ап турар бис.

Ам арткан тараа шуптуг чыдыпкан. Ону чидириг чок ажаал алыры — кол соруглавые. Мурнакчы арга-дуржулганы ажыглап турар бис. Чижээлээрге, Алтайның тараажыларының чыдыпкан тарааны кодурган эң баштайгы «быразы» болза, эртелеп башкарарының мергежилиг оореникпи-дир, а мергежилиг эң бодүүн эртем билиг чокка шинчээдип алыры кайчап-даа болдунмас. Ооң-биле хозбаштыр бижик билбес чоруукту массалыгы-биле үзүткээр деп ленинчи культура программазының баштайгы чадазын бистиң чуртка боттандырган. Революция эгезинде, Россияның чуруттакчы чонунуң дөрттүң үш неэнин бижик билбес турганы билдингир болган. «Бижик билбес кижи политикадан дашкаар артар, ону баштай үжүн-бижикке өөредир херек. Ол чокта политика-даа турбас, ол чонте үүле шуугаазывинар, төөлүүргү чугаалар, чүдүүшкүннер турул болур, а политика турул шыдавас»—деп, Ленин хөй удаа демдеглеп келген. (Чогаалдарының долу чыыдызы, том 44, арын 174).

Ханы культурлуг чаартылгаларны эгелээриге хамаарыштырган ленинчи идеялар боттарының «ажыл-ишчининиң», «ашаа чогумчалының» талазы-биле бүгүдеги кайгаткан. Боттанган политиктиг эргилдениң болгаш «улуг-даа эскертпимес» аваа-даа ажылагый база кижизидилге сорулгаларының кайгамчык улуунуң арааимда илгал; буржуаз политиктиг тургузуну кандыг-даа өөрээжилге чокка револючу үзүү-биле буза шапкаанының база эрги культураның «эге дестерин» чаа шинтиледи тудуп тургузарының эрге-ажыыңга дүштүр ажыглап болурунуң арааимда илгал хамыкты кайгаткан. Шынчаалаак «Культура айтырыгларын шинтирээрге, талазыңар болгаш хөлүн эртиирер чорук хөрээлиг» деэрэмге Ленин шинтирилиниң-биле сагыындырып чоргаш (том 45, арын 389). Культура талазы-биле эгелээшкиннериниң база политиктиг ажыл-чорудулганың үндезининери, арааимда хөлбаалының, диалектиказын ол чаныш чок таймылбырлап келген. «...Эргелеп башкарар дизе, ону шыдап болгу дег шинектиг болур херек, ээлээп эртем билигни чедип алган дурза чогуур»— деп, ол өөредип чоргаш (том 40, арын 215):

Социалистиг культураны сайзырадыр дугайында ленинчи идеялар болза, улус массалар культураны «шаап халдаашкын-биле» чаалап ап болур дээр чөөн кедергей үзеңгелээдарга шуут удуралыышкан. Экономика база культура талазы-биле хожудангай чуртка пролетариың эрге-чагыргазы чайлаш чок бууран дүжер дээр үндергай үзеңдерге ол база-ла шинтирилиг-биле удуралыышкан. Шак ынаы хевиринге оппортунистерниге Ленин — империялнам культураны үүле улустуң эвээш иезинге берип турар, а бис бүгү улустуң социалистиг культураын тургузар ужурдуг бис—деп, харымлаар чораан.

Ленин меньшевик Сухановбиле маргылдаага Октябрь революциязының дүрүм ёзугаар тиилээнин камгалавышаан, ук революцияның соон дарый культура эртинелеринче, идепкейдиг угаан-бодал чогаадылгазынче углап, хаара туткан. ССРЭ-ге социализм тиилээнининң ачызында бистиң чуртувустуң бүгү улустары эртем биле культураның бедиктерни чаалап алыр талазы-биле кайгамчык эки түнделдерни чедип ап шыдаанмар. ССРЭ-ниң он-он бичии аймак улустары үүле Совет эрге-чагырганың үзеңинге үжүк-бижиктиг апарганы бизлингир болгай. Ынчалза-даа сорулга болза, үүле кижилерни номчуп, бижииринге өөредири эвес турган. Ниитилелиг угаан-бодал амыдыралының бүгү кавызынга чаа, социалистиг идеологияны бадыткадың тургузар ужурлуг турган. Бедик мергежилдиг совет кадрларны белеткээри чугула керектиг турган. Социалистиг культураны бадыткадып тургузар ужурлуг турган.

Ол ынаы базынналар кылдыңган-даа. Бөгүн Совет Эвилели эртем, культурада бодуның чедишкиннери-биле бүгү делегейни кайгадып шыдаардаа. Үүле ,арткан беш чылдың дургузунда бээри ССРЭге 60 ажыг чаа дээди өөредилге черлерни, оларның ниитинде 9 университеттерни ажыткылаан. Школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге өөредилге чорудулганың чаартын сайзырадыр талазы-биле хөй үүлдер кылдыңган. Ук чаартылгаларны амгы шагның эртем-техниктиг депшилгезининң негелделеринге, эртем билигларининң ниити дешелиниге дүүштүр чорудуп турар.

Бистиң чуртувуста амгы үеде өөредилгениң бүгү хөнирлериниң 80 миллион кижи хаара тутпунган. Бүгүнитиниң сес чыл өөредилгези боттанган болгаш бүгү улустуң он чыл өөредилгези боттанып эгелээн. Үүле эрткен чылын бээнин дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерни дооскулаан 1,8 миллион аныяк специалистерни чуруттуң улус ажыл-агыйынче чоруткан. 1971 чылдың төнчүзүнде бистиң чуртка 100 миллион ажыг кижи дээди база ортумак (долу болгаш долу эвес-даа) эртемни чедип ап шыдаан турган. Инженерлерни белеткээринин дешелиниң талазыбиле бис АКШ-ты шагда-ла ажып эрткен бис. Бо чылдың эгезинде ССРЭ-де эртем ажылдакчыларының саны 970 муң кижи четкен турган. Уран чогаадылга талазыларынга чоргаарланыр, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан 1959 чылдың март айда Шеминге чер-чер Советтеринге сонгулда болган. Ол хүн мени Шеми кожуун Советининиң даргазынга сонгаан. Ында харын чоргаарланып, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан Шеми кожуун Советининиң тускай албан кызыр өрээдиг чогундан хереектиг келген кижилер меңээ тыпшайн бээр тургулаан. Ынаы чорук масса чөп-биле мээң сырый харылзаамны кошкадып турган. Советтериниң ажылы массалыг, калбак четкилиг болгаш бедик харылзаалыг болур. Кады ажылдан турган чамдык эп-сөөрүмүүн деткимче сумеэн-биле мээң Советтиң ай, кварталда чорудар ажылының планнын чогаадып тургускан, күүсконнуң актив-биле каттышкан хуралынга бадылаап, ол ёзугаар ажыдан киришкеп мен. Кожээ Совет даргазы кижи чаңгыс черге орар эвес, фермалар, ховулар турлаглары, малчын бригадалар кезип, чоннуң амыдыралы-биле танышаар апаар чүве.

Хөй урут-дарыглыг хереэжен кижиге суму даргалаары берге турду. Ынчалза-даа ол хүлээлгелери кады ажылдап турар эп-сөөрүмүүн, партия организациязының хүн бүрү дуазазы-биле багай эвес күүсеткеп мен. Шеми кожээ Советнин 10 чыл ажыг үеде даргалап келгеш, кадыымнын байдалы-биле персоналдыг пенсияже үнген мен.

1959 чылдагызы-биле амгы Шеминиң деңнээр болза, ооң овур-хевирин үндезинин-биле өскенирген. Колхозувус өзүп сайзыраан, ам совхоз апарган. Ооң төвүнде ортумак школа, Культура бажыңы, интернат, идик-хем, аъш-чем магазинневри, библиотека, эмнелге черлеря, чунар-бажың дээш чонга бараан болган хөй-ниитн албан черлери көвүдээп. Малчынларда бешн ийи кызыл-булун, ийи чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Малчын бүрүзү амгы үениң негелдезинге дүүшкен улуг, делгем бажыңнарда чурттап турарлар.

Культура бажыңының 50 ажыг бот-тывылыг артистери районга болгулаан үрэп чүүл көрүүлелеринге чеди удаа бирги черни бүзүреядын-биле чаалап алган. Бо чүл дээрге, бистиң суурда культура-массалыг ажылдарның эки тургустунганының түңнели-дир. Бистиң үүлге суурувус өзүп, сайзырап турар эвес, а «Большевик» совхозувус экономика болгаш культура талазы-биле дыка хогжээн. Шеминде бүгү чаартылгалар, чедишкиннер СЭКП-ниң төөгүүлүг съездилериниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң удаадараа болуп тургулаан Пленумнарының шинтирилериниң амыдырал боттанып турарының тодаргай хереени-дир.

Кожээ Советтиң ажылынга хамаарыштыр эки ажылым дээш РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаттым. Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи болур аас-кежиктиг болдум. Назы-хар үлгедып, кадыкпылым бакшыраарга Совет чазаан меңээ персоналдыг пенсияны тывыскын. Аңаа ким өөрүвес, чоргаарланмас боор. Мээң ажылдан турган үемде кожээ Советтиң алышының арга-дуржулганга турасказаткан «Шеми кожээ Советі» деп номчугаш парлаттынып үнген чүве. Ында бистиң ажыл-амидыралывысты делгереягей чырыткан. Ол бүгү мээң сагыш-сеткилимни өөртүп, оолдар, кыстар ажылдың ам-даа бедик деңнелче ködүрүп-не деп бодап чоруур мен.

Амгы үеде пенсионер-даа болза аваа-оолурбайн, совхозтуң ясли-садигинде бичии чаштарны коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр кижизидеринге үүлүмнү киирип турар мен. Бо мээң коммунист хүлээлгем-дир. Мээң ажылдан турар коллективим ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш, алган бедиткен хүлээлгелерин бо хүннерде чедишкиннииг күүседип, арестиг ажылдап турар.

«Ленин алдары» орденниң бирги, ийиги, үшкү чергелерин болгаш хөй медальдарны эдилеп чоруур мен. Тос уругну кижизидип өстүрдүм. Олар бо хүннерде коммунизм тургузушкунунда боттарының төлептиг үлүгүн киирип турарлар. Бистиң ог-бүлевистен тараң өскен ажы-төлүвүс ам 30 ажыш турар.

Хөй-уругларны кижизидип өскүрбүшаан, өөренип, дыштанып, ажылдап-даа чоруур аас-кежиктиг болганымга чоргаарланып, ол-ла бүгүнү меңээ тывыскаан Коммунистиг партиямга, Совет чазаамга ооруп четтиргенимни илередип чоруур мен. Мээң салым-чолум — Төрээн чурттувуң салым-чолу-биле сырый холбашканын бичии-даа болза, мээң эрткен оруум, бүдүргеп үүлем херечилеп турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тивээринин мурнунда Тывага хереэжен чоп «хереэ чок» деп ададып, өөренир, дыштаныр, ажылдаар эргеем белен чок, бистиң багай мөрүп чораан болгай. Ындыгларның бирээзи чораан мен бо-мынчаар аас-кежиктиг долгай, ажы-төлүм-биле өөрүшкүнү үлежип чурттап чоруур-дур мен.

Ынчаарга мээң чурттан эрткен амыдыралымның оруу-биле салым-чолу домей-ашкек, бо хүннерде чечектелген совет амыдыралдың аас-кежиин көрүп чоруур хереэжеңнер бистиң республикада каяа хөй. Мында оларның үүлге чамдыктарын чижээ ылаңдыр ап болур. Бай-Кара Шожулбеевна Долчынмаа ядыы араттың уруу, ам ол Тыва АССР-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Даргазы, РСФСР-ниң Дээди Советининиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы. Кайы дире хүндүтпел-дир. Аңаа ким-даа чоргаарланыр ужурлуг. А Бай-Тайга районда малчын Уруже Кандан Шыырановна Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш Маадыр-ие болган. Совет күүсеңнис хереэжеңнер кижинин ынчаар үнелээр, хүндүлээр-дир. Бо дээрге улуг салгалдың кижилери-дир.

Аваларның аддарын чаагай чаңчылдарын төлептиг саалган турар аныяктарны хөйу-биле адап болур бис. 1947 чылдан бээр бичии чаштарны коммунизмниң ёзулуг тургузукчулары кылдыр кижизидип келген. Ак-Довуракның ортумак школазының башкызы Сарыглар Саятмаевна Тамдын-оол — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Советининиң депутады. Кызылда күүсеңнин педагогика институдунуң башкызы Кимаа Бичe-ооловна Мартоол педагогика эртемнериниң кандидады, хереэжен тыва эртемденнериниң бирээзи болуп турар. Бо бүгүнү бодап, сактып келгеш, Тываның бүгү хереэжеңнери коммунизм тургузуушкунунга төлептиг үүлүн киирип турар дээш чоргаарланыр мен.

К. СЕЧИКПАА,
Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң уруглар ясли-садының ажылдакчызы.

Дүжүт маадырларының дугайы

Октябрь 22-де төп телевиденне документалдыг, долу хемчээлдиг «Чөөн чүл тараазы» деп телевиденне кинозунуң ниити үндүрүлгезин дамчыдып көргүскен.

Башгайы үндүрүлгеге телекөрүкчүлер чурттуң Чөөн чүүлүнге тараа ажаал алырының эгелей бергенин көрген, Сибирьниң болгаш Казахстанның ховуларында тараа кезилдезиниң маадырлары-биле танышкан.

Кино көргүзүглери СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чөөн талакы хөй-хөй областарга ооң тараажылар-биле, колхоз, совхозтарның, райбловларның, крайларның болгаш областарының удурткучулары-биле, чаа кодээ ажыл-агый техниказының тургузукчулары-биле ужуражышкыннарын тырттырган.

Ол хуралдарга дүжүт ажаал алыр талазы-биле бедик хүлээлгелер алдынган. «Чөөн чүк тараазы» деп кинонуң ийиги үндүрүлгези ол хүлээлгелериниң күүсеттинигнин көргүскен. Кинону тургускаңнар бо чылдың тараа кезикчилериниң күш-ажылчы улуг кодураглүшкүнүн, шыгаралын ук кинода тоожулап чугаалаан.

Тараа дээш берге тулчуушкунну миллион-миллион телекөрүкчүлер сонуургап көрген. Мурнакчы тараажылар агаар-бойдустуң марын байдалдарында чаагай дүжүттүң чидириг чокка, шалыкпын ажаал алдынганын, чөөн талакы районнарның ажыл-ишчилеринге бүгү чурттуң дузаалаанын экранга чугаалаан.

(СЭТА).

Беш чылдың кижилери

Адашкылар — чылгычылар

Бай-Хөлдүң Кара-Дытка баштайгы хар чаапкан. Оймак черде аалдан доруг аът муңган аңыяк эр ак харга аъдының изин арттырбышаан, кедээр алзы чедип үнүпкен. Чылгычының арныы эртенги чывар шонуп чораан. Элээн үе эрткенде, хондур чылгы кадарган адазынга ол хап келгеш, Адашкылар аразында чугаалажып, тейжигеш белинде чапты берген чылгызын ончалай көрүп чорааннар.

— Кыш-даа келген-дир. Харыысаалгалыг ол үе — биетен амыр эвес ажыл-ишти негээр. Оьттуг черлерни амдыгаштан көрүп, кыштагда сиген-ширбиишке немей ам-даа сигенден сөөртүп албааже хоржок ийин, оглум — деп, назыдан улгады берген кижи оглуңга сүмелээн.

— Хойга бодаарга чылгы кадарары белен дээр хөөннүг чамдык кижилерниң ооду шын эвес ийин, ачай. Чылгыны кыштан ажырары база-ла аммр эвес болгай. Ынчангаш аңаа баш удур ыяк белеткенир херек дээрии-не чоп, ачай — деп оглу харыылаан каап чораан.

— Богун, даарта сең кадарып хүнде шиве. Мен колхоз даргазынга ужуражып, чамдык айтырыгларны дугуржуп алыйн. Кышка удур аъш-чем, идик-хем база садып алыр болгай бис. Чылгыдан черле ыравас сең, көрем...— деп, чагыын бергеш, ачазы оглу-биле байырлашкаш, хап чаныпкан.

Бо чугаа Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң хоочун чылгычызы Ыңайлай Бады-Хоо-биле адазының күш-ажылчы чоруун салган алган аныяк чылгычы Сергей Ыңаалайның аразында болган. Комсомолчу Сергей-ээс классты доосказып, чылгычылай бергенден бээр ийи чыл эртин турар. Бо үевин дургузунда ол чылгычының чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажыл-ижинге чаңчыгып, арга-дуржулганы адазындан өөренип апкан. Ынчангаш адазының оглуңга бүзүрээр апарганы ол.

Колхозта ниитизи-биле 1069 чылгы бар. Оларның 260-ы — белер. Чылгычы адашкылар хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг чоруун көргүзүп, кадарган малын карак огу дег камгалап келгеннер. Колхозтуң база бир чугула ажылы — чылгы мал ажылынга оларның киирген үлүг улуг. Эрткен чылын Эрзинге агаар-бойдустуң берге байдалы турза-даа, адашкылар 260 торүүр беден 230 кулунну камгалап алганнар.

— Кыш берге-ле болган. Ону ажып эртер дээш бүгү-ле хемчеглерни алдывые. Ол биске улуг шылгалда болган чүве. Келир чылын 100 башка онаалтыр 100 кулунну алыр деп хүлээлге алган бис. Салган сорулгавысты күүсеедир дээш улам кызымаккай ажылдап тур бис. Кышка баш удур ыяк белеткендивис — деп, чылгычының бүзүреядыг сөзү бо.

Ооң бо чугаазын колхозта чылгы фермазының бригадири, партбюро кежигүнү Көгжей Куякович Олзей дага деткиир болду. Ол боданып олура чугаалады:

— Адашкылар ажылдап турда, амыр эвес ишчи улус-ла болгай. Кадарган чылгызы ынчангаш чыыдыңа-на семнешпырак болур. Чылгы фермазын ам тос чыл дургузунда удуртуп келдим. Оларның канчаар ажылдан келгенин ынчангаш кончуг эки билир мен. Олар хүлээнген сорулгазын ынаң-ла күүсеедип шыдаарлар...

Чылгы фермазының бригадири коммунист Олзей — Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, «Чаа орук» колхозта мурнакчы агитаторларның бирээзи. Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны барган-на черинге ол чугаалап, солундан номчулгаларны кылып бээр. Бо хүннерде ол «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга белеткел дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладын малчыннарга база дагын таныштырып, ол байырлалды төлептиг уткуурунче оларны кыйгырып турар.

Чылгы малдың колхозка ажыы улуг. Ылаңгыя ону ажылагыйның янзы-бүрү хевирлериниң хөйу-биле ажыглап турар. 160 ажыг ажылчын аът колхозтуң ажыл-агыйларында хаара тутпунган. Ол ышкаш бо чылын колхоз 15 бени № 1 хөйжу бригадага саары-биле хүлээткен.

К. САРЫГ-ООЛ.

Бии-Хемде «Саян» совхоз — ол районда эң-не тараалаан ажыл-агый. Саянчылар бо чылын күүгенеге тараа садарының планныг онаалгазын күүсеткен. Ынчала-даа агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы чаа дүжүттүң тараазын бүрүн ажаал алырынга шаптыктаан. Совхозтуң 400 ажыг гектар тавычалай кестирген кызыл-таазы баштай чаггаан харының адаанче киргеп.

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, транспорт, тудуг болгаш албан организацияның коллективтеринден 352 кижи шеф дузаламчызый чедирип, эрткен пятницада, суббота хүннеринде аңаа барып ажылдаапнар.

Ийи хүнүң иштидде Кызылдан шефтеп барган коллективтерниң ажыл-ишчилери улуг үүлеви бүдүрүп, 400 хире гектар тавычаның тараазын комбайн-биле ажаал алырынга белеткеп, кар адаанче киргеп тавычаларны ужулган.

ЧУРУКТА: шефчилерниң тавычаа харыы аштап турары. А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СОЦИАЛИЗМ БОЛГАШ КУЛЬТУРА ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Коммунистиг тургузуушкунуң чорудулганына, эртем-техниктиг революцияның калбарып дегжининиң байдалынга база экономиканда болгаш күш-ажыл характеринде хаяы бурунгаарлаашкыннарының салдары-биле бистиң чуртувуста ажык үүлге социалдыг өскерилишкиннер болуп турар. Ажылчыннар биле тараачыннарның профессия талазы-биле мергежилп, оларның эртем билиги болгаш культурлуг дедиели улам-на бодиң олурар; хоорай биле недээде күш-ажылдың база амыдыралы-чуртталганың байдалы чоорту-да домейлежип кел чоруур; интеллигенциянның илангыя техниктиг интеллигенциянның саны нөөдеп турар.

XXIV съездиге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде, съездиниң Революциязында культура тургузуушкунуну айтырыгларын көскү черии эелеп турар.

Ниитилел кежигүнү бүрүзүнүң бүгү талазыг хогжүлдезинге таарымчалыг байдалды тургузары — ол дээрге коммунизмниң өндүр үлүг принцини-дир. олче оруктуг революсчу Россия азеп үндүрген. Ону сегирип алган, черле салбанар деп. Владимир Ильичиниң бистя кыйгырып чораапы социалистиг культураның эң баштайгы «быразы» болза, эртелеп башкарарының мергежилиге өөренири-дир, а мергежилди эң бодүүн эртем билиг чокка шинчээдип алыры кайчап-даа болдунмас. Ооң-биле хозбаштыр бижик билбес чоруукту массалыгы-биле үзүткээр деп ленинчи культура программазының баштайгы чадазын бистиң чуртка боттандырган. Революция эгезинде, Россияның чуруттакчы чонунуң дөрттүң үш неэнин бижик билбес турганы билдингир болгай. «Бижик билбес кижи политикадан дашкаар артар, ону баштай үжүн-бижикке өөредир херек. Ол чокта политика-даа турбас, ол чонте үүле шуугаазывинар, төөлүүргү чугаалар, чүдүүшкүннер турул болур, а политика турул шыдавас»—деп, Ленин хөй удаа демдеглеп келген. (Чогаалдарының долу чыыдызы, том 44, арын 174).

Ханы культурлуг чаартылгаларны эгелээриге хамаарыштырган ленинчи идеялар боттарының «ажыл-ишчининиң», «ашаа чогумчалының» талазы-биле бүгүдеги кайгаткан. Боттанган политиктиг эргилдениң болгаш «улуг-даа эскертпимес» аваа-даа ажылагый база кижизидилге сорулгаларының кайгамчык улуунуң арааимда илгал; буржуаз политиктиг тургузуну кандыг-даа өөрээжилге чокка револючу үзүү-биле буза шапкаанының база эрги культураның «эге дестерин» чаа шинтиледи тудуп тургузарының эрге-ажыыңга дүштүр ажыглап болурунуң арааимда илгал хамыкты кайгаткан. Шынчаалаак «Культура айтырыгларын шинтирээрге, талазыңар болгаш хөлүн эртиирер чорук хөрээлиг» деэрэмге Ленин шинтирилиниң-биле сагыындырып чоргаш (том 45, арын 389). Культура талазы-биле эгелээшкиннериниң база политиктиг ажыл-чорудулганың үндезининери, арааимда хөлбаалының, диалектиказын ол чаныш чок таймылбырлап келген. «...Эргелеп башкарар дизе, ону шыдап болгу дег шинектиг болур херек, ээлээп эртем билигни чедип алган дурза чогуур»— деп, ол өөредип чоргаш (том 40, арын 215):

Социалистиг культураны сайзырадыр дугайында ленинчи идеялар болза, улус массалар культураны «шаап халдаашкын-биле» чаалап ап болур дээр чөөн кедергей үзеңгелээдарга шуут удуралыышкан. Экономика база культура талазы-биле хожудангай чуртка пролетариың эрге-чагыргазы чайлаш чок бууран дүжер дээр үндергай үзеңдерге ол база-ла шинтирилиг-биле удуралыышкан. Шак ынаы хевиринге оппортунистерниге Ленин — империялнам культураны үүле улустуң эвээш иезинге берип турар, а бис бүгү улустуң социалистиг культураын тургузар ужурдуг бис—деп, харымлаар чораан.

Ленин меньшевик Сухановбиле маргылдаага Октябрь революциязының дүрүм ёзугаар тиилээнин камгалавышаан, ук революцияның соон дарый культура эртинелеринче, идепкейдиг угаан-бодал чогаадылгазынче углап, хаара тутпунган. ССРЭ-ге социализм тиилээнининң ачызында бистиң чуртувустуң бүгү улустары эртем биле культураның бедиктерни чаалап алыр талазы-биле кайгамчык эки түнделдерни чедип ап шыдаанмар. ССРЭ-ниң он-он бичии аймак улустары үүле Совет эрге-чагыргазының үзеңинге үжүк-бижиктиг апарганы бизлингир болгай. Ынчалза-даа сорулга болза, үүле кижилерни номчуп, бижииринге өөредири эвес турган. Ниитилелиг угаан-бодал амыдыралының бүгү кавызынга чаа, социалистиг идеологияны бадыткадың тургузар ужурлуг турган. Бедик мергежилдиг совет кадрларны белеткээри чугула керектиг турган. Социалистиг культураны бадыткадып тургузар ужурлуг турган.

Ол ынаы базынналар кылдыңган-даа. Бөгүн Совет Эвилели эртем, культурада бодуның чедишкиннери-биле бүгү делегейни кайгадып шыдаардаа. Үүле ,арткан беш чылдың дургузунда бээри ССРЭге 60 ажыг чаа дээди өөредилге черлерни, оларның ниитинде 9 университеттерни ажыткылаан. Школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге өөредилге чорудулганың чаартын сайзырадыр талазы-биле хөй үүлдер кылдыңган. Ук чаартылгаларны амгы шагның эртем-техниктиг депшилгезининң негелделеринге, эртем билигларининң ниити дешелиниге дүүштүр чорудуп турар.

Бистиң чуртувуста амгы үеде өөредилгениң бүгү хөнирлериниң 80 миллион кижи хаара тутпунган. Бүгүнитиниң сес чыл өөредилгези боттанган болгаш бүгү улустуң он чыл өөредилгези боттанып эгелээн. Үүле эрткен чылын бээнин дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерни дооскулаан 1,8 миллион аныяк специалистерни чуруттуң улус ажыл-агыйынче чоруткан. 1971 чылдың төнчүзүнде бистиң чуртка 100 миллион ажыг кижи дээди база ортумак (долу болгаш долу эвес-даа) эртемни чедип ап шыдаан турган. Инженерлерни белеткээринин дешелиниң талазыбиле бис АКШ-ты шагда-ла ажып эрткен бис. Бо чылдың эгезинде ССРЭ-де эртем ажылдакчыларының саны 970 муң кижи четкен турган. Уран чогаадылга талазыларынга чоргаарланыр, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан 1959 чылдың март айда Шеминге чер-чер Советтеринге сонгулда болган. Ол хүн мени Шеми кожуун Советининиң даргазынга сонгаан. Ында харын чоргаарланып, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан Шеми кожээ Советининиң тускай албан кызыр өрээдиг чогундан хереектиг келген кижилер меңээ тыпшайн бээр тургулаан. Ынаы чорук масса чөп-биле мээң сырый харылзаамны кошкадып турган. Советтериниң ажылы массалыг, калбак четкилиг болгаш бедик харылзаалыг болур. Кады ажылдан турган чамдык эп-сөөрүмүүн деткимче сумеэн-биле мээң Советтиң ай, кварталда чорудар ажылының планнын чогаадып тургускан, күүсконнуң актив-биле каттышкан хуралынга бадылаап, ол ёзугаар ажылдан киришкеп мен. Кожээ Совет даргазы кижи чаңгыс черге орар эвес, фермалар, ховулар турлаглары, малчын бригадалар кезип, чоннуң амыдыралы-биле танышаар апаар чүве.

Хөй урут-дарыглыг хереэжен кижиге суму даргалаары берге турду. Ынчалза-даа ол хүлээлгелери кады ажылдап турар эп-сөөрүмүүн, партия организациязының хүн бүрү дуазазы-биле багай эвес күүсеткеп мен. Шеми кожээ Советнин 10 чыл ажыг үеде даргалап келгеш, кадыымнын байдалы-биле персоналдыг пенсияже үнген мен.

1959 чылдагызы-биле амгы Шеминиң деңнээр болза, ооң овур-хевирин үндезинин-биле өскенирген. Колхозувус өзүп сайзыраан, ам совхоз апарган. Ооң төвүнде ортумак школа, Культура бажыңы, интернат, идик-хем, аъш-чем магазинневри, библиотека, эмнелге черлеря, чунар-бажың дээш чонга бараан болган хөй-ниитн албан черлери көвүдээп. Малчынларда бешн ийи кызыл-булун, ийи чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Малчын бүрүзү амгы үениң негелдезинге дүүшкен улуг, делгем бажыңнарда чурттап турарлар.

Бистиң чуртувуста амгы үеде өөредилгениң бүгү хөнирлериниң 80 миллион кижи хаара тутпунган. Бүгүнитиниң сес чыл өөредилгези боттанган болгаш бүгү улустуң он чыл өөредилгези боттанып эгелээн. Үүле эрткен чылын бээнин дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерни дооскулаан 1,8 миллион аныяк специалистерни чуруттуң улус ажыл-агыйынче чоруткан. 1971 чылдың төнчүзүнде бистиң чуртка 100 миллион ажыг кижи дээди база ортумак (долу болгаш долу эвес-даа) эртемни чедип ап шыдаан турган. Инженерлерни белеткээринин дешелиниң талазыбиле бис АКШ-ты шагда-ла ажып эрткен бис. Бо чылдың эгезинде ССРЭ-де эртем ажылдакчыларының саны 970 муң кижи четкен турган. Уран чогаадылга талазыларынга чоргаарланыр, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан 1959 чылдың март айда Шеминге чер-чер Советтеринге сонгулда болган. Ол хүн мени Шеми кожээ Советининиң даргазынга сонгаан. Ында харын чоргаарланып, ажылче ышкынып киргеп мен.

Ынчан Шеми кожээ Советининиң тускай албан кызыр өрээдиг чогундан хереектиг келген кижилер меңээ тыпшайн бээр тургулаан. Ынаы чорук масса чөп-биле мээң сырый харылзаамны кошкадып турган. Советтериниң ажылы массалыг, калбак четкилиг болгаш бедик харылзаалыг болур. Кады ажылдан турган чамдык эп-сөөрүмүүн деткимче сумеэн-биле мээң Советтиң ай, кварталда чорудар ажылының планнын чогаадып тургускан, күүсконнуң актив-биле каттышкан хуралынга бадылаап, ол ёзугаар ажылдан киришкеп мен. Кожээ Совет даргазы кижи чаңгыс черге орар эвес, фермалар, ховулар турлаглары, малчын бригадалар кезип, чоннуң амыдыралы-биле танышаар апаар чүве.

Хөй урут-дарыглыг хереэжен кижиге суму даргалаары берге турду. Ынчалза-даа ол хүлээлгелери кады ажылдап турар эп-сөөрүмүүн, партия организациязының хүн бүрү дуазазы-биле багай эвес күүсеткеп мен. Шеми кожээ Советнин 10 чыл ажыг үеде даргалап келгеш, кадыымнын байдалы-биле персоналдыг пенсияже үнген мен.

1959 чылдагызы-биле амгы Шеминиң деңнээр болза, ооң овур-хевирин үндезинин-биле өскенирген. Колхозувус өзүп сайзыраан, ам совхоз апарган. Ооң төвүнде ортумак школа, Культура бажыңы, интернат, идик-хем, аъш-чем магазинневри, библиотека, эмнелге черлеря, чунар-бажың дээш чонга бараан болган хөй-ниитн албан черлери көвүдээп. Малчынларда бешн ийи кызыл-булун, ийи чунар-бажың доктаамал ажылдап турар. Малчын бүрүзү амгы үениң негелдезинге дүүшкен улуг, делгем бажыңнарда чурттап турарлар.

Совет-моол найырал айы чоруп тур

ШЫНЧЫ ОРУК-БИЛЕ

Улусчу революциянын Моолга тиилээнидэн бээр 51 чыл болган оюн бо чыдын июнь 11-де демдеглеп эрткен. Бо чылдарныц дургузунда аксы-дудамалыныц моол улус бодунуп мурнакчы авангары — МАРН-ныц удурлугазы-биле улус болган алдарлыг оруктуп эрткен. Хогжулдениц капиталистиг оруун оюн эрткен, феодалгизидеп социализмче тоогулуг шилчилеп ор ол кылган. Чуртка ынчаш-ла комина болган чуртталгы звено болуп келген. Оон доозукчулары чыл санында-ла ортуман тускай эртемнин өөредилге черлеринде өөренип кирип турар. Чуртта яндыг-бүрү техникумнар (кодээ ажыл-агыныц, тудугунга, политехниктиг болган оон-даа оскек), училищелер (башкыныц,. эмчиниц, оон-даа оскек) ажыттынган. Ол өөредилге черлери аныяк оолдар, кыстарга ортумак эртемни бергн, тускай мергежилиниц аайы-биле кодээ ажылгый болган культура талазы-биле ажылдаар арганы бергн турар апарган. Ынаныгаи-биле 10 чыл ажыг кижи аныц үеде ортумак өөредилге черлериниде хаара туттуурган.

Ол шынаш Моолдуц бүгү-ле булуцнарында политехниктиг болган ниитя-биянгиниц ортумак школаларыныц четнеп калбаргаи. Оларныц кол сооруглары болза, аныяктарны дээди өөредилге черлеринче белетекеп чорудары болуур.

Улусчу эрге-чагыргаиныц үезинде Совет Эвилелиниц дузазы-биле МАР-га дээди өөредилге черлеринц ажылдыц экижидер талазы-биле улус ажылдар кылдынган. Баштайгы дээди өөредилге черлериие 1940 чылда тургустунган башкылар билии бедидер кежээки институт хамаарныр. Оон соонда 1941 чылда МАРН ТК-ныц чанында партиянын дээди школазы ажыттынган, а 1942 чылда Моолдуц күрүне университедэ ажылдап эгелээн. Ол өөредилгеиин болгаш эртем-шинчилелдиц эа улуг төвү апарган. Сөөлгү чылдарда оон чамдык факультеттери удам сайгыпал, харын-даа тускай дээди өөредилге черлери болу бергилээн. Кодээ ажыл-агый факультединиц баазазынга 1958 чылда ветеринария, зоотехния, агрохимия факультеттерлиг кодээ ажыл-агый институ тургустунган. Башкылар биляя бедидер кежээки институтту оде тургусиан болгаш ол чоорту Моолдуц күрүнеииц педагогика институду апарган.

Аксы-дуцма моол улустуц амыдыралынга бир улуг болуушкун — МАР-ныц Эртемнер Академиязын тургускаиы болур. Ол дээрге чырыдышкыныц, культураныц бүгү тала-биле хогжулдезиниц болган национал кадрларвыц өзугдезиниц улуг черечиие болган. Эртемнер Академиязыныц составында беш эртемшинчилел институттары, дурлжулга станцилары, эртемниц лабораториялары, музейлер, библиотекалар, обсерватория болгаи оскс-даа чүүдер киряп турар. Оон эртемдеиеринц иазы-бүрү чугула эртем ажылдарын шинчилеп турар. Сөөлгү чылдарда моол эртемденнер 280 ажыг эртем ажылдарын кылган болгаи кодээ ажыл-агыйга хереглээря-биле 100 ажыг санаалдыиы киирген. Бо бүгү марксизчи-ленинчи өөредилгеии удурлугага болдурбушаан, аксы-дуцма моол улустуц шынчы чорукбиле чорун орарын херечилеп турар.

1922 чылдыц июльда Моолга тургаи ССРЭ-ниц элчии чери Чоон-Чүктуц ажылчы чонларыныц коммунистиг университедэ Москвада ажыттынган дээрзин МАРН ТК-га дыцнаткан. Ынчан ол университетиче 15 кижи өөреиип орукган. Ол үеде Улаи-Удэниц башкы училищезинге 107, Ленинградка 54 моол студентилер өөреиип турган. Ол ышкаш Иркутск хоорайныц өөредилге черлеринче хой санныг моол оолдар, кыстар өөреиип киргеннер. Моол кадрларны белетиээриие ол эге базым болган. Оон соонда 1929 чылдан эгелеп Совет Эвилеля тускай дугуржулга ёзугаар аксы-дуцма моол улуска культура болгаи экономика талазы-биле улуг дузаны көргүзүп келген.

Ол дугуржулганы күүседири-биле 1930 чылда Иркутскиниц күрүне университединиц чанында моол кадрларны белеткөөри-биле ийи чыл хуусалыг курсту организастаап. Чугле моол кадрларны белеткээр соруглга-биле Улаи-Удэге рабфакты болгаи оон ыиай Кяхтага башкылардыц күрүзүи ажыктан. Оон түүнелиидэ 1940 чылда бистиц чуртувуска өөреиип турган моол өөнүктериниц саны 739 четкеи.

1946 чылдыц февраль 16-да экономика болгаи культура талазы-биле кады ажылдажыгланы дургужун, бот-бодувга дузалажыр, бижиг пайыралдыг болурувда дутавында ССРЭ биле МАР-ныц аразынга чарган керээ ийи чурттарныц аразынга акыдудмалыпкы пайыралды улам быжыглаан. Оон бээр-ле бистиц пайыразывыс бижиглип, бүгү тала-биле бот-боттарыпыска дузалажыр келген бис. Эртем, литература, уран чүүл, парлалга, радио база телевидение, күп-культура болгаи спорт, кадык камгалал, улус өөредилге чыдышкынынын талазы-биле кады ажылдажылга улам быжыккаи.

Ийи чурттуц харылзаазын улам быжыглаарынга болгаи хогжүдериие улуг ажылдарны ССРЭ-ниц совет-моол пайыралынц ниителиниц Тыва салбыры 1962 чылда тургустунган. Ол үеде эгелээп МАР-ныц Убса-Нур, Баян-Өлгүй, Завхан аймактары-биле пайыралчы харылзаалаарны доктаамал тудуп келгеи бис. Ынаныга улус өөредилгезиниц хогжулдезиниц болгаи өөредилге черлеринц ажылдарынын талазы-биле арга-дурлжулга, солчуушкуиу улам өскеп.

Чөөрта чыл МАР-ныц Баян-Өлгүй аймаанын өөредилге ырыглышкыиы черлериниц бодук ажылдакчылары бистиц республиканга аалдап чорааи. Олар Туранның № 1 школазынга барып, арга-дурлжулганы созулшкаинар. Оон соонда бистиц башкыларывыстыц төлөзөлеря ол аймакка барып, өөредилге черлеринц ажылы-биле танышкаи. Ындыг пайыралчы харылзаалар бистеи ам чаңчыл апарган. Оиу моон соңгаар-даа уламчылаар апаар бис.

Акы-дуцма моол улус МАРН-ныц XVI съездиниц шиитирлерии болгаи чаа беш чыл планның амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде улам ыяшмакгай ажылдап турар. Оларның экономика болгаи культура талазыбиле чечектелишкиниие совет-моол пайыран улус дузаны көргүзер дээрзинге бүзүрээр апаар бис.

П. КИСЕЛЕВ,
совет-моол пайырал иинтиелиниц Тыва салбырыиың, баштаар черииің секретары.

НАЙЫРАЛЫВЫС БЫЖЫККАН

Совет болгаи моол улустарныц пайыралы чыл келген түдум-на улам быжыглып турар. Ол улус пайыралга кым-даа өөрүүр болгаш чоргаараар. Аксы-дуцма моол өөнүктер-биле пайыралды улам быжыглаарыбыле совет-моол пайыран айын бистиц чуртка чыдын-на демдеглеп эрттирери чаичыл апарган.

Бистин № 35 профессионал-техниктиг училище совет-моол пайыралга иинтилелиниц коллективтиг кежигүнүиге киргеш, МАР-ныц Улаастай хоорайда профессионал-техниктиг училищеиий сургуулдары-биле каш чыл улаштыр чагаа-биле пайыралчы харылзаапы тудуп келген. Эрткен чылын моол өөнүүлериниц талааиы-биле МАР-ныц Завхан аймаанга аалдап чедер аас-кежиктиг болгаи бис.

Ынчан бистиц моол өөнүктеривис эн-не улуг хүндүткелбиле хүлээп ап, канчаар өөренип, ажылдап, чурттап турарын бистке таныштырган. Шынаи-ла ол аймакта улуг чаартылгалдарны, эртем-культураның хогжулдезин магадал-биле сонуургап көрдүвүс. Бистиц училищениий төлөзөлери төөгүиүк тураскаалдыг черлеринге, музейлерге, будүүлүге, өөредилге болгаш культура албан черлеринге барып, пайыралдыг өөнүктериистиц ажыл-амыдыралды-биле танышып, оларның бүгү тала-биле бүрүүлаар базымын улуг чоргаарал-биле эскерип, анаа кончуг-ла өөрээп бис.

Ыланғыя ол черииң профессионал-техниктиг училищезиниц сургуулдары-биле ужурашылгавыс кончуг солуп байдалга эрткен. Бистиц-биле олар орус дылга арыг чугаалажыр болдулар. Ында Совет Эвилелинден келген аныяк специалистер, инженер-техниктиг ажылдакчылар база ажылдап турар болду. Оларның көргүзүп келген улуг дузазын училищеиин башкылары, сургуулдары биске өөрүп чугаалаар чорду.

Бистиц пайыралывыс бо хүннерде-даа улам быжыглып, чаа-биле харылзаавыс уламылавышаан.

О. КУУЛАР.
Кызылдың № 35 профтехниктиг училищезиниц мастери.

Студентиниң шүлүү

В. И. Ленииии алган өөрээн ырлар, шүлүктерии моол студентилер бижип турар. Оларның улуг башкыга турасказтаан шүлүктери орус, моол дылдарда парлаттынын, муи-муи номчукчулар улуг сеткил ханыышкыны-биле оларны номчуп турарлар.

Иркутск университединиц журналистика факультединиц студентизи Ц. Ордеибазилгииц Лении дугайында баштайгы шүлүүн «Восточно-Сибирская правда» солунга парлаан. Ол шүлүктү номчукчуларга бараалгаттыавыс.

ЧЫРГАЛДЫГ БИС

Кударанчыг күзүп эвес,
Кудай эвес, часкы күндүс
Башкы Ленин төрүттүгеи —
Баар орук ажыттыгаи.
Улус чоигга аас-кежиин
Улуг башкы Ильичивис
Чаагай хоглуг чурттазын
дээш
Чаалап берген, чыргалдыг
бис.

Ажыл соксадыышкыны

ПАРИЖ. Франциянын демир-оруктарында аргыжылга шуут соксай бергеи. Франциянын демир-оруктулдарыныц ниити-национал ажыл соксадышкынызы эгелээни ол.

Олар ажыл төлевриин остуруп бээрии, өртектер сонсаал чок улгадып турар болганда, ажылчынарыиың эт-баразын садыл алыр аргалыг турарын магадылап болгаи кады ажылдажылары улам калбартып, хогжудер соруга-биле хүлээп алганын Аджер-пресс агентилелдиц дыцнадыында демдеглээн.

Харылзааны катап тургускан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниянын Социалистиг Республиказынын болгаш Сирия Араб Республикаиың чазактары элчин черлеринц дөңгеи-биле дипломаттыг харылзааларны катап тургузар дугайында шиитпир хүлээп алган. Ындыг шиитпирии ийи чурт ораазынга найыралды болгаи кады ажылдажылары улам калбартып, хогжудер соруга-биле хүлээп алганын Аджер-пресс агентилелдиц дыцнадыында демдеглээн.

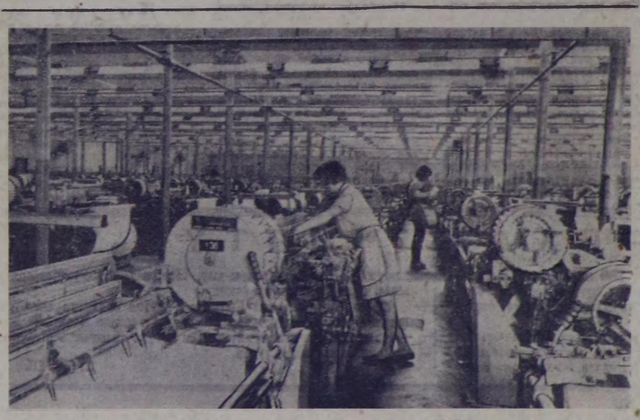

Чехословакияның будүүлүге черлеринде ажылдап турар «ССРЭ-ге будүрген» маркалыг станоктарлыг дериглер улам көвүден турар. Ново-Бидшов хоорайның пөө аргыыр «Тиба» фабриказында совет 255 станокту тургускан.

ЧУРУКТА: совет машиналар-биле бүрүн дериттинген цех.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

Шуурган болгаш чайык

КАРАКАС. Венесуэланың наймыылалы күштүг шуурганга болгаш чаймактаашкыныц частаашкынга тавармышкан. Дыка хой районнарны суг хоже ала берген. Шуурган үжүр шаап каапкан ыяштар транспорт шимчээшкинии моондактап турар. Дыка хой черлерде телефон харылзазы үрелгеп. Полицейлер болгаш орт черигларни качыгдал-каражага трваамышканнарга дузалап турар. (СЭТА).

Вулкан частыышкыны

БОГОТА. Колумбияның Карриб далайның барыыи талаа-ны эриинде бир вулкан частыышкыны эгелээн. Оон чалбышкыг хүн-мйбазынга тавармышкан ийи кижи балыгланган, элээн каш бажыңнар үзүткаткан. Ынчангаш кады ужудуушкун кылырының программазы 1975 чылда тодаргай чогаттынган турар, ынчан ужудушкун кылырының техникazы, экипажтары, ужудуушкуну ужударының, ыяш-тарының, удуртуруң черге ажылдаар болуктери-даа ажылдарынга бүрүүг-биле белеп болган турар.

«Союз — Аполлон» телевилелдп боттандырарды башкарыдалыг космос «ужудуушкуннарының хогжудезиниге кадыыг салдарлыг болган турун болурун, парлалга төлөзөлекчилери сонуургаан.

Ол айтыгыруы академик Б. Н. Петров харыылаан. Чазактар аразынга чардынган дугуржулгада, мааглыг, космосче Совет Эвилелиниц, АКШ-тыц-даа салын үндүрер космос корабльдерии чоокшулаштырып, тудуштурарының дериг-херекселлерии кады тургузар деп айыткан болгай.

Техниктиг ыдыг чөнсеңхерекседерии тургузары болган олар-биле космос корабльдерии хандырары кандыг-бир чыдагаавга тавармышканының үдәмыдаан дүзе чеңнери негеттинер апаар корабльдерге дузалакчы моргузерии хандырар чаагай сорулгага бараан болур.

Д. ДМИТРИЕВ,
СЭТА-ның таймылбырлакчызы.

Делегей бо хүнерде

Удурланыышкынның үнү

● **БЕРЛИН.** Росток университединиц студентилери болган башкыларн АКШ-тыи Индий-Кыдатта агрессия үлгедиишкиниериии доп-дорлаи соксадырын болгаш - Вьетнамдан америк шериглерии үндүрери боттарының митингизиигге негээнер. Олар удурланыышкынын резолюциязында АКШ-тыц чазавидан Индий-Кыдатта агрессияны соксадырын болгаш вьетнам улус бодунуп чүрттуунун талазы-биле шиитпирлээрде ВДР-ниц болгаш МВР-ниц чазактарының киирген тодаргай саналдары-биле чөпшээрежии негээн.

АКШ-тыц Вьетнамда үүлгедиишкиниериие удур киленнээшкинии үнүвүстү салып түр бис деп, Тельтон хоорайның ажылчы чоннарының митингизиигге хүлээп алган резолюциядa айтып турар.

АКШ-тыц үжар чүүлүнүн Вьетнамны бомбалаарын улам күштелдиргеии оон чоиун үзүкссокcал чокка кыргыл-хыдыл, үзүткаар дээш чүткүлду көөгүзүп турар-дыр деп «Нойес дойчланд» солун бижээн.

Индий-Кыдатка тайбынны катап тургузар дизе, америк шериглерии оон үндүрер, а ол ышкаш Мурбүү Вьетнамда Тынеунуң эрге-чагыргазын деткиирии соксадыр үжүрлүг. Чугле ындыг таварылгада вьетнам улус бодунуң чүрттуунү салым-хүүзүн боттары дашткыдан холгаарлаашкы чокка шиитпирлеп шыдаар болуруи «Нойе цат» солуи демдеглээн.

* * *

● **СОФИЯ.** «Икономически живот» сетküүл Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарынга үдур АКШ-тың агресеин үүлгедиишкиниерии бүрүү шаап турар. Америк империалистер Индий-Кыдатка боттарының үлтекчи политиказын боттандырып чорудар дээш сан-түн чок кем-бүрүүлүг үүлгедиишкиниери кылып, киижилерии массалыы-биле өлүрүп, хоорайларны болгаш сүүрларны үзүткап турар деп

● **БРАТИСЛАВА.** Ана зынжятарның «Индий-Кыдатың улустарынга тайбын болгаш хосталга»—деп, кыйгырыгның адаа-биле массалыг митингизи боол эрткен.

Словакиякын аныяктарының Социалдетиг Эвилелиниц Тен Комитединиц даргазы М. Зозулак Индий-Кыдатта америк агрессорларның чорудун турар дайыны тайбынга инакшылдыг, депшилгелиг бүгү күштерии, хамыктың мурнунда социалистиг чүрттарның ажылчы чонларының киленнээжии болдуруп турар деп ол митингиге чүве чугаалаан, айыткан. Ол Словакияның аныяктарын Индий-Кыдаттың улустарын удам күштүүг деткиирииче кыйгырган.

ВДР-ниц ЧССР-де элчин черинии, төлөзөлекчизиниң митингиге чугаазын чыылгаанар чылыы-биле утказынар. Ол вьетнам улус-биле аксы-дуцма ёзугзунуп эп-сеткил каттыштырылгазы дээш Совет Эвилелиниге, Чехословакиягa болгаш өскедаа социалистиг чүрттарга хамзы-биле өөрүп четтириишкинии илергилгэн.

АКШ-тың Вьетнамда кембүрүүлүг дайыиын доп-дораан соксадырын болгаш вьетнам айтырыгны тайбын ёзу-биле шиитпирлээрии митингиинии киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда негеп турар.

(СЭТА).

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

МАГАДАН. (СЭТА-ның корр). Чукотканың ыраккы Конергино суурунда ийи кат база бир чаа бажың немешкен. Уруглар комбинадының бажыңы ол. Оны күрүне комиссиязы ажыглалга киирер деп хүлээп алган. Тундраның чаштарын хүлээп алыр делгем, чырык өрээлдерлиг, ойнаар залдарлыг ол комбинаттың эжиктери ажыттынган.

Чаа бажыңның бүгү байдалы таарымчалыг кылдыр тургустунган. Ында бүрүн механизастаттынган аъш-чем кылыр чер база ажылдап турар.

Ам Колыма биле Чукоткадa школа назыны четпээн чаштарның 328 албан чери бар. Оларда соңгу чүк чурттуг 32 муң уругларны ниижизидип турар.

ЦИРК УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ КӨРҮЛДЕЗИ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң ыайысылалынга социалистиг чүрттарның цирк уран чүүлүнүң «Найырал» деп көрүлдеэи доозулган. Анаа Болгарияның, Герман Демократтыг Республиканың, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румыниянын, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның артистери киришкен.

Аксы-дуцма чүрттарның цирк артистериниң көргүзүглери бир ай дургузунда үргүлчүлээн. Ол үе дургузунда 30 катап оюн көргүскен болгаш ону 40 муң ажыг кижи көргеи.

(СЭТА).

„СОЮЗ"—„АПОЛЛОН"

КАДЫ УЖУДУУШКУН КЫЛЫРЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

Башкарылгалыг «Союз» болгаш «Аполлон» будүштүг корабльдериниц кады ужудуушкун кылырын боттандырарыбиле холбашкап, техниктиг айтырыгларны дугуржуп чугаалажыр даалгалыг сонет, америк специалистериниц чөвүлел хуралы Москвага доозулган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ийи чүрттүң журналистериниц дилээн ёзугаар совет, америк парлалгашлыг төлөзөлекчилери-биле ужурашкан, оларга чугаалажыышкынналарның чорук түрүмүн дыцнаткан, ССРЭ биле АКШ-тыц аразында дугуржулгада кады чорудар деп айыткан ажыылдарның дугаайын чугаалаан. ССРЭ-ниц Эртемнер академиязының Президиумугга болгаш ол ужурашкыышкынны ССРЭ-ниц Эртемнер академиязының чаңчыл чанында «Интеркосмос» Чөвүлелдиц даргазы — академик Б. Н. Петров эге сөзүү-биле ажыктан. Ынаныгга, космоска кады ужудуушкуиуң кылырыиға белеткеп чедиишкиниигг эртип турар деп, Б. Н. Петров эмнеткеи.

Техниктиг хой-хой чугула айтырыгларның талазы-биле дугуржулга чедип алдынган. Космоска ужудуушкун кылырының корабльдер механизазы, оларның дериглери, экипажтарының амыдыралрын хандырар системазы-биле холбашкап, хой-хой айтырыгларны чугаалажып турар. Совет болгаш америк космонавтарның ажыл-ишчи чөвүлел хуралдарга киржирип азжок чугула, ажыктыг апарган — ындыг үе-чадавже белеткеп ажылы шилчий бергеи деп, эртемдеи демдеглээн.

Совет төлөзөлериц кежигүнвери: ССРЭ-ниц ЭА-зының корреспоидент-иежигүнү, профессор К. Д. Бушуев, ССРЭниц ужудукчу-космонавтылары А. С. Елисеев, А. Г. Николаев олар-биле чымыгаипарны академик Б. Н. Петров таныштырган. Америк специалистериц төлөзөлеринц баштыцы доктор Гляин Лапин журваляетерии бодуиуп эштери — астронавт Томас Стаффорд, Космос делгемии шиичилээр болгаш аэропавтика талазы-биле национал эргелелдиц (НАСА) ажылдакчызы Эд Андерсон-биле таныштырган.

Космонавтарның Москвага чугаалашкан боттуг айтырыларын, аллдап чоргаиы Сылдыс хоорайга Стаффордтуц корген чүүлдерии чугаалап бээрии оон парлалга төлөзөлекчилери дилээн.

Экипажтарны белеткээри, мергежилгс өөредири ССРЭде, АКШ-та-даа иургузаймда дойеи-дир деп, америк астронавт ол айтырыгга хамыылаан.

— Сылдыс хоорайга орус космос корабли «Союзту» маңбай дериглер дузазы-биле «башкарып» корүп. Космоска ужар ол аппаратты башкарар талазы-биле херек кылырга кылыр ажылдарның шуптузуиуң күүсеттинери базала-ла бистиицде дег-дир. Чамдыкгы белдирелриицц болгаи агрегаттарның конструкциязы, бодавыже, оскс-оскс башкарылда тудалары база бир яиазы шинчилиг чорду. Ынчаныыже башкарыдарыиц арга, техниказы, хол-биле кылыр хой-хой ажылдарның дараалажыры домей-дир.

Космоска кады ажылдаар экипажтар белеткеп, шилип адырының айтырыгларын, ооц мергежилиигге өөреиип алырының онза талаларын Алексей Елисеев, Андриян Николаев олар-биле чугаалаштывыс.

Амгы, Москвага болган бо ужуражмышкынның мурнуида Хьюстоига болган бир ужуражмышкынның үезинде экипажтар кады арттирер шенйдеии ужудуушкун болгурудан ийи чыл хире мурнадыр эгелээр деп дугуршкан бис деп, Томас Стаффорд чугаалаан. Мээц санап турган угаазылааныы шын болза, келир чайның дургузунда ол үүле буткеи турар. Ынчангаш экипажтарны оон арай эртешилии алыры эргежок чугула деп, астронавт хүүмзуруп чугаалаан. Бистиц бо ужуражмышкывыс — хүлээп алынган шиитпирии боттандырарыиче чугула базым деп. Томас Стаффорд демдеглээн.

— Корабльге экипажтарның документтилерии кады бижиир дем каттыштырылгазы тургузуп алыр айтырыгларга хамаарышкан ажылды чөвүлел хуралта тодаргайлап көргеш, ук ужудуушкунга кижилерии ажылдаар, дыштанарын канчаар органиастаза эки болуруи шиитиэи-биле чугаалашкап, ужудуушкун башкарар тоштер биле космонавтларның дем каттыштырып ажылдаарының айтырыгларын, корабльдер ааразында радио-дамчыштыр медээ соичуруиуң чүрүмүи дугуружтун болур деп бодап болбас. Ол корабльдерии аңгы-аңгы чүрттарга төлевилеп бүдүргеи, мынчангаи оларның конструкциялары биле дериглери ораичок ылгалдыг. Оларны төлевилээрде Совет Эвилелиниц-даа, Каттыкпан Штаттарыиың-даа специалистери үк аппараттарны космоска ужудуушкун үезинде тудуштурар апаар дёи бодаваан. Ындыг төлөзөдө, космоска ужудуушкун үезинде ол ийи корабльди тудуштурарында тазрыштырар улуг ажылды кылыр ааар.

«Аполлоиуң» кылымал атмосферазы арыг кислородтан тургустунган. Ынчангаш америк корабльдиц агаар бамышкыныи арай копкан. агаар чок хюлайышкаиа моигун сууиун 300 миллиметр бедиири хире күштүт. «Союзка» азот биле кислород холумактыг агаар ажылгаттынып турар. Оон агаар базышкыны Черииц далай деиеленидер агаар базышкыны-биле деи.

Ийи корабльдиц агаар байдалын таарыштырып алыр сорулга чүгле оон уламыидан бешии дажжок пырыидап турар. Агаар байдалын таарыштырып алыры-биле катай чугула хой-хой сорулгаларны шиитпирлээриие дузалыг, шилчилге өрээлии тургусса чогуур апарган.

Ынчангаш кады ужудуушкун кылырының программазы 1975 чылда тодаргай чогаттынган турар, ынчан ужудуушкун кылырының техниказы, экипажтары, ужудуушкуну ужударының, ыяш-тарының, удуртуруң черге ажылдаар болуктери-даа ажылдарынга бүрүүг-биле белеп болган турар.

«Союз — Аполлон» телевилелдп боттандырарды башкарыдалыг космос «ужудуушкуннарының хогжудезиниге кадыыг салдарлыг болган турун болурун, парлалга төлөзөлекчилери сонуургаан.

Ол айтыгыруы академик Б. Н. Петров харыылаан. Чазактар аразынга чардынган дугуржулгада, мааглыг, космосче Совет Эвилелиниц, АКШ-тыц-даа салын үндүрер космос корабльдерии чоокшулаштырып, тудуштурарының дериг-херекселлерии кады тургузар деп айыткан болгай.

Техниктиг ыдыг чөнсеңхерекседерии тургузары болган олар-биле космос корабльдерии хандырары кандыг-бир чыдагаавга тавармышканының үдәмыдаан дүзе чеңнери негеттинер апаар корабльдерге дузалакчы моргузерии хандырар чаагай сорулгага бараан болур.

Д. ДМИТРИЕВ,
СЭТА-ның таймылбырлакчызы.

Буянныг мергежилдиң кижилери

Кадыкшылга бараан болган

Сүт-Хөлдө № 1 эмнелге тургустунгандан бээр 25 чыл чаа-ла ажа дужүп чорүүр. Бо үеиин иштинде оон материал-техниктиг баазазы дыка сайгарып, мергежилдиг, ажыл-ишчи кадрлар-биле хандыртынган.

1947 чылда бо эмнелге чаңгыс бажыңныг каш-ла орунныг турган. Амгы үеде ында 5 улуг корпустарда 6 салбыр, амбулаторня бар. Эмнелгиин орунпары 90 четкеи. Чөнүүн кадыын камталаварында хөй чылда бараан болуп келген дуржулгалыг эмчилер-даа, өөүп олурар аныяк мурнакчылар-даа ында хөй. Кымнарыл ол? Хамыктың мурнунда дүрген дүзәа чедирелиини фельдшери Октябрь Революциязы орденнин эзнекчизи Н. Очур-оолду, келиш эмнээр салбырының санитарказы О. Опзайны чоп чоргаарал-биле мактап, хүндүлеп турар. Эмнелге ажыллакчыларының хөй кезии аныыктар. Оларның иштинде хөрээжеңнер эмчизи А. Монгуш, фельдшер Б. Ондар, эмчи Ч. Сагаан-оол олар боттарының тускай мергежилиигге бердингелиин, чоига эвилеп-эллдэии көргүзүп келген.

Эмнелгиин материал-техниктиг баазазының чыл келген түдүм-на сайгырап олурарының бир херечизи болза туберкулёзка уруг, халдавырлыг аарыглар, биии уруглар эмнээр салбырларын чырык, чылыг корпустарда тургуетунгаиы болуур. Кезии эмнээр салбырда аныы үеиин чаа аппаратуралармн, дериглерии тургускан.

ССРЭ-ниц тургустунгаиының 50 чыл болур оюига алдар болдурган социалистиг чаршыты коллективтиг кежигүнериниц аразында организастаан. Салбырларда эмчилерии, сестраларның кабинеттерии корүштүг кылдыр дерээи. Эмнелге эмнелии чылар аарыг улустар кыыл-буулга-та чыдырааран, шашкилеп, кежиктап-даа ойнап болур. Биллиардт ойнаар өрээл база бар.

Коллективтин эмчилери медицина темазынга беседаларны аарыг улуска үргүлчүү номчуп бээр. Бо бүгү демчеглер чөвүүн кадыкшылының хереэзиие бараан болуп турар.

М. ДАВАА,
эмчи.

Чагыдып алыңар

ПАРТИЙЖИ ЖУРНАЛДАР

СЭКП ТК-ның «ПАРТИЙНАЯ ЖИЗНЬ» деп журналы партия ажылдакчылары, коммунистер болгаш партия кежигүнү аверстер калбаа-биле помчуп турар.

Журналдың арыннарынга Коммунистиг партийның политиказының чүгүла айтырыгларын бижиннээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоскуу беш чылдың онаалдаларын күүседириниң ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле партия организацияларының ажылыын дүрбүлгазын моон соңгаар-даа доктаамал чыгыдар. Бо дугайында түүлдерни «Партийжи-организастыг ажыл», «Ажыл-агыйны удуртуру», «Идеологтуг ажыл» деп рубрикаларның адаа-биле бижип турар.

Партия тургузуушкунунуң теориязын болгаш практиказын өөренип турарларга бөлүк түүлдерни «Партия тургузуушкунунуң ленинчи принциптери» деп рубриканың адаанга парлаар. Чоокку үеде журналдың арыннарынга «Партия дугайында ленинчи эртемнин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хөгжүткени», «Партийжи демократияның болгаш партийжи сагылга-чүрүмүнүң түүлү холбаазы». «Партийжи информация — кижизидилгенниң база контрольдуң арказы» деп түүлдер парлаттынып үвер.

Ол ышкаш «Парторганизациялар секретарьларының заочный семинары», «Парторганизациялар секретарьларының ишчи», «Партия болүктери». «Коммунист — партияның идейкейлиг дайынчылыы», «Күш-ажылчы коллективтиң ажыл-төрээ, түнери» деп рубрикалар журналдың арыннарынга үргүлүү үнүүлөр.

СЭКП ТК-ның «АГИТАТОР» деп журналы 1923 чылдан бээр үнүп эгелээн. Ук журнал лекторларга, пропагандистерге, агитаторларга, идеткелчилерге, политинформаторларга кончуг ажыктыг.

Чүрттүн политиктиг, экономиктиг, культурлуг амыдыралының чүгүла айтырыгларын анаа чыгыдар.

«Агитаторчуң» келир чылын кол угланыышкыныңг — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын пропагандалаарыг, съездиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседириниң ажылчы чоннарны мобилизастаарыг. Ол дугайында түүлдерни «Идей-теоретиктиг айтырыглар», «Экономиктиг политика», «Социал-политиктиг айтырыглар», «Чаа кижинин хевирээн кижизидилгенниң база комсомол тырыдыышкынының системазының кол-кол звеноларының өөредиглеге программаларының темаларының талазы-биле теоретиктиг түүлдерни, консультацияларны, өөредилге-методиктиг болгаш өске-даа материалдарны партаарын үламчылаар.

Теоретиктиг семинарларның пропагандистерниг болгаш лыыбажчыларынга сүме кылыр «Иштилеп будурулгезиниң ажыктыны белдери — СЭКП-ниң экономиктиг политиказының үндезини айтырыы», «Тайбыңны камгалаарының совет программазы», «Эртем-техниктиг революцияның айтырыглары», «Идеологтуг демиселдиң айтырыглары» деп түүлдерни парлаар.

И. КРАВЧЕНКО.

Хөөрээрниң чүгаалары

1. ЧҮГҮРҮК-ДОРУГ

Хөөрээр ирей кандыг-бир эки аът дугайын чүгаалай бергенде чайгаар-ла силий бээр. Сактырга, чаш уруглардыг үнүп болгаш чассыг кыннын кээрин эскерип чоруур апарган мен. Ынчап барганда карактары чоорту имирергеш, бир-ле хуулгаазын тоол ыдып олурганзыг болду бээр ирей чүве.

База катап дын-на ийилээ шайлап олургавысс ол. Ынчаарда мен колдозтуң чылгызының улуг-ла өзүлде чогун, бар-даа болза челер, маннаар аъттарның аажок ховарын каксы чугаалапкан кижи мен. Ирей маңаа шыдашпайн баргавы-ла ол боор, арай хомудап чугаалай берди:

— Хупурай бер, боттарывысты багывыс ышкажыл ол, ооп. Ынаар сагыш салбас, өстүрбес, өөретпес-тир бис. Моге кижи бичизинден эгелеп мергежир, дадыгар... А чаяанындан эки малдарны база тыпкаш, хумагалап өстүрер херек.

Оо, күжүр дүңмам, эки аът-даа эки-ле болдур ийин, кулугуруун. Кижинин коңчуг эжи ол боор. Угаанының каяаар сен! Ооп кедерезе, кижи дег — ыглап-даа, өөрүп-даа, хоралап-даа, алдаңнажып-даа билир амытан болгай.

Мээн Чүгүрүк-Доруумнуң аът-сураан дыңнап-ла чордун ыйнаан, ооп. Ол ышкаш эки аът турбаан ажылгырын каяаар сен ана кожуун кырында болбазыңма. Чүгүрүк-Доруумбиле чеже-чеже бергелерин ажыш эртип, чеже алдар-сураглыг үжүралдарга таварыжып чораанымны төдүү сактып кайын чедер ийик мен. Күжүр доругнуң сөөлгү хүннерин безин дыңнажык сен бе?

Дириг амытан бүгүдези шаа кээрге кырып кээр. А Чүгүрүк-Доругнуң база кырып келгенин ол. Ынчалза-даа даштында көөрге, ол-ла шилгедек болгаш шимченгир, оглаа хевээр артып калган. Бакчаяанныг, бир катап күжүр кырган аъдымга кандыг-ла бир эмнеттинмес, аар сырыңгы дээпкен болган. Ооң амы-тының камгалап алыр дээш он хонукта үйгү-дыш чок демисежип келгеи мен, а доруг база он хонук иштинде өлүмге удур туржуп келтеп.

Ол хире үйгү-дыш чок тутчуп келген кижи чеже шыдажыр ийик мен: он бир дугаар дүнезинде чык кылдыр удуп калган мен. Сыгыр дан бажында отту хонуп келгеш, дегийт-ле доругга маннап четтим — турган хевээр тур-ла! Черле чыдын чытпас мал-ла болгай...

Эки аъдымны эргелеп чанчыккан чаным-биле баштай мойнун сүйбаан, оон соонда хавааи куду сүйбап бар чоруй сырбаш кылыдым: адырының чаштары доңгулай бергени ол бооп-тур. Эки аъдымдан ынчаар чарылган мен.

2. ЧЫЛЫГ ХОЛ

Ирей-биле чугаавыс үстүр эвес. Ынчаарда Чаа-Хол өрү— Сайлыг-Хем эзимниге сыгыр-өктүг түдүп алган, аңаан кижи өттүнүп тояап чоораанымны; мырыңай-ла он базым черге мажаалайга канчап таваржы бергенимни; ол амытан билбээнде канчаар чаштынып торуй барганымны бирден бирээ чокка төндүр чугаалаалак олурумда. Хөөрээр ирей үзе кирип айтыра-дыр:

— Ог дег кара чүве болду дилдир сен бе?

— Ийе, акый. Сыгыр-өктүг-биле канчап авалаар боор оюу, медээжок түве чорбады бе!..

Кижимниң тоор чүвези чок мынча дей-дир:

— Шынап-ла шору улуг чүве көрген-дир сеп алзы, ооп. Ынчалза-даа, сеш-даа ыңай, оон коргун! Көөрге ыңдыг дүрзүнүүг, аңаа чораанда оон чаш амытан чок чоор. Харыда-даа сөөң бодундан деэлеп, чаштынып чоруур-ла болгай. Мен таварышкан боорум кай! Оондаа улуг иргектиң чылыг холун тудуп чораан болдур мең ийин.

Бир катап Башкы-Алыр эзимниге хүнзедир диннеп келгеш, уур шаамче олча-омактыг чанып олурган мен. Ынчаарда кидни-не аажок сооп эгелеп турган чүве, доң. Далажыксап чорбужемче, кырангылап келген. Харның улуг база аажок — дөмек ортузу чедип турар. Ынчап чоруй бир черге дыштаны бээр арамда, ырак эвесте кижи хаарыктазыны дыңналыр ыңдыг. Бо-ла хар, сооктө кандыг коңчуг шөлээн уйгужу эр боор дээш үүнче базып каглым. Шынапла, таваңгайынга дээр узун-кара чагы эжиинген эр дүште-даа чок хыраалай берген хаарыктап чыдыр. Күжүр эриң эът-халыыг, мөге-шыырааа ол мйнаан — кара оорга дет чыдыр-ла!

— Эй, ооп, э-эй! — деп кыйгырдым. Сураг. База катап кыйгырдым — хаарыктавышаан. Адак сөөлүнде будум-биле өйдуктүр ыткилептеримге, баарының кырында салып алган чыткан оң холун көдүрүп келди. Амырап сегирип алгаш:

— Эки, дүңмам, эки! — дивишаан, сылгый бээримге өскелии аажок: дыргактарлыгда ышкаш...

Оон кадында, кижим чугаасоот-даа чок «ө-өө» деп кышкырган, тура халып олура, тык-ла кылды... Кажан кылын хар аразындай арай боорда түрүп кээримге, демги «дүңмам» чогуду.

Мындыг чүве ышкажыл: медээжок улуг даг иргектер чамдыкта ойгадан черге бире-баса чокка төндүр чугаалаалак олурумда. Хөөрээр ирей үзе кирип айтыра-дыр:

— Ог дег кара чүве болду дилдир сен бе?

Мындыг чүве ышкажыл: медээжок улуг даг иргектер чамдыкта ойгадан черге бире-баса чокка төндүр чугаалаалак— ол дээрге чаүп олурар салгалды кижизидер дугайында партия кайы хире сагыш салып турарының тода хереглизи-дир. Аныяктарның бүгү-ниитэ ортумак өөредилгезинче шилилге, ниити эртем школаларының материалдыг баазазын бижыллары, школ-ныларның билиишин шынарын бедидеры коңчуг улуг үжүр-дүзалыг. Ортумак эртемни бөрип турар профтехучилищелерниң четкиин база калбарар.

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилгеге хамаарыштыр алырга, эртем биле техниканың чаа, перспективтиг үгланышкынарынга дүүштүр кадрлар белетээрин улам калбартыр, аныяк специалистерни амы шагның ханы биликлери-биле, организаторлук болгаш ниитилел-политиктиг ажылдың чанчылдары-биле, алган биликлерин практикага ажыглап биларинниң аргалары-биле чөпсээлөр сорулга биспе салдынган.

• • •

АНЫЯК салгалды шак ынаар өөредип, кижизидерн дээрге, Ленинниң чагыы болур, культураты хогжүдер талазы-биле бистиң эң нарын сорулга кылдыр тодаратка-вп. Дээди өөредилгеш, ниити эртем школаларын болгаш профессионал-техниктиг өөредилге системазын улам сайыргайжыдар дугайында сөөлгү үеде хүлээп алгылаан доктаалдар— ол дээрге чаүп олурар салгалды кижизидер дугайында партия кайы хире сагыш салып турарының тода хереглизи-дир. Аныяктарның бүгү-ниитэ ортумак өөредилгезинче шилилге, ниити эртем школаларының материалдыг баазазын бижыллары, школ-ныларның билиишин шынарын бедидеры коңчуг улуг үжүр-дүзалыг. Ортумак эртемни бөрип турар профтехучилищелерниң четкиин база калбарар.

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилгеге хамаарыштыр алырга, эртем биле техниканың чаа, перспективтиг үгланышкынарынга дүүштүр кадрлар белетээрин улам калбартыр, аныяк специалистерни амы шагның ханы биликлери-биле, организаторлук болгаш ниитилел-политиктиг ажылдың чанчылдары-биле, алган биликлерин практикага ажыглап биларинниң аргалары-биле чөпсээлөр сорулга биспе салдынган.

• • •

Шагаан-Арыгзан Ак-Талга чедир 160 километр, а Кызылдан база-ла ырак. Амыдырал кандыг чүгүла чорук болбас дээ. Ол хире херии черге аъттыг харылзажыры берге, бетиле диже 2—3 хүн негеттинер.

Ак-Тал суурган аңгыла Хендергеге үш чүгүла ажыл-агыйлар база бар. Ол дээрге «Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң Хөлчүк. Жланов аттыг совхозтуң Арыг-Алаа, «Улуг-Хая» совхозтуң Ак-Тал салбырлары-дыр. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда ынча чурттакчы чон көвүрээн.

Шагаай-Арыгзан азы Кызылдан Ак-Тал аразынга автобус шимчээшкинин чурумчузар дугайын чугаалаар бодадым. Бо негелдени шиитпирлээр ойу келген чүгүла айтырыг деп, Хендергенин чону санап турар.

Е. СЕРЕП.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ШИИТПИРЛЕЗЕ ЧОГУУР АЙТЫРЫГ

«Мөген-Бүрен» колхоз катап тургустунга-ла алды чыл чедип турар. Ооң топ сууру чыл келген тудум өзүп, чурттакчылары-даа көвүрээн.

Оларның хандырылгазы база деңге эникмиир, сайзыраар умурлуг. Ынчалза-даа бо үеның дургузунда Кызыл-Хая суурнуң чурттанчылары, ында албан болгаш организациялар садыг дамчыштыр хлеб садып ап корбээн. Бо дугайында негелдени чогуур черлерге чон чаңгыс эвес удаа тургузуп келген. Кандыг-даа түңнел чок хевээр. Хлеб быжырар черниң тудуун колхоз бо чылын доознан. А өөң амыглал чок туруп турары элдеп. Ол тудугиуң чарыгдалынга колхоз хөй түңнүг аиша-хөреңгини үндүрген. Ынчалза-даа Мөңгүн-Тайга райпозу ону хүлээп алырындан ойталап турар. Суурда школа-интернат боду хлеб быжырар черлиг болгаш амырбайн келген. А уруглар сады, столовая, эмнелге пунктузу чергелиг черлер хлеб-биле хандыртынмайн турар. Чурттакчы чон хлебти бамыңнарынга быжырып, уруг-дарыглыг ада-иелер аңаа хөй үе-шактыг чарыгдаар боор-дур.

Быжырган хлеб-биле чонну хандырары райпо баштаар черииң хүлээлгези турбуже, ону ниичээнгейге албайн турар. Беленин бодааш далган садарынга ийлешкен. Суурда хлеб быжырар черни чөп амыглаар болза, чурттанчы чонну чүгле хлеб-биле эвес, харын-даа контидер кылыглары-биле хандырып болур арга бар.

Кызыл-Хая суурга хлебти быжырарын организастап, ону садар талазы-биле айтырыгны райпо баштаар чери кажан шиитпирлээр ирги?

Мөңгүн-Тайга район. С. НАСЫК-ДОРЖУ.

• • •

«Шекпээр» совхозтуң төвү — Шекпээр суурда чаңгыс бичии магазин бар. Чоокта чаа ооң бир хап папирос, тзакпы садып алыр дээш ийи шак иштинде оочурлааш, шыдаштайн базып үне бердим. Мен ышкаш ырганнар база далаштыр улустар оочурга ур турарындан түвексингей хыйланып үнүпле турдулар. Ырак-узактан келген малчыннар хереглелий садып алыр дээш магазинге базарга улус хөй боорга оочурлап чаш эске чоруун кылгылаш-даа келир. Оон база-ла манап туруп бээр.

Хлеб киргенде чурттакчы чон магазин иштн сыңмас оочурлаар, чамдыызы куруг калыр. Совхоз ажылчыннарны суур үстүнде нефтебазадан барып хереглелин садып алгылаар. Бо магазинниң садыгжызы Ооржак Чүрүн багай эвес ажылдап, ыызып-ла турар харын. Ынчалза-даа ырак-узактан келген малчыннарны, муң ажыг чурттакчы чонну чэнгыс бичии садыг манчап шалыпкын болгаш эки хандырар боор.

Бо дугайын «Шекпээр» совхозта амыячын иооперациязының баштаар чери дарый шиитпирлээр болза деп чон үзеп турар.

К. ЧАНЗАЛ-ООЛ, пенсионер.

• • •

— Магазинге хөй-ле экизээр чүвезим арага боор. Ону эртен 8 шакта ажыдар турбуже, 9 шакта ажыдар. Ажыткан дорааи-на араганы садып эгелей бергилээр элдептиин — деп, Булуң-Терек суурнуң чону бо-ла хомудай бээрлер.

Шынап-ла суурда үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының ол холушмак магазинниге аъш-чем аймаа ховар келир ужуру чүдел? Колбаса, эът, макорон, лапша, долган, өске-даа аъш-чем барааннары аңаа ында-хаая иостур. Хлеб база үзүктели бээр. Ында Кызыл-Даг мөзээ Советтиң нүүскомунуң даргазы Т. Чечек-ооп, «Ак-Туруг» совхозтуң Булуң-Терек салбырының эргелекчизи К. Дорму, ында партия организациязының секретары А. Көкээлей бө бүгүнү корум-чурумчудуп, чоннуң хандырылгазынче сагыш салыр үе келген.

Улуг-Хем район. М. БИЛЧЕН-ООЛ.

СПОРТ

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

ФУТБОЛ. ССРЭ-ниң бирги черии дээш эвелгелиг үжүражылгага Ворошиловградтың «Заря» командазы «Днепр» футболистерин 2:1 санга уткап, чемпионнуң алдыя медалын чедип алыр аргазын хандырган.

ХОККЕЙ. Спорттуң бо хевирииге Москвадың динамочулары ССРЭ чемпионадының таблицазын баштаң турар. Олар Горькийге эвелгелиг үжүражылгага түс черинң «Торпедо» командазын 5:1 санга тиилээн.

САМБО. Красноярскиге самбо талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады дөрт хүн үргүлчүлээн доозулган. Бо маргылдаага 207 спортчу киришкен. Команда талазы-биле Россияның спортулары эки түңелдэ чедип алган. Спорт янтилелдериндеи Совет Армияның шилиидек командазы биргн черже үнген.

Субботада болгаш воскресеньеде ленинградчы Владимир Кюлленен, Киев чурттуг Сергей Мельниченко, Москва областа Кирилл Романовский, свердловчу Александр Федоров, Киевтен Сергей Новиков олар чемпион болганнар. Бо маргылдаа бир ай болгаш Ригада болур Европа диптин чемпионадының мурииида болган совет самбистериин сөөлгү көрүлдези болур.

БООДАЛГА. Чүрттүң бооларга чемпионадында хей октуг ланчыдан 10 метрге кара бооларыгга Благовещенскиден келген Геннадий Лушиков өскелерден эки түңнелдиг болган. Ол 400 кг бооларр чургаш, 385-ти аткан. Бо хевирге команда талазы-биле ДОСААФ-тың бирги командазы тиилээн. Бичө араалыг пистолеттен бооларыгга Чеиссктиг Куштериин шилиидек командазы алдыи медальды чаалап алган.

ШЫДЫРАА. Сураглыг орус шыдыраачы М. И. Читориигге турскаатка сесии делегей маргылдаазы Кисловодскиде эгелээн. Ында чедн чурттуг 16 гроссмейстери болгаш мастери киржип турар. Баштайгы сыгыда Геллер—Холмов, Аникаев—Суэтин, Козма (Чехословакия)—Унцикер (ФРГ), Лангевег (Нидерланды) — Хеннин (ГДР) оларның оюнзары хайым болуп доозулган. Нежметдинов — Якобсенна (Дания), Штебя — Гургенидзени удуп алган, Цешковский Зильберштейнни удуп алыр хире байдалдыг турган, шак чедиштейн барганындан хайым болуурук чөпшээрешкен.

(СЭТА).

ӨРЕЛЕР

(КЫСКА ШООДУГЛАР)

ТЫВЫЛГАН МААДЫР

Сергекпенниң кадайы дүштө шайлап келгеш, ашаавга чугаалаан:

— Сен таптыг ажылдан турган болзуңза, кышкы төөнү садып аптар ийик мен, ачазы, малдыым алгаш, мында «дузалаачы кассаныдан» алган өремни дүй каарымга, санныг чүве арты ийин.

— Өре че?—дээш, Сергекпей сыргап дээн.— Каяк, авазы, демир-үжүүн — дээш, стол кырынга чыткан садыныта саннар бижип, иштинде химиреиип эгелээн:

Сурас-ооп... бирээ дөртеи тос, Сыгырга... ийи чедеи ийи, Ашак-ооп... үш бежеи тос,.. Адыраш, Сайлык-оолга үш аяк пиво — деп чорда, кадайы үзе кирген.

— Улустан алыр өрелериң санаа олур сеи бе, ачазы?

— Алыр деп түү дээрин ол, орта ажылдаан эвес мен, эңгеерге тедээр өрелериш-дир ийин, авазы — дээш, Сергекпеи кадайының хуулуп кел чораан арныыче тудуур көрбейн, характарын багайтыр базып каан.

М. БАЯНОВИЧ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

16.35— Хөй сериалыг уран-чеген телефильмниң баштайгы үзүүрүдели. «Човулекчи Ванатко хемчег ап тур...» ЧССР. 1969 ч. 1-ги, 2-ги кеэктери. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Күрүмеңниң «Будапешт» деп таңны ансамблиниң концерти. (Венгр Улус Республика). 18.50—«Эрги кинопуң фильмнери». «Поликушка». Л. Н. Толстойнуң чечен чугаазын баштаар уран-чеген фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.30— Телемедээлер. 19.50— «Уралмашчы Александр Храмцов». Документалдыг телефильм. 20.05— Ада-иелерге дамчыдылга. 20.35— Телемелодиялер. 20.45— Чараалдар. реклама.

МОСКВАДАН

20.55—«ССРЭ — Франция: Уре-түңнелдиг кады ажылдажылга». Л. И. Брежневтиң Франциягa чоранының бир чыл болганынга. Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң политиктиг тайылбырлакчызы А. Потапов дамчыдыпгаиы чорудар. 21.25— Оңнуг телеөргүүшүт. «Дүштүктар». Уран-чечен телефильм. 22.20 — «Үе». Информастыг программа. 23.00— 00.45— Футбол талазы-биле Европа чемпионнарының кубогу. «Динамо» (Киев)— «Гурник» (Польша). Киевтен дамчыдылга.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы өзүгээр алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга будуттан, хар чаар. Барыын утлавышкынның хат кошкак болур.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 0-5 градус соор, осколерииге ийи градус чылыгдан 3 градус соор. Кызылга 0-2 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыа Жибек» (1-ги, 2-ги кеэктери) 9.45, 12.30, 15.15, 18.00, 20.45 шактарда.

«ТАА-ХЕМ»: «Ас-кежиктиг кижи» 15.00, 18.30, «Дагзарга сегиржип алышкым» 16.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бир эвес сеи эр болзуңза» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооллар» 9.00, 10.50, 12.40, 14.40, 18.40. «Республика прокурорунга полиция комиссарының мииишкиии» 16.40, 20.40 шактарда.

САДЫП АЛЫҢАР!

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкынының Кызылда артык кезектер баазазында дараазында номерлерниң подшипниктерии хостуг садып турар. 113 Л, 313, 314, 317, 320, 410, 411, 1220, 1310, 1311, 1609, 1610, 1616, 2308, 3213, 3611, 5306, 7216, 7309, 8112, 8116, 8318, 26903, 32412, ЗН 32615, 42413, 42520, 46117, 62513, 604705, 776901, 86911К, 926722, 2007132.

Адреси: Комсомольская кудумчузу бажы, 97.

Телефон 26-42.

Барыыл-Хемчик районда Владимир Донгактың 1968 чылда Эрги-Барлык ортумак школазындан алган № 071404 бышкан билиигнин аттестады читкенин барымдаалаш, ону куш чок болдуруп чарлаан.

СОЦИАЛИЗМ БОЛГАШ КУЛЬТУРА ХӨГЖҮЛДЕЗИ

(Төнчүзү. Эгези-2-ги арында).

Улусчу талантыларның дозузу-биле илереэриигe черектиг бүгү-ле түүлдерни партия тургузуп келген болгаш социалистиг реализмниң аргаметодунга түүлдештир ажылдап кылдыыы турар хевирлерниң база аяиларының хөй иизы болгаш байлакшыл болуру дээш туржуп турар.

Чүртка бол-тывыышыр урав түүлдү сайзырадырынче база хөй кичээиней салдыыы турар. Ырыга, муыкага, танцыга, актёржу мергежилге сундулуун улам остуруп сайзырадырындан ойталаар кижи бисте чок.

Совет улустуң культура өзүдезиниң, оон эртем-биликтиг иниң белдп турарының дугайыи ном тарадылгазы база хереченгеи турар. Совет Эвилелиидe 125 муи хире массалыг библиотекалар бар, ол болза революция мурииидагы Россиянындан тос катап хөй. Чүрттакчы чоннуң кижи санында онаашпыр вом продукциязын тарадыр талазыбиле чаңгыс-даа капиталистиг чурт бистиң-биле деңнежип шыдаваас.

• • •

СОВЕТ республикаларда аажок улуг оскерилгелер болуп арткалаан. «ССРЭ-ниң тургуступгашыидан бээр 50 чыл болуруна белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалында айытканы болза, хлаанныг Россияның феодалдыг болгаш чартык феодалдыг кыдыг черлерни болуп тургулаан районнарда ам хөй санныг үлетпүр болгаш культура төптеэри — чаагайжыдыы түттүнгэя хоорайлар болгаш суурлар өзүп келгилээн. Национал кадрлар өзүп ковуудээн, улустарның национал хевирлиг, социалистиг уткашывээлыг культуразы чечелеттинишкинии чедип ап шыдаан. Экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдениң деңнежилгеи база безинишкини ССРЭ-ниң бүгү республикаларының бүгү талалыг, шалыпкын хөгжүүрүнге чүгүла фактор болган.

Сайзырагай социалистиг күрүнеде нацияларның кады ажылдажылгазынга чүгүла херектиг политика, экономика болгаш культура талазы-биле бүрүн деп эргелиг болурунуң байдалынга национал культураларның үлетер алчын байыжар чоруу аажок дүргедөөр. Культураларның чаңгыс аай интернационалчы мөзү-шынарлары тыптып, оларның чаа-чаа чанчылдары сайзырап, совет улустарның бүгү амыдырал-чурттагазынга интернационалчыдылганын чорудулгазы шапкынчыыр. Социалистиг нацияларның культуразы дээрге — национал культураларның демократтыг болгаш социалистиг хевирлерииң улам чедип ап шыдаан. Экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдениң деңнежилгеи база безинишкини ССРЭ-ниң бүгү республикаларының бүгү талалыг, шалыпкын хөгжүүрүнге чүгүла фактор болган.

Сайзырагай социалистиг күрүнеде нацияларның кады ажылдажылгазынга чүгүла херектиг политика, экономика болгаш культура талазы-биле бүрүн деп эргелиг болурунуң байдалынга национал культураларның үлетер алчын бай

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Көдээниң ажыл-ишчилери! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларыны ажыл-агыйжы ажыглаңар! Бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиңер, продукция бүдүрерин көвүдедиңер, оон бот-үнезин чиигедиңер!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 26 ЧЕТВЕРГ № 253 (9021). өртээ 2 коп.

АНЫЯК АЖЫЛЧЫН АҢГЫ

Профтехөөредилгениң күрүне системазының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

...Кремльдин Улуг ордуу. Бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери, башкылар, профтехучилищелериниң кижизидикчилери, күш-ажылын хоочуннары болгаш келир үениң бүдүрүлгечилери, коску совет эртемденнер, бүгү эвилелдешкен республикаларлап профтехөөредилге системазының организацияларының үлүртүкчулары аңаа чыглып келген. Хуралдың аалчылары — Болгария, Венгрия, ГДР, Куба, Моол, Польша, Чехословакияның аңыяк ажылчыннарның профессионал белеткелиниң үлэзи-биле министерстволарының болгаш төп албан черлериниң үлүртүкчүзүлери.

Эштер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев оларны чөвүлел хуралдың киржикчилерни алыш часкаашкынынары-биле уткаан. Президиумга — СЭКПниин Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Е. М. Тяжельников, ССРЭ-ниин министрлери, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниин, ВЦСПС-тиң, министерстволарының, ведомстволарның үлүртүкчү ажылдакчылары.

Чыыглаңнар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга улуг колдуулушкун-биле сонгаанывар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүзе кандилат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичевке сос берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге партияның Төп Комитединиң байырлыг чагаазын ол номчаан, оны чыыглаңнар динмиттиг алыш часкаашкынынары-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле комитединиң даргазы А. А. Булгаков илеткей кыгаан.

Совет профессионал школа баштайгы ФЗУ школаларындан аңгы үениң профессионал-техниктиг училищелеринге чедир орукту эрткен дээрэн ол чугаалаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында заводтар, фабрикалар, тудуглар, колхозтар болгаш совхозтарже 30 миллион ажыг аңыяк бүдүрүлгечилерни чоруткан. Чүгле соолгу он чылда дээш болгаш оргумак эртемниг ажылчынарның саны чүртка 38,6 хуудан 55 хуу чедир өскен.

СЭКП-ниң XXIV съезиниң шиитпирлерин амыдралга боттандырбышаан, профтехөөредилгениң системазы бедик мергежилиг ажылчыннар белеткелиң бедик темпилиг чорудуп турар. Чүгле бо беш чылдың бүгүн чартык чылында улус ажыл-агыйынче үш чартык миллион мергежилиг ажылчыннарны оон өөредилге черлеринге белеткээн болгаш улус ажыл-агыйынче чоруткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының бүгү улусчу байырлалының мурнуу чарыында оңаа демдеглээр чүве болза, национал кадрлар белеткээр талазы-биле профессионал-техниктиг өөредилге системазының киирген салыышкыны улуг болган дээрэнин илеткелчи оон ынай демдеглээн. Соолгу ийи он чылда профессионал-техниктиг училищелер доозукчулары чүртке 3 катаптан хей ковүдээн, а Түркменияга болгаш Казахстанга ол 6 катап, Үзбекистанга болгаш Арменияга — 8, Киргизияга болгаш Таджикистанга — 11, Молдавияга — 16 катап ковүдээн.

Илеткелчи оон ынай профтехөөредилге системазынга өөредилге-бижизидикчилеринге ажылды улам сайзырадыгайжылызының айтырыгларынга доктаалган.

(СЭТА).

Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Москвада

Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Джулио Андреотти Совет Чазактың чалаанын дүүгаар албан ужурунда октябрь 24-те Москвада келген.

Италияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шиметтингеп Внуково аэродромунга Д. Андреоттини, ону үдеп чоруурларны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчылары К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, Б. П. Бугаев, С. А. Оруджев, Н. С. Патоличев, А. М. Тарасов болгаш өскеда албан кижилери уткаан.

Италияның Совет Эвилелинде элчиин Федерико Сеньи база уткаан.

Ужудушкун шолуже Москва гарнизонунуң шеригларының хүндүлел таныжылыш чыскаалдырган, ийи чүрттүң күрүне гимнилерин күүседткен.

Италияның чазак баштыңыбиле кады Москвага Италияның даштыкы херектер министри Джузеппе Медичи, Италияның баюк эргелекчизи Гуидо Карли болгаш өскеда албан кижилерге чедип келгеп.

(СЭТА).

Совет-итали чугаалажыышкыннар

Октябрь 24-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Л. Андреоттиниң аразынга чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаалажыышкыннар ажык болгаш билчиишээнниг эрткен. Аңаа Европаның аймак чок чорук айтырыгларының база долгелээшин чогуур өөрү келгеп өскеда айтырыгларының талазы-биле санал-оналды чугаалашкаан.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ ТӦРААЖЫЛАРЫНЫҢ ЮБИЛЕЙГЕ БЕЛЭЭ

Тываның тараажылары чаагай дүжүт дээш демиселин эрес-шудургу үргүлүүлептээн. Ангаар-бойдустуң „таарымча“ чок байдаалдарын ажыш эртериге бистиң көдээ ишчилеривисти оңаа соруг киирген улуг күш болза, хүн келген тудум улам чоокшулаш орар найгамчык байырлал — ССРЭниң 50 чыл болур юбилейи ол. Орденниг Тываның юбилейге эң-не төлептиг, эң-не үнелиг күш-ажылчы белектерниң бирээзи — Төрээн чүрттүң шыгжамырынга болдунар-ла хой тараапы урары болур.

Солунуун бо номерин оруп турда, республиканың тараа продуктулар эргелеливиң начальнигиниң оралакчызы С. М. НЕДЕЛИН-биле бистиң корреспондентивис кыска беседаны кылган. Оон харыларын моон адаанда киирдивис.

• • •

— Республиканың ажыл-агыйларындан октябрь 25-тиң сөөгөзүнүң 5 пакка чедир ,,оңушту 130.105 тонна тараа күрүне шыгжамырынга киргеп. Ол дээрге Тыванын тараажылары бо чылын ийи плавдан хой тараапы Төрээн чүртке күш-ажылчы белек кылдыр сонгээни болуу).

Бо чылын бистиң көдээ ажыл-ишчилериниске шүүдедиг күе таныпкан. Ылаңгыя Таңды, Ба-Хем, Бии-Хем районнар дүжүт дээш демиселин ёзулуктаа хар кырында чорудуп турар диже хоорем эвес. Хар эрге дүшкен Бии-Хемниң ажыл-агыйлары күрүнете тараа садар талазы-биле бедиктеп социалистиг хүлөлгезин пагда-ла ажырадаа, ону бо хүннерде 20.000 тонна чедирер дээш демисеежип турар.

Соолгу хүнерде бистиң тараа хүлөлээлэр пунктуларыска киирээн-биле хүнде-ле 500—1000 тонна чедир тараа кирип турган. Ылаңгыя октябрь 22-де эң хой 1200 тонна тараа күрүне шыгжамырынга киргеп. Ол талазы-биле районнардан Улуг-Хем биле Чөөн-Хемчик мурнуку одуругда чорун турар. Олардан хүнде-ле ортумаа-биле 200—500 тонна тарааны хүлөөп ап тур бис.

Түс-түс ажыл-агыйларны алгап көөр болза, «Оок», «Улуг-Хая» совхозтардап, Таңдының «Революциянын чалбыыжы», Бии-Хемниң «Хадың» колхозтарындан хой тараа урдунган. Бо колхозтар болгаш совхозтар соолгу үеде хүнүүн-не түс-түзүнде 100—200 тонна чедир тарааны чедирип кээп турган.

Эң хой тарааны Төрээн чүрттүң шыгжамырынга урарын даазаан тараалап таңдыжыларның богүнгү чедишкини бистиң өөртүп турар. Районнуң ажыл-ишчилери күрүнете 56 муң тонна тараа садар дээш бедиктеп социалистиг хүлөлгезин күүседип берген. Таңды районнуң Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга улуг колдуулушкун-биле сонгаанывар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүзе кандилат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичевке сос берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге партияның Төп Комитединиң байырлыг чагаазын ол номчаан, оны чыыглаңнар динмиттиг алыш часкаашкынынары-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле комитединиң даргазы А. А. Булгаков илеткей кыгаан.

Совет профессионал школа баштайгы ФЗУ школаларындан аңгы үениң профессионал-техниктиг училищелеринге чедир орукту эрткен дээрэнин ол чугаалаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында заводтар, фабрикалар, тудуглар, колхозтар болгаш совхозтарже 30 миллион ажыг аңыяк бүдүрүлгечилерни чоруткан. Чүгле соолгу он чылда дээш болгаш оргумак эртемниг ажылчынарның саны чүртка 38,6 хуудан 55 хуу чедир өскен.

СЭКП-ниң XXIV съезиниң шиитпирлерин амыдралга боттандырбышаан, профтехөөредилгениң системазы бедик мергежилиг ажылчыннар белеткелиң бедик темпилиг чорудуп турар. Чүгле бо беш чылдың бүгүн чартык чылында улус ажыл-агыйынче үш чартык миллион мергежилиг ажылчыннарны оон өөредилге черлеринге белеткээн болгаш улус ажыл-агыйынче чоруткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының бүгү улусчу байырлалының мурнуу чарыында оңаа демдеглээр чүве болза, национал кадрлар белеткээр талазы-биле профессионал-техниктиг өөредилге системазының киирген салыышкыны улуг болган дээрэнин илеткелчи оон ынай демдеглээн. Соолгу ийи он чылда профессионал-техниктиг училищелер доозукчулары чүртке 3 катаптан хей ковүдээн, а Түркменияга болгаш Казахстанга ол 6 катап, Үзбекистанга болгаш Арменияга — 8, Киргизияга болгаш Таджикистанга — 11, Молдавияга — 16 катап ковүдээн.

Илеткелчи оон ынай профтехөөредилге системазынга өөредилге-бижизидикчилеринге ажылды улам сайзырадыгайжылызының айтырыгларынга доктаалган.

(СЭТА).

БЕЛОРУССИЯНЫҢ МИЛЛИОНУ

Белоруссия бо чылдаары ыпкаш, ынча картофельди кажаа-даа күрүнеге садыш көрбөөн. Республика бодуң ол талазы-биле бүрүн хандыртыны алган болгаш ынти-эвилел фондуунга бээрин дыка ковүдеткен. Чүрттүң хоорайлар, үлетшур төптеринге миллион тонна ажыг картофельди соолгу чоруткан. Картофельдиң дүжүдү бедик болуп, Минск, Брест, Гродно болгаш өскеда-даа чамдык областарга гектардан-на 150—170 центнер картофельди алган.

Чедиишкинни чүү хандыртарыл? Картофельди эки черлерге тараап, гектар бүрүзүнге минералдыг чемиштидилгелер-биле хады органиктерни 30—50 тонналы чашкан. Шөлдерге кол черлерни бедик дүжүттүг үрезиннер эдээн турган, картофель сортунуң кажан быжа бээрин барымдаалап, аңгы-аңгы хуусаалларда тарып олуртуклаан. Чемиштиг бүдүмелдерни байлак «Белорусский ранний», «Зазерск», «Огонек», «Темп» болгаш өскеда-даа сорттарны тарыгылаан.

Механизаторлар картофель тарылгазын эки ажаан, хорадакчылар, аярыглардан ону камгалаан. Ажаан аңышкын үезинде будүүдүг черлерлиң немелде техниканы берген, мичиңгаш ажаан аңышкын толугүе картофель ажаар сес муң ажыг комбайн, 17 муң хире казыкчылар ажылдап турган. Сорттаар черлер муң ажыг турган.

Белеткел организацияларының, хереглел кооперациязы колхозтар, совхозтардан болгаш көдээ чоңдан картофельди үүктел чокка хүлээп аларын хандырар дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Амгы үеде көдээ ажыл-ишчилер белеткел болгаш трап, спорт организацияларыбиле кады Россия Федерациязының болгаш Орлавкы Азияның чамдык районнарынче үрезинниг хереглөөр 400 муң тонна картофельди сөөртүп чорударын дүргедедир дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

(СЭТА).

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң малчыннары хынамчалыг чорудуп турар. Кыштагларда 61 кажаанын 57-зин септеп доозкан.

Эш Нурзаттын удуртканы № 1 хойлуу бригада 13 кыштагның кажааларын бүрүнүбиле септеп, чылыглаан. 10 тонна өлекти болген. 270 тонна сигенни, 80 тонна мал чеми тараапы кыштагларга сөөртүп чедирген.

Суму Дамчанның удуртқан бригазазы кыштаглаашкынга аки белеткеннип турар.

К. МААДЫ.

Күрүнеге тараа садары

районнар аайы-биле мындыг болган:

Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу	Районнар	Планы. Сатканы (тонна)		Хуузу
ТАҢДЫ	56000	55607	99,3	ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	5234	105,9
БИИ-ХЕМ	13000	19190	147,6	БАЙ-ТАЙГА	130	188	144,6
КАА-ХЕМ	27.000	36838	136,4	КЫЗЫЛ	5000	5775	115,5
УЛУГХЕМ	5.580	5871	105,2	БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	894	68,7

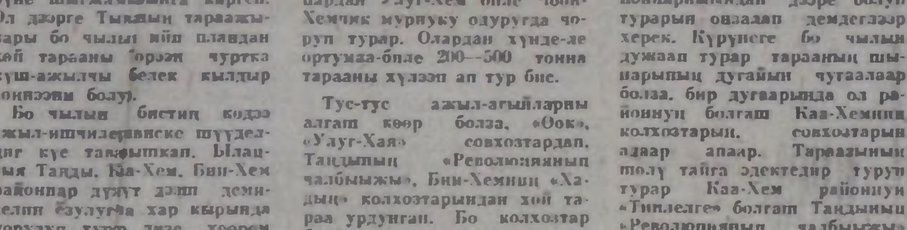

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕР

Октябрь революциязының 55 чыл ооңга болгаш ССРЭниң тургустугунганыңдан бээр 50 чыл ооңга толептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш Каа-Хем хөмүр-даш разрезинииң коллективинде улам калбарып турар.

Экскаваторлар экипаждарының аразында чарыштың бирги черинде коммунистер Н. Дресвянников, А. Нехорошков, В. Курин болгаш В. Коновалов олар чоруп турар. ЭКГ-4,6 дээн маркалыг улуг күчүлүг экскаваторнуң машинязы, СЭКП обкомунуң кежигүнү И. Дресвянников бодунуң дузалакчызы коммунист Е. Усольцев-биле кады эдлеп нормазын доктаамал ажыр күүсетиптээн, бо чылдың эгезинден бээр 300 муң ажыг дөрбелчин метр даш довуракты автомашиналарга чүдүрүп чоруткан. База-ла экскаватор машинязын, разрезте партия эге организациязының бюро кежигүнү А. Нехорошковтуң көргүзүглери оондаа бедик, 360 муң дөрбелчин метр чедип турар.

Амгы үеде соок кыш чоокшулаан тудум республиканың үлетшур будүрүлгелериниң, албан организацияларының, колхозтарының болгаш совхозтарының хөмүр-дашка хереглеэн дажок көвүдээн. Оны сөөртүп алыр дээш келген автомашиналарны бичии-даа саадатпайн, чүдүрүп чорудары коллективтиң мурнунда чугула соруга болуп турар. Ол харыысалгалыг сезонга экскаватор машинязын коммунист В. Коновалов бодунуң дузалакчызы Н. Кашарин-биле бап бурунгаар хынамчалыг белеткеатеш, эдлеп бүрүнүк мергежилиг ажылчыннар белеткелиң бедик темпилиг чорудуп турар. Чүгле бо беш чылдың бүгүн чартык чылында улус ажыл-агыйынче үш чартык миллион мергежилиг ажылчыннарны оон өөредилге черлеринге белеткээн болгаш улус ажыл-агыйынче чоруткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының бүгү улусчу байырлалының мурнуу чарыында оңаа демдеглээр чүве болза, национал кадрлар белеткээр талазы-биле профессионал-техниктиг өөредилге системазының киирген салыышкыны улуг болган дээрэнин илеткелчи оон ынай демдеглээн. Соолгу ийи он чылда профессионал-техниктиг училищелер доозукчулары чүртке 3 катаптан хей ковүдээн, а Түркменияга болгаш Казахстанга ол 6 катап, Үзбекистанга болгаш Арменияга — 8, Киргизияга болгаш Таджикистанга — 11, Молдавияга — 16 катап ковүдээн.

Илеткелчи оон ынай профтехөөредилге системазынга өөредилге-бижизидикчилеринге ажылды улам сайзырадыгайжылызының айтырыгларынга доктаалган.

(СЭТА).

СЭТА-ның медээлери

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентиниң В. Глобаның дамчыдып турары болза:

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының болгаш ССРЭ-ниң тургустугунганының 50 чылының мурнуу чарыында Кубаның ажылчы чоннары болза делегейде бирги социалистиг күрүнени үнезилээнибиле болгаш тургусканы-биле холбашкан токументилерни улуг кичээнгей-биле өөренип турганнар.

«Политиктиг чырыдыышкынның болгумеринде өөренип турар ийи миллион ажыг кубачылар В. И. Ленинниң айтыраалын болгаш ажыл-чорудуңгазын, Россияга революстуг демиселдин төөгүзүн, Советтер чүртүүн чедишкиннерин өөренириниче онза бичээнгейни ам салып турар» деп. «Революцияны камгалаашкын комитединиң национал улуттугулагының кежигүнү Мария Тереса Мальмарка СЭТАның корреспондентизи-биле беседага чугаалаан.

Революцияны камгалаарының комитеттериниң ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совели-биле харылзаазы быжыглап база сайырап турар. Төлээлер-биле солгуушкуннар доктаамал болуу берген.

«Ол холбаалар болза куба болгаш совет улустарның аразынга харылзаалардың акытүнмалыкты ёзулуун база катаа херечилеп турар-дыр» — деп, Мария Тереса Мальмарка демдеглээн. Ол харылзаалар ёзулуг найыралдың болгаш боттарын хүндүлежириниң сеткилинге үндезилеттингеп».

(СЭТА).

АЛЖИР. Алжирниң Делиге деп хоорайында ССРЭ-ниң 50 чылынга холбаштырган совет культурашын неделязы байырлалды-биле ажыттынган.

Неделяның программазында номнар болгаш фотографиялар делгедегелерни кызыры, совет уран чечен фильмнерни база Совет Эвилелиниң эвилелдешкен республикаларының дугайында документалдыг фильмнерни көргүзери кирип турар.

(СЭТА).

ПАРИЖ. Германияның Социалистиг чангыс аян партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү К. Хагер баштаан төлээлери амгы үеде Парижте чоруп турар болгаш Франциянын Коммунистиг партиязының төлээлери-биле ужуражкан, француз коммунистерны ФКП-ниң чингине секретарының оралакчызы Ж. Марше баштап турган. «Юманите» солунуун дынналып турарындан алырга, төлээлерниң аразынга политиктиг чугаалажыышкыннар болган, олар чыыг, пайыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

БОНН. Герман Коммунистиг партиязының чер организациязының Гессенде баштаар чери түс черинии бот эрге-чагырга-ларынга соңгулаалларның түнелдеринин дугайында медегелди паолаш үнүрген. Ол соңгулаалларда бир-ле дугаар кижини турар Герман Коммунистиг партия хевээ чедишкинниин чедип алган дээрэнин ол чугаалаан.

ПХЕНЬЯН. Кореяның Күш-ажылчы партиязының ТК-зының бешки пленуму ынча ажылдың эгелээн.

Пленумнуң чугаалажыр айтырыглары: КХДР-ниң чаа социалистиг Конституциязы, 1973 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүдүрииниң планы, партия билеттерин солуур ажылды чорудары.

КХДР-ниң социалистиг Конституциязының дугайында айтырыг талазы-биле илеткелди Кореяның Күш-ажыл партиязының ТК-зының чингине секретары Ким Ир Сен кылган. Пленум болза чаа Конституциянын төлевилелин чугаалажып көөрүнче киирген. Ол төлевилелди Улустуң Дээди Хуралынга болгаш Ада-чурттуң чангыс аян демократтыг фронтузунуң Төп Комитединге чугаалажыры-биле киирген турар.

(СЭТА).

Кол кичээнгейни—чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже

Чөөн-Хемчиктиң партия активиниң хураалындан

Бүе дээрге, кодээ ажыл-агый ажылдарын доозарының, келир чылдың дүжүлүнүң үндезинийн салырының шиитпирлиг үези. Чурттуң өске чамдык черлеринде ышкаш, бистин республиканың район-нарынга база-ла агаар-бойдустуң байдалы бо чылын берге болган. Ол бүгү, ылангыя күскү ажаап алышкын үезинде, белик организастыг болгаш шудургу чорукту негеп турган. Мында партия организацияларының организакчы, башкарыкчы ролю чаа күшбиле илергейлеттинген. Ам кодээ ажыл-агыйның күскү ажылдарын шалыпкын доозарының болгаш келир кодээ ажыл-агый чылынга белеткелдин дугайынга айтырыглар партия органнарының мурнунда эң чугула сорулга болуп тургустунуп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң партия активинин чоокта чаа болган хуралынга ол дугайынга ынчалды. партийжи чугаалар болган. Ук айтырыг талазы-биле илеткел кылган СЭКП райкомунуң ийиги секретары А. А. Розченко болган санал берген эштер ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын чедишкининерлиг үткүүр дээш районнуң ажыл-ишчилериниң канчаар ажылдап турарын, ылангыя күскү кодээ ажыл-агый ажылдарын доозар дээш чоруттунуп турар ажылдарның дугайын хандыр аналиэтээн.

Район 9 айларда көрүнге мурнунга планныг онаалаларын: сүттү 105,3 хуу, эттин— 104,9 хуу, үүктүң чыл планын — 101,3 хуу, тараа садар планын октябрь 19-та— 100,3 хуу күүсеткен. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдеткеш, «Алдан-Маадыр» совхоз (директору Т. Сарыглар, партком секретары Ч. Өндар) көрүнеге сүт садар планын 120 хуу, эттви —140 хуу, үүктү — 110 хуу күүсеткен. Мал ажылынын продукциязын бүдүрер болгаш көрүнеге садар талазы-биле «Искра» колхозтуң, «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарның ишчилери багай эвес ажылдаан.

Районда тараа культураларының, өдүмү орайтаапы-биле дүжүт ажаалдазы чогуур үезинден саалдаан. Ынчалза-даа кодээнин ажыл-ишчилери чаъс, харлыг тураажок, дүжүт ажаалдазын чорудуп турар. Партия, совет болгаш профсвилел, комсомол организациялары организакчы, мобилизакчы ажылзы күштелдиргенинден чамдык колхозтар, совхозтар, ылангыя «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Тыва» совхозтар, Ленин аттыг колхоз дүжүт ажаалдазын чогуур өйүнде доозкаш, районнуң өске ажыл-агыйларынга дузалажып турар. «Алдан-Маадыр» биле «Сүт-Хөл» совхозтар көрүнеге тараа садар планын ийи катап ажыр күүсеткен.

Ажылдың чамдык эки талалары-биле чергелештир күскү ажылдарның чорудулгазынга улуг четпестерни актив хуралы илередип, ону чайлалырының ёргаларын чугаалашкан. Районда дүжүт ажаап алышкыны шиитпирлеттинмээн. Ам-даа 1830 га тараа сыпта, хар адаанда арткан. Оон иштинде «Большевик» совхозта, «Октябрь 30 чылы» колхозта тараа сыпта, а СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхоз биле «Искра» колхозта ажааттынмаан тараа элээн бар. Чамдык ажыл-агыйлар чаа дүжүттүн тараазын арыгларын, кургадырын ажыл-агыйжы эвес байдал-биле чоруткан. Шаннарда тараа изип, дүдүп чыдар фактылар бар.

Райкүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелинин база колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, агрономнары күскү чер андырлгазынче кичээнгей салбаан. Ала-чайгарлаашкынче киргени-биле күскү чер андырарының планының 56,5 хуузун район күүсеткеннер. «Чыраа-Бажы» совхоз 3000 гектар черни күзүн андырар тургаш, 800-ле гектарны андырган. СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхоз биле «Октябрь 30 чылы» колхоз күскү чер андырар планының 25—34 хуузун күүсеткен алган. Күскү ажылларның хожудаашкынының чылдагаан чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларының шүшпен чоруу-биле тайылбырлаттынар.

«Искра» колхоз, СЭКП-нин XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтар ногаа культураларындан ам чавыс дүжүт алган. Чамдык колхозтарда, совхозтарда кодээ ажыл-агый культураларының чавыс дүжүттүг болуп турары черни ажылдап кылырын шынаржытпайн, чемишчидилгелерни четпес ажылдап, сүггарылгаже кичээнгейни кошкатканында.

Нинтинин малынга чем белеткээр талазы-биле «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтар, «Искра» колхоз эки ажылдаан. Ынчаарга чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген белеткелинге организастыг ажылды четпес чоруткан. Оон уламындан район мал чемининң планынга 864 тонна сигинни чедир белеткеевээн. Саван болүүшкүнү районда доожум. Ам-даа 20 мун ажыг тонна саванны болуп алыры негеттинип турар.

Малдың продуктулуун бедидер хемчеглерни кошкак ботганырып турарындан сүт бүдүрүлгези эрткен чылгызындан кудулаан. «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтарда сүт саалдазы чавыс болбушаан.

Чамдык партия организациялары болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары, специалистер малдың семиртилгезин багай организастаап, эът бүдүрерин көвүдетпейн турар. Күрүнеге эът садарының 9 айлар планын Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтар, сүттү «Большевик» совхоз (удуртукчулары Х. Монгуш, С. Донгак, М. Мирчин, С. Монгуш, Д. Куулар, Л. Хертек) күүсетпээн.

Малчын кадрларны шилип, таарыштыр тургузар, оларның харыысалгазын бедидер, негелдени күштелдирер талазы-биле удуртукчу ажыллакчылар, специалистер четпес ажылдап турар. Оон уржуундан малдың чидер, өлүр чоруу ам-даа хөй. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Большевик» совхозтар бода малдың баш санын өстүрүп туржук, эвээжеткен. Торуур 100 баш малга онаалтыр район 85 бызаа, 100 хураган алырын социалистиг хүлээлгеде айтыгаан. 9 айларның түңнели-биле алырга, бызааны 48-ти, хураганны 80-ни алган.

Амгы үеде хүннүң чугула айтырыы — мал кыштаглаашкынынга белеткелче партия активиниң хуралы улуг кичээнгейни салып, ол дугайын тодаргай чугаалашкан. Малдың кышкы кажааларын, малчыннарның чурттаар бажыннарын септээр ажылдар чоруп турза-даа, ам-даа чедир кылыр чүүлдер хөй. Кайы-даа ажыл-агыйлар кажаалар, чурттагга бажыннарын чылыглаар ажылды ала чайгаарлаашкынның байдал-биле чорудуп турар. «Искра» колхозта, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында болгаш өске-даа ажыл-агыйларда кышка белеткел багай чоруп турар.

Кыштагларда чурттагга бажыннары чемишпейн турарыбиле ыка хөй хойжу өг-бүлелер өгге кыштаар. Чамдык сүт-бараан фермалары механизастаттынмаан, малга саван ылбыраныр бээр куспнялар белеткеттинмээн. Одарлар шилирин зоотехниктер четпес чорудуп турар. Мал ажылынга коммунистерни, комсомолчуларны быжыглаары негеттинип турар.

Партия активиниң хуралынга санал берен эштер чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни салып, моон соңгаарга сорулгаларны айыткан. Партактив хуралы чугаалашкан айтырыгларга холбаштыр хемчеглерни хүлээп алган.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

САЯНШУШЕНСКОЕ ГЭС-ТИҢ ТУДУУНГА

ЛЕНИНГРАД. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунда Саяно-Шушенское ГЭС-ке турбиналар бүдүрүп бээр ажылдарны ылыш турар. Ол электростанцияга он энергия агрегады турр. Оларның бирээзи-ле 650 мун киловатт күштүг болур. Ам ол бүдүрүлге черинин суг турбиналарының лабораторияларында ховар дээн машина модельдери болгаш белдирлоин шинчилээр бүгү талалыг ажылды чорудуп турар.

ЧУРУКТА: созагай талаадан он талаже — слесарь-эптекчи Ю. М. Шевченко, аэродинамика шинчилелдериниң бюро начальниги Ю. Е. Лиуконен болгаш шеңелеринге белеткеп турарлы.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫГЛААЛДА КИРГЕН

Хараал-Тей сүт-бараан фермазында чоокта чаа ажыглалга киргеи, 200 бызааны азырап ажаар, даштап кылган улуг тудуг онаалаанын көстүр. Ол болза «Чодураа» колхозтуң бо беш чыл планында кордүнген кол тудугларының бирээзи.

Таарымчалыг тутқан ол кажаанын иштинде дерилгеи көрүскенчиг. Бызааларның улуг-биче назынынга хамаарыштыр тургузар клеткаларлыг, сиген болгаш холускаалыг чемнер бээр чөрлерлиг, сүггарылга системалыг. Силос, өске-даа чулуктуг чемнерни чүс метр черден эккээр аскылыг орук база бар. кажаанның иштин арыгларынга таарымчаны ол орук база хандырып турар.

Ол тудугнуң иштин чылыдар соруулга-биле ийи улуг котелду тургускан. Кажаанның артында белеткээн кудуктан сүтну мотор-биле сорудуруп дамчыдар. Ол бүгү база өске-даа дерилге тургузуглар бызаа ажаакчыларының холбиле кылыр ажылдарын дыка чиягеткен.

Хараал-тейжилерниң каш чыл иштинде күзеп келген бир чугула сорулгазы ам боттавган. Ол улуг тудугнуң доозугланывга холбаштыр коллективтиг чоокта организастаан шеф ажылы эки үреткүшелдиг болган. Кажаанның девискээрин арыгдаан, иштин аштаан, чугайдаан.

Д. ДИРЧИН.
Тес-Хем район.

КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ—ЧУГУЛА, ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ СОРУЛГА

Барыын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары 280 кожанга 47946 баш ыяэр болган 9213 баш ыыстыг бода малды кыштаглаашкын планнаан. Районда мал кыштаглаашкынынга белеткелиин байдалы ыындыг. «Шекпээр» совхозтуң малчыннарының болгаш механизаторлары малдың бүдүүн чемин эрткен чылын турганындан ийи катап хойнуу белеткээннер. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда комсомолчу-аныяктарының сүт-бараан фермазының саанчылары боттарының күжүү-биле сээр инхтерин кажааларын септеп алганнар.

«Большевик» колхозта мал кажаларының болгаш малчыннарның чурттагга бажыннарының септелгезинин темпизи дүрген чоруп турар. Минлажок дүжүт ажаап алышкынында хожудаашкыннарга силдаглап, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылларынче чүгле октябрь айның эгезинде кичээнгей салын, чер-черде септелге бригадаларын болгаш звеноларын тургускан.

Кыштаглаашкынга белеткел «Шекпээр» совхозтуң Сүт-Кажа, «Барлык» совхозтуң Адыр-Мажалык» сүт-бараан фермаларында болгаш мал семиртир «Дөн-Терезин» совхозта дүвүрээзинниг байдалда тургустунган. «Шекпээр» совхозтуң малчыннарынга 5 кыштаг чедишпес. Мал кажаларында соңгалар рамаларды үрелген, шилдери бүзулгаш, электри шүгүмнары үзүлген, печкалар бүзүк, шалалар болгаш мал чемгерер черлер кылдынмаан. Бо бүгү чүүлдерни кылыр дээрге манзылар, кадагалар дээш, өске-даа тудуг материалдары чок. Чемгерилге цехтери одаар ыяш болгаш хөмүр-даш-биле хандыртынмаан.

«Барлык», «Дөн-Терезин» совхозтарның шөлдеринде саванны белүп, сараттап алыры хожудан турарындан аңыяа, кадатта киирбээн малдар ону төтчеглеп чип, а Ак-Довурак хоорайда, Кызыл-Мажалык болгаш өске-даа суурларда хүүзүнда малдыг чамдык кижилер кандыг-даа чөпшээрел чокка сөөртүп ап турар. Эрткен чылын мал чеми чедишпейн, бергедээшкинниг байдалга таваржып, Таңды, Каа-Хем районнардан болгаш Хакас автономнуг областтың совхозтарындан пресстээн саван сөөртүп, улуг шүүдел үндүргенин ажыл-агыйларның удуртукчулары чүге уттупканнарыл? Бо хүннерге чедир «Барлык» совхозтуң шөлдеринде 800 га черниң саванны болдунмаан. Ол саванны харга бастырбайн болуп алыр төлээде, районнуң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары организастыг ажылдарыны чорудары күзеңчиг.

Кыштаглаашкынынга шынаар чок эрттирип келгенинин түңнелинде районнуң колхоз, совхозтарының караажазы, эвээжеринин орнугга, чыл келген тудум улам-на көвүдеп турар. Эрткен 9 айлар иштинде районда нинтизи-биле 3782 баш мал хораан. Чүгле «Барлык» совхозтан 2089 баш мал хораан нийикпе, эрткен чылдың бо үези-биле децнээрге 213 баш хөй болуп турар.

Бо чылын төрээн 100 хойга онаалтыр район нинтизи-биле 57, совхозтар — «Барлык» 45, «Шекпээр» 46 хураган алган. Ол ышкаш бо совхозтар күрүнеге эът, дүк садарының 9 айлар планын күүсетпээн. Мыйыстыг бода болгаш шээр малдың кышкы үезе ажаалдазын, чайгы үезе семиртилгезин четпес организастап турарының түңнелинде күрүнеге садын турар малдың өртүмак диркг денизин кудуку денилде. Чижээлээрге, мыйыстыг бода мал 224 килограмм, шээр мал 37 килограммнан ашпайн турар.

Хойжу бригадалар болгаш сүт-бараан фермаларының төптеринде 174 чурттагга бажыныяың 89-зу, 14 кызылбулуңнуң 6-зы, 17 чүнар-бажыңның 6-зы бора-бүдүн септеттинген. Кызыл-булуңнар номнар, солуннар, журналдар болгаш көскү агитация-биле эки дериттинмээн.

«Большевик» колхозтан өске ажыл-агыйларның ыраккы одарларда малчыннарының хөй кезии кидис оглерде чурттавышаан. Кышкы үеде Кызыл-Тайганың бедиктеринде чурттап турар малчыннарга агитаторлар барык-ла барбас. Ол ышкаш Улуг-Актың, Мунгаш-Актың, Теректигнин, Алдыы, Үстүү Кара-Сугларда, Баян-Колда малчыннарның чагыткан солуң, сетküүлдерни ай-айы-биле хожудан чедер.

Радиоприёмниктерни чамдык малчыннар садып алганда болза, оон батареялары райпонуң садыгларынга келбестээн. Ыраккы одарларда малчыннарга хереглелдин эргежок чугула барааннарын чедирип садыглаар хүлээлгелиг, райпонуң автолавкаларының ажылдаар графигин ёзу барымдаалап тургускан. Олар график ёзугаар садыглап турар бе хээрзин райпо баштаар чери болгаш кодээ Советтер хынап, чурумчудары күзенчиг. Автолавкаларның чамдык садыгжылары боттарының туразы-биле, ыраккы одарларда малчыннарга барып садыглазын дээн үлетпүрүнүң болгаш ааш-чемнин бараанарын хоорайның азы суурларның чурттакчыларынга садыглаар таварылгалар уламчылавышаан.

«Малды ээлчежип кадарарын организастаар болгаш ыраккы одарларда малчыннарны чурттакчылыг суурларже шилчидер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалы парлалгага үнгенинден бээр үш чыл ашкан.

Бо депшилгелиг арганы республиканың чөөн талакы районнарының малчыннарында неперететкенин болгаш оон улуг ажыктыг болганын солуннарга хөй катап чырыткан. Барыын-Хемчик районда ол доктаалдың күүселдези сула чоруп турар болгаш харындаа ону сөөлгү үеде районнуң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары шуут ыытташпас болуп турарының чылагааны чогум чүзел? Бо дугайын партия райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, шыңгыы түңнел кылып, тозаргай хемчеглер алза чогуур.

Кыштаглаашкынга белеткелди чоокку хүннерниң иштинде шалыпкын доозар дээш бүгү күштү мобилизастаары районнуң партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарындан негеттинип турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

СЕМИНАРГА ЧЫГЛЫП, СҮМЕЛЕШКЕН

Республиканың школаларында парторганизацияларның секретарларының семинары ийи үн Кызылга арткен. Анаа үс-түс школалардан 110 кижи кирипкен. Олар өөредилге-кижизидилгеге хамаарыштыр плетке-лерни, делегей байдалыныц дүтайында солун лекцияны дыңнаапнар.

Чижек кылдыр чамдык плетке-лерни сырга мында-ыг: «Өөренирлерни интернационализмге болгаш найыралдың бүзүүнүт кижизидип турарының дурку-лгазындан» деп темага плетелди Кызылдың № 2 школазында классстан дашкаар кижизидилге ажылының талазы-биле өөредилге эргелекчиэ З. М. Ставшевская кылган. Найыралга, интернационализмге хамаарышкан хөй, солун, аныдыралчы чижектерни киирген солун болган. Оон аңгыда СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге терлериниң кындзинниц инструктору А. Ф. Катаева «Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды организастаарында парня эге организацияларының ролюн бедидер дугайында» плетке-лди кылган.

Өөредилге-кижизидилгелиг ажылды школага бүдүк деңнелге тургузар дээш республиканың чамдык школаларында партия эге организацияларының ажылы көскү черни ээлеп турар. Ындыг школаларга Кызылдың №№ 1, 7, 3, 4, 15 болгаш Тээлиң № 1, 2, Чадаана хоорайның школаларын адап болур. Ук школаларда өөренирлерниң билиминиң шынары бедик. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл эки тургустунган. Ол ышкаш башкылардың методиктиг каттыжыышкынынары доктаамал ажылдап, аныяк башкыларга улуг дузаны чедирген. Оон аңгыда ол-ла школаларда партия эге организацияларының ажылы школа коллективтериниң амыдыралы-биле сырый холбаалыг болбушаап, удуртулганы шын чорудуп, ССРЭ-ниң 50 чыл ююнга чедишкининиг ужуражыр дээш улуг сорулганы салган.

Башкылар коллективиниң ортузунга ындыг темаларга семинар болган: «Марксизм болгаш педагогика», «Аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезинин дугайында В. И. Ленинниң өөредии», «Бичии болгаш элээди уругларны хөй-иннитчи кылдыр кижизидериниң дугайында Н. К. Крупскаяның ажылы», М. И. Калининниң «Озуп орар аныяк салгалдың кижизидилге-ге болгаш эртем-биликтиң дугайында» деп ажылдарын ханызы-биле өөренген.

Семинарның түңнелинде СЭКП обкомунуң секретары Г. Ч. Шыршын чүвө чугаалаан. Республиканың школаларындан келген партия эге организацияларының секретарлары Кызылдың № 1, 2, 7, 14, 15, школа-интернаттың болгаш педагогика институтунуң башкылары-биле ужурашкан.

К. ТАБУРАК.

КЭО планнарының ажыктыы

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының 1972 чылда планы «Тыва даг-дүгү» комбинатта ажылдап кылдынган. Ында комбинаттың ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле хаара тутқан. Ол болза материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыктыг ажыглаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, бүдүрген продукциязының бот-үвезин чигедиринче, ажылдан туралрының күш-ажыл байдалын экижидеринче углавган хемчеглер комплекизи болур.

КЭО планы 55 хемчеглерден тургустунган, оларны ажыглаарындан 149,6 мун рубльдиг экономиктиг ажыын бээр. Ол планны шиңгээдирге ажылдан туралрының санынан 23 кижини кызырар база шалыңга 33240 рубль капиалганы, 7920 рубльдиг материалдарын болгаш 1700 рубльдиг электри энергиязын камнаар алыр арганы хандырар.

Комбинаттың цехтеринге тос айлар дургузунда КЭО, талазы-биле 35 хемчеглер күүсеттингеи, 92 мун рубльдиг экономиктиг ажыы алдынган.

Чижээ, даг-дүүт рудниктиде үттеп-чазылдырар ажылдарның КЭО планы ажылдап кылдынган болгаш шиңгээттингеи, ол 560 рубльдиг материалдар база 13440 рубльдиг шалың капиалганы бергеи. Ында даг дерилгелериниң септелгезин организастаарының планы шиңгээттингеи. Анаа чарыгдап 5 мун рубль болган, а чылда экономиктиг ажык 14800 рубль чедип турар.

Арыглап фабриказының үүрмектеп сорттаар комплекизинде (УСК) болгаш бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехтеринде волокнону ажыглаарын экижидер соруулга-биле технологтуг дамчыдыкчыларның чамдык кезиин эде кылгылаан, анаа 30 мун рубль чарыгдаттынган. Ол эде кылымының руда кургадырын негездеге чедирген, а болбаазырадылга пегазиниң руда үүрмектээри шакта 57,2-деи 71 тонна чедир көвүдээн. Болбаазырадылга цегинде чүдүүлге дерилгелериниң ажылын дешпилгелиг аргалар-биле организастаар талазы-биле ажылдар шиңгээттинин турар. Ол хемчеглерни күүседиринге 5000 рубль чарыгдаттынган. Ол 10 кижини кызырар база 12000 рубльдиг капиалганы алып арганы бээр. Күш-ажылды организастаарын сайзырадыр база УСК-да печкалар кургадыкчыларының ажылдаар черин хандырарын экижидер талазы-биле хемчеглер шиңгээдирииге 3000 рубль чарыгдаттынган, 6000 рубльдиг капиалгазы алдынган.

Транспорт цегинде автомобильдериниң техниктиг хандырылгазынга база септелгезинге кылганын барымдаалап тургаш, норманы улгаттырары ажылдап кылдынган база шиңгээттинген. Ол—автослесарьларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер арганы берген. Башкарылганың чугула иштики пех тургузуу, «БелАЗ-540» автомобильдиг гидромехдамчыдыкчызының септелгезин организастаар талазы-биле КЭО планы ажылдап кылдынган база шиңгээттинген.

Энергоцехте, септелге-тудуг болгаш комбинаттың өске-даа цехтеринде элээп хөй хемчеглер шиңгээттинген.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының планнарын аимдыралга боттандырганының түңнелинде комбинатка бо чылдың тос айларында 2160 рубльдиг материалдары, 13440 рубльдиг шалыңы, 800 рубльдиг электри энергиязы камнаттынган.

Л. КИВО,
КЭО талазы-биле экономист.

Чагыдылгага найысылал мурнап турар

1973 чылдың солун, сетküүл чагыдылгазы үргүлчүлевишаан. Октябрь 20-нин медээзин ёзугаар алырга, хоорайның 1000 номчукчузунга онаалтыр 550 экземпляр солун, сетküүл чагыттынган ийикпе, парлалга чагыдылгазының талазы-биле Кызыл хоорайның «Союзпечать» агентилели республикада бирги черни ээлеп, чедишкининиг болган. Хоорайда үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринде парлалганың хөй-иннити чагыдыкчылары 400 ажыг кижи амгы үеде «Союзпечать» агентилелинге уурук-сууруктап кээп, номчукчуларның чагыткылааны солун, сетküүлүнүң квитанцияларын дужаап турарлар.

Тожу районнуң партия организацияларының парлалга чагыдылгазының чугула кампаниязынче чогуур кижизидилгезин салып келгенинден ол район чагыдылга талазы-биле ийиги черни алган. Мурнуку чылдарда Каа-Хем районнуң номчукчулары парлалга чагыдылгазынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Парлалга чагыдылгазының талазы-биле Улуг-Хем район республикада эң сөөлгү 13-кү черде чоруп, дика хожудан турар эртикеп чылын болгаш оон-даа мурнунда чылдарда улуг-хемчилер парлалга чагыдылгазын куду деңгелге эрттирип келген. Чөөн-Хемчик районнуң байдалы база-да оон дээредевейн турар. Үстүнде районнуң партия организацияларының парлалганың хөй-иннити тарадыкчыларын, харылзаа ажылдакчыларын, почтачыларны дамчыштыр мобилизастап, ажылды удам эки башкарары негеттинип турар.

В. АНАНЬИП.

СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ ДИРЕКТИВАЛАРЫН ЁЗУГААР

★ ★ ★

«Литва ССР-ге... электроэнергия бүдүрерин 1,5 катап нөвүдедир... Литваның девискээрлер аразының күрүне электростанциязының чаа-чаа күчүлерин ажыглалга киирер»— деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айытқан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ююнга алдар кылдыр Литваның девискээрлер аразының күрүне электростанциязында социалистиг чарыш албарган. Электростанцияны Совет Эвилелиниң хөй-хөй националдарының төлээлекчилери тудуп турар. Сөөлгү, сескн 300 мун киловатт күчүлүг энергия блогун эптеп тургузар ажыл графиктен мурнадыг будуп турар.

Сескн энергия блогун ажылдадып эгелей бээрге. Литваның ол электростанциязының күчүзү 1,8 миллион киловатт чедер болгаш чурттуң соңгу-барының талазының эң улуг электростанцияларының бирээзи ол болур. Оон электроэнергиязының чамдыызын нөмазында республикалар — РСФСР, Белоруссия, Латвия алыр.

Чурумта: сескн энергия блогунуң дамчыдыяга башкарар чери.

А. Бразайтистиң фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

★ ★ ★

Чер-чер Советтеринде

ЧЕТПЕСТЕР ТУРБАС УЖУРЛУГ

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур бо чылдың тос айларында Чыргакы кодээ Советтин девискээринде турар «Чыраа-Бажы» совхозтун ажылышчилери багай эвес көргүзүлерлиг ажылдаан. Тос айларда күрүнеге мал ажылының продуктуларын сдарын: эттиинн — 102 хуу, суттүүн — 107, дүктүүн — 102,3 хуу күүсеткен. Төрүүр чүе баш малга онаштыр совхоз 80 хураганны, 101 анайны, 63 кулунну болгаш 46 быззаны алган. Саар бир инекке онаштыр 880 литр сүттү саглаан, бир хойдан-на 2,6 кг дүктү кыргып алган.

Чоокта чаа совхозта партия, профэвилел комитеттери база дирекция социалистиг чарыштын тос айларда түнелиш үндүргеш. каттышкан хуралга чугаалашкан. Чыргакы салбырынга (эргелекчизи Т. Дөгүе, партбюро секретары М. Буян) совхозтун салбырлар аразынга шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шанналын тывыскан. Ол салбыр мал ажылынын продуктуларын бүдүрериң болгаш сдарын, малдын чаш төлүн камгалап алырын база тараанын ажаалазын элээп организастыг чорудуп турар. Ол салбырның Улуг-Ховуга хову турлаанда комбайнерлер ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Ховунун ажыл-ишчилериниң таарымчалыг байдалды тургускан. Инда политмассалыг ажылды эки чорудуп турар. Совхозтун саанчыларындан чели кижи 1000-дан 2000 литр чедир сүттү бир саар инекке онаштыр саглаан. он хойжулар 90-дан 107 чедир хураганны менди камгалап өстүргеп.

Саанчылардан ССРЭ-пил Дээди Советиниң депутады Х. Бувискаал, Ленин орденниң эдилекчизи К. Гаэн олар саар инектериниң бирээзинден-не 1607-1607 литр сүттү. К. Алдын-кыс, Х. Севилбаа олар 1050-ден 1073 литр сүттү саглаан. Хойжулардан Чыргакы кодээ Советиниң депутаттары М. Очур-оол төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны, хой бүдүзүнден-не 3,1 кг ажыг дүктү. М. Кавaa төрүүр чүс хойдан-на 103 хураганны ап. бир хойдан —3,4 кг ажыг дүктү кыргаан, К. Седен 107 хураганны менди доруктурүп, 2 кг дүктү хой бүдүзүн-не кыргып алган, социалистиг чарыштын түнелекчилери болганнар.

Амгы үеде хойжулар, инек кадарчылары, бүгү малчыннар кыштаглаашкынга белеткелиң чорудуп турар. Кыштагларже саван, сиген сөөртүлгези үргүлчүлевишаан.

Ынчалза-даа бистее 3 сүт-бараан фермалары тос айларда сүт бүдүрер планын күүсетпээн. Оон чылагааны? Күш-ажылды фермаларда четпее организастаанында болгаш малдын чемгерилгезин шын чорутпаанында болур. Коммунистиг күш-ажылдың Шык-Бажы сүт-бараан фермазы сүт бүдүрерин 92 хуу күүсеткен. Оон эргелекчизи, кодээ Советтин депутады М. Шериг-оол ында ажылды база кошкак узуткан. Фермада чамдык саанчыларның, инек кадарчыларының ажыл шагы үзүп, арагалаар чоруу бар. Ынчангаш бо талазы-биле боттуг хемчег алыры негеттинип турар.

Совхоз тос айларда мал бажы өстүрериниң планын төрүүр хой биле өшүүлеп өскезин күүсетпээн. Оон бир чылагаалы малдың өдержилгезин, тарып бооздылгазын четпее чорутканында. Ол ышкаш мал өлүп хораар болгаш чидер, оор алыр чоруктар бар. Бо үениң иштинде инитизи-биле 177 бода, 800 хой өлүп хораан. А чамдык кадарчыларның ээ-харыысалга чок ажылаанындан 500 ажыг хой ис чок читкен. Күрүчеге дужаап турар малдың күжү куду. Чижээ, бо чылын дужааган 350 чылгы малдың күжү арган болган. Малчыннарга болгаш хову-шолдуң ажыл-ишчилеринге культура массалыг ажылды бөктээмал чорулары культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының база-ла хүлээлгези болуру биллингир. Ындыг турбуже, Чыраа-Бажында Культура бажыны кошкак ажылдап, малчыннарга, бригаларга кино, концертти ындаҳаал бараалгадың келген. Бо бүгү четпестерни чайладыры кодээ Советтин күүскомунун, депутаттарының журнунда бир чугула соруга болур.

Малчыннарны бөктээмал хандырары-биле 4 автолавкалы тургускан. Сүт-бараан фермаларында, хову турлаларында кызыл-булуннар, чунар-бажыннар бөктээмал ажыллап турар. Өске-даа хемчеглерни кодээ Совет, хөй-нинити организациялары ап чорудуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл болур оюнга ажыл-агый, культура тургузуушкунунун талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка салыышкынны киирериң кодээ Советтин күүскому, депутаттар кол сорулгаларның бирээзи кылдыр көрүп турар.

О. КАРА-САЛ,
ажылчы чоннар депутаттарының Чыргакы кодээ Соединиң күүскомунуң даргазы.

Чөөн-Хемчик район.

ТОДАРГАИ ШИИТПИРЛЭЭР

ААР-ААР БАРБАЛАР

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвү-биле Хандагайтыдың аразы — үш километр. Ажыл шагы төнген соонда, сумкалар чүүктелиген кижилер Хандагайтыдан Солчурже шиглептер. Оларның чүгү аар. Чүнү түүктеп алган чоруур чүве ирги? Сонуургаш оларның бирээзинден айтырдым.

— Аъш-чемниң дээжизи — күжүр хлеб-тараа-ла болгай — дээш, чүүктүг кижи оон ынай чугаалады. — Оон башка, чүнү-ле мынчалдыр хумагалап алган чүүктеп чоруур боор. Солчурда хлеб быжырар черлерни ол чүнү көрүп турар чүве.

Бо илап-ла шиитпирлеттинмес айтырыг бе? Чок, кайын ындыг боор. Чүгле колхозтуң, райпонуң биштаар черлерни Солчурның чонунуң чоптүг негелдезиин хандырар дээш садыгыш салыр болза, ол дээрге хүнү-биле шиитпирлеп алыр айтырыг-дыр.

ЧАҢГЫС КУДУК

Сууг школазының даштында кудук чанында чүс ажыг кижи шуушпур турупкан, чаңгыстап суг үскап тур. Ийи-де хүүн суг үзүп алыр дээш хой үе-шаак эртинеерге халаныг болбайн канчаар. Суглап алган бар чораан бир кижиден айтырдым:

— Моон өске суглап алыр черинер чок бе, ирем?

—Кайын чок боор. Бо сууда кудук-ла хой. Ол хиреде чаңгыды-даа кажаалаттынмаан. Хэт хадыырга, дөгере долдур бөктээлиг калган. Ынчангаш оон суглап алыр-арга чок болган.

Солчуң көдээ Советтин күүскому чонну суг-биле хандырар болгаш бар кудуктарны арыг-шевер эдилээр талазы-биле кандыг хемчеглер ап турар ирги?

Х. СЕМИС.

ПРЕЗИДЕНТ АЛЬЕНДЕНИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

САНТЬЯГО. (СЭТА). «Чили чазак күрүне эргилдезиин кылыр дээр кандыг-даа оралдажышкынны базып каалтарынга четчир күштүг, чүге дээрге бодунуп хүлээлгезинге ышнчы чепсектиг күштер оон талазында, чүге дээрге ол дээш улус-чон туржун турарe—деп, чили болгаш даштыкы журналистерге кылган парлалга конференциязында чүве чугаалаан. республиканың президентизи Сальвадор Альенде медеглээн.

Бүттүвүс идегеттеринге хорадаачы үүлгедиишкинниери чоорту суларап бар чыдарын президент чугаалаан. Барымп үзелдиг кижилер чүк транспортунун ажылын барык бүрүү-биле соксадып, үүрмектеп садыг садыг ажылының чамдык кезиин сандарадып шыдаза-даа, чүүктүг экономиктиг аммыралын соксадып шыдаваннар.

Бо хүнперде чүс-чүс муң чилилер, оларның-биле кады улусчу чаңгыс эштин чазаанның талазакчылары болбайнда-даа турар кижилер, ужур-дүрүм чок ажыл соксадышкыннарының ёзулуг чылдагааннарын модерен билгеш, чүүткә үй-балай байдалды тургузар дээш реаксыгыг идегеттерниң кылып турар орадажышкыннарын деткиприндеп ойталай бергеннер деп Сальвадор Альенде чугаалаан. Чилиниң ажылчы чоннары политика талазы-биле ыяк бып-каның болгаш бедик мээ-медерелдиг чорууп көргүскен деп ол демдеглээн.

Оон соонда президент Чилиниң чепсектиг күштериниң болгаш полициязының боттарының албан-хүлээлгезинге шынчызын, оларның бедик патриотизмин база демдеглээн. Олар ыңдыг шыларын бо аар-берге хүнперде херек кырынга көргүскенин ол айыткан.

Сальвадор Альенде келир чылдың март айда болур парламент соңгулдазынга бо болуушкуннар кандыг салдар чедирер ирги деп айтырыгга харыылаан. ол республиканың президентизи болганда ол соңгулданы бүтү-ле эрежок чүтүлә магадыладырыг кылдыр эрттиреринә организастаар хүлээлгелиг деп айыткан. Ол улусчу чаңгыс эштиң соңгулдага чедиишкинниг бодурунга идегелин ол илереткен. Оон-биле кады ол соңгулда чоон үзелдиг күштерге таарымча чок байдалга эртер апаарын база демдеглээн, чүге дээрге ынчан сенаттың чүгле чамдык кезээн катап соңгуур ужурлут.

Ол чүртка хамаапы дайын өөскүп үнмезин дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерин кылыр болгаш чилилерниң 90—95 хуузу ыңдыг дайын үнүп кээп болбас деп бодаарын күрүне баштыңы база чугаалаан.

Сомали Демократтыг Республика амыдыраа чон массаларының күзелин барымдаалаашаг, социал-экономиктиг чаартылгаларның калбак программазын чедиишкинниг боттандырып турар.

«Сомали улус эрткен үеде колония чораанының артынчызы болган экономиктиг хамааржылганы, малчылгени, аарыг-аржыктарны, бижик билбес чоруктуу, чонга ажыл-иш тывыбастаарын болдунар-ла кысна хуусаада узутказар дээш, социалистиг тургузуушкунның оруун шилип алган» деп, Революстуг Дээди Чөвүлелдиң президентизи М.С. Барре медеглээн.

Чурукта: чазактың программазын республиканың найысылалы — Могадишонуң чурттакчыларының деткээнин илергейлээн чысчаалы.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Аян-чорук доозулган

ГАВАНА. БКП ТК-ның кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Мако Даковка баштатkан болгар чазак төлээлериниң Кубога аян-чоруу доозулган.

Экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының куба-болгар комиссиязының алдыгы сессиязының ажылынга болгар төлээлер киришкен. Оон ажылының түңнелинде ат салган протоколда ийи таланың ангы-ангы адырлар талазы-биле чоокку чылдарда кады ажылдажылгазын улам калбартырын көрүп турар.

Болгар төлээлерин Кубаның КП ТК-ның Бирги секретары, Премьер-министр Фидель Кастро болгаш Кубаның КП ТК-ның Политбюро кежигүнү, республиканың Президентизи Освальдо Дортикос хүлээп алган.

(СЭТА).

БАШ САНЫ ӨСКЕН

УЛАН-БАТОР. Моолда малдың баш саны бо чылдың тос айларының дургузунда эрткен чылдың ол-ла үезинде турганы-биле деңнээрге. 3,5 хуу өскен болгаш 25,5 миллион баш четкен. Оон-биле кады бо чылын алдынган чаш мал 8 миллион баш санныг болган.

МАР-ның соёлгу чеди чылда бүгү акша тускайлаашкынының 27 хуузу чурттуң кодээ ажыл-агыйынга чарыгдаттынган болуп турар. Ол акша-хөрениниң хөй кезиин мал ажылын хөгжүдеринге чарыгдап турар.

(СЭТА).

ЭЛЧИННЕР УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. Инда Контроль чөвүлели турган бажынга ССРЭ-ниң, АКШ-тың, Францияның болгаш Великобританияның элчиннери бот-боттарының күзелсоонуургалдыг айтырыгларын чугаалажыр дээш ужурашкан.

(СЭТА).

Бүрүн билчиишкинниг байдалга

ТЕГЕРАН. Иранның хааны Мохаммед Роза Пехлевиниң ССРЭ-ге күрүне албан ужурунда аалдаар чораанында кожа-хелбээ ийи чурттуң үр хуусаалыгкады ажылдажылгазын хөгжүдериниң үндезинин тургускан деп, совет-иран чугаалажымышкыннарының түңнелдеринге тураскаатkан парлалга конференциязында Иранның даштыкы харектер министри Халатбари медеглээн.

Иранның хааны биле совет удуртукчуларының аразынга чугаалажымышкыннар бүрүн биичиишкинниг болгаш бүзүрежиглиг байдалга эрткен деп, министр демдеглээн.

(СЭТА).

Тайбың идеалдарының тиилелгези дээш

Нью-Йорктан СЭТА-ның корреспондентилери А. Красиков биле О. Пивоваров оларның дамчытканында мынча дээн:

КНО-нуң шуулганынга социалистиг дем каттыштырылга чурттары делегей байдалының эң чугула айтырыгларын чугаалажырынга үнелиг үдүрхүүзүн киирген деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязының даргазы Станислав Трепчиньский медеглээн.

СЭТА-ның корреспондентилери-биле чугаалашкаш, ук сессиянын даргазы тайбың кожа-хелбээ догуннаарының девискээринче принциптерин боттарының даштыкы политиказының үндезини болдурган социалист чурттарының дипломатиязының идепкейлиг болгаш төлептиг мозу-шынарын демдеглээн.

Сессияның делегаттары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның саналын чогум-на шын үнелээн. Инити чугаалажылгага санал берген ораторларның хөй нуруузу чепсегелевишкиниң дүжүрер талазыбилә бүгү делегей шуулганын эрттирер саналды деткээн. «Улустар аралыңдың харылзаларынга күштүг ажыглаваазының болгаш ядролуг чепсектиг ажыглаарын моңгеде хорууруның дугайында»— ССРЭ-ниң даштыңы харектер министриниң киирген базалбир чугула саналды делегаттар чүүлдүг деп уткаан.

Ол саналдарны боттандырары СЭКП-ниң XXIV съездиниң тодаргайлап айыткан тайбың программазын боттандырарының херээнге бурунгаварлаар база бир базым болур. Ук саналды боттандырары ооң-биле чергелештир Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү күрүнелериниң аддарын, база улам бедидер деп, С. Трепчиньский чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязында болган ниити чугаалажылганы кандыг-кандыг кол түңнелдерлиг болгаң деп көөрүнүң дугайында айтырыгны харылаан. С. Трепчиньский ол чугаалажылгага хөй-хөй төлээлекчилериниң киришкенин демдеглээн.

Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының тайбынга ынак политиказының ачызында Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарыгы, аңгы-аңгы нитилел тургузуулуг күрүнелериниң аразынга кады ажылдажылга харылзааларын тургузарынче чүткүл ылереп келген. Кол Ассамблеяның амгы сессиязының ажылынга ол факт чаагай салдарлыг болган.

Бомбалаашкыннар үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар күүл Вьетнам Демократтыг Республиканың хөй чоннут хөй-хөй девискээрлерин болгаш хоорайларын база дагын бомбалаан. АКШ-тың черии корабльлери Тхаьһоа, Нгоан болгаш Куангбинь можуларының эрик кавызында чурттакчылыг хөй-хөй черлерин бооланн. Бомбалаашкыннарның болгаш бооланшкыннарның хөй нуруузу дүне болдаң, ооң уламындан тайбың чон удуг аймылга таварышкан.

ВДР-ниң ДХМ-ниң төлээлекчизи медеглел кылган, Вьетнам Демократтыг Республиканың бүгүн эргелиг догуннаашкынынга, аймыл чок чоруунга хоралыг халдаашкынарын, Соңгу Вьетнамны бомбалаарын, өске-даа дайынмырак үүлгедиглерин кылырын доп-дораан соксаткан турарын негээн.

ТУРК САМОЛЁТКА БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

СОФИЯ. (СЭТА). Чепсектиг бир болук кижилер холгаарлап алган самолёдун София аэропортунга эккеп хондурган. София аэропортунга ол болуктүп төлээлекчизин-биле Турциянын Болгарияда элчини ужуражкан. Ук төлээлекчи 12 турк хамаатыны карабажындан хостаар, турк тараачыннарның амыдырал байдалын экижидер, конституцияны моон мурнундаазы дег кылдыр катап тургузар негелдеги Турциянын чазаанга салганын элчиниге дамчыдып берген. Ол негелденн күүсетпес болаа, чепсектиг кижилер холгаарлап алган самолёдун чазылдырышкын-биле үрөп каапгар бис деп сагындырган.

БТА агентилелдиң дамчыдын турармдан алган көөрге, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров Турциянын премьер-министри Ферид Меленге чагаа чоруткаш, «Болгарияның эргечагырга черлеря ук таварылганы чогумчалыг кылдыр таарыштырарыңче болдунарла бүгү күжениишкиннерни салыр» дээрин демдеглээн.

* * *

АНКАРА. (СЭТА). Анкарага Турциянын чазаанның далаштыг хуралы болган. Турциянын бир самолёдун чепсектиг кижилериниң холгаарлап алган. Болгарияже ужуда бергениниң дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. «Самолёт оорлач алган барганнарбиле кандыг-даа дугуржулга турун болбас» деп, Турциянын күргүне министри Исмаил Арар ол хуралдың доозуларан соонда медеглээн.

ХДП-ниң съездизи

ФРЕЙБУРГ. Хостуг демократтыг партияның (ХДП) ээлчегиг 23-кү съездизи Фрейбурга ажыттынган. Ол партия ГФР-ниң коаликтиг чазаанның составында Германияның Социал-демократтыг партиязы-биле кады бакшаап турар.

Съезд үш хүн ажылдаар. Оон ажылынга 400 хире делегат, 500 аалчы киржип турар. Олар ук партияның чоокку чылдарда сорулгаларын чугаалажыр, ХДП-ниң удуртур-органнарын сонгуур. Хостуг демократтарның съездизин ГФР-ге хуусаа бетинде парламент соңгулдазынга белеткел үезинде ажылдап эгелээн.

(СЭТА).

ОЛ ЫНДЫГ БОЛГАН

(А. И. Микоянның сактыышкыннарындан)

ССРЭ-ниң 50 чылынга

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл ою чоокшулап орар. Кижи торелгетеннин тоогузунде эң баштайгы хөй националдыг социалистиг күрүнениң — деп эргелиг совет республикаларының эки түре эвилелиниң тургустунушкуну кандыг үеде, кандыг байдал турда болганын сактыр толээде, ол төөгүлүг хүннүң мурнуу чарыында эрткен үеже аткаар көрүүру күзенчиг-дир.

Октябрьның сөөлүнде баштайгы чылдарда эвыяк совет республикаларның долгандыр каттыжып турган кол төвү РСФСР болган. Совет Россия — национал автономияга үндүрин Ленинниң күжедиишкиниг киржилгези-биле ээлчип болган маргылдаалыг мөгүлдээлдер шиитпирлээн. РСФСР-ниң составында совет республикаларның автономнуг республика эргелиг киреринип шаңнаң В. И. Ленин шыңгыы тууружулээн. Тускай совет республикаларның арасында харылзаларның хөгжүдээшин практиктиг дуржулганын түңнээш, ССР Эвилелдиң тургузар дээш Ленинниң ышкаш Х. Бувискаал, Ленин орденниң эдилекчизи К. Гаэн олар саар инектериниң бирээзинден-не 1607-1607 литр сүттү. К. Алдын-кыс, Х. Севилбаа олар 1050-ден 1073 литр сүттү саглаан. Хойжулардан Чыргакы кодээ Советиниң депутаттары М. Очур-оол төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны, хой бүдүзүнден-не 3,1 кг ажыг дүктү. М. Кавaa төрүүр чүс хойдан-на 103 хураганны ап. бир хойдан —3,4 кг ажыг дүктү кыргаан, К. Седен 107 хураганны менди доруктурүп, 2 кг дүктү хой бүдүзүн-не кыргып алган, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Амгы үеде хойжулар, инек кадарчылары, бүгү малчыннар кыштаглаашкынга белеткелиң чорудуп турар. Кыштагларже саван, сиген сөөртүлгези үргүлчүлевишаан.

Ынчалза-даа бистее 3 сүт-бараан фермалары тос айларда сүт бүдүрер планын күүсетпээн. Оон чылагааны? Күш-ажылды фермаларда четпее организастаанында болгаш малдын чемгерилгезин шын чорутпаанында болур. Коммунистиг күш-ажылдың Шык-Бажы сүт-бараан фермазы сүт бүдүрерин 92 хуу күүсеткен. Оон эргелекчизи, кодээ Советтин депутады М. Шериг-оол ында ажылды база кошкак узуткан. Фермада чамдык саанчыларның, инек кадарчыларының ажыл шагы үзүп, арагалаар чоруу бар. Ынчангаш бо талазы-биле боттуг хемчег алыры негеттинип турар.

Совхоз тос айларда мал бажы өстүрериниң планын төрүүр хой биле өшүүлеп өскезин күүсетпээн. Оон бир чылагааны малдын өдержилгезин, тарып бооздылгазын четпее чорутканында. Ол ышкаш мал өлүп хораар болгаш чидер, оор алыр чоруктар бар. Бо үениң иштинде инитизи-биле 177 бода, 800 хой өлүп хораан. А чамдык кадарчыларның ээ-харыысалга чок ажылаанындан 500 ажыг хой ис чок читкен. Күрүчеге дужаап турар малдың күжү куду. Чижээ, бо чылын дужааган 350 чылгы малдың күжү арган болган. Малчыннарга болгаш хову-шолдуң ажыл-ишчилеринге культура массалыг ажылды бөктээмал чорулары культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчыларының база-ла хүлээлгези болуру биллингир. Ындыг турбуже, Чыраа-Бажында Культура бажыны кошкак ажылдап, малчыннарга, бригаларга кино, концертти ындаҳаал бараалгадың келген. Бо бүгү четпестерни чайладыры кодээ Советтин күүскомунун, депутаттарының журнунда бир чугула соруга болур.

Малчыннарны бөктээмал хандырары-биле 4 автолавкалы тургускан. Сүт-бараан фермаларында, хову турлаларында кызыл-булуннар, чунар-бажыннар бөктээмал ажыллап турар. Өске-даа хемчеглерни кодээ Совет, хөй-нинити организациялары ап чорудуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга ажыл-агый, культура тургузуушкунунун талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка салыышкынны киирериң кодээ Советтин күүскому, депутаттар кол сорулгаларның бирээзи кылдыр көрүп турар.

О. КАРА-САЛ,
ажылчы чоннар депутаттарының Чыргакы кодээ Соединиң күүскомунуң даргазы.

Чөөн-Хемчик район.

СОВЕТТЕРНИҢ БҮГҮ-РОССИЯ. СЪЕЗДИЗИ — ЭВИЛЕЛДИ ТУРГУЗАР ДЭЭШ

1922 чылдың күзүнүнде Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиң тургузарының кол чүүлдерин болгаш совет республикаларның дургужулгазының чораадыр кылыр талазы-биле ыңдыгы ажыл совет республикаларга чорун тургап.

Партияның ТК-ының октябрь Пленумунга ТК-ның Комиссиязының белеткээн төлевилелдиң алдагдалдыг талазын Ленинниң ышкаш Сталин болгаш Москвага чыглып келген бөстер шуптувус ооң чүгаазын дыңнаар дээш четтиишкейн маңан турган бис. Ынчалза-даа Ленинниң кадыынын байдалын барымдаалаашаг, ооң илеткел кылырын эмчилериниң шуут хоруглааны бис бүгүдеге хомудаачыг болган. Советтериниң Бүгү-россия съездиниң 1922 чылдың декабрь 23-түн кежээзинде чыылган болгаш декабрь 27-ге чедир ажылдаан. Совет чүртүн бүгү черлериниң келген төлөөлөр Улуг театрның шуут долгап. Бадылаар болгаш чөвүлээр эргелиг ийи муң ажыг төлээлер съездиге олурушкан. Ыраккы Чоөн-чүк республикадан төлээлер аңаа бир дугаар олурушкан.

Хамаарышпас үш совет республикадардан болур деп турган каттыжылга съездизинге келген 488 төлөө Бүгү-россия съездизинге хүндүлүт аалчылар болуп олурушканнар.

Съездиниң хуралын ажылдыг тургап, Калинина эге сөзүнге X съезд — онаа болуушкун деп демдеглээн.

Эрткен үе-чадаларны төөлбүрлавышпаан. «X съездини бәйырлалдың съездизи деп санап болур, ынчангаш бүгү совет социалистиг республикаларның улам-на сырый эвилелге каттыжарын хүн айтырыынга тургускаш, бо съезд мурнунда болгулаан бүгү съездилерниң ажылын доозуп турары бо-дур»—деп, ол чугаалады. Бо сөстерни бүгү съезд адырт часкаашкыны-биле уткаан.

«Съездиниң мурнундан Ленинге баймыр!» деп күүлүг үн зал иштинден чаңгыланган. Үр болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны диңмирээн. Съездиниң төлөөлери туруп келгеш, «Интернационалды» ырлаан.

Эмчилериниң хорудалы эңге дүрген үеде дүжүртүнген турарын деп идегелдиң илереди, Ленинге телеграмма чорудар дээш саналды съезд хүлээп алган. Партияның башкы-чызының болгаш баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиниң, Совет Социалистиг Республикаларның эвилелиң тургузарының инициаторунун шуут киржилгези чокка мындыг төөгүлүг съездиниң болуп турары биске дыка хомударлыг болган.

Ленинни съездилерге моон соңгаар корбес болгаш ооң тодаргай, хөнү үткалыг, дайынны өйтүр шаап шыдавас политиктиг чугаазын черле дыңнавас деп бодал кыыдын-даа бажыңга кирбээн. Ленин съездиниң президиумунга соңгуткан.

Чазактың ажыл-чорудулгазының дугайында отчёт илеткелди, үлетпүр чырыдыышкыны, саң-хөө, чор ажылының дугайында илеткелдерни съезд тодаргай чугаалашкан болгаш илеткелдер талазы-биле резолюцияларны хүлээп алган.

Эвилелди тургузар дугайында илеткелди Сталин кылган. Айтырыг тодаргай болгаш төлевилелдиң аразында оске саналдар чок болган ужурунда ол илеткел талазы-биле шүүмчүлел болбаан.

Чаңгыс эвилелчи күрүнеге каттыжарының күзенчилиниң болгаш эргежок чүтүлазының дугайында Закавказ республикаларының, Украинаның болгаш Белоруссияның Советтериниң съездилериниң докладдарын Бүгү-россия съездизинге чедир каш хүн мурнунда Бүгү-россияның Төп Күүсекчи Комитединиң (ВТКК) хүлээп алган деп Сталин чугаалаан. ВТКК-ның Президиумуну айтырыгны чугаалашкаш, каттыжар чорук чогуур үезинде болуп турар деп сапаан.

Эрги керээлиг харылзаалар — РСФСР-ниң болгаш оске-даа совет республикаларның аразында керээ ёзугаар харылзаалар амгы байдалды харылаан шыдавас апарганындан мындыг саналга үезең. Бо каттыжылганы ыяап-ла кылыр апарган байдалдарны, экономика, аңгы талазы-биле эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш дашткы политиктиг байдалдарны Сталин тодаргайлап чугаалаан.

Ооң соонда резолюция төлевилелин ол номчаан, ол төлевилелдя ВТКК-ның Президиумуу чүүлдүг деп көрген болгаш оске-даа республикаларның съездилериниң хүлээп алган саналдарын мында киирген база республикаларның эки түре болгаш деп эрте принциптерин каттыжылганың үндезини болдурарын көргеп. Ооң-биле кады республикаларның эвилелиндеп ыңдыгы ажыл-агыйлыг, экономиктиг, культурлуг талдарын ооң-биле кады ажыглаарын, ооң-биле кады коруурун, ооң-биле кады ол соңгулда чоон үзелдиг күштерге таарымча чок байдалга эртер апаарын база демдеглээн, чүге дээрге ынчан сенаттың чүгле чамдык кезээн катап соңгуур ужурлут.

Ол чүртка хамаапы дайын өөскүп үнмезин дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерин кылыр болгаш чилилерниң 90—95 хуузу ыңдыг дайын үнүп кээп болбас деп бодаарын күрүне баштыңы база чугаалаан.

Чилиниң ажылчы чоннары политика талазы-биле ыяк бып-каның болгаш бедик мээ-медерелдиг чорууп көргүскен деп ол демдеглээн.

Оон соонда президент Чилиниң чепсектиг күштериниң болгаш полициязының боттарының албан-хүлээлгезинге шынчызын, оларның бедик патриотизмин база демдеглээн. Олар ыңдыг шыларын бо аар-берге хүнперде херек кырынга көргүскенин ол айыткан.

Сальвадор Альенде келир чылдың март айда болур парламент соңгулдазынга бо болуушкуннар кандыг салдар чедирер ирги деп айтырыгга харыылаан. ол республиканың президентизи болганда ол соңгулданы бүтү-ле эрежок чүтүлә магадыладырыг кылдыр эрттиреринә организастаар хүлээлгелиг деп айыткан. Ол улусчу чаңгыс эштиң соңгулдага чедиишкинниг бодурунга идегелин ол илереткен. Оон

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫ

Б. РИНЧЕН

ОКТЯБРЬ ХОНАШТА

Дерзии шуурган кылыктанып
улуза-даа,
Дээрже бедээн улуг дагның
баарында
Делгем ак өг шимчеш дивейн
чоргаар турар.
Ол өг кырын шыва алган
херелдиг тук
Октябрьга алдар болуп
киискип турар.
Мангаи ак өг — мээң хостуг
Моол чуртум.
Бажы бедик улуг дагны —
ССРЭ дээр.

ЧЕЧЕКТЕЛИГ

Хүнүң чырык херелинден
чечек частыр.
Хүлүмзуруг ынакшылды
бодарадыр.
Эртем-билиг чаяан-чолду
чалгынаптар,
Эргим черде чечектелиг
чүүден чаагай.

П. ПУРЕВСУРЕН

ТРАКТОРИСТ КЫС

Бо чер чуртуг бир-ле уруг
Болат, кан «аът» мунуп алган,
Көрүп четпес делгем шөлдүн
Хорүзүнүн чарын турду.
Дадаазынның андарган чер
Талыгырже херилгени —
Шак ол кыетыг чоон кара
Чажы шөлүүн чоруткан дег.
Очулдурган Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Аңнап үнүпкен

Мырыңай чаа чаггап харбиле Бурятиядың аңчылары тайгаларже аңнап үнүлепкен. Ынчангаш ында аңныыр сезону бүгү черлерде эгелээн. Сонгу Прибайкальяның ырак аърга-заимнериче, Чоон Сяның сынарынче аңчыларны вертолеттар тедиргп турар. Оон-биле кады хөй аңчылар автомашиналар, аъттар, иилер-биле аъттангылаан.

Аңчылар оортан дипнерни, дилгилерни, кыраларны, аътарны болгаш эң-не үнелиг кежиги бээр — киштерни аңнаарлар. Амгы үеде ол республикада күрүненин болгаш аңныыр тывыштың үжеп хире ажыл-агыйы бар.

(СЭТА).

Шын тыпканнар

Бо чылдың октябрь 7-де үзүп «Шын» солуага чайшөрдүү Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазының 9-ку класының оорганизилээн Сергей Балдан, Хандагайты суурда Дина Бичс-оол, Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң «Найырал» салбырында Кадр-оол Хомушку оларга чадаган, дошпулуур, бизаанчы, гитара, баян, ирил, мандолина, хомус деп шын тыпканнар.

Тыва эртемденнер-биле ужуражылга

Политиктиг чырыдышкын бажыңының помчулга залыга Кызыл хоорайның хөй-нивги организацияларының төлөөлекчилери чыглып келген. Оларбо чылдың сентябрь 26-дан октябрь 5-ке чедир Ашхабад хоорайга болуп эрткен XIX—XX векторде тоң Азия чурттарының социал болгаш культура хөгжүлдезинин талазы-биле ЮНЕСКО-нуң бүгүделгей эртем конференциязының киржикчилери-биле ужуражыпкан.

Делегейниң ол эртем конференциязынга Тывадан барып киржип чораан Тыванның дыл, литература болгаш тоогунуң эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчын, ол институттуң литература болгаш фольклор секциязының эргелекчизи А. К. Калзан ол конференцияның болуп эрткенин, анаа чүнү чугаалашканын, оон ажыктыг чүнү билип алганын чыылган кижилерге делгереңгей чугаалап бергеннер.

Ашхабадка болган эртем конференциязынга Азияның, Европаның болгаш Американың 23 чурттарының эртемденнери 200 илеткелди кылганнар. Анаа Совет Эвилелиндеп барган төлөөлериниң саны эң-не хөй болган. Оон составында Закавказьеде болгаш ортаакы Азияда турар социалистиг республикаларның эртемденнери хөй-биле киришкеп. Ылаңгыя ыпдыг улуг эртем конференциязынга Тыва болгаш Бурят АССР-ниң эртемденнери бир-ле дугаар киржип турар.

Тыва эртемденнер Ю. Л. Аранчын, А. К. Калзан олар «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда Тыванның социал-тоогулуг хөгжүлдези», «Тыва чечен чогаал» деп илеткелдерни кылган.

С. КУУЛАР.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези

ТҮҢНЕЛДЕР ЧАҢГЫС ААЙ ЭВЕС

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга тураскаатқан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң ийиги ээлчээ Бай-Тайга районга эрткен. Бирги ээлчеге районнуң 64 коллективтеринден 2200 хире бот-тывынгыр артистер талантыгын бараалгаткан. Оон соонда бот-тывынгыр артистер бот-боттарының аразынга үнүүшкүнүүр концерттерни организастап чоруткулаан.

Кызыл-Даг көдээ клубунуң чанында уран чүүл коллективи моон мурнунда чылдардан бээр-ле эки ажылдан келгенин демдеглеп болур. Ынчангаш район көрүлдезин оларның концерти-биле ажыткапы таварылга эвес. Концерттиң темазы, идейлиг угланышкыны ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга тураскааттынган. Артистерниң хеви, эмблемазы безин ону тодаргай көргүзүп турар. Ниити ыры болүүнүң киржикчилериниң мурнуку одуруунда эвилелдешкен республикаларның улустарының хеп-сынын кеткеш, национал эмблемаларын тургускулапканын көрге чараш-ла.

Концертти литература-музыкалыг монтаж-биле ажыткан. Ону Кызыл-Даг ортумак школазының башкызы Оссур Тараа тургускан. Музыка каасталгазы — бот-тывынгыр композитор Хертек Чыганның. Ук монтажта бистиң амыдыралывыс, эртип келген оруувус, амгы аас-кежиктиг чуртталга, найырал илереп көстүп турар. Ажыл-ишчи кежээлерге бараалгаткан шүлүктерни база дыннап болур.

Армия чогаалчы В. Гурьяның «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп шүлүүн Кызыл-Даг ортумак школазының башкызы Д. Одан-оол эки номчаан. Александра болган Тюлюш Хураган-оолдарның ог-бүлези концертте идепкейлиг киржип турар. Тюлюш Хураган-оол боду башкы, а оон аалының ишти Александра — уруглар садының эргелекчизи. Тюлюш Хураган-оол «Болчагда аныяктар» деп танцыны тургускаш, ону район көрүлдезинге сонуургаткан. Баштап кожамыктарны Хураган-оолдарның ог-бүлези күүседирге зал адыш часкап уткаан.

Концерт программазы эгезинден тура-ла найырал темазынга тураскааттынган. Күүселдер черле шынарлыг болганын айтып болур. Кызыл-дагжылар район көрүлдезинге бирги черии алган.

Көрүлденің ийиги ээлчээнде киржикчилер хөй. Концерт программазында хөй националдыг улустарның бузулбас эвин, тайбың күш-ажылын алган-йөрээн ырлар, шүлүктер хөй.

Көрүлдеге ийиги черии Кара-Хөлдүң бот-тывынгыр артистери ээлээн. Оларның концерт программазы шынарлыг, идик-хевии кеттингени эки. Концерт программазының дугайында каш сөс. Программада Совет Эвилелиниң дыка хөй улустарының ырлары, танцылары кирген. Программаны В. Маяковскийниң «Совет паспорт дугайында» шүлүү-биле ажыткан. «Ленинни дыннаңар» деп ыры ниити ыры, бөлүү күүсетти. Украин молдав, танцыларны көрүкчүлерге бараалгаткан.

«Мурнакчы» колхозтуң бот-тывынгыр артистери район көрүлдезинге үшкү черии алган. Бо коллективтиң сцена дөрүүде аскан эмблемазы онзагай. Хойнуң ыры болүү композитор Руденконуң «Ленин мону көрген болзаа», Р. Кенденбильдиң «Партия бистиң баштынчывыс» база латви улустуң «Хади-ла, хат» деп ырын ырлаан. Тыва черде ыраккы Бай-Тайганың бот-тывынгыр артистери латви улустуң ырын ырлап турары дээрге Совет Эвилелиниң бот-тывынгыр артистери латви улустуң уран чүүлүнүң сырый харылзаалының илередип турар. Ол-ла программада моол ыры, алтай танцы база бар. Салчак Молдурганың «Найырал» дугайында шүдүүн бот-тывынгыр артист Серен Чечен эки номчаан.

Моон мурнунда-ла район көрүлделеринге билдингир апарган Кызыл-Даг, Кара-Хөл, Шуйнуң бот-тывынгыр артистерии адаваска безин чаа өзүп олурар коллективтер бар апарганын оргкомитет-даа, жюри-даа демдеглээн. Ылаңгыя «Тээли» совхозтуң төвүнде коллектив моон мурнунда көрүлделерге киришпейн келген. Ам ол коллектив багай эвес концертти белеткээн. Найырал салбыры бо көрүлдеге база багай эвес киришкеп.

Көрүлдеге киришкен коллективтерден Бай-Талдың бот-тывынгыр артистери багай белеткелдиг болганнар. Оон ыңай национал хөгжүмнүү концерттерге четпес ажыглап турарын жюри айткан. Бай-Тайга национал хөгжүм талазы-биле элээн пептерегей районнарның бирээзи. Ынчалза-даа бо талазы-биле коскү чүве чок болган. Район көрүлдезинге бызаанчыдан оске национал хөгжүм херексели көзүлбээн.

Хол-биле кылган чүүлдер дугайында каш сөс. Эрткен чылын бай-тайгажылар чонар-даштан кылган ажылдарны хөйнүү эккелген. Ам олар хол-биле кылган оске-даа чүүлдерни белеткеп алган. Кол-ла чүве чүл дээрге, ураншеверлериң ажылын четчеден чыып, шилиири.

Талантылыг кижилер районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринде хөй. Оларны чоп организастаары чугула. Бот-тывынгыр уран чүүлдү чүгле ында-хаая организастап турарындан далаш чүүлдер коскү бөөп турар. Клуб бүрүзүвде болгумнер доктаамал ажылдавайн турарын айтып болур. Күүседикчилерниң бедик культуразы, идейлиг утка-шынарже сагыш салыры чугула.

Е. МОНГУШ.

ААЛЧЫВЫС — „ОРИДА“

Чоннуң сагыш-сеткили оон ырларынга болгаш танцыларынга бүгү талазы-биле ажыттынар. Бо сөстерниң бадыткалынга Адыгей Автономнуг областың «Орида» деп ыры, танцы ансамблиниң концертин киирип болур.

Республика найысылалы Кызылга чүгле чанғыс хүн көргүзер концертке «артык билеттер» чок болганы чугаажок. Аалчыларның концерти көрүкчүлерге байыр чедирген аалгадан эгеледи. Оон соонда «Сенээ четтирдим, Россия!» деп адыгей ыры чаңгыланып үнүп. Өөнүктернин концертиниң программазы ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскааттынган. Бузулбас найырал Кавказ улузунуң ёзулуг хүндүлээшкинии, бистин Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү улустарының аразында кады ажылдажылга программазы долузу-биле илереттинген.

«Адыгейниң ажылчы чонундан тыва көрүкчүлерге изиг байырны дамчытпышаан, адыгейлер дег узун назылыг болурун чарлакчы-конферансье Дмитрий Забелов көрүкчүлерге күзеди. Шынап-ла бистиң чуртувуста эң-не хөй удуг назылыг кижилер Адыгея биле Аджарияда база бар. Бистий ээлдек хөгжүг аалчыларывыстың ырларындан кайгамчыктыг Адыгеяның аккөк дээринин, тынып четпес чазагай агаарының, ажыл-ишчи кежээ чонунуң чедийшкиннериниң дугайын көрүкчү очулдурут чокка-ла билип алган. А оларның сынап тевер танцыларындан адыгейлерниң аажы-чанын, кедер хевин, амыдыралын билип алдывыс. Боттарының национал номерлеринден анчыда, акы-дуңма республикаларның улустарының ырлары, танцылары база күүсеттинип турар. Ылаңгыя «Орүе суй-белек» деп танцыны Валентина биле Тагир Ахметчиннер күүседирге, көрүкчүлер улуг өөрүшкү-биле, чарашсынып хүлээп алдылар. «Чараш кыс Шехерезаданың танцызын» эстрада артизи Сильвана Бельгардт көрүкчүлерге бараалгаткан.

Ыраажылар — Шхамчерии Туов «Мээң аалым», «Төрээн черимнин ырлары», Ольга Сливина «Мээң чүрээм», «Орүе сапыкчыгаштар» деп ырларны улуг чедиишкин биле күүсеткеннер. Адыгеяның радиодамчыдылгазының солист-ыраажызы Аслан Дербе Расул Гамзатовтуң «Өөнүктерингерни камнаңар» деп шүлүүнге композитор Айдоницкийниң бижээн ырызын болгаш еске-даа чаа эстрада ырларын оңза-ла аянныг күүсеткен. «Орида» ансамблының оркеетри (удуртукчузу — композитор Валентин Венециянов) ёзулуг мергежилдиг хөгжүмчүлерден тургустунганы илдең. Адыгей артистериң концерти-биле телекөрүкчүлер база танышканнар.

С. БАИР,
Уран чүүл училищезиниң башкызы.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында адыгей улустуң танцызын күүседип турары. Оң талазында (үстүнден куду Бүгү-эвилелдиң ыраажылар конкурузунуң дипломантызы Ольга Сливина орус улустуң ырларын, адаанда—артист Туов Шхамчерин адыгей улустуң ырызын ырлап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ОЛ ЫНДЫГ БОЛГАН

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арныда).

саналдаан ынаыг доктаалын шуут чаңгыс үн-биле хүлээп алган:

«1. Россеяның Социалистиг Федеративтиг Совет Республиказының, Украин Социалистиг Республиканың, Закавказ Социалистиг Федеративтиг Совет Республиканың болгаш Белорус Социалистиг Совет Республиканың Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинге каттыжарын чогуур ойүнде деп саналаар.

2. Республикаларның Эвилелиниден республика бүрүзүнүң хостуг үнүп болур эргезин арттырбышаан, оларның эки тура болгаш деп эрге принциптерин каттыжылганың үндезинин болдурар...».

Дугуржуп турар республикаларның улустарының национал хөгжүлдезинин эргежыктарын долу хандырарын доктаалда база көрүп турар.

Ол дээрге эң-не хөй төлөдерлиг долу эргелиг съезд болган. Совет эрге-чагырга түрүп турар бүгү черлерден төлөөлер съездиге кирипкен. Хоозурадыкчы хамаапы дайынның доозулганының соонда ийи чыл эрткенде, ажоок каңдаашкынның ужурундан улуг аштың соонда бүдүп чартык чыл болганда ол съезд болган. Съездиге чедир аш-биле демнеел доозулган турган. Съезд чүгле аштың уржукгары-биле демнеежириниң айтырыгларын чугаалашкан. Ол тоогүлүг аар чоруктарны партия болгаш улус шыдажыш эрткен, типлекчи боон үнген деп чүвени бистер, төлөөлер, сеткил хамыпкыны-биле бодап турган бис. Совет эрге-чагырга быжыккан. Экономика чедиишкинниг катап тургустунүп турар апарган. Ажоок ядырал-түрегелдиң үезинде культура революциязынга баштайгы өөрүнүг чедиишкиннер көскү турган.

СОВЕТТЕРНИҢ БИРГИ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ СЪЕЗДИЗИ

1922 чылдың декабрь 29-та Москвага Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның болгаш Закавказ Федерациязының делегацияларының төлөөлекчилериниң конференциязы чыылгаи. ССРЭ-ни тургузар дугайында Декларацияның болгаш Керээни төлевилеп, а ол ышкаш Советтериниң I Бүгү-эвилел съездизиниң ажылынын чурумун чугаалашкаш, чүүлдүг деп көргеп.

...1922 чылдың декабрь 30-да Советтериниң I Бүгү-эвилел съездизинге чыылган бис. Съездиже улуг кодургуушкүн-биле чоруп турдувус. Чүгле политиктиг утка-биле эвес, харын база чурттуң экономиказын оон ынай хөгжүдерибиле база ооң камгалал болгаш оске-даа күүлерин быжыглаары-биле эвилелчи күрүневи тургузары ол үеде.каны хире чугула боон турганын бистиң кижи бүрүвүс, ылаңгыя оске республикаларга ажылдаш турганнар эки биле турган.

Съездиин улуг пазылыг төлөө Петр Смидович ажыктаи.

Бажының дүгү агара берген кижиниң, большевик партияның бүгүдеге хүндүткелдяг ажылдакчызының төлептиг мага-боду ам-даа ээжи карамга коствп келир, ындүрге ол үнүп көрге, пайыралдыг адыш часкаашкыны-биле уткаан бис.

Бодунүй допчу болгаш биздиңгир чугаазынга Смидович мынча дээн: «Бистиң күрүнелерцвне амга чедир чаңгыс даймчы фронтуга тус-тус армилар ышкаш тургавиар. Бис пинтиие-биле чаңгыс херектя: күш-ажылдың эрге-чагыргазын, Советтериниң эрге-чагыргазын — империалистиг чазактарның каттышкан фронтузунга удур демнеежин тургаш камгалап, халдап турар капиталга удур социалистиг ажыл-агыйны тургузуп турдувус. Ынчангаш тустус республикаларның ол каттышкан күштеринден канчаар-даа аажок улуг күштүтып ап турган бис...

Бо чаа чадада совет республикаларның каттыжылгазы — удурланышкынның болгаш тургузулганың чаа улуг күштериниң үнер дозу болур, ол чорук капиталистиг делегейге биледиимее болгаш коргунчуг, ынчалаа-даа бүгү чурттарның ажылчыпарынга оорунчуг, магаданчыг болгаш хандыкшылдыг».

Дицинтти адыш часкаашкыны-биле, «Делегей пролетариадының баштыцчызы Ленин делегезинге» деп лозуң салып турган, съездиниң хүндүлүг даргазынга Владимир Ильичиниң, а ажылчын даргазынга — Михаил Иванович Калининни соңгаан бис.

Ооң соонда Сталин чүве чугаалаан, ССРЭ-ни тургузар дугайында Декларацияны болгаш Керээни номчуп дыңнаткан. Оларны каттыжын турар дөрт эвилелдешкен республикаларның делегацияларының конференциязы съездиниң будүүзүнде чүүлдүг деп көргеиип чугаалаан болгай мен.

Бодунүң илеткелинге Сталиниың медегээни болза:

«Бөгүнгү хүн Совет эргечагырганың тоогүзүнде эргиледиг хүн болуп турар. Бо хүн болза, совет республикалар кады ходелиң туза-даа, хамыктың мүрүнүнда боттарының туруп турарының айтырыгларын шиитиирлеп, адыгаңгы турган эрги, эрткен үеде документилерни эвилелдешкен республикаларның Төп Күүсекчи Комитеттериие база катап немей чугаалаштырары-биле дамчыдарын бистиң ам соңгуурувус ССРЭниң Күүсекчи Комитединге дагзыр деп саналды үндүреринп каттыжып, турар дөрт эвилелдешкен республикаларның делегацияларын төлөөлекчилериниң конференциязы мөңгө даазкан. Республикаларның ТКК-ларының эдалгелерин болгаш саналдарын көрепип көргеш, эвилелчи күрүнеиин үндезин Хөойлазуунуң төлевилелин шуут чогаадып ажыддаарын болгаш ону Советтериниң II Бүгү-эвилел съездизинге бадыладыры-биле кирерин саналдаан.

Ол санал хүлээп алдынган.

Ооң соонда съезд ССР Эвилелиниң дээди органын — ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитедин (ТКК) соңгаан, ооң составынга каттыпкан бүгү республикалардан 371 депутат киргеп. ССРЭ-ниң ТККзының соңгуткан кежигүннериниң аразында Россия Федерациязындан мен база киргеп мен. ТКК-ның ол-ла черге болган бирги сессиязы ТККның дөрт даргаларынга (Ленининд саналдаанын ёзугаар каттыпкан эвилелдешкен республикаларның санында) Михаил Калинин (РСФСР), Григорай Петровский (УССР), Нариман Нариманов (ЗСФСР) болгаш Александр Чербяков (БССР) оларны соңгаан.

Бухараның Улусчу Совет республиказындан Карыйолдаш Булатов, Хорезмниң Улусчу Совет Республиказындан Сафаев съездиге байыр чедирип, деткимченнп, пайыралдың сеткил-сагыжын илереткеп, оларның республикаларының ажылчы массаларының нүзел-соруу каттышкан эвилелдиң талазында» деп медегээпнер.

Оларның ол саналдарын бүгү эл адыш часкаашкыны-биле уткаан. Ооң ыпай, оларның Улусчу совет республикалары ырак эвес келир үеде социалистиг совет республикалар болуп, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинде кирген республикаларның аразында боттарын көөр аажок-кежиктиг болур дээрзипге буяүреп турарын илереткенеер. Коминтерниин Күүскомуун мурнуудан эп Коларов байыр чедирип чүве чугаалаан, бо съездиниң делегейге чугула болуушкун болуп турарын, чаа хевирнин күрүнезин — Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелин тургузуп, кайчаар каттыжып турарын Коминтерниң улуг соңгургал-биле хайгаарап келгенин медегээп.

Закавказьенің пролетариадындан съездиге байыр чедиришкинниң чалбыштыг чугаазынга Киров мынча деп медегээп:

...Бистиң эвилелге каттышкан бүгү республикаларның төлөөлернпге бо саналдарның олурар черн чедиишпее апаар уе удавас келир. Ынчангаш күш-ажылдың төлөөлекчилери четчир саннығыбиле чыглып болгу дег тураскаддыг ордуну чоокшу үеде тударын бистиң эвилелдиң ТКК-зынга ажылчыпарның мурнундан саналдап тур мен. Мээң бодап турарымбиле алырга, эвилелдиң пайысылалынга эң чараш болгаи эң эки шөлге туттунар ужурлуг ол бажыңга, ол ордуга ажылчын болгаш тараачын бодунун билнин бедидерпнге иегеттинер бүгү-ле чүвенп тып алыр үе-дүрлүг».

Украинаның ядыы тараачыпнарындан съездиго Одинец байыр чедирген. Ол украин тараачынның улусчу ёзу-биле мерген утаанныг, нарын философчу дең-даа чугаалаарын хире чугаазый бис улуг кичээнгей-биле дыңнаан бис. Одинецтиң медегээни болза:

«Бистиң тараачын бодалывыс-биле алырга, амгы эвилел кандыг болуп турарын мен чугаалаайн. Шаанда дээрбечилерпнің эвилели турган, ам ажыл-ишчилерпнің эвилелиндир». Пролетариатка болгаш тараачын чонга тураскаал болур ордуну Москвага тургузар дугайында Кировтуң саналын ол деткээн.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга хар чаар, оскелерпнге чагбас. Барыын утланымшкынныг хат кошкак, барыын районнарга куштүүнө чедер. Агаарның температураазы даглыг черлерге 3-8 градус соор, оскелерпнге 2 градус соонтан 2 градус чедир чылыыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Барыын утланымшкынныг хат кошкак. Агаарның температураазы 0-2 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

телевидение

ОКТЯБРЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

14.30— Миллионнарның левилчи университеди. **«Ленинчи өредиг — ажыл-ишке удуртулга».** СЭКП ТК-ның чанында маркснэм-ленинизмниң институдундан репортаж. 15.00— «Орус аялгалар». Концерт. 15.20—15.30— Чайсар. 15.30—**Спорт** программазы. 16.15—**Хой сериялыг ураи-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Чонулекчи Вапатко хемчет ап тур...»** (ЧССР). 3-кү, 4-кү сериялар. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30— Оңнуг телекөргүзүг. **«Румянцевтиң херээ».** Ураи-чечен фильм. 20.10—**«Бузудбас эвилел».** Мордва АССР.

КЫЗЫЛДАН

20.40— Телемедээлер. 21.00— Телефильм. 21.15— Телемедээлер. 21.25— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30— Оңнуг телекөргүзүг. «Сорулга». Документалдыг фильм. 21.40—**Н. Долинина — «Хостуг шак».** Телешки. 23.00—23.30—**«Ye».** Информастыг программа.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Аймдырал бисти шылган турар»** 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бистиң соңгаларывыста чыры»** 15; **«Республика прокурорунга полиция комиссарының миннишкини»** 16.35, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Бонивурнуң чүрээ»** (1-ги, 2-ги кезектерп) 17.30, 20.15; **«Бир эвес сеи эр болзуңаа»** 15.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Оолдар»** 9, 10.50; **«Кыз Жибек»** (1-ги, 2-ги кезектери) 12.40, 15.25, 18.10, 20.50 шактарда.

САДЫП АЛЫҢАР!

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының Кызылда артык кезектер базазында дараазында номерлерниң подшипниктерин хостуг садып турар. 113 Л, 313, 314, 317, 320, 410, 411, 1220, 1310, 1311, 1609, 1610, 1616, 2308, 3213, 3611, 5306, 7216, 7309, 8112, 8116, 8318, 26903, 32412, ЗН 32615, 42413, 42520, 46117, 62513, 404705, 776901, 86911К, 926722, 2007132.

Адрези: Комсомольская кудумчузу бажың, 97.
Телефон 26-42.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННА РЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыцзалгалыг секретеңиниң 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00926

Бүгү чуртталгының пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 27 ПЯТНИЦА № 254 (9022). ортаа 2 коп.

ТИИЛЕКЧИ—АЛТАЙ КРАЙ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Топ Чөвүлели автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның 1972 чылда тараа культураларының бедик дүжүдүн алыры болгаш бүдүрүн үндүрериң көвүдедири дээш, дүжүт ажаан алышкынның чедишкинниг эртиҥнери болгаш күрүнеге тарааны планнан ажыр салазы дээш сопиалистиг чарыжының түннедериң көргеш.

Чарыштың тиилекчизи АЛТАЙ КРАЙ деп санаан. Ол край күрүнеге 310 миллион пуд тарааны сатказын. Ынчангаш аңаа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиңе Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

(СЭТА).

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙЫРЛАЛ

● **ВЛАДИВОСТОК.** Ыраккы Чөөн чүктүн чер-ле болганышта чаңнаанчак чаагай байырлалдар боон эрткен. Талтыг-ла чартык чүс чыл мурнунда улустуң революстуг шеринниң келиктери болгаш партизаннар отрядтары оң баулуг орус черни интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаарын дооскан.

Ол улуг байырлалды приморжулар кайгамчыктыг белектер-биле уткаанныр. Крайның ажылчы чоннары тос айлар иштинде планнан дашкаар 30 миллион ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Байырлалдар бүдүүзүнде делегейде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге тураскаалдың дежээн салган.

Октябрь 25-те хоорайга байырлыг митинг болган. Ол митингиге партияның Приморье крайкомунуң бирги секретары В. П. Ломакин крайның болгаш хоорайның ажылчы чоннарынга, хамаатыг болгаш Ада-чурттуң улуг дайынының хоочун киржикчилеринге Ыраккы Чөөн чүктү хостаарын дооскаанының 50 чылыбиле холбаштыр байыр чедирген. СЭКП-ниң Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ыраккы Чөөн чүк чурттуларга чоруткан иинг байыры дээш ол Приморьениң бүгү ажылчы чоннарының омуразының оорун четтиришкинин илергейлээн.

Хамаатыг дайынның хоочун киржикчилерин, ажылчыннар, колхозчулар, аныякларның болгаш Оожум океан флодуның төлээлекчилери Совет Приморьениң болгаш оон ажыл-ишчилериниң дутайында сагыш салышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка оорун четтиргенин чугаалап турганнар.

Ол-ла үш Приморье крайның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң Ыраккы Чөөн түктү хостаанындан бээр 50 чылынга холбаштырган байырлыг туралы база болган. Аңаа В. П. Ломакин илеткел кылган. Ыраккы Чөөн чүктү хостаанындан бээр 50 чыл оорбиле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев Приморье крайның ажылчы чоннарынга байыр чедирген дугайында илеткелчиниң дыңнадырга, аңаа олуртаннар ону диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Крайкүүском даргазы Г. Е. Подгаев хуралга илеткел кылган болгаш крайның экономиказының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаанны үлүг сорук киришкинибиле хүлээп алганнар.

● **БЛАГОВЕЩЕНСК.** Благовещенскиге октябрь 25-те партияның Амур область болгаш Благовещенск хоорай комитеттериниң, область база хоорай Советтериниң Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чылынга тураскаатка каттышкан байырлыг туралы болган.

Партияның Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко аңаа илеткел кылган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын орденниг Благовещенскиниң болгаш Ленин орденниг бүтү Амур оластың ажылчы чоннары партияның болгаш чазактың Ыраккы Чөөн чүктүн ажылчы чоннарының дугайында сагыш салышкынының чаа плерээпкини, оларның революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын бедип-биле үнелээни болур деп үнелеп киргенин илеткелчи демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев хоорайның болгаш областыңдаа ажылчы чоннарынга байырлалды база ол хоорайның Октябрь Революциязы орденниг болгаш Благовещенск хоорай комитединиң, область база хоорай Советтериниң Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чылынга тураскаатка каттышкан байырлыг туралы база болган. Аңаа В. П. Ломакин илеткел кылган. Ыраккы Чөөн чүктү хостаанындаа бээр 50 чыл оорбиле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев Приморье крайның ажылчы чоннарынга байыр чедирген дугайында илеткелчиниң дыңнадының хуралга олурганнар иэни-биле уткуп хүлээп алганнар. Хуралдың киржикчилерге СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаанны үлүг кодурлуүшкүн-биле хүлээп алган.

● **ХАБАРОВСК.** Приамурьениң хоорайлары болгаш суурлары байырлал шинчи кииp каастаттынышкан. Бо орденниг крайның ажылчы чоннары Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чылын демдеглээннер. Октябрь 25-те Хабаровскиде улуг Ленинниң адын адилээн кол шолте хөй кижи киржикчилиг митинг болган.

Митингиге савал бергөн кижилер боттарының чугааларында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын Хабаровск крайның ажылчы чоннары кайы хире улуг сорук киришкинниг уткуп-хүлээп алганын чугаалаш, Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын бедипбиле үнелээни дээш, Ыраккы Чөөн чүк дутайында соксаал чок сагыш салып турарын дээш чуректен хамаатыг ооруң четтиришкинин илергейлээннер.

Митингиниң киржикчилери В. И. Ленинниң тураскаазынга чечиктер салган. Оон соонда Ыраккы Чөөн чүкке хамаатыг дайынның маадырларынга тураскаалга чечиктер салырының байырлыг ёзулалы болган.

Хүнүң ийиги чартыында СЭКП край болгаш Хабаровск хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының край болгаш хоорай Советтериниң байырлыг туралы болган. А. К. Черный бодунуң эге созугче Ыраккы Чөөн чүкту хостаанындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Хабаровск крайның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының чүректиң ханы-ыяштан байыр чедирттинин дыңнадырга, аңаа олуртаннар ону диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткуп-хүлээп алганнар.

Крайкүүском даргазы Г. Е. Подгаев хуралга илеткел кылган болгаш крайның экономиказының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаанны үлүг сорук киришкинибиле хүлээп алганнар.

● **БЛАГОВЕЩЕНСК.** Благовещенскиге октябрь 25-те партияның Амур область болгаш Благовещенск хоорай комитеттериниң, область база хоорай Советтериниң Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чылынга тураскаатка каттышкан байырлыг туралы болган.

Партияның Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко аңаа илеткел кылган. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын орденниг Благовещенскиниң болгаш Ленин орденниг бүтү Амур оластың ажылчы чоннары партияның болгаш чазактың Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының дугайында сагыш салышкынының чаа плерээпкини, оларның революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын бедип-биле үнелээни болур деп үнелеп киргенин илеткелчи демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев хоорайның болгаш областыңдаа ажылчы чоннарынга байырлалды база ол хоорайның Октябрь Революциязы орденниг болгаш Благовещенск хоорай комитединиң, область база хоорай Советтериниң Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанындан бээр 50 чыл оорбиле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев Приморье крайның ажылчы чоннарынга байыр чедирген дугайында илеткелчиниң дыңнадының хуралга олурганнар иэни-биле уткуп хүлээп алганнар. Хуралдың киржикчилерге СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагаанны чоруткан.

● **ЧИТА.** Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанының 50 чылынга холбаштыр Офицерларның өөрүү байырлыгына байырлыг туралы болган. 1906 чылдан бээр СЭКП кежигүү, партияның X съездиниң делегады А. И. Блинников, Чөөн-Забайкалье фронтузунуң штабының начальныгы чораан С. С. Киргизов болгаш Забайкалье хамаатыг дайын киржикчизи С. Л. Сухов олар партизанналың ат-аддарлыг түгүн залга киирип келгеннер.

Партияның Чита обкомунуң ийиги секретары М. И. Матафонов туралды ажыктаан. Ыраккы Чөөн чүктү хостаанындан бээр 50 чыл оюн болгаш Читаны Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Леонид Ильич Брежнев хоорайның болгаш областың ажылчы чоннарынга байыр чедиртен деп дыңнаан, чыылганнар диңмиттиг адыш часкааннар.

Облүүском даргазы Н. И. Дмитриев илеткел кылган.

Хурал киржикчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын Хабаровск крайның ажылчы чоннары кайы хире улуг сорук киришкинниг уткуп-хүлээп алганын чугаалаш, Ыраккы Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын бедипбиле үнелээни дээш, Ыраккы Чөөн чүк дутайында соксаал чок сагыш салып турарын дээш чуректен хамаатыг ооруң четтиришкинин илергейлээннер.

Митингиниң киржикчилерге В. И. Ленинниң тураскаазынга чечиктер салган. Оон соонда Ыраккы Чөөн чүкке хамаатыг дайынның маадырларынга тураскаалга чечиктер салырының байырлыг ёзулалы болган.

Хүнүң ийиги чартыында СЭКП край болгаш Хабаровск хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының край болгаш хоорай Советтериниң байырлыг туралы болган. А. К. Черный бодунуң эге созугче Ыраккы Чөөн чүкту хостаанындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Леонид Ильич Брежневке Хабаровск крайның коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының чүректиң ханы-ыяштан байыр чедиртен деп дыңнаан, чыылганнар диңмиттиг адыш часкааннар.

Облүүском даргазы Н. И. Дмитриев илеткел кылган.

Хурал киржикчилерге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга байырлыг чагаанны чорутканнар.

● **ЮЖНО-САХАЛИНСК.** Сахалинниң чурттакчылары Ыраккы Чөөн чүктү интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаанының доозуганындан бээр 50 чыл оюн калбаа-биле демдеглеп эрттиргеннер. Аңаа областың ажылчы чоннарының толаалекчилериниң байырлыг туралыга СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Леонид Ильич Брежнев байыр чедирген дээрээнин дугаинда илеткелчиниң дыңнадының чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүледдиг адыш часкаашкыны-биле уткаанныр.

Хурал киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга байырлыг чагаанны хүлээп алганнар.

(СЭТА, октябрь 35).

ҮЛҮГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ТӨЛЕПТИГ БЕЛЕК

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлаарынга чедир каш-ла хүн арткан. Ол төөгүдүг байырлалга күш-ажылчы дааре коргузуглерлиг ужуражыр соруулга бистиң тудугжу бригадавысты сорук киирип турар. Наймыылалдың 12 дугаар квартылында № 2 бажыңны тудуп эгелээп, амгы үеде оон дөрт кабдының ханаларын, ораалдеринниң ханаларын тударын дооскан бис. Ам бешки каттың ханаларын тургузуп, оон бир квартиразының ораалдерин белеткээрин база доозупкан бис.

Байырлалга төлептиг ужуражыр соруулга-биле октябрь айның дургузунда 29 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылын кылыр соруулалыг турган бис. Ол даалганы бо айның 25-не чедир 33 муң рубль кылдыр күүседткен болдувус.

Мурнувуста салган соруглавысты хожудаашкын чокка күүседиринге мергежилдиг дашчылар улуг үлүүн киирип турарын бо бичии чагаамга демдеглекседим. Тываның алдарлыг тудугжузу, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туғу орденнериниң эдилекчизи Оюн Лагбаевич Калзан аныяк тудугжуларга күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп, назыкары улгатса-даа, эрес-кашлагай ажылдап турар. Оон тудугжу үлегерин эдерген дашчылар, бизанчылар Моңгуш Картымка, Донгак Чүлдүм-оол, Түлүш Тенек-оол олар 15-тен 20 чедир чыл дургузунда Кызылдың тудугларынга ажылдаан. Аныяк дашчыларның аразындан Константин Борбүй, Климентий Кара-оол база кызыгаар ажылдап, макталды ап турарлар. Петр Кара-Сал Кызылдың 35 дугаар тудуг училищезин дооскаш, бистиң-биле кады үш ай дашчылап, тудугну бедик шынарлыг кылырының эки үлегер-чижээн көргүзүп келген.

Бригадавыс бо чылын 281 муң рубльдиг тудуг ажылын кылыр. Бо үеге чедир 233 муң рубльдиниң күүседиккен бис. Ам 48 муң рубльдиң тудуун тударывыс арткан. Ол улуг даалга. Оны чыл төнчүзүнге чедир чедишкинниг күүседиринге таарымчалыг аргалар бисте бар.

Күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан, ажыл шагын үзер чорукту кызырарын чедип алган бис. Оон уламындан бригадада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Эртиккен чылдың бо үезинде бригадавыстан 31 кижи-хүнү үзүлген болгай. Ам чүгле 6 кижи-хүнүнүң чидирии бар болган.

Октябрь байырлалының хүнеринге чедир аазап ажылды шаңдан ажыр күүседирип шалынчы үргүлчүлеп, Ак-Довуракта чаржыш турарывыс Сергей Балбырович Сендажының бригадазының коргузуглериилеп дудак чок коргузуглерни чедип алырын дугурушкан бис. Ак-Довуракның тудугжулары-биле чарышка тиилекчи болур соруулганы күүседирибиле тудуг материалдарын экпеп дүжүртүп алырының хенчегерин ап, кышкы үеде ажылдарынга таарымчалыг байаалды тургузарынче кол кичээнгейни салыр апаар бис.

С. САНДАН,
«Кызыл тудуг» эргелелдиң дашчылар бригадирн, республиканың Дээди Совединиң депутады.

Өөрде «Коммунизмче орук» колхозтуң мурнакчы малчыны Анайбан Одай-Сүрүновна Донгак оонуң хөзи Моңгуш Хенче-Караевич Намбар-оол-биле ам 22 чыл иштинде хөй кадарып келген. Олар боттарының үре-түңнелдиг күш-ажылы-биле мактал хүндүткелди чедип ап, кайызы-даа Ленинчи юбилейлиг медаль-биле шаңнатканнар, а Моңгуш Намбар-оол чазактың дээди хавыязы Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи.

Райоштуң малчыннар аразында эң культурлуг, арыг-силиг өг-бүле дээш калбарган социалистиг чарыжынга Анайбан Одай-Сүрүновнаның өг-бүлезин хөй удаа тиилекчи болуп үнген.

Хоочун малчыннар кышкы үеде малдың чаш төлүн доруктурарынга четчир хемчөлдиг мал чемин белеткээш, ону кыштаанда сөөртүп чедирип алган.

ЧУРУКТА: А. ДОНГАК.

В. ЧАДАМБАНЬҢ фотозу.

Чарыштың тиилекчилери

Юбилейге аддар кылдыр алтан социалистиг хүлээлгелерин «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи чедишкинниг күүседип турар. Тос айларда планнаан ажыр 556 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген, продукциязын садып саарарының онаалгазы ажыр күүсеттингеп.

Комбинаттың цехтериниң аразында калбартан социалистиг чарыштың бирги черип электростанциязы алган. Коллектив планга немештир 4.439 муң киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган. Электростанцияга комбинаттың шилчиңнер Кызыл туғуд тывыскан.

Даг цехиниң ажыл-ишчилери эртиккен айларда багай аас коргузуглерлиг болуп, чарышка ийиги черни эдилээн.

Н. ХҮРЕШ-ООЛ.

Үени мурнавышаан

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалынга «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелиниң коллективи күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр турар. Тос айларның күрүне планын 107 хуу. боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның онаалдазын 100,7 хуу боттандырган. Күш-ажылдың будуруккүлүү эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнеп 11,4 хуу өскен.

Септелге-тудуг эргелелиниң тудугжулары бодунуң 60 оруннуг ийиги чурттаалга бажының тудуп турар. Ында В. Монаковтуң удуртканы бызанчылар, Ф. Горшаковтуң шеверлекчилер бригадалары декабрьның үлүүне киирип-тир ажылдан эгелээн. Каа-Хем суурда ийи ог-бүле чурттаар ийи бөлүнниг тударын болгаш оске-даа ажылдарны эргелелдиң ишчилери шалыпкын чорудуп турар.

ЧЫЛ ПЛАНЫН— ХУУСАА БЕТИНДЕ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылын чедишкинниг доозар, ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл оюнга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, бо чылдың тос айларының дургузунда карак кызыл ажылдаанныр. Оны үшкү кварталдың түңнелдери хереглиледп турар.

«Улуг-Хая» совхоз үш кварталдарда күрүнеге 557 тонна эт садар планын 578 тонна, 490 тонна сүт планын 534 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп. Совхозтуң тараажылары күрүнеге 2800 тонна тарааны садып, планның онаалдазын 140 хуу күүсеткеп.

Совхозтуң ажыл-ишчилери ам чылдың сөөлгү кварталының планнаг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседирип-биле улам-на сорук киришкиннинг ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Узбек ССР. Республиканың хөвең хүлээп алыр черлериниге хүнүнүң-не 120 муң тонна хире чиг хөвең көөп турар. Хөвең ховуларында дүжүт ажаан алыр 3000 хире маанна ажылдап турар.

«Ак-көк корабльдериниң» механик-чолаачыларының чарыжын Сырдарья областың механизаторлары баштап турар. Олар комбайн бункерлериилеп хүн дургузунда 20000 тонна хире хөвеңни берүп турар.

ЧУРУКТА: Сырдарья областың Пахтакор районунуң хөвең белеткээр «Самарканд» пунктузу.

А. ГОРОКРИКТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

РАЗРЕЗ КОЛЛЕКТИВИНДЕ

Коллективтиң чаартыкчылары бо чылдың 35 чаартыкчы саналдарны будуруглеге ажыглап шиңгээдир деп хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседипкеннер. Чыл эгезинден бээр олар 40 саналды будуруглеге ажыглап шиңгээткеннер. Экскаватор машинистери Н. Андрианов, Л. Кузнецов, оруумээр ставок машинизи Ю. Новиков, котель машинизи В. Журавлев, инженер-техниктиг ажылдакчылар В. Маршалко, В. Петеримов болгаш В. Шадрящев эң иделекейлиг чаартыкчылар болуп турар. Оларның кижиге бүрүү үштеп эвээш эвес чаартыкчы саналдарны киирген-неер. Разреэтиң кол механиги В. Шадрящевтиң киирген саналдарының бирээзин будуруглеге ажыглап шиңгээткенинин түңнелинде бөш мун ажыг рубль түннүг камнавга алдынган. Амгы үеде разрезте дөрт кижиниң бирээзи чаартыкчы болуп турар. Чаартыкчылар бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 20 чаартыкчы саналды ажыглап шиңгээдирин немей хүлээнип турарлар.

• • •

Каа-Хем үөмүр-даш разрезиниң кышка белеткели бүрүн доозулган. «БелАЗ-540» деп маркалыг 18 автомашиналар, бульдозерлер болгаш оске-даа техника кирер улуг гаражтың септелге мастерскаязының одалга төвүнүң болгаш оске-даа чүгүлә объектилериниң капитал септелгези чогуур ойлаанда бедик шынарлыг кылдынган. Хөмүр-даш оңтарының иштики болгаш даштыкы оруктарын кышкы үеде ажылдаарынга таарыштыр эки белеткээп. Экскаваторларга болгаш оруумээр ставоктарга ажыладап турар кижилериниң кыжын соокта чыннар будкаларын бөш кезек черде тургускан. Ажылчыннарның шуптузуун хандырып болур кышкы хептерин белеткээн. Разреэтиң кышка белеткелиниң дугайында айтырыгны коллективтиң иштп хуралынга чугаалажып корген.

• • •

1972-73 өөредилге чылында разреэтиң коллективинге экономиктиг балдыгларның үндезинерин өөренирининг болгумнери ажыглап эгелээн. Коллективтиң инженер-техниктиг ажылдакчыларын, албан-хаакчыларын болгаш ажылчыннарын оларның иштп бөлүнниң деңнелин азы тускай мергежилдерин барымдаалап турган, бөш бөлүкке хуваагаан. Болгумнерниң удуртукчуларынга шымырак белеткелдиг пропагандистерни томуйлаан. Оларның аразында разреэтиң директору Р. Х. Шагиахметов, кол инженер К. С. Чащухин, плап калдизинниң начальныгы В. А. Артюхов болгаш оскелер-даа бар. Экономиктиг өөредилгениң баштайгы кичээлдери органнаастыг, бедик деңнелге эрткилээн.

Бистиң корр.

Улусчу контролёрлар болгаш кышка белеткел

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш сопиалистиг чарыштың дөзүтиг организастаарынга улусчу контролёрлар көскү рольдуг. Амгы үеде оларның кол кичээнгей салыр турар чугула ажылдарының бирээзи — кышка белеткел.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылын ол талазы-биле хүлээп алган түскей доктаадында 1972—1973 чылдың күскүкышкы үелериниде улус ажыл-агыйын чогуур ойүнде белеткээр соруулганы салган. Оттулар үүл болгаш электроэнергия чарыгдалыгга контрольду күштелдиреринп, ажыл-агыйжы эвес чорук дээш буруулуг албан-дужаалдыг кижилерни шыпгыы харымсалгага киирериниге чедир айтырыгны тургузарын улусчу контроль органнарынга даскан.

Республиканың хөмүр-даш будуруглелери бо чылдың тос айларында багай эвес ажылдап. оттулар үүл курлавырын тургузарыпга үлүүн киирген. Планнаг ажыр 18 муң тонна хөмүр-даштыг будүргеп, ону сайгарарының планын 102,4 хуу күүсеткеп. Ол үениң иштинде энергетиктер планда көрдүнгенниден 12,4 млн. киловатт-шак электроэнергияны хөй-му ажылдап үндүргеп.

Кышкы үеде оттулар үүлдүг камнаг чарыгдаары, камгалары, шын кадагалаары улусчу контролёрларның сагыш салза чогуур чугула херээ. Улусчу контролёрларның идепкей-биле бо чылын республикада 915 тонна хөмүр-даштыг, 137,5 муң киловатт-шак электроэнергияны, 202,5 тонна бензинни, 30 тонна дизель кывар-үүлүн камнаг алган. Ылангыя Кызылдың түүйбу заводунда улусчу контролёрлар будуруглепиң технологиязын сайзырангайжыдар, оттулар үүл чарыгдалын кызырар дээш ажыктыг саналдарны кииргилээн. Оон түшелиниде үүлге бо будуруглге бөзин 440 тонна хөмүр-даштың, 49,0 муң киловатт-шак электроэнергияны камнаг алган. Кызылда тулуг кезектериниң комбинадының коллективин контролёрларның идепкейлиг киржилгези-биле электроэнергия чарыгдалын нормада көрдүнгенинге удур 30 муң киловатт-шакка экономиктеп. «Тыва кобальт» комбинат, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Кызылдың автосептелге заводу, эът комбинады. «Суг канал» эргелели болгаш оске-даа коллективтер электроэнергияны нормада көрдүнгенин бүүлээр чарыгдап турар.

Республикада хөй-хөй улусчу контролёрлар кышкы үеде будуруглелериниң удуктелишкинин чокка ажылдарыи хандырарынга хамаарышкан хемчеглерин ажыл-агыйларның удуртукчуларының ажылдап кылган турарын чедип ап турар.

Оттулар үүлдүң отчёт болгаш үчёдүн шын тургузары ажылга шиитпирлиг ролдуг. Бо талазы-биле чамдык четчестер бисте бар. Продукциязың бир единицазынга онаалтыр оон чарыгдалының экономиктиг анализин кылбайн, оттулар үүлдү шын шыгжаарын чедип албайн турарын, оларны белеткөөр, сөөртүр үелерде карак ажыттап немей бижиир чоруктарның барын контролёрлар рейдилер, хыналдаалар чоруткаш илереткеп.

Бии-Хемниң будуруглелери, албан болгаш организацияларын черлери кышка багай эвес белеткенген дээрзин хынаала көргүскеп. Олар одалга сезонунуң үезинде хереглээр ыяш, хөмүр-даштың 81,1 хуузун сөөртүп алган. Ынчалза-даа районда хөмүр-даштың, ыяштың багай кадагалап, херимнер иштинде овалаап, октагылап каап чыткылаар. Каа-Хем районнуң 23 будуруглге, ажыл-агый черлеринге хынаалдаларны улусчу контролёрлар кылган. Шыгыы четчестер илереэп. Республиканың Чырыдыышкын болгаш Культура министерстволарының ук районда албан черлери оттулар үүлдүң 45—50 хуузу-биле хандыртынган.

Кышка белеткелде четчестерни Улуг-Хем райондан база илереткеп. Ийи-Талда, Арыг-Бажында школалар, Ак-Туругда школа-интернат оттулар үүлдүң үгүле 60-70 хуузу-биле хандыртырган. Ак-Туругнуң кадыкшылга школазында оттулар үүл үчёду, оон үндүр бижидилгези багай тургустуиган. Районнуң колхозтарында, совхозтарында оттулар үүл курлавырын тургузуп алыр ажыл кончуг сула. Одалга сезонунда хереглээр хөмүр-даштың, ыяштың четче сөөртүп албайн турар. Чижээ, «Х Улуг хурал» колхозка одалга сезонунда 500 тонна хөмүр-даш херек турда, амга чедир чаңгыс-даа тонналы сөөртпээн. «Улуг-Хая» совхозка 700 тонна хөмүр-даш херек турда, 80-не тоннаны, 2500 кубометр ыяштың 200-ле кубометрин белеткээн болгаш сөөртken болуп турар. Бо районда будуруглелериниң, албан болгаш организацияларының хөй кезиин хөмүр-даштың, ыяштың херимнер иштинде аваа-ла октагылапкан чыткылаары контролёрларның кылган хынаалдаларының үезинде көзүлген.

Кышкы одалга сезонунда комбинат 114 тонна хөмүр-даштың ажыр чарыгдаапы аңаа таварылга эвес, Чөөн-Хемчик районнуң Чадаананың автотранспорт будуруглеэнниң, хлеб заводунуң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының автобазазының, 336 дугаар орук-ажыглал участогунуң удуртукчулары агаар-бойдустуң байдалынга идегеп, хөмүр-даш чоок черде болганда ажырбас оң дээр хөөнге алыскаш, олуруп турар. Моон түңнелиниде ол организацияларда оттулар үүлдү курлавыры шуут чок.

Республиканың улус ажыл-агыйынга электроэнергияны чоп ажыглаары улуг ужур-дузалыг. Бии-Хем районнуң «Оок», «Саян», «Шивилиг» совхозтарында болгаш «Хадың» колхозта 0,4 киловатт күштүг электродвигательдерниң шугуму ажыглал чок турар. Мындыг байдалды чогумчалыг деп санап болур бе? Электроэнергияны ажыр чарыгдаар чоруктар Ак-Довуракта, Хову-Аксының хлеб заводунда, Кызылдың алгы заводунда, Ак-Довуракта үлетшүр будуруглелер комбинадында болгаш оске-даа будуруглелерде бар. Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларында, Чөөн-Хемчиктиң чурттакчылыг черлеринде электроэнергия чарыгдалың шыгыы контролдап, санап көрбейн келгенинден электролампочкалар кудумчуларда болгаш бажыңнарда дүл, үүн чокка хын тургузлар. Ынчангаш электроэнергия чарыгдалының шын үчёдүн тургузарынче кичээнгей салыры база чугула.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң улусчу контроль комитеди чоокта чаа Новосибирск хоорайга зона чөвүлел туралын эрттирген. Сибирьниң болгаш Ортаа Азияның улус ажыл-агыйын электри-биле 1972—1973 чылдарның күскү-кышкы үелериниде хандырарының, энергокурлавырларны камнаарының талазы-биле айтырыгларны аңаа чугаалашкан. Улусчу контролёрларның мурнунда салдынган соруулгалар улуг. Ону күүседиринге бистиң республиканың чер-черлериниде улусчу контролёрлар үлүүн киирер хүлээлгелиг.

Улусчу контролёрлар хүнүң бо чугула айтырыгларын партия, совет, ажыл-агый, хөй-иитпп организацияларының-биле сырый харылзаалыг шиитпирлээр соруулгалыг.

Н. ЛЕПЕШКИН,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору.

Бойдустуң аныяк камгалакчыларынга

Бойдус камгалалының Бүгүроссия Напитилелиниң Төп Чөвүделиниң президиумуну натуралист уругларны шаңнаар «Бойдустуң аныяк оңдуунге» деп хүндүлүг демдекти доктаатканнар.

Россия Федерациязында 12,5 миллион бичии болгаш элээдп-даа уруглар Торээн чуртунуң бойдус байлаан камгалаар болгаш улам улгаттырар талазы-биле улуг кижилерге эң идепкейлиг дузалажып турарлар.

Бойдустуң аныяк камгалакчыларының кылбас-ла үүлдерп чок — олар чоогалаар кыдыгларынга чадан ыяштарны олуртуп, куштарга чылыг бажыңчыгаштарны азып, арга-ыяштарны өстүрүп, ан-меңнерге газп-чем белеткеп, хөөлбектерде бадык-байлацнарны камгалап, кымыскактарны иептередип-даа турарлар... Ындыг бүянныг ажыл-херек талазы-биле шылгараан дээш ол хүндүлүг шаңналды ап болдур. Оон-биле шаңнадыр кижилерни бойдус камгалалының Бүгүроссия напитилелиниң районнар чөвүделеринге дагаш турар.

МОСКВА.

(СЭТА-ның корр).

БАР АРГАЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

(Кызылдың партия активиниң хуралындан)

Тывanың ховуларының ажыл-ишчилери республиканың партия организациязының удуртулгазы-биле чаагай дүжүттү өстүрүпкен, ону чогуур өйүнде киска хуусаада ажаан алыр дээш улуг ажылды чорудуп, ажыл-агыйлар күрүнеге 130 мун тонналан хөй тарааны саткан. Ол болза күрүне планындан болгаш хүлээлгелеле көрдүгенниңден ыракта ажып турар. Аңаа наймыслал Кызылдың совхозтарының ажылчыннарының болгаш будурулге, албан черлериниң коллективтери боттарының үлүүн база киирген. Хоорай Советиниң ажыл-агыйлары күрүнеге чаа дүжүттүң 5700 тонна тараазын саткан, азы планын 114 хуу күүседкен. Нииттиниң малынга 5879 тонна сигенин белеткеп, оон планын 117 хуу күүседкен.

Оон-биле кады хоорай Советиниң хамаарыжыр ажыл-агыйлар мал ажылынын продуктуларын күрүнеге садар хүлээлгенин база багай эвес күүседип турар. Тос айларның түңнелдери-биле алырга,күрүнеге планнан ажыр 235 тонна эттиг, 3 тонна дүжүт, 30 тонна сүттүг болгаш 500 мун түүрганы саткан. Бо бүгүнүң дүтайын бурунгу хүн болуп эрткен наймыслал Кызылдың партия активиниң хуралынга сеткил ханылшкыны-биле демдеглээн.

Күсүк хову ажылдарын доозарының болгаш кодээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдиң талазы-биле партия организациязының соруглаларының дугайында аңаа иletkел кылган СЭКП хоорумунуң барын секретары В. Б. Добромыслов болгаш санал бергеи эштер «Кок-Тей», «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарда болгаш «Тере-Хол» колхозта байдалды хандыр анадиттээн. Ол ышкаш аңаа хоорайның будурулге болгаш албан организация коллективтериниң колхозтарда база совхозтарда кодээ ажыл-агый ажылдарынга идепкейлиг киришкен. Бии-Хемниң совхозтарында, колхозтарында дүжүт ажаалдазынга Кызыл чоогунуң совхозтарының механизаторлары, кызылчылар улуг дузаны көргүскеи.

Ынчалзажок ажыл-херекти хандыр аналнател коор болза, четпестер эвээш эвес, кодээ ажыл-агый продуктуларын будурерин көвүдедиринге бар аргаларны, курлавырларны хоорай чоогунуң ажыл-агыйлары ыракта чедир ажыглавайн турар дээрзин партия активиниң хуралынга айыткан. Иletkелчи болгаш санал берген эштер «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы Ондар Бичии-Уруг, ында партия эге организациязының секретары А. М. Градобоев, Агрохимиктиг лабоаториянның директору Д. Г. Серякова, «Кара-Хаак» совхозтуң директору В. И. Ентушков болгаш өскелер-даа тодаргай чижектерни көргүскеи.

Ылаңгыя шөлдерниң үүшдүжүткүрүн бедидер, оларга минералдыг болгаш органиктиг чемиичидилге төгер ажылдар «Кара-Хаак», «Кок-Тей» совхозтарда дыка копкак тургустунган. Часкы тарылганы, күсүк дүжүт ажаалдазын чорударда планнаттынган хуусаазын үзадып, пюер чоруктар бар. Чижээ, «Кок-Тей», «Сукпак» совхозтар дүжүт ажаалдазын 20-25 хонукта доозар кылдыр планнаш, 40 хире хонукта шөйүн келгенинин түңнелинде гектардан-на тараанын дүжүдү ажаалдазын эгезинде 14-15 центнер тургандан соолуунде 11-12 центнер чедир кудулаан.

Кукурузаның ногаан массазының дүжүдү күдү болганындан «Кара-Хаак», «Кок-Тей» совхозтар силос салыр планын күүсетпээн.

Ажыл-агыйларга тараа болгаш өске-даа культураларны будурерине шапкактап турар чүүл. Хөрээнүң хаттың үрээр чорүү болгаш хөрүүдө шыктың чедишпези бодур. Совхозтарда черии диливиектей тарыыр, ховуларга хар бөлүп-мазырындырар хемчеглерниң ховар практикалап турар.

«Кара-Хаак» совхозта сугтаттыг черлерни кончуг багай ажыглап келген, оон ап турар дүжүт сүттаг чок черлериниңден илгаабас болгаш чамдык тавариглада оон-даа куду болгулаар. Ында тараа болгаш ногаа шөлдерии бок үнүштер дуй алы берген турар. Ынчалзажок совхозтуң кол агроному болгаш өске-даа тускай эртемниглери ону сагыш амыр көрүп ораллар.

«Тыва сүт тудуг» трестиң КМК-ның тудуг'жулары «Кара-Хаактың», «Кок-Тейиин» сүттарыга системазының тудуун саададыл турары дээш трест начальныгы Сургутановту, оон Кызыл эргелелиниң начальныгы жш Ваныпкинии партия активиниң хуралынга чидин-биле шүүтүмчүлээн.

Хоорай чоогунуң картофель, ногаа будурер ужурлуг совхозу «Кара-Хаак» болунуң мурнунда салдынган соруглазын барык-ла күүсетпейн турар. Мында ногаа, картофель тарып остүрериниң бодүүн чурумнарын беэин сагывас. Чижээ, картофельди үш чыл улаштыр чаңгыс ол-ла черге тарып келген, суггарбаан болгаш чемиичидилгени база одурулгар аразын ажыллап кылбаан. Оон түңнелинде бир гектардан дүжүт чүгле 27 центнер болган, күрүнеге ажыл-агый чаңгыс тонна-даа картофель сатпаан, бодунга чүгле үреэнии доңгүп уруп алган.

Хоорай чоогунуң ажыл-агыйлары мал ажылының продуктуларын көвүдедириниң аргаларын база ыракта чедир ажыглавайн турар. Одаараны болгаш сиген шөлдерии багай ажыглап турар. Ажыл-агыйлар бо чылын чаңгыс тонна сиген далганны, витамин-даа, сенаж-даа белеткеп албаан. Кышкы үеде малга чемии ылбыраашп белеткеп бээрии база-ла ховар практикалап турар, мал чемии ажыл-агыйжы эвес байдал-биле чарыгдаар чоруктар ам-даа үргүлчүлевишаав.

Малдың олуг, чидер чоруу ам-даа хөй. Бо талазы-биле байдал «Кара-Хаак», «Тере-Хол» колхозтарда дыка четпес тургустунган. Бо ажыл-агыйларда 9 айларда ямзы-бүрү чылдагаанындан ниитизиниле 2000 хире баш мал хораан. Ол дээрге чүс-чүс тонна эт-тир.

Ажыл-агыйларда малды тарып боозадырының айтырыгларынче киттээгей кошкак. Төрүүр малдан чаш төлдү эвээш ап турарының бир чылдагаанын ында. Чижээ, «Кара-Хаак», «Кок-Тей» совхозтар эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге бо чылын бызаанын-даа, хураганны-даа эвээштн алган.

Бо чылдың күзү чер болгаш мал ажылдакчыларының мурнунга хөй-хөй парын соруглаларны тургускан, ону партийжи ёау-биле, соцгаарладыышкын чокка шиитпирлээри негеттиниң турган. Дүжүт ажаалдазын доосканы-биле ажыл-агыйлар келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салыр дээш демиселдя чорудуп турар. Ынчангаш тараанын болгаш картофельдиң, ногаанын сорттуг дүжүткүр үреэниерии белеткээш тарыырынче киттээгейии иүштелдирери эргежок чүгүлээ дээрзин актив хуралы демдеглээн. Мал бажын бүгү чүүгүн аайы-биле остүрер, оон продуктуулуун бедидер, киштаглаашкынны хүр чаагай чорудар дээш аңаа белеткелди шудургу чорударынче хуралга улуг киттээгей салдынган.

Хоорайның будурулгелериниң болгаш албан организацияларының кодээге шеф дузазын чүгле часкы, күсүк кампаниялар үезинде эвес, доктаамал хевирлиг, чаңгыс аай план-биле чорударын партия активиниң хуралынга чугулалап айыткан.

Хоорай Советиниң совхозтарынга болгаш колхозунга кодээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедиринге, күсүк ажылдарны шалгыкшын доозарынга болгаш келир кодээ ажыл-агый чылынга белеткелди күштелдиреринге чедиишкиннер партия организацияларының организаичы болгаш политмассалыг ажылын экижиттеэнинин түңнелинде чедип алдынар апаар. Ынчангаш партактив хуралы айтырыгның бо талазынче база улуг киттээгейии салган.

Найысылалдың партия активиниң хуралынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока олурушкан.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын будурерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедиринге курлавырларны база аргаларны бүрүн ажыглаарынче утланган доктаалды, хемчегдерии ол хуралга хүлээп алган.

Александр Монгушевич Агбаан — «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжышкынында үшкү разрядтың слесары. Будурулге планын доктаамал ажыр күүседип, күш-ажылга инак, шевер чорууи көргүзүп келгеи. Ажылдан кылышкын нормазын 120—130 хуу күүседиринге ол чаңчыкаан. Күш-ажылчы чедиишкиниери дээш Хүндүлел бижиктер болгаш акша шаңналы-биле кош удаа шаңнаткан. Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга толептиг белектер-биле ужуражыр дээш ажылдың темпизин бедидип, машина, трактор, комбайн моторлары септээриниң шынарын экижиткеи.

ЧУРУКТА: А. Агбаан.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Юбилейге уткуштур

ЧАА ТУДУГЛАРГА

Бистиң партиябыстың XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга турасказатнаи Хүндүлел демдээн чедип алыр эрге дээш демисешпишаан, Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажып-агый черииниң коллективи ыяш ажып-агый черииниң коллективи боттарының мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишиниг шиитпирлеп шыдаар. Оон бүгү үндезин нурлавырлары бисте бар. Бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарыш улам кайбарган. Беш чылдың ийиги чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседкеш, Төрээн чурттувусту өөртүр бис.

Л. БАШКИРЦЕВ,

Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажып-агый черииниң директору.

Цехтер болгаш ыяш белеткээр пунктулар аразындан Кызылга ыяш дилиреп цехтиң коллективи (начальныги М. И. Сандрагайлов, профсвилел комитединиң даргазы М. Н. Семенюнов) күш-ажылчы чедиишкиннерии чедип алган. Бо цехтиң кежигүннери продуиция сайгарар талазы-биле он айларның даалгазын 139 хуу, дилиг материалдары будурерин 136 хуу күүседкен.

Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң коллективи тудуг ыяжы сөөртүр планын 106 хуу күүседкен, планнан ажыр 2500 кубометр эки шынарлыг тудуг ыяжын берген болгаш 1900 кубометр салды дагган.

Чербиде ыяш белеткээр пунктунуң эки ажылдазының демдеглээр херек. Ол чер тудуг ыяжы сөөртүрүнүң будурулге планын 105 хуу күүседтиеш, 400 кубометр диилг материалын планнан ажыр берген.

Ай санының даалгазын чедиишкиннии күүседип турар мурнакчылар, бригадалар бисте хөй. Чербиде ыяш белетизээр пунктуда Борис Иванович Букареватиң комплекстиг бригадазының кежигүннери планын 105 хуу күүсетпеп. Ыяш дилер цехте Петр Романович Щербининниң бригадазы тос айларның планын 130 хуу күүсеткен.

Ыяш сөөртүр күчүлүг машиналарның чолаачылары Семён Килин, Василий Зайцев, Геннадий Лапшин олар даалгазын 170 хуу чедир күүседип келген. Чазамыкчылар Владимир Ерошенко, Павел Лопатин, фанер ыылыкчызы Фаина Бахарева, станок башкарыкчызы Мария Руднова, трактурист Иван Холманский, сал даакчызы Петр Павлов олар шалыпчы ажылдап, планныг даалгаларын 150 хуу чедир күүседип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизи ыяш белеткелчилериниң мурнунга улуг соруганы салган. Бо беш чылда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн 30—36 хуу бедидерии, чүдүктүң амыктыг бөлүрүн 87 хуу чедирерии, будурулгениң структураэын улам ыңай эжиидерин хандырарын болгаш тудуг ыяжын комплекстиг амыглаарын, чаа сайзырааңгай механизмнерии шиитгээдип ап тургаш, ыяш белетиелчилериниң күш-ажылын чиигедирии ол соруглаларда айыткан.

Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажып-агый черииниң коллективи боттарының мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишиниг шиитпирлеп шыдаар. Оон бүгү үндезин нурлавырлары бисте бар. Бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарыш улам ыңай эжиидерин хандырарын болгаш тудуг ыяжын комплекстиг амыглаарын, чаа сайзырааңгай механизмнерии шиитгээдип ап тургаш, ыяш белетиелчилериниң күш-ажылын чиигедирии ол соруглаларда айыткан.

Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажып-агый черииниң коллективи боттарының мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишиниг шиитпирлеп шыдаар. Оон бүгү үндезин нурлавырлары бисте бар. Бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарыш улам ыңай эжиидерин хандырарын болгаш тудуг ыяжын комплекстиг амыглаарын, чаа сайзырааңгай механизмнерии шиитгээдип ап тургаш, ыяш белетиелчилериниң күш-ажылын чиигедирии ол соруглаларда айыткан.

Улуг-Хем үлетпүр ыяш ажып-агый черииниң коллективи боттарының мурнунда салдынган планныг даалгаларны чедиишиниг шиитпирлеп шыдаар. Оон бүгү үндезин нурлавырлары бисте бар. Бо хүннерде ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарыш улам ыңай эжиидерин хандырарын болгаш тудуг ыяжын комплекстиг амыглаарын, чаа сайзырааңгай механизмнерии шиитгээдип ап тургаш, ыяш белетиелчилериниң күш-ажылын чиигедирии ол соруглаларда айыткан.

Кыштаглаашкынга беленин хынап тур бис

ДАРЫЙ ДООЗАРЫН НЕГЭЭН

Берт-Даг кодээ Советиң бодунуң девискээринде «Тес-Хем» совхозтуң үш салбырының кыштаглаашкынга белеткевип турарын чугаалашкан. Берт-Даг— эң улуг салбыр. Маңаа 17 мун ажыг мал кыштаар. Кыштагларже, сиген сөөртүлгезин берт-дагжылар чүгээр организастаан, амгы үеде 413 тонна сигеиии, 279 тонна саваңны кыштагларда чедирип, колдуунда шуптузуп кажаалап каан. Өртең сүт-бараан фермазында 350 тонна сплосту салган. № 1 хойжу бригаданың кыштаг санында 10-20 тонна чедир сигеиии чедирген, саваң база хөй душкеп. Сарыг-Тала болгаш Дүнге-Бажы деп черлерде үш чүс хире тонна сигеиии кажаалаарын доозуп турар. Ынчалза-даа салбыр эргелекчизи Ч. Сан-Хөө бодунуң дыңнадыгына өске жи фактыларны адап шыдаваан. Хыналадаан илерээни болза: салбырда мал кажаларының улуг септелгелерии кылып турза-даа, үүрмек септелге чоруттунмаан. Мырыцай хол дегбээн кыштаглар хөй № 1 хойжу бригаданың төвүнде механизаторлар чурттап турган бажыңнар септеттинмээн. Өртең сүт-бараан фермазының саанчыларының баиыңнарын «кыштагта келтеш кылыр» дээш, база септеваэн. Инек кадарчылары одек болүүшкүүнүче чаа киргеи. Салбырның девискээринде үш кудуктуң үүгле биргээи белеи. Амга чедир 300 ажыт хураганны, 120 бызааны үзүп, ацгылаваанны элдептиг. Ийи хойжу бригаданың биргээинде хуу мал ниитининиден аңгылаттынмаан. Бо талазы-биле боттуг дузаны көргүзериии үүгле биргээ эвес, өске-даа салбырлар кодээ Советтен дилеп турар.

У. Шыпаа салбырында кыштаглаашкынга белеткел база ооожум. Инек кыштаар дөрт кыштагда сиген дүжүрүтүмээн. Сарыг-Талда кудук эрткен чылын ажылдаваан, а бо чылын кылдынган-даа болза, кудук бажының чылыглап, печказын септеваэн. Өшкү кадарчызы Намзырайның кыштаанда сиген чок, септелге кылдынмаан, хойжу Ямаранзаның хоюнун кажаазын чаа кылып турар. Үүрмек септелге кылыр кыштаглар эвээш эвес.

О. Шыпаа салбыры мал чеми белеткээрии бо чылын багай чорудуп, планының үүгле үштүң бир кезиин кылып алган. Ол салбыр 140 ажыг тонна сигеиии муи-не кыштагларда чедиртеи. Совхозтуң фондузундан сиген бээр ужурга таварышкан. Көш-Тереkте 134 тонна сигеиниң сөөртүлгези озалдап турар. Салбырның 43 кыштагларының оң бирииге улуг септелге негеттинип турар. Оон дөртүн септекчи ээвено кылган, ынчалзада чедиишиниң септелгези бергедээшкинде. Ажылдап турар кудук ында чок.

Эрткен чылдар-биле деңнээрге, кыштаглаашкынга белеткел совхозта муи-не үүгээр деп, сессия демдеглээе-даа, оожургаар арга чок. Кыш мырыцай думчукта келгеи, хар чаап, соок хат халып турар, а кылдынган ажыл ам-даа эвээш. Хөй-хөй кажаалар, чурттарга бажыннары кышка белеи эвес, элээи хөй малчыннар чедишпес, кажаалаттынмаан сиген, саваң ам-даа бар, сүт сөөртүр машиналарның хөй кезии белеи эвес, кудуктарга септелге пегеттинип турар. Кылыр ажылдар-ла эндерик.

Эрткен чылын кыштаглаашкынга багай белеткеттингенинин түңнелинде, төрүүр үүе малдан 67 хураганны, 44 аиайны, 65 бызааны алганы, 3,8 мун баш малдың олуп хораапы совхозтуң удуртукчуларын кичээндирер ужурлуг. Кыштагларже сиген сөөртүлгезин, кыштаглаашкынга белеткелди поябрь 1-ге чедир доозарын сессия оларга хүлээткеи.

А. ДЕМБРЕЛЬ,

«Шынның» корр.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдаалар

Организакчы ажылды күштелдирер

Партия эге организациязының дайынчы арга-шинээзинден, оон салдарындан коллективтиниң ажыл-чорудулгазы шиитпирлиг-биле хамаарыжыр. Парторганизацияның бюрозу бодунуң организас-массалыг ажылын олче утландыр тургусиан турарынче кол ничээгейии салыр ужурлуг.

Чоокта «Тыва даг-дүтүү тудуг» эргелелинде партия эге организациязының болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга ол дугайында чугаа болган. Хуралга санал бергеи эштер тудуг эргелели тос айларның планын күүсеткенда болза, улуг четпестер бар дээрзин демдеглээнner.

Тудуг эргелели бодунуң күжү-биле тудуг-монтаж ажылдарының планын боттандырза-даа үшкү болгаш дөртку тудуг участокторы тос айларның планын күүседип шыдаваан. Күш-ажылды организастап турарының сагыгачүрүмүзүү деңнели куду. Будурулгеде техниканың аймыл чок чоруунун дүрүмнерии шыңгыы сагывайн турар, оон чылдагаанын-биле озал-ондак болур таварылгалар ам-даа бар. Бо бүгүнү коммунистер шыңгыы шүүтүмчүлээн.

— Эрткен чылдын-биле деңнээрге, прогулдаар, ажылдан озалдаар, ажыдан эрте чанар таварылгалар эвээжээп-даа болза, оларның саны ам-даа хөй — деп, дашчылар бригадазының удуртукчузу Салчак Кара-оол, бирги тудуг участогунуң начальныги В. Музыка олар улуг дүвүрээзин-биле чугаалааннар. — Бо чылдың тос айларында прогул саны 898 кижи-хүн болган, оон чедиргеи когаралы 20 мун рубль болуп турар. Прогуддаар, арагалаар чоруктуң кол-ла чылдагааны кижизидилге ажылынын куду деңнелде тургустунганында. Ылаңгыя удуртур ажылдакчылар бо талазы-биле бот-харысалгазын бодавайн турар. Эргелелдиң удуртукчуларының эштер Гунин биле Курапов тудуг объектилериие келгеш, ажылчыннар-биле чугаалашпас, олар кайы хире ажылдан турарыл, чүү четпезил деп чүвени сонуургавас. Объектилерге, бригадаларга лекция, беседа хаая болуп турар.

Ол эштериң саналдарын коммунист З. Салчак база деткээн. Тудуг кадрларын белеткээр, олаарның мергежинлиге доктаамал кичээнгей салыр дугайын П. Дмитриченко чугаалаан. Бо талазы-биле план сайзын кырында күүсеттиниң турза-даа, херек кырында ажылдан турар кижилериң мергежили куду. Оон чылдагааны-биле күүсеткеп ажылдарының шынары багай, үреп болгаш катап кылыр чоруктар хөй болуп турар. Мурнакчы дуржулганы иептередир талазы-биле ажыл чорувайн турар. Ылаңгыя өске тудугларже барып, ында тудуг-монтаж ажылдарында чаа, дешилгелиг аргаларга өөренир чорукту практикалавайн турар дээрзин ол чугаалаан.

Коллективте сес чаартыкчы бар. Чыл эгезинден бээр олар дөрт чаартыкчы саналды киирген болгаш ону будурулгеге шиитгээткеиниңден 34 мун рубльдиң экономиктиг ажыын алган. Ынчалза-даа чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылга чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар киирип турар, а бо чугула ажылче ажылчыннарны хаара тутпайн турары кончуг четпес дээрзин Е. Пилипп демдеглээн.

Хуралга санал бергеи эштер партбюро хөй-ниити организацияларының ажылынче кичээнгейии чедир салбайн келген, профсвилел болгаш комсомол организацияларынга удуртулга ам-даа четпес дээрзин айыткан. Оон чаңгыс чижээ — бо хүнге чедир комсомол организациязының удуртукчузу чок болуп турар.

Улуг тудуг коллективиниң ажылының четпестери дээрге, ону чайладыр дээш партбюро кызымак, негелделиг ажылдавааның хереченлеп турар дээрзин коммунистер шүүтүмчүлелдиг ёау-биле чугаалашкан.

М. ГОРЕЕВ.

Бо чылдың үшкү кварталында Кызылдың автотранспорт будурулгелериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган Тыва республиканың потребсоюз коллективиниң чолаачызы Павел Семенович Казанцев чонуң чугула хереглел чаа барааннар саадал чокка чедирип, мактелды ап турар. Ол будурулгениң мурнакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: чолаачы П. Казанцев.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чөөн-Хемчиктен ийи чагаа

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хоочун малчыны К. Ч-Х. Нордун мал ажылынга 23 чыл болган. Амгы үеде ол колхозтуң кыс казыраларын кадарып турар. Оларны малчын эки чайлаглатканындан күүш семнс. Эрткен чазын бодунуң күжү-биле 9 га шооду кажаалап, күзүн оон 20 тонна сигеиии малга кыжын чиртир кылдыр кезии белеткеп алган. Оон-биле малчын бодунуң сиген белеткээр планныг онаалдазын күүсеткеп, аңаа немештир кыштаанда 6 тонна саваңны сөөртүп чедирген.

Куулар Чолдак-Хуиаевич өдекти четчир кылдыр бөлүп, кажааларының сейтелгезин бүрүп дооскан. Оон назы-харын догүй берзе-даа, ажыл-херээвге анылаида ышкаш, эрестшудуртузу хевээр. Хоочун малчын Улуг Октябрьның 55 чыл байырлалын ынчаар утküп турер.

К. ОРУС.

* * *

«Искрэ» колхозтуң мурнакчы хойжулары Ооржак Алдын-оол биле Ондар Алдын-оол аразында социалистиг чарыштыг. Кышка үткүштүр ийи малчын бирээзи 15, оскези — 16 тонна сигеиии белеткээш, кыштагларында чедирип алган.

Мал чемии белеткеп алыр хүлээлгезин ол ышкаш хойжулар Ооржак Хая, Ондар Шаравия, Ооржак Очур-оол, Моңгуш Кертик-оол олар ажыр күүсеткеннер.

Ол малчыннар кышкы үеде малдың чаш төлүн доруктурарынга четчир хемчээлдит ногаан суланы, тараа саванын, одекти бөлүп алгылаан. Кажааларының үүрмек септелгезин, боттарының чурттаар байыңнарын белеткеп алырын октябрь 15-ке чедир бүрүн доосканнар.

М. МАЖАА.

РОССИЯНЫҢ КАРТОФЕЛЬЧИЛЕРИНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Карель АССР-ниң, Коми АССР-ниң, Алтай, Красноярск, Хабаровск крайларның, Камчатка, Кемерово, Курган, Ленинград, Новосибирск, Омск, Пермь, Свердловск, Тюмень болгаш Челябинск областарның тараажылары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерии ямдырадыра күүседип, ССРЭ-ниң тургустунганының бээр 50 чыл оюнга толептиг ужуражырыгга белеткеишиивааи, агвар-бойдустуң байдалы берге-даа болза, картофельдиң эки дүжүдүн остүрүп, ажаан алымшкынны организастыг эрттиртеи болгаш оны күрүнеге садарының улус ажылагый планнын ажыр күүсеткеи.

Хоорайларже болгаш үлетпүр төптеринче картофель чүдүрүп чорударының планнары база күүсеттингеи. Колхозтар болгаш совхозтар келир чылдың дүжүдүнге ажыглаар картофель үреэнии дозугу-биле үрүп, белетиеп алган. Күрүнеге картофель садары ам-даа үргүлчүлеп турар.

Үлетпүр будурулгелериниң, албан черлериниң коллективтери, студентилер, демиропукчулар, автотранспорт организаичыларының ажылдакчылары картофельчилерге дыка улуг дузаны көргүсеннер.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШЫГЖАМЫРЫНГА

НОВОСИБИРСК. (СЭТА-ның корр). Новосибирск областтың колхозтары болгаш совхозтары Төрээн чурттуң шыгжамырынга будун чартык миллион тонна тарааны үрган. Үжеи районнарның иштинлеп он сеэи күрүнеге тараа садарының чыл планын болгаш планнан оиу ажыр садарының даалгаларын дыка ажыр күүсеткеи. Оларның мурнунда оон-даа артык чугула соруга: ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар кыадыр чуртка 100-110 миллион пуд тарааны бээр деп социалистиг хүлээлге туруп турар. Муи-муи механизаторлар, чолаачылар, тараа хүлээп алыр черлериниң куртадыкчы мастерлери дүи-хүи барымдаалавайн ажылдап турар.

ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕНИҢ КҮРҮНЕ СИСТЕМАЗЫНЫҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Профессионал-техниктиг өөредилгеиии күрүне системазының ажылдакчыларының Москвада, Кремльдиң Улуг ордузунда боон турар чөвүлел хуралынга октябрь 25-те секциялар хуралы боон эрткеи. Боттарын ажылчыннның хүндүлүг профессиязынга белеткеп турар аныяк оолдар, кыстарның коммунистиг кижизидилгеэнинiң айтырыгларын ол секция хуралдарынга чугаалашкан болгаш ПТӨ-ниң ажыл-чорудулгаларын удам сайзыраңгайындар болгаш оларның күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаазын бүжыглаар дугайын база көргеи.

Профессионал-техниктиг өөредилге черлериниң системазының ажылдакчылары, эртемденнер, башкылар, мастерлер, сургуулдар, озуп олурар салгакчылар дугайында доктаамал сагыш салышкыны-дээш партияга болгаш Совет чазакка иэин-биле ооруп четтиргеиии илергейлеп турар.

ПТӨ черлериниң эң дээре ооренчилериие, бо Бүгүэвилел чөвүлел хуралының киржиичилери — аныяк ажылчыннарга — ВЛКСМ ТК-ның хүндүлел бижиктерии болгаш тураскаал хөрөк демдектерии тывыскаа.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаковтуң илеткелии октябрь 25-те Кремльдиң улуг ордузунга болган плепарлыг хуралга чугаалажып коорүн үргүлчүлээн.

ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев аңаа база чүве чугаалаан.

Саиал-орал солчуушкунгга ол ышкаш Ереэниың № 15 ортумак профтехучилищезиниң директорунун оралакчызы техниктиг эртемнер кандидады Р. С. Овсепян, Латвияның № 36 ортумак профтехучилищезиниң директору Л. А. Крумиия, № 2 кодээ ПТӨ-ниң директору С. А. Адылов, (Кыргыз ССР) Горькийниң «Красное Сормово» заводунуң директору Ю. А. Юрьев, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы Д. Т. Ильенко, ССРЭ-ниң улустуң артизи, Күрүне шаңналыиың лауреады С. А. Герасимов болгаш өскелер-даа киришкеннер.

Чөвүлел хурал дүн бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА-ның корр.).

Күрүнеге хөй өлүктү берээлиңер!

БИСТИИНДЕ БАЙДАЛ

«Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агый черинин Ак-Довуракта районнар аразының участогу 1971—1972 чылдарда күрүнеин планныг онаалдаларын күүседир дээш организастыг ажылларны чоруткан. Участок девискээр талазы-биле улуг — Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Монгун-Тайга районнарны хаара туруп турар.

Эрткен анныыр сезонунда ол девискээрлерге диңя эвээш болган-даа болза, Эрги-Барлыкта Саая Очаа, Бай-Талда Хертек Байында, Шуйда Хертек Балзан, Тээлизе Сергей Артна чижектиг анчылар эвээш авес өлүктү белеткел пунктуларынга дужаап, мурнакчыларның одуруунга кирген.

Ам эгелээн анныыр сезонунуң бүдүүзүнде участоктуң бүгү девискээринге диңя болгаш еске-даа чепшээрелдиг аннаар аннарның санының дугайында шинчилелдерни кылгылаан. Оон ап нөөрте, аннарның баш-саны ортумактан куду деннелде туруп турар. Ону барымдаалааш, бистиң участоктуң 100 кишти, 5760-даа эвээш авес диинни аннап, тыварын даандырган.

Бо соруглары шиитпирлээри-биле Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнардан түскай керээлерлиг 42 анчыны аътлаан. Олар өзек-чемзек болгаш аъш-чем, хеп аймаа-биле бүрүн хандыртынган.

Бистиң участокта ан-меннің камгалалы ам-даа кошкак деп чүвени миннири артык авес. Бо чайын Бай-Тайгада Кызыл-Даг суурнуң чоогунга 2 буур кирип келген. Суурнуң чону оларны камгалаар ажылды чорутпаан. Харын-даа бир буур дезип бар чорааш машинага бастырган, чамдык кижилер оон ээдин үлежипкеп. Кызыл-Даг көдээ Совети оон ээдин садыг шугумунга сайгаргаш, өртээн бодунуң бюджединге киирип алырын боттандырбаан.

Ол ышкаш чамдык анчылар тыпкан олчазын, ылангыя киш, дилги, норка кештерин белеткел черлеринге дужаавас, харын оларны хуу кижилерге улуг өртекке садар чоруктар илереттинип турар. Ону болдурбазының хемчеглерин ап турар бис.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
анныыр-тывыш участогунуң эргелекчизи.

Тодаргай сорулганы салган

Улуг-Хем районнуң анчылары эрткен чылдың дөртүү кварталында 8100 рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаар планын 128 хуу кылдыр күүсетнеш, плandан ажыр 2273 рубльдиң өлүүн киирген. Бо чылдың бирги кварталының планын база ажыр күүсеткен. Ол болза анчыларның аътты, чадаг, тайгадаскын незип, өлүктүң бар черлерин дилеп, боттарының арга-мергежилин моргускениниң түңнели болур.

Район анчыларының аразында аңныыр хөрээнге мергежип, алган хүлээлгезин чыл бүрүде ажырып келген анчыларның саны өзүп турар. Чодураның анчылары эштөр Куңгаа, Хуурак, Эртине, Хендергениң анчызы эш Седип-оол ышнаш анчылар аңаа хамгаржыр. Чижээ, эш Седип-оол 785, эш Куңгаа 790 рубльдиң өлүүн думаагаш, шаңналдыг черлерни эзлээнзиер.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуу-ру-биле районнуң анчылары тодаргай сорулгаларны салгаш, бо хүннерде организастыг аңнап турар. 1972—1973 чылдарның аңныыр сезонунда 150-ден эвээш авес аңчы тывыш ажылын чорудар болгаш 13 муң рубльдиң өлүүн дужаар. Аңчы бүрүзү бедиткен хүлээлгени алган.

Улуг-хемчилер бо чылдың дөртүү кварталының планын декабрь 25-ке чедир күүседир, плandан ажыр муң рубльдиң өлүүн киирер болгаш аңчы бүрүзү 150 рубльдиң өлүүн дужаар сорулганы салган.

Д. АРАНЧАА.

Хоочун аңчы

«Ак-Туруг» совхозтуң Ак-Туруг салбырында инек кадарчызы, хоочун аңчы Хуурак Дамбаевич Иргитти ол черниң чону эки биляр. Ол совхозка 16 чыл яштинде инек кадарган, чүгле даандырган ажылынга кызымак эвес, харын бичиизиндеи-не ол чоок-кавышың ан тудар черлерин эки билир, сезон санында эвээш эвес аң-өлүктү күрүнеге дужаап чаңчыккан киижи.

Хоочун кадарчы болгаш аңчы бодувуң байлак дуржулгазын оолдары Семен болгаш Михаилге дамчыдып берип чоруур. Кандыг аңны кажан аңнаарын, ылангыя диңиин эртен эрте болгаш кежээ аңнаарын чугаалап бээр. Эрткен сезонда өлүк дужаар талазы-биле бодунга алган хүлээлгезин күүсеткен.

Хуурак Дамбаевич Иргит бо сезонда 500 диңп, 4 киш дужаар хүлээлгени районнуң аңчылар слёдунга алгаш, ам соглээн созүнге ээ болуру-биле Чаа-Хол тайгазында аңнап чорун турар.

К. КОМБУ.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы„ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арышмаа Санчыевна **Салчак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дензимаа Хайындолаевна **Салчак** — Тээли суурда өг-бүле эээн.

Калдарбай Хертековна **Чымы** — Шуйда кадыкшылга школазының ажылчыны.

Сес уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Түң Биче-ооловна **Калдар-оол** — Шуйда кадыкшылга школазының башкызы.

Анчымаа Тюлюшовна **Хертек** — Тээли суурда өг-бүле эээн.

Чеди уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кылымчик Күжүгетовна **Баавыл** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Иргитовна **Дажый-оол** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Елизавета Салчаковна **Дандаа** — Бай-Тал суурда өг-бүле эээн.

Суванчай Седиповна **Иргит** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Күске Хомушкуевна **Конгар** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Ошкү-Саар Хертековна **Күскүлүк** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Биличий Сюрюновна **Намзырай** — Бай-Тал ортумак школазында интернат эргелекчизи.

Чолдай Кара-Донгаковна **Ооржак** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Минчимаа Күскеевна **Саая** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чап Тамбуевна **Саая** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Шожутмаа Хомушкуевна **Серенот** — Шуйда уругнар садының ажылчыны.

Белек Салчаковна **Хаа-Хоо** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Биин Оолаковна **Хомушку** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Сенден Мидиповна **Хомушку** — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Норжунмаа Донгаковна **Чүдүм** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара Күжүгетовна **Багдыр** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Күске Донгаковна **Дагбы** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Көкпалаар Донгаковна **Докпак** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Малчын-кыс Шимиевна **Достай** — Тээлиниң коммунал будурүлге комбинадының ажылчыны.

Үдүүне Күжүгетовна **Күскүлүк** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Иргит Даргыновна **Сенден** — Тээлиде уругнар ясли-садының эргелекчизи.

Бора Адыг-ооловна **Хертек** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Семис Саналеевна **Хомушку** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Көкпалаар Кара-Саловна **Чамзырынчап** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баа Иргитовна **Баадан** — Шуй ортумак школазының башкызы.

Сырбык Делбишевна **Борбай-оол** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Зоя Хертековна **Дирти** — Бай-Тал суурда өг-бүле эээн.

Минчеймаа Иргитовна **Доржу** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Болатмаа Өлчейевна **Канчыыр** — Кызыл-Даг суурда өг-бүле эээн.

Ыыра Монгушовна **Мандыт** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Сарыг-Донгаковна **Саая** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Оолак Сюрюновна **Саая** — Шуй суурда өг-бүле эээн.

Бошкык Серевовна **Сарыглар** — Чадаана хоорайда өг-бүле эээн.

Бадна Конгаровна **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кундуваа Кенеевна **Сат** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бопуш Серет-ооловна **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Дыртык Кодур-ооловна **Кара-Сал** — Чыраа-Бажында интернат повары.

Александра Самдановна **Куулар** — Чыраа-Бажында библиотека эргелекчизи.

Анчымаа Лопсан-Даажыевна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Арааштай Довуччуевна **Куулар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Бадыи Дагбаевна **Куулар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Галина Алдын-Сарыговна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Мандара Канчыыр-ооловна **Куулар** — Чыраа-Бажы столоваязының повары.

Хевзиг Дамчайовна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Билзей Дыртый-ооловна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыңы.

Александра Сундуй-ооловна **Монгуш** — СЭКП-ниң XXII съездиан аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клара Монгеевна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Майя Докпак-ооловна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Успуновна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чылбан-кыс Балчыр-ооловна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ычак Манзырыкчиевна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Алдын-Сарыговна **Ондар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Анай Досумаевна **Ооржак** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Хамаати Балаажыковна **Ооржак** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Белдир Кара-кысовна **Хомушку** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөөдээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Апак-кыс Лопсановна **Адыгбай** — Баян-Тала школазының башкызы.

Дукур Кенденовна **Донгак** — Хайыракан сес чыл школазының башкызы.

Татьяна Досумаевна **Куулар** — Чадаананың сөөлгетудуг эргелелиниң ажылчыны.

Дарыцпаа Орус-ооловна **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Бадыламаевна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Дорга Сүүр-ооловна **Монгуш** — район эмнелгеэниниң санитарказы.

Дыртык Базыр-Садыевна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Кадат Мартан-ооловна **Монгуш** — Чадаанада № 2 столоваяның ажылчыны.

Калдар-кыс Күжүгетовна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл Мапчы-Сүрүновна **Монгуш** — Хайыракан сес чыл школазының ажылчыны.

Хепзина Сереновна **Монгуш** — Чадаана хоорайда өг-бүле эээн.

Александра Ханды-Сүрүновна **Ондар** — Чадаана хоорайда өг-бүле эээн.

Рависа Үртүн-Назыновна **Ондар** — Хайыракан суурда өг-бүле эээн.

Селия Сундуй-ооловна **Ондар** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Сержиевна **Ондар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Бичии Амырбитовна **Ооржак** — Хайыракан суурда өг-бүле эээн.

Чинчиваа Семис-ооловна **Сарыглар** — «Тыва» совхозта уругнар садының ажылчыны.

Вера Күдер-ооловна **Сат** — Хөндергей суурда өг-бүле эээн.

Партизан Балдан-Доржуевна **Сат** — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Фая Вавуевна **Тюлюш** — Тере-Хая суурда өг-бүле эээн.

(Уланчылыг).

Делегат бо хүннерде

Амыдыралга чугула айтырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның Кол Ассамблеязының бир дугаар комители XXVII сессияның «Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чылдырар дугайында» — эң чугула айтырыг чугааложып эгелей берген.

Чепсегленишкинин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чылдырар дугайында айтырыг тургузар эгелээткинчи ССРЭ кылган. Бодунуң догуннаан баштайгы хүнеринден эгелээп-ле чепсегленишкинии дүжүрериниң айтырыгларын онза чугула ужур-дузалыг деп үнелеп келген Совет күрүнеиң чайгылыш чок политиказының база бир илерээшкини ол болган.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чылдырарының идеязы Кол Ассамблеяның эрткен ийи сессиязыйы аразында чепии дургузунда делегейниң бүзүрелдиг деткимчезин алган.

Ук конференцияны чылдырар идеяны кажа-даа каттышпаан чурттарның даштыкы херектер министерлериниң Джорджтаунга бо чылдың августа болган човүлел хуралы база деткээн.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязынга хамаарыштыр Кол Ассамблеяның үндүрген шиитпиринге холбаштыр КНО-ның Чиңгине секретарынга хөй-хөй күрүнелер чагааларын чоруткаш, аңаа боттарының сагыш-бодалын илергейлээн 34 күрүнеиниң аразындан 33 чурт ук конференцияны чылдырарын чүүлдүг дээн. Чиңгине секретарга берген бижимел харыларында болгаш каяа-даа каттышпаан чурттарның Джорджтаунга болган конференциязынга совет саналды детказээн 93 күрүне медеглээн. Ук саналды чүгле үш чурт (КУР, АКШ болгаш Албания) чүүлдүгзүнмээн.

Ол чугула айтырыгны шиитпирлээрине хамаарыштыр совет толээлекчизиниң сагыш-бодалын ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал толээлекчизи Я. А. Малик бир дугаар комитетке тайылбырлап чугаалаан. Совет Эвилелиниң бодап турарын ёзугаар алырга, конференцияның киржикчилери чепсегленишкинии дүжүрериниң хөй-хөй айтырыгларын деекги чугаалажып болур. Аңаа чепсегленишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринии чогуур оруктары биле арга-ларын чугаалажырын чугулалап корген турар ужурлуг. Ону бүгү улустар сонуургап турар болгай.

Ук конференция чепсекти эдерер будурериң соксадыр болгаш кыагаарлаар-даа талазы-биле, чепсегленишкинии бүгү-ниити, бүрүн дүжүрериге-даа хамаарыштыр алыр түс-түс хемчеглерни толевилээр ажылды база кылып болур деп, конференцияның чугаалажыр айтырыларынга хамаарыштыр Я. А. Малик чугаалаан.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын делегей шуулгазы болдурар. Аңаа бүгү күрүнелер чепсегленишкинии дүжүрериниң айтырыын шиитпирлээринге боттарының үлүг-хуузун киирип болур деп корген бодал турган дээрзин Я. А. Малик медеглээн.

Совет толээлериң бодап турарын ёзугаар алырга, ук конференцияны чоокку ийи чылда эрттирген туруп болур, ыпчаарга оон белеткелин чорудар дээш ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелериниң болгаш чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле комитеттиң кежигүнериниң база немежир чамдык күрүнедериниң киржилгези-биле ажылдаар. 30-35 кежигүн составтыг белеткел органын тургусса чогуур.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чылдырар дугайында айтырыгны чугаалажыр баштайгы хуралга АКШ-тың толээлекчизи база чүве чугаалаан. Ук толээлекчи ыңдыг конференцияны чылдырарын ажыктыг дээн хирезинде, ону элекке чылдырар дей берген-дир деп медеглээн, чүгле «чогуур үе келгенде ол конференцияны ылап-ла ужур-дузалыг болган туруп болур» деп демдеглеп каарын санаадаан.

АКЫ-ДУҢМА ДЕМ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БУДАПЕШТ. Венгрияның үлетүрүвүң аң аныяк болгаш эң шалыкып хогжүп турар адыры — саналга техниказының будурүлгези. Бо беш чылда саналга техниказының будурүлгезин сайзырадырынга 3,5 миллиард форинтини чарыгдаар деп төлевилээн. 1975 чылда чуртка электронныг-саналга машиналарының саны 400 кезек чедир көвүдей бээр.

Венгрияның ЭДЧ кежигүнери чурттар-биле, хамыктың мурывында Совет Эвилели-биле сырый кады ажылдажылгазы ВУР-га ол адырны хогжүдериниң кол аргазы болган. ВУР-ның металлургия болгаш машина тудар үлетүрүвүң министри Д. Хорготтуң «Непсава» солунга берген интервьюзунда демдеглээнин ёзугаар алырга, Венгрия биле ССРЭ 1975 чылга чедир пайтизи-биле 220 миллион рубль ортек-үнелиг саналга техниказының чепсек-херекселдерни солчур. ЭДЧ кежигүнери чурттарның электронныг-саналга машиналарының чаңгыс аай системазын тургузарынга болгаш ийи талалыг совет-венгр кады ажылдажылгага дүүштүр Венгрия бичебиче электронныг-саналга машиналарын, оларның деригларын бүдүрер кылдыр специализастаттынар. Улуг күштүг саналга машиналарын ВУР пургулайында Совет Эвилелинден садып ап турар.

ВДР-НИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ

ХАНОЙ. Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чону чуртка эргемок чугула бараннар бүдүрерин дайын үезиниң берге байдалынга калбартпышаан ажылдап турар. Рис арыглаар заводтарның аразынга Виньфу можунуң заводу онза улуг чедишкиннерлиг болган. Оон ажылчынары бо чылдың чүгле үшүү кварталында безин чуртка плandан ажыр муң ажыг тонна ристи берген.

Намха можунуң болгаш Виньлинь зонаның чер-чер үлетпүрү чедишкининиг хогжүп турар. Виньлинь зонаның кодээ ажыл-агый чепсек-херекселдерин бүдүрер механика мастерскаялары, ыяш болбаазырадыр, аъш-чем үлетпүрүнүң будурүлгелери, тудуг материалдарының бүдүрүлге черлери продукция бүдүрерин эртнен чылдаазындан бүдүн чартык матап нөвүдеткен. Намха можунуң пос аргыыр, Май 19 аттыг кооперативи совлгу үеде бүдүрүп үндүрер кыныглар санын база нөвүдетнеш, шынарын эжижиткен. оларның ассортиментизинге он бир янзы бараан аттары немешкен. Можунуң чурттанчылары ук кооперативтиң бүдүрүп эгелей берген чүзүнбаазын өңнүг чаа пастерин бедии-биле үнелээн.

Хайфон биле Дошонның балыкчылары эки ажылдап турар. Олар бо чылдың апрельден бээр күрүнеге чүс-чүс тонна чаа балык, креветканы берген.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЭРТЕМ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕ

БУХАРЕСТ. Румынияга улусчу эрге-чагырга чыдарының дургузунда эртем-шинчилел ажылдарын организастаарынга улуг чаартылгалар болган. Ол чаартылгалар эртеминиң будурүлге-биле харылзаазының улам быжыканындан хамыкты мурнай билдинип турар.

Ук чаартылгалар чурттуң дөрээди өөредилге черлериниң үлетпүр будурүлгелери-биле харылзааларының улам ханылаанындан илереп турар. Бухарестиң политехника институту безин 140 будурүлге чери-биле дем каттыштырып ажылдап турар. Олар-биле эртем шинчилелдерни чоруударының барык 130 керээзин чарып алган.

Ам эгелээн өөредилге чылында ол институт өөредилгенин будурүлгениң практиктиг хереглеедери-биле улам сырый чоокшулаштырарынче угланган, чаа-чаа базымнарны кылып турар. Институттуң хөй-хөй кафедралары найысылалдың заводтары-биле шинчилел болгаш төлевилел кылыр топтери-биле шуут харылзаа тудуп турар.

ТУДУГЖУЛАР БҮЗҮРЕЛДИИН КӨРГҮСКЕН

ВАРШАВА. Польшаның ажылчы чону бо чылдың үшкү кварталында будурүлге ажылынга бедик түңнелдерниг болган. Аңаа тудугжузарның онза чедишкиннерлиг болганын демдеглезе чогуур. Капитал тудугның болгаш тудуг материалдарын будурериниң квартал планнары ажыр күүсеттинген. Сентябрь доостуң турда, тудугжулар капитал болгаш чурталга тудугларынга чыл планының 80 хуу хирезин күүсеткен. Тудуг материалдарының будурүлге черлерин дыка чаартканыпын, тудуг шөлдериниг хөй эдлелиг ажылдаар чурум тургускаанының ачызында бедик түңнелдер чедип алдынган.

Тудуг шөлдерин белен блоктар-биле соксаал чок хандырарынга совет дериглерниң дузазы-биле ацгы-аңгы воеводстволарга тудуп тургускан бажың тудар комбинаттар эвээш эвес ролдуг болган. Оларның ачызында ажылдарның механиластаттынган хире-чергезин дыка бедидип аптар арга бар болган. Оон түңнелинде тудугжулар тос айлар дургузунда плandан ажыр 5 муң бажыңны тутнан.

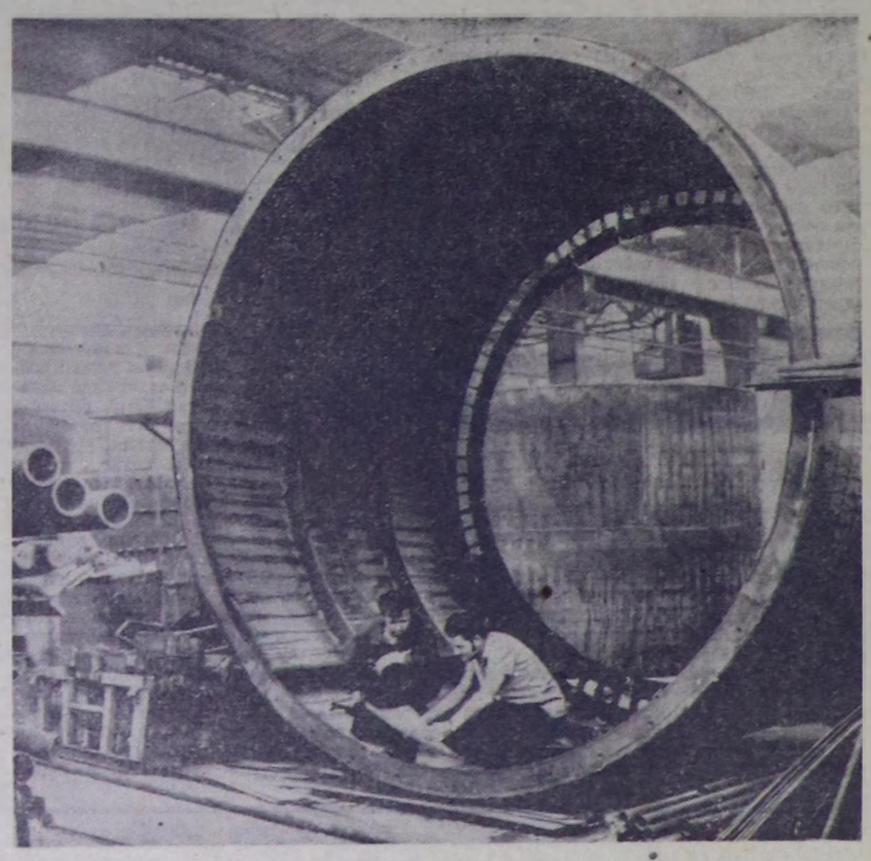

ЧССР. ЭДЧ кежигүнү боон турар акы-дуңма чурттарының чагыглары Барыын Словакияның Тлмаче хоорайының С. М. Киров аттыг машина тудуушкун заводунуң будурүлге программазының 70 хире хуузун эзлеп турар. Заводтуң кылып турар энергетика дериг-херекселдери даштыкыда сураг-жаан. Ол заводтуң коллективи совет чагыгларны саза улуг сонуургалдыг күүседип турар.

ЧУРУКТА: агаар дамчыдыкчызын эптээриниң мурнунда хынап турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Станцияны садыпкан

НЬЮ-ЙОРК. Америк «Уэстерн юнион телеграф компани» компания харылзаның спутник камчыштыр черге ажылдаар станциязын КУР-га саткалын чарлаан.

Анза хамаарыштыр Пекинге керээ чарган. Ук керээнин күүселдир негелдерин дыннатпаан.

(СЭТА).

ВДР-ЖЕ ХАЛДААШКЫННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгонда америк командылал төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың ужар чүүлү октябрь 24-те болгаш 25-те Соңгу Вьетнамга халдаашкыннар кылырын үргүлчүлээн. Ол халдаашкыннарга стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар киржип, Винь, Донгхой хоорайларны долгандыр турар девискээрлерниг болгаш ВДР-ниң девискээриниң өске-даа черлерин бомбалаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң девискээрин америк ужар чүүлдүг бомбалап турарын «Нян зан» солун шыңгыы шүгүмчүлээн. АКШ-тың самолёттары соолгу үениң дургузунда агаардан согуушкуннарга республиканың хөй-хөй хоорайларын, 25 можу, зоналарының 23-үн таварыштырган деп айыткан. Октябрьда агаардан халдаашкыннарга башгай-ла таварышкан черлер Хазяңг можу, Бакан, Сонлэ болгаш Футхо деп можу төптери болган.

Кызылдың өөредилге черлеринде

ЧАА ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢЫ

Педагогика институдувуң Интернационовальная кудумчуаруда чаа туткан беш кат шинти чурттапга бажыңы бедип уне бертеп, иштинден, дашкындан көөрге көрүштүгле бажың. Оон чаны-биле эрткен-дүшкен кижилер ону даады-ла магадаар.

Хүндүскүүң шин шак. Оолдар, кыстар лекцияларны дыңнап, практиктит дүржүлгаларны эрттиргеш, чурттап турары тус-тус өөредиринде чедип келген болду. Бо шинти чурттапга бажыңында чедир кылдынмаан аар-саар ажылдарны хостуг үе-шактарында студентилер боттары кылып, стол, сандайларны эде салып турар. Кылган ижин эчизинге чедирер чүткүл оларда улуг.

Студентилерниң чурттапга бажыңының комендантызы Татьяна Степановна Седова-биле аңаа ужуражкын чугаалашкан бис. Татьяна Степановнаның чугаалааны болза:

— Бистиң мында студент оолдар, кыстар бо чылдың майдан эгелеп шудургу ажылдаап, шинти чурттапга бажыңының тудуун октябрь 10-да шалыпкын дооскан болгай. Ам мында олар боттары чурттап турары кымга-даа оорунчут. Бир өөредиле-ле дөрт кижи. Шүүтү 540 студент аңгы-аңгы өөредилерде магалыг чаагай чурттап турар.

Мында чурттап турар бүгү студентилерниң хуралып чоокта эрттиргеп. Ол хуралга шинти чурттапга бажыңын-га кылып чорудар ажыл болгаш корум-чурум дутайын тодаргай чугаалаштывыс. Оон ангыда ол-ла хуралга шинти чурттапга бажыңының човулелиң сонгуп алган. Оон кежигүннерниң эки өөредилгезиг, корум-чурумнуг, хөй-иннитичи студентилер сонгуттурган.

Чаа оран-савага бүгү талабиле үлегерлиг чурттаары студентилерниң мурнунда салдынган. Шинчангаш студентилерниң хүн бүрүде дежурныйлаашкынын шыңгыы чорудуп турар.

Чурттапга өөредиринең аралында социалистиг чарыш чарлаттынган. Арыг-шевер комиссиялы ажылдап турар. Бо шинти чурттапга бажыңына ажылдаар пылесостарны садып алган. Оон ангыда «Ладога 203» деп улуг телевизорну садып алдывыс. Ону бирги каътта номчузга залынга салыр. Студент оолдар, кыстар хостуг үе-шактарында солуун дамчыдылгаларны болгаш киволарны мацаа көөр.

Өөредилге бүгүүнде оруң-дожек чурум-чыскаалдыг кылдыр салдынган. Дериг-керекселдер шупту чаа. Чаа дозуллаттынган шапа чайынналып чыдар.

Кичээл кылырынга таарымчалыг номчузга залдарны каът бүрүзүнде. Оон чырык, делгем деп чүвеин аажок. Идик-хеп ариглаар, базар тускай өөредилерни таарымчалыг кылдыр кылган. Оон ангыда каът бүрүзүнде-ле электрилиг плиталарны кудняларда эптеп тургускан. Аңаа аъш-чем белеткеп, ону хайындырарынга алгыг-делгем болгаш таарымчалыг.

Шинти чурттапга бажыңының човулелиниң даргазының орлакчызы Семён Хертекке бирги каътка ужуражы бердивис. Ол физика-математика факультединиң 2-ги курузунда 3ки өөренип турар. Оонбиле кыска беседа үезинде ол мынча деп чугаалады:

— Боттарыңыстың күжүүсбиле тудуп алган шинти чурттапга бажыңыгга чурттаары биске өөрүнчүт-дүр. Бо дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чалыы салгал, оларны өөредирп дээп сагып салыпкынының ачызы-дыр. Шинчангаш бистер бүгү тала-биле үлегерлиг, эки өөренир сорулганы салган бис. Маңаа кылып чорудар ажыл бисте хөй. Коридорнуң, номчулга залдарның, буфеттиң, түс-түс өөредилериниң пиемелде каасталгаларын чоокку үеде доозары планда кордунген. Аңаа бүгү чурттакчылар бир демниг киржир. Оон ангыла янзы-бүрү темаларга лекция, бесседаларны чорудары, хоорайда тускай эртемниг специалистер-биле ужуражылганы, «Отчуташ» деп кежээни болгаш йи номну шилип алгаш, аңаа дыспутту чорудар бис. Бо талазы-биле белеткел амыгаштап эгелээн.

Бистиң мында тыва, орус, украин, армян, хакас дээш өске-даа аймак-сөөк студент оолдар, кыстар хөй. Олар чаңгыс иепкң төлдеря дет эпшайыралдыг чурттап, өөренип турары кижиниң сеткил-сагыжын кезээде өөртүп чоруур. Олар өөредилге талазы-биле бот-боттарынга дузалажып, институттуң хөй-иннитичи амыдыралынга идепкейлиин көргүзүп турарлар.

Шинти чурттапга бажыңының өөредилер аразында бирги чер дээш социалистиг чарыш чарлаттынганын студент бүрүзү билир. Оон түңнелин үезүрде өөредилгени, быжыг сагыга-чуруумну, арыг-шеверниң, хөй-иннитичи чорудуу көөр. Бо талазы-биле тускай комиссия бар.

ССРО-ниң 50 чыл ою чоокшулап келген. Аңаа бүгү талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр дээш Кызылда педагогика институдуңуң студентилери белеткенип турар.

К. ТАБУРАК.

ЧУРУКТА: физика-математика факультединиң 3-кү курсчузу Лида Чооду өөредилинде оруп чаңында тур. (Бирги чуруктa). Ол-ла факультеттиң студентилери Рая Сат (солагай талазында) биле Валя Севээн олар кижилерге белеткенип олурлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

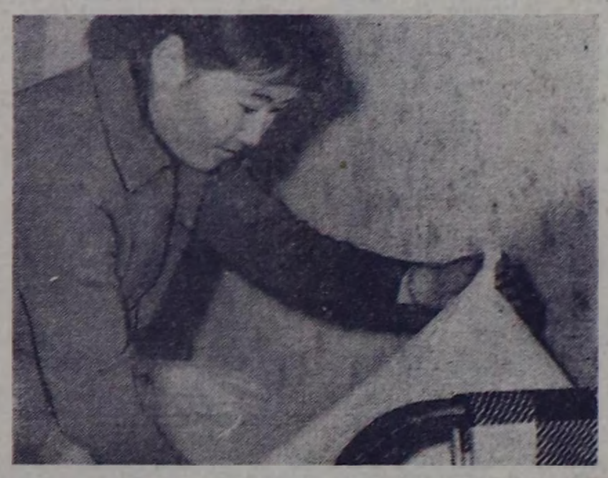

Бирги курска өөренири-биле

Кызылдың педагогика институдуңче хөй оолдар, кыстар бо чылын киреринің экзаменнерни дужаган. Эң-не шыырак билиглиглерни институттуң бирги курузунга хүлээп алган. План ёзугаар физика-математика факультединче — 75, филологиянынынче—75, биология-химиянынынче — 25 кижи кирген. Ол-ла факультеттерже өөренип киреринде 549 оолдар, кыстар билдиришкинниерни кирген. Өөренирип күзээнеринің иштинден 175 кижи эки белеткелдиин көргүскеш, институтче өөренип кирген.

Бо чылын биске ырак-узак районнардан хөй-ле оолдар, кыстар экзамен дужаап келгеч. Чижээ, Бай-Тайгадан 51, Монгүн-Тайгадан — 13, Эрзинден — 19, Тожудан — 11 кижи келгенин айтып болур.

Кызылдың педагогика институду колдуунда республиканың школаларынга башкылар белеткеш турар. Ынчангаш Кызылдан болгаш республикадан дашкаар хоорайлардан келген абитуриентилерниң кирер баллын өскелерге бодаарга 3—4 балл бедик турар кылдыр хүлээп алышкын комиссиялы доктаткан турган. Оон түңнелинде республиканың кодээ суурларындан келген хөй оолдар, кыстар педагогика институдунга өөренип кирер аргалыг болганнар.

База бир онзагай чүүл — бо чылгы абитуриентилерниң белеткеги эрткен чылдарга бодаарга элээн экижээнзи болур. Оны бурунгаар базым деп болур. Ынчалза-даа чамдык доозукчуларның билин чавыс, аттестадында алган демдектеринге шуут дүүшпейн баар таварылгалар бар. Амгы үеде дээди өөредилге черлеринче кирерде, абитуриентиниң аттестатта демдектерин көөр, ону база барымдаалаар болгай.

Х. СААЯ,
Башкы институдуңуң башкызы.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының 1972 чылдың ноябрь 7-де байырлыг чыскаалының дугайында

Ажылчы чоннарның улуг Октябрьның 55 чыл ооңга тураскаатканы чыскаалы 1972 чылдың ноябрь 7-де эртенгиниң 11 шакта Кызылдың Ленин аттыг шөлүнге эгелээр. Чыскаалга ажылчы чоннар болүк-болүк колонналар боон алгаш келир. Колонна бүрүзү айыттынган черлерге көөр ужурлуг.

1-ГИ КОЛОННА: ДОСААФ-тың эвилелдешкен республикалар туктары туткан мотоциклчилери. **Чыглыр чери** — Ленин кудумчузу, А. С. Пушкин аттыг библиотека бажыңының чаны. Харыылаар кижи — Л. Г. Ефимов.

2-ГИ КОЛОННА: Хоорайның бүгү школаларының өөреникчилериниң болгаш башкыларының. Чырыдыышкын министерствозунуң, үруглар садтарының болгаш яслилериниң ажылдакыларының коллективтери. **Чыглыр чери** — Комсомольская кудумчуу, ИХМ-ниң бажыңының чаны. Харыылаар кижи — Ф. В. Мухаметгареев.

3-КҮ КОЛОННА: Педагогика институдуңуң, техникумнарның, училищелериниң коллективтери. **Чыглыр чери** — Ленин кудумчузу, уран чүүл училищезиниң бажыңының чаны. Харыылаар кижи — В. И. Данилейко.

4-КҮ КОЛОННА: Октябрь мурнунуң социалистиг чарышының тиилекчилери: түүйбу заводунуң, республиканың хереглекчилер эвилелиниң АТК-зының, «Кок-Тей» совхозтуң, «Востоксантехмонтаж» КМК-зының, чурттапга коммунал эргелелиниң ботөрулга-чарылгалыг участогунуң, 1-ги АТБ-ниң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективтери. **Чыглыр чери** — Ленин кудумчузу, Культура болгаш дыштанылга парыгының чаны, 3-кү колонна соонга. Харыылаар кижи — П. Л. Маслов.

5-КИ КОЛОННА: Эт комбинадының, тудуг кезектерни кылыр комбинаттың, «Демирбетон» трестиң, сүт комбинадының, алгы заводунуң, дээрапылга комбинадының, балык заводунуң, Каа-Хем хомур-дээш разреазиниң, типографиянның, Тыва электри четкилиниң коллективтери. **Чыглыр чери** — Интернациональная кудумчуу, музей бажыңының чаны. Харыылаар кижи — Р. Х. Шагиахметов.

6-ГЫ КОЛОННА: Тыва транспорт эргелелиниң, аэропорттуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Човулелиниң чанында автомобиль оруктарын тудар болгаш ажылдаар будүргелге эргелелиниң, Енисейниң пароход ажыл-агыйының Кызылда ажылдаар участогунуң коллективтери. **Чыглыр чери** — Каа-Хем кудумчуу, Культураның болгаш дыштанылганың парыгының чанында, 4-кү колонна соонга. Харыылаар кижи — К. П. Тугаржик.

7-ГИ КОЛОННА: «Тыва тудуг» трестиң болгаш субподрядтыг организацияларның, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, тудуг материалдарының үлетпүр эргелелиниң, «Красноярск хамаалы телевидение институдунуң каттыштыкан тодевизел салбырының, «Красгисизитиң» № 2 экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, Кызыл ЦЭС-тиниң тудуг эргелелиниң, Каа-Хемниң сентелге-тудуг эргелелиниң, «Кызыл электра-тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, № 72 механизированный колонналарның коллективтери. **Чыглыр чери** — «Тыва тудуг» трестиң бажыңының чаны. Чыскаалче Комсомольская кудумчуузуң таварыш кирер. Комсомольская кудумчуузунга ИХМ-ниң бажыңының чанынга 2-ги колоннаа соонга чыскаалыр. Харыылаар кижи — М. А. Сазчак.

11-ГИ КОЛОННА: Тыванын «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг Каттышкан геология экспедициязының, хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга комбинатының, ДОСААФ-тың, суг-агаар обсерваториязының, дат-техниктиг инспекциязының, аңмыртывыш ажыл-агыйының эргелелиниң, ТАССР-ниң Министрлер Човулелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитединиң коллективтери. **Чыглыр чери** — Интернациональная кудумчуу, музей бажыңының чанынга, 5-ки колоннаның соонга чыскаалыр. Харыылаар кижи — А. Ф. Мандрыгин.

12-ГИ КОЛОННА: Сан, Юстициял министерстволарының, банкыларның, ажаалга кассаларының, статистика эргелелериниң, судтуң, прокуратураның: Социал хандырылга министерствозунуң, Чурттал-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң коллективтери. **Чыглыр чери** — Кочетов кудумчуузунда Төп ажаалга кассазының бажыңының чаны. Чыскаалче Интернациональная кудумчуузуң таварыш кирер. 11-ги колоннаның соонга чыскаалып үнер. Харыылаар кижи — Д. П. Зайцев.

13-КҮ КОЛОННА: Калык камгалал министерствозунуң, Аптека эргелелиниң коллективтери. **Чыглыр чери** — Интернациональная кудумчуузуңда Калык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга. Харыылаар кижи — Ч. Д. Таспанчик.

Колонналар шупшуу чыскаалыр черлеринге эртенгиниң 10 шак 30 минутта келген турар. Каттышкан колонналарны чыскаары болгаш чыскаал үезинде оларның шимчээшкинин дээш харыысалгалыг кижи — хоорайның черг комиссары И. А. Нечаев.

Чыскаал үезинде хой-иннитиниң коруи-чурумун тударының харыысалгалыг кижизин хоорай күүскомнуң иштинге керектер килдизиниң пачальнигги М. Н. Акимов.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

Ажыглалда кирген

«Өөк» совхозтуң Тарлаг суурунга октябрьның баштайгы чартыында 6 өрээлдиг чаа чунар-бажыңны ажыглалга киирген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чылының байырлалының бүдүүзүнде суурнуң чурттакчыларынга чаа чунар-бажыңны ажыглалга киирип бергени дээш совхозтуң дирекциязынче көрүп четтиргенин тарлагчылар илереткен.

М. КУРТУГБАЙ.

Бии-Хем район.

Чазыйлаан адыг

Бии-Хем районнуң «Кызыл тарлачын» колхозунуң Эрбек салбырында хой малды өстүрүп турар. Совлгу үеде кадарчылар эптер Моңге, Сарыг-оол оларның коданыларынче чазыйлаан адыг дүне халдап, 20 ажыг хойну олургеп.

Ажыл-агыйга когаралды чедирип турар хоралакчыны узуткаар соругла-биле болүк дүржүлгалыг аңчыларны чыгган, оларны чазыйлаан адыгның кээп турар аалдарынга быжыглаап, кедеп хонар кылдыр даалганы бергеп. Ынчалза-даа баштайгы үелерде чедиишкин чок болуп турган.

Октябрьның бир дүнезинде малчын Кызыл-оолдуң кодаынынга хоочуп аңчы Оюп Оолак адыгны кедеп чыткан. Кежээкиниң 8 шак ажыг турда, валдың ыттары эөрип, иектери хоя берген. Удаваанда коичуг улуг даг-иргек бо-ла кедеп келген. Кажаяан адыг хой кажаалында-ла барган. Команда ёзугаар чолаачы Тогүе-оол машиназының караан чырыдыштарга дүржүлгалыг аңчы Оолак саадавайн-даа адыгже чиге шыгаагаш, боолапкан. Хоралакчы алгырыпкаш, хем кыдыынче маңнап чоруй баргап, шимээн баргап.

Дан адын кээрге истеп чеде бээрге, аалдан ырак эвесте шинтя тыныг чыткан. Оолак ону аңаа олур боолап каан.

Н. ЛАКША,
М. БЮРБЮ.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

16.20— Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үлүдүүлгези. «Чөвүлекчи Ванатко хемчег ап тур...» 5-ки, 6-гы сериялары. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүг телекөргүүг. Балет артистериниң концерти. 19.05—«Алтайга ужуражылгалар». Ийиги дамчыдылга. Чогаалчы Г. Редов дамчыдыланы чорудар.

КЫЗЫЛДАН

19.35—Телемедээлер. 19.55—Үруглarга мультфильм. 20.05—«Улустуң контроль». Дамчыдылга. 20.35— Киножурнал. 20.45— Телемедээлер. 20.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.05—«Поэзия». В. Випокуровтуң шүлүктери. 21.20— Күрүненің «Березка» деп хореография ансамбли. Уран чүүл удуртукчуу—ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Надеждина. Эвилелдер бажыңының Колоннаныг залындан дамчыдылга. (Бижидилге). 22.30— «Үе». Информастыг программа. 23.00—00.30— Өөнүг телекөргүүг. «Кызыл аяшнар». Уран-чечен фильм.

А Г А А Р

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга буруттаар, чагбас. Барын угланышкынның хат кошкак.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 2-7 градус чылыыр, өскелериңе 1-6, Кызылга 1—3 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Спорт

ШЫРАКТАР ИЛЕРЕТТИНГЕН

Бо хүннерде найысылалда «Урожай» эки тура спорт шинтилелиниң хууда болгаш команда талазы-биле бирги чери дээш шыдыжа маргылдаазы чорун турар.

Ам дээрезинде дөрт салыг болган. Маргылдаада Өөрүнүң төлээн Ооржак Кызыл-оол 3,5 санныг, мурнап турар. Ооржак Борбак-оол (Кызыл). Ооржак Сендаш (Таңды). Монгүш Шүгдүр-оол (Өвүр) пйи-пйи санныглыг.

* * *

Кызыл хоорайның бирги чер дээш маргылдаанын он бирги салыы вторникте доозулган. Кымга-даа уттурбайн мурнап турар пйиги разрядчы Виктор Смирнов бо удаада В. Стороженкошу чиик уткан. Б. Ооржак аныяк шыдыраачы В. Бахаев-биле ойнаап, оюн эгээни багай ойназа-даа, төнчүзүнде бүгү инициативаны холга алган, удурланыкчыының ноянын матка олуруткан. Өске салыглардан П. Беркович В. Ивановту, В. Кудинов В. Лянинин, В. Лукапов С. Маадыны уткан.

Виктор Смирнов он бирдең 9,5 санны алган, мурнавышаан, бирги разрядтың нормазын база күүсеткеп. Хоорай чемпиону Виктор-Лукапов тос санныг, Юрий Быков тос салыгдан сес санныг. Оларны кызырты сүүрүп орар эптерге Ондар Бичe-оолду, Петр Берковичпин хамаарыштырып болур.

О. МАҢДЫР.

М. И. Чигорин аттыг маргылдаа

Шылгарангай орус шыдыраачы М. И. Чигорипге тураскаатканы шыдыраа талазы-биле чанчыл болган сеекя маргылдаа Кызаводек хоорайда ажыттынган. Чеди чурттаа 16 гроссмейстер база мастерлер ында киржип турар. Совет шыдыраачылардан оларның аразында гроссмейстерлер Е. Геллер, А. Суэтин, Р. Холмов, Л. Штейн болгаш өскелер-даа бар.

Бирги салыгда Е. Геллер — Р. Холмов, Ю. Коэма (Чехословакия) — В. Уппикер (ГФР), К. Лангевег (Нидерланд) — А. Хеннинг (ГДР), Ю. Аниканов — А. Суэтин оларның салыглары, гроссмейстержи хайым дээр чүүл ышкаш, оларның кайызы-даа 13 чедир кеш кылбаан турда хайым болуп доозулган. Р. Нежметдинов даян О. Якобсонну, Л. Штейн — Б. Гургенидзени утканнар. В. Цепковский биле В. Зильберштейнниң салыы хаймылашкылаан.

(СЭТА).

Солун неделяда 6 катап үнер

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмдирал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, колхоз ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу 1). 7С—00003.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чыл
үнелешпеттингеш

ШЫН

1972-чыл.
ОКТЯБРЬ
28
СУББОТА.
№ 255 (9023).
ортээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчеглер-биле бедидер дээш демисежиңер, камналганың чурумун шыңгыы сагыңар, ажыл үезиниң минута бүрүзүн чөп ажыглаңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл юбилейи дээш СЭКП ТК-ның кыйгырыгларындан).

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

«Ажылчы чоннарның экономиктиг оөредилгезин экижидер дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырары-биле экономиктиг оөредилге бистиң республикавыска моөң мурнунда чылдаазындан бо оөредилге чылында улам калбарган. Экономика айтырыгларын оөренип турар семинарларның, школаларның, университеттерниң ниити саны ковудедири база малдың болгаш куштуң продуктулуун улгаттырары дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның Бүгүроссия социалистиг чарыжының 1972 чылдың тос айлар талазы-биле түңнелдерин үндүрген.

Чарыштың тиилекчилери деп санаттырганнар: Соңгу-Балыян зона талазы-биле — Ленинград область, Тоң Кара хорашчыт зона талазы-биле — Белгород область, Ыраккы Чоон түк зоназының талазы-биле — Сахалин область. Соңгу зона талазы-биле — Камчатка область болгаш Якут АССР.

Ленинград, Камчатка областарга болгаш Якут АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын хүлээп арттырар деп шийтпирлээн.

Чарыштың ийиги черин Мурманск область алгап, акша-биле шаңнаткан.

(СЭТА).

ТУКТАРНЫ — ЭҢ ДЭЭРЕЛЕРГЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС мал ажылының продукциязын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң ковудедири база малдың болгаш куштуң продуктулуун улгаттырары дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш автономнуг областарның Бүгүроссия социалистиг чарыжының 1972 чылдың тос айлар талазы-биле түңнелдерин үндүрген.

Чарыштың тиилекчилери деп санаттырганнар: Соңгу-Балыян зона талазы-биле — Ленинград область, Тоң Кара хорашчыт зона талазы-биле — Белгород область, Ыраккы Чоон түк зоназының талазы-биле — Сахалин область. Соңгу зона талазы-биле — Камчатка область болгаш Якут АССР.

Ленинград, Камчатка областарга болгаш Якут АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын хүлээп арттырар деп шийтпирлээн.

Чарыштың ийиги черин Мурманск область алгап, акша-биле шаңнаткан.

(СЭТА).

КҮСКҮ АЖЫЛДАР

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче оруқ» колхозу савай сараатталыкшының дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир үзүктел чок чорудуп келген. Бо хүннерге чедир 5628 тонна савай ажаап алдынган. Ук ажылга 7 трактор ажылдап турган. Бригадир В. Двоестазовтуң удуртулгазы-биле трактористер Сергей Митыков, Орустуг Хемчерек хүн үдүүн үргүлүг ажыр күүседип келгеппер. Бо хүннерде савайны кыштатларже даазыры уламчылап турар.

Ол ажыл-агый күскү чер андырылгазын хар кылыннадыр чаап, черниң карты доңуп келгиже чедир уламчылап келген. Трактористер Василий Гаврилов 490, Александр Сорокин 440 гаңы андарган, мурнакчыларның одуруунда киргеппер. Ниитизи-биле колхозта 2534 гектар черни кедиргеп чылдың дүжүдүвге магадылап андарган. Трактористерниң соолгу хонуктарда ажылдаавын ийи дакпыр ынчалдыр тодевир-биле толеп бээрин колхоз баштаар чери шийтпирлээн.

— Келир чазын чажары-биле 960 тонна кызыл-тас үреэнниң арыглап уруң алдывыс. Оон 200 тонназы бирги класстыг үреэнниге хамаарыжыр. Ол ышкаш арбайның — 120 тонна, чиңге-тараазының — 5 тонна үреэнни белеткеттинген. Складтарда үреэнниң арыглап, кургадырый үргүлчел турар бис. Бистиң бо күш-ажылывыс Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл юбилейи дээш болур — деп, колхозтуң көл агроному Владимир Доржуев чугаалап турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Харылзаачыларның үлүү

Республика пайысыалының чурттакчы бүрүзү кадыг-даа байдалда. Кызылдың харылзаачылары-биле тудуп харылзаалыг. Харылзаа белдирииниң ажылдакчылары солун, сеткүүлдерни чедирип, чагаа, телеграммаларны чорудуп, чүле республика шилтиге эвес, харын чурттуң өске-даа область, крайларының, хоорайларының чурттакчылары-биле телефон харылзаазын тудуп, кызылчыларга бараан болуп турарлар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл юбилейи бүдүүнде оларның ажылы улам улгатканы. Кызылдан бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү будуннарыңче хүнүң-не 150 муңдан хөй чагаа, телеграммаларны чорудуп, өске черлерден хүлээп ап турары аңаа чижек болур.

— Бо юбилейлиг чылда хоорайның харылзаачылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шийтпирлээн. Тос айларның будуруглге планы күүсеттингеп. Продукция единицазынга оналаттыр бот-үневи 1.8 хуу чиигеткеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер планны ажырган болгаш телеграммаларны ажылдап кылырынга болуу бээр, четпестерни арттыр чылга бадаарга 20 хуу эвээжеткен — деп, пайысылалдың харылзаа белдириниң начальнигиниң орлаакчызы Роза Сергеевна Макаренко чугаалап турар.

Чыл эгезинде харылзаачыларның ниити хуралы болган. «Правда» солунуң үнген хүнүнде-ле вомчукчуларга доктаамал чедирерин аңаа шийтпирлээн. Кызылдың авиабудуруглезиниң ужудукчуларының дузазы-биле ол айтырыгны шийтпирлээн, толаргайлаарга помчукчулар «Правдаңы» оон үнгеп хүнүнде-ле помчуп турар апаргаң.

Будуруглезиниң цехтериниң аразында социалистиг чарышты доштур организастап, оон түңнелиг квартал саңында-ла үндүрүп турар. Яков Иванович Балашовтуң удуртканы хоорайлар аралыкчы телефон чугаалажышкынарын хандырып турар цех будуруглезиниң администрациязының шилчиир Кызыл тугуя үш квартална улаштыр чаалап алган.

Хоочун телефонист, Ленин орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Мария Григорьевна Мамаева, коммунистиг күш-ажылдың шилчилдары Галина Алексеевна Бражникова болгаш Мария Михайловна Лазарева олар коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Олар боттарының байлак дүжүлгазын ук коллективке чаа ажылдап кирген ажыктарга күзелдиң-биле дамчыдып берип турар. Лида Петрова, Таня Потемина болгаш Нина Косовских олар улуг эштериниң дузазы-биле мурнакчыларын одуруунда киргеп.

Найыралдыг, бот-бодун деткижип ажылдап турар бо коллектив юбилейинг чыдаа коммунистиг күш-ажылдың пеш деп бедик атты чедип алырын хүлээпгеп.

Е. ЮРЬЕВ.

УРЕЗИН БЕЛЕН

Ажаап алышкынның мурнунда-ла «Кок-Тей» совхозтуң кол агроному А. М. Градобоев кызыл-тастың үреэнниг кезип ап болур участоктарын баш бурунгар бодап ап турган. Ол—сорттуг үреэнни-биле тараан, эң чаагай тараалыг черлер турган. Ол черлерни оңза кичээнгейлии-биле ажааган.

Ажаап алышкынны эгелээри-биле кады-ла үреэнниерни белеткегилээн. Чижээ, «ОВП-20-ни» дамчыштыр орттинген чиңге-тараа үреэнниң часкы тарылгага чедир чыдары-биле уруп алган.

Шинчилгеш совхозтуң ажылнычылери амгы үеде Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг үткүүр дээш улам кызымак ажылдап, кышка удур бүгү белеткелдерни чорудуп турар.

Чаа суггарылга бугалары

«Тыва суг-тудуг» трестиң тудугжулары болгаш монтажчылары бо чылдың эрткен айларында багай эвес ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шийтпирлеп турар.

Каш хонук мурнунда Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунга суггарылга бугазын кылдап дужаагап. Ол 400 ажыг гектар тарылга шолуң суггарып болур.

Чадаананың суггарылга системазы ажыглалга киргеши-биле Чоон-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң тараажылары немей 200 га черни суггарар арганы алган.

Планның оналганы күүседир талазы-биле эки түңнелди «механизастаттынган № 1 моловнаның коллективи чедип алган.

* * *

«Тыва септелге-тудуг» трестиң Хандагайтыда септелгетудуг участогу үшкү квартала планын 102 хуу күүсеткен. Чуртталга бажыңнары, уруглар албан черлери болгаш организацияларның септелгезин хуусаа бетинде доозкан.

Күш-ажылдың будуруқчулүү эрткен тос айларда 110 хуу болган, азы эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 8 хуу бедикеп.

Тудугжулар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Байсылаң Кара-Салдың удурткалы бызаңчылар бригадазы чоруп турар.

Амгы үеде участоктуң тудугжулары Октябрь байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш сорук киргеп ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Байсылаң Кара-Салдың бригадазының тудугжулары.

Авторлуң фотозу.

* * *

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

РСФСР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыннадыы

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседипшээн база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн толептиг уткуур дээш үлетпүр продукциязының чугула хевирлерин бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле тос айларның планын күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүгелериниң өөрүлдези эрткен чылдың тос айларынга деңнээрге 6,4 хуу болган. Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,6 хуу оскен. Ол дугайын РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Төп Статистика Эргелелиниң дыннадыында чугаалаан турар.

Үлетпүрүн аңгы-аңгы адырларының талазы-биле продукция өөрүлдези 1971 чылдың тос айларынга деңнээрге мындыг болган: энергетика — 8 хуу, одаага үлетпүрү — 6 хуу, кара болгаш өңнүг металлургия — 7 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 9 хуу, машина тудуушкуну болгаш металл ажылдап кылыышкыны — 11 хуу, ыяш, ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 5 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 7 хуу, чыдық үлетпүр — 2 хуу, аш-чем үлетпүрү — 3 хуу, культурага амыдырал хереглелиниң болгаш ажыл-агый эт-севиинең бараавларын бүдүрери — 9 хуу.

РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары тос айларның планын күүсеткен, чүле чыдық үлетпүр министерствозу планын күүсеткээн, ол ышкаш бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү планын күүсеткен, чүле Чечен-Ингуш, Калмык автономнуг республикаларның, Красноярск крайның, Астрахань, Смоленск, Курган, Курск областарның үлетпүрү тос айларның планын күүсеткээн.

Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге: электроэнергияны — 27 милиард киловатт-шак, нефтини — 16 миллион тонналы, хөмүр-дашты — 6 ,миллион тоннаны, тоймуну — 1 миллион тоннаны, кадмы — 1,8 миллион тонналы, кара металлдар прокады — 1,8 миллион тонналы, кад хоорларны — 73 миллион метр хөйүг бүдүргеп. Өңнүг болгаш хомай металлдарны, нефтехимия болгаш нефтиден ажылдап кылыр продуктуларны бүдүрери оскеп.

Эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, миперээлдыг чемнинчидилгелер бүдүрери 1,1 миллион тоннага, трактордар 20 муң кезекке, оларның артык кезектери 16,6 миллион рубльге, чүүк машиналары 12 муң кезекке, көдээ ажылагый машиналары 105 миллион рубльге, оларның артык кезектери 6,6 миллиөн рубльге оскен.

Химиктиг волокно бүдүрери 19 муң тоннага, приборлар, автоматизация чепсек-херекселдери болгаш оларның артык кезектери 138 миллион рубльге, саналга техниказының чепсек-херекселдери болгаш оларның артык келектери 93 миллион рубльге, чилк машиналар 150 муң кезекке, автомобильдерге артык кезектер 48 миллион рубльге оскен. Продукциязың оске-даа хевирлерги оскен.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрери эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге: бүгү хевирлериниң постери — 41 миллион дорбелчин метрге, даваңналга кылыглары — 56 миллион рубльге, эът — 255 муң тоннага, колбаса кылыгдары — 49 муң тоннага, мал сарыаа — 27 муң тоннага, консервилер — 193 миллион лаазага, шоажан савалар — 30 миллион кезекке, сорттуг савалар — 15,2 миллион рубльге, соодукчулар — 100 муң кезекке, электрилиг доозун аптаксчылары — 173 муң кезекке, мебель — 125 миллион рубльге хөй болган.

Үлетпүр шиитпир-биле тос айларның планын күүсеткеедээ, чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрер болгаш сайгарар база чылда кылыр планны күүсеткээн деп РСФСР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыннадыында чугаалаан. Чогуур санныг болгаш шыпарлыг продукциязы чамдык черлерде бүдүрбейн турар. Дыка хөй бүдүрүгелер бүдүрүгелеринге улам ыңай өстүрериниң курлавырларын долу ажылдаавын турар, бүдүрүлге күүлерин, ажыл шагын, чиг-этти ажылдап турарында четпестер бар.

Эртем-шинчилел, телекелел, конструктор организациялары болгаш бүдүрүлгелери эртем шинчилелдерниң болгаш эртемниң база техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдип алыр талазы-биле ажылдарын уламчылаан. Продукциязың 1,5 муң чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш бүдүрүн эгелеп турар. Дешилгелиг технологтуг торудуушкуннарны, саналга техникалыының чепсек-херекселдерин ажылдавышаан, бүдүрүлге торудуушкуннарын комплекстиг механизастарын болгаш автоматчыдарын шиңгээдип алган.

Үлетпүр продукциязының бот-үнезин чиигеткеп. Орулга алырының талазы-биле тос айларның планын күүсеткеп.

(СЭТА).

Совет-итали документилерге ат салган

Октябрь 26-да Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга совет-итали документилерге — «Консультациялар дугайында совет-итали протоколга» болгаш «Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Италия Республикаңың чөвөктарының аразынга долайга садыг судноларының заңгыдырышкынының дугайында келээге» ат салган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Андреотти олар протоколга ат салган. Керээге ССРЭ чазааның өөрүлээнинден А. Н. Косыгин, Италияның чаазының өөрүлээнинден — Д. Андреотти ат салган.

Ат салыышкыны боон турда К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, П. Е. Шелест, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчылары, ССРЭ министрлери, албанның өскедээ кижилери турганнар.

Итали таладан Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазын удеп чоруур албан кижилери база турганнар.

ВДР-ниң болгаш МВР-ниң дипломаттары-биле А. Н. Косыгинниң беседазы

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүн, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Вьетнам Демократтыг Республикаңың херектериниге түр бүзүреттиргеп толээ Ву Тоанны болгаш Мурнуу Вьетнам Республикаңың херектериниге түр бүзүреттиргеп толээ Као Ван Хунгту октябрь 27-де Кремльге хүлээп алган. Адаа болган беседа чүректиг харылыындан пайыралдыг байдалга эрткен.

Вьетнам төлөлекчилер Вьетнамга таарыштырылга талазы-биле чугаалажышкынында ажыл-херек байдалының дугайында ВДР-ниң чазаанның октябрь 26-да парлаан медегелиң дамчыдып бергеп. Ук чугаалажышкынында АКШ-тың туруску дутурзулга кылырындан чайлаар, дайын чорудулгаларын улам-дыктырар деп оралдажыышкын боон турар деп, ол медегеледя удуртулга болдургаш, Ву Тоан биле Као Ван Хунг демделээн; олар вьетнам улустуң национал эргелерин хандырып барымдаалаш, Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырынче ВДР биле МВР-ниң чазактарының чүткүлүя бадыткаан.

Вьетнам улустуң шудургу демисеол Совет Эвилелиниң, бүгү совет улустуң талазындан моөң соңгаар-даа база деткимчелеп олар дең, А. Н. Косыгин медегеллээн.

Даштыкы политиканың ленинчи принциптеринге шыңыы Совет Эвилели Каттыжыкан Штаттарның вьетнам улуска удур өөскүткөп дайынын соксадырынче уланган күжелиишкинниерни деткип турар. Ол дайынның үргүлчүүлери чүгле чаа-чаа айыылдарга болгаш үредилдерге чедирер, ыңчалза-даа вьетнам улустуң шыпыг херээниң тиилеп үнериниг ол шаптык таварыштырының шыдавас деп, совет талалемделээн.

Вьетнамга таарыштырылга талазы-биле чугаалажышкынар уламчылаттынар болгаш дайынны соксадыр дугайында дугуржулгага удаваат салырынга чедирер. Шыдыг болуру чүгле вьетнам болгаш америк улустарның эргежыктарынга эвес, харын бүгү делегейде тайбың херээниң эргежыктарынга база дүжүр ийик деп ыдыктап өдөргейлеттингеп.

(СЭТА).

АНЫЯКТАР КҮШ-АЖЫЛГА ДАДЫГАР

(Профтехөөредилгениң күрүне системазының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хуралы)

Профтехөөредилгениң күрүне системазының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы октябрь 26-да Кремльдиң Улуг ордузунга бодупуң ажылын доозкан. Башкылар, мастерлер, инженерлер, эртемденнер аныяк ажылчын эдилегни белеткеп, кижиандериниң эң чугула айтырыгларын чугаалаппаан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгакоптуң цлеткеалдың чугаалалын корген. Келир үениң будуруглечилерин белеткээрин улам экижидериниң, боттарын ажылчы профессияга белеткеп турар апрык оолдар, кыстарны киржиидер дугайында ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец, ВЦСПС-тиң сократары Н. М. Владычепко, ССРЭ-ниң дээди болгаш эртумак тускай өөредилге министри Ф. Н. Елютин, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Киевтиң № 7 профтехуйлдыгешиниң будуруглеге өөредилгезиниң мастери Ф. Д. Куп, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, Душанбениң № 42 ПТУ-ауның башкызы А. С. Гафурова, Эстон ССР-ниң Мюрисеп аттыг профтехучилищезиниң директорунуң орлаакчызы Р. А. Шотсеп, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Брыжин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазының орлаакчызы В. А. Саюшев болган өскелер-даа боттарының санал-опалдарынга чугаалаапаан.

Чөвүлел хурал профессионал-техниктиг өөредилге системазын улам сайгыраңгайлыдарынче, уланган сүмелерни чугаалажып турган төлевилээн.

Чыл саннаар СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге чагаалып улуг кодургуушкунуг хүлээп алган.

Будуруглеге өөредилгезиниң бүгү мастерлеринге, профессионал-техниктиг өөредилге системазының башкыларынга болгаш өөренкчилериниге бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилериниң кыйгырыы хүлээп алдынган.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ХЕРЕК ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

(СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленумундан)

Партияның Барыын-Хемчик райкомунуң пленумунга күскү хову ажылдарын доозар болгаш кодээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткел талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар кылган.

СССР-ниң тургустунганының юбилейлиг чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле районнуң ажылчы чоннары чамдык ажылдарны кылганын илеткелчи демдеглээн. Район тос айларда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар планын күүсеткен. «Большевик» колхоз (даргазы Сарыглар. партком секретары эш Хажыт-оол) эът, сүт садарының чыл планын ажыр күүсеткен.

Ынчалзажок чедиишкиннерге оожургап болбас. Ам-даа 400 га тараа кестинмээн болгаш шөлдерде савай четче бөлүнмээн. Мынчангаш илеткелчи болгаш пленумга санал берген эштер кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ылаңгыя кодээ ажыл-агыйда хожудаашкынны ажып эртеринче угландырганнар. Ол таварылга эрес. Республиканың чөөн талакы районнары тараа культураларының дүжүдүн галан ортумаа-биле 13 центнерни ап турда, а Барыын-Хемчик району 6,3 центнер дүжүт алган.

Моон кол чылдагааны болза, чер ажылының культуразын бедидер дугайында айтырыгны чыл-бүрү, үре-түннел чок чугаалажимишкиннар-биле кызыгаарлаттынып келгенинде. Бо чылын тараа культураларының тарылгазының 50 хуузун чазын андарган черге чоруткан. Иштин тарылга шөлүнүн 71 хуузун суггаттыг чер ээлеп турар. «Барлык» совхозу галан 6 центнер дүжүт алган. Оон түңнелинде совхоз күрүнеге тараа садар хүдээлгезин күүсетпээн. А бо совхозтуң кожазы «Большевик» колхоз суггаттыг черниң га бүрүзүндеи-не 13 центнер дүжүттү алган.

Ведик дүжүттүң магадылалы — четчир санныг, эки шынарлыг үреэнинин айтырыы районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында шиитпирлеттинмээн. Чижээ, бо чылын «Большевик» колхозтуң шөлдеринге чаштырар тарааның түгле 34 хуузун сорттуг үрезиннер, ол ышкаш «Барлык» совхозка — 40 хуузун, «Шекпээр» совхозка — 50 хуузун сорттуг үрезиннер ээлеп турган.

Келир чылдың үрезинниге иштизи-биле 40 тонна кызыл тас, 250 тонна арбай, 150 тонна чиңге-тараа четпес. Ол ышкаш чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигненнериниң болгаш кукурузаның үрезиин фондузу чок.

Оон-биле чергелештир үрезиннерни кондициязынга чедир чогуур үезинде оперативтиг арыглавас, барык-за кыш дургузунда каш катап арыглаар дээш оон үнер шынарын кудуладыр таварылгалар чайлаттынмаан. Шөлдерге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелер төгерии ажыл-агыйларның удуртукчулары чедир үнелевейн турар.

Күскү чер андарылгазының темпизи оожум чоруп келген. Трактористерниң ийи ээлчеглиг ажылын организастап турган, күскү ажыдарны доозарын болгаш 4200 тонна савапны сараттаар ажылды шалып дбозарын. 1973 чылдың тарылгазынга хереглээр бүгү үрезиннерни бүрүнү-биле уруп, ону кондициязынга чедир декабрь 1-де арыглап доозарын партия, совет, кодээ ажыл-агый организациларының болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчуларының райкомунуң пленуму хүлээп алган.

Салдынган соруга харыысалгалыг. Удуртур ажыллакчыларга хамаарыштыр харыысалганың ужур-дузазын онгалап демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXIV съездизинге ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан:

«Шиитпирни хүлээп ап турарының үезинде-ле ол дээш нымның харыысалгалыг болуру мырыңай биилдингир турар ужурлуг. Ынчангаш бир эвес өйү келген шиитпир хүлээп алдынмайн азы соңгаарлаттынып туруп бээр болза, ол дээш нымның харыысалга чүктээр апаары база тодаргай турар ужурлуг».

Районда улуг ажыл-агыйлар «Барлык» болгаш «Шекпээр» совхозтарда парткомнар секретарьлары эштер Ч. Чылбак-оол биле О. Кадыол пленумга санал бергеш, сос кырынга эки-ле чугаалааннар. Ынчалзажок соглээн сөзүг-биле ажыл-херектиң байдалы дыка карышкак болуп турар.

Бо совхозтар сөөлгү 2—3 чылдарның иштинде ниитининиң малының баш санын өстүрерин болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының планныг онаалдаларын күүсетпейн турар дээш райкомунуң бюроларынга, актив хуралдарынга болгаш пленумнарынга шыңгыы шүүмүлдеп келген.

Бо чылын районнуң ажыл-агыйлары картофель болгаш ногаадан эң чавыс дүжүт алган. Моон түңнелинде Ак-Довуракты ажылчыннары болгаш эмнелге, уруглар албан черлери 420 тонналың орунга түгле 140 тонна картофель, 150 тонна капуста орнунга 62 тонналы алган.

Октябрьның 16-да байдалдан ап көөрге, чоннуң киржилгези чокка колхоз, совхозтар күргүнеге эът садарының чыл планын 44 хуу, сүттү — 79,2 хуу, дүжүт — 81 хуу күүсеткен. Ажыы-биле чугаалаарга район планыңа чоңдан кирген эът, дүктүң болгаш саржагның күселп-биле чедир күүседип турар.

Күрүне планы дээрге, хөйлу-дүр, ону күүсетпее эргени кымга-даа бербээн. Даандырган ажыл-херектериниң үре-түннелдиг күүселдези дээш партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарының болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчуларының харыысалгазын бедидеринче угланган делгеренгей доктаалды райкомунуң пленуму хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока пленумнуң ажылынга киржип, санал бергеш, районнуң партия организацияларының, ылаңгыя «Тыва даг-дүгү» комбинатта партия организациязының ажылын үнелеп демдеглевишаан, пленумнуң киржикчилериниң кичээнгейин кодээ ажыл-агыйның хожудаашкынын шиитпирлиг чайладырынче угландырган. Оон ангыда эш Тока Барыын-Хемчик району чаагайжыдылга талазы-биле хожудап турарын чугаалаан. ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл байырлалынга уткуштур чаагайжыдылга талазы-биле түгле колхоз, совхозтар болгаш бүдүүлелер. албан организацияларының аразынга эвес, харын чүрттакчылыг кварталдар, кудумчулар, бажыннар аразынга чарыштыг калбартырын пленумнуң киржикчилеринге сүмелээн.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның корреспондентизи

Фермалардан медээлер

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНГЕ

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында сүт-бараан фермазының коллективи бо юбилейлиг чылды чеднишкинниг доозар дээш, шудургу ажылдавышаан, районнуң сүт-бараан фермаларының аразында калбарган чарышка тос айларның түңнелинде тиилекчи болуп үнген. Кара-Тал фермазының саанчылары чылда 410 тонна сүт бүдүрер хүлээлгезин тос айлар дургузунда 436 тонна кылдыр ажыр күүседипкен. Күрүнеге 335 тонна сүт садар план 347 тонна кылдыр күүсеттинген.

Ынчангаш кара-талчылар бо чылдың дөртку кварталының эгезинден бээр сүттү 1973 чылдың санынга киириштир бүдүрүп киripкен. Фермаңың коллективи болуунуң болдунар аргаларын санап көргеш, юбилейге төлептиг белек кылдыр, ам-даа дыка хөй сүттү күрүнеге пландан ажыр садарын хүлээнген.

Инектен саап алыр сүттү көвүдедиринге бистин фермавыстың мурнакчы саанчыларының киирген үлүг-хуузун демдеглээри өөрүнчүг. Сааға Ооржак чыл дургузунда болдунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2.000 кг сүттү саап алырын хүлээнгеш, 9 айлар дургузунда инек бүрүзүнден 1954 кг сүт саап, хүлээлгезин күүседир чыгаан. Хаваа Чечек инек бүрүзүнден 1700 кг сүт саап алыр хүлээлгезин 1816 кг, Кайзаң Чолдак — 1.620 кг кылдыр күүсеткен. Оон ынай Дуся Шырбан, Чыртык Дина, Түдүш Шогжал, Анай-оол Кара-кыс олар базала эки ажылдааннар.

Ферманың саанчылары, кадарчылары ниитининиң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга чогуур үезинде сагыш салганнар. Коллектив 75 тонна сигенни белеткээш, ферма-да чедирип алган.

Сүттү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирээнген.

Инектен саап алыр сүттү көвүдедирээнге бистин фермавыстың мурнакчы саанчыларының киирген үлүг-хуузун демдеглээри өөрүнчүг. Сааға Ооржак чыл дургузунда болдунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2.000 кг сүттү саап алырын хүлээнгеш, 9 айлар дургузунда инек бүрүзүнден 1954 кг сүт саап, хүлээлгезин күүседир чыгаан. Хаваа Чечек инек бүрүзүнден 1700 кг сүт саап алыр хүлээлгезин 1816 кг, Кайзаң Чолдак — 1.620 кг кылдыр күүсеткен. Оон ынай Дуся Шырбан, Чыртык Дина, Түдүш Шогжал, Анай-оол Кара-кыс олар базала эки ажылдааннар.

Ферманың саанчылары, кадарчылары ниитининиң малынга быжыг чем-суурну тургузарынга чогуур үезинде сагыш салганнар. Коллектив 75 тонна сигенни белеткээш, ферма-да чедирип алган.

Сүттү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирээнге дээш демиселге ферма партбөлүктүн чорудуп турар хемчеглери улуг рольду ойнаан. Сүт-бараан фермазында партбөлүк чыл эгезинден бээр 12 катап хуралдаашаан, анаа күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, партийжи масселыг, организакчы ажылды эжикидери, мурнакчы дургулганы, чаа чүүлдү нептерелдири-биле холбашкан айтырыгларны база социалистиг чарыштың ай санында түңнелдерин чугаалажып көрүп, илереттинген четпестерни чайладырының боттуг, дээштиг хемчеглерин ап турган. Ферма-да ажылдап турар алды коммуниске тодаргай даалгаларны бергеш, оларны ажылдың харыысалгалыг үчастоктарынга таарыштыр тургускулаан. Чижээ, Монгул Севен күрүнеге дужаар сүттүн арыгсилиг болурун доктаамал хайгаарап келген. Оон хүн бүрүде чоруткан ажылының түңнелинде, дужаган сүттүн шынары бедик болган. Фермаже чаңгыс тонна-даа сүт шынары күлү дээш дедир ээп келбээн. Хаваа Чечек ферма коммунистиг күш-ажыл бөлүмүн удуртуп турган. Ам-даа 20 кижини хаара туткан.

Оон аңгыда Фермага социалистиг чарыштың түңнелии ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-макталды тыпсып турар.

Фермага күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаан чорук сүт бүдүрүлдезин көвүдедиринге салларны чедирген. «Инектиң суду— оон дылында» деп, орус улустуң чечен үлегер чугаазы бар болгай. Сүт бүдүрүлдезин көвүдедирин бистин ферманың саанчылары инектернин азырал, чемгерилгезин болгаш кадарын шын организастап турган, чедип алганы билдингир. Саар инектерге бээр чемниң рационун шын сагыырынче саанчылар онза кичээнгейни салып турар. Чайгы үеде инектерни дүне-даа одарладып кадарарын ферма организастаан. Инектерниң сүткүр болурунга ол чугула ужур-дузалыг.

Ферма инектерни шагның кайы-даа үезинде тарып бооздып турар. Инектерниң кызыраар чоруун болдурбазын ындыг янзы чедип ап турар бис. Инектер сезоннуг эвес, а чылдың дөрт ээлчээнин кайызында-даа оолдап турар болганда, сүт саалдазы бир дески болуп турар.

Кара-Тал фермазының коллективи районнуң ажыл-агыйларының фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни 1971 чылдың үшкү кварталында чаалап алган. СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун оон бээр-ле салбайн келген. Ферманың саанчылары ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейи байырлалынга чедир ам-даа 40 тонна сүттү пландан ажыр күрүнеге садар дээш, бо хүннерде күжениишкинниг ажылдап турарлар.

С. САМЫЙ-ООЛ,
Кара-Тал фермазында партболүк организакчызы.

КОММУНИСТ БРИГАДИР

Район төвү Эрзин суурга алды километр хире четпейн чораан, Эрзин биле Тес хемнериң белдирлешкен черинде, хавак кырында колхозчу суурнуң ортузу-биле эртер силер.

Чыл келген тудум өзүп, сайзырап турар колхозчу суурда, «Чаа орук» колхозтуң девискээринде, ам сеткилдиг күш-ажылы-биле чоннуң хүндүткелии чаалап алган, алдарлыг кижилер, чазактыц орден хавыпаларының эдилекчилери база хой.

Оларның бирээзи-биле ужуражыр дизе, суурнуң төп кудумчуузунуң эгезинде малчыннарга туткан чаа бажыңнарның бирээзинге чеде бергеш, Соян Алдын-оолдуң кайда чурттап турарын айтырар силер.

Мал ажылынче эки турабиле чоруткан эштерниң бирээзи Соян Алдын-оол ам түгле колхозтуң эвес, а районнуң сураглыг кижилериниң бирээзи апарган. Ол ажыл-агыйның экономиказының кол адыры хой ажылында бригадир.

Аныяк бригадир коммунист Соян Алдын-оол эрткен беш чылда эки ажылдаан. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

— Соян Алдын-оол мал ажылын эки билир, хойжуларының күш-ажылын шын организастап шыдаар таланттылыг бригадир, ажылынынге, амыдырал-чурттазынга өөкелерге үлегерин көргүзүп чоруур коммунист — деп, колхоз баштаар чериниң даргазы Семен Сотпаевич Сактыг-Сүрүп чугаалап орар.

Күженишкинниг ажылдың, социалистиг чарыштың билдилиг организастаанының түңнелинде хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинген. Бригаданың малчыннары төрүүр чүе хойлан-па 98 хуузаанны алган болгаш 3810 центнер сигенни белеткээн. Ол даарге пландан ыракта хой болуп турар.

— Малчыннар кыштаглаашкыга үлегерлиг белеткеннеген, чоокку хүннерде олче организастыг кожуп эгелээр. ССРЭ-ниң юбилейиниге уткуштур ам-даа шудургу ажылдаавине — деп, коммунист Соян Алдын-оол чугаалап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: коммунист-бригадир Соян АЛДЫН-ООЛ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Алдарлыг юбилей — ССР Эвилелиниң тургустунганынан бээр 50 чыл болур байырлалын төлептиг уткуур дээш «Тиилелге» совхозтуң № 1 болгаш № 2 сүт-бараан фермаларының саанчылары боттарының күш-ажылынга ээ-харыысалгалыг болуп, Төрээн чуртка улам хөй сүттү бээр сорулгалыг, кызымаккай ажылдап турарлар.

Тоску беш чылдың ийиги чылында бо ийи ферманың коллективин боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаанар. Бүдүн чылда 10250 центнер эки шынарлыг сүттү бүдүргеш, оон 8100 центнерин күрүнеге садар болгаш төрүүр чүс инекке онаалтыр 80 бызаанны камгалап алыры үк хүлээлгеге айыттынып турар.

Эрткен күш-ажылчы тос айларның түңнелдерин алгаш көөрге, «Тиилелгениң» саанчылары, кадарчылары эрес ажылдааннар. Оон көскү чижээ, сүт бүдүрерии тос айларда 113 хуу, оон иштинде күрүнеге сүт садарын 100 хуу кылдыр күүсеткеннер. Октябрь айдан эгелеп найырадыг ажыл-ишчи коллективтер 1973 чылдың планныг онаалгаларын күүседип киripкеннер.

Ол фермаларда кижилерниң билиг-мергежилии бедидер сорулга-биле политиктиг болгаш зооветөөредилгеже бүгү ажылишчилерни хаара туткан. Совхозтуң дирекциязы болгаш парткому ийи пропагандисти ында быжыглаан. Күр черниң өөредилге комбинадының түстүг класстарында од-ийи ферма-дан 25 кижи өөренип турар. 12 саанчы эрткен өөредилге чылында комбинаттың 6-гы классын чедиишкинниг өөренип доосказ, ам улаштыр 7-ги класста өөренип киripкеннер. Оларның аразында хоочун коммунист саанчылар О. Норжунмаа, М. Моңгуш, А. Салчак, О. Моңгуш болгаш оске-даа саанчылар бар. Эрткен өөредилге чылында 3 кижи өөредилге комбинадының 11-ги классын эки дооскан болгаш аныяк саанчы З. Ооржак кодээ ажыл-агый техникумунда өөренип киргеп.

Бирги сүт-бараан фермазының саанчызы А. Салчак тос айларда бир инекке онаалтыр 1215 литр сүттү саап алыр планныг тургаш, 1842 литрни саап алган. Ол ышкаш Ондар Чассыг, Наташа Куулар, Светлана Дойнурбан, Күжүгет Даржап олар тос айларның планын ажыр күүсеткеннер.

Амгы үеде коллективтерниң мурнунда салдынган кол сорулга болза, кыштаглаашкынга белеткел болгаш ону кыска хуусаада шынарлыг доозары болур. Эрткен чылдың берге уржуктарын катап болзурбае төлээде, кышка белеткел ажылдарын салбыр эргелекчизи З. Кенденнин удуртулгазы-биле шудургу чоруун турар. Салбырда 1700 хире баш бода малды, оон иштинде 760 баш саар инекти ийи төп сүт-бараан фермазынан ангыда, 4 кезек черге кыштадыры көрдүнген болгаш кыштагларны, фермаларны кышка белеткээри организастыг чоруп турар.

О. ОТТУК-ООЛ.
Таңды район.

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮГЖҮП ТУРАР

Каяа-даа партияның политиказын боттандырып чорударынга эң чугула черлериниң бирээзин партия эге организациялары, ээлээр дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизинге айыткап. Оон бир чижээн Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң төвүнде партия эге организациязының ажылындан көрүп болур. Ында эге организация секретары Кертик-Ак Боктаевич Допгактың партбюроюнуң ажылын амгы үениң негелдезинге дүүштүр тургускандынган коммунистериниң бот-идепкейи, ажыл-херек дээш харыысалгазы улам бедээн, партия организациязының чон ортузунга ат алдары дыка улгаткан.

Тоску беш чылдың ийиги чылының эгезинден бээр бо хүнверге чедир мурнакчы хойжу Допгак Адыг-оол, малчын Хертек Данаажап СЭКП кежигүнүнге, база мурнакчы чолаачылар Допгак Кара-оол, Хирбээ, Демир-оол, Аптыла Достай-оол болгаш оскелердаа шупту 5 кижи СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кирип, партия эге организациязының хүрээлеңи өскен. Уставтың негелдезин ёаутаар аныяк коммунистер-биле ажылды партбюро чугулаган келген. Партбюроюң чанында аныяк коммунистериниң школазы ажылдап турар. Ону СЭКП райкомунуң организастыг кылдазының эргелекчизи А. Дембрель билдилиг удуртуп келген. Секретарь К. Допгах аныяк коммунистерниң ол школада өөредилгезиниң байдалын болгаш оларга берген партийжи даалгаларны күүсединиң турарын шыңгыы контрольда алган.

Партия эге организациязы түгле коммунистериниң эвес суурнуң чүрттакчы чонунуң, аныяктарның өөредилгезин база улуг кичээнгейге алган. Эрткен өөредилге чылында аныяктарның кежээки школазынга 43 кижи өөренип, олардан 7 кижи он бирги классты чедиишкинниг дооскан. Доозукчулардан 2 кижи эрткен чайын чүрттуң дээди өөредилге черлеринге өөренип киргеп.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо беш чылда чүртка бүгү-шиитп ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар болгаш ниитп биилигиниң школазын үлам ыңай хогаадер дугайында эрткен чайын доктаал хүлээп алган. Ол доктаалдың соонда партия эге организациязы аныяктар өөредилгезинче кичээнгейни улам ханылаткан. Чаа өөредилге чылы эгелээри биле кежээки школаның 7-ден 11 класетарында шупту 36 кижи өөренип эгелээн.

Партбюро колхозта хөрөэженнер чөвүлелиниге (даргазы Былак Дамба) удуртулганы экижидип, быжыг харыысалгаг ажылдап турар. «Мурнакчы» колхозтуң хөрөэженнери ажыл-агыйның адыр бүрүзүнде — тудугда, хову бригадазында, мал ажылында ажылдавышаан, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчилери болуп келгеннер. Колхоз баштаар черн тудугжулар С. Долгар, С. Сенди-кыс болгаш хову бригадазында Э. Хертек удуртукан 8 кижиниг звеноның ажыл-ишчилеринге чоргаарланып турар. Хөрөэженнерден тургустунган ол звено эрткен чайын эки шынарлыг 80 тонна сигенни белеткээн.

Шүйжулар чылдың эгезинде-суурнуң школалар, эмнелге, уруглар албан черн дээш оске-даа коллективтер одаар ыяш белеткелиге хаара тутпунган турган. Маңаа колхозчу хөрөэженнериниң эң идепкейлиг, кызымак ажылдаашын колхоз баштаар черя болганы партком демдеглээн. Ынчангаш шүйжулар сооқ кыштың четчир хемчээлдиг одаар ыяштыг уткуп алган.

Парбюро коммунистерге берген партийжи даалгаларының күүселдезин үрүлүү хынаап, оон түңнелин чугаалажып турар. Ылаңгыя эрткен чазын колхозтуң хову бригадазының ажылын хынаан комиссияны коммунист Хертек Адыг-оол удуртукан. Ол комиссия хову ажылында четпестерни дарый илередип, чүүү кылза экил дээр дугайында саналын партбюрога киргеп. Оон түңнелинде тараажылар часкы тарылганы кысқа хуусаада агротехника талазы-биле бедик шынарлыг доозуп, эрткеп күзүн тараа культураларының гектар бүрүзүнден 9 центнер дүжүттү алган.

Тракторист Чамзы Бавуу арагалап, ажыл шагы үскен. Коммунистиң төлеп чок байдалын дарый илередип, коммунистерниң ниитя хуралындан сагындырган. Ол болгаш оске-даа партия талазы-биле сагындырыг алганнар чогуур түңнелдя кылып, оңаашкап ажылынга болгаш хой-ниитн ажылдарынга идепкейлиг киржип турар апарган. Оон ыңай коммунист Ооржак Олзей-оол малчыннар ходаанарын кезип, малды санап, ону демдектээр талазы-биле алган даалгазын эки күүсеткен.

Партия документилерин солуурунга белеткеннп турар амгы үеде коммунистер СЭКП Уставының негелделенин канчаар күүседип турарыл деп чүвени бүгү тала-биле хынаттынып көөр болза эки. Чогум-па уставчы негелденя оларның эки күүсеткениден партия организациязының дайынчы ажыл-чорудулгазы улуу-биле хамаарыжыр.

С. ТАС-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

Чүү дээш шүүмүлээнил?

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шыпаа салбырында партия эге организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралы болуп эртекен. Анаа коммунистер салбырда байдалды шүүмүлдеп, ажыл чорудулгазы сайзырангайжырына парторганизацияның башкарыкчы розоп күштелдиреринин дугайын чугаалашкан.

Совхозта-даа, салбырда-даа будурулгезин байдалы үениң негелделенне четпес. улус ажыл-агыйының планныг даалгаларын чыл саныпла күүсетпейн келген. Салбырның малчыннарының болгаш оске-даа ажылчыннарының ниитинде улегерлиг, ак сеткилдиг ажылдап, бедик коргузугларни чедип ап турар кижилер хөй, ынчалза-даа ниитизи-биле чедир ылдынмайн турар үүлдер хөй.

Будурулгенин планын болгаш алган хүлээлгелерин күүседирин чедип алырынче угланган тер парторганизация секретары эш В. Күнзектиң шүпшеп ажылы болгаш совхозтуң парткому ону дээштиг удуртпаны-биле тайылбырлаттынар дээрзин коммунистер демдеглээп, партбюроюң чаа составын сонгаан.

Ч. ДАЖЫВАА.

Кыштаглаашкынга

Амгы үеде Өвүр районнуң колхозтары болгаш совхозу мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын хайнышкынынаг чорудуп турар. Ажыл-агыйлар мал кажаалары болгаш малчыннарның чурттагга бажыңнарын септээр тускай звеноларны тургускулаап, оларны машинабиле, оске-даа херек үүлдербиле хандырган.

Ажыл-агыйларның фермаларында база хойжу бригадаларның тоштеринде 9 чунарбажыңны, 10 кызыл-булуңну септээп, дорип кылган. Малды суг-биле хандырарынга херек 8 кудукту белеткээн, оон ангыда малчын турлагларже суг соортур 8 машинаны, 4 тракторну тускайлап тургускан.

М. БАЙР.

ТОКАРЬ БИЛЕ СЛЕСАРЬ

«Ак-Туруг» совхозтуң 24 чыл стажтыг хоочун механизатору Д. И. Сундуй амгы үеде ол ажыл-агыйның мергежилдиг токары апарган. Бо чылгы дүжүт дээш демиселге ол бодунуң төлептиг үлүгүн киргеп. Тараа ажаан алышкынының үезинде Дамдың-оол Сундуй механизатор эмоорунге улуг дузалы хүн бүрү чедирип келген.

Оон эжи слесарь К. Дамбуу база-да дүжүт дээш демиселге бодунуң үлүгүн киирип, комбайнарның, тракторларның үредеген кезектерин эдип, септээрипге эки киripип келген.

Д. ШЫНАРАН.

ЫЯШ ДИЛДИРИКЧИЛЕРИ

Чаа организастаттынган «Ак-Туруг» совхозту эргежок чүүл дилиг материалдары-биле Б. М. Бичө-оолга удуртукан ыяш дилдиринчилери эки хандырып турар. Каш хонукта ук заводчугле мал кажааларын кыштаглаашкынга селтеп белеткээрипге херектиг 80 ажыг кубометр маизаны дилип берген. Ыяш дилдиринчилери совхозтуң оске-даа тудугларынга хереглээр дилиг материалдарының чагыын ой-шаанда күүседип турар.

«К-700»—ТЫВАНЫҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйы бо чылын бир-ле дугаар «Кировец-700» деп маркалыг күчүлүг 10 тракторну алган. Бо күчүтен тракторнуң амаа деңизи 12 тонна. Ону чер чарары, сырый культивасташкын, үлдүрединишткин кылыры, хар ыырттындырып чалдаары дээш ышкаш кодээ ажыл-агый ажылдарың чорударынга таарыштыр кылган. Транспорт кылдыр ол тракторну ажыглаарынга херек 1-ПТС-9-биле ЗПТС-12 деп маркалыг кожуглар бар, оон-биле ол 22 тонна чүктү соортуп шыдаар. Тракторнуң ажылдаар режими 6: дөртүн бурулгаар шимчээрингe, а ийнаи — дедиреенин чоруурунга ажыглаар. Шимчедикчизи 8 цилиндрлиг, «ЯМЗ-238 НБ» деп, 4 тактылыг дизель 200 аът күштүг.

Бир аът күжүнге-ле шакта 175 грамм кывар чүүл чарыгдаар азы ДТ-75 биле МТЗ-50 деп тракторларынынга бодаарга 20-25 грамм эвээштн чарыгдаар. Бо кайгамчык улуг күчүлүг тракторга тааржыр кодээ ажыл-агый кожуг машиналарын үзетпүр үндүрүп эгелээн. Оларның иштинде 8 бистиг анцазын, 20 метр калбарты алыр лушильник, 7 метр калбарты алыр дисколыг зар ылыр бар. «К-700» тракторга 7 сеялканы кожуп алгаш чаштырар.

И. ОЛДЫРЕВ.

Оларның салыышкыны

Кызылдың № 1 автотранспорт будурулгезинде В. Туруснинниң удурткаиы слесарьлар бригадазы машиналарның техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде, хынамчалыг кылып турар. Эдиктерде сес машинаның техниктиг ажаалдазын чорудар турган. 12—15 чедирип, норазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Бригадада Александр Фирсов, Сергей Чернышев ышкаш мурнакчылар эвээш эвес. АТБ үшкү кварталда республиканың транспорт будурулгелериниң соцналистиг чарыжына бирги черни алган. Ону чедип алырынга техниктиг ажаалданы чорутқан кижилерниң улүү база бар.

В. НИКОЛАЕВ.

«МООЛ» деп сеткүүл-бистиң аалчывыс

Совет-моол найырал айы чоруп тур

Сураглыг артист

Мында сураглыг цирк артизи Тогочулуун Цэнд-Аюуштуң дугайын чугаалаар бодадым. Оон ады бистиң республиканда алдаржаан.

— Бичимде циркке ынак чордум. Мээң күзелимниң салым-чолу 1940 чылда цирк болгүмүнге кирип алганымдан эгелээн — деп, Цэнд-Аюуш сактып чугаалап орар. —Бисти Совет Эвилелиниң келген хөгжүм талазы-биле тускай эртемниг А. М. Волошин удуртуп турган. Ол биске янзы-бүрү делгеренгей кичээлди эрттирип турган. Кичээл бүрүзүн үспейн, башкының айыткан үүлүн күзелдиниис-биле өөренип ап турдувус.

Үр болбаанда бистиң бүлүүвүс аңгы-аңгы 25 номерлерден тургустунган концертти көргүскен. Аяа МАРның улустуң цирк артизи Данзан, Моолдуң алдарлыг артистери Л. Напаг, О. Цэрэндулам, Ж. Раднабазар, артистер Ж. Нямдаш, Д. Дамдинсурен болган оон-даа өскелер киришкеп. Ол баштайгы көргүзүлеринис мээң сагыш-сеткилимде хевээр артып калган—деп, ол сактып чугаалаар.

Оон бээр ам 30 чыл эртикеп. Бо үе дүргүзүнүң кандыг өскерилгелер түрбаан дээр! 1957 чылда Москвага болган аныяктарның Бүтүү-делегей фестивалынга киришкеш, эң эки күүсеткеп көргүзүү дээш хүлер медаль-биле ба шанаткан. 1958 чылда анда МАРның улустуң артизи деп хүндүлүг атты тывыскан. 1961 чылда ону Күш-ажылдың Кызыл Туи ордени-биле шаңнаан.

Эрткен чыл оон чуртталгазынга база бир өөрүшкүүү экелген. Артист Цэнд-Аюуш МАРН-ның XVI съездизиниң делегадызынга соңгуттурган. Съездиге келген төлөөлер болган аалчылар Моол улустуң уран үүлүүнүң мастерлериниң уран талантызын болган цирк артистериң нарын, берге көргүзүүлерин улуг сонуургал-биле магадап көрүпеп.

Улусчу революциниң 50 чыл болган оюнга тураскаткан байырлалдың бүдүүзүнде Күрүне шаңналының лауреады деп атты Цэнд-Аюушка тывыскан. Ол дээрге, оон күш-ажылын үнелеп, көргени ол.

1971 чылдың октябрьда Моол улустуң цирк болүүвүн тургустунганывдан бээр 30 чыл болган оюнга тураскаатка байырлалдың улуг цирк концертин көргүскен. МАРның улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң доктаалын ёзугаар күрүне циригин «Шолбак» деп орден-биле шаңнаан. Ол улуг байырлалды Цэнд-Аюуш болдунуп эшөөрү база башкызы Александр Маркиянович Волошин-биле кады байырлап эртиргеп.

Бөгүн моол цирк үүле бодунуң чүртүнда эвес, а харын-даа даштыкыда сураглыг берген. Ында МАР-ның алдарлыг артизи Цэнд-Аюуштуң эвээш эвес күш-ажылчы улуг-хүүү бар дээрзинге кым-даа маргышпас.

Б. ЭРДЭНЭ.

КАЛЕЙДОСКОВУВУС

◆ Улан-Баторда күрүненің төп музейинде бедин бет метр, узуну 12 метр улуг тарбозаврың сөөгү бар. Бир эвес оон хемчээлиг кап катап улгаттырыптар болзувусса, бистиң планетавыска магшаанда кайгамчык улуг ааватан аның чүртпан чоразының билип алыр бис. 70 миллион чыл мурнунда чөөп Гобиге ол аның чүртпан турганып моол экспедициниң эртемденнери шиңгээп тыпкан.

◆ Моолда эң-не бедик ыдыкан болза, " Булган аймактың Могод сумузунда туруп турарын билир силер бе? Ону Лулан Хар деп адаар болган 600 метр бедикте турар. Оон пазыны — миллион чыл хире.

◆ Ковд аймактың Ковд сумузунуң «Тарлалаг» колхозунуң ажыл-агый каттыжымышкыкының малчыны У. Кажибек «Эрес-мадырлыг чоруп дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Кажан хой кадарын чорда, олче ирбиштер халдаан. Оларбиле сегиржип алышкының түнелинде малчын кажар арганы ажылган турган. типлекчи болуп үнеп. У. Кажибер ам 67 харлыг. 17 уругларның адазы.

◆ Кажан Моолга даараныр машина чаа-ла тыптып келп турда. Чин ван Хандоржуун албатызы Сандаг ындыг машинаны кылып алган. Оозу чүгле ыяштан бүткеп турган. Ол даараныр машинаны бүү-ле үүрмей кезектерип ыяштан тааршытыр чаазал кылган болган. От даараныр ыяш машина Хандоржуун оргөзинге хой чыл дургузунда туруп келген.

◆ Бистиң чүртүүн соңгу талазында Хубсугул аймаанга геологтар хой санныг фосфорит шинчилеп тыпкап. Ам ында ол улуг эртинеин ажыглап болбаазырадыр ажылдар чоруттунуп турар.

СОВЕТ НААДЫМГА

Найырал — бо сөстү Моолдуң кайы-даа булуңунга улуг хүндүлел, чоргаарал, чылыг күзел-биле чугаалап турар бис. Совет улус-биле бижыг найырал — ол дээрге чаа заводтар, фабрикалар, хоорайның чаа туттунуп турар кварталдары, кудумчудары, бедик мергежилиг специалистер болуп чедип келир дээш Совет Эвилелинде өөренип турар бистиң ажы-төлүвүс болган моол улустуң чаа амыдыралын тургузуп турар өске-даа чүүлдер-дир. Ол бижыг найыралдың демдээ кылдыр маңдай шүткүп күткен. дээрже кылыйткан ракетаның конструкциязын совет специалистер баян-олгуйжуулерниң черинде тудуп кылган.

— Дөг-Алтай облазының болгаш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары-биле найыралдыг харылзаавыс удам бижыгын турар—деп, Баян-Өлгий аймакта моол-совет найырал иниилелиниң салбырының секретары, чодураа дег каракттыг, чаран кыс Мамаңы чугаалаар.— Ындыг болур-даа ужурлуг. Бис найыралдыг кожалар бис. Ажыл-херекчи, найырлчы, күш-культуржу ужуражылгаларны эрттирип, лекция, беседаны, кино көргүзүглерни организастап, солуң кежээлерни, чорудуп турар бис. Үүле сөөлгү ийи чылдың дургузунда бистиң аймактан 50 ажыг кижи — ажылчынар, кадарчылар, садыжылар, башкылар боттарының ажыл мергежилиниң аайы-биле Совет Эвилелиниге баргап, эш-өөрүүн арга-дургажылгазын билип алтап келгеннер. Чижээлээрге, «Алтаин хөгжүл» деп кодзо ажылагый каттыжымышкыны «Мухар-Тархат» деп совет колхозтуң дузазы-биле дыка хөй чаа-чаа үүлдерни амыдыралга боттандырган, а «Салтанат» деп каттыжымышкын кожазы, тыва колхозчуларның ферма бүргүзүнге сиген кезер шолдерлиг болур арга-дургажылгазын ажыглааннар. Бистиң Өлгүйнүң дүк чуур фабриказының элээн хөй ажылчыннары чоокта чаа Джамбул хоорайга үш ай дургузунда мергежилин бедиткеннер. А ол фабрика дөрт чыл бүрүнгаар Совет Эвилелиниң дузазы-биле түттүнган. Совет специалистер Моолга бедик мергежилиг ажылчынчар белеткээрине дыка-ла улуг дузазы чедирип турарлар. Бо хүнерде безин бистиң чүртүүвүстө дыка хөй совет специалистер чүрттап, ажылдап турарлар.

Иниилелдиң активчилерге Совет улустуң амыдыралының байдалы-биле баян-өлгүйжилерин таныштырар дээш дыка хөй үүлдерни кылып турар. Чоокта чаа Совет Казахстанның Хүнүн эрттирдивис. Моңу организастап эрттиреринге казах эштер улуг дузаны көргүскеннер. Моолсовет иниилелдиң салбырынга совет өөредилге черлериндө өөренип турар моол доозукчулар база идепкейлиг киржип турарлар. Совет Эвилелинге тускай эртемни чедип алганнар чүгле Баян-өлгүйде безин 50 ажыг. Оларга дүк чуур фабриканың инженери М. Таупих, Өлгүйде радио-дамчыдыгазының редакторунуң дузалакчызы Сэйлхан. Баян-өлгүйнүң хөгжүм-шинң театрының режиссёру А. Монголхан, эмчи Тогтох, башчы Косийхан, экономист Иосиф, «Салтанат» колхозының даргазы Сатей, сумунуң нам иүүрүүнүң даргазы Жанехан болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Олар Найырал клубунга кээп, Совет Эвилелиниң эртем болгаш техника талазы-биле чедишкээни, сайзырагай совет арга-дургажулганы чонга тайылбырлап, янзы-бүрү делгелгелерни, стендилерни болгаш совет улустуң амыдыралын көргүскен өске-даа үүлдерни организастап турарлар.

Өлгүйнүң амыдырал-чурттазы-биле танышып тура, совет кожалар-биле найырадың чылыг тыныжын базым бүргүзүнде-ле кижи эскерип каар. Амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы Бахира-биле база таныштывыс.— Совет Эвилелинге чораанын дээрге мээң чурттагам иштинде эң улуг өөрүшкүлүг болуушкун болган — деп, ол чугаалады:—Бистиң делегациянның составында колдуунда-ла ажылчыннар, кадарчылар, хөй кезии аныяктар. Каткы, хүүмзургут, дириг, чараш чечектер-биле бистя уткуп, хүлээп ап турдулар. Ленинград, Москва, Киевке чордувус. Кремльде В. И. Ленинниң кабинединге база кирдивис. Кяка-даа чораш, мээң салым-чолумга улуг Ленинниң хамаарылгазын бодум мииңип, көрүп чордум—деп, ол чугаазын доозту.

Лх. БАДАМХАНД,
(бистиң тускай корр.).

ДИРЕКТОР

Оон дугайын бир-ле дүгаарында Улан-Баторнуң үлетпүр комбинадының партком секретары Данзадан дыңнаан кижи мен. Бодүүн араттың оглу үлетпүр комбинадынга 1942 чылда ажылдап киргеш, ажылчынзан директорга чедир депшээн дээрзин ол менээ чугаалады.

Чойболсамбугийн Пүрэвжавты үлетпүр комбинадынга кижи бүгүдээн танымыр болду. Ол 1951 чылда үлетпүр техникумун доозкаш, пөс-тавы кылыр фабрикага механик болуп ажылдай берген. Оон-бээр-ле ол хөй-хөй чогаадыкчы чаартылгаларны кылган. Фабриканың инженер-техниктиг ажылакчыларының хөй кезии — аныяктар. Директор Пүрэвжав коллектив-биле ажылдап билир кижи болду.

Фабрика бүдүүлге планнарын чылдың-на ажыр күүседип, чонның негелделерин төлептии-биле күүседип келгеп. Бо ажылга аныяк директорнуң киирген үлүг улуг. Фабриканың ажылынга чамдык чаартылгаларны тургузар талазы-биле үнелиг саналды эрткен чылын ол бүдүүлге чедирге белгиленген болгаш чораан ССРЭ-ниң чиик үлетпүрүнүң министри эш Тарасов қиирген.

Директорнуң кабинединдеч кижилериниң шүүжү үзүлбес. Келген улустуң айтырыгларынга чөптүг харыны эш Пүрэвжав бөлүп турар. Үүле дээрге ол бөдүүн ажылчындан директорга чедир улуг амыдыралчы орукту эрткен болгай.

Б. ШАРАВНЯМБУ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРӨӨ

Өзүлде дүргедээн

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның үлетпүр бүдүүлгезиниң өзүлдези дүргедевишаая. Чурттуң экономиказының хөгжүлериниң планын 1972 чылдың тос айларының дүргүзүнде күүсеттиниң Информация болгаш харылзаа министерствозунуң тыныткынында чыңалдыр таймылбырлаан.

Чурттуң үлетпүр бүдүүлгедери эрткен чылдың ол-да үезинин дүргүзүнде бүүгеенидээн 8,5 хүү ажыг —1956, 1957 болгаш 1957, 1958 чылдарның дүргүзүнде бүгү үлетпүр бүдүүүшкүнүүң хемчээлин катай алганындан хөй продукцияны бүдүргеп.

Бо чылын көдээ ажылагыйга күзүн тарыыр тараа культураларының, ногаа, чимистиң болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүүдүн өстүргеп.

Үк дыннадыгда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээнин, садыг ажылының экижээнин демдеглээн.

Чурттуң экономиказын хөгжүдеринге бо чылдың тос айларының дүргүзүнде чедип алган түннелдер чыл планын чедиишкинниг күүседиринин бүзүрелдиг магадылалы боол турар деп, дыннадыгда демдеглээн.

Хүлээп алыышкын

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТКның Президиумунуң кежигүнү, секретары Я. Кемпный ССРЭ-ниң Атомнуг энергинны ажыглаар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы А. М. Петросьянцты хүлээп алган.

Найыралдыг беседа үезинде атомнуг энергетиканы хөгжүлер талазы-биле чехословак болгаш совет специалистериниң кады ажылдажылгазының айтырыгларын көрген.

Беседа түннелинде Я. Кемпный Ясовске-Богуницка хоорайда баштайгы атомнуг электрик станциязының тудуунга болгаш ЧССР-ге өске-даа совет специалистериниң дузаламчызын бедин-биле үнелээн.

ЧССР-ниң атом энергиязы

ПРАГА. (СЭТА). Бо чылдың октябрь айы ЧССР-ниң энергетика төөгүзүнге монге демдеглеттинин кирер. ССРЭ-биле дем каттыштырган, словак Ясловск-Богуницке хоорайда Чехословакияның түүп турары баштайгы атом электростанциязынга хөрлээлээр ядро реакциязын эң баштай боттандырган. Ону боттандырары бо чылдың октябрь эгезинде чорудуп эгелээн хөй-хөй физика шенелделериниң бирээзи болган.

Эрттирип турар шенелделер реакторнуң, башкарылга, камгалал системазының байдалын хынаар соруглалыг. Шенеделерге совет эртемденнер болгаш инженерлер киржип турар.

Баштайгы ол атом электростанциязы ЧССР-ге Совет Эвилелиниң дузазы-биле түүп тургускан турар күчтүлүг, чаа-чаа хөй АЭС-терниң баштайгызы болур. Перепективтиг планнарны ёзугаар алырга, 1980 чылга үткүштүр Чехословакияга атомнуг кывар чүүл күүзүбиле ажылдаар сес электростанция ажыглалга кирер. Оларның чылдың-на бээр энергиязы 10 миллиард хире киловатт-шак болур.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери мурнуу-вьетнам найысылалдың мырыңай чоогунда чаачы шеригниң улугулуг алды район болгаш можу төөгүн база шериг объектилерни ракета, артиллериябиле боолаан. Үүс ажыг сайгон солдаттар олген болгаш балыглаткан.

Берге тулчуушкуннар Меконг хемниң шынаазында, Сайгондан 76 километр мурнуу-барыын талада Кайлай хоорайның девискээринде база ортаа шаттарда үргүлчүдеп турар. Патриоттар соңгу талакы секторга дайзынның Дананг девискээринде турушгарын катап боолаан. Сайгон шеригнери дирит күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарга таварышкан.

Америк ужар чүүл мурнуувьетнам патриоттарның туруштарын катап бомбалаан. Стратеттиг бомбалакчы «В-52» самолёттар чүүле сөөлгү чаңгыс хүнүүн дургузунда бээн соңгу можуларже базз Сайгон чоогунда девискээрлерже 18 катап хаддаашкын кылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Ортаа шаттарда дайыддажып турар мурнуу-вьетнам патриоттар октябрьның ийиги он хонуунда Плейку — Контум девискээринге дайзынны аар когаралдарга таварыштырган.

Хосталганың парлазга агеентилелиниң дамчыдып турарындан алган көөрге, хосталганың улусчу чепсектиг күштери он үениң дургузунда 14 дугаар чазагныг чугула оруккга үш көөрүгүү үрээл, дайзынның бир самолёдүн үрей аткан, 200 хире солдадын сайдан үндүрген, хөй санныг шериг чепсээн былаан алган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Пномпень чоогунда Камбожаның дайыддажышкын чорудун турар патриоттары найысылалдан 40 километр черде чазагныг 2 дугаар оруктуу үзе кирип алган.

Пномпень шеригнери можу төөгү Такеонуң чоогунда Кривошүүн чоок-кавызында девискээрлерин осилуган. Патриоттар Сиемреап — Кандал девискээрде база күштүг шавар хаддаашкынны чорудун турар.

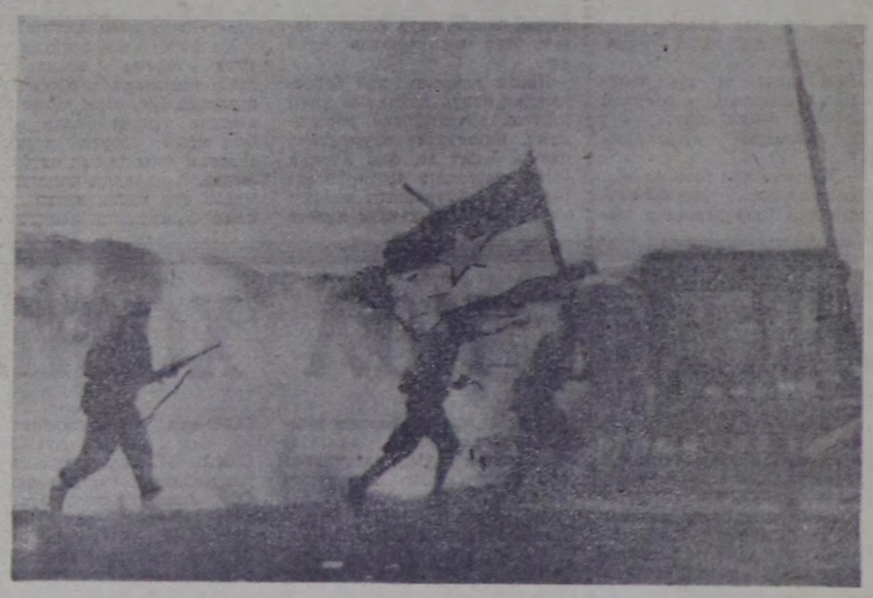

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Мурнуу Вьетнамның соңгу секторунда Митянь хем кыдыында дайзынның камгалалдыг черинче шаап халдап турлар.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ВДР-ниң чазааның медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа вьетнам айтырыының тайзы-биле чугаалажыышкыннарының амгы байдалының дугайында медеглеалди октябрь 26-да парлаан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның долу чөпшээрелиг ёзугаар ВДР-ниң чазаа вьетнам айтырыгны тайбың ёзубиле шиитпирлээр толээде, Американың Киттышкан Штаттарының чазаа-биле чажыт ужуражыышкыннарыны кылыш түрганың медеглеалди диилаткан.

1972 чылдың октябрь 8-тө мындыг чажыт ужуражыышкынга ВДР «Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың» төлевилелиң санандан киирген. Вьетнам Демократтыг Республиканың санандаанын «Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың» төлевилелиң ол айтырыгны шилиишкин шиитпирлээрининң оруун ажыдаар ёзулуг-ла чугула болгаш бөгүүт документ-тир деп америк тала үнелеп көрген.

Октябрь 22-де америк болгаш вьетнам талаларының арагында чөпшээрешкен дугуржулганың кол-кол үүлдерни ВДР-ниң чазааның медеглелиниде айыткан. Ол дугуржулгада вьетнам айтырыын ийи үе-чада-биле шиитпирлээрин айыткан: баштайгы үе-чадада Вьетнамда дайынны соксадыр, Мурнуу Вьетнамга аткылажымышкынны соксадыр. Мурнуу Вьетнам талазы-биле шериг хүзээлегелериниден АКШ ойталаар болгаш мурнуувьетнам чоннуң бөт-башкартылар эргелерни хандырарының принципгериниң дугуйында дугуржур: ийиги үе-чада үеэниде ийи мурнуувьетнам талалар Мурнуу Вьетнамның иштики айтырыгларын кады шиитпирлээр.

АКШ 1972 чылдың октябрь 23-те Соңгу Вьетнамны бомбалаарын болгаш миналаарын соксадыр, ийи тала Ханойга дугуржулга га октябрь 24-те баштай ат салыр болгаш 1972 чылдың октябрь 31-де ийи чурттуң дапшыкы херектер министрлери Парижке ол дугуржулгага албан ужурунда ат салыр дээрзин медеглелде оон ыңай айыткан. Ийи талага дыка улут ужур-дузалыг болгаш Вьетнамның, АКШ-тың база бүтүү делегейниң улустарының күзел-чүткүлүүнге дүүшкеп дугуржулганың чедип алдыгаанын шуут билдингир-дир деп медеглелде онзалап айыткан.

Ынчалза-даа америк тала бодуунуң-на хүлээлгезинге чорүүтүр Сайгонга таварышкан бергелерниге октябрь 23-те чылдагаанынап турганың медеглелде база айыткан. Америк таланың ыңдыг чоруу «Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганың» төлевилелиң ол айтырыгны шилиишкин шиитпирлээрининң оруун ажыдаар ёзулуг-ла чугула болгаш бөгүүт документ-тир деп америк тала үнелеп көрген.

Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа чугаалажыышкынынарның уламдыгын турарының харыысалгазын америк талага онаавышаан, ВДР биле АКШ-тың аразында чедип алган дугуржулга ёзугаар ап турар хүзээлегелерин ол шыңгыызы-биле сагыыр дугуржулганың бадылаан бижимеи болгаш ол дугуржулгага 1972 чылдың октябрь 31-де ат салыр деп айыткан хуусазында өскерилбее ужурлуг деп бодуунуң талазымдан медеглеп турар.

Вьетнамда дайынны дүргеп соксадыр болгаш анда тайбыны катап тургузар соруглга-биле АКШ биле Вьетнам Демократтыг Республиканың аразынга чедип алдынган дугуржулганы доп-дораан күүседирин АКШ-тың чазаандан негээринче бүгү чурттарның чазактарын, делегейниң хөй-ниитизин Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа кыйгырган.

Күжү дөмей, а көргүзүү...

Хову ажылында амгы база бир чугула соруглга болза ажаатынган тараа саваның шуптузуу мал чемнинге болуп алыры, келир чылдың дүжүүдүнге ангыс аңдарылгазың план ёзугаар чедиишкинниг шиитпирлээри болур. Бо ажыл «УТГА 25 чылы» совхозтга канчаар чоруп турарын, допчу-даа бол, чугаалаар болалым.

Иштин-Хем салбырның удуртукчулары ажыл-херечке доктаамал киирээнгей салгапынган 1058 гектар төлдүн 5640 центнер саваның ажаан алгын. Ол ыяшкап ангыс аңдарылгазынга база чогуур өйүнде киргеп. Октябрьның эгезинде 3 агрегат киргеп, а дараазында оларга база 3 агрегат немегшеп Сандак Шаалы, Алексавдр Злобин. Сундуй Шактар ыяшкап ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар ында хөй.

Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглавышаан, күш-ажылдың организастаанының түнелинде Иштин-Хемниң бирги хову-трактор бригадазы 1200 гектар ангысты аңдарган азы план 97.7 хүү күүсеттингеп.

Девискээри дөмей, техниктиг күжү ыяал чок хирезинде, ажылының көргүзүү өске болуп турарын канчаар тайылбырлаарыл? Ажылдың багайы, көргүзүгүүн чаңгыс удуртулганың кошкаанда. Арыскап салбырда байдалды Иштин-Хемге дөмейлээр арга чок. Будүүлге планында 500 гектарның саваның ажаап алыр тургап, ам чүгле 315 гектарның саваның болген.

Ангыс аңдарылгазында 6 трактор агрегадып бижыглаан. Организастыг удуртулганы четпезиндеп, техниканга үрелиишкинниң чылдагаанынындан ажылдың амгы көргүзүү куду болбушаан, бо хүннерге чедир чүгле 118 гектар ангыс аңдартынган. Ажылды мурнакчыларның деңнелиинге бедидери чүгүлө.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ЭВИЛЕЛДИҢ КОЛ ХООЙЛУЗУ

ССРЭ-ниң тургустунганының бежен чыл оонга белеткенип түре, совет кижилер эвилелдиң баштайгы үндезинин салган тоолгуг болуушкуннар болган документтилеже көрүп турарлар. Оларның бирээзи — ССРЭ-ниң баштайгы Конституциязы болур. Ону хүлээп алганы-биле бистиң хой националдыг социалистиг күрүевистиң юридика талазы-биле хевирлеп тургузуушкуну доозукчаан.

ССРЭ-ни турускары — иниилелдиң социалистиг ёзуга чаартып тургузарын, бүгү совет республикаларның экономиказын болгаш культуразын көдүрерин, бистиң Төрээн чүртүвүстүң камгалал күчүзүнүн болгаш делегей туружунуң быжыгарын хавырган шиитпирлиг факторларның бирээзи болуп турар. ССРЭ-ниң баштайгы Конституциязың чогватканы дарыында ол сорулгаларны күүседиринге угланган турган.

ССРЭ-ниң тургустунганың Конституция ёзугаар хевирлээринче партиянын Төп Комитеди, В. И. Ленин оонза киичээнгейни салып турган. Конституция комиссиязының белеткээн Кол хоойлунуң төлевилелин 1923 чылдың июньде партиянын ТК-зының Пленумунга, а оон соонда — ЗСФСР-ниң, УССР-ниң, БССР-ниң, РСФСР-ниң Төп Күүсекчи Комитеттериниң сессиязарынга чугаалажып корулгаан болгаш чүүлдүг төп көргеп. Узатпаавда ССРЭниң Төп Күүсекчи Комитединиң II сессиязы Эвилелдиң Конституциязын хүлээп алган болгайн ону күштүг болгурган.

Ынчаарга Конституцияны 1924 чылдың январьның төнүүзүнде Советтерниң II Бүтүүэвилел съездиниге шуут бадылаан.

ССРЭ-ниң баштайгы Конституциязы бистиң чуртка революсчу өндүр улуг чаартылгаларны илергейлээн. Оон үнделиин болза дең эргелиг улустарның күрүне талазы-биле эки туралыг эвилелдежкинниң ленинчи принциптери, чаа хевирнин күрүнезинин Конституция ёзугаар тургустунарының ленинчи идеялары болуп турар, ында оон ыңай национал республикаларга, хамыктың мурнунда Россия Федерациязынга Конституция ёзугаар тургузуушкуннуң ол үеге чедир чыглынган дүржулгазын база барымдаалап көрген. ССРЭ-ниң Конституциязынга Советтерниң бирги Бүтүү-эвилел съездизиже хүлээп алдынган Декларация болгаш ССРЭ-ни тургузар дугайында Керээ кирип турган. Совет республикаларның чаңгыс эвилелчи күрүнеге каттыжажынның чылдагаавнарын Конституцияга тодаргайлаан. Ол болза хамыктың мурнунда дайын чылдарында үрелген бүдүрүкчү күштерни катап тургузары, ажыл-агый тургузуушкунун, бүтү улустарның болгаш нацияларның культуразын хөгжүдер база чечектелдирер сорулга-биле совет республикаларның сыры эвилелин тургузарының өрежок чугулазы болур-дур. Ийиде, ындыг эвилел чокка делегей империализминиң мурнунга совет республикаларның догуннаа турарын камгалап алыры болдунмас турган ийик. Адактың соолгунде, бодунун аңгы талазы-биле мөзүгү интернационалны болуп турар Совет эргечагырганың бодунун ында республикаларның ажылчы массаларын социалистиг чаңгыс өг-бүле кылдыр каттыштырарын негеп келген.

Совет Федерациязың В. И. Ленин ажылдап кылган дең эргелии, эки туралы барымдаалааны, бот-боттарынга бүзүрежири болгаш дузалажыры дээш ышкаш, ындыг үнделиин принциптери Конституцияга хоойлу ёзугаар быжыглаан. ССР Эвилели болза дең эргелиг улустарның эки тура барымдаалаан каттыжымышкыны болур дээрзин демдеглевишаан, Конституция болза туруп-даа турар, моон соңгаар тыптын кээпдаа болур социалистиг бүтү республикаларга ында каттыжып киреринге эжиин ажылдыл, эвилелчи чаа күрүне дээрге улустарның аңы-дүүмалышкы кады ажылдажылгазының 1917 чылда тургустунган үндезиниерии толептиг боттандырганы ол болур дээрзин демдеглеп турган.

Конституцияга болза ССРЭниң дээди болгаш өске-даа органнарының эргезинге болгаш оларны тургузарынга холбашкан үүлдер кирип турган. Совет федерациязының иеленчи принциптеринге дүүштүр эвилелдешкен республикаларның бүрүп эргелеринге хамаарышкан үүлдер болза Конституцияны ёзугаар ССРЭ-ниң эргезинге хамаарышкан үүлдер талазыбило чүгле кызыгаарлаттынган турган. Ол кызыгаардан ашкаар үүлдерге эвилелдешкен республика бүрүзү бодунуң күрүне эрге-чагыргазын боду тускай боттандырып турган. Совет Эвилели эвилелдешкен республикаларның бүрүн эргелерин камгалап турган. Эвилелдешкен республика бүрүзүнге ССР Эвилелиден хостуг үнер эргени арттырып каан. Республикаларның девискээрин оларның чөпшээрели чокка оскерип болбас турган.

Бир тоо Республикаларның Эвилели улустарының кады чурттаарының, сырый кады ажылдажырының иинти хүлээп алдынган хевири болуп берген чүве төлөде, эргечагырганың дээди органнарын тургузарда, олар болза Эвилелдиң чүгле иинти эвес, харын тус-тус националдарның онза байдалдарын база барымдаалаан турар кылдыр янчаар тургузар ужурлуг турган. Ол сорулга-биле партиянын XII съездизи болза Эвилелдиң дээди органнарының системазынга бүтүүле национал республикаларның болгаш областарның кандыг-даа ылгал чокка төлөөлөр тускай органнарын тургузары эргежок чугула деп үлээп көрген. Съездиниң ол айтыышкынны Конституцияга юридика талазы-биле бижыглаттынгап.

СССР Эвилелиниң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы—Советтериниң Бүтүү-эвилел съездизи, а съездилер арагында үеде — Төп Күүсекчи Комитет (ТКК) болу берген, ол болза дең эргелиг ийи палатадан тургустунган: Эвилелдиң Совединен — эвилелдешкен республика бүрүзүнүң чонунуң санынга дүүштүр олардан төлөөлекчилерин Советтериниң съездизи сонгуур, база Националдар Совединен — мону эвилелдешкен болгаш автономнуг республикалар-

БАРЫЫН-ХЕМЧИКЧИЛЕР — КӨРҮЛДЕГЕ

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ойнга алдар болдурган кадзынин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн ийиги эвлүзинин көрүлдези Кызыл-Мажалыктың Культура бажынынга болуп эрткен. Көрүлдеге колхоз, совхозтардан, Ак-Довурак хоорайдан болгаш район төвүнүн албан организацияларындан келген бот-тывынгыр уран чүүлүн 8 коллективи, нимизи-биле 240 кижи киришкен.

Кадзынин бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинин белеткелин «Большевик» колхозтун, «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның партия, профэвилел, комсомол организацияларының эки организастаанар. Моок түнелинде районга эрттирген уран чүүл көрүлдезинге бирги черни «Большевик» колхоз, ийиги черни — «Шекпээр» совхоз, үшкү черни районнуң Культура бажынының болгаш «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының коллективтери үлешкени таварылга эвес.

Районнуң Культура бажынында, «Шекпээр» совхозтуң клубунда ооларның, Эргн-Барлыкта, «Шекпээр» совхозта ургларның ансамбльдерин болгаш районнуң Культура бажынының, Эргн-Барлыктың, «Шекпээр» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ниити ырларын, танцыларын чыыланнар улуг сонуургал-биле көргеннер. Бот-тывынгыр уран чүүлге мергежилдиг Марита Сарыглар, Светлана Ямбиль, Хомушку Биче-оол, Татьяна Хомушку, Күжүгет Алдын-оол, Ооржак Эрес-оол, Зоя Хомушку, Кулар Кодур-оол дээш өске-даа аныякталрның саны көвүдеп турары өөрүнчүг.

Көрүлдеге концерт программазындан аңгыда угулзалап, аргаан болгаш ыяштан чазап, даштан чонуп кылган уран-шевер чүүлдериниң делгелгезин база организастаан. Орта 5 коллектив, 63 кижи киржип, 130 ажыг уран-шевер кылыгларны экспп делгээн.

Борта бирги черни «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая, ийигизни — «Большевик» колхозтуң, үшкү черни — «Шекпээр» совхозтуң коллективтери эвлээннер. Концерттер көрүлдезинге бирги, ийиги черни эвлээн коллективтерге бааннарны болгаш оргкомитеттиң дипломунуң бирги чергезин тывыскан.

Ниити ыр, ансамбль, танцы болгаш тыва хылдыг хөгжүм талазы-биле бирги, ийиги, үшкү черни эвлээн коллективтерге оргкомитеттиң дипломунуң бирги, ийиги, үшкү чергезин болгаш бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге шилгараан тус-тус кижилерге үнелиг белектерни тывыскан.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының талазындан удуртулганы экижидип, таарымчалыг байдалды тургузар болза мергежилдиглер районда бар дээрзин көдээнин бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези бадыткаан.

Бо көрүлдеге «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының коллективтери киришкенин кончуг багай. Ында уран чүүлге мергежилдиглер хөй болгай.

Чылдагааны чүл дээрге ол салбырларда партия, профэвилел, комсомол организацияларының талазындан кадзынин бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге кичээнгей салбаан. Ноябрь айда болур республиканың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржирибиле 70 ажыг кижи белеткелди эгелээр.

Районнуң адыш төлептиг Кампалаар дээш бүгү талазыбиле шудургу, организастыг болуру чугула. Ындыг болганда бот-тывынгыр уран чүүл кадүлдезинче районнуң партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удурткучу ажылдакчылары кичээнгей салза чогуур.

Т. ТҮЛҮШ.

Командирлер — мурнунда

(ГТО — боттаныышкында)

Чоокта чаа Москва чоогунуң бирги спартакиадазы болуп эрткен. Анаа областың он улуг дээш 39 будүргээ черлериниң удуртукчуларының командазары киришкеннер.

Ол дээрге онаа хевиринин спартакиадазы болган. Ол «Эрес-шудургу, омак-сергек болгаш кадык-чаагай бол» деп кыйгырыглыга адаа-биле боон эрткен маргыдаага будүргүлге черлериниң директорлары, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удуртукчулары, албан черлериниң, килдистериниң болгаш цехтериниң начальниктери — шупту 300 ажыг кижи киришкен.

Маргылдааны ГТО-нуң нормаларын дужаарыны-биле киллган удуртукчуларның хууда үлегери дээрге кандыг-даа ажыл-херекке, эң ылаңгыя күш-культураның массалыг пикчээшкининң калбартырынга эң дээрге агитация болгай.

Клинниң В. И. Ленин аттыг химия волокнозунуң комбинадының удуртукчуларының командазы спартакиадага бирги черни алган. Оларның твистээра-даа чөптүг. Чүге дээрге ында комбинаттың директору В. А. Алексеевке баштаткан будүргүге командирлерү ГТО нормаларын бир дугаарында дужаап эгелээннер.

Комбинаттың ажылдакчыларының ГТО-нуң демдээнин нормаларын дужаарынга белеткенирингө «Химик» деп спортчу клуб улуу-биле дузалап турар. Ында спортчу 20 секцилдары ажылдап турар. Оларда 4 муң хире кижи өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: спортчуң «Химик» клубунда ГТО-нуң кросс талазы-биле нормаларын дужаан турары. Солагай талазындан оң талазынче: комбинаттың комсомол комитединиң секретары Ю. Шибаровков, директорчуң амыдырал айтырыгларының талазы-биле оралакчызы Д. Стебловский, комбинаттың директору В. Алексеев, директорчуң капитал тудуушкун талазы-биле оралакчызы В. Митюнин, капрон-штапель будүргүлгезинин эргелекчизи, спортчуң «Химик» клубунуң даргазы Л. Воронцов, партком секретарының оралакчызы В. Колобов болгаш виско-бобин будүргүлгезинин эргелекчизи М. Бобров.

В. ШАЙДРИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хөөрээрниң чугаалары

3. ЧАСТЫНМААН ОК

(Төнчүзү. Эгези № 252 «Шында»).

Алыяамда холчок кавыгыр болгаш часпас адар чораан мен. дунмам. Улустуң чугаазының шыкаш: «сырбык караан чандыр атпас» аан. Черле ынчаш, тазыг чокка часпас адар кижи кезээде ар-хей боор чоор. Ам безин шеритге-даа, аваа бооларгаарга-даа ынчыг кижилерни өөредип, маргыштырып: тергиидээннерни — дээрге үндүр мактап турарын көрбеспе.

Ада-чүртүп-даа камгалаар, аңчы-мөңчү-даа кижилерге оон чугула чүве чок, кайгалым.

Күзүн — он айда — чиңге аңнар ажык каштарже үнүп одарлаар боор чүве. Ынчаарда оларны аңнаары белеп аңаар. Чүгле одарлаар үелерин эрттирбес херек.

Кежээки одарда Куржаалыны кырлазы аңнап чораан мен. Ам бир шай хайындырым хире болза-ла карангыдап кээп кыдыр орайталя турду. Бо мөөрде курулаарым ол чоор бе деп бодапмышаан, бир мертилекти бакылай бээримге, ийи элик биле ийи хулбус арга кыдыынып ак оргулажыяче мөңбиле деңге оттап үнүдеп келдилер дээ.

Боо тавы хире чоокшулаадыр кедей бергеш, боомну хөлдеп алдым. Баштай кайыын дуктурландыр бериптерин шилий көрүп чыдарымга. оң бажында сес адыр мыйыстыг хулбус черле деңгиг болгу дег. Тас колдуун менче дегей доораларын кээ араазында, шыгаан-шыгаан бооладым-на де. А демги хулбус моөң огуумну хензиг-ле мүрий халып барып дужерде, доордең баткан борбак кара чүве ол-ла тас колдук дужуңа чорда чаа-ла дегди ышкаш. Аңнарым шагда-ла чок, а борбак чүве кээп дүшкей черинде чытпышаан.

Пат аайын тыпшайн чеде бээримге, дырбактыг-дыр-ла! Ядараан кудугур, чоогунда дытка аң кедеп олургаш, олла хулбусче шураарда, оозу быыдай бергеш, а дырбактыг хулбустуң куруг орнуна дужуп чыдырда моөң огум апкаш ол ышкажыл!..

Часпас адар деп чүве олдур, көрбеспе.

4. СЕРЕМЧИЛЕЛ ЧОКТА

Хөөрээр ирей-биле ол-ла оңтала аңаргаа шаамда боруусарың болгаш сиилеп, серемчилел чок чоруктарны көөр хоңуу чок кижи-дир дээрзин экергеп мен. Ындыг чоруктарны биллир каапда бүгү-ле сеткил-сагыжымдан хомудаар, чамдыкта аажок кончуттуна-даа бергилээр болгаш.

Бир катаң каяым мөңгө аажок хорадаан келди.

— Чүү болду, акый ?—деп, эллеспидим.

Ирей элээн үр түве ыыттавайн, даңзазын үзай-үзай хайылады содуп олур. Чүү шаг болганда чугаалавыдыр:

— Ядараан хей боор ол ой... Ындыг ялыларга машина-техниктиң чоп бээр даргалар ыйнаан бо, хүнү-биле үнүүр сыырывыттыас...

Бөртен мал-маган коруп тораапп, дөө кудумчуну куду быдып орарымга ол бир эриин машиназы бажыңының чанында тур-ла. Кадайы ол машинаның соонда бир демиринде бызаазын баглап алган янзы-саап турар болду. Ол кадайны база каңдыг дээр: бызаазын барып-барып ында баглап алган, оске чер чок-даа чүве дег.

Демги ядараан хей бажыындан чоруй дилиниң үнүп келгеп, ору-куду-даа көрүүмейн, машинага олурупкаш, дап-ла берди де, оол. Хөөкүй бызаа машинага четтирип алган кезек буунайнып маңнап чоруй ол хире дүрген үүвеге болгаш тыва хыдыг хөгжүм талазы-биле бирги, ийиги, үшкү черни эвлээн коллективтерге оргкомитеттиң дипломунуң бирги, ийиги, үшкү чергезин болгаш бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге шилгараан тус-тус кижилерге үнелиг белектерни тывыскан.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының талазындан удуртулганы экижидип, таарымчалыг байдалды тургузар болза мергежилдиглер районда бар дээрзин көдээнин бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези бадыткаан.

Бо көрүлдеге «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты, «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының коллективтери киришкенин кончуг багай. Ында уран чүүлге мергежилдиглер хей болгай.

Чылдагааны чүл дээрге ол салбырларда партия, профэвилел, комсомол организацияларының талазындан кадзынин бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге кичээнгей салбаан. Ноябрь айда болур республиканың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржирибиле 70 ажыг кижи белеткелди эгелээр.

Районнуң адыш төлептиг Кампалаар дээш бүгү талазыбиле шудургу, организастыг болуру чугула. Ындыг болганда бот-тывынгыр уран чүүл кадүлдезинче районнуң партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының удурткучу ажылдакчылары кичээнгей салза чогуур.

Т. ТҮЛҮШ.

5. БОЛДУНМААН ДӨЖЕК

Ам Хөөрээр ирей бодунуң даайынын дугайын чугаалап олурду.

— Черле чөгевмес, ол даайым-биле кады бо-ла аңнап чоруп каар кижи боор мен ийин, кайгалым. База-ла кижи чүве болгай ол:

— Доженин удуур элиим кежи түү-да чок хыралып каап-тыр, чээп. Пат-ла элеңгизи четкеш ол чүве ыйнаан. Кышкы элик кежин дөжек кыпырга-ла магадыг боор ийин, чоруптар бис бе? Сен оларның эът-кежин-даа түктежип-ле бергеш сен — дейдир.

Ойталаар эвес мен, шынаала ого кайчан аваа-ла чалгаарап олурар боор дээш кады чорупкан мен, оол. Бо удаада кадыр-берт арт-сын-даа үнмээн бис. Бо хемниң ору — доо-ле чокташ тудушкак аладактары аңнаар деп дутуурушкавыс ол.

Элээн не үр чоруп келгеш, кадыкылыының-даа бараанын көрбедивис. Аң-меңнин ис-дажы-ла аажок. Чамдык вертерде хой оттаал чүве дег шыырлап калыкан, коклаорүктары суг апа дагыыр чүве. Бир ыяштыг кокпа оруккә кирип алгаш базып олурарывыска, ыяаар мурнувуста бир-ле чүве кизир-казыр кыныып турар мындыг. Даайым кезек дыңнаалап тура, аажок амыраан шинчилиг сымыроокы-дыр:

— Ында моөң салып каан дуулаам бар чүве, ыйгак тут туна бергеш ышкаш-тыр, даап-шимээнин корбесне. Ам амыраан бис, чээп, түгле этпи шаанче чүктеп билир ол-ла. Ооң кежи дээрге, чогум-на тергиин дээш дожек ол болбазыкпе. А эъдининң чамдыызын маңаа суп каап, катап кээп алыр болган-дыр ийин, чээп.

Оон башка чадаг улус төдүзүн кайын уур бис оң...

Даайым-биле серемчилелдивис аажок чоокшулап барла чор бис. Мырыдай чеде бергеш көөрүвүске «тергиин дээш дожек ыыпыр кештиг» мыйгак эвес, элик боон-тур. Ыя араазында ботдуна бергеш ол ыйнаан— черде калбара бергеп чыдыр-ла. Даайымның караадааны аажок чугаалаңын тур:

— Ядараан, мыйгак деп амырай бербедим бе, моөң канчан ыыпаар кире бергеш ол? Ам канчаар, хүн орайтаан-дыр, доң быкыы черге хонар эвес, чаңаалы че! А эликтиң сен спортчу аң, мен кодур адык-биле үреңдежип чорбас мен.

Даайымның аайындан эртөр эвес мен, эликтиң мойнунда дейир дузакты адырып каапкаш, хемниң кыламе дожуң куду холдарындан элээн куй-бурады спортчу олурумда, сапалдай-дыр:

— Ол кодур элиик аңаа дыштанып чыткай аан, таакпылап алмылам, чээп.

Элээн үр аан-саап чүве чугаалажып, таакпылап олурувуста бир-ле чүве диртилей-дир, хая көрүндүвүс: демги элиивис дөө-ле кураңайның бар тор. Даайым чугле:

— Хайыран эътти!—дидя.

— Ам кюп эъдя эътсег, кежи кепсиг аңаарын биллеп эвес мен, -даай... Черле ынчаш аң-дузакты чер болганга салып чоруурга багай-ла болгай, шуут доруглуг херекседер ышкажыл ол. Өскюр оваа-ондак болза канчаар,— деп, даайымны чемчеледим.

Даайым аалга кирер түүдээ ыыттавады.

Монгуш ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ЭВИЛЕЛДИҢ КОЛ ХООЙЛУЗУ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арыда).

четтерин боттандырган, оон түнелинде ССР Эвилелиниң хүрээлелиниг эвилелдешкен республикалар эргелиг болуп Туркмен ССР болгаш Узбек ССР киргеннер, а 1929 чылда — Тажик ССР киргеш. Оон ангыда Октябрь революциязыбиле чаартынган национал-ның политика талазы-биле хөгжүдеп чаа-чаа автономнуг республикаларны болгаш областарны, национал округтарны тургускулаанынга илереп.

Ол өскерлиишкиннер чугула болуру-биле кады 1924 чылдың Конституциязының принциптерин өскертпээн. Ынчангаш ССР Эвилелиниң 1924 чылдың январь ортаа үезинде бистиң чуртка социализм колдуунда тургустунган турда, Конституциянның социал-экономиктиг үнделиннерин улам мындыг ужуруунда, 31 чылдарның

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чылда үдезиледиттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 29 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 256 (9024). ортаа 2 нов.

Коммунистиг партияның дайынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ТАРААНЫ— ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Рязань, Тула, Амур, Москва, Смоленск, Пермь, Брянск, Калинин областарының болгаш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырып, ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышпышаан, дүжүт ажаан алырын организастыг эрттирген, улус ажыл-агыйының планында көрдүнгенниден хөй тарааны күрүнеге савалап берген.

Хүлээп алыышкын черлеринге Рязань областың тараажыларындан 458 мун тонна, Тула областыындан — 356 мун тонна, Амур областыындан— 266 мун тонна, Москва областыындан — 219 мун тонна, Смоленск областыындан — 190 мун тонна, Пермь областыындан — 189 мун тонна, Тыва АССР-ниинден — 132 мун тонна, Брянск областыындан — 131 мун тонна, Калинин областыындан — 130 мун тонна тараа кирген.

КЫШ-ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЛДА

Кыш — малчыннарның, бүгү көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилеринге шыңгыы шылгалда. Бо ыштаглаашкының бирги чартыы юбилейлиг чылды чедиишкинниг доозар дээш бүгү улусчу чарышты түңнеп көөрү-биле өнзаланып турар.

Бо теогүүлүг юбилейлиг чылдың көдээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкининг доозар, ыштаглаашынга белеткелди харыысалгалыы-биле көөрүнче партия организацияларының улуг ынчаңгейни санып турар. Бистиң республиканың көдээ ишчилери, түскай эртемниглер, удуртукчулар 1972-73 чылда мал ыштаглаашкының бүрүн белеткелдиг уткууруунуң бүгү болдунар хемчеглерин ап, боттандырып турар.

1971-72 чылдың кыжы Тывага улуг бергедээшкиннерлиг болганы кыжга-даа билдингир. Ооң бир чылдагааны ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузуп албаанында. Оң четпес уржуктарны натаптавас дээш нурлавырлаттынган мал чемин намныг чарыгдаары — кол сөрүлга.

Бо чылын сөөк эрте дүшкен. Агаар-бойдустуң эрте сооганы малчыннарның кышка белеңнин чайгаар-ла шылгап эгелээн деп чугаалап болур. «Өөк» совхозтуң Аржаан, «Межегейниң» Кара-Булуң сүт-бараан фермалары, «Тээли» совхозтуң чамдык хөймүлэри кышка ыяк белеткелдиг үнүрашман.

Ниитизи-биле республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузу эгелеп турар кыштыг көшкак белеткелдиг үнүрашиналың фантылар бадыткап турар. Колхозтар болгаш совхозтар ниитизи-биле 321.450 тонна бөдүүн мал чемин белеткеп алыр турган болза, ам-даа 72.855 тонна четпес болуп турар. Бөдүүн чем кылдыр ажыттаар саваңны ажаап алырын чамдык ажыл-агыйлар чугулага көрбейн турары четпес. Эрткен кымын саваңны безин өскө черлерден сөөртүр үнүргә таваржып турган Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик кышкаш районнарның чамдык ажыл-агыйлары саваң сараатгаарының чогумчалыг өйүн чүге эрттирип турарын? Саваңны болуп, сөөртүп алырынче бүгү күштү мөөңнээри ажыл-агыйларның удуртунчуларының, партия организацияларының чугула сөрүлгазы болур. Күскү хову ажылдарындан хосталган трактарларны, автомашиналарны саваң сөөртүрүнге бүрүн ажыглаар херек.

Чулуитуг болгаш концентраттыг чемнер курлавыры бо чылын база четче күүсеттинимзин. Колхозтарда болгаш совхозтарда белетиттинген 321.611 тонна силосту, 87.084 тонна концентраттыг чемнерни чарыгдап эгелезе чогуур үезинден эрте ажыглап киргенин барымдаалап көөрге, оларның нурлавыры база четпейн барып болур.

Кышны үеде малды суг-биле хандырары чугула. Амгы үеде республиканың колхозтарында өрүмнеп наскан 75 кудуктуң 61-ри белен, а артканнарын амгы үеде септеп кылып турар. Кышкы үеде моданнарга суг чедирер автомашиналарның четчелээшкинин, оларның септелгези саадап турарын айтыр херек. Ылаңгыя шээр малды, харга идеген оюрбайн, суггарарын, бүгү азырал малды чылыг суг-биле хандырарын организастаар ужуралуг.

Мурнакчы ажыл-агыйлар кыштаглаашкынга белеткелди баш удур чарудун келгенинниң түңнелинде кажааларны, мал чеми белетиизер цехтерни, малчыннарның чурттаар өран-савазын септээрин, тударын доозуп турар. Ындыг ажыл-агыйларга Барыын-Хемчиктиң «Бөлүшевик», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтары, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан, «Межегей» совхозтуң Доора-Хадың салбырлары хамаармыр. Оң ажыл-агыйлар кышты белеткелдиг уткуп турар.

Кыш дүжүп келген. А малчыннарның чурттаар бажыңнары-даа, малының турар одек-кыштаа-даа белен эвес черлер хөй. Оң талазы-биле колхозтар биле совхозтарны аңгылай алыр болза, совхозтарда байдал дээре болуп турар. Совхозтарның кыш ажар малының кажаалары четчир, оларның септелгези болгаш тудуу колдуунда дооступ турар, а колхозтарда ооң саны безин чедиишпес. Ылаңгыя хөй, хаван кажаалары чедиишпейн турар. Кышкы кажаалар септелгези, оларның тудугдары колхозтарда-даа, совхозтарда-даа саадап турарының чимектери бар. Чижээ, «Тес-Хем» совхоз күскү хову ажылдарынга төп районнарның ажыл-агыйларынга белаарга эвээш үеми чарыгдаан хирезинде. Берт-Даг, У. Шыпаа салбырларында малчыннарының кажаа-хораазын кышка белеткеп киробээн. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында малчыннарның байдалы ооң дээредевес, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Көк-Чыраа сүт-бараан фермаларында кажаалар септеттинимээн хевээр.

Кыштаглаашкын, өске чугула ажылдар кышкаш, мал ажыының кадрларындан дөрт хамаармыр. Ындыг турбуже, ажыл-агыйларда инек кадарчылары, быжаа, хаван ажаакчылары, чылгычылар болгаш мал тарып бөөдадыр техниктер дээш кышкаш ажылдакчылар колхозтарда болгаш совхозтарда ынчага четчелеттинимзин канчап-даа таарышпас. Партия, совет, ажыл-агый органнары бо айтырыгже өнза ынчаңгейни салып, кадрлар шилиттезин экижидип, оларның биилиг мергежилиниң өзүлдезин бедидер ужуруглуг.

ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл болур оюнга бистиң көдээ ажыл-ишчилеривистиң төлептиг белээ — ыштаглаашкынны бүрүн белеткелдиг уткууру болур. Бо чугула ажыл колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, чер-чергелерниң партия, совет, профсоюлар, комсомол организацияларының ынчаңгейниниң төвүнге турар ужуралуг.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛДУҢ ХҮНҮ-БИЛЕ БИСТИҢ АЛДАРЛЫГ АНЫЯКТАРЫВЫСКА ИЗИГ БАЙЫР!

БИИ-ХЕМНИҢ ОГЛУ, КЫЗЫ

ССРЭ-ниң тургустуунганымнан бээр 50 чыл юбилейин төлептиг уткувушаан, бистиң чуртувустуң комсомолчулары болгаш аныяктары Ленинчи комсомолдуң 54 чыл оюн күшажылчы белектер-биле байырлап эрттирип турарлар. Теогүүлүг улуг байырга көскү чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш тура-соруктуг, күжениишкинниг ажылдап турар. Юбилейге тураскаатказ социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазыбиле Биин-Хем районнуң аныяктары чүүү кылганының дугайында айтырыгга, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Кара-оол Хелии-оол «Шынның» корреспондентизиниң даразында харыыны берген.

— Бистиң Биин-Хем районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары күрүнеге тараа садар планны ажыр күүседирээрге улуг үлүгүн киргеннер. Үшкү кварталда сүттүң, эттиң, дуктуң планнары база ажыр күүсеттингеш. Районнуң оолдар, кыстары улус ажыл-агыйының кайы-даа адырларында эрес-шудургу ажылдап турар.

Районда комсомолчу-аныяктарның саанчы 5 звенозу, мал чемнери белеткээр 7 звенозу ажылдап турар. «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбырында аныяк чолаачылар звеноларының база бар. Комсомолчу-аныяктар бригадалары, звеноларының аразында чарыштыг. Чарыштың түңнелиин үндүрүү, тиилекчилериин тодарадып турар бис. Районнуң саанчыларының чарыжында бирги черии Туран фермазында комсомолчу-аныяктар звенозу алган. Анда комсомол Төп Комитединиң шилчиир выпшеин тывыскан.

Күскү дүжүт ажаан алышкынынга Иван Титовтуң чолаачылар звенозу шалыпчы ажылдаан. Мал чемнерин белеткээринге «Саян» совхозта Владимир Плотницкийниң аныяктар бригадазы күш-ажылчы үлүгүн киргеп.

Кижилер аразынга социалистиг чарыштыг организастап, ооң түңнелдерин үндүрүү турарын база доктаатказ бис. Ооң тиилекчилериинге «Саян» совхозта саанчы Люба Маады, «Кызыл тараачын» колхозта Зоя Седикей, Зина Шагдак, Мария Седикей олар эрткен 9 айларда бир саар инекке оналаштыр 1916—2140 кг сүттү саап алган. Ол-ла колхозта авыяк малчын Чамыян Кара-оол, «Саян» совхозта Өшпей-оол Салчак бир хойдан 3 кг дуктуг кыргыш, дужаагаш.

Республиканың болгаш ооң талазы-биле хөй кыргыының маргылдаазынга Надежда Карбы, Зина Ламажык болгаш оске-даа аныяктар бедик көргүүлерии чедип алган. Оларның шалыпчы ажылжин бедик үнелеп, дыштанызга бажыңнарынга баар халас путёвкаларны берген.

Күскү дүжүт ажаан алышкынынга 120 ажыг оолдар, кыстар идепкейлиг киришкеп. Чаагай үнген тараану ажаан алырынга комсомолчу комбайнер Валерий Найдың удуртказ авево бедик тергүзүүлерлиг болган. Ол ышкаш «Саян» совхозта комбайнер Боомаа Маадыр-оол тараа кестирериниң хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген.

Туранның № 1 школазы, Аржаан, Ооң суурларда школаларының өөреникчилерн, илаңгыя Кызылдың политехникумунуң, № 35 удут училищелиниң сургуулдары бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга демниг киржип, шаңарже киргеп муң-муң тонна тараану арыглап, куртадып, күрүне планын ажыр күүседиргеге үлүгүн киргеп.

Биин-Хемниң аныяктары Ленинчи комсомолдуң хүнүне күш-ажылчы белектерлиг ужуражып, ССРЭ-ниң тургустуунганыдан бээр 50 чыл болдур оюнче чаа-чаа чедиишкиннерлиг бар чоруурлар.

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ШКОЛАЗЫ

Хову-Аксы географтыг картага чок турда-ла, улус Совет чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан аныяк тудугжуулар, дар ажылчыннары, монтажниктер, түскай мергежилдиг кижилер чыглып келгеш, кобальт комбинадын тудуп тургусканнар.

Чоокта чаа бис аңаа чораан. Михаил Кыргыс-биле ужуражы бердивис. Ооң харычүгле чоорби ийи. Шеригге албан эрттиргеп соонда, ол комбинатка ажылчын болуп кирип алган. Түскай мергежилии чок аныяк оолдуң рудникке ажылдап өөренириинге комсомолчу өөрү улус дузаны чедиргеп. Ол шалыпчы аныяктарның саналын саугаар комбинатта өөредилге курстары ажыттынганын Михаил сөөзүрелии биилип каан. Дуржулгалыг мурнакчылар чаа келгенниерге биилиг-мергежилии дамчыдып бээр соруглалыг курстарның орнунда ам профессионал-техниктиг училище ажыттынган.

Комбинаттың аныяк ажылчыннарының аразынга мергежил талазы-биле көрүдеконкурсту эрттирери чапчыл болган. Ындыг маргылдаа чоокта дагжыларның аразынга болуп эрткен. Михаил Кыргыс бо маргылдаага багай эвес киржип, дээрелериң бирээш болган.

Аныяк ажылчыннарның бот-идепкейи-биле комбинатта хөй-хөй ажылдар кылдыныл турар. Аныяктарның техниктиг дешилгеге совуургалың өөренип көргеш, заводта чогаадыкчылар база чаартыкчыларның дуржулгазын өөренир чөвүделди тургускан. Аңаа бүгү-ле ортектиг саналдарны өөренип көргеш, эки дээш саналдарны киргеп түскай номну үндүрүп шиитпирлеп алганнар. Ук номну белеткеп желээнвер.

Л. БОСЕНКО.

КОМСОМОЛЧУ ХОЙЖУ

Кал-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң аныяк хойжузу Чамыян Саичай малчынная ажылдаа-ла ам дөрт чыл ажыл турар. Ол чыл бүрүде-ле багай эвес көргүүлерлиг болуп келген. Ооң коданында ам төрүүр 500 ажыг хой бар. Аныяк хойжу бодунуң күжү-биле 10 тонна ситсиин белеткээп, ону Суглуг-Ойда кыштаанда чедирип алган. Ол кыштаан ий-шаанда септеп белеткээп, ам ыяаар көжүп алган. Совхозтуң малчынарының ортузунда калбаргап чарышка киржип, келир чылын 100 хойга онаашыр 100 хураганы алырын ол хүлээнген.

Комсомолчу хойжу бодунуң билиг-мергежилии бедидип алыр талазы-биле ажакок чүткүдүүр. Ол эрткен чайын Кызылга ийи ай хуусаалыг түскай курсту дооскан, аңаа өөренип алган чүүдүн эш-өөрүнге дамчыдып берип, бодунуң хойжу ажылынга практика кырынга ажыглап турар.

Ч. Саичай техник-осеменатор мергежилдя чедип аалган. Бо күзүн хой тарып бооздылгазының үезинде, бүгү коданнарның хоюн тарын бооздырынга үлүг-хуузун киргеп. Ооң аңгыда Ч. Саичай совхозта хой ажылын удам экижидер талазы-биле бодунуң санал-онаалын түскай эртемниглерге бо-ла киргеп, сүмелээн турар.

Б. ДУДУПОВ, совхозтуң кол зоотехниги.

Аныяк мелиораторларның слёду

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр. В. Калишевский дамчыткан). Полесьениң тулааларында болгаш Кубань хөолбектеринде, Ортаа Азиянның курган ховуларында, Крымда, Поволжьеде, Ыраккы Чөөн чүктө — чурттуң хөй-хөй булуңнарында чер мелиорастаарының калбак программазын боттандырып турар. Ук программаны Коммунистиг партия төлевилээн. Ажыглаар черлерни чаартыры дээш массалыг походка аныяктар идепкейлиг киржип турар. Ленинчи комсомолдуң өөрүлээнинден 400 мун хире оолдар, кыстар мелиорацияның чаа тудугларында ажылдап турар. Ол тудугларның 17-зи—онза чугула, бүгү-авиледиң комсомолчу шалыпчы тудугларының болгай.

Дүүн Краснодарга бүгү акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның төлөдерв—күр черлерни ажыглалга шиитпээнин алырының эң эки 900 хире ажыл-ишчилери бүгү-авиледиң аныяк мелиораторлар слёдүнга чыглып келген.

Аныяк мелиораторлар слёттуң киржикчилеринге СЭКП ТК-ның байыр чедирген чагаазын улуг сорук киришкининг уткаан. Чагаазы СЭКП ТК-ның Кодаа ажыл-агый комдизиниң эргелекчизиниң бирги орлакчызы В. А. Карлов номчуп дыңнаткан.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чер мелиорастаарының программазын боттандырарынга комсомол организацияларының, комсомолчулар биле аныяктарның ролюн бедидер дугайында» ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников илеткел кылган. Чүс-чүс мун комсомолчулар болгаш аныяктар ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл оюн төлептиг утмууру дээш чарышпышаан, бүгүн элезиннинг ховузарже, тудаларже массалыг пыпар халдаапкынга киржип турар. Чуртка ажыглаттынмайн турган 2 миллион гектар черни Ленинчи комсомолдуң өөрүлээнинден чорудун бөрген ажыл-ишчилериниң дузазы-биле 1969—1972 чылдарның дургузунда тарыалга төөлдерни болдурган. 10 миллион гектар черге одар-белчиирлерни тургускан деп Е. М. Тяжельников демделээн.

Аныяктар чаа беш чыл планының онаалдаларын алдарлыг күүседир деп, слёттка боттарының коллективтеринии өөрүлээнинден сес алганнар партияга болгаш чазакка айыткаан.

Слёттуң киржикчилери СЭКП ТК-га чагаазын кайгамчык улуг кедергүүшүнүг хүлээп алган.

Слёт чуртуң бүгү аныяк мелиораторларынга кыйгырыг база үнүргеп.

Кыштаглаашкынны организастыг чорудар

Кал-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының түскай эртемниглери кыштагларны баш бурунгаар септеп, белеткээринче улуг кичээнгейни салып келгеп болгаш бо хүннерде кыштаглаарже организастыы-биле көжүп эгелээн.

Малды кыштан хүр ажыларда кол чүүл — ооң баш саныңга четчир чемни белеткеп алыры канчаар-даа аажок чугула рольду ойнаары кымга-даа билдингир. Совхозтуң тараажылары бо чылын чаагай түжүттү чидириг чокка ажаап ап кызымакай ажылдап келгениниден ангыда мал чемин белеткээрин, силос салырынга чугула культура— кукурузаны ажаап алырын тараа ажаалдазы-биле денге бедик темпиге чоруткан.

Совхоз мал чемин белеткээр планын чедиишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга, сигении 1938 тонналы белеткээр турган, чогуур хуусаала планнан 4 тонна хөй сигении белеткээн. Силосту 7500 тоннашын орнунга 8527 тонна кылдыр салган, планны 113 хуу күүсеткен. Бо дээрге планнан ажыр 1027 тонна силос белеткеттингени ол. Ол ышкаш план ёзугаар 800 тонна тараану мал чеминге белеткээр тургаш, херек кырында 1010 тонна арбай болгаш чаагай суланы мал чеминге ургаа болгаш малдың биижиг чемсуурун четчир санныг кылыр тургузуп алганывыс өөрүнчүг.

Совхозтуң хөйжулары чаа төрүттүнген хураганнарга бедик-биле, ики шыналыг сигении боттарының күжү-биле белеткээр деп сорулганы салгаш, Бүрен-Хем унуун сургаттыг черлериниден 8 хөйжулар тергиин ики шыналыг, витаминниг кок сигении белеткээш, кажаалап алганнар. Хөйжулар нитизи-биле 53 тонна ики шыналыг сигении белеткээннер.

Мал чемин белеткээр ажылга Хайлыглыг бригадазының трактористери Чаш-оол Биженоол, Александр Маныынмаа, Кара-Суг бригадазының механизаторлары Мингияр Момбуртук, Биликтиг Надир, хөйжулар Ам-оол Дамбыл (10 тонна), Анчы Ложан (8 тонна), Н. Назыты (8 тонна) сигении белеткээнин, эш-өөрүнүң аразындан шылгарап үнгеннер.

Мал кажааларын, малчыннарның чурттаар бажыңнарын кышка белеткээр ажыл совхозта доозуган. Кышка белеткел ажылынга мыйыстыг бода мал фермазында коммунист Базыр Анай Сатовнага үүрткан бригадазы багай эвес ажыллаан. Олар мал кажааларының, малчыннарның чурттарга бажыңнарының үүрмек септелгелерин боттарының күжү-биле бүрүн доозуп алганнар. Ол ышкаш соңгаарладып болбас, ол-ла чугула ажылларга пенсионерлер Омзаар Шет, Чаш-оол Октугбай олар улуг дузаны чедирип эки ажылдаанын демделээр ужуруг.

Хөйжулар боттарының кыштагларының көжүнин коптарып, үүрмек септелгелерин боттарының күжү-биле кылып алыры чапчыл апаргынын демделээри артык эвес. Ындыг үүрмек септелгени хөйжулар шагда-ла доозканнар.

Совхозтуң дирекциязы чери хөйжуларны сууржун байдалче шилчиирининче улуг кичээнгейни салып келген. Хөйжуларны чуртталыры-биле совхозтуң теп сууруна эртken чылын чаңгыс ааа чурттаар 6 бажыңны, бо чылын 4 чаа бажыңны тудткан. Ам совхозтуң 7 хөйжуларының сууруна чурттап, эдлечелиг калыг ёзугаар ажылдап турарлар.

Үстүнде айыткан чедиишкиннер-биле чергелештир амдаа чедир кылдыымаан чүүлдер барын айтыр херек. Хайырлыгга 600 хой кирер чаа кажаанын тудуун ам-даа доозылаан болуп турар. Олче ойлаанда чогуур кичээнгейни салып турган болза, ук кажаанын тудуу шагда-ла доозулган турары билдингир. Оон-биле чергелештир ырак одарларда 5 хөйжуларның чурттаар бажыңнарында печкалар ам-даа бүрүн септеттинимээн.

Бар четпестерни дарый уткаан, кыштаглаашкынны организастыг чорудары—чүгле малчыннарның херээ эвес, совхозтуң бүгү ишчилериниң мурнунда салдынган көл сорулга.

С. КУМАЖИК, «Бурунгаар» совхозта партия организациязының секретары.

ААЛЧЫНЫҢ АЯН-ЧОРУУ

Совет чазактың чалаанын баатыр ССРЭ-де албан ужурунда чорун турар. Италияның Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Джулио Андреотти октябрь 27-де Москвадан Тольяттиже чорушкан. Италияның чазак баштыңы Совет Эвилелиидеп чоруттар мурнунда Ленинград биле Киевке база чораан.

Италияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шиитпиттинген Внуково аэродромунга Д. Андреоттиин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Дергазымның бирги орлакчылары К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, өске-даа албан кижилери үдээн.

Италияның Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Джулио Андреоття ол-ла хүн Тольяттиге чедө берген.

Италияның чазак баштыңы Волганың автомобиль заводуже чораан.

Д. Андреоття болгаш ооң үдеп чоруурлар ол будурулге черинии девискээрииге чапчаа будурлеп «Жигули» автомобильдер-биле аян-чорук кылган. заводтуң цехтерии, машиналар эштээр ажылдың чоруп турарын сонуургап көрген.

Италияның Министрлер Чөвүделиниң Даргазы ооң соонда Волганың В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязын көрген.

Ажылчы чоннар депутатларының Тольяття хоорай Совединиң күүскому хүндүлүг аалчыга шайлалга тургускан.

(СЭТА).

СОВЕТ-ЯПОН САДЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

Японияга Якутиниың девискээриинден совет бойдус газыын бөөр дугайында болгаш ол сорулгага ажыглаар дерптерии, материалдарны Японияның ССРЭ-ге чөлөи бөрээр бөөрииң дугайында айтыыр талазы-биле чугаалажыышкынныңарның башгайгы үе-чадазы октябрь 27-де Москвага доозулган.

Чугаалажыышкыннар октябрь 23-тен 27-ге чедир орткен. Аңаа совет төлөөлерии ССРЭ-ниң баштыкы садыг министрииң орлакчызы Н. Г. Осипов, япон төлөөлерии — бойдус газының айтырыгларының талазы-биле Япониянын түскай комиссиязының даргазы, «Токио газ» компаниязын президентизи Х. Андзай баштаан.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА „МЕТЕОР“

СЭТА-ның дыңнадыы

1972 чылдың октябрь 27-де Совет Эвилелиинге Черниң агаар шинчилелиниң «Метеор» спутнигии салып үндүргеп. Спутнигти ортаргайже салып үндүргени агаар байдалын шаяпкын хайгаарап көөр амыглга амыглаарынга эргемчен чугула агаар шинчилелиниң медээлерии алырын хандырар ноо сөрүлгалыг.

Спутникте тургусчан аппаратура чөгүмчалыг амылдап чоруур. Башкарылга-саналга төөү келген медээлерни сайгарып амылдап турар. Агаар шинчилелиниң медээлери ССРЭниң гидрометеорология төвүнге келирге, оларны сайгарып амылдааш, амыглаар.

Комсомолчу чалыы салгал. БУРУНГААР БАС!

70 ЧЫЛДЫҢ КӨМСОМОЛЧУЛАРЫ

Октябрьның 29 — ленинчи комсомолга, ооң хүрээлеңиге өзүп дадыккан болгаш ооң школазын эрткенверге, бүгү совет кижилерге улуг байырлаадың хүнү. Комсомол богун 54 харлап турар.

Аныяктарның коммунистиг эриидели — комсомол болза, аныяк салгалды коммунистиг идеяларга, совет патриотизмге, күш-ажылды коммунистиг бай-биле көрүнге кижизидер талазы-биле ооң угаан-бодал болгаш күш-дамыр сайзыралынга чанчаар-даа аажок улуг үлүгүн киирген. Комсомолдуң эрткен оруу чаагай алдар-биле бүргеттинген: хайваты дайынның кадыг-берге чылдары, аар берге 20 чылдарның үезинде чүрттүң хоозуразы ажыл-агыйның катап тургузары дээш комсомолчу-аныяктарның шудургу күш-ажылы, улус ажыл-агыйын эдэ дериг чеңгелээринге, бешчылдарның чаа тудугларынга аныяктарның бирги одуругга ажылдаан турганы. Ада-чүрттүп Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг чоруктары, бистиң чүртка социализмниң түрлүгүнга чедир тиилелгезиниге киришкеш, коммунизмни колбаа-биле тургузары дээш шалычы ижи болгай. Ол дээрге бистиң ада-иелеривистиң, акыларывыстың эрткен оруудур.

Чылдар эртип турар. Амыдыралдың овур-хевири хүн бүрү оскерлип, чаартының, сайзырап турар болгай. Совет улустуң амыдыралында улам өндүр-бедик сорулгалар тургустунуп турар. Төрээн чүртүвүс улам сайзыразын, улам күүзүүр болаун дээш тургузукчу, чогаадыкчы улуг ажыл-хереректерге бо чылдарның, богунгу комсомолчулары дадыган турар.

Бистиң чүртүвүстүң аныяк салгалдарын тургузукчуларының салгалы деп адап турар болгай. Коммунистиг партияның кижизиткени совет аныяктар болгаш ооң авангарды —Ленинчи комсомол ада-өгбелерниң алдарлыг чанчылларын, бирги ээлчегде күш-ажылчы чанчылдарын ыдыктыы-биле кадагалап, ону улам хогжүдүп турар.

Совет аныяктар бүгү совет улус-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, тоску бешчылдың планнарын, сорулгаларын чедимишкиниг шиитпирлээр дээш кызымак демнеглиг турар. Партияның хөрээ дээш, ооң тодаргай даалгаларынга харыы кылдыр аныяктар күш-ажылга чаа чедимишкиннерни чедип ап, алган хүлээлгелерин хүүсеп бетинде күүседип турар. «Аныяктарның шалычы күш-ажылын, мергежилиг болгаш тывыгыр чорууп — беш чылга» деп лозунгун адаа-биле үлетпүр-бүдүүлгелеринде, колхозтарның, совхозтарның фермаларында, хөвуларында аныяктар бодунуң күш-ажылчы үезүн киирип, ССР Эвилелиниң бежеп чылын тодептиг уткуур дээш үүлелеп бүдүрүп турар. Июль 1-де эгелээн бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының күш-ажылчы ээлчээнде 121 бригада киржип турар болгаш күсвү дүжүт ажаан алышкынында немелде бригадалар болгаш авеволарны тургускан. Оларның дугайында хойнуу чугаалаан болуур.

Үлетпүрде, тудугда, транспортта, коммунал болгаш ымыдырал хандырылга черлеринде комсомолчу-аныяктарның 48 бригадазы ажылдап турар. Оларның хөй кезии бүдүрүлгеде бедик көргүзүлгени чедип ап, боттарының шудургу ижи-биле улус ажыл-агыйының планныг даалгаларын күүседиргге толептиг үлүг киирип турар. «Тыва дээр-дүгүү» комбинатта бедик чорттуг даг-дүгүн арыгаар дехтиг комсомолчу-аныяктар ээлчээ тос айларның планын чедимишкинниг күүседип, эң бүдүрүкчүлүг ажылдан келген. Ол ээлчегин Тыва АССРниң Дээди Советиниң депутады Д. Дүктеп-оол удуртуп турар. «Тыва кобальт» комбинаттың электростанциязында Николай Сорокининиң баштап турар ээлчээ коллективте социалистиг чарыштың бирги одуруунга чоруп келген.

Сураглыг тудугжу Е. Краснобаеваның комсомолчу-аныяктар бригадазы ээлээн каш чыл улаштыр шалычы ажылдыг бригадаларның санында кирип турар. «Тыва тудуг» трезиниң ол-ла № 48 тудуг эргелеринде В. Долинина удуртуп турар аныяктар бригадазы база-ла мурнакчыларның одуруунда киргеп.

Республиканың мал бажын өстүреринге, ооң продуктулуун аныяктар идепкейлиг ажылдан келген. Мал ажылында комсомолчу-аныяктарның аввэш эвес хойжу, өшкү бригадалары, сүт-бараан фермалары бар.

Чөөп-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Чаңгыс-Шивиң деп кадыр-берт даглар аразында хонаштарында комсомолчу-аныяктарның өшкү бригадазы бар. Бригаданың 16 кежигүнүнүң 7-зи комсомолчу, 4-түү хоочуп малчын. Бригаданы ортумак эртемниг комсомолчу Монгуш Томүр-оол удуртуп турар. Бо юбилейлиг чылда бригада алган хүлээлгезин чедимишкиниг күүседип, төрүүр чүе өшкүге онаатыр 89 аваапы алган болгаш өшкү бүргүзүнден 520 грамм дүк кыргып алган. Бригаданың күжү-биле бир чүрттелга бажыңын тутканы. Кыштаглаашкынга бүгү талабиле белеткенип. 100 ажыг тонна сигенин кезип, кажаларын септеп алган. Шидыгларын санывга Эрзинниң «Чаа орук» колхозунда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы база санадып турар.

Комсомолчу-аныяктар коллективтеринден СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Доргүнде сүт-бараан фермазын база мактап болуур. Ол дээрге республикада бүгү талазы-биле эки көргүзүлгүг фермаларның бирээзи, аныяктарның СБФ-ларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизе, чылдың-на улуг чедимишкиннерлиг болуп турар коллектив.

Бистиң богунгу аныяк ооллар болгаш кыстарывыс үениң толептиг салгакчылары болуп турар дээрзин ол коллективтерниң, ооң келиңүперинең үре-түңнелдиг ажылы хереченип турар. Оларның кижи бүргүзүнүң онза үүлүү чүдел дээрге, күш-ажылче чүтүүл, шалычы ниш, чогаадыкчы, чаартыкчы чорук болуур. Чогум ол чүүл 70 чылдарның комсомолчуларының овур-хевирин бадыткап турар.

Бистиң богунгу аныяк ооллар болгаш кыстарывыс үениң толептиг салгакчылары болуп турар дээрзин ол коллективтерниң, ооң келиңүперинең үре-түңнелдиг ажылы хереченип турар. «Аныяктарның шалычы күш-ажылын, мергежилиг болгаш тывыгыр чорууп — беш чылга» деп лозунгун адаа-биле үлетпүр-бүдүүлгелеринде, колхозтарның, совхозтарның фермаларында, хөвуларында аныяктар бодунуң күш-ажылчы үезүн киирип, ССР Эвилелиниң бежеп чылын тодептиг уткуур дээш үүлелеп бүдүрүп турар. Июль 1-де эгелээн бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының күш-ажылчы ээлчээнде 121 бригада киржип турар болгаш күсвү дүжүт ажаан алышкынында немелде бригадалар болгаш авеволарны тургускан. Оларның дугайында хойнуу чугаалаан болуур.

Чаңгыс-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Чаңгыс-Шивиң деп кадыр-берт даглар аразында хонаштарында комсомолчу-аныяктарның өшкү бригадазы бар. Бригаданың 16 кежигүнүнүң 7-зи комсомолчу, 4-түү хоочуп малчын. Бригаданы ортумак эртемниг комсомолчу Монгуш Томүр-оол удуртуп турар. Бо юбилейлиг чылда бригада алган хүлээлгезин чедимишкиниг күүседип, төрүүр чүе өшкүге онаатыр 89 аваапы алган болгаш өшкү бүргүзүнден 520 грамм дүк кыргып алган. Бригаданың күжү-биле бир чүрттелга бажыңын тутканы. Кыштаглаашкынга бүгү талабиле белеткенип. 100 ажыг тонна сигенин кезип, кажаларын септеп алган. Шидыгларын санывга Эрзинниң «Чаа орук» колхозунда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы база санадып турар.

Комсомолчу-аныяктар коллективтеринден СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Доргүнде сүт-бараан фермазын база мактап болуур. Ол дээрге республикада бүгү талазы-биле эки көргүзүлгүг фермаларның бирээзи, аныяктарның СБФ-ларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизе, чылдың-на улуг чедимишкиннерлиг болуп турар коллектив.

Бистиң богунгу аныяк ооллар болгаш кыстарывыс үениң толептиг салгакчылары болуп турар дээрзин ол коллективтерниң, ооң келиңүперинең үре-түңнелдиг ажылы хереченип турар. «Аныяктарның шалычы күш-ажылын, мергежилиг болгаш тывыгыр чорууп — беш чылга» деп лозунгун адаа-биле үлетпүр-бүдүүлгелеринде, колхозтарның, совхозтарның фермаларында, хөвуларында аныяктар бодунуң күш-ажылчы үезүн киирип, ССР Эвилелиниң бежеп чылын тодептиг уткуур дээш үүлелеп бүдүрүп турар. Июль 1-де эгелээн бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының күш-ажылчы ээлчээнде 121 бригада киржип турар болгаш күсвү дүжүт ажаан алышкынында немелде бригадалар болгаш авеволарны тургускан. Оларның дугайында хойнуу чугаалаан болуур.

Үлетпүрде, тудугда, транспортта, коммунал болгаш ымыдырал хандырылга черлеринде комсомолчу-аныяктарның 48 бригадазы ажылдап турар. Оларның хөй кезии бүдүрүлгеде бедик көргүзүлгени чедип ап, боттарының шудургу ижи-биле улус ажыл-агыйының планныг даалгаларын күүседиргге толептиг үлүг киирип турар. «Тыва даг-дүгүү» комбинатта бедик чорттуг даг-дүгүн арыгаар дехтиг комсомолчу-аныяктар ээлчээ тос айларның планын

Ооллар болгаш кыстар! Өндүр улуг революсчу өөредиг— марксизм-ленинизмни, эртемниң,техниканың болгаш культураның бедиктерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКПнин XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демиселчилерниң бирги одуругларынга болуңар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛЫНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЛГЫРЫГЛАРЫНДАН).

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары хөрөйниң 12-ги кварталында 60 авал ишти чүрттээр чаагайжыды түттүнген бажыңны ноябрь 1-де ажыглалга киңерибиле шудургу ажылдаан. Шеверлекчи бригадаар аразында калбарган социалистиг чарышка Валентина Долининаның бригадазы дээре коргүзүгүү чедип алган.

Олар бир ай хире үениң иштинде 20 квартираны чугайлап, будаан.

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бүдүүзүүнде ол бажың ажыглалга кирер.

ЧУРУКТА: бригаданың бөлүк шеверлекчилери ажылче бар чорлар.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАГЫГЛАРЫНГА ШЫНЧЫ

Чартык чүс чыл бурунгаар, хамааты дайынның кадыгдошкун чылдарының үезинде, 1920 чылдың октябрь 2-де, Аныяктарның Коммунистиг Эвилелиниң III Бүгү-россия съездизинге В. И. Ленин чүве чугаалаан. Ильич пидирге үүлүп келген, аныяктар эвилелдериниң сорулгаларының, аныяк совет кижилерниң мурнунда ам богун кандыг сорулга барып чугаалаар дээрзин айыткаш, дораан-на эгелээн: аныяктарның сорулгазы — ооренир, коммунизмге ооренир, эртем-билиг дээш чүткүүр.

Ильичиниң бодаалдары, салган сорулгалары шинчаарда, ону дыңнаан турганнарга үениң байдалынга дүүшпес хире дег бодаттынып турган, а херек кырында совет аныяктарның дугайында ооң сагыш-салыпкыны. ооң угаан-бодалының хапызы, келир үени ооң кайы хире баш буруңгаар оттур көрүп турганын совет бүгү аныяк салгалдың амыдыралы, эртеп оруу чүнүң-биледаа денноэр аргажок бадыткаттынган. Шынаңаш Ильичиниң ол чагыглары совет аныяк салгалды кижизидериниң программазы апаргаш.

Богунгу совет аныяктар Ленинниң ол чагыгларынга шынчы. Олар эртем-билигни чедип ап, ону күш-ажыл-биле холбаштырып турар.

Кызылдың башкы институдунуң студентилериниң бо чылгы ийи дакпыр байырлал болуп турар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежеп чылында институдувус чээрби харлаар. Тыванның баштайгы дээди өөредилге чери ол үе иштинде чүс-чүс башкыларны белеткеп үндүрген. Ооң доозукчулары чүгле республиканың школаларында эвес, харын төрээн институдунда башкылап турар. Коммунистиг партияның, совет чазактың улуг сагыш салыышкынының ачызында тыва, орус болгаш оске-даа националдарның толээлекчилери бижиг билигни чедип алып дээш бүгү таарымчалыг байдалдарны мында тургускан. Студентилер бистиң кол сорулгавыс— кончуг эки ооренир, «кижи төрелгетенниң чогаадыл үндүргеп бүгү байлактарының билии-биле угаанын байыдыр» алыр дээш бүгү күжүвүс бээринде.

Бистиң студентилеривистиң колдуу бодунуң ол хүлээлгезин күүседип-даа турар. Бодунуң эки өөредилгези-биле, хой-ниитчи ажылы-биле хөй-хой студентилер оорунуң хүндүлелин чаалап алган., Филология факультединиң студентизи Катя Тыртык-оол ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң делегады болуур бедик алдарга четкен. Эрткен чылын Москвага болуп эрткен студентилерниң бүгү-эвилел следующа киржир вас-нежик мецзе база таварышкан. Анаа хамаарыштыр база каш сөс чугаалаксадым.

Студентилериң бүгү-эвилел слёдующа СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң киржилгези. ооң аңаа чугаазының хаңы уткалыг, база чылыг болгаш чүректиң хапызындан сөстери бистиң Төрээн чүртүвүстүң студентилериниге, бүгү совет аныяктарга уттувдурбас болуп арткан. Слётка киржири-биле бистиң хой национальдыг чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан келген аныяк ооллар, кыстары найысылалдың кайгамчыктыг төөгүлүг черлери-биле танышкыл, чамдык дээди өөредилге черлеринге барганывыс, ооң буянныг салдары кижизидикчи улуг ролдуг болган дээрзин демдеглеп турган. База бир сүрээденчиг, кажап-даа уттундурбас болуушкунувуп бирээзи В. И. Ленинниң мавзолейинге чораанывыс. Анаа киргеп кижи Ильичиниң овур-хевирин бодунга моцгээп-биле сиирип алыр.

Ленинчи хоочуң гвардияның төлээлекчизи, Ильичиниң кады ажылдап чораан чоок эжи, секретары Л. Фотиева-биле ужурашканывыс, ооң 20 чылдарның комсомолчуларының мурнуудан биске байыр чедиргени. Ильич дугайында сактыышкыннары кончуг солун болган.

Совет студентилериң ол чыыжы бистиң аныяктарывыстың бүзүлбас найыралының база бир хереченин болган.

Бистиң дугайывыста сагыш салыышкынның бир бадыткалы — бо чылдан эгелеп студентилериниң стипендиязының дыка оскени болуур. Кызылдың башкы институдунуң студентилери бо чылын чылыг, чырык, делгем, эптиг общежитиеге чүрттээн кирер арганы алган. Ону ажыглалга киңерииге мээң эш-оорум «Эрестер» деп тудуг отрядынга каттыжып алган, чогуур үлүү база салган.

Институттуң студентилери бо чылгы чаагай дүжүт ажаан алырынга шалыпчы ажылдаан, колхозтар, совхозтар ажылдакчыларының мактаалын алган. Бо дээрге юбилейлиг чылга бистиң белээвис.

Ыпчалза-даа бистиң мурнувуста кол-ла сорулга — быжыг билигни чедип алыры. Ол дээш туржур бис.

Б. ОЙДУП-ООЛ,
Ленинчи стипендиат, филология факультединиң III курузунуң студентизи.

Вл. МАЯКОВСКИЙ.

КОМСОМОЛЧУЛАРГА

Алыс адың
«инек» болза,
Аккыр сүттүг,
эмиг-тоштуг
чорбас сең бе.
Эмиг-төш чок,
сүдүң чокта
Эте-ле хей
инек дирткен
ажыың
бар бе!
Чүмү-биле
Шүлүкчүге, чурукчуга
база мындыг.
Хилиң кара
хөректээштиг,
селбер баштыг
Хирелиг дээш,
ажыл биле
кижилер бар.
Арагажо
дүлүү бергеш,
олурупса,
Адывысты
«тейлекчилер»
дижи бээрлер.
Сураг, чарлыг
комсомолчу
адыңны сеп
Суксунум дээш,
пиводыва
дүлүпсүүре,
Комсомолчу
алдар-адың
осунундурар.
Кочуургактар
торгалар дег,
хаңнап үнер.
Дашка башты
бодал-биле
үзертээштиң
Тамчыктыглар
аразынче
шургүн
кирээ.
Комсомолчу
чидиг сөстүң
эзиниинден
Хоозуң үзел
каарганнары
тайың
ужар.
Алыс адың
комсомолчу
болган дооста,
Ажыл-биле
херектериң
быжыглап чор.
Чогутказ иш
иридилиг
болур болза,
Чоргаар
атты
адылээнин
дүжүү чок боор!

Өчүлдүрген Монгуш ДОРЖУ.

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Бистиң төрээн совхозувус бо чылын кажаңгыазындан-даа чаагай дүжүттү остүрүп, ону ой-шаанда бүрүн ажаап алганынга бистериң — механизаторларның улуг үлүүвүс киргенинге сеткилим чоргаараар-дыр. Дүжүт бүрүн ажаап алдынмаанда-ла ам келир частың дүжүдүнге чугула чүүлдерни белеткээр чанчылдыг бис. Бо күзүн база-ла ындыг болган. Совхозтуң механизаторларының хөй кезии тараа ажаалдазын дүрген доозар дээш дүн-хүн чок демиссежип турда, чамдыктары күскү чер ацдарылгазынче улаштыр киргеп.

«Тиилелге» совхозтуң механизаторларының аразында эки чанчыл бар: ажылдың эң харысалгалыг участоктарынга коммунистер, комсомолчуларны быжыглаар. Элээн каш кижи-биле мени күскү чер ацдарылгазынга быжыглаашаар, ооң ужур-дузаазын совхоз директизязы биске сагындырган чүве. Маңаа ажылдан киргеп баштайгы хүнүмден эгелээш, техниканы чеп ажыглап, ажылдың эң бүдүмүр арганын дилеп тып тургаш, гемпинн дүргедеткен мен. «ДТ-75» трактор-биле хүнде 9.5 га чер чарар нормалыг тургаш, ону 16—17 га чедирип келдим.

Ажаап алышкынга киришкеп комбайнерлер-биле чергелештир чер ацдарган трактористерниң аразында чарыш база турган. Ооң түңнелдерин үндүрген санында-ла тиилекчилерниң одуруунга кирип, шаңмал-мактаалы үргүлчү ап келдим.

Мактангаш канчаар — чедержилер келир чылын база-ла бо чылдыындан дудак чок чаагай дүжүттү остүрүп ап шыдаар дээрзинге бодум хуумда бүзүрелдиг мен. Чүге дизе, ооң магадылалы тургустунган.— 8.300 га ажыг чер чазын барып чаштырарынга белеп кыадыр ацдартынган. Келир чазын хөй эвес черни-ле удур ацдарар апаар.

С. АКЫР-ООЛ,
«Тиилелге» совхозтуң механизатору.

Бо чурукта «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың руданы үүрмектеп-сорттаар комплекизиниң кран башкарыкчызы Таегида Гараева-дыр. Ажыл-ишчи татар кыс үлетпүрүп Ак-Довуракка комсомолчу путёвка-биле келгеш, ооң улуг тудугларында шалыпчыларның одуруунда кирип турар. Таегида Гараева даг-дүгү аргылаар фабриканың болгаш өскеда объектилерниң тудугларынга бистиң Төрээн чүртүвүстүң оске-даа аныяк ооллар, кыстары-биле кады шудургу ажылдаашаар, эш-оорунуң чөптүг мактаалын алган.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

КАНЧААР БЕЛЕТКЕНИП ТУРАРЫЛ?

Советтер болгаш амыдырал

Ажылчы чоннар депутатгарының Барыын-Хемчик район Советиниң сессиязынга ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга үткүштүр белеткелдериниң канчаар чорүп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Анаа районнуң юбилейге белеткелдер талазы-биле комиссиязының даргазы С. Т. Амырбиттиң илеткелин чугаалажып көргеп.

Юбилейге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга дириишпишаан. районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылдың ийиги чылының үшкү кварталында планныг даалгаларын күүседир талазы-биле шүүдүргү ажылгаанның сессияга илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Районнуң колхоз. совхозтары тос айларда мал ажылының продуктуларын күүрүнге садарының планын күүседкен. Ооң иштинде «Большевик» колхоз тос айларда күүрүнге эът садар планын 100 хуу, сүттүүн 102 хуу, дүк, тараа садарының чыл планнарын база малга болгүн чем белеткээрининң планын ажыр күүседкен. Бо колхоз районнуң өске ажыл-агыйларындан эң даэре түңнелди чедип алган.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери тос айларда пландан ажыр 186 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүргеп, үлетпүр продукциязының сайгарылгазы эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргге 461 муң рубльге көвүдээн. «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың коллективи Төрээн чүртка 1991 тонна сорттуг даг-дүгүн бергеп.

Планнан ажыр 774 муң кезек түүйбүү, 135 кубометр чыып-эңгээн демир бетонну, 351 тонна металлконструкцияны бүдүргеп. Күш ажылының бүдүрүкчүлүү эрткен чылдыы-биле деңнээргге 10 хуу өскен.

Тудугжулар юбилейлиг чылдың эгезинден бээр Ак-Довурак хоорайда 600 олуттуг Культура ордузун. 140 орунлуг уруглар садын, 24 квартираллыг чүрттелга бажыңын болгаш «Барлыкө» совхозтуң төвүнде 320 олуттуг ортумак школаны ажыглалга киирип дужаагаң. Чаагайжыдыга болгаш погаанчыдыга талазы-биле Ак-Довурак хоорайкүүскому (даргазы З. Маңчина), Кызыл-Мажалык суур Советиниң күүскому (даргазы М. Чүльдүм) чамдык ажылдарны кылганын илеткелчи демдеглээн.

Юбилейге үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг опаалгаларын күүседир талазы-биле районнуң кедээ ажыл-агыйында, будүрүлгелеринде, тудуг, транспорт болгаш садыг организацияларында улуг четпестерниң барып сессияга сапал бергеп депутаттар А. Кувшинов, Ф. Сегленмей, Х. Хомушку, Ө. Куулар болгаш оске-даа эштер шыңгыы шүүмчүлээн.

Тос айларда күүрүнге мал ажылының продуктуларын садарының планын район шиитизи-биле күүсетсе-даа, «Барлыкө», «Шекпээр» совхозтар, күүсетпээн. Кедир чылдың бедик дүжүдүнүн магадылалы четчир санныг, эки шынарлыг үрезин уруп алыр дээш ажылдың темпизи «Шекпээр» совхозтан оске ажыл-агыйларда шыдажыр аргажок оожум.

Мыйыстыг бода болгаш шээр малды тарып боозадырының планын район күүсетпээн. Хоорайны болгаш суурларны чаагайжыдың база погаанчыдары юбилейге үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерде чугула черин ээлеп турар. Ындыг турбуже, бо талазы-биле кылдыгаан ажылдар эвээш. Эрткен чылын район төвүнде болгаш колхоз, совхозтарның чүрттакчылыг суурларында 20 муң ажыг дөс ыяшты олурткан. Ооң ажаалгазын болгаш камгалалын багай тургускашының түңнелинде хөй кезии кадыы калган. Бо күзүн хоорайда болгаш суурларда чаңгыс-даа дос ыяш олуртпаан.

Юбилейге толептиг белеткенирииге культура-чырыдыышкын албан черлериниң ролю улуг. Клубтар, кызыл-булууннар болгаш библиотекалар партийжи политмассалыг ажылдың төвү болур ужуртуг. Ынчалза-даа Эрги-Барлыктың, Ак-Довуратың Культуре ордузундан, районнуң Культура бажыңындан ацгыда көдээ клубтарга илеткелдер, лекциялар, тематиктиг кежээлер, номчулга конференциялары болгаш дайынның, күш-ажылының хоочуйнарыбиле ужуражышкыннар эвээш болуп турар. «Доң-Терезин» совхозтуң төвүнде бо чылын ажыглалга дужаагаң чаа клубтуң одалга системазы мынчага чедир кылдынмаан. Юбилейге белеткел талазы-биле районда болгаш чөр-черде тургускан комиссиялар мынчага чедир боттарының организакчы ажылдарынче эгелеп кирбээнин сессияга демдеглээн. Төөгүлүг улуг байырлал ССРЭ-ниң тургустунга чылының 50 чыл оюн хүн келген тудум-на чоокшулап кел чыдар. Юбилейге чедиишкиниг ужуражыр дээш районда коллектив бүрүзү, кижи бүрүзү белеткенип турар.

Юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерде чедир кылдынмаан ажылдарны бүрүнү-биле шиитпирлээринче районнуң бүгү чонунуң күжүн мобилизастаарынче угланган шиитпирлер сессия хүлээп алган. Ол ышкаш район иштинге хоорай болгаш суурлар чаагайжыдылгазының шалыпчы айын эрттирерин шиитпирлээн.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ШЫНЧЫ БАРААН БОЛУУШКУН

Ынак Төрээн чуртун карак огу дег камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин күүседири-биле аныяк оолдар чылдың-на бистиң республикадан аттанып, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң янзы-бүрү булуңнарынга барып, шериг албан хүлээлгезин эрттирип турар.

Пример крайда болгаш Магадан областа чамдык шериг кезектеринде албан эрттирип турар Тыва чурттуг оолдарның ажылхеректерин болгаш амыдырал-чурттал-газын сонуургап, оларның-биле ужуражыл чораан журналист Алексей Чараш-оолдуң шериг кезектеринден кылган репортажтарын мооң адаанда парладывыс.

СССРЭ 50

ТЫВАДАН БАРГАН ООЛДАР

АЛДЫН-МЫЙЫСТАН ЫРАК ЭВЕСТЕ

Кызыл туктуг Оожум Океан Флодунуң политиктиг эргелелиниң ажылдакчызы, журналист Владимир Кротовский-биле Владивосток хоорайның чоок-кавызында шериг кезектеринде албан эрттирип турар Тыва чурттуг оолдарның адрестерин дораан-на тыва шаап алган бис. Оларның бирээзинге баар, кино болгаш фоторепортажтар белеткээр чөпшээрелди командылал черинден алгаш, Алдын-Мыйыс дээр мугулдурнуң эриинге хап келдивис.

Хажыызында кызыл сылдысты сиилип чураан катерхеме бисти манап турган.

— Бисти чедирер ужурлуг оолдар бо-дур даэш, Владимир Сергеевич олурарынче мени чалады.

Аяс хүнде далай мугулдурун эжиндирип кежип чыткаш, Владивосток хоорайны, ында турар хамааты болгаш шериг корабльлерин көөрге, чаражы аажок. Кады чораан эжим Оожум океанга шериг албанын эрттирип, оон-биле амыдыралын сырый холбаан кижи болган. Дыннап хаммас далай төөгүлерин ол хөөреп, алдарсураглыг Оожум Океан Флодунуң амыдыралында чаа чүүлдерни сонуургадып чор. Үрдээ болбаанда мугулдурнуң ындыы эриинге эжиндирип чеде бердивис.

Баар ужурлуг кезээвистиң командирлери болгаш политажылдакчылары бисти манап турган. Оларның Тыва дугайын сонуургаары аажок.

— Силерниң оолларның орустаары шору-дур, каш чылдан эгелеп орус дылды өөренип эгелээн силер? — деп, бир офицер айтырды.

Оон бистиң республикада улус өөредилгезин, ындыг-ла үө эвесте орус дылды билбес турган кижилернин оны канчап өөренип алганын тайылбырлаар ужурга таварыштым.

— Орус дылды өөренип алганывыс бистиң улуг чедиишкиннеривистиң бирээзи, анаа чоргаарланыр улус бис, — деп, түңнеп кагдым.

Кезек бүрүзүнүң политиктиг ажыл чорудар чери болур ленинчи өрээлге келириви-ске, Тыва чурттуг далай кызыгааржылары манап турду. Оолдар чангыс кижи дег, тура халышкаш, командирлерин болгаш бисти уткуду.

— Силернин Тыва чурттуг оолдар бо-дур. Оларның-биле кады албан эрттирип турар улуг лейтенант Геннадий Александрович Шемарин сонуургап турарынар бүгү-ле айтырыгларынарга харыылап бээр — деп, кезектиң командири чугаалады.

Улуг лейтенант чазык чанны, культурлуг болгаш кижизиг эш болду. Ол бодунуң дугайын мынчаар чугаалап эгеледи:

— Оожум Океанга келгеш, шериг херээнге он беш чыл болуп тур мен. Бодум Москва чурттуг кижи мен. Юридиктиг факультет дооскаң соонда, далай шеринге келдим. Ам далай чока чурттап шыдавас апарган мындыг мен — деп, ол баштактынгаш, тыва чурттуг далайжылар дугайын таныштырды:

— Силерниң чангыс чер чурттугларыңарның кончуг эки албан эртирип, Төрээн чурттунуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин чедиишкинниг, ак сеткилдиг күүседип турарын силерге дыңнадыры дыка өөрүнчүг-дүр. Оларның хөй кезии аалдарынче шөлээлеп чораап келгеш Далайжы бүрүзүнүң ада-иезинге төлептиг оолду остүргени болгаш кижизиткени дээш өөрүп четтиришкинниң чагааларын чоруткулаан би. Силернин чаныкарда ийиги чергенниң старшиназы Владимир Аспан-оол олур. Оон хөрээн матрос шылгаралдың бүгү демдектери каастап алганы көрүп тур силер. Ол политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиининиң. Оон-биле чөгелештир кызыгаар шеринің база Шеригдалай Флодунуң тергиини деп хөрек демдектеп-биле шаннаткан. Сергей Ков — бирги чергенин старшиназы, база-ла политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиини, взвод командириниң дузалакчызы. Оон дугайында база-ла чылыг сөстерни чугаалап болур. Николай Савенков — Кызылдың политехникумунуң доозукчузу. Оон удуртулгазы-биле тудуп кылган чүүлдер бистиң кезекте хөй. А дөө олурар ийи эш болза база-ла тергиин далайжылар чүве. Оларның кайызы-даа Бай-Тайга чурттуг, шеригге кээринин мурнунда кадарчылап болгаш сакманщиктеп турган. Данил Салчак биле Борис Маадыр хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржип, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннеринин одуруунга кирген...

Улуг лейтенант Тыва чурттуг оолдарга эң эки харакгеристикаларны берип, оларны дыка-ла мактады. Оларны **(үстүнде)** чуруктар коргускен. Оон соонда далайжылар канчаар албан эрттирип турарын боттары сонуургадып эгеледи:

— Бистиң кезээвисте хөй национал кижилер албан эрттирип турар. Ынчалзажок, олар чангыс ог-бүленип оолдары дег эп-найыралдыг чурттап, Төрээн чурттун камгалап турарлар. Чүгле Тыва АССР-ден келгеннерде безин тывалар, орустар болгаш хакастар бар. Маңаа ийи чыл ажыг уенин иштинде дыка хөй чаа, солун чүүлдерни билип ап, сагылга-чурумга, организастыг чоруккa өөренип алдывыс. Бистер республикавыстың болгаш чоңбүстүн адын сыкпайн, албанывысты чүгле кончуг эки өөредилге, чурум-биле эртирип турар бис. Ол дугайын төреллеривиске, эш-оорбүвүске дамчыдар силер — деп, Сергей Коков өөрүнүң мурнундан чугаалады.

Оолдар келир чылын чазын халажыр. Моон соңгаар чүнү кылыр, канчаар чурттаар деп планнап турарын сонуургадырын дилээримге, мынча дидилер:

Данил Салчак биле Борис Маадыр:

— Халажып үнгеш, база-ла мал ажылынга ажылдаарын планнап турар бис. Эки малчын болур дизе өөренир, билиин бедидер ужурлуг. Ынчангаш Кызылдың көдээ ажылагый техникумунга кедизинде барып өөренирин база шиитпирлеп алган бис.

Николай Савенков:

— Мен шеригден чана бергеш база-ла өөренир мен. Эчис күзелим — тудуг инженери болуру. Далайның кызыгаар шеринде албан эрттирип турар-даа болзумза, тускай эртемим ёзугаар ажылдарны кылып турар мен...

Сергей Коков:

— Шеригден халашкаш, Абаканнын башкы институдунун даштыкы дылдар факультединге өөренирин күзеп чоруур мен. Киреринин шылгалдаларынга белеткелди эгеледим.

Тыва чурттуг далайжылар-биле ужуражылга доозулган. Оларның дугайында чүгле макталдың сөстерин дыңнаш, сеткил өөрүп, кижиниң чоргаараалы хайыгып келир.

— Албанынарны шак-ла ынчаар уламчыланар. Политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыкар — деп, оолларга күзээш. Алдын-Мыйыс деп мугулдурлап Владивостокче ээптивис.

АҢЧЫ ДАЛАЙНЫҢ ЭРИКТЕРИНДЕ

Аңчы далайның эриинде, кезээ-көнгеле дон чыдар куржагда область төвү Магадан хоорайга келдим. Девискээр талазы-биле Кызыл хоорайдан ол эвээш черни ээлеп турар-даа болза. хөй каът бажыңнарны сырый түткан, бо Сонгу чүк хоорайында бистиң найысылалывыстан коллуунда-ла беш катап хөй кижи чурттап турар болду.

Бо хоорайның шеригге гарнизонунуң кезектеринде Тывадан шериг албанынга келдирткен оолдар база-ла бар болду.

Иштики албанның бир кезээнде СССРЭ-ниң нацияларының болгаш улустарының он алды төлээлери албан эрттирип турар чорду. Аңаа Магаданның телевиденне студиязының кинооператору Виктор Гавриловбиле кады чеде бээривиске, лейтенант Валерий Алеев политиктиг кичээлди эрттирип турду. Орта олуржуп, Коммунистиг партияның төөгүзүн дайынчыларның канчаар шингээдип ап турарын сонуургадырын дилээримге, мынча дидилер:

Данил Салчак биле Борис Маадыр:

— Халажып үнгеш, база-ла мал ажылынга ажылдаарын планнап турар бис. Эки малчын болур дизе өөренир, билиин бедидер ужурлуг. Ынчангаш Кызылдың көдээ ажылагый техникумунга кедизинде барып өөренирин база шиитпирлеп алган бис.

Николай Савенков:

— Мен шеригден чана бергеш база-ла өөренир мен. Эчис күзелим — тудуг инженери болуру. Далайның кызыгаар шеринде албан эрттирип турар-даа болзумза, тускай эртемим ёзугаар ажылдарны кылып турар мен...

Сергей Коков:

— Шеригден халашкаш, Абаканнын башкы институдунун даштыкы дылдар факультединге өөренирин күзеп чоруур мен. Киреринин шылгалдаларынга белеткелди эгеледим.

Тыва чурттуг далайжылар-биле ужуражылга доозулган. Оларның дугайында чүгле макталдың сөстерин дыңнаш, сеткил өөрүп, кижиниң чоргаараалы хайыгып келир.

— Албанынарны шак-ла ынчаар уламчыланар. Политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыкар — деп, оолларга күзээш. Алдын-Мыйыс деп мугулдурлап Владивостокче ээптивис.

Кезектин тергиин дайынчылары, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиннери-биле ленинчи өрээлге ужурашкан бис. Аңаа якут Петр Портнягин, удмурт Виктор Маркин, орус Александр Ілясунов, казах Алик Сунханов, тыва Юрий Дувет-оол, кыргыс Бекмурат Атиев болгаш өскелер-даа чыглып келген.

— Бистер хөй национал совет чоннуң оолдары ыдыктыг Төрээн чурттувусту камгалаар деп чангыс улуг сорулганы күүседип турар бис. Бо сорулганың өндүр-магалыы чепсекги ханызы-биле шингээдип ап, политиктиг билигни доктаамал белилеринче тура-соруктуу киирип келир-дир. Бис хөй национал оолдар, чангыс иенин оолдары дег, найыралдыг чурттап, хүлээлгевисти күүседип турар бис. А бир эвес кандыг-ла бир дайзын совет кижилерниң тайбың күш-ажылынга шаптыктаар болза, оък-боону холга туткаш, щиитпирлиг согуушкунну бээринге белен бис — деп, хүннээректээн Киргизияның оглу Бекмурат Атиев чугаалап орду.

Даш-оол Оңдар эжиниң чугаазынга улаштыр мынча ди-ди:

— Мен Суг-Аксы ортумак школазын доосказ, шериг албанынга келдирткен кижи мен. Бодумнуң харыысалгамны ханызы-биле медереп билип, албанымны эки эрттирип тур мен. Кезектиң ленинчи өрээлин лериирингге үлүүм киирип, күш-культурага идепкейлиг киржип, хөй удаа макталлы алдым. Аалымдан чагаа үргүлчү кээп турар. Тыва АССРнин амыдыралында чаа чүүлдерни өөрүвүске чугаалап берип, концерттерге киржип турар бис. Маңаа келгеш, хөй чаа чүүлдерни өөренип, билип алдывыс...

Шеригнин бо кезээнге найыралдың кежээзин эрттиргенин командир чугаалады. Аңаа түс-түс черлерден келген оолларның мурнундан-на бир кижи бодунуң черинин экономиказының база культуразының дугайын өөрүнге чугаалап берген. А оон соонда бот-тывынгыр уран чүүлдүн концерти болган. Аңаа бодунуң дылынга кандыг-ла бир ырыны күүсеткен, тывааларның мурнундан Өвүрде «Торгалыг» совхозка чылгычылап турган Юрий Дувет-оол хову каргыраазын салыптарга, өөрү дыка-ла сөнүүргаан деп ол чугаалап орду.

Бистиң чораанывыс шериг кезектеринде Тыва чурттуг оолдарның чедиишкиннинг албан эрттирип, мактадып турарын ада-иелериниге, төрелдөргүлериниге дамчыдары өөрүнчүг. Бо оолдар халажы бээрге, орнунга албан эрттирип келир оолдар база-ла бо хайынчылар ышкаш, шак ындыг макталдыг, шериг албанын чедиишкинниг эрттиреги күзенчиг.

Төрээн чурттунга шынчы бараан болуп турар Тыва чурттуг оолдар-биле бистиң ужуражылгавыс ынчаар доозулган. Ындыг оолларны өстүрүп, кижизиткен коллективтерге, аламиелерге командирлерниң өөрүп четтириишкинниң дамчыдар сорулга-биле бо чүүлдү бижээн кижи мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кызыл — Владивосток — Магадан — Кызыл.

КАРАК ОГУ ДЕГ КАМГАЛААР БИС

Совет Армиянның тергиини

Ибрай ЖАХАЕВ,
Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, СССРЭ-ниң Күрүне шанналының лауреады, Кзыл-Орда областың Чиили районунуң «Кзыл-Ту» колхозунуң рис-чизи.

Сергей күш-культура болгаш спортка ынак чораан. Ынчангаш ол Кызылдың башкы училищезининг күш-культура салбырының сургуулу апарган. Өөредилге чылдары аңаа билдиртпейн эрте берген. Бодунуң эш-өөрү-биле кады ол училищени зки өөредилге, чурум-биле 1971 чылда дооскан. Ол-ла чылын ону Ак-Довуракта уругларның спорт школазынга тренер кылдыр амылдадып чоруткан.

Кусизээр, бир-ле хүн Сергей Чадамбаны хоорайның шериг комиссариады келдирткен. Кады амылдап турган эш-өөрү ону шеригже байырлыг байдалга үдеп каан.

Аныяк оол артиллерия шеринниң «Н» кезээнге шериг хүлээлгезин эрттирип кирипкен. Бир ай эртненде Сергей дайынчының даңгыраан хүлээп алган.

Хүннер, айлар эрткен тудум, Сергей солдат амыдыралга улам дадыгып, амгы үениң нарын техниказын шиңгээдип, берге болгаш харыысалгалыг дайынчы онаалгаларны эрестиг күүседип, командирлериниң мактадырын удаа-дараа алыр апарган.

Бир-ле катап дайынчы өөредилге болганының соонда, командир ону чыскаал мурнуиче ыйы деп үндүрүп келгеш:

— Дайынчы, шенелде өөредилгелериниң үезинде аңаа дайынчы Сергей Чадамба бодуңуң мурнунга салдынган сорулгазын эрестиг күүседип, хөй удаа шаңнал-макталды ап келген. Ынчангаш ону сержант школазынче өөредип чорудар деп командылал чери шиитпирлээн — деп, чыскаалыпкан турган солдаттарга дужаалды офицер аңнаткан.

Оон чаш ай эртикде Сергей ол школаны чедиишкинниг дооскан. Оон өөредилге чылдары эң-ле ыяш болгаш дайынчы өөредилениң ергиини апарган.

Шынап-ла ол ам «Совет Армиянның тергиини», Боксна бирги разрядтың спорчузу», «Бирги класстың дайынчызы» деп хөрек демдектерин чедип алган. Оон кезээнде янзы-бүрү нацияның оолдары бар. Башкир, украин, грузин, орус, бурят дээш, ындыг чон дээр. Чангыс иениң оолдары дег, олар аразында суг ап алышкылар болуп, өөренип, чурттап турарлар.

Сергей Чадамба взвод командириниң оралакчызы. Ол дайынчыларның политиктиг кичээлин база башкылап урар. Бокс талазы-биле «I» шериг кезээниң чемпиону.

Оон кезээнде «Аданарның дайынчы алдары» деп тускай өрээл бар. Ында хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының чуруктарын аскан. Ол ышкаш «Н» кезектиң артиллерия шеригларининиң тергиннериниң чуруктарын база-ла ында киирген. Оларның аразында тыва оол Сергейниң чуруун база-ла көрүп болур. Маадырлыг совет дайынчыларның дайынчы алдарын салган аар дээш тергиин эки өөренип турарларның бирээзинге Сергей Чадамба санаттырып турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

СССРЭ-НИҢ 50 чылы чоокшулаан тудум-на совет кижи бүрүзү бистиң чуртувуска болган аажок улуг өскерлиишкиннерниң дугайын ыяк бодап келир, ындыг болбастын-даа аргазы чок, чүге дээрге чангыс-ла салгалдың амыдыралының дургузунда болган шак ол кайгамчык чаартылгаларбиле кижи деңнештирип болур чүве кайын турар!

Бистиң чедип алганывыс болгаш бисти долгандыр турар бүгү чүүлдерни ханы болгаш чаа ёзу-биле үнелеп көөр апаар. Улуг буга-сууннар-даа, чаа чурттарга бажыңнары-даа, электри оттары-биле чайнаан ховулар-даа кижиниң сагыш-сеткилин өөртүп келир. Чоннуң чаагай байдалының дугайында Коммунистиг партияның болгаш чазактың могаг чок сагыш салыышкынын кижи чугаалап ханмас. Ол чаартылгалар Владимир Ильич Ленинниң ады-биле, Советтер чуртунуң бүгү улустарының найыралы болгаш ақы-дүнма ёзуну-биле холбаалыг болганының уламындан улам өндүр чаагай болуп турар.

Бежен чыл мурнунда, үжен ажыг харлыг чораап, рис тарыыр ажыл эгелээн мен. Казахстанның баштайгы рисчилериниң бирээзи болганымга, моңгүннелчек рис-тарааның дүжүткүрүнүн делегей рекордун сөөлүнде кээп тургузуп, гектардан-на 172 центнер чыдам ристи алганымга чоргаарланып чоруур мен.

А көдээ ажыл-агыйның бо чаз алыры Казахстанның черинге канчаар эгелээнил?

Дехканга күрүнеден чер алганын өөрүшкүлүг хүннеривис кажан-даа уттундурбас. Баштайгы тарааларны улуг идегелбиле тарып турган бис. Суг чедишпес, техника чок турган, дүжүттү ынчан ийи-чангыс центнерлер-биле санаар турган, ынчалза-даа бистиң идегелиивис Совет Социалистиг Республикалар Эвилели-биле кады өзүп болгаш быжыгып турган. Бистиң чангыс эптиг күчүлүг чуртувустуң бүгү булуңнарында бистиң ақы-дүнмаларывыс бисче холун сунуп, дузазын чедирген. Чаа-Чиилиниң улуг бугазын акыдүнма ёзунуң тудуу деп адаан. Казахтар, орустар, украиннер, белорустар, хөй националдарның төлээлекчилери болур 16 мун ажыг кижи ону ийи чыл дургузунда тутҗан. Хүнге кадып калган чер амыдыралче шыкты алган, бистиң дүжүү чыл санында-ла бедип келген. Дехканның кижилери бай-шыдалгыр болгаш культурлуг чурттап турар апарган. Чангыс ог-бүле кылдыр сырый каттышкан улустарның дузалажылгазының ачызында ону чедип алган бис.

В. И. Ленинниң чагааны болгаш партияның канналдырганы шак ол чайыралды карак огу дег кылдыр камгалап чоруур бис. «Он-он нацияларның болгаш улус чоннарның харылзаа байдалдарынга эргелажыктарның болгаш эчис сорулгаларның, тура-соруктун болгаш ажыл-чорудулгаларның мындыг бузулбас чангыс эптиин бүгү делегей төөгүзү кажан-даа көрүп көрбээн» деп, ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел дугайында СЭБП ТБ-ның доктаалында кончуг-ла шын чугаалаан-дыр.

Ону харын амыдырал бадыткап турар. Чер ажылының Крым областа К. Пономаренко, Херсонщинада Л. Дудченко, мээң чангыс чер чурттугларым — Казах ССР-ниң Дээди Советиниң депутады Н. Апрезов, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады К. Жусупова, Е. Дюсеков, У. Канимагамбетов болгаш өске-даа хөй-хөй шак ындыг чүс-чүс мастерлерни кижизидип өстүрерде найырал болгаш дузалажылга дузалаан.

Бистин Кзыл-Орда областың Ленинчи комсомол аттыг совхозунуң звеночузу Несипбай Апрезон эрткен чылын гектардан-па 103,6 центнер ристи алган. Бо чылын гектар бүрүзүнден-не беш центнер немелде дүжүттү чедип алыр деп кыйгырыгны чурттуң рисчилеринге ол үндүрген. Ыракы Чөөн чүктүң, Крымның, Херсонщинаның, Кубаньның, Алдыы Волганың, Каракалпакияның ажыл-ишчилери оон кыйгырыгына күзелдиби-ле каттыжып харылаан. Н. Апрезов сөзүнге ээ болуп, звенозунуң участогунга рис дүжүдүн белидип, гектардан-на 110 центнер ристи ажаап алган.

Крымда «Сиваштың маадырлары» совхозтуң звеночузу Клавдия Пономаренко-биле Н. Апрезов дуржулга солчуп турар. Бүдүүлгенин «чажыт чүүлдерин» бот-бодунга чагааларынга олар күзелдин-биле дыңнадып турар. Чарыштың ленинчи чанчылдарын совет кижилерниң салгалдары ынчалдыр бот-боттарынга ламчыдып берип турар, ол ээрге янзы-бүрү нацияларның ажылчы чоннарының коммунизм тургузуушкунунуң ниити херээнин дугайында сагыш салыышкыны-дыр.

Байлак дүжүт ажаап алырының изиг түлүк үезин бисте доостур четкен. Партияның болгаш чазактың, Сыр-Дарьяның шынаазынче хөй сынныг янзы-бүрү техниканы чоруузуп берген бүгү ақы-дүнма республикаларның дузаламчызының ачызында совхозтарның ажылчынарары болгаш тускай эртемниглери, колхозчулар, чолаачылар, белеткел организацияларының коллективтери ристи ажаап алырын, сөөртүрүн болгаш хүлээп алырын чидириг чокка дүрген чоруткан. Плантацияларга комбайннар дүн-хүн чок ажылдаан, долдур чүүртүнген автомашиналарның шимчээшкинниг бичии-даа өскеваан. Көдээ ажыл-ишчилер болгаш оларга дузалажып келген хоорайжылар бүгү чуртка ристин чугула херектиин барымдаалаш, тергиин эки ажылдаан.

Ынчангаш ниити күчениишкиннер-биле улуг тиилелге чедип алдынган. Областың ажыл-ишчилери сөзүн эзлээн: Төрээн чурттуң шыгжамырынга 210 муң тонна ажыг ристи урган, ол дээрге хүлээлгеден дына ажып турар. ССР Эвилелиниң юбилейинге күш-ажылчы төлептиг белек деп чүве ол-дур!

Чиили районнуң «Коммунизм» колхозунда мээң өөреникчим Ширинкуль Казанбаева бодунуң звеноузунуң кежигүннери-биле кады 25 гектарның тус бүрүзүнден орту-маа-биле 129 центнер дүжүттү өстүрүп алганының дугайында чоокта чаагы мезээ сагыш-сеткилимнин өөрүшкүзүн хайыктырды. Мынчаар безик түннелдерни бистиң черге сөөлгү чылдарда ким-даа чедип албаан болгай. Чер ажылының безик культуразы, маадырлыг ажыл-иш, ажылларны комплектиг механиззасиялаар ажыл-ишчилерни өөрүвүске чугаалап берип, концерттерге киржип турар бис. Маңаа келгеш, хөй чаа чүүлдерни өөренип, билип алдывыс...

Шеригнин бо кезээнге найыралдың кежээзин эрттиргенин командир чугаалады. Аңаа түс-түс черлерден келген оолларның мурнундан-на бир кижи бодунуң черинин экономиказының база культуразының дугайын өөрүнге чугаалап берген. А оон соонда бот-тывынгыр уран чүүлдүн концерти болган. Аңаа бодунуң дылынга кандыг-ла бир ырыны күүсеткен, тываларның мурнундан Өвүрде «Торгалыг» совхозка чылгычылап турган Юрий Дувет-оол хову каргыраазын салыптарга, өөрү дыка-ла сөнүүргаан деп ол чугаалап орду.

Бистиң чораанывыс шериг кезектеринде Тыва чурттуг оолдарның чедиишкиннинг албан эрттирип, мактадып турарын ада-иелериниге, төрелдөргүлериниге дамчыдары өөрүнчүг. Бо оолдар халажы бээрге, орнунга албан эрттирип келир оолдар база-ла бо хайынчылар ышкаш, шак ындыг макталдыг, шериг албанын чедиишкинниг эрттиреги күзенчиг.

Төрээн чурттунга шынчы бараан болуп турар Тыва чурттуг оолдар-биле бистиң ужуражылгавыс ынчаар доозулган. Ындыг оолларны өстүрүп, кижизиткен коллективтерге, аламиелерге командирлерниң өөрүп четтириишкинниң дамчыдар сорулга-биле бо чүүлдү бижээн кижи мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кызыл — Владивосток — Магадан — Кызыл.

КУЛЬТУРА ОЛЫДЫРАЛЫНЫН

ВОЛГА ЭРИИНДЕ ТЫВА АЯЛГА

Улут орус хем Волганың эриинде архитектура талазы-биле каас-чараш, төөгү талазы-биле сураглыг, улут улеп-пурлуг, байлак төөгүлүг, чаңчылдарлыг хоорайлар-ла хөй. Шаг шаандан бээр Волганың төвү, найысылаы болуп алдаржаан Горький хоорайның төөгүзү оңза солуп. Ооң хөй санныг театрларында, концерт залдарында ам бо хүннерде солуп көргүзүглер чоруп турар.

Хоорайга келген аалчыны «Волга — найыралдың хемү» деп аттыг пиик программазының чарлалдары соңуургадыштар. ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан ол программада Күрүве циргиниң тыва бөлүүнүң артистери база ойнап турар.

«Найырал» деп пароходтуң улуг орус хемнеп чоруп орар аян-чорууу кылдыр чогаадып тургускан бо концертте агаар гимнастарының оюну, адыглыг, ыттыг көргүзүглер нарын, солуп күүселдеер болур. Программаның бирги кезээнин төнчүүрүүде «РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-ооддуң удурүлгазы-биле тыва артистер ойнаар» деп чарлакчы чугаазын дооспайн чорда-ла көрүкчүлер адыш часкаш эгеледи. Манежке тыва аялгалың үдегизи-биле артистер үнүп келди. Эки ажылдаттынган, аваангыр, чиик, хатпар шимчээшкиннер. Карак чивеш аразында тыва амыдыралдың көргүзүглери — десписе тарва чедбинри, дүк нагары, ог тигери чуруттуунуп эрте берди. Чиңге демир кырында танцылар, чадаңы өрүүпери, сальто шураашкыннар. Көргүзүг бүрүзүн, артист бүгүдезиниң үнүүшкүнүнерин көрүкчүлер адыш часкаатпкыннары-биле уткуп турду.

Чанымга орган хөрөжеен кижиниң тыва померге адыш часкап орарын эскерип каап, көргүзүг сеткилдерге таарышты бө дөп, айтырышкан болдум. Хүлүмзурбүүлээн ол:

— Кат чыл бурунгаар, бежен чылдарда боор, тыва цирк артистери маңаа ойнап чораан чүве. Ынчаарда-ла оларның оюнуун оңаагайың, мергежилдиин магадаан мен. Бүгүн төрээн эки ойнадылар. Чаа нарын шимчээшкиннер немешкеп, мергежил удам бедээни илдеп. А Оскал-ооп дээрге баулуг илбичи-дир — диди. (Көргүзүг үеинде тапывазы кижини «байысаан», айтыртыып-ла олурар эвес, ооң ат-сыын-даа сурабадым, соолунде база чугааны улап чыладып, шуудуттар арга тыпладым, ынчангаш ооң адын биживедим).

Оюн доозулган. Владимир Базыр-оолович-биле ужуражып, ноожку болган келир үедеги планнарын сонуургадым.

Эртеңги чылын биистиң артистериниң Каттышкан Штаттарынче оюн көргүзүп чоруур. Оларның аразында Оскал-ооддуң болуу база бар. АКШ-ка бистиң артистериис сес хоорайга үш ай дургузунда ойнаар. Программаны тургускан, даштыкыже үнеринип мурнундагы чыып Краснодарга болганы ол.

Капитализмниң эң кол чурту, чөлегиняжи болуур, делегейниң улуг державазынга социалистиг системаның күүжүжүн, ооң культуразының чечектелиишкинин көргүзер улуг программага киржири дээрге харысалгалыг чүүл болуруу-биле чергелештир бистиң артистеривистиң чогаадыкчы чедиишкинин, ураң мергежилиниң херечиин болбайн аан.

Оюн доозулган. Владимир Базыр-оолович удуртуп турары болүүнүң артистерингө даартагы репетициянын эгелээр шагын айтып бергеш, оларның-биле байырлашкап, чорупту. Ураң чүүл, цирк көргүзүглерин дээрге хүн бүрүүн соксаал чок ажылы, репетициялар, үениң бүтү айтырыгларын сайгарып биляри. Кажан-даа катаптаттынмас, үргүлүү сайзырап орар, алдык чок күүседиглиг, чаңынанчак ооң ыпчан чедии алдынар. Ыпдыг оюн кижилериң сеткил-сагыжын чаагайжыдып, эстетиктиг таалалды бээр.

М. ДУЛУШ.

Горький—Кызыл.

Аныяктар марыжы

Сөөг М. ДОРЖУНУУ. Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИН.

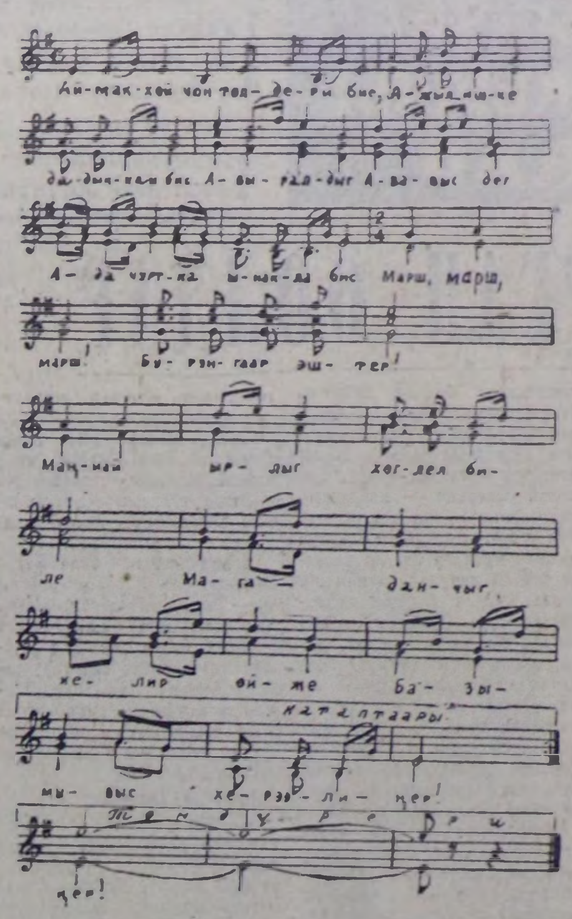

Айман хөй чон толдери бис.
Ажыл-ишке дадыккан бис.
Авыралдыг аавыс дег
Ада-чуртка ынак-ла бис.

Кожумаа:

Марш, марш! Бурунгаар,
эштер!
Маңнай ырлыг хөглел-биле
Магаданчыг келир өйже
Базыммыыс херээлиңер.

Чаа совет артемперии
Чалгык кылып, чүглеңген бис.
Айның, хүнүүн чажыттарын
Ажыдары — сорулгавыс.

Өртемчейге дайын үнзе —
Өжүр базар күштүг-ле бис.
Өштүглерге согуг кылдыр
Оңгур чечек тарып тур бис.

Башкы Ленин тургускаңы
Партиявыс айтыы-биле
Коммунизм бедиидиве
Кожа базып чедер-ле бис!

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорай Советтиңиң IX сессиязы 1972 чылдың ноябрь 1-де СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хүндүскүнүң 3 шакта ажыттынар.

«Хоорсоветтиң ажыл-агыйларыпда мал ажылының амгы байдалының болгаш ону улам ыцай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны аңаа чугаалажыр.

Удавас түңнел көрүлде

ССР Эвилелтиниң тургустуганындаң бээр 50 чыл болган алдарлыг байырлалынга тураскаатказ Бүгү-россиянын коданда уран чүүл көрүлдезиниң эртирер талазы-биле республиканың оргкомитединиң эчелеглиг хуралы болган.

Кодээниң уран чүүл көрүлдезиниң ийиги эзлээ — районнар көрүлделериниң эртин тутарының болгаш көрүлдениң үшкү эзлээ — түңнел көрүлдени Кызылга эртирер чүрүмүнүң дутайында культура министри М. С. Хомушку дыңнадыг кылган.

Кодээ уран чүүл көрүлдезиниң үшкү эзлээ болур республиканың түңнел көрүлдезин бо чылдың ноябрь 23-тен 26-га чедир Кызылга эртирерин оргкомитет шийтирлээн.

Районнардан ээр уран чүүл коллективтериниң киржикчилериниң саның түс-түс район партга доктаадып, ол коллективтер кайы-кайы черлерге концерт көргүзер дугайын чугаалажып, бодумнаан.

Түңнел көрүлдезин белек организастыг деңнелге эртирер талазы-биле янзы-бүрү комиссиялаары болгаш көрүлдениң тен штавын база пирлалгаменээ товуп тургускан.

Көрүлдениң Кол жюриизе болгаш жанрлар аайы-биле тускай жюрилерин тургускаан. Ында найысыладың партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлери, тускай эртемнигнер киржип турар.

Ооң аңгыда уран чүүл көрүлдезиниң түс-түс жанрлар аайы-биле республика көрүлдезин эртирер хүүсалгаларны мынчаар доктаатказ:

улусчу театрларның болгашкын коллективтериниң көрүлдезин 1973 чылдың мартта; кодээ агиткультбригадаларның көрүлдезин 1973 чылдың июньда; бот-тывывгыр чүрүктүүлериң болгаш эгелеп чоруур фото-кино тыртыкчыларының эжелдиринин 1973 чылдың июль айда эртирер.

(БИСТИҢ КОРР.).

Композиторнуң кежээзи

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи композитор Алексей Чыргал-ооддуң чогаадыкчы кежээзи Кызылдың уран чүүл училищезинде эрткен. Кежээни училищениң директору А. А. Панов ажыттаан, композиторга сес бээрге, залды шыпыт долу көрүкчүлериниң адыш часкаашкыны диңмиреп үнүп.

1940 чылда найысылаага келгенин, а бир чыл болганда, театр студиязынга киргенин, ону 1945 чылда доозаан, хөгжүм-шин татрының артизи боон, 20 ажыг рольдарны, иланган «Хайран-ботта» Седиптин, «Ревизорга» Хлестаковтуң овур-хевирлерин тургузуп, көрүкчүлерге бараан боон чораанын композитор сактып чугаалады.

«1951 чылда Казань консерваториязының студентизи апарганым уттундурбас, чогум-на студент чылдарымда «Алдан маадыр» дээжыпкан улуг чогаадты биженим, өөреним туре, эртемнииниң 6 шактан дүнекиниң 12 шакка чедир консерваториядан үнмейн, эш-өөрүмүнүң дузазы-биле кичеэлдеп тургулаан мен» деп түңнел чугаалаага, ыанг күзел, кызымак чоруктуң аызы бо-дур ийин деп бодап олурдум.

Композиторнуң «Алдан-маадыр», «Мээң Тывам» деп симфония поэмалары, ооң А. Русскийниң созулге бижээн «Революция күлүү берген», С. Колтованың созулге «Октябрьның ыры» паа улустуң «Хандагайты» деп ырызын таарыштыр тургусканың күүседирге көрүкчүлер чыпы-биле хүлээп алгаиар.

Суратлыг чогаалчыларның, артистериң, черле ынчаш уран чүүлдүүлдерлиг кижилериниң кежээлерин удаа-дараа эрттиргилээр болза, оларның номчукчулары, көрүкчүлера-биле хөлүлээзи улам быжыглыг, уран чүүлде чаа чүүлдерин өө ортузунга пропагандалаарынга улуг идиг бодур дээрзин Тыва АССР-ниң күрүне шаңналының лауреады, композитор Алексей Чыргал-ооддуң чогаадыкчы кежээзи бадыткан.

М. БАЯНОВИЧ.

ЭРТЕМНИГ ООЛ

Моол улустуң тоолу

Шыянам. Шаг-шаанда бирле черге чангыс оолдуг ирей, кадай чүүттап чораан чүвен иргин. Олар чүгле үш чүс баш чылгылыг турганнар.

Ool эр болуп өзүп келирге, ооң эртем-биляте өөренир үеэи база чедип келип-тир.

Ада-иези оолдуң өөредилри-биле бир ламага аппарып хүлээткеш, хөлөзиниңге чүс баш чылгыны база чорудуп бергеп. Бир чыл эрткеиде, ool чүүү боор, шыдыраа ойнаар кылдыр өөренип алгаш, дедир чаныш келгеп. Ооң ада-иези оглуның чүнү-даа эки өренип албаанынга хөрадаап, оолду база катап ол ламаже чорудупкан. Лама чүс баш малды хүлээп алгаш оолду бо удаала ырлаарынга өөредип каап-тыр эвеспе. Кажан ool чаныш келирге, ону ада-иези база катап кончуп-кончуп, дедир-ле ол ламаже өөредип чорудупкан. Үшкү чылында ool моол бижикке өөренип алгап, ынчалаа-даа ool лама болуп шыдаваан бооп-тур. Кажан ол чаныш келирге, ооң ада-иези ооолгу чүс малын ламага бериишкевиндеп, хөлчек түрөп бакырааи органнар. Оглуның лама болбаанынга мунгараан-деңгерээн орган кыргаиарга оглу чугаалап-тыр:

— Улуг дыка мунгараванар, авай, ачай. Мен бистиң хаанның байлаан шыгжаан кадагалаан аптара-хааржаандан бирле үнелиг даштыг оорлап эккээр мен. Ону садыпкаш, база катап тодуг-догаа чүрттай боор бис.

Ool шыпаи-ла ынчаар кылган-дааг: хаанның аптара-хааржаандап үнелиг даштыг алырып алгап, дезип шыдавайн барган иргин. Хаанның чалчалары ону чер-даа алыспайн тудуп алганнар. Хорадаан хаан оорну доп-дораан шиндеиин нөгөөн чүвен иргин. Оолду-даа чүү боор шиек кежинге тулуптай шараап, плажылал кылыр черже хаанның шивишкиннери аппар чорааннар. Орукка чоруп ора, олар бир аалга доктаай берип-тирлер. Ол аалга бир улуг байның оглу куда дүжүрүп турган чүвен иргин.

Хаанның шивишкиннери ол куда дүжүп турган өгже кире бергеш, оолду даштыгаа каапканнар. Кажан ool часкаап арткаш, ырлап-ла эгелээп. Ool ыпаап-ла тулган-па эки ырлаан. Ону кудага ырлаарын чыпган чон дилей бергеп. Ам канчаар боор, хаанның шивишкиннери чоншөөрежир үжурга таварышканнар чүвен иргин. Ool огге баргаш, дыка хой кайгамчык солуп ырларыны ырлаан-даа.

Шивишкиннер хүндүледип, араганы ой-хемчээл чок ижишижин, үжүп калганнар. Ынчаш ool оларның бирээзинин хойнуудап ону шаажылаар дугайында хаанның дүжаалбижиин үштүп алгаш, ону катап бижээн дедир суп каап. Дүжаалда ынчаар бижээн болган: «Оолду дүжүмет кылгаш, ону үдеп чоруур кижилерни шаажылаар».

Эртеңинде оолду шаажылаар черге эккелгөчнер. Хаанның чоок дүжүметтери дүжаалды күүседип, оолду дүжүмет кылдыр чарлааш, шивишкиннерни шаажылап каапканнар. Ооң соонда дүжүметтер. — Бистө түскаи чаңчыл бар чүве. Чаа дүжүмет болган кижи суг кадыызы-биле шыдыраалаар апаар, удуп алдынза — улуг дүжүмет болур сең, а уттурзунза шорун — шаажылаар апаар бис—деп, оолга чугаалааннар.

Ool-даа чүү боор, үш дүнүн дургузунда суг кадыызы-биле ойнап келгеп. Адак соодуде ool бир-ле кажар көптү кылырга, кадыы дүжүп берген чүвен иргин. Ool ыпчаар ол черинң улуг дүжүмеди апарып-тыр. Ool-даа ол-ле дораан ада-иезин көжүрүп алгаш, ооң ов чигин чиге чурттай берип-тир оо.

ДАШТЫКЫДА

ТК-ларның пленумнары

ПРАГА. (СЭТА). Ында Чехословакияның Компартиязының Төп Комитединиң пленуму ажылдап эгелээн. Пленумнуң кün айтырыында — ЧКП ТК-ның Президиумунуң «ЧКП-ниң XIV съездизиниң соонда идеологтуг ажылдың кол-кол сорулгаларының дугайында» илеткели. Ону ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, секретары В. Биляк кылган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижке Франциияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Моон мурнунда болган пленумнуң чөөн үзелдиг күштериниң хөделишкиннериниң чаңгыс эви дээш партияның демисселиниң дугайында шпитпириниң күүселдеериниң дугайында болгаш ол демисселиниң моон соңгаар улам калбартырының дугайында айтырыгны ол чугаалашкан.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының Төп Күүскомунуң пленуму боон эрткен. Пленумнуң хүн айтырыы — калбак Улус массаларының амыдыралының байдалын экижидери дээш демисселиңге ИКП-ниң сорулгалары болгаш ажыктар база студентилер ортуаунга партия ажылын идепкейжидер дугайында айтырыг. Пленумнуң киржикчилери ол ышкаш индий-пакистан харылзааларыны чогумчударының аргаларының дугайында болгаш АКШ-тың төп разведка эргелелиниң хоралыг үүлгедиишкиннериниң Индияда күштелгенинин дугайында айтырыгларыны база чугаалажып корген.

РИМ. (СЭТА). Итальяның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму ИКП-ниң политиктиг демисселиниң сорулгаларының, а ол ышкаш чамдык организастыг айтырыгларының талазы-биле боон эрткен. Пленумнуң ажылының түңнелинде ИКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Дж. Наполитано үүве чугаалаан. Аңаа түңнел резолюцияны хүлээп алган.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ХАНОЙ. (СЭТА). Хавойга ВДР-ниң Напмовал хуралының доктаамал комитединиң хуралы болган. Аңаа ВДР-ниң премьер-министриниң оралакчызы Нгуен Зуй Чинь илеткел кылган.

«Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга» чарарынга хамаарыштыр ВДР биле АКШ-тың аразынга дугуржулга чедип алдынган деп демдеглээп, ВДР-ниң Национал хуралының доктаамал комитеди ВДР-ниң чазаанның политиказының чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүг деп корген. ВДР-ниң чазаа Вьетнамда дайынны соксадыр, аңаа тайбыцны катап тургузар, Азияга, бүтү делегейге тайбынны быжыглаарының хөрээнге дуза чедирер, вьетнам улустуң, америк улустуң, делегейниң улустарының чөптүг негелделерин, чаагай күзелдерин хандырар дээш, америк чазакты бодунуң алган хүлээлгелерин күүседирип, пйи талапың аразынга дугуржулганың графиктиг ёзугаар дугуржулгага ат салып бээрин америк чазактан шүүт пеген турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Вьетнам талазы-биле тайбың таарыштырылга дугайында ВДР-ниң төлөөлөкчилери-биле чажыт беседалар кылганынга хамаарыштыр парлалга конференциязынга медеглел кылган.

Г. Киссинджер ВДР-ниң чазаавың октябрь 28-да медеглелинде тайылбырлаан, тос чүүлдеп тургустуган санал ёзугаар кылган дугуржулганың кол чүүлдерин бадыткаан.

«Тайбыцны чедип алыры чоокшулап келгеп, дугуржулга чарарының барымдаазы доезвилеттиниң турар деп бодап турар бис» — деп, Г. Киссинджер медеглээн. «Шүүт шиитпир үндүрериң чедип алырда, патын дайын байдалынга бергелер черле таварыжып келир болгай. Ынчанмыже оруктуң улуг кезии эртпгеп, дугуржулга чедип алырының орууна таварыжып турар айтырыглар таарыштыр дугуржун алдынган айтырыглардан шоолуг-ла чугула эвес деп бодаар-дыр бис» — деп, Г. Киссинджер демдеглээн. Америка чугаалажыр ужурлуг айтырыглар бар болгаш АКШ «октябрь 31-де дугуржулгага ат салып шыдавас, ол дугуржулганың чамдык чүүлдерин ам-даа ылавылап дугуржур апаар» — деп, Г. Киссинджер бадыткаан.

Америк турушту Тхиеуның Сайгон ёзу-чуруму-биле дугуржуру эргежок чугула деп сылдаглап алгаш, дугуржулга чарарыпдан ыпчалдыр быладаар кажарлаашкын кылырын Киссинджер агартыр деп ораддашкаан.

Парлалга конференциязы

Чехословакияда тураскаалдыг хүн

ПРАГА. (СЭТА). Октябрь 28-тиң хүнү Чехословакияның амыдыралында шылгарадгаш үш болуушкун-биле хөлбашкан. Ону хамыктың мурнунда ол республиканың төрүттүнген хүнү доор.

1918 чылдың октябрь 28-те тускайлап догуннаан Чехословак Республика тургустунган. Ук республика делегейниң бирги дайынындан аштырышкынга таварышкан австри-венгр империяның бузундулары арткан чуртка төрүттүнген. Европаның политиктиг чуруунга чаа, хамааржылга чок догуннаан күүүше — Чехословакияның костүп келгени национал-хосталгалыг, революстуг шимчээшкинии бүгү делегейге күчүлүг чалгыг дег өскүктеп Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шүүт салдар чедиргениниң түңнели болган.

Чехословак Республиканың тургустунган хүнүнден бээр барык үжеп чыл эрткенде, чуртту башкарар эргени күш-ажылчы улус Коммунистиг партияның удуртулгазыбиле бодунуң холунга алган.

1945 чылдың май 9-та бүгү делегей фашистиг Германияны ашкан тиилелге хүнүн демдеглээн. Тура халышкын кылган Прагага дуза чедирер дээш далашкын чеде берген совет шеригнер Чехословакияның найысылаын гитлержилерден ол хүн хостаан. Совет Эвилелиниң аддарының кайгамчык улгадып. Коммунистерниң салдарының ажык күштелин турары Чехословакияның дайын соолунде хогжүдезивге база салдарыг болган. Чехословакияга национал фронтунуң чазаа тургустунган. Аңаа чехословак коммунистер коскү рольдуг болган. Оларның поспонин ёзугаар 1945 чылда улуг-улуг улептүр будурулгелерин, банкыларны болгаш страхование пиитилеларын национализастаар дугайында хообу хүлээп алдынган.

1968 чылдың октябрь 28-те ССРР-ниң президентиин Л. Свобода Чехословак Федерациянын дугайында хообулуга ат салган. Ол хүн шилаллыр Федерация хүнү болган.

ЯПОНИЯ. Ам Япониянын девискээринде АКШ-тың 100 ажыг шериг баазазы бар. Оларның хөй-хөйүнде Мурнуу Вьетнамга сандан үнген америк шериг техниказын септеп селип турар. АКШ-тың Сагамихарада шериг баазазынга бо чылдың башгайты алды айларының дургузунда 300 ажыг америк танкыны септээн. Ынчалза-даа ол баазаларны АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда эжелекчи дайынынга ажыглаарынга япон хөй-ниити удуралын турар болганда, ук техниканы Мурнуу Вьетнамга дедир чедирери шыңгыы удуралынышкынга таварыжып турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың септелге-хандырылга ажылдары кылыр шериг баазазы Сагамихарада (Канагава префектура) америк танкылар.

КЮДО — СЭТА-ның фотозу.

Соңгулда мурнунда

ВАШИНГТОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи Н. Пахомовтуң дамчыткынында мынча дээн:

АКШ-тың Коммунистиг партиязы чуртта калбаргап соңгулда мурнуун кампаниязынга чедиишкиннериг болган. Коммунистериниң президентиге кандидады, Компартияның Чаңгыс секретары Гас Холлдуң болгаш оралакчы президентиге кандидат Джарвис Тайнериниң аттарын АКШ-тың аймысылалы Вашингтонның девискээри Колумбия округтуң соңгулда бюллетеньнеринге чурттуң төөгүзүнде эң баштай киргеп турар. Бодунуң кандидаттарының аттарын соңгулда бюллетеньнеринге Компартияның киперип чоннөөрээнин иегеп дыцнадыгга Вашингтонның 17 муң чурттакчызы ат салган. Кандидат-коммунистериниң аттарын ооң ангыда, чурттуң 13 штадының соңгулда бюллетеньнеринге база киирер. Аңаа хамаарыштыр база 11 штаттың судгары доктаал үндүрер деп турар.

Коммунистиг партияның соңгулда мурнунда программазын чурттуң хөй-хөй штаттарының болгаш Вашингтонның чону деткип турар.

Соңгулдага белеткел

БОНН. (СЭТА). Барыынтерман бундестаттың ноябрь 19-та болур соңгулдазынга Германияның Компартиязының кандидаттарын дешпидерип. ГФР-ниң 100 муң ажыг хамаатызы боттарының деткип турарының барымдаазы кылдыр аттарын салып берген. Ынчаштаи барыынтерман коммунистер ГФР-ниң парламентизин соңгуурунга 1953 чылдың соонда эң баштай киржир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-21, пропаганда киидизиниң 23-54, харылзалгалы секретарының 23-35, партижи эмыырал киидизиниң 37-13, культур киидизиниң 23-54, көгээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 41-27, информация база совет тургуу киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—04078.

«Телевидение»

ОКТЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школчуларга. «Будильник». 12.40—«Кадыкшылга». Утем-ийлбырлыг программа. 13.10—Краснояршиниң телестудиязының программазы. 14.10—Өөнүг телекөргүзүг. «Киноаян-чоруктарының клубу». 15.10—«Хүнүүн медээлери». Киножурнал. 15.20—15.30—Чапсар. 15.30—«Пароль херек өө». Ураи-чечен фильм. 2-ги серия. 17.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Кама кыдыы бистиң черивис». Документалдыг телефильм. 17.20—«Сакты-дыр сен бе, эш». Музыкалыг телефильм. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

180—Уругларга мультфильм. 18.40—Документалдыг телефильм. 19.10—«Салгалдың намдары». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

155—Өөнүг телекөргүзүг. «Угаан сарыыл чок хүн». Дамчыдылга. 21.00—Футболга делегей чемпионады. «Заря». (Ворошиловград)—«Торпедо». Ворошиловградтан дамчыдылга. 225—Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Агаар

Өөрүн республикага булуттар, чамдык черлерге хар-хар. Барыын углавышкыпнын хаттың күжү секундада 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы даңгыг черлерге 0—5 градус чедир соор.

Кызылга шөкөр булуттарлыг, хар чалбас хүн болур. Агаарның температуразы 0—2 градус чедир чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дипломнуг Зоя» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыргаар аъргазында дүн» 10.50, «Кыз-Жибек» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.15, 15, 17.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар баштайгылары болганнар» 11.30, 13, 14.40, «Республика прокурорунга полиция комиссарының мининишкини» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айболит» 9, 10.50, «Оолдар» 14.40, «Амыдырал бистиң шылгап турар» 12.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чурттаан кижи болуп алгаш» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Амыдырал бистиң шылгап турар» 15, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыз-Жибек» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.45, 17.30, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээвирден балым» 10.50, 12.40, «Дипломнуг Зоя» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеттингеи

ШЫН

1972 чыл.
ОКТЯБРЬ
31
ВТОРНИК
№ 257 (9025).
ортаа 2 вев.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Черни мелиорастаар болгаш суггаттыг база кургаттынган черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле ажылдарны улам ыңай күштелдирер дугайында

Черни мелиорастаар болгаш суггаттыг база кургаттынган черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле ажылдарны улам-на күштелдирер дугайында доктаалды СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниг болгаш былаңгыя чурттуң элээн хой зоналарынга агаар-бойдустуң байдалы нарын болуп турда көдээ ажыл-агый культурадырының доктаамал бедик дүжүдүк алыринга черни мелиорастаар болгаш суггаттыг база кургаткан черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле ажылдарны күштелдирери улам улуг ужур-дузалыг болу берген деп, доктаалда демдеглээн.

Черни мелиорастаар талазы-биле ажылдарның калбак программазын дүзаап алган СЭКП ТК-ниң май (1966 чыл Пленумунуң соонда эртken чылдарның дургузунда партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый организациялары, колхозтар болгаш совхозтар ол программаны боттандырар болгаш суггаттыг база кургаткан черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле улуг ажылдарны тоотуткаан. Суг ажыл-агый тудуун боттандырарынга үлетпүр бүдүрүлелериниң болгаш тудуг организацияларының ажылчыннары, тускай эртемнитлери база удуртукчулары улуг дузаны көргүзүп турар.

Оон-биле кады, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели суг ажыл-агый тудуунда болгаш мелиорастаан черлерни ажыглап турарында улуг четпестерни чайладырыкче ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң кичээнгейин уламдырган.

Черни мелиорастаарынга берген капитал салыышкынынарны долу эвес шингеттинип турар, бүүлерни болгаш кол фондуларны ажыглалга киирериниң планнары эвилелдешкен чамдык республикаларда күүседтинмейн турар, эргижирөөн тодевилелдерни эде коору ам-даа доозулбаан. ажыттың шынары куду болуп турар. Суггаттыг болгаш кургадылга системаларның ажыглаарының депшилгелиг арголарын ажылап шеттередири оожум боттанып турар.

Чамдык районнарда партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары суггаттыг болгаш кургаткан черлерден кодээ ажыл-агый культурагарайның куду дүжүдүк ап турар фактылар-биле эптежип турар, мелиорастаан черлерниң гектар бүрүзүн эң-не үре-түлелдиг кылдыр ажыглаар талазы-биле ажыл-агыйлар удуртукчуларынга эргежок чугула негелдерни салбаан келгеп.

Черни мелиорастаар талазы-биле ажылдарны черлиң үнүш-дүжүткүрүн үдеэзиня-биле бедидер болгаш кодээ ажыл-агының хөгжүдүрүнүң төмпилерни дүргедиринiң талазы-биле партияның үр үеэлең программазының кол аевюзу кылдыр көргеп турар ужурлуг дээрениң доктаалда онаалап демдеглээн.

Хөвең, рис болгаш чигир свёклазы өстүрүп турар районнарга черни мелиорастаарын улам ыңай сайзырадыры-биле чертелештир, барын эдлегге Поволжьеде, Украинаның хөвүлараг кезээңде, Соңгу Кавказта болгаш Казахстанда тараалаң районнарның кандаачал черлерин суггарар талазы-биле, РСФСР-ниң кара хөрүүнүг эвес зоналарында, Белоруссияның болгаш Украинаның Полессье чавызаапталарында база Ыракыы Чоон чүкте тарылга черлерни болгаш одар-белчиирни мелиорастаар, улуг хоорайларны, үлетпүр төптеринiң хандырар толээде, ногаалараы болгаш эрте быжар картофельны будүрериң көвүдедири-биле суггарылга системаларын тудар талазы-биле ажылдарны дүргедеткеп турар ужурлуг.

Ховунуң тарылга эдлештирилгелериниге мал чемнерни бүдүрериң көвүдедип, суггарып турар культурлуг одарларны тургузуп, чайгаар үнген өөт-сигеннит одараарны экижидип, кургаг ховулуг зоналарда одар-белчиирни суглуг болдурар толээде, чурттуң бүтүү зоналарында черни мелиорастаар талазы-биле кылыр ажылдарны күүседиринiң база-ла баш удур көрүп турар.

Мелиорастаан черлерни ажыглалга киирерiниң, оларның шынарын экижидериниң болгаш суггат хереглевейн турар черлерге культура-техниктиг ажылдарны чорударының база суггаттыг, культурлуг одарларны ажыглалга киирериниң талазы-биле 1973 чылда тодаргай онаалалганы СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытkан.

Партия, совет, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары мелиорастаан черлерни дүргени-биле ажыглалга киирерi, оларны үре-түлелдиг шингээдип алырыг дээш социалистиг чарыыны делегеңгейiн-биле калбатыр, колхозтарның болгаш совхозтарның инициативазын бүгү хемчелер-биле деткип, база оларның боттарының акша-хөрецизиниң күсели-биле мелиорация ажылдарын күүседир дугайында оларга дузаны көргүзер хүлээлгелиг. Тускайлап берген капитал салыышкыларын эң үре-түлелдиг ажыглаарын, суг ажыл-агый тудуунуң бүгү көргүүлелериниң талазы-биле күрүне планның күүседирiп, тудугның шынарын белидерiп болгаш техниктиг депшилгелiн дүргедирiп хандырган турар сорулга салдынган.

Чыл планнарын күүседип турганының үезинде чер мелиорастаар талазы-биле ажылдарны улам-на дүргедиринге немелде арголарны болгаш курлавырларны дилеп тывар ужурлуг. Ынчангаш кара хөрүүнүг эвес зонага хамыктың мурнунда малга одар-белчиирiн экижидерiн база суг ажыл-агый организацияларының күүлерiн сайзырадырын барымдаалаш, ол ажылдарны бирги ээлчеглер РСФСР-ниң кара хөрүүнүг эвес зонаалыга болгаш Поволжьеге боттандырар ужурлуг.

Саратов болгаш Куйбышев кандалдарның база өске-даа чамдык объектилериниң тудугларын дүргедедирi, анаа үш-

(Төнчүзү 3-кү арыында).

Курлавырларны долу ажыглаар

(СЭКП Таңды райкомунуң X пленумундан)

Таңды районнуң ажылчы чоннары юбилейлиг чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга ап, оларны чедиишкиниг боттандырар дээш арес-шудургу ажылдап турар. Районнуң партия организациязының хүн бүрүде билдиглиг удуртулгазының, организаторлукчу ажылының түнелинде таңдыжылар күш-ажылчы үлүг тиилелгени чедип ап, Төрээн чурттуң шыгжамырынга 56040 тонна тарааны үрүп, күрүне планын ийи катап күүседип шыдаан. Келир чылдың бедик дүжүдүнүң үндезинiн 18 мүн тонна ажыг, азы планда көрдүнгенiнiден 1340 тонна хөй эки шынарлыг үрезинiн үрүп алган. Оон аңгыда Таңдының колхозтары болгаш совхозтары республиканың ажыл-агыйларынга 3 мүң тонна үрезинiн берген. Ол бүгү чедиишкиниерни СЭКП Таңды райкомунуң X пленумунга илеткел кылган райкүүском даргазы Г. А. Зарькевич сеткил ханыышкыны-биле дыннаткан.

Көдээ ажыл-агыйның күскү ажылдарын чедиишкиниг доозар болгаш келир көдээ ажыл-агый чылынга белеткелди күштелдирер талазы-биле ажылдарга районнуң коммунистериниң болгаш ажылчы чоннарның киржилгезiн илеткелчи аналиэтээн. Күскү хову ажылдарын Таңдының колхозтары болгаш совхозтары комплекстиг чорудуп кедген.

Тараа ажаап алышкылынга бо чылын Көдээ ажыл-агыйның дүржүлга станциязы, «Межегей» совхоз болгаш «Революциянын чалбыыжы» колхоз шилгараан. Күрүнете тараа садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезiнiң ажыр күүседиккенiн

(Төнчүзү 2-кү арыында).

ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГЛЕР

1972 чылдың дүжүт ажаап алышкынын чедиишкиниг чорудар болгаш күрүнеге тарааны пландан дашкаар садары дээш районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжының түңнелдерiн үндүрген.

Оон тиилекчизи Каа-Хем район деп санаан. Ол районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планны дыка ажырган, тараа, мал чеми культураларның, картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдүн чогуур үезинде, чидириг чокка ажаап алышаан, тараанның үрезин болгаш өске-даа ажыл-агыйжы фондуларын долузу-биле белеткеп, үруп алган.

Тываның ажыл-агыйларының иштиндеп социалистиг чарышка бирги черни алганнар: «Тиилелге» совхоз болгаш Тываның көдээ ажыл-агыйының дүржүлга станциязы (Таңды район), «Коммунизмче орук» колхоз болгаш «Буруңгаар» совхоз (Каа-Хем район), «Кызыл тараачын» колхоз болгаш «Өөк» совхоз (Бии-Хем район), «Алдан-Маадыр» совхоз (Чеон-Хемчик район), «Кок-Тей» совхоз (Кызыл хоорай Соведи).

«Автономнуг республиканарның, крайларның, областарның, колхозтарның, совхозтарның, районнарның болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйларының дүжүт ажаап алышкынын чедиишкиниг чорудары болгаш күрүнеге тарааны пландан ажыр садары дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжын организастаар дугайында» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1966 чылдың августуң 13-те доктаалын ёзугаар дүжүт ажаап алышкынын чедиишкиниг эрттиргени болгаш күрүнеге пландан дашкаар тараа сатканы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Нызыл туктарын тыпсыр черлер болза:

Каа-Хем районга — 5 мүн дүбль түңнүн акша шаннаалы-биле кадыр.

Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтарынга, «Тиилелге», «Буруңгаар», «Өөк», «Алдан-Маадыр», «Кок-Тей» совхозтарга, Тываның көдээ ажыл-агыйының дүржүлга станциязынга — кайызынга-даа 1,5—1,5 мүн рубль түңнүг акша шаннаалы-биле кадыр тыпсыр.

Райкомнуң пленуму

Дүүн, Шагаан-Арыг хоорайга СЭКП Улуг-Хем райкомунуң IX пленуму болуп эрткен. Күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын доозарының болгаш көдээ ажыл-агыйнып чаа чылынга белеткелдиң талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында илеткелдиг ааска партия райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды кылган.

Бо илеткелдиң талазы-биле «Күш-ажылдың хостуу» совхоза, «Х улуг хурал» колхозта парткомнар секретарылары **М. Х. Дапык, У. Д. Таспаанчык,** «Ак-Туруг» совхозтуң директору **Ч. П. Чараш-оол,** Жданов аттыг совхозта тудуг бригадазының бригадири **В. Д. Дамдын-оол** болгаш оон-даа өскелер саналга берген.

Пленум чугаалаашкан айтырыгның дугайында делегеректерге доктаал-биле кады хемчегларни хүлээп алган.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

ДҮЖҮТТҮҢ АНЫЯК МААДЫРЛАРЫ

Бистиң республикавыс тараажылары бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алган, кажаңгыларынан хой тараанны ажаагаш, күрүне шыгжамырынга 132 мүң тонналы үрүп, планын ийи дакпыр күүседккен. Аңаа аныяктарның киирген үлүг улуг. Оны түңнеп чугаалажыры-биле республиканың аныяк тараажылары, ниитиниң малынга быжыг чем-суурлуу тургузарынга шыгжаанаан оолдар, кыстар нэйысылалга чыглганнар.

Чөр ажылының аныяк шалыпчыларының байырлалы Кызылдың В. И. Ленин шөлүнде, Ильичиниң тураскаадыпкың базарынга күскү чечектер салыышкыны-биле эгелээн.

Политчырыдыышкыга бажыңынга аныяк ажыл-ишчилерниң ужуражылгазы эгелээн. Аңаа ВЛКСМ обкомунуң, профсөвиедеглериниң область төвүделиниң, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, Совхозтар каттыжыышкынының удуртукчулары база кирипкен. Мал чеми белеткээр ажылга, дүжүт ажаап алышкынынга кайы хире ажылдаанын, ол талазы-биле аргадүржүлгазын, бодалдарын солчуу-биле бо ужураажылгага бирлик шупту районнарының аныяк төлөлекчилери чыглган.

Байырлалдыг ужураажылганы ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **А. Ромапов** ажытkан.

Алыяк тараажыларга, мал чеми белеткээрiлиг идепкейлиг киришкенiерге турасkаадып, комсомол обкомунуң ийнги секретары **Геннадий Иргит** чүве чугаалаан.

— Бо чылдың дүжүт ажаап алышкынын болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрiн хандырар хемчегларге дүүштүүр комсомол комитеттери гүскай комсомолчу-аныяктар бригадаларын, звеноларын тургускулаан болгаш оларның арезынга социалистиг чарышты организастаан. Оон негелделериниде түгле бригадалар, звеноолар арасында түнелдүүлүг эвес, харын кижилериң түс-түзүнде бедик мергежиллiг көргүзериң чедип алыры айытынган турган. Залда олурган турарлар болза, ол чарыштың тиилекчилери, дүжүттүң маадырлары-дыр.

Ниитизи-биле дүжүт ажаап алышкынынга болгаш мал чеми белеткээринге 97 бригада, 165 звено киришкен. Ол бригадаларның, звеноларның составынга 12 мүң ажыг механизаторлар, чолаачылар болгаш оске-даа мергежилдiг аныяктары кирип турганын илеткелчи айытkан. Ол даарге ССР Звилелиниң 50 чылынга турескаатkан күш-ажылчы эдлет болган.

Кодээ ажыл-агыйның бо чугула кампаниязынга аныяк оолдар, кыстар дүүштүүр төлептиг чорудун көргүзүп, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Ынаңгыя Каа-Хем районнуң тараажыларының эрес-мадырлыг ажылыг комсомолчу-аныяктарның үлүг эвээш эвес. Комсомолчу аныяктарның коллективтери 23 мүң га черниң тараазын кескеш, оон 326 мүң центнерин бастырган.

Бедик дүжүт дээш улуг организакчы ажылды ВЛКСМ Таңды райкому чоруткан. Районнуң ажыл-агыйларынга комсомолчу-аныяктарның 7 бригадазы ажылдап турган. Бедик көргүүглери болгаш эки сагылга-чуруму дээш «Тиилелге» совхозтуң № 6, 7 болгаш 9 комсомолчу-аныяктар бригадазынга «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп хүндүлүг атты тывыскаан. Сарыглар Онурсатка удуртkан № 7 бригада республикада комсомолчу-аныяктар бригадаларының арезында чарыштың тиилекчизин болуп үнген. Бо бригадада кайгамчык эрес-шудургу кижилер бар. Оларга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Моңгуш Хүреп-оол, комсорг Бады-Хөө Кызыл-оол болгаш оскелерде хамаарыжыр.

Дүжүт ажаалдазының үезинде хүүда мергежил талазы-биле бедик көргүүгнү «Буруңгаар» совхозтуң комбайнерi комсомолчу Василий Артына чедип алган. Ол бодуның совхозунга сезон үезинде 2930 центнер тарааны кескеп, бастырып берген, ам Бии-Хемниң «Саян» совхозунга дуза-лажып турар.

Тараа дээш демисел үезинде кодээ ишчилерге улуг дузаны хоорайның аныяктары база чедирген. Студентилер болгаш сургуулдар 262 мүң тонна тарааны чүдүргеп болгаш дүжүргеп, 105 мүң тонна тарааны арыглаан, 500 га черден картофельды ажааган, 12 мүң тонна сигеп болгаш саваңны сарааттаан болгаш дүжүт-биле холбашкан өскелээ янзы-бүрү ажылдарны кылган. Кызылдың аныяктары колхозтар, совхозтарга баргаш, түгле ажыл кылып турган эвес, аңаа лекция, беседа чорудуп, концерт көргүзүп, дыштанылга кежээлерни организастап, хана солуннар, агитхүүдүстер үнүрериниге киржип турган. Ол база-ла чугула чүүл.

Дүжүт дээш тулчуушкунга эрес чоруун Эрзиниин, Бай-Тайганың, Улуг-Хемниң, Чеон-Хемчиктиң аныяктары көргүскенiн илеткелчи база демдеглээн.

Аныяктарның дүжүт ажаап алышкынынга киирген үлүг комсомол организацияларының организаторлукчу ажылын хереглээн. Ол болза, ССРЭ-ниң юбилейиниге төлептиг белек болган.

Малга быжыг чем-суурлуу тургузарынга комсомолчулар болгаш аныяктарның салыышкынын чугаалаш, эш Иргит «Буреп» совхозтуң Михаил Долговна удуртkан механизаастаттынган бригадазы база чедиишкиниг болганын, ол бригада мал чеми белеткээр комсомолчу-аныяктар бригадаларының арезында чарыштың тиилекчизи болуп, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туғун чаалап алган деп ыңнаткан.

Ужураажылгага ВЛКСМ-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **М. Сымчаан** бир дугаарында сөс алган, районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары мал чеми белеткээр ажылга болгаш дүжүт ажаап алышкынынга онаа харыысадгалыг болуп, ол чугула тулчуушкунуң үргүлүү мурнукчу одурунга чоруп турган дээрiни чугаалаан.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң аныяк комбайнери **Канай-оол Доржу** дүжүт ажаап алышкынынга бодунуң киирген үлүүн ооругге плеткеп, бедик көргүзүнү кашчан чедип алганын чугаалаан.

— Дүжүт ажаалдазының маадырлары, хүнде ажыл нормазын 200 хуудан ажыр күүседип турган механизаторлар «Россия» совхозтан Ефим Агапов, Иван Стародумов, «Элегес» совхозтан Виктор Фогель, Петр Доржу, «Революциянын чалбыыжы» колхозтан Михаил Кыргыс, Георгий Попелаев, «Коммунизмниң херели» колхозтан Сергей Ажыгбастэй, «Тиилелгениң» алдарлыг аныяк тараажылары дээш өскелерге-даа районнуң комсомол организациязы чорталарының турар. — деп Таңдының комсомол организациязының төлээзи **Галина Кудашова** мактаалдың созуун оларның адресинге кылган.

Мал чеми белеткээр чугула ажылга Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң механизаастаттынган комсомолчу-аныяктар бригадазының дүжүлгазын оон комсоргу Белек-Байыр Марчын кончут солуун чугаалаан.

— Бо хүннерде бистиң училищевис 20 харлаа турар — деп. Кызылдың № 3 кодээ ажыл-агый профтехучилищезиниң сургуулу **Василий Парубенко** чугаалап эгелээн. — Ол үениң иштинде колхозтарга, совхозтарга 5500 механизаторларны белеткеп бергеп. Оларның иштинден республиканың алдаржаан кижилери бар. Мария Михайлова, Моңгуш Аяа, Дарый Сат дээ-лишкаш мурнакчы трактористерни тараажылар эки билир. Бо күскү дүжүт ажаалдазында амгы өөреңнеп турар сургуулдар шылгалда тудуп, тараажы болуп шыдаар дээрiн коргускеп.

Чөр ажылының аныяк мурнакчыларынга Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, Совхозтар каттыжыышкынының болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсөвиедеглериниң обкомунуң мурнундан ас **Н. Лаврименко** байыр чедирип, мал чеми белеткээринге болгаш дүжүт ажаалдазынга төлептиг үлүүн киирген дээш аныяктарга улуг ченгиришкинiң илеткеткен.

Ужураажылганың киржиччилери республиканың аныяктарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

Түнелдинде мал чеми белеткээринге, дүжүт ажаап ажыышкынынга шылгаза бригадаларга, звеноларга, комсомолчуларга болгаш аныяктарга шаңналдарны тывыскаан.

О. ИРГИТ.

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгеи хүнүң республиканың найысылалынга баймоолаарын эрттирип турар үезинде чүруктарны тыртырган.

Үстүнде чурукта комсомолдуң область комитединиң түгүи байырлыг хуралдың алдынче киирип эккел чорууру. Таңды районнуң суратчыг мо-хаппаторлу Мария Петровна Михайлованың шаңнал-мактаалган аныяктар-биле надо олурары тадаалда чурукта.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозуры.

Партийжи амыдырал

УДУРТУР ДИЗЕ, ӨӨРЕНИР ХЕРЕК

«Амыдырадан чыдып калбас дээш, бистиң бүгү кадрларывыс үргүлчү өөренир, боттарының идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, эртемниг болгаш мурнакчы дружулганың чедишкиннерин шинээдир ужуруп деп. СЭКП-ниң XXIV съездиниң материалдарында кол черни эдлеп турган. Партия тургузуунуң теорилизинче болгаш практиказынче онза кичээнгейни салган. Партия активиниң школаларының дыңнакчылары чер-черде партия комитеттериниң болгаш бюроларының идеологтуг болгаш организастыг ажылдарының дружулгазы-биле делгереңгей танышканнар.

Партия активин өөредир талазы-биле СЭКП-ниң Тандыдаа, Чоон-Хемчик, Өвүр болгаш Эрзин райкомнары эки түңнелдерни чедип алган. Олар эрткен чылын партияның отчёт-сонгулдалыг хуралдары доостуру билек, парторганизацияларының чаа сонгуткан секретарьларының болгаш олардың оралакчыларының өөредилгезин организастаан. Чижээ, партияның Чоон-Хемчик райкомунуң чанында партия эге организацияларының секретарьларының, олардың оралакчыларының, колхозтарда болгаш совхозтарда партком кежигүннериниң чыл хуусаалыг школазы алдын кат чылдарда ажылдап келген. Ады эрткен өөредилге чылында 110 кижи өөренип, 8 кичээлди (36 шактыг) эрттиргеи. Кичээл бүрүзү организастыг эртип, дыңнакчыларның саны эвээжеивээн. Школаның пропагандистери болгаш илеткелчилерни лекцияларны, илеткелдерни амыдырал-биле холбап, билдингир болгаш бедик деңнелге эрттирип турган.

Өөредилге программазынга марксизчи-ленинчи теорияның чүгүлә айтырыглары болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдары кол черни эдлеп турган. Партия тургузуунуң теорилизинче болгаш практиказынче онза кичээнгейни салган. Партия активиниң школаларының дыңнакчылары чер-черде партия комитеттериниң болгаш бюроларының идеологтуг болгаш организастыг ажылдарының дружулгазы-биле делгереңгей танышканнар.

Партия активин өөредир талазы-биле СЭКП-ниң Тандыдаа, Чоон-Хемчик, Өвүр болгаш Эрзин райкомнарының эки түңнелдерни чедип алган. Олар эрткен чылын партияның отчёт-сонгулдалыг хуралдары доостуру билек, парторганизацияларының чаа сонгуткан секретарьларының болгаш олардың оралакчыларының өөредилгезин организастаан. Чижээ, партияның Чоон-Хемчик райкомунуң чанында партия эге организацияларының секретарьларының, олардың оралакчыларының, колхозтарда болгаш совхозтарда партком кежигүннериниң чыл хуусаалыг школазы алдын кат чылдарда ажылдап келген. Ады эрткен өөредилге чылында 110 кижи өөренип, 8 кичээлди (36 шактыг) эрттиргеи. Кичээл бүрүзү организастыг эртип, дыңнакчыларның саны эвээжеивээн. Школаның пропагандистери болгаш илеткелчилерни лекцияларны, илеткелдерни амыдырал-биле холбап, билдингир болгаш бедик деңнелге эрттирип турган.

Ол школага «СЭКП-ниң XXIV съездизи амгы үе-чадада партияның идеологтуг ажылының кол утпаныышкынларының болгаш соруулгаларының дутайында», «Районуң партия эге организацияларының даймчы арга-шинээзи бедидерге», «Комсомолга партийжи удуртулга», «СЭКП-ниң XXIV съездиниң болгаш контрольдуң ленинчи принциптериниң хөгжүлдези» болгаш оон-даа өске темаларга лекцияларны номчаан.

Оон аңгыда кичээлдерге «Партия хуралдарын болеткээри болгаш эрттиргери», «Партия документилерни эмгедээри», «Партийжи даалгаларны бээри болгаш оларны коммунистиниң канчаар күүседи турарын хынаары», «Партиягa хүлээп алыышкын болгаш апаяк коммунистер-биле ажыл» дээш оон-даа өске темаларга дружулга солчуушкунуң чоруткан.

Школаның дыңнакчылары колхозтарда, совхозтарда партия комитеттериниң организакчы болгаш идеологтуг ажылдары-биле танышкылаан. Чижээ, партия организацияларының секретарьлары «Большевик» совхозка барган, иеску агитацияны канчаар организастаарының болгаш пропаганданың дружулгазы-биле танышкан. Олар шуга коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежин турээ Арыг-Бажының комсомолчу-аныяктар фермазында күш-ажылды канчаар организастап турарын, партия-комсомол бөлүүнүң ажылын сонуургаан.

СЭКП-ниң Өвүр райкому партактивтиг өөредилгезин билдиглиг организастап турар. Мында өөредилгени, партия тургузуунуң теоретиктиг айтырыгларын райониуң хүн бүрүнүң практиктиг амыдырал-биле сырый холбаштырбышаан, парторганизация секретарьлары ажылыышкын дружулгазын күзелдин-биле солчуп турар. Бо районда партия райкомунуң кежигүннериниң, кежигүште кандидаттарның, ревизия комиссиязының кежигүннериниң өөредилгезин организастарының таарымчалыг системазын тургускан. Олар-биле тускай темаларга кичээлдерни эрттиргилээн, партийжи ажыл-херек дээш оларның ролю болгаш харыысалгазы улам бедип, боттарының бактаан турар парторганизацияларынга дузалажып турар.

СЭКП-ниң Тандыдаа райкому кичээлдерни эрттиреринiң мурнуунда тус-тус партия эге организацияларының ажылының дружулгазын өөренип көргеш, оларның бүгү үнелиг чүүлдерни өске бүгү организацияларга иевтередирин оралдаяып келген. Парткомларның базазынга чамдык кичээлдерни эрттиргеи. Чижээ, «Тинделге» совхозтуң парткомунуң базазынга болган түңнел кичээл эки болгаш организастыг эрткен.

Ол шыкаш СЭКП-ниң Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга райкомнарының чанында партактив школаларынга кичээлдер организастыг болгаш бедик идейполитиктиг деңнелге эрткилээн. Партияның Өвүр болгаш Бай-Тайга райкомнары партия активиниң школазының ажылын эртем-теоретиктиг конференциялар эрттиреры-биле доосканнар. СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң чанында партия активиниң школазының дыңнакчылары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл окшага тураскааткан «В. И. Ленин болгаш национал айтырыг» деп артем-теоретиктиг конференцияның ажылынга идепкейлиг киришкеи.

Активтиң өөредилгезин организастап болгаш эрттирип туруларында эки түүлдер-биле чергелештир улуг четпестер ам-даа бар. Партия активиниң школаларынга кичээлдер орай эгелеп, парторганизацияларның дружулгаларын мооцнел чырынче база оларны чер-черге иептередирине кичээнгейни эвээп салыш турган. Чамдык черлерге кичээлдер куду деңнелге эртип, дыңнакчыларның дыка хөйү анда олурушпайн келген. Өөредилгени организастаарда партия организацияларының секретарьларының ажыл-дружулгазының болгаш билиниң деңнелин өөренип көрбейн турар.

Партияның чамдык райкомнары парторганизацияларның бюро болгаш партком кежигүннериниң, бригада болгаш цех парторганизацияларының секретарьларының, ылаңгыя практиктиг дузаны үргүлчү хереглээр ужурлут партболүк организакчыларының өөредилгезинче кичээнгейни кошкак салыш келген. Чижээ, СЭКП Тандыдаа, Тоджу, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем райкомнары партболүк организакчыларын ол школага хаара тудуп шыдаваан.

Партия активиниң өөредилгезин организастаарының методиктиг төвү болуур партийжи-организастыг ажылдың талазы-биле кабинеттер партияның чүгле Эрзин, Бай-Тайга райкомнарындаа өске черлерге тургустунмаан. Шындыр кабинеттерни тургузар үе келтеи.

Түңнел кичээлдерни эртирип турда дыңнакчылар өөредилгеии улам ыиай экижидериниң талазы-биле дыка хөй саналдарын киирип, күзелдерни илереткеи. СЭКП-ниң Бай-Тайга, Эрзин, Чоон-Хемчик, Каа-Хем болгаш өске-даа райкомнарының чанында партактив школаларының дыңнакчылары мындыг түүлдерни күзеии: өөредилге планынга ажыл-дружулгазын солчурунуң шак-үезин көвүдедир; кичээлдерни эң дээре ажылдыг партия организацияларынга барып эрттирер; теоретиктиг айтырыгларны өөредирп-биле кады, республиканың болгаш районуң экономиктиг байдалының дүрбээ-ында ей-ейде дыңнадып бөрип турары; кичээлдерни эрттирерде дыңнакчыларның ажыл-дружулгазының, эртембилиниң деңнелин барымдаалап тус-тус болуктер айыл-биле чорудары болгаш оон-да өске.

Ол дег саналдарны, шүгүмчүледдерни СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнары бо чаа өөредилге чылында активтерни өөредирде бодамчалыг көөру эргеокок чугула.

Соңгулдалыг активчилер-биле ажылдаары, оларны өөредири — парткомнарның, партия эге организацияларының дыңнакчылар ажыл-дружулгазының, эртембилиниң деңнелин барымдаалап тус-тус болуктер айыл-биле чорудары болгаш оон-да өске.

Ол дег саналдарны, шүгүмчүледдерни СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнары бо чаа өөредилге чылында активтерни өөредирде бодамчалыг көөру эргеокок чугула.

Соңгулдалыг активчилерби-

Черни мелиорастаар болгаш суггаттыг база кургаттынган черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле ажылдарны улам ынай күштелдирер дугайында

(Төнчүзү. Эгезин 1-ги арныда).

дезидээш, суггаттыг черлерни ажыглалга киирәрип ковүдедиры база оларны көдээ ажыл-агый талазы-биле дүргеп шиңгээдип аарын хандырары, а ол ышкаш Волга-Уралдың суггарылга болгаш сугнуг болдурар каналын тудар талазы-биле 1973 чылда белеткел ажылдарын хандырар болгаш оон кол тудуг ажылдарын 1974 чылда эгелээри эргежок чүгула деп көрдүнген, а ол канал-биле Волгоград, Саратов, Урал болгаш Гурьев областарының черлерин суггарар.

Мелиорация системаларын ажыглаарының техниктиг деннелин бедидер, дешилгелиг организастыг хевирлерни иептередир болгаш сеңгелге-ажыглал ажылдарын эң улуу-биле механизастаар, системалар ажылын башкарарынга автоматиканы болгаш телемеханиканы улам калбаа-биле ажыглаар, база ол ышкаш ажыглал оргачизацияларының материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелериниге, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстводунга, партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнарынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлээ хүлээткен.

Мелиорация объектилериниң тудуунуң комплекстиг бүдүрүн экижидер сорудага-биле черни мелиорастаарынга болгаш ону көдээ ажыл-агыйга шиңгээдиринге төлевилелдер ажылдан кылырының чурумнарын докпаатказ. Чыл планнарын ажылдап кылырда, ажыглалга киирип турар мелиорастаан черлерни чогуур өйүнде шиңгээдип алырыбиле совхозтарда будүрүлге болгаш оске-даа тудугларга капитал салыышкының бөөрин көргөн турарын, база ол сорулгаларга акша-хөреңгини аңгылаар талазы-биле дузаны көргүзүп турарын боттарының эргелелинде совхозтар кирип турар эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелериниге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга болгаш министерстволарга хүлээткен.

Суг ажыл-агый тудугларынга, суг ажыл-агый организацияларының будүрүлге баазаларының объектилериниге керээ ёзугаар ажылдарны күүседир болгаш мелиорастаан черлерни көдээ ажыл-агыйга шиңгээдир талазы-биле онаалгаларны ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерстводунга, ССРЭ-ниң Аар индустрия будүрүлгелери тудуунуңгунуң министерстводунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерстводунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерстводунга, ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерстводунга, ССРЭ-ниң Транспорт тудуунуң министерстводунга, Газ үлетпүрүнүң министерстводунга болгаш Москооркүүскомнуң чанында Колмостудугга докпаадып берген.

Сүт-биле чаштырып суггарар машиналарны болгаш көжүп чоруур насос станцияларын септээрин болгаш техника талазы-биле ажаарын Эвилелдиң сельхозтехниказынга, а чаашкынналдырып суггарар «Фрегат» машиналарның техниктиг ажаалдазын — Судно тудуунуң министерстводунга хүлээткен.

1973 чылда черни мелиорастаарының хереглелинге болгаш мелиорастаан черлерни ажыглаарынга эргежок чүгула материал-техниктиг күралварларны тускайлап берген, ССРЭ-ниң Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машиналары тудуунуң министерстводунга, Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуунуң министерстводунга, Судно тудуунуң министерстводунга, Тудуг материалдар үлетпүрүнүң министерстводунга болгаш чамдык оске-даа министерстволарга база ведомстволарга көдээ ажыл-агый культураларын суггарарының машиналарын болгаш деригелерин, ажындырып чоруур насос станцияларын, мелиорация машиналарын, кан болгаш алюминий хоолай-дамчыдыкчыларны, трансформатор подстанцияларны болгаш оске-даа машиналарны, кылыгларны база материалдарны 1973 чылда бүдүрериниң база бөөрининг талазы-биле тодаргай онаалгаларны докпаадып берген, ол бүгү чүүлдер мелиорастыг ажылдарның докпаатгынган планнарын күүсединиге эргежок чүгула.

ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу-биле, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле, Эвилелдиң сельхозтехниказы-биле кады болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң киржилгээн-биле 1976—1980 чылдарда черни мелиорастаарының болгаш мелиорастаан черлерни ажыглаарының үре-түңнелдиниң улам бедидериниң планының төлевилелин ажылдап кылгаш, СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге киирерни ССРЭ-ниң Күрилазынга дааскан.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң өзүлдезиниң темпилерин улам ынай дүргедедиринге эң чугула үүлдериниң бирээзи болур мелиорация талазы-биле тудуг программазын күүседириниң болгаш мелиорастаан черлерни эң-не үретүңнелдин-биле ажыглаарының улус ажыл-агыйының талазы-биле улуг ужур-дузалыын демдеглевишаан, бо докпаалда көрдүнген бүгү хемчеглерни боттандырарынче, онза киичээнгейни салып, ону күүсенниң эң чугула сорулгазы кылдыр боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, чер-черниң партия, совет, көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнарынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлези хүлээткен.

делегей бо хүннерде

ТАЙБЫҢЧЕ ОРУКТА МООНДАКТАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

ВДР-ниң чазаа Вьетнам айтырыышының талазы-биле, чугаалажышкынарының амгы байдалының дугайында медеглел кылган. Ол меделгел Индий-Кыдатка тайбың таарыштырылга тургузарынга хамаарыштыр америк дипломатияның кажарлаашкыннар кылып турарын илередип коргускен.

Вьетнам талазы-биле Парижте боон турар чугаалажышкын барык дөрт чыл үргүлчүлеп келген. ВДР-ниң, МВР-ниң Революстуг түр чазааның, АКШ-тың болгаш Сайгон чагыргазының төлөөлекчилери ында киржип турар.

Бодунуң Вьетнамга дайынны «шапкынчыдарының» политиказының буурай бергенинге бүүрөөш, Каттышкан Штаттар Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын 1968 чылдың октябрьда соксадыр, чугаалажышкынарны кылып эгелээр ужурга таваршкан соонда удаваанда Париж чөвүлежилгээн эгелей берген болгай. ВДР-ниң чазаа Парижке албан ужурунда болган чөвүлел хуралдаргадаа, АКШ-тың чазак төлөөлекчилери-биле чажыт ужуражышкыннарның үезинде-даа вьетнам улустуң үндезин национал эргелерин болгаш Мурнуу Вьетнамның чонунуң бот-башкарыыр эргезин хандырарын барымдаалаш, тайбың таарыштырылганы эң дүргеп чедип алырының эртеажыктарынга дүүштүр чаагай тура-соруктуун үргүлчү илергейлеп келген. Вьетнам талазы-биле чөвүлежилгелерниң баштайгы үе-чадазында Парижке америк төлөөлерин баштап турган Аверелл Гарриманның хереченлеп чугаалаанын ёзугаар алырга, АКШ-тың чазаа дайынны «вьетнамчыдар» дээр политиказынче болгаш Тхиеунуң чалча бөлүүнге эрге-чагырга хөлгаарладырын хевээр артыраринче чүткүл салыр ыдыг утпаышкын шилип албаан болза, ийи тала хүлээп ап болур дугуржулга 1969 чылда-ла чедип алдынган турар ийик.

Парижке чугаалажышкынар бо чылдың сентябрьга чедир-ле түүпел чок боон келген. ВДР-ниң чазаа «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга» төлевилелдип октябрь 8-те саналдаан, база бир эгелээшкинни кылган. Ол эгелээшкин чугаалажышкынарны муңгашталышкындан чайладып үндүрер арганы берген. Вьетнамда кеминг дайын үүлгедиглерн америк соңгуүчулларның сеткил-хөөнүнге кол салдарыг фактор боон турар. АКШ-тың республиканчы партиязы президент соңгулдазының бүдүүзүнде ону барымдаалаш, ВДР-ниң ол төлевилелин барымдаага алгаш, чугаалажышкынарны чорудуп эгелээр ужурга таваршкан болгаш ук төлевилелди ёзугаар дугуржулга чедип алдынган.

Вьетнам айтырыгны ийи үе-чадалыг шиитпирээр деп, ол дугуржулгада айыткан. Оон баштайгы үе-чадазы — АКШ-тың дайынын соксадыры, Мурнуу Вьетнамга шериг тадазы-биле алган хүүлгелеринден оон ойталаары болган мурнуу-вьетнам чонунуң бот-башкартынар эргезин боттандырарының принциптерин дугуржуру болур. Ийиги үе-чаданың дургузунда ийи мурнуу-вьетнам тала Мурнуу Вьетнамның иштики айтырыгларын дугуржуп турган шиитпирээр.

Октябрь 23-ке чедир ВДР-ни бомбалаарын болгаш соңгу-вьетнам далаш өртөөлдерин миналаарын АКШ соксадыр, ынчаарга Парижке октябрь 31-де дугуржулгага ат салыр деп төлевилеттингенин ёзугаар ат салдынган соонда, Мурнуу Вьетнамның бүгү девискээринге дайын чорударын соксаткан турар ужурлуг. Ыдыг турбуже, соолгу үеде, октябрь 23-те америк тала чугаалажышкынарны уламчылаарын негей берген. Ук негелдеин ВДР-ниң чазаа Каттышкан Штаттарның алган хүүлгелерин күүседир чорукту саададыксаан сылдаглаашкыны-дыр деп көргөн.

АКШ-тың президентизиниң национал аймыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссиджер ВДР-ниң чазааның медеглелинде тайылбырлаан 9 үүлдү ёзугаар чарган дугуржуганың ол үүлдерин парлаага конференциязынга бадыткаан. Ыдыг турбуже, Г. Киссиджер болза октябрь 31-де дугуржулгага АКШ ат салыр шыдавас деп болгаш ВДР-ниң төлөөлекчилери-биле база бир чугаалажышкынар чорудары негеттинин турар апарган деп чугаалаан.

Ыдыг болганда Мурнуу Вьетнамда дайын болгаш ВДР-ни бомбалаары үргүлчүлеп турар. Дугуржулгага ат салырын соңгаарладып турарынга делегейниң болгаш Каттышкан Штаттарның ботгарыныш-даа чону килеңнээн. «Тайбыңны тургузарын Тхиеунуң ёзу-чурумунга саадаттырар болза, халаптыг алдагдал болур ийик»—деп, сенат кежигүнү Э. Кеннеди домдеглээн.

Даштыны политиканың ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилели АКШ-тың вьетнам улуска удур өөскүткен дайынын эң дүргеп соксадырынче угланган күжениишкиннерни деткип турар. Вьетнам улустуң шүдүргү демнелеп ССРЭ-ниң, бүгү совет улустуң талазындан моон соңгаар-даа база деткимчеңи алыр деп, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Москвага ВДР-ниң, Мурнуу Вьетнам Республиканың дипломаттыг төлөөлекчилериниге медеглээн. Вьетнамга таарыштырылга талазы-биле чугаалажышкынар дайынны соксадыр дугайында дугуржулгага ат салырынга удаваас чедирер. Ыдыг болуру чүгле вьетнам болгаш америк улустарның эрге-ажыктарынга эвес, харын бүгү делегейде тайбың херээнин эрге-ажыктарынга база дүгжүр доп идегел илергейлеттингеп.

(СЭТА).

ХЕРЕКТЕННИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАШИНГТОН. Сенат кежигүнү Роберт Кеннединиң өлүрүп каан херектен Сирхан Б. Сирхан ону өлүрүкчү деп ылага онаалганын ескертирин негеп, АКШ-тың дээди судунга дилег киирген. Сирханны өлүрүп шаажылаар деп шиитккен болгай. Ону өлүрүп шаажылаар шиитккелги Калифорниягa өскертип каан соонда назыда кара-бажыннап хорудаарыбиле солаан. АКШ-тың президентизинге соңгудар дээш кандидатуразын депшиттирер деп турган Р. Кеннединиң Сирхан өлүрүп каан дээр фактыдан кым-даа чигзинмес: өлүрүкчү херек үүлгеткен черинге туттурган. Ыдыг турбуже, оон өмээржикчилери ону чогуур кеземчеден чайладырын чедип алыр деп турар. Шиитккел үндүрерин үзамдыктырар чүүл-бүрү кажарлаашкыннар кылып тургап, олар ону өлүрүп шаажылаарындан чайладып апкан турган.

(СЭТА).

Улусчу чаңгыс эптиң чазаанга удур Чилиниң реаксылыг бүтпес идегеттериниң кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин чурттуң амылчы чоннары шыңгыысы-биле буруу шаап, аңаа килеңнеп турар. Чилиниң күш-амылчы улузу болгаш аныяктары-даа Сальвадор Альендениң чазаан болгаш улустуң чаалап алганнарын чаңгыс эпсеткилдиг деткип турар.

ЧУРУКТА: С. Альенденге баштатнан Улусчу чаңгыс эптиң чазаан деткип турарын илередири-биле аныяктарның Сантьягога кылган чыснаалы.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Музейниң залдарында

КӨРҮШТҮГ, СОЛУН

Чоокта чаа түве. Алдан-маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейиниң залдарын аргып чораап, ында чаа үүлдерни, амыдыралдың бөгүнгү болуушкууннары-биле холбашкан экспонаттарны сонуургаан бис. Оназагай чаа үүлдериниң бирээзи — совет-моол найырал айыңга хамаарышкан делгелге. Акы-дуңма кожавыс — социалистиг Моолдуң бөгүнгү чечектелиишкинин коргүскен фото-чуруктар, стендилер кайы хөй. Моол Арат Республиканың амгы базымнары, эртемнин, культураның хөгжүдези «Чечектелип сайзыра, Моол» деп стендиден тодаргай плеп келир.

Ол хүн музейниң залынга лекция болган. Төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчынның Моол Арат Республика дугайында солун локциязын маңаа келгеннер сеткил ханыышкын-биле дыңнаавнар. Башкылар, сургууддар, студентилер дэмн, өскедаа улус лекция соонда тустус залдарны сонуургап чоруп каан. Моол дугайында материалдарга олар доктаап, чамдык айтырыгларны лектордан болгаш экскурсоводтардан сонуургаавнар.

Музейниң залдарынга чораан кижиниң бир-ле дугаар эскерер чүвези — ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга белеткел. Маңаа хамаарыштыр салбырларның экспонаттарын, каастала-дерилгени чаартып турар. Совет салбырда бо чылын база бир солун экспонат немешкен. Тыва араттарның чаа бажыңнарже көжүп киргени-биле чергелештир ында тыва өгнү база ол хевээрин делгеп тургускан. Бай-Тайганың «Тээли» совхозунда Хертек Мяжит-Доржу, Саая Көгел, Хертек Мыйдок олар өгнү даарап, дерип белеткээн. Тыва огнү, ооң дериг-херектелиг, ылангыя биске бир дугаар кээп турар залчыларывыс, бир янзы сонуургап турарын музейниң ажылдакчылары чугаалап турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынында хамзарышкан экспонаттарны чаартқан. 1941—45 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайыны деп бижээн бижиктиг артында фонун көрүштүг кылдыр кылган.

Совет залда көдээ ажылагыйга тураскаатқан көргүзүүлерни чаартып кылыры доозулган. Үлетүр талазыбиле көргүзүүлериниң эде дерилгези ам-даа уламчылап турар. Тываның хөгжүлдези, күт-ажылчы эрес-кежээ ишчилериниң ажыл-херээ оон тодаргай көстүп турар.

Алдан-маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейи чуруллуа уран түүлүн делген көргүзеринче сагыш салып турар. Тываның чурукчуларының ажылдарын маңаа удаа-дараа делген келген. Ам ында Л. Протасовтуң ажылдарын делген салган. Делегей уран чурулгазынга тураскаатқан түскай залта көрүкчүлер үрле доктаап, ында кайгамчык ажылдарны магадап сонуургаар.

Чурт-шинчилел музейинге бо чылдың январьдан октябрьга чедир үеде үжен үш муң ажыг кижи келген. Маңаа кымны келбес дээр! Ак-көк хемниң чурту — Тывага келген залчылар, чүүл-даа мурнунда, музейге кээр чоңчыл болган. Юбилейлиг чылда музейниң шак ындыг залчылары кажангызындан хөй болган деп чугаалап болур.

Тыва, моол, орус дээш өскедаа дылдар кырында бижигилээн демдеглелдерни музейниң хүндүлүг залчылар депгеринден номчуп болур. Совет Тываның чаартылгаларын, хөгжүлдениң шапкының магадаан сөстерни ында бижигилээн. Оларның аразында ака-дуңма Моол Арат Республикадан келген хүндүлүг залчылар, узбек чогаалчылар, даштыкы журналистер, Москвадан келген композиторлар, эртем конференциязының киржикчилери, туристер...

Музейниң коллективи келген залчыларды, бүгү-ле кижилерни чылчы-биле үткүп хүлээп ап, делгелге залдарыпче чалап, Совет Тываның тоолгуу-биле таныштырар, Бойдус, төөгү кичээлдерни эртиргеп школачылар-даа, лекция, беседа дыңнаан сургууддар-даа, черле кижи бүргүү оларга өөрүп четтиргенни илередип турары чугаажок.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТАРДА: музейниң бир залында көрүкчүлер тыва өг иштинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Дорамчылакчыларга базындырган чон

ЛОНДОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи Б. Бантинг мындыг дыңнадыгны дамчыткан:

Мурнуу-Африка Республиканың кеш-сөөк ылгаар дорамчылакчы чазаа ак кештиглер чурттазының кээн районнардан африканнарны түскай хоругдал девискээрлеринче шөлүүрүнүң программазын боттандырып турар. Оон түннелинде мун-мун африкан өг-бүле чуртталга черлерин, амыдыраар арга-хоргазын өскүнгеп. Херээженнериниң «Кара аржыылдар» организациязының Иоганнесбургка өртөкен национал конференциязының илеткеинде ынчалдыр дыңнаткан.

Илеткелден билдинген барымдааларны ёзугаар алырга, 1970 чылдың апрель 1-ден 1971 чылдың июнь 1-ге чедир үенин дургузунда хүннүнне ортумаа-биле 165 африканны сууржуп чурттаан черлеринден үнүп чок кандап калган черлерже күш-биле шөлүп турар. Анаа олар аштап чурттаар ужурга таваржып келген. «Ол кижилерге таваржып турар човалдының ханы качыгладыын кижи бодап-даа четпес-тир» — деп, илеткелде демдеглээн. Преторияның кеш-сөөк ылгаар дорамчылакчы чазааның ыят чокка «ак черден карандылар арылары» деп алган программазын ёзугаар чаңгыс-ла Наталь можуда безин 300 муң ажыг кижиня африканнар хоругдап чурттадыр Зулуленд деп черже шөлүптер деп турар.

Найырал быжыгып турар

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет болгаш моол улустарның бүзүлбас найыралы, акы-дуңма кады ажылдажылгазы хүннүң-не улам калбарып, чаа утка-шыпарын долдуруп турар деп, «Үнэн» солун бижээн.

МАР-га чанчыл болган моол-совет найырал айы-биле капсырлаштыр совет эртем, техниканың хүннерин эрттирген. Ол хүннер анны талазы-биле чаңгыс күзел-соңуургалдарны, марксизм-ленининизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принциптерин барымдаалап тургускунган, акы-дуңма моол-совет найырлдың база бир херечилели болган деп, солун демдеглээн.

Эртем, техниканың ол хүннеринде коммунистиг тургузуушкунга, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга совет кижилериниң мурнакчы дуржулгазын моол ажылчы чоңчуң ортузунга өөренип, пептередириче угланган ажылдарны чоруткан.

ССРЭ-де эртем, техниканың чедишкиннерң биле перспективаларының дугайында моол ажыл-ишчилериниң мурнунга хой-хой совет эртемденнер, специалистер лекциялар номчуп, илеткелдер кылган. МАР-ның төп болгаш чер-чер солуннары, радио, телевиденнезининг даичыдылгалары ол темаже улуг кичээнгейни салган.

Моолдуң найысылалынга совет эртем, техника чедишкиннериниң делгелгези он хүн дургузунда ажылдаан. Деделгенин 200 муң кижи көргөн.

Совет, эртем-техниктиг чедишкиннерни МАР-ның улус ажыл-агыйынга ажыглап пептередири болаа социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының чугула сорулгазы улусчу Моолда шиитпирлеттинип турар амгы үеде оныа чугула ужур-дузалыг деп, солунунуң ук үүлүүнде демдеглээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга

ЯКУТСК—ЭРТЕМ ХООРАЙЫ

Якут АССР-ниң найысылалын эртем хоорайы деп адаар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттары, университеттиң хөй санныг кафедралары эртем-техниктиг деңгээлге боттарының улуг үлүүн киирбишаан, улуг ажылдарны чорудуп турарлар. Сибирь салбырының Якутск филиалының президиумунуң даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Н. В. Черский ол дугайын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан:

— Якут улус совет эрге-чагырганың чылдарында акыдүнма улустарның, бир-ле дугаарында улут орус улустуң деткимче дузаламчызының ачызында национал катап тургузуушкунның алдарлыг орууи эрткен. Хаанныг чазак үезинде якут чоң үүлүк-бижик чок турган болза, ам олар эртемни хөгжүдеринге идепкейлии-биле киржип турар апаргаа. Эртем, культура болгаш экономика адырларының талазы-биле национал кадрларны белеткеп алганы база бир улут чедишкиннериниң бирээзи болур.

Якутияда үжен докторлар болгаш дөрт чүс ажыг эртем кандидаттары ажылдап турар. Оларның ада-иелери эртем-билиг чок, ядыы-түренги амыдыралды көрүп, кулактарның дарлалыының адаанга чорааннар. Профессорлар Г. П. Башарин, И. М. Романов олар төрээн черинин төөгүзүн өөренирингe эвээш эвес үлүүн киргеннер. Мурнунда хөлечиктеп чораан араттың оглу, ам философия эртемининг доктору А. Е. Мординов В. И. Ленининиң ажылдарынып Якутиядa могат-шылаг чок пропагандизи боон сурагжаан. А. И. Кузьмин үнделзин чоннуң иштинден бир-ле дугаарында физика-математика эртемнериниң доктору болган, ол космос херелдерин шинчилеп турар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының салбыры Якутияда 1947 чылда тургустунган. Ам ол хөй адырлардыг эртем албан черя апарган болгаш бөш институттарны база элээн каш тускай киндистерни каттыштырган.

Геология институду — салбының бир эң улуг бөлүүнүң бирээзи. Оон коллективи чер картының дүрүм бүүгаар хөгжүлдезин шинчилеп турар. Ол улуг сонуургалды болдурган. Геологтар ажыктыг казымал байлактарны тыварының аргаларын чаартып, лабораторлуг байдалдарга янзы-бүрү минералдарның тыптып келириниң дүрзү-хевирлерин кылып турар. Эртемденнер ажыктыг казымал байлактарның чыдар черлерин дилеп тыварын чиңгедирин ораладжып турарлар. Якут геофизиктер моңгеде харлыг чыдар черлерден алмазты дилеп тывар механизмнернин онзагай теориязын ажылдап кылган.

Кадыг байдалга турар бойдус газының шынарын ажыткаңы база-ла якут эртемденнерниң чоргааралы апарган. Амгы үеде шак ындыг оттулар чүүлдү дилеп тыварының болгаш ону черден казып алырының аргаларын ажылдап кылып турар. Якутияда кадыг байдалда газ чер иштинде ийи километр ажыг хире ханы черде чыдар. Ынчангаш ол айтырыг элээн нарын болуру чугаажок. Ынчалза-даа ам оон курлавырын санап эгелей берген. Якут специалистер-канаашкыннары (эзилдирип тудуштурарын) эң куду температурага чорударының талазы-биле улуг чедишкиннерин чедип алган. Чоокка чедир-ле атмосфералыг байдалга каннаашкын кылырының температуразының эң кудуку хемчээли казыыр 35 градус цельсия турган. В. П. Ларионовтуң шинчилелдери чер кырының байдалдарынга каңнаашкынны казыыр 45 градус температурага чорудуп болурун көргүзүп шыдаан. Ол дуржулганы Таас—Тумус—Якутск — Покровск аразынга магистралдыг газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаан.

Республиканың бойдузу, оон үнүжү болгаш дириг амытаннары биологтарның кичээнгейинде турар. Ам ында бойдус курлавырларын санап дээш-лаары дооступ турар. Ан өлүктүн дыка хөй хевирлериниң болгаш күштүн санының талазы-биле Якутия Совет Эвилелинде биргн черни ээлеп турар.

Дыл, литература болгаш төөгү институдунуң коллективинин күжениишкининг ажылхерээн демдеглевес аргажок. Якут болгаш Ыраккы соңгу чүктүн биче улустарының, ылангыя эвенкилериниң, эвеннерниң, чукчилерниң, юкагирлерниң дылының онзагай талаларының дугайында улуг ажылдар кылдынган.

Ыраккы соңгу чүкте чурттап турзүвүсса-даа, Москвада, Ленинградта, эвилелдешкен республикаларның эртем төптеринде эртемден өөнүктериниң деткимче, дузаламчызын доктаамал ап турар бис. Олар чугула айтырыгларны шиитпирлээрингe биске дузалашпышаан, бистиң албан черлеринде бедик мергежилдиг кадрлар-биле бужыглап турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга утпаштур ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының президиуму академик М. А. Лаврентьевтиң удуртулгазы-биле чоокта чаа бистиң хоорайывыска үнүүшкүнүүр хуралды чоруткан. Аңаа «Якут АССР-ниң эртем албан черлерин хөгжүдеринин перспективаларының дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш 1980 чылга чедир чорудар хемчеглерни ажылдап кылган.

Д. ДУБЯКИН.

Якутск.

Чүткүлдүг күзелге үдеттиргеш...

• ЧУРУМАЛ •

НАДЕЖДА деп сөстү тыва дылче очулдурарга идегел дээш ол. Ийи дылдың кайызынга-даа алап, бижиирге эптиг сөс. Оон кадызы шыван-ла идегелдиң ёзулуглада отчугажы болуп, кижилерниң сеткилинде шыгжаттынып чоруур.

Өг-бүлеге кыс уруг төрүттүвүп келирге, ада, иезиниң оорту, байырлап турганынын аразында чаа кижиге кандыг атты тыпсырыл, өзүп келген кандыг-ла кижи болур ирги дээр айтырыглар ала-чайгаарла куттулуп келирлер.

Ада, ие үр-ле дугуржуп, сумележин келгенниң соонда уруун Надежда-Идегел деп адап алганнар.

Надяның чаш амыдыралы боду ышкаш аас-кежиктиг муң-муң өөрүлеп ылгал чок. Яслиге чедиртип турганы, оон соонда урутлар садыгы, чүректиң ханызынга балалбас ис болуп артып, калыр улуг аас-кежии — школаже эте баштай чорупканы, бирги класстың эжиин ажып киргени, амыдыралче болган эртем-билигже баштайгы кыйты — школа коңгазының өткүт үнүп дыннаавы дээш, оруктары амыдыралдың көпээры-биле чоруп берген.

Надяның авазы Варвара Эмильевна бот-тывынгыр уран чүүлге кончуг ынак болган ырлаарынга кедергей сундулуг кижи. Бажыңынга ол кандыг-бир ырының аялгазын катаптап аяар ырлапкан болаа. Надя оны дораанга доктаазы тыртып алыр чанчылдыг апарган. Оон авазын олчаан өттүүнүп ырлап каяр болган.

Чылдар сүржүп эрткен тудум Надяның келир үеэм улам тодарап кел чыткан. Оон ырлаарынга ынаан чүгле чоок кавы улузу эвес, школаның башкылары үнелеп, аңаа болур чогууру-биле дузалажы бергеннер.

Надя, Чадаанага өөренип тура, урутларның музыка школазынга база кирип алган. Ийи школага өөренип берге-даа болаа, уругнуң наиг чүткүүл улам-на күштелип, өөредилгеин тергиин турган.

Чедиги классты кончуг эки дооскаш, Надя Кызылдың уран чүүл училищезинге өөренип киргеп. Училищеге өөренип турган чылдарында салым-чаяанның ыраажының келир үеэм ылавы-биле илереттинип эгелээн. Башкылары Серафима Калинина-даа, Асия Измайлова-даа өзүп орар салым-чаяанның дадыгын, быжыглырына улут-үзүүн киришкилеп, Надяның кайгамчыктыг үнүн мактап, оон чүткүлдүүн магадап чугаалаарлар...

1965 чыл. Кызылдың уран чүүл училищезин тергиин эки дооскан Надежда Красная Москваның П. И. Чайковскиң аттыг консерваторнязының студентизи болуу берген. Ырак, узак Тывадан барган кыс бүзүлүг хөгжүмнүң далайынче життип киргеп. Кызымак чоруктуң бир тиилелгези ол.

Надя бешки курска өөренип турда. Тыва АССР-виң литературазының болгаш уран чүүлүнүң декадазы Якут АССР-ге болуп эрткен. Надя аңаа чедиишкиниин киржип, көрүкчүлериниң улуг үнелелгин чаалап алган.

Консерваторияны тедиишкиниг дооскаш, төрээн Тывазынга ээп келгеш, Надежда Красная Кызылдың уран чүүл училищезинге келир үеэнге ыраажыларын кижизитпишаан, филармонияның концерттеринге үргүлүг киржип, ыраажы ат-сураа алгыл, мергежилги улам сайзырап турган.

Москвага болуп эрткен П. И. Чайковскиң аттыг IV делегей конкурузунга ол киришкеш, IV черни эзелеп, улуг чедиишкиниг болганын билир бис.

Бо чылдың октябрь айның өгезинде Францияда музыканың төвү джизп адаар Тулуза хоорайга делегейниң ыраажыларының чаңчыл болган конкурузунга киржири-биле АКШ-тан, Испаниядан, Аргентина, Польша, Чехословакия, ГДР, Румыниядан дөртен алды тулган дээн ыраажылар чыглып келгеннер. Аңаа ССРЭ-ниң төлээн болуп, ак-көк Тываның кызы Надежда Красная киришкеш, херээжен улустуң арагынган бирги черни ап, «Гран При» дээр дээди шиналды ап үнген.

Октябрь 8-те «Капитоль» дээр театрга конкурстуң бирги эзлчээ болганының соонда, киржикчилериң хөй кезии көрүкчүлер болур ужурга таварышканнар.

Надежда аңаа Моцартың «Сагыш-сеткил ариязын» болаш Пуччиниң «Мавон Леско» деп операзындан Маноның ариязын ырлап күүсеткен.

— Көрүкчүлер чок залга ырлажып турдувус, а жюри кежигүннери бистиң фаминяларывыс хамаан чок, кайы чурттан келгенивисти безин билбес турдулар. Францияга соокка алыскаш, ангиналай бергеш, бергеден үндүм — деп, Надежда чугаалап турар. Оюу эмнеп турган эмчи Совет Эвилелиивден келгенин биляп каапш, эмнээшкин дээш толевирия безин албайн бартай.

Конкурстуң ийнги эзлчээде элээп чиик болган. Көрүкчүлер бар. Олар алыш часкаашкынары-биле оорушкуузун илереттезе-даа, чылыбиле хүзээп ап турарлары илдең болган.

Шуберттиң «Өңнүктүн хөөрүнге», Чайковскийниң «Евгений Онегин» деп операзындан Татьянаның чагаазын Надежда тергиин эки ырлап күүсеткен.

Ийи эзлчеглиг соонда совет ыраажы Надежда Красная биле америк ыраажы Роберт Ристевсен шылгаран үнгеннер. Француз телевидение көрүкчүлерге ырлап бээри-биле оларны чалаан. Надежда Чайковскийниң «Ынча дораан уттуптар бе» деп романсының ырлап бергеп.

Октябрь 14-те, конкурстуң шинтипирлиг, түнелеп, үшкү эзлчээ болган. Надежда Прокофьевтиң «Сес чок ырызы», Вердиниң «Трубадур» деп операзындан Леонораның каватиназын ырлап күүсеткен. Концерт кежээкиниң 11 шакта, орай доозуулза-даа, жюри кежигүннери хуралдай бээрге, залдан чаңгыс-даа көрүкчү чорбаан.

Жюри бирги шиналды — «Гран При» Надежда Красная биле америк ыраажы Роберт Ристевсенге тыпсыр деп парлаптарга, зал иштп динмирел-ле үнген.

Вивьон фестивалының президентизи 1973 чылдың чазында Францияга болур ыраажылариың чаңчыл болган часкы конкурузунга киржири-биле оюу чалаан. Келир чылдың ноябрьда болур «Симон Бокканегро» деп операның кол маадырының партизын өөренип алыры «Капитоль» деп опера театры аңаа саналдаан. Тываның кыаы француз сценага ойнаары дег чоргаарал кайда боор! Аңаа ойнаарын делегейниң чок дээн ыраажылары, музыкантылары күзеп чоруурлар болгай.

— Францияның чоюу конкурс киржикчилерин кончуг чылыы-биле хүлээп ап турдулар — деп, Надежда сактып чугаалап турар.

Ам үеде Надежда Красная ССРЭ-ниң Улуг театрында бир чыл хуусаалыг мергежилин бедитпишаан, аңаа ырлаары-биле «Евгений Онегин» деп операдан Татьянаның партизын белеткеп турар. Оон ынай ол сураглыг артистер-биле кады бо айда ийи улуг концертке киржип, совет көрүкчүлерге бараан болган.

Эң чиик деңгее № 3 профессионал-техниктиг училищениң суртуулу Николай Ооржак бодунуң удуралыкчыларын арыг тиилеп, бирги черни бүзүреддиг-биле алган.

Кызылда педагогика институдунуң студентизи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерине кандидат Александр Кундан 52 килограмм деңгее ереп, кашпагай хүрешнин турнир, чемпион атты чедип алган.

Кызылда «Спартак» командазының толээн, хостуг хүрешке спорт мастера Михаил Оюн хүреш үезинде чараш аргаларны ажылган, ук маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, 57 килограмм деңгее тиилекчи болган. Өзүл орар, талантылыг, аныяк моге Николай Монгуш ийнги черни алган. Красноярскиниң юрюз ажыл-агый институдунуң ийнги курузунуң студентизи, спорт мастерине кандидат Александр Монгуш биле хостуг хүрешке спорт мастери Өргелээр Ондарның хүреши көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көргеннер. Хүрештиң түнелеинде Александр Монгуш Өргелээрни сап талазы-биле ашкаш, 62 килограмм деңгее чемпион болган.

Залда олурган көрүкчүлериниң кичээнгейнив Чадамба Ооржак биле Федор Ондарның хүрежи хаара туда берген. Оларның кайызының-даа ады-сураа биштин республикада билдингир. Федор хостуг хүрешке спорт мастера, республиканың үш дакпыр чемпиону. Чадамба бо чылын Красноярскиниң педагогика институдунуң күш-культура салбырын чедиишкиниинг доозкаш, республика наймыларында урутларның спорт школазының трениринде ажылдай берген. Ол бо чылдың августа айның төнчүүлүе башкир улустуң национал маадыры Салават Юлаевке турасказтаан Бүгү-эвилелдиң хостуг хүреш маргылдаазынга киришкеш, бодунуң деңгээнге ийнги черни алган, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткеп. Бо ийи мөгениң арагында 68 килограмм деңгее чемпион ат дээш демиседдиг түнелиинде Чадамба Федорну сап талазы-биле ойнап алган, тиилекчи болуун үнген.

Кызылда педагогика институдунуң студентизи, спорт мастериниге кандидат Вячеслав Кара-Тоннуг 74 килограмм деңгее бодунуң овогларын арыг тиилеп, кымга-даа октатпаан. Тандың районнуң күш-культура болган спорт комитединиң даргазы Александр Опера 82 [illegible] граммга бирги черни алган, 90 килограмм чедир деңгээдиг мөгелериниң хүрежинге «Н» шерии кезээнии спортчузу И. Сюзюрүк тиилээн.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген хүрештиг түнелиинде команда талазы-биле бирги черни Тандының, ийнгилиин педагогика институдунуң, үшкүзүн «Спартактың» командалары алганнар. Тиилекчи болган «Красная» ВЛКСМ обкомунуң хостуг хүрешке бо чылдан эгелеп шилчип чоруур кубогун ВЛКСМ обкомунуң ийнги секретары Г. Ирин бирги чергенин диплому кымпели-биле кады тывыскан. Ийнги, үшкү черлерни эзлээн командаларга база дипломнарны тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: команда талазы-биле бирги черни алган Тандың районнуң шилиндек мөгелери.

Авторнуң фотозу.

КУБОК ТАНДЫДА СПОРТ

САННИКОВ ТИИЛЭЭН

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге туразкаткан чадаг чарыш маргылдаазын чыдың-на эртирип турары бисте чаңчыл апартан. Бир эвес эрткен чылын 20 километр хемчөлдүг черинге чарыжынга чүгле чеди спортчу маңнаан болза, бо чылын 16 кижи киришкеп. Ук маргылдаага бистиң командавыс акы-дүнма хакас автономнуг областың чадаг чарышка шиндидек командазының спортчулары база киришкеп. Ынчангаш комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге туразкаткан чадаг чарыш маргылдаазы чыл келген тудум дыка хөй аныяктарны хаара тудуп, массалыг болуп бар чыдар.

Эрткен дыштанып хүнде Кызылдың Ленин аттыг шөлүнүң чанында ол маргылдаага киржирп-биле аныяк оодар чыгып келген. Оң бир шак ажа дүүп турда зарыштың судьязы спортчуларны стартка чалаан. Оларның арагында республиканың комсомол, профсоюзилиинин чиик атлетикага 5 километрге кротунун бо чылгы тиилекчизи Николай Санников, Хову-Аксының шилиндек спортчулары Семён Бай-Кара, Владимир Ковалёв болгаш өске-даа ады-сураа билдингир спортчулар бар болду.

Спортчулар чарышче халын үнгеннивиле соонда бир шак эрткенде дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парызының аксында бир дугаарында маңнап олурар спортчу костун келген. Көрүкчүлер ону дораан-на танып каан. Ол болза Кызылда сүт заводунда компрессор иегинин начальниги Николай Санников болду. Ол фиништиң кызыл кожаазынга чедип үнгеннивиле бээр бир шак беш минута эрткенде дегген, ол хемчөлге республиканың чаа рекордун тургускан. Оон соон дарый Хову-Аксынга ургулларның спорт школазының тренери Владимир Ковалёв чадып келди, а «Н» шерии кезээнии төлээн Василлий Бөбкин айыткан хемчээлде 1 шак 6 минута 48 секундада эрткеп, үшкү черни алган. Бо спортчулар үжелээ маргылдаага баш удур ики белеткенгенин көргүзүп, эрткен чылгы - республика рекордундан аки түнелдерни көргүзжеп.

Чадаг чарыштың маргылдаазынга киришкеп спортчулар шупту ВЛКСМ обкомунуң мактал бижиктери, өртектиг белектер-биле шаңпатканнар.

(БИСТИҢ КОРР.).

«ЗАРЯ» ЧУРТТУН ЧЕМПИОНУ

Ворошиловградтың футболистериниң «Заря» командазы Москваның торпедажылары-биле түнел оюнга ужурашкаш, хайым — 1:1 санныг болган. Оон түнелиинде заряжылар арткан ойнаашкыннардан хамаарылга чокка-ла бо чылда бүт бембүүнүң талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионнары боон, алдыы медальдарны чаалап алганнар.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС ХҮН ҮШ МАРГЫЛДАА

Хоккей талазы-биле чурттуң чемпионнарының илередиринин маргылдаалары октябрь 28-те, хары угда үш черге боон эрткеп.

«Крылья Советов» команда «Химиктиң» хоккейжилери-биле ужурашкаш, оларны 2:1 санга тиилээн. Ол хөөрге, «Крылья Советов» командалың беш дугаар арыг тиилелгези болган.

Ол-ла хүн «Автомобилист» команда биле «Торпедонуң» ужуражышкынының торпедажылар артык күштүүн көргүзнеш, 6 санныг чаалап алганнар. Автомобилистер ийи санны киирер арталыг болган.

СКА — «Динамо» командаларның ужуражышкынының түнелиг база-ла хөй салыыг болган. Орта динамочулар — Титов, Мальцев, Самочернов, Чичурин олар бир-бир сайнарны командазынга чаалап бербишаан, тиилелгени тандырганнар.

(СЭТА).

ШОРТАН-ООЛ

РАССКАЗ

I.

АГААРНЫҢ арыынга, садгынның серишинге ыракты талыгырлар безин илдең көстүп чыдыр.

Бирде-бирде угаап көөрге, бойдуста бүгү-ле чүүлдер удуп берген ышкаш-даа.

Аяңнарының оъду оңуп, орай үнген чечектер безин хүреерти кадып калган аан. Хадылар болгаш шивилер будуктарын сула салып бадырғылаакан, а хадың болгаш шарланнар — ажишки кыстар-даа дег, өөгүр «платьелерин» кедиптеп, алдың сарыг — күстүң сөөлгү өннери ол чүве ийнен.

Шыван-ла чүү дээр боор, күс — улуг чымыштыг, сагыш човаашкынны болгурар ге ышкажыгай. Ховуларның хоор сарыг тараазын чүдүрген машиналар хоорай, суурларже дүн-хүн чок шуужүп туруп бээр, ажыл-ишчилерге амгашыг чимизин садтар хайырлап эгелээн, казын каапкан огородтарда вогаалар сыптары кararты кадып калгылаан чыдар.

Хөлчүк, хөлдерде куштар база чыглыы эгелээн. Дуруяларның өткүт үннери дынналып, азыг оран чурттарывче оске куштарның ужуп чанарын медээлей берген. Күс ыдыг ийик чоп.

Ажыл-агыйжы-даа, аңчы, балыкчы-даа Шортан-оол-биле далаш чок базып ор бис. Кол хөрээвис—аңчылар бажыңы тутқан оолдарны хынап көөрү. Кижини чиге бурунгаар көрген соонда чиктип сүргей апаар: химиренген-даа ышкаш болур, хавактарын дүгдүнер... Ынчап чоруй чугаалаңды:

— Хараачыгайлар безин саадавайн ужун чоруй барган күс-түр бо, эрте дүжер, кысна болур деэн күс-түр, шагшаг-ла болгай, ону өскертип алыр эвес бис.

— Кайынам, араң ыдыг эвес боор-деп, дадагалаарымга безин ол бодунуң бодалын өскертизин.

— Чок, чо-ок, ону мен шагдан бээр эскерип чораан мен — дидп.

Харыгалары чавыс ужуп, күскелерни хөйүү-биле дувуредип эгелээр болза, агаар база баскырап эгелээрин Шортан-оол билир, эскерген кижи болду.

— Ыңдыг, ыңдыг, агаар баскырап эгелээрге күскелер үнгүрлеринге хорун чыдын аар: оларны үндүр ыштан алыры безин берге. Ан, күш бүргүзү яязы-бүрү аажы-чанныг, ынчангаш оңу кижилер, ылаңгыя аңчылар эскерип билир ужурлуг—деп, Шортан-оол чугаалады.

— Бир эвес даарта агаар хиреллг болур болза, дедир эдсивиссе чүл?—деп, оон айтырдым. Чүге дээрге. Анайбан, Ажырбаан суглар «даарта чоруптунар» деп эдрежин турда, Шортан-оол дыңнап каапкан чүве болгай.

— Агаар хамаан бе. Ол биске хамаан чок боддур ийин, эш. Бистер аңчылар-ла болгай бис—деп, ол шала ажына берген хиреллг харылалады.

Бодунуң бодалынга, көрүп эрткен эскерииткиннеринге Шортан-оол ылап бүзүрээр кижи болганда, оон-биле маргышпадым-даа. Базып-ла ор бис.

Баар дээн чадырывыска дал дүүш турда чедип келдивис. Одаг кыпсып, шай хайындырып ижип алгап, оруувус уламчылап, хөлге чедип келливис. Хемевис чыдыр-ла. Чүдүрүп алгаш, салбак баштары эглип бадып келгидээн хыргыыш аразы-биле иттинип, чоруп ор бис. Оолдарыг өдүрек бистеп чаштынып, кыдыгывыс-биле каржыктарывысты ыдыктап алгаш, ыяш ыяштарга ыяа берип болур чүве дээнигай — деп, кижимге чугааладым.

— Ажырбаас, эшкиниң артып турар хыргыышка белеп аспас, бистер аңчылар-ла болгай бис—деп, Шортан-оол ыңдыг.

Хыргыыштар кыдыынга үнүп келгеш, хемевистиң моторун хөделдирип, улуг ортуглукту долганып олурувустала ыыртинчей берген. Хол кыдыынын шынаалы туманнаарынга белеткеп бергендир. Чалбыраштанган одагны көрүп алгаш, олче дортла тутсун ор бис. Моторувус улам аян тыртп берген: суг шыылаар, эриктс одаг чанында кижилерниң дүрүлери, оларның арагында тугаалары илдең апаргап.

— Магазинниг черден келген деп чүвени билир улус, хеме чаза тырта бербеанга боларын, көрүп турар силер—деп,— Шортан-оол меңээ чагыды.

Хеме бажыңга бүклептир чыдып алгаш, дыңнаалап чыдыр мен. Одагда олурганнарның хөлүг, чугаакыры-даа дам-на барган.

II.

— Ойт, ойт, бо одуңарны эки чырыды салыңар, черле от даарткайның турган чүве харын, Шортанның келирин ошган турганым ол-дур—деп, Тактал-оол хөлзеп үнген. Ылавылап көрүп чыдарымга кижим улам хөлзеп:— оо бокара, чүү деп чоор, демги стаканым кайы, шиңги кайда олуртуп кагдым—дээш, карманын үжеп, сыйбангылаар-даа.

— Та бар чүвең, та чок чүвең, ыя чаңыс эвес, чүге ынча дыка харамдыгын ижер чүвел, аңы көөрөттинери ол чүве бе?—деп, бир дыңнаап үн дыңналган.

— Хош, орта олур сен, бодунга харын дугураавым долдур кудуп берип ордум, бодум харамдыгын ижип алган сен, Доңгүр-оол, харын оттуң чүшкүр, балык-байлаңдан хайынлыр, бижы-биле баарга кайын боор—деп, Тактал-оол үзе киржп каан.

Шагдыр, Шооча. Күзенбей суглар-дыр. Аңчылар чурттаар бажың тудар дээш аңаа неделя мурнуда бартан улус болду. Одаг ыдыынче шүүлеп чырыкта бичө бажыңның хаазын чартыынга чедир салып үндүрүп каапы дээштүр.

— Ойт, ойт, магазиниг черлерден келген кижи маңнай берди, кадыргылардан карташ, мун хайындыргаш, далаңнан хоюткаш каапшыңар, эртеден эгелеп эки аяшдаалы, оон башка кайын бочур — деп, база-ла Тактал-оол хөлзеди.

Оларны чеже маңнаар, «Кылыын чажырарга кыстү бээр, хырның чажырарга аштай бээр» яйнеп деп бодаашпагда-ла хөделип, балык мүңү кылып турган Шортан-оолга дузалажы бердим. Бир удур мыйыттыг аштаап, ыштын чарыштырымга кылыл хан. «Кайнап баргап чүвеэм ирги, үредип эгелеп чытканы ол ирги бе?» деп бодаанын орар арамда моң алдепсингенимнив Шортан-оол балып каан болду. Эктим кырынга аар холун салгаш, чугаалады: «Боранныгда тутка балыктың ишти шупту хан кучук, кызыл болур, суг чалгыырга балыштыкын улгаткаш,' балык ыштын кызыдын каар».

Балык ыштын отче оргаштарга адырыг согажа ертеткен одаг-биле домей хып чыдыр. Шортан-оолдуң ыыцзын ыеледелиг, чөптүг чоруун билир 'демги эштер ам ыыттары чидип калган. Одатта оорганнын, оларның чугаазы кажан «дорлию» үнүп келирин маган чыдырымда-ла чем болен апаргап. Шортан-оол фляжты ажыктаап, койтуладыр кудуп чоруй чугаалады:—Балык мүңү чиик чем, а мону ижиптерге чем улам сиңишчел болур ийнен. Чемдаа шынаап-ла чидиртингир болгап.

А кажан Тактал-оол суглар-ның ылчаа келгенде оларны доштап көрүп оранга эптинп канчаар: дашкавы согедектей олуры дүшкеш, хүлээп ап, кезек боданғылаар-даа, оон соонда орү, куду оргутуларын, саадатинин ажыргылаптар.

Шортан-оол дыка-ла кажар ылгап, дугураам арага ишкеш, хеткил көрүп, хөлзеп эгелээн эштерни ам-на «байырлап» эгелевес бе.

— «Адыр-адыр, тайгага аскан кижи далашпас дижир» ийик чоп. Силер черле ынчаш, даавдырып каан ажылды чүге бүүдетпээнивер ол, бичии бажыңны беп хопук ыштында тудар турган-дыр. Бодап орарымга оске-даа четпес «чүүлдерни кылган-дыр силер, кайын боор, эштер.

— Тодаргайлаарга?

— Тодаргайлаарга мындыг: бирээде, тайга-сында садыг чок чүве болганда балык тутқаш, чорумал улустан арага орнап ышкеп-дир силер, ийнде, аңнымыр сезону эгедкор дей бергенде, аңчылар чурттаар бажыңнын тудуун доозаап, үште, бойдусту, оон байлаан камгалаар дугайында партия, чазакты аңтымышкын, шиңтирнин хажыдын, төтчегленги чорукту кылган, ховчуг-ла харысалга чок улус-тур силер, бирде-бирде бодап көөрге, сагыштым-биле ынчаар кылып-даа турган ышкаш...

— Шын чугаалап тур мен бе, эш Тактал-оол?

— Ийе, шын-дыр, бурулуг болган херек бо.

— Силер чүү деп бодай-дыр силер Күзенбей?

— Шын болбайн канчаар.

— Аа, силер?

— Шын-шын, уткуп хүлээп алыр апаар.

Ол кежээ одаг чанында органнарның арагында сагыш-сеткилдин ханызынан улуг чугаа болган. Кыдыра чугаалапкап, чугаазын дедир тыртып, миниин орар-даа турган, а Шортан-оол «чугаалаар мурнуяда болаш, кеспр мурнуда чеди катап хемчөө» дээн ышкаш, топтуг-даа, томазының-даа, чугаалаар мурнуда ыяа-ла боданыр, кижинин экизи оон эртпес ышкаш...

Эртенги хүннүң херелдери оң талавыста бедик сынның кырын шопуп турда, хөл кыдыында аңгда бөлдең, хирөө даажы токкутайның эгелей берген. Эштин эптиңелдек сагындырыышдан погуур түнелди кылган Тактал-оол, Шагдыр, Шооча, Күзенбей суглар ходелип киришкеп ол.

Бистер база эптивис. Шортан-оол моторун чаңгыс шелерге ажылдай берген. Кижим аппын чорун оргаш, чугаалады:

— Ажырбаас, олар база аңчылар, ынчалаа-даа каш хонаш кээп хынаш көөр чүве.

А. АНР.

телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20—Ургуларга фильм. «Ошку болгаш чадаг-терге, байырлыг». 19.55 — «Аңам болгаш хоккей». Документалдыг телефильм. 20.10— «Бузулбас эвилел». Дамчыдылга. 20.40 — Документалдыг телефильм. 20.55 — Телемедээлер. 21.05— «Паспорт чүрүмүн сагыыр». Беседа. 21.15 — Чарлаалдар, реклама. 21.20—23.00—«Дайын соокда кежээ алды шактар». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага бүртеп, аяаар, чагбас. Барыын чүк утланышкынының хаттың дүргенин секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 3 градус чылгыган 2 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк утланышкынының хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы тик градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чурттаан кижи болуп аалгаш» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай ырызы» 15, «Амыдырал бистин ыыгылган турар» 16.55, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үш чоон кижи» 15.40, «Кыз Жибек» 17.30, 20.15, шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дайын дээргелайын-на болгаш» 9, 10.50, 12.40, «Дипломнуг Зауля» 14.40, 16.40, 18.40 20.40 шактарда.

«Өөк» совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш ажылчыннар комитеди Аржаан суурнуң Культура бажыңының директорун, бот-тывынгыр композитор

Опар-оол Сундуевич
ТЮЛЮШТҮҢ

аар ааражаан соонда мөчээнин дыңнадып, оон төрелериниге болгаш чоок кижилериниге ханы бажыңдалын илергейлеп тур.

Касаткиннериң өг-бүлезиниң ыры ансамбли Василий, Леонид болгаш Константин алышкылардан эгелээн. Оон 50 чыл болганын Кострома областың Яковлевское суурнуң чурттакчылары демдеглээнер.

Касаткиннериң ажыл-амыдыралы ада-иызыгуурундан тура-ла чер-биле холбашкан. Оларның ада-өгбелериниден амгы ажы-төлүнге чедир тараачының ажыл-ишинге болгаш улусчу ыр-шоорга-даа ынакшыл дамчып келген. Үстүнде алышкыларның кадайлары безин ажыл-ишчи. өткүт үнүт кыстар болуп турар. Яковлевскоениң чурттакчылары тараа ажаал алгап азы чер андарып-даа хүнээш, суурже дедир чаныкында касаткиннер ырлап эгелээрге, оларның боттарының-даа, оске-даа кижилериниң туруп-шагыраавы шуут уттундура бээр турган.

Касаткиннер суурга колхозту тургузуп-даа тургаш — ол

ЫРЫ-ШООРЛУГ АМЫДЫРАЛ

дугаймында ырлажып. Ада-чурттуң Улуг даймынга киржиндаа чораап, дайын соолунде тайбың амыдыралды кылып-даа тургаш — ырлажып чораанар.

Амгы үеде касаткиннериң өг-бүле ансамблинде 18 кижи бар. Ында колхозчу кедээнин бүгү профессияларының кижилери — ховжулар болгаш малчыннар-даа, механизаторлар болгаш тудугжулар-даа, электриктер болгаш харылаачылар-даа, башкылар болгаш эмчилер-дээ бар боон турары дыка солун.

Ансамбль бо хүнде ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ооның турасказтаан программаны белеткеп турар.

В. ПАШИН.
КОСТРОМА. СЭТА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганза кылдызының 23-54, харыцсалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмидирал кылдызының 37-13, культураз кылдызының 23-54, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00936